

SCI-CONF.COM.UA

PERSPECTIVES OF CONTEMPORARY SCIENCE: THEORY AND PRACTICE

**PROCEEDINGS OF III INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
APRIL 28-30, 2024**

**LVIV
2024**

PERSPECTIVES OF CONTEMPORARY SCIENCE: THEORY AND PRACTICE

Proceedings of III International Scientific and Practical Conference

Lviv, Ukraine

28-30 April 2024

Lviv, Ukraine

2024

UDC 001.1

The 3rd International scientific and practical conference “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (April 28-30, 2024) SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2024. 1381 p.

ISBN 978-966-8219-88-7

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Perspectives of contemporary science: theory and practice. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2024. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-perspectives-of-contemporary-science-theory-and-practice-28-30-04-2024-lviv-ukrayina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: lviv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2024 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2024 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Божко Т. В., Курило Т. С.* 26
АНАЛІЗ ВМІСТУ ВІТАМІНІВ І МІНЕРАЛІВ У ПОПУЛЯРНИХ
СОРТАХ ГОРІХІВ
2. *Козлик Т. І., Дрозд Б. Є.* 33
АНАЛІЗ ВНЕСЕННЯ МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРИВ В
ЗЕМЛЕРОБСТВІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ
3. *Радченко М. В., Геращенко В. А.* 38
УРОЖАЙНІСТЬ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД
СОРТОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
4. *Садовий О. В.* 41
ПЕРЕХІД ДО ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
5. *Шпак Н. П.* 48
ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗОНУВАННЯ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ
ПОДІЛЛЯ» ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ ЛІСІВ У РОЗРІЗІ ЗОН

VETERINARY SCIENCES

6. *Топорівськи А. О.* 55
ЗМІНИ ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ ЗА БАБЕЗІОЗУ СОБАК

BIOLOGICAL SCIENCES

7. *Mezhenskyi O. R., Philyppov I. B.* 59
IMPACT OF ROSIGLITAZONE ON COMPONENTS OF
ENDOTHELIUM-DEPENDENT ACETYLCHOLINE-INDUCED
RELAXATION OF RAT AORTA
8. *Sushchenko I., Kabar A., Lykholat T., Hudimov M.* 62
MONITORING CHARACTERISTICS OF THE DISTRIBUTION OF
FUNGAL DISEASES OF THE MAIN FOREST-FORMING AND
DECORATIVE TREE SPECIES OF THE DNIPRO STEPPE ZONE
9. *Божко Т. В., Доманська Д. Ю.* 67
КОФЕЇН У КАВІ, ЧАЇ, ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЯХ: ВПЛИВ НА
ФУНКЦІЇ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ
10. *Протченко К. В.* 73
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І СУМІСНОСТІ З СУБСТРАТОМ
РІЗНИХ ВИДІВ ТРИХОГРАМ ЗА СТРЕСОВИХ УМОВ
11. *Шегеда І. М., Сандецька Н. В.* 77
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЛИСТКОВОГО АЗОТУ ПРИ
ФОТОСИНТЕЗІ ПШЕНИЦІ ЗА РІЗНИХ УМОВ МІНЕРАЛЬНОГО
ЖИВЛЕННЯ

12. **Ясногор С. С., Севериновська О. В.** 84
ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я:
АНАЛІЗ В КОНТЕКСТІ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ ТА МОЖЛИВІ
ПІДХОДИ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ

MEDICAL SCIENCES

13. **Andrusovych I. V.** 91
VALUE OF CLINICAL BLOOD ANALYSIS INDICATORS OF
PATIENTS WITH COVID-19 INFECTION
14. **Рукалюк В. С., Кабарчук В. С.** 93
THE MORPHOFUNCTIONAL SUBSTRATE OF THE
ANTINOCICEPTIVE SYSTEM AND IMPLEMENTATION
PROSPECTS OF NINPT
15. **Апросіна О. Б., Волошин-Гапонов І. К.** 99
СИНДРОМ ШАРЛЯ БОННЕ
16. **Богданова В. Д.** 102
ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ
ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ КУЛЬШОВОГО СУГЛОБА
ЦЕМЕНТНОЇ ФІКСАЦІЇ
17. **Бондаренко К. В., Веснін В. В.** 104
АРТРОСКОПІЧНЕ ЛІКУВАННЯ ЛАТЕРАЛЬНОГО
ЕПІКОНДИЛІТУ
18. **Вавіла О. М., Карая О. В.** 108
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВАКЦИНАЦІЇ ПРОТИ COVID-19 У
ПАЦІЄНТІВ З ОНКОЛОГІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ
19. **Войлокова Г. О., Скиданенко Є. В., Черненко Л. М.** 113
ЗАСТОСУВАННЯ НЕБУЛАЙЗЕРІВ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ
ЗАХВОРЮВАНЬ РІЗНОЇ ЕТІОЛОГІЇ ВЕРХНІХ ДИХАЛЬНИХ
ШЛЯХІВ У ДІТЕЙ ДО 18 РОКІВ
20. **Волошина А. С., Лантухова Н. Д.** 118
ВАЖЛИВІСТЬ НАВЧАННЯ НАДАННЮ ПЕРШОЇ МЕДИЧНОЇ
ДОПОМОГИ
21. **Вус М. В.** 122
ЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
22. **Герцен Г. І., Гапон О. М., Білоножкін Г. Г.** 126
КОМПРЕСУЮЧИЙ СТРИЖЕНЬ ДЛЯ ХІРУРГІЧНОГО
ЛІКУВАННЯ НЕСТАБІЛЬНИХ ПЕРЕЛОМІВ ТІЛА КЛЮЧИЦІ
23. **Гірін В. В., Попрошаєв О. В.** 130
ВИКОРИСТАННЯ ЛАЗЕРІВ У ХІРУРГІЇ: НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ
24. **Головаха М. Л., Чернишова А. В.** 133
МОЖЛИВОСТІ ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В
ВІДНОВЛЕННІ ПРОПРІОЦЕПЦІЇ ПІСЛЯ АУТОПЛАСТИКИ
ПЕРЕДНЬОЇ ХРЕСТОПОДІБНОЇ ЗВ'ЯЗКИ

25.	<i>Горбатюк І. Б., Мацкуляк Д. Д.</i>	135
	ВИКОРИСТАННЯ КЛІНІЧНОЇ ШКАЛИ МАКАЙЗЕКА У ДІАГНОСТИЦІ ГОСТРОГО ТОНЗИЛОФАРИНГІТУ У ДІТЕЙ ЗА РІЗНОГО ЕТІОЛОГІЧНОГО ЧИННИКА	
26.	<i>Гошовська А. В., Королик Т. О.</i>	137
	ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КОНСЕРВАТИВНОГО ЛІКУВАННЯ ТРУБНОЇ ВАГІТНОСТІ	
27.	<i>Денисюк Л. І., Повєткіна Т. М.</i>	141
	РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОШИРЕНOSTІ КЛАСУ ХВОРОБ ОКА ТА ЙОГО ПРИДАТКОВОГО АПАРАТУ В УКРАЇНІ	
28.	<i>Дзевульська І. В., Маліков О. В.</i>	146
	ДАВНЬОГРЕЦЬКИЙ АНАТОМ ТА ЛІКАР ЕРАСИСТРАТ	
29.	<i>Діденко К. А., Кадашева С. О.</i>	148
	МЕТАБОЛІЧНИЙ СИНДРОМ У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ, СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ЙОГО ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ У ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ	
30.	<i>Добржанська Є. І., Петрова К. С.</i>	154
	ВПЛИВ ХАРЧУВАННЯ НА ПЕРЕБІГ АКНЕ	
31.	<i>Дудка Т. В., Звір В. А.</i>	157
	ВІДДАЛЕНІ КАРДІОЛОГІЧНІ УСКЛАДНЕННЯ COVID ПАНДЕМІЇ	
32.	<i>Єрмоменко Г. В., Ляхова К. В., Копитіна В. С.</i>	161
	ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ НА СТАН ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ СТУДЕНТІВ ХНМУ	
33.	<i>Костиря М. І., Діденко К. А.</i>	163
	ПОШИРЕНІ ПРИЧИНИ БОЛЬОВОГО СИНДРОМУ В ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ	
34.	<i>Мандрик О. Є., Мартинюк Ю. В., Машкевич А. О., Ярошук Ю. П.</i>	169
	СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ЕТІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЛЕЙКЕМІЇ ТА ЛІМФОМ	
35.	<i>Марута Н. О., Федченко В. Ю., Панько Т. В., Семікіна О. Є.</i>	175
	ВИЗНАЧЕННЯ МІШЕНЕЙ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ В ОСІБ З ПСИХІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОЇ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ COVID-19	
36.	<i>Михальченко М. Б., Карая О. В.</i>	180
	ПАТОГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НЕЙРОПАТИЧНОГО БОЛЮ	
37.	<i>Москалюк О. П., Кравцова К. А.</i>	183
	АБДОМІНАЛЬНА ТРАВМА: СТРУКТУРА ТА НАСЛІДКИ	
38.	<i>Москалюк О. П., Машкевич А. О.</i>	188
	ТОРАКАЛЬНА ТРАВМА ТА ЇЇ МІСЦЕ У СТРУКТУРІ БОЙОВИХ ПОРАНЕНЬ	

39.	Нестеровська Г. Р. ВПЛИВ ВИДУ ВИГОДОВУВАННЯ НА СТАН ЗДОРОВ'Я ТА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ	191
40.	Новакова Л. В., Ніштун І. О. ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ ПРИ КІФОЗІ ГРУДНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА	193
41.	Павлович І. В., Давиденко О. М. СУЧАСНІ МЕТОЛИ ДІАГНОСТИКИ ВІРУСНИХ ГЕПАТИТІВ В І С	197
42.	Присяжнюк О. В., Гошовська А. В. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗМІНИ ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО СТАНУ ПЛОДА У ЖІНОК ПІД ЧАС ПРОЛОГАЦІЇ ВАГІТНОСТІ	201
43.	Проценко Д. К. ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПРОГРАМ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДЛЯ ПАЦІЄНТІВ ПІСЛЯ УСКЛАДНЕНИХ ТРАВМ ЗВ'ЯЗОК КОЛІННОГО СУГЛОБУ	208
44.	Расенко А. В., Дрбчак К. О., Заворіна В. О. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОЇ БЕЗОПАТНОЇ АНАЛЬГЕЗІЇ	211
45.	Рушай А. К., Ковальчук Д. Ю. ФІЗІОТЕРАПЕВТИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ З УРАЖЕННЯМИ ГОМІЛКОВОСТУПНЕВОГО СУГЛОБА З ВИКОРИСТАННЯМ ПРЕПАРАТІВ ФАСТУМ® ГЕЛЬ І ЛЮТОН® ГЕЛЬ	216
46.	Саченко Д. В., Абузейнех Р. Ф., Добржанська Є. І. ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ, СПРИЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВИМИ ДІЯМИ, НА ПОШИРЕНІСТЬ ПСОРІАЗУ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	222
47.	Солтисік Л. М. ІНТЕРВАЛЬНІ ГІПОКСИЧНІ ТРЕНУВАННЯ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ ПРОЯВІВ ВЕГЕТОВІСЦЕРАЛЬНОЇ ПАТОЛОГІЇ НА ТЛІ ІДІОПАТИЧНОЇ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПОТЕНЗІЇ	225
48.	Стоцька М. М., Гошовська А. В. ПЕРИНАТАЛЬНІ ТА ПІСЛЯПОЛОГОВІ УСКЛАДНЕННЯ У ЖІНОК НА ТЛІ ІНФЕКЦІЇ НИЖНЬОГО СТАТЕВОГО ТРАКТУ	227
49.	Титаренко В. Ю., Карая О. В., Марченко А. С. ВПЛИВ ЕМПАГЛІФЛОЗИНУ НА ПЕРЕБІГ СЕРЦЕВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ У ПАЦІЄНТІВ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 2 ТИПУ	234
50.	Тихонова Л. В., Мохнюк Д. О. ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ПРИ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З ХВОРОБОЮ ПАРКІНСОНА	238

51. **Федік К. О., Продан Ю. О., Діденко К. А.** 242
ОБІЗНАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО ОБОВ'ЯЗКІВ ЛІКАРІВ ПЕРВИННОЇ ЛАНКИ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ (СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ)
52. **Хакимова Г. А.** 247
К ВОПРОСУ КЛИНИЧЕСКИХ ПРОЯВЛЕНИЙ КИСТ ЯИЧНИКОВ У ПОДРОСТКОВ
53. **Хакимова Г. А.** 249
АНАЛИЗ ДИНАМИКИ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ КИСТ ЯИЧНИКОВ У ПОДРОСТКОВ
54. **Хілько Н. Ю., Малецький В. В.** 251
ЕТИКА І ДЕОНТОЛОГІЯ НАРКОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ
55. **Холявко М. В., Богуславська А. Д., Діденко К. А.** 255
ПОШИРЕНІСТЬ ФАКТОРІВ РИЗИКУ РОЗВИТКУ АТЕРОСКЛЕРОЗУ СЕРЕД МОЛОДІ
56. **Цико О. В., Винникова В. Ж., Макарова К. М.** 258
ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРФЕРОНУ-В-1В У ПРИГНІЧЕННІ ПАРВОВІРУСУ В19 У ХВОРИХ НА ДИЛЯТАЦІЙНУ КАРДІОМІОПАТІЮ НА ТЛІ СЕРЦЕВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ
57. **Чориева З. Ю., Адилбекова Д. Б.** 261
МОРФОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СОСУДИСТО-ТКАНЕВЫХ СТРУКТУР ПОЧЕК ПОТОМСТВА САМОК КРЫС С ХРОНИЧЕСКИМ ТОКСИЧЕСКИМ ГЕПАТИТОМ
58. **Шановалова А. С., Алієв Руфат Бахтіяр огли, Папченкова А. О.** 265
ОЦІНКА ДИНАМІКИ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ В УКРАЇНІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО БОРТЬБИ З ЦЕЮ НЕДУГОЮ. ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ
59. **Шановалова А. С., Алієв Руфат Бахтіяр огли, Папченкова А. О.** 268
ВПЛИВ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ НА КОНЦЕНТРАЦІЮ РИФАМПІЦИНУ В КРОВІ У ХВОРИХ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ
60. **Шевелєва І. В., Лантухова Н. Д.** 270
ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ СЕРЦЕВО-ЛЕГЕНЕВОЇ РЕАНІМАЦІЇ
61. **Шелест Б. О., Садовенко О. Л., Алиєва С. В.** 274
СИМУЛЯЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ДО ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА АКРЕДИТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ
62. **Щербата Г. М., Ковальська О. Р.** 278
МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ НЕЗАДОВОЛЕНИХ ПАЦІЄНТІВ РІВНЕМ НАДАННЯ ДІАГНОСТИЧНОЇ РАДІОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
63. **Якименко Р. О., Вовк О. Ю.** 283
КРАНІОМЕТРИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМИ ТА РОЗМІРІВ ДУГ ВЕРХНЬОГО ЗУБНОГО РЯДУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАТІ ТА КРАНІОТИПУ

64. *Якубовська Д. Р., Давиденко О. М.* 289
ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА ПОШИРЕННЯ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

65. *Агаєва Х. Е., Ходосова А. В.* 292
РАДІОЛА РОЖЕВА – РОСЛИННИЙ АДАПТОГЕН ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗМУ ПІСЛЯ ГРВІ
66. *Глушак І. Ю.* 297
ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ РИНОК СУЧАСНИХ ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ ЕНДОКРИННОЇ СИСТЕМИ
67. *Карпенко Я. В., Гергель Є. М.* 302
ДИНАМІКА ЗАХВОРЮВАНOSTІ ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ В УКРАЇНІ
68. *Касюдик С. С., Стремоухов О. О.* 309
МАРЕНТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ РЕТИНОЇДІВ У ЛІКУВАННІ ВУГРОВОЇ ХВОРОБИ
69. *Ромащенко В. В., Канак Л. А., Тищенко Л. А.* 316
ПРОРОЩЕНЕ НАСІННЯ ТА ПРОЗЕРИ – ДЖЕРЕЛА КОРИСНИХ РЕЧОВИН ТА ЕНЕРГІЇ ДЛЯ ОРГАНІЗМУ
70. *Стремоухов О. О., Захарченко А. С.* 321
ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ПЕЧІНКИ
71. *Стремоухов О. О., Левченко Ю. Ю.* 325
ФАРМАКОЛОГІЧНА ДІЯ СИРОВИНИ ТА ПРЕПАРАТІВ НАГІДКИ ЛІКАРСЬКОЇ, ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНІЙ МЕДИЦИНІ
72. *Стремоухов О. О., Лубська М. О., Морозенко А. А.* 332
ФІТОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ. ВИКОРИСТАННЯ ЛИСТЯ ГІНГКО БІЛОБИ У ФАРМАЦІЇ
73. *Стремоухов О. О., Сулова Т. Л.* 336
АЛГОРИТМ МАРКЕТИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ГОМЕОПАТИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ РОСЛИНОГО ПОХОДЖЕННЯ
74. *Стремоухов О. О., Черемисіна Н. А.* 339
МЕРЧАНДАЙЗИНГ ЯК ФОРМА ПРОСУВАННЯ ДІЄТИЧНИХ ДОБАВОК В АПТЕКАХ

CHEMICAL SCIENCES

75. *Гіркало Д. К., Король К. С.* 346
ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРИ ХІМІЧНИХ НЕБЕЗПЕКАХ

76. *Ткач В. В., Кушнір М. В., Руснак Т. В., Іванушко Я. Г.* 350
12 ІНТЕГРОВАНИХ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ «В
БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ» НА ПСИХОЛОГІЧНУ ТЕМАТИКУ
77. *Яковець С. М., Коваленко І. В., Власенко Н. Є., Зульфїгаров А. О.* 363
ВПЛИВ МЕТОДІВ СИНТЕЗУ НА РОЗМІРИ ОДЕРЖАНОГО
НАНОКРИСТАЛІЧНОГО ДІОКСИДУ ТИТАНУ

TECHNICAL SCIENCES

78. *Hrybinyk Yu. I., Dankov E. V.* 368
REACTIVE PROGRAMMING: RECENT ACHIEVEMENTS AND
FUTURE ADVANCEMENTS
79. *Romanyuk O. N., Zavalniuk Ye. K., Stakhov O. Ya., Shevchuk R. P.* 372
MAIN STAGES OF RENDERING AND THE DEVELOPMENT
PROSPECTS OF ITS SOFTWARE COMPONENTS
80. *Savka A. Ya.* 379
PREDICTIVE MAINTENANCE OF ARMoured VEHICLES
USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE
81. *Solntsev V. P., Petrash K. M., Solntseva T. O.* 383
ON THE NATURE OF CHEMICAL AFFINITY IN THE SYNTHESIS
AND FORMATION OF COMPOUNDS BEYOND THE
THRESHOLD OF THEIR THERMODYNAMIC STABILITY
82. *Vdovin B., Melnyk N.* 388
SECURITY METHODS TO PREVENT SQL INJECTIONS
83. *Авер'янова С. С., Науменко С. Ю., Маценко С. В., Рижова О. П.* 393
РОЗРОБКА СКЛОПОКРИТТІВ РІЗНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ З
АВАНТЮРИНОВИМ ЕФЕКТОМ
84. *Ахрамович В. М., Ахрамович В. В., Іванкін В. А.* 398
АТАКИ НА БЕЗДРОТОВІ МЕРЕЖІ, ЯКІ БЕЗ ПОСТІЙНОЇ
ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ДИНАМІЧНІ ЗА СВОЄЮ ПРИРОДОЮ
85. *Жученко Д. Г., Чернюшок О. А.* 405
ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕГРАЦІЇ ПРОДУКТІВ ПЕРЕРОБКИ
МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ У М'ЯСНІ ПРОДУКТИ
86. *Здановський В. Г.* 411
ЕНЕРГЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ. СЬОГОДЕННЯ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ
87. *Кісь Я. П., Дереш О. М.* 418
КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕКОМЕНДАЦІЙ РЕЦЕПТІВ
СТРАВ
88. *Козловський В. П.* 425
РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПРОГНОЗУ
ЗАМОВЛЕННЯ ПРОДУКЦІЇ

89. **Корнієнко А. О.** 428
ВПЛИВ РОЗПОДІЛУ ЧАСТИНОК ЗМІЦНЮЮЧОЇ ФАЗИ У
ПОКРИТТІ НА ЙОГО СТІЙКІСТЬ ДО ЗНОСУ ПРИ ТЕРТІ
КОВЗАННЯ
90. **Кротюк О. І., Дворкін Л. Й.** 434
ВПЛИВ НАПІВВОДНОГО ГІПСУ НА ОСНОВНІ ВЛАСТИВОСТІ
ТАМПОНАЖНОГО ЦЕМЕНТУ
91. **Левенко О. В., Красняк А. О.** 441
МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТКАЦЬКИХ ПОЛОТЕН З
КРОЛЕВЕЦЬКИМ ОРНАМЕНТОМ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ
ЖІНОЧОГО КОСТЮМА
92. **Могильницький М. В.** 447
ЕЛЕКТРОННЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОГНІТИВНЕ
ОСНАЩЕННЯ ОСНОВНИХ ТА ДОПОМІЖНИХ ВИРОБНИЧИХ
ПРОЦЕСІВ РІЗАННЯ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ
93. **Останчук В. В.** 454
ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ТА ТВЕРДОСТІ СПЛАВІВ
СИСТЕМИ Ti-Al-Mo-V-Cr-Fe
94. **Павленко А. В.** 459
АКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ: ВІД
РУЧНИХ ГРАНАТ ДО КЕРОВАНИХ РАКЕТ
95. **Павловська Я. Р.** 464
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА ІНТЕГРУВАННЯ СУБТИТРІВ У
ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЮ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ХМАРНОГО
СХОВИЩА У ДИНАМІЧНЕ НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ
MOODLE
96. **Пахомов С. С., Василюк А. С., Швед Д. Р.** 470
ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ
ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТА
97. **Підопригора Ю. А.** 474
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В СФЕРІ ПРОТИМІННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ КРОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
98. **Прокоф'єва Л. Л., Кушнір М. В.** 478
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ РОБОТИ
ЕЛЕКТРОННОГО НОСА
99. **Прокоф'єва Л. Л., Кушнір М. В.** 481
ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОННОГО
НОСА
100. **Ремарчук М. П., Чмуж Я. В., Галицький О. О., Щю Мінвей,
Кебко О. В.** 484
МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА ЕКОНОМІЇ ПАЛИВА В
ПРОЦЕСІ РОБОТИ МОБІЛЬНИХ КРАНІВ

101. **Сивобородько А. В.** 491
РОЗГЛЯД ЗАГАЛЬНИХ ВИМОГ ДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ ЗАМИКАННЯ ДВЕРЕЙ ЖИТЛОВИХ ПРИМІЩЕНЬ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТОВАНІ СТАНДАРТОМ ETSI TS 103 815
102. **Скакун О. В.** 494
МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ МЕТРОЛОГІЇ
103. **Слюсаренко О. К.** 499
ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМ ЗВ'ЯЗКУ БПЛА
104. **Сторчай Н. С., Папрник О. Р., Косогов А. С., Ерсак О. Ю.** 502
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МІНЕРАЛЬНИХ В'ЯЖУЧИХ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ЗВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ
105. **Топчій Н. В.** 509
ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК ФУНКЦІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ
106. **Хавікова К. Є., Крамарь Н. С., Гончаров К.** 511
АКТУАЛЬНІСТЬ ГРАНУЛЯЦІЇ СУЛЬФАТУ АМОНІЮ МЕТОДОМ КОМПАКТУВАННЯ
107. **Фем'як Я. М., Зелінський А. А.** 518
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕРМЕТИЧНОСТІ ОБСАДНИХ КОЛОН У ГАЗОВИХ СВЕРДЛОВИНАХ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ АНАЕРОБНИХ ГЕРМЕТИКІВ
108. **Шорнікова С. В.** 522
ВИМІРЮВАЛЬНЕ ПРИЛАДДЯ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

109. **Аркатов Ю. М., Георгаліна О. Р., Сінявський О. В.** 524
ЗАСТОСУВАННЯ МОНОТОННИХ БУЛЕВИХ ФУНКЦІЙ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ПОМИЛОК ПЕРЕДАВАННЯ ДАНИХ
110. **Васильєв М. О., Руденко Е. М., Панарін В. Є.** 530
ВЛАСТИВОСТІ АІN-ПОКРИТТЯ, ОСАДЖЕНОГО НА ПОВЕРХНЮ СПЛАВУ Д16 З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕЛІКОННОГО ТА ВАКУУМНО-ДУГОВОГО РОЗРЯДУ
111. **Отрашевська В. В., Бондарець В. Ю.** 536
МАТЕМАТИЧНА КУЛЬТУРА ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
112. **Філіпенко І. І., Точиліна Т. М., Луценко В. Ю.** 540
ВІДСУТНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ФІЗИКА» В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ЧИ ПОВИННО ТАК БУТИ?

GEOGRAPHICAL SCIENCES

113. **Вовк О. П., Судимак В. В.** 545
ЯКІСТЬ ВОДИ РІЧОК БАСЕЙНУ ЗАХІДНОГО БУГУ В МЕЖАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ПОЛІПШЕННЯ

114. *Олійник В. Д.* 550
ТУРИЗМ ІСПАНІЇ
115. *Пазюра В. А.* 553
ВЕДЕННЯ МІСТОБУДІВНОГО КАДАСТРУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

116. *Вовк О. П., Єфімчук С. О.* 556
РОЛЬ КАМЕРНИХ ПЕГМАТИТІВ КОРОСТЕНСЬКОГО
ПЛУТОНУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЮВЕЛІРНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
УКРАЇНИ СИРОВИНОЮ
117. *Клевцов О. О., Чаговець А. С., Пивоваров А. В.* 561
КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ГЕОЛОГІЧНИХ ФОРМАЦІЙ
118. *Шаріков С. І., Чомко Д. Ф.* 567
СУЧАСНЕ ГІДРОГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ РОДОВИЩ
МІНЕРАЛЬНИХ РАДОНОВИХ ВОД В МЕЖАХ ВІННИЦЬКОЇ
ОБЛАСТІ

ARCHITECTURE

119. *Бібер С. Г., Кіфік Р. О., Осінов Є. О.* 574
ПРИЙОМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЛАНУВАЛЬНИХ РІШЕНЬ
АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ
120. *Виноградов В. В., Альошечкіна Т. М., Карєв А. І.* 579
ЗАСТОСУВАННЯ 3D ЛАЗЕРНОГО СКАНУВАННЯ В
СУЧАСНОМУ БУДІВНИЦТВІ
121. *Витрикуш І. Р.* 586
ПРОЕКТУВАННЯ СПОРТИВНО-МОЛОДІЖНИХ ТАБОРІВ У
ЛАНДШАФТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ
122. *Гороховська О. А., Бібер С. Г.* 590
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АРХІТЕКТУРНИХ РІШЕНЬ ТА
ДИЗАЙНУ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ПАЦІЄНТІВ У
РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ КОМПЛЕКСІ
123. *Третінко Л. В.* 593
РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПАРК ПРИ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ:
ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ
124. *Черніков К. Г.* 597
ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ БУДІВЕЛЬНИХ ДАНИХ В
УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

PEDAGOGICAL SCIENCES

125. *Антонюк Н., Рогак М.* 602
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКОЛИ

126. **Баляснікова О. А.** 607
ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ СТУДЕНТІВ
ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОЇ
ТРИВОГИ ТА СТРЕСУ
127. **Бережна Л. В.** 612
СУЧАСНИЙ КЕРІВНИК ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ТА ЙОГО ПІДХІД
ДО РАЦІОНАЛЬНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
128. **Вінтоняк О. В.** 616
РОЗВИТОК ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
УЧИТЕЛІВ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ ХІХ – 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТЬ ЯК ОСНОВА
ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖІ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
КОЛЕДЖІВ
129. **Віра М. Б., Клименко Ю. О.** 620
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ПРИ ВИВЧЕННІ
НОВОГО МАТЕРІАЛУ
130. **Гарбарчук Н. А., Галатюк Ю. М.** 624
МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ НА
ОСНОВІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
131. **Гордієнко Н. О., Бадрак Т. В., Шевченко В. В.** 631
СУЧАСНІ ВИДИ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ФОРМУВАННІ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
132. **Єщенко Є. М.** 637
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНИХ ВТРАТ І
РОЗРИВІВ В ДИТЯЧОМУ ХОРЕОГРАФІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ
133. **Звєкова В. К., Чебанова К. О.** 642
КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА СВІТОВОЇ
МОДЕЛЕЙ ІНКЛЮЗИВНОЇ ТА ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМ
ОСВІТИ
134. **Конопля А. С.** 649
МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ
135. **Кушнірук Л. С., Галатюк Ю. М.** 654
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАЛЬНОГО ФІЗИЧНОГО
ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ
136. **Мамедова И. М.** 660
СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГА
137. **Мацюк Г. Р., Мацюк С. О.** 667
АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ ЯК ФОРМА ПОРУШЕННЯ
АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

138. *Розлуцька Г. М., Клопотар К. О., Боженко А. В.* 672
ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ
139. *Савченко В. А., Лаврова Л. В., Побоча Т. Д., Сілошенко І. А.* 677
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ
140. *Сервачук К. К.* 684
ДІАЛОГОВИЙ ПІДХІД НА НЕСТАНДАРТНИХ УРОКАХ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ ДЛЯ
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
141. *Скоромна М., Негодяєва А.* 690
СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВЧИТЕЛЯ
142. *Соболева О. Д.* 695
ІСТОРИКО–КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ
«VELCANTO» В УКРАЇНІ
143. *Собчук А. А., Димид М. В.* 701
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ
144. *Фісун О. В.* 705
ФАСИЛІТУЮЧИЙ ПІДХІД У РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ
145. *Черкашина Л. М., Баранчук Н. Д., Барнич Г. М., Варуша В. І.,* 710
Винаградова В. О., Індіна Г. О., Кононученко К. О., Король Т. С.,
Кравець О. І., Поволоцка В. І., Прокопенко В. О.,
Терещенко Т. М., Титаренко О. В., Ткаченко Т. А., Чернова Г. А.
ОЗДОРОВЧА РУХОВА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ В
УНІВЕРСИТЕТІ ТРЕТЬОГО ВІКУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ
146. *Яценко В. Б.* 714
РЕАЛІЗАЦІЯ НАСТУПНОСТІ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ
МІЖ ПОЧАТКОВОЮ ТА БАЗОВОЮ СЕРЕДНЬОЮ ЛАНКАМИ
ОСВІТИ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

147. *Белоусов В. Л.* 721
АРТ-ТЕРАПІЯ ПРОЕКТИВНОЮ МЕТОДИКОЮ «НЕІСНЮЮЧА
ТВАРИНА», ЯК ЕЛЕМЕНТ ДІАГНОСТИКИ СТІЙКОСТІ БІЙЦІВ
СПЕЦПРИЗНАЧЕННЯ
148. *Бензарь А. С., Іванова С. Є.* 725
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ
ЗАКЛАДІ

149. **Біліченко В. В., Волянчук Д. В.** 732
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, СПРИЯННЯ СТВОРЕННЮ БЕЗБАР'ЄРНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА
150. **Венгерська В. О., Федорчук В. М.** 736
ТРИВОЖНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ
151. **Власенко М. В.** 741
ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ
152. **Власюк А.** 745
ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ВОЄННОГО ЧАСУ НА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ПІДЛІТКІВ
153. **Горбун В. Е.** 751
АДАПТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІМ'Ї В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ
154. **Джевон М. С.** 756
ВПЛИВ ДОСВІДУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ НА ПЕРЕЖИВАННЯ ТРАВМАТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ ВІЙНИ
155. **Іваненко Є. А.** 760
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ З ПОЛОНУ
156. **Кабашнюк В. О.** 765
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІАГНОСТИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ
157. **Клименко І. С., Ушакова Л. В.** 772
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ
158. **Куряча І. І.** 779
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РАННІМ ДИТЯЧИМ АУТИЗМОМ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
159. **Лисенкова І. П., Подима В. В.** 783
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА КОРЕКЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ЩО МАЮТЬ ПРОБЛЕМИ У НАВЧАННІ
160. **Маслюк А. М., Дробинська-Кочева К. О.** 792
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ЕМОЦІЙНІ СТАНИ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ
161. **Оверчук В. А., Суханова О. О.** 797
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТОМИ ВІД СПІВЧУТТЯ У ПСИХОЛОГІВ ТА СТРАТЕГІЇ ЇЇ ПОДОЛАННЯ
162. **Остроухова Ю. В.** 801
ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД І ЕМОЦІЙНА ВРАЗЛИВІСТЬ: ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ КОРЕКЦІЇ

163. *Питлюк-Смеречинська О., Глик І. П.* 806
САМООЦІНКА ЯК ЧИННИК АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ
ОСОБИСТОСТІ
164. *Поліщук Л. К., Павлюк М. М.* 809
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ В
СУЧАСНОСТІ
165. *Скворцов С. Ю.* 817
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ФЕНОМЕНУ МАСОВИХ
ПСИХІЧНИХ ВІДХИЛЕНЬ
166. *Суйчмез О., Васильєва О. А.* 822
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ
СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ
167. *Харцій О. М.* 830
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ КРЕАТИВНІСТЮ ТА АДАПТАЦІЄЮ
ПІДЛІТКІВ
168. *Цільмак О. М., Утюшева В. Е.* 833
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО
ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ХАРАКТЕРУ ОСОБИСТОСТІ

JOURNALISM

169. *Порожна С. Г.* 838
ТЕЛЕФІЛЬМ – ЗВ'ЯЗОК МІЖ ДВОМА ВИДАМИ МИСТЕЦТВА

ART

170. *Зінченко А. Г., Морозюк Ю. В., Кухар М. А.* 842
РЕТРОСПЕКТИВА У ФОРМОУТВОРЕННІ ГОДИННИКІВ
171. *Коваленко С. Г.* 848
ДУХОВНІСТЬ ТА ФОРМАЛІЗМ У ТВОРЧОСТІ МАЛЕВИЧА І
КАНДИНСЬКОГО: РОЗКРИТТЯ ВЕКТОРІВ АБСТРАКЦІОНІЗМУ
172. *Морозюк Ю. В., Зінченко А. Г., Коровко О. І.* 853
КОНСТРУКТИВІЗМ У ФОРМОУТВОРЕННІ ГОДИННИКІВ

HISTORICAL SCIENCES

173. *Ванзуряк С. Ю.* 860
АРХЕОЛОГІЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОХОДУ КНЯГИНИ ОЛЬГИ
НА ДРЕВЛЯН
174. *Данилевич А. П.* 866
УКРАЇНСЬКИЙ ЕТНОГРАФ СТЕПАН НІС ТА ЙОГО
ОТОЧЕННЯ: ДО 195 РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОГРАФА
175. *Кінд-Войтюк Н. В., Любитовець І. С., Зінчук А. Р.* 871
ІДЕОЛОГІЯ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА,
ЙОГО ПРОГРАМНІ ДОКУМЕНТИ

176. *Котелевський М. М.* 876
ІСТОРИОГРАФІЯ КНЯЖИХ ЗНАКІВ КИЄВО-РУСЬКОЇ
ДЕРЖАВИ У РОБОТАХ ДІАСПОРНИХ НАУКОВЦІВ
177. *Кузьмінець Н. П.* 881
ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В
ПЕРІОД ДИРЕКТОРІЇ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921 РР.)
178. *Соколова Н. Д., Савікова І. О.* 887
ПРОТЕСТАНТИЗМ В ІСТОРІЇ СВІТУ ТА УКРАЇНИ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ
179. *Таран М. В.* 892
ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ
РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ
180. *Утвенко В. В.* 899
РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В ІНТЕГРАЦІЇ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
181. *Фівкін П. М., Сокрюкін М. А.* 906
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДОКУМЕНТУ ТА ЙОГО ЕВОЛЮЦІЯ
В СУЧАСНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ
182. *Чернуха О. В., Бойко С. В.* 915
ВОРОНИЙ ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ – ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ
ШЛЯХ
183. *Чернуха О. В., Коваль В. Ю.* 919
ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ДАНИЛА ОВСІЙОВИЧА
АЛЬПЕРНА
184. *Яковець О. Є., Антощак М. М.* 924
ОСВІТНЯ РЕФОРМА МУСТАФИ КЕМАЛЯ АТАТЮРКА 1924
РОКУ: ІСТОРІЯ ТА ВПЛИВ НА СУЧАСНІСТЬ

CULTUROLOGY

185. *Кінд-Войтюк Н. В., Зінчук А. Р., Любитовець І. С.* 929
МИКОЛА ЛИСЕНКО У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТ.

LITERATURE

186. *Якубова М. О.* 934
ЧИТАБЕЛЬНІСТЬ ТЕКСТУ НЕПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ТА ЇЇ
ПРОБЛЕМАТИКА

POLITICAL SCIENCES

187. *Кордонова Д. А.* 939
ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ
ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

188.	<i>Корнєєв К. А.</i>	945
	ІНСТРУМЕНТИ OSINT В СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	
189.	<i>Пефтиц В. М.</i>	951
	ДОГОВІР ПРО ЛІКВІДАЦІЮ РСМД: ТРИДЦЯТЬ РОКІВ У «БОЙОВОМУ ЧЕРГУВАННІ»	
PHILOLOGICAL SCIENCES		
190.	<i>Chemerynska I. Ya., Kostiv Ya. I.</i>	956
	COLLOCATIONS AND COLLAGATIONS IN THE SYSTEM OF ENGLISH	
191.	<i>Makhmudova Shalala Amirxan gizi</i>	962
	THE IMPORTANCE OF MUTUAL RESPECT AND ESTEEM IN EDUCATION	
192.	<i>Аліханіді В. Я., Яровенко Л. С.</i>	966
	ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ДІЄСЛІВ РУХУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДОННИ ТАРТ «ЩИГОЛЬ»	
193.	<i>Голуб Ю. І., Гарт М. С.</i>	972
	ЗАСОБИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У РОМАНІ ДОННИ ТАРТТ «ТАЄМНА ІСТОРІЯ»	
194.	<i>Калько Р. М., Максименко О. В., Булавка С. О.</i>	976
	СПЕЦИФІКА ТА ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ	
195.	<i>Коваленко М. О.</i>	982
	ВЕРБАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДІАЛЕКТАХ АНГЛІЇ	
196.	<i>Пакула Ю. Р.</i>	987
	ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ПІСЕНЬ	
197.	<i>Петров О. А.</i>	990
	ТОПОНІМІЧНІ НАЗВИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	
198.	<i>Семігінівська Т. Г., Петрова В. А.</i>	994
	ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ НА МАТЕРІАЛІ КІНОТЕКСТУ (СЕРІАЛ “FOREVER”)	
199.	<i>Стойкова Г. Г.</i>	998
	ЕКОНОМІКА МОВИ	
200.	<i>Ткаченко Л. В., Ткаченко Д. Р.</i>	1000
	СЕМАНТИКО-СИМВОЛІЧНІ КОНОТАЦІЇ ОБРАЗУ ВОДИ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА	
201.	<i>Шовкович О. М.</i>	1003
	ПРЕФІКСАЦІЯ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНІЙ СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ	

PHILOSOPHICAL SCIENCES

202. *Гинда О. М., Вишневська С. М., Голик М. М.* 1006
ФІЛОСОФІЯ СПІЛКУВАННЯ ЛІДЕРІВ ВІЙСЬКОВОГО КОЛЕКТИВУ
203. *Грех В. І.* 1012
ШИРОКІСТЬ ЛІТЕРАТУРНОГО НАДБАННЯ ТА ПРАЦЬОВИТІСТЬ СВЯТИТЕЛЯ КИРИЛА, АРХІЄПИСКОПА ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОГО
204. *Ткаченко Р. П., Ганченко А. О., Ткаченко Л. В.* 1019
ПРИНЦИП «ПІЗНАЙ СЕБЕ» У ПРАЦЯХ К. ЛОРЕНЦА І Д. КАНЕМАНА

ECONOMIC SCIENCES

205. *Васильченко К. Г., Крюковська С. О.* 1024
ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА ДЛЯ ПОБУДОВИ БРЕНДУ ТА ВЗАЄМОДІЇ З АУДИТОРІЄЮ
206. *Глухова Т. В., Янковий А. О.* 1031
РОЛЬ БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ
207. *Демчук Л. М.* 1034
ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ В ОРГАНІЗАЦІЇ
208. *Джура М. В.* 1039
РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В ТУРИЗМІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
209. *Додурич С. М., Ольшанська О. М.* 1043
СТРАТЕГІЧНА ДІАГНОСТИКА МАРКЕТИНГУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
210. *Ікавчук А. В.* 1049
КРЕДИТНА ПОЛІТИКА БАНКУ: ОЦІНКА ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ
211. *Кінас І. О., Кривобок К. В.* 1053
КОНЦЕПЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО ЛІДЕРСТВА В МЕНЕДЖМЕНТІ
212. *Коротченко О. О.* 1060
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ГАРАНТ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
213. *Меженна Н. М., Сомова Є. В.* 1070
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ПОДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ
214. *Несветова С. В., Сорока К. М., Варюха А. В.* 1075
ПРИБУТОК, ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОФІНАНСУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

215. *Ніколаєв Д. Г.* 1083
ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ СИСТЕМ КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗАКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ ТНК
216. *Подорожна К. Ю., Подорожний О. О.* 1087
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ
НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ
217. *Подорожна К. Ю., Подорожний О. О.* 1094
ПУБЛІЧНА СЛУЖБА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
218. *Познякова А. С., Тарасова К. І.* 1101
АНАЛІЗ ЯКІСНИХ МЕТОДІВ ОБҐРУНТУВАННЯ
МАРКЕТИНГОВИХ РІШЕНЬ
219. *Пугач В., Лежєньєкова В. Г.* 1105
МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
220. *Сук П. Л.* 1109
НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ЗА
МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ІНШОЇ ОПЕРАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
221. *Тєшева Л. В., Фоменко О. В.* 1117
ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА НЕЇ
222. *Тєшева Л. В., Рослякова В. Р.* 1122
СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
223. *Халацька І. І., Коваль Є. А.* 1128
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ
ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЄКТАМИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ
224. *Шашина М. В., Кочерга О. О.* 1135
УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
225. *Шевців Л. Ю., Хмизовець В. В.* 1139
ЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ В УКРАЇНІ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
226. *Шевченко О. Т., Варламова І. С.* 1145
ПРИНЦИПИ ТА СКЛАДОВІ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ В БАНКАХ
227. *Шкурєнко С. В.* 1149
ЧИ МОЖЕ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗАМІНИТИ БАНКІРА?

LEGAL SCIENCES

228. *Dovgikh V., Pakulova T. V.* 1153
THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN LAW
ENFORCEMENT ACTIVITIES

229. *Артеменко В. В.* 1156
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ПРОВЕДЕННЯМ МЕДИЧНИХ ОГЛЯДІВ ПРАЦІВНИКІВ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ
230. *Бабак К. І., Логінова М. В.* 1159
РОЛЬ МЕДІАЦІЇ У ВРЕГУЛЮВАННІ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ:
ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ
231. *Барган С. С., Гапоненко В. К.* 1163
ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ
232. *Бодра А. О.* 1167
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІОНІЗМ
233. *Буров Д. О., Неклеса О. В.* 1172
СПЕЦІАЛЬНІ АКТИ В СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
234. *Волік В. В., Каратуманова А. А.* 1176
ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В ЗАРУБІЖНИХ
КРАЇНАХ
235. *Волік В. В., Каратуманова А. А.* 1181
ОСОБЛИВОСТІ УНІФІКАЦІЇ МОРСЬКОГО ПРАВА
236. *Волік В. В., Каплієнко М. В.* 1186
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ
МОРСЬКОГО ПРАВА У РІЗНИХ ЮРИСДИКЦІЯХ
237. *Волік В. В., Каплієнко М. В.* 1189
ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ НОРМ І УГОД НА
АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО РІЗНИХ КРАЇН
238. *Волік В. В., Монастирський В. В.* 1192
ОХОРОНА ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ НА МОРІ
239. *Волік В. В., Монастирський В. В.* 1196
ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК НАУКИ «АДМІНІСТРАТИВНЕ
ПРАВО» У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
240. *Гейда О.* 1200
СМЕРТНА КАРА ЯК ВИД ПОКАРАННЯ В «САЛІЧНІЙ
ПРАВДІ»
241. *Григорчук Т. В., Тимофєєв В.* 1203
ВПЛИВ РОЗВИТКУ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ
НА ОСВОЄННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ
242. *Грищенко О. А., Стоєва Т. І.* 1208
ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
243. *Гуцул М. М., Кисельов А. О.* 1215
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
244. *Джурицький В. О.* 1220
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДОКТРИНИ «ПІДНЯТОЇ
КОРПОРАТИВНОЇ ЗАВІСИ» В УКРАЇНІ

245. *Зубкевич М. С., Комаринська Ю. Б.* 1224
ПРОФІЛЮВАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ
МЕТОД ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ ПРАВОПОРУШНИКА
246. *Карпець Т. І., Логінова М. В.* 1227
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У
ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
247. *Ковальова С. С., Ковальок А. О.* 1230
ДЕРЖАВНА ЗРАДА У ВОЄННИЙ СТАН
248. *Ковач І. М.* 1235
ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО
ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ
249. *Колпаков А. В.* 1240
ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В
ЗАСАДАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНЬ СПІВВЛАСНИКІВ
БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ (ОСББ)
250. *Крисько В. А., Кіяниця В. М.* 1247
ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРЕД'ЯВЛЕННЯ
ДЛЯ ВПІЗНАННЯ
251. *Кузьмін Я. А., Тимофєєв В. П.* 1251
ВПЛИВ ПСИХОФІЗИЧНОГО СТАНУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ
ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
252. *Кулик К. Я., Логінова М. В.* 1255
НЕТИПОВІ ФОРМИ ПРАЦІ: УКРАЇНСЬКІ ПРАВОВІ РЕАЛІЇ ТА
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ
253. *Кулик К. Я., Логінова М. В.* 1259
ПОНЯТТЯ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН: ХАРАКТЕРНІ
РИСИ ТА ЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАД
254. *Мельник Т. М., Гойда М. П.* 1263
ЗАСТОСУВАННЯ ІРИТАНТІВ: ПРАВО НА НЕОБХІДНУ
ОБОРОНУ ЧИ ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ?
255. *Микитюк Я. Ю., Кадикало О. І.* 1270
МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО
СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ
256. *Нікитенко Д. В., Сухицька Н. В.* 1273
ПРАВА ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ
257. *Олійник О. В.* 1278
ДІЯ ПРАВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ
258. *Павленко М. А., Неклеса О. В.* 1285
ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ ДІЛОВОДСТВА ТА АРХІВНОГО
ЗБЕРІГАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

259.	<i>Петрищев Р. Р., Кисельов А. О.</i>	1289
	КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ: ПОНЯТТЯ, СТАНОВЛЕННЯ ТА СУТНІСТЬ	
260.	<i>Поліщук І. В., Карасьова Л. М.</i>	1294
	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ ЧАРТЕРНИХ АВІАРЕЙСІВ	
261.	<i>Поліщук І. В., Левченко А. С.</i>	1299
	ДОГОВІР МОРСЬКОГО КРУЇЗУ: КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ	
262.	<i>Порхун А. І.</i>	1303
	СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ПОКАРАНЬ В АСПЕКТІ ПРИНЦИПУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПОКАРАННЯ	
263.	<i>Сафонов Д. С., Кисельов А. О.</i>	1308
	ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТАКТИЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	
264.	<i>Свистун В. В., Чорна А. Г.</i>	1313
	ІНСТИТУТ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	
265.	<i>Світайло Д. С., Логінова М. В.</i>	1318
	ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ	
266.	<i>Сімора Д. С., Неклеса О. В.</i>	1321
	СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ДОКУМЕНТАЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНЕ (ГАЛУЗЕВЕ) ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО	
267.	<i>Стратінський Д. І., Котенко Т. В.</i>	1324
	ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІДЕЙ У РІЗНИХ ЕПОХАХ	
268.	<i>Тарасенко Д. М., Неклеса О. В.</i>	1332
	ПОНЯТТЯ ДОКУМЕНТА У ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ: ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНИЙ АСПЕКТ	
269.	<i>Тарасенко В. Ю.</i>	1336
	КОЛАБОРАЦІЯ З ВОРОГОМ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ І ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ КВАЛІФІКАЦІЇ	
270.	<i>Тарасенко Х. Ю., Кмець А. Р.</i>	1343
	ДОГОВІР ДАРУВАННЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ	
271.	<i>Телійчук В. Г., Солдатенко А. В., Сейтумеров Е. Б.</i>	1349
	ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	
272.	<i>Ткач Ю. О., Гаркуша А. Г.</i>	1353
	ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДИТЯЧОЇ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ	
273.	<i>Ткачук В. В.</i>	1358
	ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ	

274. **Цапович В. А., Логінова М. В.** 1364
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРАЦІ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ
275. **Цапович В. А., Логінова М. В.** 1368
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В
УКРАЇНІ
276. **Чалик В. Р., Семененко М. С.** 1372
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ
277. **Чорнобук О. В., Алімов К. О.** 1376
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ
ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА

AGRICULTURAL SCIENCES

АНАЛІЗ ВМІСТУ ВІТАМІНІВ І МІНЕРАЛІВ У ПОПУЛЯРНИХ СОРТАХ ГОРІХІВ

Божко Тетяна Василівна,

к.т.н., доцент

Курило Тетяна Сергіївна,

студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Горіхи — загальний термін для деревних горіхів або плодових насіння з їстівним зерном і неїстівною твердою оболонкою. Горіхи є широко поширеною групою продуктів, які найчастіше споживаються в середземноморській дієті, але також рекомендовані для населення в усьому світі. Найпоширенішими продуктами цієї групи є мигдаль (*Amygdalus communis* L.), бразильський горіх (*Bertholletia excelsa* Humb. et Bonpl.), кешью (*Anacardium occidentale* L.), фундук (*Corylus avellana* L.), горіхи макадамії (*Macadamia ternifolia* F.v. Mueller), горіхи пекан (*Carya illinoensis* (Wangenh.) K. Koch), кедрові горіхи (*Pinus pinea* L.), фісташки (*Pistacia vera* L.) і волоські горіхи (*Juglans regia* L.). Арахіс (*Arachis hypogea* L.) є ботанічно бобовими, але споживачі ідентифікують їх як «горіхи».

Горіхи можна віднести до категорії харчових продуктів із дуже широким спектром використання, хоча найчастіше їх споживають у смаженому або сушеному вигляді, як доповнення до кондитерських виробів таких, як печиво, тістечка та шоколад або додають в інші продукти, наприклад соуси, олії, креми, вершкове масло та пасти. Однак, через їх поживну цінність, їх слід їсти як легкі закуски та як частину повноцінного харчування.

Хоча горіхи багаті на жири та мають високу енергетичну цінність, вони

створюють корисні ненасичені жирні кислоти, які сприятливо впливають на здоров'я та метаболізм. Водночас, існує ризик забруднення горіхів афлатоксинами від певних видів грибків, таких як *Aspergillus flavus*, *A. parasiticus* та *A. nomius*. Горіхи також можуть містити токсичні елементи. Проте, якщо вживати горіхи з перевірених джерел, вони можуть принести максимальну користь для здоров'я за рахунок вмісту харчових волокон, вітамінів (Е, К, В1, В6, В9), мінералів (кальцію, калію, магнію, селену, цинку) та біоактивних сполуки з антиоксидантними властивостями.

Різні види горіхів відрізняються за поживною цінністю. Найбільш калорійні - макадамія та пекан, найбільш багаті на поліненасичені жири-волоські горіхи, на мононасичені - макадамія, на білок - мигдаль та фісташки, на харчові волокна - мигдаль, на вітамін Е - мигдаль, на вітаміни В6 та В9 - фісташки та лісові горіхи відповідно. Найбільше калію та заліза міститься у фісташках та кешью.

Ціль роботи. Метою даної роботи є критичний огляд та аналіз наявних наукових досліджень, присвячених виведенню вмісту вітамінів і мінералів у таких популярних видах горіхів, як мигдаль, волоський горіх, кешью, фундук та грецький горіх. Проведення порівняльного аналізу результатів різних досліджень щодо кількості вмісту поживних речовин у зазначених горіхах, їх поживної цінності та виявлення найбагатших видів вітамінів і мінералів на основі загальних наукових даних.

Матеріали та методи. Матеріалами для даного дослідження стали наукові публікації, звіти та статті, присвячені вивченню вмісту вітамінів (А, В, С, Е та інших) та мінералів (кальцію, заліза, магнію, цинку тощо) у різних сортах горіхів.

Були відібрані роботи, в яких використовувалися стандартні аналітичні методи, такі як спектрофотометрія, атомно-абсорбційна спектроскопія та хроматографічні методи для визначення кількості вмісту поживних речовин та порівнянні між собою з використанням відповідних статистичних методів для виявлення найбільш повних та достовірних даних.

Результати та обговорення. Перше дослідження, яке повідомляло про сприятливий вплив споживання горіхів на здоров'я, було опубліковано 40 років тому. Це був прорив в дослідженнях, оскільки з того часу почали проводити дослідження впливу горіхів на здоров'я. Дослідження, проведені в 1990-х роках, показали, що деякі цивілізації вживали горіхи ще до того, як зернові стали частиною їх раціону.

Горіхи, які використовуються в якості закусок і супроводу до їжі, містять рослинний білок і жирні кислоти, корисні для здоров'я людини; однак вони також можуть забезпечити мінерали.

Найвищий середній вміст кальцію виявлено в мигдалі (2825,8 мг/кг), найвищий вміст калію в фісташках (15730,5 мг/кг), найвищий вміст магнію та селену в бразильських горіхах (10509,2 мг/кг і 4348,7 мкг/кг, відповідно), а найвищий вміст цинку в кедрових горіхах (72,4 мг/кг). Усі горіхи є джерелом магнію, вісім видів горіхів є джерелом калію, шість видів горіхів є джерелом цинку, а чотири види горіхів є джерелом селену; однак серед горіхів лише мигдаль можна вважати джерелом кальцію.

Горіхи є цінним продуктом, який можна використовувати для доповнення дієти, і тому їх можна позначити як функціональні продукти, які є важливі для профілактики захворювань. Всі сорти горіхів є джерелом різноманітних вітамінів і мінералів.

Волоські горіхи є найбагатшим джерелом вітаміну Е, містячи до 21 мг на 100 г горіхів. Вітамін Е є потужним антиоксидантом, який захищає клітини від окисного стресу та сприяє здоров'ю серцево-судинної системи. Грецькі горіхи містять високий рівень вітамінів групи В, особливо вітамінів В6, фолієвої кислоти та ніацину. Ці вітаміни відіграють важливу роль у метаболізмі енергії та функціонуванні нервової системи.

Мигдаль є багатим джерелом кальцію, містячи до 268 мг на 100 г горіхів. Кальцій є класом для здоров'я кісток та зубів, а також бере участь у скороченні м'язів та передачі нервових імпульсів. Фундук багатий на магній (163 мг/100 г) та мід (1,7 мг/100 г), які потребують правильної роботи серцево-судинної

системи та імунітету.

Горіхи кешью містять високі рівні залізу (6,7 мг/100 г) та цинку (5,8 мг/100 г). Залізо бере участь у транспортуванні кисню в організмі, а цинк є інгредієнтами для імунної функції та репродуктивного здоров'я.

Ці дані узгоджені з результатами інших досліджень, які підкреслюють харчову цінність горіхів. Наприклад, у дослідженні, опублікованому в журналі "Nutrients" за 2019 рік, зазначено, що горіхи є цінним джерелом антиоксидантів, поліненасованих жирних кислот та рослинних стеролів, які можуть знизити ризик серцево-судинних захворювань та діабету другого типу.

Споживання стандартної порції горіхів забезпечує від 5,6% (горіхи макадамії) до 18,8% RDA (фісташкові горіхи) для калію. Усі горіхи, крім пекан і макадамії, можна вважати джерелом калію (порція покриває більше 15% RVI). Чотири види горіхів (фісташки, мигдаль, кешью та фундук) можуть заповнити дефіцит К у дієті для чоловіків і жінок, враховуючи значення INQ.

Виходячи з визначеного вмісту магнію в горіхах, споживання стандартної порції забезпечує від 15,9% (фісташки, для чоловіків) до 159,9% RDA (бразильські горіхи, для жінок). Завдяки відносно високому вмісту Mg, усі горіхи, проаналізовані в цьому дослідженні, можуть забезпечити більше 15% RVI. Крім того, згідно зі значеннями INQ досліджуваних горіхів, усі вони можуть бути використані для заповнення дефіциту магнію в раціоні.

Рекомендована добова порція горіхів у 42 г відповідає RDA для Se від 3,8% (лісовий горіх) до 348,7% (бразильський горіх). Тільки чотири види горіхів можна вважати джерелом Se в раціоні (бразильські горіхи, кешью, горіхи макадамії та фісташки), забезпечуючи від 22 до 349% RVI. Вищезазначені види горіхів, а також арахіс мали INQ вище 1.

У бразильських горіхах високий вміст Se і Mg — щоб покрити 100% RDA, достатньо спожити лише 12 г і 26,3–33,9 г відповідно. Однак у випадку Zn порція від 101,8 г до 140,0 г покриватиме 100%

Серед інших горіхів мигдаль вирізняється найвищим середнім вмістом Ca (3099,1 ± 1210,4 мг/кг). Автори повідомляли про середні значення в діапазоні

від 1491 до 3450 мг/кг. У випадку Mg значення, наведені більшістю авторів, були вдвічі нижчими (2360–2650 мг/кг), ніж отримані в цьому дослідженні (5424 мг/кг), Moodley et al.

Бразильський горіх є чудовим джерелом Se, K, Mg і Zn у раціоні. Додавання одного продукту до раціону може позитивно вплинути на підвищення рівня Se та активності глутатіонпероксидази (GPx). Це спостерігалось у жінок із ожирінням, і на нього не впливав генотип, пов'язаний з поліморфізмом Pro198Leu. Huguenin та ін. повідомили про зниження окисного стресу, рівня окислених-ЛПНЩ і артеріального тиску (АТ) і підвищення активності GPx у крові у пацієнтів з гіпертензією та дисліпідемією, які споживали 13 г на день протягом 12 тижнів.

Однак слід підкреслити, що Se є елементом з вузьким запасом міцності. Споживання приблизно 12 г бразильських горіхів (приблизно 3 штуки) достатньо для задоволення 100% RDA. Таким чином, тривале споживання великих кількостей цих горіхів, які характеризуються високим вмістом Se, може призвести до небезпечного для здоров'я підвищення рівня Se в сироватці [34].

Кешью вирізняється високим вмістом цинку, калію та магнію. Дослідження показали, що споживання кешью протягом 28 днів у кількості, що становить 11% добової потреби в енергії (28-64 г/день), у разі потреби з легкими порушеннями ліпідного обміну покращувало цей показник. Виявлено мета-аналіз трьох досліджень, які при вживанні 30-42 г їжі на день значно знижували систолічний артеріальний тиск, проте не впливало на ліпідний профіль або діастолічний артеріальний тиск у здорових дорослих та людей з метаболічним і цукровим синдромом діабету 2 типу.

Фундук можна ефективно використовувати для профілактики дефіциту магнію. Споживання 30 г фундука на день не спричиняє зниження апетиту чи зниженню «загального смаку» у дозі 60 г на день.

Також хорошим джерелом селену виявились макадамія та фісташки. Місячне споживання макадамії з кількістю 15% добової енергетичної потреби

(40-90 г/добу) у чоловіків з гіперхолестеринемією сприятливо впливає на біомаркери окислювального стресу, тромбозу, викликаючи та фактори ризику коронарних захворювань.

Арахіс, як і фундук, також можна віднести до функціональних продуктів зі здатністю доповнювати раціон Mg і K. Reis . провів дослідження, яке вивчало глікемічний відповідь на споживання арахісу у молодих людей з нормальним ІМТ. Споживання 63 г/день призвело до зниження споживання вуглеводів і постпрандіальної глікемії. Включення їх у раціон не тільки покращить якість дієти, але також покращить відчуття ситості та збільшить термогенез.

Волоські горіхи, як і арахіс і фундук, можна віднести до функціональних продуктів зі здатністю збагачувати раціон магнієм. В одному дослідженні споживання 56 г волоських горіхів на день протягом восьми тижнів покращило функцію ендотелію у дорослих із надмірною вагою та вісцеральним ожирінням. Спаккаротелла та ін. повідомили, що у чоловіків із ризиком розвитку раку передміхурової залози введення в раціон 75 г волоських горіхів на день покращило їхні біомаркери (зменшення співвідношення альфа- та гамма-токоферолу, збільшення рівня гамма-токоферолу та простатспецифічного вільного антигену-ПСА) і судинне здоров'я кровоносних судин. Вплив волоських горіхів на перекисне окислення ліпідів і функцію ендотелію зумовлений активними речовинами, що містяться в них, такими як α -ліноленова кислота та альфа-токоферол.

Хемометричні аналізи горіхів, описані в літературі, в першу чергу пов'язані з даними про хроматографічний відбиток, інтерпретацією результатів, отриманих спектроскопією комбінаційного розсіювання або інфрачервоною спектроскопією з перетворенням Фур'є, або комбінацією хемометричних і метаболомічних методів .

Висновки. Результати даного дослідження демонструють, що різні сорти горіхів є багатими джерелами різноманітних вітамінів і мінеральних речовин. Волоські горіхи є найкращим джерелом вітаміну Е, грецькі горіхи багаті на вітаміни групи В, а мигдаль, фундук, горіхи кешью та інші мають високий

вміст кальцію, магнію, залізу та цинку відповідно.

Порівняння найпоширеніших видів горіхів показало відмінності у вмісті мінеральних речовин. У цьому дослідженні ми підтвердили, що досліджувані горіхи є цінними продуктами, які можуть бути використані для доповнення раціону вибраними мінералами та можуть бути позначені як функціональні продукти. Усі проаналізовані види горіхів можна вважати джерелом Mg. Крім того, споживання мигдалю особливо рекомендується для Ca, K і Zn; Бразильський горіх для Se і Zn; кешью для K, Se і Zn; лісові горіхи для K; горіхи макадамії для Se; арахіс, пекан і кедрові горіхи для Zn; і фісташкові горіхи для дефіциту K і Se. Включення згаданих горіхів у раціон може не тільки покращити якість раціону, але також може мати вирішальне значення для профілактики багатьох захворювань.

Регулярне вживання горіхів у дрібних кількостях може допомогти задовольнити потребу в речовинах у важливих вітамінах і мінералах та принести значну допомогу для здоров'я. Проте варто пам'ятати, що горіхи є досить калорійними через високий вміст жирів, тому їх слід споживати в рамках збалансованої дієти та з урахуванням індивідуальних потреб.

Отримані результати можуть бути корисними для розробки рекомендацій щодо включення різних сортів горіхів до раціону харчування з метою оптимізації надходження вітамінів і мінералів до речовин. Також ці дані можуть сприяти подальшим дослідженням функціональних властивостей горіхів та їхньої ролі у профілактиці хронічних захворювань.

**АНАЛІЗ ВНЕСЕННЯ МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРИВ В ЗЕМЛЕРОБСТВІ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Козлик Тетяна Іванівна

к.с-г.н., с.н.с.,

Дрозд Богдан Євгенійович

Житомирська філія державної установи

Інститут охорони ґрунтів України

м. Житомир

Вступ./Introduction. Сучасне ведення сільськогосподарської діяльності, а зокрема землеробства та рослинництва, інтенсифікації використання земельних ресурсів свідчать, що понад 30 % прибавки сільськогосподарської продукції одержують за рахунок використання мінеральних добрив. Концептуальний підхід до вирішення сучасних проблем агрохімічного забезпечення рослинництва України містить, зокрема, такі напрями як: виробництво й високоефективне застосування та використання твердих і рідких мінеральних добрив з урахуванням енергетичних, економічних й екологічних чинників і досягнення бездефіцитного чи позитивного балансу поживних речовин у землеробстві. Рівень мінерального живлення культур поряд із попередниками, сортовими особливостями культур і кліматичними умовами є регулюючими чинниками формування врожайності з високими якісними показниками [1; 3].

Крім того, численними дослідженнями [4; 5] встановлено високу ефективність застосування органічних, мінеральних добрив і альтернативних систем удобрення на малородючих дерново-підзолистих ґрунтах Полісся.

Серед заходів, спрямованих на збагачення ґрунтів поживними речовинами, головним є відновлення щорічного обсягу застосування мінеральних добрив.

Рівень застосування та використання мінеральних добрив суттєво відрізняється в конкретних сільськогосподарських підприємствах. Нині аграрні

підприємства користуються рекомендаціями наукових установ щодо раціональних доз унесення добрив під окремі культури. Проте для досягнення більшої віддачі мінеральних добрив рекомендовані дози їхнього внесення потрібно корегувати згідно з даними про фактичний вміст NPK у ґрунті в доступній для рослин формі. Важко переоцінити важливість досліджень ґрунту, заходів з агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення, як для землекористувачів так і для держави з точки зору контролю якісного стану ґрунтів.

За результатами агрохімічного обстеження встановлюється стан родючості ґрунтів та виявляються його зміни, розробляються агрозаходи щодо захисту ґрунтів від деградаційних процесів, технології вискоєфективного застосування мінеральних добрив, оптимізації доз, строків і способів їх внесення [2].

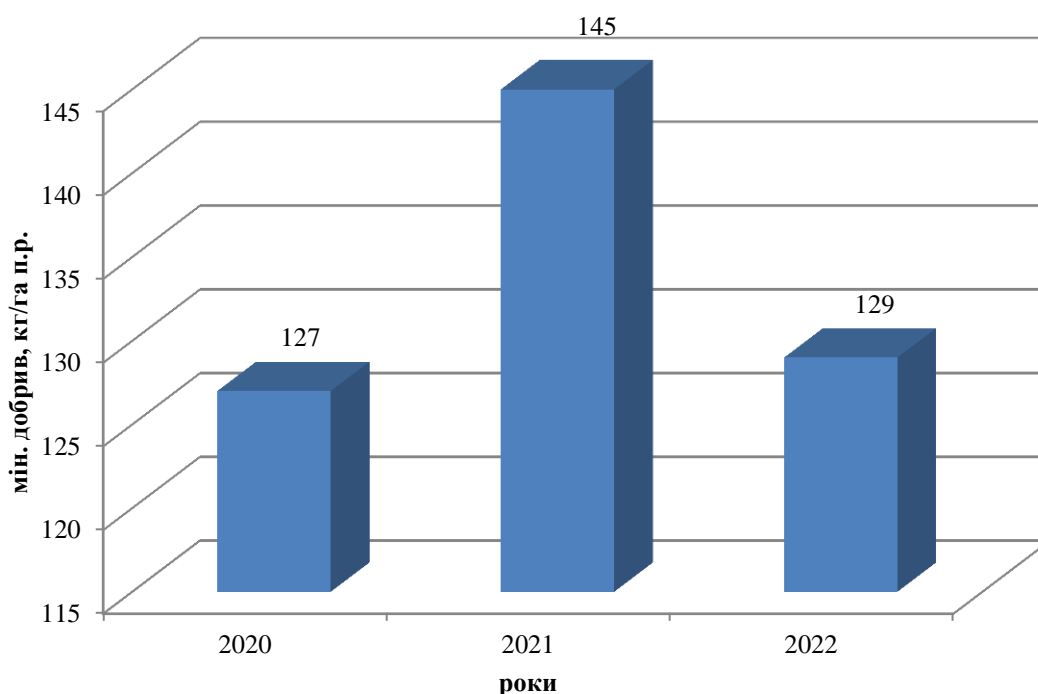
Ціль роботи./Aim. Ціллю роботи є висвітлення питань впровадження засобів хімічної меліорації шляхом внесення мінеральних добрив в землеробстві Житомирської області.

Матеріали та методи./Materials and methods. Публікація сформована на основі опрацьованих даних Головного управління статистики в Житомирській області.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз динаміки внесення і використання мінеральних добрив в аграрних підприємствах Житомирської області протягом 2020–2021 рр. свідчить про тенденцію до нарощування їхнього обсягу як у цілому, так і з розрахунку на 1 га площі. Дещо нижчим даний показник був у 2022 році, що обумовлено початком широкомасштабної військової агресії з боку росії. Так, за даними Головного управління статистики в Житомирській області, у 2022 році сільськогосподарськими підприємствами області під урожай сільськогосподарських культур внесено 79,6 тис. тонн мінеральних добрив на площу 516,8 тис. га, що становить 83,6 % посівної площі. Кількість внесених мінеральних добрив у 2021 році була на рівні 92,7 тис. тонн мінеральних

добрив на площу 575,6 тис. га, що становило 91,1 % посівної площі. При цьому у 2020 році даний показник становив 81,2 тис. тонн на площу 632,6 тис. га, що відповідало 87,4 % посівної площі.

Порівнюючи внесення мінеральних добрив за період між 2020 – 2022 роками спостерігається зростання у 2021 році та зменшення майже до рівня 2020 року у 2022 році. Під урожай сільськогосподарських культур у 2022 році внесено на один гектар посівної площі 129 кг діючої речовини мінеральних добрив, що на 16 кг менше від попереднього 2021 року та на 2 кг/га більше до показника 2020 року. (рис. 1).

Рисунок 1 – Внесення мінеральних добрив за період 2020 – 2022 роки.

В розрізі районів величина внесених мінеральних добрив у 2022 році варіює від 107 до 145 кг/га. Найбільше внесених добрив під урожай сільськогосподарських культур зафіксовано в Коростенському районі – 145 кг/га діючої речовини. Значно нижча кількість внесених добрив з розрахунку на діючу речовину, за даними Головного управління статистики Житомирської області, зафіксовано в Бердичівському районі – 107 кг/га. Внесення добрив у Житомирському та Звягельському районах становило відповідно 139 та 112 кг/га

діючої речовини. Сільськогосподарські підприємства більше використовують азотомісткі мінеральні добрива. Частка азотних добрив у структурі внесених мінеральних добрив становить 57,4 % або 74 кг/га, фосфорних – 20,2 % – 26 кг/га та калійних – 22,4 % – 29 кг/га.

У 2021 році величина внесених мінеральних добрив варіює від 97 до 165 кг/га залежно від району Житомирської області. Найбільше внесених добрив під урожай сільськогосподарських культур зафіксовано в Бердичівському районі – 165 кг/га діючої речовини. Значно нижча кількість внесених добрив в розрахунку на діючу речовину зафіксовано в Коростенському районі – 97 кг/га. У Житомирському районі кількість внесених мінеральних добрив становила 153 кг/га та в Звягельському 136 кг/га діючої речовини. В структурі внесених мінеральних добрив азотні становлять 65,5 % або 95 кг/га, фосфорні – 16,6 % – 24 кг/га та калійні – 17,9 % – 26 кг/га.

У 2020 році виробниками сільськогосподарської продукції внесено на один гектар посівної площі 127 кг діючої речовини мінеральних добрив. В розрізі районів величина внесених мінеральних добрив варіює від 56 до 176 кг/га. Співвідношення внесених мінеральних добрив мало наступні значення: азотні – 68,5 % або 87 кг/га, фосфорні – 12,6 % – 16 кг/га та калійні-18,9 % – 24 кг/га. Слід відмітити, що при внесенні мінеральних добрив порушено співвідношення між азотом, фосфором та калієм.

Висновки./Conclusions. Наведені дані свідчать про низьке забезпечення орних земель поживними речовинами, які надходять у вигляді мінеральних добрив. Також згідно отриманих даних Головного управління статистики Житомирської області спостерігається розбалансованість в елементах живлення на користь азоту.

Це може спричинити зниження показників валового збору агрокультур, якості врожаю, запасів поживних речовин у ґрунті, що в свою чергу призведе до недобору врожаю, зменшення експортного потенціалу та валютних надходжень до бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Бердніков О. М. Роль сидерації в сучасному землеробстві / О. М. Бердніков, Ю. А. Никитюк // Вісник аграрної науки. - 2004. - № 3. - С.12-15.
2. Методика проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення : керівний нормативний документ / За ред. Яцука І. П., Балюка С. А. – 2-ге вид., допов. – К.: 2019. – 108 с.
3. Сайко В. Ф. Сівозміни у землеробстві України / В. Ф. Сайко, П. І. Бойко. – К.: Аграрна наука, 2002. – 146 с.
4. Склянчук В. М. Вплив елементів біологізації землеробства на врожайність сільськогосподарських культур у Західному Поліссі / В. М. Склянчук, М. Д. Науменко // Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства УААН» (спецвипуск). – К.: ЕКМО, 2006. - С. 112-118.
5. Созінов О. О. Агросфера як провідний фактор сталого розвитку України / О. О. Созінов, Р. І. Бурда, Ю. О. Тараріко [та ін.]// Вісник аграрної науки. - 2005. - № 10. - С. 5-13.

УРОЖАЙНІСТЬ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СОРТОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

Радченко Микола Володимирович,

канд. с.-г. наук, доцент,
доцент кафедри агротехнологій та ґрунтознавства

Геращенко Віталій Анатолійович,

Студент
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Зернове господарство, як основа сільськогосподарського виробництва, має важливе народногосподарське значення у вирішенні продовольчої проблеми держави. У близькій і віддаленій перспективі зерно залишиться фінансовим фундаментом аграрних підприємств, від якого залежить розвиток сільського господарства та соціальної сфери села.

Пшениця озима є основною продовольчою культурою в Україні. Подальший зростання її врожайності та покращення якості зерна потребують постійного вдосконалення технології вирощування шляхом насичення її новітніми науковими розробками.

Сучасні технології вирощування озимої пшениці дозволяють отримувати стабільну врожайність, та у повній мірі реалізувати продуктивний потенціал культури. При цьому, важливо дотримуватися технологічних рекомендацій на кожному етапі виробництва та планувати їх заздалегідь відповідно до результатів детальних досліджень особливостей кожної конкретної ділянки.

Потепління, яке спостерігається останніми десятиліттями, вимагає нових критеріїв вибору посівного матеріалу та удосконалення окремих елементів технології вирощування пшениці озимої. Посухи, суховії, зливи та град, несприятливі умови перезимівлі, безсніжні теплі зими, нестача вологи або ж її надлишок під час наливання зерна створюють стресові умови для вегетації пшениці. Тому, в умовах змін клімату, необхідно задуматись над ширшим запровадженням сортів нового покоління цієї культури та обрати правильну,

сучасну і обґрунтовану технологію її вирощування.

Мета роботи. Вивчити вплив сортових особливостей пшениці озимої на ріст та розвиток рослин, формування врожайності зерна.

Матеріали та методи. Дослідження з вивчення впливу сортових особливостей на формування врожайності зерна пшениці озимої проводили на протязі 2022-2023 років в умовах Сумської області.

На території господарства переважають сірі лісові ґрунти. Ґрунтотворні породи переважно карбонатні – лесоподібні суглинки, лес, рідше – покривні суглинки, морена. Рослинність – широколистяно-трав'янисті ліси, що чергуються з трав'янистими ділянками, в минулому зайнятим лісом. Зараз більшість території розорана. Середній бал родючості ґрунтів по території господарства становить 62 бали. Вміст гумусу в орному шарі коливається від 3,4 до 4,0 %, рН сольової витяжки орного шару становить від 5,2 до 6,4.

Дослідження проводили за наступною схемою. Сорти: Скаген, РЖТ Реформ, Мулан, Патрас.

Посів пшениці озимої проводили звичайним рядковим способом в рекомендовані для даної зони строки сівби. Сіяли на глибину від 3 до 4 см. Норма висіву становила 4,5 млн. шт./га. Одночасно з сівбою вносили комплексне мінеральне добриво – нітроамофоску в дозі 120 кг фізичної ваги на гектар. В фазу кущення рано навесні вносили аміачну селітру в дозі 150 кілограм фізичної ваги на гектар. Площа облікової ділянки становила 25 м², повторність триразова.

Результати та обговорення. Схожість, без сумніву, є найбільш важливим показником посівних якостей. До зниження схожості призводить навіть незначне самозігрівання, вирощування насіння на надмірному азотному фоні, розміщення по гірших попередниках, не дотримання норми висіву та глибини загортання насіння, незакінчений процес післязбирального досягання та багато інших причин, пов'язаних з якістю насіння.

За результатами досліджень було виявлено, що максимальна схожість пшениці озимої була отримана у сорту РЖТ Реформ і становила 96,4 %, що

більше на 0,6 % ніж у сорту Патрас, на 2,2 % ніж у сорту Мулан та на 2,8 % у сорту Скаген. При визначенні показника відсотку перезимівлі рослин пшениці озимої найбільший відсоток перезимівлі був відмічений у сорту РЖТ Реформ-95,4, в той же час найменша перезимівля відмічена на варіанті з сортом Скаген і становила 91,0 %.

Одним з важливих показників структури впрожаю пшениці озимої є число зерен у колосі та вага зерна з рослини. Кількість зерен у колосі залежить від числа квіток та їх редукції. Так, для сортів з урожайністю 75–80 ц/га маса зерна з колоса має становити не менше ніж 1,2-1,4 г, для 90-100 – 1,6-1,8 г і при урожайності 101-110 ц/га маса зерна з колоса має бути 1,8-2,0 г. За результатами досліджень було виявлено, що найбільша кількість зерен у колосі отримана у сорту РЖТ Реформ – 30,1 шт., а найменша кількість зерен відмічена у сорту Скаген 27,4 шт. Вага зерна з рослини коливалася від 1,08 до 1,28 г. У сорту РЖТ Реформ вага зерна з рослини становила 1,28 г, сорту Патрас 1,20 г, сорту Мулан 1,12, сорту Скаген 1,08 г.

Виповненість зерна найкраще характеризується таким показником, як маса 1000 зерен. В наших дослідженнях маса тисячу насінин коливалася від 39,4 до 42,5 г. Найбільша маса тисячу насінин була отримана у з сорту РЖТ Реформ – 42,5 г.

Збільшення потенціалу врожайності завжди було і залишається фундаментально важливим у селекційних програмах. Так найбільша урожайність пшениці озимої була отримана у сортуц/га РЖТ Реформ-72,4 ц/га, що більше в порівнянні з сортом Патрас на 5,4 ц/га, сортом Мулан на 11,4 ц/га та сортом Скаген на 17,0 ц/га.

Висновки. Сівба пшениці озимої сорту РЖТ Реформ призводила до отримання найбільшої кількості зерен у колосі 30,1 шт., вагою зерна з рослини 1,28 г, з масою 1000 насінин 42,5 г та урожайністю 72,4 ц/га.

ПЕРЕХІД ДО ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Садовий Олексій Владиславович,
студент
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Органічне сільське господарство в останні десятиліття набуло значної популярності як альтернативна модель виробництва харчових продуктів. Це пов'язано зі зростаючою увагою до сталого розвитку, охорони навколишнього середовища та здоров'я споживачів. Однак перехід до органічного сільського господарства не лише відкриває перед сільськогосподарськими виробниками широкі перспективи, але водночас стикається зі значними викликами.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є аналіз викликів та перспектив переходу до органічного сільського господарства.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети було проведено вивчення літератури, аналіз відомостей з офіційних статистичних джерел та огляд інтерв'ю зі спеціалістами у галузі сільського господарства та екології.

Результати та обговорення./Results and discussion. Органічне сільське господарство – це система виробництва, яка виключає використання синтетичних добрив, пестицидів та генетично модифікованих організмів. Замість цього, вона базується на використанні природних добрив, біологічних методів захисту рослин і збереження родючості ґрунту. Органічне виробництво спрямоване на створення екологічно чистих продуктів, збереження біорізноманіття та покращення якості ґрунту.

Одним із найбільших викликів, з якими стикаються фермери під час переходу до органічного виробництва, є вибір методів захисту від шкідників і хвороб. У традиційному виробництві застосовуються хімічні пестициди, які

можуть шкодити навколишньому середовищу та здоров'ю людини. У разі органічного сільського господарства, фермери повинні розвивати і використовувати біологічні методи боротьби зі шкідниками, такі як використання ворожих організмів або природних репелентів.

Окрім зазначеного, можна зіткнутися із низкою проблем при використанні органічних методів захисту:

1) Нижча ефективність, що означає, що деякі органічні засоби захисту можуть бути менш ефективними порівняно з хімічними препаратами. Це може призводити до меншої ефективності контролю шкідників та хвороб, особливо в умовах високої зараженості;

2) Вибір органічних засобів захисту може бути обмеженим порівняно з хімічними альтернативами. Деякі шкідники та хвороби можуть бути важко контролювати без використання синтетичних хімікатів.

3) Органічні методи захисту можуть вимагати більше часу та ресурсів для ефективного використання. Наприклад, вирощування органічних культур може потребувати більше ручної роботи та догляду.

4) Деякі органічні засоби захисту можуть бути значно дорожчими порівняно з синтетичними альтернативами. Це може становити фінансовий навантаження для сільськогосподарських виробників, особливо для тих, хто має обмежений бюджет.

5) Ефективність органічних методів захисту може залежати від певних погодних умов та сезонів. Наприклад, деякі біологічні контрольні методи можуть бути менш ефективними в умовах високої вологості чи тепла.

Оскільки в органічному сільському господарстві важливо зберігати родючість ґрунту без використання синтетичних добрив, то це може стати черговим викликом та вимагати нових підходів до управління ґрунтом та внесення органічних речовин. Перешкоди у сфері менеджменту ґрунту можуть бути наступними:

1) Під час переходу на органічне виробництво може відбуватися перехідний період, під час якого ґрунт може втрачати свою родючість. Це

може призвести до зниження урожайності протягом перших кількох років.

2) Органічне виробництво вимагає меншого використання хімічних добрив, але це може призвести до нестачі певних поживних речовин у ґрунті, таких як азот, фосфор та калій. Це може вимагати ретельного планування годівлі та використання органічних добрив або компосту.

3) Без використання синтетичних гербіцидів і пестицидів контроль бур'янів та хвороб може стати дуже серйозним викликом. Це може вимагати від виробників сільськогосподарської продукції ефективного планування обробки та використання механічних методів контролю.

4) Без використання хімічних засобів контролю ерозії, таких як захист від води та вітру, органічне сільське господарство може стати більш вразливим до ерозії ґрунту, особливо на схилах чи у місцях зі слабким ґрунтом.

5) Органічне виробництво може сприяти більшому рівню біодиверситету в сільському господарстві, але вимагає ретельного управління, щоб уникнути надмірного росту бур'янів чи розповсюдження хвороб та шкідників.

Вирішення цих проблем вимагає дбайливого планування, ефективної організації та постійного моніторингу ґрунтового стану.

Важливою складовою органічного виробництва є його сертифікування. Проте, процес сертифікації на органічні стандарти може бути складним та часомістким для виробників сільськогосподарської продукції, особливо на початкових етапах переходу. Назвемо деякі з найпоширеніших проблем:

1) Існує велика різниця в органічних стандартах та вимогах між країнами та організаціями, що видають сертифікати. Це може призводити до недостатньої узгодженості та недостатньої довіри до органічних марок.

2) Отримання сертифіката органічного виробництва може бути дорогим та складним процесом, особливо для невеликих сільськогосподарських підприємств. Витрати на сертифікацію можуть бути особливо високими для фермерів у розвиваючихся країнах.

3) Існують випадки підробки органічних сертифікатів та маркування

продуктів як органічних без відповідного дотримання стандартів. Це може підірвати довіру споживачів та шкодити іміджу органічних продуктів.

4) Моніторинг та контроль за дотриманням органічних стандартів може бути важким завданням, особливо у випадку великих агроіндустріальних комплексів або компаній з великою ланцюговою постачанням.

5) Забруднення або змішування органічних культур з неорганічними продуктами може відбуватися під час збирання, транспортування та зберігання, особливо в умовах великих агроіндустріальних комплексів.

6) Різниця в органічних стандартах між країнами може ускладнювати міжнародну торгівлю органічними продуктами та збільшувати витрати на адаптацію до різних вимог.

Для розв'язання цих проблем важливо підтримувати створення і впровадження міжнародних стандартів органічного виробництва, збільшувати ефективність моніторингу та контролю за дотриманням цих стандартів, а також підвищувати освіту та свідомість учасників ринку про важливість органічного виробництва та сертифікації.

Незважаючи на виклики, перехід до органічного сільського господарства відкриває перед виробниками безліч ринкових можливостей:

1) Зацікавленість споживачів у здоровому харчуванні та продукції без хімічних добрив та пестицидів зростає. Споживачі стають все більш свідомими щодо впливу їх харчових виборів на здоров'я та навколишнє середовище. Це створює попит на органічні продукти і сприяє розвитку ринку органічного сільського господарства, що може значно підвищити його прибутковість.

2) Органічні продукти часто продаються за вищі ціни порівняно з конвенційними аналогами через їхню вищу якість, екологічність та здоровий склад. Це дозволяє виробникам отримувати більше прибутку за продукцію.

3) Виробники органічної сільськогосподарської продукції можуть розширити свій асортимент, включаючи органічні овочі, фрукти, злаки, м'ясо, молоко та інші продукти, що відкриває нові ринкові можливості.

4) Деякі країни мають великий попит на органічні продукти, і це може

стати перспективною для експорту.

5) Органічне сільське господарство сприяє розвитку інноваційних методів вирощування та обробки продукції, що може стати додатковим фактором стимулювання розвитку нових ринків та виробничих секторів.

Важливим показником є те, що органічне виробництво має численні екологічні переваги порівняно з конвенційним методом вирощування:

1) Збереження ґрунтової родючості реалізується через використання органічних добрив та методів, що підвищують його структуру. Це допомагає зберігати воду та поживні речовини у ґрунті та зменшує його ерозію.

2) Мінімальне використання хімічних пестицидів та гербіцидів: виробники органічної продукції використовують біологічні методи контролю шкідників та хвороб, такі як використання враження хижаків, біо-пестицидів та рослинних органічних відштовхувачів, що дозволяє уникнути великої кількості хімічних речовин, які можуть бути шкідливими для навколишнього середовища та здоров'я людини.

3) Збереження біорізноманіття шляхом створення різноманітних екосистеми. Фермери, вирощуючи органічні культури часто використовують ротацію культур, сумісне вирощування та збереження біотопів, що сприяє розвитку різноманітних видів рослин та тварин.

4) Виробники органічної продукції мають тенденцію менше забруднювати ґрунт та воду хімічними добривами та пестицидами. Це допомагає зберегти якість водних ресурсів та запобігти забрудненню навколишнього середовища.

5) Сприяння кліматичній стійкості: органічні системи виробництва можуть мати менший вуглецевий відбиток, оскільки вони часто використовують менше енергії та ресурсів, а також сприяють збереженню вуглецю в ґрунті через використання органічних добрив та методів вирощування.

Ці екологічні переваги органічного сільського господарства допомагають зберегти природні ресурси, зменшити негативний вплив на довкілля та

створити більш стійкі та здорові агроєкосистеми.

На сьогоднішній день перспективою розвитку органічного сільського господарства є значний позитивний вплив на здоров'я споживачів через кілька ключових факторів:

1) Відсутність хімічних речовин, адже органічні продукти вирощуються без використання синтетичних пестицидів, гербіцидів, регуляторів росту та ГМО. Це означає, що споживачі, які вибирають органічні продукти, уникатимуть впливу хімічних залишків, які можуть накопичуватися у конвенційних продуктах.

2) Деякі дослідження показують, що органічні продукти можуть мати вищу поживну цінність, включаючи більшу кількість антиоксидантів, вітамінів, мінералів та інших корисних речовин. Це може призвести до покращення загального здоров'я та імунітету.

3) Відсутність хімічних пестицидів та інших шкідливих речовин може зменшити ризик розвитку алергій та інших захворювань, пов'язаних із споживанням харчових продуктів.

4) Органічні продукти можуть бути вирощені без використання антибіотиків та штучних регуляторів росту, що допомагає зберегти рівновагу мікробіома кишечника та зменшити ризик розвитку захворювань шлунково-кишкового тракту.

5) Органічні ферми зазвичай використовують більш натуральні методи обробки та зберігання продуктів, що допомагає зменшити ризик зараження харчовими токсинами, такими як бактерії *Salmonella* чи *E. coli*.

Висновки./Conclusions. Узагальнюючи, органічне сільське господарство може стати вигідним та перспективним напрямком для сільськогосподарських виробників, пропонуючи їм ринкові переваги та сприяючи розвитку сталого та екологічно чистого виробництва. Крім того, органічне сільське господарство сприяє сталому використанню природних ресурсів, збереженню біорізноманіття та зменшенню впливу на довкілля, що відповідає сучасним тенденціям споживання та розвитку.

Отже, не зважаючи на труднощі, перехід до органічного сільського господарства є кроком у майбутнє, який має позитивний вплив як на довкілля, так і на господарство самого фермера. Розвиток цього напрямку є важливим для забезпечення сталого розвитку сільського господарства та збереження здоров'я планети для майбутніх поколінь.

Перехід до органічного сільського господарства створює як виклики, так і можливості для фермерів. Незважаючи на труднощі, органічне виробництво може стати ключовим елементом сталого розвитку сільського господарства та сприяти збереженню навколишнього середовища та здоров'ю людей. Проте, для ефективного переходу до органічного сільського господарства необхідна підтримка з боку уряду, розвиток освіти та консультаційних служб для виробників сільськогосподарської продукції, а також подальший науковий дослідження у цій галузі.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗОНУВАННЯ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ» ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ ЛІСІВ У РОЗРІЗІ ЗОН

Шпак Ніна Петрівна,
доктор філософії,
провідний науковий співробітник
Національний природний парк «Кармелюкове Поділля»
сmt. Чечельник, Україна

Вступ. Виконання різнопланових завдань, які поставлені перед національним природним парком «Кармелюкове Поділля» та суміщення інтересів охорони природи, організації відпочинку, наукової, еколого-освітньої та господарської діяльності досягається завдяки розподілу його території на функціональні зони, з встановленням для них диференційованого режиму щодо охорони, відновлення та використання відповідно до вимог Закону України «Про природно-заповідний фонд України». В умовах Вінниччини з її високим рівнем господарського освоєння та переважанням антропогенних ландшафтів територія парку, з відносно мало зміненими природними комплексами, має виключне наукове значення. Окрім цього, функціональне зонування національного парку сприяє сталому соціально економічному розвитку Гайсинського району, що є загально визнаним пріоритетом в управлінні адміністративно-територіальними складовими елементами держави. Режим використання, охорони та відтворення природних ресурсів у межах функціональних зон встановлюється відповідно до вимог статей 16 і 21 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», розділу 4 «Положення про НПП «Кармелюкове Поділля»».

Лісова рослинність у національному природному парку «Кармелюкове Поділля» представлена переважно дубовими лісами. Деревостан утворюють два види дуба – дуб скельний (*Quercus petraea*) і дуб звичайний (*Q. robur*). Саме тут проходить північно-східна межа поширення відносно більш теплолюбного, зате і більш посухостійкого, дуба скельного і відбувається його заміщення далі на північ дубом звичайним. У північній частині НПП сформувалися перехідні

угруповання між формаціями дуба скельного і звичайного.

До поширених у цих деревостанах видів також належать ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), граб звичайний (*Carpinus betulus*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), клен польовий (*Acer campestre*), липа серцелиста (*Tilia cordata*). Значно меншу участь мають явір (*Acer pseudoplatanus*) та черешня (*Cerasus avium*), а також яблуня лісова (*Malus sylvestris*), груша звичайна (*Pyrus communis*). Значну наукову і практичну цінність мають скельнодубові насадження, де в II ярусі деревостану у великій кількості зустрічається субсередземноморський вид, занесений до Червоної книги України – берека лікарська (*Sorbus torminalis*).

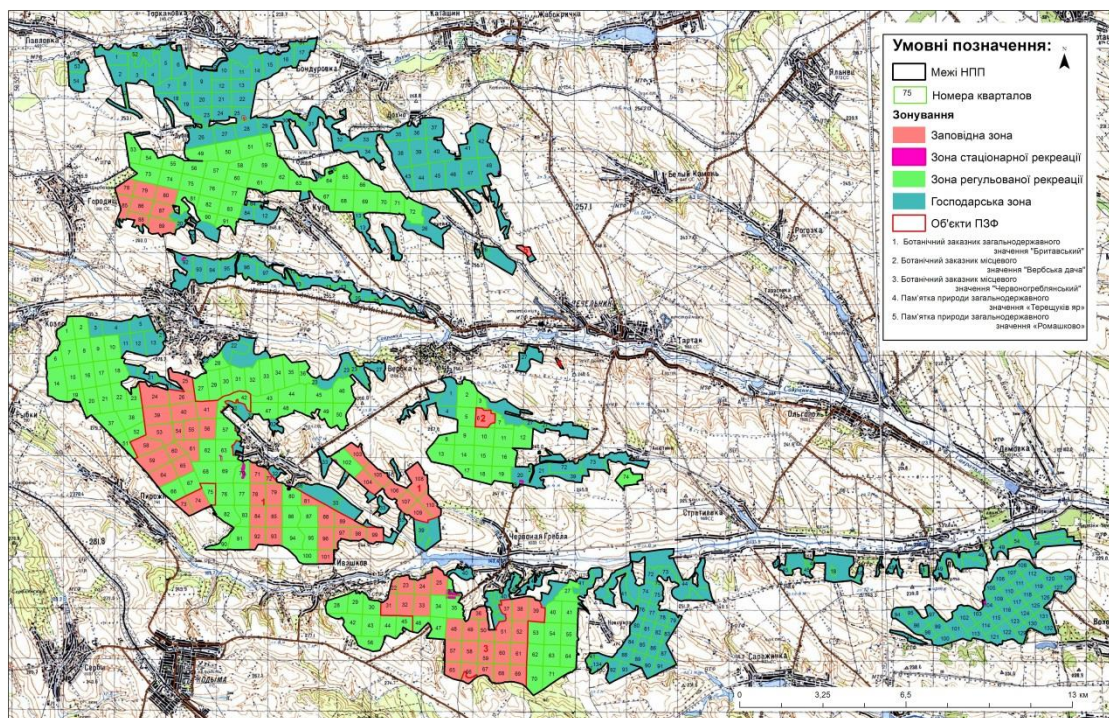
Функціональне зонування земель НПП «Кармелюкове Поділля» у державному земельному кадастрі є дуже складною та важливою темою сьогодення. При цьому основна увага приділяється регулюванню використання земель, їх охороні та контролю за дотриманням правового режиму землекористування.

Мета дослідження – проаналізувати продуктивність лісових насаджень головних лісотвірних порід у межах функціональних зон для подальшого аналізу і моделювання екологічного потенціалу та оцінювання біотичної продуктивності лісів НПП «Кармелюкове Поділля».

Матеріали та методи. Об'єктом дослідження були дубові деревостани свіжої грабової діброви Південно-Східного Поділля. Предмет дослідження це функціональні зони в лісових масивах парку, таксаційні показники корінних деревостанів різного породного складу. Для проведення комплексного дослідження насаджень використано загальноприйняті лісівничо-таксаційні та статистичні методи аналізу отриманих даних. Польові дослідження проводилися з 2014 року на території національного природного парку «Кармелюкове Поділля».

Результати дослідження. З метою забезпечення охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів національного природного парку «Кармелюкове Поділля», його територію поділено на такі

функціональні зони: 1) заповідна зона; 2) зона регульованої рекреації; 3) зона стаціонарної рекреації; 4) господарська зона. (рис.1).

**Рис. 1. Функціональне зонування території
НПП «Кармелюкове Поділля»**

Згідно з даними господарська зона є найбільшою за площею, в якій зосереджено близько 48 % вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок природного парку, площа становить 9054,0 га від загальної площі НПП.

Друга за площею – зона регульованої рекреації, що складає 7165,1 га або 35,5%. Вона частково включає квартали ботанічних заказників «Червоногребельський» та «Бритавський», а також цілі ділянки лісових масивів Червоногребельського, Дохнянського та Бритавського ПНДВ.

Зона стаціонарної рекреації має забезпечити якісний довготривалий відпочинок відвідувачів Парку. Вона представлена 13 ділянками.

В основному – це лісові кордони та ділянки під адміністративними та господарськими спорудами. Загальна площа зони стаціонарної рекреації становить 10,6 га або 0,1 % від загальної площі парку.

Третє місце посідає заповідна зона, яка створена з метою довгострокового зберігання екосистем в режимі як найменшого втручання в природні процеси.

Ця зона створена з метою відновлення порушених корінних природних комплексів, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів внаслідок антропогенного впливу – збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають. Основу заповідної зони парку складають 5 ділянок, які були оголошені територіями природно-заповідного фонду ще до його створення: Ботанічний заказник місцевого значення «Червоногребельський» (частково); Ботанічний заказник місцевого значення «Вербська дача»; Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Бритавський» (частково); Пам'ятка природи загальнодержавного значення «Терещуків яр»; Пам'ятка природи загальнодержавного значення «Ромашково». Також до заповідної зони увійшли 7 кварталів Дохнянського лісництва (78-80, 85-89) у зв'язку з їх природною збереженістю та віддаленістю від населених пунктів та шляхів, що дасть змогу забезпечити дотримання режиму, встановленого для цієї зони. Загальна площа заповідної зони становить 3973,7 га або 19,66 % від загальної площі парку. (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл площі НПП за функціональними зонами

Назви землекористувачів і землевласників	Разом	Заповідна		Регульованої рекреації		Стаціонарної рекреації		Господарська	
		га	%	га	%	га	%	га	%
Землі, які безпосередньо підпорядковані адміністрації НПП									
Дохнянське ПНДВ	5158	380	1,88	1793	8,87	0,6	0,003	2983,5	14,77
Бритавське ПНДВ	3870,8	1527	7,56	2143	10,61	6,8	0,034	194	0,96
Лузьке ПНДВ	2660,4	658,7	3,26	1707,7	8,45	0,1	0,0005	294	1,46
Червоногребельське ПНДВ	3014,8	1395,5	6,91	1521,4	7,53	1,7	0,009	97	0,48
Любомирське ПНДВ	1814					1,4	0,007	1812,6	8,97
Разом	16518	3961,2	19,61	7165,1	35,46	10,6	0,053	5381,1	17,66

Заповідна зона є пріоритетною і має визначальне значення у функціональному зонуванні, адже саме в ній, з метою збереження природних екосистем заборонено будь-яке втручання людини. Зона регульованої рекреації

створено також для запобігання негативному впливу природних чи антропогенних чинників на екосистеми заповідної зони, тому вона оточує заповідну зону. Площа рекреаційної зони більша від площі заповідної зони, а тому в майбутньому може зменшуватися на користь заповідної зони. Господарську зону створюють, насамперед, для забезпечення господарських потреб НПП у будівництві й ремонті рекреаційних споруд, а також для сталого (невиснажливого) традиційного лісо- чи сільськогосподарського природокористування.

В лісах НПП близько 60 % їх площі займають ліси природного походження. Аналіз матеріалів лісовпорядкування насаджень ДП «Чечельницьке лісове господарство» вказує на те, що площа лісів природного походження постійно зменшується. Це свідчить про зниження потенційної здатності до самовідновлення цих природних комплексів. Поділ лісів за панівними породами представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Поділ лісів ДП «Чечельницьке лісове господарство» (лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю) за панівними породами

Порода	Площа, га	Відсоток, %
Сосна звичайна	20.1	0,1
Дуб звичайний	13989.8	88.9
Граб звичайний	324.0	2.1
Клен гостролистий	26.9	0.2
Липа дрібнолиста	33.5	0.2
Дуб червоний	56.1	0,4
Дуб скельний	24.7	0.1
Ясен звичайний	1142.8	7.3
Робінія звичайна	40.7	0.3
Інші	70.0	0,4

Основна порода в лісах національного природного парку є дуб звичайний. Проаналізувавши середні значення бонітету деревостанів, можна зазначити, що у всіх функціональних зонах цей показник високий – I, Ia, II.

Щодо вікового розподілу насаджень за останні 30 років відбулись значні

зміни. У всіх функціональних зонах парку переважають середньовікові насадження, а найменше – стиглих і перестиглих (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл дубових насаджень по класах віку за період 1991-2020рр.

Категорія віку	Клас віку	1991		2001		2011		2020	
		Площа (га.)	%	Площа (га.)	%	Площа (га.)	%	Площа (га.)	%
Молодняки	I	413,1		101,8		173,9		1120,5	
	II	801,5		473,9		1811,0		630,2	
Σ		1214,6	8,2	575,7	3,8	1984,9	14,5	1750,7	11,9
Середньо вікові	III	1194,5		763,8		366,9		-	
	IV	659,2		1185,6		637,8		-	
Σ		1853,7	12,5	1949,4	13,2	1004,7	7,3	11470,4	78,5
Пристигаючі	V	985,8		588,3		1052,7		-	
	VI	1996,5		928,5		576,1		-	
	VII	1791,0		1142,5		963,8		-	
	VIII	2351,5		2098,0		1624,9		-	
	IX	1303,3		1921,6		2160,4		-	
Σ		8428,1	56,8	6678,9	44,9	6377,9	46,5	157,5	1,1
Стигли	X	1763,2		1717,6		2141,2		-	
	XI	1456,3		1246,1		1255,4		-	
	XII	37,7		1279,7		1607,7		-	
Σ		3257,2	21,9	4243,4	28,6	3104,3	22,6	739,7	5,1
Перестиглі	XIII	-		1401,2		1145,3		-	
	XIV	-		18,7		104,6		-	
	XV	60		-		-		-	
Σ		60	0,6	1419,9	9,5	1249,9	9,1	4985,5	3,4
Σ		14813,6	100	14867,3	100	13721,7	100	14613,8	100

Площа стиглих зменшилася з 21,9% до 5,1%, а пристигаючих з 56,8% до 1,1%. Наразі 78,5% площі дубових лісових ділянок – це середньовікові насадження. Найнижчі показники продуктивності встановлено у заповідній зоні, що є закономірним, адже саме ця зона є недоторканою з боку лісогосподарських заходів, що не завжди дає позитивні наслідки у формуванні високопродуктивних деревостанів.

За 20 років участь дубових насаджень у складі лісовкритих площ помітно зменшилася на 1,3 % і склала 14613,8 га. Причиною такого стану є те, що в межах парку великі площі зайняті похідними грабняками.

Висновки: 1. У національному природному парку «Кармелюкове

Поділля» переважають високо бонітетні (I, Ia) середньовікові насадження площею 11470,4 га (78,5%). Найбільшу частку середньовікових деревостанів виявлено у господарській зоні.

2. Найменша за площею заповідна зона – 3973,7 га або 19,66 %. Ця зона характеризується переважанням пристигаючих, стиглих і перестиглих деревостанів.

3. Дані, які отримано під час досліджень, будуть використані для оцінювання стану та динаміки біопродуктивності у функціональних зонах лісів парку, що стане вагомим внеском як у збереження унікального біорізноманіття краю, так і вирішення екологічних проблем регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар А. О., Гордієнко М. І. Формування лісових насаджень у дібровах Поділля. Київ, «Урожай», 2006. 336 с.

2. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» від 25.06.91 №1264–XII. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

3. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». Режим доступу. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

4. Матеріали лісовпорядкування 2011-2022 р.р.

5. Програма по відновленню корінних дубових насаджень на території національного природного парку «Кармелюкове Поділля» на 2022–2027 рр.

6. Проект організації території національного природного парку «Кармелюкове Поділля», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів. Київ, 2016.

7. Романчук О. П. Динаміка змін у розподілі лісових насаджень НПП «Кармелюкове Поділля». Матеріали регіонального науково-практичного семінару «Оптимізація процесів поновлення корінних лісових насаджень в умовах Південно-Східного Поділля» (сmt. Чечельник, Вінницька область. 8–10 вересня 2021 р.) Чечельник, 2021. С. 30–34.

VETERINARY SCIENCES

ЗМІНИ ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ ЗА БАБЕЗІОЗУ СОБАК

Топорівська Анастасія Олександрівна

студентка

Поліський національний університет

Вступ. В Україні та світі бабезіоз собак є захворюванням надзвичайно розповсюдженим. У регіоні Центрального Полісся України воно особливо актуальне, оскільки в цій зоні спостерігається висока щільність заселення ландшафтів іксодовими кліщами.

Хвороба має важкий перебіг, який залежить як від вірулентності збудника, так і від резистентності організму тварини тощо. У зв'язку з особливостями паразитування збудника бабезіоз часто супроводжується ускладненнями з боку різних систем організму.

Внаслідок руйнівного впливу на еритроцити та виникнення гіпоксії в патогенез включаються органи, які мають життєво важливе значення. Зруйновані еритроцити та вільний гемоглобін, створення імунних комплексів зі збудниками та інші ускладнюючі фактори впливу на судинну систему сприяють виникненню шокowego стану. Такий стан вимагає проведення негайних заходів інтенсивної терапії.

Ціль роботи - визначення змін лабораторних показників крові за бабезіозу собак.

Матеріали і методи. Матеріал для досліджень – собаки, хворі на спонтанний бабезіоз. Проводили клінічні дослідження загальними методами. Лабораторні дослідження включали такі спрямування: гематологічні (уміст гемоглобіну, ШОЕ, цитологічні дослідження еритроцитів, визначення кількості формених елементів крові).

Статистичну обробку результатів проводили за використання застосунку

MS Excel 2019. Достовірність різниці середніх показників оцінювали за t-критерієм Ст'юдента на 5%-му довірчому рівні.

Результати та обговорення. Клінічна картина за бабезіозу собак з гострим перебігом відповідала класичній і включала лихоманку піретичного типу, анемічність слизових оболонок, яка згодом переходила у жовтушність в 40% випадків, гемоглобінурію, відсутність апетиту, в'ялість. Додатково відмічали ознаки ураження серцево-судинної та нервової систем. Таким чином, клінічні ознаки відповідають поліорганній патології, за якої уражені нирки, печінка та серце.

За проведення морфологічного дослідження фіксованого мазка крові, забарвленого за методом Романовського-Гімзи, встановлювали бабезій, інтенсивність паразитемії становила 3 – 6%. Зміни у гематологічних показниках хворих тварин представлені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Гематологічні показники хворих на бабезіоз собак

Показник	Хворі тварини (n = 30)	p	Здорові тварини (n = 00)
Концентрація гемоглобіну, г/л	77,6 ± 4,5	< 0,001	118,8 ± 4,27
Швидкість осідання еритроцитів, мм/г	28,3 ± 4,7	< 0,001	3,6 ± 0,2
Кількість еритроцитів, Т/л	3,66 ± 0,27	< 0,001	5,86 ± 0,16
Кількість лейкоцитів, Г/л	30,7 ± 3,55	< 0,001	11,3 ± 0,38
Кількість тромбоцитів, Г/л	153,52 ± 80,4	> 0,05	295,5 ± 12,3
Гіпохромні еритроцити, %	75,2 ± 5,3		
Пойкілоцитоз, %	60,5 ± 7,3		
Мегатромбоцити, %	61,1 ± 4,6		

Аналізуючи отримані дані, видно, що у хворих тварин розвивається анемія нормохромного типу.

Еритроцити мають певні морфологічні порушення, які проявляються

зменшенням їх розміру, форми, характеру розподілу гемоглобіну в еритроциті тощо.

Змінені форми еритроцитів – це стоматоцити, ехіноцити та акантоцити. Такі форми з'являються при станах інтоксикації, а також при збільшенні концентрації сечовини в сироватці крові.

Кількість ехіноцитів в крові у хворих тварин становила $53 \pm 2,6\%$. Поява таких клітин супроводжує порушення ліпідного обміну, а, отже, непрямим способом вказує на розвиток проблем з печінкою.

Акантоцити являють собою зубчасті еритроцити. Такі зміни форми клітин є незворотними. Зазначені клітини з'являються в крові за гемолітичних анемій, а також за хвороб печінки. У хворих собак кількість таких клітин становила $41,6 \pm 3,8\%$.

Стоматоцити являють собою сферичні клітини, у яких пелор має форму рота. У таких клітин мембрана проникна для натрію і калію. За перебігу бабезіозу собак кількість стоматоцитів становить $52,3 \pm 6,1\%$.

Дрібні уламки і фрагменти еритроцитів називаються шизоцити. Поява таких змінених еритроцитів є патогномонічною для синдрому ДВЗ крові. Їх відсоток складає $12,6 \pm 1,4\%$.

Бабезії, як кровопаразити, фіксуються на еритроцитах та проникають в середину клітин. Це спричиняє розрив оболонки клітини та гемоліз. Таким чином основна функція еритроцитів – газообмін – стає неможливою.

Достовірні лейкоцитоз та прискорення ШОЕ свідчать про розвиток системного запалення або септичний стан. Враховуючи значні показники, системна запальна реакція є потужною.

Поява значної кількості мегатромбоцитів (табл. 1) вказує на те, що селезінка не в змозі виконувати свої функції. Патогенетично розвивається спленомегалія, і орган втрачає роль фільтра клітин крові.

Узагальнюючі отримані дані, ми можемо зробити заключення, що за перебігу бабезіозу в організмі хворих собак розвивається системна запальна реакція, яка проявляється поліорганною патологією. Встановлено розвиток

ниркової, печінкової недостатності, спленомегалію.

Висновки.

1. Гематологічні зміни у собак, хворих на бабезіоз, виражені яскраво.
2. Діагностовано анемію нормохромного типу.
3. Дефекти форми еритроцитів різноманітні і включають наявність ехіноцитів, акантоцитів, стоматоцитів, шизоцитів. Вони визначають інтоксикацію організму та вказують на патологію нирок, печінки та селезінки.
4. Достовірні лейкоцитоз та прискорення ШОЕ вказують на системну запальну реакцію в організмі хворих на бабезіоз собак.

BIOLOGICAL SCIENCES

УДК 577.35

IMPACT OF ROSIGLITAZONE ON COMPONENTS OF ENDOTHELIUM-DEPENDENT ACETYLCHOLINE-INDUCED RELAXATION OF RAT AORTA

Mezhenskyi O. R.,
Philyppov I. B.,
Bogomoletz institute of physiology NASU,
Kyiv, Ukraine

Ключові слова: Aorta, EDHF, TRPV4, relaxation, rosiglitazone

Aims. Regulation of aortic tone consists of many different factors, due to its vast importance for bodily functions. Among these are endothelium-dependent elements, such as nitric oxide, endothelium-dependent hyperpolarizing factor (EDHF) - associated with potassium channels (potassium inward rectifying channels(KIR), activated by K^+), and prostanoids. Thiazolidinediones are well-known antidiabetic drugs widely used to manage diabetes owing to their ability to activate PPAR- γ , a nuclear receptor linked to glucose metabolism. However, these drugs are associated with unwanted side-effects, including negative impacts on the cardiovascular system [1-3]. Hence, the objective of this study was to investigate how treatment with the common thiazolidinedione, rosiglitazone, affects the cholinergic mechanism of endothelium-dependent relaxation of rat aorta smooth muscle.

Methods. Endothelium-dependent relaxation was investigated using rings dissected from the thoracic aorta. The contractile properties of the vessels were assessed using a tensitometric method. Contraction of aortic rings was exerted using 10 μ mol of phenylephrine.

To investigate the involvement of endothelium-dependent relaxation, we

utilized chemicals: Acetylcholine (1 μmol), COX- $\frac{1}{2}$ inhibitor indomethacin (1 μmol), blockers of KIR channels (BaCl_2 and ouabain [4] at 100 μmol and 40 μmol , respectively), an inhibitor of NO syntheses, N^{G} -L-arginine (1 μmol), TRPV4 agonist GSK1016790A (1 μmol), and specific activator of PPAR- γ rosiglitazone (5 μmol). All experiments were conducted in accordance with current laws and regulations regarding bioethics in Ukraine concerning the use of laboratory animals.

Results. Our study indicates that treatment with 5 μmol of rosiglitazone does not have an impact on the blockage of the KIR component of EDHF, with no statistically significant difference in amplitudes of acetylcholine-induced relaxation observed (n=12).

Additionally, we investigated the effects of rosiglitazone on TRPV4-dependent relaxation induced by GSK1016790A. Our results suggest that TRPV4-dependent relaxation after rosiglitazone treatment was 11% larger, indicating that rosiglitazone may somehow impact TRPV4-dependent signaling.

Also, we have shown that rosiglitazone treatment led to a significant increase in the amplitude of acetylcholine-induced relaxation, increasing amplitude of the acetylcholine-induced relaxations on 41% (n=10). This suggests that rosiglitazone may exert its impact via direct activation or increased expression of COX- $\frac{1}{2}$ or its signaling pathway. Furthermore, our findings demonstrate that rosiglitazone treatment can enhance the amplitude of relaxation impaired by the usage of N^{G} -L-arginine by 43% (n=10), implying its influence on NO-synthase or its downstream elements.

In conclusion, our investigation have shown that rosiglitazone in used concentration can affect NO and COX- $\frac{1}{2}$ dependent components, of acetylcholine-induced relaxation, while leaving KIRs intact. Also, rosiglitazone treatment can affect TRPV4-dependent signaling.

USED LITERATURE.

1. Ling HY, Feng SD, Zhou SH, Wang BX, Liu XQ, Hu B. [Effects of rosiglitazone on aortic function in rats with insulin resistant-hypertension]. Sheng Li

Xue Bao. 2005 Apr 25;57(2):125-31. Chinese. PMID: 15830095.

2. Zhao Z, Luo Z, Wang P, Sun J, Yu H, Cao T, Ni Y, Chen J, Yan Z, Liu D, Zhu Z. Rosiglitazone Restores Endothelial Dysfunction in a Rat Model of Metabolic Syndrome through PPAR γ - and PPAR δ -Dependent Phosphorylation of Akt and eNOS. PPAR Res. 2011;2011:291656. doi: 10.1155/2011/291656. Epub 2011 Nov 22. PMID: 22190906; PMCID: PMC3236323.

3.. Kozłowska H, Baranowska-Kuczko M, Schlicker E, Kozłowski M, Kloza M, Malinowska B. Relaxation of human pulmonary arteries by PPAR γ agonists. Naunyn Schmiedebergs Arch Pharmacol. 2013 May;386(5):445-53. doi: 10.1007/s00210-013-0846-3. Epub 2013 Mar 13. PMID: 23483194; PMCID: PMC3622741.

4. Edwards, G., Dora, K., Gardener, M. et al. K⁺ is an endothelium-derived hyperpolarizing factor in rat arteries. Nature 396, 269–272 (1998). <https://doi.org/10.1038/24388>

MONITORING CHARACTERISTICS OF THE DISTRIBUTION OF FUNGAL DISEASES OF THE MAIN FOREST-FORMING AND DECORATIVE TREE SPECIES OF THE DNIPRO STEPPE ZONE

Sushchenko Igor,

PhD student,

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Kabar Anatoliy,

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor,

Oles Honchar Dnipro National University,

Lykholat Tetyana,

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor,

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Hudimov Mykyta,

PhD student

Oles Honchar Dnipro National University

Introductions. Disease monitoring of native and introduced woody plants requires a detailed rationale on the basis preliminary study of the biological features of fungal infections, especially when it comes to introduced species for cultivation in the specific climatic conditions of the Ukrainian steppe [1–8]. The main local types of forest-forming species are Scotch pine (*Pinus silvestris*), Crimean black pine (*Pinus nigra ssp. pallasiana*), Pedunculate oak (*Quercus robur*), European beech (*Fagus silvatica*), Norway spruce (*Picea abies*), Silver birch (*Betula pendula*), European alder (*Alnus glutinosa*), Common ash (*Fraxinus excelsior*), European hornbeam (*Carpinus betulus*), European silver fir (*Abies alba*). It is due to the introduction of non-traditional species into the culture that the diversity of the floristic composition of regional vegetation is enriched and at the same time the possibility of expanding the raw material base to meet the needs of the forestry industry, to support public health is realized [9–12].

Currently, more than 40 species of conifers and the same amount of hardwoods trees have been introduced in different regions of as a park trees or shrubs [13–16]. At the same time, new challenges arise, because their diseases often migrate with new

species, which is a dangerous phenomenon that has acquired the character of a global scale.

Aim. Our own monitoring observation was designed to detect, determine, record and inform about the types and extent of distribution of phytopathogens of the main forest-forming species of our region.

Materials and methods. The objects of the study were aboriginal and introduced plants of the genus Pine L. (*Pináceae*), Oak L. (*Quercus robur*), European beech (*Fagus sylvatica*), Norway spruce (*Picea abies*), Silver birch (*Betula pendula*), European alder (*Alnus glutinosa*), Common ash (*Fraxinus excelsior*), European hornbeam (*Carpinus betulus*), European silver fir (*Abies alba*), White cedar (*Thuja occidentalis*).

Results and discussion. The specific climatic conditions of the steppe of Ukraine contribute to an earlier start of vegetation in all introduced and local plants of the genus *Pinus* and *Fagus*, which also affects the phases and periods of detection of fungal diseases. Abnormal winter weather with a lot of precipitation and several months of rain contributed to the intensive spread of fungal infections. In the spring of 2023, the following diseases were observed among the genus *Pinus* in the steppe zone - this is diplodiosis also known as *Diplodia* tip blight, caused by fungi of the genus *Diplodia* (*D. pinea*), which manifested itself in the browning of the needles at the tips of the branches with subsequent necrosis of all limbs and the death of the tree [17-18].

All introduced and local species of conifers of the genus *Pinus* were affected, namely *P. contorta*, *P. mugo* 'mugus', *P. nigra* ssp. *pallasiana*, *P. sylvestris*. The percentage of damage was 100%, with total mortality among adult plants equal to 2-3%. The degree of damage on a five-point scale was as follows: 1 point – 80%, 2-3 points – 15-17%, 4-5 points – 2-3%. Species of the genus *Abies* were affected by fungi of the genus *Melanomma* sp., which also affects the tips of the needles, but has a more pronounced dark brown color, which leads to a loss of decorativeness, but not to lethality.

The percentage of damage is approximately 80% of the total number of trees of

the genus *Abies*, which are present in both artificial and natural plantings, but the degree of damage on a five-point scale was no more than 2. Deciduous tree species of all types were unusually affected by large number of fungi from powdery mildew group, which affected even resistant species such as Western sycamore (*Platanus occidentalis*). The percentage of damage is approximately 90 % of the total number of trees of the genus *Acer* damage on a five-point scale was 5.

Conclusions. All of the above leads to the conclusion that the spread of diseases of the main aboriginal and introduced tree species has the character of epiphytotia, caused by abnormal weather conditions, which were expressed in constant precipitation during the winter-spring period, and were also evidenced by other numerous studies.

REFERENCES:

1. Savosko V., Bielyk Y., Lykholat Y., Heilmeier H., Grygoryuk I., Khromykh N., Lykholat T. (2021). The total content of macronutrients and heavy metals in the soil on devastated lands at Kryvyi Rih Iron Mining & Metallurgical District (Ukraine). *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 30, 1: 153– 164. DOI: doi.org/10.15421/112114.

2. Savosko V., Komarova I., Lykholat Y., Yevtushenko E., Lykholat T. (2021). Predictive model of heavy metals inputs to soil at Kryvyi Rih District and its use in the training for specialists in the field of Biology. *Journal of Physics: Conference Series*. 1840 (1), 012011. doi: <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1840/1/012011>

3. Савосько В., Лихолат Ю., Дьомшина К., Лихолат Т. Екологічна та геологічна зумовленість поширення дерев і чагарників на девастрованих землях Криворіжжя. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2018. Вип. 27, No 1. С. 116–130.

4. Мицик Л. П., Лихолат Ю. В., Лісовець Л. І. Використання трав'янистих декоративних рослин в умовах промислової загазованості степового Придніпров'я. *Питання степового лісознавства та лісової рекультивації земель*. Дніпропетровськ: РВВ ДДУ, 2002. Вип. 6. С. 149-155.

5. Kovalenko I. M., Klymenko G. O., Yaroschuk R. A., Fedorchuk M. I., & Lykholat O. A. (2018). Optimization of Ginkgo biloba cultivation technology in open soil conditions. *Regulatory Mechanisms in Biosystems*. 9 (4): 535–539.

6. Kovalenko I. M., Klymenko G. O., Melnik T. I. et al. (2020). Morphogenesis and vitality of seedlings of Ginkgo biloba in outdoor conditions. *Regulatory Mechanisms in Biosystems*. 11(1): 22–28. doi: 10.15421/022003

7. Опанасенко В. Ф., Лихолат Ю. В., Рудницька Є. М., Говорун І. О. Багаторічні квітково–декоративні рослини для озеленення промислового міста Промислова ботаніка: стан та перспективи розвитку. Матеріали III міжнар. наук. конф. (Донецьк, 3–5 вересня 1998 р.). Донецьк: Агентство «Мультипрес», 1998. С. 277-281.

8. Лихолат Ю. В., Мицик Л. П. Рівень акумуляції важких металів у рослинах *Рoa angustifolia* L. у штучних біогеоценозах. Питання степового лісознавства та лісової рекультивації земель. Дніпропетровськ: ДНУ, 2000. Вип. 4. С. 25–28.

9. Лихолат О. А. Вільно радикальні процеси за пневмопатії, спричиненої низькими концентраціями солей стронцію. *Довкілля та здоров'я*. 2001. № 4. С. 37–39.

10. Коцарєв О. С., Антонюк С. В., Лихолат О. А. Структурно–функціональні особливості аерогематичного бар'єра легень за умов інгаляційної дії низьких концентрацій солі свинцю. *Фізіологічний журнал*. 2001. Т. 47, №4. С.36– 41.

11. Афанасьєв С. В., Лихолат О. А. Регіональні особливості вільнорадикального окиснення ліпідів та антиоксидантної системи у хворих на хронічний панкреатит. *Медична хімія*, 2005. 7 (1). С. 47-50.

12. Пономаренко Л. А., Лихолат О. А., Пономаренко О. А. Зміни показників окисного гомеостазу у хворих на кислотозалежні захворювання при лікуванні. *Медична та клінічна хімія*. 2018. Т.20, №3. С. 84-89.

13 Prisedsky Y., Kabar A., Lykholat Y., Martynova N., Shupranova L. (2017). Activity and isoenzyme composition of peroxidase in the vegetative organs of

Japanese quince under steppe zone conditions. *BIOLOGIJA*. 63, 2: 185–192.

14. Lykholat Y., Khromykh N., Didur O., Sklyar T., Holubieva T., Lykholat T., Lavrentieva K., Liashenko O. (2021). GC-MS analysis of cuticular waxes and evaluation of antioxidant and antimicrobial activity of *Chaenomeles cathayensis* and *Ch. × californica* fruits. *Regulatory Mechanisms in Biosystems*. 12 (4): 718-723. doi:10.15421/022199.

15. Lykholat Y. V., Khromykh N. O., Didur O. O., Drehval O. A., Sklyar T. V., & Anishchenko A. O. (2021). *Chaenomeles speciosa* fruit endophytic fungi isolation and characterization of their antimicrobial activity and the secondary metabolites. composition. *Beni-Suef University Journal of Basic and Applied Sciences*. 10, 83.

16. Lykholat Y. V., Khromykh N. O., Didur O. O, et al. (2021). Features of the fruit epicuticular waxes of *Prunus persica* cultivars and hybrids concerning pathogens susceptibility. *Ukrainian Journal of Ecology*. 11(1): 261–266.

17. BÉNÉDICTE FABRE MARIE-LAURE DESPREZ-LOUSTAU Benoit Marçais. Can the emergence of pine *Diplodia* shoot blight in France be explained by changes in pathogen pressure linked to climate change? April 2011 *Global Change Biology* 17(10):3218 – 3227 DOI:10.1111/j.1365-2486.2011.02428.x

18. Laura Brodde *Diplodia* tip blight affecting Scots pine. Factors determining infection and spread in Swedish forests 2023, number: 2023:43 ISBN:978-91-8046-138-2, eISBN:978-91-8046-139-9 Publisher: Swedish University of Agricultural Sciences.

КОФЕЇН У КАВІ, ЧАЇ, ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЯХ: ВПЛИВ НА ФУНКЦІЇ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ

Божко Тетяна Василівна,

к.т.н., доцент

Доманська Дарина Юріївна,

Студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Кофеїн є одним із найбільш вживаних рослинних алкалоїдів, що міститься у харчових продуктах та напоях щоденного споживання. Ця речовина є психостимулятором, що впливає на центральну нервову систему, серцево-судинну систему, на загальну фізичну активність, а також може викликати залежність. Разом з позитивним ефектом, спостерігається і негативний вплив кофеїну на організм людини, що залежить від багатьох факторів, зокрема наявних проблем зі здоров'ям та неправильного дозування. Значну концентрацію кофеїну мають такі напої як кава, чай та енергетичні напої, що є дуже популярними серед споживачів та характеризуються різним сировинним складом [1, 2].

Ціль роботи. Проаналізувати кількість кофеїну в каві, чаю та енергетичних напоях. Дослідити вплив вживання популярних напоїв, що містять кофеїн, на організм людини, його основні функції та системи. Визначити фактори, що сприяють негативному ефекту від вживання кофеїну.

Матеріали та методи. В ході написання роботи було використано теоретичні методи дослідження, а саме опис та узагальнення, а також було проведено огляд і аналіз публікацій у періодичних виданнях, наукової літератури, відомостей, поданих у мережі Інтернет, що стосуються сфери вивчення впливу кофеїну на людський організм.

Результати та обговорення. Кофеїн це безбарвна хімічна речовина під назвою метилксантин або 1,3,7-триметилксантин, що є поширеним у природі рослинним алкалоїдом. Його можна зустріти у каві, чаї, какао, шоколаді,

енергетичних напоях, деяких медичних препаратах та солодких газованих напоях тощо, які споживають щодня близько 90% людей. Кофеїн адсорбується в шлунково-кишковому тракті протягом 30-45 хв, після чого проявляється його вплив на функції організму конкретної людини. Для здорових людей без жодних протипоказань до вживання кофеїну та захворювань нормальною дозою кофеїну є 200 мг за один раз. Негативні наслідки можуть спостерігатись вже після одноразового вживання 300 мг кофеїну. При цьому визначена добова норма споживання кофеїну, яка для дорослих людей становить 400 мг, а для підлітків добове вживання метилксантину рекомендується знизити до 100 мг [1, 3, 4].

Чай це напій, який виготовляється шляхом заварювання листа чайного дерева. Він буває чорний, зелений, червоний, жовтий, білий та ін. За вмістом кофеїну лідирує чорний чай, який може містити 3,1-3,2% від загального хімічного складу, в той час як зелений чай може містити 2,0-2,5%. Проте, чай містить багато інших сполук, наприклад дубильні, пектинові речовини, вільні амінокислоти. Зокрема, така дубильна сполука як танін вступає в реакцію з кофеїном, завдяки чому утворюється танат кофеїну. Кофеїну в чаї зазвичай більше, ніж у каві, проте від чистого кофеїну його відрізняє більш слабкий вплив на організм [4, 5].

Кава є напоєм, що готується із кавових обсмажених бобів, які містять кавові ліпіди і білки, мінеральні речовини, сахарозу, хлорогенову та ферулову кислоти тощо, але найвагомішою сполукою є метилксантин.

Залежно від сорту кави напої містять наступну кількість кофеїну: 220 мл розчинної кави – 27-173 мг кофеїну, 170 мл завареної Арабіки – 80-130 мг кофеїну, 170 мл завареної Робусти – 140-200 мг кофеїну, порція еспресо-29-100 мг кофеїну. Також на вміст кофеїну впливає ступінь обсмажування кавових зерен, який чим сильніший, тим менший вміст даної сполуки у каві [4, 6].

Енергетичні напої сьогодні мають велику популярність завдяки продуманим маркетинговим стратегіям, які добре діють на молодь та підлітків.

Це напої, що містять окрім великої кількості кофеїну, значні обсяги сахарози, таурин, різноманітні рослинні екстракти, ароматизатори натуральні та синтетичні, вітамін С, вітаміни групи В тощо. При цьому концентрація кофеїну в напоях різних виробників відрізняється залежно від технічних та рецептурних документів. Зазвичай на одну порцію близько 250 мл енергетичних напоїв додають 75-174 мг кофеїну, проте можна зустріти більші порції напоїв з вмістом кофеїну близько 500 мг. На відміну від культури споживання кави чи чаю, енергетичні напої випиваються швидше, за рахунок великої кількості цукру, охолодження рідини та її сильногазованого стану. Дані фактори сприяють швидшому всмоктуванню кофеїну та яскравішому впливу на організм [7, 8].

Кофеїн покращує когнітивні функції організму, тобто поліпшує процеси вивчення, сприймання та аналізу інформації, а також пам'ять. Разом з тим спостерігається зниження тривожності, депресивного настрою у тих, хто споживає напої з кофеїном у помірній кількості. Кава та чай проявляють зазвичай позитивний ефект, оскільки мають органічний склад, багато інших корисних сполук, які покращують дію кофеїну. Проте, кава залишається продуктом, що може викликати залежність саме завдяки високому вмісту кофеїну, в той час як танат кофеїну в чаї характеризується відсутністю ознак накопичення чи застою в організмі того, хто його споживає. Енергетичні напої виготовляються як концентрована «енергетична бомба» із безліччю синтетичних ароматизаторів, консервантів та алкалоїдів, що має різкий вплив на організм, який спричиняє помітний прилив сил, після якого відбувається значне зниження працездатності. Через це для здорової людини регулярне вживання енергетичних напоїв несе переважно негативні наслідки, зокрема спричиняють підвищення артеріального тиску, збільшення частоти серцевих скорочень. Також важливим фактором, що визначає наслідки вживання напоїв, що містять кофеїн, є їх спожита кількість. Якщо дотримуватись рекомендованих одноразових та щоденних доз кофеїну в раціоні, то можна отримати від цього достатньо переваг, але перевищення таких норм приведе до

протилежного ефекту [2, 3, 5, 8].

У таблиці 1 наведено позитивний та негативний вплив вживання кофеїну на різні системи організму людини.

Таблиця 1

Вплив кофеїну на організм людини [1, 4, 9]

Назва системи органів людини	Позитивний вплив	Негативний вплив
Нервова система	Виділення дофаміну, норадреналіну (підвищує настрій) Покращення пам'яті, уваги, розумової активності, пильності Допомагає боротись із головним болем	Підвищення тривожності Збільшується ризик мігрені Безсоння, дратівливість, нервозність
Серцево-судинна система	Зниження ризику виникнення інсульту, інфаркту міокарда	Порушення кровообігу серця Підвищення артеріального тиску Зміна частоти серцевого ритму
Травна система	Виділення антиоксиданту глутатіону (покращує в печінці процес детоксикації) Зменшення темпу розвитку гепатиту С, гепатоцелюлярної карциноми, ризику цирозу Поліпшення проблем запору	Зниження апетиту
Ендокринна система	Поліпшення рівня глюкози, особливо у людей з діабетом	Зниження стійкості до інсуліну, збільшення його вироблення
Видільна система	Зменшення ризику утворення каменів у нирках, розвитку раку шкіри	Збільшення частоти сечовипускання
Опорно-рухова система	Покращення витривалості, фізичної працездатності	Підвищення ризику розвитку остеопорозу

Отже, вживання кофеїну у кількості, що не перевищує добову норму, має значний позитивний вплив на більшість систем органів людини, особливо на травну та нервову систему. Перевищення допустимих доз найбільш негативно

впливатиме на нервову та серцево-судинну систему. Разом з тим, існує безліч досліджень, які доводять вплив кофеїну на зменшення процесу розвитку хвороб Альцгеймера, Паркінсона, цукрового діабету 2 типу, а також на захисні функції очей, що зменшує ризик виникнення катаракти. Існує також негативний вплив на розвиток хвороби Гантінгтона, яка є генетичним захворюванням і уражає кору головного мозку. Найбільший ефект проявляється на ментальному здоров'ї, адже регулярне споживання кофеїну зменшує схильність до депресії, особливо у жінок, але його передозування може викликати тремор, шум у вухах, мігрень, проблеми зі сном, сильне збудження тощо [1, 4, 9].

Висновки. Кофеїн є однією із найпопулярніших та найвживаніших психоактивних речовин, що зустрічається у повсякденних продуктах, особливо в чаї, каві, енергетичних напоях. Серед представлених напоїв, найбільше його міститься у каві, в якій вміст кофеїну коливається залежно від сорту та ступеня обсмажування, потім йдуть енергетичні напої, де концентрацію визначає виробник, а найменше його в чаї, до того ж він є не чистим а у вигляді сполуки танат кофеїну, що має слабший вплив на організм людини [4, 5].

Найгірший вплив на організм людини має енергетичний напій, оскільки може містити значну кількість кофеїну разом з іншими алкалоїдами та синтетичними сполуками. Загалом кофеїн характеризується позитивним впливом для людини, якщо його споживання відповідає добовим нормам. Зокрема зменшується схильність до депресивних станів, покращується пам'ять і увага, знижується ризик інсульту та інфаркту, зменшується ризик розвитку гепатиту С, цирозу, хвороб Альцгеймера, Паркінсона, діабету 2 типу тощо. Якщо ж регулярно вживати значні дози кофеїну, то залежно від стану організму, може збільшуватись вироблення інсуліну, частота сечовипускання, підвищення артеріального тиску, виникнення мігрені, а також безсоння, тривожність, дратівливість тощо [1, 9].

Дослідження впливу кофеїну на функції організму людини проводяться досить довгий період і так буде надалі, оскільки досі залишаються суперечливими питання впливу на розвиток раку передміхурової залози,

молочної залози, хвороби Альцгеймера, механізм зміни чутливості до інсуліну, знеболювальну дію кофеїну тощо [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Швець, О. В. "Користь та ризик від кофеїну та напоїв, які містять кофеїн." Медицина транспорту України 3 (2010): 91-96.
2. Fiani, Brian, et al. "The neurophysiology of caffeine as a central nervous system stimulant and the resultant effects on cognitive function." Cureus 13.5 (2021).
3. Barcelos, Rômulo P., et al. "Caffeine effects on systemic metabolism, oxidative-inflammatory pathways, and exercise performance." Nutrition research 80 (2020): 1-17.
4. Rodak, Kamil, Izabela Kokot, and Ewa Maria Kratz. "Caffeine as a factor influencing the functioning of the human body—friend or foe?." Nutrients 13.9 (2021): 3088.
5. Водовозов, А. М. "Біотехнологічні аспекти виготовлення чаю." (2020).
6. Скільки кофеїну містять ваші улюблені напої. Юлія Зверькова. Медіа-портал Shuba. Електронний ресурс. URL: <https://shuba.life/articles/5697-skilki-kofeyinu-mistyat-vashi-ulyubleni-naroyi>.
7. Kaur, Amandeep, et al. "Energy drink consumption: a rising public health issue." Reviews in Cardiovascular Medicine 23.3 (2022): 83.
8. Hoffman, Jay R. "Caffeine and energy drinks." Strength & Conditioning Journal 32.1 (2010): 15-20.
9. Як кофеїн впливає на наш організм? Файник Мар'ян. Медичний центр Medialt. Електронний ресурс. URL: <https://medialt.clinic/blog/vazhlive-pitannya/yak-kofejin-vplivae-na-nash-organizm>.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І СУМІСНОСТІ З СУБСТРАТОМ РІЗНИХ ВИДІВ ТРИХОГРАМ ЗА СТРЕСОВИХ УМОВ

Протченко Ксенія Василівна

Студент

Київський національний університет

ім. Т. Г. Шевченка

ННЦ «Інститут біології та медицини»

м. Київ, Україна

Вступ. Зміни клімату є актуальною та загрозовою проблемою, яка впливає на біорізноманіття та екологічний баланс усього світу. Ці зміни можуть мати важливий вплив на розповсюдження шкідливих комах та методи їхнього біологічного контролю, таких як трихограми. Дослідження ефективності паразитування та сумісності з субстратом (в даному випадку, зараження яєць *Sitotroga cerealella*) за стресових умов є критичним для забезпечення ефективності біологічного захисту рослин. Вони можуть надати уявлення про здатність трихограм адаптуватися до змін навколишнього середовища, продовжувати ефективно заражувати шкідників, а також допомогти вдосконалити стратегії біологічного контролю.

Мета роботи: Вивчити вплив стресових умов, зокрема високої температури та різного віку яєць *Sitotroga cerealella*, на розвиток та ефективність різних видів трихограм (*Trichogramma evanescense*, *Trichogramma cacoeciae*, *Trichogramma achaeae*), дослідити здатність даних трьох видів до дозараження.

Матеріали та методи. Дослідження включають у себе три блоки: зараження яєць холодного зберігання різного віку *Sitotroga cerealella* трьома видами трихограм, зараження яєць різного віку *Sitotroga cerealella* трьома видами трихограм за підвищеної температури, дозараження яєць *Sitotroga cerealella* трьома видами трихограм.

Яйця *Sitotroga cerealella* наклеювали за допомогою яєчного білка на картонки розміром 1*2 см. Картонки поміщалися по одній в кожен пробірник,

куди пізніше за допомогою пензлика заганялось по 5 самиць трихограми. Пробірки закупорювались пробками з вати. На кожному картонку з задньої сторони було поміщено невелику краплю меду для підживлення трихограм.

У дослідженнях зараження яєць холодного зберігання різного віку *Sitotroga cerealella* трьома видами трихограми проводилося при оптимальній температурі 25-26°C. Для кожного виду трихограми (*T. achaea*, *T. evanescens*, *T. sasoesiae*) і для кожного віку яєць господаря було закладено 2 повторні пробірки, загалом 5 пробірок для кожного віку яєць. Яйця кукурудзяної молі віком 6, 9, 15, 20, 27 днів перед зараженням зберігалися в холодильнику при 4 °С. Після 7 днів обліку визначали кількість заражених яєць, а через 14 днів рахували вилуплену трихограму та визначали кількість самців і самок.

У другому блоці досліджень, зараження яєць різного віку *Sitotroga cerealella* трьома видами трихограми відбувалося за температури 32°C заражали яйця кукурудзяної молі віком: 6 і 46 днів. Перед контактом з паразитом яйця господаря зберігалися в холодильнику при 4 °С. Рахували кількість почорнілих яєць на 7 день в кожній пробірці під біокуляром. Через 14 днів рахували загальну кількість трихограми, що вилупилась, кількість самців і самок.

Третій блок первинне зараження і подальше дозараження відбувалося при оптимальній температурі 25-26 °С. Протягом наступних 3 днів до кожної пробірки докладали нові картки (кожний день по одній) зі свіжими яйцями. Після 7 днів обліку визначали кількість заражених яєць.

Результати та обговорення. Порівняння ефективності зараження трьох видів трихограми на яйцях господаря різного віку дозволяє зрозуміти різноманітність їх стратегій взаємодії з господарем. Спостереження показало, що *T. evanescens*, *T. sasoesiae* і *T. achaea* в експерименті проявляють високий рівень зараження на більш свіжих яйцях господаря. Проте з часом, коли старість яєць збільшується, спостерігається зниження відсотка зараження у всіх трьох видів.

Загалом, *T. evanescens* та *T. sasoesiae* виявили схожі результати зараження на свіжих яйцях. Відсоток зараження *T. sasoesiae* був найвищим на 6-му дні, що

вказує на його високу активність на свіжих яйцях. На давніших яйцях *T. evanescens* показала кращу ефективність порівняно з іншими двома видами. Навіть, коли вік яєць господаря становив 27 днів, даний вид показав високий відсоток зараження.

Хоча *T. achaea* показала меншу ефективність, ніж інші види трихограм представлені в експерименті, її здатність до зараження також була помітною. Це підтверджує значення розглядання різних видів *Trichogrammatidae* і їхніх унікальних властивостей при розробці стратегій біологічного контролю. Цікавим є те, що всі три види трихограми залишалися ефективними протягом тривалого періоду зберігання яєць господаря. Це важливо для біологічного контролю шкідників, оскільки вказує на можливість використання цих видів трихограми в різних ситуаціях та умовах.

Отримані результати другого блоку експерименту вказують на те, що всі три види трихограми – *Trichogramma evanescens*, *Trichogramma cacoeciae* і *Trichogramma achaea* - проявляють певний рівень виживання і здатність до зараження яєць господаря навіть у стресових умовах, таких як висока температура і довгий період зберігання яєць.

За результатами експерименту було встановлено, що на свіжих яйцях усі три види трихограми проявляли здатність до зараження. Найвищий відсоток зараження спостерігався у *Trichogramma evanescens* (17 %), але і *Trichogramma cacoeciae* (10 %) і *Trichogramma achaea* (11 %) також демонстрували значну ефективність у зараженні свіжих яєць за високої температури.

Навіть на яйцях з віком 46 днів, які вважаються менш придатними для паразитування, усі три види трихограми все ще показали здатність до зараження, з відсотком зараження близько 1 %. Це свідчить про адаптивність та виживання трихограм у стресових умовах.

У третьому блоці *T. evanescens*, *T. achaea* і *T. cacoeciae* найбільше заражають у перший день свого випуску. Проте з плином часу із закладанням нових порцій яєць на другий та на третій день, відсоток зараження поступово зменшувався, що може бути пов'язано з потенціалом самої комахи і зниження її

продуктивності. За загальною динамікою дозараження виділяється *T. achaea*, яка показала найвищий відсоток зараження серед усіх трьох видів на третій день експерименту. Це може свідчити про особливу адаптивність цього виду до змін у середовищі та конкуренції з іншими видами трихограми, на відміну від *T. cacoeciae* у якої на третій день простежується падіння зараження до нуля.

Висновки. Результати експериментів підтверджують, що *Trichogramma evanescens*, *T. cacoeciae* і *T. achaea* є доволі стійкими до стресових умов і здатними до зараження яєць господаря, навіть в умовах високої температури та наявності старих яєць. Це важлива інформація для практичного застосування цих видів трихограми, оскільки вона показує їх ефективність, навіть у несприятливому середовищі.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЛИСТКОВОГО АЗОТУ ПРИ ФОТОСИНТЕЗІ ПШЕНИЦІ ЗА РІЗНИХ УМОВ МІНЕРАЛЬНОГО ЖИВЛЕННЯ

Шегеда Ігор Миколайович,
к.б.н., молодший науковий співробітник
Сандецька Надія Василівна,
к.б.н., завідувач лабораторії якості зерна
Інститут фізіології рослин і генетики НАН України
м. Київ, Україна

Вступ. Інтенсивність фотосинтезу листків переважної більшості видів рослин, виміряна при світловому насиченні, тісно корелює з вмістом у них азоту. Цей зв'язок зумовлений тим, що більша частина азоту листків задіяна в структурах та біохімічних циклах, що забезпечують виконання фотосинтетичної функції.

Основними азотовмісними речовинами в листку є білки та меншою мірою фотосинтетичні пігменти, причому близько половини розчинного білка листка становить Рубіско – ключовий фермент асиміляції CO₂ [Archontoulis et al., 2012].

Досить багато азоту міститься в хлорофіл-білкових комплексах тилакоїдів та інших мембранних структурах хлоропластів. Ефективність використання азоту при фотосинтезі (ЕВАФ) є одним із важливих чинників, які характеризують ефективність фотосинтезу і використання поживних речовин рослинами (Lei et al., 2021; Nasar et al., 2022).

Показано, що ефективність використання азоту в процесах асиміляції CO₂ у листках пшениці сучасних високоінтенсивних сортів вища, ніж у менш продуктивного сорту старої селекції.

Між ефективністю використання азоту та інтенсивністю фотосинтезу існує позитивний кореляційний зв'язок, опосередкований загальною провідністю мезофілу для CO₂, а отже-активністю Рубіско (Кірізій, 2013; Стасік та ін., 2016; Zhang et al., 2017).

Чим вища інтенсивність фотосинтезу за сталого вмісту азоту в листку, тим вища ЕВАФ; крім того, висока ЕВАФ пов'язана з високою продиговою провідністю, високою транспірацією та питомою масою листка (Ye et al., 2019).

Застосування різних стратегій управління агрономічними та фізіологічними показниками рослин має особливе значення для підвищення ЕВАФ сільськогосподарських культур (Ullah et al., 2019). Покращення цього параметру є надзвичайно важливим для продовольчої безпеки, якій загрожує дедалі більший дефіцит води внаслідок глобальних змін клімату, а також стрімке зростання цін на мінеральні добрива.

Ціль роботи. Мета нашої роботи полягала у вивченні ефективності використання азоту при фотосинтезі листків пшениці різних сортів, вирощених на високому та низькому фоні мінерального живлення та за позакореневого підживлення карбамідом.

Матеріали та методи. В дослідження було залучено 6 сортів м'якої пшениці озимої (*Triticum aestivum* L.): Достаток, Астарта, Малинівка, Наталка, Куяльник, Київська остиста. Рослини вирощували у вегетаційних посудинах на двох фонах мінерального живлення – оптимальному та низькому. В першому випадку у посудини при набиванні вносили мінеральні добрива у вигляді нітроамофоски у розрахунку $N_{160}P_{160}K_{160}$ мг/кг ґрунту.

У посудини із низьким фоном мінерального живлення при набиванні вносили $N_{32}P_{32}K_{32}$ мг/кг ґрунту. Посудини розміщували на стелажі вегетаційного майданчика за природного освітлення, вологість ґрунту підтримували на рівні 60–70 % ПВ. Наприкінці фази цвітіння частину рослин позакоренево підживили азотом шляхом обприскування 5 %-м розчином карбаміду.

Показники газообміну прапорцевих листків реєстрували у фазу молочної стиглості за контрольованих умов (25 °С, освітлення 1400 мкмоль/(м² с)) на установці, змонтованій на базі оптико-акустичного інфрачервоного газоаналізатора ГІАМ-5М, увімкненого за диференційною схемою. Інтенсивність фотосинтезу реєстрували через 50 хв після розміщення листків у

камері, коли показники поглинання CO_2 виходили на стаціонарний рівень. Визначення вмісту загального азоту в листках проводили за методом К'ельдаля. ЕВАФ розраховували як відношення інтенсивності фотосинтезу (мкмоль $\text{CO}_2/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$) до вмісту азоту в листку (моль $\text{N}/\text{м}^2$). Отримана розмірність становила мкмоль $\text{CO}_2/(\text{моль N} \cdot \text{с})$.

Повторність дослідів становила 5 посудин на варіант, визначення параметрів газообміну листків та вмісту в них азоту – 4-разова. У таблиці наведено значення середньоарифметичних і стандартних похибок середнього. Результати оброблено статистично за програмою Microsoft Excel. Статистичну вірогідність різниці між варіантами оцінено за ANOVA-тестом за $p < 0,05$.

Результати та обговорення. Виявлено, що на низькому фоні мінерального живлення інтенсивність фотосинтезу листків була в 1,5–2 рази меншою, ніж на високому. За оптимального фону живлення відносно високим значенням цього показника вирізнялись рослини сортів Достаток, Астарта та Київська остиста (табл. 1).

Через тиждень після позакореневого підживлення карбамідом інтенсивність фотосинтезу оброблених рослин була істотно вищою, ніж необроблених (крім сорту Достаток). Найсильніше цей ефект був виражений у сорту Астарта на низькому, у сорту Малинівка на високому й у сорту Наталка на обох фонах мінерального живлення.

На низькому фоні живлення спостерігалось зменшення інтенсивності транспірації порівняно з високим, але в меншому ступені, ніж фотосинтезу (див. табл. 1).

Очевидно, це зумовлено меншою залежністю продихового апарату від азотного статусу рослини, ніж клітин мезофілу. Цей показник також підвищився за обробки карбамідом у рослин усіх сортів на обох рівнях мінерального живлення.

Найпомітнішим це підвищення було в сортів Куяльник і Київська остиста на високому фоні живлення. Підвищення інтенсивності транспірації за позакореневої обробки карбамідом, очевидно, спричинене збільшенням

інтенсивності фотосинтезу, що потребує посилення надходження CO₂ всередину листка, яке може бути забезпечене лише збільшенням відкриття продихів.

Таблиця 1

Показники газообміну й ефективність використання азоту при фотосинтезі в листках різних сортів озимої пшениці на високому (В) і низькому (Н) фоні мінерального живлення та за позакореневого підживлення карбамідом (К)

Сорт	Варіант	Фотосинтез, мкмоль CO ₂ /(м ² · с)	Транспірація , ммоль H ₂ O/(м ² · с)	ЕВАФ, мкмоль CO ₂ /(моль N с)
Достаток	В	16,07±0,48	4,15±0,12	112,6±3,4
	ВК	16,73±0,50	4,51±0,14	117,2±3,5
	Н	10,58±0,32	3,44±0,10	200,2±6,0
	НК	11,06±0,33	3,79±0,11	232,4±7,0
Астарта	В	14,65±0,44	3,44±0,10	111,9±3,4
	ВК	15,91±0,48	3,79±0,11	121,5±3,6
	Н	8,03±0,24	2,49±0,07	183,6±5,5
	НК	11,5±0,35	2,73±0,08	262,8±7,9
Наталка	В	12,57±0,38	3,79±0,11	81,5±2,4
	ВК	14,65±0,44	4,39±0,13	94,9±2,8
	Н	9,54±0,29	3,2±0,10	167,4±5,0
	НК	11,91±0,36	3,56±0,11	208,9±6,3
Київська остиста	В	14,65±0,44	3,08±0,09	100,3±3,0
	ВК	16,07±0,48	3,79±0,11	110,1±3,3
	Н	7,56±0,23	2,37±0,07	147,9±4,4
	НК	8,35±0,25	2,49±0,07	163,3±4,9
Малинівка	В	11,03±0,33	2,96±0,09	84,3±2,5
	ВК	14,49±0,43	3,32±0,10	97,7±2,9
	Н	5,67±0,17	2,13±0,06	115,8±3,5
	НК	6,46±0,19	2,37±0,07	131,8±4,0
Куяльник	В	12,1±0,36	3,44±0,10	76,9±2,3
	ВК	13,89±0,42	4,15±0,12	88,3±2,6
	Н	7,37±0,22	2,73±0,08	131,4±3,9
	НК	9,07±0,27	3,08±0,09	161,7±4,9

Виявлено, що за умов високого фону мінерального живлення ЕВАФ була найвищою у високопродуктивних сортів Астарта і Достаток (див. табл. 1).

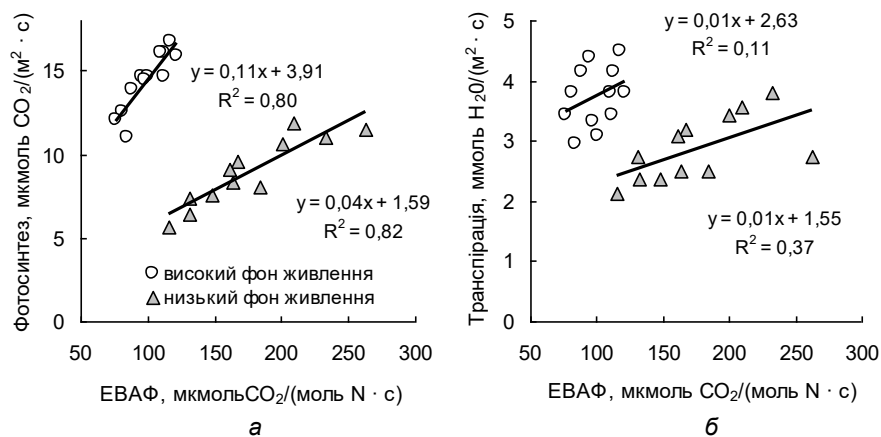

Дещо нижчим цей показник був у сортів Київська остиста і Малинівка, а найменшим – у високобілкових сортів Наталка і Куяльник. Цю різницю можна пояснити тим, що листок, окрім реалізації фотосинтетичної функції, є також основним депо азоту, який у процесі наливання зерна реутилізується до зернівок. Очевидно, у високобілкових сортів у період молочної стиглості, коли реутилізація з листків тільки починається, у загальному вмісті азоту в листку вища частка депонованого, що не бере безпосередньої участі у процесах асиміляції CO₂.

На низькому фоні мінерального живлення ЕВАФ була в 1,5–2 рази вищою, ніж на високому. Тобто, внаслідок зменшення вмісту азоту в листку він весь був задіяний у фотосинтезі за мінімальної «баластної» частки цього елемента. Позакореневе підживлення карбамідом підвищило ЕВАФ листків як на високому так і низькому фоні живлення (див. табл. 1). На високому фоні ефект був сильніше виражений у сортів Наталка, Малинівка, Куяльник (підвищення в середньому на 16 % порівняно з необробленими рослинами), ніж у сортів Достаток, Астарта та Київська остиста (в середньому на 8 %). На низькому фоні живлення ефект був сильніший у сортів Астарта, Наталка і Куяльник (підвищення в середньому на 30 %), ніж у сортів Достаток, Малинівка і Київська остиста (в середньому на 13 %). Помітна відмінність між рівнями ефектів на високому і низькому фонах живлення зумовлена тим, що підвищення інтенсивності фотосинтезу внаслідок обробки карбамідом на високому фоні живлення в середньому по всіх сортах становило 14 % порівняно з варіантами без підживлення, а на низькому фоні – 20 %. При цьому вміст азоту в листках на низькому фоні живлення був у 3 рази менший, ніж на високому.

Між інтенсивністю фотосинтезу і ЕВАФ виявлено досить тісний кореляційний зв'язок як на високому ($r = 0,89$), так і низькому ($r = 0,91$) фоні мінерального живлення (рис. 1, *a*). В останньому випадку діапазон варіювання ЕВАФ був ширший, ніж у рослин на високому фоні, але кут нахилу лінії тренду – менший. Водночас кореляційний зв'язок інтенсивності транспірації з

ЕВАФ був значно нижчий (рис. 1, б). На високому фоні живлення коефіцієнт кореляції становив усього $r = 0,33$, а на низькому був дещо більший – $r = 0,61$. Це ще раз підтверджує, що продиховий апарат менше залежить від азотного живлення, ніж фотосинтетичний. Ширший діапазон варіювання ЕВАФ на низькому фоні мінерального живлення порівняно з високим свідчить, що за стресових умов (до яких можна віднести і нестачу мінерального живлення) сильніше проявляються генотипні особливості регуляції фізіологічних процесів.

Рис. 1. Зв'язок між ефективністю використання азоту (ЕВАФ) та інтенсивністю фотосинтезу (а) і транспірації (б) листків пшениці різних сортів і умов мінерального живлення

Висновки. Таким чином встановлено, що ЕВАФ прапорцевих листків пшениці на низькому фоні мінерального живлення вища, ніж на високому, хоча власне інтенсивність фотосинтезу нижча. Показник ЕВАФ варіював на високому фоні у діапазоні 76,9–121,5, а на низькому – 115,8–262,8 мкмоль $\text{CO}_2/(\text{моль N} \cdot \text{с})$ залежно від сорту та позакореневого підживлення карбамідом. Цей прийом підвищив ЕВАФ листків як на високому, так і низькому фоні живлення, в останньому випадку ефект був виражений сильніше внаслідок відносно більшого підвищення інтенсивності фотосинтезу.

Рослини високопродуктивних сортів у середньому характеризувались вищою ЕВАФ порівняно з високобілковими. Між інтенсивністю фотосинтезу і

ЕВАФ виявлено тісний кореляційний зв'язок як на високому ($r = 0,89$), так і низькому ($r = 0,91$) фоні мінерального живлення. Виявлена за різних умов мінерального живлення висока генотипна варіабельність ефективності використання азоту при фотосинтезі дає підстави припустити перспективність її поліпшення генетичним шляхом з метою оптимізації використання азоту в продукційному процесі пшениці.

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я: АНАЛІЗ В КОНТЕКСТІ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ ТА МОЖЛИВІ ПІДХОДИ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Ясногор Софія Сергіївна,
студентка біолого-екологічного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна,
Севериновська Олена Вікторівна,
професор, доктор біологічних наук,
декан біолого-екологічного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Анотація. Висвітлено вплив емоційного інтелекту на психічне здоров'я, зроблено акцент на аспектах, пов'язаних із депресивними станами та розробці можливих підходів до їх попередження.

Ключові слова: Емоційний інтелект, психічне здоров'я, депресивні стани.

Десять років (з лютого 2014) як наша держава втягнута у збройний конфлікт з того моменту, коли на суверенітет та незалежність України посягнула країна-агресор Російська Федерація. Два роки наша країна у площині офіційно оголошеного воєнного стану та надактивних бойових дій.

Попередні дослідження і гіркий досвід інших держав, що постраждали від збройних конфліктів, показує: щонайменше кожна п'ята людина буде мати негативні наслідки для психічного здоров'я, а кожна десята відчує ці наслідки на рівні середньої тяжкості або важкої хвороби. За даними Всесвітньої організація охорони здоров'я, десять відсотків людей, які пережили травматичну подію, пізніше матимуть симптоми психологічної травми, а ще десять відсотків демонструватимуть поведінкові зміни або психологічні розлади, які стануть перешкодою для повноцінної участі в повсякденному житті (найпоширенішими розладами є тривожний розлад, депресія і

психосоматичні розлади) [7].

«З кожним днем кількість людей, які будуть відчувати наслідки для свого психічного здоров'я, буде зростати. Навіть тих, хто зміг стійко перенести перші місяці війни, чекає ментальне виснаження, адже звикання до постійного перебування в умовах війни також може мати негативний вплив на психічне здоров'я. За нашими попередніми прогнозами на даний момент війни, надалі психологічної підтримки буде потребувати близько 15 млн українців, з них близько 3-4 млн потрібно буде призначати медикаментозне лікування», - зазначив Міністр охорони здоров'я Віктор Ляшко, представляючи результати проведеного експрес-аудиту послуг для охорони психічного здоров'я, які надаються органами державної влади [2].

Величезна кількість людей - і військових, і цивільних - пережила та, на жаль, і далі (адже війна не закінчилася) переживатиме травматичні події, які впливатимуть на їхню психіку роками. «Ця війна, навіть після того, як закінчиться нашою перемогою, «відіграватиметься» на психіці щонайменше найближчі сім-десять років. Якщо ми скоротимо цей строк чи полегшимо наслідки, це буде ще одна велика перемога, яку ми маємо здобути — заради наших людей, які так багато пережили», — наголосила перша леді Олена Зеленська [6].

Необхідно шукати шляхи, вивчати методики, допомагати громадянам долати надзвичайний стрес та наслідки пережитих травматичних подій, попереджувати розвиток психічних розладів. А для цього важливо розвивати здатність розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також вміти управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони. Тобто необхідно розвивати свій емоційний інтелект, щоб стати уважнішими до себе, своїх відчуттів, бажань і потреб, і це, водночас, дозволить нам краще розуміти інших людей, відчувати їхні потреби, мотиви, поведінку. Емоційний інтелект також допоможе управляти стресом та підвищить загальний рівень щастя та

задоволення життям, збереже психічне здоров'я, не допустить депресивного стану.

Сучасний стан розвитку проблематики емоційного інтелекту викликаний різними психологічними теоріями та загальними уявленнями про це явище. Незважаючи на те, що проблема емоційного інтелекту має практичне значення, дана тема все ще недостатньо вивчена в теорії та підтверджена в експериментах, тому потрібні подальші дослідження.

Вивчення впливу емоційного інтелекту на психічне здоров'я-надважливе, особливо в контексті депресивних станів та можливих підходів до їх попередження. Значну увагу питанню психологічної допомоги саме через розвиток емоційного інтелекту для підтримки та реабілітації наших громадян необхідно приділяти вже зараз, щоб мати здорову націю в майбутньому.

Емоційний інтелект (ЕІ) - це концепція, яка вперше була введена психологами Пітером Саловеєм та Джоном Мейерсом у середині 1990-х років. ЕІ визначається як здатність розуміти та управляти власними емоціями, розпізнавати емоції інших людей, а також ефективно взаємодіяти з ними.

Саме емоції як реакція-переживання, ставлення та імпульс до дії, що супроводжують усі сфери життєдіяльності людини, відіграють вагомий роль у регулюванні психічного стану, діяльності, міжособистісному спілкуванні, прийнятті рішень, досягненні успіху. «Ті, хто вміють керувати своїм емоційним життям з більшим самоусвідомленням і самовладанням, мають досить помітну перевагу, коли йдеться про здоров'я» [3, с. 15]. Невміння тримати емоційне життя під контролем призводить до емоційного напруження, різноманітних астеничних психоемоційних станів, страждань від внутрішніх протиріч, що певним чином відображається на здоров'ї особистості.

Сучасне розуміння поняття «здоров'я» припускає, як мінімум, чотири основні здатності особистості: активне функціонування організму, адаптацію до умов середовища, реалізацію особистісного потенціалу й стан емоційного благополуччя людини. Дослідження феномена здоров'я досі триває. Сьогодні проблема здоров'я розглядається на декількох рівнях: біологічному,

психологічному, соціальному тощо.

Психічне здоров'я - це не тільки відсутність психічних розладів, а цілий комплекс, який включає в себе такий стан особистості, при якому вона здатна розвивати та реалізувати свої здібності, може переживати та використовувати ефективні стратегії подолання повсякденних життєвих стресів, реалізовувати свій професійний потенціал та сприяти розвитку у своїй громаді.

За Міжнародними стандартами поняття психічного здоров'я включає 10 ознак: інтелект, цілеспрямованість, гнучкість, логічність мислення, моральні якості, соціальна поведінка, особливості харчування, емоційність, відношення до свого здоров'я, сексуальність.

Гармонія між емоційними та інтелектуальними складовими людини, здоров'ям психічним та тілесним формують психологічно здорову людину.

Афективний стан безсилля та безпорадності – головні особливості в депресивному процесі. Людина потребує уваги та любові. Їй важливо, щоб про неї турбувалися. Їй необхідно, щоб її поважали та визнавали. Якщо відбувається фрустрація цих бажань, цих орієнтирів, то як наслідок-депресивний стан. В реаліях сьогодення додається постійне перебування в стані стресу, розуміння того, що встановлений життєвий порядок порушено і особистість не може одноосібно вплинути на перебіг подій навколо неї, а унормований світ виходить з-під контролю. Людина відчуває себе нікчемною, безпорадною, непотрібною.

Якою буде її реакція на складну життєву ситуацію? Чи зможе організм перебудуватися та адаптуватися до стресового фактору? Реально буде для суб'єкта мобілізуватися та використати власні резерви та ресурси для подолання кризових моментів? Саме в таких випадках необхідно, щоб спрацювала стресозахисна зберезувальна функція емоційного інтелекту. ЕІ як чинник подолання стресових ситуацій повинен виконати роль стабілізуючого фактора. Потрібно, щоб ЕІ став емоційним балансом для тонізації нервової системи та зміцнення психічного здоров'я особистості.

Емоційний інтелект - ресурс психічного здоров'я особистості, адже саме

він надає змогу контролювати відчуття гармонії внутрішнього світу. І це необхідно усвідомлювати та використовувати психотерапевтичні практики для розвитку емоційного інтелекту з метою нормалізації психічного здоров'я особистості.

Користуючись емпіричними методами за методикою визначення рівня розвитку емоційного інтелекту за Д. Гоулманом, модифікованою Н. Івановою, методикою діагностики депресивних станів за шкалою депресії Бека (Beck Depression Inventory, BDI) та статистичними методами обробки даних (обчислення кореляційного коефіцієнта Пірсона, оцінка значимості коефіцієнтів регресії), ми дослідили показники емоційного інтелекту через особливості зв'язку емоційного інтелекту та психічного здоров'я (депресивного стану).

Вибірку склали 155 осіб (128 жінок – 82,58%, 27 чоловіків – 17,42%) віком від 18 до 24 років, студенти денного відділення Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

В основу опитувальника покладено визначення емоційного інтелекту як здатності до розуміння своїх і чужих емоцій і управління ними. За результатами стандартизованого підрахунку: нормальний стан – 58 осіб (37,42%), помірний розлад 53 (34,19%), на межі депресії – 19 (12,26%), помірна депресія – 18 (11,62%), серйозна депресія – 6 (3,87%), екстремальна депресія – 1 (0,64%).

Проаналізувавши різні аспекти прояву емоційного інтелекту, можна визначити ті навички, які найвагомніше впливають на рівень емоційного інтелекту, а саме: баланс навичок, рівень прийняття рішень, стійкість до конфліктів, рівень самооцінки та самомотивації. Також можна окреслити, які навички, на жаль, слабше розвинені: емоційне орієнтування, управління емоціями та установками, вирішення внутрішніх конфліктів та цінностей. За отриманими інформаційними даними можна зорієнтуватися у питанні: над чим треба працювати, що треба вдосконалювати у плані розвитку ЕІ!

Дане дослідження та його результати, які надійшли індивідуально кожному опитувальному, допомагають особі краще зрозуміти особливості

особистого емоційного інтелекту, антидепресивної залежності від рівня стану емоційного інтелекту особи. Узагальнені деперсоналізовані результати опрацьовані та проаналізовані, розібрані щодо упередження депресивних станів, детально прокоментовані в напрямку розвитку навичок емоційного інтелекту під час проходження курсу «Фізіологія емоцій», який передбачений в освітній програмі здобувачів вищої освіти Дніпровського національного університету. Це дає позитивні результати щодо зміни показників, які характеризуються підвищенням рівня усвідомленості щодо важливості розвитку емоційного інтелекту та навичок, які його формують, а це, в свою чергу, сприяє зниженню рівня депресії.

Як наслідок, можна визначитися з орієнтирами на методики, які варто застосовувати для підвищення рівня емоційного інтелекту. Це дозволить не допускати проявів депресивних станів або буде сприяти усуненню депресивних станів на особистість.

Серед широкого розмаїття практик й інструментів розвитку компонентів емоційного інтелекту та програм соціально-емоційного навчання варто виокремити програму «Соціально-емоційне та етичне навчання» (СЕЕН). Вона є сучасною і, мабуть, на сьогодні найбільш відомою в світі програмою з розвитку соціально-емоційних навичок. Деніел Гоулман, автор однієї з найбільш відомих концепцій емоційного інтелекту (1995), називає програму соціально-емоційного та етичного навчання «СЕН 2.0», натякаючи на більш просунутий рівень СЕЕН (порівняно з соціально-емоційним напрямом як таким) [8]. Саме ця програма, яка майже 20 років розроблялася дослідницьким Університетом Еморі (Атланта, США) із залученням кращих міжнародних експертів з нейробіології, психології, педагогіки, соціальної роботи та інших напрямків, є науково обґрунтованою.

Надзвичайний на сьогодні напрямок - розробка програм та інтервенцій для підвищення емоційного інтелекту та запобігання депресії [5, 9].

Емоційний інтелект не розвивається сам собою. Над цим потрібно ретельно працювати. Тим паче, що зараз його активно досліджують. Тож всі ми

матимемо сучасну теоретичну базу для практичного впровадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барретт Л. Ф. Як народжуються емоції: Таємне життя мозку / пер. з англ. Я. Лебеденка. - Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. - 480 с.
2. Вплив війни на психічне здоров'я — колосальний. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psihichne-zdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko>
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.-Л. Гумецької. - Харків: Віват, 2018. - 512 с.
4. Депресія: обличчя без масок / За редакцією Н. Долішньої. Навчально-методичний посібник. - Львів: Видавництво Мс, 2006. - 116 с.
5. Наскільки ефективні тренінги емоційного інтелекту: мета-аналіз. Сабіна Ходзіч, Яна Шарфен, Франк Зенасні. - Вересень, 2017 р. - URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1754073917708613>
6. Підтримка ментального здоров'я в часи війни // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny>
7. Психічне здоров'я в надзвичайних ситуаціях // Факти від Всесвітньої організації охорони здоров'я. - URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-in-emergencies>
8. СЕЕН-путівник. Соціально-емоційне та етичне навчання: освітня програма для навчання серця й розуму / Голов. ред. О. Елькін. - Харків: Дім реклами, 2021. — 144 с. — <http://bit.ly/companionseelukraine>
9. Універсальний тренінг із психічного здоров'я (УТПЗ) для фахівців першої лінії: посібник для тренерів / Ідея та заг. ред. Вікторія Горбунова. Вікторія Горбунова, Наталя Портницька, Ольга Савиченко, Ірина Тичина. — 136 с. - URL: <https://www.mh4u.in.ua/wp-content/uploads/2021/02/universalnyj-trening-zpsyhichnogo-zdorovya-posibnyk-dlya-treneriv.pdf>

MEDICAL SCIENCES

VALUE OF CLINICAL BLOOD ANALYSIS INDICATORS OF PATIENTS WITH COVID-19 INFECTION

Andrusovych Inna Volodymyrivna,
graduate student of the Department of
Infectious Diseases and children's infectious diseases,
parasitology, Phthisiology and pulmonology
Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine

Introduction. Emerging in late 2019, the coronavirus disease (COVID-19) has quickly become global with extraordinary rates of morbidity and mortality. The World Health Organization defines COVID-19 as a severe acute respiratory syndrome caused by coronavirus type 2 (SARS-CoV-2). This is the third zoonotic coronavirus that has caused an epidemic in recent years. Bats can be considered the primary reservoir of infection, as the virus isolated from them has a high affinity to SARS-CoV-2. This type of coronavirus primarily affects the epithelium of the respiratory tract, entering the cells through interaction with the receptors of the angiotensin 2-converting enzyme.

The purpose of the work: to determine the peculiarities of the response of indicators of clinical blood analysis of patients in response to infection with COVID-19.

Materials and methods: The study was conducted at the Department of Infectious and Children's Infectious Diseases, Parasitology, Phthisiology and Pulmonology of the Kharkiv National Medical University and on the basis of the communal non-commercial enterprise (KNE) "Kharkiv Regional Infectious Hospital" of the Kharkiv City Council (KhCC) in the period 2020–2024. The necessary list of laboratory and instrumental methods was carried out on the basis of the KNE "Kharkiv Regional Infectious Disease Hospital" and on the basis of the laboratory

complex of the Kharkiv Regional Blood Service Center and the "Analytika" medical laboratory. The research was conducted in accordance with existing international and domestic bioethical norms and rules. Were examined 179 patients with coronavirus infection COVID-19 (according to ICD XI revision - code RA01.0 "COVID-19 identified") 20-88 years old, who were treated on the basis of KNE "Kharkiv Regional Infectious Disease Hospital" of KhCC in the period 2020-2021 (main group). Were examined and 42 people of the control group (practically healthy people who are blood donors), randomized by age and sex.

Results and discussion. According to the obtained results, a decrease in the average levels of the quantitative composition of erythrocytes (the levels of which were still within the physiological norm), hemoglobin indicators (the lower limits of the reference values were noted), hematocrit (the lower limits of the norm), leukocytosis, significant neutrophilia and lymphocytosis and monocytosis and significant excesses of erythrocyte sedimentation rate indicators. These features confirm the presence of a significant inflammatory reaction in response to infection with COVID-19 and indicate likely high discrepancies with the indicators of the control group, which were within the normative limits. So, probably, the values of clinical blood analysis among patients and persons of the control group were: respectively, erythrocytes – 4.38 ± 0.65 and $4.94 \pm 0.52 \times 10^{12}/l$ ($p < 0.001$), hemoglobin – $127.6 \pm 21,2$ and 136.5 ± 11.8 g/l ($p = 0.009$), hematocrit – 0.37 ± 0.07 and 0.43 ± 0.03 ($p < 0.001$), leukocytes – 10.7 ± 7.32 and $5.9 \pm 1.2 \times 10^9/l$ ($p < 0.001$), segmented neutrophils – 65.4 ± 14.8 and $78.5 \pm 3.9\%$ ($p < 0.001$), rod-nucleated neutrophils (unlikely) – 9.03 ± 9.99 and $7.23 \pm 2.87\%$ ($p = 0.252$), platelets – 226.1 ± 90.6 and $270.9 \pm 26.5 \times 10^9/l$ ($p < 0.001$), lymphocytes – 20.24 ± 12.43 and $7.90 \pm 2.4\%$ ($p < 0.001$), monocytes – 6.60 ± 4.37 and $5.14 \pm 1.9\%$ ($p = 0.036$) and the rate of erythrocyte sedimentation – 25.4 ± 14.9 and 2.50 ± 1.44 mm/h ($p < 0.001$).

Conclusions. Thus, it was determined that the infection of COVID-19 is accompanied by significant disorders of the indicators of clinical blood analysis of patients.

THE MORPHOFUNCTIONAL SUBSTRATE OF THE ANTINOCICEPTIVE SYSTEM AND IMPLEMENTATION PROSPECTS OF NINPT

Pykalyuk Vasyl Stepanovych

professor, doctor of medical sciences

Kabarchuk Veronika Sergiivna

student of Volyn National University

named after Lesya Ukrainka

Lutsk, Ukraine

Introductions. Pain is a complex process with sensory, affective, and cognitive components. Pain plays a signaling and regulatory function. However, there are conditions when the organism must activate mechanisms that are important for adaptation and in extreme survival situations.

Endogenous modulation of pain is carried out by the antinociceptive system. It includes some structures of the peripheral and central nervous system that can inhibit or facilitate the transmission of pain. The activity of this system is under significant control of emotional and cognitive circuits. Pain can be moderated primarily through the stimulation of positive emotions, while negative emotions increase pain. Paradoxically, one pain can also suppress another pain. Pain relief can be induced by physical activity, increased afferent impulses, and stress, due to the placebo effect.

As a result of some physiological processes, such as long-term potentiation, and changes in the mechanisms of neural epigenetics, long-term neuroplasticity leads to facilitation and sensitization, which is the basis of chronic pain. Chronic pain conditions, such as osteoarthritis, diabetic neuropathy, and fibromyalgia affect millions of individuals worldwide and impose significant burdens on society, healthcare systems, and personal well-being.

Conventional treatments such as opioids and nonsteroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs) carry significant risks and limitations, including addiction, tolerance, dependence, renal impairment, and cardiovascular events, especially when used long-term.

Aim. To investigate the structure and function of the antinociceptive system

and the potential of implementing knowledge about endogenous pain control in the development of effective and innovative therapeutic interventions.

Results and discussion. The first studies of mechanisms of pain modulation belong to H.K. Beecher, who observed endogenous analgesia, which was carried out against the background of significant stress in wounded soldiers. Later, such signs were found in athletes who, despite the injury, continued to compete.

The first pain modulatory mechanism called the "Gate Control" theory was proposed by Melzack and Wall in the mid-1960s.

In the sensitive horns of the spinal cord, inhibitory interneurons receive collaterals from A-delta and C-fibers, so the pattern of primary afferent excitation can activate them for postsynaptic inhibition of neurons of Roland's substance. There are segmental and transegmental inhibitory interneurons.

These interneurons release GABA, glycine, opioids dynorphin, leucine, methionine-enkephalin, and endogenous cannabinoids. GABA acts at postsynaptic GABA-A receptors to induce a chloride anionic hyperpolarizing, it acts at postsynaptic GABA-B receptors to metabotropically initiate K^+ -channels mediated hyperpolarization. The amino acid glycine may be released or co-released from GABA and dynorphin interneurons. Glycine acts at the glycine receptor, which is an ionotropic Cl^- -ionophore, and induces membrane hyperpolarization and post-synaptic inhibition. Dynorphin acts at post-synaptic kappa/OR2 receptors negatively coupled to N-type Ca^{++} channels. The dynorphin-activated kappa/OR2 receptor undergoes a conformational change, closing the Ca^{++} channel and producing a gradual hyperpolarization. Leu- and met-enkephalin act at delta/OR1 and mu/OR3 opioid receptors to activate G-protein-mediated kinases, which phosphorylate K^+ channels and increase K^+ influx to produce a hyperpolarizing current. Activation of opiate receptors at the interneuronal level produces hyperpolarization of the neurons, which results in the inhibition of firing and the release of substance P, a neurotransmitter involved in pain transmission, thereby blocking pain transmission.

Second-order afferents form lateral spinocerebrospinal-thalamic pathways, which give collaterals to the periaqueductal gray matter (PAG), locus coeruleus (LC),

nucleus raphe magnus (NRM), and nuclei of the reticular formation. A complex of these structures forms the descending inhibition of pain transmission at the level of the spinal cord segment. Non-painful sensory patterns lead to presynaptic inhibition of nociceptor fibers and thereby suppress pain. Using these data, transcutaneous electrical nerve stimulation (TENS) was implemented. This procedure has partial success in pain therapy.

In the thalamus, these pathways switch in the ventrolateral and intralaminar nuclei. Further, the fibers go to the somatosensory cortex and the structures of the limbic system, such as the hippocampus, some nuclei of the hypothalamus, and the cingulate gyrus. So, they consciously influence the sensation of pain, which prompts certain behaviors, and unconsciously influence autonomic and endocrine control and emotions. Fibers from the frontal, pre-frontal, and orbital cortex can engage limbic circuits of the amygdala, septal nuclei, and hypothalamus to modulate nociception and pain perception. Studies have shown the involvement of the lateral prefrontal cortex in placebo and “expectational” analgesia.

Several hormonal systems have been shown to modulate pain. The hypothalamic-pituitary-adrenal axis includes both the hypothalamic corticotropin-releasing factor and pituitary adrenocorticotrophic hormone which moderate analgesia. This effect is partially opioid-dependent, suggesting that the corticotropins may both mediate the stress response and induce the synthesis and release of the parent molecule, pro-opiomelanocortin, leading to facilitated production of ACTH and opioids to further enhance responsiveness to stress and pain. NO produces vasodilation within the hypothalamic median eminence, increasing CRF and stimulating the phasic release of ACTH from the anterior pituitary. Changing levels of ACTH can affect adrenally-mediated stress responses and regulate the production of POMC-derived opioid peptides that have pain- and immuno-modulatory activity. The pineal gland participates in endogenous analgesia, synthesizing dimethyltryptamine, melatonin, and serotonin.

Sympathetic stimulation of the chromaffin cells of the adrenal medulla causes the release of adrenal opioids enkephalin and endorphin, plus epinephrine, into the

systemic circulation. Adrenal opioids act at mu/OR3 and delta/OR1 opioid receptors of the peripheral nervous system to produce analgesia; changes in immune and metabolic function are mediated by the actions of these ligands at mu₃ opioid and heterogeneous adrenergic receptors in non-neural tissues such as immunocytes, mast cells, vascular and enteric smooth myocytes, and adipocytes.

NINPT (multimodal non-invasive non-pharmacological therapy) encompasses heterogeneous physical, psychological, and complementary therapies as well as other techniques that modulate multidimensional aspects of the pain pathway without invasive procedures.

Physical interventions include low-intensity electrical stimulation, cryotherapy, heat therapy, ultrasound, light therapy, acupuncture, and therapeutic massage. At the peripheral level, these methods activate large myelinated A β fibers, which inhibit nociceptive transmission in small A δ and C fibers according to the gate control theory. This depends on presynaptic inhibition of nociceptive input in the dorsal horn.

Psychological interventions include psychotherapy aimed at changing maladaptive thoughts and behaviors associated with chronic pain, hypnosis, and the placebo effect. Placebo and nocebo effects represent neurophysiological responses that alter the perception of pain based on expectations and beliefs about the treatment. PET studies show that a placebo affects the release of endogenous opioid peptides involved in the descending inhibition of nociception. Genomic studies show that placebo response is associated with polymorphisms in genes of the endogenous opioid system, which regulates the expression of proteins related to inflammation, neuroplasticity, and oxidative stress. Studies show that the placebo effect has clinical benefits when combined with active pharmacological and non-pharmacological treatments for chronic pain. a placebo integrated with physical therapy, massage, acupuncture, mindfulness, and exercise therapy results in significantly greater improvements in chronic pain compared with individual therapy. However, this method raises many ethical questions.

Additional methods of non-invasive pain relief are music therapy, manual therapy, chiropractic, biofeedback, VR therapy, and some others.

Therefore, these methods are aimed at inhibiting pain signaling in the peripheral and central nervous system through effects on ion channels, neurotransmitters, and inflammation, enhancing descending modulation, affective and cognitive aspects of pain, and limiting the sensitization underlying chronic pain.

Conclusions. By understanding the anatomy and physiology of the antinociceptive system, we may come to appreciate pain both as a neurologic disease process and as an illness phenomenon of the mind, an understanding that will aid in developing more effective research strategies and clinical approaches to expand therapeutic effectiveness against specific types of pain.

NINPT represents a promising field encompassing a variety of interventions. The problem of its full use in practice is the need to implement personalized therapy and integrative treatment.

REFERENCES

1. Sandkühler J. The organization and function of endogenous antinociceptive systems. *Prog Neurobiol.* 1996 Sep;50(1):49-81. doi: 10.1016/0301-0082(96)00031-7. PMID: 8931107.
2. Bagley, E.E., Ingram, S.L., Endogenous opioid peptides in the descending pain modulatory circuit, *Neuropharmacology* (2020), doi: <https://doi.org/10.1016/j.neuropharm.2020.108131>
3. Yamamotová A. Endogenous antinociceptive system and potential ways to influence it. *Physiol Res.* 2019 Dec 20;68(Suppl 3): S195-S205. doi: 10.33549/physiolres.934351. PMID: 31928038.
4. Giordano J. The neurobiology of nociceptive and anti-nociceptive systems. *Pain Physician.* 2005 Jul;8(3):277-90. PMID: 16850085.
5. Fields HL, Heinricher MM. Anatomy and physiology of a nociceptive modulatory system. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci.* 1985 Feb 19;308(1136):361-74. doi: 10.1098/rstb.1985.0037. PMID: 2858889.
6. Mayer DJ, Price DD. Central nervous system mechanisms of analgesia. *Pain.* 1976 Dec;2(4):379-404. doi: 10.1016/0304-3959(76)90080-4. PMID: 195254.

7. Yarnitsky, David. Role of endogenous pain modulation in chronic pain mechanisms and treatment. *PAIN* 156():p S24-S31, April 2015. | DOI: 10.1097/01.j.pain.0000460343.46847.58
8. Bannister K, Hughes S. One size does not fit all: towards optimizing the therapeutic potential of endogenous pain modulatory systems. *Pain*. 2023 Jan 1;164(1):e5-e9. doi: 10.1097/j.pain.0000000000002697. Epub 2022 May 20. PMID: 35594517; PMCID: PMC9756434.
9. Howard MA, Lawn T, Kowalczyk OS. Harnessing the power of endogenous pain control mechanisms for novel therapeutics: how might innovations in neuroimaging help? *Curr Opin Support Palliat Care*. 2023 Sep 1;17(3):150-155. doi: 10.1097/SPC.0000000000000653. Epub 2023 Jun 22. PMID: 37352611; PMCID: PMC10371061.
10. Shi Y, Wu W. Multimodal non-invasive non-pharmacological therapies for chronic pain: mechanisms and progress. *BMC Med*. 2023 Sep 29;21(1):372. doi: 10.1186/s12916-023-03076-2. PMID: 37775758; PMCID: PMC10542257.

СИНДРОМ ШАРЛЯ БОННЕ

Апросіна Ольга Борисівна,
студент

Волошин-Гапонов Іван Костянтинович,
д.мед.н., професор
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

Вступ. Синдром Шарля Бонне включає зорові галюцинації у хворих зі зниженням зору на обидва ока або зі зміною полів зору, не пов'язаних з порушенням когнітивних функцій або затьмаренням свідомості. Поширеність синдрому Шарля Бонне(СШБ) серед літніх людей з порушенням зору від 0,5 до 15%. Є дані, що феномен може зустрічатися частіше, навіть в кожній п'ятій літньої людини з втратою зору, це пов'язано з «старінням» населення планети. Також, за даними сучасної літератури, 21% пацієнтів не повідомляли про свої можливі галюцинації, бо боялися бути стигматизованими, як хворі з психіатричними порушеннями, що також ймовірно призводить до заниження статистики. Тому ця тема є актуальною в наш час.

Мета роботи. Вивчити СШБ, розглянути його причини, прояви, можливі методи лікування.

Матеріали та методи. Було використано наукові статті Pub Med, Cochrane, Neurology та розглянуто клінічний випадок синдрому СШБ.

Результати та обговорення. Найчастіше до синдрому призводить часткова втрата зору, наприклад, через вікову макулярну дегенерацію або катаракту. Передбачається, що він пов'язаний з феноменом деаферентації або «кірковим вивільненням», коли аномальні сигнали йдуть у зорову кору разом із нормальними сигналами. Теорія сенсорної депривації говорить про збудливість коркових нейронів, також описується явище «фантомних образів» як аналогія з відчуттями у ампутованій кінцівці. Взаємини синдрому та психіатричних причин галюцинацій неоднозначне. Атиповий СШБ може мати схожі ознаки з органічним чи психічним захворюванням, які в результаті можуть бути

помилково прийняті за деменцію з тільцями Леві чи психотичний розлад. Синдром характеризується складними зоровими галюцинаціями, які нерідко зачіпають все поле зору. Образами є люди (до 80%), часто з гротескними характеристиками; пейзажі, тварини та різні фігури; немає зв'язку між складністю образів і тяжкістю втрати зору. Галюцинації частіше виникають при бездіяльності або при поганому світлі, не залежать від волі, чітко виглядають (попри поганий зір), розташовуються перед прямим поглядом людини, часто мають колір та елемент руху. У пацієнтів є розуміння про нереальність образів (важлива відсутність іншої психічної симптоматики), але воно, як правило, приходить після початкового здивування чи переляку. До 55% пацієнтів відчувають галюцинації щотижня, 27% - щодня (рідше у тих, у кого з'явилися давно). У більшості пацієнтів поява галюцинацій збігається зі втратою зору. Клінічний випадок: Жінка 48 років із меланомою шкіри (III ст., після хірургії її лікували ніволумабом) звернулася з приводу погіршення зору та галюцинацій протягом півроку (критика до них була збереженою). Образи були різними і нерухомими - плюшеві ведмедики, павуки, обличчя з незвичайною зачіскою, хвилясті лінії та різнокольорові плями. ЗАК, інші показники крові, ЕЕГ, люмбальна пункція та неврологічний статус нічого не показали. З боку зору відзначалася аномалія рефракції, огляд очного дна показав двосторонню нечіткість меж диска зорового нерва, а проведена МРТ орбіти з контрастом виявила ознаки ретробульбарного невриту. Попередній діагноз СШБ на тлі гострого оптиконевриту, причиною якого, ймовірно, стали курси ніволумабу. Цікаво також, що синдром може виникати в будь-якому віці і за будь-якої форми втрати зору. При лікуванні, по-перше, треба спробувати покращити зір (оперативне лікування катаракти, лікування макулярної дегенерації). Далі буде достатньо прояву емпатії та роз'яснень про те, що природа галюцинацій пов'язана лише з порушеннями зору. Може допомогти закривання очей, моргання, збільшення освітлення та перемикання уваги на реальні предмети. Симптоми можуть зникнути самі через кілька місяців (або залишаються, але не турбують дуже часто). Хоча у частини пацієнтів галюцинації можуть

продовжуватися і завдавати сильного занепокоєння. Незважаючи на те, що якісних досліджень з лікування синдрому не проводилося, є досвід застосування різних груп препаратів: атипіві нейролептики (кветіапін), СІЗЗС (венлафаксин), трициклічні антидепресанти та протисудомні (карбамазепін). Одними з перших застосованих препаратів були оланзапін (нейролептик) та донепезил (інгібітор холінестерази).

Висновки. При синдромі Шарля Бонне, зорові галюцинації у людей похилого віку можуть бути наслідком порушення зору. Пацієнти зазвичай усвідомлюють, що образи, що вони бачать, не реальні, при цьому важливий критерій - відсутність інших ознак психічного розладу. Образи мають тенденцію починатися протягом кількох тижнів (місяців) після серйозного погіршення зору, вони можуть мати страшний характер, але їх частота, як правило, зменшується з часом. Лікування досі є неоднозначним. Отже, потрібно продовжувати досліджувати цей синдром.

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ ЕНДОПРОТЕЗУВАННЯ КУЛЬШОВОГО СУГЛОБА ЦЕМЕНТНОЇ ФІКСАЦІЇ

Богданова Валерія Денисівна

Магістр 2 року навчання 3 медичного факультету
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету
м. Запоріжжя, Україна

Ведення. Протягом останніх 10 років спостерігається значний зріст частоти операцій заміни кульшового суглоба, що робить її другою найпоширенішою операцією з ендопротезування крупних суглобів. Прогнозується, що відсоток актуальності цього питання буде рости зі збільшенням активного населення і популяції похилого віку. Це дослідження доводить що включення в реабілітацію не тільки фізичних вправ, а й гідротерапії та масажу після тотального ендопротезування кульшового суглоба цементної фіксації підвищує ефективність та якість відновлення після оперативного лікування. Вибір цих методів базується на тому, що кожен з них має позитивний вплив на реабілітацію на будь-якому етапі процесу лікування.

Мета дослідження. Довести що гідротерапія та лікувальний масаж має велике значення в процесі реабілітації та підвищує її якість у пацієнтів після тотального ендопротезування кульшового суглоба цементної фіксації.

Матеріали та методи. Традиційна лікувальна фізкультура та мануальна терапія у вигляді масажу поєднувалась із вправами у воді, включаючи розробку суглоба у всіх площинах, підняття ноги та поворот хребта. У дослідженні проаналізовано результати реабілітації 40 пацієнтів які оцінювались за методом функціонального стану кульшового суглоба за шкалою Harris W. H. (Harris Hip Score), також для оцінки амплітуди рухів у кульшовому суглобі було використано гоніометрію.

Результати та обговорення. Отриманий аналіз даних реабілітації у пацієнтів контрольній групі свідчить про зменшення болю та покращення функції, оцінених за допомогою метода оцінки функціонального стану

кульшового суглоба за шкалою Harris W. H. (Harris Hip Score), гоніометрії а також задоволення швидкістю одужання.

Першочерговим завданням нашого дослідження було контроль болю та забезпечення захищеного середовища, в якому тканина могла загоїтися.

Аналізуючи дані реабілітації у пацієнтів контрольній групі за шкалою Harris W. H. (Harris Hip Score) а саме оцінюючи біль, ходу, функцію тазостегнового суглоба, деякі аспекти діяльності та інші параметри, що допомагають визначити загальну якість життя пацієнта відмічається кращий результат у порівнянні з групою контролю.

Порівнюючи результати гоніометрії після реабілітації між групою контролю, що отримувала звичайну реабілітацію, та групою дослідження, якій додатково надавали щадну лікувально-фізичну культуру (ЛФК) та гідротерапію, спостерігається статистично значиме поліпшення в групі дослідження. Учасники групи дослідження мають більший діапазон руху та кращий контроль над суглобом порівняно з учасниками групи контролю, що свідчить про більш успішну реабілітацію. Такі результати підкреслюють ефективність включення щадної ЛФК та гідротерапії у програму реабілітації після ендопротезування кульшового суглоба, що сприяє швидшому та більш повному відновленню функцій суглоба.

Висновки. Аналіз літератури свідчить що багато джерел зосереджені на загальному процесі ендопротезування кульшового суглоба, але дуже мало уваги приділяється постхірургічній реабілітації, тому це питання досить залишається відкритим.

Позитивний результат нашого дослідження отриман завдяки використанню в першу чергу масажа, щадної ЛФК та гідротерапії. Цей дослід підтвердив що комплексне використання цих трьох методів не тільки пришвидшує, а й покращує якість відновлення. У міру загоєння тканин додаткові методи, включаючи ЛФК та гідротерапію, дозволили повернутись до повного функціонального стану.

АРТРОСКОПІЧНЕ ЛІКУВАННЯ ЛАТЕРАЛЬНОГО ЕПІКОНДИЛІТУ

Бондаренко Катерина Вадимівна,

Студентка

Науковий керівник: к.мед. наук, доцент

Веснін В. В.

Кафедра травматології та ортопедії

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Вперше дане захворювання описане як "судомо письменника", латеральний епікондиліт, або тенісний лікоть, є патологічним станом, який залучає загальний розгинач і викликає біль при розгинанні зап'ястя. Латеральний епікондиліт зазвичай пов'язаний з постійним розгинанням зап'ястя, що призводить до надмірного навантаження, і більшість таких станів, з якими стикається хірург-ортопед, пов'язані з професійною діяльністю. Конкретну патофізіологію ще належить чітко визначити. Дехто називає це процесом тендинозу, характерною ознакою якого є ангіофібробластична дисплазія м'яза-розгинача променевого зап'ястка. [1, 2, 3, 4]

Ціль роботи./Aim. Метою роботи було провести аналіз інформації щодо методів лікування латерального епікондиліту, зокрема саме артроскопії. Також, увагу було приділено диференціальній діагностиці даного захворювання.

Ключові слова: латеральний епікондиліт, артроскопія, оперативне лікування, анатомія, диференціальна діагностика.

Матеріали та методи./Materials and methods. Було проаналізовано інформацію на пошукових системах Google Scholar, PubMed, PMC free article, CrossRef.

Результати та обговорення./Results and discussion. Первинні патологічні зміни відбуваються в проксимальному м'язово-сухожильному відділі променевого розгинача зап'ястка який є компонентом загального

розгинача, що включає в себе сухожилля довгого розгинача променевого зап'ястка, загального розгинача пальців та ліктьового розгинача зап'ястка. Проксимальне прикріплення сухожилля розгинача відбувається на передньому схилі латерального надвиростка дистального відділу плечової кістки. Кісткова анатомія латерального надвиростка має пірамідальну конфігурацію, з довгими переднім і заднім схилами та коротким дистальним сегментом. Надвиростковий відросток виникає з дистальної третини латерального надвиросткового гребеня та латеральної між'язової перегородки. Ліктьова колатеральна зв'язка і комплекс кільцевих зв'язок, які прикріплюються до дистального кінця надвиросткового відростка, є можливими джерелами болю і важливими оточуючими структурами під час хірургічного вивільнення латерального надвиростка. [5]

Щодо диференціальної діагностики, то лікарі можуть діагностувати латеральний епикондиліт, коли пацієнт скаржиться на біль у бічному відділі ліктя, проте необхідно виключити інші причини болю. Подібний характер болю може бути спричинений симптомами, що відсилають до латеральної частини ліктьового суглоба, внаслідок компресії корінців шийних нервів С6 та С7, защемлення заднього міжкісткового нерва, післяопераційного утиску остеофітами олекранону або радіокапітеллярного остеоартриту.

Рентгенологічне обстеження у пацієнтів з болем у ліктьовому суглобі є важливим для виключення перелому, вивиху, дегенеративних захворювань суглобів, пухлинних утворень та іншої прихованої патології кісток або м'яких тканин. Стандартне рентгенологічне дослідження включає передньо-задню, бічну та аксіальну проекції ліктьового суглоба. При аксіальному знімку розглядаються медіальні та латеральні зчленування ліктьового суглоба. Для отримання цього знімка лікоть повністю згинають (135-140°) і розміщують на касеті, як для передньо-задньої проекції. Рентгенівський промінь спрямовують перпендикулярно до касети. З латеральним епикондилітом не пов'язані специфічні рентгенологічні знахідки, але іноді спостерігається кальцифікація або екзостоз надвиростка біля місця відходження сухожилля. [6] Така

кальцифікація в літературі не має чіткої кореляції з патологією сухожилля.

Артроскопічна процедура

Одним з найефективніших та сучасних способів лікування латерального епікондиліту є артроскопічне вивільнення. Через рік після операції 33 з 35 пацієнтів відзначили поліпшення симптомів і повернулися до роботи. [7]

Переваги артроскопічного лікування над відкритими процедурами полягають у можливості внутрішньосуглобового обстеження і, що більш важливо, збереженні загального розгинача. Як і при інших артроскопічних процедурах, пацієнти після артроскопічного вивільнення мають коротший період реабілітації і раніше повертаються до своєї попередньої діяльності. Під час артроскопії у пацієнтів з латеральним епікондилітом помітні зміни.

Описано три типи змін. Ураження типу I характеризуються запаленням і зношуванням в глибині і відсутністю ознак відвертого розриву. Пошкодження типу II - це поверхневі лінійні розриви. Пошкодження типу III - часткові або повні відриви з ретракцією. [8]

Висновки./Conclusions. Задовільне лікування латерального епікондиліту є результатом правильного діагнозу, за яким слідує контрольована програма лікування. В данному огляді представлено найбільш актуальний метод лікування латерального епікондиліту. Але необхідно продовжити дослідження результатів як безопераційного, так і оперативного лікування, щоб кожен пацієнт міг досягти максимального покращення. Необхідні збалансовані оцінки конкретних груп пацієнтів, а також визначення оптимального лікування для кожної групи. Це дозволить інтегрувати наявну інформацію та покращити лікування пацієнтів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Kraushaar, BS, Nirschl RP: Tendinosis of the elbow (tennis elbow): Current concepts review. J Bone Joint Surg Am 81:259-278, 1999
2. Kuklo TR, Taylor KF, Murphy KP, et al: Arthroscopic release for lateral epicondylitis: A cadaveric model. Arthroscopy 15:259-264, 1999

3. Leadbetter WB: Cell-matrix response to injury. Clin Sports Med 11:533-578, 1992
4. Leadbetter WB: Anti-inflammatory therapy in sports injury: The role of nonsteroidal drugs and corticosteroid injection. Clin Sports Med 14:353-410, 1995
5. Murphy K, Baker CL Arthroscopic findings associated with lateral epicondylitis [abstract]. Orthop Trans 21:222, 1997
6. Nirschl RP: Tennis elbow. Orthop Clin North Am 4:787-800, 1973
7. Nirschl RP, Pettrone FA: Tennis elbow: The surgical treatment of lateral epicondylitis. J Bone Joint Surg Am 61:832-839, 1979
8. Almekinders LC, Baynes AJ, Bracey L W An in vitro investigation into the effects of repetitive motion and nonsteroidal antiinflammatory medication on human tendon fibroblasts. Am J Sports Med 23:119-123, 1995

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВАКЦИНАЦІЇ ПРОТИ COVID-19 У ПАЦІЄНТІВ З ОНКОЛОГІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

Вавіла Олександра Миколаївна

студентка 6 курсу

Харківський національний медичний університет

Карая Олена Володимирівна

к. мед. н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Онкологічні пацієнти мають підвищений ризик розвитку тяжкої форми COVID-19 у порівнянні з популяцією в цілому. Імуносупресивний стан, який розвивається внаслідок самого захворювання та отримуваного лікування підвищує сприйнятливість цих хворих до інфекцій та потенціальних ускладнень. [1] Вакцинація проти COVID-19 є досить ефективним методом профілактики захворювання, але дані про ефективність вакцин у онкологічних пацієнтів є обмеженими. Люди з онкологічними захворюваннями та іншими імуносупресивними станами були недостатньо представлені в клінічних випробуваннях мРНК-вакцин SARS-CoV-2. [2] Тому вивчення ефективності вакцин проти COVID-19 має важливе значення для надання адекватної медичної допомоги цим категоріям населення.

Ціль роботи. На основі літературних даних дослідити ефективність вакцинації проти COVID-19 у пацієнтів з онкологічними захворюваннями.

Матеріали та методи. На основі ретроспективного аналізу (база даних PubMed)

Результати та обговорення. У 2024 році в медичному журналі *Vaccine*, видавництво Elsevier було опубліковане дослідження «COVID-19 vaccination in cancer patients: Immune responses one year after the third dose», в якому описувались специфічні гуморальні та клітинні імунні реакції через рік після введення третьої дози м-РНК вакцини BNT162b2 (Comirnaty, Pfizer-BioNTech) у онкологічних хворих з солідними пухлинами, які піддавалися та не піддавалися

імунотерапії, хворіли на коронавірусну інфекції перед вакцинацією та не хворіли. Результати показали, що гуморальна відповідь у онкологічних пацієнтів, які отримали 3 дози вакцини, була слабша порівняно зі здоровими учасниками. Також показано, що у хворих на рак клітинний імунітет знижений порівняно зі здоровими учасниками, незалежно від отриманої дози вакцини та варіанта вірусу, який застосовували для стимуляції Т-клітин. У онкологічних хворих спостерігался інший розподіл Т-клітин порівняно з пацієнтами, що не хворіють на рак, наприклад, був вищий відсоток Т-клітин, які продукують TNF-а. [3] Цей результат узгоджується з тим, який спостерігається у інших імунокомпрометуючих групах, таких як ВІЛ-інфіковані, реципієнти трансплантатів, які демонструють менш гетерогенну Т-клітинну відповідь, з більш високою часткою CD4⁺ и CD8⁺ Т-лімфоцитів, які виробляють тільки один цитокін, що зазвичай асоціюється з більш слабким захистом від інфекції. [4] Також отримані результати, що онкологічні хворі, які отримали 3 дози вакцини і до цього не хворіли на коронавірусну інфекцію, мають нижчу гуморальну відповідь, ніж ті, хто перенесли інфекцію. При дослідженні впливу імунотерапії на ефективність вакцинації не було виявлено різниці в гуморальній відповіді у пацієнтів, які отримували та не отримували імунотерапію. Але у пацієнтів, які пройшли імунотерапію, розвивалась більш сильна Т-клітинна відповідь. [3]

Імунологічна відповідь на вакцину може бути знижена як через імуносупресуючий вплив самого онкологічного утворення, так і в результаті його лікування. В 2021 році опубліковане проспективне когортне дослідження (Литва), в якому оцінювалась гуморальна відповідь на вакцину BNT162b2 у пацієнтів з гематологічними онкологічними захворюваннями у порівнянні з реакцією у здорових медичних працівників. Результати показали, що у досліджуваної групи пацієнтів виникають гетерогенні і більш слабкі серологічні реакції на дві дози вакцини у порівнянні зі здоровими учасниками. Пацієнти, які отримували Руксолітиніб або Венетолак та антитіла проти CD20 менше, ніж за 12 місяців до вакцинації, можуть не отримати значущої відповіді

на вакцину. Пацієнти, які отримували інгібітори тирозинкінази та аутологічну або алогенну трансплантацію гемопоетичних стовбурових клітин або системну хіміотерапію більше ніж за 6 місяців до вакцинації, мають виражену імунну відповідь на вакцину BNT162b2. [5]

У 2021 році в журналі *Leukemia* опубліковане дослідження ефективності вакцинації мРНК-вакциною від COVID-19 серед пацієнтів з множинною мієломою. Використовуючи аналіз на основі ELISA, який виявляє антитіла IgG до спайкового білка SARS-CoV-2, виявили рівні антитіл в сироватці крові до імунізації, через 12-21 та 14-21 дні після першої та другої вакцинації відповідно за допомогою мРНК-1273 (Moderna) або BNT162b2 (Pfizer/BioNTech). Пацієнти були поділені на клінічно значущих (>250 МЕ/мл), часткових респондентів (50-250 МЕ/мл) та нереспондентів (<50 МЕ/мл). Лише у 45% пацієнтів з активною мієломою відповідь була адекватною, у 22% - часткова відповідь. Пацієнти, які отримали вакцину мРНК-1273, мали більш високі рівні антитіл, ніж ті, хто отримав BNT162b2. [6] Ці вакцини майже ідентичні за складом, але мРНК-1273 містить 100 мкг мРНК, а BNT162b2 тільки 30 мкг. Тобто отримані результати вказують на те, що у більшості пацієнтів з множинною мієломою імунна відповідь на вакцинацію мРНК порушена.

В Тель-Авівському медичному центрі Сураскі у 2021 році провели дослідження гуморальної відповіді на вакцинацію BNT162b2 мРНК COVID-19 от Pfizer у пацієнтів з В-клітинною неходжкінською лімфою. Всі пацієнти отримали дві дози вакцини. Пацієнти були поділені на три групи: 1 – яким не проводилось лікування з приводу лімфоми, 2 – в схему лікування яких входили антитіла до CD20 (ритуксімаб/обінутузумаб), а також пацієнти, які завершили лікування ритуксімабом за 6 місяців до вакцинації, 3 – учасники, які завершили терапію більше, ніж за 6 місяців до вакцинації. В результаті проведеного дослідження виявлено, що гуморальна відповідь на вакцинацію була значно порушена у тих учасників дослідження, які приймали терапію з антитілами до CD20. Учасники, які раніше не піддавалися протипухлинній терапії, та пацієнти, у яких між вакцинацією та останньою дозою анти-CD20-терапії

пройшло більше 6 місяців, з більшою ймовірністю досягали гуморальної відповіді на вакцину. Покращення відповіді на вакцинацію стає значним через 9 місяців після терапії анти-CD20. [7] Отримані дані узгоджуються з результатами інших досліджень, які вивчали динаміку відновлення популяції В-клітин після лікування ритуксімабом. [8] Пацієнти з В-клітинною неходжкінською лімфою, які не отримували лікування, мали більш низькі показники відповіді на вакцину у порівнянні зі здоровими учасниками контрольної групи. [7]

Висновки. Огляд результатів досліджень показав, що імунна відповідь на вакцинацію проти COVID-19 у пацієнтів з онкологічними захворюваннями порушена у порівнянні зі здоровим населенням. На ефективність вакцинації впливає різновид самого ракового захворювання, вид протипухлинної терапії, кількість отриманих доз вакцини, особливості організму пацієнта. Протипухлинні препарати також можуть по-різному впливати на клітинну а гуморальну ланку імунітету. Враховуючи дані відмінності, складно розробити єдині рекомендації щодо вакцинації для всіх онкологічних пацієнтів. В цілому, для досягнення адекватної імунної відповіді дані пацієнти повинні отримувати повний курс вакцинації, а терміни введення вакцини мають бути оптимально розрахованими стосовно термінів введення певних протиракових препаратів. Зважаючи на те, що онкологічні пацієнти є особливо вразливою категорією населення стосовно виникнення тяжких форм та ускладнень коронавірусної інфекції, при відсутності протипоказань вакцинація має проводитись з урахуванням індивідуальних особливостей перебігу ракового захворювання та використаних методів лікування.

ДЖЕРЕЛА

1. Garassino MC, Whisenant JG, Huang L-C, Trama A, Torri V, Agustoni F, et al. COVID-19 in patients with thoracic malignancies (TERAVOLT): first results of an international, registry-based, cohort study. *Lancet Oncol* 2020;21:914–22.1
2. Polack FP, Thomas SJ, Kitchin N, et al; C4591001 Clinical Trial Group. Safety and Efficacy of the BNT162b2 mRNA Covid-19 Vaccine. *N Engl J Med*.

3. Roberta Campagna, Federica Dominelli, Maria Antonella Zingaropoli, Fabio Ciurluini, Giorgia Grilli, Alessandra Amoroso, Angelo De Domenico, Donatella Amatore, Maria Stella Lia, Enrico Cortesi, Vincenzo Picone, Claudio Maria Mastroianni, Maria Rosa Ciardi, Riccardo De Santis, Florigio Lista, Guido Antonelli, Ombretta Turriziani. COVID-19 vaccination in cancer patients: Immune responses one year after the third dose. *Vaccine*. 2024;42(10):2687-2694

4. Tortellini E, Zingaropoli MA, Mancarella G, Marocco R, Carraro A, Jamhour M, et al. Quality of T-cell response to SARS-CoV-2 mRNA vaccine in ART-treated PLWH. *Int J Mol Sci* 2022;23:14988

5. Kazimieras Maneikis, Karolis Šablauskas, Ugnė Ringelevičiūtė, Vilmantė Vaitekėnaitė, Rita Čekauskienė, Lina Kryžauskaitė, Daniel Naumovas, Valdas Banys, Valdas Pečeliūnas, Tumas Beinortas, Laimonas Griškevičius. Immunogenicity of the BNT162b2 COVID-19 mRNA vaccine and early clinical outcomes in patients with haematological malignancies in Lithuania: a national prospective cohort study. *The Lancet Haematology*. 2021;8(8):e583-e592

6. Stampfer, S. D., Goldwater, MS., Jew, S. *et al.* Response to mRNA vaccination for COVID-19 among patients with multiple myeloma. *Leukemia*. 2021;35:3534–3541

7. C. Perry, E. Luttwak, R. Balaban, G. Shefer, M. M. Morales, A. Aharon, Y. Tabib, Y.C. Cohen, N. Benyamini, O. Beyar-Katz, M. Neaman, R. Vitkon, N. Keren-Khadmy, M. Levin, Y. Herishanu, I. Avivi. Efficacy of the BNT162b2 mRNA COVID-19 vaccine in patients with B-cell non-Hodgkin lymphoma, *Blood Advances*. 2021;5(16): 3053-3061

8. Abulayha AM, Tabal SA, Shawesh EI, et al. Depletion of peripheral blood B cells with Rituximab and phenotype characterization of the recovering population in a patient with follicular lymphoma. *Leuk Res*. 2010;34(3):307-311.

ISBN 978-966-8219-88-7

**ЗАСТОСУВАННЯ НЕБУЛАЙЗЕРІВ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ
РІЗНОЇ ЕТІОЛОГІЇ ВЕРХНІХ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ
У ДІТЕЙ ДО 18 РОКІВ**

Войлокова Ганна Олександрівна
Скиданенко Єлизавета Вячеславівна
студентки

Харківський Національний Медичний Університет

Черненко Лариса Миколаївна

к.мед.н., доцент кафедри
педіатрії #1 та неонатології

Вступ.

Небулайзер – це пристрій, який застосовують для доставки лікарського препарату в дихальні шляхи дитини шляхом перетворення рідких лікарських речовин у дрібнодисперсний туман [1].

Мета роботи.

Дослідження обізнаності населення України, щодо показань до застосування небулайзерів для лікування захворювань різної етіології верхніх дихальних шляхів у дітей до 18 років.

Небулайзер потрібен для доставки лікарських речовин у нижні дихальні шляхи, тому основними показаннями для небулайзерної терапії є такі хвороби: бронхіальна астма, круп, муковісцидоз, пневмонія, бронхіт, епіглотит та респіраторно-синцитіальний вірус [2].

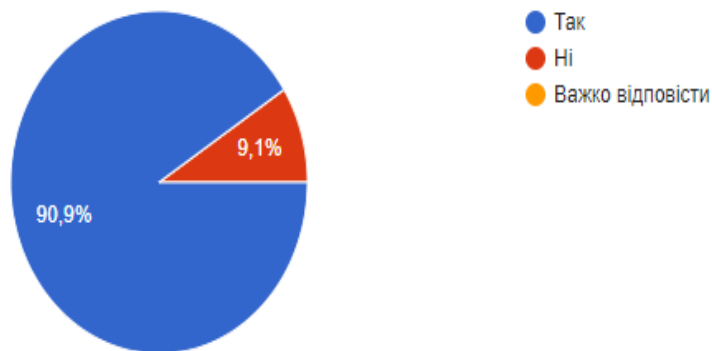
Результати та обговорення.

Проведено анонімне дослідження серед батьків дітей до 18 років, щодо показань до застосування небулайзерів для лікування захворювань різної етіології верхніх дихальних шляхів у дітей до 18 років. У опитування взяло участь 22 респондента.

На перше питання: «Чи знаєте Ви, що таке небулайзер?» 9.1% дало негативну відповідь. (рис. 1)

Чи знаєте Ви, що таке небулайзер?

22 відповіді

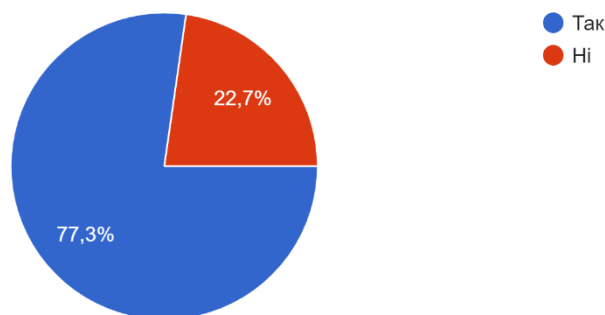
Рис. 1 Статистика освідомлення про небулайзер

Небулізація може бути корисною при короткочасному хрипі або симптомах астми. Для дітей із повторними епізодами хрипів або астми використання інгаляторів доречніше. Інгалятори мають багато переваг, порівняно з небулайзерами для тривалого використання. [3]

На питання: «Чи призначав вашій дитині лікар при захворюваннях дихальних шляхів інгаляції через небулайзер?» ми отримали 77,3% позитивних відповідей (рис. 2) та на питання «В яких випадках частіше призначали небулайзер?» було отримано більше всього відповідей на фарингіт. (рис. 3)

Чи призначав вашій дитині лікар при захворюваннях дихальних шляхів інгаляції через небулайзер?

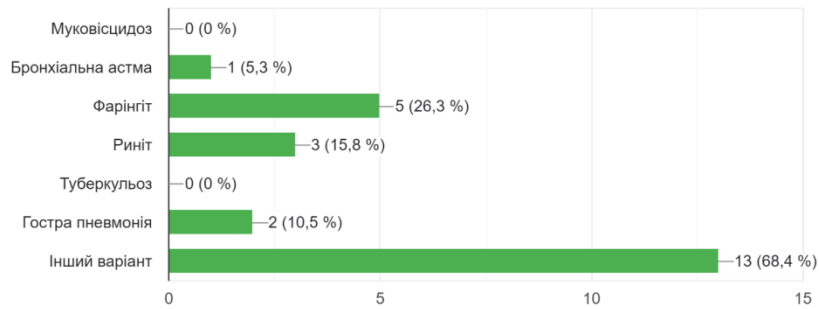
22 ответа

Рис. 2 Статистика призначення інгаляцій через небулайзер лікарем

В яких випадках вашій дитині призначали небулайзер?

19 ответов

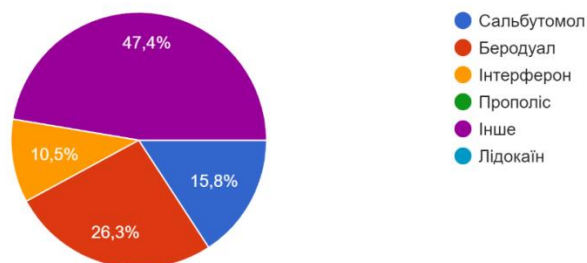
Рис. 3 Статистика причин призначення небулайзера

Ліки, що використовуються в небулайзері, можуть бути бронходилататором (ліки, які знімають напружені м'язи навколо дихальних шляхів або бронхів), стероїди, антибіотики та гіпертонічний фізіологічний розчин. Найбільш поширеними ліками є бронходилататор (сальбутамол або ліво-сальбутамол), що використовується для дітей з астмою або хрипами. Стероїди іноді можуть використовуватися з небулайзером для вирішення конкретних проблем, таких як вірусний круп, муковісцидоз або астма. Антибіотики використовуються у дітей з бронхоектаз або муковісцидозом. Гіпертонічний сольовий розчин (3% або 7%) використовується для дітей з бронхіолітом та муковісцидозом.

З опитування, ми можемо зробити висновки, що більшість батьків використовують беродуал та інші засоби в лікуванні своїх дітей (Рис. 4)

Які препарати Ви використовували для небулайзера?

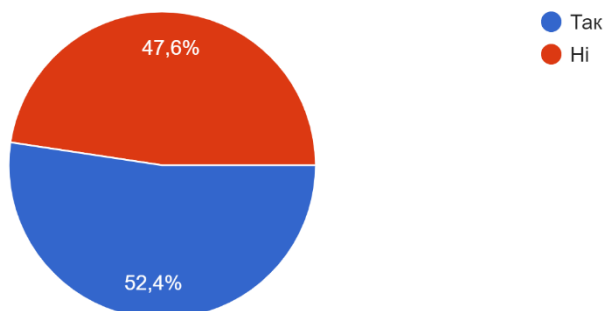
19 ответов

Рис. 4 Статистика використаних препаратів для небулайзера

Чи використовували Ви небулайзер перед сном?

21 ответ

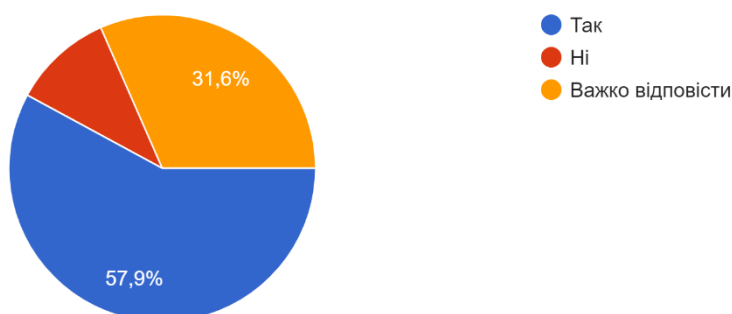
Рис. 5 Статистика використання небулайзера перед сном

Згідно даному питанню, було виявлено, порушення режиму використання приладу, так як 52,4 % використовували небулайзер перед сном. (Рис. 5)

Інгаляції, призначені для розрідження мокротиння, робляться за кілька годин до сну. За цей час пацієнт, бо за цей час пацієнт може відкашлятися. В іншому випадку відбудеться застій мокротиння, внаслідок чого потім з'явиться продуктивний кашель. [4]

Якщо ваша дитина використовувала небулайзер для лікування/профілактики ГРВІ, зазначте чи задоволені ви результатом лікування?

19 ответов

Рис. 6 Статистика використання небулайзера для лікування ГРВІ

Також, 57,9 % не дотримувалися норм використання небулайзерів. (Рис. 6) Не варто робити інгаляції небулайзером у випадках, коли вони будуть неефективні: при легких застудах, що вражають лише верхні дихальні шляхи-порожнину носа та горлянку. Дрібні частки ліків не осідають на їх

стінках, а проходячи глибше, і лікування не дасть бажаного результату.

Висновок. Більшість людей вважають, що розпилення може полегшити будь-які респіраторні симптоми, такі як кашель, задишка, хрипи та утруднене дихання. Небулізація необхідна не для всіх кашлю та застуди. Ви не повинні використовувати небулайзер без попереднього визначення причин кашлю або хвороби вашої дитини. Небулайзер слід використовувати лише за рекомендацією лікаря та не слід повторювати, якщо не рекомендовано.

Матеріали та методи.

1. <https://fxmed.com.ua/nebulajzeri-shho-ce-i-dlja-chogo-voni-potribni/>
2. <https://onclinic.ua/blog/nebulajzer-dlja-rebenka>
3. <https://www.ankitparakh.com/nebulization-for-children-dos-and-dont/>
4. Barnes PJ, Szefler SJ, Reddel HK, Chipps BE. Symptoms and perception of airway obstruction in asthmatic patients: clinical implications for use of reliever medications. *J Allergy Clin Immunol* . 2019;144:1180–1186.

ВАЖЛИВІСТЬ НАВЧАННЯ НАДАННЮ ПЕРШОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Волошина Ангеліна Сергіївна

Студентка

Лантухова Наталія Дмитрівна

к.мед.н., доцент

Харківський Національний Медичний Університет

м. Харків, Україна

Вступ. Перша допомога - це швидка медична допомога, яка надається травмованій чи хворій людині, незважаючи на тяжкість стану, з метою врятувати життя до того моменту як приїде кваліфікована медична допомога.

Усе це має дуже важливе значення для запобігання погіршення ситуації потерпілого та сприяє швидкому одужанню.

Перша допомога - це велика категорія, яка включає ряд заходів, починаючи від простого перев'язування до надання серцево-легеневої реанімації (СЛР). Перша допомога не завжди потребує навченої людини або спеціального медичного обладнання.

Найголовніше - це надати першу допомогу потерпілому та зберегти його стан до прибуття фельдшерів, щоб перевести хворого в медичну установу для подальшого лікування. [2]

Дослідження показали, що мало людей знають про важливість першої допомоги, адже вважають, що це стосується виключно медичних працівників. Важливим є навчання та методи надання першої допомоги, адже все це може допомогти врятувати життя людині та запобігти погіршенню її стану. Не потрібно недооцінювати себе і варто розуміти, що це життєвий навик, який всі повинні спробувати освоїти, адже будь хто та в будь-який момент може потребувати вашої допомоги. [1]

Дивлячись на статистику Великобританії, спостерігаємо, що щороку тисячі людей гинуть через відсутність надання своєчасої першої допомоги. Приблизно 900 людей, які помирають через задушення, 29 000 людей загинули

через інфаркти, а 2500 відчувають задиху через закупорку дихальних шляхів.
[4]

Ціль роботи. Визначити причини важливості навчання наданню першої медичної допомоги потерпілому.

Матеріали та методи. Аналітичний огляд та розбір наукової літератури за останні роки, що охоплює дослідження на тему важливості навчання наданню першої медичної допомоги у медичних базах даних.

Результати та обговорення. Перша допомога - це вкрай важлива навичка, тому що цей досвід дозволяє людині застосовувати отримані знання та рятувати життя потерпілим в надзвичайних ситуаціях.

Нещасні випадки можуть трапитись в будь-який час та у будь-якому місці, тому існує декілька причин про важливість та необхідність навчання наданню першої допомоги. [5]

Перша допомога може врятувати життя. За даними The Guardian, більш ніж 150 000 людей отримують досить серйозні ушкодження та помирають щороку через відсутність знань про першу допомогу. Належне та швидке надання першої допомоги може означати життя або смерть для потерпілих.

Чим більше людей знає, що робити у разі нещасних випадків та як надати невідкладну медичну допомогу, тим більше життів можна врятувати. [1]

Таким чином, перша допомога відіграє досить важливу роль у збереженні життя, запобіганні погіршенню стану та сприянні одужанню.

Також, навчання з надання першої медичної допомоги сприяє запобіганню погіршенню травми потерпілого. Коли людина отримує певну травму, то досить часто є ризик зараження, тому важливо запобігти загостренню травми та потрібно ретельно поводитися з раною хворого. Наприклад, якщо у потерпілого зламана кістка, то людина, яка надає першу допомогу, повинна негайно знерухомити уражену ділянку для запобігання подальшого пошкодження тканин.

При наданні належної невідкладної допомоги знижується ймовірність зараження та зростають шанси на одужання, тому що правильна перша

допомога зменшує несприятливі фактори і заспокоює пацієнта. Якщо розглядати приклад, коли у людини надмірна кровотеча, то перша допомога повинна бути направлена, перш за все, на негайну зупинку кровотечі, щоб запобігти погіршенню стану потерпілого, тому що коли втрата крові невелика, то і відновлення буде швидким та більш сприятливим. [4]

Знання про надання першої допомоги допомагає зняти біль.

Травмована людина, з якою стався нещасний випадок, зазвичай панікує переважно через біль та травму, що може призвести до погіршення стану жертви. Людина, яка навчена першій допомозі, повинна вжити необхідні заходи, щоб полегшити біль потерпілого.

Компетентна людина знає конкретні методи для полегшення болю. Наприклад, надання знеболюючого препарату потерпілому для полегшення болю, нанесення холодного пакета на м'язові синці та холодної води на опік. [2]

Одним з найголовніших факторів є те, що перша допомога створює безпечне середовище серед людей, адже вони не будуть панікувати, коли нещасні випадки трапляються в присутності осіб, які вміють надавати правильну та якісну допомогу. Це значно знижує ризик нещасних випадків у громадських місцях, будинках та офісах.

Навчання надання першої допомоги сприяє підвищенню рівня життя населення. [3]

Висновки. Можна зробити висновок, що нещасні випадки неминучі, але його наслідки можна запобігти, якщо навчитися надавати потерпілому першу допомогу у надзвичайних ситуаціях, які загрожують життю. Тому вкрай важливо знати про першу допомогу, адже кожна хвилина має значення для потерпілого.

ЛІТЕРАТУРА.

1. John Furst, 10 Reasons Why First Aid is Important in Daily Life, published February 3, 2023
2. Jyoti Wadhvani in Internal Medicine, World First Aid Day: What is the

Need & Importance of First Aid? Sep 29, 2022

3. Petra Nakashian, Importance of Knowing First Aid: A Guide to the Basics, March 21, 2023

4. Salman Rahat, The Importance of First Aid Training: A Comprehensive Guide, February 29, 2024

5. Sienna Roberts, Importance of First Aid: Explained, 16 November 2023

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Вус Мирослава Вадимівна

Студентка 1 курсу

Державного закладу

Луганський державний медичний університет

м. Рівне, Україна

Вступ.

Розвиток медичних технологій несе за собою цінні можливості для покращення якості та доступності медичної допомоги. Однак разом з цим виникають етичні питання, що потребують уваги та обговорення. У наш час під час швидкого технологічного прогресу, етика в медицині стає все більш актуальною та складною сферою.

Ціль.

Дослідження етичних аспектів, що виникають у контексті розвитку медичних технологій, з урахуванням викликів, які вони ставлять перед суспільством та розробка стратегій для вирішення етичних проблем.

Методи та матеріали.

Для дослідження етичних аспектів розвитку медичних технологій я використовувала такі методи та матеріали, як аналіз літератури, дослідження включали академічні статті, законодавство, етичні кодекси, а також історичні документи.

Результати та обговорення.

Після появи нових медичних технологій суспільство переживає значні зміни в моральних та етичних переконаннях, що впливає на його структуру та функціонування. Аналіз цього впливу дозволяє краще зрозуміти виклики, які стоять перед сучасним суспільством.

Нові медичні технології розширюють межі того, що раніше вважалося неможливим або неприйнятним. Зокрема, технології в області генної інженерії, клонування та штучного інтелекту ставлять під сумнів традиційні етичні норми, пов'язані з ідентичністю, людським життям та природною репродукцією.

Використання нових медичних технологій видається проблематичним з погляду доступності. Хоча ці технології можуть врятувати життя та поліпшити його якість, вони можуть бути недоступними для більшості людей через високі вартості та нерівний доступ до них.

Крім того, медичні технології ставлять під сумнів традиційні ролі та відносини в медичній сфері. Вони створюють нові вимоги до медичних працівників щодо етичної поведінки та відповідальності за використання цих технологій.

Загалом, аналіз впливу нових медичних технологій на моральні та етичні норми суспільства виявляється складним і багатограним завданням. Він вимагає уважного розгляду різних точок зору та розробки адекватних стратегій для забезпечення етичного використання цих технологій в інтересах всього суспільства.

З плином часу наука неухильно та невпинно продовжує свій шлях до нових відкриттів і досягнень, особливо в галузі медицини. Сьогоднішні медичні технології вражають своєю передовістю та можливістю творити. Однак, разом з цими досягненнями, народжуються й нові етичні дилеми, які ставлять під сумнів традиційні етичні норми.

Однією з таких технологій є генна інженерія, що відкриває можливості модифікації генетичного матеріалу для лікування генетичних захворювань та покращення людського здоров'я. Проте це також викликає питання про те, наскільки далеко можемо ми йти у втручанні у природний порядок речей та як це вплине на нашу ідентичність та спадковість.

Важливо враховувати дотримання принципу справедливості та рівності доступу до генної технології. Це означає, що генна інженерія має бути доступною не лише для багатих країн чи класів, але й для усіх шарів суспільства.

Крім того, важливо враховувати можливі наслідки для екосистеми. Впровадження генетично модифікованих організмів може мати необоротні наслідки для природних середовищ. Тому необхідно здійснювати ретельні

дослідження перед впровадженням нових генетичних технологій.

Також важливо враховувати етичні аспекти в генній терапії та модифікації ембріонів. Суперечності виникають у зв'язку з можливістю зміни генетичної спадковості майбутніх поколінь та ризиком виникнення нових форм дискримінації.

Загалом, генна інженерія відкриває двері до неймовірних можливостей, проте її використання повинно бути обережним і етичним, з урахуванням впливу на суспільство та природне середовище.

Ще однією контроверсійною технологією є клонування. Ідея створення копії організму або навіть людини викликає великий резонанс у суспільстві. Питання про унікальність та ідентичність особи стає на передній план. Крім того, виникають сумніви щодо того, як це вплине на соціальні та моральні структури нашого суспільства.

Клонування викликає глибокі етичні розмисли, оскільки це втручання в природний порядок розмноження та створення нового життя. При оцінці етичних аспектів клонування важливо враховувати кілька ключових питань.

Перш за все, на етичному рівні, необхідно визнати права створених клонів. Чи мають вони такі ж права, як і люди, що були природним шляхом? Це питання породжує серйозні дебати стосовно гідності та статусу клонованих істот.

Друге питання полягає в ризику зловживання клонуванням. Чи може це призвести до комерціалізації життя, дискримінації або навіть зловживання владою? Регулювання клонування і захист прав істот відповідно до цих та інших загроз є важливим аспектом етичної дискусії.

Крім того, треба враховувати емоційний аспект клонування. Як це впливає на психологічний стан як батьків, так і самих клонів? Чи може це призвести до зниження унікальності та цінності індивідуальності?

Загалом, клонування відкриває двері до безлічі можливостей, проте його етичне використання вимагає серйозного обговорення та ретельного регулювання, з урахуванням прав та гідності усіх зацікавлених сторін.

Не можна оминати й роль штучного інтелекту в медицині. Алгоритми машинного навчання та штучного інтелекту можуть вдосконалювати діагностику та лікування, проте виникають питання про довіру до машинних систем у важливих медичних рішеннях та справедливий доступ до них.

Отже, сучасні медичні технології дарують нам безліч можливостей, але разом з цими можливостями приходить і велика відповідальність. Ми стоїмо перед вибором: використовувати ці технології безумовно, чи поставити під сумнів їхні наслідки для моралі та етики суспільства.

Висновок. У світі постійного наукового прогресу та технологічного розвитку етичні аспекти медичних технологій стають все більш актуальними. Здоров'я та добробут людини є найвищими цінностями, і розвиток медичних технологій має потенціал покращити якість життя мільйонів людей. Проте, разом з цими можливостями приходить велика відповідальність та потреба у вирішенні етичних дилем. Важливо пам'ятати про забезпечення справедливого доступу до медичних технологій для всіх шарів суспільства. Нерівності у доступі до сучасних методів лікування можуть поглиблювати вже існуючі соціальні різниці та спричинити негативні наслідки для здоров'я.

Медичні технології повинні бути використовані з урахуванням етичних норм та принципів, таких як дотримання конфіденційності, повага до пацієнтів та їх прав на самовизначення. Збереження приватності та вільного вибору важливі для забезпечення довіри між медичними працівниками та пацієнтами.

Етичність медичних технологій передбачає постійне оцінювання потенційних наслідків впровадження нових методів та технологій. Дослідження ефективності, безпеки та можливих ризиків повинні бути проведені з урахуванням етичних стандартів. У кінцевому підсумку, етичні аспекти розвитку медичних технологій вимагають уваги, обговорення та регулювання. Тільки шляхом збалансованого підходу до впровадження та використання нових технологій можна досягти максимального позитивного впливу на здоров'я та добробут людей.

КОМПРЕСУЮЧИЙ СТРИЖЕНЬ ДЛЯ ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ НЕСТАБІЛЬНИХ ПЕРЕЛОМІВ ТІЛА КЛЮЧИЦІ

Герцен Генріх Іванович

д.мед.н.професор

ORCID 0000-0002-9204-1015

Гапон Олександр Миколайович

Аспірант

ORCID 0000-0002-9609-0834

Білоножкін Генадій Генадійович

к.мед.н., доцент

ORCID 0000-0002-9141-1539

кафедра ортопедії та травматології
НУОЗ України ім. П. Л. Шупика

Вступ

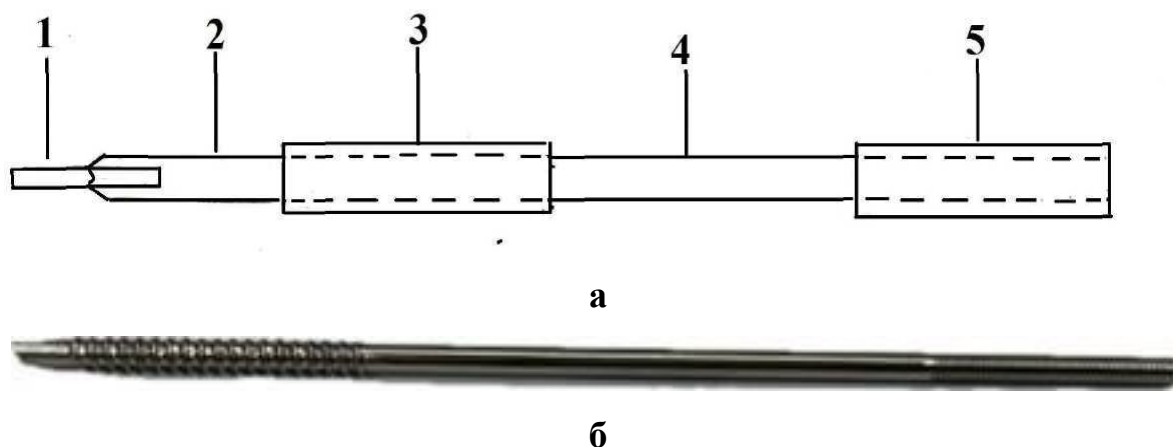
Переломи тіла ключиці складають 69-82% від всіх пошкоджень данного сегмента. При чому постраждали частіше пацієнти молодого і середнього віку, які ведуть активне життя. Значна кількість використовуваних способів хірургічного лікування переломів тіла ключиці дозволяють досягнути швидкого відновлення структурно-функціональних стереотипів пацієнта у більшості випадків. Однак має місце і визначена доля ускладнень і незадовільних результатів, які обумовлені різними причинами. Для хірургічного лікування переломів тіла ключиці досить часто використовують інтрамедулярний остеосинтез. При чому інтрамедулярні імпланти виконують роль внутрішньої «лонгети» вісь якої збігається з віссю пошкодженої кістки при мінімальному порушенню кровообігу у зоні перелому, що створює добрі умови для репаративного процесу.

Однією з причин незадовільних результатів після інтрамедулярного остеосинтеза ключиці є можливість міграції імплантів з перфорацією шкірних покривів. Це може відноситись до шпичь, а також досить розповсюджено у теперішній час еластичного інтрамедулярного стрижня – JSIN.

Мета роботи. Розробити конструкцію інтрамедулярного стрижня, який виконує компресію уламків ключиці, не має можливості міграції з виникненням наступних ускладнень.

Матеріали та методи

Нами розроблена та створена удосконалена конструкція інтрамедулярного стрижня (патент на корисну модель № 154636 зареєстровано в Державному реєстрі України від 29.11.2023 р.) для остеосинтеза переломів тіла ключиці, яка дозволяє спростити його введення у кістково-мозкову порожнину кістки без її розсвердлювання, створити компресію між кістковими уламками, що благоприємно для зрощення, а також для усунення можливості міграції імпланта. Стрижень виготовлено з титанового сплаву ВТ-6, дозволеного у медичній практиці. Суть удосконалення пояснюється рис.1, на якому загальна схема стрижня (а) і натуральне зображення (б).

Рис. 1. Схематичне зображення стрижня для компресійного остеосинтеза переломів тіла ключиці (а) : 1- отвір для направляючої спиці, 2- свердло, 3- направляюча різьба, 4- тіло, 5- різьба для компресійної гайки; (б): натуральне зображення стрижня.

Стрижень для остеосинтеза тіла ключиці використовують наступним чином. Після закритої одномоментної репозиції відламків ключиці, що підтверджується рентгенологічно, відступив 2-3 см від ключично-стернального суглобу трепанують отвір у проксимальному відламку кістки під кутом 30° до

кістково-мозкової порожнини. У цей отвір за допомогою ручного пристрою або дрелі вводять стрижень. Дивлячись на монітор рентгенапарата. При цьому перфорують дистальний відламок ключиці. У цій області виконують додатковий розріз шкіри до 2 см довжини з якого на виступаючу частину стрижня накручують компресійну гайку. Виступаючу за компресійну гайку лишню частину стрижня зкушують. Після операції проводиться іммобілізація верхньої кінцівки до 2х тижнів звичайним ортезом з ранніми рухами в суглобах, при цьому дозволяється відведення плеча до 90°, при відсутності фізичних навантажень. Останнє дозволяється після консолідації відламків ключиці, встановленої рентгенологічно.

Запропонованим нами стрижнем відповідно приведеної техніці хірургічного втручання виконано 17 операцій МОС переломів тіла ключиці OTA 15A і 15B (класифікація AO/ASIF) у віці 18-67 років.

Результати й обговорення

Як показали результати проведених досліджень у пацієнтів, госпіталізованих ургентно до стаціонару з переломами тіла ключиці, середні показники ВАШ відповідали $5,28 \pm 1,79$ бала, на 3 день після операції больовий синдром явно знизився, досягаючи $7,76 \pm 1,18$ балів ($p < 0,001$), що свідчить про суттєве купування больового синдрому. Оцінка функціонального стану верхньої кінцівки за шкалою DASH проведена серед пацієнтів у терміни 1,5, 3,6 та 12 місяців після операції. При цьому через 1,5 місяці після операції середня сума балів відповідала $26 \pm 2,9$, через 3 місяці – $12,49 \pm 4,15$, 6 місяців – $3,0 \pm 2,6$, 12 місяців – $1,54 \pm 0,84$. Ці дані показують сприятливі результати відновлення функції верхньої кінцівки, як і критерії ВАШ через 1 рік після операції – $9,6 \pm 2,11$ ($p < 0,001$), пацієнти були задоволені результатами операції. При рентгенологічному дослідженні пацієнтів середні терміни зрощення переломів тіла ключиці склали $10,1 \pm 1,4$ тижня (діапазон 8-12 тижнів), уповільненого зрощення, як і відсутності зрощення, не спостерігалось.

Ми погоджуємося з думкою низки авторів про те, що сприятливі результати МОС тіла ключиці інтрамедулярним стрижнем можливий при

переломах типу OTA 15A та 15B, при переломах типу OTA 15C цей спосіб малонадійний.

У пацієнтів при дислокованих переломах тіла ключиці типу OTA 15A і 15B виконаний нами закритий малоінвазивний МОС удосконаленим компресуючим стрижнем при полегшеній техніці самого хірургічного втручання, дозволив уникнути ускладнень, типових для найбільш поширеного в даний час методу - МОС JSIN у вигляді міграції імпланту з перфорацією шкірних покривів.

Висновки

1. Використання удосконаленої конструкції інтрамедулярного компресуючого стрижня для остеосинтезу дислокованих переломів тіла ключиці типу OTA 15A та 15B дозволило отримати благоприємні клінічні результати за шкалами ВАШ та DASH як і рентгенологічні- консолидація відламків, запобігьт ускладненням у вигляді міграції імпланту.

2. Запропонований інтрамедулярний компресуючий стрижень для остеосинтезу дислокованих переломів тіла ключиці типу OTA 15A та 15B рекомендується для впровадження у клінічну практику з урахуванням отриманих позитивних апробаційних даних.

ВИКОРИСТАННЯ ЛАЗЕРІВ У ХІРУРГІЇ: НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гірін Володимир Володимирович

здобувач вищої освіти II юридичного факультету

Науковий керівник:

Попрошаєв Олександр Володимирович

Завідувач кафедри фізичного виховання, кандидат наук з фізичного

виховання та спорту, доцент Кафедра фізичного виховання

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Актуальність: З огляду на постійне зростання технологічних можливостей медицини, лазерні технології в хірургії стають важливим інструментом для підвищення якості, ефективності та безпеки медичної допомоги.

Вступ: Хірургія - це постійний виклик, який вимагає уваги і точності до всіх тканин. Лазери, завдяки своїм унікальним властивостям, забезпечують вирішення багатьох проблем, з якими стикаються хірурги під час операцій. Функціонування лазера сходить до теорії вимушеного випромінювання Альберта Ейнштейна. Він також містить інші теорії, які допомагають пояснити місцеве пошкодження тканин. Коли світловий промінь потрапляє на шкіру, шкіра може відбивати світло, розсіювати світло, поглинати світло або пропускати світло через різні шари шкіри. Певні частини шкіри, які називаються хромофорами, поглинають світло. Коли ці хромофори поглинають світло, у тканині можуть відбуватися фізичні, механічні, хімічні або температурні зміни. [1]

Існує багато різних типів лазерів. Вони включають вуглекислий лазер, YAG (неодимовий або ітрій-алюмінієвий гранат) лазер і аргоновий лазер. Кожен з них працює по-різному і може використовуватися для різних варіантів лікування. Лазерне світло може випромінюватися безперервно або з перервами. Довжина хвилі лазера визначає ціль у шкірі та ефект, який він може мати.

Мета: Дослідити сучасне використання лазерів у хірургії, оцінити їх ефективність та безпечність, а також визначити основні сфери застосування.

Матеріали і методи: Аналіз наукових публікацій за останні п'ять років, включаючи результати клінічних досліджень і практичних застосувань лазерних технологій в хірургії.

Результати та обговорення: Сучасні методи використання лазерів в хірургії продемонстрували свою високу ефективність в ряді областей:

- Онкологія: Лазери дозволяють точно видаляти пухлини і мінімізувати пошкодження здорових тканин.

- Офтальмологія: корекція зору, лікування катаракти.

- Дерматологія: видалення пухлин, ревізія ран.

- Стоматологія: лікування карієсу, безкровні хірургічні втручання.

Однак існують обмеження: не всі типи тканин однаково добре реагують на лазерну взаємодію, існує ризик виникнення побічних ефектів.

Протипоказання:

- Дерматологія: пігментні порушення, активні виразки, свіжі опіки.

- Офтальмологія: деякі види глаукоми, внутрішньоочний крововилив, рубцеві зміни сітківки.

- Онкологія: У деяких хворих на рак використання лазера може сприяти метастазуванню ракових клітин. [2]

Побічні ефекти:

- Термічні ушкодження: надмірне нагрівання може спричинити опіки, пігментацію та гіперпігментацію.

- Фотоакустичні пошкодження: недостатня інтенсивність лазерного випромінювання може спричинити механічні пошкодження, викликаючи утворення мікроскопічних бульбашок у тканинах.

Ризики:

- Неповнота: неправильне налаштування або використання лазера може призвести до непотрібної абляції тканин.

- Інфекція: Якщо не дотримуватися стерильних умов, існує ризик

інфекційних ускладнень.

- Хронічні пошкодження: неправильне використання лазерів може призвести до незворотних змін у тканинах. [3]

Висновок: Лазери в хірургії - це інноваційний інструмент з великим потенціалом. Вони відкривають нові можливості для лікування різних захворювань і забезпечують менш травматичний, ефективний і безпечний метод для пацієнтів. Сучасна наука і практика вимагають постійних досліджень і вдосконалення, щоб забезпечити найкраще використання цих методів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Radcliff K, Vaccaro AR, Hilibrand A, Schroeder GD. Lasers in Spine Surgery. J Am Acad Orthop Surg. 2019 Sep 1;
2. Enikeev D, Shariat SF, Taratkin M, Glybochko P. The changing role of lasers in urologic surgery. Curr Opin Urol. 2020 Jan;
3. Ventimiglia E, Doizi S, Kovalenko A, Andreeva V, Traxer O. Effect of temporal pulse shape on urinary stone phantom retropulsion rate and ablation efficiency using holmium:YAG and super-pulse thulium fibre lasers. BJU Int. 2020 Jul.

МОЖЛИВОСТІ ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ВІДНОВЛЕННІ ПРОПРІОЦЕПЦІЇ ПІСЛЯ АУТОПЛАСТИКИ ПЕРЕДНЬОЇ ХРЕСТОПОДІБНОЇ ЗВ'ЯЗКИ

Головаха Максим Леонідович,

д.м.н., професор

Чернишова Анастасія Володимирівна,

магістр

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Травми колінного суглоба є найпоширенішими серед усіх травм опорно-рухового апарату (до 50%), а травми хрестоподібних зв'язок колінного суглоба посідають лідуєче місце серед них. Ця травма є однією з найсерйозніших, оскільки погіршує функцію кінцівки - обмежуючи рухову активність пацієнта та знижуючи його соціальну адаптацію. Артроскопічні операції є золотим стандартом лікування внутрішньо суглобових пошкоджень колінного суглоба. Але практика показує, що навіть за умови відмінно виконаної реконструктивної операції, сенсорна функція залишається зниженою. При цьому оцінка функції колінного суглоба, особливо стояння (підтримання вертикальної статичної пози) і ходьби, в є доволі суб'єктивною.

Мета роботи. Розробити методику відновлення пропріоцепції та функції нижньої кінцівки після артроскопічного відновлення передньої хрестоподібної зв'язки.

Матеріали та методи. Проведене проспективне дослідження 42 пацієнтів, яким була виконана аутопластика ПХЗ. Пацієнти були розділені на 2 групи – група дослідження (n=20), які проходили додатковий курс вправ на відновлення балансу у післяопераційному реабілітаційному періоді, та група контролю (n=22) яким був проведений стандартний протокол реабілітації без специфічних вправ на баланс. Оцінку відновлення пропріоцепції та постурального контролю проводили за допомогою апаратно-програмного комплексу «Базометр» до операції та через 6 місяців.

Результати та обговорення. Через 6 місяців у групі дослідження після відновлення ПХЗ отримано основні показники двоопорного стояння на базометричній платформі: середнє значення розподілу маси тіла пацієнта на нижні кінцівки склало 52,8 та 47,2 % на домінуючу та недомінуючу кінцівки відповідно, середнє значення КО становило $0,89 \pm 0,06$, кута ротації ЦТ – $0,18 \pm 0,08^\circ$, зміщення загального ЦТ у фронтальній площині – 4,0 мм, у сагітальній – 5,0 мм, що наближує значення до показників здорової людини. Аналіз базометричних даних показав відхилення у пацієнтів з ушкодженням ПХЗ у групі контролю. Так, середнє значення розподілу маси тіла пацієнта склало 59,3% на здорову кінцівку та 40,7 % — на травмовану, КО – 0,71, кут ротації ЦТ – $4,8^\circ$, зміщення загального ЦТ у фронтальній площині – 7,5 мм, сагітальній – 4,2 мм, що також вказує на покращення показників у порівнянні з до операційними показниками, але гірше від показників групи дослідження.

Висновки. Комплекс вправ на відновлення постурального контролю показав ефективність застосування у пацієнтів після відновлення передньої хрестопобіної зв'язки у поєднанні зі стандартними протоколами реабілітації пацієнтів.

УДК 616.2

**ВИКОРИСТАННЯ КЛІНІЧНОЇ ШКАЛИ МАКАЙЗЕКА У ДІАГНОСТИЦІ
ГОСТРОГО ТОНЗИЛОФАРИНГІТУ У ДІТЕЙ ЗА РІЗНОГО
ЕТІОЛОГІЧНОГО ЧИННИКА**

Горбатюк Інна Борисівна,

К. мед. наук, доцент

Мацкуляк Діана Дмитрівна,

Студентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Актуальність: Гострий тонзилофарингіт - це запальне захворювання слизової оболонки глотки та піднебінних мигдаликів, яке є поширеним серед дітей, особливо шкільного віку. Етіологічна діагностика дозволяє визначити причину захворювання, що в свою чергу допомагає обрати оптимальну стратегію лікування. Найпоширенішими збудниками даного захворювання є β -гемолітичний стрептокок групи А (БГСА) та Епштейн-Барр вірусна інфекція (ЕБВ). В практиці доволі широко використовують клінічну шкалу МакАйзека для виключення або ж виокремлення БГСА, залежно від отриманої суми балів. Дана шкала є зручною у використанні, не потребує додаткових витрат та багато часу. Саме тому було проаналізовано середні показники отриманої суми балів у дітей залежно від причини гострого тонзилофарингіту.

Мета роботи: оцінити показники клінічної шкали МакАйзека у дітей з гострим тонзилофарингітом за різного етіологічного чинника.

Матеріали та методи. Під нашим спостереженням перебувало 103 дитини з ознаками гострого тонзилофарингіту, які знаходилися на стаціонарному лікуванні інфекційного відділення в ОКНП «Чернівецька обласна дитяча клінічна лікарня» м. Чернівці. І групу складало 40 дітей зі стрептококовим гострим тонзилофарингітом, до II клінічної групи увійшло 63 дитини з гострим тонзилофарингітом Епштейн-Барр вірусної етіології. Клінічні групи були порівняні за основними характеристиками.

Результати. Частка хлопчиків у I клінічній групі становить 35% (n=14), дівчаток – 65% (n=26), у II клінічній групі - 60,3% (n=38) та 39,7% (n=25) відповідно. Середній вік пацієнтів у I клінічній групі складає 7,85 років (min-1,5, max – 17 років) (p – 0,74), у II клінічній групі даний показник складає відповідно – 6,8 років (min – 1,5, max – 17 років) (p – 0,5). При проведену аналізі було відмічено, що пацієнти зі стрептококовим гострим тонзилофарингітом були госпіталізовані в середньому на 3,6 день від початку захворювання (min – 1, max – 21 добу) (p - 0.57), в той час, як хворі з гострим тонзилофарингітом Епштейн-Бар вірусної етіології – 4,84 доба (min – 1, max-19 доба) (p - 0.46). У хворих з гострим тонзилофарингітом стрептококової етіології сума балів за клінічною шкалою МакАйзека в перший день госпіталізації складала 4,36 (min – 2, max – 5) (p – 0,14). У дітей з гострим тонзилофарингітом Епштейн-Бар вірусної етіології даний показник в середньому складає 3,37 балів (min – 1, max – 5) (p – 0,11).

Висновок. Таким чином, у дітей зі стрептоковою етіологією загальна сума балів за клінічною шкалою МакАйзека при госпіталізації до інфекційного відділення була вищою (4,36), ніж у дітей з гострим тонзилофарингітом Епштейн-Бар вірусної етіології (3,37), що дозволяє використовувати дану шкалу для раннього виокремлення стрептокового гострого тонзилофарингіту у дітей.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КОНСЕРВАТИВНОГО ЛІКУВАННЯ ТРУБНОЇ ВАГІТНОСТІ

Гошовська Аліса Володимирівна

к.м.н., асистент кафедри

Королик Тетяна Олександрівна

студентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. / Introductions. Позаматкова вагітність, відома також як ектопічна вагітність, є серйозною патологією, при якій запліднена яйцеклітина прикріплюється до маткової труби, шийці матки, стінці черевної порожнини або яєчників. Згідно зі статистикою, близько 3% всіх вагітностей є позаматковими.

Мета роботи. / Aim. Провести ретроспективний аналіз та ефективність консервативного лікування у жінок з позаматковою вагітністю.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Згідно поставленої мети було проведено ретроспективний аналіз та ефективність консервативного лікування у жінок з позаматковою вагітністю. Основну групу склали 17 жінок з позаматковою вагітністю, які отримували консервативне лікування метотрексатом, контрольну групу склали 20 практично здорових вагітних жінок з матковою вагітністю.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Згідно поставленої мети дана патологія у жінок основної та контрольної груп була діагностована за допомогою лабораторних та інструментальних методів дослідження. Слід зазначити, що у жінок контрольної групи бета-субодиниці ХГЛ подвоювалися кожні півтори доби, а ближче до середини першого триместра – кожну другу добу. У жінок основної групи рівень ХГЛ зростав повільніше. Прогестерон на ранніх термінах у жінок контрольної групи сягав концентрації понад 25 нг/мг, при позаматковій – був нище 5 нг/мг.

Вагомим методом діагностики залишається ультразвукове дослідження.

Так, більшу частину жінок обстежених груп позаматкова вагітність була діагностована за допомогою сонографії органів малого тазу. Дані методи діагностики дозволили діагностувати прогресуючу вагітність і це призвело до застосування консервативного лікування за допомогою метотрексату.

Метотрексат - це цитотоксичний препарат, який зв'язується з ферментом дигідрофолатредуктазою, що бере участь у синтезі пуринових нуклеотидів.

Жінкам основної групи одноразово вводилась доз 50 мг/м^2 в день звернення чи встановлення діагнозу позаматкова вагітність. Контроль ефективності лікування здійснювався за рівнем бета-одиноць ХГЛ. Перевірка ХГЧ у сироватці крові здійснювалась на 4-й і 7-й день лікування. Якщо концентрація знижувалася більше як на 15%, то лікування вважали успішним, проте рівень ХГЛ продовжували перевіряти щотижня, допоки не знизився до межі норми невагітної жінки. Якщо рівень ХГЛ не знизився більше ніж на 15%, то проводили ін'єкцію другою дозою. Зазвичай потреба у введенні другої дози коливається від 3% до 27% випадків.

Абсолютними протипоказаннями до застосування метотрексату була біль, ознаки гострого гемоперитонеуму та порушення функції печінки, нирок або кісткового мозку.

Відносними протипоказаннями були порушення серцевої діяльності плода, ектопічне утворення більше 3 см в діаметрі та рівень ХГЛ більше 5000 МО/л. При цьому жінкам також рекомендували уникати вживання алкоголю, фолієвої кислоти та статевих контактів під час лікування, а після закінчення впродовж 3-х місяців мати надійно захищений статевий акт.

Слід відмітити, що 6 жінкам основної групи була використана схема багаторазового введення метотрексату, яка полягає у введенні 1 мг/кг у 1-й, 3-й, та 5-й день з підтримуючою терапією фолієвою кислотою у 2-й, 4-й та 6-й дні. Дослідження показали, що багаторазова схема лікування є більш ефективною, але має більшу кількість побічних ефектів.

Початковий рівень ХГЛ у сироватці крові, ймовірно, є найважливішим фактором у прогнозуванні ймовірного успіху лікування метотрексатом.

Встановлено, що частота невдач значно вища, коли початковий рівень ХГЛ у сироватці крові перевищує 1000 МО/л. Динаміка рівня ХГЛ у сироватці крові до і після введення метотрексату також є показником успішності лікування і предиктором можливого розриву маткових труб. Рівень прогестерону в сироватці крові також є предиктором результату лікування метотрексатом. Якщо рівень прогестерону в сироватці крові перевищував 7-10 нг/мл, це свідчило, що існує більший ризик невдачі при застосуванні одноразової дози метотрексату. Попередній анамнез позаматкової вагітності також є фактором ризику невдачі системного метотрексату.

Також для того, щоб підвищити ефективність лікування метотрексатом розглядали можливість додавання міфепристону(синтетичний стероїдний антипрогестагенний лікарський препарат, що блокує прогестеронові рецептори, підвищує скоротливі властивості міометрію, вивільненні інтерлейкіну-8 у хоріодецидуальних клітинах, тим самим сприяє вигнанню плодового яйця). Проте дослідження не показало жодних переваг, окрім випадків, коли рівень прогестерону перевищував 10 нг/л.

Якщо говорити про спосіб застосування метотрексату, то тут має місце як пероральний, так і ін'єкційний методи. Частота успіху згідно досліджень 71% і 86% відповідно, тому можна зробити висновок, що очевидних переваг над ін'єкційним методом немає.

Висновки./Conclusions.

У безсимптомних жінок нехірургічне лікування позаматкової вагітності може бути безпечним та ефективним. Першорядне значення має правильний відбір пацієнок. На сьогоднішній день вибір між медикаментозним та хірургічним лікуванням часто базується на попередньому досвіді лікаря. Незалежно від підходу, прийнятого в лікуванні ускладнень вагітності на ранніх термінах, обов'язком лікаря є забезпечення безпеки пацієнтки. Після встановлення діагнозу потрібно оцінити ймовірність успішного нехірургічного лікування, врахувати всі за та проти. Важливими факторами є клінічний та емоційний стан вагітних, рівень розуміння та дотримання рекомендацій, а

також доступ до невідкладної допомоги в неробочий час. Консервативне ведення підходить не всім жінкам, однак ті, які надають перевагу медикаментозному або очікуваному веденню, зазвичай роблять це тому, що хочуть уникнути загальної анестезії і відчувати себе «більш контрольованими».

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. «Акушерство і гінекологія» - В.М. Запорожан, М.Р. Цегельський, Н.М. Рожковська – Том 1. 2015 р. – 293-295 с.
2. Ali Ardehali, Ishwari Casikar, George Condous, Identification of Risk Factors of Ectopic Pregnancy, Ectopic Pregnancy, 10.1007/978-3-319-11140-7_1, (1-10), (2015).
3. Lipscomb GH, Meyer NL, Flynn DE, Peterson M, Ling FW. Oral methotrexate for treatment of ectopic pregnancy. Am J Obstet Gynecol 2016; 186: 1192–1195.
4. Periti E, Comparetto C, Villanucci A, Coccia ME, Tavella K, Amunni G. The use of intravenous methotrexate in the treatment of ectopic pregnancy. J Chemother 2014; 16: 211–215.
5. Barnhart KT, Gosman G, Ashby R, Sammel M. The medical management of ectopic pregnancy: a meta-analysis comparing ‘single dose’ and ‘multidose’ regimens. Obstet Gynecol 2017; 101: 778–784.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОШИРЕНOSTІ КЛАСУ ХВОРОБ ОКА ТА ЙОГО ПРИДАТКОВОГО АПАРАТУ В УКРАЇНІ

Денисюк Любов Ігорівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри офтальмології,
Національний університет охорони здоров'я України
імені П. Л. Шупика, м. Київ, Україна

Поветкіна Тетяна Миколаївна

кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії,
вік-асоційованих захворювань і діабетології,
Національний університет охорони здоров'я України
імені П. Л. Шупика, м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. За даними ВООЗ діагностовану хворобу ока та його придаткового апарату мають більше 300 млн. людей на планеті.

Практично половину (43,0 %) із встановлених діагнозів за цим класом хвороб складають аномалії рефракції (міопія, гіперметропія, астигматизм) [1, с. 159; 2, с. 7].

Значне поширення факторів ризику розвитку хвороб ока та його придаткового апарату, пов'язане із зростанням технічного прогресу, урбанізації, гіподинамії та часу навантаження на орган зору, пов'язаного із он-лайн роботою, навчанням, спідкуванням, дозволяють зробити припущення про зростання поширеності цього класу хвороб [3, с. 15-27].

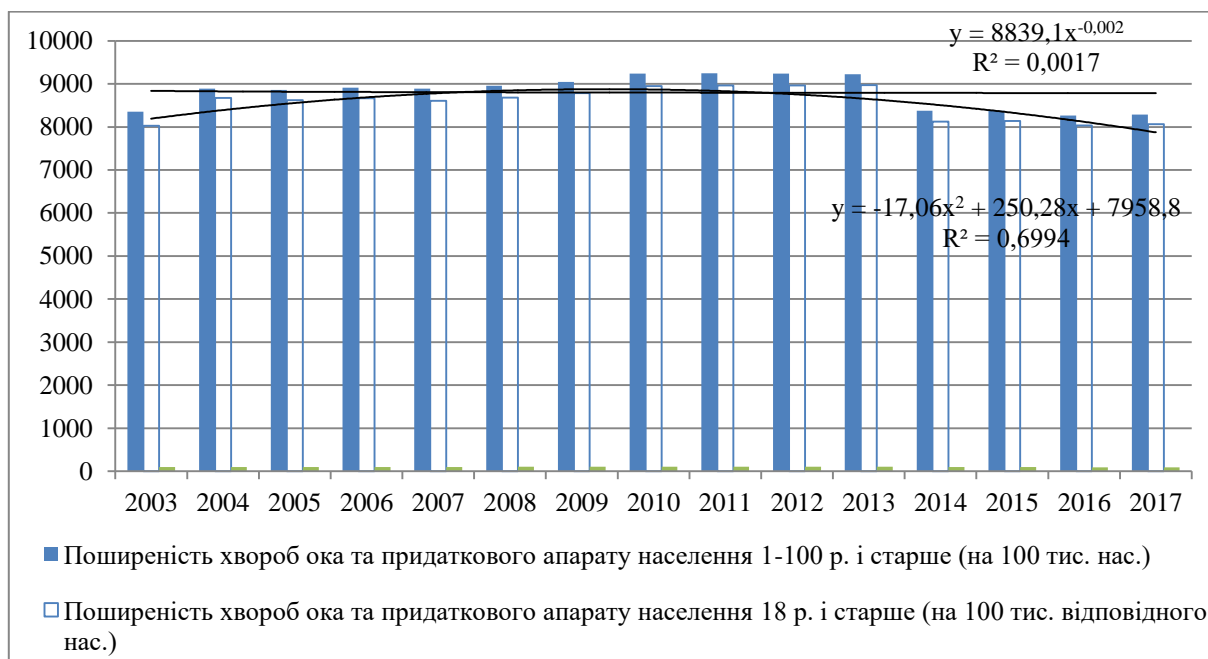
Ціль роботи./Aim. Метою нашого дослідження стало дослідити передумови змін показників поширеності за класом хвороб ока та його придаткового апарату в Україні.

Матеріали та методи./Materials and methods. Первинними матеріалами для проведення ретроспективного дослідження стали статистичні дані, викопійовані із офіційної статистичної звітності Центру медичної статистики МОЗ України за звітними формами 12, 14, 19 та 31-здоров за 15-ти річний період з 2003-2017 рр.

Методи, використані для реалізації мети дослідження включали: медико-статистичний (аналіз динамічних рядів, розрахунок коефіцієнту

кореляції Пірсона, коефіцієнту детермінації, похибки апроксимації); контент аналізу; системного підходу та системного аналізу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ретроспективний аналіз динаміки показників поширеності за класом хвороб ока та його додаткового апарату серед всього населення (0-100 років) та серед дорослого населення (18 років і старше) виявив аналогічні коливання та тенденції до зростання значень за період 2010-2012 років з наступним помірним зменшенням (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка поширеності хвороб ока та додаткового апарату серед всього населення в порівнянні із віковою групою дорослого населення 18 р. і старше (на 100 тис. відповідного населення) за період 2003-2017 рр.

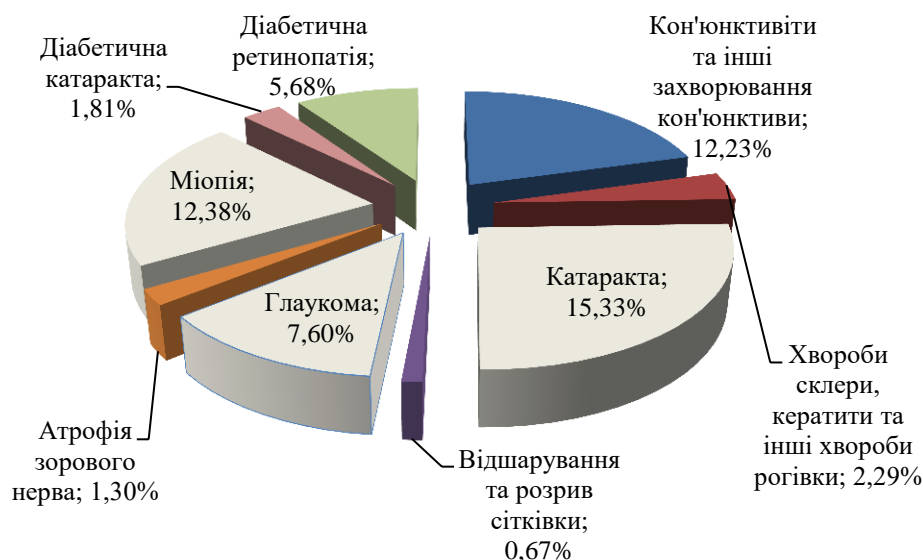
Виявлений прямий сильний кореляційний зв'язок між значеннями показників поширеності хвороб ока та його додаткового апарату серед всього населення та вікової групи дорослого населення 18 років і старше (коефіцієнт кореляції Пірсона (r) склав 0,997, коефіцієнт детермінації $r^2 = 0,994$ (дисперсія 99,4%), похибка апроксимації 0,2%, $p < 0,000001$) підтверджує наявність сильного статистичного зв'язку та взаємовпливу при формуванні значень наведених показників.

При цьому, за вказаний період ретроспективного дослідження в більшості (20 з 25) регіонів України відбулося зростання показника поширеності за класом хвороб ока та його придаткового апарату, найбільше в Житомирській (з 5 764,7 в 2003 р. до 7 741,2 на 100 тис. населення в 2017 р., або $+34,3 \pm 0,50$ %), Миколаївській (з 6 318,3 в 2003 р. до 8 473,4 в 2017 р., або $+34,1 \pm 0,47$ %) та Чернігівській (з 8 907,4 в 2003 р. до 11 806,3 в 2017 р., або $+32,54 \pm 0,40$ %) областях. За темпами приросту ($+25,2 \pm 0,37$ %), значенням поширеності хвороб ока та його придаткового апарату (з 9 414,7 в 2003 р. до 11 784,5 на 100 тис. населення в 2017 р.) виділялася Харківська область, в якій значення показника було одним із найвищих в Україні (11 784,5 проти 8 284,9 на 100 тис. населення в Україні, або більше в 1,42 разу, $p < 0,01$).

Перелік нозологій, які формували структуру поширеності хвороб ока та його придаткового апарату в 2017 р. залишився практично незмінним, із незначним зростанням питомої ваги глаукоми (до $7,6 \pm 0,30$ %), діабетичних офтальмологічних ускладнень та її зменшенням для катаракти ($15,33 \pm 0,40$ %), міопії ($12,38 \pm 0,37$ %) (рис. 2).

Клас хвороб ока та його придаткового апарату в 2017 р. в структурі поширеності хвороб дитячого віку (0-17 років) склав $5,0 \pm 0,67$ %. За період дослідження поширеність хвороб ока та його придаткового апарату серед дитячого населення за наявності суттєвих коливань зменшилася на $3,23 \pm 1,80$ % (з 96,16 в 2003 р. до 93,05 на 1000 дитячого населення в 2017 р.). Аналіз змін структури поширеності хвороб ока та його придаткового апарату серед дітей в Україні демонструє збереження основної її структури.

Практично третина звернень здійснюється з причини аномалій рефракції (зокрема міопії, питома вага якої продовжує зростати з $26,88 \pm 4,52$ % в 2003 р. до $31,52 \pm 4,82$ % в 2017 р.). Незначно зросла питома вага кон'юнктивітів та інших захворювань кон'юнктиви (з $18,78 \pm 3,98$ % в 2003 р. до $20,1 \pm 4,15$ % в 2017 р.).

Рис. 2. Структура поширеності хвороб ока та його придаткового апарату серед дорослого населення в 2017 р. (в %)

Виявлено відмінності структури поширеності класу хвороб ока та його придаткового апарату в різних вікових групах дітей. Так, серед дітей 0-6 років майже половину ($42,93 \pm 6,31$ % в 2003 р та $44,3 \pm 7,05$ % в 2017 р.) склали кон'юнктивіти та інші запальні захворювання кон'юнктиви. Продовжила зростати питома вага міопії (з $5,53 \pm 2,91$ % в 2003 р. до $7,41 \pm 3,72$ % в 2017 р.). І навпаки, питома вага виявленої косоокості (з $8,94 \pm 3,64$ % в 2003 р. до $7,63 \pm 3,77$ % в 2017 р.) зменшилася. У віковій групі дітей 7-14 років структура поширеності хвороб ока та його придаткового апарату відрізнялася суттєво меншою (в порівнянні з віковою групою дітей 0-6 років) питоною вагою кон'юнктивітів та інших запальних захворювань кон'юнктиви (з $15,14 \pm 3,52$ % в 2003 р. до $14,13 \pm 3,36$ % в 2017 р.) та зростанням питомої ваги міопії (з $24,2 \pm 4,21$ % в 2003 р. до $33,18 \pm 4,55$ % в 2017 р.).

Виявлений прямий сильний кореляційний зв'язок динаміки показників поширеності цього класу хвороб у вікових групах дітей 0-17 років та 7-14 років (коефіцієнт кореляції Пірсона (r) склав $0,768$, коефіцієнт детермінації $r^2 = 0,590$ (дисперсія $59,0\%$), похибка апроксимації $2,7\%$, $p < 0,00098$) та прямий помірний кореляційний зв'язок динаміки показників поширеності хвороб ока та його придаткового апарату у вікових групах дітей 0-17 років та 0-6 років (коефіцієнт

кореляції Пірсона (r) склав 0,458, коефіцієнт детермінації $r^2 = 0,210$ (дисперсія 21,0%), похибка апроксимації 3,6%, $p < 0,0088$), свідчить про наявний вплив поширеності хвороб ока в віковій групі дітей 7-14 років на формування загального показника їх поширеності серед дитячого населення.

Висновки./Conclusions.; Вивчення поширеності класу хвороб ока та його додаткового апарату продовжує залишатися актуальним, оскільки їх наявність може чинити потенційний вплив на стан здоров'я, самопочуття та працездатність пацієнта, його якість життя в цілому. Збереження тягара поширеності хвороб вищенаведеного класу, передумови формування якого наведено в даній публікації, дозволяє прогнозувати потреби в потужності мережі та кадрового забезпечення офтальмологічної служби для надання медичних послуг таким пацієнтам, забезпечення доступності спеціалізованої офтальмологічної допомоги, як для дорослих, так і для дітей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Adelson JD, Bourne RR, Briant PS, et al. Causes of blindness and vision impairment in 2020 and trends over 30 years, and prevalence of avoidable blindness in relation to VISION 2020: the Right to Sight: an analysis for the Global Burden of Disease Study. *Lancet Glob Health* 2021; 9: e144–60.
2. WHO. World report on vision. Geneva: World Health Organization, 2019.
3. World Health Assembly. Integrated people-centred eye care, including preventable vision impairment and blindness: WHA 73.4. Geneva: World Health Assembly, Aug 3, 2020.

ДАВНЬОГРЕЦЬКИЙ АНАТОМ ТА ЛІКАР ЕРАСИСТРАТ

Дзевульська Ірина Вікторівна

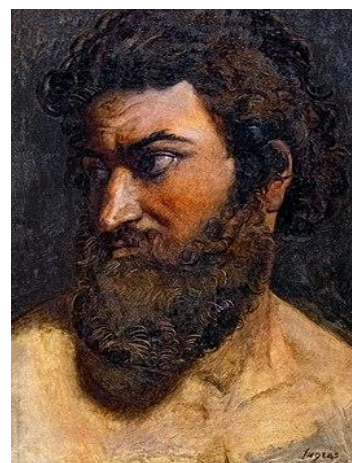
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри описової та клінічної анатомії
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
м. Київ

Маліков Олександр Вячеслаович

кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
м. Київ

Ерасистрат (300–240 рр. до н.е.), уродженець острова Хіос, учень батька ботаніки Теофраста, Феофраста (справжнє ім'я – Тіртама; 372–287 рр. до н.е.), та Хризіпа Кнідського (336 р. до н.е.).

Дослідження Ерасистрата не лише доповнювали, а й розвивали дослідження та погляди Герофіла. Ерасистрат виконував розтини та вивісекцію, сприяв розвитку анатомічних, зокрема патологоанатомічних та фізіологічних знань. Вперше термін «мозок» як назву було введено в літературу саме Ерасистратом. Ним було досить широко описано макроскопічну будову головного мозку, вказано на наявність мозкових звивин та отворів між бічними та третім

шлуночком. Він вперше описав частки мозочка (термін «мозочок» він також вживає вперше). Ним описано розгалуження нервів: розрізняв нерви рухові та чутливі.

Ерасистрат першим висловив думку, що душа (пневма) розташовується у шлуночках мозку, найголовнішим з яких є четвертий. Кров, що проходить через хоріоїдальні сплетення, зазнає контакту з душею і переробляється на свідомість. Це була перша в історії людства психофізіологічна концепція пояснення механізму свідомості, яка набула широкого поширення та існувала

впродовж епохи Середньовіччя. У питанні про орган «тваринної душі» Ерасистрат вважав, що вона локалізується у певних ділянках мозку. Він звернув увагу на кору, пов'язавши багатство звивин півкуль мозку людини з її розумовою перевагою над іншими тваринами.

Ерасистрату належить авторство таких неологізмів, як, наприклад, паренхіма, плетора, булімія (буквально «бичачий голод»), анастомоз (точніше *synanastomosis*; приставку *syn-* пізніше відкинув Гален), що збереглися й досі, хоча істотно змінили свого значення. Ерасистрату сучасна медицина зобов'язана такими термінами, як *neural aesthetica* та *neural kinetica* (чутливі та рухові нерви), «артерія» тощо.

У теоретичних поглядах Ерасистрат відходив від гуморалізму, що панував у ті часи – вчення про переважаючу роль соків – та відстоював роль твердих частинок в організмі (солідаризм). У хірургії йому приписують винахід катетера. Вивчаючи судинну та нервову систему, Ерасистрат описав серцеві та венозні клапани, скорочення серцевого м'яза, перистальтику та багато іншого.

Ерасистрат вів значну хірургічну практику. Він був знайомий з перев'язкою судин і наркозом (застосовувалася головним чином витяжка кореня мандрагори), що давало можливість виконувати досить складні хірургічні операції, наприклад, ампутацію кінцівок.

У лікуванні хвороби головним чинником Ерасистрат вважав дієту, вказуючи на те, що будь-яка хвороба це є наслідок застійних явищ, переповнення того чи іншого органу неперетравленою їжею.

Ерасистрат став засновником відомої школи, яка, впроваджуючи експериментальний метод, змогла досягти блискучих результатів у галузі анатомії та фізіології. Медична школа проіснувала приблизно до II століття н. е.

МЕТАБОЛІЧНИЙ СИНДРОМ У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ, СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ЙОГО ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ У ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ

Діденко Катерина Андріївна

Асистент кафедри
загальної практики-сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Кадашева Софія Олександрівна

Студентка

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. У 2022 році 2, 5 млрд дорослих мали надлишкову вагу з них 890 млн живуть з ожирінням. 37 млн дітей до 5 років мають зайву вагу або ожиріння. У віці 5-19 років більше 390 млн дітей страждають на надлишкову вагу або ожиріння.

Глобальна розповсюдженість надлишкової ваги, ожиріння та метаболічного синдрому досягла наразі масштабів епідемії. Це пов'язано зі змінами у ставленні до здоров'я, харчової поведінки і способу життя, а саме: зі збільшенням споживання висококалорійної їжі та солодких напоїв, малорухливим способом життя, відсутністю фізичних вправ. Також зростає розповсюдженість пов'язаних з ними наслідків - серцево-судинних захворювань (ССЗ) та цукрового діабету (ЦД) II типу. [1] Тому раннє виявлення даної проблеми та її корекція стає дуже важливим на етапі первинної медичної допомоги, а саме у практиці сімейного лікаря.

Ціль роботи - розглянути критерії постановки діагнозів ожиріння та надлишкова вага та особливості їх діагностики та скринінгу серед дітей та підлітків. Проаналізувати нові стратегії корекції метаболічного синдрому.

Матеріали та методи: проведено огляд та аналіз наукових джерел

Результати та обговорення.

У своїх визначеннях надлишкової ваги і ожиріння у дітей ВООЗ спирається на порівняння фактичних антропометричних даних, а саме

співвідношення маси тіла до зросту, зі стандартними показниками фізичного розвитку дітей.

Згідно вищевказаного, у дітей до 5 років надлишкова вага визначається, якщо співвідношення «маса тіла/зріст» перевищує медіанне значення, вказане в Стандартних показниках фізичного розвитку >2 стандартних відхилень, а ожиріння – якщо цей показник >3 стандартних відхилень. У дітей віком від 5-18 років: надлишкова вага має місце при перевищенні медіанного значення >1 стандартного відхилення, а ожиріння – якщо цей показник >2 стандартних відхилень. [1] Сімейний лікар під час кожного візиту дитини обов'язково повинен користуватися перцентильними таблицями, і щоразово оцінювати зміни вимірів в динаміці, а також оцінювати показники індексу маси тіла дитини. Слід зазначити, що розрахунок індексу маси тіла у дітей та підлітків відрізняється від розрахунку цього індексу у дорослих. У дорослих цей показник уніфікований на відміну від дітей, де крім зросту та ваги беруться до уваги ще вік та стать дитини.

Згідно визначення Міжнародної Діабетичної Федерації, метаболічний синдром – це симптомокомплекс кардіо-метаболічних факторів ризику, що сприяють ССЗ та ЦД II, і містять: центральне ожиріння, інсулінорезистентність тканин (ІР), артеріальну гіпертензію (АГ) та дисліпідемію (висока концентрація тригліцеридів (ТГ), низька концентрація ліпопротеїнів високої щільності (ЛПВЩ)). [2]

Серед факторів ризику метаболічного синдрому виділяють спадкові та фактори способу життя. До спадкових відносять: генетична схильність, тривалість грудного вигодовування, діти з надлишковою або низькою вагою при народженні, швидкий набір маси дитиною в перші 2 роки життя, гестаційний ЦД, ожиріння або ЦД II у одного з батьків.

Фактори МС пов'язані зі способом життя: недостатня фізична активність, малорухливий спосіб життя, надмірне споживання фруктози, паління, використання нейролептиків у лікуванні тривожності, депресії.

Основою МС є інсулінорезистентність тканин організму.

За даними Міжнародної діабетичної федерації (IDF), МС не формується у віці до 6 років; 6-10 років - це група ризику формування МС (потребує активного спостереження). МС діагностується, якщо діти віком 10–16 років мають центральне ожиріння (≥ 90 перц. в окружності талії(ОТ)) і два з таких показників: підвищення тригліцеридів (ТГ) $\geq 1,7$ ммоль/л, ХС-ЛПВЩ $< 1,03$ ммоль/л, систолічний артеріальний тиск (АТ) ≥ 130 мм рт.ст. або діастолічний АТ ≥ 85 мм рт.ст., рівень глюкози в плазмі натще (ГК) $\geq 5,6$ ммоль/л або раніше діагностований діабет 2 типу. [3]

До критеріїв дисліпідемії у дітей відносять наявність 2 і більше наступних показників: рівень холестерину $\geq 5,2$ ммоль/л, рівень ТГ $> 1,1$ ммоль/л (до 10 років) та $\geq 1,4$ ммоль/л (старше 10 років), рівень ЛПВЩ $\leq 0,9$ ммоль/л (хлопчики) та $\leq 1,03$ ммоль/л (дівчатка), рівень ЛПНЩ $\geq 3,4$ ммоль/л.

При МС необхідний щорічний контроль ліпідного профілю (ТГ, загальний ХС, ЛПВЩ, ЛПНЩ). [3]

За рекомендацією Комітету експертів Американської академії педіатрії, для виявлення компонентів МС у дітей з надлишковою вагою та ожирінням фізикальне обстеження повинне включати: пульс, АТ та пошук ознак, пов'язаних з ожирінням: гепатомегалії як прояву неалкогольної жирової хвороби печінки, та чорного акантозу, який має зв'язок з ІР.

Після оцінки ІМТ можна виділити певний алгоритм скринінгу: при 85-94 перцентилях і відсутності факторів ризику- ліпідний профіль натще; 85-94 перцентилях та наявності факторів ризику- ліпідний профіль натще; сироваткові АЛТ, АСТ; рівень глюкози в крові натще; при > 95 перцентилях-пройти ті ж тести, вимір азоту сечовини крові та креатиніну.

Оцінка рівню АТ у дітей і підлітків проводиться за центильними таблицями [4]

Метою лікування МС є корекція ожиріння, зниження ІМТ, співвідношення талії та стегна, лікування метаболічних ускладнень та ІР, а також лікування синдрому артеріальної гіпертензії. Для досягнення цього необхідні модифікація дієти і збільшення фізичної активності. Модифікація

способу життя – головна мета у дітей та підлітків із ожирінням. [5] Провідними факторами є пропаганда здорового харчування, фізичні вправи, зниження ваги та відмова від паління.

Принципи модифікації дієти засновані на індивідуальному підході з введенням невеликих, поступових та постійних змін, залучення родини, запобігання «прискороного перетину» центилів, відмова від примусового годування. Втрата ваги має відбуватися повільно – 500-600 г на тиждень протягом 6 місяців. Дієтичні підходи своєчасне харчування та уникнення постійних «перекусів» протягом дня, збільшення споживання білка, адекватна кількість клітковини (8-10 г/день), виключення продуктів із високим вмістом фруктози, а також з високим вмістом ненасиченого жиру, натрію або оброблених харчових продуктів (HFSS). Дієта з низьким глікемічним індексом (GI) у IP-пацієнтів. [6, 7, 8]

Для малюків рекомендовано виключно грудне вигодовування перші 6 міс після народження та продовження мінімум до 12-місячного віку.

Загальне споживання жирів у дітей віком від 12 місяців обмежується приблизно 30% від загальної кількості калорій (за відсутності медичних показань жири у малюків НЕ обмежувати), 70% загальної кількості калорій повинні включати 15-20%, отриманих з білків, і 50-55% з вуглеводів, переважно у вигляді цільного зерна. Споживання жирів має наступні обмеження: 1) насичені жири становлять 7-10% від загальної кількості калорій, дієтичний холестерин – до <300 мг/день (дієта ґрунтувалася на фруктах та овочах, цільнозернових продуктах, нежирних та знежирених молочних продуктах, бобових, рибі та нежирному м'ясі), 2) мононасичені та поліненасичені жири складають 20% від калорійності денного раціону, 3) трансжири мають бути виключені з раціону.

Фізична активність, в свою чергу, зменшує абдомінальний жир, збільшує кардіо-респіраторний резерв, забезпечує довготривалу підтримку втрати ваги, приносить психологічну користь (підвищує самооцінку, зменшує тривогу і депресію). [6, 7] Стосовно видів фізичної активності: 1) аеробні вправи

оптимальніші порівняно з вправами з обтяженнями, 2) краще виконувати послідовні короткі вправи високої інтенсивності, ніж тривалі низької інтенсивності. Рекомендована мінімальна тривалість помірних інтенсивних вправ не менше 60 хв/день. До помірної активності відносять: швидку ходьбу, пішохідний туризм; активну діяльність, зокрема біг, їзду на велосипеді, стрибки зі скакалкою, танці, бойові мистецтва, ігри, що передбачають біг та погоню (футбол, баскетбол)

Оптимальним фізичним навантаженням є: регулярні низькоінтенсивні, несилові тренування (не менше 30 хв аеробних вправ та 15 хв силових вправ на укріплення м'язів, а також 15 хв щоденних вправ). [9]

Поведінкова терапія – адаптація до здорового харчування, зниження споживання калорій, збільшення фізичної активності.

Висновки. Вимірювання ОТ і розрахунок ІМТ – ключові заходи щодо скринінгу дітей із високим ризиком розвитку МС.

Консультації лікаря сприяє встановленню необхідної поведінки та створенню благополучного середовища у родині, що сприятиме здоров'ю дитини.

Модифікація образу життя є провідним способом корекції МС та основним превентивним заходом серед груп дітей із підвищеним ризиком розвитку МС

ЛІТЕРАТУРА

1. WHO. Obesity and overweight 2024
2. Reisinger C, Nkeh-Chungag BN, Fredriksen PM, Goswami N. The prevalence of pediatric metabolic syndrome-a critical look on the discrepancies between definitions and its clinical importance. Int J Obes (Lond). 2021 Jan;
3. Zimmet P, Alberti KG, Kaufman F, Tajima N, Silink M, Arslanian S, Wong G, Bennett P, Shaw J, Caprio S; IDF Consensus Group. The metabolic syndrome in children and adolescents - an IDF consensus report. Pediatr Diabetes. 2007 Oct;8(5):299-306. doi: 10.1111/j.1399-5448.2007.00271.x. PMID: 17850473.
4. Flynn JT, Kaelber DC, Baker-Smith CM, Blowey D, Carroll AE, Daniels

SR, de Ferranti SD, Dionne JM, Falkner B, Flinn SK, Gidding SS, Goodwin C, Leu MG, Powers ME, Rea C, Samuels J, Simasek M, Thaker VV, Urbina EM; SUBCOMMITTEE ON SCREENING AND MANAGEMENT OF HIGH BLOOD PRESSURE IN CHILDREN. Clinical Practice Guideline for Screening and Management of High Blood Pressure in Children and Adolescents. *Pediatrics*. 2017 Sep;140(3):e20171904. doi: 10.1542/peds.2017-1904. Epub 2017 Aug 21. Erratum in: *Pediatrics*. 2017 Nov 30;: Erratum in: *Pediatrics*. 2018 Sep;142(3): PMID: 28827377.

5. Grundy SM, Cleeman JI, Daniels SR, Donato KA, Eckel RH, Franklin BA, Gordon DJ, Krauss RM, Savage PJ, Smith SC Jr, Spertus JA, Costa F; American Heart Association; National Heart, Lung, and Blood Institute. Diagnosis and management of the metabolic syndrome: an American Heart Association/National Heart, Lung, and Blood Institute Scientific Statement. *Circulation*. 2005 Oct 25;112(17):2735-52. doi: 10.1161/CIRCULATIONAHA.105.169404. Epub 2005 Sep 12. Erratum in: *Circulation*. 2005 Oct 25;112(17):e297. Erratum in: *Circulation*. 2005 Oct 25;112(17):e298. PMID: 16157765.

6. Fornari E, Maffeis C. Treatment of Metabolic Syndrome in Children. *Front Endocrinol (Lausanne)*. 2019 Oct 15;10:702. doi: 10.3389/fendo.2019.00702. PMID: 31681173; PMCID: PMC6803446.

7. Castro-Barquero S, Ruiz-León AM, Sierra-Pérez M, Estruch R, Casas R. Dietary Strategies for Metabolic Syndrome: A Comprehensive Review. *Nutrients*. 2020 Sep 29;12(10):2983. doi: 10.3390/nu12102983. PMID: 33003472; PMCID: PMC7600579.

8. Gregory JW. Prevention of Obesity and Metabolic Syndrome in Children. *Front Endocrinol (Lausanne)*. 2019 Oct 1;10:669. doi: 10.3389/fendo.2019.00669. PMID: 31632348; PMCID: PMC6779866.

9. Physical Activity Guidelines for Americans, 2nd edition | 2018 U.S. Department of Health and Human Services

ВПЛИВ ХАРЧУВАННЯ НА ПЕРЕБІГ АКНЕ

Добржанська Євгенія Ігорівна

к.мед.н., доцент кафедри дерматології, венерології і СНІДу

Петрова Кароліна Сергіївна

студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Акне – хронічне рецидивуюче запальне захворювання шкіри. Морфологічні елементи представлені комедонами, папулами, пустулами та кістами. Поширеність оцінюється в 9,4% у всьому світі, найвища – серед підлітків і молодих людей і зменшується з віком після 30 років [1, 2].

Розвиток акне пов'язаний з індивідуальними особливостями продукції шкірного себуму та злущення зроговілого епітелію [1, 2, 3]. У осіб з акне є виражена гіпрепродукція себуму на фоні зниженого відновлення поверхневих шарів епідермісу. Накопичення і окислення себуму призводить до зміни рН шкіри в лужну сторону [1, 2]. Комплексні зміни у вигляді накопичення шкірного сала, зроговілих клітин та зміни рН призводять до запальних змін [1, 2, 3].

Кілька досліджень показали, що харчування є одним із ключових факторів, які беруть участь у патогенезі акне. Дані показують, що дієта з високим глікемічним індексом (ГІ) може бути тригером у патогенезі, тоді як пацієнти з дієтою з низьким ГІ мають менше загострень. Молоко і шоколад також сприяють рецидивам. Однак продукти, багаті омега-3 жирними кислотами, пригнічують вироблення запальних цитокінів з терапевтичним ефектом. Крім того, докозапентаєнова кислота та ліноленова кислота продемонстрували покращення перебігу акне.

Ціль роботи: узагальнити сучасні знання про зв'язок між акне та дієтою з особливою увагою до факторів, які найчастіше обговорюються в їх патогенезі: молоко, шоколад, омега-3 жирні кислоти, гіперглікемія, гіперінсулінізм та IGF-1. З метою визначення факторів, що впливають на стан шкіри, та розробки

рекомендацій для зменшення ризику загострень акне.

Матеріали та методи. Комплексний пошук матеріалів у базах даних, включаючи PubMed, Cochrane Library, EMBASE, Web of Science, Scopus, та аналіз результатів сучасних досліджень.

Результати та обговорення. Кореляцію між появою/загостренням акне та дієтою з високим ГІ, споживанням молока та шоколаду можна пояснити тим фактом, що високий ГІ може призвести до гіперінсулінемії, яка призводить до ендокринологічного дисбалансу [2, 4]. Високі рівні інсуліну зумовлюють підвищення біологічних параметрів, таких як андрогени, інсуліноподібний фактор росту-1 та 3 (IGF-1, IGF-3), які також призводять до появи та погіршення акне [3, 4, 5].

Продукти з великим вмістом ейкозапентаєнової, ліноленової, докозагексаєнової і докозапентаєнової кислот, покращують перебіг акне. Це обумовлено тим, що омега-3 поліненасичені жирні кислоти знижують рівень IGF-1, що, у свою чергу, визначає зниження експресії прозапальних цитокінів у себоцитах людини: IL-1b, IL-6, IL-8, TNF-а та MMPs [2, 3, 4].

IGF-1 стимулює транскрипційну активність андрогенного рецептора, що сприяє активності сальних залоз шкіри. Дієти, багаті вуглеводами, пов'язані з гіперглікемією, реактивною гіперінсулінемією та підвищенням рівня IGF-1. Було продемонстровано зв'язок між високими рівнями IGF-1 і тяжкістю акне [1, 3, 4]. Крім того гіперглікемія корелює з низьким рівнем метаболітів, що регулюють вироблення сала та беруть участь у захисті епідермісу (SHBG, SREBP-1) [1, 4].

Вплив молока на патогенез акне залежить від його здатності сприяти анаболічній передачі сигналів mTORC1 та синтезу IGF-1 у печінці [4, 5]. Крім того, молочний білок містить високий рівень глютаміну, який відіграє вирішальну роль в активації mTORC1 [2, 5]. Коров'яче молоко, молочний білок, сироватка та казеїн часто пов'язані з появою та загостреннями акне [4, 5].

Висновки: Незважаючи на обмеження в дослідженнях, є докази того, що дієта відіграє певну роль у виникненні та загостернні акне та їх лікуванні. Це

обумовлено біохімічною регуляцією вироблення шкірного сала та регуляцією запальних процесів. IGF-1 – один з основних факторів, що відповідає за це. Рівень IGF-1 пов'язаний зі вживанням певних продуктів та ГІ.

Гіпоглікемічна дієта з високим вмістом омега-3 ПНЖК та обмеженням шоколаду та молока сприяє зменшенню проявів акне. Це може бути додатковим методом профілактики та контролю рецидивів. Проте це не дає стовідсоткових результатів, оскільки акне – мультифакторіальне захворювання, що залежить не лише від дієти. Також важливо розуміти, що існує специфічне лікування, яке вирішує проблему акне, а дієта – додатковий метод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Conforti, Claudio, et al. «Acne and diet: a review.» *International Journal of Dermatology* 61.8 (2022): 930-934.
2. González-Mondragón, Edgar A., et al. «Acne and diet: a review of pathogenic mechanisms.» *Boletín médico del Hospital Infantil de México* 79.2 (2022): 83-90.
3. Dall'Oglio, Federica, et al. «Diet and acne: review of the evidence from 2009 to 2020.» *International journal of dermatology* 60.6 (2021): 672-685.
4. Meixiong, James, et al. «Diet and acne: A systematic review.» *JAAD international* 7 (2022): 95-112.
5. Baldwin, Hilary, and Jerry Tan. «Effects of diet on acne and its response to treatment.» *American journal of clinical dermatology* 22 (2021): 55-65.

ВІДДАЛЕНІ КАРДІОЛОГІЧНІ УСКЛАДНЕННЯ COVID ПАНДЕМІЇ

Дудка Тетяна Володимирівна

Кандидат медичних наук,
доцент кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб

Звір Вікторія Анатоліївна

Студентка
Буковинського державного медичного університету
м. Чернівці, Україна

Вступ: Серцево-судинні захворювання залишаються основною причиною інвалідизації та смертності в усьому світі. Існує ряд публікацій які асоціюють ускладнення при COVID-19 та критичні зміни серцево-судинної системи.

Водночас, не зважаючи на те, що гострі симптоми COVID-19 та стратегії його лікування добре задокументовані, мільйони людей у всьому світі відчують тривалий і виснажливий post-Covid, що за деякими даними може тривати протягом місяців чи навіть років. COVID-19 є мультисистемним захворюванням, що однозначно негативно впливає на ряд органів та систем людського тіла, однак масштаби наслідків і пов'язані з ними наслідки наразі недостатньо вивчені.

Триває низка довготривалих досліджень для підвищення рівня знань і розуміння так званого «Long-term Covid-19», але звіти підкреслюють, що масштаби та пов'язані з ними спадкові наслідки та тягар для здоров'я та добробуту населення наразі не усвідомлюються повністю.

Цілі роботи: Мета нашої роботи полягала в оцінці віддалених ефектів COVID-19 на серцево-судинну систему пацієнтів, та також порівнянні цих наслідків у хворих з високим та низьким ризиком несприятливих кардіологічних подій та вплив коморбідної патології на «закріплення» негативних наслідків коронавірусної інфекції.

Матеріали та методи: в рамках нашого дослідження було проаналізовано ряд публікацій індексованих наукометричними базами даних

PubMed та Google Scholar. Був проведений ретельний відбір, із урахуванням достовірності, якості публікацій, кількості обстежених хворих і/або якості отриманих ретроспективних даних.

Результати та обговорення: Дані свідчать про підвищений ризик важких ускладнень і смертності у тих, хто заразився COVID-19 із наявними серцево-судинними захворюваннями або мають один або більше факторів ризику, таких як гіпертонія, цукровий діабет, гіперхолестеринемія або ожиріння.

Наприклад, мета-аналіз, проведений у Китаї, показав, що смертність у тих, хто вже мав серцево-судинні захворювання та інфікованих COVID-19, становила близько 11%. Крім того, звіт про COVID-19 у США продемонстрував, що ~50% пацієнтів що потребували госпіталізації через важкість перебігу захворювання мали гіпертензію (54% пацієнтів на ШВЛ), 36% мали ожиріння (43% пацієнтів на ШВЛ), 25% мали цукровий діабет (28% хворих на ШВЛ).

Серцево-легеневі симптоми, включаючи біль у грудях, задишку, втому та вегетативні прояви, такі як постуральна ортостатична тахікардія, поширені серед пацієнтів як із активною формою інфекції, так і з long-Covid, навіть за відсутності даних про попередньо наявну кардіологічну патологію.

COVID-19 сприяє розвитку серцево-судинних захворювань, включаючи ураження міокарда, аритмії, гострий коронарний синдром і венозну тромбоемболію. Підвищення рівня серцевого тропоніну спостерігається у 8-62% госпіталізованих пацієнтів із COVID-19 і вказує на ураження міокарда, а також пов'язане з більшою тяжкістю захворювання, необхідністю штучної вентиляції легенів і смертністю. Також часто повідомляють про аномалії ехокардіографії.

Puntmann та ін. повідомили про ураження серця у 78% і триваюче запалення у 60% пацієнтів (n = 100) протягом місяців після інфікування COVID-19. Було також очевидно, що різноманітні серцеві симптоми були поширеними з атиповим болем у грудях (17%), серцебиттям (20%), задишкою

та виснаженням (36%). Дослідження пацієнтів із тривалим COVID-19 повідомляли про задишку, біль у суглобах і м'язову слабкість, біль у грудях, проблеми зі сном і зниження якості життя.

Всупереч мінливості поширеності захворювання, що спостерігається у звітах, фактори ризику тривалого перебігу COVID, як правило, є досить послідовними, де важливими детермінантами є жіноча стать, вік, ожиріння, астма, поганий загальний стан здоров'я, погане психічне здоров'я до пандемії, погані соціально-демографічні фактори.

Зараз добре встановлено, що ожиріння та інші кардіометаболічні фактори ризику зазвичай сприяють запаленню та ендотеліальній дисфункції, що може знизити кардіометаболічний резерв і поріг для симптомів фізичного навантаження. Відповідно до цього численні популяційні та проспективні когортні дослідження задокументували незалежний зв'язок між ожирінням і тривалим перебігом COVID.

Серцево-легеневі симптоми, включаючи біль у грудях, задишку, втому, серцебиття та кашель, є поширеними серед пацієнтів із Long-Covid. У міжнародному онлайн-опитуванні, проведеному Davis et al., було виявлено що серцеві симптоми, включаючи біль у грудях (~53%), серцебиття (~68%), непритомність (~13%), спостерігалися у ~86% пацієнтів через 7 місяців після інфікування.

Було висловлено припущення, що виникнення серцево-судинних подій у хворих на COVID-19 спричинено запаленням і ремоделюванням судин, спричиненим ендотеліальною дисфункцією. Така дисфункція виникає через «цитокінові та коагуляційні шторми», які можуть порушити цілісність і фізіологічні антитромботичні та протизапальні властивості ендотелію всередині судин.

Висновки:

Загалом, було виявлено, що, попри поширений гострий ефект збудника на стан організму в цілому, та серцево-судинної системи зокрема, ці ефекти у більшості пацієнтів без попередньо зареєстрованої серцево-судинної,

метаболічної чи іншої коморбідної патології були минушими.

До прикладу, одне з найпоширеніших ускладнень Covid 19, гострий міокардит, продемонстрував тенденцію до швидкої нормалізації стану пацієнта, та відсутності віддалених функціональних і органічних змін міокарда.

Водночас, у деяких пацієнтів, в основному з групи підвищеного ризику, кількість віддалених ускладнень та погіршення існуючих хронічних змін зустрічалось частіше. Це можна пояснити відсутністю достатнього компенсаторного потенціалу.

Довгий COVID стає серйозною проблемою охорони здоров'я. Наше поточне розуміння патофізіологічних механізмів і варіантів лікування залишається обмеженим.

Проактивний скринінг і обстеження, де це доречно, можуть усунути страхи та занепокоєння пацієнтів а також забезпечити нівелювання будь-якої органічної патології, що може ховатись під «маскою» long-Covid. Необхідно докласти значних зусиль, щоб знайти правильний баланс між економічно ефективними дослідженнями та користю для пацієнтів, щоб забезпечити стале надання послуг у ці складні економічні часи.

ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ НА СТАН ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ СТУДЕНТІВ ХНМУ

Єрмоєнко Галина Володимирівна,

д.м.н., професор

Ляхова Катерина Валентинівна,

Копитіна Валерія Сергіївна,

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. У сучасному світі використання електронних пристроїв стало невід'ємною частиною життя кожної людини, а особливо здобувачів вищої освіти. Наразі, у зв'язку з повномасштабним вторгненням навчання здійснюється в дистанційному форматі. Це обумовило збільшення попиту на використання гаджетів серед студентства, і відповідно - зниження фізичної активності. Тож, ми вирішили дослідити кореляцію між дистанційним навчанням та його впливом на стан опорно - рухового апарату.

Актуальність. На нашу думку, це питання є актуальним. Так як, за 2 роки дистанційного навчання, виникла тенденція до ведення малоактивного способу життя. Це сприяє розвитку патологічних станів опорно - рухової системи, що призводить до погіршення самопочуття і зниження якості життя.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження послугувало анонімне онлайн анкетування на платформі Google Forms. Загалом в опитуванні взяли участь 42 здобувачі вищої освіти Харківського національного медичного університету.

Результати дослідження. Згідно з результатами, 33,3% опитуваних проводять за гаджетами від 10 до 13 годин; 23,8% - 7-9 годин; 19% - 14 і більше годин. 61,9% здобувачів вищої освіти зазначили, що займаються фізичною активністю, з яких 38,1% - 2-3 рази на тиждень; 23,8% - 1 раз на тиждень; 11,9% - кожного дня. 85% респондентів відмітили, що з початком

дистанційного навчання в них з'явилися скарги на стан опорно-рухового апарату. Найчастішими з них виявились: біль у спині - 71,4%; хрускіт суглобів - 52,4%; біль у шії - 50%; оніміння кінцівок - 35,7%, біль у суглобах - 33,3%. Всі студенти зазначили, що ведення малоактивного способу життя посприяло виникненню вищеперерахованих скарг.

Висновок. За результатами дослідження, можна зробити висновок, що малорухливий спосіб життя негативно впливає на стан опорно - рухового апарату ЗВО ХНМУ. Проте студенти адаптувалися до дистанційного навчання в умовах воєнного стану та впровадили в своє повсякденне життя такі засоби профілактики, як масаж, йога та дихальні практики. Для часткового вирішення проблеми, ми рекомендуємо виконувати руханки у перервах між дистанційними заняттями, займатися фізичними вправами та регулярно гуляти на свіжому повітрі. На нашу думку, профілактикою для розвитку патологічних станів опорно-рухового апарату є дотримання загальних правил безпечного користування гаджетами, а також ведення здорового способу життя.

ПОШИРЕНІ ПРИЧИНИ БОЛЬОВОГО СИНДРОМУ В ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ

Костиря Марина Іванівна

студентка 6 курсу 3-го медичного факультету
Харківського національного медичного університету.

Науковий керівник:

Діденко Катерина Андріївна

асистент кафедри
загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб
Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна

Вступ: Внаслідок медичної реформи лікар загальної практики став центральною ланкою в наданні первинної медико-санітарної допомоги населенню. Одним із найпоширеніших причин звернення став біль різного генезу. За даними світової статистики, такі скарги мають до 90% пацієнтів, що звернулися до лікаря [1]. Внаслідок прогресивного збільшення тривалості життя і, як наслідок, старіння населення, частота больового синдрому, особливо хронічного генезу, також збільшилася. В реаліях сьогодення на зростання частки больового синдрому серед звернень також впливають і бойові травми.

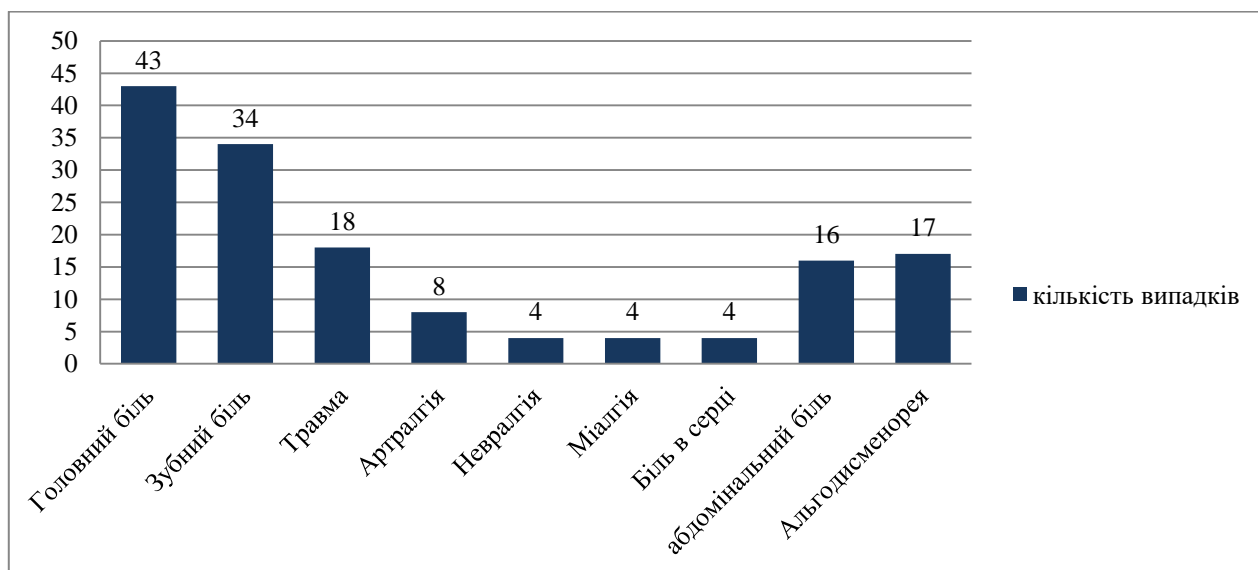
Мета: статистичним методом дослідити структуру больового синдрому серед населення; частоту звернень з даною проблемою до сімейного лікаря; проаналізувати, яка група препаратів найдоцільніша для лікування.

Матеріали та методи. Для статистичного дослідження частоти та структури виникнення больового синдрому було залучено 57 респондентів. Використано електронний опитувальник Google forms. Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою програми Microsoft Excel (2010).

Результати та обговорення: Міжнародна асоціація вивчення болю (International Association for the Study of Pain, IASP) дає наступне визначення: «Біль – це неприємний сенсорний та емоційний досвід, пов'язаний з реальним чи потенційним пошкодженням тканин або сприйманим пошкодженням тканин» [2]. Біль належить до міждисциплінарних медичних проблем, оскільки

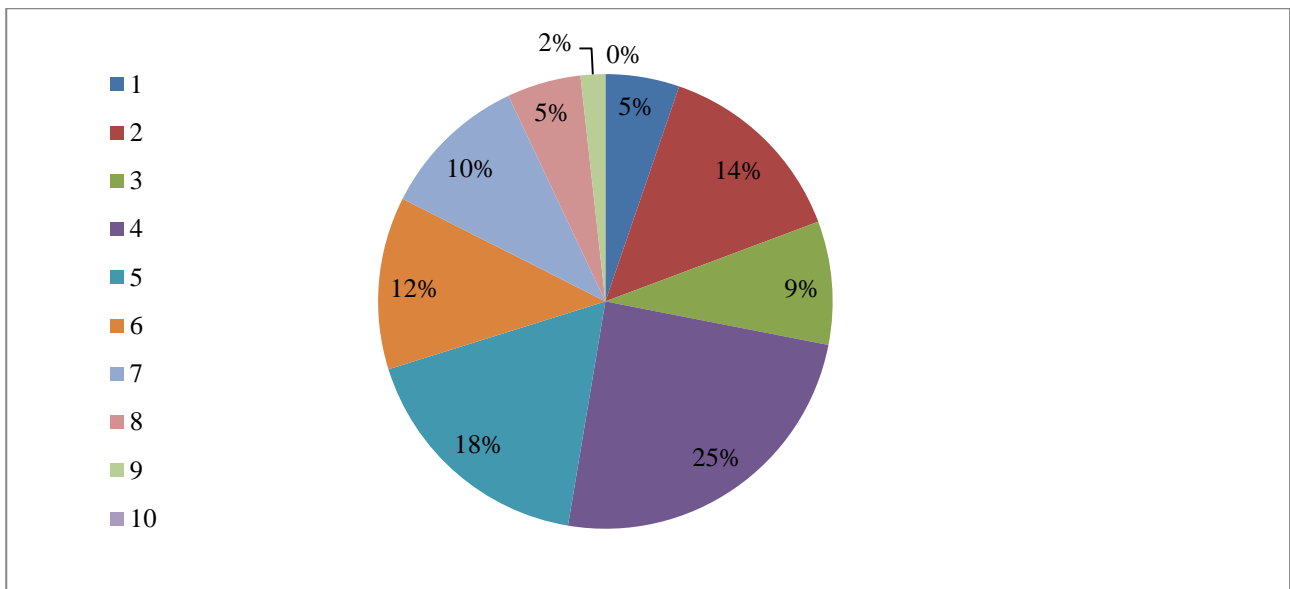
є симптомом різноманітних патологічних станів, що порушують нормальну життєдіяльність людини. Адекватне знеболення в медицині використовується не лише для купірування нападу гострого болю та покращення психоемоційного стану пацієнта, а й з метою попередження запуску патологічного каскаду розвитку хронічного больового синдрому, який призводить до часткової або повної інвалідизації [3]. Саме тому методи боротьби з цією симптоматикою посідають не останнє місце в лікуванні основного захворювання, а знеболюючі препарати становлять одну з найпопулярніших груп лікарських препаратів, що призначаються лікарями та використовуються пацієнтами в якості самолікування.

В результаті статистичного дослідження, в якому взяли участь 57 респондентів, 96,5% (55 осіб) стикнулися з больовим синдромом, переважна більшість з яких 75,4% (43 випадки) мали головний біль, на другому місці за частотою виникнення 59,6% (34 випадки) – зубний біль, на третьому – травми 31,6% (18 випадків) (мал. 1).

Мал. 1: структура больового синдрому

За медичною допомогою серед опитаних звернулося лише 61,4% (55 осіб). Основною причиною серед випадків відмови від звернення за медичною допомогою, стала можливість самолікування та невелика інтенсивність больових відчуттів, адже 71% опитаних не відзначали у себе болю вище 5 за 10 бальною больовою шкалою (мал. 2).

Мал. 2 рівень болю за 10 бальною больовою шкалою

Кажучи про біль, слід пам'ятати, що це доволі суб'єктивне відчуття, а один і той самий рівень подразнення може відчуватися по різному. На індивідуальне сприйняття болю впливають вік, стать, соціальні фактори та етнічні особливості. Проаналізувавши результати багаторічних досліджень, можна дійти висновку, що відчуття болю дійсно змінюється з віком. Так люди у віці від 10 до 30 років є найбільш чутливі до подразників, але разом із тим добре їх переносять на відміну від людей старшого віку [4].

Виходячи з цього, науковці прийшли до висновку, що в залежності від сприйняття болю пацієнти поділяються на 4 так звані ноцицептивні типи [5]. Дізнатися, до якого типу належить людина, допомагає альгезиметр (долориметр). В ході дослідження визначається: больовий поріг, переносимість та інтервал переносимості болю. Саме ці дані лежать в основі класифікації.

Тобто є люди з:

- низьким больовим порогом і низьким інтервалом переносимості, для них невелике подразнення здається дуже болючим;
- низьким больовим порогом, але з великим інтервалом переносимості – пацієнту дуже боляче, але він здатен терпіти; саме до цієї групи належить вікова категорія 10-30 років;
- високим больовим порогом і невеликим інтервалом переносимості –

мало чутливі до самого болю, але якщо вплив цього подразника не тривалий;

- високим больовим порогом і великим інтервалом переносимості.

Перед початком лікування больового синдрому необхідно визначити її причину, тривалість та інтенсивність, характер і вид.

В залежності від тривалості біль може бути гострим та хронічним. За механізмом виникнення біль поділяється на такі види: ноцицептивний, невропатичний та психогенний.

- Найчастіше в клінічній практиці лікаря загальної практики зустрічається саме ноцицептивний біль, який виникає у відповідь на активацію рецепторів периферичної нервової системи [6]. Розрізняють поверхневий (екстероцептивний), глибокий (пропріоцептивний), вісцеральний (інтероцептивний) і відображений біль, в основі якого лежить феномен зон Захар'яна-Геда.

- Невропатичний біль виникає у відповідь на пошкодження ЦНС внаслідок травми нервів, хронічної патології, деяких вірусних інфекцій (наприклад, оперізуючий герпес). Сюди ж відносять і фантомний біль після ампутації кінцівок.

- Окрім того, не слід забувати і про менш поширений, але не менш важливий вид болю – психогенний. До нього відносять: болі, що провокуються емоційними факторами і обумовлені м'язовим напруженням; болі при істерії, іпохондрії та депресії, які не мають соматичної основи.

До хронічного болю відноситься біль тривалістю понад 1-3 місяці, а деякі автори вказують тривалість більше 6 місяців [7]. Серед основних факторів, що призводять до хронізації болю належить тривалий пошкоджуючий вплив, недостатність антиноцицептивних механізмів, неадекватне знеболення на етапі гострого болю [8]. Відштовхуючись від патофізіології, причини, форми, локалізації болю та механізму дій знеболюючих препаратів, лікар обирає засіб та призначає адекватні дози, щоб досягнути знеболення без небажаних побічних ефектів. Лікування базується на «сходах знеболювання ВООЗ», що включає застосування 4 основних груп препаратів: НПЗС, опіати, прості

анальгетики, комбіновані анальгетики [9].

В залежності від вираженості больового синдрому призначається препарат однієї з 3х сходинок [10]. У разі необхідності терапію доповнюють препаратами попередньої сходинки або комбінованими анальгетиками.

- 1 сходинка: НПВС, призначаються при помірному болю.
- 2 сходинка: слабкі опіати (кодеїн, трамадол).
- 3 сходинка: морфін, фентаніл – призначаються при значному больовому синдромі.

До препаратів, які призначають для посилення анальгезуючого ефекту, відносять: спазмолітики, антидепресанти, протисудомні, седативні [11]. Більшість респондентів (70%) при виборі знеболюючих перевагу надають групі НПЗС, а саме ібупрофену. НПЗС залишаються препаратами вибору при купіруванні болю, адже мають не лише знеболюючий ефект, а й протизапальний та жарознижуючий, що в багатьох випадках доцільно в патогенетичному лікуванні основного захворювання. Також НПЗС забезпечують довготривалий ефект без залежності та побічних ефектів, які характерні для наркотичних анальгетиків.

Окрім правильного вибору знеболюючого препарату в лікуванні пацієнта слід керуватися такими принципами:

1. принцип індивідуального підходу: дозування, форма лікарського засобу та спосіб його введення;
2. принцип своєчасного введення препарату: дози повинні вводитися регулярно для того, щоб попередити біль, а не купірувати його після того, як він уже виник.

Висновки: Больовий синдром в практиці сімейного лікаря є одним із найактуальніших проблем, особливо в умовах збільшення частоти його виникнення. Саме тому важливо правильно розуміти патогенез болю та методи його купірування для правильного вибору стратегії ведення пацієнта. Неправильне лікування може призвести до хронізації процесу, погіршення якості життя чи навіть інвалідизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Van Hecke O. Chronic pain epidemiology and its clinical relevance / O. Van Hecke, N. Torrance, B. H. Smith // Br. J. Anaesth. 2013. № 1. P. 13–18.
2. IASP Committee on Taxonomy, 2012. Международная ассоциация по изучению боли IASP. URL: <http://www.iasp-pain.org>.
3. Epidemiology of musculoskeletal pain in primary care / J. De Inocencio 2004. № 5. P. 431–434.
4. Максимов М. Л. Современные подходы к терапии болевого синдрома. РМЖ. 2013; 34: 1734–6.
5. Тарасова Л. В., Трухан Д. И. Боль в правом подреберье: диагностическая тактика врача общей практики. Справ. врача общей практики. 2013; 5: 22–8
6. Болевой синдром: патогенез, клиника, лечение. Клинические рекомендации под ред. акад. Н. Н. Яхно. 2011. / Bolevoy sindrom: patogenez, klinika, lechenie. Klinicheskie rekomendatsii pod red. akad. N.N.Yakhno. 2011.
7. IASP Pain Terminology Classification of Chronic Pain, Second Edition, IASP Task Force on Taxonomy, edited by H. Merskey and N. Bogduk, IASP Press, Seattle, 1994. P. 209–214.
8. Данилов А. В. Боль смешанного типа. Патофизиологические механизмы – значение для клинической практики. Подходы к диагностике и лечению смешанных типов болевых синдромов. РМЖ. 2014. № 0. С. 10–14
9. Коржавина В. Б., Данилов А. Б. Новые возможности и перспективы терапии болевых синдромов. РМЖ. 2010. № 0. С. 31–35.
10. Мазуров В. И., Лиля А. М. , Шостак М. С. Болевой синдром в практике терапевта, основные принципы лечения. РМЖ. – 2006. – Т. 14. – №15 (267). – С. 1069–1073
11. EFNS guidelines on pharmacological treatment of neuropathic pain, 2006.

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ЕТІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЛЕЙКЕМІЇ ТА ЛІМФОМ

Мандрик Ольга Євгенівна

Доцент кафедри, кандидат медичних наук

Мартинюк Юлія Василівна

Машкевич Анастасія Олександрівна

Ярошук Юлія Петрівна

Студенти 5 курсу, спеціальність “медицина 222”

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація : Наявні дані свідчать про те, що захворюваність на лейкемію та лімфому, як правило, вища у високорозвинених країнах світу. Більшість з них є спорадичними, і конкретна етіологія залишається невідомою. Проте дослідження показують, що ці злоякісні новоутворення часто розвиваються в контексті генетичних аномалій, імуносупресії та впливу таких факторів ризику, як іонізуюче випромінювання, канцерогенні хімічні речовини та онкогенні віруси. Прогноз залежить від підтипу, з гіршими результатами виживання при гострих лейкеміях у дорослих і більш сприятливими результатами для лімфоми Ходжкіна. [1]

Ключові слова: лейкемія, лімфома, лімфома Ходжкіна, онкогенний вірус, гемопоез, кров, лімфа, лімфатична система.

Гемопоез — це високорегульований процес, за допомогою якого стовбурові клітини диференціюються та дозрівають у еритроцити, мегакаріоцити та імунні клітини міелоїдного, лімфоїдного або моноцитарного походження в кістковому мозку або лімфатичних тканинах. Генетичні помилки, такі як реципрокні хромосомні транслокації, хромосомні делеції, точкові мутації та епігенетичні зміни, можуть призупинити дозрівання попередників на різних стадіях кровотворення, викликаючи неконтрольоване розмноження незрілих лейкозних імунних клітин. [2]

Лейкемія відноситься до клональної експансії лейкозних клітин у кістковому мозку, що класично призводить до підвищеної кількості представників ураженої лінії в циркулюючій крові та, при певних лімфоїдних злоякісних пухлинах, аномальної проліферації клітин у лімфатичній тканині.

Лімфоми — це новоутворення з добре диференційованих В- і Т-лімфоцитів, які зазвичай проявляються у вигляді злоякісних утворень у лімфатичній тканині. Лейкемії, як правило, класифікуються на підтипи, що визначаються клітинною лінією (лімфоцитарна або мієлоїдна) і стадією зупинки дозрівання (гостра або хронічна). Зрілі лімфоїдні новоутворення в цілому класифікуються на три групи: зрілі В-клітинні новоутворення, зрілі Т-клітинні або природні кілерні (NK)-клітинні новоутворення та лімфома Ходжкіна (ЛХ). [3]

У сукупності В- та Т/NK-клітинні новоутворення складають неходжкінські лімфоми (НХЛ), гетерогенну групу з понад 60 підтипів. НЛ виникає з В-клітин, але морфологічно відрізняється від НХЛ наявністю клональних пухлинних клітин Ріда-Штернберга, які є великими і багатоядерними, з рельєфними ядерцями і широкою, зазвичай трохи еозинофільною цитоплазмою. [4]

Гострий лейкоз (ГЛ) є формою раку крові, що походить із кісткового мозку (КМ). Через аномально швидкий ріст білих кров'яних тілець пацієнти часто відчувають втому, кровотечі, синці, лихоманку та ослаблену імунну систему. За походженням можна класифікувати як В-клітинний гострий лімфолейкоз (ГЛЛ), Т-клітинний гострий лімфоцитарний лейкоз (ГЛФЛ) і гострий мієлолейкоз (ГМЛ). Лімфоцитарний лейкоз частіше спостерігається у дітей, тоді як гострий мієлолейкоз є більш поширеною формою гострих лейкозів у літньому віці. Лікування гострих лімфолейкозів першої лінії включає хіміотерапію та опромінення. Незважаючи на початкову ефективність, у багатьох пацієнтів спостерігається рецидив захворювання, що призводить до загального низького тривалого виживання. [5]

Немає відомих причин лімфолейкозу. Він зазвичай виникає внаслідок

неуспадкованих генетичних аномалій. Філадельфійська хромосома, або t(9;22), є найпоширенішою хромосомною транслокацією у дорослих ГЛЛ (присутня у 25% випадків), і на відміну від дітей вона характеризується дуже агресивним клінічним перебігом. Багато факторів ризику ГЛЛ у дорослих подібні до факторів гострого лімфолейкозу у дітей, включаючи хіміотерапію (наприклад, при первинному раку), іонізуюче опромінення (пов'язане з терапією чи впливом атомної зброї) та хімічні токсини, такі як бензол. Конкретні механізми ризику цих впливів залишаються неясними. [6]

Гостра мієлоїдна лейкемія (ГМЛ) є найпоширенішою пухлиною у дорослих пацієнтів, більшість з яких мають поганий прогноз навіть після високоінтенсивної хіміотерапії, особливо для осіб з рецидивом, рефрактерних або літніх людей. Тому потрібні нові методи, щоб змінити результати. Останніми роками з'являється все більше видів імунної терапії, де адаптивна клітинна терапія, спеціальна імунотерапія, стала багатообіцяючою стратегією проти ГМЛ. Тут ми розглядаємо клінічне застосування та вдосконалення інфузії донорських лімфоцитів, терапії Т-клітинами рецептора химерного антигену, терапії природними клітинами-кілерами і вакцинації дендритними клітинами проти ГМЛ.

ХМЛ цитогенетично характеризується філадельфійською хромосомою – укороченням 22 хромосоми в результаті реципрокної транслокації t(9;22)(q32;q11). Захворюваність неухильно зростає з віком, досягаючи піку в 10,3 випадків на 100 000 серед осіб віком 80–84 роки, хоча найчастіше діагноз ставиться у віковому проміжку від 65 до 74 років (що становить 21% діагнозів ХМЛ). Расові та етнічні чинники захворюваності на ХМЛ є більш розрізненими, ніж при інших лейкеміях. Окрім збільшення віку, єдиним відомим фактором ризику ХМЛ є вплив іонізуючого випромінювання, яке було описано в літературі про лейкемію серед постраждалих від атомної бомби. [7]

Історично неходжкінські лімфоми класифікували як індолентні або агресивні відповідно до їх звичайного клінічного перебігу, незважаючи на значну варіабельність від пацієнта до пацієнта. Індолентні лімфоми включають

ХЛЛ/СЛЛ, фолікулярну лімфому низького ступеня злоякісності та В-клітинну лімфому маргінальної зони. Агресивні лімфоми включають фолікулярну лімфому високого ступеня злоякісності та дифузну великоклітинну В-клітинну лімфому. Лімфоми Беркітта і попередники В- і Т-лімфобластного лейкозу/лімфоми зазвичай дуже агресивні.

Захворюваність на НХЛ на >50% вища у чоловіків, ніж у жінок, хоча існує значна варіабельність у співвідношенні статей за підтипом НХЛ; наприклад, переважання чоловіків помітно менш виражене для коефіцієнта захворюваності фолікулярною лімфомою та лімфомою маргінальної зони, і сильніше для мантелної клітини та лімфоми Беркітта. Значне переважання лімфоми Беркітта серед чоловіків, ймовірно, пояснюється її зв'язком із вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ)/СНІДом, який частіше зустрічається у чоловіків, ніж у жінок. [8]

Лімфоми зазвичай характеризуються хромосомними транслокаціями, які не є спадковими, і дослідження етіології НХЛ найбільш послідовно підтверджують роль інфекції (переважно вірусної) та імуносупресії. Конкретні патогени, які пов'язують із ризиком НХЛ, включають вірус герпесу людини, гепатит С, людський Т-клітинний лімотропний вірус і *Helicobacter pylorus*, серед інших. У 2009 році Робоча група IARC класифікувала вірус Епштейна-Барра, член сімейства герпесу, канцерогеном класу 1, який викликає кілька підтипів НХЛ, включаючи лімфому Беркітта, синоназальну ангіоцентричну Т-клітинну лімфому та пов'язану з імуносупресією НХЛ. [9]

Трансплантація гемопоетичних стовбурових клітин (ТГСК) є широко використовуваною та потенційно лікувальною другою лінією лікування пацієнтів з лейкемією високого ризику. Ефективність лікування ТГСК походить від імунних клітин, отриманих із донорських стовбурових клітин, які забезпечили основу для адаптивної клітинної терапії у пацієнтів, резистентних або рецидивуючих після традиційного лікування. Використання адаптивної клітинної терапії для пацієнтів з лейкемією стає все більш поширеним і досягає помітних успіхів у деяких типах лейкемії, можливо, завдяки спільному

використанню тієї самої ніші між злоякісними бластними та імунними клітинами. [10]

Лейкемії та лімфоми складають гетерогенну групу злоякісних пухлин, що характеризуються неконтрольованою проліферацією клітин переважно мієлоїдних та лімфоїдних ліній у кровотворних та лімфоїдних тканинах. Переважна більшість цих злоякісних новоутворень є спорадичними, а конкретні етіологічні механізми залишаються невідомими. Лейкемії та лімфоми виникають в контексті різних факторів господаря та середовища. Фактори хазяїна включають генетичні аномалії (найчастіше хромосомні транслокації), рідкісні спадкові розлади та ятрогенну або пов'язану із захворюванням імуносупресію. Основні екологічні фактори, пов'язані з лейкемією, включають іонізуюче випромінювання, хіміотерапію та канцерогенні хімічні речовини, такі як бензол. Зв'язок між лімфомами та Епштейна-Барра свідчить про інфекційну етіологію певних підтипів, таких як лімфома Беркітта та дифузну великоклітинну В-клітинну лімфому. [11]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Брей Ф., Ферлей Дж., Соєрджоматарам І, Сігел Р.Л., Торре Л.А., Джемал А. 2018. Глобальна статистика раку 2018: оцінки GLOBOCAN щодо захворюваності та смертності в усьому світі від 36 видів раку в 185 країнах . *CA Cancer J Clin* 68 : 394–424. 10.3322/caac.21492 [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]
2. Bispo, J. A. B., Pinheiro, P. S., & Kobetz, E. K. (2020). Epidemiology and Etiology of Leukemia and Lymphoma. *Cold Spring Harbor perspectives in medicine*, 10(6), a034819. <https://doi.org/10.1101/cshperspect.a034819>
3. Lee, J. B., Chen, B., Vasic, D., Law, A. D., & Zhang, L. (2019). Cellular immunotherapy for acute myeloid leukemia: How specific should it be?. *Blood reviews*, 35, 18–31. <https://doi.org/10.1016/j.blre.2019.02.001>
4. Lee, J. B., Vasic, D., Kang, H., Fang, K. K., & Zhang, L. (2021). State-of-Art of Cellular Therapy for Acute Leukemia. *International journal of molecular*

sciences, 22(9), 4590. <https://doi.org/10.3390/ijms22094590>

5. Tomuleasa, C., Fuji, S., Berce, C., Onaciu, A., Chira, S., Petrushev, B., Micu, W. T., Moisoiu, V., Osan, C., Constantinescu, C., Pasca, S., Jurj, A., Pop, L., Berindan-Neagoe, I., Dima, D., & Kitano, S. (2018). Chimeric Antigen Receptor T-Cells for the Treatment of B-Cell Acute Lymphoblastic Leukemia. *Frontiers in immunology*, 9, 239. <https://doi.org/10.3389/fimmu.2018.00239>

6. Zhang, M., & Huang, H. (2020). How to Combine the Two Landmark Treatment Methods-Allogeneic Hematopoietic Stem Cell Transplantation and Chimeric Antigen Receptor T Cell Therapy Together to Cure High-Risk B Cell Acute Lymphoblastic Leukemia?. *Frontiers in immunology*, 11, 611710. <https://doi.org/10.3389/fimmu.2020.611710>

7. Ma, H., Padmanabhan Iyer, S., Parmar, S., & Gong, Y. (2019). Adoptive cell therapy for acute myeloid leukemia. *Leukemia & lymphoma*, 60(6), 1370–1380. <https://doi.org/10.1080/10428194.2018.1553300>

8. Liu, J., Zhang, X., Zhong, J. F., & Zhang, C. (2019). Use of chimeric antigen receptor T cells in allogeneic hematopoietic stem cell transplantation. *Immunotherapy*, 11(1), 37–44. <https://doi.org/10.2217/imt-2018-0089>

9. Hallek, M., & Al-Sawaf, O. (2021). Chronic lymphocytic leukemia: 2022 update on diagnostic and therapeutic procedures. *American journal of hematology*, 96(12), 1679–1705. <https://doi.org/10.1002/ajh.26367>

10. Hallek M. (2019). Chronic lymphocytic leukemia: 2020 update on diagnosis, risk stratification and treatment. *American journal of hematology*, 94(11), 1266–1287. <https://doi.org/10.1002/ajh.25595>

11. Cramer, P., von Tresckow, J., Eichhorst, B., & Hallek, M. (2020). Aktuelle Standards in der Diagnostik und Therapie der chronischen lymphatischen Leukämie [Current diagnosis and treatment of chronic lymphocytic leukaemia]. *Deutsche medizinische Wochenschrift (1946)*, 145(16), 1139–1144. <https://doi.org/10.1055/a-1039-8472>

ВИЗНАЧЕННЯ МІШЕНОЇ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ В ОСІБ З ПСИХІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОЇ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ COVID-19

Марута Наталія Олександрівна,

д-р мед. наук, проф.,
заступник директора з науково-дослідної роботи,
завідувач відділу пограничної психіатрії

Федченко Вікторія Юріївна,

д-р мед. наук,
провідний науковий співробітник відділу пограничної психіатрії

Панько Тамара Василівна,

Семікіна Олена Євгеніївна,

канд. мед. наук,
провідні наукові співробітники відділу пограничної психіатрії
Державна установа «Інститут неврології, психіатрії та наркології
Національної академії медичних наук України»
м. Харків, Україна

Вступ. Результати досліджень, що присвячені проблемам впливу коронавірусної хвороби COVID-19 на стан психічного здоров'я, свідчать про необхідність надавати допомогу цій категорії пацієнтів з урахуванням ряду особливостей. До таких особливостей слід відносити психогенні чинники, стан здоров'я, що передував захворюванню на COVID-19, особливості психічного стану під час захворювання на COVID-19 та після нього, зміни у поведінці та настановах пацієнтів.

Ціль роботи. Визначення мішеней психотерапевтичного впливу при психічних розладах, виявлених внаслідок перенесеної коронавірусної хвороби COVID-19 та стресорів пандемії SARS-COV-2, на підставі клініко-психопатологічних та патофизиологічних досліджень.

Матеріали та методи. Для реалізації цілі роботи обстежені 95 пацієнтів з психічними порушеннями в анамнезі, чий стан загострився на фоні перенесеного COVID-19. До основної групи увійшли підгрупи пацієнтів з депресивними розладами (F 32.0-32.2, 33.1, 33.2 – 31 пацієнт), психічними

розладами органічного генезу (F 06.3, 06.4 – 33 пацієнти) і з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами (F 41.1, 41.2, 42.2, 45.3, 48.0 – 31 пацієнт). Середній вік обстежених основної групи становив 48,54 років.

Використані клініко-психопатологічний, клініко-анамнестичний (анкета-опитувальник для ретельного аналізу анамнезу захворювання, включно з відомостями про перенесену коронавірусну хворобу COVID-19 та вплив стресорів пандемії SARS-COV-2 (Марута Н. О., Федченко В. Ю., Явдак І. О., Панько Т. В., Семікіна О. Є., 2023)), психодіагностичний (методика «Копінг-поведінка в стресових ситуаціях» (Coping Inventory for Stressful Situations, CISS) (Норман С., Ендлер Д. Ф., Джеймс Д. А., Паркер М. І. в адаптації Крюкової Т. Л., 2001), багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (Маклаков А. Г., Черм'янін С. В., 1993), оцінка інтеграційного показника якості життя (Пушкарьов А. Л., Арінчина Н. Г., 2000), методика діагностики рівня соціальної фрустрованості (Вассерман Л. І. в модифікації Бойко В. В., 2002)) та статистичні методи дослідження.

Результати та обговорення. В ході дослідження встановлено, що у всіх обстежених пацієнтів з психічними порушеннями після перенесеного COVID-19 незалежно від розладу, мала місце дія сполучених психогенних чинників. При цьому, в кожній з обстежених груп спостерігались певні відмінності. Так, в структурі факторів психічної травматизації у пацієнтів з депресивними розладами найчастіше спостерігались: невизначеність, пов'язана з впливом пандемії на сімейний / особистий соціально-економічний стан та широкомасштабні карантинні заходи з основним компонентом у вигляді самоізоляції. Структура стресорів у пацієнтів з невротичними, пов'язаними зі стресом та соматоформними розладами відбиває високий рівень наявності більш широкого спектру чинників таких як, потенційно загрозлива для життя ситуація з невизначеною тривалістю, високий ризик захворіти самому і членам родини, що доглядають хворого, широкомасштабні карантинні заходи з основним компонентом у вигляді самоізоляції, загрозливий інформаційний фон

з надлишком суперечливої інформації. Для пацієнтів підгрупи психічних розладів органічного генезу в структурі чинників психічної травматизації характерні такі фактори, як високий ризик захворіти самому і членам родини, що доглядають хворого, потенційно загрозлива для життя ситуація з невизначеною тривалістю та широкомасштабні карантинні заходи з основним компонентом у вигляді самоізоляції.

Оцінка клінічного стану обстежених з психічними розладами, які перехворіли на COVID-19, дозволила встановити, що в клінічній картині при всіх розладах переважали симптоми депресії, тривоги, фобічні та нав'язливі прояви у вигляді думок та переживань, що пов'язані з власним самопочуттям, астеничні симптоми, сомато-вегетативні симптоми.

Важливим аспектом при оцінці стану пацієнтів з психічними розладами, що перехворіли на COVID-19, є врахування не тільки психогенних чинників і особливостей клінічних проявів, але й інших факторів, що є необхідною умовою для визначення подальшої терапевтичної тактики. До таких факторів відносяться копінг-стратегії, рівень адаптивності, рівень фрустрації та інтегративний показник якості життя.

Визначені особливості копінг-стратегій, характерні для кожної підгрупи пацієнтів. Так, при депресивних розладах переважав копінг, орієнтований на емоції ($56,06 \pm 9,24$) %, а найменш вираженими є копінгі, орієнтовані на соціальне відволікання ($16,26 \pm 5,85$) %, відволікання ($20,58 \pm 4,12$) %, та уникнення ($44,18 \pm 9,57$) %, що свідчить про зануреність у свій біль та переживання, звинувачення себе за те, що опинилися в такій ситуації, за свою нерішучість та за те, що не знають як вчинити. При психічних розладах органічного генезу переважали копінги, орієнтовані на вирішення задач ($54,55 \pm 7,53$) % та орієнтовані на емоції ($44,48 \pm 6,53$) %, найменш вираженими стратегіями були копінги орієнтовані на відволікання, соціальне відволікання та уникнення; що свідчить про те, що пацієнти цієї групи, опинившись у стресовій ситуації, менше занурюються у свій біль та переживання і характеризуються наявністю тверезої оцінки ситуації. При невротичних,

пов'язаних зі стресом та соматоформних розладах переважали копінги, орієнтовані на уникнення ($56,52 \pm 7,94$) % та соціальне відволікання ($45,84 \pm 6,64$) %, що свідчить про необхідність уникати контакту з навколишньою дійсністю та втекти від вирішення проблеми.

Оцінка рівня адаптивності у обстежених пацієнтів свідчить про найбільш низький рівень адаптації для всіх обстежених за показником особистісного адаптаційного потенціалу. Особливостями рівня адаптивності визначені при депресивних розладах низькі показники особистісного адаптивного потенціалу ($(1,43 \pm 0,55)$ стенів), поведінкового регулювання ($(1,77 \pm 0,56)$ стенів), комунікативних здібностей ($(2,04 \pm 0,66)$ стенів). Для пацієнтів з психічними розладами органічного генезу властиві знижені показники особистісного адаптивного потенціалу ($(2,56 \pm 1,02)$ стенів) та середні показники поведінкового регулювання ($(3,17 \pm 2,66)$ стенів), комунікативних здібностей ($(5,66 \pm 1,84)$ стенів) і моральної нормативності ($(3,43 \pm 1,43)$ стенів). При невротичних, пов'язаних зі стресом та соматоформних розладах мають місце низькі показники поведінкового регулювання ($(1,90 \pm 0,84)$ стенів та високі показники комунікативних здібностей ($(4,42 \pm 1,32)$ стенів) та моральної нормативності ($(6,72 \pm 3,11)$ стенів).

Дослідження соціальної фрустрованості відбиває факт високого рівня цього показника за шкалою «Здоров'я та працездатність». Специфічними аспектами фрустрованості виявлені: при депресивних розладах-незадоволеність матеріальним станом (3,98 балів) і дозвіллям (3,56 балів), можливістю вибору місця роботи (3,53 балів, $p \leq 0,004$), становищем у соціумі (3,65 балів), життєво-побутовими умовами та умовами й змістом професійної діяльності (3,23 балів та 3,54 балів); при психічних розладах органічного генезу-незадоволеність можливістю вибору місця роботи (3,56 балів), змістом власної роботи (3,75 балів), ситуацією в суспільстві та країні (2,55 балів) та сферою медичного обслуговування (3,23 балів); при невротичних, пов'язаних зі стресом та соматоформних розладах – незадоволеність стосунками з батьками і подружжям (3,26 балів та 3,8 балів), у матеріальній сфері (3,29 балів), у сфері

дозвілля (3,11 балів), у сфері медичного обслуговування (3,12 балів).

Визначення інтеграційного показника якості життя у всіх обстежених свідчить про його зниження різного ступеня вираженості. Так, при депресивних розладах показник якості життя відповідав помірно зниженому як в цілому (48,52 %), так і за окремими шкалами – середньому рівню задоволеності фізичним, емоційним станом та сексуальною функцією (49,86 %, 46,01 % та 47,20 % відповідно) і низькому рівню задоволеності економічним станом (37,82 %). При психічних розладах органічного генезу загальний показник якості життя зафіксований на середньому рівні (50,46 %), оцінка показників за шкалами є нерівномірною, відзначалися знижені показники за шкалами незадоволеність економічним станом (41,01 %) та соціальними функціями (49,00 %). При невротичних, пов'язаних зі стресом та соматоформних розладах інтегральний показник якості життя реєструвався на середньому рівні (52,64 %), оцінка показників за шкалами була нерівномірною, найбільш низькі показники зареєстровані за шкалами емоційний стан (46,54 %) та сексуальна функція (44,64 %).

Висновки. Результати проведеного комплексного дослідження дозволили виділити мішені психотерапевтичного впливу в структурі копінг-стратегій, адаптаційних можливостей, психоемоційного стану та показника якості життя пацієнтів з психічними розладами після перенесеного COVID-19 з урахуванням нозологічної специфіки, що є необхідною умовою для застосування адекватної терапії та підвищення її ефективності.

ПАТОГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НЕЙРОПАТИЧНОГО БОЛЮ

Михальченко Марія Борисівна

Студентка 6 курсу

Карая Олена Володимирівна

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Актуальність питання діагностики та лікування нейропатичного болю обумовлена поліетіологією, клінічним поліморфізмом, значним впливом на якість життя. Хронічний характер больових відчуттів, сенсорних порушень, розвиток супутніх вегетативних і психосоціальних розладів дає змогу розглядати нейропатичний біль як самостійну патологію, що потребує пильної уваги лікарів.

Ціль роботи. Проаналізувати та узагальнити відомості сучасних досліджень, які характеризують ключову роль мікрогліоцитів в розвитку нейропатичного болю.

Матеріали та методи. У дослідженні опрацьовані сучасні роботи науковців різних країн, включаючи наукові статті з використанням інформаційних Internet-ресурсів, публікацій фахових видань, медичної бази даних Medscape/PubMed за останні п'ять років.

Результати та обговорення. Нейропатичний біль спричинений пошкодженням або дисфункцією структур периферичної та центральної нервової системи, відповідальних за сприйняття, проведення та контроль больових сигналів.

Пошкодження периферичного нерва призводить до появи нейропатичного болю і механічної алодії, а також викликає великий мікрогліоз у спинному мозку (СМ). Під час травми нерва з ушкоджених первинних аферентів вивільняються різні сигнальні молекули (каспаза-6, нейрегулін-1, CXCL1, CSF1, MMP-9), що викликають активацію мікрогліоцитів СМ. Численні цитокіни та хемокіни, що вивільняються гліальними клітинами,

змінюють передачу ноцицептивної інформації від периферії до ЦНС. Мікрогліоз, спричинений пошкодженням нерва, супроводжує розвиток больової гіперчутливості, а його блокування послаблює больову поведінку.

Низка досліджень показує, що введення лабораторним тваринам неспецифічного інгібітора мікроглії на ранній стадії після перерізання нерва пригнічує механічну гіпералгезію та алодінію. При пошкодженні нерва мікроглія CM продукує BDNF, який індукує зміну потоку хлоридів через GABA_A-рецептори (GABA_AR) у ноцицептивних нейронах. Це призводить до підвищення їхньої збудливості та сприяє гіперчутливості до больових стимулів. Мікроглія здатна активно регулювати роботу гальмівних синапсів, значно знижуючи синаптичну присутність GlyR, але не GABA_AR, і тим самим знижувати амплітуду спонтанної гліцинергічної, але не ГАМК-ергічної синаптичної передачі.

Прийнято вважати, що хронічний біль спричиняється центральною сенсibiliзацією, феноменом синаптичної пластичності та підвищеною чутливістю нейронів у центральних ноцицептивних ланцюгах, що відбувається після патологічного впливу. За гіпералгезії активована мікроглія збільшує експресію різних цитокінів і хемокінів, включаючи IL-1 β , IL-6, IL-10, TNF, простагландин E₂ (PGE₂), оксид азоту. Як наслідок, біоактивні молекули, що вивільняються мікрогліоцитами, здатні потенціювати активацію мікроглії паракринним способом.

Сучасні дослідження вісцерального болю виявили важливу роль мікроглії CM в розвитку соматичної ноцицепції. Больовий синдром, що розвивається за участю мікроглії, відмічають за таких станів, як артрит, компресійні ушкодження CM, різні види раку, прийом деяких лікарських препаратів. Згідно з сучасними дослідженнями, психосоціальний стрес і депресія сприяють розвитку хронічного болю.

На біологічних моделях показано, що активація мікроглії в задніх рогах поперекового відділу CM супроводжується підвищенням больової чутливості. Елімінація ж мікроглії з використанням антагоніста рецептора

колонієстимулюючого фактора 1 запобігає розвитку механічної алодії. За стресу спостерігається підвищення експресії цитокінів IL-1 β і TNF- α у поперековому відділі СМ і активація мікроглії в ділянках, анатомічно пов'язаних із джерелом больових сигналів.

Висновки. Таким чином, на основі вивченої інформації, є вагомі підстави вважати, що мікроглія СМ є ключовим учасником патогенезу хронічного болю, а елімінація мікроглії в свою чергу попереджує виникнення механічної алодії.

АБДОМІНАЛЬНА ТРАВМА: СТРУКТУРА ТА НАСЛІДКИ

Москалюк Олександр Петрович

Доцент кафедри хірургії 2, кандидат медичних наук

Кравцова Катерина Андріївна

Студентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ Механічна травма є великою проблемою для працездатного населення у більшості країн світу, часто призводить до інвалідності та передчасної смерті. Особливо небезпечними є пошкодження органів живота та заочеревинного простору, які відомі як абдомінальна травма, і можуть серйозно ускладнити стан постраждалих.

Актуальність теми Абдомінальна травма стає все більш актуальною проблемою, оскільки постійне зростання травматизму призводить до серйозних наслідків, таких як інвалідизація та смертність. Смертність від ізольованої травми живота є значною, проте своєчасна діагностика може допомогти зменшити цей показник. Стандартизація діагностики та використання новітніх методів лікування, таких як лапароскопія, є ключовими аспектами у подоланні цієї складної проблеми.

Ціль роботи: Аналіз клінічних аспектів абдомінальної травми з метою встановлення оптимальних стратегій діагностики та лікування.

Матеріали та методи. Для досягнення цілі було проведено аналіз наукових джерел з 2018 по 2023 рік, включаючи клінічні дослідження, метааналізи, систематичні огляди та практичні керівництва. Інформаційний пошук відбувався у базах даних PubMed, MEDLINE, Scopus та Google Scholar.

Результати та обговорення: Абдомінальна травма виникає внаслідок ураження тканин, органів та просторів черевної порожнини та тазу під впливом зовнішніх чинників. В невідкладній хірургічній практиці травми живота становлять від 1,7% до 12%, що відображає серйозність проблеми. Тупі механізми травми переважають у більшості випадків, становлячи від 78,9% до

95,6%. Тяжкість травми живота діагностується приблизно у 20% хворих з політравмою та часто веде до смертельних наслідків. Пацієнти з тупими ушкодженнями мають вищий ризик ускладнень та летальності порівняно з проникаючими пораненнями.

Основними факторами, що призводять до тупої травми живота, є різноманітні ситуації, такі як дорожньо-транспортні пригоди (45%), аварії з мотоциклами(22%), травми пішоходів на дорозі (10%), падіння з висоти (7%), а також травми внаслідок злочинних нападів.

При цьому, у 26,7–40,8% випадків закрита травма живота супроводжується ушкодженням паренхіматозних органів, найчастіше печінки (24%), селезінки (22%), нирок (9%), та інших органів. Крововтрата відіграє вирішальну роль у смертності пацієнтів з тяжкими травмами. Також, час від початку травми до надання допомоги є важливим фактором, що впливає на виживання. У пацієнтів з політравмою, тупа травма живота може призвести до збільшення смертності на 15%.

Згідно з клінічною класифікацією, яка запропонована В. С. Савельєвим, травми живота поділяють:

1. За характером ушкоджувального агента:

- механічна;
- термічна;
- хімічна;
- променева;
- комбінована.

2. За поширенням травми:

- ізольована травма живота;
- поєднана травма живота.

3. За характером травми:

- відкрита травма (рана): колоті, різані, колото-різані, рубані, рвані, забійні, поєднання останніх;
- вогнепальні: кульові, осколкові, мінно-вибухові.

4. Непроникаючі в черевну порожнину:

- з ушкодженням органів черевної порожнини (одиначні, множинні, з ушкодженням порожнистих органів, з ушкодженням паренхіматозних органів, з ушкодженням судин);

- без ушкодження органів черевної порожнини

5. Закрита тупа травма:

- черевної стінки;

- органів черевної порожнини (з ушкодженням порожнистих органів, з ушкодженням паренхіматозних органів, з ушкодженням судин);

- заочеревинного простору (з ушкодженням порожнистих органів, з ушкодженням паренхіматозних органів, з ушкодженням судин).

Для організації прийому пацієнтів із важкими травмами, був розроблений набір критеріїв Віттеля, які включаються до алгоритму сортування, що використовується французькими лікарями екстреної медичної допомоги. Цей алгоритм дозволяє класифікувати пацієнтів за ступенем тяжкості травми на основі критеріїв Віттеля та направляти найбільш критичних пацієнтів до спеціалізованих центрів.

Оцінка проводиться за критеріями: фізіологічні змінні, кінетичні елементи травми, анатомічна характеристика травми, ресусцитація до госпіталізації, змінні фактори.

Рання діагностика та лікування можуть зменшити смертність при абдомінальній травмі до 50 %.

При оцінці пацієнта з підозрою на абдомінальну травму, що доставлений до лікувального закладу, застосовують принципи раннього лікування тяжких травм EMST (Early Management of Severe Trauma), які включають додаткові методи діагностики, такі як рентгенографія грудної клітки та малого таза для виявлення значних ушкоджень, а також ультразвукове обстеження для визначення наявності вільної рідини у черевній порожнині, що може свідчити про внутрішньочеревну кровотечу. Використання рентгенографії у разі ізольованої абдомінальної травми зазвичай має обмежене значення і найчастіше

виявляє наявність повітря у черевній порожнині, зміну висоти діафрагми та можливі супутні травми, такі як переломи ребер, тазових кісток, хребта, гемоторакс чи пневмоторакс.

Рішення щодо проведення невідкладної лапаротомії або розгляду консервативної терапії залежить від клінічного стану пацієнта. Показання до негайного хірургічного втручання включають нестабільність гемодинаміки, позитивні ультразвукові ознаки наявності вільної рідини в черевній порожнині або патологічні виділення через пошуковий катетер, евентерацію, відкритий перелом таза та дифузний перитоніт. Експлоративна лапаротомія традиційно вважалась основним методом лікування пацієнтів з тупими та проникаючими травмами живота до недавнього часу.

Лікувальний підхід розбивається на III фази:

На I етапі виконується невідкладна операція у вкороченому обсязі з метою визначення критичних ушкоджень, застосування простих методів гемостазу та оперативного видалення виявлених ушкоджень.

II етап передбачає продовження інтенсивної терапії з метою швидкої стабілізації гемодинаміки, контролю температури тіла, корекції порушень згортання крові та проведення штучної вентиляції легень; уточнення обсягу ушкоджень.

III фаза передбачає релапаротомію - видалення тимчасових пристроїв, використаних під час невідкладного втручання (тампони, судинні шунти), повторну ревізію та проведення відновної операції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Soreide K. Epidemiology of major trauma / K. Soreide // Br. J. Surg. – 2009. – Vol. 96 (7). – P. 697–698.
2. Ендовідеохірургічні втручання при травмі живота / И. Е. Хатьков, Р. Е. Израилов, А. А. Панкратов, А. В. Жданов // Хирургия. – 2016. – № 1. – С. 15 – 19.
3. Chol Y. B. Therapeutic laparoscopy for abdominal trauma / Y. B. Chol,

K. S. Lim // *Surg. Endosc.* – 2003. – Vol. – 17 (3). – P. 421–427. 7. Bedside emergency ultrasonographic diagnosis of diaphragmatic rupture in blunt abdominal trauma / M. Blaivas, L. Brannam, M. Hawkins [et al.] // *Am. J. Emerg. Med.* – 2004. – Vol. 22 (7). – P. 601–604.

4. Smith J. Abdominal trauma: a disease in evolution / J. Smith, E. Caldwell, S. D'Amours [et al.] // *ANZ J. Surg.* – 2005. – Vol. 75 (9). – P. 790–794.

5. The major trauma outcome study: establishing national norms for trauma care / H. R. Champion, W. S. Copes, W. J. Sacco [et al.] // *J. Trauma.* – 1990. – Vol. 30 (11). – P. 1356–1365. 6. A national evaluation of the effect of trauma-center care on mortality / E. J. MacKenzie, F. P. Rivara, G. J. Jurkovich [et al.] // *N. Engl. J. Med.* – 2006. – Vol. – 354 (4). – P. 366–378. 11. Laparoscopy for blunt abdominal trauma: a challenging endeavor / M. Z. Koto, O.Y. Matsevych, F. Mosai [et al.] // *Scandinavian Journal of Surgery.* – 2019. – Vol. 108 (4). – P. 273–279. 12. Blunt abdominal trauma. Service guidelines version 2.0 / Y. Cho, R. Judson, K. Gumm [et al.] // *Royal Melbourne Hosp*

ТОРАКАЛЬНА ТРАВМА ТА ЇЇ МІСЦЕ У СТРУКТУРІ БОЙОВИХ ПОРАНЕНЬ

Москалюк Олександр Петрович

Доцент кафедри хірургії 2, кандидат медичних наук

Машкевич Анастасія Олександрівна

Студент 5 курсу, спеціальність “медицина 222”

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ: Військові конфлікти та бойові дії створюють серйозні загрози для здоров'я і життя військовослужбовців, серед яких торакальна травма займає важливе місце через свою високу травматичність та потенційну смертельність. Часи війни історично призводять до прогресу в хірургічному лікуванні травматичних ушкоджень і подальшому супроводі. Під час останніх військових конфліктів було накопичено багато знань про торакальну травму. Поранення грудної клітки можуть становити безпосередню загрозу для життя, але при системному підході та швидкому прийнятті рішень можливе втручання, яке врятує життя. Сучасні бойові дії приносять із собою вдосконалення озброєння, що призводить до змін характеристик бойового ураження.

Актуальність теми: Суворі умови, в яких виникають бойові травми, рідко сприяють надійному і всебічному збору даних; таким чином, справжню частоту торакальної травми важко встановити. Крім того, дані, які збираються, часто не включають цивільних поранених, а також поранених з місцевих національних сил.

Мета роботи. Метою даної роботи є аналіз торакальної травми її місце серед структури бойових поранень. Також оцінка впливу озброєння та засобів захисту на умови виникнення та статистику.

Матеріали та методи. Ретроспективний аналіз наукових публікацій, клінічних досліджень та метааналізів, що стосуються торакальної травми в умовах бойових дій. Систематичний аналіз клінічних випадків торакальних травм, зокрема у військових, з урахуванням військового статусу постраждалих,

механізмів травмування, ступеня тяжкості ушкоджень та результатів лікування.

Результати та обговорення: Летальність від торакальної травми залишається високою, причому 80% смертей, яким можна було б запобігти, спричинені бойовими пораненнями, що складаються з не компресійної кровотечі тулуба (абдомінальної та грудної) (NCTH). Поранення грудної клітки, черевної порожнини, тазу або їхніх суглобових з'єднань не піддаються швидкому догоспітальному втручанню у вигляді накладання джгута, яке досягло значних успіхів у боротьбі з ушкодженнями судин периферичних кінцівок. Виявилось, що 2% усіх поранень на полі бою складаються з NCTH, причому більшість із них – торакальні (32%). Шляхом розрахунку коефіцієнта шансів для смертності повідомляється, що травми грудної порожнини мають другий найвищий ризик смертності (OR 1,9) порівняно з травмами паренхіматозних органів (OR 1,0) і травмами тазу (OR 0,80). Від Громадянської війни в США до війни у В'єтнамі смертність від торакальної травми продовжувала знижуватися. Летальність під час Громадянської війни в США, Першої світової війни, Другої світової війни, Корейської війни та війни у В'єтнамі становила 62,6%, 27,0%, 11,0%, 1,5% та 2,9% відповідно.

Цікаво, що під час військових конфліктів в Афганістані та Іраку смертність від торакальної травми «несподівано» зросла до 10,5%. Головним чином це сталося завдяки широкому використанню та розвитку новітніх засобів захисту, вдосконаленню надання першої допомоги на полі бою, швидкій евакуації, що дозволяє евакуювати до лікувальних закладів більше солдатів із важкими пораненнями грудної клітки, ніж у попередні війни, а також вдосконаленій системі реєстрації поранених солдатів. Усі ці покращення призвели до того, що в статистику було включено більше солдатів із важкими торакальними пораненнями, ніж у попередніх війнах, що призвело до «несподіваного» збільшення смертності та відсоткової ваги поранених солдатів із воєнними торакальними пораненнями. Використання покращених індивідуальних бронежилетів різко зменшило травми грудної клітини та знизило летальність саме від вогнепальних поранень, виміряну відсотком загиблих у бою, який у

конфліктах до Афганістану оцінювався в 33%, а зараз становить 4,6%. Щобільше, на відміну від попередніх воєн, таких як війна у В'єтнамі, в Афганістані та Іраку вибухові травми перевершили вогнепальні травми та стали основною причиною торакальних уражень. Розробка та впровадження захисних бронежилетів, а також використання транспортних засобів, розроблених для опору вибухам саморобних вибухових пристроїв, істотно зменшила відсоток торакальних поранень більш ніж на 50%, висуваючи на першу чергу більш ортопедичні ушкодження.

Висновок: Проведений аналіз дає оцінити те, що торакальна травма займає великий відсоток в структурі бойових уражень, в більшості асоційована з тяжкими травмами та високою летальністю. Розробка та використання засобів захисту, що підвищують захист тулуба, показують, що їхнє ефективне використання значно знижує захворюваність і загальну смертність від поранень грудної клітини, покращуючи статистику та виживаність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Leong Tan GW, Pek CH, Wong D, et al. Management of blunt traumatic thoracic aorta injuries with endovascular stent-grafts in a tertiary hospital in an urban Asian city. *Annals of Vascular Surgery*. 2011 Jul;25(5):605-611. DOI: 10.1016/j.avsg.2010.12.009. PMID: 21435831.

2. Ivey KM, White CE, Wallum TE, Aden JK, Cannon JW, Chung KK, et al. Thoracic injuries in US combat casualties: a 10-year review of operation enduring freedom and Iraqi freedom. *J Trauma Acute Care Surg*. 2012;73(6):S514–S519. [PubMed] [Google Scholar]

3. Belmont PJ, Schoenfeld AJ, Goodman G. Epidemiology of combat wounds in Operation Iraqi Freedom and Operation Enduring Freedom: orthopaedic burden of disease. *J Surg Orthop Adv*. 2010 Spring;19(1):2-7. PMID: 20370999.

4. Kuckelman, J., Cuadrado, D. & Martin, M. Thoracic Trauma: a Combat and Military Perspective. *Curr Trauma Rep* 4, 77–87 (2018). <https://doi.org/10.1007/s40719-018-0112-8>

ВПЛИВ ВИДУ ВИГОДОВУВАННЯ НА СТАН ЗДОРОВ'Я ТА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ

Нестеровська Галина Романівна

Викладач педіатрії

Новоселицький медичний фаховий коледж

м. Новоселиця, Україна

Актуальність. Основа здоров'я людини в більшості випадків закладається в дитячому віці. А оскільки їжа забезпечує організм дитини необхідними речовинами, то на її ріст, розвиток і стан здоров'я безпосередньо впливає характер харчуванням. Якраз грудне молоко вміщує оптимальні фактори росту і розвитку дитини, а також медіатори- катехоламіни, адреналін, гормони, ферменти, що забезпечують високий імунологічний захист, сприяють гармонійному розвитку дитини і зниженню захворюваності.

Мета: виявити вплив виду вигодовування на стан здоров'я та гармонійний розвитку дітей першого року життя на 1-ій і 2-ій ділянках м. Новоселиця.

Матеріали та методи. Нами було проведено аналіз 36 історій розвитку дитини (ф-112) та анкетування батьків дітей першого року життя на 1-ій і 2-ій ділянках м. Новоселиця. Також була проведена функціональна оцінка стану та аналіз показників фізичного і психомоторного розвитку дітей. На природньому вигодовуванні знаходилися 16 дітей (0-12 місяців)- I група, на змішаному вигодовуванні молочними сумішами та грудному молоці- 11 дітей (II група), а на штучному вигодовуванні- 9 дітей (III група).

Результати досліджень. При аналізі показників фізичного та нервово-психічного розвитку у всіх трьох групах незалежно від виду вигодовування суттєвих відхилень не виявлено. Функціональний стан внутрішніх органів оцінено за наступними показниками: алергії (аномалії конституції) у I гр.- 1 дітей , у II гр.-5, у III гр.- 7; ГРВІ: у I гр.- 2 дітей , у II гр.-3, у III гр.- 5 ; диспепсії (гастроінтестинальні інфекції) у I гр.-0, у II гр. – 3, у III гр.- 5; дефіцитні анемії були виявлені у однієї дитини в II групі та у 2-х

дітей в III групі

Висновок. Наші дослідження показали , що алергічні реакції є найбільш поширеним станом серед дітей першого року життя, особливо у тих дітей, які були переведені на штучне вигодовування. У перші 6 місяців у дітей на природньому вигодовуванні відмічено високий рівень імунного захисту, тому ГРВІ у них зустрічаються рідко. Таким чином доведено, що характер вигодовування малюка на першому році життя впливає на стан їх здоров'я. Цей факт підтверджує важливість природного вигодовування. На гармонійний розвиток дитини характер харчування впливає в меншій мірі.

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ ПРИ КІФОЗІ ГРУДНОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА

Науковий керівник:

Новакова Любов Володимирівна

Доцент кафедри

Фізичної терапії, ерготерапії та фізичного виховання

Тернопільського національного медичного

університету імені І. Я. Горбачевського

Міністерства охорони здоров'я України

кандидат педагогічних наук

Детальна інформація

Ніштун Ігор Олександрович

Студент

Тернопільський національний медичний університет

імені І. Я. Горбачевського

Вступ. / Introductions. Можна сказати, що медичною аксіомою є твердження про те, що постава людини не належить до спадкових факторів. Звісно, так чи інакше, а постава змінюється протягом життя людини. І хоч формування постави у людини відбувається з ранніх етапів життя, та різні фактори протягом життєдіяльності впливають на її зміну.

Кіфоз - це надмірне закруглення вперед верхньої частини спини. Легкий кіфоз викликає мало проблем. Важкий кіфоз може викликати біль і спотворювати. Лікування кіфозу залежить від віку, а також від причини та наслідків викривлення. Збільшення грудної кривизни хребта є порушенням постави, відомим як сагітальна деформація. Нормальний кут хребта при грудному кіфозі (ГК) коливається від 20° до 40°, а кути ГК 45–50° називаються постуральним кіфозом, посиленням кіфозом або гіперкіфозом.

Кіфоз є проблемою порушення постави для людей у будь - якому віці. Робота над проблемою виявлення кіфозу та необхідність фізичної реабілітації при наявності даної вади актуальна завжди. І полягає це в тому, що ускладнення при даній патології різноманітні і дуже впливають на якість життя людини. Чим раніше відбудеться звернення пацієнта по допомогу до лікарів чи

фізичних терапевтів, тим швидше він отримає результат по корекції постави та попередить ряд ускладнень, що обов'язково будуть проявлятися з прогресуванням даної патології.

Мета роботи. / Aim. Визначити ефективність впливу комплексної програми корегувальних вправ під час реабілітації дітей та підлітків з кіфозом.

1. Вивчити і проаналізувати доступні джерела літератури за темою кіфозу.

2. Дослідити динаміку змін кута кіфозу у досліджуваних пацієнтів при різних програмах реабілітації

3. Оцінити ступінь кіфозу у досліджуваних групах під впливом різних схем реабілітації

4. Визначити зміни показників оцінки якості життя у пацієнтів з кіфозом під впливом різних схем реабілітації.

Матеріали та методи./Materials and methods. У дослідженні брали участь 18 пацієнтів з кіфозом. Вік обстежених становив від 10 до 15 років.

Таблиця 1

Віковий розподіл пацієнтів з кіфозом у групах

Вік	КГ, n=8	ЕГ, n=10
10-11 років	2 (25 %)	3 (30 %)
12-13 років	3 (37,5 %)	3 (30 %)
14-15 років	3 (37,5 %)	4 (40 %)

Кількість хлопців і дівчат у дослідженні статистично не відрізнялася у групах.

Таблиця 2

Розподіл пацієнтів за статтю

Стать	КГ, n=8	ЕГ, n=10	p
Хлопці	5 (60 %)	7 (61,9 %)	p>0,05
Дівчата	3 (40 %)	3 (38,1 %)	p>0,05

Згідно анамнестичних даних у пацієнтів найчастіше зустрічаються такі скарги: біль в спині, швидка втомлюваність, загальна слабкість, порушення сну.

За допомогою інклінометра вимірювали кут грудного кіфозу, поклавши основу інструменту на остисті відростки T1-T2 і T12-L1, попередньо локалізовані ручною пальпацією.

Проводилося анкетування пацієнтів стосовно захворювання та оцінки якості життя.

Результати та обговорення./Results and discussion. Поширеність неправильної постави у підлітків коливається від 22% до 65%. Було показано, що звичне неправильне положення тіла знижує здатність хребта сприймати, підтримувати та змінювати нейтральні пози. Погане усвідомлення постави було пов'язане зі звичними змінами пози, що створює більше навантаження на опорні структури. Для реабілітації при кіфозі використовуються різноманітні методи, включаючи мануальну терапію, вправи для постави, ортези, тейпування, хірургічне втручання та лікувальну гімнастику.

Висновки./Conclusions. Аналіз друкованих джерел про кіфоз свідчить про складність цього захворювання. Воно може мати різноманітні причини виникнення. Діагностика та симптоматика та методи реабілітації варіюють в залежності від важкості та причини кіфозу.

Зміни кута кіфозу у досліджуваних пацієнтів показали, що статистично достовірне зменшення кута спостерігалось у ЕГ $p < 0,05$, яка займалася за запропонованою програмою реабілітації на відміну від КГ, які займалися за стандартною методикою. Це вказує на вищу ефективність запропонованого методу у ЕГ порівняно з КГ.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Поширеність неправильної постави у підлітків коливається від 22% до 65%. У підлітків неправильна постава та погане усвідомлення пози можуть з часом стати звичними. Було показано, що звичне неправильне положення тіла знижує здатність хребта сприймати, підтримувати та змінювати нейтральні пози. Погане усвідомлення постави було пов'язане зі звичними змінами пози, що створює більше навантаження на опорні структури. За літературними даними визначено, що неусвідомлення не ідеальних поз під час стояння та сидіння

може мати серйозні довгострокові наслідки. Для реабілітації при кіфозі використовуються різноманітні методи, включаючи мануальну терапію, вправи для постави, ортези, тейпування, хірургічне втручання та лікувальну гімнастику.

Висновки./Conclusions. Аналіз друкованих джерел про кіфоз свідчить про складність цього захворювання. Воно може мати різноманітні причини виникнення. Діагностика та симптоматика та методи реабілітації варіюють в залежності від важкості та причини кіфозу.

Зміни кута кіфозу у досліджуваних пацієнтів показали, що статистично достовірне зменшення кута спостерігалось у ЕГ $p < 0,05$, яка займалася за запропонованою програмою реабілітації на відміну від КГ, які займалися за стандартною методикою. Це вказує на вищу ефективність запропонованого методу у ЕГ порівняно з КГ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hertling D.K.R. *Management of Common Musculoskeletal Disorders: Physical Therapy Principles and Methods*. Lippincott Williams & Wilkins; Philadelphia, PA, USA: 2006.
2. Yakut Y. *Kas-İskelet Sistemi Kinezyolojisi*. 1st ed. Hipokrat Yayıncılık; Ankara, Turkey: 2018. Aksiyal İskelet; pp. 317–476.
3. Lizak D., Czarny W., Niewczas M. The problem of postural defects in children and adolescents and the role of school teachers and counselors in their prevention. *Sci. Rev. Phys. Cult.* 2014;4:11–18.
4. Bansal S., Katzman W.B., Giangregorio L.M. Exercise for improving age-related hyperkyphotic posture: A Systematic Review. *Arch. Phys. Med. Rehabil.* 2014;95:129–140. doi: 10.1016/j.apmr.2013.06.022.
5. Brzęk A., Dworak T., Strauss M., Gomar F.S., Sabbah I., Dworak B., Leischik R. The weight of pupils' schoolbags in early school age and its influence on body posture. *BMC Musculoskelet Disord.* 2017;18:117. doi: 10.1186/s12891-017-1462-z.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ВІРУСНИХ ГЕПАТИТІВ В І С

Павлович Іоан Валерійович

Студент

Давиденко Оксана Миколаївна

Доцент кафедри, кандидат медичних наук

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ

Вірусні гепатити є серйозними захворюваннями печінки, які можуть призвести до значних ускладнень та навіть загрожувати життю. Оскільки багато видів вірусних гепатитів можуть протікати без симптомів або мати непомітний перебіг, точна та швидка діагностика є важливою для належного лікування та запобігання поширенню захворювання.

Сучасні методи діагностики вірусних гепатитів використовують передові технології та підходи, що дозволяють точно виявляти наявність вірусу, оцінювати ступінь зараження, а також прогнозувати хід захворювання. У зв'язку з поширенням цих захворювань по всьому світу та їхньою значущістю для громадського здоров'я, постійний розвиток методів діагностики є надзвичайно важливим.

У даній доповіді розглянемо найновіші та найбільш ефективні методи діагностики вірусних гепатитів, їхні переваги та можливості застосування в клінічній практиці.

Мета роботи

Метою даної роботи є систематизація та аналіз сучасних методів діагностики гепатитів В і С на основі наукових досліджень та медичної літератури з метою з'ясування їх ефективності, точності та застосування в клінічній практиці.

Матеріали та методи

Матеріали

1. Клінічні зразки крові:

- Дослідження проводяться на клінічних зразках крові, зазвичай взятих з вени пацієнта.

2. Комп'ютерні програми та аналітичні інструменти:

- Для аналізу результатів тестів використовуються спеціалізовані програми та інструменти, які дозволяють обробляти та інтерпретувати отримані дані.

Методи

1. Імунологічні тести:

- Використовуються імуноензимні аналізи (ELISA), які дозволяють виявити наявність антигенів або антитіл, таких як HBsAg для гепатиту В або антитіла до HCV для гепатиту С.

2. Молекулярні тести:

- Полімеразна ланцюгова реакція (ПЛР) використовується для виявлення та кількісної оцінки вірусного геному у крові. Для гепатиту В визначають наявність HBV DNA, а для гепатиту С - HCV RNA.

3. Генетичні тести:

- Деякі дослідження включають визначення генетичних варіантів вірусу гепатиту, що може впливати на відповідь на лікування та розвиток ускладнень.

4. Еластографія печінки:

- Нетравматичний метод, який вимірює жорсткість печінки, використовується для оцінки ступеня фіброзу.

Результати та обговорення

Серед сучасних методів діагностики гепатитів В і С найбільш поширеними є імунологічні та молекулярні тести. До імунологічних методів належать виявлення антигенів та антитіл у крові, таких як HBsAg (гепатит В) та антитіла до вірусу гепатиту С (HCV).

Молекулярні методи включають полімеразну ланцюгову реакцію (ПЛР), яка дозволяє виявляти вірусний геном в крові, що дозволяє встановити наявність інфекції на ранніх стадіях.

Вірусний гепатит В

Діагностика ВГВ має кілька етапів.

1. Визначення поверхневого антигена гепатиту В — HBsAg. Наявність HBsAg свідчить про гострий або хронічний гепатит, носійство вірусу. Для виявлення антитіл застосовують швидкі діагностичні тести (які можуть бути у сімейного лікаря чи в аптеці) або здають кров у лабораторії.

2. Додаткові обстеження, зокрема: визначення anti-HB, HBcAg, IgM anti-HBc, anti-HBe, HBeAg, anti-HBe, ДНК ВГВ, вірусу гепатиту дельта тощо. Такі обстеження призначає та інтерпретує лише лікар.

3. Ступінь пошкодження печінки (фіброз, цироз) визначають переважно за допомогою неінвазивних методів: фіброскану (еластометрії печінки), розрахунку індексів APRI, FIB-4, фібротесту. З огляду на високу вартість фіброскану можна визначити ураження печінки за допомогою спеціального калькулятора, увівши окремі показники крові.

Вірусний гепатит С

Гостра інфекція ВГС зазвичай має безсимптомний перебіг, тому її нечасто діагностують на ранніх етапах. Хронічний вірусний гепатит С у більшості хворих так само не має симптомів і може тривати десятки років, що призводить до серйозного ураження печінки.

Діагностика ВГС має кілька етапів.

1. Серологічний скринінг на антитіла до ВГС.

Виявлення антитіл (IgG, IgM) до ВГС може свідчити як про гостру чи хронічну стадію захворювання, так і про перенесений у минулому вірусний гепатит С. Адже близько 25% осіб, інфікованих ВГС, спонтанно позбавляються вірусу без будь-якого лікування, проте у більшості випадків антитіла у них лишатимуться довічно.

Для виявлення антитіл застосовують швидкі діагностичні тести (які можуть бути у сімейного лікаря чи в аптеці) або здають кров у лабораторії.

2. Якщо підтверджено наявність антитіл до ВГС, для визначення діагнозу необхідно перевірити наявність РНК ВГС або core-антигена ВГС. Це

обстеження допомагає з'ясувати, чи наявна ВГС-інфекція у крові людини.

3. У разі підтвердження хронічної інфекції ВГС можна визначити генотип вірусу — це важливо для обрання схеми лікування. Проте завдяки існуванню пангенотипних схем визначення генотипу таке дослідження необов'язкове.

4. Ступінь пошкодження печінки (фіброз, цироз) визначають переважно за допомогою неінвазивних методів: фіброскану (еластометрії печінки), розрахунку індексів APRI, FIB-4, фібротесту. З огляду на високу вартість фіброскану можна визначити ураження печінки за допомогою спеціального калькулятора, увівши окремі показники крові.

Висновки

Сучасні методи діагностики гепатитів В і С відзначаються високою чутливістю та специфічністю, що дозволяє вчасно виявляти інфекцію та починати лікування. Імунологічні та молекулярні тести є основою клінічної діагностики цих захворювань. Однак важливо пам'ятати, що правильне використання та інтерпретація результатів тестів є ключовим для точної діагностики та лікування пацієнтів з гепатитом В і С.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗМІНИ ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО СТАНУ ПЛОДА У ЖІНОК ПІД ЧАС ПРОЛОГАЦІЇ ВАГІТНОСТІ

Присяжнюк О. В.

студентка

Гошовська А. В.

К.м.н., асистентка

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація. В статті наведені основні показники діагностики внутрішньоутробного стану плода у жінок з переношеною вагітністю.

Кардіотокографічна діагностика – це одна із перших ланок віддзеркалення внутрішньоутробного стану плода, що служить сигналом для подальшого спостереження та тактики ведення жінок в терміні гестації більше 40 тижнів. Найбільш інформативними показниками, що відображають внутрішньоутробний стан плода, за даними КТГ є базальна частота серцевих скорочень, амплітуда, частота миттєвих осциляцій, кількість, амплітуда, тривалість акцелерацій та децелерацій та реактивність не стресового тесту.

Більш значні порушення параметрів, які діагностовані під час запису кардіотокограм у жінок з переношеною вагітністю, а саме зниженням АМО та кількості осциляцій, зменшення кількості акцелерацій, одночасне збільшення варіабельних, глибоких, довготривалих децелерацій під час вагітності та виникнення пізніх децелерацій в пологах (dip II, dip III), зростання відсотка стабільного ритму зі значними ділянками монотонності і синусоїдального ритму вказував на порушення внутрішньоутробного стану плода : гіпоксію, дистрес плода та порушення плацентарного кровообігу у 87,6% випадків жінок з переношеною вагітністю. Необхідно зазначити, що за даними КТГ у більшості жінок контрольної групи був діагностований задовільний стан плода.

Для діагностики порушень плацентарного комплексу та внутрішньоутробного стану плода існують безліч різноманітних методів, однак одним із перших та достовірних методів є кардіотокографічне дослідження

Дані КТГ дозволяють своєчасно діагностувати, попередити загрозовий стан плода (гіпоксію, дистрес) під час вагітності, пологів та прийняти правильну акушерську тактику щодо ведення даної пацієнтки.

Ключові слова: вагітність, кардіотокограма, плацентарний комплекс.

Вступ. Проблема переношеної вагітності та запізнених пологів до цього часу представляє великий науковий інтерес для акушер-гінекологів та перинатологів, оскільки основною причиною гестаційних ускладнень при терміні гестації більше 40 тижнів є порушення функції плацентарного комплексу. Важливість і актуальність проблеми пояснюється великим числом ускладнень під час вагітності, пологах та післяпологовому періодах. Для діагностики порушень плацентарного комплексу та внутрішньоутробного стану плода існують безліч різноманітних методів, однак одним із перших та достовірних методів є кардіотокографічне дослідження.

За статистикою у кожній третій вагітній відбувається пролонгація вагітності більше 40 тижнів, своєчасна інструментальна діагностика внутрішньоутробного стану плоду попереджає виникнення гестаційних ускладнень під час вагітності та пологів.

Мета роботи. Головною метою цієї роботи є діагностувати особливості кардіотокографічних показників у жінок з ознаками переношеної вагітності та порівняти отримані результати з показниками жінок до 40 тижнів гестації.

Матеріали та методи. Для оцінки результатів кардіотокографічних даних нами було проведено розподіл вагітних на 2 групи: основну групу склали 30 вагітних з переношеною вагітністю в терміні 41-42 тижні та контрольну групу склали 20 здорових вагітних в терміні 37-40 тижнів гестації. Для діагностики переношеної вагітності нами приймалися до уваги наступні дані: підрахунок терміну гестації по менструальному циклу, овуляції, УЗД скринінгових методах дослідження, перших рухах плода, відкриття декретної відпустки. В комплексі проведених досліджень були включені: ехографічні обстеження (фетометрія, плацентографія, БПП та доплерометричні дані кривих

швидкостей кровотку), кардіотокографія, амніоскопія. Слід зазначити, що розподіл груп по віковій категорії складав від 20 до 35 років. Першовагітні-18(30%), повторновагітні – 42 (70%). Найбільш частими екстрагенітальними захворюваннями у жінок основної групи були: анемія I та II ступеня 12 (40%), захворювання ШКТ- 6(20%), захворювання сечовидільної системи – 5 (16,6%), варикозне розширення вен нижніх кінцівок –8(26,7%), захворювання щитоподібної залози – 4 (13,3%). Проводячи ретроспективний аналіз медичної документації зазначено, що у жінок основної групи спостерігались такі гестаційні ускладнення: загроза самовільного викидня без кровомазання – 16 (53,3%), загроза самовільного викидня з кровомазанням у ранньому ембріональному періоді з частковим відшаруванням хоріона -8 (26,7%), ранні гестози – 9 (30%), СЗРП I та II ст. – 7 (23,3%). Для діагностики внутрішньоутробного стану плода всім вагітним (основна та контрольні групи) проведено кардіотокографічне дослідження.

Результати і обговорення. Всім жінкам основної та контрольної груп виконано кардіотокографічне дослідження (КТГ). За даними КТГ оцінювали такі параметри: базальна частота серцевих скорочень (БЧСС),варіабельність ЧСС(амплітуду і частоту осциляцій), наявність і тип тимчасових змін БЧСС у вигляді прискорення (акцелерація), чи уповільнення (децелерація)серцевого ритму. Встановлено, що у жінок основної групи (табл.1) зміна базальної частоти серцевих скорочень (БЧСС) в бік тахікардії ($p>0,05$) сягала 175,8пош/хв і більше, однак у 32,5% випадків цей показник перебував на рівні 110-170 пош/хв. Стійка брадикардія була зафіксована у 2 жінок (6,6%). Реактивність автономної системи у плода доповнюється оцінкою варіабельності. Варіабельність свідчить про відхилення від середнього рівня базального ритму у вигляді осциляцій. Оцінку варіабельності базального ритму проводили за амплітудою і частотою. У жінок основної групи з проявами функціональних порушень плацентарного комплексу амплітуда миттєвих осциляцій (АМО) порівняно з нормою зменшувалася і КТГ зазвичай мала сплюснений, монотонний низькоамплітудний та низькочастотний ритм. АМО знижувалася

до $4,2 \pm 0,2$ мм ($p < 0,001$) у жінок з проявами перенесеної вагітності проте, у жінок контрольної групи цей показник сягав в межах $10,8 \pm 0,52$ мм. Частота осциляцій у жінок основної групи сягала $3,1 \pm 0,12$ осц./хв, коли у жінок контрольної групи цей показник сягав в межах $7,5 \pm 0,18$ осц./хв. Прояв зафіксованого монотонного ритму кривої свідчить про гіпоксичні порушення плода у жінок основної групи.

Акцелерації – це показник стабільного функціонального стану плода, який найбільше відмічався у групі контролю. Так кількість акцелерацій у здорових жінок (у терміні до 40 тиж. вагітності) на протязі 20 хв. дослідження сягала $6,9 \pm 0,24$, амплітуда – $22,6 \pm 1,20$, тривалість – $14,6 \pm 0,57$ с. Слід зазначити, що у жінок основної групи у порівнянні з групою контролю значно знижувалася так кількість акцелерацій сягала $1,5 \pm 0,37$ ($p < 0,001$). Амплітуда становила $15,6 \pm 1,5$ ($p < 0,01$), тривалість відповідно, $8,9 \pm 0,58$ с. ($p > 0,05$).

Негативний показник, який відображав патологічний стан плода у вигляді вираженої гіпоксії, що спостерігався переважно у жінок основної групи. Кількість децелерацій у жінок основної групи сягав $4,6 \pm 0,29$ ($p < 0,001$), амплітуда сягала $25,1 \pm 1,81$ ($p < 0,05$), тривалістю $3,62 \pm 0,41$ с. ($p < 0,001$). Проте, діагностовано, що у жінок контрольної групи кількість децелерацій була незначною $1,3 \pm 0,2$, амплітуда сягала $1,54 \pm 1,32$, тривалість – $0,6 \pm 0,06$ с.

Таблиця 1

Показники кардіотокограм у обстежених вагітних (M±m)

Показники КТГ	Групи вагітних	
	Основна група (n =30)	Контрольна група (n =20)
БЧСС, пош./хв.	$175,8 \pm 2,3$	$145,6 \pm 1,03$
АМО, пош./хв.	$4,2 \pm 0,2$	$10,8 \pm 0,52$
Чосцосц./хв.	$3,1 \pm 0,12$	$7,5 \pm 0,18$
Акцелерації	Кількість	$1,5 \pm 0,37$
	Амплітуда, пошт./ хв.	$15,9 \pm 1,5$
	Тривалість, с	$8,9 \pm 0,58$
Децелерації	Кількість	$4,6 \pm 0,29$
	Амплітуда, пошт./ хв.	$25,1 \pm 0,81$
	Тривалість, с	$3,62 \pm 0,41$
Рухи	3-6	5-10

Оцінюючи дані КТГ жінок у пологах слід відмітити, що у жінок основної групи з'являлися пізні dip II, dip III децелерації, що свідчило про важку гіпоксію та дистрес плода, що слугувало до термінового пологорозрішення шляхом кесаревого розтину.

Так у жінок основної групи кількість децелерацій варіювала від 4,6-5,7±0,12; амплітуда коливалася в межах 16-23 пош./хв. – 19,6±0,41 пош./хв., тривалість становила від 18-31 с – 24,2±0,77 с. Проте, у жінок контрольній групі вагітних спостерігалися поодинокі, спорадичні, короткотривалі децелерації, що виникали у відповідь на рухи плоду. Кількість децелерацій становила 1,3-2,1±0,08, амплітуда коливалася у межах від 16 до 19 пош./хв. – 17,4± 0,12пош./хв., а тривалість коливалася в межах 15-19 с. і в середньому становила 17,2±0,16 с. З початком пологової діяльності у здорових вагітних спостерігали поодинокі, періодичні (ранні) децелерації: dip 0, dip I, які тривали не більше 15 с.

Оцінюючи рухову активність плоду у жінок основної та контрольної груп на момент запису КТГ(20хв.)діагностовано, що кількість рухів плода у жінок основної групи в 3-6, проте у жінок контрольної групи рухова активність плоду сягала в межах 5-10.

Більш значні порушення параметрів, які діагностовані під час запису кардіотокограму жінок основної групи, а саме, зниженням АМО та кількості осциляцій, зменшення кількості акцелерацій, одночасне збільшення варіабельних, глибоких, довготривалих децелерацій під час вагітності та виникнення пізніх децелерацій в пологах (dipII, dipIII), зростання відсотка стабільного ритму зі значними ділянками монотонності і синусоїдального ритму вказував на порушення внутрішньоутробного стану плода: гіпоксію, дистрес плода та порушення плацентарного кровообігу у 87,6% випадків у жінок з переношеною вагітністю. Необхідно зазначити, що за даними КТГ у більшості жінок контрольної групи був діагностований задовільний стан плода.

Висновки. Отже, найбільш інформативними показниками, що відображають внутрішньоутробний стан плода, за даними КТГ є базальна

частота серцевих скорочень, амплітуда, частота миттєвих осциляцій, кількість, амплітуда, тривалість акцелерацій та децелерацій та реактивність не стресового тесту. Дані КТГ дозволяють своєчасно діагностувати, попередити загрозливий стан плода (гіпоксію, дистрес) під час вагітності, пологів та прийняти правильну акушерську тактику щодо ведення даної пацієнтки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Besyedin V. M., Doroshenko-Kravchuk M.V. (2016). Stan hormonal'noyi funktsiyi platsenty u nemolodykh pershorodyachykh, mozhlyvosti kompleksnoyi terapiyi fetoplatcentarnoyi nedostatnosti [The state of hormonal function of the placenta in older primiparous women, the possibility of complex therapy of fetoplacental insufficiency]. *Visn. nauk. doslidzhen'*. №2(35). S.227-229.
2. Dashkevych V. YE., Yanyuta S. M. (2017). Platsentarna nedostatnist': suchasni aspekty patohenezu, diahnostyky, profilaktyky ta likuvannya [Placental insufficiency: modern aspects of pathogenesis, diagnosis, prevention and treatment]. *Mystetstvo likuvannya*. №4. S.20-36.
3. Kalinovs'ka I. V. (2018). Doslidzhennya rivnya £-mikrohlobulinu v materyns'kiy syrovattsi krovi pry platsentarniy formi fetoplatcentarnoyi nedostatnosti u rizni termyny vahitnosti [Study of the level of £ -microglobulin in maternal serum in the placental form of fetoplacental insufficiency at different stages of pregnancy]. *Odes. medychny zhurnal*. №2. S.51-56.
4. Reznichenko H. I., Besarabov YU. M. (2016). Patohenetychni ta klinichni aspekty khronichnoyi platsentarnoyi nedostatnosti, profilaktyka i likuvannya [Pathogenetic and clinical aspects of chronic placental insufficiency, prevention and treatment]. *Zaporizhs'ky med. zhurn*. №2. pp.75-79.
5. Rets YU. V. (2018). Hormonal'no-hystometrycheskye korrelyatsyy pry khronycheskoy platsentarnoy nedostatochnosti [Hormonal-histometric correlations in chronic placental insufficiency]. *Vopr.hynekol.,akush.y perytol*. T.7, №1. pp.12-15.
6. Fylyppov O. S., Kazantseva A. A. (2017). Prohnostycheskaya znachymost' razlychnykh metodov dyahnostyky fetoplatcentarnoy nedostatochnosti

[Prognostic significance of various methods for diagnosing fetoplacental insufficiency]. *Problemy reproduktsyy*. №3. pp.60-64.

7. Chepka YU. L. (2019). Prohnozuvannya fetoplatsentarnoyi nedostatnosti na osnovi statystychnoho bahatofaktornoho komp'yuternoho analizu [Prediction of fetoplacental insufficiency based on statistical multifactor computer analysis]. *Ukrayins'kyy medychnyy chasopys*. №1(33). pp.105.-108.

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПРОГРАМ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДЛЯ ПАЦІЄНТІВ ПІСЛЯ УСКЛАДНЕНИХ ТРАВМ ЗВ'ЯЗОК КОЛІННОГО СУГЛОБУ

Проценко Денис Кирилович

Магістр 2 року навчання 3 медичного факультету
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету
м. Запоріжжя, Україна

Ведення. Формування індивідуальних програм реабілітації для пацієнтів після ускладнених травм зв'язок колінного суглобу є актуальним завданням у сфері медичної реабілітації. Травми колінного суглобу, які можуть виникнути внаслідок різноманітних ситуацій, включаючи аварії та спортивні травми, часто призводять до хірургічних втручань. Ця проблема вимагає уваги через частоту виникнення травм. Забезпечення комплексного підходу до реабілітації пацієнтів після травм зв'язок колінного суглобу і є важливим аспектом сучасної медичної практики.

Мета дослідження. Метою роботи було методом аналізу наукових літературних даних визначити правильність тактики формування індивідуальних програми реабілітації для пацієнтів після ускладнених травм зв'язок колінного суглобу.

Матеріали та методи: огляд наукової літератури, синтез та узагальнення даних.

Результати та обговорення. Ускладнені травми зв'язок колінного суглобу - це травми, при яких пошкоджені не тільки зв'язки, але і інші структури колінного суглобу, такі як меніски, зв'язки, хрящі або кістки. Ускладнені травми є більш серйозними, ніж прості, і вимагають більш тривалої та інтенсивної реабілітації. Важливою частиною реабілітації після ускладнених травм зв'язок колінного суглобу є формування індивідуальної програми реабілітації, яка буде адаптована до конкретних потреб пацієнта. При складанні індивідуальної програми реабілітації особлива увага приділяється віковій

категорії пацієнтів. Пацієнти молодшого віку, як правило, мають більший потенціал для відновлення, ніж пацієнти старшого віку. Загальний стан здоров'я пацієнта також може впливати на тривалість і складність реабілітації. Пацієнти з іншими захворюваннями, такими як серцево-судинні захворювання або діабет, можуть мати більш тривалий період реабілітації. Невідкладне відновлення функцій колінного суглобу є важливим аспектом реабілітації для покращення рухливості, зменшення болю та уникнення хронічних ускладнень. Індивідуалізований підхід у реабілітації необхідний, оскільки кожна травма та кожен пацієнт унікальні. Сучасні методи, такі як фізіотерапія, використання віртуальної реальності та передові технології, спрямовані на швидке та ефективно відновлення функцій. Це не лише покращує якість життя пацієнта, але й сприяє їхньому швидшому поверненню до повсякденних та професійних звичок.

Перший етап лікування ускладнених травм спрямований на зменшення болю та набряку. Для цього застосовуються холод, компресію, підвищену позицію та нестероїдні протизапальні препарати.

Другий етап лікування спрямований на відновлення рухливості колінного суглоба та зміцнення м'язів, які підтримують коліно. На цьому етапі застосовуються вправи на розтяжку та зміцнення м'язів.

Третій етап лікування спрямований на відновлення балансу та координації. Використання вправ на баланс та координацію на даному етапі сприятимуть більш швидкому відновленню функцій колінного суглобу. Прогноз для ускладнених травм зв'язок колінного суглобу зазвичай сприятливий. При правильному лікуванні та реабілітації більшість пацієнтів можуть повністю відновити функцію колінного суглоба.

Висновки:

1. Формування індивідуальних програм реабілітації для пацієнтів після ускладнених травм зв'язок колінного суглобу є важливим завданням, яке може забезпечити максимальне відновлення функції колінного суглоба та знизити ризик повторних травм.

2. Рання та комплексна реабілітація сприятиме більш швидкому відновленню функцій колінного суглобу.

3. Застосування засобів та методів індивідуальної фізичної терапії сприятимуть не лише швидкому відновленню функцій, а й поверненню пацієнта до повсякденного життя.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОЇ БЕЗОПІАТНОЇ АНАЛЬГЕЗІЇ

Расенко Андрій Володимирович,

асистент

Драбчак Карина Олександрівна,

Заворіна Валерія Олегівна,

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Актуальність теми полягає в необхідності пошуку ефективних та безпечних методів контролю болю у пацієнтів під час різноманітних медичних процедур та хірургічних втручань. Використання опіоїдів, зокрема, може призвести до розвитку залежності, непереносимості та інших серйозних ускладнень. У зв'язку з цим, пошук альтернативних методів анальгезії стає дуже важливим для забезпечення безпеки пацієнтів. Мультимодальна безопіатна анальгезія дозволяє досягти ефективного контролю болю, зменшуючи при цьому ризик ускладнень та побічних реакцій. Розвиток нових технологій та методів дозволяє здійснювати більш точне та індивідуалізоване керування болем відповідно до потреб кожного пацієнта.

Мета роботи. Аналіз літературних джерел в оцінці ефективності та безпеки сучасних підходів до використання мультимодальної безопіатної анальгезії в клінічній практиці. Оцінка впливу мультимодальної безопіатної анальгезії на тривалість відновлення після операції та загальну якість життя пацієнтів. Вивчення побічних ефектів та безпеки застосування мультимодальної безопіатної анальгезії у порівнянні з традиційними методами. Порівняння рівня болю та задоволення пацієнтів із застосуванням мультимодальної безопіатної анальгезії та традиційних методів контролю болю.

Матеріали та методи. Для написання роботи була використана медична література вітчизняних та закордонних авторів, а також статті, опубліковані науковими інтернет-виданнями. Були проаналізовані інтернет-ресурси щодо

сучасних підходів до використання мультимодальної безопіатної анальгезії.

Результати та обговорення. Сучасні підходи до використання мультимодальної безопіатної анальгезії в медичній практиці представляють собою комплексний підхід до контролю болю, який базується на використанні різноманітних методів та препаратів з метою зменшення або уникнення використання опіоїдних препаратів. Основною метою мультимодальної безопіатної анальгезії є забезпечення ефективного контролю болю та зменшення ризику побічних ефектів, пов'язаних з опіоїдами.

Одним з ключових принципів мультимодальної безопіатної анальгезії є комбінація різних препаратів та методів з різним механізмом дії, які доповнюють один одного та дозволяють досягти більш ефективного контролю болю. Наприклад, комбінування НПЗП з парацетамолом або локальним анестетиком може забезпечити значне зниження потреби у опіоїдах та зменшення інтенсивності болю. Відомо, що використання комбінації різних анальгетичних препаратів, що діють за різними механізмами, може призвести до синергічної взаємодії. Це означає, що використання низьких доз цих препаратів у поєднанні може підвищити їхню ефективність і зменшити вираженість побічних ефектів. Останні дослідження підтверджують доцільність зменшення використання опіоїдів за рахунок розширення концепції загальної мультимодальної анестезії, що призвело до з'яви нової концепції - безопіоїдної анальгезії. Застосування безопіоїдної анальгезії допомагає зменшити потребу у системних та нейроаксіальних препаратах для знеболення під час операції, що може свідчити про ефективність опіоїдзберігаючих методик. Крім того, безопіоїдну анальгезію можна комбінувати з регіонарною анальгезією для покращення контролю над болем.

Локорегіонарна анестезія дозволяє утриматися від небажаного застосування наркотичних анальгетиків, сприяючи значному зменшенню ризику опіоїдіндукованих побічних явищ, зокрема пригнічення дихального центру, зупинки дихання, виникнення блювотного рефлексу та падіння артеріального тиску. Деякі групи пацієнтів мають особливу користь від

застосування безопіоїдної анальгезії. Це включає пацієнтів з опіоїдною залежністю, хронічним больовим синдромом, ожирінням, онкологічними захворюваннями та тих, хто очікує прискореного або покращеного відновлення після операцій. У таких випадках використання безопіоїдної анальгезії може зменшити ризик розвитку опіоїдної толерантності та залежності, покращити контроль над больовим синдромом та покращити результати хірургічного лікування. Крім того, це може сприяти покращенню загального стану пацієнтів після операцій і зменшенню тривалості їхнього перебування в лікарні. Крім того, ретроспективний аналіз, проведений ученими із Кореї Т.К. Oh et al. (2017), виявив, що високі дози опіоїдів, які використовувалися для післяопераційного знеболення у пацієнтів із плоскоклітинним раком стравоходу, здатні підвищувати ризик виникнення рецидиву захворювання (відношення ризику – 2,162; 95% довірчий інтервал – 1,583-2,954; $p < 0,0001$).

Неопіоїдні ад'юванти, такі як нестероїдні протизапальні препарати, агоністи $\alpha 2$ -адренорецепторів (наприклад, дексмедетомідин), місцеві анестетики (наприклад, лідокаїн), електроліти (наприклад, магній сульфат) та інші, можуть використовуватися для зменшення потреби в опіоїдах для досягнення ефективного контролю болю під час операції або для знеболення післяопераційного періоду. Ці додаткові препарати можуть допомогти забезпечити адекватну антибольову ефективність, зменшуючи ризик виникнення побічних ефектів, пов'язаних з опіоїдами, таких як запаморочення, блювота та залежність. Такий підхід може бути особливо корисним у випадках, коли використання опіоїдів обмежене або небажане, а також для пацієнтів з підвищеним ризиком утворення звички до опіоїдів. Ацетамінофен є одним з найбільш поширених препаратом для знеболення, який часто застосовується для лікування пацієнтів з післяопераційним болем, завдяки його безпеці та мінімальним побічним ефектам. Цей препарат належить до групи неопіоїдних анальгетиків. Він діє шляхом неселективного інгібування циклооксигенази, що впливає на центри болю та терморегуляції. У випадку запалених тканин ацетамінофен може мати незначний протизапальний ефект, оскільки клітинні

пероксидази нейтралізують його вплив на циклооксигеназу. Ацетамінофен не має впливу на синтез простагландинів у периферичних тканинах, що забезпечує відсутність негативного впливу на водно-сольовий обмін та слизову оболонку шлунково-кишкового тракту. Дослідження показали, що ацетамінофен дозволяє зменшити споживання опіоїдів після різних хірургічних процедур. Препарат виявився ефективнішим за плацебо за показниками середньої інтенсивності болю. Деякі дослідження показали, що внутрішньовенне введення парацетамолу може мати знеболюючий ефект у пацієнтів та зменшувати потребу у опіоїдах після операції.

Дексмедетомідин, як селективний агоніст α_2 -адренорецепторів, має широкий спектр фармакологічних властивостей. Його системна стимуляція сприяє гальмівним синаптичним реакціям у поверхневому дорсальному розі, що викликає анальгезію через активацію понтоспінальної норадренергічної гальмівної системи. Дослідження підтверджують, що дексмедетомідин має анальгетичну ефективність, аналогічну фентанілу, і може використовуватися як єдиний засіб знеболення. У пацієнтів, що отримували дексмедетомідин, спостерігалось статистично значуще зниження застосування опіоїдів після операції, а також значне зменшення кумулятивного еквіваленту морфіну. Інфузії дексмедетомідину під час операцій і в післяопераційному періоді сприяють значному зменшенню використання опіоїдів і подовжують їхню дію. У пацієнтів з патологічним ожирінням, що отримували дексмедетомідин, спостерігали загальне поліпшення контролю болю та меншу частоту післяопераційної нудоти та блювання. Всі ці переваги супроводжуються стабільним гемодинамічним профілем і відсутністю серйозних побічних ефектів, зареєстрованих під час застосування препарату.

Лідокаїн, який належить до групи амідів, є мембраностабілізуючим засобом. Дослідження показують, що анальгетична дія системного лідокаїну пов'язана з пригніченням фосфорилування Ca^{2+} /кальмодулінзалежної протеїнкінази II та рівнями експресії білка в соматосенсорних нейронах кори. Експериментально виявлено, що анальгетична дія лідокаїну при

внутрішньовенному введенні досягається за рахунок пригнічення вивільнення глутамату з пресинаптичних терміналів у нейронах желатинової речовини хребта та супутньої гіперполяризації постсинаптичних нейронів шляхом зміщення мембранного потенціалу, що призводить до зниження збудливості спинного дорсального відділу. Клінічно внутрішньовенне введення лідокаїну є безпечним і має очевидні переваги, такі як зниження потреби в інтраопераційній анестезії, зниження показників болю, зменшення потреби в знеболювальних препаратах у післяопераційний період, а також сприяє швидшому відновленню після операції.

Висновки. Висновки даної роботи вказують на те, що сучасні підходи до використання мультимодальної безопіатної анальгезії виявляються ефективними та безпечними методами контролю болю в клінічній практиці. Застосування таких підходів дозволяє досягти задовільного рівня зняття болю у пацієнтів під час медичних процедур та хірургічних втручань. Результати дослідження свідчать про те, що мультимодальна безопіатна анальгезія може сприяти зменшенню використання опіоїдів та зменшенню ризику розвитку залежності та інших небажаних побічних ефектів. Крім того, пацієнти, що отримують мультимодальну безопіатну анальгезію, частіше демонструють покращені показники тривалості відновлення та загальної якості життя після операції. Загальна обзорність дослідження підкреслює важливість подальшого дослідження в цьому напрямі, зокрема розроблення більш точних та індивідуалізованих протоколів застосування мультимодальної безопіатної анальгезії для різних категорій пацієнтів та видів больового синдрому. Упровадження таких підходів може значно покращити результати лікування та забезпечити більш високий рівень безпеки та комфорту для пацієнтів у клінічній практиці.

ФІЗИОТЕРАПЕВТИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ З УРАЖЕННЯМИ ГОМІЛКОВОСТУПНЕВОГО СУГЛОБА З ВИКОРИСТАННЯМ ПРЕПАРАТІВ ФАСТУМ® ГЕЛЬ І ЛІОТОН® ГЕЛЬ

Рушай Анатолій Кирилович,
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри загальної хірургії, анестезіології
та інтенсивної хірургії післядипломної освіти,

Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, Київ

Ковальчук Дмитро Юрійович,
кандидат медичних наук,
асистент кафедри загальної травматології та ортопедії
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, Київ

Вступ. Ураження гомілковостопного суглоба (розтягнення зв'язок, внутрішньосуглобові переломи та переломи малоомілкової кістки) є актуальною проблемою травматології та ортопедії. Зустрічається ця патологія досить часто. Ураження ускладнюються розвитком остеоартрозу у багатьох випадках, тому ця патологія є важкою. Травмуються і працездатні, молоді люди. Наявність довготривалої непрацездатності та хронічного запального процесу тканин суглобу призводить до стійких обмежень функції, розвитку хронічного больового синдрому. Корекція патологічних процесів в таких хворих з використанням топічних форм у ранньому відновлювальному періоді є важливими компонентами реабілітаційного лікування.

Мета роботи. Клінічна апробація методу поліпшення результатів реабілітації хворих із травматичними ушкодженнями гомілки та гомілковостопного суглоба, що включає фонофорез препаратів Фастум® гель і Ліотон® гель з подальшим використанням їх в домашніх умовах.

Матеріали та методи. Під нашим наглядом перебувало 48 хворих з розтягненням зв'язок гомілковоступневого суглобу, 24 – з внутрішньосуглобовими переломами і 32 з переломами малоомілкової кістки в

нижній третині. хворих із травматичним остеомієлітом нижньої третини великогомілкової кістки і гнійними артритом гомілковостопного суглоба. 50 хворих (48,1%) були працездатного віку. Усім постраждалим в першу добу проводилося знеболювання внутрішньом'язовим введенням Дексалгіну® (або Дексалгін® саше), в подальшому впродовж 5-7 днів пацієнти отримували таблетовані форми препарату. З першого дня у хворих з розтягненням зв'язок і після зняття фіксуєчих пов'язок у хворих з переломами проводили як відновлювальну, протизапальну, протибольову, протинабрякову терапію фонофорез препаратів Фастум® гель і Ліотон® гель. Тривалість курсу фонофорезу становила 10 днів. В подальшому двічі на добу хворі самостійно наносили суміш топікальних препаратів впродовж 7 -10 діб. Клінічно спостерігався виражений больовий синдром, контрактури уражених суглобів, порушення опорної функції та здатності до самостійного пересування.

Максимально ранній початок реабілітаційного лікування давав змогу розраховувати на значно кращі результати порівняно з тактикою вичікування. У зв'язку з цим як метод лікування нами було обрано фонофорез лікарських препаратів як найбільш безпечний на ранніх етапах реабілітації.

Сучасні уявлення про патогенез запального процесу у суглобах свідчать про його багатокомпонентність; провідну роль у ньому відводять простагландиновому та лейкотрієновому факторам, прозапальним цитокінам, активації експресії молекул адгезії ендотеліальними клітинами та трансміграції лейкоцитів у тканини з подальшим посиленням запального процесу, фактору агрегації тромбоцитів, комплементу, оксиду азоту (NO). Тому в лікуванні та реабілітації важливо впливати на максимально більшу кількість чинників запального процесу з метою його адекватної модуляції:

З урахуванням високої вразливості тканин суглобу до мікроциркуляторних і гемодинамічних порушень, що супроводжують запальний синдром, дуже важливим є поліпшення реологічних властивостей крові, а також забезпечення відносного переважання її антизгортальної та фібринолітичної активності в ділянці ураження. Протизапальна і

протиабрякова терапія є найважливішим інструментом медикаментозного лікування в травматології. Хороший відновлювальний ефект має ультразвук. В основі його дії лежить вплив механічних коливань, які забезпечують мікромасаж клітин і тканин, рефлекторне розширення судин, посилення кровотоку на мікроциркуляторному рівні, підвищення інтенсивності та якості біохімічних процесів. Посилення проникності клітинних мембран, активація процесів дифузії та адсорбції ведуть до значного поліпшення лімфо- і кровотоку, прискорення репарації та регенерації. Лікувальні властивості ультразвуку можуть бути значно посилені додаванням медичних мазей або гелів. Причому перевага саме за гелевими формами як такими, що найбільш поєднуються з ультразвуком.

Обґрунтованість застосування фонофорезу препаратів Фастум® гель і Ліотон® гель продиктована комплексом необхідних фармакодинамічних ефектів, які забезпечуються діючими речовинами цих препаратів (НПЗЗ-кетопрофен і гепарин відповідно). А місцеве (топікальне) використання зазначених засобів, додатково посилене фонофорезом, дає змогу досягти необхідних лікувальних ефектів без ризику виникнення системної побічної дії.

Основною діючою речовиною препарату Фастум® гель є кетопрофен-нестероїдний протизапальний засіб, що зменшує процеси запалення в суглобах, м'язах, сухожиллях. За даними доказової медицини, саме топікальний кетопрофен серед усіх протизапальних препаратів має найсильнішу протизапальну та протибольову дію. Проникненню препарату глибоко в тканини сприяють як властивості молекули кетопрофену (найменший розмір і поляризація), так і спеціальна гелева основа, що забезпечує максимальну penetрацію. Тому кетопрофен має максимальний протизапальний і протибольовий потенціал, доведений у порівняльних дослідженнях, проведених японськими вченими.

Окремо варто відзначити факт безпеки кетопрофену для суглобового хряща. Доведено *in vivo*, що препарат кетопрофену не впливає на синтез протеогліканів хряща - як здорового, так і остеоартритично зміненого.

Препарат не чинить системної дії, не викликає звикання.

Ліотон® гель є топікальним антикоагулянтом прямої дії; він належить до групи середньомолекулярних гепаринів. При зовнішньому застосуванні чинить місцеву антитромботичну, протиексудативну, помірну протизапальну дію. Блокує утворення тромбіну, пригнічує активність гіалуронідази, активує фібринолітичні властивості крові. Поступово зменшує запальний процес і чинить антитромботичну дію, покращує мікроциркуляцію та активує тканинний обмін, прискорює процеси зменшення набрякlosti тканин.

Важливим компонентом мультимодальної дії гепарину (Ліотон® гель) є його позитивний вплив на біодоступність монооксиду азоту (NO). Гепарин підвищує ендотеліальну біодоступність NO, завдяки чому відновлюється регуляція судинного тонуусу і мікроциркуляція.

Наявність у гепарину антикомплементарної дії додатково посилює протизапальну та ангіопротекторну ефективність препарату Ліотон® гель.

Режим апарату ультразвуку був безперервний, щільність випромінювання від 0,7 до 1,0 Вт/см², на нижню третину гомілки і ділянку суглобів кореня стопи по 5-10 хвилин щодня. Курс лікування становив 10 сеансів.

Для визначення ефективності обраного лікування використовували об'єктивні та суб'єктивні методи дослідження. До об'єктивних методів належали: наявність локальної реакції на проведене лікування та її вираженість, дані реовазографії, динаміка обсягу рухів у гомілковостопному суглобі під час та після закінчення курсу лікування. Як суб'єктивні критерії враховували: суб'єктивну оцінку переносимості лікування, динаміку больового синдрому за візуально-аналоговою шкалою (ВАШ), оцінку хворими поліпшення функції кінцівки і тривалість досягнутого ефекту.

Результати та обговорення. Усі хворі добре переносили фонофорез препаратів Фастум® гель і Ліотон® гель. Неприємних відчуттів, місцевих шкірних, а тим більше загальних реакцій не було.

Найбільш інформативною (дані реовазографії) є динаміка коефіцієнта асиметрії: вихідний рівень, під час лікування і після його закінчення. Отримані

дані свідчать про об'єктивне підвищення тонуусу венул і поліпшення стану венозного відтоку на ураженій гомілці по закінченню курсу фонофорезу препаратів Фастум® гель і Ліотон® гель. Статистично достовірної зміни обсягу рухів в уражених суглобах у досліджуваної групи хворих нами виявлено не було.

Відчуття зменшення болю почало з'являтися у хворих з ураженням дистального відділу гомілки до 7-10-го дня після початку процедур фонофорезу.

Тривале спостереження за хворими, які пройшли курс лікування фонофорезом препаратів Фастум® гель і Ліотон® гель, показало такі результати. Усі хворі відзначали поліпшення стану ураженої кінцівки вже до 7-10-ї доби на тлі проведеного лікування. Після цього у всіх хворих наступав період стабілізації стану.

Об'єктивні та суб'єктивні дані, отримані в результаті лікування хворих із ураженням структур гомілковоступневого суглобу за допомогою препаратів Фастум® гель і Ліотон® гель, показують ефективність запропонованого методу і його доцільність.

Лікування фонофорезом з препаратами Фастум® гель і Ліотон® гель та подальше застосування самими хворими добре переносилося і не викликало жодних місцевих або системних побічних ефектів.

Ефективність використовуваного лікування підтверджено динамікою коефіцієнта асиметрії діастолічного індексу на рівні гомілок, зниженням рівня больових відчуттів за ВАШ - з $5,5 \pm 0,3$ бала до лікування до $2,8 \pm 0,2$ бала.

Важливим з погляду довготривалої ефективності лікування є той факт, що в жодного хворого за весь період спостереження (7 місяців) не розвинувся остеоартроз гомілковоступневого суглобу с больовим синдромом. Тривале спостереження за хворими, які пройшли курс лікування фонофорезом препаратів Фастум® гель і Ліотон® гель, показало такі результати. Усі хворі відзначали поліпшення стану ураженої кінцівки вже до 7-10-ї доби на тлі проведеного лікування. Після цього у всіх хворих наступав стійкий період

стабілізації стану.

Висновки.

1. Визначено хорошу безпеку і переносимість лікування препаратами Фастум® гель і Ліотон® гель.

2. Фонофорез із препаратами Фастум® гель і Ліотон® гель є обґрунтованим і ефективним методом лікування та реабілітації хворих із травматичними ушкодженнями гомілковоступневого суглобу.

3. Ефективність застосування препаратів Фастум® гель і Ліотон® гель підтверджена динамікою об'єктивних та суб'єктивних даних обстеження.

4. Використання Фастум® гель і Ліотон® гель в комплексному лікуванні уражень гомілковоступневого суглоба сприяє досягненню довготривалого лікувального ефекту.

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ, СПРИЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВИМИ ДІЯМИ, НА ПОШИРЕНІСТЬ ПСОРІАЗУ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Саченко Дарина Віталіївна
Абузейнех Руслан Фірасович
здобувачі вищої освіти медичного факультету
«Харківський національний медичний університет»
Науковий керівник:
Добржанська Євгенія Ігорівна
к.мед.н. доцент кафедри дерматології, венерології і СНІДу
Харківський національний медичний університет

Вступ. За останні роки відмічається зростання поширеності псоріазу серед українців, оскільки Україна переживає складний період через війну, яка не лише загрожує життю людей, а й сильно впливає на їх психологічний стан. Постійний стрес, спричинений прямою загрозою або емоційним навантаженням від трагічних подій, може сприяти появі або загостренню псоріазу. Це захворювання шкіри, яке часто пов'язують зі стресом та психічними переживаннями.

Таким чином, воєнний конфлікт не лише має фізичні наслідки, але й впливає на загальний стан здоров'я та самопочуття людей. Псоріаз є досить поширеним захворюванням, яке впливає на мільйони людей у всьому світі. За оцінками, в середньому 2,5-3% населення світу має це захворювання та означає, що більше 125 мільйонів людей стикаються з цим станом. В Україні, за офіційною статистикою, псоріаз стосується близько 96 тисяч осіб, що становить близько 0,21% населення.

Ціль роботи. Метою цієї роботи було проаналізувати вплив стресу на поширеність псоріазу серед населення України.

Матеріали та методи. Для досягнення встановленої мети дослідження було проаналізовано аналітично-статистичні дані, які були опубліковані як у вітчизняних фахових так і закордонних медичних виданнях.

Результати та обговорення.

Психоемоційний стан людини має значний вплив на стан її шкіри та може сприяти розвитку або загостренню хронічних дерматологічних захворювань, у тому числі й псоріазу.

Стрес, тривога, депресія та інші психологічні фактори можуть викликати запальні процеси в організмі, які можуть впливати на розвиток псоріазу або призводити до його загострень. Більше того, емоційний дисбаланс може призвести до недоцільних звичок догляду за шкірою або зменшення ефективності лікування, що також може поглибити проблему.

Проаналізувавши висловлення лікаря-дерматовенеролога клініки «Асклепій» Дмитра Дубовенка, можна стверджувати, що під час повномасштабного вторгнення українське суспільство пережило колективну психотравму і це вплинуло на здоров'я шкіри. Лікар стверджує, що псоріаз став більш поширеним, а також зросла частота важких форм захворювання. Легкі стани переросли в більш тяжкі.

Тому, крім основного лікування, він завжди радить пацієнтам звертатися до психотерапевта або психолога. Це важливо, щоб навчитися контролювати емоції та стрес, які безпосередньо впливають на стан шкіри.

Також, за статистикою шкірно-венерологічного диспансеру на Кіровоградщині, з початком повномасштабного вторгнення на територію України кількість шкірних захворювань збільшилась утричі. За словами директорки диспансеру, кожного місяця до шкірно-венерологічного закладу звертається майже шість тисяч людей, що значно перевищує кількість пацієнтів до 2022 року

Висновки.

Таким чином, стрес, що спричинений військовими діями, може впливати на розвиток і загострення псоріазу через свій негативний вплив на психічний стан людини, імунну систему та запальні процеси. Наразі псоріаз став актуальною темою в Україні через складну політичну та економічну ситуацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інтерв'ю лікаря-дерматовенеролога клініки «Асклепій» Дмитра Дубовенка (<https://varosh.com.ua/zdorovya/uvaga-psoriaz-pro-zagostrennya-nedugy-na-foni-postijnogo-stresu-zasterigayut-u-kliniczi-asklepij/>)
2. Псоріаз. Хайрутдинов В. Р., Самцов А.В., 2021р.
3. Шкірні та венеричні хвороби. Дудченко М. О., Коляденко В. Г., Скибан Г. В., Дуденко Л. І., Васильєва К. В., Левченко Л. Ю., Макарова О. О., Стасюк Г. М., Авамлех В. А., Потава-Київ 2004 URL:kozhen_pidruchn.pdf
4. Суспільне новини (<https://suspilne.media/287956-na-kirovogradsini-pid-cas-vijni-zrosla-kilkist-skirnih-zahvoruvan/>)

ІНТЕРВАЛЬНІ ГІПОКСИЧНІ ТРЕНУВАННЯ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ ПРОЯВІВ ВЕГЕТОВІСЦЕРАЛЬНОЇ ПАТОЛОГІЇ НА ТЛІ ІДІОПАТИЧНОЇ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПОТЕНЗІЇ

Солтисік Леся Миколаївна

ст. викладачка кафедри медицини катастроф та військової медицини
Івано-Франківського національного медичного університету
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. В останні десятиліття відмічається стійка тенденція до збільшення випадків ідіопатичної артеріальної гіпотензії (ІАГ), особливо серед дівчат юнацького віку. При цьому, на тлі артеріальної гіпотензії відмічаються порушення функції лімбікоретикулярного комплексу, які сприяють формуванню соматизованої вегетативної патології, зокрема нейровегетативної гіпервентиляції. Прояви останньої через механізми гіпокапнії, респіраторного алкалозу можуть поглиблювати полісистемні ознаки вегетативної дезадаптації, що в цілому погіршує якість життя молодих людей, перебіг вагітності та пологів, а в майбутньому може створювати ризики для розвитку артеріальної гіпертензії та ішемічних ускладнень.

Мета роботи. Вивчити ефективність інтервальних гіпоксичних тренувань для зменшення проявів нейрогенної гіпервентиляції та супутньої вегетовісцеральної симптоматики в дівчат з ІАГ.

Матеріали та методи. В дослідження було включено 50 дівчат з проявами ІАГ, віком 18-22 роки. Шляхом рандомізації їх було розділено на дві групи – основну та контрольну. Дівчата в основній групі (n=35) виконували інтервальні гіпоксичні тренування двічі на тиждень протягом 4 місяців. Тоді як в контрольній групі (n=15) дівчата не здійснювали жодних спеціальних тренувань, але приймали анксиолітик біфрен.

Гіпоксичні тренування являють собою діафрагмальну дихальну гімнастику, типу прамаями із дозованою затримкою дихання. При цьому, дівчата починали з будь-якого положення: сидячи, стоячи або лежачи. Під час

вдиху обстежувані максимально повільно вдихали через ніс, пауза і повільно видихали ротом. Тривалість вдиху на початку тренування становили від 5 до 12 секунд, а видиху – від 5 до 7 секунд. Початкові паузи після вдиху та видиху були мінімальними – приблизно 2-3 секунди, і поступово збільшувались. Загальна тривалість затримки дихання без напруження досягала від 15 до 30 секунд. Для фіксації тривалості різних фаз дихання обстежувані рахували числа в зворотному порядку – від максимального до мінімального, наприклад, від 5 до 1.

Оцінку ефективності тренінгу проводили за допомогою основних показників легеневої вентиляції та визначення рівня артеріального тиску.

Результати та обговорення. Аналіз результатів показав значне зменшення проявів надмірної тривожності та суб'єктивної психосоматичної симптоматики, а також достовірне покращення показників легеневої вентиляції в дівчат основної групи.

Висновки. Таким чином, методика дихальної гімнастики проста і безпечна у використанні. Отримані результати підтверджують, що інтервальні гіпоксичні тренування можуть бути ефективним методом для зменшення проявів нейрогенної гіпервентиляції та саматизованої вегетативної патології у пацієнтів з ідіопатичною артеріальною гіпотензією. Застосування діафрагмальної дихальної гімнастики в комбінації з медикаментозною терапією покращують якість життя у хворих з ІАГ.

ПЕРИНАТАЛЬНІ ТА ПІСЛЯПОЛОГОВІ УСКЛАДНЕННЯ У ЖІНОК НА ТЛІ ІНФЕКЦІЇ НИЖНЬОГО СТАТЕВОГО ТРАКТУ

Стоцька М. М.

студентка

Гошовська А. В.

к.м.н., асистентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Упродовж останніх років спостерігається зростання ролі у перинатальній інфекційній патології груп інфекцій, що передаються статевим шляхом (ІПСШ) та порушення мікробної екології пологових шляхів жінки [1, 4, 7]. Інфекційно-запальні захворювання складають близько 70% від усіх захворювань та викликають різноманітні акушерські та перинатальні ускладнення, а саме: часті мимовільні викидні, у тому числі відмерлу вагітність, передчасні пологи, хоріоамніоніти, передчасне вилиття навколоплідних вод, плацентарну дисфункції, синдром затримки плоду та народження дітей з низькою до терміну гестації вагою, внутрішньоутробне інфікування плоду [2, 8, 9].

Захворювання, що викликаються хламідіями, мікоплазмами, цитомегаловірусом (ЦМВ), вірусом простого герпесу (ВПГ), а також їх поєднання з бактеріальними ураженнями статевих шляхів є однією із провідних причин перинатальної захворюваності та смертності. При цьому сама вагітність є фактором ризику загострення та розвитку інфекцій, викликаних як умовно-патогенними мікроорганізмами, так і вірусно-бактеріальними змішаними інфекціями [7].

За статистикою у кожній другій жінки протягом вагітності виникає хоча б один епізод геніальної інфекції [3]. Для вагітних характерна висока частота мікробних та вірусних асоціацій. Частіше всього зустрічаються умовно-патогенні мікроорганізми в поєднанні з вірусами чи внутрішньоклітинними мікроорганізмами. Частота бактеріальних асоціацій складає 38-42%,

бактеріально-вірусних – 36-84% [5, 7].

Актуальність даної проблеми пов'язана з особливостями перебігу запальних захворювань при вагітності такими, як переважно малосимптомний перебіг інфекційного процесу, відсутність паралелізму між важкістю інфекційного процесу у матері та інфікуванням плода, часте поєднання декількох вогнищ хронічних інфекцій та змішаний характер інфекції [6]. Не дивлячись на досягнення у сферах фармакології, мікробіології, інфектології, імунології та акушерства в цілому, проблема інфекційно-запальних захворювань та їх лікування під час вагітності залишається надзвичайно важливою для практичної охорони здоров'я.

Мета роботи. Головною метою цієї роботи є дослідження впливу асоційованої інфекції на розвиток невиношування вагітності та визначення ролі прегравідарної підготовки у його профілактиці.

Матеріал та методи. В акушерській клініці були обстежені 90 вагітних із загрозою викидня у терміні гестації 8-12 тижнів. Середній вік пацієнток склав $27,3 \pm 1,4$ роки. Всі обстежувані були розподілені на дві групи: 1-у групу (основну) склали 50 вагітних із загрозою викидня та інфекціями статевих шляхів, 2-у групу (контрольну) – 40 вагітних із загрозою викидня та нормоценозом піхви. Критеріями виключення з груп були важкі екстрагенітальні захворювання, що сприяють невиношуванню вагітності, резус-сенсibiliзація, аномалії розвитку статевих органів, міома матки великих розмірів, багатоплідна вагітність, вагітність після екстракорпорального запліднення, підтверджений антифосфоліпідний синдром.

Був проведений аналіз вихідної клінічної характеристики, особливостей перебігу вагітності та пологів, акушерсько-гінекологічне дослідження.

Нами використані бактеріоскопічний, бактеріологічний, ультразвуковий методи дослідження, полімеразна ланцюгова реакція, рН-метрія виділень з піхви.

Статистичну обробку результатів досліджень здійснювали з виконанням сучасних методів варіаційної статистики за допомогою стандартних програм

статистичного аналізу Microsoft Excel 5.0.

Результати та обговорення. При вивченні віку, соматичного анамнезу та медико-соціальних характеристик жінок груп порівняння достовірної різниці не було виявлено. Середній вік пацієток був $28,0 \pm 3,3$ роки. За паритетом вагітності і пологів групи істотно не розрізнялися. Обтяжений акушерсько-гінекологічний анамнез мав місце у 38 ($76,0 \pm 6,8\%$) жінок основної та у 15 ($37,5 \pm 5,1\%$) вагітних контрольної групи ($p < 0,05$). Порушення менструальної функції (поліменорея, гіперменорея, дисменорея) відмічалися у 7 ($14,0 \pm 5,6\%$) жінок першої та у 5 ($12,5 \pm 4,8\%$) вагітних з групи порівняння ($p > 0,05$). Найбільш частими гінекологічними захворюваннями в групах були хронічний сальпінгоофорит та фонова патологія шийки матки (цервіцит, ектопія циліндричного епітелія, гострокінцеві кондиломи, поліп шийки матки). Вони відповідно спостерігалися у 16 ($32,0 \pm 7,8\%$) і у 11 ($22,0 \pm 7,1\%$) жінок основної групи та в 7 ($17,5 \pm 4,2\%$) і 5 ($12,5 \pm 3,8\%$) жінок контрольної групи.

Відсутність прегравідарної підготовки мала місце у 38 ($76,0 \pm 4,1\%$) вагітних інфекціями нижнього відділу статевого тракту і у 12 ($30,0 \pm 4,8\%$) жінок контрольної групи ($p < 0,05$).

У всіх жінок основної групи, на відміну від контрольної, були скарги на патологічні виділення, інколи турбували свербіж, печія, біль і дискомфорт у піхві. При огляді в дзеркалах реєструвалися значні чи помірні вершкоподібні, слизисто-гнійні виділення, гіперемована, інфільтрована з ерозіями та тріщинами слизова піхви. Інтенсивність симптомів була різною, від незначної до яскраво вираженої.

Високі значення рН спостерігалися у 35 (70%) пацієток (рН $6,5 \pm 0,5$), підвищені (рН $5,5 \pm 0,5$) у 15 (30%). Нормальних значень (рН 3,8–4,2) у основній групі зареєстровано не було. У вагітних з нормоценозом показники рН-метрії виділень з піхви були в межах 3,5–4,4 (в середньому $4,3 \pm 0,01$). Амінотест з 10%-м розчином КОН негативний у 36 (72%) пацієток, слабкопозитивний у 11 (22%). Цікаво, що при цьому у всіх жінок лактобацили поступалися своїм домінуючим положенням аеробним бактеріям, при

мікроскопії мазка визначалася велика кількість лейкоцитів, макрофагів, проміжного епітелію, у всіх полях зору.

Оскільки різні види порушень мікробіоти потребують істотно різних підходів до терапії, надзвичайно важливим було визначення складу асоціантів та їх кількість. За результатами мікробіологічного дослідження встановлено масивне мікробне заселення вагінального біотопу у жінок основної групи. При цьому лактобацили були відсутні у 88,0% (як відомо, останні у піхві є індикаторами здоров'я даного екологічного середовища). Спектр факультативно - анаеробних мікроорганізмів був високим. На відміну від пацієнок з нормальною флорою, вагітні першої групи мали не факультативні, а анаеробні лактобацили, які недостатньо здатні продукувати перекис водню, що пригнічує ріст патогенних мікроорганізмів через пряму токсичну дію на них. Частіше за інших виділялися коагулазонегативні стафілококи (56,0% у кількості 10^3 - 10^8 КУО/мл), непатогенні корінебактерії (18,0% в кількості 10^3 - 10^4 КУО/мл), кишкова паличка (12,0% в кількості 10^3 - 10^4 КУО/мл). Особливу увагу заслуговує присутність в піхві жінок першої групи протей (8,0% - 10^3 - 10^4 КУО /мл), клебсієл (4,0% - 10^3 КУО/мл) і дріжджоподібних грибів роду кандиди (54,0 % - 10^3 - 10^6 КУО/мл).

При порівнянні мікробного пейзажу жінок другої групи виявлені лактобацили в досить високому титрі - 10^5 - 10^9 КУО/мл.

В ході дослідження всі жінки були обстежені методом ПЛР для визначення збудників секс-трансмисивних інфекцій (Ch. Trachomatis, M. Genitalium, Tr. Vaginalis, N. Gonorrhoeae) в статевому тракті. Із 50 обстежуваних основної групи у 37 (74,0±4,1%) були виявлені вище перераховані мікроорганізми у різних варіаціях. У контрольній групі з 40 жінок у 9 (22,5±8,1%) результат був позитивним.

У вагітних із загрозою викидня на тлі інфекції статевих шляхів найбільш поширеними мікробно-вірусними асоціаціями були: бактеріальний вагіноз і кандидоз у поєднанні з уреа-, мікоплазмозом, хламідіозом (32%); бактеріальний вагіноз, кандидоз, внутрішньоклітинні інфекції та вірусні ураження (ЦМВ,

ВПГ) (30%); бактеріальний вагіноз, кандидоз і трихомоніаз (20%); кандидоз, внутрішньоклітинні інфекції (уреа-, мікоплазмоз, хламідіоз), токсоплазмоз та вірусні інфекції (ВПГ, ЦМВ) (12%).

Подальший перебіг гестаційного періоду ускладнився загрозою переривання вагітності у $56,0 \pm 4,7\%$ вагітних основної групи та у $35,0 \pm 7,8\%$ в контролі. У 3 ($6,0 \pm 4,8\%$) жінок першої групи вагітність перервалася спонтанно до 22 тижнів та у двох пацієнток ($4,0 \pm 4,8\%$) діагностована відмерла вагітність у терміні 9-10 тижнів. Передчасні пологи частіше мали місце у жінок з інфекціями статвих шляхів, порівняно з контролем, відповідно у $32,0 \pm 4,5\%$ та $10,0 \pm 5,4\%$ випадків. В основній групі передчасний вилив навколоплідних вод зареєстровано у $34,0 \pm 4,7\%$ спостережень, у контролі - у $12,5 \pm 6,1\%$ жінок. Хоріоамніоніт мав місце у 9 ($18,0 \pm 2,7\%$) інфікованих роділь та у 1 ($2,5 \pm 4,4\%$) з групи порівняння. У 7 ($14,0 \pm 8,3\%$) зразках плацент основної і в 3 ($7,5 \pm 6,7\%$) зразках контрольної групи методом ПЛР були виявлені *U. parvum*, *U. urealyticum*, *M. hominis*, *M. genitalium*. Наявність в посліді мембраніту була пов'язана з виявленням в тканині плаценти *U. parvum* ($r_s = 0,36$, $p < 0,05$), *M. hominis* ($r_s = 0,54$, $p < 0,05$) і *M. genitalium* ($r_s = 0,54$, $p < 0,05$), а омфаловаскуліту - з виявленням *U. parvum* ($r_s = 0,54$, $p < 0,05$), *M. hominis* ($r_s = 0,58$, $p < 0,05$) і *M. genitalium* ($r_s = 0,58$, $p < 0,05$).

У новонароджених від матерів з патологічним біотопом піхви у 4,5 рази частіше спостерігалися інфекційно-запальні ускладнення у новонароджених. Пацієнтки основної групи у 5,1 разів більше порівняно з групою контролю мали гнійно-септичні ускладнення у післяпологовому періоді ($p < 0,05$).

Висновки. Жінки з інфекціями нижнього відділу статвого тракту складають високу групу ризику по перинатальним та післяпологовим ускладненням.

У вагітних із загрозою викидня на тлі інфекції статвих шляхів частіше зустрічаються мікробно-вірусні асоціації, ніж моноінфекція. Беручи до уваги негативні наслідки інфекції нижнього статвого тракту на подальший перебіг вагітності та пологів і стан новонароджених, на етапі прегравідарної підготовки

слід проводити дослідження мікробіоти піхви.

Під час вагітності необхідно проводити ретельне обстеження жінок із своєчасним виявленням факторів ризику розвитку невиношування, внутрішньоутробного інфікування та їх адекватну корекцію.

Рекомендувати всім жінкам обов'язкове проведення прегравідарної підготовки з дослідженням біотопу піхви.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Bubnova NI, Tyutyunnik VL. (2010). Reproductivnyye poteri pri dekompensirovannoy platsentarnoy nedostatochnosti, vyzvannoy infektsiyey [Reproductive losses in decompensated placental insufficiency caused by infection]. *Obstetrics and gynecology*, vol. 4, pp. 44-48. Available from: <https://lib.medvestnik.ru/articles/Repro-duktivnyye-poteri-pri-dekompensirovannoi-for-me-pla-centarnoi-nedostatochnosti-vyzvannoi-infekciei.html>
2. Ventskivsky BM, Zabolotna AB, Zelinsky OO, Senchuk AY. (2007). Infektsiya ta vagitnist [Infection and vagination]. *OKFA Odessa BAG*, pp. 362.
3. Dobrokhotova YUE. (2013). Ugroza preryvaniya beremennosti razlichnykh srokov gestatsii. Taktika i strategiya sovremennoy terapii [The threat of termination of pregnancy of different gestational age. Tactics and strategy of modern therapy]. *M.: RNIMU them. N.I. Pirogov*.
4. Kamlyuk AM. (2010). Nevynashivaniye beremennosti – sovremennyy vzglyad na problemu. [Miscarriage is a modern view of the problem]. *Reproductive health*, vol. 4, pp. 15-21.
5. Katkova NYU. (2011). Vedeniye beremennosti i rodov pri platsentarnoy nedostatochnosti infektsionnogo geneza [Management of pregnancy and childbirth with placental insufficiency of infectious genesis]. *AG info*, vol. 4, pp. 16-28. Available from: <http://www.ag-info.ru/jaginfo/2011-4/3>
6. Sidelnikova VM. (2013). Podgotovka i vedeniye beremennosti u zhenshchin s privychnym nevynashivaniyem: metod. posobiya i klin. protokoly [Preparation and management of pregnancy in women with habitual miscarriage:

method. allowances and wedge. protocols]. *MEDpress-inform*, pp. 224.

7. Chayka VK, Demina TN, Iotenko BA, Filippova NG, Forsova NA. (2007). Assotsirovannaya infektsiya: Pregravidarnaya podgotovka i taktika vedeniya beremennosti i rodov: metodicheskiye rekomendatsii [Associated infection: Pregravid preparation and management of pregnancy and childbirth: guidelines]. *Donetsk*, pp. 30.

8. Romero R, Gotsch F, Pineles B, Kusanovic JP. (2007). Inflammation in pregnancy: its roles in reproductive physiology, obstetrical complications, and fetal injury. *Nutr. Rev.*, vol. 65 (12, Pt 2), pp. 194-202. DOI: 10.1111/j.1753-4887.2007.tb00362.x

9. Goldenberg R, Culhane J, Lams J. (2008). Epidemiology and causes of preterm birth. *Lancet*, vol. 371, pp. 75-84. DOI: 10.1016/S0140-6736(08)60074-4

ВПЛИВ ЕМПАГЛІФЛОЗИНУ НА ПЕРЕБІГ СЕРЦЕВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ У ПАЦІЄНТІВ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 2 ТИПУ

Титаренко Вікторія Юріївна

Здобувач вищої освіти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Карая Олена Володимирівна

кандидат медичних наук, доцент

Марченко Анастасія Сергіївна

асистент

Вступ. Серед пацієнтів з діабетом серцева недостатність є дуже поширеною та зустрічається більш ніж у кожного п'ятого пацієнта з цукровим діабетом у віці старше 65 років. Емпагліфлозин це селективний інгібітор натрій-глюкозного котранспортера II типу (SGLT2), який використовується у цукрознижувачій терапії. Інгібуючи SGLT2, емпагліфлозин зменшує ниркову реабсорбцію глюкози та збільшує виділення глюкози із сечею. Окрім цього, емпагліфлозин впливає на осмотичний діурез, сприяє зниженню ваги та артеріального тиску без збільшення частоти серцевих скорочень і має позитивний вплив на маркери артеріальної жорсткості та резистентності судин, альбумінурію та сечову кислоту в сироватці крові. Найпоширенішими побічними ефектами емпагліфлозину є інфекції сечовивідних шляхів та генітальні інфекції.

Ціль роботи. Проаналізувати дані рандомізованого, подвійного сліпого, контрольованого дослідження EMPA-REG OUTCOME, оцінити ефективність застосування емпагліфлозину порівняно з плацебо на перебіг серцево-судинних хвороб і смертність у пацієнтів із діабетом II типу, які мають високий ризик серцево-судинних подій та визначити доцільність застосування емпагліфлозину для лікування даних пацієнтів.

Матеріали та методи. У дослідженні брали участь 7020 пацієнтів з діабетом II типу, віком ≥ 18 років, з індексом маси тіла ≤ 45 та швидкістю

клубочкової фільтрації ≥ 30 мл/хв/1,73 м² площі поверхні тіла. Хворих лікували в 590 закладах у 42 країнах. Середній час спостереження 3,1 року. Усі пацієнти мали встановлені серцево-судинні захворювання і не отримували цукрознижувальних препаратів протягом дванадцяти тижнів до рандомізації та мали рівень глікованого гемоглобіну від 7,0% до 9,0% або отримували стабільну цукрознижувальну терапію протягом принаймні дванадцяти тижнів до початку дослідження та мали рівень глікованого гемоглобіну від 7,0% до 10,0%. На початковому етапі приблизно 81% пацієнтів приймали інгібітори ангіотензинперетворювального ферменту та/або блокатори рецепторів ангіотензину, 65% — β -блокатори, 43% — діуретики та 6% — антагоністи мінералокортикоїдних рецепторів. Пацієнтів було рандомізовано на 3 групи порівно за допомогою згенерованої комп'ютером випадкової послідовності та інтерактивної системи голосового та веб-відповідей для отримання відповідно 10 мг, 25 мг емпагліфлозину або плацебо один раз на день. Також групи розподілили за певними критеріями: рівень глікованого гемоглобіну під час скринінгу ($<8,5\%$ або $\geq 8,5\%$), індекс маси тіла під час рандомізації (<30 або ≥ 30), функція нирок під час скринінгу (eGFR, 30–59 мл, 60–89 мл або ≥ 90 мл на хвилину на 1,73м²). За умовами дослідження протягом перших дванадцяти тижнів після рандомізації цукрознижувальна терапія не змінювали, хоча інтенсифікація була дозволена, якщо у пацієнта був підтверджений рівень глюкози натще понад 240 мг/дл ($>13,3$ ммоль/л). Після дванадцятого тижня дослідники могли коригувати цукрознижувальну терапію на власний розсуд для досягнення контролю глікемії та лікувати інші серцево-судинні фактори ризику (включно з дисліпідемією та гіпертензією), щоб досягти найкращого доступного стандарту лікування відповідно до місцевих рекомендацій. Випробування тривало до тих пір, поки щонайменше у 691 пацієнта не відбулася визначена подія, включена в первинний результат: перша поява серцево-судинної смерті, нелетальний інфаркт міокарда або нелетальний інсульт. Ключовим вторинним комбінованим результатом був первинний результат і госпіталізація внаслідок нестабільної стенокардії.

Результати та обговорення. За результатами дослідження можна сказати, що менший відсоток первинного результату спостерігався у пацієнтів з групи емплагліфлозину (490 з 4687 [10,5 %]), у той час, коли у групі плацебо спостерігався більший відсоток (282 з 2333 [12,1 %]). Ключовий вторинний результат спостерігався у 599 із 4687 пацієнтів (12,8%) у групі емплагліфлозину та у 333 із 2333 пацієнтів (14,3%) у групі плацебо. Порівняно з плацебо емплагліфлозин призводив до значно нижчого ризику смерті від будь-якої причини (коефіцієнт ризику 0,68), смерті від серцево-судинних подій (коефіцієнт ризику 0,62) і госпіталізацій з приводу серцевої недостатності (коефіцієнт ризику 0,65). Не було суттєвих міжгрупових відмінностей у виникненні інфаркту міокарда чи інсульту. Інфаркт міокарда спостерігався у 4,8 % пацієнтів у групі емплагліфлозину та 5,4 % у групі плацебо, а інсульт — у 3,5 % та 3,0 % пацієнтів відповідно. Через 12 тижнів, протягом яких цукрознижувальна терапія була незмінною, відмічалися середні відмінності в рівні глікованого гемоглобіну між пацієнтами з групи емплагліфлозину, і тими, хто був у групі плацебо, та становили -0,54 відсоткових пункти у групі 10 мг і 0,6 процентного пункту у групі 25 мг. Також було проаналізовано побічні явища та частота їх виникнення у групах емплагліфлозину та плацебо. Генітальна інфекція була більш поширеною у пацієнтів, до яких застосовувався емплагліфлозин. Уросепсис був рідкісним, але зустрічався переважно у пацієнтів з групи емплагліфлозину, хоча не спостерігалось збільшення загальної частоти інфекцій сечовивідних шляхів або пієлонефриту. Частка пацієнтів із діабетичним кетоацидозом, дефіцитом об'єму крові, тромбоемболічними явищами та переломами кісток була низькою і була подібною в групах емплагліфлозину та плацебо. Відсоток пацієнтів з гострою нирковою недостатністю був нижчим у групах емплагліфлозину, ніж у групі плацебо.

Висновки. У пацієнтів із цукровим діабетом II типу та високим серцево-судинним ризиком емплагліфлозин, який застосовувався на додаток до стандартного лікування, зменшував частоту госпіталізацій із серцевою недостатністю та серцево-судинну смертність, причому постійна користь

спостерігалася у пацієнтів із серцевою недостатністю та без неї на початку дослідження. Хоча емпагліфозин не вплинув на частоту госпіталізацій внаслідок інфаркту міокарда чи інсульту, застосування цього препарату як монотерапія або додаткова терапія знижує рівень глікованого гемоглобіну у пацієнтів з діабетом II типу, включно з хронічною хворобою нирок 2 або 3A стадії, а також забезпечує незначне зниження ваги, рівня сечової кислоти, артеріального тиску (систоличного та діастолічного) без збільшення частоти серцевих скорочень.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ПРИ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З ХВОРОБОЮ ПАРКІНСОНА

Тихонова Людмила Володимирівна

К. мед.н., доцент кафедри неврології

Мохнюк Данііл Олександрович

Студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Хвороба Паркінсона – це захворювання нервової системи, в основі якого лежить прогресуюча втрата нейронів компактної частини чорної речовини (субстанції) Зоммерінга в середньому мозку. Основними моторними проявами хвороби є: гіпокінезія, постуральна нестійкість, тремтіння, м'язова ригідність.

Мета роботи. Дослідити вплив фізичної активності на покращення якості життя пацієнтів з хворобою Паркінсона.

Матеріали та методи. Аналіз наукової літератури, електронні бази даних: Pubmed.

Результати та обговорення. Поширеність цього захворювання у популяції становить приблизно 160 випадків на 100 тис. населення. Ризик виникнення захворювання значно зростає з віком, хоча в середньому дебют припадає на вік 50-60 років. З даної епідеміології видно, що розвиток хвороби починається у людей старшого віку, а ще саме з цього віку у людей знижується фізична активність, внаслідок виснаження певних життєвих механізмів, виходу на пенсію чи з інших причин. Тому особливо гостро постає питання не тільки у правильному лікуванні таких хворих, а і розголосу щодо профілактики даної патології. [1, с. 399].

В статті International Parkinson and Movement Disorder Society сказано, що фізичні вправи можуть стати доповненням до основного лікування (медикаменти, хірургічне лікування, фізіотерапія). На початку 21-го століття

широкого розголосу набула концепція нейропластичності, яка говорить про те, що мозок, як і багато інших органів людини, може змінюватися та адаптуватися протягом життя. Саме нейропластичність дала новий погляд щодо лікування не тільки хвороби Паркінсона, а і багатьох інших нейродегенеративних захворювань. Серед рекомендованої фізичної активності виділяють такі: тренування на велодоріжці, велотренування, легкий біг і навіть проста ходьба. Вони не тільки сприяють відновленню і реорганізації зв'язків між нейронами головного мозку, а і знижують прояв інших симптомів: покращується підтримка рівноваги тіла, зменшується тремор в кінцівках, хода стає більш впевненою. [2].

Норман Дойдж (канадський психіатр, психоаналітик, зробив великий вклад в популяризацію нейропластичності) у своїй книзі “Самовідновлення мозку” описує цікаву історію чоловіка на ім'я Джон Пеппер, котрий мінімізував прояв симптомів хвороби Паркінсона до такого рівня, що хвороба перестала заважати йому жити повноцінним життям. Основну частину терапії Джона представляли не медикаменти або фізіотерапія (хоча від них він ніколи не відмовлявся), а постійна ходьба та метод свідомого контролю. [3, с. 105].

Спочатку вчені доводили наявність нейропластичності у мишей. У лабораторії Фредеріка Гейджа, який працював з мишами, було зроблено два важливі відкриття. Перше полягало в тому, що при когнітивній стимуляції мишей у збагаченому середовищі (для цього в звичайній віварій поміщали іграшки, такі як м'ячики та трубки) у мишей зберігалися нейрони гіпокампу-тобто ці нейрони відмирили значно повільніше. Друге відкриття показало, що найефективнішим засобом для формування нових нейронів було використання «білячого колеса». Через три тижні швидкої ходьби (адже в цьому колесі тварини скоріше швидко ходять ніж бігають через відсутність опору) на колесі миші подвоїли кількість нових нейронів у гіпокампі. Вчений припустив, що зростання виникає через те, що в природі тварина займається швидкою ходьбою, коли потрапляє в нове місце, що потребує вивчення та запам'ятовування нової інформації. Також лікар Зигмонд продемонстрував, що

фізичні вправи можуть увімкнути виробництво факторів росту нервових клітин, які “захищають” мозок тварин з симптомами хвороби Паркінсона (серед них гліальний нейротрофічний та мозковий нейротрофічний фактори). Дослідження 21-го століття доводять, що майже такий самий ефект фізичних вправ, як у мишей, виникає і в людей. Але саме зі швидкою ходьбою виникають проблеми у пацієнтів на пізній стадії захворювання, тому необхідно якомога раніше радити пацієнтам більше рухатися. [3, с. 110].

У 2022 році, Kazuto Tsukita, Haruhi Sakamaki-Tsukita, Ryosuke Takahashi провели дослідження, в якому взяли участь 237 пацієнтів з ранньою хворобою Паркінсона (середній вік – 63 роки, частка чоловіків склала 69,2%, тривалість дослідження 5 років) і дійшли такого висновку. Регулярна фізична активність, помірні та інтенсивні фізичні навантаження на початку терапії суттєво не вплинули на подальше прогресування хвороби Паркінсона. Однак регулярне фізичне навантаження, з часом, призвело до зниження маніфестації моторних проявів хвороби. Пацієнти мали впевнену ходу, мали набагато менші проблеми з точністю рухів та тремором, ніж ті, що не виконували будь які фізичні вправи. Тобто за даними цього дослідження можна сказати, що у довгостроковій перспективі підтримка високих регулярних рівнів фізичної активності та звичок до фізичних вправ була пов’язана з кращим клінічним перебігом хвороби Паркінсона, при цьому кожен тип фізичної активності мав різний ефект. [4].

Вчені Pei-Ling Wu, Megan Lee, Tzu-Ting Huang провели систематичний аналіз 11 досліджень впливу фізичного навантаження на пацієнтів з хворобою Паркінсона, до яких увійшли 342 пацієнти різного віку та стадії захворювання, що виконували 17 відмінних програм фізичної активності. Результати огляду показали докази на підтримку ефективності фізичної активності для населення з хворобою Паркінсона. Особливо цікавим є те, що саме аеробне тренування значно покращило оцінки учасників за Уніфікованою шкалою оцінки хвороби Паркінсона та в цілому гарно вплинуло на якість життя пацієнтів. Аеробні тренування зменшили не тільки частоту моторних проявів, а і численні немоторні симптоми. [5].

Висновки. За результатом проведеного дослідження можна зробити висновок, що фізична активність зменшує дегенерацію рухових навичок, нейронів головного мозку, а також підвищує якість життя пацієнтів з хворобою Паркінсона. Ці результати показують, що фізична активність є хорошим доповненням до основної терапії різних категорій пацієнтів з хворобою Паркінсона.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григорова І. А., Соколова Л. І. Неврологія. — Київ, 2014. — С. 674.
2. International Parkinson and Movement Disorder Society. URL: <http://surl.li/suexu> (дата звернення: 20.04.2024)
3. Норман Дойдж, “Самовідновлення мозку”. — Київ, “Наш Формат” 2020. — С. 416.
4. Pubmed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35022304/> (дата звернення: 25.04.2024)
5. Pubmed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28749970/> (дата звернення: 25.04.2024)

ОБІЗНАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЩОДО ОBOB'ЯЗКІВ ЛІКАРІВ ПЕРВИННОЇ ЛАНКИ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ (СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ)

Федік Катерина Олександрівна

Продан Юлія Олександрівна

студентки

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Науковий керівник:

Діденко Катерина Андріївна

асистент кафедри

загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Посаду "сімейний лікар" в Україні було введено у 2018 році в рамках реформи системи охорони здоров'я. Ініціатива була спрямована на створення доступної та комплексної первинної медичної допомоги для населення. Це передбачало перехід від моделі обслуговування "лише за викликом" до системи обов'язкової реєстрації населення і надання послуги через постійного сімейного лікаря. Реформа дозволила забезпечити більш персоналізований підхід до медичної допомоги населенню.

Станом на сьогодні проблемою в наданні первинної медичної допомоги залишається звернення пацієнтів безпосередньо до вузьких спеціалістів, зокрема до гінекологів (в тому числі й дитячих), психіатрів, наркологів, фтизіатрів та лікарів, що здійснюють нагляд за пацієнтами з хронічними захворюваннями, в обхід системи направлення сімейним лікарем [1]. При цьому, згідно Наказу МОЗ України №504 від 19.03.2018 "Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги", до обов'язків сімейного лікаря входить нагляд за хворими з хронічними або психічними захворюваннями згідно рекомендацій спеціаліста та в разі потреби направлення до надавачів вторинної або третинної медичної допомоги в залежності від стану пацієнта [2]. Насамперед це відбувається через необізнаність серед населення

України стосовно обов'язків сімейних лікарів.

Ціль роботи. З'ясувати обізнаність населення України щодо обов'язків лікарів первинної ланки надання медичної допомоги (сімейних лікарів) та частоту звернень до сімейного лікаря.

Матеріали та методи. Було проведено опитування серед 84 осіб за допомогою гугл-форми “Обізнаність населення щодо обов'язків лікарів первинної ланки медичної допомоги (сімейних лікарів)”. Опрацювання Наказу МОЗ України №504 від 19.03.2018 “Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги”, серії аналітичних записок ВООЗ про первинну медичну допомогу в Україні.

Результати та обговорення. За результатами проведеного опитування 97,6% респондентів уклали декларацію з сімейним лікарем. Хоча б раз на рік за первинною медичною допомогою зверталось 56% респондентів, 25% - взагалі не звертались. 64,3% користуються електронною системою Helsi для запису на прийом до сімейного лікаря. Найчастішими причинами для звернення були: надання первинної лікарської допомоги, направлення до вузьких спеціалістів, оформлення довідок, листків тимчасової непрацездатності, проведення лабораторних та інструментальних досліджень.

Тепер перейдемо до аналізу обізнаності населення щодо обов'язків сімейного лікаря.

57,1% опитаних вважає, що лікар первинної медичної допомоги (ПМД) має надавати допомогу в будь-якому випадку в місці проживання пацієнта, що є неправильним твердженням, оскільки сімейний лікар має надавати медичну допомогу в місці проживання лише за умови наявності в сім'ї новонародженої дитини та людей з обмеженими можливостями.

64,3% респондентів вважають, що сімейний лікар має бути доступним для пацієнта лише в свій робочий час, та 13,1% - в години прийому, що є правильним твердженням згідно порядку надання ПМД.

83,3% погодились з твердженням про те, що сімейний лікар повинен проводити контроль за виконанням плану обстеження та лікування, та 89,3% - з

тим, що лікар ПМД має слідкувати за вакцинацією дорослих і дітей згідно з календарем щеплень, що є правильним твердженням. Маємо зазначити, що тільки 52,4% опитаних вважає, що сімейний лікар має право відмовитись від подальшого ведення пацієнта за умови недотримання останнім наданих рекомендацій. Згідно статті 34 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я” лікуючий лікар має право відмовитись від подальшого ведення пацієнта за зазначених вище умов, якщо це не загрожуватиме життю пацієнта і здоров’ю населення. До того ж, лікар не несе відповідальності за здоров’я особи в разі відмови останньої від медичних призначень або порушення пацієнтом встановленого для нього режиму.

Згідно Наказу МОЗ України №504 до переліку медичних послуг з надання ПМД входить динамічне спостереження за ускладненою вагітністю та у разі потреби направлення до лікаря акушера-гінеколога закладу вторинної медичної допомоги. На жаль, 45,2% опитаних вважає, що ведення вагітності не входить в перелік обов’язків, та тільки 16,7% погоджується з твердженням про ведення неускладненої вагітності сімейним лікарем.

Сімейний лікар має здійснювати медичне спостереження за здоровою дитиною та лише 30% респондентів були обізнані про цей факт.

Лише 40,5% опитаних знають про те, що сімейний лікар може вести пацієнтів з психічними захворюваннями згідно рекомендацій спеціаліста.

З березня 2023 року в Україні діє Всеукраїнська програма ментального здоров’я «Ти як?» за ініціативи першої леді Олени Зеленської. Програма спрямована на те, щоб знизити вплив стресу на психічне здоров’я під час військових дій в нашій країні. Сімейні лікарі є учасниками цієї програми, та 64,3% знали про це, проте лише 4,8% зверталися за підтримкою ментального здоров’я. [4]

Згідно Додатку 2 до Порядку надання первинної медичної допомоги існує перелік груп пацієнтів з підвищеним ризиком розвитку захворювань, які підлягають профілактичним оглядам з певною періодичністю. До них належать: цукровий діабет, гіпертонічна хвороба, ВІЛ, туберкульоз, рак молочної залози,

колоректальний рак, рак передміхурової залози. Згідно нашого опитувальника респонденти могли вибрати декілька варіантів відповідей, тож 74 відповіді були за те, що цукровий діабет належить до цього переліку, по 43 голоси віддали за ВІЛ/СНІД та туберкульоз, 30 - за рак молочної залози, 25 - за рак передміхурової залози та 21 - за колоректальний рак. Також деякі учасники опитування мали хибну думку про належність варикозної хвороби ніг, атомічного дерматиту до цього переліку.

До переліку медичних послуг від надавача ПМД входить також паліативна допомога, що передбачає оцінку ступеня болю, призначення наркотичних знеболюючих та оформлення рецептів на дані лікарські засоби, але 54 людини серед опитаних вважає, що паліативна допомога сімейним лікарем також передбачає відвідування пацієнта раз на місяць.

50% респондентів вважають, що лікарське свідоцтво про смерть видається тільки лікарем патологоанатомом або лікарем судово-медичної експертизи, що є частково правильним твердженням. Згідно пунктам 2 та 3 глави 2 Інструкції щодо заповнення та видачі лікарського свідоцтва про смерть (форма № 106/о) лікуючий лікар може видати лікарське свідоцтво про смерть за умови наявності у померлого хронічних захворювання на підставі медичних записів, що відображали стан пацієнта до смерті або патологоанатомом на підставі вивчення медичної документації і результату розтину. В разі настання смерті внаслідок отруєння, насильницьких дій, раптової смерті дітей на першому році життя та осіб, що не перебували під медичним наглядом, лікарське свідоцтво про смерть видається судово-медичним експертом після розтину. [3]

Висновки. В результаті проведеного опитування ми з'ясували, що більшість населення частково обізнана про обов'язки сімейного лікаря. Дане дослідження підкреслює важливість санітарно-просвітньої роботи задля підвищення обізнаності населення про обов'язки та можливості сімейних лікарів, щоб забезпечити ефективне використання послуг первинної медичної допомоги та підвищити рівень здоров'я населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Первинна медична допомога в Україні: досягнутий прогрес і наступні кроки: аналіз даних за 2020–2021 р.: серія аналітичних записок. Копенгаген: Європейське регіональне бюро ВООЗ; 2023».
2. Наказ МОЗ України №504 від 19.03.2018 “Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги”
3. Інструкція щодо заповнення та видачі лікарського свідоцтва про смерть (форма № 106/о): Наказ МОЗ України 08.08.2006 № 545
4. Офіс Президента України: [Веб-сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ti-yak-u-mezhah-iniciativi-oleni-zelenskoji-ukrayincyam-rozk-81777> (дата звернення: 24.03.2023).

К ВОПРОСУ КЛИНИЧЕСКИХ ПРОЯВЛЕНИЙ КИСТ ЯИЧНИКОВ У ПОДРОСТКОВ

Хакимова Гулноза Ахадиллаевна

старший преподаватель кафедры
патологической физиологии, гистологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт, г. Ташкент

Актуальность. В отличие от взрослых у подростков клинические проявления опухолевидных образований яичников имеют свои особенности. Это связано с анатомо-физиологическими особенностями организма девочек. У них размеры костного таза и матки – небольшие. Матка и яичники располагаются высоко в брюшной полости. В связи с этими особенностями, даже при наличии кисты, самочувствие и анализы могут показывать норму.

Цель: Изучение клинических проявлений опухолевидных образований яичников среди детей и подростков на данных литературных источников.

Материалы и методы: Нами были проанализированы литературные данные, которые раскрывали актуальность по клиническим проявлениям опухолевидных образований яичников среди детей и подростков.

Результаты исследования: Примерно у 20% подростков опухолевидные образования яичников протекают без каких-либо клинических проявлений и бывают случайной диагностической находкой.

Из перечня симптомов чаще всего бывают жалобы на боли в нижних отделах живота, которые различаются по характеру и интенсивности. Из жалоб при неосложненном течении опухолей и опухолевидных образований яичников, как правило, отмечается тазовая боль, нарушение ритма менструаций и/или. Боль может быть, как малоинтенсивной и ноющей, так и сильной, приступообразной. Она чаще всего локализуется внизу живота над лоном и в подвздошно-паховой области (хотя может локализоваться и в области поясницы), может усиливаться при физической нагрузке, активных движениях во время игры или на уроках физкультуры. Наблюдается увеличение размера

живота. У девочек пубертатного возраста часто встречаются различные нарушения менструальной функции. Это могут быть нерегулярные и (или) болезненные менструации, аменореи, кровотечения, доля которых по различным источникам, находится в пределах 60-67%. Иногда может наблюдаться нарушение цикла и кровянистые выделения в середине цикла.

У 3% подростков единственным поводом для обращения к врачу становится увеличение размеров живота, при этом возможны нарушения мочеиспускания и дефекации.

Вывод. Таким образом, в конце литературного обзора можно сказать, что актуальность проблемы опухолевидных образований у детей и подростков, остается открытым вопросом.

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ КИСТ ЯИЧНИКОВ У ПОДРОСТКОВ

Хакимова Гулноза Ахадиллаевна

ассистент кафедры Патологической физиологии, гистологии
Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт, г. Ташкент

Актуальность. На сегодняшний день имеется немалое количество публикаций, касающихся выявления опухолевидных образований яичников среди детей и подростков. Так, по данным различных авторов, распространенность опухолей яичников и опухолевидных образований яичников у девочек встречается в широком диапазоне - от 0,5 до 13,3%. Такой разброс данных обусловлен незрелостью детских гинекологических отделений, и лечение девочки получают во взрослых отделениях гинекологических, хирургических, онкологических клиник; непрезентативностью групп сравниваемых больных и пр.

Цель: Изучение динамики заболеваемости опухолевидных образований яичников среди детей и подростков на данных литературных источников.

Материалы и методы: Нами были обработаны такие литературные источники, которые раскрывали актуальность по проблеме заболеваемости опухолевидных образований яичников среди детей и подростков.

Результаты исследования: Среди доброкачественных опухолевидных образований яичников у подростков чаще всего встречаются фолликулярные кисты и кисты желтого тела, реже параовариальные кисты и эндометриоидные опухоли в виде кисты. По статистическим данным, в общей сложности их частота варьирует в пределах 39,5-70% случаев. Несмотря на разнообразие существующих видов опухолеподобных поражений яичников у подростков встречается меньшее количество гистологических форм по сравнению со взрослыми.

Источниками образования опухолей яичников могут быть все ткани, входящие в их состав, а также имеющиеся недифференцированные

эмбриональные элементы.

Как известно из различных исследований, в пубертатный период происходит этапное формирование центральных структур репродуктивной системы, формированием циклической секреции гонадотропин-рилизинг-гормона, овуляторных циклов. В это время для формирования вторичных половых признаков, костной системы важное значение имеет не только прогрессивное увеличение продукции половых стероидов, но и повышенная продукция инсулина, которая снижается только к 18 годам. Безусловно, в пределах норматива инсулин не влияет на процессы фолликуло- и стероидогенеза в яичниках. Однако, повышенные дозы, так называемые «супрафизиологические концентрации», инсулина (гиперинсулинемия) вызывает нарушение гормонального равновесия в сторону преобладания гонадотропных гормонов, в первую очередь фолликулостимулирующего гормона (ФСГ), которому принадлежит ведущая роль в происхождении опухолевидных образований яичников в подростковом возрасте.

Вывод. Таким образом, подводя итог литературного анализа можно сказать, что в настоящее время остаются недостаточно изученными вопросы, касающиеся характера клинических проявлений и течения опухолевидных образований у детей и подростков, особенностей поражения слизистой оболочки шейки матки в детском возрасте и тактики ведения детей с данной патологией.

ЕТИКА І ДЕОНТОЛОГІЯ НАРКОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Хілько Наталія Юріївна

Медичний директор медичного центру Медвін
м. Київ, Україна

Малецький Володимир Володимирович

Лікар-науковець, міжнародний експерт у сфері охорони здоров'я
м. Київ, Україна

Вступ. Етика та деонтологія в наркологічній службі є надзвичайно важливим аспектом у роботі з пацієнтами, які мають ту чи іншу форму залежності. Важливо відзначити, що проблематика етики та деонтології в наркології має такі ж теоретичні основи, предмети та завдання, як і в інших медичних дисциплінах, але при цьому спостерігається й низка порівняльних відмінностей, які обумовлені особливостями наявних у пацієнтів захворювань та порушень.

Мета роботи. Позначити семантику та окреслити особливості етики та деонтології у наркологічній службі.

Матеріали та методи. Як відомо, невропатологія, психіатрія та наркологія вважаються трьома суміжними дисциплінами, головним об'єктом вивчення яких є нервова система. Невропатологія – наука, що вивчає переважно ураження нервової системи. Наркологія – наука, предметом дослідження якої є вивчення захворювань та розладів, що формують залежність, а також розробкою лікувальних та профілактичних заходів при даних порушеннях. Термін «наркотичний засіб» включає три важливі критерії: медичний, юридичний і соціальний. Дані критерії взаємозалежні та в наркологічній службі вони можуть існувати тільки в єдності: медичний – надання специфічного лікувального впливу на ЦНС при тій чи іншій формі залежності, соціальний-критерій, що характеризує особливу соціальну значущість даного виду терапії для допомоги хворому, юридичний – поєднання двох вищевказаних критеріїв у правовому полі. Наркологія є розділом психіатрії (у перекладі з грецької «психіатрія» – лікування душі), тому у роботі з

наркологічними пацієнтами завжди необхідно вести конфіденційно довірчий індивідуальний діалог, спираючись на техніки психіатричної та навіть психологічної підтримки. Так, необхідно пам'ятати, що при будь-якому виді залежності у людини страждає психіка, при цьому часто може бути підвищена дратівливість та інші когерентні емоції, що негативно впливають на побудову продуктивного діалогу. І те питання, яке для звичайної людини не видається некоректним, у пацієнта з залежністю здатне викликати непередбачуваний сплеск складних реакцій психічного стану та відповідної соціально значущої поведінки. При цьому лікар-нарколог та інші медичні фахівці наркологічної служби в діалозі з пацієнтом не повинні вселяти або посилювати його почуття провини, а сам діалог з хворим, який має залежність, при цьому має залишатися професійно грамотним, конструктивним, тим, що транслює бажання допомогти і вселяє довіру без осуду та докорів. Лікар і будь-який інший експерт наркологічного профілю не повинні бути у відношенні до залежного пацієнта ні «агресором», ні «рятівником» (у психології цей метод має назву «Трикутник Карпмана»), але з кожним пацієнтом дуже важливо підібрати та зуміти індивідуально побудувати таку зважену та збалансовану модель спілкування, щоб людина, яка має залежність, була готова повністю вилікуватися та стати здоровою, а також змогла повернутися у повноцінне соціальне життя без принизливих ярликів і без втрати відчуття власної значущості для суспільства.

Повноцінне соціальне відновлення залежної людини з переоцінкою її особистісних цінностей, утвердженням себе як особистості, що має громадську значущість, і поверненням її в суспільство може бути здійснено лише за професійного та старанного лікарського впливу на особистість хворого. Слід визнати, що в ранні роки становлення наркологічної служби в Україні до пацієнтів, які мають ту чи іншу форму залежності, ставлення з боку суспільства і навіть з боку працівників медичної служби часто було зневажливим, а часом навіть презирливим. На жаль, у сучасному суспільстві також можна періодично зустріти подібне ставлення до людей із залежностями, тому питання проблематики етики та деонтології в наркологічній службі мають періодично

підніматися на подібних багатoproфільних наукових майданчиках, що мають велику цінність для розвитку сучасної медицини та становлення лікаря нової формації.

Якщо під лікарською етикою і деонтологією розуміти не тільки взаємовідносини лікаря і хворого, але й лікаря та суспільства, то реалізація цих принципів більшою мірою належить насамперед до лікарів-наркологів. Для передових вітчизняних медиків завжди було характерним глибоке розуміння етики та деонтології, адже дані напрями є не лише зведенням правил, що визначають поведінку лікаря, а й як вчення про обов'язок лікаря, його зобов'язання не лише перед хворим, а й перед суспільством. У цьому контексті необхідно додати, що основоположниками низки гуманістичних ідей, основою яких були формування поваги до прав людей із залежністю та повернення їх у повноцінний соціум, були такі лікарі, як Ф. Пінель (1745-1826), І. Мечников (1845-1916), Д. Заболотний (1866-1929). Мабуть, яскравим прикладом поваги до особистості хворого та значущості встановлення довірчих відносин між лікарем та пацієнтом із залежністю є висловлювання українського лікаря П. Ковалевського (1849-1929), який у своїх працях зазначав, що «поводження з хворими із залежностями має бути завжди людинолюбним, м'яким, лагідним і терплячим. Необхідна передусім довіра хворих, яка завойовується теплою участю, терпінням, ласкавим зверненням, готовністю виявити добро і сувору справедливість до хворих. Брехня, обман і хитрість не мають місця у поведженні з такими хворими: вони надто чуйні до штучності і дуже не люблять людину, яка лишень прикидається доброю».

У мережі клінік наркологічної допомоги «Медвін» (м. Київ) медичним колективом компанії розроблено базові функціональні алгоритми та оздоровчі програми, які органічно поєднуються з морально-етичними та деонтологічними принципами роботи з пацієнтами, що мають ту чи іншу форму залежності. Також особливий акцент у допомозі залежним людям спрямований на сувору анонімність та виняткову довіру у розборі клінічної ситуації кожного хворого, на вивчення та аналіз супутніх соматичних скарг пацієнта. Поєднання

професійних методик медичної роботи з обов'язковим етико-деонтологічним підходом до пацієнтів клініки наркологічного профілю забезпечує максимальний лікувальний ефект допомоги залежним, що відповідає світовим стандартам та високим ідеалам медичної допомоги в наркологічній службі.

Результати та обговорення. Етика та деонтологія в наркологічній службі мають низку особливостей, які необхідно враховувати як лікарям цієї спеціалізації, так і всім співробітникам даного сектора діяльності.

Висновки. Етику і деонтологію в наркологічній службі важливо ширше роз'яснювати в профільних освітніх установах та організаціях, які працюють із людьми, що мають залежність. Актуальність цієї тематики зумовлена також тим, що останнім часом поле діяльності наркологічної служби розширюється у всьому світі.

ПОШИРЕНІСТЬ ФАКТОРІВ РИЗИКУ РОЗВИТКУ АТЕРОСКЛЕРОЗУ СЕРЕД МОЛОДІ

Холявко Марина Володимирівна
Богуславська Анастасія Денисівна

Студентки

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Науковий керівник:

Діденко Катерина Андріївна

асистент кафедри

загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. За даними ВООЗ на сьогоднішній день серцево-судинні захворювання займають перше місце серед провідних причин смертності та інвалідності. Все частіше лікарі діагностують інфаркт міокарда та гіпертонічну хворобу у людей молодого віку. Важливу роль в їхньому патогенезі відіграє атеросклероз.

Атеросклероз - це ураження артерій м'язового та м'язово-еластичного типу у вигляді розростання в їх стінках сполучної тканини з ліпідною інфільтрацією внутрішньої оболонки. Тож, профілактика має бути спрямована на усунення факторів ризику розвитку саме атеросклеротичного ураження судин.

Основними заходами з профілактики атеросклерозу є:

- зниження ступеня дисліпідемії шляхом зменшення вживання продуктів, багатих на насичені жири: фаст-фуд, випічка, смажена їжа, ковбаси, майонез;
- відмова від тютюнопаління, адже куріння сприяє зниженню рівня ліпопротеїдів високої щільності (ЛПВЩ);
- контроль супутніх захворювань, що призводять до порушення обміну речовин та сприяють ушкодженню судинної стінки (артеріальна

гіпертензія, цукровий діабет);

- боротьба з гіподинамією, адже вона призводить до зниження рівня ЛПВЩ та до надлишкової маси тіла, яка асоціюється з гіперліпідемією;
- запобігання хронічному стресу, що є одним із факторів пошкодження ендотелія судин та підвищення артеріального тиску.

Ціль роботи. Оцінити поширеність факторів ризику розвитку атеросклерозу серед студентів Харківського національного медичного університету.

Матеріали та методи. Було проведено анкетування серед 140 студентів Харківського національного медичного університету, які мали відповісти на низку запитань щодо факторів ризику розвитку атеросклерозу. Метою опитування було відобразити у відсотках кількість людей, які не дотримуються основних заходів з профілактики, а саме: вживають їжу, багату на насичені жири, у великій кількості; ведуть малорухливий спосіб життя; вживають алкоголь; палять та знаходяться у стані хронічного стресу.

Результати та обговорення. За результатами проведеного опитування маємо такі дані:

Враховуючи вагу та зріст студентів 5,6% мають ожиріння першого ступеня, 16,7 % страждають на надлишкову вагу, 77,7% мають нормальну вагу.

Спираючись на кількість кроків, які студенти проходять протягом дня, можемо надати такі результати: 11,1% опитуваних ведуть малорухливий спосіб життя (менше 2700 кроків), 50% мають помірну активність (2700-7500 кроків), 38,9% - ведуть активний спосіб життя (7500 і більше кроків).

30,6% студентів зловживають їжею, багатою на насичені жири, 55,5% вживають помірну кількість, 12,1% дотримуються правильного харчування.

27,8% респондентів палять на регулярній основі (1 пачка на день), 8,3% зазначають, що зловживають тільки у стресових ситуаціях, 63,9% не мають такої звички.

Щодо вживання алкоголю, опитування проводилося окремо серед чоловіків і жінок. Фактором ризику розвитку атеросклерозу є вживання

чоловіками більше 2 умовних одиниць алкоголю на день, жінками - більше 1 умовної одиниці на день. За одну умовну одиницю алкоголю ми враховували: 30 г горілки, коньяку; 120 г червоного сухого вина; 330 г пива. 6,9% жінок вказали, що вживають більше однієї умовної одиниці на день, 93,1% - одну одиницю на день або менше. 85,7% чоловіків вживають дві умовні одиниці на день та менше, 14,3% - більше двох умовних одиниць на день.

Більшість студентів ХНМУ (86,1%) не мають супутніх захворювань, що могли б вплинути на розвиток атеросклерозу. 8,3% - мають в анамнезі захворювання нирок, 2,8% хворіють на гіпотиреоз, 2,8% страждають на артеріальну гіпертензію. Окрім того, у більшості опитуваних є генетична схильність до артеріальної гіпертензії, цукрового діабету 2 типу, ішемічної хвороби серця (ІХС).

Останнім критерієм, який ми дослідили, є частота виникнення симптомів хронічного стресу: відчуття тривоги, почуття роздратування, погіршення контролю над емоціями, сумний настрій, проблеми з концентрацією та пам'яттю, схильність до панічних атак, безсоння або сонливість, апатія, часті головні болі. 44,4% опитуваних помічають у себе ці симптоми декілька разів на тиждень, 41,7% - декілька разів на місяць, 13,9% - декілька разів на рік.

Висновки. Провівши опитування, ми можемо зробити висновок, що серед студентів Харківського національного медичного університету перше місце серед факторів ризику розвитку атеросклерозу посідає хронічний стрес, друге місце - неправильне харчування, а саме щоденне надлишкове вживання насичених жирів; третє місце - тютюнопаління. Тож ми вважаємо, що профілактиці саме цих чинників потрібно приділити якнайбільшу увагу серед молоді.

ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРФЕРОНУ-В-1В У ПРИГНІЧЕННІ ПАРВОВІРУСУ В19 У ХВОРИХ НА ДИЛЯТАЦІЙНУ КАРДІОМІОПАТІЮ НА ТЛІ СЕРЦЕВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ

Цико Олена Володимирівна,
Асистент кафедри інфекційних хвороб та фтизіатрії,
Винникова Валерія Жанівна,
Макарова Катерина Максимівна,
Студентки
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. За даними останніх досліджень, поширеність дилатаційної кардіоміопатії (ДКМП) у світі зросла на 27% протягом останніх 10 років, що свідчить про зростаючу медико-соціальну проблему. Незважаючи на доступність сучасних методів лікування смертність від ДКМП залишається високою [1]. Найчастішою причиною серцевої недостатності з потенційною загрозою розвитку ДКМП є вірусні інфекції серця, серед яких домінуючу позицію займає парвовірус людини В19 (В19V), що гістологічно виявляється в ендоміокардіальних біоптатах (ЕМБ) пацієнтів з ДКМП.

Ціль роботи. Аналіз результатів рандомізованих проспективних досліджень щодо визначення ефективності противірусного лікування IFN- β -1b в залежності від рівня вірусного навантаження парвовірусу В19 в крові пацієнтів з ДКМП на тлі серцевої недостатності.

Матеріали та методи. Парвовірус В19 є представником роду Erythroparvovirus сімейства Parvoviridae, що містить лінійний одноланцюговий ДНК-геном, який кодує неструктурний білок NS1, два структурних капсидних білка VP1 і VP2, а також малий додатковий 11 кДа і 7,5 кДа білки, функція яких та наслідки впливу на функцію серця інфікованої людини майже невідома [3]. В19 це вірус, тропний до ендотелію судин міокарду, реплікація якого в подальшому приводить до розвитку ендотеліальної дисфункції.

До дослідження були включені пацієнти з ДКМП В19-вірусного

походження та серцевою недостатністю, що виявлялася протягом понад 6 місяців в анамнезі (у середньому 39 ± 52 місяці). Проводилось визначення рівня вірусного навантаження В19 в ЕМБ пацієнтів, інфікованих В19V [3]. Пацієнти отримували плацебо або противірусне лікування IFN- β -1b протягом 6 місяців у комплексі з стандартним лікуванням серцевої недостатності.

Результати обговорення. Згідно з даними досліджень Heinz-Peter Schulteiss продемонстровано сприятливий ефект від застосування противірусного лікування у комплексній терапії хворих на ДКМП з серцевою недостатністю. На підставі застосування IFN- β -1b було досягнуто пригнічення рівня В19V у пацієнтів та покращення гемодинаміки серця через 6 місяців після лікування.

У дослідженнях Klaus-Thomas Vock показано, що застосування IFN- β -1b у комбінованій терапії ДКМП вірусного генезу було ефективним для пацієнтів, що мали ураження міокарда ентеро- або аденовірусного походження та призводило до їх повної елімінації з покращення діяльності серця, тоді як у хворих з ДКМП В19-вірусної етіології рівень вірусу майже не змінювався.

Christian Baumayer, Wolfgang Poller, та Felicitas Escher у своїх дослідженнях продемонстрували, що пригнічення активності та зниження рівня вірусного навантаження В19 досягається шляхом застосування препарату з прямою противірусною дією (нуклеозидні інгібітори зворотної транскриптази), у комплексі з IFN- β -1b, що значно покращує гемодинаміку та клінічні результати. Внаслідок застосування комбінованої терапії досягнуто превентивні заходи щодо виникнення або зменшення глибини ендотеліальної дисфункції, зокрема, апоптоз і регенерацію ендотелію, демонструючи новий механізм протизапальної дії IFN- β -1b.

Висновки. На підставі проведеного аналізу досліджень із застосуванням противірусного лікування у комплексній терапії хворих на ДКМП з серцевою недостатністю В19-вірусної етіології значно покращує ефективність лікування, відновлює серцеву діяльність та має сприятливий прогноз для подальшого повноцінного життя пацієнтів.

Таким чином, враховуючи рекомендації Європейського товариства кардіологів, необхідно проводити обстеження хворих з ДКМП на предмет В19-вірусного генезу патології та у разі підтвердження, застосовувати противірусну терапію при ДКМП з серцевою недостатністю В19-вірусної етіології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Schultheiss HP, Fairweather D, Caforio ALP, Escher F, Hershberger RE, Lipshultz SE, Liu PP, Matsumori A, Mazzanti A, McMurray J, Priori SG. Dilated cardiomyopathy. *Nat Rev Dis Primers*. 2019 May 9;5(1):32. doi: 10.1038/s41572-019-0084-1. PMID: 31073128; PMCID: PMC7096917.
2. Schultheiss HP, Baumeier C, Pietsch H, Bock CT, Poller W, Escher F. Cardiovascular consequences of viral infections: from COVID to other viral diseases. *Cardiovasc Res*. 2021 Nov 22;117(13):2610-2623. doi: 10.1093/cvr/cvab315. PMID: 34609508; PMCID: PMC8500164.
3. Schultheiss, H.-P.; Bock, C.-T.; Aleshcheva, G.; Baumeier, C.; Poller, W.; Escher, F. Interferon- β Suppresses Transcriptionally Active Parvovirus B19 Infection in Viral Cardiomyopathy: A Subgroup Analysis of the BICC-Trial. *Viruses* 2022, 14, 444. <https://doi.org/10.3390/v14020444>
4. Hjalmarsson C, Liljeqvist JÅ, Lindh M, Karason K, Bollano E, Oldfors A, Andersson B. Parvovirus B19 in Endomyocardial Biopsy of Patients With Idiopathic Dilated Cardiomyopathy: Foe or Bystander? *J Card Fail*. 2019 Jan;25(1):60-63. doi: 10.1016/j.cardfail.2018.07.466. Epub 2018 Aug 10. PMID: 30103022.

УДК 616.36-036.12-099:591.4

МОРФОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СОСУДИСТО-ТКАНЕВЫХ СТРУКТУР ПОЧЕК ПОТОМСТВА САМОК КРЫС С ХРОНИЧЕСКИМ ТОКСИЧЕСКИМ ГЕПАТИТОМ

Чориева Зулфия Юсуповна,
Термезский филиал Ташкентской медицинской академии
Адилбекова Дилором Бахтияровна,
Ташкентская медицинская академия, Ташкент, Узбекистан

Аннотация Вопрос о влиянии патологии печени матери на беременность и на потомство давно привлекает к себе внимание исследователей, так как она часто является одной из причин гибели детей раннего возраста и нередко приводит к разнообразным тяжелым повреждениям внутренних органов потомства. Вопрос о влиянии хронического токсического гепатита матери на морфологическое состояние постнатального развития и становление органов пищеварительной системы до настоящего времени недостаточно изучено.

Ключевые слова. Почка, постнатальное развитие, органы пищеварительной системы.

Введение. Рождение и воспитание здоровых детей в первую очередь зависит от состояния здоровья матери. В связи с этим актуально изучение влияния патологии матери на потомство. В последнее время возникла настоятельная необходимость изучения этих взаимоотношений не только в норме, но и при заболеваниях матери и (или) отца, отягощающих течение беременности родов [2, 4, 7, 3, 9].

Целью исследования явилось изучение влияния хронического токсического гепатита матери на морфологическое состояние почки потомства у экспериментальных животных.

Материалы и методы исследования. Объектом нашего морфологического исследования явились материалы из почек потомства.

рожденные от матерей с хроническим токсическим гепатитом на 3, 7, 14, 21-сутки постнатальной жизни. Экспериментальная модель токсического гепатита создавалась шестикратным внутрибрюшинным введением алкалоида гелиатрина из расчета 0,5 мг/100 г веса животных. В работе использованы морфологические, морфометрические и вариационно-статические методы исследования.

Результаты. Наши исследования показывают, что у крысят, рожденных от матерей с хроническим токсическим гепатитом в микроструктуре почек у новорожденных крысят (7-сутки), отмечались более низкий уровень морфологической дифференцировки. Выявлялись тубулоинтерстициальный нефрит, лимфоцитарную инфильтрацию в почечной интерстиции. Выявляются большое количество формирующихся нефронов, которые в отличие от животных контрольной группы располагаются в 2-3 ряда. На поле зрения меньше сформированных клубочков. Большинство почечных телец находятся в более низкой стадии развития, ширина нефрогенного слоя больше, чем у животных контрольной группы. Большинство почечных телец находятся в более низкой стадии развития. Наружный листок капсул нефронов состоят из низкопризматического, а не из плоского эпителия, как у животных контрольной группы.

Местами встречаются скопления призматических клеток без четкого деления на клубочки и капсулы. На поле зрения меньше сформированных клубочков, по сравнению у животных контрольной группы. Местами встречаются скопления призматических клеток без четкого деления на клубочки и капсулы. Внутриорганные сосуды с расширением и полнокровием. Менее выраженной зрелостью характеризуются и другие отделы нефронов. В мозговом веществе находятся прослойки соединительной ткани и небольшое количество собирательных канальцев.

Исследование гистоморфологического состояния почек крысят на 14-сутки постнатальной жизни показали, что процессы постнатального морфофункционального становления почек замедляется. Встречаются еще

отдельные формирующиеся нефроны, в эти сроки у контрольных крысят морфофункциональное становление почек уже завершаются. Местами обнаруживаются сосудистые изменения в виде застойных явлений, резкое расширение междольковых артериол и капилляров. В паренхиме коркового и мозгового слоев обнаружены очаговые инфильтраты мононуклеарными клетками.

Обсуждение. Таким образом, хронический токсический гепатит у матери негативно влияет на постнатальный морфогенез структурных компонентов потомства. Вышеперечисленные патоморфологические изменения в сосудисто-тканевых структурах почки потомства имеет очень большое практическое значение [5, 6].

Вывод. В механизме возникновения вторичных поражений почек потомства, рожденные от матерей с хронической патологией печени, связаны с повреждающим влиянием извращенных продуктов метаболизма, которые образуются в большом количестве в результате нарушения дезинтоксикационной функции печени матери, а так же из-за дефицита к пластическим и энергетическим материалам в внутриутробный период развития плода и в результате аутоиммунных и микроциркуляторных нарушений в организме матери.

ЛИТЕРАТУРА

1. Адилбекова Д. Б. Морфологические аспекты постнатального становления органов желудочно-кишечного тракта и печени у потомства, рожденного и вскормленного самками с хроническим токсическим гепатитом: научное издание / Д. Б. Адилбекова // Вестник Ташкентской Медицинской Академии. - Ташкент, 2017. - N4. - С. 33-36.
2. Аушева Ф. Х. Развитие почек и процессы свободнорадикального окисления у новорожденных и детей раннего возраста, рожденных у матерей с неблагоприятным течением беременности / Ф. Х. Аушева, Г. М. и др. // Педиатрия (Журнал имени Г. Н. Сперанского). - М., 2007. - №6. - С. 15-20.

3. Гойибова Н. С., Лим В. И., Ишкабулова Г. Д., Хайдарова Х. Р. Функция почек у недоношенных новорожденных, родившихся от матерей с преэклампсией // Достижения науки и образования. - 2019. - № 10 (51). - С. 59-63.

4. Тулеметов С. К. Структурно-функциональные особенности постнатального развития почек у потомства в условиях хронической интоксикации материнского организма // Педиатрия. - 2023. - №6. – С. 46-51.

5. Тулеметов, Т. А. Ашуров // Бюллетень Ассоциации врачей Узбекистана : научно-практический медицинский журнал / Ассоциация врачей Узбекистана. - Ташкент: ООО "DM NASHR SERVIS". - 2021. - N 2. - С. 121-126

6. Урунова Ф. С. Состояние почек у недоношенных новорожденных родившихся от матерей с преэклампсией: Молодежь и медицинская наука в XXI веке. Сборник материалов XIX Всероссийской научной конференции студентов и молодых ученых с международным участием / Под ред. Л. М. Железнова, М. П. Разина, Е. С. Прокопьева. - 2018. - С. 68-70.

7. Gooding J, Cao L, Ahmed F, Mwiza JM, Fernander M, Whitaker C, Acuff Z, McRitchie S, Sumner S, Ongeri EM. LC-MS-based metabolomics analysis to identify meprin- β -associated changes in kidney tissue from mice with STZ-induced type 1 diabetes and diabetic kidney injury // Am J Physiol Renal Physiol.- 2019.- Vol.317(4).- F1034-F1046.

8. Ren H, Shao Y, Wu C, Ma X, Lv C, Wang Q. Metformin alleviates oxidative stress and enhances autophagy in diabetic kidney disease via AMPK/SIRT1-FoxO1 pathway // Mol Cell Endocrinol. - 2020. - N500:110628. doi: 10.1016/j.mce.2019.110628

9. Sousa LGF, Cortez LUAS, Evangelista JSAM, Xavier-Júnior FAF, Heimark DB, Fonteles MC, Santos CF, Nascimento NRF. Renal protective effect of pinitol in experimental diabetes // Eur J Pharmacol. - 2020. - N880. - P. 173130. doi: 10.1016/j.ejphar.2020.173130. Epub 2020.,Apr 30.

ОЦІНКА ДИНАМІКИ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ В УКРАЇНІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО БОРОТЬБИ З ЦІЄЮ НЕДУГОЮ. ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Шаповалова Анна Сергіївна,
PhD, асистентка кафедри внутрішньої медицини № 1
Донецький національний медичний університет

Алієв Руфат Бахтіяр огли,
PhD, асистент кафедри внутрішньої медицини № 1
Донецький національний медичний університет

Папченкова Аміна Олегівна,
здобувачка вищої освіти, 6 курс, медичний факультет № 1
Донецький національний медичний університет

Актуальність. Туберкульоз (ТБ) — одна з 10 провідних причин смерті у світі від інфекційних захворювань. Незважаючи на значні досягнення в боротьбі з цією недугою, ефективність лікування ТБ в Україні не досягає цільового показника ВООЗ. В умовах сучасності на це може впливати низка причин, серед яких послаблення контролю над епідемією ТБ, поява нових соціально-епідеміологічних груп ризику, недостатній рівень виявлення та руйнування структури протитуберкульозної служби. Вивчення динаміки захворюваності на ТБ в Україні є актуальним для оцінки поточних тенденцій та вдосконалення стратегій боротьби з цим захворюванням в умовах сьогодення.

Мета. Метою даної роботи є оцінка динаміки захворюваності на ТБ в Україні за останні 5 років (2019-2023) та пропозиції щодо боротьби з цим захворюванням в умовах сучасності.

Матеріали та методи дослідження. У дослідженні використано аналітичний та бібліосемантичний методи. Для досягнення мети дослідження були використані дані з офіційних статистичних звітів Центру громадського здоров'я МОЗ України за 2019-2023 роки.

Результати. Починаючи з 2020 р., в Україні спостерігається тенденція до збільшення захворюваності на активний ТБ, включаючи його рецидиви, хоча раніше вона була протилежною. У 2019 р. рівень захворюваності становив 60,1

на 100 тис. населення (2020 р. – 42,2 на 100 тис. населення, 2021 р. – 44,0 на 100 тис. населення, 2022 р. – 45,1 на 100 тис. населення), а у 2023 р. – 48,4 на 100 тис. населення.

Імовірно, різке зниження захворюваності в 2020 році було спричинено пандемією коронавірусної хвороби-2019 (COVID-19). Подальше зростання цього показника в наступні роки може бути обумовлено впровадженням нових стандартів діагностики та доступністю молекулярно-генетичного дослідження для раннього виявлення ТБ.

Дослідження в різних країнах світу показують, що неможливість досягти стійкого зниження захворюваності у світі може бути пов'язана з перешкодами як зі сторони пацієнта, так і зі сторони системи охорони здоров'я.

В Україні бар'єри на рівні пацієнта включають низький рівень знань про хворобу (страх почути діагноз, страх розголошення діагнозу та фінансові труднощі під час проходження обстежень), помилкові знання щодо шляхів передачі та профілактики туберкульозу, симптомів хвороби та її виліковності, перебування в умовах тривалого стресу, перенавантаження, тривале перебування в прихистках та укриттях, недоїдання, переривання лікування, низька прихильність до лікування, а також затримка пошуку допомоги (пошук лікувального закладу та лікаря, стигматизація, зміна пріоритетів в умовах війни).

Бар'єри системи охорони здоров'я включають недоліки комунікації між пацієнтами та медичними працівниками, руйнування протитуберкульозної служби (руйнування медичних закладів, переміщення медичних працівників в межах країни та закордон), загроза забезпечення повноцінного доступу до протитуберкульозних препаратів, особливо на тимчасово окупованих територіях та в районах активного ведення бойових дій (утруднена логістика).

Висновки: Кінцеві результати негативного масштабного впливу епідемії COVID-19 та війни на епідеміологію туберкульозу проявлять себе через декілька років, оскільки наслідки будь-яких воєнних подій розвиваються дещо пізніше. При порівнянні захворюваності за останні 5 років на активний ТБ,

включаючи його рецидиви, спостерігається різке зниження захворюваності у 2020 році (зниження на 29,8% в порівнянні з 2019 роком), з подальшою тенденцією до незначного зростання в 2021-2023 роках.

Для подальшого зниження захворюваності на ТБ в Україні необхідно: підвищення обізнаності населення щодо ТБ, забезпечення доступності високоякісної діагностики та лікування ТБ для всіх пацієнтів, проведення вакцинації, формування груп ризику та скринінг на ТБ лікарями загальної практики – сімейної медицини, діагностика та лікування латентної туберкульозної інфекції, профілактичне лікування контактних осіб та продовження зусиль щодо психосоціальної підтримки пацієнтів для підвищення прихильності до лікування.

ВПЛИВ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ НА КОНЦЕНТРАЦІЮ РИФАМПІЦИНУ В КРОВІ У ХВОРИХ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ

Шаповалова Анна Сергіївна,
PhD, асистентка кафедри внутрішньої медицини № 1
Алієв Руфат Бахтіяр огли,
PhD, асистент кафедри внутрішньої медицини № 1
Папченкова Аміна Олегівна,
здобувачка вищої освіти, 6 курс, медичний факультет № 1
Донецький національний медичний університет

Актуальність: Рифампіцин (R) є одним з найважливіших антибіотиків, що використовуються для лікування туберкульозу (ТБ). Цукровий діабет (ЦД) є поширеним супутнім захворюванням у хворих на ТБ, і дослідження показали, що він може впливати на фармакокінетику R, що може призвести до неефективного лікування.

Мета. Метою цієї роботи є огляд досліджень, що вивчають вплив ЦД на концентрацію R у хворих на ТБ.

Матеріали та методи дослідження. У дослідженні використано аналітичний та бібліосемантичний методи. Було проведено пошук інформації в базах даних наукових публікацій PubMed, Scopus, Web of Science за ключовими словами "цукровий діабет", "рифампіцин", "туберкульоз", "концентрація".

Результати. Зниження максимальної концентрації R у хворих на ТБ з ЦД може бути на 20-30% нижчою, ніж у хворих без ЦД. ЦД може призвести до збільшення кліренсу R, що може призвести до більш швидкого виведення препарату з організму. Зниження рівноважної концентрації R у хворих на ТБ з ЦД може бути на 30-40% нижчою, ніж у хворих без ЦД. Механізми, за допомогою яких ЦД впливає на фармакокінетику R, не до кінця вивчені. Вірогідно, ЦД може призвести до прискореного метаболізму R в організмі через активацію ферментів системи цитохрому P450. Підвищений метаболізм R може призвести до його прискореного виведення з організму. Крім того, ЦД може мати вплив на імунну систему та запалення, що може також впливати на

метаболізм та ефективність R. ЦД може призвести до погіршення абсорбції R з шлунково-кишкового тракту через гіперглікемію та пошкодження слизової оболонки кишечника. ЦД може призвести до зниження білкового зв'язування R, що може призвести до його більш швидкого виведення з організму. ЦД може призвести до зміни кровообігу, що може впливати на розподіл R в організмі. Деякі препарати, які приймають хворі на ЦД, можуть взаємодіяти з R, знижуючи його концентрацію в крові. Наприклад, метформін, один з найпоширеніших препаратів для лікування ЦД 2 типу, може знижувати абсорбцію R. Дослідження впливу ЦД на фармакокінетику R є важливими з кількох причин: ефективність лікування — низькі концентрації R в крові можуть призвести до того, що препарат не буде в достатній кількості накопичуватися в вогнищах ТБ, що може призвести до неефективності лікування. Це може призвести до затягування лікування, рецидивів захворювання та зростання стійкості мікобактерій до антибіотиків; токсичність-збільшення кліренсу R може призвести до більш швидкого виведення препарату з організму, що може знизити його ефективність і збільшити ризик розвитку побічних ефектів; індивідуальний підхід-розуміння впливу ЦД на фармакокінетику R може допомогти лікарям підібрати оптимальну дозу препарату для хворих на ТБ з ЦД.

Висновок. ЦД може негативно впливати на фармакокінетику R у хворих на ТБ, що може призвести до неефективного лікування. На основі результатів досліджень хворим на ТБ з ЦД рекомендується моніторинг концентрації R в крові для забезпечення оптимального рівня препарату в організмі; у деяких випадках може знадобитися корекція дози R для хворих на ТБ з ЦД; вибір режиму лікування ТБ у хворих з ЦД повинен ґрунтуватися на індивідуальній оцінці ризиків та користі. Лікарі повинні бути обізнані про можливу взаємодію між R та іншими препаратами, які приймають хворі на ЦД. Рекомендується проводити профілактику та лікування супутніх захворювань, які можуть посилювати вплив ЦД на концентрацію R.

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ СЕРЦЕВО-ЛЕГЕНЕВОЇ РЕАНІМАЦІЇ

Шевелєва Ілона Володимирівна

Студентка

Лантухова Наталія Дмитрівна

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Своєчасний початок серцево-легеневої реанімації має життєво важливе значення і безпосередньо впливає на подальший прогноз пацієнта. Неможливо ігнорувати той факт, що існує певний взаємозв'язок між тривалістю зупинки серця і виживанням людини. Кожна хвилина затримання проведення серцево-легеневої реанімації і дефібриляції прямо пропорційно знижує виживання людини на 7-10% [4], [5]. Але тривалість зупинки серцевої діяльності й час початку проведення реанімаційних заходів не єдині фактори, які впливають на результат реанімації.

Ціль роботи. Визначення факторів, що впливають на успіх проведення серцево-легеневої реанімації.

Матеріали та методи. Аналітичний огляд та розбір наукової літератури за останні роки, що охоплює дослідження на тему серцево-легеневої реанімації у медичних базах даних PubMed ті інші.

Результати та обговорення. Зупинка серця – це критичний стан для життя, що характеризується припиненням ефективної роботи серця, що неминуче призводить до порушення кровотоку і оксигенації органів [2]. Не зважаючи на наукові досягнення у сфері медицини, даний стан на сьогоднішній день є глобальною проблемою для усього людства і має високий рівень смертності [3]. Виживання людини і подальша відсутність неврологічних проблем у випадку позалікарняній зупинці серця на сьогоднішній день становить від 5 до 10%. [8], [9]. У разі зупинки серця у лікарні, прогнози більш сприятливі – від 15 до 25% [7].

У червні 2017 року було проведено ретроспективне дослідження даних Національної інформаційної системи служб швидкої медичної допомоги за 2014 рік у США. Було порівняно час реагування швидкої медичної допомоги на виклик при зупинці серця у бідні та заможні райони. Вибірка включала 63 600 випадків зупинки серця у пацієнтів, які не померли на місці пригоди та були доставлені до лікарні. За результатами дослідження було встановлено, що у пацієнтів із зупинкою серця в бідних районах час звернення за медичною допомогою був більший, а час реагування на виклик швидкою медичною допомогою меншою мірою відповідав національним стандартам, в порівнянні з пацієнтами, що знаходилися у заможних районах. Ці фактори безпосередньо вплинули на відсоток розвитку подальших ускладнень після надання допомоги рятувальниками [4].

В штаті Вашингтон було проведено дослідження 1667 пацієнтів з зупинкою серця з високою ймовірністю на виживання. Для кожного пацієнта було отримано часові інтервали від колапсу до початку СЛР, до першого використання дефібрилятора та до ACLS. За результатами дослідження було створена модель множинної лінійної регресії яка показала зниження ймовірності виживання пацієнта на 5,5% кожної хвилини без надання допомоги [5].

Використовуючи когорту досліджень Target Climate Management було проведено аналіз 933 пацієнтів і визначено фактори, що впливають на зниження ефективності проведення СЛР. До цих факторів віднесли старечий вік, зупинка серцебиття за межами лікарні, тривала відсутність дефібриляції, зниження рН крові і зниження парціального тиску вуглекислого газу артеріальної крові нижче 4,5 кПа [6].

У Франції було проведено дослідження з участю 27301 пацієнтів для визначення рівня виживання без неврологічних наслідків після зупинки серцебиття за межами лікарні. Було проаналізовано інтервали зупинки серця, що позначаються як відсутність потоку (NF; від колапсу до початку СЛР).) і з низьким потоком (LF; від початку СЛР до припинення реанімації) щодо

30-денного виживання без наслідків. Визначили вплив на цей зв'язок визнаних прогностичних факторів (вік, стать, вихідний ритм, локалізація зупинки серця) [1].

Висновки. Отримані результати свідчать про те, що існує велика кількість факторів, які впливають на ефективність проведення СЛР: вік пацієнта, місце зупинки серця, рівень доходів пацієнтів, наявність супутніх захворювань, обставини при яких зупинилося серцебиття та інше. Також було з'ясовано, що відкладання проведення реанімаційних заходів знижує ймовірність виживання і збільшує ризик виникнення неврологічної симптоматики. Вивчення факторів, що впливають на успішність проведення серцево-легенової реанімації є дуже актуальними і потребує подальшого проведення досліджень, оскільки наявність або відсутність певних факторів безпосередньо впливають на життя пацієнта.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Adnet F, Triba MN, Borron SW, Lapostolle F, Hubert H, Gueugniaud P-Y, et al. Cardiopulmonary resuscitation duration and survival in out-of-hospital Cardiac Arrest patients. *Resuscitation*. 2017;111:74–81.
2. Andersen LW, Holmberg MJ, Berg KM, Donnino MW, Granfeldt A. In-Hospital Cardiac Arrest: a review. *JAMA*. 2019;321(12):1200–10.
3. Berdowski J, Berg RA, Tijssen JG, Koster RW. Global incidences of out-of-hospital Cardiac Arrest and survival rates: systematic review of 67 prospective studies. *Resuscitation*. 2010;81(11):1479–87.
4. Hsia RY, Huang D, Mann NC, Colwell C, Mercer MP, Dai M, et al. A US national study of the association between income and ambulance response time in Cardiac Arrest. *JAMA Netw Open*. 2018;1(7):185202-2.
5. Larsen MP, Eisenberg MS, Cummins RO, Hallstrom AP. Predicting survival from out-of-hospital Cardiac Arrest: a graphic model. *Ann Emerg Med*. 1993;22(11):1652–8.
6. Martinell L, Nielsen N, Herlitz J, Karlsson T, Horn J, Wise MP, et al.

Early predictors of poor outcome after out-of-hospital Cardiac Arrest. *Crit Care*. 2017;21(1):96.

7. Vestergaard LD, Lauridsen KG, Krarup NHV, Kristensen JU, Andersen LK, Løfgren B. Quality of cardiopulmonary resuscitation and 5-Year survival following in-hospital Cardiac Arrest. *Open Access Emergency Medicine: OAEM*. 2021;13:553–60.

8. Yan S, Gan Y, Jiang N, Wang R, Chen Y, Luo Z, et al. The global survival rate among adult out-of-hospital Cardiac Arrest patients who received cardiopulmonary resuscitation: a systematic review and meta-analysis. *Crit Care*. 2020;24(1):61.

9. Zanders R, Druwé P, Van Den Noortgate N, Piers R. The outcome of in- and out-hospital cardiopulmonary arrest in the older population: a scoping review. *Eur Geriatr Med*. 2021;12(4):695–723.

СИМУЛЯЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ДО ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА АКРЕДИТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Шелест Борис Олексійович,
д.мед.н., професор
Садовенко Ольга Леонідівна,
к.мед.н.
Алиєва Сусана Відадіївна,
Студент

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Симуляційне навчання на медичному факультеті є важливим етапом вищої медичної освіти і є незамінним у набутті практичних умінь і навичок у студентів-медиків на доклінічному етапі. Його широке впровадження виявилось ефективним у формуванні та розвитку таких важливих і професійно значущих властивостей характеру, як відповідальність, старанність, акуратність, саморозвиток і вдосконалення професійної майстерності [1].

Досвід, отриманий на навчальних симуляційних заняттях, виконує функцію механізму, що допомагає не тільки сформувати, а й закріпити отриману навичку, що багато в чому підвищує ефективність і результативність навчання і є основою при підготовці до акредитації фахівців [2].

Ціль. Проаналізувати отримані результати анкетування, виявити переваги та недоліки дистанційної освіти в практичній підготовці майбутніх фахівців.

Матеріали та методи. Було проведене опитування серед здобувачів вищої освіти Харківського національного медичного університету 5-го та 6-го курсів, в якому взяли участь 74 (100%) студенти. Задля досягнення мети даного наукового дослідження використовувалася платформа Google Forms, на якій було створено анкету що містила запитання присвячені оцінці симуляційного навчання, задоволеності студентів та їхньої готовності до подальшої практичної діяльності, що дало змогу вивчити ці аспекти всебічно. За статтю опитані розподілилися таким чином: чоловіків було 23 (31,08%), жінок – 51 (68,92%).

Середній вік респондентів склав $22,4 \pm 0,5$ років.

Результати та обговорення. Насамперед у студентів старших курсів з'ясовували, чи вважають вони себе готовими до практичної лікарської діяльності. У результаті 86,5% опитаних відповіли позитивно. При цьому 13,5% респондентів заявили, що не достатньо впевнені у своїй професійній готовності.

Щодо симуляційного навчання загалом студенти демонструють впевнений погляд на його роль і місце в системі професійної підготовки фахівця. Більшість (68,9%) відповідей свідчить про те, що лише симуляційне навчання не здатне сформувати повну готовність до продуктивної професійної діяльності. Однозначно позитивну роль симуляційному навчанню відводять 14,9% респондентів, вважаючи його цілком достатнім для досягнення якісно прийняттого рівня сформованих практичних навичок.

Аналіз запитання про курс, на якому доцільно приступати до симуляційного навчання, показав такий розподіл відповідей. Основна частина опитаних (85,1%) заявили, що це слід робити на старших курсах. Варіант відповіді «на четвертому» обрали 48,2% учасників опитування і відповідь «на п'ятому» - 36,9%. Такі результати, можна пояснити цілеспрямованістю клінічної підготовки студентів саме на останніх курсах.

Згідно з результатами опитування у старшокурсників немає абсолютної впевненості в тому, що попереднє відпрацювання практичних навичок на тренажерах може полегшити їхню професійну адаптацію в самостійній лікарській діяльності. Те, що навчання на фантомних імітаторах може поліпшити надалі клінічну роботу з пацієнтом, вважають більше третини опитаних – 36,5%.

На запитання «Чи є необхідність у збільшенні кількості занять у симуляційному центрі?» переважна більшість (71,6% учасників анкетування) відповіла ствердливо, обравши варіанти: «так, необхідно» і «необхідно для окремих дисциплін». Решта 28,4% вважають, що симуляційні тренінги проводяться в достатній кількості.

Під час роботи з віртуальними симуляторами студенти стикались з такими труднощами: 29,7% відповіли «обмежені тактильні відчуття», 29,7% «складність взаємодії з віртуальними об'єктами», 21,7% «технічні проблеми», 18,9% «відсутність реальності».

Наступне запитання в анкеті передбачало десятибальну оцінку. Респондентам було запропоновано оцінити, наскільки корисним виявився для них детально прописаний алгоритм виконання кожної дії в чек-листі під час напрацювання навичок. Алгоритм визнали корисним 51,4% осіб і дали оцінку 7-10 балів. Водночас 37,8% учасників опитування уникали однозначної оцінки і присвоїли алгоритму ступінь корисності в 5-6 балів.

Студенти-медики висловлюють задоволеність матеріально-технічною базою симуляційного навчання у виші: 83,8% опитаних задоволені оснащенням фантомних кабінетів ХНМУ.

На запитання «Які зміни в симуляційному навчанні Ви б запропонували?» основна частина (85,2% респондентів) обрали відповідь «більше практики з реальними пацієнтами», 7,4% «використання більш сучасних симуляторів», 7,4% «більше зворотного зв'язку від викладачів».

Висновки. Симуляційне навчання не повинно замінювати жоден з етапів навчання, а лише доповнювати реальну клінічну практику і сприяти підвищенню якості освоєння практичних навичок. Сучасні симулятори дають змогу відтворити клінічну ситуацію будь-якої складності, в якій студент має відреагувати так, як він це зробить у реальних умовах. У майбутньому ці вміння допоможуть уникнути лікарських помилок і ухвалювати правильні рішення для неоднозначних медичних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Медична симуляція – погляд у майбутнє (впровадження інноваційних технологій у вищу медичну освіту України) (для лікарів, науковців та молодих вчених): наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Чернівці, 18.02.2022 року: тези доп. /Чернівці: БДМУ. – 400 с.

2. Симуляційне навчання в системі підготовки медичних кадрів: матеріали І навч.-метод. конф., присвяченої 212-й річниці від дня заснування ХНМУ (Харків, 30 лист. 2016 р.) / кол. авт. – Харків : ХНМУ, 2016. – 188 с.

МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ НЕЗАДОВОЛЕНИХ ПАЦІЄНТІВ РІВНЕМ НАДАННЯ ДІАГНОСТИЧНОЇ РАДІОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Щербата Галина Михайлівна,
заступник медичного директора з терапевтичної роботи, аспірант
ВП «Лікарня Святого Луки» КНП
«1 територіальне медичне об'єднання м. Львова», м. Львів, Україна

Ковальська Оксана Романівна,
к.мед.н., доцент
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького, м. Львів, Україна

Вступ. Задоволеність пацієнтів стає все більш застосовуваним показником якості для оцінки лікарів і процесу надання медичної допомоги. Уявлення пацієнтів про центри радіологічної візуалізації значною мірою формуються аспектами якості послуг. Графіки, адміністратори, технологи та рахунки значною мірою впливають на задоволеність пацієнтів радіологією. Таким чином, радіологи повинні просувати культуру, орієнтовану на надання послуг, протягом усієї своєї практики. З 2022 року війна загострила всі існуючі проблеми у променевої діагностиці в Україні, де попит на радіологічні дослідження значно перевищує пропозицію.

Мета роботи. Формування медико-психологічного портрету незадоволених пацієнтів рівнем надання діагностичної радіологічної допомоги під час воєнного стану на підставі вивчення їх думки щодо якості роботи служби променевої діагностики у медичних закладах м. Львова та області.

Матеріали та методи. За результатами анкетування 409 пацієнтів, які звертались з приводу медичної радіологічної діагностики у медичні заклади м. Львова та області у 2023 році, було виокремлено 2 фокус-групи, розподілені за відповідями на запитання «Як змінились якість та можливості надання Вам медичної діагностики із запровадженням воєнного стану (з 24 лютого 2022 року) в Україні?». До фокус-групи 1 «Незадоволені» увійшли 42

опитуваних (11,38%), які відмітили погіршення надання медичної допомоги з початком повномасштабного вторгнення рф. Решта, 367 респондентів (89,73%), увійшли в групу «Задоволених». З-поміж них 23,98% вважали, що якість медичної діагностики під час наведеного періоду покращилась, 41,96%-залишилась незмінною та 34,06% - не звернули увагу на зміну рівня надання медичної діагностики під час воєнного стану в країні.

Медіанний вік респондентів групи незадоволених склав 45,00 (36,25; 52,25) років (від 19 років до 67 років) та суттєво не відрізнявся від віку опитуваних групи задоволених (40,0 (30,0; 50,0) років, від 18 років до 76 років, $p > 0,05$).

Розподіл за статтю у фокус-групах також не мав достовірних відмінностей, при тому, що в обох групах переважали жінки: 78,57 [65,05-89,50]% у групі незадоволених та 68,66 [63,83-73,30]% у групі задоволених. Чоловіків у групах відповідно було 21,43 [10,5-34,95]% та 31,34 [26,70-36,17]%.

У роботі були використані методи описової статистики. Відносні показники представлено у вигляді часток із 95% довірчим інтервалом, обрахованим за методом кутового перетворення Фішера (P [95%ДІ], %) або інтенсивних показників на 100 опитаних. Середні значення подано у вигляді медіани та 1 і 3 квантилів (Me ($Q1$; $Q3$)). Суттєвість різниці між відносними показниками досліджували за допомогою критерію Пірсона χ^2 , між середніми у незалежних групах – за допомогою критерію Манна-Уїтні (U), між середніми у пов'язаних групах – за допомогою критерію Вілкоксона (W). Мінімальним значення достовірної різниці між показниками приймали на рівні $p < 0,05$.

Результати та обговорення. Пацієнти обох груп найчастіше обстежували органи дихальної системи, причому серед опитуваних із групи незадоволених таких пацієнтів було більше: 78,57 (65,05-89,50)% проти 46,32 (41,25-51,43)% у групі задоволених, $p < 0,01$. Найбільш популярним методом радіологічної діагностики в обох групах була рентгенографія: 66,67 (51,87-79,95)% хворих групи незадоволених та 51,23 (46,11-56,32)7% пацієнтів

групи задоволених, $p > 0,05$. Слід зауважити, що з-поміж інших методів діагностики, комп'ютерна томографія була суттєво популярніша у групі задоволених пацієнтів, ніж у незадоволених: 19,62 (15,72-23,83) проти 2,38 (0-9,08)% відповідно, $p = 0,006$. У минулому вже мали досвід рентгенографічних обстежень більшість обстежених обох груп: 88,10 (76,72-96,01)% незадоволених та 66,49 (61,58-71,22)% задоволених пацієнтів ($p = 0,004$).

Переважає більшість з досліджуваної групи незадоволених пацієнтів (78,57 (65,05-89,50)%) були скеровані сімейним лікарем, терапевтом або педіатром, у групі задоволених – 58,58 (53,51-63,57)%, $p = 0,012$. Без направлення лікаря, самотійно потрапили на обстеження суттєво більше респондентів з групи задоволених, порівняно з групою незадоволених: 27,52 (23,08-32,20)% проти 9,52 (2,62-20,10)% відповідно, $p = 0,011$.

Близько половини (47,62 (32,85-62,60)%) опитаних пацієнтів з групи незадоволених станом надання медичної діагностики під час воєнного стану відмітили проблеми при обстеженні, серед яких найчастішою була скарга на велику живу чергу на обстеження – 38,10 (24,17-53,10) на 100 опитаних (у групі задоволених 17,44 (13,73-21,48) на 100 опитаних, $p = 0,001$). Проте, час очікування в черзі обидві групи вказали однакової: 30,0 [15,0; 60,0] хв (від 10 хв до 60 хв) пацієнти групи незадоволених та 30,0 [26,25; 40,0] хв (від 10 хв до 80 хв) пацієнти групи задоволених, $p > 0,05$.

Окрім того, близько чверті опитаних із групи незадоволених зазначили тривалий період очікування до призначеного дня дослідження: 23,81 (12,3-37,68) на 100 опитаних, у групі задоволених – 8,99 (6,28-12,13) на 100 опитаних. І це при тому, що тривалість днів очікування пацієнти з групи незадоволених вказали навіть незначно коротшою, ніж задоволені пацієнти: 7,0 [5,0; 15,0] днів (від 2 днів до 30 днів) та 12,0 [6,0; 14,0] днів (від 4 днів до 90 днів) відповідно, $p > 0,05$.

Серед інших проблем, які значно частіше зауважували пацієнти з групи незадоволених, є: недоброзичливе ставлення лікаря або іншого співробітника 9,52 (2,62-20,10) незадоволених на 100 опитаних проти 1,36

(0,43-2,80) задоволених на 100 опитаних, $p=0,001$; лікар не давав направлення на обстеження – 9,52 (2,62-20,10) незадоволених на 100 опитаних проти 3,00 (1,50-4,98) задоволених на 100 опитаних, $p=0,033$.

При оцінці рівня якості надання медичного обстеження висловили своє незадоволення лише пацієнти з групи незадоволених наступними параметрами якості: якістю медичного обладнання (16,67 (7,08-29,28)%), роботою фахівця діагностики (7,14 (1,42-16,76)%) та в цілому наданою послугою медичної діагностики (7,14 (1,42-16,76)%), $p<0,001$.

Окрім того, суттєво частіше пацієнти з групи незадоволених, ніж задоволених, висловлювали зауваження щодо чистоти і комфорту у кабінеті / відділенні: 9,52 (2,62-20,1)% проти 0,54 (0,05-1,56)%, $p<0,001$.

При оцінці роботи лікаря, який проводив обстеження, також спостерігається досить значна частина респондентів із числа невдоволених пацієнтів станом медичної діагностики під час воєнного стану, які негативно оцінили роботу лікаря. Суттєво частіше, порівняно з групою задоволених пацієнтів, такі відповіді незадоволені респонденти давали щодо можливості вільно задавати запитання лікарю: 26,19 (14,18-40,37)% проти 9,54 (6,7_12,75)%, $p=0,001$, та щодо достатніх можливостей спілкуватися із лікарем: 16,67 (7,08-29,28)% проти 6,27 (4,02-8,97)%, $p=0,014$.

Висновки. Враховуючи отримані дані, було сформовано психолого-медичний портрет пацієнта, який є незадоволений рівнем надання медичної радіологічної діагностики під час воєнного стану. Це пацієнт, який звертається з причини медичного огляду для роботи / навчання, здебільшого для обстеження органів дихальної системи, за скеруванням сімейного лікаря. Він не задоволений великою живою чергою на обстеження, тривалим періодом очікування до призначеного дня дослідження, недобррозичливим ставленням лікаря або іншого співробітника, відсутністю можливості вільно задавати запитання лікарю і достатніх можливостей спілкуватися із лікарем, якістю медичного обладнання, роботою фахівця діагностики та в цілому наданою послугою медичної діагностики. Особливістю такого пацієнта під час воєнного

стану є психологічні проблеми, пов'язані з соціальною комунікацією (складно записатись на прийом, взяти скерування на обстеження, отримані відмови в обстеженні, складно знайти місце обстеження, віддаленість від місця проживання), а також з безпосередньою комунікацією (проблемно бути поряд з іншими людьми тривалий час у чергах, страх відключення світла чи повітряної тривоги під час дослідження, складно знайти спільну мову з лікарем чи іншим фахівцем).

Отримані дані допоможуть полегшити спілкування та надання медичної послуги таким пацієнтам, що підвищить в цілому рівень надання медичної допомоги.

КРАНІОМЕТРИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМИ ТА РОЗМІРІВ ДУГ ВЕРХНЬОГО ЗУБНОГО РЯДУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАТІ ТА КРАНІОТИПУ

Якименко Руслан Олегович,
аспірант

Вовк Олег Юрійович,

д.мед.н., професор

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Верхня щелепа, є найбільшою парною кісткою лицевого скелета, яка грає головну формоутворюючу роль в лицевому черепі, а враховуючи, що комірковий відросток, верхньої щелепи, є вмістилищем верхнього зубного ряду, стає зрозумілою необхідна актуальна деталізація властивостей будови цих анатомічних утворень з метою розробки новітніх методик виконання оперативних маніпуляцій фахівцями з щелепне-лицевої, пластичної хірургії та ортодонтії.

Ціль роботи. Встановити актуальну прижиттєву краніометричну характеристику форми та розмірів дуг верхнього зубного ряду людини зрілого віку в залежності від статі та краніотипу.

Матеріали та методи. Матеріалом для проведення дослідження слугували сухі кісткові препарати цілісного або фрагментованого черепу людини обох статей у кількості 39 одиниць, з колекції кафедри анатомії людини ХНМУ, та результати КТ-досліджень голови людей зрілого віку без існуючих патологій кісткової тканини, загальним об'ємом – 85 спостережень, які отримані з лікувально-діагностичних центрів що мають договори про співробітництво з кафедрою анатомії людини ХНМУ. В нашій роботі використана класифікація вікової періодизації життя людини, де до зрілого віку відносяться чоловіки – 22-60 років, жінки – 21-55 років. Дана класифікація рекомендована Міністерством охорони здоров'я України (лист №08.01-22/2472 від 09.12.2008 року).

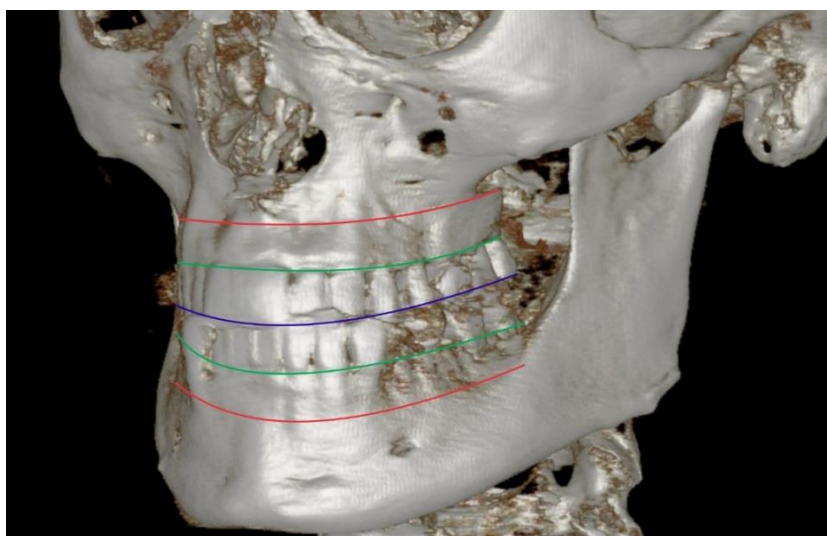
Задля дослідження індивідуальної анатомічної мінливості лицевого відділу черепа та зубощелепного апарату проводився розрахунок краніометричних індексів зі встановленням існуючих краніотипів.

Наша робота присвячена встановленню ознак індивідуальної анатомічної мінливості структур що відносяться до лицевого відділу черепа, для цих структур, більш сприятливе краніотипування що отримується за розрахунком основного лицьового індексу по формулі Гарсона-Кольмана:

$$\text{Ind}_{\text{осн.лиц.}} = \frac{\text{Висота обличчя } (n - gn)}{\text{Ширина обличчя } (zy - zu)} * 100$$

Даний індекс дозволяє розподілити матеріал за наступними краніотипами: еуріпрозопи (широколиці) – 84,9 та менше; мезопрозопи (середні форми) – від 85,0 до 89,9; лептопрозопи (довгі або вузькі форми обличчя) – 90,0 та більше.

Особливе місце у дослідженні зубно-щелепного апарату займає вивчення дуг верхньої та нижньої щелепи. В ортопедичній стоматології виділяють зубну, коміркову та базальну дуги, це лінії проходять по оклюзійній поверхні зубного ряду, вільній поверхні коміркових відростків та верхівках коренів відповідно. За формою, розташуванням та співвідношеннями цих дуг можна робити висновок про існуючу патологію положення зубного ряду та необхідність її корекції (рис. 1).

Рис. 1. Схематичне зображення розташування дуг: зубна – синій колір; коміркова – зелений колір; базальна (апикальний базис) – червоний колір.

Результати та обговорення. Для встановлення ознак індивідуальної анатомічної мінливості верхньої частини зубощелепного апарату, проводились виміри дуг верхнього зубного ряду у людей з різним краніотипом (табл. 1).

Таблиця 1.

Діапазон розмірів дуг верхнього зубного ряду людини зрілого віку (мм)

Краніотип		Лептопрозопи	Мезопрозопи	Еуріпрозопи
Дослід. показник				
Зубна дуга	чол.	118,8-151,4	123,6-154,8	129,3-158,5
	жін.	116,9-148,9	121,9-152,3	124,8-156,1
Коміркова дуга	чол.	115,9-142,7	119,6-148,6	125,4-153,8
	жін.	113,8-140,9	117,2-146,7	123,7-150,7
Базальна дуга	чол.	110,5-141,1	115,7-144,3	117,6-147,9
	жін.	109,1-139,8	113,8-141,4	116,3-145,7

З'ясовано, що протяжність зубної дуги у чоловіків з лептопрозопічним типом будови черепа складає від 118,8 мм до 151,4 мм, у жінок – від 116,9 мм до 148,9 мм, у мезопрозопів вона збільшується та у чоловіків дорівнює від 123,6 мм до 154,8 мм, у жінок – від 121,9 мм до 152,3 мм, у людей з еуріпрозопічним краніотипом параметр демонструє максимальні значення і досягає у чоловіків від 129,3 мм до 158,5 мм. В свою чергу, коміркова дуга, була коротшою ніж зубна та визначалась у лептопрозопів чоловіків на рівні від 115,9 мм до 142,7 мм, а у жінок – від 113,8 мм до 140,9 мм, при цьому, у мезопрозопів спостерігалось її подовження до рівня від 119,6 мм до 148,6 мм у чоловіків, і до значень від 117,2 мм до 146,7 мм – у жінок, для еуріпрозопів, отримані найбільші показники цього розміру з коливанням у чоловіків від 125,4 мм до 153,8 мм, у жінок – від 123,7 мм до 150,7 мм. Найкоротшою дугою верхньої щелепи виявилась базальна дуга, у лептопрозопів чоловіків вона визначалась у межах від 110,5 мм до 141,1 мм, у жінок – від 109,1 мм до 139,8 мм, у мезопрозопів чоловіків збільшувалась від 115,7 мм до 144,3 мм, а у жінок – від 113,8 до 141,4 мм, досягаючи максимальних значень у еуріпрозопів від 117,6 мм до 147,9 мм для чоловіків та від 116,3 мм до 145,7 мм для жінок.

Для аналізу отриманих діапазонів та підтвердження існуючих

закономірностей, проведена статистична обробка даних (табл. 2).

Таблиця 2.

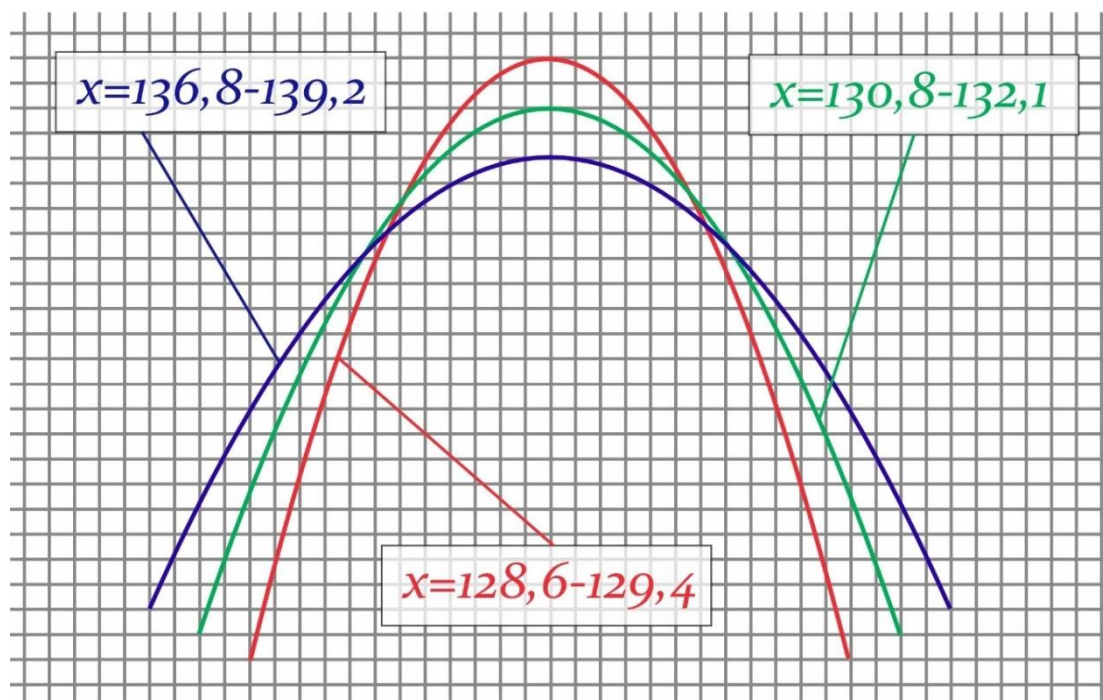
Статистичні показники дуг верхнього зубного ряду людини зрілого віку

Статистичний показник			$\bar{x}$	σ	$m_{\bar{x}}$
Форма черепа	Розмір	Стать			
Лептопрозопи	Зубна дуга	чол.	132,7	5,22	1,45
		жін.	130,9	5,17	1,56
	Коміркова дуга	чол.	129,4	4,97	1,38
		жін.	128,6	4,99	1,50
	Базальна дуга	чол.	126,7	5,01	1,39
		жін.	124,5	5,16	1,55
Мезопрозопи	Зубна дуга	чол.	136,9	4,87	1,06
		жін.	135,3	5,03	1,07
	Коміркова дуга	чол.	132,1	4,77	1,04
		жін.	130,8	4,93	1,05
	Базальна дуга	чол.	128,9	4,48	0,98
		жін.	127,3	4,55	0,97
Еуріпрозопи	Зубна дуга	чол.	142,3	3,95	0,73
		жін.	140,5	3,90	0,74
	Коміркова дуга	чол.	139,2	3,58	0,66
		жін.	136,8	3,34	0,63
	Базальна дуга	чол.	131,0	3,22	0,60
		жін.	130,4	3,38	0,64

У людей зрілого віку з лептопрозопічним типом будови черепа найбільшою за протяжністю є зубна дуга, цей розмір у чоловіків дорівнює $\bar{x} = 132,7$ мм при $\sigma = 5,22$ та $m_{\bar{x}} = 1,45$, зі зменшенням у жінок до $\bar{x} = 130,9$ мм при $\sigma = 5,17$ та $m_{\bar{x}} = 1,56$. Меншою за довжиною є коміркова дуга, для чоловіків її середнє значення складає $\bar{x} = 129,4$ мм при $\sigma = 4,97$ та $m_{\bar{x}} = 1,38$, із незначним зниженням у жінок до $\bar{x} = 128,6$ мм при $\sigma = 4,99$ та $m_{\bar{x}} = 1,50$. Найкоротша, базальна дуга, в цій групі визначалась на рівні $\bar{x} = 126,7$ мм при $\sigma = 5,01$ та $m_{\bar{x}} = 1,39$ у чоловіків, та зі скороченням до $\bar{x} = 124,5$ мм при $\sigma = 5,16$ та $m_{\bar{x}} = 1,55$ у жінок. Для представників мезопрозопічного типу, спостерігалась схожа тенденція зменшення протяжності дуг від зубної до базальної, з незначним переважанням середніх у чоловіків, при цьому, всі показники були більшими ніж в попередній групі. Так, зубна дуга у мезопрозопів чоловічої статі була

рівна $\bar{x} = 136,9$ мм при $\sigma = 4,87$ та $m_{\bar{x}} = 1,06$, у жіночої – $\bar{x} = 135,3$ мм при $\sigma=5,03$ та $m_{\bar{x}} = 1,07$, коміркова дуга у чоловіків мала значення середнього $\bar{x} = 132,1$ мм при $\sigma = 4,77$ та $m_{\bar{x}} = 1,04$, у жінок – $\bar{x} = 130,8$ мм при $\sigma = 4,93$ та $m_{\bar{x}} = 1,05$, тоді як базальна дуга, у чоловіків дорівнювала $\bar{x} = 128,9$ мм при $\sigma = 4,48$ та $m_{\bar{x}}=0,98$, у жінок – $\bar{x} = 127,3$ мм при $\sigma = 4,55$ та $m_{\bar{x}} = 0,97$. В групі з еуріпрозопічним краніотипом встановлені найбільші значення протяжності дуг верхньої щелепи, зі збереженням вищезгаданих закономірностей.

У чоловіків, середнє значення зубної дуги складає $\bar{x} = 142,3$ мм при $\sigma=3,95$ та $m_{\bar{x}} = 0,73$, у жінок – $\bar{x} = 140,5$ мм при $\sigma = 3,90$ та $m_{\bar{x}} = 0,75$, для коміркової дуги, отримані показники на рівні $\bar{x} = 139,2$ мм при $\sigma = 3,58$ та $m_{\bar{x}} = 0,66$ – у чоловіків, та $\bar{x} = 136,8$ мм при $\sigma = 3,34$ та $m_{\bar{x}} = 0,63$ – у жінок, в свою чергу, базальна дуга у чоловіків дорівнює $\bar{x}=131,0$ мм при $\sigma = 3,22$ та $m_{\bar{x}} = 0,60$, у жінок – $\bar{x} = 130,4$ мм при $\sigma = 3,38$ та $m_{\bar{x}} = 0,64$. Таким чином, статистично підтверджено, що протяжність дуг верхньої щелепи в значній мірі залежить від встановленого краніотипу. Схематично, на прикладі коміркової дуги, різноманіття форм та розмірів дуг продемонстровано на рисунку 2.

Рис. 2. Схематичне відображення співвідношення форми та розмірів коміркової дуги верхньої щелепи людини зрілого віку: червоний колір - лептопрозоп; зелений колір – мезопрозоп; синій колір – еуріпрозоп.

Висновки. Для лептопрозопічного типу будови черепа притаманне переважання повздовжніх та висотних параметрів верхньої щелепи та верхнього зубного ряду, кісткове піднебіння має лептостафілічну форму, дуги верхньої частини зубощелепного апарату звужені та прагнуть до мінімальних значень протяжності. В групі з мезопрозопічним краніотипом спостерігаються проміжні, усереднені значення всіх параметрів, мезостафілічна форма кісткового піднебіння, згладжені але не розширені форми дуг. Для людей з еуріпрозопічним типом характерне значне переважання поперечних, широтних розмірів, кісткове піднебіння має брахістафілічну форму, дуги верхньої щелепи та верхнього зубного ряду мають максимальну протяжність з найбільш розширеною формою.

ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА ПОШИРЕННЯ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

Якубовська Діана Русланівна

Студентка

Давиденко Оксана Миколаївна

Доцент кафедри, кандидат медичних наук

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ

Сучасна зміна клімату стає однією з найактуальніших та вагомих проблем, яка впливає на різноманітні аспекти природного середовища та громадського здоров'я. Наступна наукова стаття присвячена дослідженню прямого та опосередкованого впливу зміни клімату на розповсюдження інфекційних захворювань та їх наслідків для громадського здоров'я.

Вплив зміни клімату на інфекційні захворювання

Набуває все більшого підтвердження прямий та опосередкований вплив зміни клімату на розповсюдження інфекційних захворювань. Прогнозується, що між 2030 та 2050 роками кількість смертей від інфекційних хвороб, таких як недоїдання, малярія, діарея та тепловий стрес, збільшиться на приблизно 250 000 щорічно. Багато з цих захворювань пов'язані з умовами навколишнього середовища та кліматичними факторами. Наприклад, збільшення частоти повеней може сприяти поширенню гепатиту, а підвищення температури сприяє подовженню життєвого циклу комарів, які є переносниками небезпечних хвороб. Посухи, натомість, можуть змусити гризунів, які також переносять хвороби, шукати їжу ближче до населених пунктів.

У ході досліджень виділено найсуттєвіші загрози, пов'язані з основною причиною раптових змін клімату, а саме збільшенням викидів парникових газів. Ці загрози включають:

- глобальне потепління;
- хвилі спеки;
- посуху;

- лісові пожежі;
- сильні опади;
- повені;
- шторми;
- підвищення рівня моря;
- підвищення температури океану;
- зсуви ґрунтів.

Вчені вважають, що 58% або 218 з 375 інфекційних захворювань, які впливають на людину, підсилюють свій негативний вплив через зміни клімату.

Різноманітність інфекційних захворювань

Різноманітність інфекційних хвороб у людини є вищою в країнах, розташованих недалеко від екватора, порівняно з тими, що знаходяться на вищих широтах. Це може бути зумовлено зміною кліматичних умов. Наприклад, різноманіття комарів, які є переносниками інфекційних хвороб, зменшується з широтою. Також різноманіття блох, які переносять бактеріальні захворювання, зменшується з висотою та широтою над рівнем моря. Ці відмінності можуть впливати на розповсюдження інфекційних хвороб залежно від кліматичних умов.

Взаємозв'язок між кліматом та інфекційними захворюваннями

Температура та опади впливають на фізіологічні процеси, що може впливати на поширення видів. Багато комах-переносників виявляють вподобання до теплих, вологих умов, що передбачаються в деяких кліматичних сценаріях, що може сприяти збільшенню поширення інфекційних захворювань, таких як малярія. Клімат та інфекційні захворювання іноді змінюються географічно та в часі, що свідчить про те, що зміна клімату може вплинути на географічний розподіл інфекційних захворювань та їх переносників. У деяких регіонах зміна клімату може призвести до зростання деяких інфекційних захворювань і навпаки. Людство може не встигнути адаптуватися як до нового клімату, так і до посилених патогенів.

Механізми впливу

Вчені проаналізували понад 77 000 наукових статей, написаних протягом кількох десятиліть, в яких документовані випадки, коли людські патогени зазнавали впливу змін клімату у певний час і в певному місці. Виділено чотири основних механізми, за допомогою яких зміна клімату впливає на людські інфекційні захворювання. Перші два механізми описують кліматичні зміни, які призводять до зближення патогенів та людини. Наприклад, зміна в режимі опадів може збільшити кількість небезпечних комарів біля населених пунктів. Температурні зміни також впливають на поведінку людей, наближаючи їх до патогенів. Наприклад, високі температури можуть змусити багатьох людей шукати охолоду у водоймах, що може призвести до збільшення спалахів захворювань, які передаються через воду. Третій механізм вказує на те, що зміна клімату може сприяти адаптації та підсилити патогенів, оскільки підвищення температури сприяє їхньому розвитку. Четвертий механізм стверджує, що зміна клімату може призвести до погіршення здатності організму боротися з патогенами через збільшення антисанітарних умов та зменшення запасів їжі, що може викликати недоїдання та підвищити вразливість організму.

Складність взаємозв'язку

Важливо відзначити, що взаємозв'язок між зміною клімату та інфекційними захворюваннями є досить складним. Зміна клімату може мати різноманітні наслідки для поширення інфекційних захворювань, включаючи як їх збільшення, так і зменшення, в залежності від багатьох факторів.

Висновки

Зміна клімату має значний вплив на поширення інфекційних захворювань, що може мати серйозні наслідки для громадського здоров'я. Дослідження у цій області є надзвичайно важливим для розуміння та ефективного управління цим складним проблемним питанням. Подальші дослідження у цій сфері є ключовими для розуміння та ефективного управління цим складним проблемним питанням.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

РАДІОЛА РОЖЕВА – РОСЛИННИЙ АДАПТОГЕН ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗМУ ПІСЛЯ ГРВІ

Агаєва Христина Едуардівна

викладач

Ходосова Анастасія Вячеславівна

Студент

Полтавсьей державний медичний університет

Фаховий медико-фармацевтичний коледж

м. Полтава, Україна

Вступ. ГРВІ - одне з найпоширеніших захворювань у світі, що вражає людей будь-якого віку. Кількість осіб, які щодня хворіють на ГРВІ, може варіюватися залежно від сезону, регіону та інших факторів.

За даними Центру контролю та профілактики захворювань (CDC), в Україні щороку реєструється близько 5 мільйонів випадків ГРВІ. У пік сезону ГРВІ, який зазвичай припадає на зимові місяці, щодня може хворіти до 10% населення. Це означає, що в Україні кожного дня захворює до 440 000 людей.

Перебіг ГРВІ може супроводжуватися вираженою астеною, що негативно впливає на працездатність та витривалість, а відновлення після хвороби може займати від кількох тижнів до декількох місяців.

Традиційні методи лікування ГРВІ (медикаментозна терапія, фізіотерапія) не завжди дають бажаний ефект та можуть мати побічні ефекти. Для вирішення цієї проблеми було проведено ряд наукових досліджень, які доводять ефективність адаптогенів у підвищенні працездатності та витривалості після ГРВІ. Дослідження показали, що адаптогени можуть допомогти: скоротити тривалість астеної, покращити фізичну та розумову працездатність, зменшити втому та підвищити стійкість до стресів.

Ціль роботи. Розглянути наукову літературу, що має інформацію щодо

властивостей та механізмів дії радіоли рожевої на організм людини; проаналізувати дані досліджень про вплив радіоли рожевої на відновлення організму після ГРВІ; визначити оптимальні режими дозування та тривалість курсу прийому препаратів на основі радіоли рожевої для відновлення після ГРВІ; провести моніторинг лікарських засобів з радіоли рожевої, що представлені на фармацевтичному ринку.

Матеріали та методи. Були опрацьовані наукові матеріали з фармакології, фітотерапії інформація з веб-сайтів наукових установ та медичних організацій; дані з державних реєстрів лікарських засобів; публікації в рецензованих наукових журналах (наприклад, одне дослідження, опубліковане в журналі "Phytotherapy Research", показало, що радіола рожева може скоротити тривалість симптомів ГРВІ на 1 день). Методи: аналіз наукової літератури, систематичний аналіз даних клінічних досліджень, мета-аналізи.

Результати обговорення. ГРВІ – це загальна назва групи гострих інфекційних захворювань, що передаються повітряно-крапельним шляхом, супроводжуються запаленням верхніх дихальних шляхів і мають вірусну етіологію. Найпоширеніші збудники ГРВІ: риновіруси, аденовіруси, коронавіруси, віруси парагрипу, віруси грипу.

Симптоми ГРВІ: нежить, біль у горлі, кашель, чхання, лихоманка, втома, м'язовий біль, головний біль. Інкубаційний період ГРВІ – це час від моменту зараження до появи симптомів. Він може варіюватися від кількох годин до декількох днів. ГРВІ передаються повітряно-крапельним шляхом при кашлі та чханні. Також можна заразитися ГРВІ через контакт з забрудненими предметами. У деяких випадках ГРВІ можуть виникати ускладнення, такі як: пневмонія, бронхіт, синусит, отит. ГРВІ можуть значно знизити працездатність і витривалість організму. Після перенесеного захворювання людина часто відчуває втому, слабкість, сонливість, зниження концентрації уваги.

Лікарські рослини адаптогени можуть допомогти відновити сили і поліпшити самопочуття. Їх дія спрямована на: підвищення імунітету, зниження запалення, підвищення стійкості до стресу, нормалізацію обміну речовин,

зниження втоми, підвищення працездатності. Найбільш поширені адаптогени:

- елеутерокок колючий: має імуномодулюючу, протизапальну, антистресову дію;
- женьшень справжній: тонізує, покращує пам'ять, концентрацію уваги, підвищує працездатність;
- левзея сафлоровидна: стимулює ЦНС, підвищує м'язову силу, витривалість;
- золотий корінь (родіола рожева): має адаптогенні, антидепресивні, протизапальні властивості;
- аралія маньчжурська: тонізує, стимулює імунітет, покращує обмін речовин.

Зупинимось на родіолі рожевій, або як її ще називають золотий корінь чи сибірський женьшень. Родіола рожева - це багаторічна сукулентна рослина з товстим кореневищем, з золотистим відтінком. Стебла прямостоячі, товсті, м'ясисті, до 40 см заввишки. Листя м'ясисті, еліптичні або довгасті, з зубчастими краями. Квітки темно-червоні або жовто-зелені, дрібні, зібрані в щиткоподібні суцвіття. Плоди - листянки, що розкриваються при дозріванні.

Хімічний склад родіоли рожевої складний. Вона містить: фенольні сполуки: Це група сполук, які включають тирозол, салідрозид (родіолозид), розин, розавин, галову кислоту, щавлеву кислоту, бурштинову кислоту, лимонну кислоту та яблучну кислоту; адаптогени: розавін, салідрозид, тирозол та р-кумарова кислота; ефірні олії; вітаміни: С, Е, В1, В2, В3, В6, В9 та В12; мікроелементи.

Родіола рожева має складний механізм дії на організм, і точний фармакодинамічний профіль досі повністю не вивчений. Вважається, що корисні властивості родіоли зумовлені синергією її численних біологічно активних компонентів, зокрема:

Салідрозид. Ця речовина вважається одним з ключових компонентів, що впливають на адаптаційні властивості родіоли. Вважається, що салідрозид може впливати на синтез ендорфінів та енкефалінів – нейромедіаторів, що

відповідають за відчуття добробуту та зниження болю.

Розавін. Ця група фенольних сполук може сприяти зниженню рівня стресових гормонів, таких як кортизол, та покращувати передачу нервових імпульсів.

Фенілопропаноїди (включаючи цинабзин). Ці речовини можуть впливати на метаболізм нейромедіаторів, таких як дофамін і серотонін, що може мати антидепресивний та стимулюючий ефект.

Терапевтичний вплив золотого кореня на організм людини обумовлений його хімічним складом. Ось деякі з основних терапевтичних ефектів:

1. Адаптогенний:

Підвищує стійкість організму до стресу, як фізичного, так і психоемоційного. Допомагає організму відновитися після перенесених захворювань. Підвищує працездатність і витривалість.

2. Антиоксидантний:

Захищає клітини від пошкодження вільними радикалами. Запобігає старінню. Зменшує ризик розвитку хронічних захворювань.

3. Протизапальний:

Зменшує запалення в організмі. Покращує стан при артриті, артрозі та інших запальних захворюваннях.

4. Ноотропний:

Покращує пам'ять, концентрацію уваги та інші когнітивні функції. Підвищує розумову працездатність. Допомагає при лікуванні неврозів і депресій.

5. Імуномодулятор:

Зміцнює імунну систему. Підвищує опірність організму до інфекцій.

Допомагає при лікуванні хронічних інфекцій. З родіоли рожевої виготовляють різні лікарські засоби:

Настоянки: Настоянки готують з кореневищ і коренів родіоли рожевої. Їх приймають перорально по 20-30 крапель 3-4 рази на день.

Екстракти: Екстракти родіоли рожевої випускаються у формі капсул,

таблеток, порошків. Їх приймають перорально по 1-2 капсули 2-3 рази на день.

Чай: Чай з родіоли рожевої готують з засушеного листя і стебел рослини. Його п'ють 2-3 рази на день.

Таблетки: "Вітанго" - це український лікарський засіб, що містить екстракт коренів родіоли рожевої. Він випускається у формі капсул та використовується для лікування астеничних станів, тривоги, депресії, втоми та інших захворювань. Ось деякі з результатів досліджень препарату Вітанго:

Астенія. Дослідження показали, що Вітанго може покращувати працездатність, зменшувати втому та сонливість у людей з астеничними станами.

Тривога. Вітанго може бути ефективним у лікуванні тривожних станів, як генералізованого тривожного розладу, так і панічних атак.

Депресія. Деякі дослідження показали, що Вітанго може мати легкий антидепресивний ефект.

Втома. Вітанго може зменшувати втому, пов'язану з хронічними захворюваннями, такими як рак або ВІЛ/СНІД.

Інші дослідження. Вітанго також досліджується на предмет його впливу на когнітивні функції, імунну систему, серцево-судинну систему та інші показники здоров'я.

Висновки. Опрацювавши матеріали з даної теми, можна зробити висновок, що після такого захворювання, як ГРВІ важливим є відновити сили організму, покращити функції печінки, нирок, адже ці органи фільтрують всі токсини, які накопичуються під час вірусної інфекції. Краще застосовувати фітопрепарати для одужання і інтоксикації, тому Радіола рожева є гарним і безпечним засобом. Дана рослина характеризується здатністю швидко відновлювати організм після важких фізичних навантажень забезпечує нормалізації таких процесів – глікогеноліз, трансмембранний транспорт, фосфорилування та утилізація глюкози міоцитами. Це дозволяє не тільки покращити енергозабезпечення, а й відновити роботу всіх систем і органів.

ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ РИНОК СУЧАСНИХ ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ ЕНДОКРИННОЇ СИСТЕМИ

Глушак Ірина Юріївна

Студентка 5го курсу, спеціальності

«Фармація, промислова фармація»

Київський міжнародний університет

Вступ. / Introductions. Фармацевтичний ринок сучасних лікарських препаратів для лікування захворювань ендокринної системи є важливим аспектом сучасної медичної індустрії. З урахуванням постійного зростання популяції та змін у способі життя, захворювання ендокринної системи, зокрема цукровий діабет, стають все більш поширеними і серйозними проблемами громадського здоров'я. Тому дослідження та аналіз фармацевтичного ринку, включаючи ціноутворення та доступність лікарських засобів, мають важливе значення для забезпечення ефективної медичної допомоги та поліпшення якості життя пацієнтів з цими захворюваннями.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є аналіз фармацевтичного ринку антидіабетичних препаратів з метою вивчення їхнього асортименту, цінової політики та доступності в аптечних мережах. Робота спрямована на оцінку різноманітності та доступності лікарських засобів для лікування цукрового діабету, що дозволить зробити висновки про рівень доступності та ефективності медичної допомоги для пацієнтів з цим захворюванням.

Матеріали та метод. / Materials and methods. Дослідження проводилося в одній з аптек мережі «.....» у місті ....., яка знаходиться в житловому районі. Головними клієнтами є молоді сім'ї з дітьми, люди похилого віку та іноді студенти. Асортимент аптеки включає ліки для лікування різних захворювань, косметичні засоби, медичні вироби та біологічно активні добавки, включаючи препарати для лікування захворювань ендокринної системи. Отримані дані дослідження були подальшим чином оброблені за допомогою комп'ютерних програм.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Система внутрішньої секреції, яка включає ендокринні залози, спільно з нервовою системою відповідає за координацію та регуляцію функцій інших органів та систем, забезпечуючи єдність організму. У всіх розвинених економічно країнах світу спостерігається постійне збільшення кількості хворих на захворювання ендокринної системи. Цукровий діабет займає провідне місце серед усіх ендокринних захворювань і вважається одним із найнебезпечніших проблем для світової спільноти, а також важливим пріоритетом для національних систем охорони здоров'я. Друге місце за поширеністю серед ендокринних захворювань займають різноманітні захворювання щитовидної залози.

Надмірне вироблення гормонів лікують за допомогою супресивної терапії, яка призначена для припинення активності залози. У випадку недостатньої продукції гормонів застосовують замісну гормональну терапію (ЗГТ), яка включає використання препаратів, що містять природні гормони або їх синтетичні аналоги. При гіпофункції залоз використовують засоби, які стимулюють вироблення гормонів. Наприклад, у лікуванні цукрового діабету 2 типу протидіабетичні препарати впливають на клітини підшлункової залози, стимулюючи вироблення інсуліну. Під час терапії необхідно постійно контролювати функціонування ендокринної системи та лабораторно визначати рівень гормонів для своєчасної корекції лікування.

Основні категорії медикаментів, які використовуються для лікування захворювань ендокринної системи, включають:

- засоби для корекції порушень роботи щитовидної залози;
- препарати, призначені для лікування цукрового діабету;
- ліки для терапії порушень функції гіпофіза;
- медикаменти для вирішення дисбалансу статевих гормонів.

Для отримання інформації було використано електронні ресурси Інтернету, зокрема дані, розміщені на веб-сайті Державного підприємства «Державний експертний центр МОЗ України», а саме – Державний реєстр лікарських засобів. Проведено пошук за Анатомо-терапевтично-хімічною

класифікацією за кодом А10 «Антидіабетичні препарати», що включає: А10А «Інсулін та його аналоги», А10В «Гіпоглікемізуючі препарати, крім інсулінів», А10Х «Інші препарати, які використовуються для лікування цукрового діабету».

До групи А10А «Інсулін та його аналоги» входять переважно рідкі лікарські форми, що включають розчини для ін'єкцій та суспензії. Дані лікарські форми представляють собою медикаменти як українського так і закордонного виробництва.

До групи А10В «Гіпоглікемізуючі препарати, за виключенням інсулінів» входять переважно тверді лікарські форми, що представлені таблетками. Дані лікарські форми представляють собою медикаменти як українського так і закордонного виробництва.

До групи А10Х «Інші препарати, що застосовуються для лікування цукрового діабету», входять переважно лікарські рослинні збори українського виробництва.

Лікарський ринок є одним з найбільш складних у контексті ціноутворення. Державне регулювання цін застосовується лише до найважливіших та життєво важливих препаратів, які значно впливають на показники смертності та захворюваності. Інші лікарські засоби, які не входять до цього переліку, ціновою політикою не охоплюються та підлягають формуванню в умовах конкуренції. Їхні роздрібні ціни, насамперед, залежать від виробничих витрат, дистрибуційних марж, попиту та інших факторів. Ціни на ці лікарські засоби можуть зазнавати більш інтенсивних змін порівняно з найважливішими препаратами.

Серед вітчизняних виробників в ін'єкційній формі найдешевшими препаратами є Хумодар Р100Р№1 (168,30 грн) виробник Індар. Найбільша ціна на препарати вихідної групи серед українських виробників спостерігалася у Фармак на препарат Айлар №5 (1274,35 грн). Що ж стосується зарубіжних препаратів, то їх ціна досягає 7647,77 грн. До таких препаратів відносяться Ксалтофай №5 виробника Ново Нордіск.

Серед вітчизняних виробників в таблетованій формі найдешевшими препаратами є Глібенкламід №30 (9,53 грн) виробник Технолог. Найбільша ціна на препарати вихідної групи серед українських виробників спостерігалася у Корпорації Артеріум на препарат Гліптар №60 (497,55 грн). Що ж стосується зарубіжних препаратів, то їх ціна досягає 1077,12 грн. До таких препаратів відносяться Янумет №56 виробника Merck Sharp & Dohme Idea Inc.

Основними виробниками зборів є українські підприємства. Найдешевшим фітопрепаратом є Арфазетин (33,00 грн) виробник ТМ Айві. Найбільша ціна на препарати вихідної групи серед українських виробників спостерігалася у ЗАТ «Ліктрави» на фітопрепарат Садіфіт №1 (57,88 грн).

У кожній мережі аптек на кожний препарат ціна може відрізнятись в залежності від населеного пункту країни. Отже, на основі проведеного дослідження у фармацевтичній мережі існує широкий вибір антидіабетичних препаратів та їх цінової політики.

Висновки. / Conclusions. Висновки отримані під час аналізу фармацевтичного ринку антидіабетичних препаратів свідчать про важливі тенденції та проблеми, що впливають на доступність лікарських засобів для лікування цукрового діабету.

По-перше, дослідження підтвердило наявність широкого асортименту антидіабетичних препаратів на ринку, який включає як українські, так і закордонні лікарські форми різних типів та дозувань.

По-друге, зазначено, що державне регулювання цін обмежується лише найважливішими та життєво необхідними препаратами, що може ускладнювати доступність деяких видів ліків для пацієнтів з менш поширеними формами цукрового діабету або специфічними потребами.

Результати свідчать про важливість моніторингу цін та доступності лікарських засобів у фармацевтичних мережах, особливо враховуючи можливість значних коливань цін на різних ринкових сегментах. Це важливо для забезпечення ефективної медичної допомоги та забезпечення доступу до лікування для всіх категорій пацієнтів з цукровим діабетом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Германюк Т. А., Івко Т. І., Бобрук В. П. Динаміка доступності лікарських засобів для монотерапії цукрового діабету 2 типу в Україні. *Фармац. журн.* 2017. № 1. С. 37–42.
2. Державний реєстр лікарських засобів. URL: <http://www.drlz.com> (дата звернення (25.04.2024)).
3. Сучасні класифікації та стандарти лікування захворювань внутрішніх органів. Невідкладні стани в терапії : довід.-посіб. / Вінниц. нац. мед. ун-т ім. М. І. Пирогова ; за ред. Ю. М. Мостового. 18-е вид., допов. І переробл. Київ : Центр ДЗК, 2015. 680 с.

ДИНАМІКА ЗАХВОРЮВАНОСТІ ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ В УКРАЇНІ

Карпенко Яна Василівна

здобувачка вищої освіти 5 курсу спеціальності 226

«Фармація, промислова фармація» ПЗВО

«Київський міжнародний університет»

Науковий керівник:

к.фарм.н., доц.

Гергель Є. М.

Останнім часом проблеми, пов'язані з захворюваннями щитоподібної залози (ЩЗ), здобули значну увагу. Існує кілька причин, що спричиняють цю активність. По-перше, ЩЗ чутлива до геохімічного стану навколишнього середовища, що може призвести до розвитку різних захворювань. З іншого боку, населення залишається без ефективного захисту від негативного впливу навколишнього середовища, оскільки в Україні не було впроваджено ефективних заходів, які вже успішно застосовуються в інших країнах для боротьби з йодним дефіцитом.

Актуальність проблеми захворювань щитовидної залози полягає в їхньому соціальному значенні, швидкому розвитку медичних технологій та необхідності в подальших наукових дослідженнях для оптимізації діагностики та лікування цих захворювань.

Мета роботи – аналіз та обґрунтування ефективності та безпеки застосування лікарських препаратів у лікуванні захворювань щитовидної залози з метою вдосконалення клінічної практики та поліпшення якості життя пацієнтів.

Матеріали та методи дослідження: ретроспективний аналіз клінічних випадків для оцінки ефективності лікування, систематичний огляд наукової літератури для отримання огляду сучасних підходів у лікуванні, статистичний аналіз даних для оцінки статистичної значущості результатів та їх інтерпретації, а також клінічні спостереження та експертна оцінка спеціалістів

для збору додаткової інформації щодо практичних аспектів лікування та реального впливу препаратів на пацієнтів. Комбінація цих методів дозволить отримати повну та об'єктивну картину ефективності лікарських препаратів у лікуванні захворювань щитовидної залози.

Вступ. У світі сучасної медицини, захворювання щитоподібної залози займають важливе місце серед численних патологій ендокринної системи, що впливають на функціонування організму людини. Щитоподібна залоза, що складається з двох дольок, розташованих з боків трахеї перед гортанню, відповідає за вироблення гормонів, які регулюють метаболізм, ріст та розвиток організму. Патологічні стани щитовидної залози можуть призводити до різноманітних порушень функцій, що суттєво погіршують якість життя пацієнтів та потребують комплексного та своєчасного лікування.

З моменту відкриття перших захворювань щитовидної залози, медична наука розвивається невпинно, спрямовуючи зусилля на пошук ефективних методів діагностики та лікування. Виробництво різноманітних препаратів для лікування захворювань щитовидної залози стало ключовою стратегією в боротьбі з цими патологіями.

Існує широкий арсенал лікарських засобів, які використовуються у лікуванні різноманітних захворювань щитовидної залози. Вони включають в себе препарати для корекції рівня гормонів, антизапальні засоби, препарати, що зменшують величину вузлів та мас, а також засоби, спрямовані на підтримку функцій щитовидної залози. Дослідження у галузі розвитку нових препаратів продовжуються з метою покращення ефективності та безпеки лікування захворювань щитовидної залози.

Результати досліджень. Дослідження поширеності захворювань ЩЗ раніше проводилися в контексті загальної ендокринної патології та не враховували оновленої статистики. Аналіз офіційних даних МОЗ України стосовно поширеності та захворюваності на патологію ЩЗ за останні 10 років дав можливість краще зрозуміти ситуацію. Дані аналізувалися відповідно до методології, рекомендованої відповідними експертами. [1]

Аналіз офіційних статистичних даних підтвердив високу поширеність ендокринних захворювань в Україні. Згідно з цим аналізом, патологія ендокринної системи становить одну з провідних проблем у структурі захворюваності населення. Особливу увагу привертає зростання числа випадків різних ендокринопатій, серед яких найбільш поширені цукровий діабет (ЦД) та захворювання щитоподібної залози (ЩЗ). На рис. 1.8 представлена структура цих захворювань. Варто зазначити, що серед провідних захворювань особливо виділяють дифузний еутиреоїдний зоб та ЦД. Якщо врахувати, що до захворювань ЩЗ також відносяться тиреотоксикоз, гіпотиреоз, тиреоїдити та рак щитоподібної залози, то можна зробити висновок, що захворювання ЩЗ становлять значну частку серед всіх ендокринопатій, навіть майже половину.

Патологія щитоподібної залози (ЩЗ) має старовинне коріння, і вперше була описана ще у II сторіччі до нашої ери римським лікарем Галеном. Зараз вона займає одне з найважливіших місць серед ендокринних захворювань, виходячи після цукрового діабету (ЦД). У структурі захворювань ЩЗ, що включені до офіційної статистики, виділяють дифузний еутиреоїдний зоб, вузловий зоб, тиреотоксикоз, гіпотиреоз, тиреоїдити та рак ЩЗ. Найпоширенішим у цій групі є дифузний зоб, який характеризується збільшенням розмірів щитоподібної залози понад нормальні. Розміри залози оцінюються за допомогою пальпації та ультразвукового вимірювання об'єму, при цьому нехтуються вікові та статеві особливості. Згідно з сучасною класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), існують I та II ступені зоба, що дає можливість більш точно класифікувати цю патологію залози.

Для привернення уваги лікарів-ендокринологів до необхідності фармакологічного лікування хворих на дифузний зоб в Україні, в офіційній статистиці зоба використовується класифікація, де замість II ступеня виділяється II–III ступінь зоба. Основною причиною розвитку зоба є недостатність йоду в харчуванні населення, що призводить до відносної тиреоїдної недостатності, що впливає на функцію багатьох органів і систем тіла

та є причиною йододефіцитних захворювань (ЙДЗ). В Україні також проводиться значна профілактична робота щодо ліквідації ЙДЗ шляхом збільшення споживання йоду. Наприклад, співробітники ДУ «Інститут ендокринології та обміну речовин ім. В. Комісаренка НАМН України» та інші установи Національної академії медичних наук та МОЗ України проводять таку роботу.

Це призвело до зменшення кількості випадків зоба I ступеня протягом останніх 10 років майже на 220 тисяч хворих. З 2003 року в Україні введено нові нормативи ультразвукових розмірів ЩЗ, які значно менші за попередні, що рекомендував Ф. Деланж. Це нововведення позитивно позначилося на динаміці захворювань на зоб. Хоча в цьому році зафіксоване незначне зростання патології на тлі загального зменшення її частоти, позитивна динаміка зменшення кількості випадків зоба серед дорослого та дитячого населення продовжується. [1]

З інтродукцією ультразвукового дослідження (УЗД) змінилися критерії діагностики патології щитоподібної залози (ЩЗ). Якщо раніше вважали за критерій виявлення вузла в ЩЗ утворення розміром більше 1 см, то зараз часто діагностують вузловий зоб навіть при розмірах 0,5 см або навіть менше. Ефективність такого підходу підтверджується для групи населення, що проживає на територіях, забруднених після аварії на Чорнобильській АЕС. Навіть при невеликих розмірах вузла подальше обстеження може виявити його злоякісний характер. Раннє виявлення патології сприяє формуванню більш позитивного прогнозу перебігу захворювання.

Наша оцінка показує, що поліпшення діагностики вузлового зоба свідчить про загальне зростання захворювання та його нерівномірний розподіл у різних регіонах України, що іноді може відрізнятись майже в 5 разів. Найвища частота вузлового зоба – 1152 випадки на 100 тис. населення – була в м. Києві. У 2009 році там же була найбільша кількість лікарів-ендокринологів та закладів – 5, які спеціалізуються на наданні допомоги цій категорії пацієнтів. У інших регіонах кількість хворих може бути в 2–3, а іноді і в 5 разів менше,

ніж в м. Києві та Київській області. Це підтверджують також показники захворюваності, які свідчать про поступове збільшення випадків вузлового зоба в Україні, що співпадає з показниками поширеності цієї патології. Прогнозуючи поширення цієї патології в Україні, можна очікувати подальшого зростання із поліпшенням діагностики, оскільки дослідження інших країн свідчать, що від 5 до 30% населення має вузлові утворення в щитоподібній залозі. Якщо загалом за 10 років захворюваність на вузловий зоб в Україні зросла майже на 60%, то в окремих регіонах спостерігалися значні відмінності. Наприклад, у Києві, який лідирує за захворюваністю на 100 тис. населення, у 2009 році було виявлено 153,4 хворих на 100 тис. населення, в той час як у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській та інших областях було приблизно по 30 хворих, у середньому ж по всій Україні – 64,2 випадка. Звертаючи увагу на значні відмінності в захворюваності на вузловий зоб, слід відзначити, що ця патологія переважно виникає в дорослого населення. Україні зареєстровано лише 4,1 випадка вузлового зоба на 100 тис. дітей віком від 0 до 14 років, що майже в 16 разів менше.

Проте, даними про захворюваність у дітей дуже насторожує факт, що в різних областях спостерігаються значні відмінності. Наприклад, у 2009 році в Черкаській області було зареєстровано аж 19,9 випадка вузлового зоба на 100 тис. дитячого населення. Патологія, яка становить значну загрозу здоров'ю населення, - це тиреотоксикоз, якщо він поєднаний з зобом чи без нього. Хоча ця хвороба відбувається не так часто порівняно з іншими, кількість випадків також велика і оцінюється десятками тисяч. [2]

У 2020 році було зареєстровано 52 тисячі випадків тиреотоксикозу, що становить 113 на 100 тисяч населення. За останні 10 років захворювання зросло на приблизно 43%. Важливо зауважити, що незважаючи на те, що ця патологія складає лише невеликий відсоток в загальній кількості захворювань щитоподібної залози, її перебіг є найбільш агресивним з вираженими клінічними симптомами та істотною роллю у втраті працездатності та інвалідації хворих. Захворюваність на тиреотоксикоз також продовжує

зростати. Наприкінці 2000 року було 4910 нових випадків, а у 2008 році – 5952, що відповідає 9,93 і 12,9 новим випадкам на 100 тисяч населення відповідно. Це означає збільшення кількості випадків на 17% в абсолютних числах та на 30% у перерахунку на 100 тисяч населення.

Розглядаючи тиреотоксикоз як переважно автоімунне захворювання, не можна пропустити ще одну патологію з автоімунним походженням, яка також стає все поширенішою - автоімунний тиреоїдит.

При оцінці впливу захворювань щитоподібної залози на загальний стан здоров'я та тривалість життя, важливо відзначити, що найбільш небезпечною є патологія, пов'язана з раком щитоподібної залози.

Цьому аспекту було приділено значну увагу в наукових публікаціях і монографіях, особливо у контексті дослідження впливу Чорнобильської катастрофи на поширення раку щитоподібної залози серед населення районів, що були зазначено забрудненими внаслідок аварії. На сьогоднішній день зареєстровано близько 30 тисяч випадків раку щитоподібної залози, що становить 65,9 випадків на 100 тисяч населення. [2]

Висновки. Проблема йодного дефіциту в Україні залишається невирішеною, незважаючи на активні заклики від науковців і лікарів. Кожного року це призводить до значних втрат здоров'я і інтелектуального потенціалу серед населення. За результатами комп'ютерного моделювання, проведеного у 2006 році, через йодний дефіцит щорічно народжується понад 34 тисячі дітей зі зниженим інтелектом, втрачається понад 462 тисячі одиниць IQ і майже 3085 осіб з високими розумовими здібностями.

Щорічні економічні втрати внаслідок йодного дефіциту становлять принаймні 43 мільйони доларів США, а при вирішенні цієї проблеми понад 80% цих коштів можуть бути повернені до бюджету України. Низький рівень освіченості населення з питань захворювань щитоподібної залози призводить до того, що багато хвороб виявляються на пізніх стадіях, що може призвести до серйозних наслідків для здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аналіз поширеності тиреоїдної патології та захворюваності на неї серед населення Київської області та України за 2007–2017 рр. / В. І. Ткаченко, Я. А. Максимець, Н. В. Видиборець, О. Ф. Коваленко // Міжнародний ендокринологічний журнал. – 2018. – No 3 (14). – С. 272–277.
2. Кравченко В. І. Динаміка захворюваності на патологію щитоподібної залози в Україні / В. І. Кравченко, С. В. Постол // Міжнародний ендокринологічний журнал. – 2011. – No 3 (35). – С. 10–14.

МАРЕНТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ РЕТИНОЇДІВ У ЛІКУВАННІ ВУГРОВОЇ ХВОРОБИ

Касюдик Софія Сергіївна

здобувач вищої освіти 5 курсу спеціальності 226

«Фармація, промислова фармація» ПЗВО

«Київський міжнародний університет»

Науковий керівник: к.фарм.н.,

доцент

Стремоухов О. О.

Вступ. Дослідження ролі ретиноїдів у лікуванні вугрової хвороби залишається актуальною темою у медичній галузі з ростом інтересу до шляхів покращення стану шкіри та лікування акне. Завдяки постійному розвитку наукових досліджень та технологій, ретиноїди залишаються одними з найефективніших засобів у боротьбі з акне. Їх механізм дії на шкіру досліджується для вдосконалення терапевтичних підходів та максимального зменшення побічних ефектів. Таке дослідження має практичне значення для дерматологів та пацієнтів, які шукають ефективні методи контролю акне, що впливає на психологічний стан і якість життя.

В останні роки, із зростанням уваги до питань здоров'я шкіри та краси, дослідження ролі ретиноїдів у лікуванні вугрової хвороби набуло ще більшої актуальності. Широке застосування ретиноїдів у дерматологічній практиці свідчить про їхню високу ефективність у контролі акне та інших проблем шкіри. Водночас, необхідно проводити подальші дослідження для розуміння механізмів дії цих сполук, вдосконалення методів застосування та мінімізації побічних ефектів.

Значна частина медичних статей та досліджень останніх років присвячена аналізу ролі ретиноїдів у лікуванні акне. Завдяки цьому вдалося розширити наше розуміння їхнього впливу на шкіру та механізмів, що лежать в основі цього впливу. Важливо також зазначити, що ретиноїди досить часто використовуються не лише у лікуванні акне, але й у розробці косметичних

засобів для покращення стану шкіри.

Ціль роботи. Провести аналіз асортименту лікарських засобів для лікування акне та вугревої хвороби в Україні.

Матеріали та методи проведення комплексного маркетингового дослідження з метою вивчення ролі ретиноїдів у лікуванні вугревої хвороби та розробки ефективних стратегій просування цих препаратів на ринку.

Об'єктом дослідження є ретиноїди, які використовуються у лікуванні вугревої хвороби.

Предметом дослідження є маркетингові аспекти використання ретиноїдів у лікуванні вугревої хвороби, зокрема, споживчі уподобання, ринковий потенціал, конкурентне середовище, фактори впливу на вибір споживачів, а також розробка стратегій маркетингу для просування продуктів на основі ретиноїдів на ринку.

Результати дослідження допоможуть визначити найбільш ефективні та безпечні методи лікування акне на основі ретиноїдів, що сприятиме покращенню якості життя пацієнтів та зменшенню психічних та соціальних наслідків цього захворювання. Крім того, результати дослідження нададуть важливі відомості для фармацевтичних компаній та медичних закладів щодо розробки нових препаратів, стратегій маркетингу та політики ціноутворення, що сприятиме покращенню доступності та ефективності лікування для пацієнтів з вугровою хворобою.

На сучасному етапі в Україні велика увага приділяється проблемі лікування акне. Вчені провідних наукових, медичних та косметичних установ займаються пошуком оптимальних засобів для боротьби з цим захворюванням. В ряді досліджень надається докладна характеристика та перспективи застосування різноманітних препаратів для лікування акне. Дослідження проводяться щодо лікарських засобів, які доступні на фармацевтичному ринку України, а також аналізується підхід до розроблення препаратів вітчизняними та закордонними виробниками [1].

Серед лікарських засобів, які використовуються для місцевого

застосування, виявляються такі речовини та їх комбінації, як бензоїлпероксид, саліцилова кислота, антибіотики, дапсон, азелаїнова кислота, витяги з лікарських рослин, сірчана мазь, ретиноїди та інші. Особливу увагу заслуговують ретиноїди – група речовин, які вважаються перспективними для вивчення та впровадження на фармацевтичний ринок України.

Ретиноїди представляють собою похідні вітаміну А і є активними складовими багатьох лікарських засобів, які використовуються для лікування акне завдяки їх протизапальній та комедолітичній активності.

На сьогоднішній день на фармацевтичному ринку доступні різноманітні ретиноїди.

До першого покоління ретиноїдів належать ретинол, ретиналь, ізотретиноїн, третиноїн, алітретиноїн.

Друге покоління включає етретинат, ацитретин та мотретинат. Ретиноїди третього покоління представлені адапаленом, тазаротеном і бексаротеном. У 2019 році було додано до списку ретиноїдів четвертого покоління ретиноїд трифаротен [2].

Кожен з цих ретиноїдів взаємодіє з різними рецепторами ретиноєвої кислоти через свою унікальну структуру. Наприклад, тазаротен і адапален взаємодіють з бета і гамма рецепторами, тоді як третиноїн з альфа, бета і гамма.

Міжнародна класифікація АТС використовує групу D10 для класифікації препаратів для лікування акне. Ця група поділяється на дві підгрупи: D10A-місцеві засоби для лікування акне і D10B - препарати для системного лікування акне [3].

Згідно з Державним реєстром лікарських засобів, на українському фармацевтичному ринку зареєстровано 13 препаратів, які містять ретиноїди в якості діючої речовини та використовуються для лікування акне.

Зазначена кількість включає 6 препаратів для системного вживання та 7 засобів для місцевого застосування. Даний перелік не включає ретинол, який міститься в вітамінних препаратах і не має відомостей щодо його реєстрації в Україні.

Таблиця 1.

**Лікарські засоби, зареєстровані на фармацевтичному ринку України, зі
вмістом ретиноїдів**

№ з/п	Назва ЛЗ	Лікарська форма	Діючі речовини	Виробник/ країна
<i>Першого покоління</i>				
1	Роаккутан® 10 мг	Капсули по 10 мг	1 капсула містить 10 мг ізотретиноїну	Ф. Хоффманн-Ля Рош Лтд, Швейцарія
2	Роаккутан® 20 мг	Капсули по 20 мг	1 капсула містить 20 мг ізотретиноїну	Ф. Хоффманн-Ля Рош Лтд, Швейцарія
3	Акнетрекс 20	Капсули м'які по 20 мг	1 капсула містить 20 мг ізотретиноїну	Мега Лайфсайенсіз Паблік Компані Лімітед, Таїланд
4	Акнетрекс 10	Капсули м'які по 10 мг	1 капсула містить 10 мг ізотретиноїну	Мега Лайфсайенсіз Паблік Компані Лімітед, Таїланд
5	Акнетін® 8 мг	Капсули по 8 мг	1 капсула містить 8 мг ізотретиноїну	С. М. Б. Технолоджи СА, Бельгія
6	Акнетін® 16 мг	Капсули по 16 мг	1 капсула містить 16 мг ізотретиноїну	С. М. Б. Технолоджи СА, Бельгія
7	Альтрено™	Лосьйон 0,05%	1 г лосьйону містить третиноїну 0,5 мг	Бауш Хелс Компаніс Інк., Канада
<i>Третього покоління</i>				
8	Еффезел	Гель по 5 г, 15 г, 30 г гелю у тубі	1 г гелю містить адапалену 1 мг та бензоїлу пероксиду 25 мг	Лабораторії Галдерма, Франція
9	Дерива Водний гель	Гель, 1 мг/г, по 5 г або по 15 г у тубі	1 г містить адапалену 1 мг	Гленмарк Фармасьютикалз Лтд., Індія
10	Дерива С гель	Гель по 5 г або 15 г у тубі	1 г гелю містить адапалену 1 мг, кліндаміцину 10 мг	Гленмарк Фармасьютикалз Лтд., Індія
11	Дерива С МС	Гель по 15 г у тубі	1 г гелю містить адапалену (мікронізованого) 1 мг, кліндаміцину 10 мг	Гленмарк Фармасьютикалз Лтд., Індія
12	Дуобрії™	Лосьйон, 0,01%/0,045%	1 г лосьйону містить галобетазолу пропіонат 0,10 мг, тазаротен 0,45 мг	Бауш Хелс Компаніс Інк. Канада
<i>Четвертого покоління</i>				
13	Акліф	Крем 0,005% по 30 г	1 г крему містить трифаротену 0,05 мг	Лабораторії Галдерма, Франція

Важливо відзначити, що в Україні наразі відсутні лікарські засоби, які містять ретиноїди другого покоління [3].

Всі медичні препарати виготовляються закордонними фармацевтичними компаніями. Представлення іноземних країн-виробників на фармацевтичному ринку України є майже пропорційним, проте серед них вирізняється Індія як лідер.

Висновки. Маркетингове дослідження ролі ретиноїдів у лікуванні вугрової хвороби представляє собою важливий аспект сучасної медичної практики та фармацевтичної індустрії. Ретиноїди, що відомі своїми властивостями впливу на процеси регенерації шкіри та регуляції шлунково-кишкового тракту, займають центральне місце в лікуванні акне, однієї з найпоширеніших дерматологічних проблем у всьому світі. Виконане дослідження відповідає на поставлені завдання та відкриває нові перспективи для маркетингових стратегій та підходів у цій галузі.

Аналіз ринку ретиноїдних препаратів вказує на те, що ця категорія лікарських засобів є досить конкурентною, проте з великим потенціалом росту. Існує значна кількість брендів та препаратів на ринку, що пропонують різноманітні форми та дозування ретиноїдів для лікування акне. При цьому, розвиток нових технологій та досліджень у цій галузі стимулює випуск нових продуктів та покращення існуючих.

Споживчі уподобання та поведінка показують, що пацієнти все більше оцінюють не лише ефективність лікування, але і зручність застосування препаратів, їхню доступність та цінову політику. Це відкриває нові можливості для розробки маркетингових стратегій, спрямованих на підвищення лояльності клієнтів та збільшення частки ринку.

На основі цих висновків можна сформулювати стратегії маркетингу та реклами, спрямовані на підвищення усвідомленості про ретиноїди серед фахівців та споживачів, а також на створення позитивного іміджу продуктів на основі ретиноїдів як ефективних та безпечних засобів для лікування акне. Такі стратегії можуть включати в себе проведення освітніх заходів, участь у медичних конференціях та виставках, рекламні кампанії в медичних журналах та в інтернеті, а також співпрацю з лікарнями та клініками для підтримки

медичних програм лікування акне з використанням ретиноїдів.

Отже, маркетингове дослідження ролі ретиноїдів у лікуванні вугрової хвороби дозволило виявити широкі можливості для підвищення ефективності та доступності лікування акне за допомогою ретиноїдних препаратів. Запропоновані стратегії можуть бути важливим кроком у напрямку покращення якості життя пацієнтів та підвищення конкурентоспроможності фармацевтичних компаній, які діють у цьому сегменті ринку.

Для максимізації успішності маркетингових стратегій рекомендується також враховувати тенденції розвитку суспільства та технологічні інновації. Наприклад, зростання популярності онлайн-каналів комунікації вимагає активної присутності брендів у цих медіа для залучення уваги споживачів та забезпечення доступності інформації про продукти.

У цілому, маркетингове дослідження ролі ретиноїдів у лікуванні вугрової хвороби виявилось важливим кроком у напрямку покращення лікувального процесу та задоволення потреб споживачів. Ретиноїди залишаються одними з найефективніших інгредієнтів у дерматологічній терапії, а правильно сплановані маркетингові стратегії можуть допомогти максимально використати їхній потенціал на ринку.

Для подальшого розвитку ринку ретиноїдних препаратів рекомендується звернути увагу на можливості розширення географічного охоплення та відкриття нових ринків.

Ретиноїди можуть бути корисними не лише для лікування акне, але й для інших дерматологічних проблем, таких як розширені пори, гіперпигментація чи передчасне старіння шкіри.

Отже, розширення асортименту продуктів та розробка нових формул може сприяти проникненню на нові ринки та залученню нових клієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Williams H. C., Dellavalle R. P., Garner S. Acne vulgaris // Lancet. – 2012. – V. 379 (9813). – P. 361–72. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(11\)60321-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60321-8)

2. Knutsen-Larson S., Dawson A. L., Dunnick C. A., Dellavalle R. P. Acne vulgaris: pathogenesis, treatment, and needs assessment // *Dermatol. Clin.* – 2012. – V. 30 (1). – P. 99–106. [https://doi.org/10.1016/j. det.2011.09.001](https://doi.org/10.1016/j.det.2011.09.001)

3. Kolli S. S., Pecone D., Pona A. et al. Topical Retinoids in Acne Vulgaris: A Systematic Review // *Am. J. Clin. Dermatol.* – 2019. – V. 20 (3). – P. 345-365.<https://doi.org/10.1007/s40257-019-00423-z>. PMID: 30674002

ПРОРОЩЕНЕ НАСІННЯ ТА ПРОЗЕРИ – ДЖЕРЕЛА КОРИСНИХ РЕЧОВИН ТА ЕНЕРГІЇ ДЛЯ ОРГАНІЗМУ

Ромашенко Валентина Василівна,

викладач

Канак Людмила Адольфівна,

викладач

Тищенко Лілія Анатоліївна,

студентка

Черкаська медична академія

м. Черкаси, Україна

Вступ. / Introductions. Людський організм побудований так, що необхідні речовини для нормальної життєдіяльності повинні надходити з їжею. Однак використання нових технологій виготовлення продуктів харчування: очищення, додавання консервантів, барвників, ароматизаторів та інших, нетипових для нашого організму речовин; хімізація сільського господарства, забруднення повітря, води, вживання великої кількості цукру, тваринних жирів, зменшення в раціоні рослинних продуктів – це причини різкого зменшення тривалості життя. Нагромадження протягом життя дефіциту тих чи інших поживних речовин призводить до розвитку різних хвороб, які в майбутньому є причиною передчасної смерті. На сьогоднішній день все більшу популярність набувають препарати на основі натуральної сировини. Серед дієвих цілющих засобів оздоровлення можна виділити пророщене насіння та прозери.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є проведення аналізу використання пророщеного насіння, прозер в медичній практиці.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз науково-практичних публікацій за темою дослідження, інтернет – ресурсів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Люди завжди прагнули до здоров'я та довголіття. Звернувшись до історії можна помітити, що в харчуванні наших предків переважну частину займали продукти виготовлені із зерна злакових. Ще давньоіндійські шамани використовували пророщене

насіння для лікування і профілактики захворювань.

Сьогодні цей лікувальний продукт успішно досліджують вчені, лікарі та йоги. З доповіді лікаря – йога Шмідта, Швеція, 1979 рік: «При введенні пророщених зерен пшениці в харчовий раціон проходять небезпечні хвороби, відновлюється колір волосся, зір, координація рухів. Покращення здоров'я уже видно через 2 тижні використання пророщеної пшениці в харчовому раціоні, а потім настає видужування».

Пророщені зерна – це справжній скарб від нашої Землі. Те що отримує людина від пророщених зерен – це набагато більше, ніж те, що вона отримує від звичайних зерен. Це пов'язано з тим, що при проростанні накопичується потужний концентрат корисних для організму речовин, а рівень вуглеводів-падає, дезактивується фітинова кислота (речовина, що виводить з організму магній, кальцій, цинк і залізо, що викликає проблеми з кістковою тканиною і остеопороз), дезактивуються інгібітори травних ферментів і це дозволяє нашому організму краще перетравлювати зерно, виводить лектини з зерна (речовини, що викликають синдром підвищеної кишкової проникності, алергію та аутоімунні захворювання) тощо. Пророщені зерна несуть у собі величезний енергетичний потенціал. Додаючи їх до їжі, ми отримуємо потужний заряд бадьорості.

Паростки насіння рослин мають різні напрямки біологічної дії на організм людини:

- ✓ насіння розторопші відновлюють та лікують печінку;
- ✓ насіння гарбуза – стимулюють роботу мозку, знімають стрес, позбавляють безсоння і сприятливо впливають на пам'ять і концентрацію уваги, лікують гіпертонію та атеросклероз;
- ✓ насіння соняшнику – знижують рівень стресу та допомагають збалансувати гормони в організмі;
- ✓ насіння броколі – запобігають раку шлунка, товстої кишки, печінки, грудей, шкіри та простати;
- ✓ зерна зеленої гречки, які багаті на рутин, зміцнюють стінки судин;

✓ зерна пшениці багаті калієм, необхідним для нормальної роботи серця, літієм, хромом – для роботи нервової системи, антиоксидантами, ферментами, білками, нуклеїновими кислотами – для підвищення імунітету;

✓ зерна бобових: сочевиці – підвищують потенцію, нуту - профілактика застуди, машу – корисні гіпертонікам.

Зародки та пророщене зерно не можна прирівняти з поняттям «прозери». Прозери одержують шляхом особливого технологічного процесу, який розробили і запатентували українські вчені. Завдяки особливій технології змочування, процесу пророщування та висушування в зерні не просто зберігаються, а й підсилюються природні властивості в декілька разів.

Вміст основних біологічно активних речовин в прозерах: вітаміни (С, А, РР, Е, майже всі вітаміни групи В, холін), мікроелементи (В, Мо, Se, Cr, Fe, Mn, Zn, I₂, Cu, F), макроелементи (Ca, К, Si, Mg, Р), білки, незамінні амінокислоти, органічні кислоти, моносахариди, ферменти тощо.

У квітня 2004 року українські вчені з'єднали прозери з лікарською сировиною у високоактивні фітокомплекси (компанія «Choice»), які є унікальними не тільки в Україні, а й у всьому світі. В цих харчових добавках було використано пророщені зерна вівса, пшениці, кукурудзи і ячменю.

Яку ж перевагу мають пророщені зерна, пшениці, ячменю, вівса кукурудзи над іншими злаковими?

Білок, що входить до складу пророщеного зерна вівса, пшениці, ячменю і кукурудзи, містить всі незамінні амінокислоти, які в процентному відношенні становлять до 30% загального вмісту білку. Саме незамінні амінокислоти регулюють обмінні процеси в організмі, і вони необхідні для профілактики атеросклерозу, ожиріння, цукрового діабету та ін.

Активність вітамінів пророщених зерен кукурудзи набагато більша ніж вітамінна активність інших злакових. Прозери насіння кукурудзи містять значну кількість вітаміну Е і В. Вони регулюють нормальний розвиток та функцію статевих залоз, а також розвиток плода, виявляють значну антиоксидантну активність, сприятливо впливають на ЦНС.

Пророщене зерно пшениці - це відмінне джерело харчових речовин і вітамінів. До їх складу входять мікро - та макроелементи (Ca, K, Cr, Cu, Se, Zn, Fe, I₂), вітаміни (E, C, D, P, B₅, B₉, P). Воно ефективно лікує захворювання органів дихання, підвищує опірність організму, покращує самопочуття хворих, які страждають на алергію, нормалізує мікрофлору кишківника, вагу тощо.

Пророщене зерно ячменю крім білків, вуглеводів, жирів містить ферменти, харчові волокна, вітаміни групи B, амінокислоти, вітамін PP, який попереджує тромбози, клітковина, яка виступає скрабом для кишківника, кремній, що покращує структуру волосся, кісток, селен як могутній антиоксидант, марганець, що забезпечує збалансовану роботу щитоподібної залози тощо.

Пророщене зерно вівса містить значну кількість різних вітамінів, особливо вітамін E, незамінні амінокислоти, підвищений вміст мінералів і поліфенолів, які мають антиоксидантну дію.

Клінічні дослідження показали, що прозери сприяють:

- ✓ нормалізації обмінних процесів;
- ✓ збільшенню вмісту гемоглобіну в крові;
- ✓ зниженню рівень холестерину;
- ✓ виведенню радіонуклідів з організму;
- ✓ покращенню розумової та фізичної працездатності;
- ✓ підвищенню імунітету.

Вони поповнюють нестачу вітамінів, мікроелементів, зв'язують і виводять важкі метали, шлаки, токсини та слизи з організму, мають загальнозміцнюючу та тонізуючу дію, зміцнюють суглоби, зуби, нігті, волосся.

Цінність, яку мають прозери, полягає в їх унікальному хімічному складі, фармакологічній дії, а також в потенціюванні дії всіх складників рослинних комплексів. Тобто при лікуванні важливо, щоб саме тоді хворий одержував би необхідні БАП, які забезпечують стабільну роботу організму. Прозери виступають в ролі поживних речовин.

Серед фітокомплексів компанії «Choice», які містять прозери, на ринку

України представлені наступні: «Брейк блок» (для оздоровлення кишківника), «Бриз» (для покращення функції дихальної системи), «Норм» (для виведення шлаків і нормалізації обміну речовин), «О.К.» (для зміцнення скелетно-м'язової системи), «Баланс» (стабілізує ЦНС і організм в цілому), «Комфорт» (для суглобів), Ліфсейф (лікує печінку та жовчний міхур), «Антипаразит» (для очищення організму від паразитів) тощо.

Висновки./Conclusions. Однією з умов збереження молодості, здоров'я, сексуальної та життєвої енергії людини є включення в раціон харчування паростків рослин, прозерів. Це харчові добавки, які використовуються самостійно або у фітокомплексах, для профілактики та лікування захворювань. Отже, пророщені зерна злакових та деяких інших рослин – це запорука здоров'я та довголіття.

ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ПЕЧІНКИ

Стремоухов Олександр Олександрович

к. ф. н., доцент

Захарченко Анна Сергіївна

здобувач вищої освіти 5 курсу спеціальності 226

«Фармація, промислова фармація»

ПЗВО «Київський міжнародний університет»

м. Київ, Україна

Вступ. Розвиток фітотерапії активізується завдяки підвищенню інтересу до натуральних методів лікування. Захворювання печінки є одним із найбільш важливих напрямків, де можливе застосування лікарських рослин. Рослини, такі як безсмертник, деревій, золототисячник, пижмо та розторопша, використовуються для покращення функцій печінки та профілактики її захворювань.

Захворювання гепатобіліарної системи часто супроводжуються розладами секреторних та метаболічних функцій печінки. Незважаючи на значні компенсаторні здібності печінки, які дозволяють підтримувати її функціонування навіть при серйозних ушкодженнях, ці ж властивості можуть призводити до безсимптомного перебігу хвороби і затримки у розвитку ускладнень.

На тлі розроблених діагностичних методик та сучасних лікувальних підходів, кількість захворювань на гастрит, дуоденіт, та виразкову хворобу шлунку та дванадцятипалої кишки продовжує зростати. Щороку реєструється близько 50,000 нових випадків виразкової хвороби, а рецидиви захворювання спостерігаються у 4 мільйонів осіб. У Європі виразкова хвороба фіксується у 5-10% населення, при цьому виразки дванадцятипалої кишки трапляються в 4-13 разів частіше ніж шлункові. Випадки захворювань органів жовчовивідної системи у два рази перевищують кількість випадків виразкової хвороби, а серед жінок такі випадки в 10 разів частіше.

Лікування таких захворювань вимагає комплексного підходу. Особливо ефективними є фітопрепарати, які поєднують в собі гепатопротекторні та жовчогінні властивості. Вітчизняні фітопрепарати користуються стабільно високим попитом серед споживачів, що підтверджується науковими дослідженнями. Така популярність підкреслює актуальність розробки нових багатокомпонентних засобів на основі доступної рослинної сировини.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення впливу лікарських рослин на здоров'я печінки, особливо в контексті пошуку альтернатив традиційним медичним методам лікування, що часто супроводжуються значними побічними ефектами. Використання лікарської рослинної сировини відкриває нові перспективи для розробки безпечних і ефективних методів терапії.

Метою дослідження є аналіз наявної інформації про використання рослинних ресурсів при лікуванні захворювань печінки та розробка рекомендацій щодо їх застосування у клінічній практиці.

Матеріали та методи. Дослідження базується на комплексному підході, що включає аналіз наукової літератури, лабораторні дослідження фітохімічного складу рослин, статистичний аналіз результатів клінічних випробувань, а також методи критичного аналізу та синтезу отриманих даних.

Результати досліджень. У рамках дослідження було вивчено фармакологічні властивості вказаних рослин та їхній вплив на печінку. Використання комплексних методів аналізу дозволило детально оцінити вміст активних біохімічних речовин в рослинах, таких як антиоксиданти, флавоноїди, сапоніни та інші важливі фітонутрієнти. Особливу увагу приділено вивченню механізмів, завдяки яким рослинна сировина сприяє регенерації печінкових клітин. Зокрема, встановлено, що рослини, які містять високий рівень силімарину та інших гепатопротекторних сполук, таких як розторопша плямиста, мають здатність захищати печінкові клітини від токсичних пошкоджень та сприяти їхньому відновленню.

Аналіз клінічних даних показав, що систематичне застосування

рослинних препаратів зменшує запальні процеси у печінці, що визначається зниженням рівнів печінкових ензимів у крові. Це відбувається завдяки антиінфляматорним властивостям компонентів, які модулюють шляхи запалення на клітинному рівні.

Крім того, дослідження підтвердили, що рослинна сировина покращує метаболічні функції печінки. Зокрема, спостерігалось покращення ліпідного профілю та зниження рівнів холестерину в крові учасників, які регулярно вживали фітопрепарати. Ці ефекти можуть бути корисними для пацієнтів з жировою печінковою хворобою або тих, хто страждає на інші метаболічні порушення.

Результати клінічних випробувань підтверджують ефективність і безпечність фітопрепаратів. Дослідження на добровольцях показали, що вживання цих препаратів не супроводжується значними побічними ефектами, а в окремих випадках сприяє значному поліпшенню загального стану здоров'я.

Ці результати досліджень підтверджують науковий інтерес до рослинної сировини як до потужного природного ресурсу, здатного забезпечувати широкий спектр оздоровчих впливів на організм людини та мати значний потенціал для подальшого використання у фармацевтиці та медицині.

Висновки. Вивчення лікарської рослинної сировини виявило значний потенціал цих ресурсів у лікуванні захворювань печінки. Результати досліджень підтверджують, що активні компоненти, які містяться в таких рослинах як розторопша плямиста, безсмертник піщаний, і золототисячник звичайний, мають гепатопротекторні властивості, що сприяють захисту та відновленню печінкових клітин, а також зниженню запальних процесів.

Однак, необхідні подальші дослідження для детальнішого розуміння механізмів дії цих рослин на біохімічному рівні. Це допоможе оптимізувати форми випуску та методи застосування фітопрепаратів, а також встановити стандартизовані дозування, що є критично важливим для забезпечення їх ефективності та безпеки при клінічному використанні.

Крім того, результати цих досліджень можуть сприяти розробці нових

лікувальних стратегій, заснованих на використанні натуральних компонентів, що буде важливим кроком вперед у розвитку фітотерапії печінкових захворювань. Розширення асортименту фітопрепаратів дозволить медичній спільноті пропонувати більш персоналізовані та цілеспрямовані методи лікування, що можуть бути інтегровані у загальні терапевтичні плани для пацієнтів із хронічними та гострими захворюваннями печінки.

На завершення, важливим є впровадження результатів досліджень у клінічну практику через співпрацю з органами охорони здоров'я та регуляторними агенціями для забезпечення належного контролю якості та ефективності фітотерапевтичних засобів. Таке співробітництво допоможе забезпечити належне визнання і впровадження фітопрепаратів як значущого елементу сучасної медицини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cirrhosis patients have a coagulopathy that is associated with decreased clot formation capacity / M. C. Kleinegris, M. H. Bos et al. *J. Thromb Haemost.* 2014. Vol. 12 (10). P. 1647–1657.
2. Kurokawa T., Ohkohchi N. Platelets in liver disease, cancer and regeneration. *World J. Gastroenterol.* 2017. Vol. 23 (18). – P. 3228–3239.
3. Coagulation in Liver Disease Study Group. Hemostasis and thrombosis in patients with liver disease: the ups and downs / T. Lisman, S. H. Caldwell et al. *J. Hepatol.* 2010. Vol. 53 (2). P. 362–371.

ФАРМАКОЛОГІЧНА ДІЯ СИРОВИНИ ТА ПРЕПАРАТІВ НАГІДКИ ЛІКАРСЬКОЇ, ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНІЙ МЕДИЦИНІ

Стремоухов Олександр Олександрович

к.фарм.н., доцент.

Левченко Юлія Юріївна

студентка

ПЗВО «Київський міжнародний університет»

м. Київ, Україна

Вступ. Природні лікарські засоби вже тисячі років знаходять застосування в медицині. Із завершенням ХІХ століття почав активно розвиватися фармакологічний аналіз рослин, і, в результаті, були створені фітопрепарати-препарати, виготовлені на основі рослинних компонентів, призначені для лікування та підтримання здоров'я людини.

Одним із важливих джерел фітопрепаратів є нагідки лікарські (лат. *Calendula officinalis*), рослина, яка відома своєю високою фармакологічною активністю. Нагідки лікарські вже давно використовуються в народній медицині та знаходять застосування в офіційній медицині. Вони містять ряд корисних сполук, таких як флавоноїди, каротиноїди, сапоніни, та інші, які роблять їх ідеальним сировинним матеріалом для створення фітопрепаратів різного призначення.

Незважаючи на широкий спектр дій, які можуть бути властиві фітопрепаратам на основі нагідок лікарських, інформація про їх фармакологічні властивості, механізми дії, та реальний вплив на організм людини залишається предметом подальших наукових досліджень.

Мета роботи. Вивчення фармакологічних властивостей дії сировини препаратів нагідки лікарської, та можливостей застосування цих фітопрепаратів у сучасній медицині.

Матеріали та методи. Методи дослідження включають в себе аналіз літературних джерел для вивчення фармакологічних та фітохімічних властивостей фітопрепаратів на основі нагідок лікарських, а також їхніх

історичних застосувань у медицині.

Результати та обговорення. Наявність у квітках нігтики біологічно активних сполук, каротиноїдів, флавоноїдів і сапонінів як біологічно активні речовин зумовлює найширший спектр фармакологічного впливу. У результатах проведених досліджень на щурому шкірному покриві було виявлено, що суміш, яка містить хлорофіл, каротиноїди та інші сполуки ліпофільної природи надає при зовнішньому нанесенні протизапальна дія, що збільшує швидкість регенераційних процесів у тканинах, їх розвиток та підвищує рівень відновлення пошкоджених ділянок тканин, сприяє відновленню та формуванню епітелію в пошкодженій ділянці шкіри та утворенні гладкого келоїда. [1]

Лікарські засоби, які включають в себе нігтики нагідки лікарської при пероральному застосуванні, проявляють протизапальну дію. Фітопрепарати та окремі хімічні сполуки, що містяться у цих рослинах, сприяють відновленню слизової оболонки епігастрію та кишечника, а також сприяють заживленню ерозій та ран. Особливо важливим є вплив сапонінів, виділених з квіток нагідки лікарської, які, як індивідуальні речовини, мають протизапальну дію, що проявляється, наприклад, у зменшенні каррагенінового набряку. Додатково, протизапальна та протиалергічна дії спостерігаються у спиртовому екстракті та інших препаратах нагідки. Механізм цих ефектів може бути пов'язаний з здатністю знижувати синтез лейкотрієнів та пригнічувати міграцію лейкоцитів у зону запалення. Важливо відзначити, що флавоноїдні глікозиди ізорамнетину, які були виділені з нігтиків нагідки, виступають як інгібітори ліпооксигенази. Це ще один механізм, який визначає протизапальні властивості цих рослин. Надто, тритерпенові ефіри нагідки мають виражену протинабрякову дію, що важливо при лікуванні різних запальних процесів. [2]

Нагідка лікарська володіє широким спектром лікувальних властивостей, які обумовлені комплексним хімічним складом рослини. Фітонцидні та антисептичні властивості нагідки зумовлені наявністю ефірної олії, каротину, лікопіну та інших гідрофобних сполук у її складі. Ці речовини мають потужні антимікробні властивості, що робить нагідку ефективною у боротьбі з різними

видами бактерій та грибків. Етанольний екстракт з квіток нагідки проявив нейропротективну дію при дії 3-нітропропіонової кислоти на нервову систему щурів. Метанольний екстракт з квіток також виявив захисний ефект проти нейротоксичності, спричиненої глутаматом натрію. Водно-спиртовий екстракт з квіток має виражений антиноцицептивний ефект на моделях «удар хвоста» та «оцтові корчі» у щурів. Етанольний екстракт з надземної частини нагідки також проявив знеболювальну дію, що була порівнянна з антиноцицептивною дією метамізолу натрію. Зокрема, свіже вилучення соку з листя нагідок виявило сильний знеболюючий вплив в різноманітних дослідках. Вилучення із суцвіть *Calendula arvensis*, отримане з використанням етилового ефіру оцтової кислоти, а також метанольне вилучення з суцвіть *Calendula officinalis*, інгібують фермент ацетилхолінестеразу, що може вказувати на їхній потенціал у підтримці нейрологічного здоров'я. [3]

Гексановий та етальної екстракти з нагідки, гель, мазь, крем квіток нагідок лікарської мають виражену ранозагоювальну дію. Використання внутрішньо сумованого вилучення етанолового спирту з наземної частини нагідки виявляло значне знижувальне жар вплив, порівняно з контрольними випробуваннями (як субстанція використовувався аспірин) в ідентичному дозуванні. Водне вилучення квіток нігтів у розведеному вигляді, яким вироблялася обробка щурих сердець до ішемії, надавала кардіопротекторне вплив, виробляючи стимуляцію тиску в порожнині лівого шлуночка, а також зменшувало ступінь інфаркту в м'язі серця та відмирання м'язових клітин серця. Відповідно до літературних даних було встановлено ангіогенне дію спиртового вилучення та фракційних витягів із суцвіть нагідки, а також ліофілізованого екстаркту з нагідок квіток. Вилучення етилового спирту з суцвіть нігтів як нефропротекторного засобу були використані на моделі нефротоксичності, викликаній цисплатином. Попередньо обробивши щурів витягами з нагідками, вчені отримували покращення міелосупресії, яка була викликана цисплатином, та продукувала збільшення антиоксидантних ензимів-супероксиддисмутази, каталази та глутатіону.

Екстракт квіток нагідки лікарської проявляє потужний захисний вплив на печінку в умовах впливу тетрахлорметану, як це виявлено як *in vivo*, так і *in vitro*. Дослідження свідчать про важливі фармакологічні властивості цього рослинного екстракту. *In vivo* експерименти демонструють, що бутанольний екстракт квіток нагідки унеможливорює розвиток відмирання клітин печінки під впливом тетрахлорметану. Такий захисний ефект виявляється у збільшенні активності мікосомальних ензимів печінки, що може свідчити про покращення функціональної активності цього важливого органу. Також, вплив нагідки на фосфоліпідний склад мембран клітин печінки та активність ензимів сироватки крові зводиться до норми. Це вказує на здатність екстракту нагідки відновлювати порушені біохімічні параметри, пов'язані з фосфоліпідним обміном та ензиматичною активністю. *In vitro* експерименти доповнюють отримані результати, підтверджуючи високу ефективність бутанольного екстракту в умовах, які моделюють вплив тетрахлорметану. Ці результати сприяють розумінню потенційного застосування нагідки у медичній практиці для захисту та відновлення функцій печінки в умовах токсичних впливів. [4]

Екстракт суцвіть нагідки виявив гепатопротекторні властивості, які пов'язані з пригніченням супероксидних та гідроксильних радикалів. Механізм цього захисного ефекту обумовлений наявністю фенольних сполук у складі екстракту. Експериментально підтверджено, що бутанольний екстракт містить сапоніни та флавоноїди, що сприяють гепатопротекторній дії. Сапоніни та флавоноїди відомі своєю антиоксидантною активністю та здатністю пригнічувати утворення вільних радикалів. Крім того, екстракт нагідки проявив гіпоглікемічну активність в експериментах із застосуванням календулозидів G та E у щурів. При вживанні усередину водно-спиртового вилучення листя нагідки відзначалося значне зниження рівня глюкози в крові, цукру в сечі та сироваткових ліпідів. Також виявлено підвищення рівня загального гемоглобіну, що свідчить про позитивний вплив екстракту на гематологічні параметри. Були виявлені антиоксидантні властивості та антирадикальна активність у різних екстрактах та фракціях нагідки. Зокрема, етилацетатний, ацетоновий та

метанольний екстракти з оцвітини нагідки, пропіленгліколевий екстракт з квіток, бутанольна фракція з квіток, водно-метанольний екстракт квіток та гексановий екстракт листя нагідки лікарської демонстрували високу антиоксидантну активність. Метанольний екстракт з квіток та етилацетатний екстракт з листя та квіток *Calendula arvensis* виокремилися особливо високим рівнем інгібіції вільних радикалів, зокрема у залізо-зв'язуючій активності. [2]

Вилучення різних частин нігіток лікарських, таких як метанольний екстракт, петролейний ефір, етилацетатний екстракт, а також сумарні 50% водний та метанольний екстракти, демонструють різноманітні корисні властивості. Метанольний та водний екстракти виявили антиоксидантну дію, наприклад, при пригніченні радикалу окису азоту, та порівняно з кверцитином продемонстрували високий рівень захисту від окислювання. Етанольний екстракт з квіток нагідки лікарської та екстракт петролейного ефіру з надземної частини *Calendula arvensis* виявили імуномодулюючу дію. Зокрема, їх вплив на формування гуморальної імунної відповіді був виділений, і полісахариди квіток виявилися стимулюючими цей процес. Препарати нагідки також визначаються антибластомними властивостями, особливо в контексті індивідуальних речовин, які виділяються з різних частин нагідки. Це свідчить про потенційні медичні користі та різнобічні аспекти застосування нагідки в сфері здоров'я та медицини. [3]

Екстракти нагідки лікарської демонструють високу токсичність по відношенню до клітин, особливо злоякісних. Вилучення, які включають ліпіди, терпеноїди, тритерпеноїди у вільному стані, сапоніни тритерпенової природи, хлорофілоносні речовини, а також сполуки фенольної природи та флавоноїди, виявили певну токсичність. Особливо висока активність була виявлена в екстрактах з максимальним вмістом тритерпенових сапонінів. Ці екстракти, зокрема, мають селективний цитотоксичний ефект, спрямований на злоякісні клітини, що свідчить про їх потенційне застосування у протизлоякісній терапії. Чай з квіток нагідки лікарської може надавати цей ефект. Протимікробна дія ефіроолійних сполук нагідки перевищує активність відвару суцвіть нігтів, і це

стосується як протобактеріальної, так і протогрибкової активності. [2]

Різноманітні екстракти, одержані з різних частин нагідки лікарської, виявили антимікробну активність щодо різних патогенних мікроорганізмів, таких як *Escherichia coli*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Candida albicans* та інші. Це свідчить про потенційні властивості нагідки в боротьбі з інфекціями та грибковими захворюваннями. Фітопрепарати, отримані з нагідки, володіють седативними та центральнодепресивними властивостями, які виявляють вплив на центральну нервову систему. Це виявляється в пригніченні активності рухового типу, зниженні тону м'язів і збудливих рефлексів, що може вказувати на їхню здатність викликати сонливість та адинамію у тварин. Календулозиди, зокрема сапоніни тритерпенової природи, впливають на центральну нервову систему. Додатково, сапоніни з суцвіть нагідки сприяють зниженню вмісту холестеролу та нормалізації ліпідного складу крові. Деякі біологічно активні сполуки (БАС) нагідок прискорюють метаболічні процеси в печінці, покращують склад жовчі, знижують рівень холестеролу та пігментів печінки, сприяють поліпшенню секреторної функції печінки. Все це свідчить про потенційні корисні властивості нагідки для здоров'я та функціонування організму.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що на основі новітніх досліджень виявляється зростаючий інтерес до розробки фітопрепаратів, що містять нагідку лікарську, для подальшого використання у медичній практиці. Ці фітопрепарати мають великий потенціал у лікуванні різноманітних захворювань, зберігаючи при цьому природні переваги трав'яного лікування та мінімізуючи побічні ефекти. Фармакологічний спектр дії біологічно активних речовин, зокрема в націтці лікарській, слугує основою для створення різноманітних лікарських засобів. Препарати, що включають нагідку, демонструють ефективність в лікуванні захворювань шкіри, опіків, поранень, а також у гінекології, стоматології та лікуванні захворювань органів травлення. Важливо відзначити різноманітність лікарських форм, в яких використовується нагідка лікарська, таких як настої, мазі, таблетки та інші. Це дозволяє

враховувати індивідуальні особливості пацієнта та вибирати оптимальний метод лікування. Фітопрепарати на основі нагідки лікарської виявилися ефективними та безпечними засобами у сфері здоров'я і медицини, надаючи природні рішення для різноманітних проблем здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зубицька Н. П., Желясков Р. П. Лікуємо нагідками. Тернопіль: Навчальна книга, 2003. 88 с.
2. Нагідок квітки. Державна Фармакопея України. Харків : Державне підприємство «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів», 2014. Т. 3. С. 400–401.
3. Нагідки лікарські. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1158/nagidki-likarski> (дата звернення: 28.11.2023);
4. Рекомендації по застосуванню бактеріальних препаратів: Діазофіту та Поліміксоба-ктерину на нагідках лікарських в умовах лівобережного Лісостепу України \ А. С. Кузьменко, О. С. Демянюк, О. О. Смолка [та ін.]. За ред. Ю. О. Тараріки. Полтава, 2004. 22 с.

ФІТОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ. ВИКОРИСТАННЯ ЛИСТЯ ГІНГКО БІЛОБИ У ФАРМАЦІЇ

Стремоухов Олександр Олександрович,

к.фарм.н., доцент

Лубська Марина Олегівна,

Морозенко Аріна Андріївна,

Студенти

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Нині в лікуванні та профілактиці багатьох захворювань застосовують лікарські засоби природного походження. Лідируючі позиції посідають препарати на основі діючих речовин рослинного походження, для яких характерні унікальний хімічний склад, низька токсичність, відсутність побічних алергічних реакцій, можливість тривалого застосування.

Лікарська рослинна сировина вирізняється ресурсною поновлюваністю, доступністю, екологічною чистотою, відсутністю економічних витрат під час заготівлі (збирання, транспортування, висушування та зберігання), незалежністю від дорогого технологічного обладнання при виробництві лікарських засобів на їх основі тощо.

Мета роботи. Систематичний аналіз ефективності фітотерапії, зокрема використання листя гінкго білоби, як методу профілактики та лікування різних захворювань нервової системи. Основною метою є розгляд наукових доказів щодо впливу гінкго білоби на фізіологічні процеси в мозку та нейрональну активність, зокрема її потенційна користь у покращенні когнітивних функцій, зниженні ризику розвитку неврологічних захворювань та сприяння загальному психічному благополуччю.

Матеріали та методи. Були використані такі методи дослідження: спостереження, групування, анкетування фармацевтичних фахівців, узагальнення інформації.

Результати та обговорення.

Коли мова йде про фармакотерапію фітопрепаратами, може виникнути питання, щодо переваг та перспектив такого виду лікування. Звісно, використовуючи натуральні екстракти чи витяжки з рослинної сировини, маємо розуміти, що терапевтичний ефект буде наступати пізніше. Проте, завдяки особливій дії фітопрепаратів, їх можна використовувати для лікування дітей та вагітних, коли використання медикаментозних препаратів, неможливе або викликає недовіру у пацієнта, адже фітопрепарати мають кращі показники, щодо співвідношення “Ефективність/Безпека”. У наукових працях Р. Конечної, В. Новікова були розглянуті приклади і переваги використання таких препаратів для лікування цукрового діабету, а І. Зупанець в своїй роботі розглянув позитивний вплив рослин при лікуванні атеросклерозу. Препарати рослинного походження, частіше за все діють більш м’яко і є малотоксичними. Вони менше накопчуються в організмі та можуть використовуватися довгочасно. Якщо ж виокремити переваги фітотерапії на пункти, то маємо наступне:

1. фітопрепарати можуть використовуватися більш тривало;
2. побічні ефекти мінімальні або взагалі відсутні;
3. сумісні з іншими препаратами або між собою;
4. доступні, з можливістю самостійного приготування без додаткового обладнання.

Фітотерапія також використовується для лікування захворювань нервової системи, серед рослин які показали результати може розглянути наступні:

- Багульник (*Crataegus* spp.): Використовується для зняття стресу, покращення сну і зменшення тривожності.
- Валеріана (*Valeriana officinalis*): Відома своїми властивостями заспокоєння, допомагає заспокоїти нервову систему та поліпшити сон.
- Гінкго білоба (*Ginkgo biloba*): це дерево, яке використовується у фітотерапії за своїми потенційними корисними властивостями для нервової системи.

- Материнка (*Melissa officinalis*): Відома своїми заспокійливими властивостями, може допомогти зняти стрес та тривогу.

- Пасифлора (*Passiflora incarnata*): Ця рослина має седативні властивості, які можуть допомогти заспокоїти нервову систему і покращити сон.

Виокремити серед цих рослин можна Гінкго білобу, а саме наступні її корисні властивості:

- Покращення кровообігу: Гінкго білоба вважається потенційним засобом для покращення кровообігу, включаючи кровопостачання до мозку. Це може допомогти покращити когнітивні функції та знизити ризик розвитку нейродегенеративних захворювань, таких як хвороба Альцгеймера.

- Антиоксидантні властивості: Гінкго білоба містить антиоксиданти, які можуть захищати нервові клітини від ушкоджень, спричинених вільними радикалами. Це може мати корисний вплив на загальне здоров'я нервової системи та захистити її від стресу.

- Покращення пам'яті та когнітивних функцій: Деякі дослідження вказують на те, що гінкго білоба може допомагати покращити пам'ять та інші когнітивні функції, особливо у людей з легкими формами когнітивного відхилення або деменцією.

- Зниження тривоги та депресії: Існують деякі докази того, що Гінкго білоба може мати певний анксиолітичний (заспокійливий) ефект, допомагаючи знизити рівень тривоги та симптоми депресії.

Висновки. Фітотерапія заслуговує на увагу як потенційно ефективний метод профілактики та лікування захворювань нервової системи. Результати досліджень, представлені у даній статті, свідчать про потенційну користь використання листя гінкго білоби у фармації як натурального засобу для покращення когнітивних функцій та загального стану нервової системи.

Виявлено, що активні компоненти гінкго білоби можуть мати антиоксидантні властивості та сприяти поліпшенню мікроциркуляції крові в мозку, що забезпечує додатковий захист нейронів та підтримує їхню нормальну

функцію.

Незважаючи на це, потрібно продовжувати дослідження для підтвердження результатів та визначення оптимальних режимів та дозування для досягнення найкращих клінічних результатів. Крім того, важливо провести додаткові дослідження з метою встановлення можливих побічних ефектів та взаємодій з іншими лікарськими засобами.

Загалом, фітотерапія, зокрема використання Гінкго білоби, відкриває нові перспективи у лікуванні та підтримці здоров'я нервової системи і може стати важливим компонентом сучасної медичної практики.

АЛГОРИТМ МАРКЕТИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ГОМЕОПАТИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ РОСЛИНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Стремоухов Олександр Олександрович

к.фарм.н., доцент

Сулова Тетяна Леонідівна

здобувач вищої освіти студент 5 курсу
спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»,
«Київський міжнародний університет»
м. Київ, Україна

Вступ. Сьогодні успіхи природничих наук викликали значний прогрес у медицині та фармації. З'явилися нові високоефективні засоби боротьби із серцево-судинними, інфекційними, онкологічними, ендокринними хворобами. Однак, незважаючи на безперечні досягнення фармакології, в останні роки ми часто зустрічаємося з випадками «лікарських хвороб», зумовлених неадекватним призначенням препаратів, неправильним їх використанням хворих, або незвичайними особливостями організму пацієнта.

Гомеопатичний метод став повноцінним варіантом вибору профілактики та лікування гострих та хронічних захворювань, він застосовується поряд з алопатією та іншими методами лікування. Все більша кількість лікарів різного профілю в багатьох країнах світу широко застосовують гомеопатичні лікарські засоби.

Гомеопатичні лікарські препарати відпускаються у вигляді різних лікарських форм: гранул гомеопатичних, таблеток, крапель та розчинів для перорального застосування, мазей, супозиторіїв, розчинів для ін'єкцій. Значно рідше застосовують порошки, драже, очні ЛП, краплі для зовнішнього застосування. Якість гомеопатичних лікарських засобів забезпечується шляхом використання якісної та стандартизованої сировини, постадійним контролем якості, дотриманням технологічного процесу виробництва, стандартизацією кінцевого продукту за тими параметрами, які властиві конкретній лікарській формі з урахуванням вмісту діючої речовини.

Ціль роботи є теоретичне обґрунтування використання лікарських рослин в гомеопатії та маркетинговий аналізу асортименту гомеопатичних препаратів рослинного походження.

Матеріали та методи. У роботі використані наступні методи: абстрактно-логічний (при вивченні останніх наукових публікацій і досягнень практики по темі; при оцінці власних результатів на фоні вже відомих знань; при виділенні невирішених завдань; при розробці конкретних цілей дослідження та системного аналізу, графічний та статистичний.

Результати та обговорення. Питання підвищення якості надання медичної та фармацевтичної допомоги, профілактики виникнення захворювань та їх загострень, доступності гомеопатичних препаратів рослинного походження потребують чіткої роботи усіх ланок системи охорони здоров'я та фармації. Маркетингове дослідження українського ринку гомеопатичних препаратів рослинного походження відповідно до розробленого алгоритму:

I Етап

Проведення аналізу нормативно-правових актів щодо регулювання фармацевтичного забезпечення хворих.

Визначення переліку рекомендованих гомеопатичних препаратів рослинного походження.

II Етап

Проведення аналізу асортименту українського ринку гомеопатичних препаратів рослинного походження

Визначення ширини і глибини асортиментних груп сегмента ЛЗ;

Визначення тенденцій щодо формування асортименту ринку гомеопатичних препаратів рослинного походження

III Етап

Проведення аналізу економічної доступності гомеопатичних препаратів рослинного походження в Україні

Результати комплексного маркетингового дослідження українського ринку гомеопатичних препаратів рослинного походження є підґрунтям

проведення подальшого фармако-економічного аналізу цього сегмента ринку і визначення перспективних напрямків щодо покращення рівня надання гомеопатичної допомоги в Україні з урахуванням факторів мікро- і макросередовища розвитку фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я.

Висновки. Проблеми гомеопатичної фармації в системі охорони здоров'я, маркетингові дослідження ринку, теоретичні і практичні підходи до управління лікарським забезпеченням гомеопатичними лікарськими засобами населення і закладів охорони здоров'я є предметом вивчення та пошуку шляхів їх вирішення сучасними послідовниками гомеопатичного методу лікування.

Встановлено, що в Україні зареєстровано 311 ГомЛЗ, які можуть бути віднесені до 10 анатомічних груп. Ці ГомЛЗ представлені 22 виробниками з 9 країн і зареєстровані 20 заявниками з 8 держав. Майже 2/3 зареєстрованих ГомЛЗ можуть бути віднесені до чотирьох анатомічних груп, а саме «Засоби, які впливають на травну систему і метаболізм», «Засоби, які діють на респіраторну систему», «Засоби, які впливають на сечостатеву систему і статеві гормони» та «Засоби, які діють на нервову систему».

Визначено, що частіше виробниками та заявниками ГомЛЗ є підприємства Німеччини, дещо рідше – України та Австрії. Для 29 ГомЛЗ використані контрактні форми виходу на український ринок.

МЕРЧАНДАЙЗИНГ ЯК ФОРМА ПРОСУВАННЯ ДІЄТИЧНИХ ДОБАВОК В АПТЕКАХ

Стремоухов Олександр Олександрович

к.фарм.н., доцент

Черемисіна Надія Андріївна

Студентка

Київський міжнародний університет

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Посилення конкуренції, глобалізація ринку, вступ України до СОТ - це найактуальніші питання, які значною мірою визначають загальну необхідність застосування концепції маркетингового управління до реальної діяльності підприємств практично всіх галузей і секторів економіки, і фармація не є винятком [1].

Щодо тенденцій на українському фармацевтичному ринку, то експерти переважно акцентують увагу на посиленні конкуренції через появу великої кількості фармацевтичних компаній в оптовій та роздрібній мережах. Серед інших тенденцій галузі - збільшення маркетингових ресурсів у боротьбі за увагу споживачів та процеси реструктуризації, консолідації та інтеграції, що відбуваються у фармацевтичних компаніях [2].

Деякі люди самостійно обирають безрецептурні ліки в аптеках, але часто вони не знають, які саме ліки їм потрібні. Тому генеричні лікарські засоби різних виробників розміщують на одних і тих самих полицях, щоб покупці могли вибирати між ними.

В аптеках із закритими вітринами (у закритих шафах) викладка товарів повинна бути обмежена двома або більше сторонами. Це створить враження мінімального асортименту на обмеженій площі торгового залу.

Мета роботи./Aim. Основною метою роботи є з'ясувати яким чином діє мерчандайзинг стосовно просування дієтичних добавок в умовах аптеки. Адже, багатьом просто не відомо про те, що дієтичні добавки можна придбати в аптеках.

Матеріали і методи./Materials and methods. При оформленні аптечних кас поширеною практикою є викладка невеликих упаковок товарів у яскравому оформленні для заохочення імпульсивних покупок.

До викладки товарів в аптеках застосовуються певні правила. Зверніть увагу, що наступні товари розміщуються окремо від торгового залу

- лікарські засоби, харчові добавки та медичні вироби
- рецептурні та безрецептурні ліки
- лікарські засоби для внутрішнього та зовнішнього застосування

Інші правила продажу товарів в аптеках

- дотримання кольорової гами
- розташування зліва направо: світлі кольори до темних;
- упаковки лікарських засобів повинні бути розташовані таким чином, щоб вони були "обличчям" до покупця;

- чергувати на полицях дорогі та недорогі ліки; та
- підтримувати чистоту та цілісність упаковки;
- всі товари на полицях повинні мати запас не менше ніж на три дні;
- відображати ціну на лівій стороні кожної упаковки;
- кожна група ліків повинна бути маркована рубіном.

Також не слід використовувати спеціальну медичну термінологію. Покупці повинні розуміти, які ліки або дієтичні добавки вони бачать [3].

Крім того, аптечний мерчандайзинг є ефективним способом представлення безрецептурних лікарських засобів у торговому залі. Тому існують певні обмеження щодо використання методів мерчандайзингу в аптеках. Мерчандайзинг не застосовується до рецептурних ліків, недорогих і маловідомих ліків та дуже дорогих ліків.

Результати та обговорення./Results and discussion. Раціональне розташування товарів у торговому залі може швидко привернути увагу споживача до нового бренду і викликати бажання негайно його придбати. Таким чином, привабливі та добре продумані викладки товарів можуть забезпечити магазинам прибуток, а виробникам - збільшити кількість лояльних

прихильників бренду.

Плануючи викладку товару, перш за все, необхідно враховувати основи психології візуального сприйняття, тобто закони, які пояснюють, як покупці сприймають товари.

По-перше, існує закон "фонові фігури", згідно з яким люди завжди виділяють і "вихоплюють" з навколишнього середовища один об'єкт, а інші об'єкти навколо нього на деякий час стають фоном для цього об'єкта. Тому, розміщуючи предмети на полиці, необхідно враховувати необхідність виділити один предмет на фоні інших [4].

Існує кілька способів виділити об'єкт на певному фоні, зокрема :

- Кількість або розмір (наприклад, кількість одного товару більша за інший, або упаковка товару більша);
- Яскраві кольори;
- Нестандартна форма товару або упаковки;
- Підсвічування;
- POS-матеріали;
- Створення емоційних образів.

Другий - закон "рівня очей". Згідно з ним, зона найбільшого зосередження уваги людини знаходиться на об'єктах на рівні очей, а точніше, в зоні ± 20 см від рівня очей дорослої людини середнього зросту.

Третій - закон "мертвої зони". Згідно з цим законом, все, що видно в навколишньому просторі, коли людина не рухається, називається полем зору. Товари, розташовані в нижній частині поля зору, часто залишаються непоміченими покупцями.

Четвертий - закон "переключення уваги". Згідно з цим законом, люди не тільки схильні виділяти фігури в своєму полі зору, але й переключати увагу, тобто шукати іншу фігуру на іншому фоні. Це означає, що однотипні вироби (навіть яскраво забарвлені) не можна розташовувати довгими строгими рядами без візуальної акцентуації.

П'ятий - закон групування. Згідно з цим законом, люди краще

сприймають інформацію, якщо вона згрупована за певними ознаками. Це означає, що товари повинні бути розташовані за певними характеристиками (наприклад, товари одного бренду, однакового зовнішнього вигляду/ваги/розміру/упаковки, однакової ціни і т.д.) [5].

Щодо іншого комунікаційного елементу мерчандайзингу - використання POS та рекламних матеріалів у місцях продажу - необхідно пам'ятати, що їхня ефективність також залежить від дотримання певних принципів:

1. Принцип оптимальності: щоб POS-матеріали працювали, повинна бути забезпечена гармонія інтер'єру і правильно розставлені акценти;

2. Принцип "тут і зараз": POS-матеріали повинні бути заклик до дії і заклик до покупки саме в цьому магазині. Рекламний матеріал використовується для реалізації основного принципу привернення уваги;

3. Принцип комплексності: при виборі та розробці POS необхідно пам'ятати, що між елементами POS та рекламною кампанією має бути візуальний зв'язок. Це необхідно для посилення зв'язку з іміджем рекламного бренду або для посилення BTL-кампанії на ринку кінцевого споживача. У цьому випадку вплив рекламного матеріалу на POS є логічним завершенням рекламної та іншої діяльності з просування бренду. Він є логічним завершенням інших заходів з просування бренду та промоції;

4. Принцип доречності: ефективність впливу залежить від багатьох факторів, але в першу чергу від того, наскільки повно і доречно використовується інструмент POSM в конкретному контексті [6].

Мерчандайзинг не менш важливий для просування бренду, ніж рекламні кампанії та масштабні PR-акції. Особливо це стосується споживчих товарів, де основним завданням мерчандайзингу є розміщення продукції та рекламних матеріалів у торговельних залах, тобто спеціалізація на візуальному мерчандайзингу.

З огляду на те, що деякі дієтичні добавки "наближені" до лікарських засобів, порушення таких обмежень є найбільш поширеним явищем, незважаючи на невелику кількість спеціальних обмежень.

Відповідно до практики застосування Закону України "Про рекламу дієтичних добавок", рекомендується чітко вказувати, що рекламований продукт є дієтичною добавкою, а не лікарським засобом.

Частина 1 статті 15 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" щодо поширення інформації, що вводить в оману, застосовується однаково як до реклами лікарських засобів, так і до реклами дієтичних добавок [7].

Слід пам'ятати, що згідно з цією ж статтею поширення інформації, що вводить в оману, може розцінюватися як недобросовісна конкуренція. Такою інформацією є інформація, що містить неповні, неточні або неправдиві відомості про походження, виробника, продавця, спосіб виробництва, постачальника, спосіб реалізації, кількість, споживчі властивості, якість, цілісність, придатність для використання, стандарти, характеристики, особливості реалізації товарів, робіт і послуг, ціни, знижки на них, істотні умови договору [8].

Основною перешкодою в рекламі дієтичних добавок є те, що відповідно до Закону України "Про безпечність та якість харчових продуктів" для розміщення реклами дієтичних добавок необхідно отримати попереднє погодження від центрального органу виконавчої влади у сфері охорони здоров'я, тобто Міністерства охорони здоров'я України.

Однак процедура отримання такого погодження не передбачена українським законодавством. Таким чином, не існує встановленого переліку документів, які необхідно подати для отримання дозволу, або форми заявки. Крім того, не визначено жодних строків або критеріїв, за якими орган, що видає дозвіл, має приймати рішення про надання або відмову у видачі дозволу.

Така невизначеність призвела до того, що більшість реклами дієтичних добавок не отримують дозволу.

Наразі проблеми, пов'язані з рекламою дієтичних добавок, лише набирають обертів і, зважаючи на зростання кількості продуктів, продовжуватимуть зростати, але національні органи влади, швидше за все,

відреагують на це посиленням регулювання [9].

Висновки./Conclusions. Важливо розуміти, що апетитний мерчандайзинг-це не одноразова акція, а процес, який потребує постійної підтримки, оптимізації, вдосконалення та реформування. Аптечний мерчандайзинг має високу сезонність: креми з SPF і засоби від застуди мають сезонні показники продажів, які "диктують" правила викладки. Фармацевтичний ринок активно і стрімко розвивається, і поява нових продуктів і брендів також повинна відображатися на викладці, що вимагає нового підходу до викладки товарів у вітринах аптек і переформатування полиць, а не нагромадження нових товарів поруч з уже існуючими продуктами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Євтушенко О. М. Вивчення та методи профілактики ризиків у товаропросуванні аптечних закладів / О. М. Євтушенко, З. М. Мнушко // Вісник фармації. — 2006. — № 2 (46). — С. 46–51.
2. Гудзенко А. П. Public Relations как основа социально-ориентированного маркетинга фармацевтических предприятий. / А. П. Гудзенко, О. Д. Немятых, А. С. Бабичева // Український журнал клінічної та лабораторної медицини. — 2007. — Т. 2, № 1. — С. 27–30
3. Мнушко З. М. Дослідження ринку лікарських засобів / З. М. Мнушко, І. В. Тіманюк // Фарм журн. — 2006. — № 6. — С. 52–57.
4. Діброва Т. Г. Маркетингова політика комунікацій: стратегії, вітчизняна практика : навч. посібн. / Т. Г. Діброва. – К. : Видавничий дім “Професіонал”, 2009. – 320 с.
5. Пестун І. В. Оптимізація управління асортиментом лікарських засобів у фармацевтичних організаціях: Автореф. дисс. канд. фарм. наук: 15.00.01. /І.В. Пестун, НФаУ. — Х., 2002. — 19 с.
6. Гудзенко А. П. Public Relations как осно ва социально-ориентированного марке тинга фармацевтических предприятий. / А. П. Гудзенко, О. Д. Немятых, А. С. Ба бичева // Український журнал клінічної

та лабораторної медицини. — 2007. — Т. 2, № 1. — С. 27–30.

7. Хижняк Т. О. Удосконалення маркетингових комунікацій по просуванню лікарських засобів рецептурного відпуску: Автореф. дисс. канд. фарм. наук: 15.00.01. / Т. О. Хижняк, Київська мед. акад. післядипл. освіти ім. П. Л. Шупика. — 2004. — 21 с.

8. Мнушко З. М. Методика визначення ставлення кінцевих споживачів до лікарських засобів / З. М. Мнушко, І. П. Левченко, А. Б. Ольховська // Фармацевтичний журнал — 2006. — № 3. — С. 16–22.

9. Мнушко З. М. Фактори впливу на асортимент біологічно активних добавок в аптечних закладах / З. М. Мнушко, Н. В. Сотникова // Вісник фармації. — 2006. — № 3 (47). — С. 57–63.

CHEMICAL SCIENCES

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРИ ХІМІЧНИХ НЕБЕЗПЕКАХ

Гіркало Данііл Кирилович

Курсант 1-го курсу

Навчально-наукового інституту

Права та підготовки фахівців

Для підрозділів Національної поліції,

Факультету підготовки фахівців

Для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Король Катерина Сергіївна

Викладач кафедри

Тактико-спеціальна підготовка

Сучасне середовище, як природне, так і техногенне, зазнає значного впливу хімічних речовин. Промисловість, сільське господарство та побут насичені хімічними речовинами різних класів небезпеки, часто першого та другого. Це робить актуальним питання розробки виробничих технологій, які б мінімізували ризики для людей, що працюють у таких умовах. Забезпечення належної безпеки для забезпечення безпеки людей, які працюють в умовах шкідливого виробництва, важливо зменшити, а краще усунути ймовірність їх контакту з шкідливими речовинами. Це може бути досягнуто за допомогою комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів. Впровадження нових технологій Велике значення має впровадження нових технологій, які виключають використання шкідливих речовин. Це може включати заміну шкідливих речовин на менш токсичні аналоги.

Під час війни зростає загроза хімічних аварій на об'єктах інфраструктури, які можуть призвести до катастрофічних наслідків для населення.

Поняття протидії хімічним загрозам є надзвичайно актуальним. Потенційні ризики є суттєво вищими на сьогодні, коли заводи, підприємства та склади можуть стати мішенню під час бойових дій або постраждати від помилкового обстрілу.

Фактори небезпеки викиду (розливу) хімічно небезпечних речовин: забруднення довкілля, небезпека для всього живого, що опинилося на забрудненій місцевості (загибель людей, тварин, знищення посівів та ін.), крім того, внаслідок можливого хімічного вибуху – виникнення сильних руйнувань на значній території.

Найбільша небезпека хімічної атаки в тому, що дуже важко зрозуміти, що це вона, поки не починаються симптоми.

Хімічне забруднення виникає у випадках використання боєприпасів з отруйними речовинами, а ще – витоку або виливу небезпечних речовин через пошкодження ємностей для їх зберігання та перевезення.

Дії у випадку загрози виникнення хімічної небезпеки:

- Сирени і переривчасті гудки підприємств – це сигнал "Увага всім". негайно ввімкніть приймач радіотрансляційної мережі або телевізор. Уважно слухайте інформацію про надзвичайну ситуацію та порядок дій.

При оголошенні небезпечного стану уникайте паніки.

- Попередьте сусідів, надайте допомогу інвалідам, дітям та літнім людям.
- Виконайте заходи щодо зменшення проникнення отруйних речовин у квартиру (будинок): щільно зачиніть вікна та двері, щілини заклейте.

- Підготуйте запас питної води: наберіть воду у герметичні ємності, підготуйте найпростіші засоби санітарної обробки (мильний розчин для обробки рук).

- Дізнайтеся у місцевих органів влади про місце збору мешканців для евакуації та уточніть час її початку. Підготуйтеся: упакуйте у герметичні пакети та складіть у валізу документи, цінності та гроші, предмети першої необхідності, ліки, мінімум білизни та одягу, запас консервованих продуктів на 2-3 доби.

- Перед виходом з будинку вимкніть джерела електро-, водо- і газопостачання, візьміть підготовлені речі, одягніть засоби захисту.

В ідеальному випадку – це протигаз із комбінованою фільтрувальною коробкою. Якщо ж таких немає, то можна використати для захисту від парів аміаку – пов'язку, змочену слабким 5% розчином лимонної кислоти; від парів хлору - пов'язку, змочену слабким 2% розчином харчової соди, у крайньому випадку пов'язку, змочену водою.

Надання першої допомоги при ураженні НХР.

В першу чергу негайно захистіть органи дихання від подальшої дії НХР.

Надягніть на потерпілого протигаз або ватно-марлеву пов'язку, попередньо змочивши її водою або 2% розчином питної соди у випадку отруєння хлором, а у разі отруєння аміаком – водою або 5%-м розчином лимонної кислоти. Винести потерпілого із зони зараження та забезпечити йому спокій і тепло.

Запам'ятайте! Перша медична допомога ураженим НХР в осередку хімічного ураження полягає у захисті органів дихання, видаленні та знезараженні стійких НХР на шкірі, слизових оболонках очей, на одязі та негайній евакуації за межі зараженої зони.

При отруєнні аміаком винести потерпілого із зони зараження, шкіру, рот, ніс промити водою. В очі закапати по дві-три краплі 30%-го альбуциду, в ніс – оливкове масло.

При необхідності відправити потерпілого до медичного закладу.

Хімічна зброя – дуже небезпечна, однак про її застосування дізнаєшся не одразу. Саме тому необхідно стежити за повідомленнями офіційних джерел інформації і дотримуватися інструкцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. https://pidru4niki.com/16330826/bzhd/himichni_faktori_nebezpeki_otoc_huyuchomu_seredovischi
2. <https://omr.gov.ua/ua/news/228946/>

3. <http://surl.li/qdmwa>
4. <https://susilne.media/224126-so-robiti-u-razi-himicnoi-nebezpeki-poradi-poltavskogo-eksperta/>
5. <https://armyinform.com.ua/2022/08/28/yak-zahystyty-sebe-u-razi-himichnoyi-ataky/>

12 ІНТЕГРОВАНІХ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ «В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ» НА ПСИХОЛОГІЧНУ ТЕМАТИКУ

Ткач В. В.

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Україна

Кушнір М. В.

ЧМЛ №5 «Оріяна», Україна

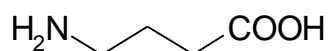
Руснак Т. В.

Клішковецька гімназія Клішковецької ОТГ, Україна

Іванушко Я. Г.

Буковинський державний медичний університет, Україна

1. Перехід організму в стан сну пов'язаний з активністю різних речовин. Головною речовиною, яка «вимикає» стан неспання є γ -амінобутанова кислота (ГАБА або ГАМК – Рис. 1). Хоч вона і не є головним хімічним маркером закінчення дня, її дія є важливою для переходу організму в стан сну.

Рис. 1. γ -амінобутанова кислота

1.1. З допомогою трьох реакцій проілюструйте властивості ГАМК як амінокислоти. Покажіть структуру цвіттер-йону ГАМК

1.2. Щодо ГАМК, вкажіть невірне твердження

а) ГАМК реагує як з кислотами, так і з основами з утворенням солей одного типу

б) ГАМК реагує з активними металами з утворенням солі та водню

в) ГАМК може реагувати зі спиртами з утворенням естерів

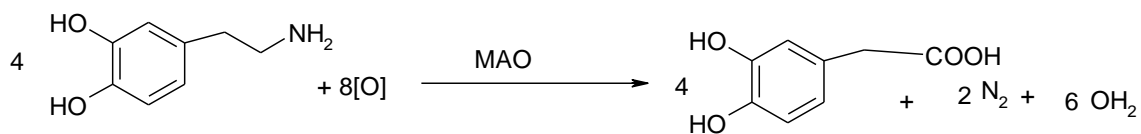
г) При взаємодії ГАМК із сильними кислотами атом Нітрогену вступає у донорно-акцепторний зв'язок

г) При взаємодії ГАМК із альдегідами утворюються сполуки, відомі як азометини

1.3. Розчин ГАМК масою 200 г ввели в реакцію з цинком. В результаті виділився водень, здатний заповнити посудину в формі призми. В основі

призми знаходиться паралелограм, діагональ якого, 8 см завдовжки, перпендикулярна до сторони довжиною 14 см. Висота призми складає 1 см. Знайдіть концентрацію початкового розчину

2. Почуття суму та депресії виникає внаслідок підвищення в організмі ензиму моноаміноксидази (МАО) яка частково окиснює мотивуючі гормони допамін, адреналін, норадреналін та гормон радості серотонін, які містять первинну амінну групу. При цьому під дією окисника утворюється спершу альдегідна та кислотна групи. Схематично цей процес можна описати реакцією:

Рис. 2. Окиснення допаміну з допомогою МАО

Саме під час цього процесу збільшується концентрація інертного азоту, що не бере участі у газообміні, у видихуваному повітрі. Вдихуваний кисень теж може брати участь у реакції на Рис. 2.

МАО при цьому не просто окиснює первинну аміногрупу, але і при цьому не зачіпає в молекулі допаміну або його окисненої форми хінонну та гідрохінонну групу.

Ця обставина може бути використаною також і у біотехнології для визначення концентрацій біогенних моноамінів – причому не тільки допаміну, серотоніну, адренілану та норадреналіну, але і інших первинних амінів, що включають отрути деяких рослин, тварин та грибів (наприклад, октопамін та мусцимол)

2.1. Покажіть, чому показана на Рис. 2 реакція є реакцією окиснення. Проілюструйте трьома реакціями властивості ароматичного реагенту як фенолу та первинного аміну, а продукту – як карбонової кислоти та фенолу

2.2. Щодо реакції, вкажіть невірне твердження:

а) Ступінь окиснення Нітрогену зростає від -3 до 0

б) Ступінь окиснення Гідрогену зростає від -1 до + 1

в) Ступінь окиснення Оксигену спадає від 0 до -2

г) І реагент, і продукт є ароматичними сполуками, здатними вступати в

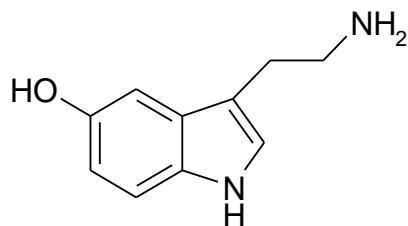
електрофільне заміщення

г) Реакція перетворює амфотерну сполуку з переважно основними властивостями на кислоту

2.3. Посудина в формі призми 31,5 см заввишки містить за н.у. водень. В основі призми лежить рівнобедрений прямокутний трикутник, медіана якого, проведена до гіпотенузи, дорівнює $16\sqrt{2}$ см. Знайдіть масу допаміну та дигідроксифенілетанової кислоти, що, реагуючи з металевим натрієм, можуть заповнити посудину воднем

2.4. Чоловік вдихнув 3,5 л повітря, 77 % об'єму якого припало на азот. Коли він видихнув, об'ємна частка азоту зросла на 1,5 %. Якщо припустити, що збільшення об'єму азоту пов'язане з окисненням допаміну, знайдіть масу допаміну, що окиснився за реакцією.

3. Радість перемоги – те відчуття, яке хоче відчутти після матчу будь-хто – і футболіст, і працівник клубу, і його вболівальник. Це відчуття пов'язане з присутністю і зміною концентрації в організмі гормону серотоніну (Рис. 3):

Рис. 3. Серотонін

3.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості серотоніну як похідного індолу, первинного аміну та похідного фенолу. Чому серотонін реагує з натрієм по двох атомах Гідрогену?

3.2. Щодо серотоніну, вкажіть невірне твердження:

а) Серотонін є ароматичною системою і легко вступає в електрофільне заміщення

б) Як первинний амін, серотонін взаємодіє з лугами з утворенням солей

в) 11 г серотоніну складають його $\frac{1}{16}$ моля

г) Електрофільне заміщення в серотоніні відбувається легко як у пірольне, так і у бензойне кільце

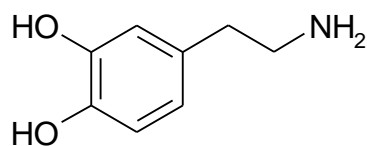

г) Гетероатом Нітрогену у серотоніні – пірольного типу

3.3. Посудина в формі піраміди містить за н.у. водень. В основі піраміди знаходиться квадрат зі стороною 48 см, а висота піраміди складає 28 см. Знайдіть, скільки серотоніну потрібно, щоб дією натрію на нього отримати даний об'єм водню.

4. Під час футбольного матчу гравці обох команд перебувають у схвильованому стані. У кубковій грі, коли команди грають між собою за «олімпійською» системою – на виліт – напруження зростає ще більше. В разі хиткого результату на табло і драматичної боротьби на футбольному полі, яка триває 90, а то навіть і 130-140 хвилин (з врахуванням серії післяматчевих пенальті), напруження сягає апогею.

При цьому працює симпатична нервова система, яка активується допаміном (Рис. 4) – гормоном гіпоталамусу. За складом та дією допамін схожий на адреналін та норадреналін.

Рис. 4. Допамін

4.1. Запишіть усі можливі реакції з активними металами для допаміну, адреналіну та норадреналіну

4.2. Запропонуйте реакцію, з допомогою якої можна перейти від пірокатехіну до допаміну, адреналіну та норадреналіну, знаючи що іншим продуктом цієї реакції є гідроген галогенід

4.3. З-посеред усіх тверджень щодо показаних молекул, вкажіть невірне(і)

а) при дії активних металів на норадреналін та адреналін виділяється у півтора рази більше водню, ніж на допамін

б) при дії лугів на норадреналін та адреналін відбувається реакція усіх гідроксильних груп

в) всі три сполуки в надлишку лугу реагують з однаковою його кількістю

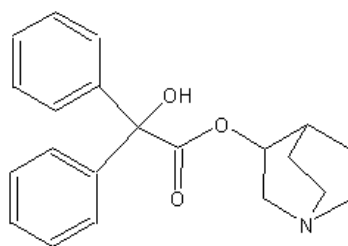
на кожному

г) всі три сполуки вступають у реакцію електрофільного заміщення активніше, ніж сам фенол та пірокатехін

г) допамін та норадреналін є первинним аміном, а адреналін-вторинним

4.4. Посудина в формі піраміди містить за н.у. водень. В основі піраміди знаходиться квадрат зі стороною 48 см, а висота піраміди складає 28 см. Знайдіть, скільки допаміну, адреналіну та норадреналіну потрібно, щоб дією натрію на кожен із них отримати даний об'єм водню.

5. Бі-зет або хінуклідил-3-бензилат (Рис. 5) – психотична бойова отруйна речовина, що діє протягом 70-80 годин при інгаляції 1 мг.

Рис. 5. Хінуклідил-3-бензилат

Вважається, що в 1961 році американський співак Поль Робсон (1898-1976) був отруєним газом бі-зет, що викликало в нього напад галюцинації та важкої депресії.

5.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості хінуклідил-3-бензилату як естеру, третинного спирту, аміну та ароматичної системи

5.2. Щодо хінуклідил-3-бензилату, вкажіть невірне твердження

а) хінуклідил-3-бензилат може сам утворювати як етери, так і естери

б) хінуклідил-3-бензилат піддається лужному гідролізу з утворенням солі бензилатної кислоти

в) хінуклідильний фрагмент містить третинну аміногрупу

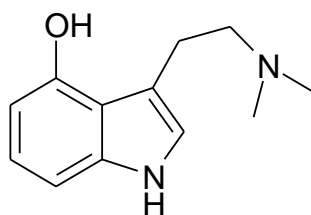
г) 101,1 г хінуклідил-3-бензилату відповідають 0,3 моль

г) хінуклідил-3-бензилат взаємодіє з алкілгалогенідами з утворенням четвертинних солей

5.3. Знайдіть масу хінуклідил-3-бензилату, реакція якого з металевим натрієм заповнює воднем за н.у. посудину в формі піраміди 21 см заввишки.

Відомо, що в основі піраміди лежить квадрат, а апофема піраміди дорівнює $\sqrt{541}$ см

6. Як відомо, отрути багатьох грибів – таких як мухомору та псилоцибе, можуть викликати психопатичні реакції аж до галюцинацій. І якщо вплив мухомору на рецептори головного мозку пояснюється присутністю похідних мускарин-йону та похідних іботенової кислоти, то галюциногенний вплив грибів псилоцибе – фальшивих опеньків – пояснюється наявністю у його складі псилоцину (Рис. 6) та його естерів та солей, найвідомішою із яких є естеросіль псилоцибін:

Рис. 6. Псилоцин

Псилоцин та псилоцибін застосовуються як БОР психохімічної дії, оскільки викликають галюцинації. В результаті супротивник, переживши стан неконтрольованої агресії, стає охопленим апатією, зламаним і припиняє боротися.

6.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості псилоцину як третинного аміну, похідного індолу та фенольної сполуки

6.2. Щодо псилоцину, вкажіть невірне твердження:

а) 12 г псилоцину відповідають $\frac{1}{17}$ моль

б) Псилоцин проявляє властивості сильної органічної основи за обома атомами Нітрогену

в) Псилоцин вступає в реакцію електрофільного заміщення легше, ніж індол

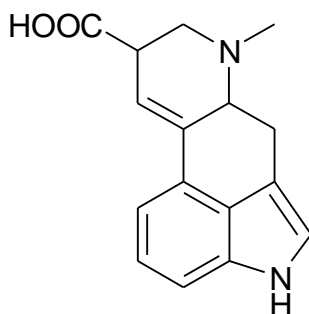
г) Псилоцин реагує з галогеналкілами з утворенням четвертинних солей

г) Псилоцин знебарвлює бромну воду та розчин Калій перманганату

6.3. Знайдіть масу псилоцину, дією металевого натрію на який можна заповнити за н.у. воднем посудину в формі прямої призми 48 см заввишки. В

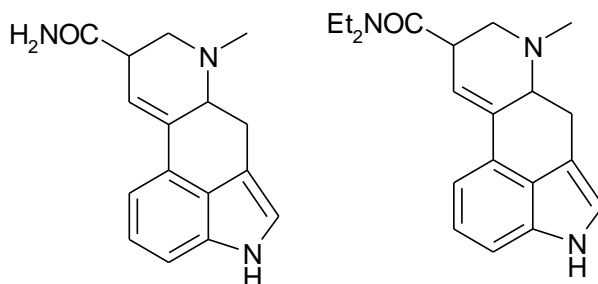
основі призми лежить рівнобічна трапеція, діагональ якої дорівнює 28 см, а кут між діагоналями дорівнює 150° .

7. Лізергінова кислота (Рис. 7) – продукт окиснення одного із ізомерів агроклавіну, що відрізняється виключно положенням подвійного зв'язку. Він відноситься до алкалоїдів ерготи

Рис. 7. Лізергінова кислота

Аміди лізергінової кислоти до 1960 рр широко застосовувалися в рамках так званої «психоделічної терапії» для лікування різних патологічних станів, включно навіть із шизофренією. Однак епідемія вуличного використання психоделіків – особливо ЛСА (ергіну, Рис. 8 зліва) та ЛСД (Рис. 8 справа) призвела до заборони як на обіг цих речовин зокрема, так і на психоделічну терапію. Обидва аміди використовуються також в якості БОР.

Рис. 8. Наркотичні засоби – аміди лізергінової кислоти

7.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості лізергінової кислоти як карбонової кислоти, похідного індолу та тетрагідропіридину. Проілюструйте отримання ЛСА та ЛСД із лізергінової кислоти.

7.2. Щодо лізергінової кислоти, вкажіть неверне твердження

- а) Лізергінова кислота є ароматичною сполукою – похідним індолу
- б) 67 г лізергінової кислоти відповідають чверті моля
- в) Лізергінова кислота є амфотерною сполукою.

г) Лізергінова кислота вступає в реакцію електрофільного заміщення в положення 2 і 5 індольного циклу

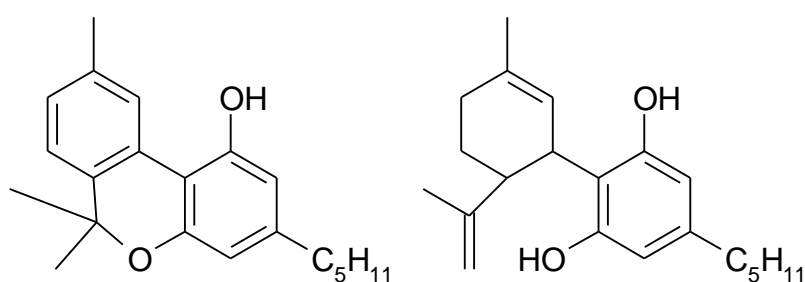
г) Лізергінова кислота утворює як етери, так і естери.

7.3. Посудина в формі призми 98 см заввишки містить за н.у. водень. В основі призми лежить «єгипетський» прямокутний трикутник з коефіцієнтом гомотетії 24 см. Скільки лізергінової кислоти необхідно ввести в реакцію з натрієм, щоби заповнити посудину воднем?

8. Як відомо, слово «асасін», що описувало надзвичайно жорстоких арабських вояків в епоху Хрестових Походів, і ввійшло у європейські мови в значенні «жорстокий вбивця», «насильник», походить від арабського слова у значенні «одурманений гашишем».

Вважалося, що перед «посвяченням у шахіди» кожного із асасинів прокурювали гашишем, надалі його годували солодкими фруктами та овочами один день. Коли він повертався до тям, йому навіювали, що він побував у раю і, відповідно, повернеться туди, якщо пожертвує собою заради Аллаха.

Основним компонентом гашишу є Δ -9-тетрагідроканнабінол. Окрім них галюциногенний ефект досягається також і фенольними сполуками каннабінолом (Рис. 9 зліва) та каннабідіолом (Рис. 9 справа). Вони можуть застосовуватися як БОР психохімічної дії:

Рис. 9. Каннабінол та каннабідіол

8.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості каннабінолу та каннабідіолу як фенольних сполук

8.2. Щодо каннабінолу та каннабідіолу, вкажіть невірне твердження

а) Обидві сполуки є ароматичними і вступають виключно в реакції заміщення

б) Обидві сполуки знебарвлюють бромну воду

в) 2 г каннабідіолу відповідають $\frac{1}{157}$ моль

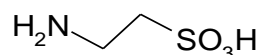
г) Каннабінол зберігає ароматичність у двох циклах, тимчасом як каннабідіол – тільки в одному

г) Обидві сполуки утворюють як етери, так і естери.

8.3. Посудина в формі призми 35 см заввишки містить за н.у. водень. В основі призми лежить «єгипетський» прямокутний трикутник з коефіцієнтом гомотетії 16 см. Скільки каннабінолу і скільки каннабідіолу необхідно ввести в реакцію з натрієм, щоби заповнити посудину воднем?

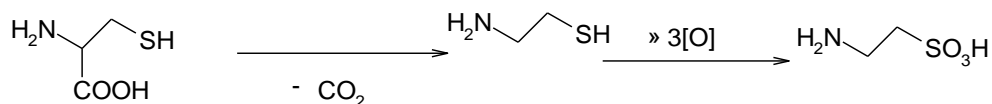
9. Як відомо, в середньому футболіст основного складу, який відіграє весь матч пробігає від 10 до 20 км (в залежності від ігрових обставин і регламенту турніру), саме тому йому необхідні тренування і м'язова стимуляція. При цьому енергостимуляція досягається в тім числі і з допомогою різних речовин, деякі з яких вважаються допінгом і, відповідно, є забороненими. Інші ж є дозволеними.

Однією із останніх є таурин (Рис. 10) – компонент спортивного харчування та енергетичних напоїв. Це аміноссульфокислота:

Рис. 10. Таурин

Таурин є природною речовиною і синтезується в організмі із амінокислоти цистеїну внаслідок її декарбоксилування з наступним окисненням продукту по атому Сульфуру (Рис. 11):

Рис. 11. Утворення цистеїну із таурину

це єдина сульфокислота, що її організм синтезує у природних умовах.

9.1. Трьома реакціями покажіть властивості таурину як аміноссульфокислоти. Чому сульфокислоти сильніші за карбонові кислоти? Чи здатен цистеїн до утворення цвіттер-йону?

9.2. Щодо таурину, вкажіть невірне твердження

а) Таурин витісняє карбонові кислоти з власних солей, оскільки є сильнішим електролітом

б) 5 г таурину складають 0,04 моля

в) Таурин також називають 1-аміно-1-етансульфо кислотою

г) Таурин взаємодіє як з кислотами, так і з лугами з утворенням солей

г) Таурин взаємодіє з активними металами з утворенням солі і водню

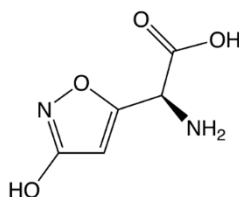
9.3. Посудина в формі піраміди містить водень. В основі посудини знаходиться правильний шестикутник зі стороною 24 см. Висота піраміди складає $21\sqrt{3}$ см. Скільки цистеїну і скільки таурину необхідно ввести в реакцію з металом для отримання цього об'єму водню.

10. Основними складниками білків є амінокислоти. Найважливішими для живих істот є α -амінокислоти – похідні гліцину. Всі білки, що їх синтезує організм, утворюються із 20 базових амінокислот, з яких тільки частина утворюється організмом. З іншого боку, порушення надходження відповідних амінокислот із харчуванням призводить до порушення функціонування організму.

Однак, якщо деякі із амінокислот є незамінними, то інші приймати в їжу ризиковано і навіть смертельно небезпечно.

Однією з таких амінокислот є іботенова (Рис. 12) . Вона є одним із основних компонентів отрути мухомора (*Amanita muscaria*). Назва кислоти походить від японської назви мухомору (іботенгутаке).

Проходячи через гематоенцефалічний бар'єр, вона впроваджується в біосинтез білку у головному мозку, призводячи до невідворотних змін у роботі центральної нервової системи.

Рис. 12. Іботенова кислота

З іншого боку, як компонент відвару мухоморів із прямою психоактивною дією вона вживалася у малих кількостях ще вікінгами

10.1. Проілюструйте трьома реакціями властивості іботенової кислоти як амінокислоти та гетероциклічної сполуки із піридиновим атомом Нітрогену. Запишіть структуру двох можливих цвіттер-йонів іботенової кислоти.

10.2. Щодо іботенової кислоти, вкажіть вірне твердження

а) Іботенова кислота проявляє скоріш кислотні, ніж основні властивості, з огляду на присутність піридинового атому Нітрогену у циклі

б) Іботенова кислота є заміщеним похідним незамінної амінокислоти аланіну

в) При реакції іботенової кислоти з лугом сіль утворюється тільки за карбоксильною групою

г) Іботенова кислота масою 79 г при реакції з калій гідроксидом масою 56 г утворить сіль масою 98 г

г) Іботенова кислота, як і інші α -амінокислоти, вступає в реакцію з Купрум (II) гідроксидом *in statu nascendi*, з утворенням комплексної солі

10.3. Плодове тіло мухомора важить 300 г. Яка масова частка іботенової кислоти у ньому, якщо при взаємодії кислоти, маса якої дорівнює масі кислоти, що міститься у грибі, з металевим натрієм утворюється водень, що за н.у. заповнює піраміду 21 см заввишки. В основі піраміди лежить квадрат, а апофема піраміди дорівнює $\sqrt{541}$ см?

11. Агент СН або 1-метокси-1,3,5-циклогептатриєн – бойова отруйна речовина, що належить до нечисельної групи алкогенів – тобто речовин больової дії. Концентрація пари від 0,025 мг/л призводить до появи больового відчуття у місцях контакту.

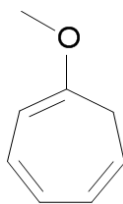

Рис. 13. 1-метокси-1,3,5-циклогептатриєн

11.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості 1-метокси-1,3,5-циклогептатриєну як похідного алкєну та єнольного єтеру. Чи є ароматичним 1,3,5-циклогептатриєн? Чи є ароматичним його катіон? Як його називають?

11.2. Щодо 1-метокси-1,3,5-циклогептатриєну, вкажіть невірне твердження

а) 2 г 1-метокси-1,3,5-циклогептатриєну відповідають $\frac{1}{61}$

б) 1-метокси-1,3,5-циклогептатриєн є ароматичною сполукою, що вступає в реакцію електрофільного заміщення

в) 1-метокси-1,3,5-циклогептатриєн знебарвлює бромну воду та розчин Калій перманганату

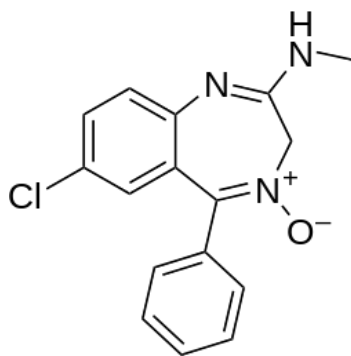
г) 1-метокси-1,3,5-циклогептатриєн є єтером єнолу

г) 1,3,5-циклогептатриєн утворює ароматичний катіон, названий катіоном тропілію

11.3. Посудина в формі призми 42 см заввишки містить за н.у. водень. В основі посудини лежить прямокутний трикутник, що є половиною квадрата зі стороною 64 см. Знайдіть масу 1-метокси-1,3,5-циклогептатриєну, що гідрується цим об'ємом водню до насиченого циклічного єтеру

12. Група бензодіазепінів, тобто, згідно номенклатури гетероциклічних сполук Ганча-Відмана, сконденсованих з бензольним кільцем семичленних полієнасичених спряжених гетероциклічних сполук з двома гетероатомами Нітрогену – заспокійливі, антипсихотичні та протисудомні препарати комплексної дії, що діють на ГАМК-рецептори і на специфічні бензодіазепінові рецептори. Як БОР застосовуються в операціях з «точкової ліквідації» та замахів на життя командного складу супротивника.

Першим синтезованим бензодіазепіном був хлордіазепоксид (Рис. 14), що на Заході виробляється під торговою маркою «лібріум», а у Польщі – під торговою маркою «єленіум»

Рис. 14. Хлордіазепоксид

12.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості хлордіазепоксиду як ароматичної сполуки, аміну та ненасиченої гетероциклічної сполуки. Запишіть реакції відновлення N-оксиду

12.2. Щодо хлордіазепоксиду, вкажіть невірне твердження:

а) Хлордіазепоксид містить два ароматичні фрагменти, через що вважається ароматичною системою

б) Хлордіазепоксид проявляє основні властивості, з огляду на наявність вторинної аміної групи та піридинових атомів Нітрогену

в) 59,9 г хлордіазепоксиду складають одну п'яту моля

г) Ароматичність у хлордіазепоксиді зберігається в усіх циклічних фрагментах

г) Хлордіазепоксид гідролізує з утворенням фенолу

12.3. Посудина в формі призми 42 см заввишки містить за н.у. водень. В основі призми лежить прямокутний трикутник, що є половиною квадрата, діагональ якого дорівнює $32\sqrt{2}$ см. Знайдіть масу хлордіазепоксиду, що його можна відновити цим об'ємом водню до неокисненого бензодіазепінового похідного.

ВПЛИВ МЕТОДІВ СИНТЕЗУ НА РОЗМІРИ ОДЕРЖАНОГО НАНОКРИСТАЛІЧНОГО ДІОКСИДУ ТИТАНУ

Яковець Софія Максимівна

Студентка

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н, доцент

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н, доцент

Зульфiгаров Артур Олегович

к.х.н, старший викладач

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ. Останнім часом зростає кількість робіт по дослідженню властивостей оксидів титану з точки зору їх можливого використання в літєвих джерелах струму, електрохромних пристроях, фотокаталізі.

Нанокристалічний діоксид титану має особливі властивості, такі як висока поверхнева активність, фотокаталітична активність та оптична прозорість, що робить його цікавим для використання в сучасних технологіях.

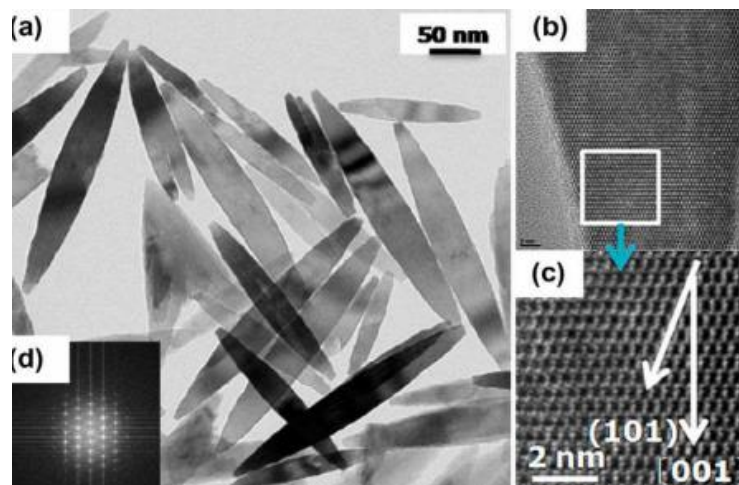
Існує кілька методів синтезу нанокристалічного діоксиду титану, які можуть впливати на розміри отриманого матеріалу.

Метою роботи є вивчення методів одержання й застосування дослідно-промислових і лабораторних технологій виробництва нанорозмірних порошків оксидів титану.

Матеріали і методи. Робота присвячена вивченню способів отримання нанодисперсних порошків оксиду титану різної модифікації і морфології і розгляд впливу методів синтезу на розміри нанодисперсного діоксиду титану.

Результати обговорення. Золь-гель метод синтезу полягає в хімічному осадженні сполук титану з розчину. Цей метод дозволяє контролювати розміри частинок і структуру отриманого матеріалу, що може бути важливим для конкретних завдань [1].

У порівнянні з іншими методами золь-гель технології дають можливість впливати на структуру та морфологію частинок TiO_2 , оптимізувати енергетичні затрати, а також використовувати просте і доступне технологічне обладнання. На етапі структурного впорядкування та зростання розмірів первинних частинок відбуваються коагуляційні процеси, які приводять до їх агломерації. Швидкість перебігу зазначених процесів впливає на дисперсність частинок і морфологію. Наприклад, в умовах перенасичення реакційного середовища, коли швидкість утворення зародків перевищує швидкість росту частинок, формується метастабільний, недостатньо структурований матеріал з великою кількістю дрібних частинок (рис.1) [1].

Рисунок. 1. Наночастинки анатазу еліпсоїдної морфології (а); виділена ділянка поверхні окремої наночастинки (b-c); електроннограма матеріалу.

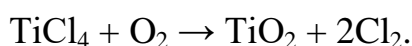
Темплатний метод знайшов застосування при одержанні діоксиду титану у вигляді наностержнів, нанотрубок або пористих матеріалів із однорозмірними і зорієнтованими в одному напрямку порами. Синтез таких матеріалів здійснюється в об'ємі пор іншого матеріалу – темплата (анг. template – шаблон, лекало), що має відповідну пористу структуру, використовуючи для осадження TiO_2 рідкофазні золь-гель технології. Автори [2] в якості темплата при одержанні наностержнів анатазу або рутилу використовували пористу мембрану на основі оксиду алюмінію (Al_2O_3 мембрана).

Темплатний синтез дає можливість отримувати мезопористі матеріали з розміром пор 1,5-20 нм. Мезопористі матеріали на основі TiO_2 отримують у

вигляді монолітного гелю або порошку з частинками у формі сфер, пустотілих сфер, пластинок, пустотілого волокна. Необхідна форма частинок мезопористого матеріалу досягається умовами їх синтезу та вибору прекурсора.

Способи одержання так званих фотонних матеріалів на основі діоксиду титану, які за будовою є аналогами природнього кремнеземного опалу, теж базуються на темплатній технології. Матеріали, сформовані із однорозмірних сферичних частинок (прямі опали) або містять впорядковані однорідні сферичні пори (інвертовані опали), які є співрозмірними з довжиною хвиль ультрафіолетового або видимого електромагнітного випромінювання, ведуть себе як фотонні кристали і проявляють унікальні оптичні властивості щодо заломлення променів безпорогового випромінювання. Вони знаходять застосування в оптичних приладах у якості хвилеводів, суперпризм, функціональних елементів генераторів когерентного випромінювання.

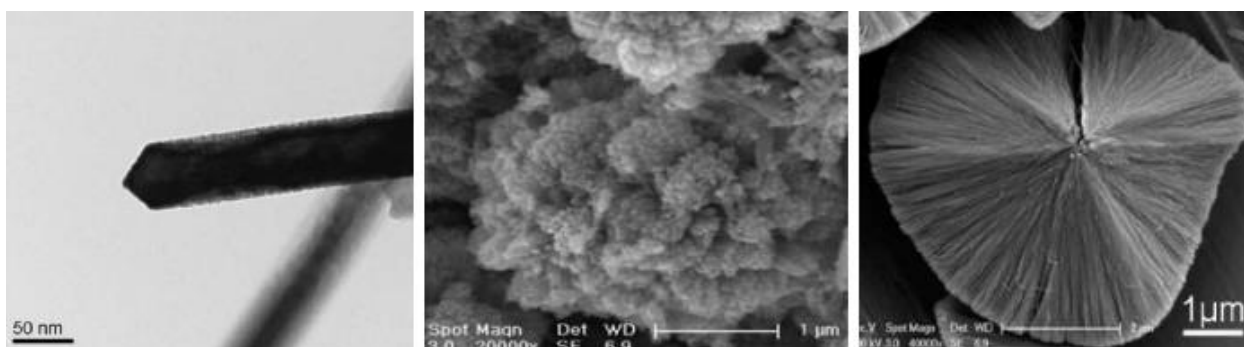
Метод газофазної конденсації. Газофазова конверсія титанвмісного прекурсора і утворення частинок TiO_2 теж базується на золь-гель процесах [3]. Перебіг хімічних і конденсаційних процесів при газофазовому синтезі залежить від багатьох технологічних факторів. Такими чинниками є співвідношення реагентів та їх концентрація в газовому потоці, температура реакційного середовища, швидкість і турбулентність потоку. Один із способів газофазового синтезу TiO_2 , що використовується у промисловості, базується на спалюванні TiCl_4 в атмосфері кисню (технологія CVD – Chemical Vapor Deposition) відповідно рівняння:

Оригінальним є плазмохімічний спосіб одержання TiO_2 . У реакційну суміш, що містить пари TiCl_4 , водень та кисень інжектують електрони з енергією 450-500 кеВ з частотою подачі імпульсів 0.5 Гц. Взаємодія TiCl_4 з воднем та киснем при інжекції електронного променя носить вибуховий характер. Зазначений спосіб виявився енергоощадним. Розміри частинок TiO_2 залежать від умов синтезу і становлять 30-200 нм.

Гідротермальний та розчинотермальний методи. Гідротермальний

метод застосовують для одержання однорідних та добре закристалізованих наночастинок TiO_2 . Синтез здійснюють у реакторі високого тиску. Для одержання монокристалічних наностержнів рутилу [4] прекурсор TiCl_3 змішували з водним розчином етанолу. Одержаний розчин у тефлоновому стакані завантажували в автоклав і витримували 18 годин при температурі 180°C . Осаджений продукт відділяли від дисперсійного середовища та відмивали водою. Даний спосіб дозволяє отримувати наностержні, які у площині січення, перпендикулярній їх довжині, мають квадратну форму з розміром сторони квадрата ~ 40 нм. Довжина наностержнів становить ~ 300 нм. Виявлено [4], що при підвищеній концентрації HCl в реакційному середовищі формуються складні 3D мікроструктури у вигляді наноквіток рутильного діоксиду титану (рис.2).

Рисунок. 2. Зображення наночастинок рутилу TiO_2 в форматі 3D: наностержні та наноквітки; сферична частинка сформована з наностержнів рутилу зорієнтованих радіально від центру до поверхні.

Даний спосіб дозволяє отримувати наностержні рутилу довжиною 40-80 нм і діаметром 16-30 нм. Таким чином, в гідротермальних умовах можна отримувати наночастинки TiO_2 у формі пластинок, стержнів, волокна або трубок зі структурою анатазу, рутилу. Відмінність розчинотермального методу в порівнянні з гідротермальним полягає в тому, що при його реалізації використовується неводне середовище. При застосуванні в якості розчинника, наприклад, рідких органічних речовин можна значно підвищити температуру реакційного середовища. Розчинотермальний метод забезпечує більш високу ступінь кристалічності синтезованому TiO_2 , а також розмірну однорідність

наночастинок.

Висновок. Методи синтезу діоксиду титану мають велике значення для отримання нанокристалічних матеріалів з певними властивостями. Вибір конкретного методу може впливати на розміри, структуру та властивості діоксиду титану, що робить це дослідження важливим для подальшого розвитку нових матеріалів і технологій.

При одержанні діоксиду титану широке застосування знайшли технології, що базуються на рідкофазних та газофазних методах його синтезу. В якості титановмісного прекурсорів використовуються хлориди титану – $TiCl_4$ або $TiCl_3$; сульфат або хлорид титанілу $TiOSO_4$, $TiOCl_2$. Синтез порошку TiO_2 із частинками нанометричного масштабу здійснюється в основному із застосуванням золь-гель методу або у поєднанні з методами гідро- або розчиннотермального впливу на процеси формування частинок та їх кристалізацію. Відомі технології дозволяють одержувати діоксид титану у вигляді сфер, стержнів, волокна, трубок з структурою анатазу, рутилу або брукіту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Hafizah N. Nanosized TiO_2 photocatalyst powder via sol-gel method: effect of hydrolysis degree on powder properties / N. Hafizah, I. Sopyan // International Journal of Photoenergy. – 2009. – Article ID 962783. – 8 p.2.

2. I.C. Baek Facile preparation of large aspect ratio ellipsoidal anatase TiO_2 nanoparticles and their application to dye-sensitized solar cell / I.C. Baek, M. Vithal, J.A. Chang et al. // Electrochemistry Communications. – 2009. – V.11. – P. 909-912.

3. R.H. West Toward a comprehensive model of the synthesis of TiO_2 particles from $TiCl_4$ / R.H. West, M.S. Celnik, O.R. Inderwildi // Ind. Eng. Chem. Res. – 2007. – V.46 . – P. 6147-6156.

4. X. Huang Large-scale synthesis of single-crystalline rutile TiO_2 nanorods via a one-step solution route / X. Huang and C. Pan. // Journal of Crystal Growth. – 2007. – V.306 (1). – P. 117-122.

TECHNICAL SCIENCES

REACTIVE PROGRAMMING: RECENT ACHIEVEMENTS AND FUTURE ADVANCEMENTS

Hrybinyk Yuliia Izydorivna,
Ph.D., Associate Professor at English Language Department,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Dankov Eduard Vadymovych,
Student, Institute of Information Technologies,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introduction. Reactive programming is becoming more and more popular nowadays as far as it gives users ability to develop very stable and responsive applications that can be easily modified according to our needs. It is based on principles of asynchronous data streams and unchangeable data. This is a way of doing computer programming that has become very important recently, due to its effectiveness and time efficiency.

Aim. The main purpose of the research is to outline the importance of reactive programming for modern applications and possible expansion of its use in the future. The key objectives are: to explain briefly how reactivity works from theoretical and practical point of view; to clarify the main advantages and disadvantages of this technique and provide several code examples; to dwell on prospective applications of reactive programming, some of which are already being implemented by tech companies.

Materials and methods. The study has been performed with the application of theoretical and practical methods of investigation with the focus on: method of searching the scientific literature on the topic of the study with the analysis of the material found, method of system analysis and comparison, empirical method for the

analysis of benefits and challenges with reactive programming.

Results and discussion. It's necessary to underline that as computer programs became more complicated, it became harder to make them work well. We needed a better way to handle things like getting information at different time or updating things quickly. That's where reactive programming comes in. It works like this: when one thing changes, it makes other things change too. It's like when you have a list of numbers in an accounting tool, and if you change one number, the others automatically change too. This helps the program stay quick and responsive. If we have a spreadsheet, like in Excel and change a number in one cell, the numbers in other cells can automatically change too.

This is how reactive programming works – things are connected, so when one of them changes, everything else responds to this change. Reactivity functions with the help of data streams. If there is a disruption, the program will try to automatically resolve it and avoid crashing.

It should be underlined that the technique of reactive programming helps to make websites and applications work better. For example, when you use a website and something changes, like new messages coming in, reactive programming makes sure you see it right away. So, reactive programming contributes greatly to faster and more enjoyable use of websites.

It goes without saying that reactivity helps not only users but also programmers. Let's regard a way to render a custom error modal window in React – a popular JavaScript library for writing client side of websites. Without reactivity, the easiest way will be to create an HTML template, but you will still need to manage its data and display state manually. Also, if you will need to expand this template later, the code base will become much more complex. Reactive libraries like React will require to add only one more option to this component. Let's look at another example with React library. If you want to create a reactive variable, you must use the state hook. This approach encapsulates the variable and requires using the setter method if you want to change its value. It makes the process more complex, especially for newbies, and takes more system resources. On the other hand, non-reactive variables

are easier to understand and modify, they require less resources and code to write.

There are some challenges with reactive programming, namely: it can be a bit tricky to understand, and sometimes it can make things more complicated. Besides, programmers are still figuring out the best ways to use it efficiently.

The field of reactive programming application is not limited to websites – it can be used in many different things, like cell phones or other smart devices. This means that modern technology evolves very quickly and keeping pace with it, reactive programming will help things work better and faster.

IT sphere experiences a growing interest of programmers in reactive approach and its future developments, which will become even more important in time to come than today. Nowadays, more and more tech companies create device ecosystems. They help to make the experience of using such devices more convenient: you can easily synchronize between your phone, laptop, watch, and other “smart” devices. Reactive programming has already helped many people to cope with everyday tasks easier and more efficiently. When programmers find new ways to use it, we may face some drastic positive improvements in our productivity and routine duties.

Conclusions. Reactive programming is beneficial for both – professionals and ordinary users. It is of paramount importance for computer programs as far as it helps them react quickly to changes, making websites and programs work better. The programmer defines the relationships, and the application automatically handles the possible changes. It has never been so easy to build complex software. With reactive programming end-users experience easier and faster way of completing everyday tasks and duties. On the other hand, wrong approach to the problem may overcomplicate the program. Besides, reactive programming is a bit tricky to understand for a newbie, so it should be used only when it benefits the development team or the customers.

Reactive programming is getting more important and continues to improve every day. Smart device ecosystems are one of the first examples of its practical use, and, as scientists and developers claim, in the nearest future, the scope of its application will be more diverse.

LITERATURE:

1. Divorce D.K., Walsh S., Hanafee B. Reactive Application Development. 2018. – 288 p.
2. Esposito A., Ciceri M. Reactive Programming for NET Developers. 2016. – 276 p.
3. Royal P. Building Modern Business Applications: Reactive Cloud Architecture for Java, Spring, and PostgreSQL. – Apress. 2022. – 208 p.
4. <https://www.tatvasoft.com/blog/java-reactive-programming>.
5. <https://goodguydaniel.com/blog/reactive-rxjs-pros-cons>.

MAIN STAGES OF RENDERING AND THE DEVELOPMENT PROSPECTS OF ITS SOFTWARE COMPONENTS

Romanyuk Oleksandr Nykyforovych,
doctor of technical sciences, professor
Zavalniuk Yevhen Kostyantynovych,
postgraduate student
Stakhov Oleksiy Yaroslavovych,
Ph.D., senior lecturer
Vinnytsia National Technical University
Vinnytsia, Ukraine
Shevchuk Ruslan Petrovych,
Ph.D., associate professor
West Ukrainian National University
Ternopil, Ukraine

Introduction. The productivity and realism level of three dimensional images formation significantly depends on the peculiarities of rendering algorithms and methods. Rendering is the process of creating an image from a geometrical model using a computer program. To increase the efficiency of images visualization, the improvement of rendering algorithms is constantly being carried out, as a result, the new promising rendering directions are emerging.

Aim. The analysis of main rendering stages and the overview of rendering development prospects.

Materials and methods. The analysis of scientific literature and rendering textbooks.

Results and discussion. The main stages of rendering [1] are modeling, texturing, lighting settings, animation, camera settings, actual rendering, post-processing. The modeling stage lies in creating 3D models of scene's objects. This includes specifying the shape, structure, and dimensions of each object. Object modeling can be done using polygons, splines or NURBS (Non-Uniform Rational B-Splines), depending on the needs of the project. Most often, the triangles [1] are used to represent the surfaces of objects, they are the simplest polygons and provide a

guaranteed decomposition of the surface. The usage of splines requires the development of special algorithms. NURBS curves [2] involve the usage of weights to specify the shape of the curve and are characterized by flexibility for representing various surface shapes. At the texturing stage [1], the textures are mapped to the model to add detail, color and visual effects. Textures can represent realistic materials like leather, metal, wood, and more. In addition to textures, materials play an important role in determining how a surface interacts with light, considering reflections, transparency, and roughness. The lighting adjustment stage involves setting the scene's light sources that define shadows, brightness and contrasts. Lighting [3] can be simple (one source), complex (a combination of different sources), point (unidirectional lighting from a point), spotlight (conical lighting in a given direction), planar (illumination from a plane like a screen), solar (from infinite remote source), global (the reflection, refraction and scattering of light reflected from other objects is additionally taken into account). An animation stage [2] occurs if the scene is dynamic. Developers animate objects by setting trajectories of movement, rotation directions and other dynamic characteristics. The main four approaches [2] to animation are the use of key frames, procedural animation (based on mathematical procedures), the use of physically-based techniques (solving equations), motion capture (registration of the movement of real objects). The camera setting stage lies in determining the position, orientation and parameters of the camera. This includes choosing the angle of view, depth of field and other camera parameters.

Actual rendering [1] is the stage at which the computer calculates how the light interacts with objects and textures in the scene in order to create final image. The stage is characterized by the fact that it contains 60-80% [4] of calculations for the three-dimensional image formation. The rendering process may vary from simple rasterization to complex methods like ray tracing. Rasterization converts 3D models to 2D images by transforming the vertices and finding the pixels that should be shaded. At the same time, the shading methods are used [1]. The method of flat shading lies in shading a polygon with one color, the Gouraud method [1] lies in linear interpolation of color intensities between the vertices of a polygon, Phong

method [1] lies in the interpolation of the normals between the polygon's vertices. Ray tracing, on the other hand, simulates the real world physical processes of light reflection and refraction, which produces more realistic images but requires more computational resources. The final stage of post-processing can include color correction, adding special effects such as blur, glows, integration with other images and general improvement of visual quality of the formed image. Anti-aliasing algorithms are used to eliminate the jagged edges effect [5]. For example, multisampling works by computing multiple samples for each pixel and averaging those samples to create a smoother image.

Each of these stages requires specific knowledge and may take some time depending on the project's complexity and the chosen rendering technology. Let's consider the approaches to rendering optimization and latest technologies in this area.

Real-time rendering [5] faces unique challenges because it requires high data processing speed and quick system responses. For this, the special shaders, which allow to programmatically control how the points, edges and surfaces are processed and visualized, and advanced graphics processors (GPU), which can process large amounts of data in parallel, significantly improving rendering speed, are used. Although raytracing technology is already used in games and visual applications, its real-time implementation still requires significant computational resources. Research is aimed at optimizing raytracing algorithms to reduce the hardware requirements, which will allow the technology usage on a wider range of devices.

Deferred rendering [6] is a technique that allows more efficient processing of a large number of light sources in a scene. It lies in dividing the rendering process into two stages: firstly, the parameters of the materials and geometry of each pixel are recorded in the G-buffer (geometric stage), and then, in a separate pass, the deferred characteristics of light interaction are calculated (lighting stage). At the same time, only those polygons that have passed the depth test are processed during the second pass. This increases efficiency when there are many lighting effects.

The technique of physically-based rendering (PBR) is based on the physical laws of interaction of light with surfaces, which allows to achieve the high realism of

the images. The roughness of the surface and its microfacet representation [5], the wave-particle nature of light, surface reflectance models [7, 8], diffraction models, Fresnel formulas for light reflection and refraction, and subsurface scattering of light can be taken into account. The improvements of physical models, such as more accurate modeling of fluid environments, soft bodies, and complex materials, can greatly enhance the realism of scenes. These techniques play a key role in scientific visualization, game development, and cinematography.

The adaptive rendering technique [9] is used to optimize the rendering process by dynamically changing the visualization quality in different parts of the scene depending on the need. The optimal level of detail (LoD) of the object is determined. For example, less important parts of an image may be rendered in lower detail, while key points may be rendered in higher detail. Objects close to the camera are modeled in more detailed way than distant objects. At the same time, the image rendering quality shouldn't be significantly reduced. The technique allows better usage of computational resources and improves the performance of object visualization.

Perspective-correct rendering [10] is a technique that ensures the correct representation of textures on three-dimensional objects in perspective, so that they look natural and realistic, in particular, when viewed from different angles. The main aspects of perspective-correct rendering are interpolation of texture coordinates considering the perspective, texture correction and taking into account Z-depth. Interpolation of texture coordinates is carried out by taking into account the depth (Z-buffer value) of each point on the polygon. Texture correction is carried out through the usage of mathematical methods. Points closer to the viewer represent the bigger parts of the texture, while points farther away represent the smaller parts. As a result, the texture coordinates are not distorted in perspective and provide a more realistic representation. Considering Z-depth is important for determining which parts of an object should be visible and which parts should be hidden behind other objects. The advantages of perspective-correct rendering are the creation of more realistic and immersive 3D scenes, the natural appearance of textures from any viewing angle, which is critically important for interactive applications. The challenges are

computational complexity and the need to optimize the method for different hardware. This is especially relevant for mobile devices where resources are limited.

Artificial intelligence (AI) and machine learning are gradually integrated into rendering processes, helping to automate and optimize many tasks [11], including determining the optimal level of detail of object's polygonal model, simplifying a polygonal model, automatically improving texture quality, predicting the intensity of pixel colors, improving the quality of the rendered image, generating realistic facial animations and character emotions. AI can also be used to simulate physical phenomena such as fluid interactions, providing a high level of detail without the need to manually model every detail. Further merging of rendering with fields such as artificial intelligence, big data, Internet of Things may lead to fully integrated systems that can respond and adapt in real time to changes in their environment.

As VR [5] and AR continue to gain popularity, there is a need for specialized rendering techniques that can optimize and enhance the visual experience in these environments. In particular, reducing latency, improving spatial interaction, and implementing accurate lighting and shadows are critical to providing an immersive experience. Technologies that integrate sensory information (sound, touch) into the visualization process can significantly enhance the immersiveness of virtual realities and open up the new opportunities for interactive applications.

Cloud technologies allow rendering on powerful servers instead of local systems, which is especially useful for projects with high quality requirements, such as animated films or complex scientific visualizations. A significant advantage of using cloud technologies is the parallelization of the formation of graphic scenes on different remote machines. This allows to approximately reduce the cost of equipment and electricity by three times, makes rendering more accessible to a wider audience and provides the ability to scale the computational resources.

With the increasing of size and complexity of data in modern projects, the efficient processing of large volumes of information becomes important. The development of rendering systems that can be scaled and efficiently process large datasets is critical for many industries, including scientific research, big data

visualization, and realistic simulation of the surrounding world. Advanced ways of representing data, including voxels and point clouds, provide high accuracy and detail, which is crucial for analyzing large volumes of information.

Although quantum computing is still in its early stages of development, it has the potential to revolutionize the field of rendering, especially in computationally demanding tasks such as real-time ray tracing and simulation of large systems. Quantum technologies can significantly speed up the calculations that require significant resources, and allow the creation of more detailed and complex visual effects today. For example, on the basis of neural radiance fields (NeRF), the concept of quantum radiance fields (QRF [12]) was introduced. Color intensities and transparency levels are predicted for surface points, based on which quantum volumetric rendering is applied. At the same time, the speed of visualization is hundreds of times higher [12] than during the neural networks usage.

The advances in rendering personalization can provide users with unique visual experiences that adapt to their individual preferences or usage conditions. This may include adapting color schemes for visually impaired people or customizing interfaces depending on the context of use, such as in a dark environment.

Conclusions. Three-dimensional rendering lies in forming an image based on a geometric model of the scene. The stage is characterized by the biggest computational complexity during the scene visualization. The development of real-time, perspective-correct, deferred, physically-based, adaptive directions of rendering is promising. It is appropriate to combine the rendering process with the technologies of machine learning, quantum computing, cloud computing, and virtual reality.

REFERENCES

1. Romanyuk, O., Romaniuk, O. and Chekhmestruk, R. (2023) *Computer Graphics*. Vinnytsia, Ukraine: VNTU.
2. Marschner, S. et al. (2016) *Fundamentals of Computer Graphics*. Boca Raton, Florida, USA: CRC Press.
3. *Light Objects, Blender*. Available at: <https://docs.blender.org/manual/en/>

latest/render/lights/light_object.html (Accessed: 18 April 2024).

4. Romanyuk, O., and Chorny, A. (2006) *High-performance methods and tools for painting three-dimensional graphic objects*. Vinnytsia: UNIVESUM-Vinnytsia.

5. Akenine-Moller, T. et al. (2018) *Real-Time Rendering*. Boca Raton, Florida, USA: CRC Press.

6. *Deferred Shading, LearnOpenGL*. Available at: <https://learnopengl.com/Advanced-Lighting/Deferred-Shading> (Accessed: 18 April 2024).

7. Romanyuk, O. et al. (2023) ‘The development of physically correct reflectance model based on logarithm function’, in *2023 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT)*. Wroclaw, Poland, pp. 483–487.

8. Zavalniuk, Y. K. et al. (2022) ‘The development of the modified Schlick model for the specular color component calculation’, *Information technology and computer engineering*, 55(3), pp. 4–12.

9. Romanyuk, O. et al. (2022) ‘The concept and means of adaptive shading’, in *2022 12th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT)*. Ruzomberok, Slovakia, pp. 33–38.

10. Romaniuk, O. (2005) ‘Considering the perspective of three-dimensional objects for shading quality improvement’, *Information technology and computer engineering*, 3(7), pp. 134–137.

11. Romanyuk, O. et al. (2023) ‘The Overview of Neural Rendering’, *Modern Engineering And Innovative Technologies*, (27), pp. 129–134.

12. Mittal, A. (2023) *Quantum leap in photorealistic rendering*, *Medium*. Available at: <https://medium.com/@anshm18111996/quantum-leap-in-photorealistic-rendering-a-deep-dive-into-quantum-radiance-fields-8f4eca292e8e> (Accessed: 18 April 2024).

PREDICTIVE MAINTENANCE OF ARMoured VEHICLES USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Savka Andrii Yaroslavovych,
a student of
Lviv Polytechnic National University

Introductions. In contemporary warfare, the reliability, readiness, and maintenance efficiency of Armoured Fighting Vehicles (AFVs) play an increasingly crucial role in the overall capability of military forces. These vehicles, laden with high-tech integrated systems, are the backbone of any modern army. The engine, being one of the most vital parts, necessitates constant and timely maintenance to ensure optimal performance. However, traditional methods of vehicle maintenance are both time and resource-intensive. With the advent of cutting-edge technologies like Artificial Intelligence (AI), we are now experiencing a significant paradigm shift in preventive and predictive maintenance procedures. This study aims to explore the ramifications and potential advancements of implementing AI in the maintenance of AFVs' engines.

Aim. Advanced data analytics and sensor technologies facilitate predictive maintenance, significantly affecting force structure, military doctrine, and strategic planning. Below are the primary impacts [1]:

1. *Boost in Equipment Preparedness:* Real-time monitoring of equipment functionality is made possible by predictive maintenance. This application utilizes sensor data and predictive algorithms to predict potential breakdowns or maintenance necessities. The direct benefits include improved readiness, minimized downtime, and amplified availability of equipment.

2. *Augment Operational Preparation:* Accurate anticipations of equipment upkeep requirements allow military strategists to effectively arrange and dedicate resources to maintenance. This approach results in risk mitigation of unexpected equipment failures during crucial operations and enhancement of operational mission, exercise, and deployment planning.

3. *Optimal Usage of Resources:* The adoption of predictive maintenance supports optimal resource distribution within military outfits. Advanced detection of equipment problems enables proactive scheduling of maintenance activities, leading to cost reductions and improved allocation of resources like personnel, replacement parts, and maintenance facilities.

4. *Extended Equipment Durability:* Military assets can attain an extended lifespan when potential maintenance problems are identified and resolved at an early stage, thanks to predictive maintenance. This preemptive solution reduces requirements for untimely replacements and expensive acquisitions, leading to more effective budgetary resource usage.

5. *Increased Force Readiness:* Predictive maintenance ensures necessary equipment availability on demand, reducing the likelihood of equipment deficits or malfunctions during critical missions, which in turn improves operational efficiency and force readiness.

6. *Data-centric Decision-making:* Maintenance activity and equipment performance data produced by predictive maintenance provide actionable insights, facilitating informed decision-making ranging from tactical to strategic levels. It offers vital insights into resource allocation optimization, maintenance tendencies, and equipment reliability.

7. *Revision in Maintenance Outlook:* Predictive maintenance implementation involves a cultural shift towards proactive and data-dependent strategies in maintenance. Thus, it becomes essential for military organizations to cultivate the requisite abilities, organize training initiatives, and establish structures to effectively administer predictive maintenance practices.

8. *Encouragement of Alliances and Partnerships:* The successful implementation of predictive maintenance often necessitates cooperation and partnerships with technology vendors and industry partners. Military outfits may have to establish relationships with external partners for specialized skill sets, advanced analytic tools, and sensor technologies.

In essence, adopting predictive maintenance significantly impacts military

strategy, doctrine, and force composition. It optimizes resource distribution, enhances operational planning, extends equipment longevity, increases force readiness, enables data-intensive decision-making, and provokes a shift in maintenance ideologies.

Materials and methods. The methodology for this research is divided into three primary segments. The initial phase involves gathering a dataset from the armored vehicles using sensory and monitoring devices. Following this, the acquired dataset undergoes a preprocessing phase to eliminate any inconsequential or corrupt data, while also rectifying class imbalance issues. The final step involves training the proposed multi-layered machine learning model—comprising a combination of different algorithms — on the cleaned dataset to anticipate possible equipment malfunctions. The effectiveness of this compound model in identifying prospective maintenance challenges is subsequently evaluated using vital metrics.

Results and discussion. Multi-layered machine learning model successfully predicted potential equipment failures with remarkable accuracy, outperforming traditional prediction methods. Importantly, the model effectively minimized false negatives and positives, streamlining maintenance further by preventing unnecessary alerts and overlooking severe issues.

The model excelled in detecting imminent critical issues like worn crankshaft bearings, predicting them 15 days in advance with 89% accuracy. This early detection resulted in an optimized maintenance schedule, better resource allocation, and demonstrated cost savings.

However, challenges arose during implementation. Data quality from sensor systems, consistent communication in various settings, and cybersecurity were prominent concerns that required additional countermeasures [2]. Despite these, the benefits in terms of cost efficiency, readiness, and resource allocation significantly outweigh the initial hurdles, underscoring the necessity and viability of an AI-based predictive maintenance system.

Conclusions. Artificial Intelligence (AI) offers revolutionary prospects in predictive maintenance for Armoured Fighting Vehicles (AFVs), enhancing readiness and extending their lifespan. AI algorithms analyze diverse sensor data, facilitating

proactive malfunction identification and maintenance scheduling. This foresight reduces unexpected downtimes and augments operational efficiency.

AI-based predictive maintenance can reshape AFV operations and resource management, making mission planning more efficient. However, accurately harnessing diverse sensor data, establishing stable communication infrastructure, and addressing cybersecurity issues are notable challenges [3].

Despite these hurdles, the benefits outweigh the difficulties. Implementing this methodology leads to optimized maintenance practices, cost reductions, and improved overall operational abilities, ensuring AFVs' peak performance and bolstering armed forces' battlefield readiness and effectiveness.

REFERENCES

1. TSA Narayanan, Suresh Chandra Padhy. Artificial Intelligence for Predictive Maintenance of Armoured Fighting Vehicles Engine. Indian Journal of Artificial Intelligence and Neural Networking (IJAINN) ISSN: 2582-7626 (Online), Volume-3 Issue-5, August 2023
2. Tang, D.; Bi, F.; Cheng, J.; Yang, X.; Shen, P.; Bi, X. Single-Sensor Engine Multi-Type Fault Detection. *Sensors* 2023, 23, 1642. <https://doi.org/10.3390/s23031642>
3. Prajit Sengupta, Anant Mehta, Prashant Singh Rana. Predictive Maintenance of Armoured Vehicles using Machine Learning Approaches, <https://doi.org/10.48550/arXiv.2307.14453>

ON THE NATURE OF CHEMICAL AFFINITY IN THE SYNTHESIS AND FORMATION OF COMPOUNDS BEYOND THE THRESHOLD OF THEIR THERMODYNAMIC STABILITY

Solntsev Viktor Petrovych,

Doctor of Technical Sciences, Leading researcher
Institute for Problems of Materials Sciences NASU,

Petrash Kostiantyn Mykolaiovych,

Candidate of Technical Sciences, Researcher
Institute for Problems of Materials Sciences NASU,

Solntseva Tetiana Oleksandrivna,

Candidate of Technical Sciences, Senior researcher
Institute for Problems of Materials Sciences NASU

Introductions

The study of evolutionary processes in nonequilibrium physicochemical systems and the mechanisms of the emergence of organized matter has become a central problem in modern natural science. Undoubtedly, understanding these processes will make it possible to purposefully solve a number of common problems in various fields of science and technology, and, to a greater extent, in the creation of new functional materials.

To create new materials on the principle of biological systems that maintain their nonequilibrium due to dynamic stability due to the flow of negative entropy, in fact, due to the exchange of energy and matter with the external environment, it is necessary to establish nonlinear interaction mechanisms that are observed in compositions of transition metals with selenides [1].

The discreteness of these compositions makes it possible to realize the formation of dissipative structures in local areas and, on a macroscopic scale, the stability of the composition as a dissipative object. Until now, the stability of such systems was associated with the occurrence of self-oscillatory reactions and autowave processes initiated by them [2].

Thus, the question arises about the nature of chemical affinity beyond the threshold of thermodynamic stability of a nonequilibrium system.

Aim

In this regard, the aim of the work was to clarify in more detail the nature of the formation of dissipative structures as a consequence of self-organization processes. To do this, we studied interaction processes in complex titanium-based systems with metals that have a greater chemical affinity for oxygen group elements than titanium, for example, aluminum.

Materials and methods

A mixture based on titanium powders with aluminum, molybdenum and vanadium was chosen as the basis of a complex metal system. To study the interaction, molybdenum diselenide powder was introduced into the mixture. After mixing by cold pressing on a precision mechanical press in a cylindrical mold, samples with a relative density of 90-94%, a diameter of 10 mm and a length of 10-12 mm were obtained.

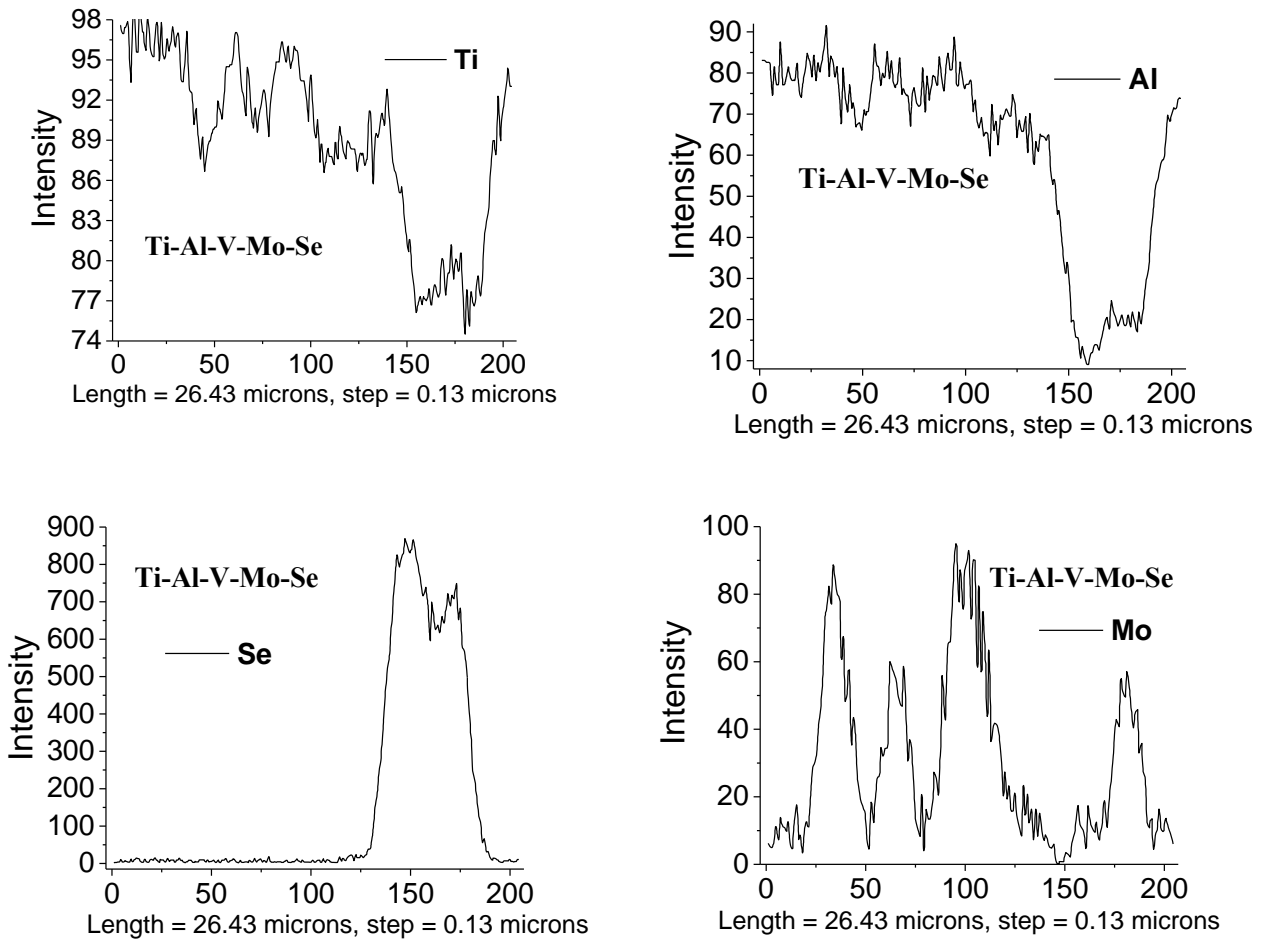
To clarify the nature of the mechanisms of formation of selenium compounds beyond the threshold of thermodynamic stability, the interaction in metal systems containing the active reducing agent aluminum and molybdenum diselenide was studied. The compacts were sintered in a vacuum at temperatures above the existence of molybdenum diselenide and other possible compounds. The study of interaction products after sintering in vacuum at temperatures above 1250 °C was carried out using X-ray phase and micro-X-ray spectral analyses.

Results and discussion

When studying the distribution of elements after sintering, the existence of titanium compounds with selenium of various stoichiometries, which is the basis of the composition, was established (Fig. 1).

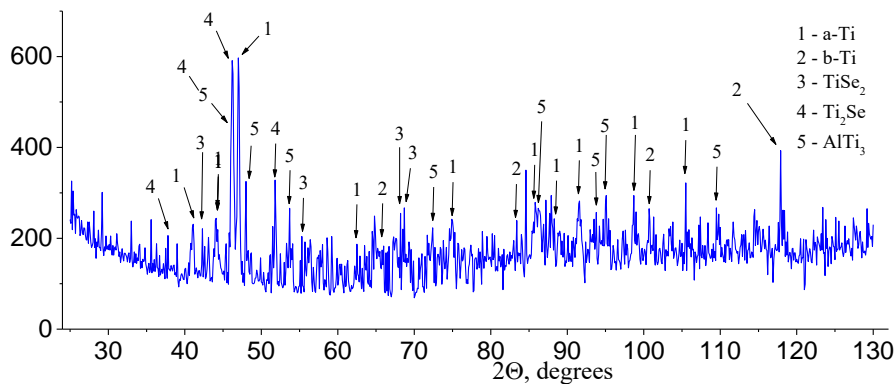
No compounds of aluminum with selenium were found. Beyond the limit of thermodynamic stability, compounds with titanium are formed, which are less prone to interact with selenium in the region of thermodynamic stability. Moreover, these compounds are formed and exist at temperatures significantly higher than the region of their existence in the individual state.

Fig.1. Distribution of elements in the interaction zone

Beyond the limit of thermodynamic stability, compounds are formed with metals that are less prone to interact with selenium. Moreover, these compounds are formed and exist at temperatures significantly higher than the region of their existence in the individual state (Fig. 2.).

Fig. 2. Diffraction pattern of interaction products in the Ti-Al-Mo+MoSe₂ system during sintering in a vacuum above 1250 °C.

The concept of chemical affinity as the tendency for chemical components to

interact was introduced by Théophile de Donde [3]. It manifests itself in systems up to the threshold of thermodynamic stability.

However, this phenomenon is due to the formation of a dissipative structure with a characteristic feature of dynamic stability. This type of stability occurs far from thermodynamic equilibrium due to the appearance of autowave processes in the reacting system. In such systems, self-oscillatory reactions occur, as was shown in [4]. Namely, due to the catalytic properties of elements of groups IV, V and chromium, the manifestation of autowave properties is due. Thus, the chemical affinity in these systems is determined by the tendency for the catalytic reproduction of atomic elements of the oxygen group.

Conclusions

The interaction during sintering of molybdenum diselenide in a titanium-based powder compact containing aluminum, molybdenum and vanadium was studied. The formation of unstable titanium diselenides was discovered. Aluminum compounds that, in the area of thermodynamic stability, have a high affinity for elements of the oxygen group have not been identified. Based on the results obtained, we can conclude that in the process of self-organization, dissipative structures with a dynamic nature of stability are formed. In this regard, the concept of chemical affinity adopted by Théophile de Donde is not applicable to such systems. Apparently, the chemical affinity in such systems is determined by the tendency for the catalytic reproduction of atomic gases of the oxygen group.

REFERENCES

1. Solntsev V. P. Development of work in the field of creating wear-resistant materials for structural purposes of space technology / V. P. Solntsev// Powder metallurgy, 2014.- No. 3/4.- P.30-38.
2. Solntsev V.P. Model of self-oscillatory topochemical reaction in an open system metal - diatomic gas / V. P. Solntsev, V. V. Skorokhod V. V., V. L. Baranov // Reports of NASU - 2001 - No. 12 - P. 83-87.
3. Prigozhin I. Modern thermodynamics. From heat engines to dissipative

structures: Transl. from English Yu. A. Danilov and V. V. Bielyy / I. Prigozhin I., D. Kondepudi. - M.: Mir, 2002. - 461 p.

4. Solntsev V. P. Mathematical modeling of highly nonequilibrium topochemical reactions in powder systems / V. P. Solntsev, V. V. Skorokhod, V. L. Baranov, G. O. Frolov, T. O. Solntseva// Powder metallurgy, 2001.- No. 5/6.- P.1-7.

SECURITY METHODS TO PREVENT SQL INJECTIONS

Vdovin Bohdan

Student

Lviv Polytechnic National University

Melnyk Nataliia

Ph.D., Associate Professor

Lviv Polytechnic National University

Lviv, Ukraine

Introductions. Nowadays almost all applications use databases and more than half of them use relational databases. Relational databases use SQL specification to provide a querying interface for the user, making SQL injection a quite common security attack. Despite being quite well known in the security community, it still remains a formidable threat to many applications, particularly in the domain of web exploiting vulnerabilities between user interfaces and database systems. This method of attack, which involves injecting SQL code through input or text fields that are not properly sanitized, exploits different operations of database management. Some operations could give intruders unauthorized access to users' data such as phones, emails, credit card numbers, and names. Other operations may change, decrypt, or even delete users' data, which could create even more disastrous scenarios. So it's crucial to address this problem when developing applications.

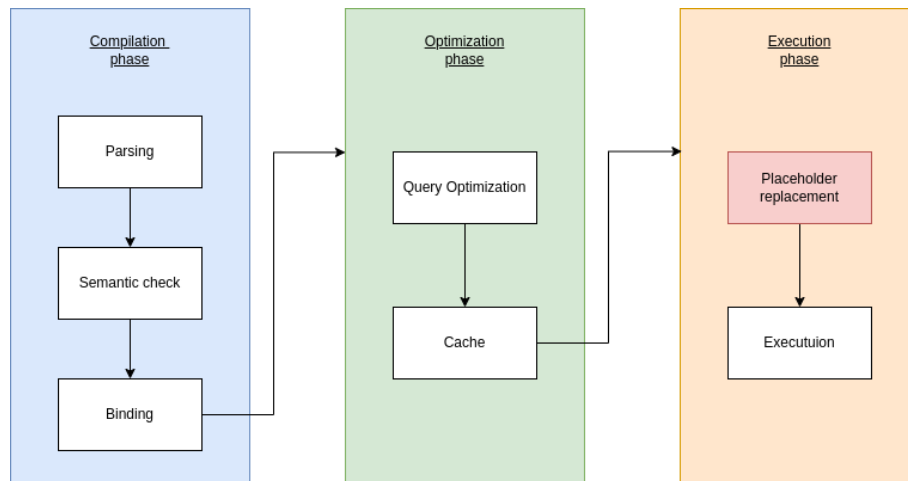
Aim. Explore different methods and techniques that help secure software applications from SQL injection attacks.

Materials and methods. There are various ways to prevent SQL injection, with some solutions provided at the RDBMS level and others by frameworks, especially ORM or other libraries. We will explore these four methods that could be used to prevent SQL injections.

- Use of prepared statements
- Used of properly constructed stored procedures
- Whitelist input validation
- Escaping user supplied input

Prepared statements

A prepared statement is a parameterized SQL query that enables the separation of SQL commands and user-provided input. This approach ensures safe execution of SQL commands, mitigating SQL injection vulnerabilities [1]. The RDBMS compiles the SQL separately from the data, using placeholders, and replaces them with actual user data just before executing them. Now, let's examine (Fig.1) a simplified representation of SQL prepared statement processing.

Fig. 1. Simplified representation of processing SQL prepared statements

The process involves six steps:

1. **Parsing.** Parsing involves decomposing received SQL query, finding tokens and finding syntax errors.
2. **Semantic check.** Validity checking.
3. **Binding.** Placeholder detection.
4. **Query optimization.** RDBMS chooses the best algorithm for executing the query.
5. **Cache.** Caching results in order to reuse results next time when a query will be executed.
6. **Placeholder replacement.** At this step placeholders are replaced with the actual data.
7. **Execution.** Query is executed by the database engine and the results are returned to the user.

From the description of this process we can see how SQL and data are separated hence preventing SQL injection.

This method is one of the most preferable and most ORMs like Entity Framework or Hibernate uses this method by default when you are writing your queries [2]. But developers should be still careful, because there's still a lot of cases when you need to use dynamic queries or execute raw sql and in such scenarios parametrizing the query should be handled by the developer.

Stored Procedures

Stored procedures, while not inherently immune to SQL injection, can be written using specific programming constructs to render them as secure as parameterized queries. This method is typically safe, provided that the stored procedures are implemented correctly, which is common in most stored procedure languages like T-SQL (SQL Server) or pgSQL (PostgreSQL) [3].

When developers create stored procedures, they construct SQL statements using parameters that are automatically parameterized. The primary distinction between prepared statements and stored procedures is that the SQL code in the latter is stored in the database and then invoked from the application.

However, in some cases, stored procedures could potentially increase risk, particularly if they possess higher privileges than the application would have had if the query had been executed directly from the backend. Therefore, they should be used carefully.

Whitelist input validation

Whitelist input validation is a highly effective method, even when utilizing parameterized queries or stored procedures, serving as an additional layer of defense. Whitelisting involves precisely specifying what is permitted in user inputs and rejecting any input that does not strictly adhere to these specifications. This approach simplifies addressing all potential cases and enables thorough testing through unit tests or manual testing.

Generally, implementing whitelist validation requires:

1. Identifying input requirements: Developers need to determine the

acceptable data for input fields, including data type (integer, string, JSON, XML, binary), format (date format, phone number, etc.), and constraints such as maximum character length.

2. Utilizing regular expressions or other DSL parsers to define data patterns.
3. Validating range and type.
4. Sanitizing input that does not conform to the specified rules or input that is highly dynamic and challenging to handle.
5. Writing unit tests to minimize the chance of human error or unhandled cases.

Input escaping

Input escaping works by ensuring that special characters in the input, which could alter the SQL command, are escaped using escape characters. This method greatly depends on the RDBMS that the application uses, and using the wrong escape characters could render it useless. Additionally, this could increase maintenance difficulty, and in the case of a database migration, developers would need to address these issues as well. In general, input escaping can prevent many SQL injection attacks, but it's not entirely reliable and might not handle all types of SQL injection attacks.

Results and discussion. Here we discussed different methods which developers could use to secure their application from SQL injection attacks. Prepared statements and stored procedures could be used alone to prevent sql injections in most cases if they are properly implemented. Whitelist input validation is useful always but it is not enough to secure applications from any type of SQL injection attack. As for input escaping it could prevent a lot of types of SQL injections attacks but brings some problems with maintenance and is not recommended in general cause it still leaves some bridges in security.

Conclusions. SQL injection remains a formidable threat to web application security, exploiting vulnerabilities in data handling to access and manipulate sensitive information. The combined use of various methods such as stored procedures,

prepared queries, input validation, and input escaping is essential in creating a robust system against such attacks. By adhering to these best practices, developers can significantly mitigate the risks associated with SQL injection. Ultimately, it's essential for developers to stay alert and conscious of such threats, utilizing the latest methods and tools to prevent them.

SOURCES

1. How to prevent Sql Injection attacks [Web Resource]. <https://www.esecurityplanet.com/threats/how-to-prevent-sql-injection-attacks/>
2. Clarke, J., Kouns, J., Gragido, W., & Pinto, D. (2012). *SQL Injection Attacks and Defense* (2nd ed.). Syngress.
3. Garbus, J. (2011). *Microsoft Transact-SQL: The Definitive Guide*. Jones & Bartlett Learning.
4. Sql Injection Cheat List [Web Resource]. <https://www.invicti.com/blog/web-security/sql-injection-cheat-sheet/>

РОЗРОБКА СКЛОПОКРИТТІВ РІЗНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ З АВАНТЮРИНОВИМ ЕФЕКТОМ

Авер'янова Софія Сергіївна

Студентка

Науменко Світлана Юріївна

к. т. н., доцент, доцент

Маценко Сергій Васильович

к. т. н., науковий співробітник

Рижова Ольга Петрівна

д. т. н., професор, професор

Український Державний Хіміко-Технологічний Університет,
м. Дніпро Україна

Вступ./Introductions.

Природний мінерал авантюрин (переклад з французької «випадковий») - дрібнозернистий кварцит з включеннями слюди, гематиту, гетиту, який здатен на сонячному світлі мерехтати золотавим та червоним блиском. Хімічна формула SiO_2 .

Ідентифікація: колір – зеленуватий; твердість – 7; блиск – жирний; прозорість – непрозорий; колір риси – білий; густина – 2,6 г/см³. Найчастіше природний авантюрин має червоно-коричневий чи жовто-сірий колір, тому особливу цінність має рідкісний авантюрин зеленого кольору. Колір авантюрина обумовлюють частки міді, оксиду хрому, дрібні кристали залізної слюди.

Цінність матеріалу визначається кількістю та розмірами кристалів авантюринової фази [1]. Природний авантюрин відноситься до типу ювелірно-оздоблювальних твердих каменів з середньою в'язкістю. Зелений камінь хорошої якості добувають в Індії, США, Китаї, і цінується він не менше кращих екземплярів нефриту.

Але самий найрідкісний серед природних авантюринів це синій, який називається «Ночі Каїра» [2].

В теперешній час, багато вчених приділяє увагу отриманню штучних

матеріалів з проявою авантюринового ефекту. З літератури відомо [3], що синтетичні авантюринові матеріали можна отримати як на базі мінеральної сировини, так і на основі техногенних відходів металургії.

В роботах показана можливість отримання штучних авантюринів з кристалами оксидів хрому, міді, заліза, урану, свинцю, а також сульфїду цинку. Найбільш дослідженими є авантюринові матеріали на базі оксидів міді, хрому та заліза.

Мета роботи./Aim.

В даній роботі була поставлена задача отримати синьо-зелене скло з авантюриновим ефектом і на основі нього отримати склопокриття різного призначення як на металевих так і на керамічних підложках.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для виконання цієї мети було взято за основу натрійборосилікатне скло, яке раніше розроблялось на кафедрі хімічних технологій кераміки, скла та будівельних матеріалів УДХТУ [4]. У базове скло додавали забарвлюючі компоненти Cr_2O_3 та CoO у різних співвідношеннях. Шихта складалася з наступних сировинних матеріалів: сода кальцинована, борна кислота, кварцовий пісок, хрому (III) оксид, кобальту (II) оксид.

Скло варили у силітових пічах в інтервалі температур $1260-1300^\circ\text{C}$ протягом 2 годин, також проводилась додаткова термічна витримка при температурі кристалізації (на $200-300^\circ\text{C}$ нижче температури варіння). Після перевірки готовності розплаву, фрита виготовлялася сухим і мокрим способами.

Також були зроблені зразки у вигляді коржиків. У охолоджених синьо-зелених фритах і коржику спостерігалися по всьому об'єму дрібні кристалики, що якраз і є проявом авантюринового ефекту. Для отриманих дослідних стекол і фрит визначалися наступні фізико-хімічні властивості: кристалізаційна здатність, плавкість, хімічна стійкість, температурний коефіцієнт лінійного розширення.

Виходячи з результатів проведених досліджень, було вибрано напрямок

отримання склопокриттів різного призначення. Традиційно склопокриття це силікатні емалі, які можуть наноситися на поверхню різних металів, а також поливи, які наносяться на керамічні вироби.

Тому було вибрано три напрямки дослідження: розробка ювелірних або художніх емалей, які наносяться на кольорові метали (мідь, срібло та ін.); розробка склоемалей для сталевих виробів: розробка глазурей для керамічної фасадної плитки. До кожного виду цих покриттів є свої вимоги і характеристики, але наше дослідження базувалося на основних показниках: відповідність по ТКЛР; якість покриттів; колірні і оптичні характеристики покриттів.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Для емалей ювелірного і художнього призначення покриття випалювалися в інтервалі температур 820-860⁰С. При візуальному огляді поверхня була рівна гладка, без вад, темного синьо-зеленого кольору, мала достатній блиск, по всій поверхні спостерігався авантюриновий ефект.

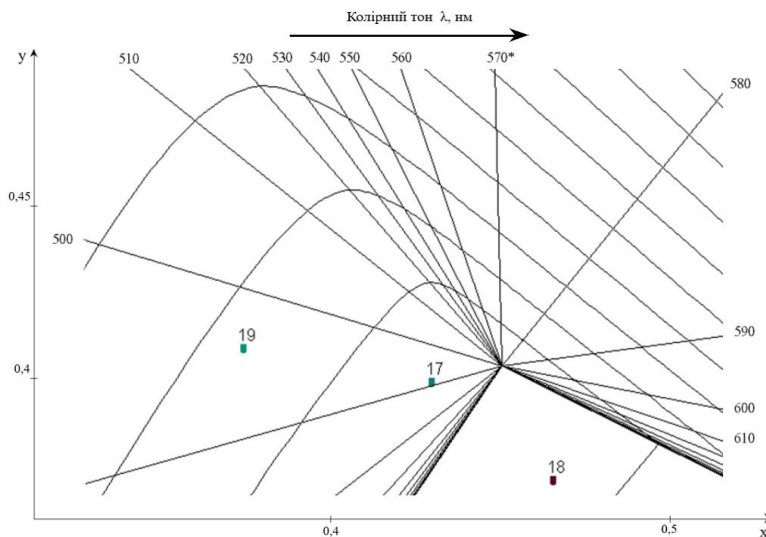
Було проведено дослідження оптико-колірних характеристик з використання компаратору кольору КЦ-3, а також комп'ютерної програми COLOR (при введенні даних координат кольору в цій програмі автоматично розраховуються колірний тон, чистота та світлота кольору, а також визначається місце розташування на графіку МКО) [5].

Результати проведенних досліджень наведені у табл. 1 і рис. 1. Назва кольору визначалась за міжнародною класифікацією відтінків RAL: 820⁰С- 5020 Океанська синь; 840⁰С - 5009 Лазурно-синій; 860⁰С - 5020 Океанська синь.

Таблиця 1

Колірні і оптичні характеристики ювелірних емалевих покриттів на міді при джерелі А

Температура випалу, ⁰ С	Координати кольору			Координати кольорності		Довжина хвилі λ, нм	Чистота кольору,%	КДЗВ, %	Світлота
	X	Y	Z	x	y				
820	8,846	8,296	3,476	0,4290	0,4023	490	3,43	33	8,30
840	8,844	7,219	3,104	0,4613	0,3766	554	6,44	26	7,22
860	6,498	7,059	3,601	0,3787	0,4114	495	16,95	46	7,06

17 – Температура 820⁰С; 18 - Температура 840⁰С; 19- Температура 860⁰С

Рис. 1- Точки кольору розташовані на графіку МКО для ювелірних емалей на міді

Аналогічні дослідження були проведені для отримання склопокриттів на сталевій і керамічній підложках за відповідними технологіями.

Висновки./Conclusions. Проведенні дослідження показали, що натрійборосилікатні стекла, які забарвлені Cr_2O_3 та CoO у відповідному співвідношенні, можуть бути основою для отримання склопокриттів синьо-зелених відтінків з авантюриновим ефектом різного призначення. Це підтверджується тим, що кольорні характеристики дослідних емалей і глазурей за графіком МКО (рис. 1), розташовані у зоні довжини хвилі 530-480 нм, що відповідає синьо-зеленому кольору. У якості рекомендації – для розширення кольорової гама для будь-яких склопокриттів, необхідно змінювати співвідношення забарвлюючих компонентів, але з урахуванням того, що кобальту (II) оксид може впливати на кількість і розмір кристалів, які виділяються у забарвленому склі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авантюрин [Текст]: Мінералого-петрографічний словник/ Укл. Білецький В. С., Суярко В. Р., Іщенко Л. В. – Х.: НТУ «ХП», 2018. – Т.1 Мінерологічний словник. - 444 с. ISBN 1978-617-7565-14-6

2. Гелета О. Л. Основні підходи щодо запровадження класифікації коштовного і декоративного каміння, гармонізованої відповідно до світового досвіду [Текст] / О. Л. Галета, О. В. Горобчишин, А. М., Кічняєв, В. М. Сурова, В. А. Нестеровський, С. А. Вижва // Коштовна та декоративне каміння – 2017. - № 4. С. 15-19.

3. Школьна О. В. Основи гемології [Текст]: навчальний посібник / О.В. Школьна – Київ. Університет ім. Б. Грінченка, 2018. 128 с.

4. Маценко С. В. Авантюринові залізозміщуючі глазурні покриття [Текст]: автореф. дис. ... канд.. техн. наук: 05.17.11/ Маценко Сергій Васильович; Український державний хіміко-технологічний університет – Дніпропетровськ, 2001. – 12 с.

5. Риждва О. П. Наукові основи технології кольорових екологічно безпечних склоемалей [Текст]: автореф. дис. ... докт. техн. наук: 05.17.11/ Риждва Ольга Петрівна; Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» - Харків. 2020. – 44 с.

АТАКИ НА БЕЗДРОТОВІ МЕРЕЖІ, ЯКІ БЕЗ ПОСТІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ДИНАМІЧНІ ЗА СВОЄЮ ПРИРОДОЮ

Ахрамович Володимир Миколайович

Д.т.н., проф. Державний університет
інформаційно-телекомунікаційних технологій

Ахрамович Вадим Володимирович

Завідувач комп'ютерним центром Національна
академія статистики, обліку та аудиту

Іванкін Віктор Андрійович

Аспірант
Державний університет
інформаційно-телекомунікаційних технологій

Вступ Метою здійснення вторгнення у MANET може бути комплекс дій, якій складається з декількох етапів. На першому етапі – впровадження чорних дір в мережу. На другому етапі – вплив на роботу мережі (прослуховування мережі з метою виявлення необхідних даних про мережу; створення червоточин; скидання, або фальсифікація пакетів; переповнення трафіку; зменшення пропускної здатності, і т.п.).

Ціль роботи Ціль дослідження є розгляд можливих атак на мережу MANET з використанням чорних, сірих дір та червоточин та можливі наслідки для захисту інформації.

Матеріали та методи. Дослідження, які приводяться, присв'ячені розгляду можливих атак на мережу MANET з використанням чорних, сірих дір та червоточин. Використана теорія графів, поля і хвилі та радіотехніка.

Розглянуто впровадження чорних дір в мережу, структуру мережі після впровадження, можливі результати для захисту інформації та параметрів мережі.

Результати та обговорення. Атаки на безпеку в MANET поділяються на два основних типи: пасивні та активні

Пасивні атаки. Зловмисник не має можливості змінювати дані, коли дані передаються всередині мережі під час пасивної атаки, Але зловмисник

прослуховує мережевий трафік. Пасивний зловмисник не порушує роботу мережі, але намагається з'ясувати важливу інформацію з мережевого трафіку. Дуже незручно виявляти пасивну атаку, тому що пасивний зловмисник не завдає ніякої шкоди даним.

Активні атаки – це коли зловмисник здійснює несанкціонований доступ до даних, а також вносить такі зміни, як модифікація пакетів, підміна даних, DoS - атаки і т.д. Розрізняють два види активної атаки: активні зовнішні атаки: цей тип атаки здійснюється сторонніми користувачами, які не належать до мережі. Активні внутрішні атаки: цей тип атаки виконується зловмисниками вузлів, які належать до мережі. Активні атаки поділяються на чотири основні групи:

Скидання пакетів. Коли вихідний вузол має пакет для пересилання іншому вузлу, то він вибирає один з маршрутів для відправки пакета. Маршрут має шкідливі вузли, які непомітно скидають всі пакети і не пересилають пакети до вузла призначення. Завдяки цьому може зупинити наскрізний зв'язок.

Атака модифікацій. Шкідливі вузли модифікують пакет і за рахунок цього порушують весь зв'язок між вузлами. Прикладом для модифікаційної атаки є атака Sinkhole. Шкідливий вузол рекламує неправильну інформацію про маршрутизацію, щоб показати себе як окремий вузол і отримує весь мережевий трафік під час атаки Sinkhole. Коли зловмисний вузол отримує весь мережевий трафік, він модифікує потрібну йому інформацію, наприклад зміни, зроблені в пакетах даних, або відкидає пакети даних, щоб ускладнити передачу в мережі. Зловмисний вузол намагається зібрати всі безпечні дані з усіх сусідніх вузлів.

Фабрикаційна атака. Вузол-зловмисник надсилає фальшиве повідомлення всім вузлам своїх сусідів, не отримуючи жодного пов'язаного повідомлення. Коли сусідні вузли запитують маршрут до пункту призначення, тоді вузол-зловмисник також може надіслати фальшиве повідомлення всім своїм сусідам.

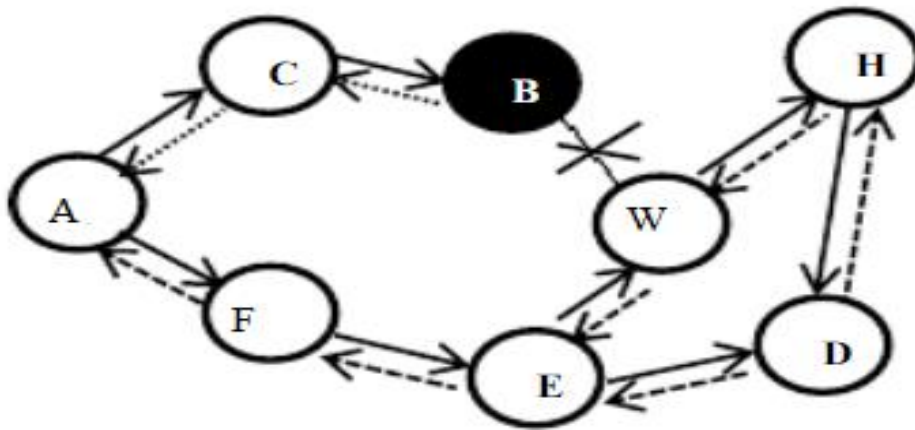
Таймінг-атака. Зловмисники залучають інші вузли, рекламуючи себе як вузол найближчий до вузла призначення.

Спуфінг. Підробка ідентифікаторів з метою отримання прав існуючого

легального користувача. Може привести до порушення доступності легального вузла мережі.

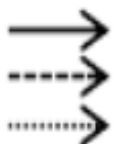
Атака чорної діри. Кожен вузол бере участь у прийнятті рішення про маршрут пересилання пакета в MANET, тому шкідливим вузлом дуже легко здійснити напад на MANET. Зловмисники впроваджують себе в активний шлях від джерела до пункту призначення, а також аналізують трафік, що завдає шкоди мережевим операціям під час атак на мережевому рівні. Існує кілька атак на мережевому рівні, що здійснюються шкідливими вузлами. Обговорюються деякі атаки на мережевому рівні:

Атаку чорної діри, показану на рис. 1, також називають атакою скидання пакетів, або це різновид атаки типу «відмова в обслуговуванні». Чорна діра визначається як місце в мережі, де весь вхідний трафік непомітно скидається шкідливим вузлом, без інформування вузла призначення. Ця атака впливає на доставку пакетів між вузлами, а також зменшує маршрутизаційну інформацію, доступну іншим вузлам.

Рис. 1 Атака чорної діри

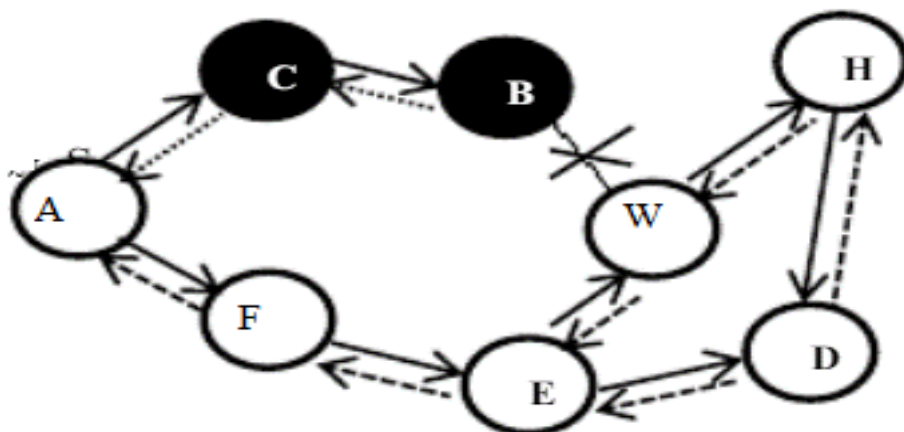
На рис. 1 позначено: А – вихідний вузол, D – вузол призначення, В – вузол -чорна діра, С, F, E, H, W – проміжні вузли.

напрямок можливої передачі даних від А до D
напрямок можливої передачі даних від D до А
напрямок можливої передачі даних від чорної діри

Якщо шкідливих вузлів, які беруть участь у атаці два або більше, тоді це кооперативна атака чорних дір. При даній атаці група шкідливих вузлів співпрацюють між собою для здійснення нападу. Коли пакет пересилається будь-якому з цих шкідливих вузлів, то вони вступають у змову один з одним. Кооперативна атака чорної діри зображена на рис.2. Тут вузли В і С об'єднуються для виконання нападу.

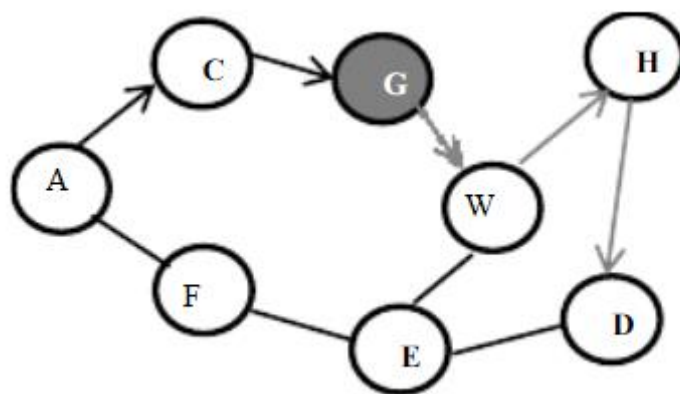

Рис. 2 Кооперативна атака чорних дір

Сіра діра. Величина вузла сірої діри визначає відсоток пакетів, скинутих ним без подальшої ретрансляція до наступного стрибка. Приклад атаки сірою дірою показаний на рис.3. В цьому випадку, вузол сірої діри G мовчить під час процесу виявлення маршруту і пізніше в момент отримання даних.

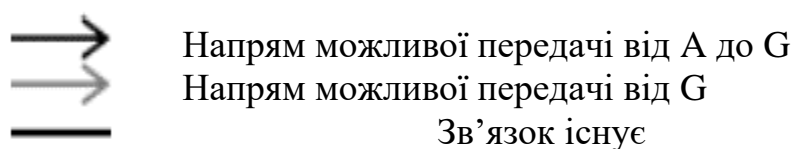
З часом, він змінює свою поведінку з чесною на шкідливу, тим самим скидаючи надіслані йому пакети без пересилання на наступний стрибок. Через деякий час знову ж таки, він може змінити свою поведінку на чесну пересилаючи пакети.

Кооперативна атака сірої діри схожа на кооперативну атаку чорної діри, де група утворена двома або більше рухомими вузлами, які об'єднуються між собою, щоб піти на зловмисну діяльність. Виявлення атаки сірої діри утруднена через її непередбачуваний характер.

Рис. 3 Атака сірої діри

На рис. 3 позначено G- сіра діра.

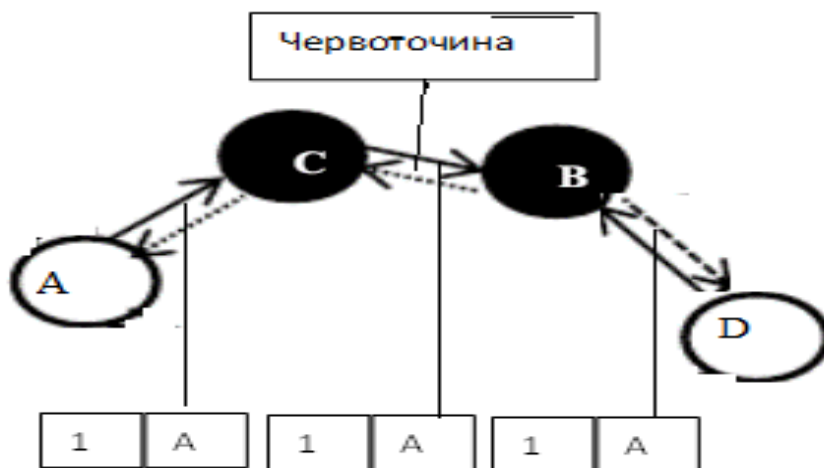

Атака червоточина. Шкідливий вузол отримує пакети в одному місці мережі та тунелює їх до іншого шкідливого вузла в іншому. локалізація в атаці-червоточини. Тунель, що виникає між двома шкідливими вузлами, називається червоточиною. Зловмисники використовують червоточини в MANET, щоб зробити їхні вузли більш привабливими, щоб більше трафіку проходило через їхні вузли. Класифікація атак на червоточину:

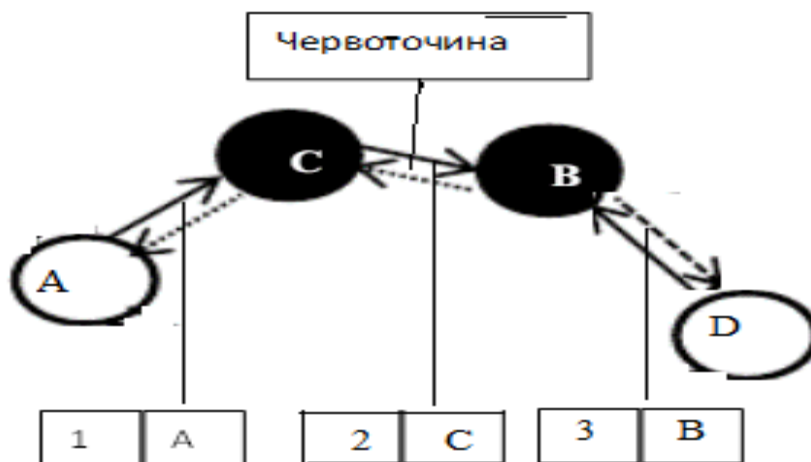
Два зловмисники приймають участь у атаці через червоточину, один зловмисник отримує пакети в одному місці в мережі та тунелює пакети своєму супутньому зловмисникові в іншому місці в мережі. Після цього компаньйон-зловмисник відтворює пакети в мережі. Виявлено два типи атак через червоточину. Шкідливі вузли, під час атаки першого типу, яка називається прихованою (рис. 4), приховують той факт, що вони пересилають пакет, тобто законні вузли не знають про свою участь у пересиланні пакетів. Законні вузли, у другому типі атаки, яка називається виявленою атакою (рис. 5), знають про те, що шкідливі вузли пересилають пакети; просто не знають, що вони шкідливі.

Червоточина з використанням інкапсуляції. Шкідливий вузол (першої

сторони) прослуховує пакет RREQ в одному місці в мережі та тунелює його до іншого зловмисного вузла (другої сторони). Друга сторона знову повторно транслює пакет RREQ. Сусіди другої сторони отримують пакет RREQ і відкидають будь-які подальші легітимні запити, які можуть надійти пізніше на законних маршрутах з кількома переходами.

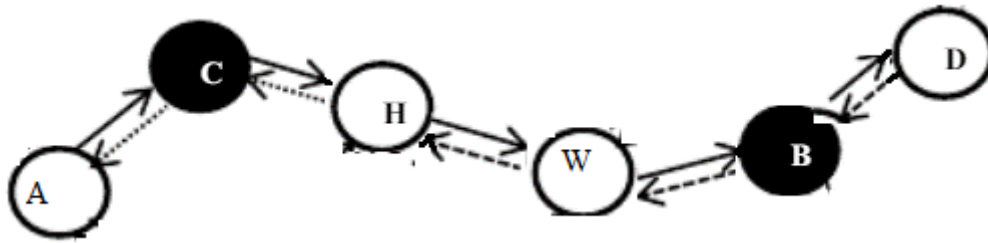

Рис. 4 Прихована атака червоточини

Рис. 5 Виявлена атака червоточини

Тоді в результаті маршрути між джерелом і пунктом призначення проходять через два зловмисних вузли, між якими утворюється червоточина. Для прикладу розглянемо рис. 6, де показана атака на червоточину через пакетну інкапсуляцію.

Рис. 6 Атака червоточини з інкапсуляцією

Червоточина з використанням позасмугового каналу. Позадіапазонний канал може бути досягнутий за допомогою спрямованого бездротового зв'язку великої дальності або прямого дротового зв'язку. У порівнянні з попередньою атакою важко запустити такий режим атаки, оскільки для цього потрібні спеціальні апаратні можливості.

Висновки Атаки, описані в статті, в тому числі, через червоточину можуть значно погіршити продуктивність мережі та завдати шкоди безпеці мережі. У цій статті описуються типи атак на MANET, в тому числі, з використанням чорних, сірих дір та червоточин.

Таким чином, в результаті проведеного аналізу можна виділити перспективні шляхи подальшого розвитку методів забезпечення цілісності та автентичності повідомлень в мережах MANET для підвищення захищеності протоколів безпечної маршрутизації. Так, перспективна система захисту інформації в MANET повинна включати в себе:

- підсистему генерації та верифікації кодів автентифікації повідомлень;
- підсистему шифрування даних;
- підсистему дослідження та аналізу свого оточення;
- підсистему ідентифікації та автентифікації користувачів та вузлів мережі;
- підсистему виявлення атак на мережу.

ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕГРАЦІЇ ПРОДУКТІВ ПЕРЕРОБКИ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ У М'ЯСНІ ПРОДУКТИ

Жученко Данило Геннадійович
Здобувач освітнього ступеня магістра
Чернюшок Ольга Анатоліївна
к.т.н., доцент
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. М'ясо та м'ясні продукти є традиційними продуктами харчування. В умовах сучасного світу все більше зростає запит на отримання продуктів з покращеною харчовою цінністю та такі, що не потребують складного приготування. Саме ці аспекти попиту покупців тримають ковбасні виробни на високому рівні популярності серед споживачів.

Один із найбільш затребуваних видів ковбасних виробів є варені ковбаси, що займають більшу частину ринку м'ясних продуктів, що і змушує до удосконалення рецептур саме цього класу продуктів.

У м'ясній галузі у якості збагачувача широко використовуються продукти переробки молока. Дана сировина є гарним джерелом мікро та макроелементів, та може виступати у якості структуроутворювача в фаршевих системах. Зокрема використання сухих молочних продуктів є перспективним через їх легкість у використанні та широке представлення на ринку.

Ринок м'ясної сировини в Україні розвивається і змінюється у відповідь на зовнішні економічні, соціальні та політичні події. У свою чергу птахівництво за останні роки зайняло значну частку від загальної кількості м'яса серед споживачів. При чому м'ясо птиці має високу харчову цінність завдяки високому вмісту білка.

Мета роботи. / Aim. Використання продуктів переробки молока в м'ясних продуктах для поліпшення текстури, смакових якостей, а також для збереження продукту, формування більш стійких структур, покращення утримування вологи та надання продуктам більш насиченого смаку та аромату

за рахунок додавання молочних компонентів, таких як сироватка, сухе молоко або сир.

Матеріали та методи./Materials and methods. Об'єктом дослідження виступала технологія виробництва варених ковбас. Було проведено фізико-хімічний аналіз, вивчено біологічну цінність та проведено економічного аналізу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Молочні продукти, що використовуються в м'ясних продуктах, мають високу харчову цінність, оскільки вони є джерелом багатьох корисних поживних речовин. Вони містять в собі білки, жири, вуглеводи, вітаміни та мінерали, необхідні для забезпечення організму енергією та будівельними матеріалами.

Білки, які містяться в молочних продуктах, є важливими для росту та розвитку організму. Вони містять усі необхідні амінокислоти, що робить їх важливим елементом харчування, особливо для вироблення тканин, м'язів та органів.

Жири в молочних продуктах також є джерелом енергії та необхідні для нормального функціонування організму. Крім того, вони містять жирні кислоти, які є важливими для здоров'я серця та судин.

Молочні продукти багаті на вітаміни, зокрема вітаміни А, D, Е та групи В. Ці вітаміни відіграють важливу роль у підтримці здоров'я шкіри, зіру, кісток та нервової системи.

Окрім того, молочні продукти містять різноманітні мінерали, такі як кальцій, калій, фосфор, які необхідні для зміцнення кісток, регулювання роботи серця та нервової системи.

З точки зору біологічної цінності, молочні продукти містять високоякісні білки та інші корисні речовини, які легко засвоюються організмом.

Щодо функціонально-технологічної цінності, молочні продукти можуть використовуватися як стабілізатори, емульгатори та зміцнювачі для м'ясних продуктів, що поліпшує їх текстуру, смак та зберігання. Також вони можуть використовуватися як антиоксиданти для зберігання свіжості та тривалості

продуктів.

Деякі види сиру можуть бути включені в рецептуру м'ясних продуктів для підвищення смакових якостей і текстури. Наприклад, м'які сири, такі як моцарелла або рікотта, можуть додавати ніжності та соковитості до кінцевого продукту [1].

Молочні порошки, такі як сухе молоко або суха сироватка, можуть бути використані як стабілізатори або загусники у виробництві м'ясних продуктів. Вони також можуть додавати багато поживних речовин, таких як білок і кальцій [2].

Інші молочні продукти: Деякі інші продукти, такі як кефір або йогурт, можуть бути використані для маринування м'яса перед його обробкою. Це може покращити смак та ніжність продукту.

Науковцями досліджено моделювання рецептурного складу кров'яних ковбас з метою підвищення збалансованості хімічного складу та біологічної цінності продукту. Основними компонентами в рецептурі були куряче м'ясо, куряча шкурка, гречана крупа та кров. Для поліпшення білкових властивостей було додано суху молочну сироватку у діапазоні від 5% до 10%. Отримані кров'яні ковбаси вирізнялися високою біологічною цінністю та збалансованим хімічним складом, зокрема завдяки використанню сухої молочної сироватки як білкового поліпшувача [3].

Доведено можливість розширення асортименту напівкопчених ковбас шляхом внесення додаткових молочних білків у вигляді сухих білкових препаратів, сичужних сирів та білково-жирових продуктів, що базуються на сухих молочних компонентах. Це відкриває можливості для виробництва ковбас з підвищеними показниками якості, розширюючи можливості для задоволення попиту на ринку харчових продуктів.

Під час експерименту науковцями були розроблені рецептури фаршів, що склалися з жилованої напівжирної свинини, м'яса курки, свіжої цибулі ріпчастої, а також вказаних компонентів.

Результати відомих досліджень показали, що додавання сухої

демінералізованої молочної сироватки, збагаченої магнієм та марганцем, сиру сулугуні та шпинату призвело до створення нового продукту з унікальним смаком та підвищеним вмістом мікроелементів [4].

Звичайним прикладом використання молочних білкових концентратів в м'ясних продуктах є додавання сироватки до ковбас або м'ясних фаршів. Сироватка, яка залишається після виготовлення сиру, містить велику кількість білка та інших корисних поживних речовин. Наприклад, сироватка може містити близько 11-15% білка, в залежності від способу виробництва. Додавання сироватки до м'ясних продуктів може підвищити їх білковий вміст і поліпшити текстуру.

Молочні білки стимулюють активність м'ясних білків та підвищують їх здатність утримувати вологу, що дозволяє зменшити втрати під час термічної обробки. Для досягнення максимального ефекту утримання вологи у м'ясі рекомендується додавати молочні білки до сировини перед обробкою тепловою дією. Дослідження показали, що у варених м'ясних фаршевих виробках можна замінити до 20% м'ясних білків на молочні.

Іншим прикладом є використання сироваткового білка у виробництві м'ясних снєків. Сироватковий білок може бути використаний як емульгатор, який допомагає зберігати вологу та стабілізувати структуру продукту. Наприклад, додавання сироваткового білка до варених ковбас може покращити їхню структуру та тривалість зберігання.

У більш концентрованій формі, молочні білкові концентрати, такі як сироватковий концентрат або казеїнат, можуть містити навіть більше білка. Наприклад, сироватковий концентрат може містити до 80-90% білка. Ці концентрати можуть бути використані в м'ясних продуктах для додання додаткового білка та покращення їхньої харчової цінності.

Іншим способом внесення молочних білків у склад продукту може бути використанням білкових сумішей. У порівнянні з чистим сухим молоком, молочно-білкові суміші містять значно більше сироваткових білків, які надають готовим продуктам насичений смак і створюють щільну білкову

матрицю, що поліпшує текстуру продукту.

Молочно-білкові суміші додаються у сухому стані до нежирної сировини на початку процесу кутерування, після чого проводяться кілька обертів у режимі перемішування, поступово збільшуючи швидкість обертання та включаючи ножі. Ця взаємодія молочних білків з м'ясною сировиною значно підвищує здатність м'яса затримувати вологу.

Незважаючи на високу вартість, казеїнат натрію має важливі характеристики, такі як висока емульсійна стійкість та здатність поглинати вологу та утримувати жири. В якості активного емульгатора казеїнат натрію може адсорбуватися на поверхні жирних частинок, утворюючи стійкий шар, що ефективно запобігає утворенню жирних відкладень.

Сири, які використовуються в м'ясних продуктах, мають велику харчову, біологічну та функціонально-технологічну цінність.

Сири багаті на білок, жири, кальцій, фосфор, вітаміни (зокрема вітамін D), та інші корисні мікроелементи. Вони можуть бути джерелом важливих поживних речовин, необхідних для будівництва м'язів, укріплення кісток та здоров'я шкіри. Білки, які містяться у сирах, є високоякісними, оскільки вони містять усі необхідні амінокислоти, необхідні для правильного функціонування організму. Вони добре засвоюються організмом людини та можуть бути важливим джерелом білка для тих, хто дотримується різних дієт або веде активний спосіб життя.

Сири можуть бути використані у м'ясних продуктах як емульгатори, які допомагають зберігати вологу та структуру продукту, а також підвищують його поживну цінність та смакові якості. Вони також можуть додавати текстури та аромату м'ясним продуктам, покращуючи їхній смак та привабливість для споживача.

Висновки./Conclusions. Використанням продуктів переробки молока у складі м'ясних продуктів дає можливість отримати ряд переваг залежно від виду сировини. Молочна сироватка, яка є побічним продуктом при виготовленні сиру, може бути використана для підвищення вологоутримуючих

властивостей та покращення текстури м'ясних продуктів. Крім того, вона може бути збагачена різноманітними поживними речовинами, такими як мінерали або вітаміни, для поліпшення харчової цінності.

Молочні продукти широко використовуються для удосконалення м'ясних продуктів, що представлено у ряді досліджень.

Представлені результати досліджень доводять актуальність розроблення м'ясних продуктів з використанням молочної сировини. Найбільш широко на сьогодні представлені у м'ясопереробній галузі використання молочних білкових концентратів та сирів.

Таким чином, використання молочних білкових концентратів у м'ясних продуктах може бути ефективним способом підвищення білкового вмісту, покращення текстури та структури продукту, а також збільшення його харчової цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. / REFERENCES.

1. Толюпа, Т. І. (2021). Удосконалення технології напівкопчених ковбас з використанням сирних продуктів.
2. Hydration of casein micelles and caseinates: Implications for casein micelle structure / T. Huppertz et al. *International Dairy Journal*. 2017. Vol. 74. P. 1–11. URL: <https://doi.org/10.1016/j.idairyj.2017.03.006>
3. Пасічний В. М. и др. Біологічна цінність кров'яних ковбас з використанням сухої молочної сироватки. – 2018.
4. Chernyushok O., Shevchenko I. Розробка м'ясних напівфабрикатів з використанням молочних продуктів та шпинату //Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Нові рішення у сучасних технологіях. – 2020. – №. 2 (4). – С. 133-137.

ЕНЕРГЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ. СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Здановський Володимир Григорович,
д-р техн. наук, професор,
Київський національний університет
будівництва та архітектури

Вступ. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) України зумовлює розвиток економіки держави та є основою забезпечення усіх видів життєдіяльності суспільства. Тому очевидною є роль ПЕК у забезпеченні національної безпеки, політичної та енергетичної незалежності.

Ціль роботи. Приоритети подальшого розвитку паливно-енергетичного комплексу України визначаються Енергетичною стратегією України на період до 2030 року, яка у значній мірі не відповідає вимогам часу та потребам економіки України і повинна переглядатися.

Матеріали та методи./Materials and methods. Сьогоднішній стан ПЕК визначає не тільки зношеність і низька ефективність основних фондів та брак капіталовкладень на їх оновлення, низька інвестиційна привабливість, криза неплатежів за енергоресурси, відсутність диверсифікації джерел постачання ресурсів, а й знищення енергетичної інфраструктури у результаті війни.

Основні напрями розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2035 року.

- Реалізація програм екологізації ПЕК;
- Глибокі перетворення у енергетичному секторі економіки;
- Здійснення масштабних заходів з технічного оновлення та модернізації енергетичних підприємств;
- Забезпечення сталого енергопостачання споживачів;
- Диверсифікація джерел надходження енергетичних ресурсів;
- Розвиток атомної енергетики у поєднанні з нарощуванням використання нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії;

- Прискорене впровадження енергозберігаючих технологій та зменшення енергозатратності економіки.

Приоритетами стратегічного розвитку ПЕК визначено

- у електроенергетиці:

- забезпечення потреб економіки на основі збалансованого розвитку ТЕС, АЕС, ГЕС і зеленої енергетики;

- повномасштабна інтеграція ОЕС України до європейських мереж УСТЕ;

- відновлення та комплексна реконструкція теплових електростанцій;

- впровадження нових енергетичних технологій з пріоритетом когенерації та децентралізації;

- відновлення і модернізація існуючих електропідстанцій та ЛЕП;

- відновлення та забезпечення експлуатації гідропоруд та ГЕС;

- забезпечення сталої і надійної роботи Об'єднаної енергетичної системи України.

- у ядерно-промисловому комплексі:

- введення в дію, модернізація та реконструкція блоків АЕС;

- подовження терміну експлуатації діючих атомних енергоблоків та забезпечення зняття їх з експлуатації після завершення експлуатації;

- диверсифікація постачання ядерного палива та утилізація відпрацьованого ядерного палива і радіоактивних відходів.

- у вугільній галузі:

Відновлення та стабілізація вугільної галузі;

- у нафтогазовому комплексі:

- забезпечення економіки нафтопродуктами, природним та скрапленим газом власного виробництва та доповнення імпортом з ЄС та США;

- ефективна участь України в освоєнні водневої енергетики;

- диверсифікація джерел та маршрутів постачання нафти та газу;

- модернізація нафтопереробки установками каталітичного крекінгу. у

сфері енергозбереження:

- зменшення споживання первинних енергоресурсів за рахунок розвитку нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії.

Результати та обговорення./Results and discussion.

1. Екологізація паливо-енергетичного комплексу (ПЕК).

Одним з найбільш загрозливих на даний час є значне підвищення температури атмосфери та поверхні Землі, відоме як парниковий ефект.

Надзвичайно висока питома енергозатратність економіки роблять ПЕК основним складником екологічного неблагополуччя країни. Україна споживає біля 1,5 % світового об'єму енергії, маючи менше 0,7 % населення планети. ВВП на одиницю спожитої енергії у 2010 р. було нижчим, ніж у Польщі у 2,5 рази, у США - в 3, а в Японії – у 4,5 рази.

Паливо-енергетичний баланс на найближчі 10 років повинен базуватися на поєднанні екологічних та народно-господарських завдань та їх комплексного вирішення, основними з яких є:

- енергетична безпека за умови мінімізації та диверсифікації імпортозалежності, особливо нафти і нафтопродуктів, природного газу та ядерного палива;
- використання світового досвіду розвитку нових напрямів – вітро-, біо-, сонячної енергетики тощо;
- розробка та реалізація новітніх методів та засобів енергозбереження в усіх енергетичних установках - від комунальної та промислової енергетики до потужних енергоблоків;
- децентралізація енерговиробництва за рахунок локальних станцій невеликої потужності;
- розвиток та впровадження технологій одержання біогазу і моторних палив з промислової сировини та побутових відходів;
- використання у будіндустрії попело-жужелевих відходів, закриття та рекультивація відвалів твердих відходів вугільних ТЕС, а також териконів шахт.

Спільно з реалізацією інших проєктів по забезпеченню моторним паливом (біопаливо, у т. ч. біодизель, водневе паливо, скраплений газ) та переходом на електромобілі викид парникових газів (ПГ) може бути зведений до мінімуму.

2. Нарощування потужності енергетики з урахуванням світових тенденцій.

Виходячи з попередніх програм і планів розвитку вітчизняної енергетики та її критичного стану в результаті знищення 80-ти відсотків теплової енергетики та електропідстанцій, а також втрати Запорізьких ТЕС і АЕС, першочерговим слід вважати відновлення втраченої генерації та прискорене будівництво двох атомних енергоблоків № 3 та № 4 зі значним будівельним заділом Хмельницької АЕС та № 5 Рівненської АЕС. Необхідно також зосередити зусилля на поверненні та відновленні експлуатації ЗАЕС, недопущенні подальшого руйнування теплової енергетики та відновленні ЛЕП та електропідстанцій, в першу чергу магістральних.

Міжнародні експерти рекомендують визнати, що основними тенденціями розвитку світової енергетики є наступні:

- Зростання долі АЕС;
- Стабілізація теплової енергетики, працюючої на вугіллі;
- Скорочення використання в якості енергоносіїв нафти, нафтопродуктів та природного газу;
- Прискорення використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії.

Якщо говорити про безпеку не тільки енергетики, а й економіки України в цілому, то ці основні тенденції є пріоритетними і для нас. Природного газу власного видобутку у нас недостатньо для електроенергетичних потреб, як і нафти. Щодо вугілля, то проголошення енергетичними доктринами кінця 20-ого і початку 21-ого століття його основним енергоносієм вичерпало себе. Не будемо тут зупинятися докладно на причинах такого стану вугільної галузі, вони в основному відомі. Для одержання якісного вугілля енергетичних марок

необхідно його збагачення, а для покращення екологічного стану вугільних ТЕС необхідно їх оснащення, як це прийнято зарубіжжям, досконалими і дороговартісними установками очистки димових газів котлоагрегатів та викидів. Враховуючи те, що в Україні вугільні ТЕС оснащені понад 80-ти енергоблоками 200 і 300 МВт, така екологічна модернізація, яка практично не веде до збільшення виробництва електроенергії, призведе до великих капітальних та експлуатаційних витрат, значного здорожчання і так недешевої теплової електрики.

У подальшому нове будівництво атомних енергоблоків залишається пріоритетним за умови достатнього вводу пікових потужностей (ГЕС та ГАЕС, газотурбінні установки тощо).

Приріст потужностей АЕС наряду з поступовим відновленням експлуатації ЗАЕС, ЗТЕС та решти виведених з ладу ТЕС та ГЕС створить передумови для прискореної післявоєнної відбудови та розвитку економіки України. Для цього треба виконати комплекс заходів по забезпеченню безпечної та безперебійної роботи АЕС, про які йшлося вище.

Таким чином, виходячи з перспектив на майбутнє, ми повинні забезпечувати енергетику власними енергоносіями. Чи є вони у нас? Так, сьогодні розвіданих запасів урану достатньо для забезпечення 22-х атомних блоків по 1000 МВт на понад сто років. Сьогодні у нас працює 14 блоків, з них 12 – ВВЕР-1000 МВт і два – по 440 МВт. Після вводу трьох нових блоків потужність АЕС буде 15 блоків по 1000 МВт плюс два по 440 МВт. Ще 6 блоків по 1000 МВт, залежно від їх необхідності, вдасться ввести протягом 15-20 років. За цей час воднева енергетика стане реальністю і потреба у такій кількості нових атомних блоках може відпасти, а деяка їх частина, що відпрацює свій ресурс, може бути виведена з експлуатації.

Наряду з цим, необхідно вирішити застарілі проблеми. Мова йде про відправлення до Росії відпрацьованих касет ядерних реакторів, за що ми сплачуємо величезні кошти – 300 дол. за 1 кг! Навіть при нинішньому стані економіки ми здатні на протязі 3-4 років організувати збереження

відпрацьованого ядерного палива в Україні та знизити витрати до 50 дол. за 1 кг.

Щорічно для роботи АЕС ми платимо за поставку паливних касет млрд дол. Необхідно у перспективі створювати їх виробництво в Україні.

3. Відновлення теплової енергетики та подальший розвиток ПЕК

На даний час першочерговим завданням не тільки енергетиків, але й усього суспільства є відновлення втраченої потужності та дієздатності енергосистеми на довоєнному рівні. Варварськими атаками ворога виведено з ладу понад 60 енергоблоків ТЕС України, значна частина яких підлягає заміні, або повному відновленню. Зрозуміло, що це завдання на роки, але одночасно вимагає нових підходів до реконструкції та заміни енергетичного устаткування та систем управління з застосуванням сучасного устаткування, у т. ч. зарубіжного. Це дає можливість реанімувати нашу теплоенергетику на новій технологічній основі, чого практично не робилося останні тридцять-сорок років, на відміну від наших сусідів, особливо Польщі, Чехії та бувшої НДР. Таких науково-технічних розробок існує багато. На одну з них хотілося б звернути особливу увагу – це котлоагрегати з циркулюючим киплячим шаром, які одночасно дозволяють без додаткових затрат вирішувати проблему маневреності і екології теплоенергетики. Щодо всього комплексу проблем відновлення теплової енергетики, необхідно створити міжвідомчий науково-виробничий орган щодо відбору та впровадження найбільш ефективних розробок, забезпечених відповідним фінансуванням та допомогою зарубіжних країн-партнерів і бізнесменів.

Враховуючи дефіцит енергоносіїв, у т. ч. енергетичних марок кам'яного вугілля, доцільно повернутися до відновлення видобутку бурого вугілля відкритим методом, запаси якого достатньо великі. Розрахунки показують, що при збільшенні використання бурого вугілля та брикетів як допоміжного енергоносія можна вже найближчими роками ввести в дію не менше десятка невеликих ТЕС з блоками 50 та 100 МВт загальною потужністю 2,5 - 3 млн КВт, що буде сприяти пришвидшеній відбудові теплоенергетики та стане додатком

до пікової потужності, яка вкрай необхідна для нарощування АЕС. Крім того, що це значно знизить собівартість видобування вугілля та забезпечить роботою населення депресивних регіонів, буде сприяти децентралізації енергосистеми, що також важливо.

Такою ж перспективою може стати використання дешевого відкритого видобутку менілітових сланців на заміну виведеного з ладу Донбасу, відновлення якого займе десятиліття при умові вкладення десятків млрд доларів. Великий досвід східної Німеччини та Естонії свідчать, що це дуже вигідно та корисно. Ще одним методом широкого використання менілітових сланців є їх перетворення на рідке паливо, що в останнє десятиліття широко використовується у США. Мільярдні тон запасів менілітових сланців в Україні в цьому плані не можна ігнорувати.

4. Проблеми гідроенергетики

Гідроенергетика входить у тріаду основних складників генерації ОЕС України.

Руйнівні дії російського агресора привели до знищення Каховської ГЕС, її дамб та водосховища, а також руйнування обох електростанцій Дніпрогесу. Це завдало великої шкоди довкіллю та каскаду Дніпровських ГЕС. Сьогодні важливо не допустити подальшого руйнування дамб та ГЕС, мінімізувати втрати з наступним відновленням гідроспоруд та гідроагрегатів. Що стосується долі Каховської ГЕС та можливості її відновлення, це має визначати високий урядовий орган за участю науковців та гідроенергетиків України та світу після припинення бойових дій.

Висновок. Як бачимо, проблематика перспектив розвитку енергетики надзвичайно різноманітна з елементами невизначеності. Виконане далеко неповне дослідження проблематики енергетики, від відновлення та прогресу якої залежить майбутнє нашої країни і його треба продовжити колективам науковців та професіоналів у сфері енергетики та суміжних галузей.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕКОМЕНДАЦІЙ РЕЦЕПТІВ СТРАВ

Кісь Ярослав Петрович

к. т. н., доцент

Дереш Ольга Миколаївна

Студентка

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. У сучасному світі, де технології, глобалізація та загрози здоров'ю постійно еволюціонують, інтеграція інтелектуальних систем у готуванні харчів стає ключовим фактором у забезпеченні здорового способу життя. Ці системи виконують не тільки функції помічників, полегшуючи вибір та приготування здорової їжі, але й відкривають нові смакові горизонти, сприяючи формуванню свідомого підходу до харчування та збереженню здоров'я нації.

Ціль роботи. Мета даної тези полягає у дослідженні та розробці інтелектуальної інформаційної системи для рекомендації рецептів страв.

Результати та обговорення. З плином часу розпізнавання їжі та інгредієнтів стало важливою та популярною галуззю, що використовує методи машинного навчання та глибокого навчання для ефективного виявлення та класифікації патернів на зображеннях. Роботи, що досліджують розпізнавання їжі, використовують різноманітні моделі та методи глибокого навчання, такі як штучні згорткові нейронні мережі, які дозволяють впевнено виявляти та класифікувати об'єкти на зображеннях.

Розроблені підходи до систем розпізнавання їжі в реальному часі, такі як той, що використовують комбінацію пакету ознак та кольорових гістограм, або дескриптори патчів HOG та кольорових патчів, відкривають нові можливості для застосування цих технологій у смартфонах. А використання глибокого навчання для генерації рецептів та рекомендацій, як це було реалізовано в Recipe Net, свідчить про успішне застосування згорткових нейронних мереж для класифікації продуктів харчування та їхніх характеристик. Дослідження,

що використовують крос-модальне навчання та глибокі моделі стекової мережі уваги, покликані вирішувати складні завдання, пов'язані з інтеграцією зображень і рецептів для створення більш комплексних систем рекомендацій [1-9].

Отже, використання нейронних мереж для прогнозування вибору користувачів створює потенціал для персоналізованих систем рекомендацій у галузі харчування. CNN пропонує найсучасніший метод розпізнавання зображень. Це багат шарова нейронна мережа, нейрони якої беруть на вхід невеликі фрагменти попереднього шару. Вона стійка до невеликих зсувів і поворотів. Система CNN складається з шару згортки та шару об'єднання (або субдискретизації) [10-11].

У шарі згортки, на відміну від загальних повністю пов'язаних нейронних мереж, ваги можна розглядати як $n \times n$ ($n <$ розміру входу) фільтри. Кожен вхід згортає ці фільтри. Кожен шар має багато фільтрів, які генерують різні виходи. Для задачі розпізнавання зображень різні ознаки виділяються цими фільтрами. Фільтри часто називають ядрами згортки. Шар об'єднання генерує вихідні дані шляхом активації прямокутних областей. Існує кілька методів активації, наприклад, максимальна активація та середня активація. Це робить результати CNN більш інваріантними щодо топології. Типова CNN складається з декількох шарів згортки та об'єднання, з повністю з'єднаним шаром для отримання кінцевого результату задачі. При класифікації зображень кожна одиниця кінцевого шару вказує на ймовірність класу. CNN має гіперпараметри, які включають кількість середніх шарів, розмір ядер згортки та активні функції. У цій статті ми порінюємо оптимізацію деяких з цих параметрів. У нашому дослідженні ми використовуємо `cuda-convnet1`, яка є GPU-реалізацією CNN на C++ та Python, для CNN бібліотеки [12].

Для того щоб деталізувати структуру створюваної системи, вибрано підзід побудови концептцальної моделі. Відповідно для того, щоб узагальнено відобразити головні функції розроблюваної інтелектуальної системи, створено різні UML діаграми. Це допомагає зрозуміти, чи відображає модель дійсність

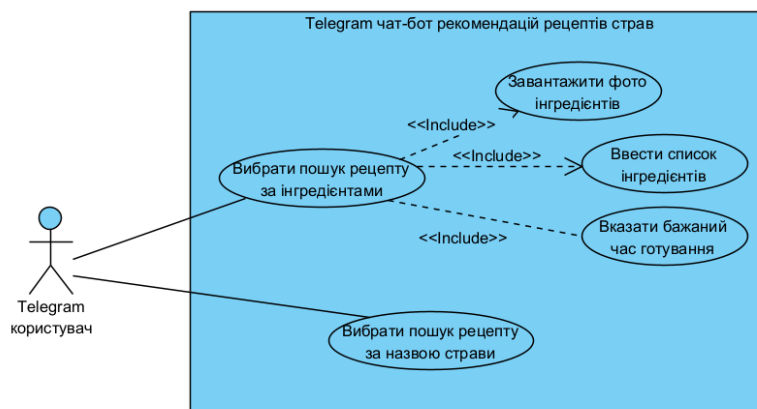
ефективно та чітко, чи потрібно внести корективи. Розглянемо такі UML діаграми: варіантів використання, послідовності та переходів станів.

Для діаграми варіантів використання основним актором є користувач Telegram. Тож, у діаграмі (рис. 1) виділено наступні сценарії використання:

1. Вибрати пошук рецепту за інгредієнтами – основний сценарій, який дозволяє користувачу почати пошук рецепту на основі інгредієнтів, які він має. Під цим сценарієм є три інші пов'язані сценарії, позначені як <<include>>, що означає, що вони є обов'язковими частинами основного сценарію: завантажити фото інгредієнтів, ввести список інгредієнтів – як альтернатива, користувач може ввести список інгредієнтів вручну, вказати бажаний час готування – після визначення інгредієнтів користувач має вказати, скільки часу він хоче витратити на готування.

2. Вибрати пошук рецепту за назвою страви – альтернативний сценарій використання, що дозволяє користувачу шукати рецепт за конкретною назвою страви, яку він вводить.

Лінії, які виходять від актора (Telegram користувача) та спрямовуються до сценаріїв використання в системі, показують, які дії користувач може здійснити в рамках системи чат-бота.

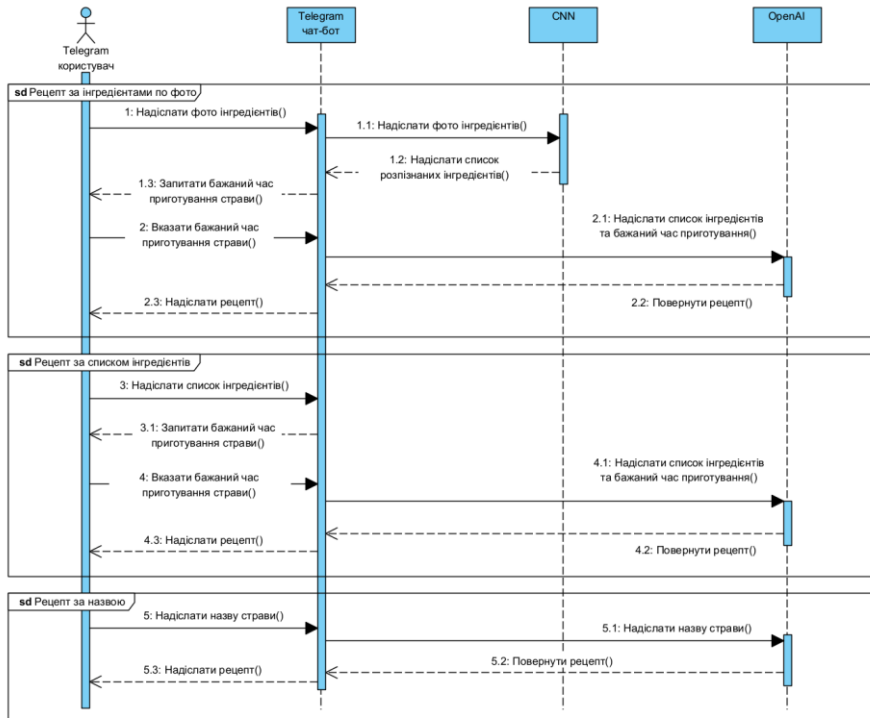

Рис. 1 Діаграма варіантів використання

Діаграма послідовностей є ідеальним інструментом для візуалізації взаємодії між елементами системи. На рисунку 2 зображено sequence diagram, або діаграму послідовностей, яка ілюструє взаємодію між користувачем Telegram, чат-ботом, CNN (Convolutional Neural Network, що використовується

для розпізнавання зображень), та OpenAI. Діаграма поділена на три частини, які відображають різні сценарії використання системи:

- Пошук рецепту за інгредієнтами на фото – користувач наадсилає фото інгредієнтів. Чат-бот використовує CNN для розпізнавання інгредієнтів. Далі просить користувача зазначити бажаний час приготування. Заданий користувачем час приготування та список інгредієнтів використовуються для генерації рецепту за допомогою OpenAI. В Результаті задовільняється головна ціль – рецепт повертається користувачу.
- Пошук рецепту за списком інгредієнтів – користувач вводить список інгредієнтів текстом. Чат-бот знову просить вказати час приготування. Введені інгредієнти та час передаються до OpenAI для генерації рецепту та рецепт повертається користувачу.
- Пошук рецепту за назвою - користувач надсилає назву страви. На основі назви страви OpenAI генерує рецепт та рецепт надсилається користувачу.

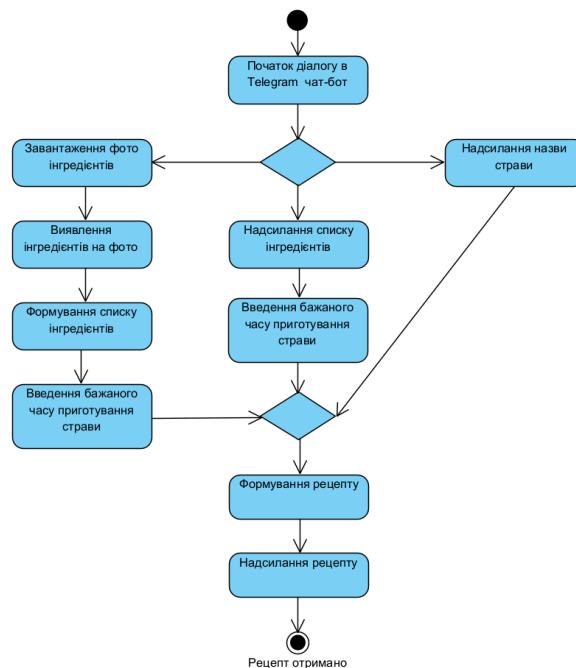
Рис. 2 Діаграма послідовності

Наступна діаграма – діаграма переходів станів у UML використовується для представлення потоку контролю або потоку об'єктів у системі. На рисунку

3, на початку бачимо стан "Початок діалогу в Telegram чат-боті", що вказує на ініціацію взаємодії користувача з чат-ботом. Звідти, процес розгалужується на три основні шляхи в залежності від дій користувача:

- Користувач може завантажити фото інгредієнтів, на основі якого відбувається розпізнавання інгредієнтів та формування списку, за яким потім вводиться бажаний час приготування страви перед тим, як система сформує рецепт.
- Інший шлях включає введення користувачем назви страви, після чого система одразу переходить до формування рецепту.
- Третій можливий сценарій - користувач вводить список інгредієнтів текстом, після чого також вказує бажаний час приготування, що веде до створення рецепту.

Заключний етап для всіх трьох шляхів – "Надсилання рецепту", після якого вважається, що рецепт отримано користувачем.

Рис. 3 Діаграма переходів станів

Ця діаграма ефективно демонструє логічну послідовність взаємодій у чат-боті та допомагає розробникам та аналітикам розуміти, як система має реагувати на різні входи від користувача, планувати реалізацію сценаріїв користувацького інтерфейсу, а також прогнозувати можливі точки розширення

або змін у майбутньому.

Висновки. У процесі моделювання поведінки системи визначено потенційні стани, які система може приймати, різноманітні сценарії взаємодії з користувачами, а також можливі дії, доступні в системі. Було спроектовано ключові динамічні переходи, що демонструють взаємодію користувачів і системи. В результаті, здійснено моделювання взаємодії між різними рівнями архітектури системи та її компонентами, що дозволило створити зрозумілу та ефективно структуровану інтелектуальну інформаційну систему рекомендацій рецептів страв, яка базується на використанні нейронних мереж для розпізнавання інгредієнтів. Цей підхід спрощує процес вибору рецепту та готування, забезпечуючи ефективні та зручні рекомендації, що може значно поліпшити досвід користувачів у галузі кулінарії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kawano, Y., Yanai, K. FoodCam: A real-time food recognition system on a smartphone. *Multimed Tools Appl* 74, 5263–5287 (2015). <https://doi.org/10.1007/s11042-014-2000-8>
2. Bolaños, M., Valdivia, M., Radeva, P. (2019). Where and What Am I Eating? Image-Based Food Menu Recognition. In: *Computer Vision – ECCV 2018 Workshops. ECCV 2018. Lecture Notes in Computer Science()*, vol 11134. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11024-6_45
3. Liu, C., Cao, Y., Luo, Y., Chen, G., Vokkarane, V., Ma, Y. (2016). DeepFood: Deep Learning-Based Food Image Recognition for Computer-Aided Dietary Assessment. In: *Inclusive Smart Cities and Digital Health. ICOST 2016. Lecture Notes in Computer Science()*, vol 9677. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-39601-9_4
4. Raboy-McGowan, D., S. Lu, and L. Gonzalez, RecipeNet: Image to Recipe/Nutritional Information Generator. 2020.
5. Salvador, A., et al. Inverse cooking: Recipe generation from food images. in *Proceedings of the IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern*

Recognition. 2019.

6. Chen, J., Pang, L., Ngo, CW. (2017). Cross-Modal Recipe Retrieval: How to Cook this Dish?. In *MultiMedia Modeling. MMM 2017. Lecture Notes in Computer Science()*, vol 10132. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-51811-4_48

7. Yanai, K., Maruyama, T., & Kawano, Y. (2014). A Cooking Recipe Recommendation System with Visual Recognition of Food Ingredients. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (iJIM)*, 8(2), pp. 28–34. <https://doi.org/10.3991/ijim.v8i2.3623>

8. Maheshwari, S. and M. Chourey, Recipe Recommendation System using Machine Learning Models. *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 2019. 6(9): p. 366-369.

9. Mishra, M. and Y. Gong, Recipe Recommender System Using Image Recognition of Food Ingredients. 2018.

10. Bossard, L., Guillaumin, M., Van Gool, L.: Food-101 – mining discriminative components with random forests. In: Fleet, D., Pajdla, T., Schiele, B., Tuytelaars, T. (eds.) *ECCV 2014. LNCS*, vol. 8694, pp. 446–461. Springer, Cham (2014). https://doi.org/10.1007/978-3-319-10599-4_29

11. Aguilar, E., Bolanos, M., Radeva, P.: Exploring food detection using CNNs. *arXiv preprint arXiv:1709.04800* (2017).

12. Krizhevsky, A., Sutskever, I., Hinton, G.E.: Imagenet classification with deep convolutional neural networks. In: *Advances in Neural Information Processing Systems*, pp. 1097–1105 (2012).

РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПРОГНОЗУ ЗАМОВЛЕННЯ ПРОДУКЦІЇ

Козловський Володимир Петрович

Студент

Національний університет «Львівська політехніка»

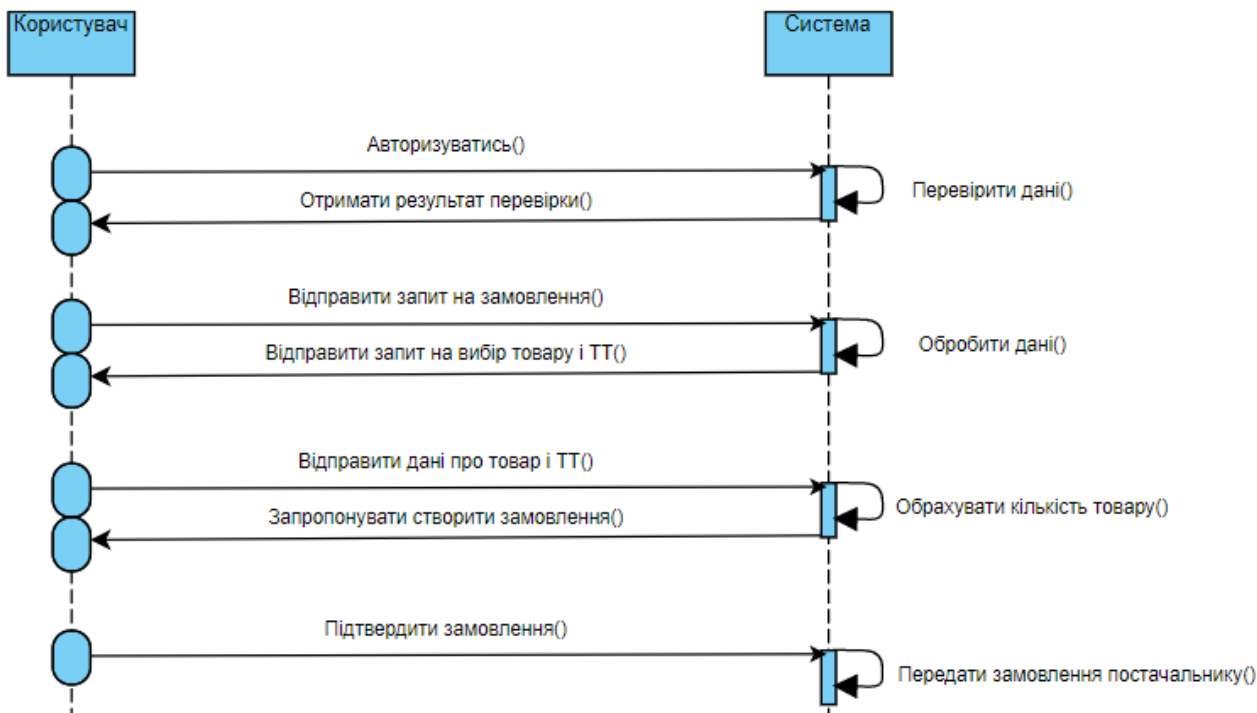
м. Львів, Україна

Вступ. В роботі досліджується проблема розробки рекомендаційної системи прогнозу замовлення продукції. Щодня збільшується кількість магазинів та видів продукції на їх стелажах. Будь-яке масштабування бізнесу створює нові виклики для їх власників та потребують змін. Все складніше стає відслідковувати кількість товару і його або немає в магазині, або занадто багато. Зважаючи на це, вкрай важливо розробити ефективні та швидкі методи управління залишками. За допомогою автозамовлення можна формувати замовлення в автоматичному режимі з мінімумом персоналу, більш точно прогнозувати зміну попиту на товарні позиції, скоротити час на формування замовлення за допомогою даних з облікової системи про витрати на транспорт, історії продажів, взаєморозрахунків з постачальниками (наприклад, процес створення замовлення в середньому займає до 5 хвилин), а також не замовляти зайвий товар і не заморожувати обігові гроші в запасах.

Ціль роботи. Ціллю даної роботи є розробка рекомендаційної системи прогнозу замовлення продукції. Система повинна прогнозувати обсяг продукції, яку потрібно замовити на основі історичних даних та логіки обрахунків. Також система повинна мати можливість внесення змін задля уточнення даних.

Матеріали та методи. Для реалізації поставленої цілі використовується база даних та програма, яка на основі історичних даних обраховує прогноз. Для обрахунків використовується підхід MRP, який є найпопулярнішим серед підходів управління запасами. Оскільки система є рекомендаційною, то для її повноцінної роботи передбачений користувач, який повинен вводити вхідні

дані для отримання результатів. На Рис.1 зображена діаграма послідовностей, яка описує процес створення замовлення за допомогою системи.

Рис. 1. Діаграма послідовності

Система містить чотири основних етапи:

1) Авторизація. Користувач повинен авторизуватись у системі для отримання доступу до даних. Користувач має доступ до даних лише певної торгової точки у відповідності з його місцем роботи

2) Створення запиту на замовлення. Користувач може ініціювати створення нового замовлення у потрібний йому момент. Також є можливість автоматичного створення замовлень згідно з налаштованим графіком у системі.

3) Введення даних про товар і торгову точку. Користувач повинен вказати торгову точку та товар, для якого потрібно сформуванати замовлення. Користувач може залишити поле Товар пустим, якщо йому потрібно сформуванати замовлення для всіх товарів.

4) Підтвердження замовлення. Користувач повинен підтвердити створене системою замовлення, якщо воно є правильним. Користувач може відредагувати замовлення у разі потреби та підтвердити його.

Результати та обговорення. У результаті проведених експериментів отримані дані щодо швидкодії та правильності рекомендаційної системи. Результати демонструють досить високу точність обрахунків прогнозів та демонструють ефективність даної системи.

Були проведені експерименти щодо впливу різних чинників на результати, таких як: період часу у архівних даних, календарний місяць, день тижня, державні свята та погода. На основі цих даних додано додаткову логіку до обрахунків.

Для покращення роботи системи потрібно чітко розуміти галузь компанії, яка планує використовувати дану систему, та змінювати систему відповідно до її вимог.

Висновки. В даній роботі описано розробку рекомендаційної систему прогнозу замовлення продукції. За результатами проведених експериментів можна зробити висновки, що система дійсно є корисною та ефективною для впровадження у бізнес-процеси компаній.

ВПЛИВ РОЗПОДІЛУ ЧАСТИНОК ЗМІЦНЮЮЧОЇ ФАЗИ У ПОКРИТТІ НА ЙОГО СТІЙКІСТЬ ДО ЗНОСУ ПРИ ТЕРТІ КОВЗАННЯ

Корнієнко Анатолій Олександрович,

к.т.н., доцент,

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Однією з методик вирішення триботехнічних завдань є створення захисних покриттів на компонентах машин за допомогою різних методів нанесення та засобів їх посилення. Серед таких методів вирізняються композиційні електролітичні покриття (КЕП), які отримують з електролітичних суспензій з додаванням певної кількості високодисперсних порошків твердих фаз. Ці покриття особливо корисні для сталей типу X18H10T, що характеризуються високою корозійною стійкістю, але низькою зносостійкістю, що обмежує їх використання у технічних застосуваннях як конструкційних матеріалів. Нанесення КЕП на нікелевій основі на ці сталі не лише зберігає їхню корозійну стійкість, але й значно покращує зносостійкість, дозволяючи додатково посилити ці покриття.

Мета роботи. Вивчення впливу хіміко-термічної обробки на зносостійкість електролітичних покриттів з урахуванням фазового складу, концентрації твердої фази та розміру її частинок.

Матеріали та методи. Композиційні електролітичні покриття одержували шляхом сумісного осадження із електроліту нікелю і зміцнюючої фази TiC різної дисперсності на зразки розміром 10×10×5 мм. Зразки отримані у ванні РН 3–4, густині струму 10 А/дм² при температурі 25°C.

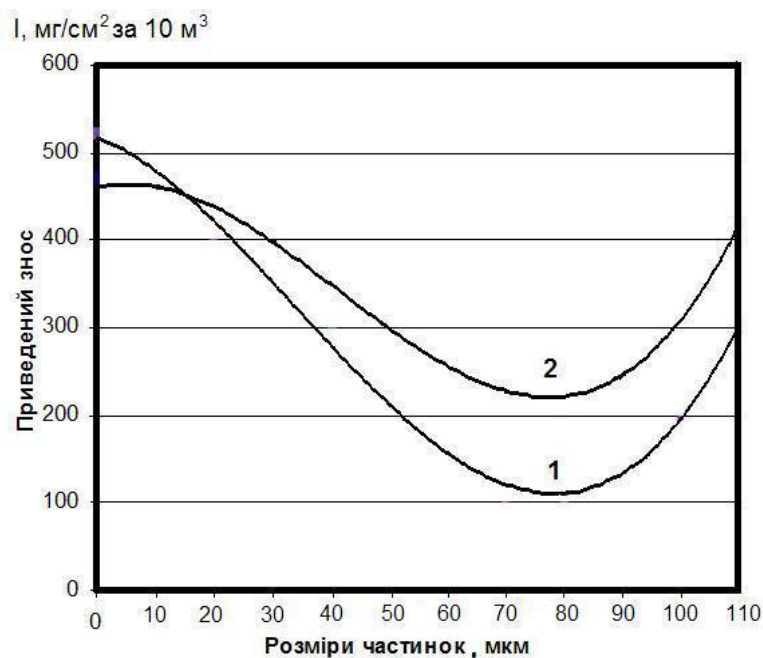
Випробування на зносостійкість в умовах тертя без мащення проводилось на установці М-22М при швидкості ковзання 0,5 м/с та навантаженні 20Н. Схема спряження – вал-площина і шлях тертя складав 1 км.

Досліджувався композит Ni-TiC з різними фракціями TiC від 5 до 100 мкм. Дифузійне хромування проводилось із суміші порошків складу:

65%Cr, 25%Al₂O₃, 1,5% NH₄Cl при температурі 1100 °С протягом 3–5 годин в металевих контейнерах з плавким затвором.

Результати та обговорення. Металографічні дослідження показали достатньо однорідне розміщення частинок наповнювача в КЕП. Втім, після процесу дифузійного хромування, виявлено, що поверхневий шар покриття втратив частинки TiC, а в глибоких шарах карбідна фаза частково коагулювалась. Попри це, вона залишалася рівномірно розподіленою у мікроструктурі, не призводячи до значних змін в структурі покриття, окрім поверхні, яка була злегка збагачена хромом. Характерною особливістю є формування дифузійної зони на межі покриття та основи, яка сприяє підвищенню міцності зчеплення КЕП.

На рис. 1 представлено графік залежності зносостійкості КЕП з різними розмірами фракцій TiC, але з однаковим об'ємним вмістом наповнювача у покритті, який становить 25%. Це дослідження проведено після дифузійного хромування при температурі 1100°С протягом трьох годин. Випробування зносостійкості виконувалися при різних навантаженнях та тривалості ковзання.

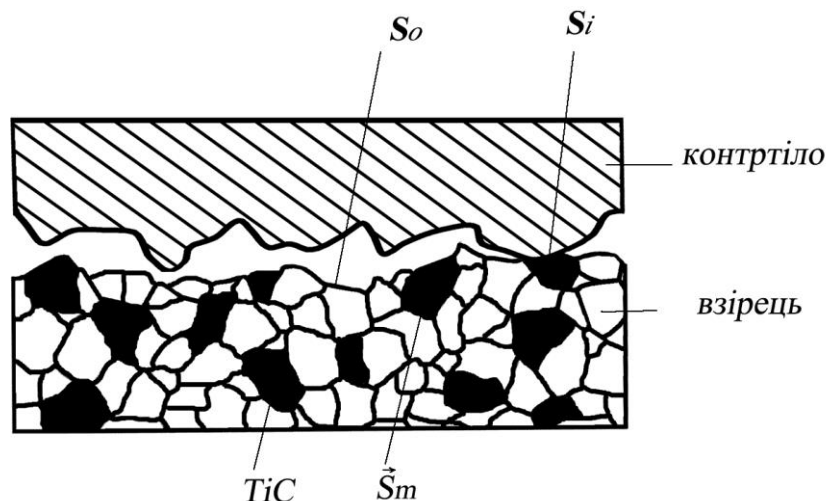

Рис. 1. Залежність зносостійкості КЕП системи Ni-TiC після дифузійного хромування при навантаженні 10Н (1) і 20Н (2).

Було виявлено, що динаміка зносостійкості залежить від розмірів частинок наповнювача. Конкретно, зменшення зносостійкості КЕП, які не

піддавались хіміко-термічній обробці, відбувається починаючи з розміру карбідного включення близько 50 мкм, тоді як для хромованих зразків цей показник становить 70 мкм при навантаженні 20 Н і 80 мкм при навантаженні 10 Н. Це зумовлено різницею у зчепленні карбідних частинок: у необроблених зразках вони тримаються слабше, ніж у тих, що пройшли дифузійне хромування, де вони міцніше вбудовані в матрицю. У обох випадках діють сили пружності, але енергія пластичної деформації різниться.

На рис. 2 показано схему площини тертя, де в одній з площин знаходиться тверда фаза. Під впливом сил тертя частинки потрапляють на піки нерівностей і утримуються в матриці завдяки енергії взаємодії, яка залежить як від характеристик матеріалу, так і від розміру частинок.

Рис. 2. Схема розташування частинок TiC у поверхневому шарі КЕП

Сили тертя спричиняють пластичну деформацію, відсутність якої в області контакту призводить до збільшення пружних деформацій, що, у свою чергу, супроводжується втратою частини енергії, використаної через дію сил тертя. Через те, що такі процеси є термодинамічно незбалансованими, їх аналіз можливий з використанням дисипативної функції.

$$T \frac{d S_i}{dt} = \bar{\Psi} = \sum \frac{dW_{duc}^i}{dt} + \bar{I}_c A_c,$$

де T – температура системи в °К; $\frac{d S_i}{dt} = \frac{d S_i}{S_k dt}$ – швидкість зміни енергії

системи; $\frac{dW^i}{dt} = \frac{dW^i_{duc}}{S_k dt}$ – швидкість розсіювання енергії; S_i – площа поверхні тимчасового контакту; $\vec{I}_c A_c$ – потужність пливу попутних факторів.

Дисипативні властивості процесів пластичної деформації та формування вільних поверхонь міжфазових взаємодій, де концентруються процеси розсіювання енергії та поява дефектів кристалічної решітки – дислокацій, виникають у результаті пластичної деформації. Дислокації зосереджуються на межах фаз, що веде до порушення сил зчеплення між фазами і, як наслідок, до розсіпчастості однієї з фаз – у цьому випадку мова йде про фазу TiC, що спричиняє абразивне зношування.

Для спрощення введемо поняття хімічного потенціалу дислокації – це енергія, необхідна для створення одного дислокаційного дефекту:

$$\phi_d = \frac{\tau}{\beta}, \quad A_d = \Delta\phi_d = \frac{\Delta\tau}{\Delta\beta},$$

де ϕ_d – хімічний потенціал дислокації; τ – діючі в металах напруження; β – число дислокацій, яке припадає на одиницю деформованої речовини; A_d – утворення та переміщення дислокацій; $\Delta\phi_d$ – різниця хімічних потенціалів для двох напружених станів матеріалу; $\Delta\tau$ – зміцнення матеріалу в процесі його пластичного деформування.

У свою чергу, робота пластичної деформації, яка призводить до виникнення дислокації, записується:

$$dW_{пл} = d\vec{D}A_d,$$

де $d\vec{D} = \frac{dD}{S_i}$ – швидкість накопичення дислокацій в системі.

Поділивши обидві частини цього рівняння на dt , отримаємо вираз для дисипативної функції пластичного деформування матеріалу:

$$\phi_{duc} = \frac{dW_{пл}}{dt} = \frac{d\vec{D}}{dt} A_d = \vec{I}_d A_d,$$

де $\vec{I}_d = \frac{d\vec{D}}{dt}$ – швидкість накопичення дислокацій, віднесеної до одиниці

поверхні контакту і залежить від енергії пластичної деформації в зоні контакту.

Представляючи процес руйнування в зоні тертя як відколювання частинок на границях їх об'єму за рахунок накопичення по них дислокацій, запишемо:

$$\sum \sigma_i dS_i = \sigma_m d\vec{S}_m + \sigma_0 dS_0 - \sigma_d d\vec{S}_d.$$

Отже, дисипативна енергія пластичнодеформованих поверхонь контакту тертя з врахуванням швидкості зміни їх площі (швидкість тертя) приводить до виразу дисипативної функції:

$$\Psi_s = \frac{d\vec{S}_0}{dt}(-\Delta\sigma_0) + \frac{d\vec{S}_m}{dt}(-\Delta\sigma_m),$$

$$\text{де } \Delta\sigma_0 = \sigma_0 - \frac{\sigma_d^0}{2}; \quad \Delta\sigma_m = \sigma_m - \frac{\sigma_d^m}{2};$$

Вирази $\frac{d\vec{S}_0}{dt}$ та $\frac{d\vec{S}_m}{dt}$ є показниками швидкості зміни дисипативної енергії

пластичної деформації на площах контакту в процесі тертя і залежить від багатьох факторів і в першу чергу від навантаження та швидкості процесу тертя. Це знаходить підтвердження в роботах багатьох дослідників [3, 4], які показали, що енергія тертя трансформується в енергію дислокацій і це призводить до крихкості поверхневих шарів і сколювання окремих фаз у зоні тертя.

Вводячи у вираз дисипативної функції коефіцієнти, які характеризують фактори умов тертя (навантаження, швидкість руху, циклічність, температуру і т.п.), а також структурну будову речовини, можна ексклюзивно оцінити характер і ступінь зношування матеріалу при терті.

Висновки. На основі аналізу отриманих даних були виявлені причини високих показників зносостійкості відносно розміру часток наповнювача в композитах на основі епоксидної смоли. Встановлено, що зі збільшенням розміру частинок наповнювача, дисипативна енергія на межі зерен швидше

переходить в пружну енергію, що призводить до окрихчування – втрати сил зв'язку з матрицею і, як наслідок, до руйнування матеріалу. В результаті, ці карбіди сприяють абразивному зношуванню. Підвищення зносостійкості при наявності карбідних включень з розміром зерна до певного ліміту зумовлене особливостями роботи пари тертя і збереженням зв'язних сил між зерном і матрицею через недостатню кількість пружної енергії для крихкого відшарування карбідного зерна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стечишин М. С., Мартинюк А. В., Корнієнко А. О., Медведчук Н. К. Застосування композиційних електролітичних покриттів для підвищення зносостійкості робочих органів ґрунтобробних машин. Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів. 2020. № 22. 193-199с.
2. Derev'yanko O. V., Luchka M. V., Shabalin I. L., Evdokimov V. O., Shlychok E.M. "The Composition Material on Basis of Diamond Powder, which Plated by Cobalt". Abstracts of 3rd International Congress on Ceramics, 4th International Symposium on Advanced Ceramics, Section 14: Advanced Engineering Ceramics and Composites – Osaka, Japan. – Nov. 14-18, 2010 – P.1241-01259.
3. Кіндрачук М. В., Корнієнко А. О., Федорчук С.В., Рибасова Н. О., Гловин А. Л. Дослідження напружено-деформованого стану, структури та зносостійкості композиційних покриттів з різним розміром наповнювача // Проблеми тертя та зношування, 2020. – № 4 (89).– С.37–46. DOI: 10.18372/0370-2197.4(89).15009.
4. Stechyshyn, M., Kornienko, A., Stechyshyna, N., Martynyuk, A., Tsepeniuk, M., Herasymenko, V. (2021). Durability of working bodies of soil-cultivating machines strengthened by composite electrolytic coatings (CEC). *Problems of Tribology*, 26(2/100), 41-49. <https://doi.org/https://doi.org/10.31891/2079-1372-2021-100-2-41-49>

ВПЛИВ НАПІВВОДНОГО ГІПСУ НА ОСНОВНІ ВЛАСТИВОСТІ ТАМПОНАЖНОГО ЦЕМЕНТУ

Кротюк Олександр Ігорович,

Аспірант

ORCID: 0009-0007-2712-8644

Дворкін Леонід Йосипович,

д.т.н, професор

ORCID: 0000-0001-8759-6318

Національний університет водного
господарства та природокористування
м. Рівне, Україна

Вступ. При помелі цементного клінкеру можливе підвищення температури цементу вище 120-140°C, що викликає перехід двоводного гіпсу, який вводиться для регулювання строків тужавлення, до напівводного. Залежно від вмісту в цементі напівводного гіпсу він може суттєво впливати на властивості цементу. Особливостями вимог до тампонажного цементу є необхідність забезпечення відповідного розтікання, водовідділення, міцності на згин у віці 1 доба та часу загуснення до консистенції 30 Вс.

Мета дослідження. Метою досліджень було встановити вплив присутності напівгідратного гіпсу та добавки граншлаку при різному вмісті SO₃ на параметри тампонажного цементу.

Матеріали і методи. Клінкер, який використовувався для досліджень мав наступний мінералогічний склад: C₃S – 57,75%; C₂S – 21,59%; C₃A – 1,57%; C₄AF – 15,81%. Гіпсовий камінь, що додавався до цементу, мав вміст двоводного гіпсу 93,1%. Дослідження проводили з застосуванням математичного планування експериментів [1]. Фазовий стан гіпса визначали дифрактометром, вміст SO₃ аналізатором LECO CS744, водовідділення та розтікання визначали згідно методик ДСТУ Б В.2.7-86-99 ЦЕМЕНТИ ТАМПОНАЖНІ. МЕТОДИ ВИПРОБУВАНЬ. [2]

Результати досліджень та їх аналіз. З метою встановлення взаємозв'язку присутності в цементі напівводного гіпса, граншлаку (в якості

добавки в кількості 15%) та вмісту SO_3 , було застосовано повнофакторний ПФЕ експеримент для трьох факторів: вміст клінкера (x_1), вміст напівводного гіпса (x_2) та загальний вміст SO_3 в цементі (x_3). Умови планування експериментів наведені в табл. 1. Проводили дослідження в лабораторних умовах на лабораторному млині зі змішаним кульово-цильпесним завантаженням. Для дослідження впливу напівводного гіпса використовували в лабораторному млині гіпс попередньо нагрітий до температури $200^\circ C$ в муфельній печі протягом 60 хв. Після термічної обробки дифрактометром було підтверджено повний перехід двоводного гіпса до напівводного гіпса. Поряд з цим також отримані цементі перевірялись на відповідність іншим вимогам згідно ДСТУ Б В.2.7-88-99 ПОРТДАНДЦЕМЕНТИ ТАМПОНАЖНІ, ТЕХНІЧНІ УМОВИ [2], а саме: міцності на згин 1 доба та часу загуснення до консистенції 30 Вс. Згідно ДСТУ для тампонажного цементу типу I міцність на згин у віці 1 доба повинна бути не менше 3,5 МПа, а час загуснення до консистенції 30 Вс не менше 90 хв.

Таблиця 1

Умови планування експериментів

Фактори		Рівень варіювання	
Натуральний вид	кодований вид	-1	+1
% клінкера в цементі	x_1	80	95
% напівводного гіпса в цементі	x_2	1	3
Вміст SO_3 , %	x_3	3	4

Експериментальні результати, що були отримані при реалізації експериментів приведені в табл. 2.

Таблиця 2

Матриця експериментальних результатів

Точки плану	Фактори			Експериментальні значення			
	X_1	X_2	X_3	Водовідділення, мл	Розті-кання, мм	Міцність на згин, 1 доба, МПа	Час загуснення до консистенції 30Вс, хв
1	95	3	4	5	225	5,4	192
2	95	3	3	5	250	5,3	145
3	95	1	4	5,5	270	7,1	135
4	95	1	3	7	280	6,9	152
5	80	3	4	3,5	220	6,07	110
6	80	3	3	4	230	6,8	115
7	80	1	4	3	220	5,7	175
8	80	1	3	3,5	230	5,45	177

Статистична обробка результатів дозволила отримати експериментально-статистичні моделі водовідділення (1), розтікання (2), міцності на згин у віці 1 доба (3) та часу загуснення до консистенції 30 Вс (4).

$$y_1 = 4,56 + 1,0625x_1 - 0,1875x_2 - 0,3125x_3 - 0,4372x_1x_2 - 0,0625x_1x_3 + 0,1875x_2x_3 \quad (1)$$

$$y_2 = 240,63 + 15,625x_1 - 9,375x_2 - 6,875x_3 - 9,375x_1x_2 - 1,875x_1x_3 - 1,875x_2x_3 \quad (2)$$

$$y_3 = 6,09 + 0,085x_1 - 0,1975x_2 - 0,0225x_3 - 0,6275x_1x_2 + 0,0975x_1x_3 - 0,135x_2x_3 \quad (3)$$

$$y_4 = 150,13 + 5,875x_1 - 9,625x_2 + 2,875x_3 + 22,125x_1x_2 + 4,625x_1x_3 + 7,625x_2x_3 \quad (4)$$

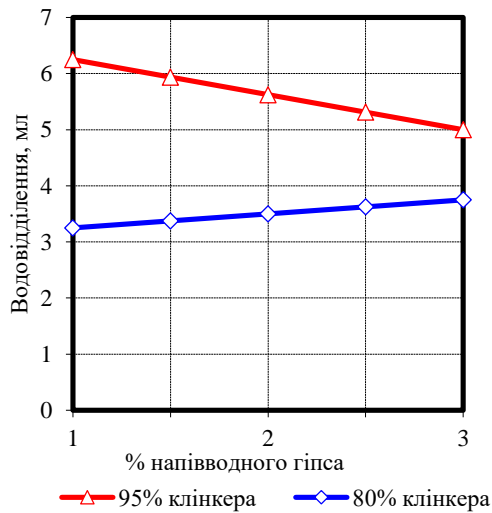
Аналізуючи математичну модель водовідділення (1) бачимо, що підвищення вмісту клінкера (відсутності граншлаку), при помелі цементу, значно підвищує показник водовідділення, а сукупність факторів вмісту шлаку та наявності двоводного гіпса – зменшує водовідділення. Присутність напівводного гіпса незначно впливає на показник водовідділення.

При аналізі математичної моделі розтікання (2), можна стверджувати, що вміст граншлаку в цементі суттєво зменшує показник розтікання, та наявність напівгідрату в цементі також зменшує розтікання. Поєднання факторів вмісту шлаку та наявності двоводного гіпса також зменшує розтікання.

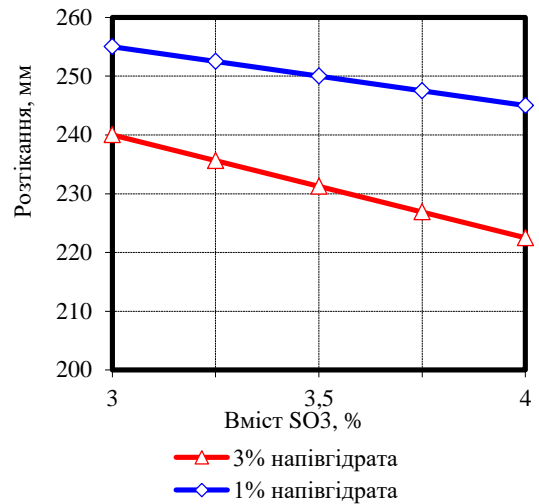
Аналіз математичної моделі міцності на згин у віці 1 доба (3) дозволяє стверджувати, що поєднання факторів вмісту шлаку та наявності двоводного гіпса зменшує показник міцності.

Математична модель часу загуснення до консистенції 30 Вс (4) показує, що поєднання факторів вмісту шлаку та наявності двоводного гіпса додає час загуснення на 22 хвилини, а присутність напівводного гіпса зменшує час загуснення.

За результатами дослідів та обробки результатів було виявлено, що при наявності напівводного гіпса в бездобавочному цементі – водовідділення зменшується, порівняно з наявністю повного гіпса, на 1 мл., що видно на рис. 1, а. В перерахунку на відсотки цей показник складе 0,24%, що є не значним зменшенням.

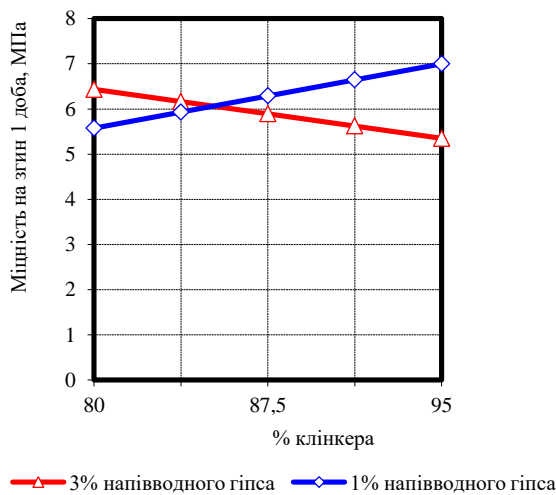
а)

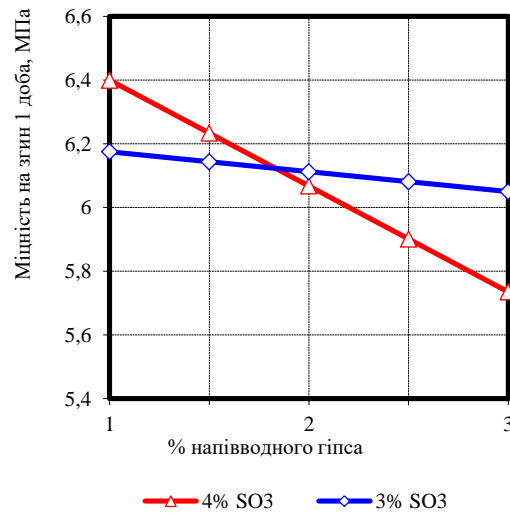
б)

Рис. 1. Залежність водовідділення від вмісту напівводного гіпса та % добавки (граншлаку) в цементі (а), залежність розтікання від вмісту напівводного гіпса та % вмісту SO₃ в цементі (б).

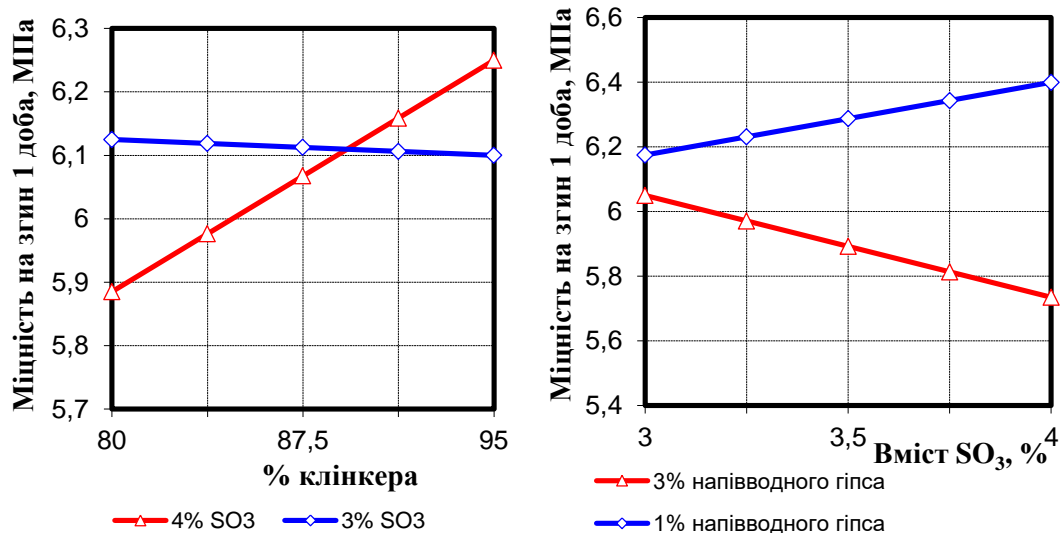
При аналізі отриманих результатів по розтіканню можна прийти висновку, що в присутності в цементі напівводного гіпсу розтікання зменшується на 15-20 мм в порівнянні з повним гіпсом, що видно на рис. 2, б.

а)

б)

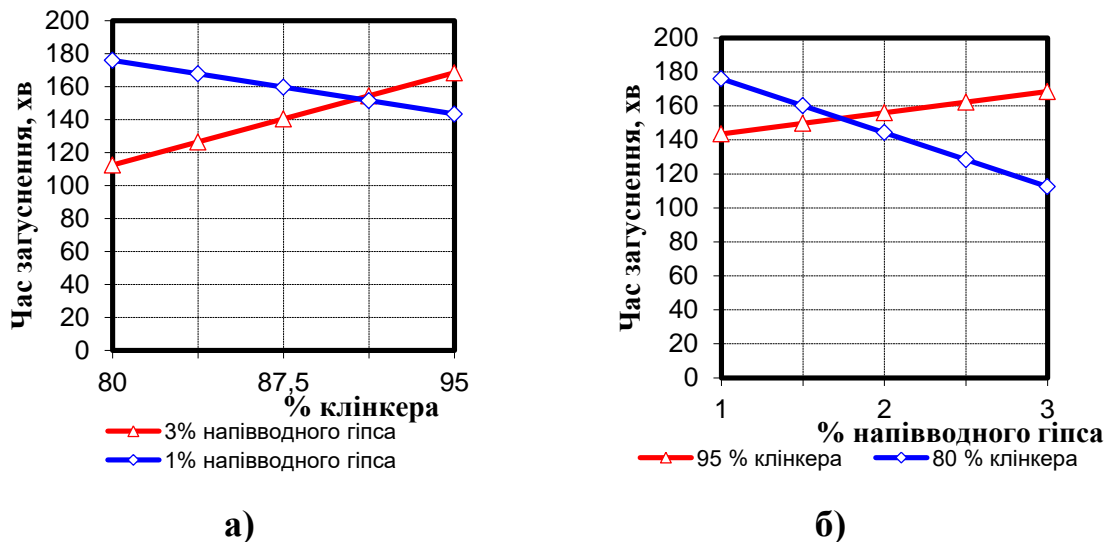
в)

г)

Рис. 2. Залежність міцності на згин у віці 1 доба від вмісту напівводного гіпса та % клінкера в цементі (а), залежність міцності на згин у віці 1 доба від вмісту SO₃ в цементі та вмісту напівводного гіпса (б), залежність міцності на згин у віці 1 доба від вмісту SO₃ в цементі та % вмісту клінкера (в), залежність міцності на згин у віці 1 доба від вмісту напівводного гіпса та вмісту SO₃ в цементі (г).

Аналізуючи результати видно, що міцність зменшується при наявності напівгідрату та без вмісту шлаку (рис. 2, а), а також міцність спадає при одночасній наявності в цементі напівгідрату та вмісту SO₃ – 4%, але спадає при вмісті SO₃ – 3%, що видно на рис. 2, б. Особливо слід відмітити, що при вмісті SO₃ – 3% - наявність напівгідрату в цементі не впливає на міцність на згин у віці 1 доба, що можна побачити на рис. 2, в. На рис. 2, г видно, що при вмісті в цементі SO₃ – 4% та присутності в цементі напівгідрату – міцність падає.

Розглядаючи результати часу загуснення до консистенції 30Вс, можна дійти висновку, що час спадає на 60 хв. при присутності в цементі напівводного гіпса одночасно з шлаком, що видно на рис. 3, а. Час загуснення зростає до 170 хв. при бездобавочному цементі та при присутності напівводного гіпса, а також зростає при напівводному гіпсу в бездобавочному цементі, що видно на рис. 3, б.

Рис. 3. Залежність часу загуснення до консистенції 30 Вс від вмісту напівводного гіпса та % клінкера в цементі (а), залежність часу загуснення до консистенції 30 Вс від % клінкера в цементі та вмісту напівводного гіпса (б).

Висновки. Проведений цикл досліджень дозволив отримати кількісні залежності відсотку вмісту добавки в цементі в якості граншлаку, вмісту напівводного гіпса та загального вмісту SO_3 в цементі.

Аналіз отриманих моделей дозволяє стверджувати, що присутність напівводного гіпсу неоднозначно впливає на властивості тампонажного цементу зменшуючи розтікання цементного тіста але водночас при вмісті напівводного гіпсу – збільшує міцність на згин у віці 1 доба.

Наявність напівгідрату в цементі в кількості 3% - зменшує водовідділення та зменшує тривалість загуснення. Присутність в цементі напівводного гіпса при вмісті в цементі SO_3 на рівні 3% - не впливає на міцність на згин. Також при напівводному гіпсу межа часу загуснення не є меншою за регламентовану в 90 хв.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Дворкін Л. Й. Експериментально-статистичне моделювання при проектуванні складів бетонів : навчальний посібник / Л. Й. Дворкін. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2020. – 205 с.

2. ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ УКРАЇНИ. Будівельні матеріали.
ПОРТЛАДЦЕМЕНТИ ТАМПОНАЖНІ. МЕТОДИ ВИПРОБУВАНЬ. ДСТУ Б
В.2.7-86-99. Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики
України. - Київ, 1999.

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТКАЦЬКИХ ПОЛОТЕН З КРОЛЕВЕЦЬКИМ ОРНАМЕНТОМ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ЖІНОЧОГО КОСТЮМА

Левенко Олександр Васильович,

Красняк Анастасія Олегівна,

студенти

Державний професійно-технічний навчальний заклад

Кролевецьке вище професійне училище

Вступ. / Introductions. Кролевецьке ткацтво набуло характеру промислу вже у XVIII столітті. Перша згадка про кролевецький рушник датується 1639 роком. Та не пішло в забуття мистецтво народних майстрів, творців прекрасних візерунків, воно стало безсмертним пам'ятником творчості і талановитості народу. Традиційні вироби народних промислів та ремесел - це своєрідна народна пам'ять, яка несе духовний досвід народу, зв'язує минуле з сучасним і майбутнім, примножують та збагачують мистецькі традиції досвідчені майстри та викладачі ДПТНЗ "Кролевецьке ВПУ".

Кролевецький рушник, як праатько народного ткацтва, щедро ділиться своїм невичерпним, багатющим орнаментом, вигадливими візерунками із різноманітними виробами побутового вжитку (скатертини, серверветки, килимки, постільна білизна) а також тканиною для інших виборів.

Техніка переборного ткацтва, яка побутує на Кролевеччині - є нематеріальною спадщиною України. Для виробів ткацтва нашого регіону характерним є поєднання білого та червоного кольорів і специфічного орнаментового рішення.

Спираючись на традиції Кролевецького краю, що мають давні та національні коріння, відкриваючи багато таємниць орнаменту, знаходячи золоті ключі мелодій в ньому, згадуючи джерела народних умільців, маючи особисті знання та вивчену інформацію з наукової літератури, періодичних видань, музеїв народного мистецтва, мережі Інтернет, визначаємо чи можливо створити сучасний одяг з кролевецьким орнаментом.

Мета роботи. / Aim. Дослідження ткацьких полотен з різним волокнистим складом з введенням кролевецького орнаменту як матеріалу для виготовлення жіночого одягу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження базувалися на основі системного аналізу, методах аналізу та синтезу, математичних методах оптимізації. Проведено етнографічно-пошукову роботу щодо використання кролевецьких орнаментів у жіночому одязі. Вибрано колористичну композицію та розроблено ескіз моделі сучасного одягу з введенням кролевецького орнаменту. Створено технічний рисунок орнаменту і виготовлено дослідні зразки полотен, які досліджено на в'язкопружні властивості.

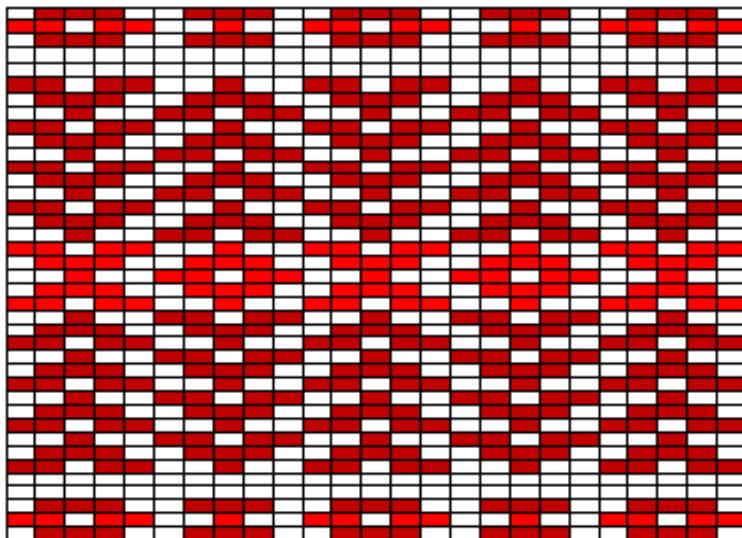
Результати та обговорення./Results and discussion. Кролевецькі поперечносмугасті тканини (човникові тканини) – це тканини, які за своїм орнаментовим рішенням нагадують найпростіші геометричні смуги. Ці тканини мають ґрунтове підткання, яке переплітається з основою в полотняному переплетенні, і узорчате кольорове підткання, яке теж лягає безперервною ниткою від кромки до кромки. Узорчате підткання збагачує тканину орнаментальними смугами, що чергуються смугами вільного ґрунту зі смугами неорнаментального кольорового підткання. Таким чином, орнаментация човникових тканин є орнаментациєю на полі.

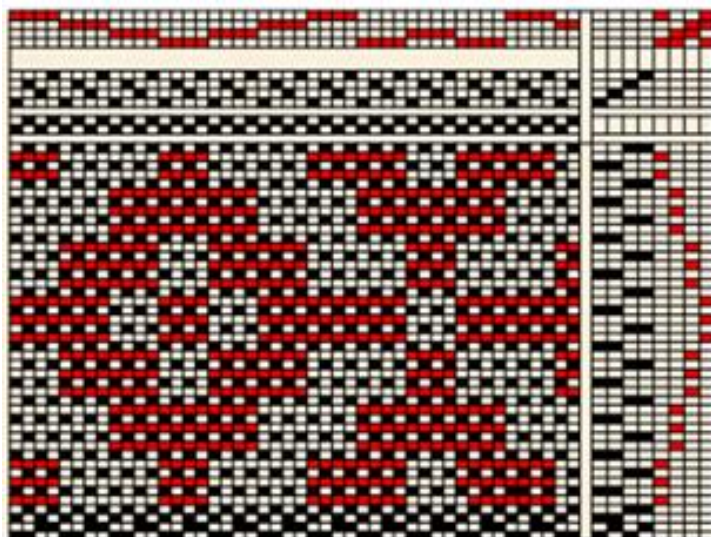
Рис. 1. Поперечносмугасті тканини

Документом на виконання виробу є технічний рисунок, згідно якого виготовляється виріб (тканина). Для створення технічного рисунка необхідно використати канвовий папір, що відповідає щільності тканини та нанести

орнамент в кольорі.

Рис. 2. Технічний рисунок

Рис. 3. Заправний малюнок

Для виготовлення поперечносмугастих тканин з ланкуванням застосовують кролевецький ткацький верстат з 2 групами ремізок: 1 група - 4 ґрунтові ремізки з видовженими вічками галев з розсипрою проборкою ниток основи для виготовлення полотна, 2 група - 4 узорні ремізки з вічками галев звичайних розмірів для виготовлення поперечносмугастого орнаменту.

В якості об'єктів досліджень було обрані: для основи - бавовняну пряжу №40/2, для ґрунтового піткання - пряжу бавовняну №20, для узорного піткання-віскозну пряжу (у 3 складення)

Об'єкти дослідження

Умовне позначення	А	Б
Волокнистий склад, %	100% бавовна	50% бавовна, 50% ПЕ
Переплетення	полотняне	полотняне
Товщина, мм	0,25	0,28
		

Для визначення статичного модуля пружності текстильних матеріалів було використано установку катетометр В-630. На основі отриманих результатів побудовано графік програми зміни навантаження. Визначено величини умовно-миттєвої деформації (ϵ_0), високоеластична ($\epsilon_{в.е.}$) та пластична (залишкова) ($\epsilon_{зал}$) деформації, модуль пружності (E_0).

Деформування основних і утокових ниток тканин під певним кутом прикладання зовнішніх сил суттєво залежить від величини цього кута. При збільшенні кута прикладання зовнішнього навантаження тканин від 0° до 90° зменшується участь основних ниток в процесах деформування і одночасно з тим збільшується участь утокових ниток в цих процесах. При дії зовнішніх сил під кутом 45° до ниток основи в процесах деформування бере участь мінімальна кількість основних і утокових ниток, що призводить до зменшення модуля пружності тканин в цьому напрямку.

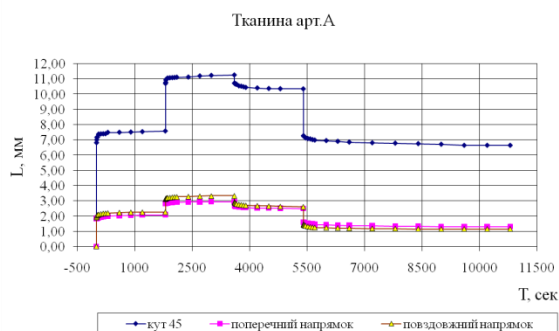
Це пов'язано з тим, що дія зовнішніх сил розтягування під певним кутом до ниток основи тканин призводить до порушення їх будови і, в кінцевому результаті, до розсування ниток основи і утоку, що, звичайно, призводить до зменшення пружності текстильного матеріалу в цьому напрямку. Причому, чим слабше ці нитки закріплені в структурі тканини, тим легше вона руйнується, тим слабше проявляються її в'язко-пружні властивості в цьому напрямку.

При навантаженні тканини під кутом 45° найбільш легко руйнується її

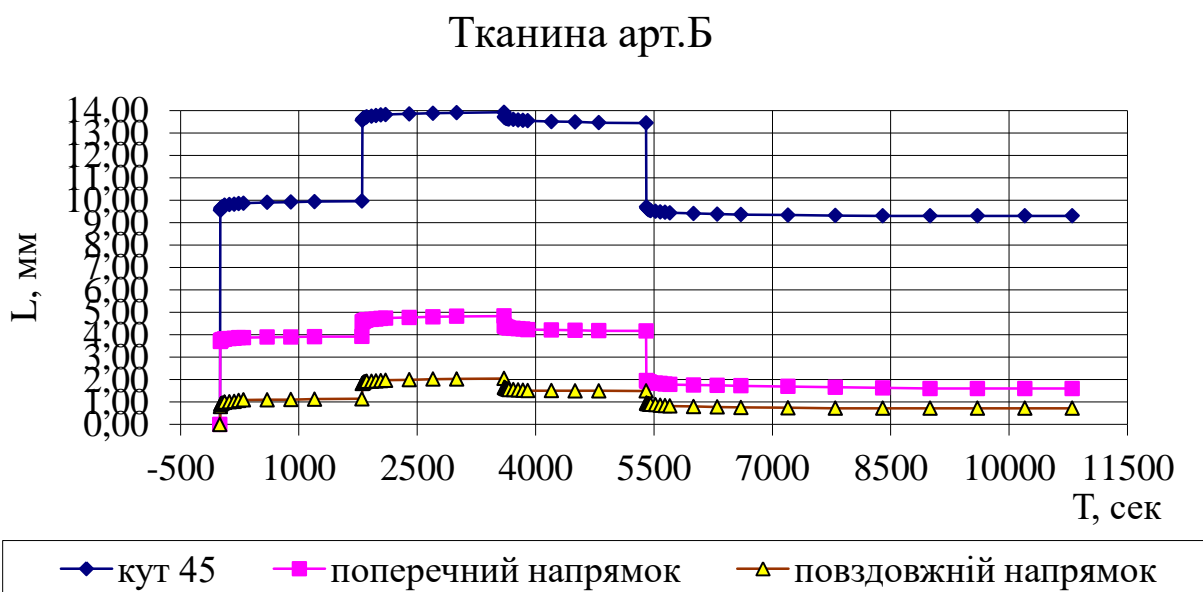
структура, а саме зміщуються нитки основи і утку в напрямку прикладання сил, тобто тканина проявляє мінімальні в'язкопружні властивості, і відповідно, максимальні пластичні властивості.

В цілому необхідно відмітити, що в щільних тканинах полотняного переплетення, в яких кожна нитка основи переплітається з кожною ниткою утку, може бути досягнуте максимально можливе переплетення ниток основи і утку, що обов'язково призведе до підвищення жорсткості тканин.

Міцно закріплені в тканині основні і уткові нитки не можуть проявляти своїх пружно-еластичних властивостей. З погляду на це для виконання цієї роботи була виготовлена тканина полотняного переплетення з пониженою щільністю ниток як по основи так і по утку.

Рис. 4. Статичний модуль пружності. Зразок полотна А (бавовна 100%)

Рис. 5. Статичний модуль пружності. Зразок полотна Б (бавовна 50%, віскоза 50%)

Висновки./Conclusions. Результати досліджень дали можливість зробити припущення, що на основі отриманих показників ткацьке полотно з кролевецьким поперечносмугастим орнаментом доцільно використовувати при виготовленні жіночих костюмів і воно здатне забезпечити гарний зовнішній вигляд виробу.

ЕЛЕКТРОННЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОГНІТИВНЕ ОСНАЩЕННЯ ОСНОВНИХ ТА ДОПОМІЖНИХ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ РІЗАННЯ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Могильницький Микола Васильович,
методист,
Навчально-методичний центр професійно-технічної
освіти у Чернігівській області,
м. Чернігів, Україна

Вступ/Introduction. Інформатизація – складний процес освоєння комп'ютерної (обчислювальної) техніки з метою розрахунків (наукові, економічні тощо), зберігання та впорядкування даних, що в масовій своїй формі триває з 70-х рр. ХХ століття. Початковий етап класичної інформатизації був пов'язаний з крупними технологічними осередками – обчислювальними центрами.. Особливої інтенсифікації така інформатизація набула з середини 1980-х рр. з появою персональних та переносних комп'ютерів (і, звичайно, «проривному» прогресу в мікроелектроніці), що наблизили цю техніку до конкретної людини (паралельно йшов розвиток ринку користувацьких програм) [5]. Подальша мініатюризація дала змогу інтегрувати мікропроцесорні пристрої в широку номенклатуру речей: від промислового та електротехнічного обладнання, засобів зв'язку, до побутової техніки (інформатизація речей). В промисловій галузі мікроелектроніка стала інтегруватися в верстати з програмним та числовим програмним керуванням, електроінструмент (варіант інформатики речей), контрольно-вимірювальні прилади.

За аналогією з допоміжними механічними пристосуваннями, що застосовуються для обробки деталей різанням, але які безпосередньо не беруть участь у цьому процесі, пропонується до введення клас електронних виконавчих допоміжних пристроїв для організації виробничих процесів.

Електронне оснащення («оснастка») (ЕО) – допоміжне обладнання, що має електронний та електромеханічний характер (електродвигуни, ланцюги живлення, роботи та інша допоміжна техніка автоматизації), що не пов'язана з

процесами різання безпосередньо.

Інформаційно-когнітивне оснащення (ІКО) – це допоміжне обладнання та програмне забезпечення, що має електронно-програмний характер, спрямоване на забезпечення виробничих процесів, але не пов'язане з ними безпосередньо.

У підручниках, що висвітлюють роботу на верстатах з ЧПК, а також посібниках заводів-виробників, паспортах, рекламних матеріалах ви прочитаєте набагато більше про механіку верстата, інструменти, що застосовуються, але порівняно мало про його мікроелектронну «начинку» [2; 5]. Навпаки, фахівці-електронники зазвичай обговорюють компонентний склад керуючого обладнання. Розгляд практики дипломного та курсового проектування [3], реалії виробництва показують, що сьогодні механічна та електронна складова мають найважливіше значення саме у своєму синтезі.

Мета роботи./Aim. 1. Поняття електронного та інформаційного оснащення, на думку автора, допоможе сформуванню концепти для перекидання смислового містка між традиційною верстатною справою та супутньою йому сьогодні електронною складовою. Його розгляд корисний як в справі організації навчання здобувачів освіти навчальних закладів різних рівнів (щодо розширення та трансформації навчальних курсів), що цілком йде в дусі часу, так і уточнення суто технологічних питань організації виробництва.

2. Розробка понять ІКО та ЕО в світлі взаємодії навчальних, організаційно-технологічних та соціально-економічних факторів.

3. Потрібно привернути увагу суспільства до застосування цифрової техніки у навчанні та на виробництві, зокрема до більш поглибленого вивчення її стосовно верстатного парку пристроїв з ЧПК, інструменту з мікропроцесорами в різних його вузлах.

Матеріали та методи./Materials and methods. При проведенні роботи були використані наступні методи: вивчення навчальних курсів різних рівнів, державних стандартів професійно-технічної освіти [1], безпосередні бесіди з ветеранами виробництва де застосовувалися верстати з ЧПК в м. Чернігові та м. Києві, бесіди з викладачами та здобувачами освіти закладів П(ПТ)О. Також

зверталася увага на динаміку ринку верстатів: нових, вживаних, модернізованих тощо (Інтернет).

Умовно можна виділити класичну комп'ютерну інформатизацію (розрахунки та зберігання даних на комп'ютерах; з 1980-х рр. набула персональний і широкий користувальницький характер); промислову інформатизацію (верстати та інструмент, роботи); інформатизацію речей (приладобудування, побутова техніка), інформатизацію зв'язку. Сьогодні інформатизацію ототожнюють із цифровізацією – впровадженням цифрової техніки. Але цей процес ширше – він включає соціальні процеси з навчання засобам інформатики та програмування, а також засоби масової телекомунікації. Крім того, в цифровій техніці на певних етапах є аналогові компоненти.

Нерівномірність та кризовість процесів глобалізації призвела до деіндустріалізації країн та цілих регіонів, через що широкий інтерес до промислової інформатизації помітно знизився. Найбільш видимий компонент такої автоматизації – верстати з програмним та числовим (цифровим) програмним управлінням (керуванням, ЧПК, ЧПУ).

До ЕО можна віднести силові електромеханічні блоки верстатів і механізмів та системи керування ними (крокові двигуни, сервоприводи), системи вимірювання на традиційних та нових інженерно-фізичних принципах із пристроєм зворотного зв'язку з блоком керування. Формалізується у техніці теоретико-практичним поняттям – пристрій зв'язку з об'єктом (ПЗО).

Для запису програм застосовується розроблений у 1960-х роках спеціальний код (G-код) для систем управління, близький до ранніх мов програмування. Його використовують верстати з ЧПК, частково роботи, 3D-принтери. Останнім часом систему G-коду піддають модифікації – з метою надання ширших інструментальних засобів так зване параметричне програмування.

Електронні (керуючі) блоки верстатів з ЧПК, що знаходяться на нашому ринку, будуються за трьома умовними схемами: 1) спеціалізований

промисловий комп'ютер (замовний форм-фактор плат і корпусів; великий відсоток замовних комплектуючих); 2) універсальний комп'ютер широкого застосування (управління верстатом йде через плату(и), що вставляють у роз'єми розширення головної, материнської плати) (приклад – Mach3 від компанії ArtSoft USA); 3) мікрокомп'ютер побудований на спеціалізованому процесорі (сімейства мікроконтролерів, зокрема AVR, ESP 8266, Arduino (Arduino Nano, Mini, Mega 2560), Raspberry Pi, Intel 8051 та ін.). Схема 2 дає широкий спектр рішень на основі апаратних плат (блоків), що повністю додаються до основного пристрою, або комбінованих апаратно-програмних рішень. Вона задовольняє очевидним понятійним критеріям оснащення: зміна плати в універсальному комп'ютері змінює і коло вирішуваних комп'ютером завдань, обробних операцій тощо. Насправді така заміна веде до переустановки програм, драйверів чи системи загалом, переналагодження програм. Тому не завжди багаторазова заміна плат та програм до них проста та можлива з легкістю. У разі 3) при переналагодженні обладнання новий цикл обробки можливий або через перепрограмування, або заміною на оброблювальному обладнанні всього мікрокомп'ютера. Всі три схеми можна віднести до ІКО, частково ЕО.

Варіант 1) та 2). Плюси: можливість (або необхідність) запуску операційних систем загального призначення (звичне середовище), тією чи іншою мірою можливість запуску програм загального змісту «на місці» (редактори, засоби CAD/CAE, інструментальні засоби програмування); відносна переналаштовуваність. Мінуси: дорога техніка, високе енергоспоживання, заміна обладнання може спричинити переналаштування системи (багато ускладнюючих проблем). Плюси 3) дешевизна, мініатюризація, низьке енергоспоживання, але менша можливість до налаштувань і менша універсальність (мінуси). 3) відносна складність програмування, для програмування потрібен сторонній комп'ютер і програматор.

У всіх розглянутих варіантах потрібні або переносні пристрої пам'яті (дискети, карти пам'яті, usb-флеш, HDD і SSD), або мережеві засоби (сервери,

модеми, комутатори, мережні плати тощо), коли верстати, конструкторське бюро, відділ АСУ, об'єднані в загальнозаводську мережу. Для переносних пристроїв потрібні пристрої сполучення – кабелі, контролери, док-станції та ін. Відносно комп'ютерних пристроїв перелічені компоненти виступають ІКО самі по собі. До складу систем автоматизації (в т.ч. блоків ЧПУ) входять пристрої введення та виведення (монітори, індикатори, кнопки та клавіатури).

До ІКО можна віднести і програмне забезпечення: операційні системи (загальні та спеціальні), програмні драйвера для плат та обладнання, програми загального призначення (інженерні, САПР) бібліотеки алгоритмів та програм (G-код). Зауважимо, що системи САПР можуть автоматично генерувати G-код за результатами проекту [4].

Економічні чинники ЕО та ІКО залежать від капіталізації, інженерного потенціалу, маркетингу фірм виробників обладнання. В цілому проглядаються тенденції притаманні комп'ютерному ринкові. Потужні транснаціональні компанії (бренди) мають суттєвий відсоток інновацій, розробляють власну електронну компонентну базу та механічну частину. Вони можуть самостійно розробити та виготовити (на замовлення) власні електронні компоненти. Регіональні та національні компанії більш обмежені в можливостях. Для складання своїх приладів вони застосовують компоненти різних виробників та займаються їхнім узгодженням. Механічну частину можуть виробляти місцеві верстатобудівні заводи. Локальні виробники розробляють лише електронні блоки керування, де компоненти жорстко залежать від критерію ціна-якість. Також вони впроваджують масові рішення середніх та невеликих іноземних фірм, більшою мірою з Південно-Східної Азії.

Результати та обговорення /Results and discussion. Окреслені поняття ІКО та ЕО вимагають ґрунтовних знань в відповідних співробітників промислових підприємств з архітектури комп'ютерів (не тільки універсальних, але й спеціалізованих, мікрокомп'ютери тощо), програмування (загальне та G-код; споріднена компетенція: програмування на мікрокалькуляторах в кодах, початкові знання в галузі CAD), спеціальних розділів електротехніки та фізики:

електричних машин і механізмів (крокові двигуни, сервоприводи, плати керування та ін.), типологія компоновки керівних систем для ЧПК (як плата для універсального комп'ютера, як спеціалізований мікроконтролер тощо). Корисним буде систематизація навчальних знань в напрямку нових методів вимірювання відстані та кутових швидкостей на основі лазерних, цифрових контактних та інших датчиків та приладів (інженерно-фізичні компетенції). Багато хто з технічно зорієнтованої молоді прагне скласти персональний комп'ютер. Здобувач освіти, що має досвід складання офісного (побутового) комп'ютера, простіше починає працювати з комп'ютером промисловим.

Автор провів вивчення ситуації з експлуатацією верстатів із ЧПУ у 1980-90-х роках – на одному середньому підприємстві (цивільна сфера). За експлуатацію верстатів там відповідав відділ експлуатації з чотирьох осіб: інженер з обслуговування електронного обладнання, три технологи-програмісти верстатів з ЧПК (два з вищою освітою, один-випускник технікуму). Також верстати освоювали кілька ініціативних робітників, які самостійно або через курси підвищення кваліфікації вивчали мову програмування «G». За серйозних поломок викликали технічну службу сервісу.

Провівши бесіди з висококваліфікованими робітниками (ветеранами виробництва) які працювали ще на старих вітчизняних верстатах з ЧПК 1980-90-х років. З їхнього досвіду видно, що успіхів досягали робітники, які активно освоювали електронний компонент верстата (електроніку та програмування), а не тільки були замкнуті в класичних питаннях металообробки. Звідси можна зробити висновок, що кваліфікованому робітнику потрібні й базові знання та вміння зі збирання комп'ютера, заміни плат, іншого комп'ютерного обладнання, тобто певні компетенції "електроніка", оператора ЕОМ. З цим можливо не всі погодяться зазначивши, що існує технічне обслуговування, гарантійний ремонт, спеціалізовані підрозділи на підприємстві. Але якщо вірити, що майбутнє за верстатами та обладнанням з програмним управлінням, то неминучий їхній прихід і у малий бізнес (підприємницьку діяльність), де цих спеціальних обслуговуючих служб може і

не бути, а справу можуть мати з вживаним, модифікованим обладнанням.

Висновки./Conclusions. Розроблювані поняття сприяють розумінню важливості нових компетенцій як у здобувачів освіти навчальних закладів різних рівнів, так і викладачів, методистів. Ці поняття працюють на зближення загальної та промислової інформатики та електроніки, фізики у викладанні курсів професійно-технічної та інженерної освіти.

Можна висунути припущення, що в закладах професійної (професійно-технічної) освіти доречним буде уведення спеціалізованих курсів з промислової інформатики та електроніки, як уточнення та адаптації загальних знань, отриманих в рамках загальної інформатики та фізики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт професійно-технічної освіти ДСПТО 8211.D0.28.52-2014. Токар. Код: 8211. Квал.: токар 2, 3, 4, 5,6 розрядів. Київ : 2014. 204 с.

2. Ковальов В. А., Гаврушкевич А. Ю., Гаврушкевич Н. В. Інноваційне обладнання автоматизованого виробництва. Конструктивні особливості та основи програмування верстатів з числовим програмним керуванням. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 158 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/36433/1/IOAV_verstaty_ChPK.pdf

3. Лисенко В. В. Система управління верстатом на основі оптимального рішення підбору мікроконтролерів. Дипломна магістерська робота зі спеціальності 123 «Комп'ютерна інженерія». Київський національний ун-т технологій та дизайну. Черкаси, 2021. 114 с.

4. Онофрейчук Н. В. Основи обробки та програмування на верстатах з числовим програмним керуванням. Львів : Світ, 2019. 352 с.

5. Сергієнко А. М. Архітектура комп'ютерів. Київ: НТУУ«КПІ», 2015. 198 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ТА ТВЕРДОСТІ СПЛАВІВ СИСТЕМИ Ti-Al-Mo-V-Cr-Fe

Остапчук Валентина Віталіївна

Старший викладач
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»

Вступ. Широке застосування в авіабудуванні знайшли високолеговані титанові сплави системи Ti-Al-Mo-V-Cr-Fe, наприклад VT22. Зі сплаву VT22 виготовляють деталі шасі, деталі кріплення силової установки; використовується для виготовлення основних елементів силового набору, високонавантажених болтів, шпильок і т.д. Тому дослідження структури та властивостей сплаву VT22 в залежності від режимів термічної обробки є актуальним.

Сплав VT22 є двофазним $\alpha+\beta$ -сплавом, тобто може ефективно зміцнюватися шляхом гартуванням з наступним старінням. Його хімічний склад: 4,5 – 5,9% Al, 4,0 – 5,5% Mo, 4,0 – 5,5% V, 0,5 – 2,0% Cr, 0,5 – 1, 5% Fe. Таким чином, α - та β -тверді розчини досить сильно зміцнені Al, Mo, V, Cr та Fe. Сплав характеризується високою гетерогенністю структури (висока дисперсність суміші α - і β -фаз у зв'язку з приблизно однаковою їх кількістю у структурі сплаву), має суттєвий ефект зміцнювальної обробки і високу прогартуваність. Температура ($\alpha+\beta\leftrightarrow\beta$)- перетворення сплаву VT22 залежить від зміни в межах допуску хімічного складу та коливається в інтервалі 840-870°C.

Ціль роботи. В роботі досліджено вплив режимів гартування та старіння на структуру та твердість титанового сплаву VT22. З цією метою зразки піддавалися гартування при температурах нижче, рівній і вище ($\alpha+\beta\leftrightarrow\beta$) - перетворенню – 750, 850 і 900°C з подальшим старінням при температурах – 400, 500 і 600°C.

Матеріали та методи. Термічна обробка зразків із сплаву VT22

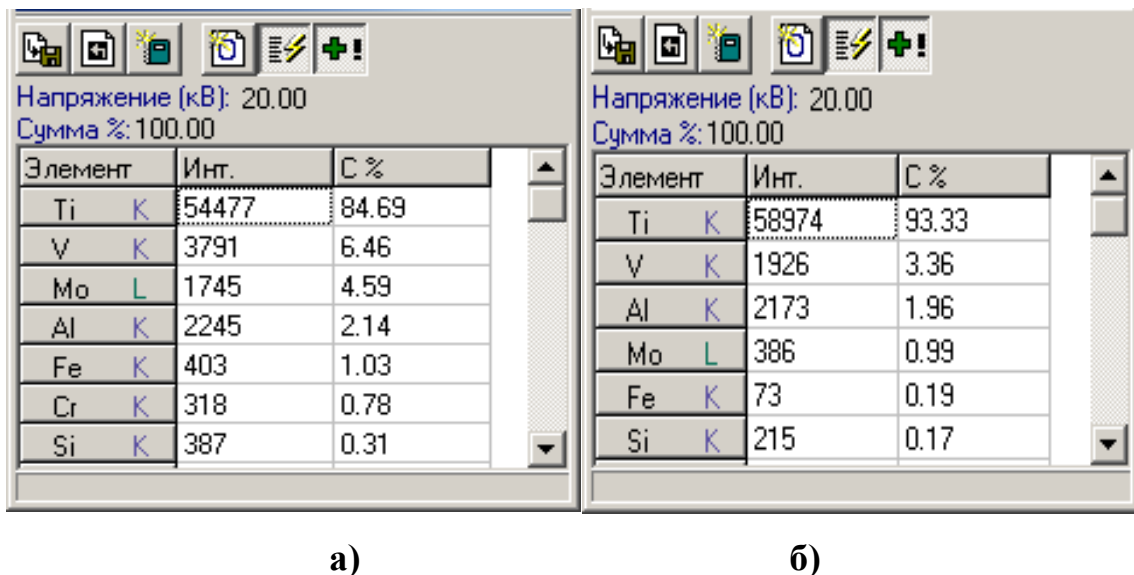
проводилася в електричній камерній лабораторній печі СНОЛ з діапазоном температур 40 – 1100°C. Для аналізу зміни механічних властивостей в результаті гартування та старіння проведено вимірювання твердості за методом Роквелла на твердомірі типу ТК-2 з алмазним індентором.

З метою вивчення структури сплавів після термічної обробки виготовлено мікрошліфи. Травлення мікрошліфів проводилося за кімнатної температури, з використанням реактиву наступного складу: 5 мл HF, 95мл H₂O. Аналіз мікроструктури зразків та дослідження елементного складу фаз в залежності від режимів термічної обробки проведено за допомогою растрового електронного мікроскопа із системою енергодисперсійного мікроаналізу REM-106.

Результати та обговорення. Металографічні дослідження показали, що при температурах гартування 750 і 850°C утворюється структура, що складається з α і β -фаз. Структура сплаву представлена дрібними частинками α -фази на тлі β -матриці, причому в міру підвищення температури гартування частинки α -фази збільшуються, коагулюють, відстань між ними збільшується, а кількість β -фази зростає порівняно з α -фазою. При гартуванні з температури 900°C, що вище температури $\alpha+\beta\leftrightarrow\beta$ -перетворення, структура представлена β -фазою у формі великих рівновісних зерен.

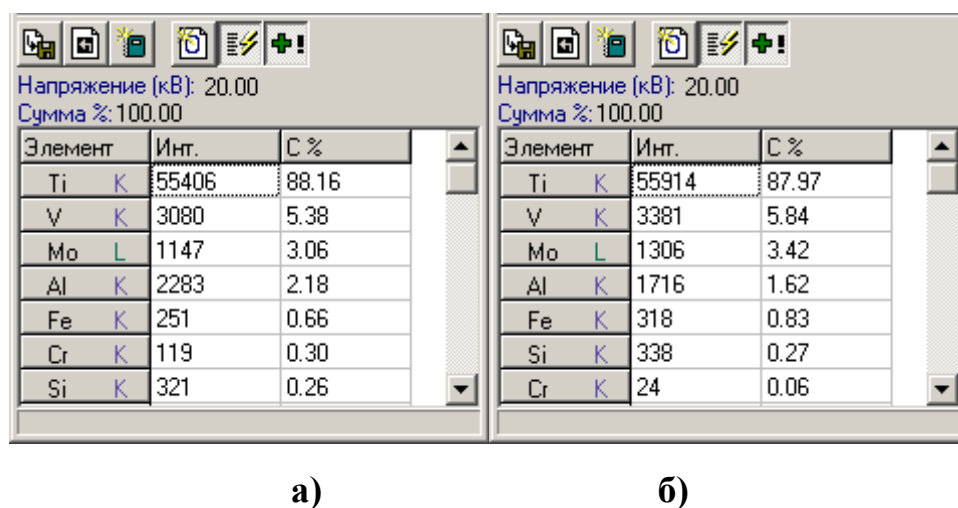
В процесі дослідження, використовуючи растровий електронний мікроскоп із системою енергодисперсійного мікроаналізу REM-106, проаналізовано розподіл легуючих елементів у α - та β -твердих розчинах після гартування (рис. 1) та після старіння (рис. 2).

Аналізуючи склад фаз можна дійти висновку, що загальна кількість легуючих елементів у α -фазі перевищує у 2,3 рази кількість легуючих елементів у β -фазі. Так, у α -фазі заліза більше у 5,4 рази, молібдену – у 4,6 рази, а ванадію – у 1,9 рази, ніж у β -фазі. При цьому вміст алюмінію мало відрізняється, а хром присутній тільки в α -фазі.

Рис. 1. Хімічний склад α -фази (а) та β -фази (б) при гартуванні 850°C

При температурах старіння 400 – 600°C відбувається перерозподіл легуючих елементів між α і β - фазами, що призводить до стабілізації останньої.

Рис. 2. Хімічний склад α -фази (а) та β -фази (б) при старінні 400°C

Аналізуючи склад фаз можна дійти висновку, що при старінні відбувається перерозподіл легуючих елементів між α - та β - фазами, при цьому β -фаза стає більш легованою.

При вивченні впливу температур гартування на зміцнення сплаву зразки, загартовані з температур 750, 850 і 900°C, підлягали старінню при температурах 400, 500 і 600°C протягом 2 годин.

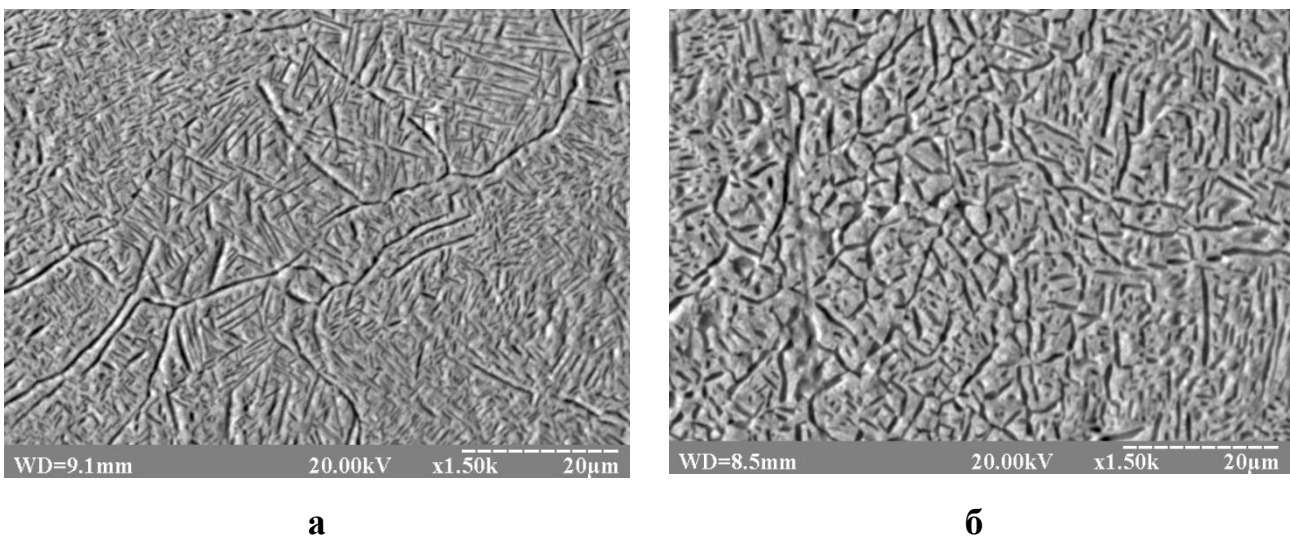
Проаналізовано зміну твердості сплаву VT22 після різних режимів

гартування та старіння. Так, при підвищенні температури гартування ефект зміцнення сплаву після старіння зростає. Наприклад, твердість після гартування $t = 750^{\circ}\text{C}$ та старіння $t = 500^{\circ}\text{C}$ становила 38 HRC. Твердість після гартування $t = 900^{\circ}\text{C}$ та старіння $t = 500^{\circ}\text{C}$ становила 46 HRC.

Збільшення твердості пояснюється тим, що з підвищенням температури гартування та швидкості охолодження фіксується, а отже, і розпадається при старінні більша кількість β -фази, тобто зростає ефект зміцнення сплаву. Максимальна твердість сплаву спостерігалася при температурі старіння 500°C .

З підвищенням температури старіння спостерігається зниження твердості. Це пояснюється коагуляцією високодисперсних частинок вторинної α -фази зі збільшенням часу витримки та підвищенням температури старіння. Так, при гартуванні $t = 750^{\circ}\text{C}$ та старінні $t = 500^{\circ}\text{C}$ розмір частинок вторинної α -фази становив $2,26 \dots 3,95$ мкм, відстань між ними – $0,2 \dots 0,4$ мкм (рис. 3, а); при старінні $t = 600^{\circ}\text{C}$ розмір частинок вторинної α -фази – $5,4 \dots 8,98$ мкм, відстань між ними – $0,7 \dots 0,89$ мкм (рис. 3, б).

Рис. 3. Мікроструктура титанового сплаву VT22 після гартування $t = 750^{\circ}\text{C}$ та старіння $t = 500^{\circ}\text{C}$ (а), $t = 600^{\circ}\text{C}$ (б), $\times 1500$

Висновки. Аналіз результатів досліджень показав:

– при старінні титанового сплаву VT22 відбувається перерозподіл легуючих елементів між α - та β -фазами, при цьому β -фаза стає більш

легованою;

– вищі температури гартування в інтервалі температур, що рекомендуються, дають більший ефект зміцнення сплаву після старіння;

– найкраще поєднання властивостей титанового сплаву ВТ22 досягається гартуванням при температурі 750°C і подальшому старінні при температурі 500°C.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова Е. А., Бочвар Г. А., Брун М. Я., Глазунов С. Г. Титановые сплавы. Металлография титановых сплавов. Москва, 1980. 464 с.

2. Структура и свойства титановых сплавов: сборник статей / редкол.: С. Г. Глазунов и др. ОНТИ, 1972. 255 с.

3. Вульф В. К. Термическая обработка титановых сплавов. Москва, 1969. 376 с.

АКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ: ВІД РУЧНИХ ГРАНАТ ДО КЕРОВАНИХ РАКЕТ

Павленко Андрій Вікторович

Старший судовий експерт
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

Вступ. За останні десятиліття технології вибухових пристроїв зазнали значних змін і вдосконалень, перейшовши від простих ручних гранат до високотехнологічних керованих ракет. Ця еволюція відбувалася на фоні зростаючої потреби в різноманітних військових операціях, а також в контексті розвитку наукових та технологічних досягнень.

Одним з основних напрямків розвитку вибухових пристроїв є їхнє збільшення у точності та управлінні. Керовані ракети, наприклад, відкривають нові можливості в армійській тактиці, дозволяючи точно вражати цілі на великих відстанях із високою ефективністю.

Мета роботи. Дослідження актуальних технологій вибухових пристроїв: від ручних гранат до керованих ракет.

Матеріали та методи. У даній статті матеріали та методи вивчення актуальних технологій вибухових пристроїв включають такі підходи: літературний огляд, аналіз технічних характеристик, спостереження за ринком та індустрією.

Результати та обговорення. Вибуховий пристрій - це технічний пристрій одноразового застосування, що володіє здатністю вибухати, виготовлений особливим чином і призначений для ураження або знищення людей, а також пошкодження різного роду об'єктів. Складається з об'єднання заряду вибухової речовини і засобів його підривання [3].

Будь-який вибуховий пристрій включає до свого складу два ключові елементи: заряд вибухової речовини і засіб ініціювання, без яких неможливо здійснити вибух. Крім основних елементів існують додаткові. До них

відносяться механізми приведення в дію вибухового пристрою, корпус або оболонка вибухового пристрою, предмети маскування, додаткові вражаючі елементи. Наявність додаткових елементів варіюється в залежності від призначення вибухового пристрою і принципу його дії. Пристрій визнається вибуховим, якщо він відповідно містить всі перераховані ознаки [1].

Існує безліч класифікацій вибухових пристроїв, але найголовніша - за термінами дії:

Вибухові пристрої уповільненої дії. Спрацьовують після закінчення заздалегідь встановленого проміжку часу, від декількох хвилин до декількох годин.

Вибухові пристрої короткоповільної дії. Час уповільнення становить від 3 до 10 секунд.

Вибухові пристрої миттєвої дії. Спрацьовують від різного роду зовнішніх впливів, миттєво. Наприклад, при натисканні, натягу або обриві дроту.

Вибухові пристрої змішаної дії. Спрацьовують при попаданні в перешкоду або на землю, а також через кілька секунд після спрацьовування накольного механізму, в разі якщо вибуховий пристрій не зустрів перешкоду [4].

Основними видами вибухових пристроїв військового призначення є боєприпаси та імітаційні засоби.

В основному серед боєприпасів найчастіше використовуються засоби ближнього бою, такі як реактивні і ручні гранати, гранатомети та ін.

Імітаційні засоби - це пристрої, що імітують дію різних боєприпасів у вигляді вибуху або пострілу і призначені для навчання особового складу військових з'єднань і створення імітації бойової обстановки. Імітаційні засоби споряджаються вибуховими речовинами металльної дії, піротехнічними складами, а нерідко і бризантними вибуховими речовинами, що дає їм можливість наносити тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості. Найчастіше застосовуються вибухові пакети, електровибухові пакети, імітаційні патрони та ін. [2]

В даний час різні види вибухових пристроїв використовуються терористами в місцях великого скупчення людей. Найчастіше такими місцями є різні види транспорту: залізничний транспорт, автомобільний транспорт, авіатранспорт і морський транспорт.

Існують різні технічні засоби, що забезпечують безпеку усунення виявлених вибухових пристроїв або запобігання їх спрацьовування до прибуття фахівців:

Протиосколкові ковдри на основі балістичної стійкої тканини СВМ. Вони можуть бути ефективно використані для локалізації дії вибуху як осколкових, так і фугасних боєприпасів різних типів [1].

Контейнери "Плутон-1" і ЕТЦ-2. Дозволяють запобігти ураженню оточуючих людей і обладнання при вибуху в їх робочій камері з масою заряду вибухової речовини до 400 г в тротиловому еквіваленті.

Локалізатори вибуху "Фонтан". Являють собою переносні багатокамерні контейнери, заповнені спеціальною емульсією, по контуру яких виконаний протиосколковий екран на основі арамідних волокон. Вражаюча дія ударної хвилі при вибуху заряду, накритого виробом "Фонтан", зменшується в 10-20 разів, а кількість осколків при підриві ручних гранат – більш ніж в 10 разів [5].

Останні роки принесли значні інновації в розвитку вибухових пристроїв, які охоплюють широкий спектр технологій та застосувань. Ось кілька актуальних технологій у цій області:

1. Наноматеріали. Нанотехнології дозволяють створювати більш ефективні та потужні вибухові речовини, зменшуючи при цьому їхню вагу та обсяг.

2. Електронна активізація. Вибухові пристрої можуть бути активовані електронними сигналами, що забезпечує точність та віддаленість від оператора. Це може бути особливо корисним для військових операцій та боротьби з тероризмом.

3. Керовані ракети та дрони. Військові технології дозволяють

створювати керовані ракети та дрони з вибуховими пристроями, які можуть бути використані для точного ураження цілей на значній відстані.

4. Штучний інтелект. Алгоритми штучного інтелекту дозволяють вдосконалювати системи виявлення та розпізнавання цілей, що забезпечує більш точне та ефективне використання вибухових пристроїв.

5. Мікрохімія та хімічна інженерія. Розвиток мікрохімії дозволяє створювати компактні та потужні вибухові пристрої з різноманітними застосуваннями, включаючи військові, безпекові та промислові [4].

До сучасних керованих ракет типу «повітря – земля» належать:

- Аеробалістична ракета Х-15
- Ракета Х-59
- Протикорабельна ракета Х-31
- Протикорабельна ракета Х-35
- Протикорабельна ракета Х-41 “Москит”
- Протирадіолокаційна ракета Х-58
- Протикорабельна крилата ракета Х-61 “Яхонт” [5].

Технології постійно розвиваються, сприяючи появі більш точних, потужних та ефективних вибухових пристроїв, які використовуються у військовій, поліцейській та цивільній сферах.

Висновки. Таким чином, впровадження, широке поширення і своєчасне використання технічних засобів забезпечення транспортної безпеки дозволять успішно протистояти актам терору і незаконного втручання, що забезпечить стабільну і ефективну роботу транспортного комплексу в сучасних умовах. Разом із зростанням потужності та точності вибухових пристроїв, виникає також необхідність у постійному удосконаленні заходів безпеки для їхнього використання. Це включає в себе розробку та впровадження передових систем розмінування та захисту, а також підвищення кваліфікації військових фахівців, що оперують цими технологіями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басін К. В., Ізотов О. І., Семенюк О. Г. Криміналістична вибухотехніка у боротьбі зі злочинами терористичної спрямованості. Навчальний посібник. Київ, 2012. 194 с.
2. Бахін В. П. Кримінальний вибух: поняття, характеристика, аналіз, розслідування. К.: НАВСУ, 2001. 50 с.
3. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Приходько Ю. П. Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху. Методичні рекомендації. К.: УкрДГРІ, 2013. 36 с.
4. Мельников І. М. Деякі рекомендації по проведенню експертних досліджень вибухових пристроїв. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. К.: НАВСУ, 2001. №1. с. 199-203.
5. Сучасне озброєння і військова техніка Збройних сил Російської Федерації. Довідник учасника ООС / [С. П. Корнійчук, О. В. Турінський, Г. В. Певцов, та ін.]; за заг. ред. С. П. Корнійчука. Х.: ДІСА ПЛЮС, 2020. 1220 с.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА ІНТЕГРУВАННЯ СУБТИТРІВ У ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЮ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ХМАРНОГО СХОВИЩА У ДИНАМІЧНЕ НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ MOODLE

Павловська Ярина Русланівна,

Студент

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. Moodle - це безкоштовна платформа для дистанційного навчання, яка має відкритий вихідний код і не вимагає додаткових витрат на платне програмне забезпечення. Це означає, що будь-який навчальний заклад може використовувати цю ліцензовану платформу без додаткових фінансових вкладень.

Хмарне сховище - це сервіс зберігання даних, який надається через Інтернет та базується на концепції хмарних технологій. Замість того, щоб зберігати дані на локальних пристроях, таких як комп'ютери або сервери, користувачі можуть зберігати свої файли на віддалених серверах, які керуються та підтримуються постачальниками хмарних послуг.

Відеоконференція - це засіб зв'язку, який дозволяє двом або більше людям бачити і чути один одного в реальному часі, використовуючи відео та аудіо технології. Вона може відбуватися через спеціальне програмне забезпечення, веб-додатки або мобільні додатки, які дозволяють учасникам спілкуватися між собою віддалено, навіть якщо вони знаходяться на значній відстані один від одного. Відеоконференції дозволяють проводити зустрічі, наради, навчання та інші форми спілкування в реальному часі, що дозволяє ефективно взаємодіяти з колегами, студентами, клієнтами тощо без фізичної присутності в одному місці. Вони стають дедалі більш популярними в умовах зростаючої потреби у віддаленому спілкуванні та роботі.

Субтитри - це письмовий текст, який відображається на екрані під час відтворення аудіо або відео матеріалу. Вони призначені для того, щоб надати

додаткову інформацію або текстовий еквівалент того, що сказано або відображено на екрані. У випадку відеоконференцій, субтитри можуть використовуватися для того, щоб зробити комунікацію більш доступною для людей з вадами слуху або для полегшення розуміння мови, якщо вона є іншою, ніж рідна мова користувача.

Мета роботи. Мета роботи полягає у дослідженні та впровадженні інноваційного підходу до підтримки доступності та зрозумілості комунікації в онлайн-середовищі за допомогою інтеграції субтитрів у відеоконференції на платформі Moodle. Конкретні цілі роботи включають:

1. Дослідження сучасних тенденцій та технологій: Аналіз можливостей і технологій інтеграції субтитрів у відеоконференції, зокрема ручного введення та автоматичного розпізнавання мови.

2. Розробка технічних рішень: Розроблення методів інтеграції субтитрів у відеоконференції на основі вивчення різних підходів та аналізу їхньої ефективності.

3. Впровадження на платформі Moodle: Інтеграція розроблених технічних рішень у середовище Moodle для забезпечення можливості додавання субтитрів до відеоконференцій.

4. Оцінка ефективності та зручності: Проведення тестування і оцінки розроблених рішень з метою визначення їхньої ефективності та зручності використання для користувачів Moodle.

Проблема та її актуальність є критичними аспектами у будь-якому дослідженні чи проєкті, оскільки вони сумнівно ставлять під сумнів їхню необхідність і значущість для відповідної галузі, конкретної групи користувачів або суспільства в цілому. У цьому випадку ми досліджуємо можливість інтеграції субтитрів у відеоконференції та впровадження хмарного сховища в динамічне навчальне середовище Moodle.

Актуальність інклюзивної освіти. В сучасному світі постійно зростає важливість інклюзивної освіти, де різні групи людей із різними потребами мають право на доступне навчання. Інтеграція функціоналу такого, як субтитри

у відеоконференціях може досить суттєво полегшити доступ до навчання для людей із слуховими вадами. Глобальна дистанційна освіта. В сучасному світі йде активний розвиток глобальної дистанційної освіти і тому важливо мати зручні інструменти для навчання і спілкування у мережі. Хмарні сховища та відеоконференції вже давно стали необхідними елементами освітнього процесу.

Роль візуальної інформації. Відео – це без перебільшення, потужний засіб комунікації, та інтеграція субтитрів допомагає розширити досяжність і зрозумілість відеоконтенту для різних аудиторій.

Зростаюча кількість користувачів Moodle. Moodle – це одна із найпопулярніших платформ для дистанційного навчання. Створення хмарного сховища в Moodle може спростити зберігання і обмін матеріалами для вчителів і студентів.

Технологічний прогрес. Із ростом технологічних можливостей та доступної високошвидкісної мережі Інтернет з'являються нові способи покращення навчання і спілкування через відео і “хмару”.

Матеріали та методи. Інтеграція субтитрів у відеоконференцію є надзвичайно важливою складовою для забезпечення доступності і зрозумілості в комунікації між користувачами в онлайн-середовищі. Спеціально розроблені субтитри є необхідними. Вони супроводжують відеоконтент та мають ряд переваг:

1. Підтримка різних аудиторій. Субтитри дозволять людям із вадами слуху чи тим, хто не володіє мовою, якою ведеться конференція, розуміти та отримувати інформацію.

2. Покращення зрозумілості. Субтитри допоможуть визначити слова чи вирази, які можуть бути важкими для розуміння через акценти, навколишній шум, чи інші чинники.

3. Підвищення взаємодії. Учасники відеоконференції зможуть швидше сприймати важливий контент, який відображається субтитрами.

Існують кілька методів інтеграції субтитрів:

1. Ручне введення субтитрів. Вводяться людьми вручну під час

відеоконференції. Вважаю це дуже часозатратним і зрозуміло не завжди точним способом.

2. Використання автоматичного розпізнавання мови. Додатки чи веб-сервіси, які використовують ШІ (штучний інтелект), автоматично генерують субтитри на основі розпізнавання мови. Різні великі корпорації надають подібний функціонал власної розробки у своїх сервісах, що ми можемо бачити, для прикладу, на YouTube.

Інтелектуальні системи для автоматичного розпізнавання мови спікера та перекладу її на іншу використовують технології машинного навчання і обробки природної мови, що зазвичай базується на нейронних мережах. Вони можуть значно полегшити процес створення субтитрів, забезпечуючи точність і швидкість.

Переваги такої системи включають:

1. Швидкість та ефективність. Субтитри автоматично створюються в режимі реального часу. Для цього варто використовувати асинхронну модель написання фронт- та бекенд сервісів через високе навантаження на одиницю часу, якщо спікерів декілька.

2. Точність. Висока якість розпізнавання природної мови забезпечить правильність субтитрів та відповідно їх переклад.

В результаті виходить, що інтеграція інтелектуальної системи для автоматичного розпізнавання голосу та генерації субтитрів у відеоконференції є ключовим елементом для забезпечення доступності і зрозумілості в комунікації у мережі.

У сучасному світі хмарні сховища стали незамінною складовою для зберігання, обміну чи доступу до навчальних матеріалів. Їхня роль полягає у:

1. Зручний доступ до матеріалів. Хмарні сховища дають можливість студентам чи викладачам отримувати доступ до навчальних ресурсів із будь-якого пристрою та місця із Інтернетом.

2. Спільна робота. Хмарні сховища дозволяють спільно працювати над проектами чи завданнями, спільно редагувати документи чи обмінюватися

коментарями.

3. Збереження даних. Забезпечують надійне зберігання інформації, що дуже важливо для довгострокового навчання і архівування навчальних матеріалів.

Під час вибору технологій для реалізації хмарного сховища у Moodle, важливо враховувати такі критерії:

1. Сумісність з Moodle. Обрані технології повинні легко інтегруватися із Moodle, щоб спростити обмін файлами.

2. Масштабованість. Платформа повинна бути масштабованою, бо вона повинна відповідати потребам великих навчальних закладів і великої кількості користувачів.

3. Безпека даних. Дуже важливо, щоб платформа надавала досить надійний рівень безпеки для збереження навчальних матеріалів і особистих даних користувачів. Звичайно потрібно попереджувати користувача одразу про обробку його приватної інформації через Privacy Policy, проте це вже юридичне питання.

Для реалізації хмарного сховища в самому Moodle можна використовувати різні рішення, включаючи інтеграцію із популярними хмарними сервісами такими, як Google Drive, Dropbox чи власно розроблене рішення на Node та React чи інших стеках. Використання Node.js і React в розробці хмарного сховища Node.js забезпечує надвисоку швидкість обробки запитів через використання двигуна V8 від Google, а React у свою чергу забезпечує ефективне і швидке відображення користувацького інтерфейсу через підхід SPA від корпорації Meta.

Загальна перевага використання хмарного сховища у Moodle і технологій Node та React полягає у покращенні навчального процесу, забезпечуючи зручний доступ до навчальних матеріалів.

Поєднання інтелектуальної системи і хмарного сховища стало ключовим етапом покращення навчального процесу у віддалених чи традиційних освітніх середовищах.

Результати та обговорення. Інтеграція інтелектуальної системи і хмарного сховища у Moodle є важливим кроком у покращенні навчального процесу і забезпеченні доступності до навчання для всіх учасників незалежно від потреб чи вад.

Під час дослідження було розглянуто два важливі аспекти у сфері освіти і навчання: інтеграцію ІС для генерації субтитрів у відеоконференціях і реалізацію хмарного сховища у навчальному середовищі Moodle. Даний функціонал допоможе зробити навчання більш доступним, зрозумілим і ефективним для всіх учасників навчального процесу. Інтеграція ІС для автоматичної генерації субтитрів у відеоконференціях призведе до покращення доступності навчання для людей із вадами слуху і сприяє загальному підвищенню якості сприйняття інформації для всіх студентів, які не знають мови спікера. Реалізація хмарного сховища у навчальному середовищі Moodle робить зберігання і обмін навчальними матеріалами зрозумілим і ефективним. Викладачі і студенти зможуть із легкістю завантажувати, зберігати і обмінюватися навчальними документами, спільно працювати над проєктами і завданнями, а також забезпечувати безпеку і надійність даних.

Висновки. Студенти отримують більше можливостей для розуміння і сприйняття навчального матеріалу, а викладачі зможуть працювати більш ефективно та ефективніше керувати навчальним процесом.

Подальші дослідження можна спрямувати на розробку нових інтелектуальних рішень для покращення навчального процесу і дослідження впливу нового функціоналу на результативність і задоволеність студентів і викладачів. Також важливо покращувати питання безпеки і конфіденційності даних у хмарному сховищі за допомогою різного роду шифрувань. В загальному інтеграція інтелектуальної системи і хмарного сховища у навчальний процес – це шлях покращення якості освіти і забезпечення доступності навчання для всіх, і стане важливим кроком у розвитку сучасної освіти.

ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТА

Пахомов Станіслав Станіславович,

Магістрант

Василюк Андрій Степанович,

к.т.н., доцент

Швед Данило Романович,

Аспірант

Національний університет “Львівська Політехніка”

м. Львів, Україна

Вступ

Сфера інформаційних технологій – динамічна галузь, яка стрімко розвивається і все більше впливає на повсякденне життя [1, 2]. Заради вирішення проблеми з недостатнім кількістю кваліфікованих кадрів, компанії все частіше звертаються до молодих фахівців. Однак цей підхід має свої недоліки, зокрема відсутність попереднього досвіду роботи на реальних проектах. Приймаючи на роботу молодих спеціалістів, роботодавець бере на себе певні ризики, такі як нездатність кандидата виконати роботу після завершення випробувального періоду, його можливий перехід до іншої компанії, що може завдати збитків, та відсутність інформації про рівень підготовки, що може призвести до невідпрацювання інвестицій компанії у підготовку цього спеціаліста.

Ціль роботи

Метою дослідженого проведеного у даній роботі є удосконалення процесу обліку фахових вмінь студента для його мотивування та презентації досягнень шляхом розроблення інформаційної системи супроводу такого процесу. Для досягнення цієї мети у даній роботі поставлено та визначено такі завдання:

- аналіз існуючих інформаційних систем обліку фахових умінь

спеціалістів ІТ галузі, їхні переваги та недоліки, визначення основних функцій такої інформаційної системи;

- розроблення моделі та формулювання основних вимог до створюваної інтелектуальної інформаційної системи;
- розроблення алгоритму перевірки достовірності в інформації в електронних портфоліо студентів;
- розроблення логічної моделі системи, моделі використання системи;
- розроблення інформаційної системи е-портфоліо для обліку фахових вмінь спеціалістів та вакансій.

Матеріали та методи

Для забезпечення зручного та швидкого пошуку потрібно розробити сторінку пошуку з відповідними фільтрами. Механізм пошуку має бути досить інтелектуальним, щоб надавати найбільш релевантні результати, враховуючи введені комбінації навичок. Для вирішення цієї проблеми необхідно збирати статистику переглядів портфоліо та вакансій, а також пошукових запитів у системі та використовувати цю інформацію для відображення результатів. При кожному пошуковому запиті система повинна оновлювати статистику, додаючи дані про використані фільтри, і потім використовувати ці фільтри разом із наявною статистикою для фільтрації та сортування даних, повертаючи результати разом із унікальним ідентифікатором пошуку.

Результати та обговорення

Для оцінки ефективності механізму інтелектуального пошуку були залучені потенційні користувачі для проведення експертної оцінки системи. Користувачам було запропоновано використовувати систему з увімкненим та вимкненим механізмом інтелектуального пошуку, щоб вони могли висловити своє враження про зручність користування. Результати показали, що механізм інтелектуального пошуку значно полегшує використання системи. Користувачі відзначили, що система, використовуючи цей механізм, частіше надає першочергово саме ті результати, які їх цікавлять найбільше. Це можливо

завдяки аналізу попередніх переглядів, що дозволяє системі персоналізувати результати кожного пошукового запиту, враховуючи вподобання користувача та стараючись підібрати найкращі варіанти.

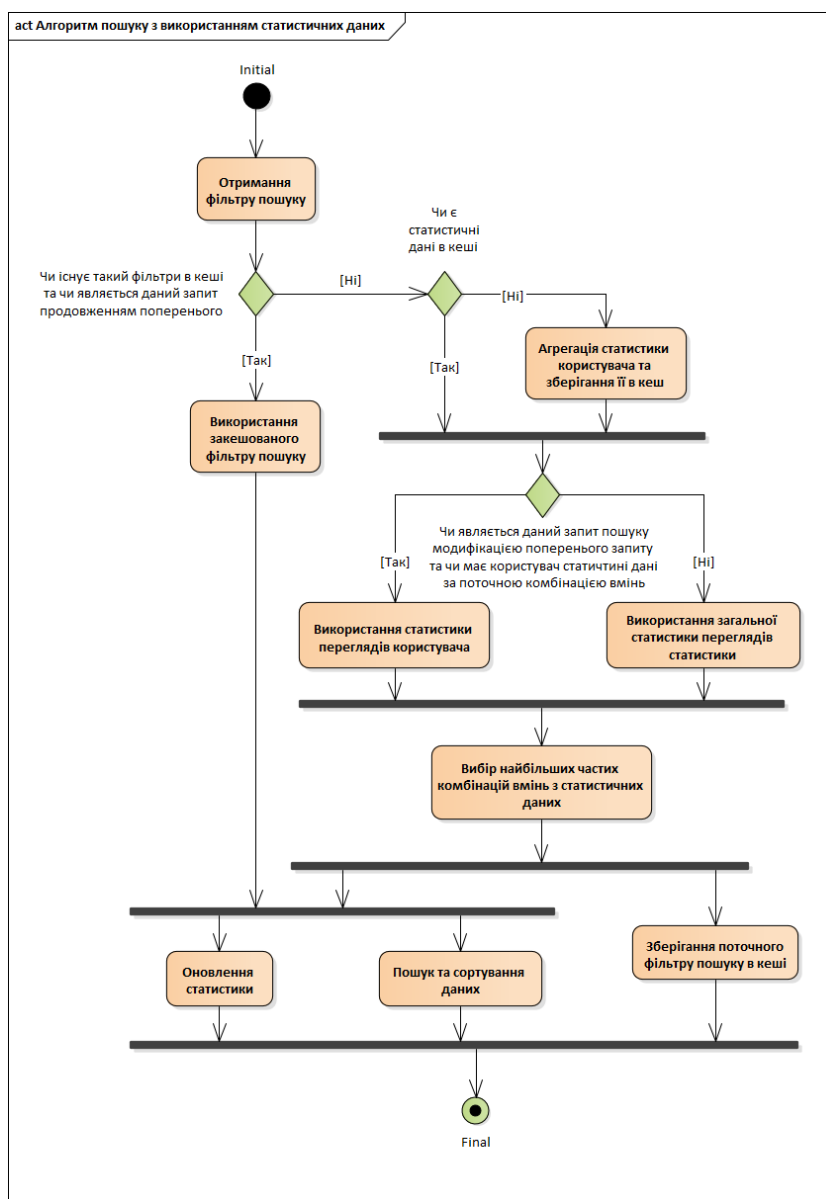

Рис. 1. Діаграма алгоритму пошуку з використанням статистичних даних

Висновки

У ході роботи розглянуто питання використання електронного портфоліо у системі навчання. Для застосування електронного портфоліо у навчанні було створено інформаційну систему у якій студентів пропонується зробити дане портфоліо, а роботодавцеві пропонується створити вакансії. Під час аналізу питання, а саме вплив електронних портфоліо на систему навчання було

виявлено декілька переваг та недоліків використання даної інструменту. Серед переваг варто виділити: підвищення мотивації студентів до навчання, покращення якості знань, а також спрощення способу найму студентів на їхню першу роботу у сфері ІТ; роботодавці отримують кращі умови для знаходження працівників на відкриті вакансії у своїх компаніях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Петренко Л. М. Е-портфоліо: суть, функції, перспективи використання в навчанні і на ринку праці / Петренко Л. М. // Нові інформаційні технології в освіті для всіх ІТЕА 2015. Київ 2015, Ч. 2, десята міжнародна конференція. С. 96-100.

2. Aleksandrs Gorbunovs Competence Development in a Combined Assessment and Collaborative e-portfolio Information System / Aleksandrs Gorbunovs, Atis Kapenieks, Ieva Kudina // ScienceDirect: електронні статті URL: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2013.12.009>

3. Marta Fransoy Student Portfolio as a Learning Tool in UPC-BARCELONATECH Technical and Health Degrees. Good Practices in GTPoE-RIMA / Marta Fransoy, Francesc Josep Sánchez-Robert, Montse Augé, M. Núria Salà // ScienceDirect: електронні статті URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.422>

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В СФЕРІ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ КРОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Підпригора Юрій Анатолійович

консультант-експерт

Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions.

Управління якістю розмінування це комплекс заходів, спрямованих на організацію проведення процедур щодо якості розмінування.

Мета роботи. / Aim.

Метою роботи є визначення основних положень системи управління якістю в сфері протимінної діяльності.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Система управління якості в сфері протимінної діяльності охоплює наступні напрями:

1. Оцінку відповідності організацій, процесів, продукції та послуг.
2. Сертифікацію організацій, обладнання, процесів, послуг.
3. Інспектування очищеної/розмінованої території.
4. Внутрішню систему управління якістю оператора протимінної діяльності.

Управління якістю в сфері протимінної діяльності здійснюють орган координації питань з протимінної діяльності (ОКПМД) та оперативний орган (ОО) ОКПМД. Управління якістю та оцінювання відповідності організацій, процесів, продукції, послуг визначеним вимогам містять наступні процеси: планування, забезпечення, контролювання та поліпшення якості.

Планування контролю якості здійснюють ОКПМД, ОО та оператори протимінної діяльності під час підготування до виконання завдань протимінної

діяльності.

Поліпшення якості здійснюють оператори протимінної діяльності проведенням коригувальних заходів щодо усунення невідповідностей, виявлених у процесі оцінювання та/або моніторингу. Також вони створюють та реалізують задокументовану внутрішню систему управління якістю згідно з ДСТУ ISO 9001.

Система оцінки відповідності, сертифікації та інспектування організацій, процесів, продукції та послуг у сфері протимінної діяльності охоплює:

- орган оцінки відповідності (ООВ), їх повноваження та заходи, які вони здійснюють;
- нормативні документи, які регламентують процеси сертифікації, оцінки відповідності та інспектування;
- операторів протимінної діяльності, продукцію, процеси та вимоги до них.

Системи управління якістю операторів протимінної діяльності повинні відповідати вимогам згідно ДСТУ ISO 9001.

Результати та обговорення./Results and discussion

Під час сертифікації організацій та процесів орган сертифікації (ОС) проводить оцінювання відповідності організацій, ресурсів, процесів визначеним вимогам. Під час сертифікації продукції та послуг проводять оцінювання відповідності та випробування продукції, послуг із залученням органів інспектування та випробувальних лабораторій.

Оцінювання відповідності процесів розмінування та його результатів (розмінованої місцевості) здійснює орган інспектування (ОІ).

Сертифікацію організацій з розмінування, обладнання, процесів протимінної діяльності проводять згідно з ДСТУ EN ISO/IEC 17067, ДСТУ EN ISO/IEC 17065.

ОС веде та зберігає облікову документацію щодо всіх ООВ і виданих сертифікатів, а також будь-яку інформацію, яка потрібна для їх розуміння та тлумачення. Всю облікову документацію надійно зберігають впродовж

щонайменше п'яти років, з дотриманням її безпеки й конфіденційності стосовно заявника. ОС зберігає документацію, щоб продемонструвати, що всі вимоги до процесу сертифікації виконані ефективно. ОС забезпечує перевезення, передавання й пересилання документації лише способом, що забезпечує дотримання умов конфіденційності. Якщо порядок сертифікації передбачає проведення повторного оцінювання продукції в межах визначеного циклу, документи необхідно зберігати щонайменше для поточного й попереднього циклу сертифікації. Інакше документи необхідно зберігати в період, визнаний ОС.

ОКПМД створює справедливу й неупереджену систему надання операторам протимінної діяльності можливості оскаржувати рішення ОС, які, на їх думку, є несправедливими, або в разі виникнення нових фактів.

ОС розробляє порядок отримання, оцінювання й прийняття рішень щодо скарг та апеляцій, реєструє та відстежує їх, а також дії, які виконують для їх вирішення. Аналізування скарги або апеляції, прийняття рішення за результатами розгляду та його затвердження проводить апеляційна комісія. У разі, якщо апеляцію або скаргу подають на діяльність ОС, її розглядає рада з неупередженості ОКПМД.

Інспектування очищеної/розмінованої місцевості дає можливість переконатися в тому, що під час проведення очищення/розмінування виконано всі вимоги та процедури, організація з розмінування видалила або знищила всі міни/вибухонебезпечні залишки війни з визначеного району в межах визначеної глибини залягання й очищена/розмінована місцевість та об'єкти інфраструктури безпечні й придатні до використання. Інспектування значно й послідовно підвищує якість виконання завдань з очищення/розмінування і зменшує кількість невідповідностей.

Інспектування очищеної/розмінованої місцевості проводять після того, як організація з розмінування заявила, що очищення/розмінування ділянки завершено. В ході інспектування місцевості після очищення/розмінування необхідно перевірити правильність і точність маркування очищених/

розмінованих та неочищених/нерозмінованих ділянок. Будь яка критична невідповідність, виявлена під час інспектування, матиме значні фінансові й репутаційні наслідки для організації та може призвести до повторного очищення/розмінування ділянки землі або може знайти відображення в сертифікаційному статусі організації.

Будь-які суперечності між фахівцями з інспектування й організаціями з розмінування вирішуються згідно з ДСТУ EN ISO/IEC 17020 з залученням ОКПМД, якщо необхідно.

Висновки./Conclusions. Система управління якістю в сфері протимінної діяльності полягає в реалізації комплексу заходів, спрямованих на організацію проведення процедур щодо якості розмінування.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ РОБОТИ ЕЛЕКТРОННОГО НОСА

Прокоф'єва Людмила Леонідівна,

старший викладач

Кушнір Марина Валеріївна,

Студентка

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. В даній роботі розглянуто історію створення «електронного носа», основні принципи його дії у порівнянні з людськими рецепторами нюху, переваги та недоліки використання.

Мета роботи./Aim. Мета дослідження – довести ефективність використання електронного носа на різних виробництвах. В рамках дослідження розглянуто компоненти та принцип дії різних сенсорів для аналізу запаху.

Матеріали та методи./Materials and methods. Принцип створення електронного носа досить складний, бо він базується на імітації нюхової системи людини. Для більш легкого розуміння вирішили виділити три основні частини нюхової системи людини:

1. Частина, що сприймає запахи. Вона складається з нюхових залоз і системи доставки запаху;
2. Нервова система, що передає сигнали між мозком і рештою тіла;
3. Система прийняття рішень, яка здатна розпізнавати, ідентифікувати та діяти на нюх, що відчувається через мозок.

Створення систем електронних носів почалося не так вже і давно. Одним з перших повідомлень про створення було у 1982 році у Англії і це надихнуло інших на створення подібних систем. А вже у 1991 році було досліджено механізми, розпізнавання запахів і обмеження нюхового сприйняття людини на молекулярному рівні. Це відкриття дозволило творити нові шляхи для розробки системи електронного носа замість використання складного нюхового

сприйняття людини.

На теперішній час система електронного носа аналізує запах таким чином:

1. Запах взаємодіє з датчиком, в основі якого може лежати провідний полімер чи інший матеріал, що реагує на певний тип запаху;
2. Взаємодія чутливого матеріалу з запахом призводить до зміни властивостей матеріалу;
3. Завдяки цій зміні датчики генерують електричний сигнал, отримані значення перетворюються з аналогового на цифровий сигнал та модифікуються завдяки обробці сигналу;
4. Отримані данні зберігаються в пам'яті комп'ютера для подальшого аналізу.

Аналіз отриманих даних зазвичай виконується за допомогою контрольованих або неконтрольованих алгоритмів машинного навчання. До них входять: аналіз головних компонентів, ієрархічний аналіз, метод візуалізації та використання штучного інтелекту.

Результати та обговорення./Results and discussion. На даний час системи електронного носа створено з різноманітних матриць газових сенсорів, застосовуються в усіх основних секторах, таких як: сільське та лісове господарство, промислові процеси, при аналізі екологічного середовища, на космічних станціях, в медицині, при ідентифікації людини, у фармацевтиці, в судовій експертизі, в військовій справі, у промисловості харчових продуктів тощо. І надалі продовжуватимуть з'являтися нові галузі використання електронного носу у інших галузях.

Використання системи електронного носа досить розповсюджено, зважаючи на те, що система добре показала себе у визначенні якості багатьох продуктів. Однак вони мають свої недоліки. Функціонування електронного носа погіршується з часом, тому слід перевіряти правильність роботи датчиків, щоб підтримувати їх ефективність. Від минулого до сьогодні все ще тривають дослідження щодо розробки електронних носів, які характеризуються

високою точністю.

Висновки./Conclusions. Дослідження основних принципів роботи електронного носа є ключовим етапом у розумінні його функціонування та потенціалу застосування. Шляхом вивчення структури та архітектури цього пристрою, можна отримати більш глибоке уявлення про механізми, які лежать в його основі.

Підсумовуючи можна сказати, що застосування таких пристроїв як електронний ніс має значний потенціал у різних галузях, насамперед, медицину, харчову промисловість та екологічну безпеку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія та основний принцип E-Nose [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://encyclopedia.pub/entry/24581#:~:text=One%20of-%20the%20first%20reports,to%20the%20mammalian%20olfactory%20system>
2. Е-ніс. Наука [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://e-nose.biz/the-science>.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОННОГО НОСА

Прокоф'єва Людмила Леонідівна,

старший викладач

Кушнір Марина Валеріївна,

Студентка

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. За даними досліджень, технологія електронного носа відкриває нові можливості у виявленні запахів та їх аналізі за допомогою електронних засобів, що показує великий потенціал використання у багатьох галузях.

Мета роботи./Aim. Мета дослідження – вивчення та оцінка потенціалу технології електронного носа у різних галузях, від харчової промисловості до охорони здоров'я. В рамках роботи також розглянуто перешкоди широкого впровадження цієї технології.

Матеріали та методи./Materials and methods. Електронний ніс вже використовується у багатьох галузях і продовжує удосконалюватися завдяки дослідженням. Для детального розуміння наведемо декілька прикладів використання та досліджень роботи електронного носа у різних галузях:

1. Харчова промисловість використовує технологію електронного носа для оцінки якості продуктів, контролю їх виробництва, визначення терміну придатності, виявлення забруднень, алергенів та інших факторів. У подальших дослідженнях було виявлено покращення ефективності роботи шляхом інтеграції штучного інтелекту, використання нанокompозитних газових датчиків та реалізації електронного носа на основі апаратної платформи ZYNQ7000;

2. В галузі здоров'я та медицини технологію електронного носа використовується для виявлення респіраторних захворювань, для дослідження та розробки ліків, допомагає ідентифікувати межі здорових тканин та тканин

уражених раком. Подальші дослідження були пов'язані з використанням технології електронного носу з нано-сенсорами для виявлення заражених на COVID-19 людей;

3. У сфері безпеки та боротьбі зі злочинністю електронний ніс може бути використаний для виявлення вибухівки, заборонених речовин, перевірки підробок у товарах та може стати сильним доказом у процесі кримінального розслідування. В дослідженнях електронний ніс було використано для знаходження легкозаймистих речовин, вибухівки та газу від кетаміну в цигарках.

Подальші дослідження та розвиток технології електронного носа у всіх областях показали високий потенціал та можливість покращення роботи вже існуючих технологій.

Також проводяться дослідження з використанням електронного носу з іншими сенсорними технологіями. Таким чином співпраця з технологією електронних очей може ідентифікувати не лише запах, але й вигляд і колір, пов'язаний з ним. Використання електронних вух, що здатні виявляти звук і частоту, можуть надати додаткову інформацію про звуки і вібрації, що виникають від певних матеріалів чи предметів. У поєднанні з електронною шкірою ми зможемо отримати доповнену інформацію, що була надана іншими датчиками, для отримання більш повного розуміння вигляду продукту. А використання електронного язика, що вимірює смак і хімічні компоненти, може надати розуміння хімічного складу інгредієнта або продукту.

Результати та обговорення./Results and discussion. Дослідження потенціалу технології електронного носа стає досить актуальним у сучасному світі, де швидкість та точність виявлення ароматів мають велике значення у різних сферах, від харчової промисловості до медицини.

На сьогоднішній день, інноваційні технології електронного носа допомагають усунути багато проблем з якими стикаються різні галузі. Не зважаючи на вже створенні системи дослідники продовжують проводити різні експерименти для покращення технології, отримання більш точного результату

аналізу та для розвитку більш складних сенсорних систем .

Висновки./Conclusions. Дослідження з інтеграцією різноманітних передових технологій у систему електронного носа має великий потенціал для застосування у багатьох галузях промисловості. Особливо, якщо цю систему використовувати з іншими сенсорними технологіями, такими як електронні очі, електронні вуха, електронна шкіра і електронний язик, це може призвести до більш комплексного сенсорного аналізу.

Використання нових технологій у системі електронного носа відкриває нові можливості для створення високоточних та передових сенсорних систем з широкими застосуваннями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Майбутній потенціал технології E-Nose [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://www.researchgate.net/publication/372941989_Future_Potential_of_E-Nose_Technology_A_Review

2. Майбутнє застосування технологій електронного носа в охороні здоров'я та біомедицині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.fs.usda.gov/research/treesearch/43176#:~:text=Electronic%2Dnose%20a pplications%20have%20been,and%20wound%20and%20graft%20healing.>

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА ЕКОНОМІЇ ПАЛИВА В ПРОЦЕСІ РОБОТИ МОБІЛЬНИХ КРАНІВ

Ремарчук Микола Парфенійович,

д.т.н., професор

Чмуж Ярослав Валентинович,

к.т.н., докторант

Галицький Олег Олегович,

аспірант

Щю Мінвей,

аспірант

Кебко Олександр Вікторович,

завідувач навчальної лабораторії,

кафедра машинобудування та технічний сервіс машин,

Український державний університет залізничного транспорту

м. Харків, Україна

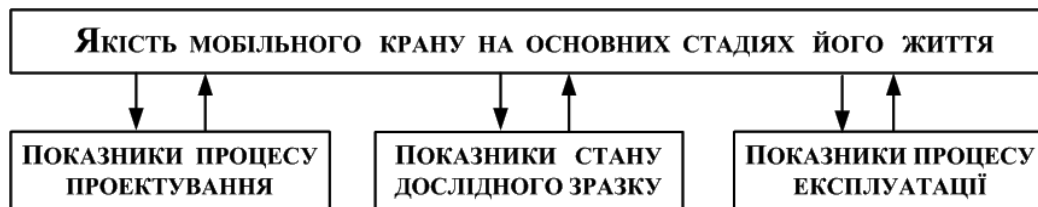
Вступ. В роботі [1, стор. 173] стверджується, що «критерій для визначення ефективності машин повинен: – вимірювати ефективність обраного варіанту машини; – виражатися кількісно; – оцінюватися єдиним критерієм (можливі часткові критерії, які повинні підкорятися загальному критерію ефективності); – визначатися швидко без великих витрат часу; – забезпечити облік всіх істотних сторін розв’язуваної задачі; – мати фізичний зміст, що робить його зрозумілим і відчутним. Для забезпечення цього необхідно провести подальші дослідження в даному напрямку. Вирішення питання з визначення із масиву мобільних кранів (МК) одного із найбільш якісних, за рівнем мінімальних витрат палива, відноситься до актуальної проблеми.

Ціль роботи. Розробити методику для встановлення із групи однорідних МК їх якість і визначити із них найбільш ефективних за рівнем економії палива при умові удосконалення гідросистеми вантажопідйомного механізму крана.

Матеріали та методи. Базою для вирішення даної цілі роботи являється застосування сучасної теорії системного аналізу [2] та використання відомих техніко-економічних параметрів МК із довідкових джерел [3, 4, 5].

Результати та обговорення. Розробка якісних МК розпочинається на

етапі проектування. Перевіряється вона при створенні дослідного зразку. Підтримується задана якість МК в умовах експлуатації за рахунок виконання технічного обслуговування та проведення процесу діагностування. На підставі триєдиної системи, представленої на рис. 1, для оцінки якості МК та інших різноманітних машин і обладнання [6], головною складовою для них, що впливає на всі стадії їх життя, являється процес проектування.

Рис. 1. Схема взаємозв'язку всіх стадій життя МК на якість його роботи

Для забезпечення на всіх стадіях життя МК бажаної ефективності їх роботи необхідно на стадії проектування, згідно [6, стор. 291], запровадити такі показники, як: – функціонування; – надійності; – технологічності; – економічності; – стандартизації та уніфікації. Також запровадити такі показники, як: – ергономічні; – естетичні; – патентно-правові. Алгоритми знаходження раціональних рішень на етапі проектування МК являються досить трудомісткими. На стадії проектування машин [7] для спрощення рішення задачі необхідно створювати економіко-математичні моделі і на їх основі забезпечити знаходження раціонального (оптимального) технічного рішення.

Визначення якості процесу проектування на основі аналізу результатів реалізації виготовлення дослідного зразку та встановлення стану серійних МК в умовах експлуатації забезпечується при використанні близьких підходів. Різниця в підходах виражається в особливостях формування початкових даних окремо для серійних і окремо для дослідних зразків МК. Так, для дослідних зразків МК початкові дані встановлюються експериментальним шляхом, а для серійних зразків МК початкові дані можуть бути використані із довідкових джерел або вони також можуть визначатися експериментально.

Загальновідомо, що у МК найбільш навантаженим, по відношенню до інших механізмів, являється його вантажопідйомний механізм. Тому

дослідження МК, в робочому режимі базуються на використанні даного механізму. Відомими вхідними параметрами для МК являються витрати палива $G_{пј}$, які використовуються на процес підйому даного вантажу та теплотворна здатність $I_{п}$ цього палива, яка встановлюється за результатами довідкових джерел і за добутком цих параметрів вони виражають собою підведену потужність $N_{пј}$. На виході механізму МК відомими параметрами являються його максимальна вантажопідйомність Q_j та швидкість підйому вантажу v , добуток яких представляє собою величину корисної потужності $N_{корј}$.

За довідковими даними [3, 4, 5] сформований масив із дванадцяти МК, який розподілився на три однорідні групи машин. Кожна із цих груп складається із чотирьох МК. Методика визначення показників якості для даних серійних зразків МК базуються на використанні [2, 8], за даними яких виконані дослідження, а їх результати наведено в табл. 1.

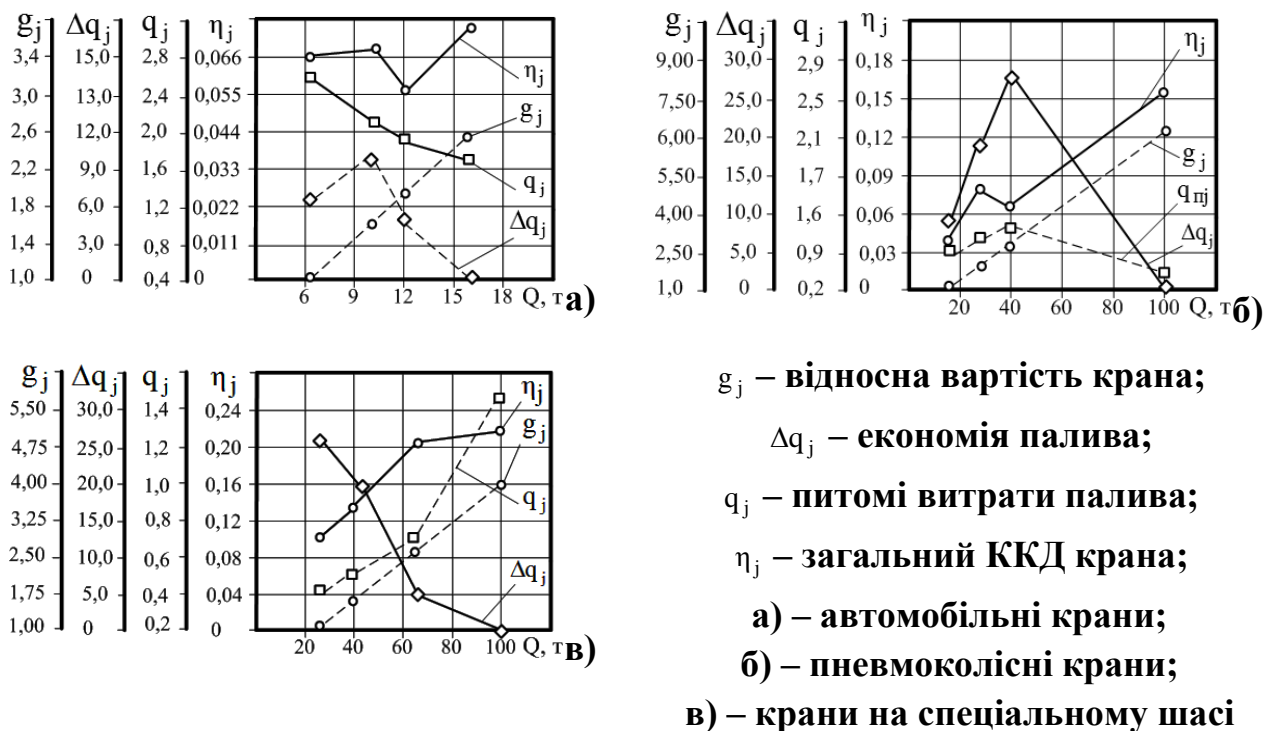
Таблиця 1

Результати розрахунку основних показників для трьох груп МК

Марка крана	Витрати палива ДВЗ, $G_{пј}$, кг/год.	Загальний ККД крана, η_j	Питомі витрати палива q_j , кг/(год. т)	Економія палива МК, Δq_j , кг/год.	Вантажопідйомність крана, Q_j , т	Відносна вартість крана, g_j
1	2	3	4	5	6	7
1. Автомобільні крани						
КС-2571А	16,9875	0,0662	2,6962	6,6001	6,3	1
МКАС-10	26,1727	0,0682	2,1727	9,6847	10	1,58
КС-3577	26,1727	0,0556	2,0938	5,5627	12,5	1,98
КС-4571	26,3815	0,0707	1,6488	0	16	2,53
2. Пневмоколісні крани						
КС-4362	13,8299	0,095	0,864	9,6219	16	1
КС-5363А	26,1727	0,079	1,046	19,5977	25	1,52
КС-5363А	44,3283	0,059	1,108	27,7593	40	2,50
КС-8362А	26,3815	0,156	0,2638	0	100	6,25
3. Крани на спеціальному шасі						
КС-5473	37,9304	0,1052	1,517	26,6849	25	1
КС-6471	37,9304	0,1308	0,948	19,9424	40	1,60
КС-7471	33,7958	0,2081	0,536	5,4647	63	2,52
КС-8471	44,9764	0,2206	0,4497	0	100	4,00

За результатами показників у вигляді максимальної величини загального ККД при одночасному забезпеченні мінімальних питомих витрат палива на одиницю підйому ваги вантажу в кожній із трьох груп виявлено такі МК які умовно визнано зразковими і вони в табл. 1 виділені курсивом. Вказані МК за величиною вартості являються найбільш дорогими. Для виявлення закономірності зміни вартості МК прийнятий показник [9] у вигляді відносної вартості g_j . За початкову вартість, на рівні 1, прийнятий МК з мінімальною вантажопідйомністю. Характер зміни відносної вартості, на підставі допустимого припущення він спрощено прийнятий у вигляді лінійного.

Для наглядного виявлення закономірностей зміни всіх показників в залежності від маси вантажу, згідно табл. 1, вони графічно зображені на рис. 2.

Рис. 2. Закономірності впливу показників на якість роботи МК

В процесі роботи кожного із МК по відношенню до зразкової машини величина економії палива, яка позначена у вигляді Δq_j (кг/год.), складає

$$\Delta q_j = G_{\pi j} - q_{\min} \cdot Q_j, \quad (1)$$

де $G_{\pi j}$ – витрати палива для ДВЗ при виконанні МК вантажопідйомних робіт, табл. 1 колонка 2, кг/год.;

$q_{\min}$ – питомі витрати палива для зразкових МК в кожній із трьох груп

машин, які виділено в табл. 1 курсивом, кг/(год. т);

Q_j – маса підйому вантажу для кожного із МК, табл. 1 колонка 6, т.

В структуру вантажопідйомного механізму МК входить ряд складових з відомими величинами загального ККД [10]. До них відносяться такі елементи, як: ДВЗ – $\eta_{двз}$; роздавальна коробка – $\eta_{рк}$; гідросистема – $\eta_{гс}$; редуктор – η_r ; барабан – $\eta_б$; поліспаг – $\eta_{п}$. При умові послідовного їх з'єднання [11] та з урахуванням знання $k_{вч}$ коефіцієнта використання вантажопідйомного механізму за часом роботи відносно тривалості всього робочого циклу, тоді загальний ККД МК, позначений як $\eta_{мкj}$, визначатиметься за формулою

$$\eta_{мкj} = \eta_{двзj} \cdot \eta_{рк} \cdot \eta_{гс} \cdot \eta_r \cdot \eta_б \cdot \eta_{п} \cdot k_{вч}. \quad (2)$$

В процесі функціонування вантажопідйомного механізму МК, його величину загального ККД $\eta_{мкj}$ можна також визначити наступним чином

$$\eta_{мкj} = N_{корj} / N_{пj} = (3600 \cdot Q_j \cdot g \cdot v) / (G_{пj} \cdot I_{п}). \quad (3)$$

Приймаючи умову про рівність величин загального ККД МК, згідно рівнянь (2) і (3), отримаємо наступне співвідношення

$$(3600 \cdot Q_j \cdot g \cdot v) / (G_{пj} \cdot I_{п}) = \eta_{двзj} \cdot \eta_{рк} \cdot \eta_{гс} \cdot \eta_r \cdot \eta_б \cdot \eta_{п} \cdot k_{вч}. \quad (4)$$

На підставі (4) величина витрат палива $G_{пj}$ визначатиметься за формулою

$$G_{пj} = (3600 \cdot Q_j \cdot g \cdot v) / (I_{п} \cdot \eta_{двзj} \cdot \eta_{рк} \cdot \eta_{гс} \cdot \eta_r \cdot \eta_б \cdot \eta_{п} \cdot k_{вч}). \quad (5)$$

Удосконалення гідросистеми МК призводить до підвищення загального ККД крана. При відсутності впливу інших чинників на стан механізму підйому вантажу для модернізованої гідросистеми, позначеної як $\eta_{гсм}$, тоді величина витрат палива $G_{пmj}$ (кг/год.) для такого МК розраховуватиметься за залежністю

$$G_{пmj} = (3600 \cdot Q_j \cdot g \cdot v) / (I_{п} \cdot \eta_{двзj} \cdot \eta_{рк} \cdot \eta_{гсм} \cdot \eta_r \cdot \eta_б \cdot \eta_{п} \cdot k_{вч}). \quad (6)$$

Величина економії палива ΔG_{ej} (кг/год.) складатиме

$$\Delta G_{ej} = G_{пj} - G_{пmj}. \quad (7)$$

Річний приріст економії палива ΔG_{epj} (кг) розраховується за формулою

$$\Delta G_{epj} = \Delta G_{ej} \cdot T_p, \quad (8)$$

де T_p – час роботи МК протягом року, години.

В грошовому вимірюванні $\Pi_{\text{паливо}}^p$ (грн.) економія палива складатиме

$$\Pi_{\text{паливо}}^p = [(\Delta q_j + \Delta G_{epj}) \cdot Z_{\text{п}}] / \gamma_d, \quad (9)$$

де $Z_{\text{п}}$ – ціна дизельного палива в гривнях за один літр;

γ_d – питома вага дизельного палива.

На підставі виконаних досліджень витікає, що при підвищенні загального ККД гідросистеми за рахунок її удосконалення, становиться можливим встановити річний економічний ефект. Разом з тим, для підвищення загального ККД гідросистеми МК теж необхідно зробити ряд додаткових затрат, наприклад, на наукові дослідження, тоді фактичний економічний ефект буде дещо нижчим. Контролювання величини економії палива сучасними засобами вимірювання [12] дозволить виявити розбіжність між теоретичними і фактичними результатами досліджень та діагностувати стан МК.

Висновки. Визначення якості процесів проектування та виготовлення МК забезпечується на підставі порівняння показників загального ККД, питомих витрат палива, питомої вартості з урахуванням рівня експлуатаційних затрат у порівнянні з відомими зразками. Для визначення величини експлуатаційних затрат в умовах функціонування МК потребується проведення додаткових досліджень. Удосконалення любої із складових в структурі МК, наприклад гідросистеми вантажопідйомного механізму за рахунок підвищення його загального ККД, отримано залежності для визначення величини економії палива в грошовому вимірюванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербицкий Г. М. Комплексная механизация строительства: текст лекций. Хабаровск: Изд-во ТОГУ, 2006. 265 с.
2. Сорока К. О. Основы теории систем і системного аналізу: навчальний посібник. – 2-ге вид. перероб. та випр. Харків: Тимченко, 2005. 288 с.
3. Строительные машины: справочник В 2 т. Т. 1 «Машины для

строительства промышленных, гражданских сооружений и дорог» / А. В. Раннев, В. Ф. Корелин, А. В. Жаворонков и др.: под общ. ред. Э. Н. Кузина. – 5-е изд. перераб. М.: Машиностроение, 1991. 496 с.

4. Справочник по кранам: справочник В 2 т. Т. 2 / М. П. Александров, М. М. Гохберг, А. А. Ковин и др.: под общ. ред. М. М. Гохберга. – М.: Машиностроение, 1988. 559 с.

5. Сайт URL: <http://www.masterbetonov.ru/content/view/12262/294/> компанії «ООО Стройсервис». (дата звернення 06.04.2024).

6. Ценова Л. В., Савченко Н. А., Скатерной В. А. Машины и аппараты обувного производства: учебник. К.: Высш. шк., 1991. 318 с.

7. Демішкан В. Ф., Нічке В. В. Підвищення якості землерийно-транспортних машин удосконаленням робочого процесу. Харків: ХНАДУ, 2007. 272 с.

8. Визначення стану кранових механізмів для підйому вантажу за даними їх технічних параметрів / М. П. Ремарчук та ін. *Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст», серія «Технічні науки та архітектура», ХНУМГ ім. О. М. Бекетова*. Харків, 2022. Том. 6, Вип. 173. С. 9-15.

9. Павлице В. Т. Основы конструирования та розрахунок деталей машин: підручник. К.: Вища шк., 1993. 556 с.

10. Ремарчук М. П. Проектування мобільних гідрофікованих кранів з телескопічною стрілою: Частина 1. Розрахунок механізмів, стійкість, прилади безпеки: навч. посібник. Харків: УкрДУЗТ, 2018. 181 с.

11. Ремарчук М. П. Энергозберігаючі силові передачі будівельно-дорожніх машин: дис. ... д-ра техн. наук: 05.05.04. ХНАДУ. Харків, 2008. 36 с.

12. Estimation of the State of Engine of Mobile Machines in the Conditions of Operation on Basis of Onboard Diagnostics / S. V. Panchenko, M. P. Remarchuk, O. V. Kebko, Ya. V. Chmuzh, A. O. Zadorozhnyi. *International Scientific Conference Energy Efficiency in Transport (EET 2020) IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering* 1021 (2021) 012046

РОЗГЛЯД ЗАГАЛЬНИХ ВИМОГ ДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ ЗАМИКАННЯ ДВЕРЕЙ ЖИТЛОВИХ ПРИМІЩЕНЬ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТОВАНІ СТАНДАРТОМ ETSI TS 103 815

Сивобородько Андрій Володимирович,
заступник начальника центру
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України, м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. З огляду на те що, все більше розумних пристроїв в наших приміщеннях підключаються до Інтернету, кібербезпека Інтернету речей стає все більшою проблемою. Люди довіряють свої персональні дані все більшій кількості онлайн-пристроїв і сервісів. Продукти та прилади, які традиційно були офлайн, тепер підключені до глобальної мережі Інтернет, що в свою чергу вимагає проведення відповідних налаштувань з метою протидії кіберзагрозам. Забезпечення безпеки розумних пристроїв замикання дверей в наших приміщеннях, як складової частини Інтернету речей, є окремим пріоритетним питанням.

З огляду на зазначене, за останні роки технічним комітетом за напрямом кібербезпеки Європейського інституту телекомунікаційних стандартів (ETSI) розроблено ряд стандартів направлених на створення надійних заходів щодо кібербезпеки розумних пристроїв.

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України з грудня 2020 року є повноправним членом ETSI, та приймає активну участь в роботі технічних комітетів за напрямками законного перехоплення інформації та кібербезпеки.

Мета роботи./Aim. Забезпечення питань безпеки користувачів, які використовують розумні пристрої замикання дверей своїх житлових приміщень шляхом застосування відповідної методології здійснення налаштувань вищевказаних пристроїв.

Матеріали та методи./Materials and methods. В червні 2020 року

технічним комітетом кібербезпеки ETSI (TC CYBER) розроблено другу редакцію стандарту ETSI EN 303 645, європейський стандарт, вимоги якого впроваджуються у всьому світі на різноманітних пристроях Інтернету речей для забезпечення виконання вимог кібербезпеки та захисту даних користувачів. Водночас, реалізацією положень стандарту, сформовано основу для створення нових стандартів, які стосуються конкретних пристроїв IoT вертикальних секторів ринку. Перший пов'язаний стандарт стосувався смартфонів та був розроблений у 2021 році, другий стандарт ETSI TS 103 848 був орієнтований на домашні шлюзи, третій вертикальний стандарт ETSI TS 103 815 прийнятий в січні 2024 року, присвячений розумним замикаючим пристроям дверей.

Стандартом ETSI TS 103 815 визначено вимоги до розумних пристроїв замикання дверей, включаючи наступне:

- кібербезпека;
- безпека, пов'язана з обліковими даними користувачів;
- електромеханічна безпека та/або механічна охорона.

Нижче наведено приклади сценаріїв атак зловмисників на розумні пристрої замикання дверей з метою доступу до відповідних приміщень:

- механічні атаки (підбирання, свердління, витягування, удари, заморожування);
- електромагнітні атаки (спроба зміни стану привожу за допомогою електромагніту);
- атаки, пов'язані з обліковими даними (копія облікових даних, запис спілкування та його подальше відтворення);
- атаки на апаратне забезпечення (зчитувальні пристрої, дверні блоки та шлюзи);
- атаки на програмне забезпечення (мобільні додатки, електронні ключі, прошивку, хмарне середовище).

Для протидії вищезазначеним сценаріям в стандарті ETSI TS 103 815 наведено правила для виробників розумних пристроїв замикання дверей, посилення на інші існуючі стандарти, наприклад для будівельної фурнітури та

обладнання.

Стандартом ETSI TS 103 815 також пропонується ряд базових кейсів користувачам для безпечного використання розумними пристроями замикання дверей:

- замикання/відмикання дверей за допомогою відповідних програм, GPS навігації, біометричних засобів;
- тимчасовий доступ для друзів або сім'ї під час відсутності мешканців;
- одноразовий доступ для доставки або обслуговування;
- батьківський контроль за використанням пристроїв дітьми;
- налаштування режимів користувачів з авторизованими періодами часу;
- додавання/видалення мешканців з бази користувачів;
- облік діяльності та логування всіх подій у системі.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ключовими умовами забезпечення стійкості розумних замикаючих пристроїв є використання унікальних паролів для кожного пристрою, використання телеметричних даних, здійснення аутентифікації користувачів та захист персональних даних.

Висновки./Conclusions. В умовах, коли розумні пристрої замикання дверей стрімко витісняють традиційні пристрої, заходи щодо забезпечення безпеки використання даних пристроїв є надважливим питанням.

Рекомендації запропоновані ТС CYBER в стандарті ETSI TS 103 815 є базовими вимогами для реалізації безпеки та виключення несанкціонованого доступу до офісних та домашніх приміщень користувачів.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ МЕТРОЛОГІЇ

Скакун Ольга Василівна,
старший науковий співробітник центру
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Наука про вимірювання – метрологія, відіграє критичну роль у розвитку сучасного світу. Точність вимірювань є основою для інновацій, технологічного прогресу та забезпечення якості продукції та послуг. Для того щоб вимірювання були взаємопорівняними та визнаними між різними країнами, потрібно гармонізувати та вирівнювати метрологічне законодавство. В цьому процесі ключову роль відіграє Міжнародна організація законодавчої метрології (фр. **Organisation Internationale de Métrologie Légale, OIML**, англ. **International Organization of Legal Metrology**). Конвенція про створення OIML була підписана 12 жовтня 1955 року у Парижі, Франція. Відповідно до Конвенції будь-яка країна може до неї приєднатися і стати членом OIML, отримавши ті ж права, що й країни, які приєдналися раніше.

Мета роботи. / Aim. Міжнародна організація законодавчої метрології (МОЗМ) – глобальний центр координації та співпраці у галузі метрології. Вона виконує низку важливих функцій для забезпечення гармонізації та взаємоприйнятності метрологічного законодавства між країнами.

По-перше, виступає як платформа для обміну інформацією та досвідом між національними метрологічними організаціями. Це сприяє усуненню розбіжностей у законодавстві та розвитку єдиних підходів до вимірювань.

По-друге, активно співпрацює з іншими міжнародними організаціями, такими як Міжнародне бюро мір і ваг (фр. **Bureau international des poids et mesures, BIPM**), Міжнародна організація з акредитації лабораторій (англ. **International Laboratory Accreditation Cooperation, ILAC**) для розробки та впровадження спільних стандартів та рекомендацій та інші.

По-третє, забезпечує підтримку для країн-членів у вирішенні спірних питань у сфері метрології та впровадженні міжнародних стандартів. Це сприяє

підвищенню взаємоприйнятності вимірювань та забезпеченню відповідності національного законодавства міжнародним нормам.

Всі ці функції МОЗМ спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку метрології та підтримки світової торгівлі та інноваційного розвитку.

Матеріали та методи./Materials and methods. Законодавча метрологія є практикою і процесом застосування законодавчого регулювання в метрології. Це частина метрології, яка містить законодавчі акти, правила, вимоги та норми, які регламентують та контролюються державою для забезпечення єдності вимірювань. Вона охоплює всі види діяльності, стосовно яких здійснюється державне регулювання щодо вимірювань, одиниць вимірювань, засобів вимірювальної техніки або систем та методів вимірювання.

Законодавча метрологія включає чотири основні види діяльності:

- розробка правових документів (законів, постанов, регламентів тощо);
- контроль/оцінка відповідності товарів та видів діяльності, що регулюються;
- нагляд за товарами та видами діяльності, що регулюються;
- створення необхідної інфраструктури для точних вимірювань.

Найвищим органом МОЗМ є Міжнародна конференція законодавчої метрології, виконавчим органом якої є Міжнародний комітет законодавчої метрології. Роботу Міжнародної конференції та Міжнародного комітету законодавчої метрології забезпечує Міжнародне бюро законодавчої метрології, яке, по суті, виконує функції секретаріату МОЗМ.

У МОЗМ функціонує 66 секретаріатів-доповідачів, які розробляють як загальні питання законодавчої метрології, так і питання щодо окремих видів приладів (манометри, тахометри, ваги та ін.).

Технічна діяльність МОЗМ здійснюється Технічними комітетами (ТК) та Підкомітетами (ПК) МОЗМ. ТК відповідають за конкретну область метрології.

У МОЗМ запроваджені дві категорії членства – країни-члени та

країни_спостерігачі. Країни-члени – це країни, які фінансують діяльність МОЗМ та беруть активну участь у її діяльності. Країни-спостерігачі – країни, які хочуть отримувати інформацію про діяльність МОЗМ, але з тих чи інших причин не можуть або не хочуть бути країною-членом.

МОЗМ видає публікації, які поділяються на кілька категорій, основними з яких є:

- міжнародні Рекомендації (**OIML R**), які є модельними регуляторними актами, що встановлюють вимоги до метрологічних характеристик певних засобів вимірювальної техніки та визначають методи і обладнання для перевірки їх відповідності цим вимогам;

- міжнародні Документи (**OIML D**), які є інформативними та призначені для гармонізації і покращення роботи в сфері законодавчо регульованої метрології;

- міжнародні настанови (**OIML G**), які також є інформативними і призначені надати настанови щодо застосування певних вимог в сфері законодавчо регульованої метрології;

- міжнародні базові публікації (**OIML B**), які визначають правила функціонування різноманітних структур та систем МОЗМ;

- словники (Vocabularies (**OIML V**)).

Додатково МОЗМ періодично залучає експертів із законодавчо регульованої метрології для написання експертних доповідей (**OIML E**).

Система сертифікатів МОЗМ є системою видачі, реєстрації та використання сертифікатів відповідності МОЗМ і відповідних звітів про оцінки типу МОЗМ для типів засобів вимірювання, які спираються на вимоги Рекомендацій Міжнародної організації законодавчої метрології. Це добровільна система, що спрямована на сприяння, прискорення і гармонізацію робіт національних та регіональних органів, які затверджують типи засобів вимірювань, що підлягають законодавчому регулюванню в рамках країн-членів МОЗМ та країн-спостерігачів.

В Україні розвиток законодавчої метрології почався, практично, з

оголошення її суверенітету. Декрет Кабінету Міністрів України «Про забезпечення єдності вимірювань» був прийнятий в 1993 році. В 1998 році був прийнятий закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» і замінив даний Декрет.

Україна бере участь в роботі МОЗМ як спостерігач з 1997 року. Не дивлячись на те, що Україна довгий час не була країною-членом МОЗМ, а лише спостерігачем, Документи (OIML D) і Рекомендації МОЗМ (OIML R) досить широко використовувалися в Україні. Зокрема, Закон України "Про метрологію та метрологічну діяльність" значною мірою враховує принципи OIML D1 як щодо формування метрологічної інфраструктури, так і щодо здійснення метрологічного контролю та нагляду. Значна частина Документів та Рекомендацій МОЗМ впроваджені в Україні як гармонізовані стандарти ДСТУ OIML D або ДСТУ OIML R відповідно.

Повноправним членом МОЗМ Україна стала 3 квітня 2021 року.

Результати та обговорення./Results and discussion. Таким чином, виробники приладів, яким потрібно одержати затвердження типу в певних країнах, в яких вони хотіли б продавати свою продукцію, можуть одержати підтвердження, що тип їх засобу відповідає вимогам відповідних Рекомендацій МОЗМ. Система також може сприяти розвитку виробництва, маркетингу та використанню засобів вимірювань, що відповідають вимогам МОЗМ, щодо засобів вимірювальної техніки, які не підлягають законодавчому регулюванню.

Країни-члени, які обирають реалізацію системи, повинні гарантувати, що документально підтверджені процедури з роботи, нагляду і контролю за системою, включаючи апеляції, встановлені і відповідають національному законодавству та вимогам OIML B3. Виробник або його представник може подати заявку на оцінку типу і сертифікацію в призначений орган в будь-якій країні-члені МОЗМ, що бере участь у системі.

Сертифікат відповідності МОЗМ в добровільному порядку може бути прийнятий національною метрологічною службою або відповідальним національним органом будь-якої країни.

Висновки. / Conclusions. Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що розширення культурних і економічних в'язків між державами світу потребувало і потребує вирішення одного із невідкладних завдань-забезпечення міжнародної єдності вимірювань і одноманітності мір.

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМ ЗВ'ЯЗКУ БПЛА

Слюсаренко Олександр Костянтинович

студент

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction.

Системи зв'язку безпілотних літальних апаратів (БПЛА) є ключовим аспектом ефективного функціонування та безпеки польотів. Ці системи включають різні технічні аспекти, такі як тип зв'язку, якість передачі даних та забезпечення зв'язку на великій дальності з врахуванням безпеки передачі інформації [2].

Ключова особливість систем зв'язку БПЛА є їх адаптивність до різних умов та завдань. Системи зв'язку працюють в різних режимах, такі як режим реального часу, передача великих обсягів даних, а також взаємодію з іншими платформами та системами.

Ціль роботи./Aim.

В контексті особливостей систем зв'язку безпілотних літальних апаратів є розгляд ключових аспектів цих систем з точки зору їхньої функціональності, ефективності та захисту даних, також важливим є аналіз можливостей систем зв'язку щодо передачі даних у режимі реального часу, взаємодії з іншими платформами та системами, а також забезпечення надійного зв'язку у різних умовах.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Системи зв'язку безпілотних літальних апаратів включають в себе різні методи, що дозволяють забезпечувати ефективний та надійний зв'язок між БПЛА та оператором. Ключовий аспект для досягнення цього є вибір відповідних технологій передачі даних, які враховують особливості дистанційного керування та передачі інформації на великі відстані [1].

До методів передачі даних відноситься радіо зв'язок через спеціалізовані

радіочастоти, завдяки якому забезпечується стабільний зв'язок між БПЛА та пультом керування навіть на значній відстані. Використання радіочастот дозволяє передавати команди та отримувати дані в режимі реального часу, що є критичним для безпечного та ефективного керування безпілотним літальним апаратом. До другого методу відноситься супутниковий зв'язок. Використання супутникових систем дозволяє забезпечити зв'язок навіть у віддалених та важкодоступних районах, де інші методи можуть бути обмежені. Це особливо важливо для довготривалих місій або в ситуаціях, коли потрібно мати стабільний зв'язок незалежно від місцезнаходження апарата. До третього методу відноситься застосування оптичного зв'язку. Використання світлових променів дозволяє досягти високошвидкісної передачі даних та високої якості зв'язку. Оптичний зв'язок може бути корисним у ситуаціях, коли необхідно передати великі обсяги даних або забезпечити високу точність управління апаратом [2].

Крім того, важливо враховувати методи захисту даних та шифрування, які забезпечують конфіденційність та цілісність переданих інформаційних потоків. Застосування відповідних технологій забезпечує високий рівень безпеки в процесі зв'язку між безпілотним літальним апаратом та оператором [1].

Вибір оптимальних методів систем зв'язку для БПЛА залежить від конкретних вимог місії, особливостей робочого середовища та потреб оператора.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Системи зв'язку безпілотних літальних апаратів відображають важливі аспекти ефективності та надійності зв'язку у різних умовах експлуатації. Ефективність зв'язку визначається через вимірювання стабільності зв'язку та швидкодії передачі даних. Радіо зв'язок має певні переваги у локальних умовах, тоді як супутниковий зв'язок дозволяє забезпечити зв'язок навіть у віддалених регіонах з високою надійністю. [1] Використання методів шифрування та захисту даних забезпечує безпеку передачі інформації, що є критичним для безпілотних систем у забезпеченні відповідності стандартам безпеки.

Висновки./Conclusions.

Для забезпечення ефективного зв'язку безпілотних літальних апаратів використовують різні методи, такі як радіо зв'язок, супутниковий зв'язок та оптичний зв'язок. Кожен з цих методів має свої переваги та обмеження, які важливо враховувати при виборі найбільш оптимального рішення для конкретної місії. Використання відповідних методів шифрування та захисту даних є критичним для забезпечення безпеки інформації, особливо в військових або комерційних умовах застосувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережний А. Методи та інформаційна технологія автоматизованого планування маршрутів польотів безпілотних літальних апаратів для підвищення ефективності пошуку об'єктів. Харків, 2020. 192 с.
2. Кутовий О. Тенденції розвитку безпілотних літальних апаратів. 4-те вид. Наука і озброєння, 2014. 39-47 с.

**ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МІНЕРАЛЬНИХ В'ЯЖУЧИХ, ЩО
ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ЗВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ**

Сторчай Надія Станіславівна,

д.т.н., професор

Папрник Олександр Русланович,

Косогов Артем Сергійович,

Ерсак Олександр Юрійови,

студенти

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

м. Дніпро, Україна

Вступ. Будівельне матеріалознавство – наука, що вивчає закономірності, що визначають властивості матеріалів, та структуру, вплив на них складу, технологічних та експлуатаційних факторів. Наука про будівельні матеріали дозволяє прогнозувати властивості матеріалів та активно керувати ними, вона надає теоретичну базу для отримання нових матеріалів із заданими властивостями. [1].

Вивчення історії створення (отримання) мінеральних в'язучих, технології, формування структури та властивостей та аналіз перспективи удосконалення та застосування у сучасному будівництві є **актуальним**.

Мета досліджень – розширення та систематизація теоретичних знань щодо мінеральних в'язучих речовин для подальшого виявлення перспектив удосконалення та використання.

Результати теоретичних досліджень. В'язучі матеріали – це речовини, призначені для зв'язування (склеювання) різних компонентів у композиційні матеріали.

Майже всі мінеральні в'язучі речовини одержують шляхом грубого та тонкого подрібнення вихідних матеріалів та напівпродуктів з подальшою термічною обробкою за різних температур. У цих умовах протікають різноманітні фізико-хімічні процеси, щоб забезпечити отримання продукту з

необхідними властивостями.

Розвиток уявлень про природу в'язучих властивостей відбувався відповідно до загального прогресу хімічної науки, появи нових, більш досконалих приладів і методів досліджень, а також у зв'язку з необхідністю вирішення актуальних завдань їх виробництва та застосування.

Невипалені глиняні в'язучі та вироби на їх основі. Одним із перших в'язучих, яким користувалася людина, була неопалена глина. За рахунок її дуже високої дисперсності як осадових порід та пластичності при додаванні води досягається ефективне склеювання різних речовин у штучний каменеподібний будівельний матеріал. Протягом величезного історичного періоду (починаючи з V тисячоліття е.) саме глина була найважливішим будівельним матеріалом [2].

Представлені сполуками стабільної кристалічної структури, тобто менш енергоємними сполуками, глини не здатні забезпечити водостійкість матеріалів на їх основі без випалу.

Матеріал не має високої міцності, а також має малу стійкість у вологих умовах. Цей матеріал застосовується і до цих пір для зведення найпростіших споруд, коли від виробів та конструкцій не потрібно високої міцності [2].

Найяскравішим прикладом будівництва з використанням такого матеріалу є місто Шибам у Ємені. Шибам славиться своєю незрівнянною архітектурою, завдяки якій включений до списку Всесвітньої спадщини Юнеско.

У Шибамі знаходяться найвищі глиняні будівлі у світі, деякі з них височіють на 30 м і більше. Матеріалом для будівництва послужив мадар – глиняно-солом'яна цегла-сирець, висушена прямо на сонці, всі будинки збудовані з неї. У дуже сухому кліматі Ємену середній термін служби такого будинку становить 2-3 століття. Найстаріший будинок Шибама датується 1609 роком, більшість будинків побудована з 1880 по 1915 роки.

Термічна обробка сировини, отримання штучних в'язучих. З широким застосуванням вогню виникло виготовлення штучних в'язучих

речовин за рахунок термічної обробки сировини.

Серед найстаріших археологічних знахідок на території Єгипту, Месопотамії та Індії було знайдено вироби з обпаленого гіпсу. Стародавні будинки з використанням гіпсових в'язучих: храм Карнака (2475-2160 рр. до н.е.) кріплення пілонів здійснювалося за допомогою гіпсового розчину; підлога в колонному залі храму в Луксорі (1350-1200 рр. до н.е.) зроблено з будівельного гіпсу [2]. Для отримання цього в'язучого не потрібні дуже високі температури, а використання в сухому кліматі забезпечувало довговічність.

Вапняні розчини та розчини з додаванням обпаленого вапняку, поряд з іншим, застосовувалися також при будівництві піраміди Гізи (2500 років до нашої ери), палацу Пергамона (близько 1700 років до нашої ери), мінойських палаців на Кіпрі (близько 1700 років до нашої ери) [3].

При спорудженні Десятинної церкви у Києві у 900 р. використали вапно. Стіни Софійського собору, побудованого в XI ст., складені на вапні з добавкою такої кількості подрібненої цегли, при якому досягається найбільша довговічність розчинів.

У XVII... XVIII ст. розпочалося наукове дослідження вапняного розчину. Англієць Дж. Смітон (1697...1761 рр.) встановив, що вапняки, що містять глину, на противагу чистим вапнякам, після випалу дозволять отримати водостійкий будівельний розчин. Так він відкрив принцип гідравлічності. Відома споруда Едістонський маяк, протока Ла-Манш, 1759 р.

21 жовтня 1824 р. в Англії Дж. Аспдін зареєстрував патент під номером 5022 «Удосконалення у виготовленні штучного каміння» об'єкт винаходу був названий «портландцементом» на честь популярного тоді серед англійських будівельників вапняку, що видобувається на острові Порланд [3]. Він описав виготовлення в'язучої речовини із суміші вапна з глиною випалом її до повного видалення вуглекислоти. Це в'язуче хоч і було названо «портландцементом», але за властивостями було фактично різновидом романцементу. Випал сумішей Є. Г. Челієва (1825 р.) при білому жарі до часткового розплавлення компонентів у скло і подальшим подрібненням можна вважати більш досконалим, що стало

основним у створенні сучасного портландцементу.

Вдосконалення властивостей в'язучий, використання нанотехнології. Протягом минулого століття розвиток в'язучих відбувався за декількома напрямками, це розвиток та вдосконалення технології отримання, створення основного обладнання, яке дозволяло отримати випуск продукції зі стабільними властивостями, і власне поліпшення властивостей, насамперед підвищення міцності, т.к. цемент став основним в'язучим у бетонах.

Створення високощільних та високоміцних бетонів почалося приблизно 1963 року в Скандинавії. При цьому як коригувальні добавки використовували кремнійвміщуючі побічні продукти, які утворюються при виробництві феросиліцію і осаджуються на електрофільтрах. Ці продукти містять 85-98% аморфного діоксиду кремнію з розміром частинок 0,1-1 мкм, які здатні заповнювати дрібні порожнечі між реагуючими компонентами та визначати хід перебігу пуцоланової реакції [3]. Поліпшення якості цементу за рахунок додавання різноманітних компонентів дозволило отримувати швидкотвердіючі та високоміцні бетони. Революцією подальшого розвитку стала поява нанонауки [4]. Бетон, що має складну структуру з гідратованих цементних фаз, наповнювачів, добавок, є чудовим об'єктом для нанотехнологічного маніпулювання та контролю властивостей.

Технології, які можна використовувати із застосуванням наночастинок у наноструктурованих бетонах: домел цементу перед його використанням до нанорозмірних частинок; введення в бетон нанодобавок поліфункціональної дії.

У домеленого цементу [5] частинки реагують з водою на 80...90% їх обсягу. Отже, для отримання заданого виробу цементу потрібно менше. Домелений цемент забезпечує отримання більш міцних структур, що містять цемент. При виробництві цементу значна частина енергії йде на помел клінкеру (сировини для одержання цементу). Невелика добавка вуглецевих наномодифікаторів суттєво зменшує час помелу [6].

Модифікація будівельних матеріалів здійснюється шляхом запровадження наномодифікаторів. Як наномодифікатори застосовують такі

добавки: вуглецеві астралени (C), вуглецеві фуллерони (C), вуглецеві нанотрубки (C), срібло (Ag), мідь (Cu), діоксид титану (TiO₂), діоксид кремнію (SiO₂) з відходів, діоксид кремнію (SiO₂) синтезований, оксид заліза III (Fe₂O₃), оксиди інших металів, вапно (CaCO₃), полімерні наночастки, наноплівки, нановолокна та ін.

Обґрунтування вибраних значущих властивостей матеріалів, побудова S-подібної кривої. Провівши теоретичні дослідження щодо створення, розвитку та вдосконалення в'язучих речовин, що застосовуються для возведення будівельних об'єктів, аналізуючи причини необхідності отримання більш досконалих в'язучих та покращення їх властивостей було зроблено такі висновки. Основними властивостями, що рухають прогрес були водостійкість в'язучих матеріалів, яка визначається коефіцієнтом розм'якшення K_p (відношення міцності матеріалу, насиченого водою R_B , до міцності сухого матеріалу R_C), табл. 1. Основна властивість для конструкційних матеріалів (важкий бетон) - це міцність. Наступною властивістю, яка безпосередньо впливає на міцність, це густина матеріалу, чим більша густина, тим матеріал міцніший і важчий за вагою, донедавна це була певна закономірність для традиційних будівельних матеріалів. Але прорив у науці та поява наномодифікаторів показав, що можливе зниження щільності при збереженні та збільшенні міцності, що дає широкі можливості у технології будівництва при зниженні ваги конструкції.

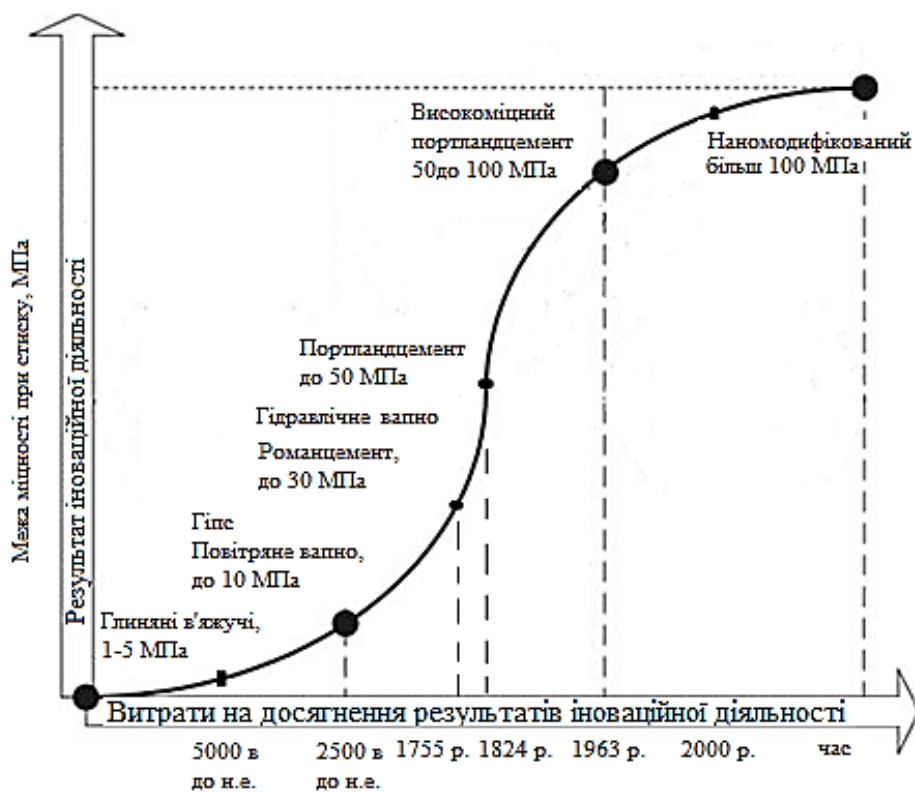
Узагальнення результатів представлено в табл. 1 та на S-подібній кривій (рис. 1).

Таблиця 1

Характеристика мінеральних в'язучих речовин «матеріал-властивість»

Найменування в'язучого	Автор, дата отримання, /удосконалення/ або датування стародавніх знахідок	Межа міцності при стиску, МПа	Водостійкість, коефіцієнт розм'якшення	Температура отримання
Глини	Цегла "саман" 5-4 тис. до н.е.	1-5 МПа До 10 МПа	0,3-0,4	-
Гіпсові в'язучі	2475 р. до н.е.	до 10 МПа	0,3-0,4	Низько-

		max 25 МПа	Менш 0,75	випалювальні 110-160°C Високо- випалювальні 600-900°C
Повітряне вапно	2500 р. до н.е.	До 10 МПа	Менш 0,75	900-1200°C
Гідравлічне вапно. Романцемент	Джон Смит, 1755 р.	До 30 МПа	0,75-0,8	1200°C
Портландцемент	Дж. Аспдин, Е.Г. Челиев 1824-1825 рр.	До 50 МПа	Більш 0,8	1450°C
Високоміцний портландцемент	Начало создания 1963 г.	50 до 100 МПа	Більш 0,8	1450°C
Нано-модифікований легкий конструкційний бетон щільністю 1500кг/м ³	2000-2007гг	40-55 МПа	Більш 0,8	

Рис. 1. S-подібна крива розвитку мінеральних в'язучих

Висновки. Вивчення історії створення та застосування мінеральних в'язучих речовин та подальші перспективи розвитку проводилося за основними віхами у розвитку: глиняні необпалені в'язучі; термічна обробка сировини та отримання штучних в'язучих; удосконалення властивостей, використання нанотехнологій.

Проаналізовано та обрано основні властивості мінеральних в'язучих, які були вдосконалені у часі розвитку, виконано обробку даних у вигляді побудови таблиці «матеріал-властивість» та S-подібної кривої, за якою простежується доказовість гіпотези про закон розвитку матеріалів, а саме: на початковому етапі розвитку простежується деякий опір змін у розвитку, пов'язане з недостатньою кількістю знань; далі – прискорене зростання у зв'язку з можливістю термічної обробки сировини; потім характерне уповільнення у якому йде накопичення знань досвіду і виходячи з цього починають простежуватися подальші перспективи і розвиток.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Большаков В. И., Дворкин Л. И Строительное материаловедение: Учебное пособие для студентов строительных специальностей высших учебных заведений. – Днепропетровск: РВА «Днепро-VAL», 2004 – 677с.
2. Рунова Р. Ф., Дворкин Л. И., Дворкин О. Л., Носовский Ю. Л., Вяжущие вещества: Учебник.- К.: основа, 2012. – 448 с.
3. Штарк Йохен, Вихт Берид. Цемент и известь /пер. с нем. – А. Тулаганова. Под ред. П. Кривенко. Киев, 2008 – 480 с.
4. Middendorf B. Nanoscience and nanotechnology in cement materials / B. Middendorf, N. B. Singh // Cement International. – 2008 – № 1 – P. 56–54.
5. Nanotechnology in Construction / Edited by Y. de Miguel, A. Porro and P.J.M. Bartos. – 2006. – 416 p.
6. Nanotechnology in Construction 3 / [Zdenek Bittnar, Peter J.M. Bartos, Vit Smilauer, Jan Zeman (Eds.)] // Proceedings of the NICOM3 ABC: Springer, 31 may-2 june, 2009. — 432 p.

ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК ФУНКЦІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ

Топчій Наталія Володимирівна

Старший науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України, м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Організація має спланувати та розробити результативний процес візуального контролю, що може охоплювати перевіряння механічних, оптичних і електронних характеристик устаткування та має визначити взаємозв'язки процесу візуального контролю продукції з іншими процесами системи управління якістю та керувати ними.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є аналіз існуючого процесу планування, розроблення, функціонування, підтримання та поліпшування процесу візуального контролю продукції. Контроль правильності функціонування проводять для того, щоб переконатися, що устаткування або система контролю виконує свою контрольну функцію.

Матеріали та методи./Materials and methods. Розробляючи процес візуального контролю продукції, треба розуміти, що найважливішими факторами при візуальному контролі є ступінь розрізнення дефектів і роздільна здатність зору. Ступінь розрізнення дефектів при їх спостереженні залежить від контрастності, кольору, кутових розмірів об'єктів, різкості їх контурів і умов освітлення, а також тривалості розглядання. Кожному із зазначених властивостей відповідає свій абсолютний поріг розрізнення, нижче якого дефект не може бути видно, наскільки б сприятливі не були умови спостереження з точки зору інших властивостей.

Результати та обговорення./Results and discussion Візуальний метод неруйнівного контролю - це метод випробувань і аналізу, який використовується в промисловості для оцінки властивостей матеріалу, компонента, конструкції або системи на предмет відмінностей в

характеристиках або дефектів і помилок при зварюванні без пошкодження оригінальної деталі. НК також відомий як неруйнівний контроль (NDE), неруйнівний контроль (NDI) та неруйнівний контроль (NDE).

Візуальне тестування або візуальний метод є одним з методів неруйнівного контролю оптичного типу. Він заснований на отриманні інформації про тестованому матеріалі за допомогою візуального спостереження або оптичних і вимірювальних приладів. Метод візуального тестування дозволяє виявляти розриви, відхилення розмірів і форми від зазначених більш ніж на 0,1 мм при використанні інструментів зі збільшенням до 10х. Цей метод дозволяє виявляти корозію, перекіс, пошкодження, тріщини і багато іншого. Візуальне тестування притаманне більшості інших типів неруйнівного контролю, оскільки вони зазвичай вимагають від оператора пошуку дефектів.

Дефекти, що діагностуються, і відхилення від заданої геометричної форми, виявлені при візуальному контролі, підлягають вимірюванню за допомогою різних вимірювальних інструментів і візуально-оптичних приладів. Для вимірювання малих дефектів використовуються стандартні вимірювальні інструменти, застосовувані в машинобудуванні: лінійки, рулетки, штангенциркулі, глибиноміри, струни, схили, шаблони та ін.

Візуальний контроль включає в себе зовнішній і внутрішній огляди об'єкта, при цьому формується якісна оцінка відхилення від заданої геометричної форми, корозійного стану, фіксується наявність поверхневих дефектів зварних з'єднань і основного металу. Візуально оцінюють стан захисних покриттів, контролюють якість виробів за їх кольором тощо.

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що для забезпечення результативного функціонування процесу візуального контролю продукції, є необхідність встановлення відповідності вимогам нормативної документації чисельного значення контрольованих параметрів. Елементи вимірювального контролю можуть бути присутніми у будь-якому методі неруйнівного або руйнівного контролю.

АКТУАЛЬНІСТЬ ГРАНУЛЯЦІЇ СУЛЬФАТУ АМОНІЮ МЕТОДОМ КОМПАКТУВАННЯ

Хавікова Каріна Євгенівна,
викладач біології і екології
Крамарь Наталія Сергіївна,
викладач спеціальних дисциплін
Гончаров Кім,
студент
Придніпровський металургійний фаховий коледж
м. Кам'янське, Україна

Вступ./Introduction. Вивчаючи зарубіжний досвід застосування сульфату амонію як азотно-сірковмісного добрива у сільському господарстві (с/г), можна з упевненістю сказати, що це добриво № 1 в Україні. Збагачення гуматами представляє агрохімічну цінність, оскільки дозволяє одночасно вирішити низку актуальних проблем, пов'язаних із забезпеченням мінеральним харчуванням с/г культур.

«Гіпрококс» займається проектуванням об'єктів виробництва сульфату амонію з початку свого існування. Нижче представлено нове рішення, яке покращує якість сульфату амонію, щодо транспортування та внесення його в ґрунт, включає грануляцію продукту методом компактування і використовується споживачем як добриво.

Для впровадження та застосування даного методу, розроблені блок-схеми грануляції дрібнодисперсного кристалічного сульфату амонію, технологічні схеми процесів та план розміщення обладнання установки грануляції методом компактування.

Описана установка дозволяє розширити сферу застосування та ефективність використання цього добрива.

Коксохімічна промисловість випускає сульфат амонію у великій кількості. Спектр його застосування дуже різноманітний. Це і харчове виробництво, і текстильна промисловість, і аграрний сектор. Ця сполука є

універсальним азотно-сірчанним мінеральним добривом, яке містить 21% азоту та 24% сірки [1].

Мета роботи./Aim. Проаналізувати процес грануляції сульфату амонію з метою налагодження виробництва добрива з досягненням необхідної якості та форми продукту, що відповідатиме вимогам споживача.

Матеріали і методи./Materials and methods. Сульфат амонію, одержуваний на коксохімічних підприємствах, являє собою кристалічний порошок з розмірами кристалів від сотих часток міліметра до 6–8 мм. Зі складу сульфат амонію в мішках або навалом відвантажується споживачеві. У такому вигляді він містить багато пилу, що тягне за собою втрати, внаслідок його емісії при завантаженні, транспортуванні та розвантаженні на складах та робочих місцях, розсіюванні від вітру під час внесення у ґрунт. Суттєвим недоліком сульфату амонію є його злежуваність при зберіганні. Дрібнокристалічна структура добрива, внаслідок сильно розвиненої поверхні, є причиною підвищеного вмісту в ньому вологи, що призводить до злежуваності продукту та зрощення кристалів у великі конгломерати. Рівномірний розподіл такого добрива у ґрунті пов'язаний з великими труднощами. Тому більшість добрив обкомковують у більші частинки, які зазвичай називають «грануляцією», а метод, який застосовують під час цього процесу – компактування (пресування).

Результати і обговорення./Results and discussion.

Рис. 1. Загальний вид гранульованого сульфату амонію

Найважливішими перевагами гранульованого сульфату амонію (рис. 1) у порівнянні з дрібнодисперсним кристалічним є:

- продукт не злежується, не припадає пилом при внесенні в ґрунт, має

підвищену розсипчастість, що дозволяє використовувати його при перекопуванні ґрунту, причому вносити амонійну сіль дуже легко – ґрунт просто посипають гранулами в процесі перекопування, з незначним заглибленням у поверхню ґрунту. Якщо ж гранули розподілилися нерівномірно, то амоній швидко входить у реакцію з ґрунтовим комплексом, що дозволяє корисним речовинам усереднюватися по родючому шару;

- не забруднюється довкілля, тому що відсутні пилоподібні викиди;

- знижуються втрати добрива при транспортуванні, зберіганні та внесенні у ґрунт;

- рівномірний гранулометричний склад та низький вміст дрібнодисперсної фракції (розміром менше 1 мм) полегшує транспортування та зберігання добрива;

- покращується рівномірність розподілу добрива по поверхні поля при внесенні механічними розкидачами;

- гранульовані добрива легше дозувати та упаковувати, виробничі процеси при цьому можуть бути максимально автоматизовані та механізовані;

- агрохімічну ефективність гранульованих добрив забезпечує рівномірність складу кожної гранули, однаковий вміст та співвідношення макро- та мікроелементів;

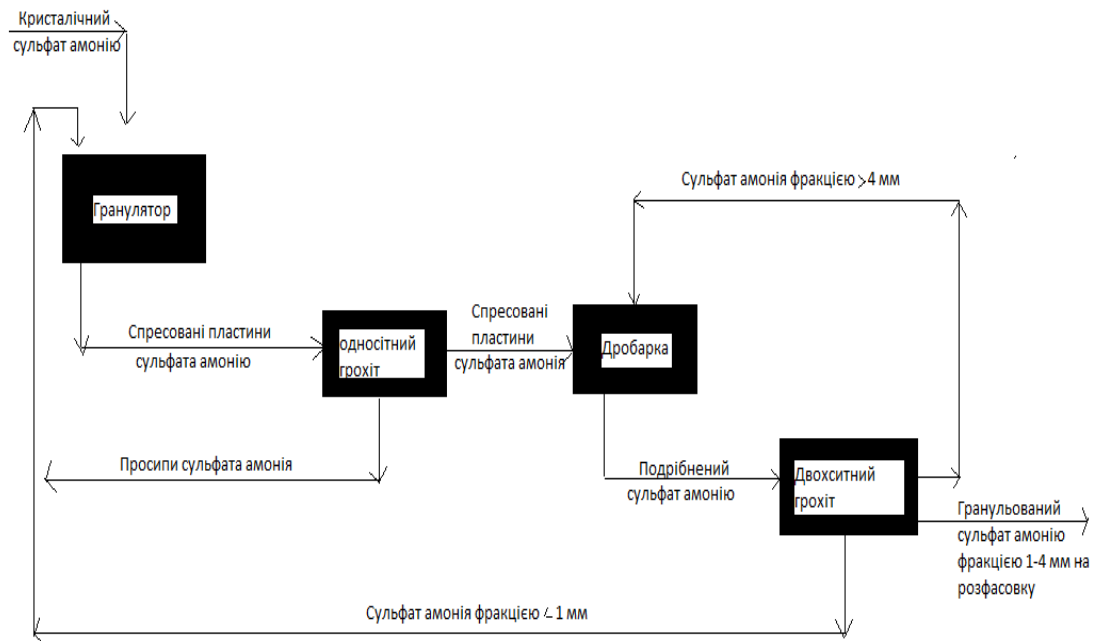
- гранульована форма забезпечує можливість використання сульфату амонію як складової тукосумішей.

Гранульований сульфат амонію можна отримати методом пресування та подальшого дроблення.

Гранулювання за допомогою компактування – це процес збільшення розміру частинок матеріалу сухим способом, при якому пилоподібний продукт і більші частинки сульфату амонію набувають досить одноманітну лускату форму з вельми вузьким діапазоном крупності. Ущільнення продукту досягається за допомогою механічного стиску через валковий прес.

Блок-схема грануляції кристалічного сульфату амонію методом компактування представлена на рис. 2.

Технологія являє собою сухий процес, в якому вихідні компоненти в порошковому вигляді або вигляді кристалів ущільнюються за рахунок високого тиску, створюваного всередині валкового пресу [2].

Рис. 2. Блок-схема компактування та подрібнення сульфату амонію

На міцність гранул особливий вплив має процес дроблення спресованих листів. При використанні валкових дробарок досягається висока продуктивність і великий вихід товарної продукції, проте продукт містить певну кількість недостатньо міцних гранул, які при зберіганні або транспортуванні руйнуються.

Дробарки ударного типу менш продуктивні, але забезпечують більш високу міцність продукту. На відміну від гранул, отриманих ін. методами, що мають сферичну форму, добрива, отримані методом компактування, мають вигляд лускатих гранул.

Враховуючи властивості сировини та вимоги до кінцевого продукту, основні етапи технологічного процесу такі:

1. Блок пресування кристалів сульфату амонію в пластині:
  - валковий прес;

- відносний гуркіт.

2. Блок подрібнення, де пластина подрібнюється в гранули необхідного розміру;

- дробарка;

- двоситовий гуркіт.

Продуктивність такої лінії може варіювати від 50 кг/год до 50 т/год.

Установка призначена для прийому, зберігання, грануляції дрібнодисперсного кристалічного сульфату амонію методом компактування та відвантаження споживачам залізничним транспортом, автотранспортом в упакованому вигляді або навалом.

Установка передбачає грануляцію сульфату амонію одразу для кількох коксохімічних заводів України або може бути розміщена на складі сульфату амонію на одному із коксохімічних підприємств [2].

Рис. 3. Блок-схема грануляції сульфату амонію

Перелік ділянок, що входять до складу комплексу грануляції кристалічного сульфату амонію (блок-схема рис.3):

- Розвантаження кристалічного сульфату амонію;

- Склад сировини;

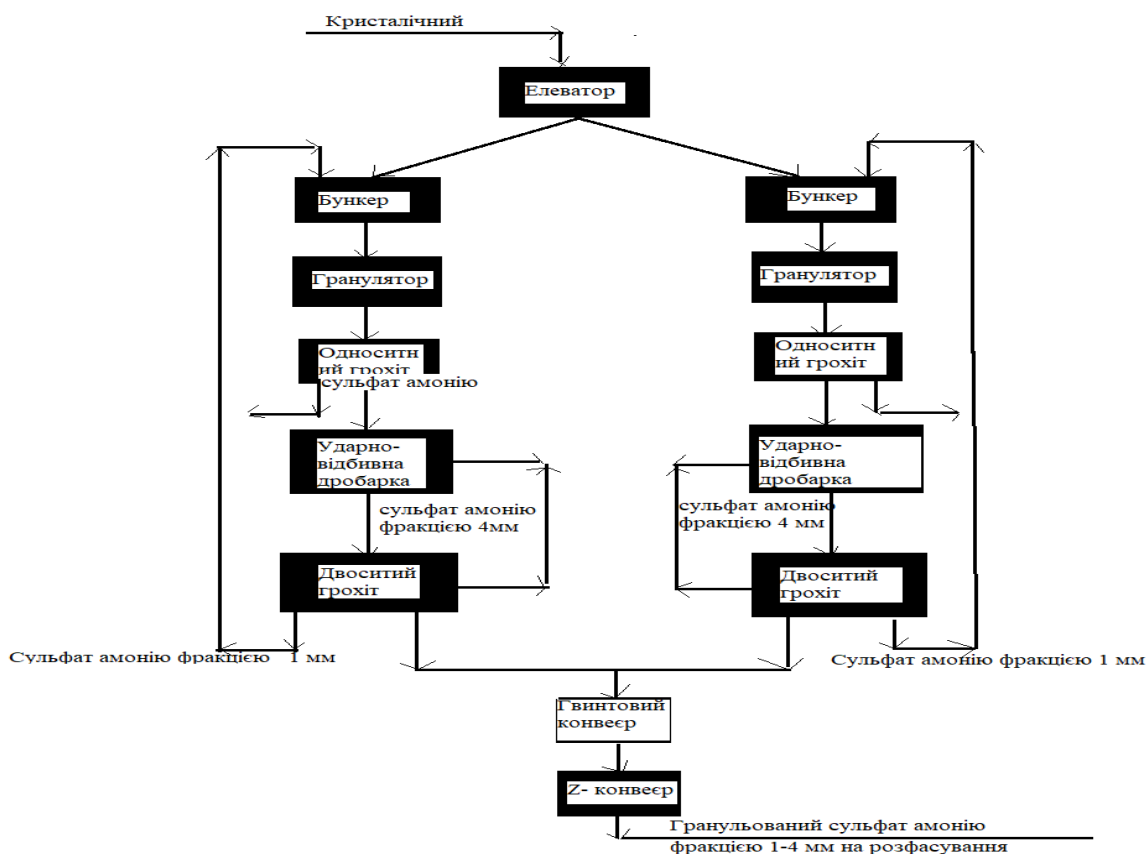
- Сушіння кристалічного сульфату амонію (при необхідності);

- Грануляція кристалічного сульфату амонію методом компактування;
- Фасування гранульованого сульфату амонію в мішки;
- Склад готової продукції;
- Відвантаження розфасованого сульфату амонію.

У складі також передбачені такі приміщення:

- Операторський пункт (приміщення АСУ ТП);
- Електропункт;
- Вентприміщення;
- Склад мішкотари.

Доставка кристалічного сульфату амонію на майданчик передбачається залізничним транспортом або автотранспортом [2].

Рис. 4. Блок-схема основного обладнання установки грануляції кристалічного сульфату амонію методом компактування

Зберігання сульфату амонію можливе у силосах або насипом. Місткість складу сировини залежить від можливості своєчасного постачання та необхідності мати запас (на кількість діб роботи установки) [3].

На сучасних складах сульфат амонію виробляється вологістю до 0,2%. Якщо сировина надходитиме з вологістю більше 5%, то необхідна ділянка сушіння [2].

Висновки./Conclusions. Ефективність процесу грануляції залежить від механізму гранулоутворення, що у свою чергу, визначається використовуваним способом формування продукту – гранулюванням.

Від обраного способу, а також від умов кондиціонування залежить форма гранул, їх розміри, питома поверхня, міцність, схильність до злежування, швидкість розкладання в ґрунті та ін. характеристики, що впливають на агрономічну ефективність добрива.

Однією з основних екологічних переваг гранульованого сульфату амонію, в порівнянні з дрібнодисперсним кристалічним, є незначна запиленість навколишнього повітря робочої зони при роботі з ним, що дозволяє створити належні умови праці обслуговуючого персоналу на всіх етапах технологічного виробництва, а також включаючи його транспортування та внесення у ґрунт.

Грануляція компактуванням – недорогий спосіб виробництва мінеральних добрив, вигідний як для виробників так і споживачів.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Сульфат амонію гранульований, гуматизований ТОВ «Мінераліз» та ТОВ «УкрТехноФос-плюс».
2. Кудрявцев Є. І., Манекіна Н. І., Прісняк І. І., Казак Л. А. ВуглеХімічний журнал. Грануляція сульфату амонію методом компактування. 2019. С. 30-33.
3. Довідник коксохіміка. В 6 томах. Том 3. Уловлювання та переробка хімічних продуктів коксування/ Ред. Ковальова Є. Т. Харків, 2009. 450 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕРМЕТИЧНОСТІ ОБСАДНИХ КОЛОН У ГАЗОВИХ СВЕРДЛОВИНАХ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ АНАЕРОБНИХ ГЕРМЕТИКІВ

Фем'як Ярослав Михайлович

д. т. н., професор, професор кафедри буріння свердловин
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

Зелінський Андрій Андрійович

аспірант кафедри буріння свердловин
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction. Питання, стосовно забезпечення герметичності різьбових з'єднань труб обсадних колон залишається актуальним, оскільки відомо, що близько 7% аварій при бурінні припадають на пошкодження обсадної колони, а витрати на усунення цієї проблеми становлять у середньому 12% ремонтного часу, а це суттєві фінансові витрати [1]. Згідно промислових даних, майже 70% ускладнень з обсадними трубами припадають через недоліки в їхній герметичності, а саме через застарілі методи герметизації. Тому й загострюється проблема аварійності обсадних колон, пов'язана з негерметичністю згвинчування труб, а існуючі аналоги вже не відповідають сьогоднішнім нормам і потребам бурових підприємств. Також відомо, що більшість підприємств, які є постачальниками обсадних труб, використовують різьбові з'єднання, що не завжди є достатньо герметичними.

Тому, для нас важливо знайти ефективні рішення, які забезпечать кріплення свердловин більш надійно й вигідно економічно, а саме забезпечивши ефективність та зменшення поточних витрат на ремонтно-відновлювальні чи ізоляційні роботи.

Мета роботи./Aim. Для підвищення надійності згвинчування обсадних труб в колону нами пропонується використання анаеробних герметиків (Рис. 1).

Рисунок 1. Анаеробний герметик

Матеріали та методи./Materials and methods. Досліджено склад анаеробного герметика, який включає акрилові мономери та олігомери, ініціюючі системи, стабілізатори та спеціальні функціональні добавки [2]. Також проведено аналіз принципів та механізму дії анаеробних герметиків, що базується на утворенні активних частинок (радикалів) під час контакту ініціюючої системи з металом. Зокрема виявлено різну здатність металів до взаємодії з компонентами ініціюючої системи, що вагомо впливає на швидкість затвердіння герметика.

Провівши аналіз деяких герметиків, які сьогодні використовуються буровими підприємствами, можна побачити наступне.

Loctite 8150 - високотемпературна змазка для болтів та легкого демонтажу різьбових з'єднань, широко застосовується в промисловості, але по своїй собівартості залишається дорогою, що значно впливає на рентабельність робіт з кріплення свердловин обсадними трубами [3].

Агрінол Різьбол ОМ-2 герметик, що застосовується для герметизації та захисту від корозії різьбових з'єднань різних за призначенням труб: обсадних, насосно-компресорних і бурильних, під час будівництва й експлуатації нафтових і газових свердловин, має низку параметрів які негативно впливають на процес кріплення свердловини, з яких є те, що при понижених температурах (не залежно від заявленої виробником) від -10°C , дане мастило перетворюється

в желеподібний стан [4].

Результати та обговорення./Results and discussion. Огляд показує (Табл.1), що такі герметики, як мастило Агрінол Різьбол ОМ-2, Loctite 8150 та Анаеробний герметик мають свої певні переваги над аналогами, проте не позбавлені й обмежень у застосуванні, включаючи високу термостійкість і ефективність при різних умовах експлуатації.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз анаеробного герметика з аналогами

Характеристики	Анаеробний герметик	Агрінол Різьбол ОМ-2	Loctite 8150
Токсичність	-	-	-
Температурний діапазон, °С	-55 до +230	-50 до +200	-30 до +900
Можливість використання на поверхнях з різним кроком різьби	+	+	+
Величина допустимого тиску $P_{\text{доп.}}$, МПа	20 ÷ 600	0.5 ÷ 20	-
Стійкість (до газів/мастил/кислот/лугів)	+	±	±

Важливо відзначити, що анаеробні герметики володіють більш розширеним діапазоном застосування щодо впливу різних температур, є помітно стійкими до агресивного свердловинного середовища, можуть бути використані на різних поверхнях різьбових з'єднань обсадних труб з будь-яким кроком, а також здатні витримувати низькі температурні діапазони та володіють високими межами допустимого тиску [5].

Висновок./Conclusions. В підсумку слід зазначити, що застосування анаеробних герметиків може суттєво знизити ризик аварій та витрати часу на ремонтні роботи, сприяти підвищенню ефективності кріплення та безпеки експлуатації газових свердловин у забезпеченні ефективності процесу видобутку газу. Однак, важливо розуміти, що вартість цих матеріалів сьогодні та вибір оптимального варіанту будуть залежати від конкретних умов експлуатації свердловини. Це відкриває для нас нові можливості щодо подальших досліджень застосування анаеробних герметиків для підвищення

надійності згвинчування обсадних труб та забезпечення надійного кріплення й довготривалої експлуатації газових свердловин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коцкулич Я. С., Ковбасюк І. М., Марцинків О. Б., Ковбасюк М. І. (2010). Причини зім'яття обсадних колон у складних гірничо-геологічних умовах та шляхи їх попередження. Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ, 3(36), 95-99.

2. Anaerobic Adhesives and Anaerobic Sealants Information URL: https://www.globalspec.com/learnmore/materials_chemicals_adhesives/industrial_adhesives/anaerobic_adhesives

3. LOCTITE LB 8150 – алюмінієва протизадирна мастильна паста срібного кольору на основі нафти, збагачена графітом і протизадирними присадками. URL: https://www.henkel-adhesives.com/ua/uk/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BA%D1%82/anti-seize-lubricants/loctite_lb_81500.html

4. Мастило Різьбол ОМ-2 АГРИНОЛ URL: <https://sintez-oil.com.ua/ua/p761144848-smazka-rezbol-agrinol.html>

5. Анаеробний клей герметик для фіксації і герметизації з'єднань. URL: <https://emberoil.com/anaerobnyy-kley-germetik-dlya-fiksatsii-i-germetizatsii-soyedineniy>.

ВИМІРЮВАЛЬНЕ ПРИЛАДДЯ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Шорнікова Світлана Василівна

начальник відділу

Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України, м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Калібр — безшкальний засіб вимірювальної техніки, призначений для контролю, який відтворює геометричні параметри елементів виробу, що визначаються заданими граничними лінійними чи кутовими розмірами, і який контактує з елементом виробу поверхнями, лініями чи точками. На відміну від штангенінструментів, мікрометрів та інших універсальних засобів вимірювання, калібрами не можна вимірювати дійсні розміри деталей та визначати їх числові значення.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є аналіз існуючих засобів для перевірки граничних розмірів деталей і визначення придатності як розмірів деталей, так і самої деталі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Серед розмаїття вимірювального приладдя є окрема категорія пристроїв, які виготовляють в інструментальному цеху. До них належать калібри, які відрізняються між собою конструктивно та призначенням. За допомогою калібрів з'ясовують виходить чи не виходить розмір, що перевіряється, за нижню або верхню границю розміру, тобто чи знаходиться дійсний розмір у полі допуску.

Результати та обговорення./Results and discussion Вимірювальні калібри – це одновимірні пристрої для перевірки невідповідності деталей від заданих параметрів і взаємного розміщення їх поверхонь, але вони не визначають відхилення в числовому виразі. В залежності від форми вимірювальної поверхні вони можуть застосовуватись для одноелементних чи комплексних вимірювань. Інша назва комплексних калібрів – шаблони і лекала.

За областю використання калібри поділяють на:

- робочі, які застосовують для контролю виробів під час їх

виготовлення на робочому місці;

- приймальні, з якими працюють працівники ВТК (відділ технічного контролю) при прийомі виробів;
- контрольні, які використовуються для контролю робочих калібрів і регульованих калібрів-скоб;
- установчі, які використовують для установки на заданий розмір регульованих калібрів і вимірювальних засобів.

За видами контролюючих поверхонь розрізняють:

- калібри-пробки;
- калібри-скоби;
- калібри-кільця;
- калібри-втулки.

За видом контрольованого розміру калібри бувають нормальні й граничні. Придатність деталі перевіряють послідовним сполученням прохідного і непрохідного калібрів з деталлю. Деталь вважають придатною, якщо прохідний калібр під дією власної ваги або зусилля проходить, а непрохідний не проходить по контрольованій поверхні деталі. У цьому випадку дійсний розмір деталі перебуває між заданими граничними розмірами. Якщо прохідний калібр не проходить, деталь можна поправити, а якщо непрохідний проходить, деталь є непоправним браком, тому що розмір такого вала менший за найменший граничний розмір, а розмір такого отвору більший від найбільшого допустимого граничного розміру.

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що використання калібрів дає можливість контролювати одночасно всі зв'язані розміри й відхилення форми деталі і перевіряти, чи знаходяться відхилення розмірів і форми поверхонь деталей у полі допуску. Яку б конструкцію не мав такий інструмент і для виконання яких би завдань не був призначений, він характеризується, як один із найзручніших, найнадійніших засобів вимірювання при виготовленні взаємозамінних елементів.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

ЗАСТОСУВАННЯ МОНОТОННИХ БУЛЕВИХ ФУНКЦІЙ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ПОМИЛОК ПЕРЕДАВАННЯ ДАНИХ

Аркатов Юрій Миколайович,
к.ф.-м.н., доцент
Георгаліна Олена Ростиславівна,
к.т.н., доцент
Сінявський Олег Васильович,
к.ф.-м.н., старший викладач
Військова академія, м. Одеса, Україна

Вступ. У процесі передачі інформації по телекомунікаційним мережам зв'язку виникає проблема та усунення помилок. Контроль цілісності даних та виправлення помилок – важливі завдання на багатьох рівнях роботи з інформацією. Одним із засобів вирішення цих завдань, є застосування перешкодостійких кодів, що лежать в основі систем кодування-декодування.

Матеріали та методи. До теперішнього часу розроблено багато різних завадостійких кодів, що відрізняються один від одного основою, відстанню, надмірністю, структурою, функціональним призначенням, енергетичною ефективністю, кореляційними властивостями, алгоритмами кодування та декодування, формою частотного спектра ([1] ... [4]).

На основі максимальних типів [5] монотонних булевих функцій (МБФ) побудовано криптосистему [6] з кодами, що використовують дерева розкладання типів МБФ. Однак побудований код, що використовується [6], не передбачає корекцію помилок.

Метою цієї роботи є побудова коригуючого коду, якій використовує дерева розкладання типів МБФ.

Результати.

ЛЕМА 1. Вектор $(a_0, a_1, \dots, a_n)$ є кодовою послідовністю без помилок тоді і тільки тоді, коли його права (ліва) максимальна частина та її доповнення є максимальними типами.

ЛЕМА 2. Справедливо рекурентне матричне рівняння:

$$M_n = *M_{n-1} \times (I_{n-1} \times M_{n-1})^*, \quad (1)$$

де операція $\times$ – звичайне множення матриць.

Використовуючи рівність, отриману в лемі 5 [5]:

$$K3(n, i, j) = \sum_{q=i}^j K3(n-1, i-1, q-1) \sum_{t=q}^j K3(n-1, t, j), \quad (2)$$

введемо матричну формулу для побудови матриці M_n рангу типу n на основі матриці M_{n-1} рангу типу $n-1$.

Введемо дві операції. Операція «зірочка зліва» означає операцію

додавання рядка згори і стовпця зліва таких: $\begin{pmatrix} 1 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & & & \\ \dots & & & \\ 0 & & & \end{pmatrix}$, а операція «зірочка

праворуч» означає операцію додавання рядка знизу і стовпця праворуч таких:

$\begin{pmatrix} & & & 0 \\ & & & \dots \\ & & & 0 \\ 0 & \dots & 0 & 1 \end{pmatrix}$. Позначимо через I_n – квадратну матрицю, порядку $n+1$, виду:

$I_n = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 1 & \dots & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & \dots & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & \dots & 1 \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & & 1 \end{pmatrix}$, тобто. вона виходить із верхньої трикутної матриці

порядку n , що складається з одиниць, за допомогою операції зірочка зліва.

Позначимо через операцію транспонування матриці щодо побічної діагоналі,

$$\text{тобто. } I_n^{**} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & \dots & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & \dots & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & \dots & 1 & 0 \\ \dots & \dots & \dots & \dots & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

Позначимо через T_n верхню трикутну матрицю одиниць порядку $n+1$, тоді $I_n = *T_{n-1}$, а $I_n^{**} = T_{n-1}^*$.

Наслідок. Використовуючи верхню трикутну матрицю з одиниць T_{n-2} розмірності $(n-1) \times (n-1)$, (2) отримаємо

$$M_n = *M_{n-1} \times (*T_{n-2} \times M_{n-1})^*. \quad (3)$$

ЛЕМА 3. Справедливо рекурентне матричне рівняння:

$$M_n = *(M_{n-1} \times I_{n-1}^{**}) \times M_{n-1}^*. \quad (4)$$

Наслідок 1. Для кількості максимальних типів $K3(n, i, j)$ справедливий вираз:

$$K3(n, i, j) = \sum_{t=i}^j K3(n-1, t, j) \sum_{q=i}^t K3(n-1, i-1, q-1), \quad (5)$$

Наслідок 2. Використовуючи верхню трикутну матрицю з одиниць T_{n-2} розмірності $(n-1) \times (n-1)$, (4), отримаємо

$$M_n = *(M_{n-1} \times T_{n-2}^*) \times M_{n-1}^*. \quad (6)$$

Побудова коригуючого коду. За означенням всі максимальні типи незрівнянні, отже, якщо ми кожну компоненту максимального типу представимо як двійкового числа заданої довжини, то кодова відстань між будь-якими двома типами може бути менше двох. Використовуючи цю властивість, можна спростити побудову кодів з мінімальною кодовою відстанню більше двох, за рахунок скорочення базової множини двійкових послідовностей з яких ці коди будуються.

Зі зростанням рангу кількість типів МБФ сильно зростає, тому використовуємо в повному обсязі, лише деякі компоненти типу МБФ. Запишемо кожну компоненту в двійковому вигляді і кількість біт для кожної

компоненти виберемо рівну біту, за допомогою яких можна записати максимальну компоненту серед усіх компонентів, що відповідають цьому номеру.

Для побудови коригувальних кодів розроблено програму, яка виводить максимальні типи певного рангу для заданих меж, переводить їх у двійковий код та обчислює кодову відстань для цих кодів. Розглянемо алгоритм декодування.

Алгоритм декодування:

Крок 1. Знаходимо в отриманому кодовому слові кількість k двійкових одиниць.

Крок 2. Виділяємо з отриманої послідовності максимальну праву частину S_2 та її доповнення S_1 (див. лему 1). Цим зменшується, принаймні, на порядок кількість типів, що перебираються [6]. Зсув-сума $S_1 \oplus S_2 = S$. Знаходимо кількість одиниць k_1 у доповненні та k_2 у максимальній правій частині.

Крок 3. Знаходимо у масиві T_1 елементи з кількістю одиниць k_2 з допомогою масиву E_1 , тобто. індекс $E_1(k_2)$. Пошук слова S_2 в масиві E_1 проводимо шляхом розподілу навпіл. Спочатку знаходимо індекс i_1 середнього елемента масиву T_1 із кількістю одиниць k_2 . Він дорівнює цілій частині від $E_1(k_2) + (E_1(k_2 + 1) - E_1(k_2))/2$. Якщо елемент $T_1(i_1)$ з індексом i_1 дорівнює S_2 , то встановлюємо прапорець f_2 і завершуємо крок 3. Якщо $T_1(i_1)$ більше за S_2 , то копіюємо значення $E_1(k_2)$ в i_2 і присвоюємо i_1 значення, що дорівнює цілій частині від $i_2 + (i_1 - i_2) / 2$. Якщо $T_1(i_1)$ менший за S_2 , то копіюємо значення $E_1(k_2 + 1)$ у i_2 і присвоюємо i_1 значення, що дорівнює цілій частині від $i_1 + (i_2 - i_1)/2$. Продовжуємо аналогічні дії доки не знайдено елемент $T_1(i_1) = S_2$, або виконається $|i_2 - i_1| = 1$. У першому випадку прапорець f_2 буде встановлений, а у другому ні.

Крок 4. Знаходимо у масиві T_1 елементи з кількістю одиниць k_1 з допомогою масиву E_1 , тобто. індекс $E_1(k_1)$. Якщо елемент $T_1(i_1)$ дорівнює S_1 , то встановлюємо прапорець f_1 . Пошук слова S_1 у масиві E_1 проводимо методом розподілу навпіл як у кроці 3. Якщо елемент $T_1(i_1)$ з індексом i_1

дорівнює S_1 , то встановлюємо прапорець f_1 , а якщо не знайдений, то не встановлюємо.

Крок 5. Якщо прапорці f_1 і f_2 встановлені, то прийняте кодове слово подається у вигляді зсуву-суми максимальних типів S_1 і S_2 рангу $n - 1$. Згідно з лемою 1 у цьому випадку кодове слово S прийнято без помилок. І тут алгоритм закінчується.

Крок 6. Якщо прапорець f_1 або f_2 не встановлений, знаходимо в масиві T_2 елементи із кількістю одиниць $k - 1$ і $k + 1$ з допомогою масиву E_2 , тобто. індекси $E_2(k - 1)$ та $E_2(k + 1)$. Послідовно замінюємо в кодовому слові S біт 0 на 1, а біт 1 на 0. Після заміни нуля на одиницю шукаємо отримане слово S_3 методом поділу поділу починаючи з індексу $E_2(k + 1)$. Після заміни одиниці на нуль шукаємо отримане слово S_3 методом розподілу навпіл починаючи з індексу $E_2(k - 1)$. При знаходженні в масиві кодового слова T_1 S_3 пошук припиняємо. У цьому випадку під час передачі була одна помилка і насправді було передано кодове слово S_3 , а не S_2 . Знайдений індекс S_3 дорівнює блоку повідомлень. Якщо в результаті пошуку кодове слово S_3 не знайдено, то в прийнятому кодовому слові S є більше однієї помилки.

Висновки. У цій роботі на основі типів МБФ побудовано код, що дає змогу виправляти помилки. Було розроблено програму, що дає змогу будувати код за заданою клітиною матриці розподілу типів, а також моделювати виявлення та виправлення помилок за переданим кодовим словом. Надалі планується розробити універсальний алгоритм для зміни векторів, які дають змогу знаходити максимально можливу кодову відстань для типів МБФ, що дасть змогу виявляти і виправляти більшу кількість помилок. Також планується зменшити надмірність коригувального коду.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Byers J.* A Digital Fountain Approach to Reliable Sistribution of Bulk Data. / J. Byers, M. Luby, M. Mitzenmacher, A. Rege // In SIGCOMM. - 1998.
2. *David J. C.* Information Theory, Inference, and Learning Algorithms /

J.C. David, MacKay - Cambridge University Press. - 2003.

3. *Luby M. LT Codes/ M. Luby // Of the 43rd Annual IEEE Symposium on Foundations of Computer Science (FOCS). - 2002. - Pp. 271-282.*

4. *Варгаузин В.. Вблизи границы Шеннона / В. Варгаузин // ТелеМультиМедиа. - 2005. - №3. - С.3-10.*

5. *Ткаченко В. Г. Перечисление типов монотонных булевых функций при синтезе цифровых схем / В. Г. Ткаченко // Наукові праці ОНАЗ ім. О. С. Попова. – 2008. – №2. – С. 54 – 69.*

6. *Ткаченко В. Г. Деревья типов монотонных булевых функций и криптосистемы с блоками переменной длины / В.Г. Ткаченко, О.В. Синявский // Наукові праці ОНАЗ ім. О. С. Попова. – 2009. – №2. – С. 32 – 42.*

ВЛАСТИВОСТІ AlN-ПОКРИТТЯ, ОСАДЖЕНОГО НА ПОВЕРХНЮ СПЛАВУ Д16 З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕЛІКОННОГО ТА ВАКУУМНО-ДУГОВОГО РОЗРЯДУ

Васильєв Михайло Олексійович

доктор фізико-математичних наук,
головний науковий співробітник

Руденко Едуард Михайлович

доктор фізико-математичних наук,
зав. відділу

Панарін Валентин Євгенович

доктор фізико-математичних наук
зав. лабораторією

Інститут металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України
м. Київ, Україна

Вступ. Потреба застосування в електронних та оптоелектронних пристроях, що працюють в ультрафіолетовому діапазоні, а також у силових та НВЧ компонентах, що надійно функціонують навіть за екстремальних умов, викликає у виробників та розробників підвищений інтерес до нітриду алюмінію (AlN), як у масивному так і плівковому стані. Його широка пряма заборонена зона, високий питомий електричний опір, висока теплопровідність і низький коефіцієнт термічного розширення становлять головний інтерес для енергетичних застосувань. Крім цього, для різних галузей машинобудування представляє великий інтерес створення захисних покриттів на основі AlN. Розширення сфер застосування даних покриттів обумовлено їхніми особливими властивостями, таким як висока твердість, хімічна стабільність, гарна біосумісність, висока температура плавлення, низький коефіцієнт тертя, корозійна стійкість і термічна стабільність. Завдяки сприятливому співвідношенню міцності, щільності і гарній оброблюваності сплав Д16 є одним із важливих і широко використовуваних в автомобільній та аерокосмічній промисловості. Нажаль, сприйнятливість цього сплаву до корозії і зносу значно зменшує ефективність його застосування, особливо для випадку

одночасної дії цілої низки несприятливих умов експлуатації. Тому поліпшення поверхневих властивостей цього сплаву представляє особливий практичний інтерес. Більшість з традиційних способів осадження включають високу температуру під час росту покриття або в період після його осадження, існує також необхідність в нагріванні підкладок (300–600⁰C). Тому для виключення погіршення властивостей підкладки з алюмінієвих сплавів необхідні методи низькотемпературного осадження.

Ключові слова: нітрид алюмінію, покриття, алюмінієвий сплав, геліконний розряд, корозійна стійкість.

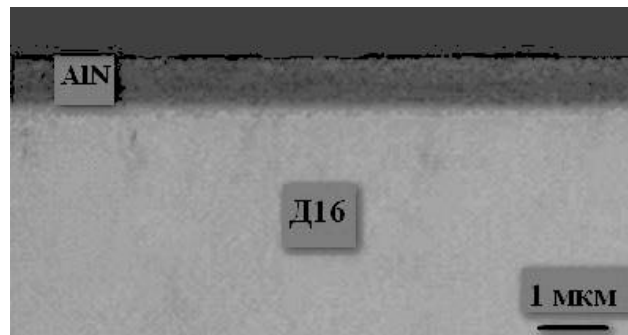
Ціль роботи. Метою даної роботи є дослідження особливостей формування покриття на основі AlN, нанесеного на сплав Д16 шляхом вакуумно-дугового осадження при кімнатній температурі з попередньою обробкою поверхні підкладки геліконним розрядом, а також мікроструктури та властивостей покриття.

Матеріали та методи. Покриття AlN осаджували на підкладинку сплаву Д16 (композиція в мас. %: Al-93,6%; Cu-3,97%; Mg-1,43%; Mn-0,625%; Si-0,5%) циліндричної форми після стандартної термічної обробки на твердий розчин. Для синтезу покриття використано вакуумну систему, яка вміщує геліконне джерело плазми аргону та дугове джерело іонів алюмінію в середовищі азоту [1, 2]. Геліконне джерело плазми аргону призначено для попереднього йонно-плазмового очищення поверхні підкладинок; плазмо-дугове джерело - для нанесення покриття AlN за температури не вище 100⁰C.

Рентгеноструктурні дослідження проведено на дифрактометрі RIGAKU, RINT-2500 з рентгенівським випромінюванням CuK_{α} ($\lambda=0,15418$ нм). Поверхневу морфологію і хімічний склад кородованих і зношених поверхонь покриттів вивчено з використанням растрового електронного мікроскопу (РЕМ) TESCAN Mira 3 LMU. Рентгенівські фотоелектронні спектри отримано на спектрометрі SPECS при збудженні випромінюванням MgK_{α} анода рентгенівської трубки. Вимірювання механічних властивостей і адгезії

покриття AlN методами наноіндендації і склерометрії проведено за допомогою 3D-профілометру «Micron-gamma» [3], а вимірювання мікротвердості за Віккерсом – за допомогою мікротвердоміру ПМТ-3. Корозійні властивості зразків оцінювали шляхом реєстрації поляризаційних кривих з використанням потенціостата Р5827-М в 3,5%-вому розчині NaCl [4].

Результати та обговорення. За даними РЕМ-зображення поверхні покриття AlN є досить однорідним із загальною товщиною близько 1,5 мкм (рис. 1). Воно має тонку щільну стовбчасту мікроструктуру, що складається з дрібних волокнистих зерен, витягнутих за напрямком зростання (особливо в нижніх шарах); розмір волокнистих зерен (~ 22– 45 нм).

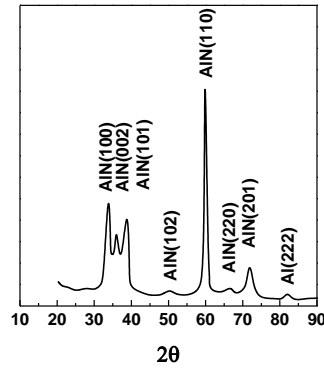

Рис. 1. Спостереження поперечного перерізу покриття AlN/Д16.

Виконаний аналіз дифракційних рефлексів (рис. 2) покриття AlN/Д16 показав, що єдиною кристалічною фазою в даному покритті є нітрид алюмінію, що має гексагональну структуру типу вюрцита. Параметри решітки даної фази такі: $a = 0,3112$ нм; $c = 0,4979$ нм.

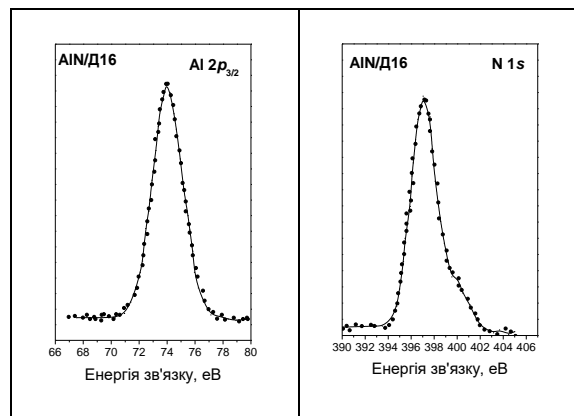
Ці значення близькі до стандартного порошку нітриду алюмінію. Визначений за розширенням дифракційних ліній середній розмір зерна знаходиться в межах 24–65 нм.

Текстура кристалітів за напрямком $\{111\}$ є перпендикулярною поверхні зростання покриття. Рентгеноструктурний аналіз показує формування стискаючих напруг величиною -2,6 ГПа в нанесеному покритті AlN, які, як відомо, є корисним фактором з точки зору підвищення експлуатаційних властивостей (втоми і зносостійкості) матеріалу.

Рис. 2. Дифрактограма системи AlN/Д16.

Основну інформацію про сполуку AlN дає аналіз форми та енергетичного положення електронних ліній Al $2p$ і N $1s$ за даними рентгенівської фотоелектронної спектроскопії (рис. 3). Енергія зв'язку може змінюватися в межах декількох електрон вольт залежно від сполуки, до якої входить алюміній. Так, мінімальна енергія зв'язку Al $2p$ (72,9 еВ) відповідає алюмінію в металевому стані. N/Al стехіометричне відношення становить 0,98. Максимальні значення піків Al $2p$ і N $1s$, що характеризують взаємодію N-Al, відповідають енергії зв'язку 73,9 еВ і 397,1 еВ, відповідно.

Рис. 3. Енергетичне положення електронних ліній Al $2p$ і N $1s$ в РФЕС спектрах.

Поляризаційні випробування показали, що покриття AlN характеризується більш низькими швидкостями корозії і більш позитивними корозійними потенціалами ($E_{\text{корг}}$), ніж для вихідного сплаву (таблиця). Щільність струму корозії ($i_{\text{корг}}$) є важливим параметром, який дозволяє оцінити кінетику корозійних реакцій. Зазвичай він пропорційний щільності струму корозії, яка вимірюється за допомогою поляризації. Чим нижче величина $i_{\text{корг}}$,

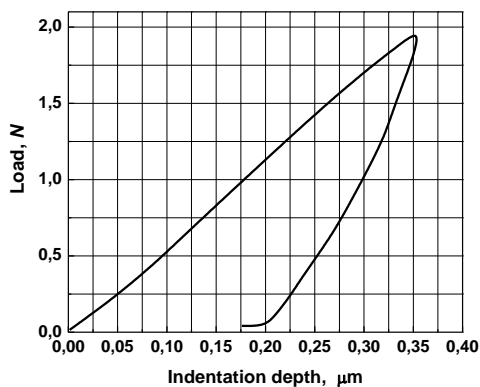
тим меншою є швидкість корозії зразка. У цьому тесті значення i_{corr} , отримане для AlN покриття, завжди було нижче, ніж значення, характерне для підкладки зі сплавом Д16.

Таблиця

Параметри корозії.

Матеріал	$E_{\text{corr}}, \text{V}$	$\log i_{\text{corr}}, \mu\text{A}/\text{cm}^2$
Д16	-1,03	-5.25
AlN покриття/Д16	-0.43	-0.97

На додаток до антикорозійних властивостей міцність будь-якого покриття також є визначальною характеристикою з точки зору ефективності захисту матеріалу. Тому з урахуванням відносно малої товщини покриття AlN були застосовані тести на наноіндентацію для оцінки твердості H і модулю пружності E (рис. 4). Отримані результати: $H = 20,2$ ГПа і $E = 196$ ГПа. Більш високі трибологічні властивості AlN проявляються значним зниженням коефіцієнту тертя, оціненого як відношення зареєстрованої сили тертя до прикладеного навантаження (0,18 і 0,05 для та AlN/Д16 покриття, відповідно).

Рис. 4. Криві навантаження/розвантаження наноіндентації.

Висновки. Метод вакуумно-дугового осадження з попередньою обробкою підкладки розпиленням іонами Ar^+ дозволяє отримати однорідне і щільне нанокристалічне AlN покриття, яке вільне від випадкових макрочастинок, має товщину $\sim 1,5$ мкм із високу адгезію до поверхні сплаву Д16. Порівняно зі сплавом Д16 покриття характеризується більш високою

міцністю, зносостійкістю та стійкістю проти корозії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. E. M. Rudenko, V. Ye. Panarin, P. O. Kyrychok, M. Ye. Svavilnyi, I. V. Korotash, O. O. Palyukh, D. Yu. Polotskyi, and R. L. Trishchuk, *Usp. Fiz. Met.*, **20**: 485 (2019).
2. E. M. Rudenko, V. Ye. Panarin, P. O. Kyrychok, M. Ye. Svavilnyi, I. V. Korotash, D. Yu. Polotskyi, and R. L. Trishchuk, *Metallofiz. Noveishie Tekhnol.*, **40**: 993 (2018).
3. R. Ignatovich, I. M. Zakiev, D. I. Borisov, and V. I. Zakiev, *Strength Mater.*, **38**: 428 (2006).
4. M. A. Vasylyev, B. N. Mordyuk, S. I. Sidorenko, S. M. Voloshko, and A. P. Burmak, *Surf. Eng.*, **34**: 324 (2018).

МАТЕМАТИЧНА КУЛЬТУРА ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Отрашевська Валентина Володимирівна

к.ф.-м.н., доцент

Бондарець Вероніка Юрївна

Студент

Київський національний університет

будівництва та архітектури

м. Київ, Україна

Вступ. Формування спеціаліста — ведуча задача вищої школи. Освіченість сьогодні — це наявність високоякісної математичної освіти, це синонім високої математичної культури фахівців економічних спеціальностей.

Ціль роботи. Ціль роботи з'ясувати необхідність досліджень основних різних теоретичних і практичних типів економічних задач, набуття навиків застосування математичного моделювання динамічних задач в економіці та вивчення найбільш поширених економіко – математичних моделей для студентів та курсантів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Матеріали та методи. У процесі роботи було проаналізовано літературні джерела, наукові статті про зв'язок вищої математики та фахівців економічних спеціальностей, про сучасний стан освіти.

Результати. Нові економічні відносини потребують нових підходів до підготовки майбутніх фахівців з вищою економічною освітою. Сьогодні, як ніколи, потрібні спеціалісти, що мають сильну математичну підготовку і орієнтовані на застосування математики в економіці. Звідси серйозні вимоги до математичної підготовки студентів, яка повинна полягати не тільки в передачі певних знань, а й сприяти максимальному розвитку творчих здібностей студентів, самостійності їх мислення, умінню застосувати загальні теоретичні положення до розв'язання конкретних практичних проблем.

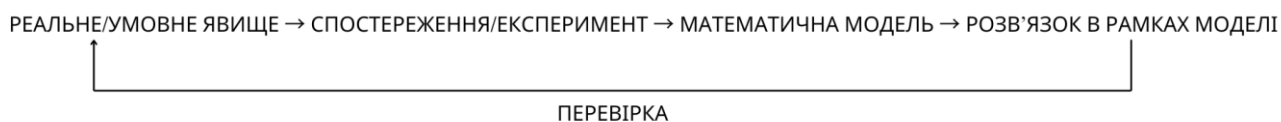
Ефективне використання математики в системі професійно-орієнтованих навчальних дисциплін можливе лише в тому випадку, коли студенти з першого

року навчання по-справжньому зацікавляться цією наукою, зрозуміють її роль та визначать місце у розв'язанні специфічних економічних проблем, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю.

Навчання математики повинне сприяти появі у студентів живої зацікавленості до того, як математичний апарат “працює” при дослідженні економічних процесів і явищ, при побудові моделей економічних ситуацій [2].

Різноманітні методи дослідження будь-яких задач, в тому числі й економічних, повинні здійснюватися згідно єдиного алгоритму:

Рис. 1. Алгоритм розв'язання математичних задач

Всі досліджувані задачі необхідно класифікувати у відповідності з наступним критерієм, як вид математичної моделі. Цей критерій повинен стати одним із провідних при формуванні структури дисципліни. А також, для майбутніх економістів об'єктивною необхідністю є економічна інтерпретація математичних понять, математичне формулювання деяких економічних законів, розгляд найпростіших застосувань математичних методів.

Навчання математичним дисциплінам буде найбільш ефективним, якщо воно буде наповнене задачами прикладного змісту. Буде доцільним збільшити час, виділений на освоєння матричної алгебри як основи для майбутнього; на вивчення теорії диференціального обчислення та екстремумів функцій однієї чи кількох змінних; усі методи чисельного рішення винести в окремий розділ. Більш ґрунтовно треба вивчати регресійний та факторний аналіз. Застосування теорії регресії. Треба розширити курси “Економіко-математичного моделювання”, “Моделями економічного зростання та рівноваги”, “Методи та моделі управління запасами”. Складаючи програму математичної підготовки

економістів будь-якого профілю, слід враховувати, що кінцева мета такої підготовки — дати спеціалісту знання та навички для повноцінного виконання функціональних обов'язків.

Розглянемо приклад задачі такого типу, що дасть можливість наочно продемонструвати взаємозв'язок теорії з практикою, що дасть переконання важливості вивчення математичних дисциплін для обраної професії:

Найпростіша динамічна модель демографічного процесу.

Закон зміни чисельності населення

Задача. Із статистики відомо, що для певного регіону число новонароджених і число померлих в одиницю часу t пропорційні чисельності населення $y(t)$ з коефіцієнтами пропорційності k_1 та k_2 відповідно. Знайти закон зміни чисельності населення $y(t)$, як функцію часу, враховуючи, що швидкість зміни населення пропорційна його чисельності, а початкова величина населення $y(t_0) = y_0$. Описати демографічний процес при різних значеннях параметрів k_1 та k_2 .

Розв'язування. Спочатку введемо відповідне диференціальне рівняння. Нехай $y(t)$ - число жителів деякої країни в момент часу t . Тоді приріст числа жителів за час Δt , з врахуванням народжуваності та смертності буде

$$\Delta y = k_1 \cdot y \cdot \Delta t - k_2 y \cdot \Delta t = (k_1 - k_2) y \cdot \Delta t. \quad (1)$$

Звідси враховуючи, що $\frac{\Delta y}{\Delta t} \rightarrow \frac{dy}{dt}$ при $\Delta t \rightarrow 0$, легко отримуємо рівняння зміни чисельності населення

$$\frac{dy}{dt} = (k_1 - k_2)y. \quad (2)$$

Оскільки в момент часу $t = t_0$ величина чисельності населення відома, тобто $y(t_0) = y_0$, то разом з (2) одержимо таку задачу Коші: знайти розв'язок диференціального рівняння (2) при умові

$$y(t_0) = y_0. \quad (3)$$

Припустимо, що параметри k_1 та k_2 є сталими, тоді розв'язком

диференціального рівняння (2) зі змінними які розділяються є функція

$$y(t) = y_0 e^{(k_1 - k_2)(t - t_0)}. \quad (4)$$

Таким чином зростання (спадання) чисельності населення відбувається за експоненціальним законом (4). При $k_1 - k_2 > 0$ чисельність населення зростає, а при $k_1 - k_2 < 0$ - спадає [1].

Такий підхід дозволить на основі широкого використання методологічного апарату виділити функції математичної підготовки формування особистості фахівця, які відповідають усім вимогам державних стандартів розвиненого демократичного суспільства.

Висновок. Розв'язування завдань з економічним змістом під час вивчення вищої математики дозволяє продемонструвати зв'язки між математикою та економікою. Побудова і дослідження економіко-математичних моделей сприятиме розвитку навичок застосування математичних методів для аналізу реальних економічних ситуацій.

Сучасний рівень і темпи світового розвитку висувають перед молодими спеціалістами важливу вимогу — не тільки мати науковий потенціал в обраній діяльності, але й ефективно застосовувати здобуті знання для розв'язку проблем в їх практичній діяльності.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Данілов В. Я., Сизов А. І., Чімишенко С. М. ВИЩА МАТЕМАТИКА ДЛЯ ЕКОНОМІСТІВ (частина 1) Якісне дослідження економічних процесів за допомогою диференціальних рівнянь. – К.: ВІКНУ, 2019. – 93 с.
2. Фомкіна О. Г. “Прикладні аспекти математичної підготовки студентів економічних спеціальностей” – Тези міжнародної конференції “Асимптотичні методи в теорії диференціальних рівнянь”. - К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002.

ВІДСУТНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ФІЗИКА» В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ЧИ ПОВИННО ТАК БУТИ?

Філіпенко І. І.

к.п.н., доцент

Точиліна Т. М.

к.п.н., доцент

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет,
м. Запоріжжя, Україна

Луценко В. Ю.

к.т.н., доцент

Київський національний університет
будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна

Вступ. Викладання природничих дисциплін у медичних університетах України здійснюється на першому-другому курсах. А фізика, як окрема наука, не вивчається зовсім. Недавні випускники шкіл, які вирішили присвятити себе медичним спеціальностям, орієнтовані на освоєння лікарських, але аж ніяк не природничо-наукових знань, вивчення яких вони сподівалися завершити із закінченням школи. Тому природничі науки часто розглядаються студентами як прохідний етап, про який можна буде забути на старших курсах.

Тим часом функціонування живих систем людського організму, принципи роботи медичного обладнання та сучасні методи лікування, засновані на фізичних явищах і законах. За останні кілька десятиліть у медицині відбулися значні зміни, пов'язані насамперед із досягненнями в галузі фундаментальних наук та інженерних знань. На сьогодні медична галузь об'єктивно набула виражених рис наукомісткості та високотехнологічності. Водночас спостерігається явне протиріччя між тенденціями розвитку медицини та рівнем фундаментальних знань лікарів-практиків.

Ціль роботи. У статті наведена необхідність та доцільність викладання курсу фізики майбутнім лікарям, показано як саме фізика інтегрується в інші медичні науки, та доведено, що основні знання необхідно закласти студентам

на самому початку їхнього навчання у виші, для того, щоб згодом спеціальні медичні дисципліни сприймалися через призму природничо-наукового світогляду.

Матеріали та методи. Найпоширеніша скарга студентів медичного інституту звучить так: "Навіщо мені потрібна фізика, якщо я медик?!" Дійсно, а чи потрібно студенту медичного вишу вчити формули і розбиратися із законами Ньютона і Ома? Деякі не бачать зв'язку між цією цікавою наукою і медициною. Наша задача знайти цей зв'язок.

Розглянемо дві окремі науки: Фізика і медицина... Наука про явища природи і наука про хвороби людини, їх лікування та запобігання...

Нині велика лінія дотику цих наук весь час розширюється і зміцнюється. Немає жодної галузі медицини, де б не застосовувалися фізичні знання і прилади. Становлення наукової медицини було б неможливим без досягнень у галузі природознавства і техніки, методів об'єктивного дослідження хворого і способів лікування. У терапії, хірургії та інших галузях медицини широко використовуються досягнення фізичної науки і техніки.

Внесок фізики в медицину численний і різноманітний. Органи слуху, органи зору підпорядковуються елементарним знанням з фізики. Звук - фізичне явище, що являє собою поширення пружних подовжніх хвиль у газоподібному, рідкому або твердому середовищі. У вузькому сенсі під звуком мають на увазі хвилі, що розглядаються у зв'язку з тим, як вони сприймаються органами чуття. Якщо розглядати вухо людини, то воно найбільш чутливе до діапазону частот 2000-2300 герц.

Кришталік людського ока - це двоопукла лінза, що має оптичну силу до 15-18 діоптрій. Працює повністю за законами геометричної оптики. Розташовується між райдужкою і склоподібним тілом. Кришталік здатний миттєво "наводити фокус" на предмети різної дальності. Зір може втрачати фокусування.

Фізика допомагає в діагностиці захворювань. Широко застосовуються рентгенівські промені, ультразвукове обстеження, іридодіагностика,

радіодіагностика. У сфері діагностики захворювань використовується рентген, ядерна медицина, клінічне ПЕТ-сканування, магнітно-резонансна спектроскопія, ультразвукове лікування. В основі лікування - променева терапія, хірургічна техніка і технології, фізичні процедури і багато іншого.

Рентгенологія - галузь медицини, що вивчає застосування рентгенівського випромінювання для дослідження будови і функцій органів і систем та діагностики захворювань.

Рентгенівські промені - невидимі оком електромагнітні випромінювання. Проникають через деякі непрозорі для видимого світла матеріали. Рентгенівські промені застосовують у рентгенівському структурному аналізі, медицині. На знімках, отриманих за допомогою рентгенівської апаратури, можна виявити хворобу на ранніх стадіях і вжити необхідних заходів. Але будь-яке опромінення безпечно лише в певних дозах - недарма робота в рентгенівському кабінеті вважається шкідливою для здоров'я.

Крім рентгена, сьогодні застосовують такі методи діагностики:

- *Ультразвукове обстеження* (дослідження, коли високочастотний звуковий промінь промацує наш організм, немов ехолот, і створює його "мапу", відзначаючи всі відхилення від норми). Ультразвук застосовується в практиці фізичних, фізико-хімічних і біологічних досліджень, а також у медицині - для діагностики та лікування.

- *Іридодіагностика* - метод розпізнавання хвороб людини шляхом огляду райдужної оболонки ока.

- *Радіодіагностика* (заснована на використанні радіоактивних ізотопів). Так, для діагностики та лікування захворювань щитоподібної залози застосовують радіоактивні ізотопи йоду.

Лазер (оптичний квантовий генератор) набув широкого застосування в наукових дослідженнях, у практичній медицині (хірургія, офтальмологія тощо). Лазери використовують в онкології. З їхньою допомогою знищують злоякісну пухлину, виконують найскладніші операції на мозку. Потужними лазерними імпульсами "приварюють" сітківку, що відшарувалася, і виконують інші

офтальмологічні операції.

Кровотеча - неприємна перешкода під час операцій, оскільки вона погіршує огляд операційного поля і може призвести до знекровлення організму. На допомогу хірургу було створено мініатюрні *генератори високотемпературної плазми* (плазмовий скальпель). Він розсікає тканину, кістки без крові. Рани після операції загоюються швидше.

У медицині широко застосовуються прилади й апарати, здатні тимчасово замінити органи людини. Нині медичні працівники використовують апарати штучного кровообігу. Штучний кровообіг - це тимчасове вимкнення серця з кровообігу та здійснення циркуляції крові в організмі за допомогою апарату штучного кровообігу.

Фізіотерапія. Це галузь клінічної медицини, що вивчає лікувальну дію природних і штучно створених природних факторів на організм людини.

Результати та обговорення. Застосування *світлотерапії* в медицині - досить часте явище. Більш того, ця процедура спочатку вживалася в медицині і вже пізніше перейшла в косметологію. Впливаючи на певні ділянки шкірного покриву світлом можна досягти знеболюючого і протизапального ефекту. Така терапія рекомендована тим, хто переніс операцію або травми, загнівання ран, оскільки світло сприяє загоєнню.

Дуже активно і широко світлотерапія використовується в дерматології, дозволяючи ефективно боротися з шкіряними хворобами, такими як: дерматити, розацеа, вітиліго, екземи, нейродерміти, псоріаз, фурункули.

Радіодіагностика (заснована на використанні радіоактивних ізотопів). Так, для діагностики та лікування захворювань щитоподібної залози застосовують радіоактивні ізотопи йоду. Радіонукліди можуть мати природне та штучне походження. Природні: радіоактивні ізотопи, що входять до складу радіоактивних сімейств, родоначальниками яких є уран ^{238}U , торій ^{232}Th і актиноуран $^{235}\text{Ac. U}$. та ін.

У медичній практиці радіонукліди застосовують для лікування і діагностики різних захворювань:

- діагностика та лікування злоякісних пухлин, максимально швидке пригнічення пухлинного росту (променева операція);
- лікування шкірних захворювань: на хворе місце накладають аплікатор;
- діагностика та лікування захворювань щитовидної залози.

Висновки. З викладеного вище можна зробити висновок, що фізика має важливе значення для розвитку медицини, а отже, і для здоров'я людини. Тому фізику потрібно, навіть необхідно, вивчати студентам медичного вишу на початкових курсах. Заохочувати, мотивувати майбутніх лікарів до розширення кола зору та сприяти її інтеграції в медицину. Це і є заставою здорової нації.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

ЯКІСТЬ ВОДИ РІЧОК БАСЕЙНУ ЗАХІДНОГО БУГУ В МЕЖАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ПОЛІПШЕННЯ

Вовк Олександр Павлович,

к. геол. н., доцент

Судимак Віталія Валеріївна,

студентка

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. / Introduction. Наявність і якість водних ресурсів завжди визначали розвиток господарської діяльності. Різні галузі, такі як сільське господарство, промисловість, енергетика і транспорт, ставлять свої вимоги до якості та кількості водних ресурсів. Протягом багатьох років водні ресурси були експлуатовані без врахування їхнього впливу на екологічний стан екосистеми і якість води у річках. Річка Західний Буг є однією з таких рік, її басейн дуже важливий для Волинської області.

Мета роботи. / Aim. Упорядкувати гідрохімічні, токсикологічні та бактеріологічні дані про якість поверхневих вод річок басейну Західного Бугу у межах Волинської області.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час виконання роботи використовувалися наступні методологічні підходи: географічний, системний, екологічний, раціоналістичний, історичний та конструктивний. Також були використані загальнонаукові методи дослідження, такі як картографічний аналіз, синтез, спостереження, порівняльно-географічний підхід, історичний аналіз, класифікація та групування.

Результати та обговорення./Results and discussion. Волинська область розташована на окраїні Східно-Європейської рівнини, в зоні переходу двох

природно-географічних зон України - Полісся і Лісостепу. Більшість її території - майже 3/4 - відноситься до низинного Полісся, а менша частина розташована на лісостеповій Волинській лісовій височині південніше лінії Устилуг – Володимир-Волинський – Торчин – Луцьк – Дерно [7].

В своєму геологічному розвитку територія пройшла складний шлях, включаючи багатостанційні етапи й цикли формування її фундаменту і платформного чохла. Її геологічна будова доволі строката й неоднорідна, а в будові беруть участь утворення Криптозою і Фанерозою [2, 3, 9, 10].

Територію області перетинають річкові басейни Прип'яті і Західного Бугу з численними притоками, такими як Луга, Луга-Свинорийка, Стрипа, Студянка, Гапа, Ягодинка і Копаївка. Басейн Прип'яті займає близько 80% території області, а басейн Західного Бугу - приблизно 20% [6, 8].

Екологічна оцінка якості води річок і озер Волинської області проводилася за кількома категоріями показників: хімічний склад, еколого-санітарні показники, вміст токсичних речовин.

Індекси токсичної дії вказують на забрудненість річок, особливо річки Західний Буг, але якість води в річках Луги, Луга-Свинорийки і Стрипи є кращою. У цілому, води основних русел річок оцінюються як «добрі» або «чисті», хоча деякі мають певний рівень забруднення, особливо в басейні Західного Бугу.

Загалом, вода основного русла річки Західний Буг відповідає III класу якості – «задовільна», «забруднена». Вода річок Луги, Луга-Свинорийки і Стрипи оцінена як «добра», «чиста» і «задовільна», «забруднена» (II-III клас якості). Річка Студянка є найбільш забрудненою, вода в ній відповідає III класу якості – «задовільна», «забруднена». Вода річок Гапа, Ягодинка, Копаївка класифікується як «добра», «досить чиста» і «задовільна», «слабко забруднена», належить до I і III класу якості.

Інтегральні екологічні індекси ІЕ для основних русел річок представлені таким чином: Західний Буг: 3,4 і 4,3; Луга: 3,0 і 3,6; Прип'ять: 3,0 і 3,7; Турія: 3,2 і 3,8; Цир: 3,3 і 3,9; Стохід: 2,8 і 3,6; Стир: 2,8 і 3,6; Горинь: 2,7 і 3,3. Ці

показники класифікують води цих річок як проміжні між категоріями 3 і 4 - «досить чисті» і «слабко забруднені». Якість води основних русел Західного Бугу, Луги, Прип'яті, Турії, Циру, Стоходу, Стиру, Горині оцінюється як «добра», «чиста» і «задовільна», «забруднена».

Серед притоків Західного Бугу найкращу якість води за інтегральним екологічним індексом має Луга-Свинорийка, оцінена як «добра» і «досить чиста», а найгіршу якість демонструє річка Студянка, вода в якій «добра-задовільна» і «задовільна-посередня», маючи «слабко і помірно забруднену» ступінь чистоти [5]. У зв'язку з процесами децентралізації гідрологічні та гідрогеологічні дослідження стали важливими не лише на рівні області, але і на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) і навіть окремих сіл [1].

Висновки./Conclusions. Дослідження показали, що якість води річок басейну Західного Бугу можна розподілити на такі категорії: за сумою іонів, вмістом хлоридів, сульфатів і нафтопродуктів вона відноситься до категорій 1-3 «дуже чиста» – «досить чиста». За вмістом сульфатів (за найгіршим показником), Cu, Mn, Zn, Cr, летких фенолів, СПАР вона відноситься до категорій 3-5 «досить чиста» – «помірно забруднена». За забрудненням Cd, Ni, Pb, Fe та за найгіршими значеннями трофо-сапробіологічних показників вода р. Прип'ять належить до категорій 6-7 «погана», «брудна» – «дуже погана», «дуже брудна».

Аварія на Чорнобильській АЕС майже не впливає на якість води річок басейну Західного Бугу, оскільки вміст радіонуклідів практично не впливає на її якість.

Для покращення якості води річок басейну Західного Бугу пропонуються заходи майже аналогічні до описаних в [4]:

- 1) мінімізація скидання забруднених стоків та зменшення обсягів стічних вод загалом;
- 2) вдосконалення нормативної бази витрат води та суворе дотримання встановлених норм і лімітів;

- 3) заміна водозабірної техніки та сантехнічного обладнання на більш економічні;
- 4) впровадження роздільних систем водопостачання для населення та промислових підприємств;
- 5) розширення засобів і методів очищення забруднених вод;
- 6) заміна питної води в комунальному господарстві на воду технічної якості;
- 7) впровадження системи очищення деяких видів стічних вод через ґрунт на полях зрошення;
- 8) створення та заліснення захисних смуг на берегах;
- 9) здійснення агротехнічних, агроеліоративних та протиерозійних заходів;
- 10) перебудова систем водовідведення, будівництво гідротехнічних споруд та протиаводкових захисних дамб;
- 11) берегоукріплення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вовк О. П. До проблеми раціонального використання підземних вод с. Підністрияни Стрийського району Львівської області. *Проблеми геології України: збірник наукових праць за матеріалами XIII Всеукраїнської наукової конференції*. Львів, 3–5 жовтня 2022 р. С. 67-70.
2. Вовк О. П., Недбайло Д. Р. Стратиграфічний розріз Волинської області у відповідності до Міжнародної хроностратиграфічної шкали. *Проблеми геології України: Збірник наукових праць за матеріалами XIV Всеукраїнської наукової конференції*, 5–6 жовтня 2023 року, Львів, 2023. С. 38-41.
3. Вовк О. П., Недбайло Д. Р. Стратиграфія Волинської області на сучасному етапі. *«Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень»*. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів. Луцьк, 16–17 травня 2023 року. Електронне видання на

CD-ROM, 2023. 1010 с., С. 139-141.

4. Вовк О. П., Хомук А. П. Якість води річки Прип'ять та перспективи її поліпшення. Science, innovations and education: problems and prospects: Proceedings of V International Scientific and Practical Conference Tokyo, Japan 8-10 December 2021. с. 401 — 411.

5. Клімчук Б. П., Луцишин П. В., Лажнік В. Й. Євро регіон Буг: Волинська область. Луцьк : Ред.-вид. відд. Вол. ун-ту, 1997. 448 с.

6. Мольчак Я. О., Мігас Р. В. Річки Волині. Луцьк : Надситр'я, 1999. 176 с.

7. Сучасний екологічний стан та перспективи екологічно безпечного стійкого розвитку Волинської області: кол. моногр. / за ред. В. О. Фесюка. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІЕНЕЙ», 2016. 316 с.

8. Яцик А. В., Бишовець Л. Б., Богатов Є. О. Малі річки України: Довідник. К. : Урожай, 1992. 291 с.

9. Groundwater of Volyn region: conditions of location, features of use, ways of preservation and improvement / O. Vovk et al. *Вісник Львівського університету: серія геологічна*. 2023. No. 37. P. 110–125. <https://doi.org/10.30970/vgl.37>

10. Vovk O. P., Osmanov M. P. STRATIGRAPHY AND MINERAL RESOURCES OF VOLYN REGION. *«Наука, освіта, технології і суспільство в XXI столітті: наукові ідеї та механізми реалізації»*. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир, 11 квітня 2023 р. Житомир: ЦФЕНД, 2023. 59 с., С. 47-48.

ТУРИЗМ ІСПАНІЇ

Олійник Валентина Дем'янівна

к.г.н., доцент

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Іспанія є унікальною країною, розташованою в південній частині Європи. Вона має вражаючу різноманітність природних ландшафтів, захоплюючих краєвидів та багату культурну спадщину. Ці унікальні характеристики роблять Іспанію популярним напрямком для туристів з усього світу.

Туризм є важливою галуззю економіки Іспанії, влада країни приділяє велику увагу розвитку туристичній інфраструктурі та просуванню іміджу Іспанії на міжнародному ринку. Зокрема, проводяться рекламні кампанії та функціонують спеціальні програми, спрямовані на залучення туристів та покращення якості туристичних послуг [1].

Метою роботи є аналіз туризму Іспанії.

За останні роки туристична галузь Іспанії стала однією з найбільших динамічних галузей економіки країни. Іспанія приваблює мільйони туристів з усього світу своєю унікальністю, культурою і природними красотами.

Пік туристичних відвідувань приходить на 2018-19 р.р.. Кількість туристів досягла понад 83 млн. Чоловік. Цей показник підтверджує велику популярність країни серед мандрівників. Крім того, дохід від туризму в Іспанії у 2019 році становив близько 92 млрд. євро.

Основними країнами-донорами туристів є країни Європи, такі як Великобританія, Німеччина, Франція та Італія. Крім того, значну кількість туристів складають громадяни Сполучених Штатів Америки, Китаю. Іспанія приваблює туристів різноманітними пропозиціями, включаючи пляжний відпочинок, культурний туризм, гастрономічні екскурсії та спортивні події [2].

Серед провідних компаній на туристичному ринку Іспанії виділяються: Austin Adventures, Inc., Butterfield & Robinson Inc., Ryanair, Intrepid Group, Ltd.

та Cox & Kings Ltd. Завдяки своєму широкому маркетинговому охопленню, міжнародному охопленню, розмаїтості послуг та надійності, вони є популярними серед туристів, що планують відвідати Іспанію [3].

Проаналізуємо кількість відвідувань Іспанії у 2015-2023 роках (табл. 1)

Таблиця 1

Динаміка туристичних потоків 2015-2023рр.

Рік	Кількість відвідувачів
2015	68 млн.
2016	75 млн.
2017	82 млн.
2018	83 млн.
2019	83 млн.
2020	10 млн.
2021	7 млн.
2022	20 млн.
2023	23 млн.

З даних таблиці можна зробити наступні висновки:

У 2015 році кількість відвідувачів становила 68 млн. осіб, і протягом наступних років, до 2019 року, спостерігалось стабільне зростання числа туристів. Найбільш успішним роком був 2018 та 2019 р., коли було зареєстровано 83 млн. відвідувачів. З 2020 року фіксується падіння кількості туристів у 8 разів, така ж тенденція спостерігалась і у 2021 р.

У 2022 році – стрімкий ріст майже в 3 рази. У 2023 році кількість відвідувачів зросла до 23 млн., а дохід становив 108 млрд. євро. Розподіл за видами туризму показано в табл. 2 [4]

Таблиця 2

Аналіз туристичних потоків за видами туризму

Вид туризму	Відсоток туристів
Культурно-пізнавальний туризм	47%
Пляжний туризм	20%
Гастрономічний туризм	15%
Екстремальний	8%
Винний туризм	7%
Екологічний туризм	5%
Сільський туризм	5%
Лижний туризм	2%

Найбільш популярним є культурно-пізнавальний туризм – 47%. Одну п'яту займає пляжний туризм і 15 відсотків гастрономічний туризм.

Екстремальний та винний туризм становить 8 та 7 % відповідно, також набуває популярність сільський, екологічний, спортивний туризм. Значні перспективи має івент-туризм.

Отже, Іспанія є привабливою країною для відвідування, яка пропонує широкий спектр туристичних можливостей. Від прекрасних пляжів Середземного моря до вражаючих гірських пейзажів Піренейського хребта, від витонченої архітектури Саграда Фамілії до захоплюючої фламенко-шоу в Андалусії. Іспанія привертає туристів з усього світу своїм розмаїттям та культурною спадщиною. Таким чином, характеристика Іспанії як країни відвідування підтверджує її значущість та привабливість для різних категорій туристів. Враховуючи активні заходи щодо розвитку туристичної інфраструктури та стратегій сталого розвитку туризму, можна передбачити подальше зростання туристичних потоків в Іспанію на міжнародному ринку.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Об'єкти природної та культурної спадщини Іспанії. URL: <https://tothostel.ru/uk/emigraciya/obekty-prirodnogo-i-kulturnogo-naslediya-ispanii-nasledie-yunesko-v/> (дата звернення 10.04.24).

2. Spain Source Tourism Insight Report including International Departures, Domestic Trips, Key Destinations, Trends, Tourist Profiles, Analysis of Consumer Survey Responses, Spend Analysis, Risks and Future Opportunities, 2023 Update. URL: <https://www.globaldata.com/store/report/spain-tourism-source-market-analysis/> (дата звернення 10.04.24).

3. Tourism in the economy and outlook for recovery URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/fbfbf269-en/index.html?itemId=/content/component/fbfbf269-en#:~:text=Tourism%20is%20one%20of%20the,or%2012.4%25%20of%20total%20GDP> (дата звернення 10.04.24).

4. Tourism sector in Spain - statistics & facts. URL: <https://www.statista.com/topics/3867/travel-and-tourism-in-spain/#topicOverview>. (дата звернення 10.04.24).

ВЕДЕННЯ МІСТОБУДІВНОГО КАДАСТРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пазюра Вікторія Анатоліївна

Магістрантка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Постановою Кабінету Міністрів України «Про містобудівний кадастр» визначено твердження: «містобудівний кадастр – державна система зберігання та використання геопросторових даних про територію, адміністративно-територіальні одиниці, екологічні, інженерно-геологічні умови, інформаційних ресурсів будівельних норм, державних стандартів і правил для задоволення інформаційних потреб у плануванні територій та будівництві, формування галузевої складової державних геоінформаційних ресурсів [1]».

Містобудівний кадастр є системою обліку та інформаційно-аналітичним забезпечення щодо територіального розміщення об'єктів містобудування. Він включає в себе дані про земельні ділянки, будівлі, споруди та інші об'єкти, які мають значення для містобудівної діяльності.

Воєнний стан вимагає переглянути підходи до розповсюдження геопросторової інформації, яка раніше була у вільному доступі в мирний час. Умови воєнного стану можуть призвести до використання такої інформації агресором для планування військових дій та диверсій, таких як ортофотоплани, топографічні та кадастрові карти, координати об'єктів інженерної інфраструктури, а також рельєф території. Ця ситуація вимагає переглянути підхід до доступності геопросторових даних, змінивши підхід відкритості для всіх на обмежений доступ для тих, хто має конкретну потребу в їх використанні.

Мета роботи полягає в адаптації системи містобудівного кадастру до умов воєнного стану, зокрема, в перегляді підходів до розповсюдження

геопросторової інформації. Це передбачає зміну режиму доступу до даних, які раніше були у вільному доступі, з метою запобігання їх використання агресором для військових цілей. Такий перегляд сприятиме забезпеченню безпеки національного територіального простору та містобудівної інфраструктури. Запропонувати рішення розвитку геопорталів для відновлення міст, відбудови та містобудівного управління.

Провести SWOT-аналіз (табл.1), що дасть можливість оцінити сильні та слабкі сторони містобудівного кадастру, а також ідентифікувати можливості та загрози, що впливають на функціонування та розвиток.

Матеріали та методи. Аналіз даних містобудівного кадастру дозволяє ідентифікувати критичні об'єкти, які потребують особливого захисту у разі загрози. Це можуть бути важливі інфраструктурні споруди, медичні заклади, об'єкти комунікацій тощо.

Таблиця 1

SWOT-аналіз містобудівного кадастру

<p>Сильні сторони (Strengths):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Цінні дані. Містобудівний кадастр містить важливі дані про територію, які можуть бути використані для стратегічного планування та управління ресурсами під час військових дій. • Аналітичні можливості. Здатність аналізувати геопросторові дані дозволяє прогнозувати потенційні зони конфлікту та визначати стратегічно важливі об'єкти. 	<p>Слабкі сторони (Weaknesses):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Залежність від доступу до даних. Військовий стан може призвести до обмеженого доступу до даних містобудівного кадастру, що ускладнить прийняття стратегічних рішень. • Вразливість інфраструктури. Атаки на інформаційні системи та інфраструктуру можуть призвести до порушення доступу до даних та втрати інформації.
<p>Можливості (Opportunities):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Посилення заходів безпеки. У зв'язку з військовим станом можна посилити заходи безпеки для забезпечення недоступності важливих даних для агресора. • Розвиток резервних систем. Запровадження резервних систем зберігання даних може забезпечити надійність та доступність інформації у випадку атак на головні сервери. • Підвищення співпраці. Умови військового стану можуть стимулювати підвищення співпраці між різними відомствами та організаціями для обміну інформацією та ресурсами. 	<p>Загрози (Threats):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Кібератаки. Загроза кібератак на інформаційні системи може призвести до втрати даних та порушення доступу до містобудівного кадастру. • Шпигунство. Агресор може використовувати інформацію з кадастру для планування військових операцій та шпигунства. • Політичні обмеження. Політичні обмеження можуть обмежити доступ до даних або перешкодити співпраці між різними організаціями та відомствами.

Результати та обговорення. Наявність актуальних даних про територію та інфраструктуру допомагає ефективно організувати евакуацію цивільного населення у випадку небезпеки.

Містобудівний кадастр дозволяє визначити та контролювати зони можливого загострення конфлікту. Шляхом аналізу даних можна здійснювати моніторинг об'єктів, що перебувають у бойових зонах, моніторинг зруйнованої інфраструктури, моніторинг місць мінування тощо.

Висновки. Ведення містобудівного кадастру у військовий період є необхідним елементом стратегічного управління територією. Відображення геопросторової інформації та інфраструктури допомагає забезпечити безпеку, оптимізувати розміщення ресурсів та координувати дії в умовах воєнного конфлікту. Однак це також вимагає вирішення викликів, пов'язаних з безпекою даних та їх оновленням у змінному середовищі воєнного періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про містобудівний кадастр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-2011-%D0%BF#Text>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://land.gov.ua/uriad-pryiniav-postanovu-deiaki-pytannia-vedennia-ta-funktsionuvannia-derzhavnoho-zemelnoho-kadastru-v-umovakh-voiennoho-stanu/>.

3. Публічність геопросторових даних в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/112339>.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

РОЛЬ КАМЕРНИХ ПЕГМАТИТІВ КОРОСТЕНСЬКОГО ПЛУТОНУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЮВЕЛІРНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ СИРОВИНОЮ

Вовк Олександр Павлович,

к. геол. н., доцент

Єфімчук Софія Олександрівна,

студентка

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. / Introductions. Незважаючи на велику кількість коштовного та декоративного каміння в Україні, ювелірну промисловість можуть забезпечити сировиною лише три мінерали: топаз, берил та бурштин [4]. Єдиним джерелом ювелірного топазу та берилу в Україні є камерні пегматити Коростенського плутону [10, 11].

Мета роботи. / Aim. Узагальнити дані з досліджень каменебарвної сировини України, визначити роль камерних пегматитів Коростецького плутону у забезпеченні ювелірної промисловості України сировиною.

Матеріали та методи./Materials and methods. Гоніометрія, метод гомогенізації включень мінералоутворювального середовища, статистичні методи, літературний, аналізу і синтезу, узагальнення.

Результати та обговорення./Results and discussion. Пегматити, як одні з найскладніших природних утворень, представляють собою велику групу геологічних об'єктів, що відрізняються за своєю будовою, формою, розмірами, мінеральним складом і наявністю корисних копалин. Формування камерних пегматитів, зокрема, пов'язане з тектономагматичною активністю у місцевості

їх поширення. Глибина формування пегматитів може сягати до 4 км, процес їх становлення відбувався у тривалому флюїдному потоці летких компонентів, що надходили по Волинському розлому [8].

Коростенський плутон знаходиться на східній частині Волинського мегаблока Українського щита та є типовим представником анорогенних інтрузій, що кореняться в область субплатформної активізації. Він представляє собою різноманітні плутонічні породи, такі як граніти рапаківого типу, граніт-порфіри, анортозити, габро-норити, пегматити, аплітоїдні граніти, сієніти, лужні сієніти, лейкократові сублужні граніти та літій-фтористі рідкіснометалеві граніти, що формують анортозит-рапаківі гранітну формацію. Більшість площі плутону зайнята рапаківими гранітами, тоді як лише близько 20% припадає на анортозити [5]. Основні породи, такі як габро, габронорити і лабрадорити, утворюють два великі та кілька менших масивів. Породи габроїдного типу містять корінні та розсіпні родовища ільменіту та апатиту. У межах Коростенського плутону відомі унікальні родовища камерних пегматитів, з яких видобувають польові шпати, великі кристали кварцу та інші мінерали.

Камерні пегматити Волині можуть бути одними з небагатьох утворень у світі, на завершальному етапі яких здійснювалася робота з CO₂-флюїдом. Цей флюїд був результатом дегазації базальтової магми, що у вигляді рідинних потоків потрапляли в пегматити. Тобто під час формування мінералів, утворювалися зростки за участю відходів від газів кислотної (головним чином) та основної магми. Проте точні дати та проміжки часу, коли відбувався цей процес, залишалися невідомими.

Камерні пегматити Волині є особливими об'єктами досліджень. Вони представляють унікальну можливість вивчення магматичних, пневматолітових, гідротермальних і гідротермальнометасоматичних процесів у невеликих об'ємах, що мають глибокогірське походження.

Довгі роки досліджень дозволили розкрити особливості будови пегматитних утворень, розкрити різноманітність їх мінерального складу та

показати присутність великих та добре сформованих кристалів коштовних і напівкоштовних мінералів, таких як топаз, берил, моріон та інші. Волинські топази та берили досліджувалися ще з ХІХ століття. Особливо детально в літературі описані кристаломорфологія топазу [1, 2, 6, 12, 13] та берилу [3, 5] та їх генезис [9]. Підсумком багаторічних досліджень топазу стала монографія [14].

У геологічних комплексах Волині виявлено різноманітні типи кварцу: гірський кришталь, аметист, цитрин, рожевий кварц, димчастий кварц, моріон, тигрове око, котяче око, соколине око, халцедон, кварцин, лютецит, а також багато інших. Ці мінерали утворюють різні кристалічні структури, часто з натічками, які можуть бути приховані в халцедоні, кахолонзі, сердоліку, сардері, агатах, оніксі, моховому агаті. Мінерали групи кварцу пов'язані або із згаданими вище камерними пегматитами Коростенського плутону, або із постмагматичною мінералізацією базальтів [7]. У вулканічних породах Волині можна зустріти агати середнього розміру з мигдалеподібною формою розміром близько 3 на 5 сантиметрів. Агат - це одна з різновидів халцедону з тонкими смугами або плямами. Також у волинських пегматитах виявлені вкраплення халцедону з голчастими включеннями гетиту, які у зрізі виглядають як золотисто-жовті або жовто-коричневі плями, схожі на тигрове око. У вирізці ці камені мають захоплюючий мерехтливий ефект, особливо як матеріал для обробки в кабошоні. За понад 150 років досліджень камерних пегматитів Волинського родовища було виявлено майже 90 різних мінералів, серед яких кварц, топаз і берил - цінні матеріали як для технічних, так і для коштовних виробів.

Висновки./Conclusions. Незважаючи на наявність українських запасів сировини для ювелірної промисловості, покращення якості та поповнення їхньої сировинної бази є важливим завданням. Однак брак систематичного підходу до пошукових та оціночних робіт ускладнює розвиток цієї галузі. Відсутність типізації промислових родовищ і рудних відкладів, розташованих у різних регіонах, а також нестабільність у знаннях про геологічні умови їх

утворення перешкоджають у плануванні ефективних досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вовк О. П., Наумко І. М. Кристалогенез топазу і берилу камерних пегматитів Волині – передумова оцінки важливого виду каменебарвної сировини. Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування : Матеріали Четвертої міжнар. науково-практ. конф., м. Трускавець, 6-10 листоп. 2017 р. Київ, 2017. Т. 1. С. 96–101.
2. Вовк О. П., Наумко І. М., Павлишин В. І. Генетичне значення зміни співвідношення між гранними формами кристалів топазу з камерних пегматитів Коростенського плутону (Український щит). *Мінерал. журн.* 2022. Т. 44. № 3. С. 40-47. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.44.03.040>
3. Вовк А. П., Наумко И. М. Связь ПЦС-векторов с кристалломорфологией берилла из камерных пегматитов Волини. *Записки Российского минералогического общества.* 2014. № 4. С. 102-109.
4. Вовк О. П., Стрій Д. Ю. Географія поширення покладів каменебарвної сировини в Україні. Науковий Вісник СНУ «Географічні науки». 2019. № 1 журналу 385. С. 24–28.
5. Вовк О., Наумко І. Кристаломорфологія берилу з камерних пегматитів Волині. *Мін. зб. ЛНУ.* 2013б. Т. 63. № 2. С. 82–89.
6. Вовк О., Наумко І. Кристаломорфологія топазу з камерних (заноришевих) пегматитів Волині. *Мін. зб. ЛНУ.* 2005. Т. 55, № 1-2. С. 79–89.
7. Вовк О., Чижевська Л., Стрій Д. Географія поширення родовищ дорогоцінних та напівдорогоцінних мінералів Волині. Науковий Вісник СНУ «Географічні науки». 2020. Т. 5, № 409. С. 18–22.
8. Возняк Д. К., Павлишин В. І. Фізико-хімічні умови формування та особливості локалізації заноришевих пегматитів Волині (Український щит). *Мінерал. журн.* 2008. **30**, № 1. С. 5—20
9. Наумко И. М., Калюжный В. А. Генетические особенности топаза из зоны выщелачивания и перекристаллизации занорышевых пегматитов Волини.

Мінерал. журн. 1981. Т. 3, № 3. С. 52–62.

10. Наумко І., Вовк О., Яковлева В. Камерні пегматити Волині як перспективний і привабливий об'єкт геотуризму. Геотуризм: Практика і досвід : Матеріали III міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 26-28 квіт. 2018 р. Львів, 2018. С. 151–153.

11. Наумко І., Вовк О., Яковлева В. До мінералого-геомологічної характеристики коштовного каміння камерних пегматитів Коростенського плутону в Українському щиті. Геотуризм: Практика і досвід : матеріали IV міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 22-24 жовт. 2020 р. Львів, 2020. С. 70-72.

12. Павлишин В. І., Вовк О. П., Наумко І. М. Характерні особливості кристаломорфології топазу з різних мінерально-структурних зон камерних пегматитів Коростенського плутону Українського щита). *Мінерал. журн.* 2016. Т. 38. № 4. С. 3-13.

13. Павлишин В. І., Возняк Д. К. Симетрія-диссиметрія кристалів слюд і топазу камерних пегматитів Волині: кристалохімічні, морфологічні, генетичні аспекти. *Мінерал. журн.* 2020. 42, № 1. С. 3—11. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.42.01.003>

14. Топаз у надрах України та в історії народів / Володимир Павлишин, Станіслав Довгий, Євген Пашенко, Олександр Вовк. К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. 274 с. + 31 с. Вкл.

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ГЕОЛОГІЧНИХ ФОРМАЦІЙ

Клевцов Олександр Олександрович,

к.м.н., доцент

Чаговець Аріна Сергіївна,

Пивоваров Антон Віталійович,

Студенти

«Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна»,

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Зважаючи на розмаїття геологічних структур на нашій планеті, вивчення та класифікація їх видів є невід'ємною складовою для розуміння процесів, які лежать в основі формування земної кори. Класифікація геологічних формацій відображає різноманітні аспекти їхнього походження, структури, складу та властивостей. Це важливий інструмент для геологічних досліджень, що дозволяє систематизувати знання та узагальнити спостереження.

Термін формації пояснюється, як природна сукупність гірських порід, мінералів і руд, тісно пов'язаних один з одним парагенетичними відносинами [5], близькими за віком та геологічною обстановкою формування. Саме поняття виникло у XVIII ст. для позначення великих товщ осадових порід, що виділяються за переважанням або певним поєднанням деяких їх типів і місця в загальній послідовності геологічних напластувань (наприклад, строкатобарвний пісковик, відклади піщаної крейди в Європі).

Мета роботи. / Aim. Мета досліджень полягає у класифікації спільності формаційного складу, будови і поширення, що відображають формування в певних палеогеографічних умовах, які панують на певному етапі розвитку тієї чи іншої тектонічної області (зони), з властивими їй тектонічним режимом і кліматом. Це, грубо кажучи, про комплекси фацій та генетичних типів відкладів. Їхні межі можуть змінюватися з часом, наприклад, різні типи формацій, повторюючись у осадових відкладах різного віку, децю вносять свої особливості у літолого-фаціальний склад та специфіку флори та фауни.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У цій публікації використовувалися методи та напрацювання кандидата геол.-мін. наук, доцента кафедри геології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Горяйнова Сергія Володимировича.

Процес аналізу та виділення формацій відбувається за речовинним складом, а їхня класифікація здійснюється насамперед за тектонічними ознаками з урахуванням кліматичних умов, що в окремих випадках грають дуже значну роль.

Три основні групи формацій [1] - осадові, вулканогенні, магматичні, - нерідко самі зустрічаються у певному поєднанні; так, вулканогенні та інтрузивні формації, пов'язані спільністю магматичних вогнищ, утворюють вулcano-плутонічні асоціації (наприклад, трапова асоціація платобазальтів, долеритів та габро-діабазів; асоціація андезит-ліпаритових вулканітів та гранітоїдів). Подібні асоціації можуть утворювати також магматичні та осадові формації – наприклад, офіолітова асоціація ультраосновних та основних інтрузивних порід, основних лав та кремністо-карбонатних глибоководних опадів; сланцево-діабазова асоціація глинистих сланців, спілітів, діабазів і т.д.

Також, формації поєднуються в латеральні (за площею) та вертикальні за розрізом пласти. [4] Зміна формацій по латералі відповідає тектонічній, літологічній та кліматичній зональності, по вертикалі – зміні стадій розвитку окремих великих тектонічних зон – платформ, евгеосинкліналей та міогеосинкліналей, орогенів. Типовий приклад вертикального нашарування осадових геосинклінальних формацій – аспідна (сланцева), фліш-моласа формація та інші. За допомогою формації можна визначати тип тектонічної структури, генезис та стадію її розвитку, а також загальну кліматично-тектонічну обстановку в період її утворення.

Класифікація формацій [5] за їхнім генезисом дозволяє нам визначати різноманітні геологічні процеси та умови, які спричинили їх утворення. Це включає фактори, такі як річні потоки, ерозія, гравітаційні рухи, вулканічна

діяльність та інші природні явища, які впливають на транспортування та відкладення матеріалів на земній поверхні.

Континентальні формації *за потоками поверхневих вод* можна поділити на три групи:

1. *Алювіальна формація* - відкладення постійних (річкових) водотоків. Складається переважно з шарів і уламків, що окатані зонально (галька, валуни, гравій) – до низу більш окатані, вгорі – навпаки. Основна частина покладу – це русловий алювій. Неоднорідне відкладення, що формується у водотоці. Менш вагома частка - алювій гірських річок, що є інстративним, тобто відкладається не скрізь. Ухили і швидкість течії максимальні в зонах утворення, тому фації там складаються з брил, валунів та гальки – грубоуламкових відкладів. У передгірних рівнинних річках фацією є дрібний гравій, в основному піски. Тут сортування проходить за крупністю течією річки, з урахуванням того, що русло меандроване, а режим нестабільний - є паводки, межені. Дельта є місцем зупинки накопичення алювію, та зазвичай має 5 – 12 км товщі. Форма тіла формації в дельті стає складною, бо на рукавах несеться алювій. По берегах русла, вода і вітер намивають прибережні вали, береги. Річка, намиваючи прибережні вали, утворює рукави, які проникають у водойму, утворюючи дельту типу «пташина лапа».

2. *Делювіальна формація* – площинний змив порід дощовою водою по схилу. Склад формації алеврито-піщанистий або глинистий, в основі схилу добре відсортовані, відмиті відклади. На схилах утворюються вимоїни під назвою деллі [3]. Делювіальний процес зупиняється навіть травою, бо цівки дуже малопотужні. Формується на схилах де рослинності немає.

3. *Пролювіальна формація* - відкладення тимчасових водотоків, що формує конус виносу. Склад і структура переважно з шарів і уламків. Особливістю формації є наявність у складі пролювіальних уламків глиняних катунів - гальки глини.

Формації *за гравітаційними відкладами* можна поділити у дві групи:

1. *Схилі або крипові формації*. Ця формація теригенного класу

формується завдяки повільному сповзанню ґрунтових мас під силою тяжіння зі зволоженням. Швидкість руху в десятки-сотні разів повільніша, ніж на соліфлюкційних схилах, але з глибиною і амплітудою зсуву швидкість падає до 0. Таке явище можна спостерігати за допомогою рослинності, бо вигнуті біля кореня рослини свідчать про повільне протікання процесу сповзання. Якщо ж це відбувається швидко, є крутий схил, багато ґрунту та вологи, утворюються відриви та з них блоки-ерозійні відторженці. Це деліпсивні відкладення, залежно від зволоження можуть бути жорсткими, або ж за великої вологи блоки під час руху руйнуються.

2. *Соліфлюкційна формація* – несортовані уламки від дрібного розміру до брил з нешаруватим між ними складом формаційного покладу. Сповзання відбувається зі швидкістю кілька метрів на рік. Мінливість складу зумовлює зональність будови формації. [2]

З певними типами формацій пов'язані певні типи корисних копалин, чим визначається велике значення формаційного аналізу не тільки в літології, палеогеографії та тектоніці, але і для пізнання закономірностей розміщення різних корисних копалин та розробки наукових засад їх пошуків.

Висновки. / Conclusions. Класифікація геологічних формацій, що ґрунтується на їх походженні, структурі, складі та властивостях, є фундаментом для розуміння геологічних процесів та еволюції Землі.

Вивчення формацій дозволяє реконструювати палеогеографічні умови минулих епох, дослідити еволюцію життя та визначити ресурсний потенціал різних регіонів.

Геологічне значення формаційного аналізу:

✓ **Стратиграфія:** формації слугують ключовими одиницями стратиграфічного розчленування, що дає можливість чітко й однозначно ідентифікувати геологічні горизонти та їх послідовність.

✓ **Літологія:** вивчення формацій дозволяє детально описувати літологічний склад гірських порід, їх мінеральний та хімічний склад, текстурні та структурні особливості.

✓ **Палеогеографія:** формації відображають палеогеографічні умови, в яких вони формувалися, надаючи інформацію про палеорельєф, клімат, режим осадження та інші фактори.

✓ **Геотектоніка:** формаційний аналіз дає можливість дослідити зв'язок між формаціями та тектонічними структурами, вивчаючи їх просторове розміщення та закономірності формування.

✓ **Корисні копалини:** з певними типами формацій пов'язані певні типи корисних копалин, що робить формаційний аналіз важливим інструментом для прогнозування та пошуків родовищ.

Важливість формаційного аналізу:

✓ **Систематизація знань:** класифікація формацій дає чітку структуру для систематизації та узагальнення даних про різноманіття геологічних утворень.

✓ **Розуміння геологічних процесів:** вивчення формацій дозволяє досліджувати динаміку геологічних процесів, що формували земну кору протягом геологічної історії.

✓ **Прогнозування ресурсів:** знання про типові корисні копалини, пов'язані з певними формаціями, допомагає у прогнозуванні та пошуках нових родовищ.

✓ **Відновлення геологічної історії:** дослідження формацій дає інформацію про зміни клімату, тектонічні процеси та еволюцію життя протягом геологічного часу.

Класифікація формацій є не лише важливим інструментом для геологів, але й ключем до розуміння геологічної історії та ресурсів нашої планети. Її значення постійно зростає з розвитком нових методів дослідження та накопиченням даних про геологічну будову Землі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи вчення про геологічні формації : підручник / І. С. Паранько та ін. Вид. дім, 2010. URL: <https://doi.org/10.31812/0564/1371> (дата звернення:

21.04.2024). [1, с. 86 - 103]

2. Програма та методичні вказівки з курсу "Структурна геологія та геологічне картування". К., 1997. 51 с. [2, с. 36 - 40]

3. Страхов Н. М. Исторична геологія. К.-Х., 1938. Т. 1. 346 с. [3, с. 185-215]

4. Суярко В. Г. Загальна та нафтогазова геологія: навчальний посібник / В. Г. Суярко, О. О. Сердюкова, В. В. Сухов. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 182-185 с [4, с. 67 - 79]

5. Горяйнов С. В. К вопросу о пограничной кинематике смежных литосферных плит. Геоінформатика. 2018. № 2 (66), квіт. - черв. С. 48–59. [5]

СУЧАСНЕ ГІДРОГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ РОДОВИЩ МІНЕРАЛЬНИХ РАДОНОВИХ ВОД В МЕЖАХ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Шаріков Сергій Ігорович,

аспірант,

головний гідрогеолог, ТОВ «Геопроф»

ORCID ID: 0009-0009-2847-2820

Чомко Д. Ф.,

доцент, канд. геол. наук

ORCID ID: 0000-0001-8454-5531

Вступ

Радон – це радіоактивний хімічний елемент, який відноситься до категорії інертних газів. У медичній практиці в основному використовують радонові ванни.

На сьогоднішній момент на території України є багато медичних закладів, які надають фахову та спеціалізовану допомогу з використанням мінеральних радонових підземних вод. Мінеральні радонові води є невід’ємною частиною лікувальної бази багатьох санаторіїв в межах Вінницької області (санаторії в містах Хмільник, Немирів та ін.).

В межах Вінницької області в радянські часи проводилися роботи по пошуку та оцінці родовищ мінеральних радонових вод. Детальний аналіз розвіданих родовищ в межах Вінницької області потребує глибшого вивчення та систематизації, адже є великий попит на медичний туризм.

Ціль роботи

У даній статті розкривається можливий вплив радонових вод на організм людини та гідрогеологічне вивчення родовищ мінеральних радонових вод в межах Вінницької області України.

Природою створено безліч природних засобів для лікування різних захворювань, яке в даний час успішно використовується вітчизняною і зарубіжною медициною. Радон, як хімічний елемент був відкритий майже століття тому. За цей час газ був ретельно вивчений і став застосовуватися в

медицині для лікування цілого ряду захворювань.

Лікування радоновими водами не можна назвати новим інноваційним методом, але він надзвичайно ефективний і успішно застосовується вже більше 100 років.

Радон - радіоактивний хімічний елемент, який відноситься до категорії інертних газів, це один з найрідкісніших хімічних елементів на Землі. Природно, радонові води утворюються при проходженні мас підземних вод через шари гірських порід з підвищеним вмістом урану і радію. Це, як правило, кристалічні породи.

Вченими було доведено, що радон має здатність прискорювати обмін речовин, швидко відновлювати пошкодження в організмі, нівелювати запальні процеси, покращувати стан шкіряного покриву.

Сьогодні радонові ванни, як правило, рекомендуються людям із захворюваннями серцево-судинної та нервової систем, з патологіями опорно-рухової, із захворюваннями шкіри, області статевих органів, шлунково-кишкового тракту та цілого ряду інших захворювань.

Радонові ванни, як один з видів можливих процедур, добре знімає біль, розслабляє, знімає напругу, можна нормалізувати тиск та зміцнити судини. Радонові ванни використовують як додатковий метод лікування тим, хто бореться із зайвою вагою, прагнучи усунути дефекти шкіри.

Категорично не рекомендують цю процедуру дітям до 5 років і людям старше 70 років.

У спеціалізованих лікувальних установах санаторного типу для лікування використовують розчин радону, який додають в підігріту до 35-40°C воду. Хворого занурюють у ванну, і хімічний елемент поступово проникає в його шкіру та органи. Процедура триває біля 15 хвилин.

Під час прийому мінеральних ванн на шкірі поступово відкладається радоновий незмивний наліт, який після надання лікувального ефекту буде виводитися з організму через легені в міру прогресування періоду напіввиведення. Після процедури слід відпочити протягом 30-60 хвилин.

Радонові ванни є м'яким протизапальним і болезаспокійливим засобом. Також ванни дозволяють зняти спазми судин, зміцнити м'язи, запуснути регенеративні процеси по всьому організму. Дана процедура іноді призначається в профілактичних цілях. Мінеральні ванни з радоном часто рекомендуються пацієнтам з порушеним обміном речовин, при цукровому діабеті, ожирінні.

Проте існують і протипоказання до радонотерапії: вагітність, грудне вигодовування, ішемічна хвороба серця, доброякісні та злоякісні пухлини, променева хвороба, лейкоз, гіпотиреоз, епілепсія, туберкульоз, інсульт та інфаркти, важкі алергічні реакції.

Матеріали та методи

Розвідані родовища в межах Вінницької області

Порівняно інтенсивні геологічні дослідження району робіт розпочалися в першій половині ХХ сторіччя, коли було вперше проведено стратиграфічне розчленування кристалічних порід і їх петрографічний опис.

Планомірне гідрогеологічне вивчення території почалося в 1955 р. трестом «Геокаптажмінвод». В 1955-1962 р.р. проведений великий обсяг гідрогеологічних і фізико-хімічних досліджень, в результаті яких затверджені експлуатаційні запаси радонових вод по ділянці Курортній категорії В-340 м³/д, С₂ - 106 м³/д, по ділянці Лісній категорії В – 390 м³/д, С₁+С₂ - 405 м³/д (протокол ДКЗ СРСР №3988 від 26.04.1963 р.).

В 1960 – 1961 р.р. Побузькою геологічною експедицією виконувались дослідження на Острівній ділянці, де виявлені вуглекисло-радонові води, а в 1965-1969 р.р. проведена комплексна геолого-гідрогеологічна зйомка масштабу 1:50 000 дистів М-35-92-Б, М-35-92-Г (північна половина) і М-35-93-А (західна половина) – Іванченко М.І. В результаті цієї роботи складений комплекс гідрогеологічних карт і виявлені нові ділянки розповсюдження радонових вод.

В 1973-1975 р.р. Правобережною ГЕ в районі м. Хмільник проведені пошуки мінеральних радонових вод (Іщенко О. П.), в результаті яких виконана оцінка перспективності на радонові води значної території і визначено

Голодькинську ділянку, як найбільш перспективну з прогнозними запасами радонових вод понад 800 м³/д.

В 1976-1982 р.р. проведена розвідка мінеральних вод Голодькинської ділянки (Мизников Д. Ф., Грищенко С. Д.), а в 1990-1993 р.р. – Угринської ділянки (Погоніна В. І.). В результаті цих робіт підраховані і затверджені експлуатаційні запаси мінеральних радонових вод по Голодькинській ділянці по категоріях А+В – 1285 м³/д і С₁ – 295 м³/д (протокол ДКЗ СРСР від 17.02.1982 р. №8939) і по Угринській ділянці по категоріях А – 619 м³/д, С₁-387 м³/д (протокол ДКЗ України від 31.03.1994 р. №195). Вміст радону 10-40 Нкї/дм³.

У 2005 р. Мілюхін М. М., Шеремета А. В. «Звіт про результати детальної розвідки з підрахунком експлуатаційних запасів мінеральних радонових вод Немирівського родовища (санаторій "Авангард"), Вінницької області проведеної в 1997-2002 р.р.»

Курортна ділянка (територія санаторію "Авангард") Немирівського родовища мінеральних радонових вод розташована в південно-західній частині гідрогеологічної провінції складчастої області Українського Щита, який складений ультраметаморфічними породами докембрію та перекриваючими їх осадовими відкладами переважно кайнозойського віку. Інтервал глибини залягання радонових вод 10-100 м.

Хімічний склад підземних вод Курортної ділянки стабільний в часі. Бальнеологічні (лікувальні) властивості води вивчались в 1999-2000 р. УкрНДІ медичної реабілітації і курортології. Комплекс досліджень включав і стаціонарні лабораторні визначення макро- і мікрокомпонентного складу підземних вод, їх мікробіологічних властивостей, видано бальнеологічне заключення про можливість практичного використання з лікувальною метою підземних радонових вод на території санаторію "Авангард" м. Немирів, розроблені кондиції на лікувальну радонову воду Курортної ділянки Немирівського родовища Вінницької обл. Концентрація радону на родовищі 185-740 Бк/дм³. Експлуатації запаси мінеральних лікувальних радонових вод

Курортної ділянки Немирівського родовища в кількості: по свердловині №5 В-24 м³/д, С₁ – 13 м³/д (всього В+С₁ – 37 м³/д); по свердловині №10-Р В-20 м³/д, С₁ – 8 м³/д (всього В+С₁ – 28 м³/д), всього по родовищу В+С₁ – 65 м³/д. Протокол ДКЗ України від 09.07.2004 р. №863.

У 2005 р. Ляшенко П. О. «Геолого-економічна оцінка Острівної ділянки Хмільницького родовища мінеральних радонових вод, 2005-2007 р.р.».

Роботи по геологічному вивченню мінеральних вод Острівного родовища виконані згідно договорів між Правобережною ГЕ та діючими санаторними установами. Мінеральні радонові води експлуатуються свердловинами №№ 600-е, 44-е, 603-е, 11-РК, 604-е, які облаштовані на водоносний горизонт тріщинуватої зони кристалічних порід докембрію.

Концентрація радону на родовищі:

- Ділянка №1 (свердловина №603-е) 150-700 Бк/дм³;
- Ділянка №2 (свердловина №11 РК) 30-1200 Бк/дм³;
- Ділянка №3 (свердловина №600-е) 100-600 Бк/дм³;
- Ділянка №3 (свердловина №44-е) 85-370 Бк/дм³;
- Ділянка №4 (свердловина №604-е) 185-740 Бк/дм³;

Таблиця 1

Кількість затверджених запасів Острівної ділянки Хмільницького родовища мінеральних радонових вод

Ділянка Характеристика мінеральної води та призначення	№№ св- ни	Затверджені/ апробовані	Запаси за категоріями, м ³ /д	
			В	С ₁
№1 Мінеральна лікувальна радонова вода для зовнішнього застосування	603-е	Затверджені	62	13
№2 Мінеральна лікувальна радонова вода для зовнішнього застосування	11 РК	Затверджені	65	25
№3 Мінеральна лікувальна радонова вода для зовнішнього застосування Мінеральна лікувальна радонова вода для внутрішнього застосування	600-е	Затверджені	90	10
	44-е		22	68
Всього			239	116
№4 Мінеральна лікувальна радонова вода для зовнішнього застосування		Апробовані	-	150

Запаси по Острівній ділянці №4 (свердловина №604-е) протоколом ДКЗ України від 27.12.2017 р. №4248 були затверджені з концентрацією радону 185-650 Бк/дм³ за категоріями А – 42 м³/д, В – 46 м³/д, С₁ – 62 м³/д (всього 150 м³/д).

Слід відзначити, що м. Хмільник є містом курортом та розташоване в північно-східній частині Поділля на річці Південний Буг.

Законом України від 12 травня 2011 р. №3318-VI «Про оголошення природних територій міста Хмільника Вінницької області курортом державного значення» було визначено:

1. Оголошені природні території міста Хмільника Вінницької області курортом державного значення - курортом Хмільник.
2. Затверджені межі округу і зон санітарної охорони курорту Хмільник.
3. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
4. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом затвердити режим округу і зон санітарної охорони курорту Хмільник.

Ситуаційний план меж округу та зон санітарної охорони курорту Хмільник зазначені на ситуаційному плані, що є додатком до цього закону.

Відповідно до цього закону Постановою КМУ від 8 лютого 2012 р. №63 встановлений режим округу і зон санітарної охорони курорту Хмільник, де, насамперед, зазначені ЗСО I поясу усіх експлуатаційних свердловин міста курорту Хмільник, режим II та III зон санітарної охорони (зони обмежень).

Слід відзначити, що до вступу в дію ДСТУ 42.10-02-96 «Води мінеральні лікувальні. Технічні умови» вміст радону вимірювався у нкюри/дм³, вже після 1996 р. у Бк/дм³.

Висновки

Як видно з результатів аналізу розвіданих та діючих родовищ, потенціал розвитку бальнеологічного туризму в межах України і, зокрема, Вінницької області – високий. У даній тезі висвітлені лише ті родовища, які було виявлено на минулих стадіях пошуку. Нових родовищ в межах Вінницької області за

часів незалежності не було розвідано і досліджено. Перспективним могло б бути фінансування геофізичних, геологічних та гідрогеологічних досліджень в межах зон поширення мінеральних радонових вод на базі вже виявлених родовищ.

На наш погляд, це питання потребує більш детального вивчення, тому що ретельний аналіз всіх родовищ радонових вод у межах Вінницької області та їх бальнеологічних властивостей може надати додатковий поштовх для розвитку рекреаційної та лікувальної інфраструктури нашої країни. Крім того, розвиток бальнеологічних санаторіїв на основі мінеральних радонових вод може стати ще одним дієвим кроком до повоєнної відбудови Української держави та надати дієву та ефективну допомогу у реабілітації поранених бійців та мирного населення, а також відновленні психологічного стану людей, постраждалих від війни.

ARCHITECTURE

ПРИЙОМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЛАНУВАЛЬНИХ РІШЕНЬ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Бібер Світлана Гаврилівна
Старший викладач кафедри
інноваційної архітектури та дизайну,
Кіфік Роман Олексійович
магістр,
Осіпов Євген Олексійович
магістр,
ВСП «Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету
будівництва і архітектури»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. В дослідженні розглядаються прийоми планувальних рішень, які необхідно застосовувати при формуванні архітектурного середовища в навчальних закладах для поліпшення проведення освітнього процесу. Архітектурне середовище навчальних закладів повинно не тільки відповідати функціональному призначенню, а також повністю має сприяти організації якісного та повноцінного навчання дітей та молоді, що відповідає потребам сучасного суспільства.

Ціль роботи./Aim. На сьогоднішній день перед владою в Україні постає завдання вирішення питання налагодження життєдіяльності громадян, що вимушено переселилися до більш безпечних міст та селищ у результаті негативних наслідків збройного конфлікту. Одна з важливих сторін цієї проблеми є збільшення навантаження на існуючу соціальну інфраструктуру, що спричинило дефіцит місць в навчальних закладах. Головна ціль даного дослідження полягає у визначенні планувальних рішень існуючого

архітектурного середовища будівель навчальних під потреби збільшеної кількості учнів, а також сформувані прийоми планування нових навчальних закладів, розробити концепцію сучасного навчального комплексу, яке повинне задовольняти вимогам організації якісного освітнього процесу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Будь яка школа має стимулювати учнів розвивати власні переконання, цінності та погляди, вона мотивує дітей. Зрозуміло, що не малу роль в цьому грає загальна атмосфера та середовище закладу. Хоча основним завданням школи є навчання, на цьому її вплив не обмежується. Поки дитина ходить в школу, персонал, учні та навіть навколишнє середовище відіграють значну роль у формуванні особистості. [3].

Варто не забувати, що архітектура освітніх закладів це не лише про фасади та їхні кольори, але й про просторову організацію та функціональність, ретельно пророблені зв'язки та простори. Функціональні зв'язки різних за призначенням зон враховуються при визначенні найбільш оптимальних рішень по забезпеченню ефективного функціонування навчального закладу, можливості його перспективного розвитку. Кожне дослідження навчального закладу базується на функціонально-планувальній організації його території. Дане питання в своїх роботах розглядали такі вчені як Л. М. Ковальський та Г. Н. Цитович. Розміщенню навчальних закладів в структурі міста та їх об'ємно-планувальній структурі приділяли увагу Р. В. Колозали та І. З. Крєтова. [1]

Тому немаловажним фактором є розроблення проекту навчального закладу за сучасними тенденціями з використанням новітніх методик. Використання нових підходів в просторовому проектуванні та відходу від практик проектування часів СРСР. Влаштування простору для відпочинку дітей в позашкільний час та влаштування спортивних зон та залів для спортивного розвитку школярів та молоді.

Результати та обговорення./Results and discussion. Проблема вдосконалення проектів закладів освіти залишається актуальною паралельно із розвитком навчального процесу. Від свого зародження до сучасного вигляду

навчальні заклади пройшли довгий шлях перетворень, що не зупиняється і сьогодні.

Дотримання існуючих та розробка нових державних будівельних нормативів та їх впровадження в проектно-будівельну практику із відповідним контролем сприятиме забезпеченню процесу проектування навчальних закладів з підвищеним рівнем комфорту середовища для всіх вікових груп. Такі заходи необхідно впроваджувати в новобудови, особливо при проектуванні закладів з великою кількістю учнів, зокрема навчальних комплексів.

Одним з ефективних напрямків організації планувальної структури навчальних закладів є створення зон-блокування декількох навчальних закладів при сумісному використанні інженерних комунікацій, ефективна спільна експлуатація енергоємних та значних за розмірами обладнання будівель навчального та навчально-допоміжного призначення.

Таке об'єднання дозволяє організувати єдину систему громадського обслуговування, спільні навчально-виробничі центри, дослідницько-лабораторні комплекси.

Групи приміщень культурно-виховного призначення (актовий та конференц-зали, бібліотека, клубні приміщення) також доцільно об'єднувати в єдиний комплекс будівель навчального закладу. У навчальних закладах важливо відразу враховувати правильні соціальні взаємини, формувати світогляд через взаємодію різних вікових груп. [2]

Дослідження свідчать, що при кооперації навчальних зон можливо до 25% скоротити загальну площу будівлі. В останні роки в Україні розповсюджуються територіальні округи та культурно-світні кластери, в яких також на взаємовигідній основі ефективно блокуються та кооперуються заклади освіти.

До перспективних напрямків організації ущільнення забудови навчального закладу є по-перше компактне архітектурно-планувальне рішення навчальних корпусів, а по-друге це збільшення поверховості будівель.

В зарубіжній практиці є досить багато прикладів багатоповерхових

навчальних корпусів компактної структури.

В Японії, наприклад, успішно функціонує 50–ти поверховий хмарочос, в якому розміщені три навчальні заклади на 10 тис. студентів. В Україні висотні навчальні корпуси збудовані і успішно функціонують в вищих навчальних закладах (в т.ч транспортного профілю) Києва, Дніпропетровська, Одеси та інших великих міст з ущільненою забудовою [1].

Ще один напрямок ефективного використання приміщень навчальних закладів є надавання доступу до зони спортивних залів, плавальних басейнів для декількох навчальних закладів та мешканцям оточуючих житлових будівель. Доцільно поєднувати різні зали в єдиному фізкультурно-спортивному корпусі з кооперуванням допоміжних приміщень. Можливо розміщення спортивних залів і на окремій ділянці між житловою та навчальною зоною.

Функціональні та архітектурно-художні якості забудови навчального закладу залежать не тільки від планувальної структури окремих зон та будівель, а в значній мірі також від загального архітектурно-планувального рішення громадського середовища всього навчального комплексу, взаємозв'язку окремих зон.

При всій різноманітності композиційних прийомів формування планувальних рішень навчальних комплексів, взаєморозміщення різних корпусів та блоків, може бути у відношенні компактності і виразності забудови найбільш ефективна та доцільна центрична композиція, для якої характерно формування різних навчальних підрозділів навколо громадського центру.

Висновки./Conclusions. Право на освіту – невід'ємне право людини. Треба розуміти, що при проектуванні нових та реконструкції існуючих навчальних закладів для оптимізації планувальної структури необхідне функціональне зонування насамперед архітектурного середовища будівель. В центральних районах великих міст доцільне ущільнення площ забудови навчального закладу за рахунок їх раціонального використання, впровадження ефективних навчальних технологій і удосконалення архітектурно-планувальних рішень навчальних будівель.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальська, Г. Л. Оптимізація мережі вищих навчальних закладів в м.Києві [Текст] / Г. Л. Ковальська // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ архітектурний: шляхи розвитку міського середовища. – 1999. – № 6. – С. 127–132.
2. Інновації в архітектурі та дизайні: збірник матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, (травень 2022 р.) / М-во культури та інформаційної політики України М-во освіти і науки України, Національна акад. образ. мист-ва і арх-ри [за ред.: О. А. Трошкіної]. – Київ: НАОМА, 2022. – 319 с.
3. За і проти: Як виглядають нові типові проекти шкіл в Україні: NV Бізнес: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/tipovi-proyekti-ditsadkiv-ta-shkil-vid-ministerstva-rozvitku-gromad-ukrajini-shcho-v-nih-poganogo-50345242.html>

ЗАСТОСУВАННЯ 3D ЛАЗЕРНОГО СКАНУВАННЯ В СУЧАСНОМУ БУДІВНИЦТВІ

Виноградов Віталій Володимирович

канд. техн. наук, старший викладач,

Альошечкіна Тетяна Миколаївна

старший викладач

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова, Україна

Карєв Артем Ігорович

канд. техн. наук, асистент, НТУ "ХПІ"

Вступ. 3D-лазерне сканування — це революційна технологія, яка змінила будівельну галузь, надаючи точні та повні дані для різних етапів життєвого циклу проекту. Це передбачає використання лазерних сканерів для захоплення мільйонів точок даних із фізичних об'єктів і середовищ, створення високодеталізованих і точних цифрових копій у формі хмар точок або 3D-моделей. Ця технологія набула значного поширення в будівельному секторі завдяки своїй здатності підвищувати ефективність, зменшувати кількість помилок і покращувати загальні результати проекту.

Відповідно до [1] «Попит на лазерне сканування зростає в будівельній галузі, і очікується, що в 2024 року він сягне 10 мільярдів доларів».

3D-лазерне сканування — це безконтактний неруйнівний процес, який цифровим способом фіксує форму фізичних об'єктів за допомогою технології LiDAR (Light Detection and Ranging). Лазерний промінь виходить зі сканера і відбивається від об'єкта, повертаючись до сканера. Сканер вимірює час, який потрібен лазерному променю для проходження до об'єкта та назад, що дозволяє обчислити відстань до об'єкта.

Потім сканер повертається та повторює цей процес, створюючи серію вимірювань, які використовуються для створення тривимірної хмари точок. Хмара точок — це набір точок даних, які представляють форму об'єкта. Потім хмару точок можна використовувати для створення 3D-моделі об'єкта.

Мета роботи. Провести аналіз процесу 3D лазерного сканування в будівництві. Сам процес можна розбити на наступні етапи:

Планування. Першим кроком є планування сканування. Це передбачає визначення обсягу сканування, обладнання, яке буде використовуватися, і заходів безпеки, яких необхідно вжити. На етапі планування необхідно враховувати такі фактори.

- Обсяг сканування: потрібні області сканування та рівень деталізації.
- Обладнання, яке буде використовуватися: тип лазерного сканера та необхідні аксесуари.

- Заходи безпеки, яких необхідно вжити: необхідно враховувати потенційні небезпеки, пов'язані зі скануванням, і те, як ці небезпеки будуть зменшені.

Придбання. Наступним кроком є отримання даних сканування. Це робиться за допомогою лазерного сканера, щоб очистити область, яка сканується. Лазерний сканер випромінює лазерний промінь і вимірює час, потрібний для відображення променя на сканер. Ця інформація використовується для створення тривимірної хмари точок, яка є набором точок, які представляють поверхню сканованого об'єкта або середовища. Зазвичай виконуються такі кроки:

- Налаштуйте лазерний сканер: Лазерний сканер потрібно встановити на стабільному місці.

- Сканування області: 3D-лазерний сканер потім використовується для сканування області.

- Повторіть сканування: може знадобитися повторити сканування кілька разів, щоб переконатися, що охоплено всю область і дані точні.

Обробка. Дані 3D-хмари точок потім обробляються для створення сканування в 3D-модель ВІМ. Цей процес передбачає очищення даних, реєстрацію даних і створення сітчастого або поверхневого представлення об'єкта чи середовища, які сканувалися. На етапі обробки зазвичай виконуються такі кроки:

- Очистіть дані: дані тривимірної хмари точок можуть містити шум або помилки.
- Реєстрація даних: Дані тривимірної хмари точок із кількох сканувань потрібно зареєструвати.
- Створіть представлення сітки або поверхні: дані тривимірної хмари точок можна використовувати для створення представлення сітки або поверхні сканованого об'єкта чи середовища.

Використання. Тоді 3D-модель можна використовувати для різноманітних цілей, таких як забезпечення якості, уникнення зіткнень, розклад і планування, оцінка безпеки та документація. Ця 3D-модель використовується для різних цілей, наприклад:

- Гарантія якості: 3D-модель можна використовувати для перевірки точності проектних креслень.
- Виявлення зіткнень: 3D-модель можна використовувати для створення віртуального середовища, яке можна використовувати для навчання операторів безпечної експлуатації обладнання.
- Розклад і планування: 3D-модель може допомогти в розкладі та плануванні будівельних проектів.
- Оцінка безпеки: 3D-модель допомагає визначити потенційні небезпеки на будівельних майданчиках.
- Документація: 3D-модель можна використовувати для створення постійного запису будівельного проекту. [5]

Матеріали та методи. 3D-лазерне сканування — це технологія, яка швидко розвивається в будівельній галузі, і це не дарма. Він пропонує ряд переваг, які можуть допомогти підвищити точність, ефективність і безпеку будівельних проектів.

Ось деякі з ключових переваг 3D лазерного сканування в будівництві:

Точність: 3D-лазерне сканування може забезпечити високоточні вимірювання об'єктів і відстані навіть у важкодоступних або небезпечних місцях.

Ефективність: 3D лазерне сканування може значно прискорити процес збору даних для будівельних проектів.

Безпека: 3D лазерне сканування допомагає створити безпечне робоче середовище для будівельників. Наприклад, його можна використовувати для виявлення потенційних небезпек і створення цифрової карти ділянки, яка допоможе працівникам уникати перешкод і працювати ефективніше.

Зв'язок: 3D-лазерне сканування можна використовувати для створення спільного розуміння місця проекту серед усіх зацікавлених сторін [5].

Виконавча документація: 3D-лазерне сканування даних ВІМ використовується для створення точної виконавчої документації будівельних проектів [5]. Це може бути безцінним для майбутніх робіт з технічного обслуговування та ремонту, а також допоможе уникнути дорогих суперечок.

Контроль якості: Дані тривимірного лазерного сканування можна використовувати для перевірки будівельних проектів з метою контролю якості. Наприклад, підрядник може використовувати лазерне сканування для перевірки бетонної заливки, щоб переконатися, що вона відповідає необхідним специфікаціям.

Планування перед будівництвом: Хмари точок, скановані лазером, можна використовувати для створення 3D-моделі будівельної конструкції та її оточення перед початком будівництва. Потім цю модель можна використовувати для більш ефективного планування проекту та виявлення будь-яких потенційних проблем. Наприклад, підрядник може використовувати 3D-лазерне сканування для створення 3D-моделі ділянки перед будівництвом нової дороги.

Загалом 3D-лазерне сканування є потужним інструментом, який може запропонувати ряд переваг для будівельних проектів. Якщо ви шукаєте спосіб підвищити точність, ефективність, безпеку та комунікацію ваших будівельних проектів, тоді вам варто розглянути 3D-лазерне сканування.

Результати та обговорення. 3D-лазерне сканування є потужною технологією, яка може запропонувати ряд переваг для будівельних проектів.

Однак існують також деякі проблеми, пов'язані з використанням 3D-лазерного сканування в будівництві.

Вартість: Обладнання для 3D-лазерного сканування може бути дорогим, і вартість найму професіонала для використання цього обладнання також може бути значною. Рішення проблеми полягає в тому, щоб орендувати обладнання, а не купувати його відразу. Іншим способом є використання хмарної послуги 3D-лазерного сканування, яка може бути доступнішою, ніж найняти професіонала.

Навчання: 3D-лазерне сканування є складною технологією, і для її ефективного використання потрібна спеціальна підготовка. Це може стати проблемою для будівельних компаній, які не мають ресурсів для навчання власного персоналу. Є кілька навчальних курсів, доступних онлайн або особисто для 3D лазерного сканування. Інший варіант — найняти консультанта, який навчить ваш персонал користуватися 3D-лазерним скануванням.

Точність: 3D-лазерне сканування може бути дуже точним, але на нього може впливати багато факторів, таких як погодні умови, наявність поверхонь, що відбивають, і якість обладнання. Точність даних тривимірного лазерного сканування можна підвищити кількома способами.

Один з них – використовувати якісне обладнання, робити сканування за ідеальних погодних умов.

Управління даними: 3D-лазерне сканування може генерувати велику кількість даних, якими може бути важко керувати та обробляти [4]. Існують різноманітні програмні додатки для керування й обробки даних 3D-лазерного сканування. Ці програми можуть допомогти вам упорядковувати ваші дані, візуалізувати їх і отримувати з них статистичні дані.

Інтеграція з іншими системами: Дані тривимірного лазерного сканування може бути важко інтегрувати з іншими будівельними системами, такими як інформаційне моделювання будівель (BIM) [5]. Це може обмежити корисність даних для деяких програм. Є кілька способів інтеграції даних 3D лазерного сканування з BIM. Одним із способів є використання програмного

забезпечення, такого як ReCap [3], для перетворення даних 3D-лазерного сканування у BIM-сумісний формат.

Відповідно до дослідження, опублікованого в Research Gate у [2] 2020 році лише 10% будівельних проектів використовували 3D-лазерне сканування, але очікується, що ця кількість зросте до 25% до 2025 року та 50% до 2030 року.

Майбутнє 3D лазерного сканування в будівництві

Майбутнє 3D лазерного сканування в будівництві дуже світле. Технологія стає все доступнішою та доступнішою, а її можливості стрімко зростають. У результаті все більше і більше будівельних компаній використовують лазерне сканування для різноманітних застосувань, зокрема:

- Сканування в BIM можна використовувати для створення високоточної 3D-моделі існуючої конструкції.
- Лазерне сканування допомагає нам збирати дані про середовище будівлі та її оточення.
- Лазерне сканування можна використовувати для відстеження прогресу будівельного проекту.
- Передову технологію 3D-лазерного сканування можна використовувати для перевірки конструкції на наявність дефектів.
- Сканування в BIM допомагає нам створити 3D-модель небезпечного середовища.

Висновки. Аналізуючи викладене вище, можна зробити деякі конкретні прогнози щодо майбутнього 3D-лазерного сканування в будівництві.

1. Вартість лазерного сканування буде продовжувати знижуватися.
2. Точність і роздільна здатність лазерного сканування покращиться.
3. Лазерне сканування стане більш автоматизованим.
4. Лазерне сканування буде інтегровано з іншими технологіями, такими як BIM і VR.

Загалом, майбутнє 3D-лазерного сканування в будівництві дуже яскраве. Це призведе до ще більшого впровадження технології сканування в BIM

будівельними компаніями та відкриє нові можливості для використання цієї технології в будівельній галузі.

3D-лазерне сканування — це потужна технологія, яка може допомогти будівельним компаніям заощадити час і гроші на своїх проєктах. Забезпечуючи точні та детальні вимірювання, сканування в BIM може допомогти виявити потенційні проблеми на ранній стадії, уникнути дорогих помилок і забезпечити виконання проєктів вчасно та в межах бюджету.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. <https://www.autodesk.com/blogs/construction/laser-scanning-in-construction/>
2. https://www.researchgate.net/publication/301956382_Role_of_BIM_and_3D_Laser_Scanning_on_Jobsites_from_the_Perspective_of_Construction_Project_Management_Personnel
3. Collins, R. Zhang, S. Kim, K. and Teizer, J. (2014). “Integration of Safety Risk Factors in BIM for Scaffolding Construction.” *Computing in Civil and Building Engineering, ASCE*, 307–314. URL: <https://itc.scix.net/pdfs/w78-2014-paper-039.pdf>
4. Dossick, C. S. Lee, N. and Foley, S. (2014). “Building Information Modeling in Graduate Construction Engineering and Management Education.” *Computing in Civil and Building Engineering, ASCE*, 2176–2183. URL: <https://itc.scix.net/pdfs/w78-2014-paper-270.pdf>
5. Виноградов В. В., Яровой Ю. М., Альошечкіна Т. М. Переваги використання BIM для управління об’єктами. *Abstracts of XV International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden Pp. 29-35.* URL: <https://eu-conf.com/en/events/innovative-technologies-in-the-field-of-human-services/>

ПРОЕКТУВАННЯ СПОРТИВНО-МОЛОДІЖНИХ ТАБОРІВ У ЛАНДШАФТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Витрикуш Ілля Русланович

Студент

Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут архітектури і дизайну,
м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Дослідження аспекти проектування спортивно-молодіжних таборів у ландшафтному середовищі. Аналіз значення ландшафтного середовища для функціонування об'єктів спортивного призначення.

Ціль роботи. /Aim. Ціль роботи є на прикладі розробленого авторського проекту обґрунтувати основні принципи локалізації спортивних об'єктів в ландшафтному середовищі, враховуючи екологічні та безпекові аспекти.

У роботі застосовано метод систематизації наявних знань щодо об'єкту, зокрема будівельних норм та наявних дослідження, з подальшим окреслення завдань проектування спортивних споруд з врахуванням регіональних ландшафтних особливостей.

Матеріали та методи./Materials and methods. У роботі систематизовано інформацію стосовно: архітектурно-планувальних типів споруд, можливості використання натуральних будівельних матеріалів для громадських споруд [1], та особливостей їх розміщення у різних типах рельєфу [2], принципів автономності та енергоспоживання. Опрацьовано шість нормативних документів в питанні будівництва та експлуатації спортивних об'єктів та вимог до генерального плану [3-8].

Результати та обговорення./Results and discussion. Дане дослідження мало на меті вивчити можливості максимальної інтеграції спортивно-молодіжного табору на 200 осіб в існуючий ландшафт. Природні особливості території – часткова заболоченість та наявність невеликої природної водойми. Згідно проектного рішення водойма після очищення та облаштування

прибережної смуги стає основним рекреаційним простором. На болотистих ґрунтах плановано будівництво об'єкту з використанням конструкції забивних палів. Так як табір проектується на ділянці з масивом насаджень, запроєктовано не один багатофункціональний корпус, для якого необхідно було б вирубувати насадження, а окремі будинки котеджного типу.

В основі функціональної організації спортивно-молодіжного табору є розвиток основного виду спорту - тайського боксу. З огляду на це на ділянці запроєктовано відкритті спортивні майданчики, волейбольне поле, стежки для пробіжок у лісі, які водночас виконують функцію зв'язку різнофункціональних частин території. Зонування спортивного табору передбачає типовий набір функціональних зон - в'їзду-репрезентативну, з можливістю паркування, господарську, житлову, рекреаційну. У південній частині помірний перепад рельєфу дозволив розташування великої спортивної зони. У центральній частині табору розташована забудова на рельєфі з перепадом до 12 відсотків з орієнтацією житлових приміщень на схід та південний-схід. У північній частині ділянки, на помірному рельєфі, на пагорбі розташовані їдальня та фуд-корт на відкритому повітрі.

Рис. 1. Проект спортивно-молодіжного табору, презентований автором на виставці кращих курсових проектів на тему житла для тимчасово переміщених осіб.

Озеленення ділянки забезпечене шляхом збереження наявних груп дерев, а також проєктованих чагарникових, які забезпечують відокремлення локальних природних ділянок, відведених для індивідуальних та групових тренувань у природному середовищі. На рекреаційній, житловій та адміністративній зонах були скомпоновані декоративні види рослин з дотриманням чинних норм ДБН "Благоустрій території".

Висновки./Conclusions. Основними принципами проєктування спортивно-молодіжного табору в природному ландшафтному середовищі є: - застосування роззосередженого будівництва малих корпусів; це здорожує вартість будівництва інженерних мереж, проте для територій з наявною багаторічною рослинністю даний підхід дозволить максимально інтегрувати забудову у природне оточення без шкоди для довкілля; - спортивно-молодіжні табори поєднують в собі різні функції, зокрема базові, як проживання та харчування для значної кількості осіб, а отже можуть бути використані для різних завдань, до прикладу, для реабілітації людей, що постраждали внаслідок військових дій чи перебування переміщених осіб з окупованих територій України. Тобто при проєктуванні спортивних таборів в природному середовищі необхідно притримуватися принципів універсальності архітектури.

ЛІТЕРАТУРА./LITERATURE.:

1. Residential Structural Design Guide A State-of-the-Art Engineering Resource for Light-Frame Homes, 2017. Apartments, and Townhouses Second Edition Prepared for U.S. Department of Housing and Urban Development Office of Policy Development and Research Prepared by Coulbourne Consulting . Washington.
2. Kozma G., Teperics K., Czimre K., Radics Z., 2022. Characteristics of the Spatial Location of Sports Facilities in the Northern Great Plain Region of Hungary. Sports 10(10):157.
3. ДБН В.2.2-9:2009 «Будинки і споруди. Громадські будинки та споруди. Основні положення»
4. ДБН В.2.2- 13- 2003 «Спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди».

5. ДержСанПіН «Улаштування, утримання і організація режиму діяльності дитячих оздоровчих закладів»
6. ДБН Б. 2.2-5:2011 «Благоустрій територій»
7. ДБН В.1.2-7-2008 «Основні вимоги до будівель і споруд. Пожежна безпека»
8. ДБН В.1.2-8-2008 «Основні вимоги до будівель і споруд. Безпека життя і здоров'я людини та захист навколишнього природного середовища»

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АРХІТЕКТУРНИХ РІШЕНЬ ТА ДИЗАЙНУ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ПАЦІЄНТІВ У РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ КОМПЛЕКСІ

Гороховська Оксана Андріївна

магістрант

ВСП «Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету
будівництва і архітектури»

Бібер Світлана Гаврилівна

Старший викладач кафедри
інноваційної архітектури та дизайну
ВСП «Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету
будівництва і архітектури»

Вступ. / Introductions. У зв'язку зі збройною агресією російської федерації на території України, гостро постає питання реабілітації ветеранів та цивільних осіб, що постраждали у наслідок військових дій. Наразі є потреба створення сучасних реабілітаційних центрів із застосуванням архітектурних та дизайнерських рішень, що будуть сприяти покращенню психоемоційного стану пацієнтів.

Мета роботи. / Aim. Метою є дослідження впливу архітектурних рішень та дизайну на психоемоційний стан пацієнтів у реабілітаційному комплексі.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Проведено аналіз сучасної літератури, використано методи спостереження та опитування пацієнтів, а також медичного персоналу.

Дослідження існуючої нормативно-правової бази та вітчизняного досвіду будівництва реабілітаційних комплексів показали:

- нормативно-правова база в галузі потребує розвитку та приведення до сучасних потреб;
- обмежена кількість існуючих реабілітаційних центрів на території України;

- наявні центри потребують удосконалення з врахуванням впливу архітектурних рішень та дизайну на психоемоційний стан пацієнтів у реабілітаційному комплексі.

Результати та обговорення./Results and discussion. Важливими аспектом для сучасного реабілітаційного комплексу є багатофункціональність та гнучкість, що забезпечує комплексний підхід до реабілітації, охоплюючи не лише фізичні, але і психологічні та соціальні аспекти відновлення здоров'я.

Архітектурний дизайн реабілітаційного комплексу повинен бути інклюзивним, з врахуванням потреб різних груп користувачів. Необхідно використовувати спеціалізоване обладнання та меблі, які відповідають потребам людей з обмеженими можливостями, забезпечуючи безпеку та комфорт під час проведення реабілітаційних процедур.

Приміщення з багатим природним освітленням та видами на зелений ландшафт сприяють зниженню рівня стресу та підвищенню настрою пацієнтів.

Просторі та відкриті ландшафти забезпечують відчуття свободи, що сприяє зняттю напруги та покращенню психічного самопочуття.

Застосування новітніх технологій у реабілітації може відкривати нові можливості для покращення результатів лікування та збільшення швидкості відновлення пацієнтів.

Однією з новітніх технологій, яка широко застосовується в реабілітації, є віртуальна реальність. Вона дозволяє пацієнтам проводити тренування та вправи в імітованому середовищі, що може бути корисним для відновлення рухових навичок, координації та балансу.

Висновки./Conclusions. Будівництво сучасних, функціональних, комфортних та естетично привабливих реабілітаційних комплексів є важливим кроком у відновленні та підтримці здоров'я та добробуту постраждалих.

Тому наразі є актуальним формування нового підходу до проектування реабілітаційних комплексів, створення простору з позитивним впливом на емоційний стан. Забезпечення задоволення різних потреб, таких як медична допомога, фізична реабілітація, психоемоційна підтримка та реінтеграція у

суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Титаренко Т. М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: етапи, технології, техніки. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2018. Вип. 41. С. 157–167.
2. Пекер А. Й., Голубов В. О. Аналіз зарубіжного досвіду проектування реабілітаційних центрів для військовослужбових. Архітектурний вісник КНУБА. 2021. Вип. 22–23. С. 46–52.
3. Наукова стаття «Дизайн реабілітаційних центрів для військовослужбовців на основі безбар'єрної архітектури» Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна.
4. Мхаїкл Х. Х. Сучасні проблеми становлення реабілітаційного центру. Ретроспективний огляд і досвід зарубіжних країн. Український журнал будівництва та архітектури. 2021. Вип. 4(004). С. 66–77.

РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПАРК ПРИ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ: ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ

Третінко Людмила Віталіївна

Студентка

Національний Університет «Львівська політехніка»

Інститут архітектури і дизайну

м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. У сучасному світі розуміння важливості реабілітації та забезпечення пацієнтам оптимальних умов для одужання стає все більш актуальним. Одним із ключових аспектів цього процесу є створення спеціалізованих реабілітаційних просторів, зокрема парків та садів, які розташовані на території медичних закладів. Ці простори відрізняються своїми функціональними завданнями та природними особливостями, спрямованими на покращення фізичного, емоційного та соціального стану пацієнтів. Використовуючи сучасні методи проектування та управління, можна досягти оптимального балансу між естетикою, безпекою та ефективністю таких реабілітаційних просторів. У цьому контексті наша робота спрямована на аналіз ключових аспектів проектування та організації парків при медичних закладах з метою забезпечення найвищого рівня підтримки здоров'я та відновлення пацієнтів.

Ціль роботи./Aim. Метою дослідження було визначення завдань, ролі та основних положень функціонально-планувальної організації парків при медичних закладах.

Аналізуючи функціональні завдання та природні особливості таких просторів, робота має на меті визначити ключові аспекти проектування та організації реабілітаційних просторів просто неба.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проведено аналіз літературних джерел по досвіду організації медичної реабілітації на відкритому просторі при медичних закладах Латвії, Великої Британії, США, Швейцарії та систематизовано підходи їх організації.

Наявні наукові дослідження останніх років акцентують увагу на функціональне наповнення реабілітаційних ландшафтів (Linda B., 2014), їх соціальну роль (Staniewska A, Petryshyn H, Lukashchuk H, Kliusa T, Koprynia K, 2021; (Abraham A., Sommerhalder K., Abel T., 2009), та планувальні особливості доріжок в питанні інклюзивності простору (Wytyczne projektowe i wykonawcze infrastruktury dla pieszych w m.st. Warszawie. 2017)

Результати та обговорення./Results and discussion. Ландшафти при медичних закладах відрізняються своїми функціональними завданнями та природними особливостями від парку загального користування. Реабілітаційні сади та парки є простором заохочення фізичної активності пацієнтів на свіжому повітрі, та враховують потреби різних груп пацієнтів з особливими потребами (Balode L., 2014). Цей підхід у плануванні можна охарактеризувати як універсальний дизайн ландшафту з пріоритетом доступності.

Інтеграція відкритого простору в медичний центр для завдань реабілітації пацієнтів включає кілька ключових положень. Зокрема, планування місцевості та шляхів пересування пацієнта для різноманітних видів фізичної реабілітації передбачає застосування прийомів геопластики для створення ділянок ландшафту різної крутизни ухилу - для легкого, помірного та посиленого навантаження на м'язи ніг.

Облаштування парку при медичному закладі з різних типів міні-ландшафтів та з використанням різнопорідної рослинності є в основі природної терапії. Практика релаксації у відтвореному природному середовищі, може зменшити стрес пацієнтів. Крім того, певні хімічні сполуки, присутні в повітрі садів та парків, а також перебування в оточенні дерев можуть мати прямий вплив на імунну систему (Denworth L, 2024).

Важливим моментом є створення локальних просторів, які сприяють соціальній взаємодії та комунікації. Невелика ігрова зона у парку забезпечує спектр активностей для дітей, надає можливості для фізичних вправ, активних ігор та сприяє встановленню родинної атмосфери.

Також доцільно передбачати місця в парку для групових та індивідуальних кардіовправ.

Оскільки парк при медичному закладі відіграє важливу роль у підтримці фізичного, емоційного та соціального аспектів, а безпека реабілітації є пріоритетом, то на усіх етапах проектування – від загального планування до детального плану фрагментів парку, завдання інклюзивності простору у відновленні пацієнта є первинним і реалізовується у формі безсходинкового та безбардюрного планування.

До особливих елементів терапевтичної реабілітації парку при медичному закладі належить контактний зоопарк. Можливість взаємодії пацієнтів з тваринами сприяє покращенню їх емоційного стану (Rose P., Riley L., 2023). Проте розміщення тварин можливе лише в парку заміського реабілітаційного чи медичного закладу, оскільки згідно нормативних будівельних вимог необхідно забезпечити санітарну зону, а це вимагає збільшення площі території.

Водні елементи, зокрема ставок чи потічок у парку, покращують пейзажність середовища, створюючи спокійну та мальовничу атмосферу, а також мають пряме утилітарне значення, оскільки регулюють вологість повітря. Навіть невеличка водойма, як правило, стає місцем зустрічі і встановлення соціального контакту відвідувачів парку.

Реабілітаційні парки повинні сприйматися як безпечні простори, з точки зору добре освітлених доріжок, логічності маршруту, видимості входів до медичного закладу, присутності інших відвідувачів на території.

Висновки./Conclusions. Реабілітаційне ландшафтне середовища при медичних закладах відрізняється функціональними завданнями та природними особливостями.

Ключовими аспектами інтегрованості відкритого простору при медичних закладах у завдання реабілітації пацієнтів є геопластика рельєфу, формування просторів соціальної взаємодії та безпека.

ЛИТЕРАТУРА./LITERATURE.:

1. Abraham A., Sommerhalder K., Abel T., 2009. Landscape and well-being: a scoping study on the health-promoting impact of outdoor environments. *International Journal of Public Health* 55(1):59-69.
2. Rose P., Riley L., 2023. Five ways to wellbeing at the zoo: improving human health and connection to nature. Интернет-джерело. Режим доступу: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2023.1258667/full>. Дата доступу: 24.04.2024
3. Denworth L., 2024. Walks in Green Parks Mean Stronger Immune Systems and Better Mental Health. Интернет-джерело. Режим доступу: <https://www.scientificamerican.com/article/walks-in-green-parks-mean-stronger-immune-systems-and-better-mental-health/>. Дата доступу: 24.04.2024
4. Balode L., 2014. The Social Aspect Of Open Space In Rehabilitation Gardens And Parks. *Mokslas - Lietuvos ateitis* 6(3):310-322.
5. Staniewska A., Petryshyn H., Lukashchuk H., Kliusa T., Koprzyńia K., 2021. Values of the Historical Parks and Gardens of Psychiatric Hospitals in Kulparków and Kobierzyn as the Basis for their Revalorization. *Wiadomości Konserwatorskie*.
6. Wytyczne projektowe i wykonawcze infrastruktury dla pieszych w m.st. Warszawie. 2017. Интернет-джерело. Режим доступу: <https://srodmiescie.um.warszawa.pl/documents/51368198/75522941/TZ-060-23+Za%C5%82.4+do+wytycznych.pdf/b1b3aa52-1965-d657-7203-35aa7a570553?t=1680505061920>. Дата доступу: 24.04.2024

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ БУДІВЕЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Черніков Костянтин Григорович

магістр

Одеська державна академія
будівництва та архітектури м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Будівельна галузь України переживає період інтенсивного розвитку та модернізації, що вимагає впровадження нових технологій та підходів для ефективного управління будівельними проектами. Одним з ключових аспектів цього процесу є класифікація будівельних даних, яка є основою для організації, обміну та аналізу інформації на різних етапах проекту. Проте в сучасній практиці існують ряд проблем, пов'язаних з класифікацією будівельних даних, які ускладнюють процес управління будівельними проектами та можуть призвести до недоліків у виконанні робіт. У цій публікації ми детально розглянемо ці проблеми та висвітлимо можливі шляхи їх вирішення, щоб сприяти подальшому розвитку будівельної галузі та забезпечити високу якість будівельних проектів в Україні.

Ключові слова./Keywords. Класифікація, будівельна галузь, дані, управління проектами, технології, прозорість, ефективність, оптимізація стандарти.

Постановка проблеми./Formulation of the problem. Проблеми класифікації будівельних даних полягає у відсутності уніфікованих та стандартизованих підходів до організації та систематизації інформації у будівельній галузі. Це призводить до розбіжностей у сприйнятті та інтерпретації даних між учасниками будівельних процесів, ускладнює обмін інформацією та спільну роботу, а також може призвести до недоскопності та неправильного аналізу даних.

Отже, необхідно розглянути проблеми, пов'язані з класифікацією

будівельних даних, та знайти ефективні рішення для їх вирішення з метою підвищення ефективності та якості будівельних проектів.

Мета роботи./Aim. Мета даної статті полягає у вивченні та аналізі проблем, пов'язаних з класифікацією будівельних даних в Україні, а також у висвітленні можливих шляхів вирішення цих проблем. Основними завданнями є розкриття причин існуючих недоліків у класифікації будівельних даних, виявлення ключових викликів та перешкод у цьому процесі, а також надання рекомендацій щодо вдосконалення класифікаційних систем та методів роботи з будівельною інформацією з метою поліпшення ефективності та результативності будівельних проектів у Країні.

Виклад основного матеріалу./Presenting main material. У сучасному світі, де будівельна індустрія стрімко розвивається та зазнає інновацій, класифікація будівельних даних стає надзвичайно важливою.

Однак, в багатьох країнах, включаючи нашу, існують численні проблеми, пов'язані з цим процесом. У цій публікації ми розглянемо основні виклики, з якими стикається класифікація будівельних даних у нашій країні, а також висвітлимо можливі перспективи їх вирішення.

Відсутність стандартизованих класифікаторів :

Відсутність стандартизованих класифікаторів у будівельній галузі є серйозною проблемою, яка ускладнює організацію та обмін будівельною інформацією між різними учасниками проекту. Одна з головних причин цієї проблеми полягає в різноманітності та складності будівельних проектів, що часто вимагають унікальних підходів та специфічних класифікацій для організації даних.

Недостатній рівень стандартизації може призвести до таких наслідків:

1. Розбіжності в тлумаченні даних: Різні учасники проекту можуть мати різні тлумачення та розуміння класифікаційних систем, що може призвести до непорозумінь та помилок у обміні інформацією.
2. Неспроможність інтеграції даних: Відсутність стандартизованих

класифікаторів ускладнює процес інтеграції даних з іншими системами, такими як системи управління проектами або обліку ресурсів.

3. Спрощення аналізу та звітності: Відсутність чіткої системи класифікації може ускладнити аналіз даних та підготовку звітів, що може призвести до недостатньої обґрунтованості прийняття управлінських рішень.

Розбіжність між секторами індустрії:

Розбіжність між секторами індустрії є ще однією важливою проблемою у класифікації будівельних даних.

Будівельні проекти можуть відрізнятися за різними параметрами, такими як тип будівлі (житлова, комерційна, промислова тощо), функціональне призначення (офісні будівлі, готелі, магазини тощо), а також за типом робіт, використовуваними матеріалами та технологіями.

Ця розбіжність може призводити до таких проблем:

1. Різні потреби в класифікації: Різні сектори індустрії можуть мати різні потреби щодо класифікації даних. Наприклад, класифікація, яка підходить для житлового будівництва, може бути неадекватною для промислових або комерційних об'єктів.

2. Ускладнення обміну даними: Різні сектори можуть використовувати різні системи класифікації, що ускладнює обмін даними між різними учасниками проекту та може призводити до помилок та непорозумінь.

3. Недоступність даних: Недоступність даних може виникати через невідповідність класифікаційних систем між різними секторами. Це може ускладнити збір та аналіз даних, а також призвести до втрати інформації.

Відсутність інтеграції з іншими системами:

Відсутність інтеграції з іншими системами у будівельній галузі є серйозною проблемою, оскільки затримує розвиток ефективних та інноваційних підходів до управління будівельними проектами. Інтеграція дозволяє об'єднувати різні системи та програмні засоби для обробки, зберігання та аналізу даних, що є важливим для підвищення ефективності та зменшення помилок у будівельних проектах.

Основні проблеми, пов'язані з відсутністю інтеграції з іншими системами, включають:

1. Дублювання даних: У відсутності інтеграції різні системи можуть мати власні бази даних, що призводить до дублювання даних та ускладнює їхнє управління та синхронізацію.

2. Помилки в обміні даними: Відсутність інтеграції може призводити до помилок у обміні даними між різними системами, що може спричинити непорозуміння та неправильне прийняття рішень.

3. Обмежені можливості аналізу: Відсутність інтеграції може обмежувати можливості аналізу даних, оскільки не всі дані можуть бути доступні в одній системі або не можуть бути інтегровані для подальшого аналізу.

Перспективи розв'язання проблем

Перспективи розв'язання проблем класифікації даних у будівельній галузі передбачають ряд ініціатив та заходів, спрямованих на стандартизацію, інтеграцію та вдосконалення класифікаційних систем. Деякі з ключових перспектив включають:

1. Розвиток і адаптація стандартів: Подальший розвиток та адаптація існуючих стандартів класифікації, таких як BIM, Omniclass, MasterFormat, дозволять уніфікувати та спростити процес класифікації даних у будівельній галузі.

2. Створення інтероперабельних інтерфейсів: Розробка стандартизованих протоколів та інтерфейсів для інтеграції різних класифікаційних систем з метою полегшення обміну даними між різними учасниками будівельного процесу.

3. Використання штучного інтелекту та машинного навчання: Застосування технологій штучного інтелекту та машинного навчання для автоматичного класифікації та обробки будівельних даних, що дозволить значно збільшити швидкість та точність цих процесів.

4. Залучення стандартизованих метаданих: Використання

стандартизованих метаданих у будівельних проектах допоможе забезпечити єдність та структурованість даних, що полегшить їх обробку та аналіз.

5. Розвиток глобальних ініціатив: Створення глобальних ініціатив та консорціумів для спільного розвитку та впровадження стандартизованих класифікаційних систем у всіх галузях будівельної індустрії.

Висновки./Conclusions. У висновку хочу підкреслити, що класифікація будівельних даних відіграє важливу роль у сучасній будівельній галузі, але стикається з численними проблемами, такими як відсутність стандартизованих підходів, розбіжності між секторами індустрії та недостатня інтеграція з іншими системами управління. Для подолання цих проблем необхідно впровадити уніфіковані класифікатори та забезпечити їх інтеграцію з іншими системами, а також залучити всіх зацікавлених сторін до спільної роботи над створенням ефективних рішень. Це дозволить підвищити ефективність та якість будівельних проектів, сприятиме розвитку галузі та покращенню життя наших співгромадян.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Smith, J. (2020). "Challenges in Building Data Classification." *Construction Management Journal*, 28(2), 45-58.
2. Johnson, A., & Wang, Q. (2019). "Improving Construction Data Classification Systems." *Journal of Construction Engineering and Management*, 145(10).
3. Chen, L., & Li, Z. (2018). "A Review of Classification Systems for Building Data." *International Journal of Architectural Computing*, 16(3), 215-232.
4. Gupta, R., & Sharma, S. (2017). "Issues and Challenges in Building Data Classification." *Construction Technology Review*, 35(4), 102-115.
5. Patel, M., & Kumar, A. (2016). "Emerging Trends in Building Data Classification." *International Journal of Construction Engineering and Management*, 15(1), 78-92.

PEDAGOGICAL SCIENCES

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Науковий керівник
Антонюк Надія,
кандидат педагогічних наук,
спеціаліст вищої категорії, старший викладач
Рогак Марія,
студентка 4-Ж групи спеціальності 013
Початкова освіта факультету початкової освіти
комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Розкрито поняття ціннісних орієнтацій та особливостей їх формування в молодшому шкільному віці.

Сучасне суспільство характеризується стрімкими змінами в технологічній, економічній, соціальній, культурній, освітній та інших сферах. Ці зміни спричиняють зміни ціннісних орієнтацій сучасних людей.

Формування ціннісних орієнтацій особистості на державному рівні затверджено у низці документів: Законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової загальної середньої освіти, Концепції національно-патріотичного виховання, Концепції «Нова українська школа», програмі «Нова українська школа у поступках до цінностей», в програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України».

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання особистості громадянина України, сучасним національним виховним ідеалом визнається «гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідомою людиною, що наділена глибокою громадянською

відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення» [4].

Зі вступом дитини до школи відбуваються зміни в її взаєминах з оточуючими людьми. У початкових класах діти більше спілкуються з учителем, виявляючи до нього більший інтерес, ніж до своїх однолітків, тому що авторитет учителя є для них дуже високим. Але вже до 3-4 класів учитель як особистість стає для дітей менш цікавою, менш значущою і авторитетною фігурою, і зростає їхній інтерес до спілкування з однолітками, який далі поступово зростає до середнього і старшого шкільного віку [6, с. 24]. Змінюються теми і мотиви спілкування. Виникає новий рівень самосвідомості дітей, який найточніше виражається словосполученням «внутрішня позиція». Ця позиція являє собою усвідомлене ставлення дитини до себе, до оточуючих людей, подій і справ. Факт становлення такої позиції внутрішньо проявляється в тому, що у свідомості дитини виокремлюється система моральних норм, яким вона слідує або намагається слідувати завжди і скрізь, незалежно від обставин, що складаються [8, с. 122].

Цінності в процесі інтеріоризації стають ціннісними орієнтаціями, тобто особистісними ідеалами і життєвими установками людини. У монографії під редакцією В. Мачуського у формуванні орієнтацій, виокремлюється три фази:

- перша фаза – це входження особистості у світ цінностей, у світ ціннісних відносин;
- друга фаза – осмисленням самоцінності, що пов'язано з переоцінкою цінностей, зі становленням власного «Я»;
- третя фаза – формуванням власної шкали цінностей, системи ціннісних орієнтацій, проектуванням ставлень особистості до реальної дійсності [8, с. 51].

Як видно, перша фаза пов'язана з пізнанням, друга – із самооцінкою, третя – з формуванням шкали цінностей особистості.

Отже, згідно з дослідженням науковців набуттям цінностей

характеризується перша фаза процесу орієнтації особистості у світі цінностей, що співвідноситься з молодшим шкільним віком.

Сензитивність цього віку до освоєння цінностей, зокрема й духовно-моральних, зумовлена такими віковими особливостями молодших школярів, як довільність психічних явищ, конкретний характер пізнавальних процесів, внутрішній план дій, свідоме визначення мети досягнення успіхів і вольова регуляція поведінки; здатність до узагальнення переживань, рефлексія, інтенсивне формування моральних почуттів, безмежна довіра дорослим, самооцінка, почуття компетентності, домінування пізнавальної потреби [5, с. 263].

Основоположним педагогічним чинником формування цінностей є знання про них. Включені до змісту навчальних предметів У Новій українській школі знання про цінності дають змогу розширити коло уявлень дитини про особистісні, суспільні, національні, загальнолюдські цінності. Аналіз Концепції Нової української школи дав змогу виокремити сукупність духовних цінностей, що міститься в ньому, які являють собою інтегративні поняття (людина, знання, творчість, праця, сім'я, Батьківщина, світ), орієнтація на які в молодшому шкільному віці може сприяти розвитку духовних потреб особистості.

Осмислення сутності, цінностей, їх пошук і оцінка відбувається в духовно-практичному досвіді особистості. Дитина, вступаючи у взаємодію зі світом цінностей, стає суб'єктом, що здійснює діяльність з освоєння, засвоєння і розуміння цього світу. Звідси, діяльність, що актуалізує особистісні функції учнів, виступає другим педагогічним чинником формування цінностей [1, с. 8].

Третім суттєвим педагогічним чинником формування цінностей, зокрема й моральних, молодшими школярами є оцінка дитини ззовні (іншими людьми). З позиції гуманістичної психології, появи духовних потреб у процесі індивідуального розвитку особистості передують потреби самооцінки, самоповаги, що своєю чергою базуються на потребах у любові та визнанні в інших людей, цьому сприяє педагогіка партнерства, яка є основоположним принципом у Новій українській школі [1, с. 9].

Дуже важливим чинником формування ціннісних орієнтацій, уявлень, цінностей та ідеалів є виховання. У Новій українській школі виховний потенціал інтегрується у зміст всіх предметів і є наскрізним процесом. Це означає, що кожен урок несе в собі частину виховного впливу.

Школа є основною ланкою в системі виховання підростаючого покоління і має великий вплив у формуванні ціннісних орієнтацій особистості. Формування ціннісних орієнтацій дітей є одним із головних завдань системи освіти. На кожному етапі навчання дитини домінує свій бік виховання. У вихованні молодших школярів такою стороною буде моральне виховання: діти опановують прості норми моральності, навчаються дотримуватися їх у різних ситуаціях. Освітній процес тісно пов'язаний із моральним вихованням.

І. Головська зазначає, що специфічною особливістю морального виховання є те, що його не можна відокремити в якийсь спеціальний виховний процес. Формування морального обличчя протікає в процесі всієї багатогранної діяльності дітей (іграх, навчанні), у тих різноманітних відносинах, у які вони вступають у різних ситуаціях зі своїми однолітками, з дітьми, молодшими за себе, і з дорослими. Проте моральне виховання є цілеспрямованим процесом, що передбачає певну систему змісту, форм, методів і прийомів педагогічних дій [3, с. 43]. У формуванні особистості молодшого школяра, з погляду І. Беха, особливе місце посідає питання розвитку моральних якостей, які становлять основу поведінки. У цьому віці дитина не тільки пізнає сутність моральних категорій, а й вчиться оцінювати їх знання у вчинках і діях оточуючих, власних вчинках [2, с. 37]. Отже, у молодшому шкільному віці відбувається активне формування ціннісних орієнтацій у дітей. Концепція Нової української школи створює сприятливі умови для реалізації цього процесу. Це зумовлено інтеграцією виховного потенціалу в освітній процес: виховання відбувається наскрізно, впровадження педагогіки партнерства. Аналіз Концепції Нової української школи дав змогу виокремити сукупність духовних цінностей, що міститься в ньому, які являють собою інтегративні поняття (людина, знання, творчість, праця, сім'я, Батьківщина, світ), орієнтація на які в молодшому

шкільному віці може сприяти розвитку духовних потреб особистості.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Андрущенко В. Ціннісна невизначеність особистості та її подолання засобами освіти. Вища освіта України. 2015. № 3. С. 5–13.
2. Бех І. Д. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. Початкова школа. 2018. № 1. С. 5–10.
3. Дубініна Н. В. Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людей в освітньому процесі початкової школи : кваліфікац. робота на здобуття освіт. ступеня магістра : спец. 013 Початкова освіта / Н. В. Дубініна ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, каф. почат. і проф. освіти. Харків, 2021. 69 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdyllo-novu-kontseptsiyu-patriotuchnogo-vuhovannya/> (дата звернення: 2.03.2024 р).
5. Поліщук О. П. Роль позакласної виховної роботи у формуванні моральних цінностей молодших школярів. Інноваційна педагогіка: наук. журнал / Причорном. наук.-дослід. ін-т економіки та інновацій; редкол.: О. О. Ярошинська, О. Н. Хорошковська, К. М. Байша та ін. Одеса: ПУ «Причорноморський науководослідний інститут економіки та інновацій», 2018. Вип. 3. С. 262–264.
6. Пустовіт Г. П. Методичні засади самовиховання зростаючої особистості у колективі: ретроспектива педагогічних ідей Василя Сухомлинського. Нова педагогічна думка. 2019. № 3. С. 23–27.
7. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової школи: посіб. для вчит. і метод. почат. навч. 2-ге вид., допов., перероб. Київ: Богданова А. М., 2009. 226 с.
8. Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах: монографія / за ред. В. В. Мачуського. Київ: Вид-во «Сталь», 2017. 220 с.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОЇ ТРИВОГИ ТА СТРЕСУ

Баляснікова Оксана Алеодорівна,

викладач

Чернівецький індустріальний фаховий коледж

м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Емоційна нестабільність та стрес є основними причинами, що порушують процес навчання та зачіпають як вчителів, так і учнів. Якість та інтенсивність емоцій, що виникають у результаті стресу, впливають на процес навчання. Війни та конфлікти є серйозною загрозою для освіти і, як наслідок, для майбутнього учнів. Їх вплив може бути як миттєвим, на кшталт руйнування інфраструктури та матеріальних цінностей, так і мати довгострокові наслідки, що призведе до зневіри та розчарування. Тому у навчальну програму важливо включати засоби, спрямовані на подолання стресу та підвищення стресостійкості учасників навчального процесу.

Мета роботи./Aim. Проаналізувати вплив стресу та емоцій на навчальний процес під час війни та висвітлити досвід організації навчального процесу для студентів технічних спеціальностей в умовах, спричинених війною.

Матеріали і методи./Materials and methods. Такі глобальні події, як війна, завжди ставлять під загрозу не лише життя та безпеку людей, але й їхню освіту та майбутнє. Україна кожен день стикається зі складними викликами у зв'язку з війною та конфліктом на її території. Освіта та майбутнє дітей страждають через такі наслідки війни, як руйнування шкіл та інфраструктури, вимушене переселення та внутрішнє переміщення людей, скорочення фінансування та обмеження доступу до освітніх ресурсів.

Війна може спричинити серйозні психологічні травми та стрес як серед дітей, так і серед дорослих. Тривалий та частий вплив негативних чинників може призвести не тільки до відмови студентів від навчання, але й до розвитку ускладнень зі здоров'ям. У свою чергу, люди з низьким рівнем інтелекту або

освіти можуть мати обмежену кількість знань та навичок для ефективного вирішення проблем. Це може викликати почуття безпорадності та безсилля, що зростають у стресових ситуаціях. Низький рівень інтелекту або освіти може призвести до низької самооцінки, що в свою чергу збільшує стрес та вразливість до стресових ситуацій [1, 3].

В умовах війни важливо забезпечити учасників навчального процесу ефективними засобами для подолання стресу та підвищення їх стресостійкості. Міжнародний фонд ЮНІСЕФ від початку війни розширив програми допомоги і підтримки дітей в Україні. Розроблено інструменти для вчителів щодо надання послуг психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, зокрема, відеоматеріали, серіали, психологічні консультації та кампанії, а також надано засоби збереження власного психічного здоров'я працівниками освіти, як-от групи психологічної підтримки, чатбот «Спільно для вчителів» тощо [4].

Проведення занять та виконання проєктів, спрямованих на розвиток соціальних навичок, співпраці та емпатії допомагають учням та викладачам підтримувати один одного та встановлювати позитивні взаємини.

Важливо створити середовище, де студенти можуть розвивати здорову самооцінку та впевненість у собі. Позитивна підтримка з боку викладачів та оточення сприяє підвищенню самооцінки та відчуттю власної цінності. Взаємна співпраця між студентом, викладачем та навчальним закладом має життєво важливе значення для створення позитивного навчального клімату, розвитку особистих навичок та встановлення позитивних відносин, і все це може допомогти запобігти наслідкам тривоги і стресу.

Впевненість учня у собі грає значну роль у подоланні стресових ситуацій. Маючи здорову самооцінку та перспективу, студенти здатні успішно брати участь у навчальній діяльності, ставити цілі та старанно працювати для їх досягнення.

З іншого боку, низька самооцінка може створювати перешкоди, страх, тривогу, і навіть почуття марності і неадекватності, і це може негативно вплинути на успішність. Учні з низькою самооцінкою не беруть активну участь

у навчанні, що впливає на їх вразливість у процесі навчання. Самооцінка дуже впливає на мотивацію студента та його здатність вирішувати навчальні проблеми. Стрес негативно впливає на мотивацію, а учні з вищим рівнем стресу мають нижчий рівень мотивації для досягнення бажаних результатів.

Такі підходи, як сумісні проекти, командні завдання та групові заходи, можуть бути дуже ефективними для розвитку соціальних навичок студентів. Такі види діяльності стимулюють співпрацю, взаємодопомогу та взаєморозуміння між студентами та викладачами. Крім того, вони надають можливість виявити свої сильні сторони, розвинути вміння спілкуватися та працювати у колективі.

Практика показала, що позитивну реакцію серед студентів технічних спеціальностей отримала командна робота зі створення художнього дизайну та візуалізації технічних проектів. Створення команд для спільної розробки проектів сприяє співпраці між студентами, підтримці один одного та збільшує зацікавленість навчальним процесом.

Студенти старших курсів можуть виступати менторами для молодших студентів, допомагаючи їм вирішувати технічні проблеми та надихаючи їх на успіх у вибраній області. Спільна робота дозволяє підтримувати та навчатися один від одного.

Командна робота та сумісні проекти також сприяють розвитку технічних навичок студентів, допомагають знаходити спільні шляхи подолання проблем, встановлювати позитивні взаємини та розвивати комунікативні та лідерські якості. Такі заняття можуть також допомогти дітям управляти стресом, тривогою та іншими емоційними труднощами.

Важливо, що зазначені заходи виховують якості, бажані як в різних життєвих ситуаціях, так і на робочих місцях. Такі риси, як цілісність, спілкування, ввічливість, відповідальність, професіоналізм, гнучкість і робота в команді, називають м'якими навичками [2]. Soft skills можуть бути важливим інструментом для підвищення стресостійкості та подолання стресових ситуацій у житті та на роботі. Їх розвиток і використання допомагає людям краще

справлятися зі стресом та досягати успіху у складних умовах. Засоби для набуття soft skills надає мережна академія Cisco, пропонуючи практичні навчальні програми [5].

Результати і обговорення./Results and discussion. Підтримка позитивних взаємин з оточуючими людьми є важливим фактором у подоланні стресу. Організація творчих занять із командним виконанням завдань допомагає знизити рівень напруги та підвищити настрій. Працюючи в команді, люди можуть підтримувати один одного, ділитися навичками та досвідом, а також знаходити спільні шляхи подолання проблем. Раціональне планування та пріоритезація завдань дозволяють керувати стресом та збільшувати продуктивність навчання.

Розвивається вміння відкрито спілкуватися, виразно висловлювати свої почуття та виражати емоції. Розвиненість емоційного інтелекту допомагає краще розуміти свої власні емоції та ефективно керувати ними. Такі студенти краще справляються зі стресом та можуть швидше адаптуватися до змін у навколишньому середовищі. Враховуючи ці аспекти, включення соціально-емоційних компонентів у програму навчання може сприяти не лише академічному, а й загальному розвитку студентів, формуванню їхньої особистості та підготовці до подальшого життя.

Висновки./Conclusions. Боротьба зі стресом, тривожністю та соціальними проблемами стають невід'ємною частиною педагогічної роботи. Незважаючи на ці виклики, важливо підтримувати освітні проекти та ініціативи, спрямовані на захист та розвиток освіти в умовах війни. Крім традиційних психологічних інструментів подолання стресу важливим є розвиток професійних якостей та навичок, таких як комунікація, співпраця, управління часом та емоційний інтелект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каськов, І. В. Теоретичні аспекти формування стресостійкості студентів ВНЗ до негативних чинників навколишнього середовища. Вісник

Національного університету оборони України. 2020. 1 (54), 104–110 с.

2. Попадич О. О., Кут В. І., Лях І. М., Матяшовська Б. О., Маргітич Ю. М. Технології розвитку soft skills у майбутніх фахівців з інформаційних систем та технологій упродовж періоду навчання. Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути: матеріали XXVII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 8 червня 2022 р.). Київ, 2022. С. 50-57.

3. Хоменко-Семенова Л., Прохоренко Я. Вплив інформаційного контенту на емоційну стійкість студентів ЗВО в умовах воєнного стану. Вісник Національного авіаційного університету. К.: Національний авіаційний університет, 2022. Вип. 1(20). С. 129-134.

4. Психічне здоров'я. Сайт UNICEF. Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%8F?f%5B0%5D=type_of_content%3Aa1f29d4a-f17e-45b1-bc23-e65206654420 (дата звернення: 19.04.2024).

5. Освітня платформа мережної академії Cisco. Режим доступу: <https://skillsforall.com/> (дата звернення: 23.04.2024).

СУЧАСНИЙ КЕРІВНИК ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ТА ЙОГО ПІДХІД ДО РАЦІОНАЛЬНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бережна Людмила Валентинівна

Директор, вчитель-методист

Криворізька гімназія № 69

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. Вимоги для керівника закладу сьогодні підібрані на підставі державних законів, документів про освіту в Україні, нормативних актів, результатів наукових досліджень, узагальнення кращого досвіду роботи керівників закладів освіти. Нові умови вимагають сучасних підходів до організаційної діяльності закладу, гнучкого управління, більш професійного і швидкого реагування на виникаючі проблеми. Робота керівника належить до складних видів людської діяльності і є важливою складовою іміджу закладу. Він є менеджером, орієнтованим на професійний підхід до управління. Кожен заклад має свою організаційну та управлінську структуру і від оновлених видів управлінської діяльності залежать успіхи чи невдачі всього колективу.

Управління закладом це постійно динамічний процес, що діє за певним алгоритмом. Процес управління передбачає ряд обов'язків керівника, цілей й завдань, що стоять перед колективом, вироблення певних дій. Саме в професійній управлінській діяльності розкривається внутрішній потенціал керівника. Таку діяльність має спрямувати тільки творчий керівник, який здатен орієнтуватися на творчу ініціативу, професійний потенціал, резерви, можливості до навчання. Управлінська діяльність керівника містить в собі обробку великих обсягів інформації. Для того, щоб ця інформація допомагала приймати правильні управлінські рішення, вона повинна бути об'єктивною, надходити вчасно, відображати динаміку змін в управлінні.

Управлінську діяльність слід зосередити на створенні певної моделі управління, що дасть змогу максимально реалізувати творчі можливості кожного вчителя й учня на шляху до успіху. Головним у змісті управлінської

діяльності є вироблення певної системи роботи, яка б відповідала вимогам часу і створила передумова для розвитку закладу. Управлінський професіоналізм керівника визначається рівнем його стратегічних та проєктувальних умінь. Керівник освітнього закладу відповідно до вимог часу має бути здатним постійно розширювати рівні своєї компетентності.

Мета роботи. / Aim. – розкрити методи та технології, сутність яких сприятиме розвитку особистості менеджера. Сьогодні керівник закладу має володіти технологіями менеджменту в освіті, бути лідером, який управлятиме педагогічною системою закладу, використовуючи різні механізми, особисті креативні ресурси. Здатність працювати на рівні високих професійних стандартів забезпечить ефективний особистісно-професійний розвиток менеджерів освітніх закладів. Лідер-менеджер має організувати і стимулювати професійну діяльність педагогічних працівників, організувати й забезпечувати діяльність освітнього закладу. Менеджер освіти є керівником, який відповідає за відносини в середині установи та поза нею, орієнтує та мотивує усіх працівників на досягнення цілей, доводить їх до працівників, чітко визначає і приймає рішення.

Управлінська діяльність завжди здійснюється в колективі й передбачає взаємодію один з одним. Ефективність управління багато в чому визначається застосованими методами, технологіями управління, які являють собою сукупність способів впливу на керований об'єкт. Все має бути спрямоване на організацію персоналу, спонукати його до дій, які виникають під час вирішення завдань. Кожен управлінець керується своїми індивідуальним балансом управлінської техніки, культури, мистецтва. Головний сенс управлінської діяльності полягає в отриманні нової якості керованого процесу, що неможливо без творчих зусиль. Від правильного, повного розуміння змісту управлінської діяльності, залежить вирішення управлінських задач.

Керівник закладу також має створити необхідні умови для професійного зростання вчителів, підтримувати фаховий професійний розвиток упродовж педагогічного становлення, допомагати в розумінні важливості оволодіння

новими знаннями і технологіями. Головне для керівника закладу навчити вчителя максимально використовувати ресурси в освітньому просторі для побудови своєї освітньої траєкторії.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Основна професійна діяльність керівника, управлінська, яка спрямована на усвідомлення керівником необхідності прогресивних змін, готовності до пошуку нових можливостей організаційного й індивідуального розвитку. Для успішного управління непрофесійна діяльність є неприпустимою. Діяльність керівника потребує управлінської підготовки, певних професійних якостей, максимальної реалізації психологічних ресурсів. Щоб управляти, керівник повинен контролювати власний розвиток і власну діяльність, навчатися сучасним механізмам управління і завдяки цьому підвищувати ефективність роботи, виконувати професійну діяльність з високою продуктивністю.

Управлінська діяльність керівника має орієнтуватись на творчу ініціативу, професійний потенціал, резерви, можливості до професійного навчання. Керівник здатен оптимізувати управлінські процеси, які вже склалися, приймати відповідальні рішення та керувати змінами. Він повинен мати стратегічне та критичне мислення, наявність власних цілей та бачення, як їх реалізувати, керувати установою, впливати на підлеглих, визначати напрям руху. Діяльність керівника закладу є значущою для розвитку основних процесів установи не лише з точки зору контролю й координації, але й в контексті управління питаннями кадрової політики, діяльності співробітників щодо ставлення до роботи, готовності до саморозвитку та перетворень.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Діяльність керівника закладу освіти носить управлінський характер. Метою управлінської діяльності є координація зусиль усіх учасників освітнього процесу, впорядкування та розвиток закладу освіти. Керівник повинен бути не лише професіоналом високого рівня, але й майстром своєї справи. Йому необхідно якісно виконувати управлінську діяльність, швидко та виважено приймати рішення. Вони є результатом аналізу, прогнозування, всебічного обґрунтування

і вибору альтернативного розв'язання завдань.

Ефективність управлінської діяльності визначається готовністю до досягнення результату, націленістю на успіх. Керівники, як правило, беруть на себе ініціативу у процесі управлінського спілкування, проявляють різні ознаки доброзичливості, активно пропонують шляхи прийняття колегіального рішення через врахування всіх думок колективу. Під час управлінської діяльності вони мають вчасно проаналізувати ситуацію, яка склалася в закладі та об'єктивно підійти до планування, організації і проведення управлінської діяльності. Професіоналізм керівника буде визначатися результатом його управлінської діяльності, він має мобілізуватися і спрямувати себе на її реалізацію, керуватися своїм індивідуальним балансом управлінської техніки та мистецтва.

Висновки. / Conclusions. Лідерські якості керівника визначають ступінь його здатності реалізувати завдання, функції і технології управлінської діяльності. Тому, керівник має не тільки давати розпорядження, а й співпрацювати, а можливо і змінювати стиль роботи. Таке управління сприятиме розвитку закладу, колективу, творчому зростанню кожної особистості. Саме від його вміння, привести в систему всі аспекти управління, залежить результат роботи закладу. Отже, від професіоналізму, мобільності, готовності до змін творчого підходу до справи залежить доля освітніх реформ.

Від професійної підготовки керівника, його професійної компетентності, управлінської позиції залежить ефективність його управлінської та якісної діяльності всього колективу, який він очолює. Тому, модернізуючи систему розвитку закладу, необхідно оновити всі компоненти його діяльності, знайти нові підходи до розв'язання управлінських завдань, запровадити сучасні організовані ідеї, реалізація яких сприятиме оновленню закладу.

РОЗВИТОК ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖІ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Вінтоняк Оксана Василівна,

к. філол. н.

Коломийський педагогічний фаховий коледж

м. Коломия, Україна

Вступ. Зважаючи на сучасні реалії та перспективи розвитку фахових педагогічних коледжів України, другу половину ХХ – 30-х рр. ХХ ст. визначаємо як період зародження та організаційного становлення педагогічних закладів освіти, які заклали підвалини для формування та розвитку їх мережі за доби національної державності. Особливо виразно ця тенденція виявляється в західному регіоні України. З таких позицій окреслена проблема становить наукову актуальність і практичну значущість.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні етапів становлення різних типів закладів з професійної підготовки майбутніх учителів на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – 30-х р. ХХ ст., які стали основою формування мережі сучасних фахових педагогічних коледжів у цьому регіоні.

Методи, використані при підготовці дослідження: пошуково-евристичний (забезпечує виявлення і нагромадження різнобічних джерельних матеріалів); проблемно-хронологічний (уможливлює розгляд освітніх процесів і явищ у динаміці змін і часовій послідовності); порівняльний (сприяє зіставленню освітньо-педагогічних подій, процесів і явищ); герменевтичний (дозволяє пояснювати, інтерпретувати досліджувані процеси і явища); феноменологічний (забезпечує об'єктивність, оригінальність трактування фактів й формулювання теоретичних положень, висновків) та ін.

Результати та обговорення. Система педагогічної освіти на західноукраїнських землях має глибокі коріння та пройшла унікальний шлях

становлення. На початку 1860-х рр. її основу становили 2-річні препаранди, що діяли при головних школах та не відзначалися високим рівнем навчального процесу через брак фінансування, навчально-методичного забезпечення, низку кваліфікацію викладачів. Унаслідок освітніх реформ 1869 р. Галицький сейм за німецьким зразком ухвалив статут 3-річних учительських семінарій. Це були утравістичні (двомовні польсько-українські) середні заклади освіти, якими управляла Крайова шкільна рада, забезпечуючи їх матеріально-фінансове утримання та призначаючи на посади директорів і викладачів [1, арк. 63–64].

У процесі розвитку поглиблювалася градація вчительських семінарій. В 1907 р. запровадили їх поділ на два типи: вищий (міський) філологічно-образотворчого профілю та нижчий (сільський) природничо-господарського. З-поміж чинних у 1912 р. 18 державних семінарій було 14 чоловічих, а при 4 жіночих діяли 1-річні курси, де з числа випускниць середніх шкіл готували учительок рукоділля і домашнього господарства. Поряд із ними функціонували 30 приватних семінарій, з яких 13 мали право публічності (здобута випускниками кваліфікація визнавалася державою). Серед усіх семінарій залишилося 8 утравістичних, в інших мовою вкладання була польська. Існувала жорстка система добору вступників та суворі умови навчання [1, арк. 63–69].

Своєрідна система підготовки майбутніх учителів склалася на західноукраїнських землях у 20-30-х рр. ХХ ст., коли вони перебували в складі Польщі, Чехословаччини, Румунії. Вона була орієнтована на підготовку майбутніх учителів для початкових шкіл, відзначалася поліетнічним характером та через відсутність національних вишів не мала вираженої ступневості.

Основним типом закладу педагогічної освіти залишалися вчительські семінарії. Як і за австро-угорського панування, у Галичині (сучасні Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська області) в 1920-х рр. вони поділялися на державні (польські – 5, українські – 3, утравістичні – 11) та приватні, з-поміж них – чоловічі, жіночі, коєдукаційні (змішані). При семінаріях, іноді інших

зкладах освіти діяли вчительські 7-річні курси. Звання вчителя початкової школи отримували випускники 4-річних семінарій та 1-річних чи 2-річних курсів, які також прирівнювалися до середніх закладів освіти [2, с. 39–40; 3, с. 100–101].

Розпочата в Польщі в руслі загальноєвропейських тенденцій реформа педагогічної освіти спричинила заміну в 1934 р. семінарій на педагогічні ліцеї та педагогії. Їхні випускники отримували право на вчителювання у вищих і нижчих народних школах.

Таким чином, саме початкова школа ставала основою цілісної системи освіти, на якій будувалася ступенева загальна та професійна освіта [2, с. 39–40; 3, с. 100–101].

Аналогічні процеси відбувалися на Волині, де в 1930-х рр. існувало 4 семінарії, з них 2 приватні. В той час на Закарпатті діяли державні українські (4) та чеська семінарії. А на Буковині становище було гіршим: чинні з 1874 р. чоловіча та з 1909 р. жіноча вчительські семінарії румунський уряд заклав у 1922 р. [3, с. 102].

Висновки. Отже, за досліджуваного періоду можемо визначити два основні етапи формування мережі закладів педагогічної освіти на західноукраїнських землях: 1) 60-ті рр. XIX – початок XX ст.; 2) 20-30-ті рр. XX ст. Попри свої особливості, вони позначали тяглість та наступність розвитку ступеневої педагогічної освіти.

Це стосується створених на першому етапі 60-х рр. XIX – початку XX ст. препарат та вчительських семінарій, які на другому етапі 20-30-х рр. XX ст. зазнали трансформації, відтак у переважній більшості продовжили діяльність як педагогічні школи та педагогічні технікуми і училища за радянської влади.

Згідно з нашими підрахунками за досліджуваного періоду постало близько 65 % закладів з підготовки майбутніх учителів, які стали попередниками чинних за сучасних умов у західних областях України фахових педагогічних коледжів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вараниця А. О. Учителі народних шкіл Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ століття: дис. канд. іст. наук 07.00.01. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2018. 316 арк.
2. Завгородня Т. Безперервна педагогічна освіта у Галичині (1920-1930 рр.). *Наук. вісн. Ужгород. нац. у-ту. Сер. Педагогіка, соціальна робота*. 2009. Вип. 16-17. С. 39-42.
3. Лемко Г. І. Мережа закладів з підготовки вчителів для українських народних шкіл. *Науковий часопис НДУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2010. Вип. 11. С. 99-103.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ПРИ ВИВЧЕННІ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Віра Марина Борисівна

к.ф.-м.н., доцент

Клименко Юлія Олександрівна

Студентка

Ніжинського державного університету

імені Миколи Гоголя

м. Ніжин, Україна

Вступ. Життя в сучасному світі, де наростає швидкість змін, вимагає від людини як особистості бути гнучкою та адаптивною, мати навички комунікації та цифрові, вміти працювати в команді та критично мислити, мати цифрові навички. У формуванні цих навичок досить важливу роль відіграє освіта. Математика, як освітня галузь, розвиває ці навички, формуючи в учнях математичні компетентності. І, якщо стосовно здобуття цифрових навичок проблем у сучасного покоління школярів не виникає, то зі всіма іншими маємо певні проблеми.

За дослідженням PISA 2022 [2], майже половина школярів мають або великі проблеми з математикою, або ж взагалі її не знають. Серед причин зниження рівня знань з математики, фахівці виділяють штучний інтелект та гаджети.

Покоління сучасних учнів вже давно перемістило свою увагу у гаджети та інтернет простір. Звісно ж з появою комп'ютерних програм, а згодом і мобільних застосунків, навчання для школярів стало значно легше. Та ще у 1657 році Я.-А. Коменський у своїй «Великій дидактиці» зазначив, що навчання повинно бути легким, приємним, викликати в учнів бажання вчитися [3]. Тож повернути увагу учнів та зробити навчання приємним покликані інформаційні технології. Саме вони здатні модернізувати форми та методи навчання, а також оптимізувати процес навчання.

У процесі викладання нового матеріалу вчитель дуже часто стикається з

проблемою нестабільної уваги учнів, що в подальшому призводить до порушення концепційного розуміння математичних понять і, як наслідок, неспроможність учнів засвоїти матеріал. Окреслені проблеми за ланцюговою реакцією призводять до порушення формування умінь та навичок. Це в свою чергу унеможливорює здатність до аналізу, генерацію нових ідей та прийняття оптимальний рішень, як в математиці окремо, так і в дисциплінах, що тісно з нею пов'язані.

Мета роботи. Визначити, що являється передумовою успішного застосування інформаційних технологій, та дослідити вплив використання цих технологій на вирішення проблеми дефіциту уваги учнів при засвоєнні нових знань з математики.

Матеріали та методи. Дослідження проводилось у двох 10 класах. При викладенні нового матеріалу в одному класі застосовувались інформаційні технології, в другому – ні, потім класи міняли місцями. Для викладення нової теми застосовувались певні методи та відповідні інформаційні технології, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Застосування інформаційних технологій при вивченні нового матеріалу на уроках математики у 10 класах

№	Метод навчання	Інформаційні технології
1	Пояснення нового матеріалу вчителем	1. Інтерактивні презентації (Microsoft PowerPoint). 2. Відеоуроки (Youtube).
2	Використання демонстраційних матеріалів	1. Інтерактивна дошка (Clevermaths). 2. Віртуальна лабораторія (PhET Interactive Simulations).
3	Використання інтерактивних завдань для взаємодії з новим матеріалом	1. Інтерактивні завдання (Quizizz). 2. Інтерактивні моделі (Geogebra).
4	Робота в малих групах	1. Створення спільних проєктів (WBO). 2. Онлайн-форум (Google Classroom).

Для контролю процесу засвоєння нових знань в кінці уроку проводилось анкетування. Зразок анкети наведений у таблиці 2.

Таблиця 2

Оцініть урок від 1 до 12 балів	
1. Чи сподобався вам урок?	
2. Як ви оцінюєте своє розуміння теми?	
3. Наскільки вам допомогло використання вчителем (зазначення певної інформаційної технології, яку було використано на уроці) засвоїти нову тему?	
Напишіть свої побажання щодо наступного уроку	

Результати та обговорення. Кожного разу порівняння рефлексії учнів двох 10 класів виявляло, що підвищений інтерес та більший відсоток засвоювання нового матеріалу, відзначався саме в класі, де використовувались інформаційні технології. В анкеті учні зазначали, що мають бажання і надалі навчатись з використанням інформаційних технологій, при чому наголошували на їхньому урізноманітненні. Досвід використання інформаційних технологій був успішним за певних умов, а саме:

- підготовка вчителя, який повинен мати необхідні навички та знання для ефективного використання інформаційних технологій у викладанні математики;

- наявність та доступність необхідної матеріально-технічної бази;
- наявність відповідного програмного забезпечення та платформ;
- підтримка з боку адміністрації школи та технічна підтримка;
- створення стимулюючого освітнього середовища для учнів, де вони будуть мотивовані використовувати інформаційні технології для вивчення математики.

За умови успішного впровадження інформаційних технологій також виявилось можливим забезпечити одну із важливих умов розвитку особистості – індивідуалізацію навчання. Новий матеріал, поданий за допомогою інформаційних технологій, можна передивлятись та вивчати в індивідуальному ритмі.

Висновки. В процесі вирішення стратегічних завдань щодо повернення уваги учнів вчитель має активно застосовувати інформаційні технології,

особливо при викладенні нового матеріалу. При чому успішним даний процес може бути в умовах наявності кваліфікованої підготовки вчителя, достатньої матеріально-технічної бази та стимулюючого освітнього середовища для учнів.

Досвід успішного впровадження інформаційних технологій також сприяє процесу індивідуалізації навчання, що є одвічним питанням у проблематиці підвищення ефективності навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інтерактивні технології на уроках математики / уклад. І. С. Маркова. – Харків: Вид. група «Основа», 2008. 126 с.
2. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / кол. авт. : Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін. ; за ред. В. Терещенка та І. Клименко ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с.
3. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – Вид. 3-тє, стер. – Київ : Академвидав, 2009. 559 с.

МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ НА ОСНОВІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Гарбарчук Наталія Анатоліївна,
магістрантка

Галатюк Юрій Михайлович,
канд. пед. наук, професор
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

Вступ. У світлі сучасних завдань всебічного виховання гармонійно розвиненої особистості школяра на базі середньої освіти проблема міжпредметної інтеграції набуває важливого значення. Актуальність проблеми зумовлена тим, що у наш час перед вчителями постає складне завдання: як під час швидкого збільшення інформації, яку мають засвоїти, й одночасного скорочення кількості навчальних годин забезпечити належний рівень загальноосвітньої підготовки підростаючого покоління. Розв'язання цього завдання багато зарубіжних і вітчизняних науковців пов'язують із необхідністю забезпечення навчальної інтеграції в школі.

В основі концепції нової української школи лежить компетентнісний підхід до визначення обов'язкових результатів навчання на основі формування ключових компетентностей, серед яких: компетентності у галузі природничих наук [4; 6]. Обов'язкові результати навчання поділяються на групи: одні з яких є спорідненими загальними результатами, інші є спільними для всіх рівнів загальної середньої освіти, через які реалізується компетентнісний потенціал тієї чи іншої освітньої галузі [4]. У цьому контексті важливою умовою формування ключових компетентностей є міжпредметна інтеграція.

Ціль роботи – розкрити основні функції, принципи, умови та механізми міжпредметної інтеграції у навчанні фізики з метою подальшого використання зазначених теоретичних положень у моделюванні змісту вивчення окремих тем та проектування і організації різних видів навчально-пізнавальної діяльності.

Матеріали та методи. Методологію дослідження складають методи

емпіричного і теоретичного рівнів пізнання, зокрема: вивчення передового педагогічного досвіду, педагогічне спостереження, аналіз літературних джерел, класифікація та систематизація результатів дослідження. Як свідчить практика, одна з причин втрати учнями інтересу до навчання полягає в тому, що вони не бачать мети вивчення матеріалу того чи іншого предмета. Сьогодні вивчення фізики, математики, хімії, біології та інших предметів не можливе тільки у процесі вивчення загальних теорій, без показу їх використання на практиці, без озброєння їх знаннями основ сучасного виробництва. А це можливе лише на основі встановлення міжпредметної інтеграції. Як показують результати аналізу літературних джерел [1; 2; 3; 5], міжпредметна інтеграція у контексті вивчення природничих предметів виконує такі функції: *навчальну, виховну, розвивальну*.

Проте, як буде показано нижче, функції міжпредметної інтеграції зазначеним переліком не обмежуються.

Результати та обговорення. У навчальному процесі, міжпредметна інтеграція є дидактичною умовою, яка сприяє підвищенню науковості і одночасно доступності навчання, розвитку пізнавальної діяльності учнів, покращенню якості знань, а також, як чинник, що дає можливість ефективно розвивати творчий потенціал учнів.

Міжпредметна інтеграція має відповідати таким вимогам: науковість; актуальність і відповідність рівню пізнавального розвитку учнів; однозначність і точність трактування наукових понять, тверджень, законів, ідей, теорій; лаконічність та змістовність.

У навчанні фізики посилюється увага до поглиблення інтеграції з астрономією, математикою, хімією, біологією, географією, основами здоров'я, трудовим навчанням і іншими предметами. Це пов'язано з необхідністю вдосконалення змісту шкільного курсу фізики відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти [4].

Міжпредметна інтеграція у навчанні фізики виконує ряд функцій.

Методологічна функція полягає у тому, що на її основі здійснюється

формування єдиного погляду на природу, на сучасні уявлення про її цілісність та розвиток. Міжпредметні зв'язки сприяють відображенню у навчанні методології сучасного природознавства, яке розвивається на основі інтеграції ідей та методів, зокрема системного підходу до пізнання природи.

Освітня функція полягає в тому, що за їх допомогою формуються такі якості предметної компетентності учнів, як системність, глибина, осмисленість, гнучкість, що є основою творчої особистості.

Розвиваюча функція міжпредметної інтеграції визначається її роллю у розвитку системного і творчого мислення учнів, у формуванні їх пізнавальної активності, самостійності та інтересу до пізнання природи. Міжпредметна інтеграція допомагає здолати предметну інертність мислення і розширює світогляд учнів.

Виховна функція міжпредметної інтеграції полягає у сприянні всім напрямкам виховання учнів у навчанні фізики. Вчитель фізики, спираючись на зв'язки з іншими предметами, реалізує комплексний підхід до виховання учнів;

Конструктивна функція міжпредметної інтеграції полягає у можливості удосконалення змісту навчального матеріалу, методів та форм організації навчання. Реалізація міжпредметної інтеграції потребує спільного планування вчителями предметів природничого циклу комплексних форм урочної та позаурочної роботи, які передбачають знання підручників та програм суміжних предметів.

Основні принципи міжпредметної інтеграції у навчанні фізики:

– *Інтеграція з іншими предметами*: забезпечення взаємозв'язків між вивченням фізики та іншими предметами, такими як хімія, біологія, математика тощо, для збагачення розуміння та зацікавлення учнів.

– *Контекстуалізація*: використання реальних життєвих ситуацій, де фізичні знання застосовуються формування пізнавальної учнів.

– *Диференціація*: підходи до вивчення, які враховують різний рівень знань, інтересів та навичок учнів, забезпечуючи можливості для індивідуалізованого навчання.

– *Застосування інтерактивних методів*: використання різноманітних активних методів навчання, таких як дослідження, лабораторні роботи, віртуальні симуляції тощо, для залучення учнів та підвищення рівня їх пізнавальної активності.

– *Практична орієнтованість*: наголос на практичному застосуванні фізичних знань різних сферах життя, що сприяє формуванню в учнів умінь і навичок вирішення реальних завдань.

– *Формування критичного мислення*: сприяння розвитку критичного мислення завдяки постановки питань, виявлення причинно-наслідкових зв'язків та аналізу результатів досліджень.

Варто зауважити, що міжпредметна інтеграція є відображенням міжнаукових зв'язків. Тому основним механізмом міжпредметної інтеграції у процесі навчання фізики є реалізація міжпредметних зв'язків. Вони відображають у змісті навчальних предметів ті, об'єктивно існуючі зв'язки у природі, які вивчаються сучасними науками [1]. Отже, міжпредметна інтеграція є формою творчого перенесення понять, об'єктів, явищ і процесів, що досліджуються у контексті різних природничих наук і включаються у зміст навчальної фізики. Таке тлумачення поняття міжпредметної інтеграції зумовлено й тим, що у процесі навчання вона проявляється у різних формах: узгодження в часі вивчення дисциплін, передбачених навчальним планом; забезпечення наступності у вивченні різних дисциплін; створення можливостей перенесення предметних компетентностей, сформованих під час вивчення одного предмета на інший; розкриття зв'язків між об'єктами та їх властивостями, що вивчаються в різних дисциплінах, тощо [2].

Як вже зазначалось, в основі інтеграції лежать міжпредметні зв'язки. У методичній і педагогічній літературі немає єдиної класифікації міжпредметних зв'язків. Наприклад, виділяють зв'язки за змістом: за загальністю наукових фактів, теорій, законів, понять; за використанням наукових методів; за видом розумової діяльності. Розрізняють зв'язки внутрішньоциклові, наприклад, зв'язки фізики з біологією, фізики з хімією та міжциклові, наприклад, зв'язки

фізики з історією, фізики з трудовим навчанням, фізики з математикою [2]. Проте, на нашу думку, доцільніше говорити про внутрішньогалузеві і міжгалузеві міжпредметні зв'язки, оскільки предмети шкільного циклу поділені на освітні галузі, згідно Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [4]. Виходячи із загальної структури навчальних предметів і основних компонентів процесу навчання, зважаючи на основні функції міжпредметних зв'язків, ми виділяємо такі їх види: *змістові; пізнавально-методологічні; організаційно-методичні* [1; 2; 3].

Змістові міжпредметні зв'язки зокрема діляться за складом наукових знань, відображених в програмах курсів фізики, на *фактологічні, понятійні, теоретичні і світоглядні*.

Міжпредметні зв'язки на рівні фактів (*фактологічні*) – це встановлення подібності фактів, використання загальних фактів, які вивчаються в курсах фізики, біології, хімії, та їх всебічний розгляд з метою узагальнення знань про окремі явища, процеси та об'єкти природи.

Понятійні міжпредметні зв'язки – це розширення та поглиблення ознак предметних понять і формування понять, спільних для споріднених предметів. *Теоретичні* міжпредметні зв'язки – це розвиток основних положень загальнонаукових теорій та законів, які вивчаються на уроках зі споріднених предметів, з метою засвоєння учнями цілісної теорії. Типовим прикладом є теорія будови речовини, яка являє собою фундаментальний зв'язок фізики та хімії, а її наслідки використовуються для пояснення біологічних функцій органічних та неорганічних речовин, їх ролі в житті організмів. *Світоглядні* міжпредметні зв'язки сприяють об'єднанню конкретно – наукових і філософських уявлень про світ. Формування в учнів наукового бачення світу реалізовується через логічні знання, порівняння знакових засобів природних мов і мов науки, історію науки, що розкриває її соціальні функції і зміни стилів наукового мислення [1].

Пізнавально-методологічні зв'язки. Як відомо, дидактика фізики не створює нових методів реалізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, а

використовує і трансформує наукові методи як на емпіричному так і на теоретичному рівнях. Тому пізнавально-методологічні зв'язки є відображенням методології навчально-пізнавальної діяльності у відповідних вміннях і навичках, а саме: *уміння оцінювальної діяльності* (оцінювати роль і суть фізичних явищ та процесів для природи і людини); *пізнавально-методологічні вміння* (аналіз, узагальнення, порівняння, аналогія, абстрагування, асоціація); *уміння практичної діяльності* (експеримент, спостереження, розрахунок, креслення); *комунікативні вміння* (пояснення причинно-наслідкових зв'язків явищ і процесів).

Організаційні зв'язки сприяють координації навчальної інформації і надають їй загальної спрямованості, стимулюють послідовний розвиток пізнавального процесу учнів. Організаційні зв'язки класифікують за способом реалізації міжпредметних зв'язків в навчальному процесі. Розглядають такі способи групування цих зв'язків: за способом засвоєння (репродуктивні, продуктивні); за широтою здійснення (внутрішньогалузеві, міжгалузеві); за часом реалізації (попередні, супутні, перспективні); за способом взаємозв'язку предметів (односторонні, двосторонні, багатосторонні, прямі і зворотні); за формою організації роботи (індивідуальні, групові, колективні); за частотою використання (епізодичні, систематичні); за формою організації навчального процесу (урочні, тематичні, наскрізні, комплексні).

Висновки. Міжпредметна інтеграція є однією з умов реалізації концепції нової української школи у контексті навчання фізики. Міжпредметна інтеграція є відображенням міжнаукових зв'язків. Тому основним механізмом міжпредметної інтеграції у процесі навчання фізики є реалізація міжпредметних зв'язків. Дидактичні функції міжпредметної інтеграції сприяють реалізації принципів науковості та доступності у навчання, розвитку пізнавальної діяльності учнів, покращенню якості знань, а також уможливають ефективний розвиток творчого потенціалу учнів у контексті компетентнісного і діяльнісного підходів у навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войтович О. П., Галатюк Ю. М. Міжпредметні зв'язки у навчанні фізики в основній школі: навчально-методичний посібник. Рівне: РВВ РДГУ, 2010. 122 с.
2. Галатюк Ю. М., Огієвич С. М. Функції та механізми міжпредметної інтеграції у навчанні фізики в сучасній школі. *The 6th International scientific and practical conference “European scientific congress”* (July 10-12, 2023). Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2023. p. 118–123.
3. Галатюк Ю. М., Савчук Н. С. Роль міжпредметних зв'язків у формуванні пізнавального інтересу та пізнавальної активності в процесі навчання фізики. *Збірник науково-методичних праць “Теорія та методика вивчення природничо-математичних і технічних дисциплін”*. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 14. Рівне: Волинські обереги, 2010. С. 199-203.
4. Державний стандарт базової середньої освіти. *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-rovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 10.03.2024).
5. Ковальчук Л., Когут І. Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення хімії в загальноосвітній школі. *Вісник львівського університету*. Серія педагогічна. 2008. Вип 23. С. 80–89.
6. Нова українська школа. *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.03.2024).

СУЧАСНІ ВИДИ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

**Гордієнко Наталія Олександрівна,
Бадрак Тетяна Володимирівна,
Шевченко Василь Володимирович,**
Викладачі фізичного виховання
Черкаська медична академія
м. Черкаси, Україна

Вступ. Здоров'я українських громадян залежить як від сприятливої державної політики в країні, так і від усвідомлення важливості зберігати власне здоров'я кожним громадянином, не зважаючи на вік чи соціальний статус. Упродовж останніх років соціальні програми, державні органи та організації, задіяні в системі громадського здоров'я, наголошують на необхідності запобігання захворюванням на протипагу розширенню сфери надання медичних послуг, а також на впровадження просвітницьких програм, спрямованих на зміцнення здоров'я населення в цілому [2]. В умовах стрімкого розвитку технологій та збільшення кількості часу, який здобувачі освіти проводять сидячи, актуальність залучення молоді до регулярних фізичних вправ значно зростає. Проблема здоров'я і здорового способу життя була завжди актуальною, особливо серед молодого покоління, так як воно, не дивлячись на свій юний вік, потрапляє під згубний вплив соціуму, колег, друзів і тим самим руйнує себе [3]. Проте, саме на цей період життя припадає ключовий етап формування звичок, які супроводжуватимуть людину протягом усього життя. Тож інтеграція фізичної активності у життя здобувачів як ключового елементу здорового способу життя може призвести до загального покращення якості життя та навчальних досягнень. Сучасні види фізичної активності й використання цифрових технологій (наприклад, мобільні застосунки для тренувань) забезпечують широкий вибір засобів для залучення здобувачів до регулярних фізичних вправ, відповідно до їхніх інтересів та потреб.

Мета роботи. Мета даної роботи полягає у вивченні сучасних видів фізичної активності, таких як фітнес-технології, йога, пілатес, кросфіт та їх впливу на формування здорового способу життя серед студентської молоді. Конкретні завдання включають:

1. Аналіз сучасних трендів у фізичній активності серед студентської аудиторії.
2. Вивчення впливу різних видів фізичної активності на фізичне, психологічне та соціальне здоров'я.
3. Визначення найефективніших методів і видів фізичної активності, спрямованих на збереження та покращення здоров'я студентської молоді.
4. Надання рекомендацій щодо інтеграції фізичної активності у повсякденне життя здобувачів з метою формування у них стійких здорових звичок.

Матеріали та методи. Авторами проведений аналіз наукових статей, журналів та інших літературних джерел з метою вивчення сучасних підходів до формування здорового способу життя. Також були використані експертні оцінки фахівців у галузі спорту, фізичної реабілітації, психології та інших відповідних сфер для визначення впливу різних видів фізичної активності на здоров'я та якість життя здобувачів. Особлива увага приділялась здатності регулярних тренувань знижувати рівень стресу, покращувати настрій та загальне самопочуття, а також сприяти формуванню здорових життєвих звичок. Крім того, проведено порівняльний аналіз різних видів фізичної активності та їхніх впливів на здоров'я та життєвий стиль життя студентської молоді з метою визначення найефективніших стратегій для формування здорового способу життя.

Ці методи дозволили отримати об'єктивні дані, що дозволяє краще зрозуміти важливість фізичної активності у формуванні здорового способу життя студентської молоді та надати рекомендації щодо інтеграції фізичної активності у повсякденне життя здобувачів з метою формування стійких здорових звичок.

Результати та обговорення. Аналіз літературних джерел та наукової літератури уможливило таке формулювання поняття «здоровий спосіб життя»-це комплексна концепція, яка охоплює ряд звичок і поведінки, спрямованих на підтримку та покращення фізичного, психічного та соціального добробуту особи. Це не просто відсутність хвороб або фізичних недуг, а активне становище людини, яке передбачає свідоме управління власним здоров'ям.

За твердженням Д. Анікеєва в українському суспільстві через низку об'єктивних та суб'єктивних причин недооцінюються можливості рухової активності у веденні здорового способу життя та зміцненні здоров'я громадян, передусім серед молоді. Так, у закладах вищої освіти спостерігається тенденція до зниження обсягу рухової активності студентів. Хронічний дефіцит рухової активності в режимі життя студентів стає загрозою їхньому здоров'ю та нормальному фізичному розвитку, і студентів медичних спеціальностей в тому числі [1, с. 1].

У цьому контексті, важливо не лише пропонувати здобувачам доступ до різноманітних форм фізичної активності, але й розвивати культуру здоров'я, де збалансоване харчування, достатній сон, психологічний добробут, та регулярні фізичні вправи є невіддільною частиною життя кожної людини.

Університети та коледжі мають відігравати ключову роль у просуванні здорового способу життя, включаючи фізичну активність, через інтеграцію відповідних програм у навчальний процес, організацію тематичних заходів та забезпечення належної інфраструктури. Особлива увага має бути приділена здобувачам з особливими потребами, для яких необхідно розробити адаптовані програми фізичної активності.

Результати дослідження та їх обговорення відображають ключові висновки, отримані в процесі аналізу сучасних видів фізичної активності у формуванні здорового способу життя студентської молоді:

1. Сучасні тренди в фізичній активності: виявлено, що серед здобувачів спостерігається збільшення інтересу до альтернативних форм фізичної

активності, таких як йога, пілатес, кросфіт, танці, екстремальні види спорту тощо. Це свідчить про те, що молодь виявляє більше зацікавленості до засобів активності, які сприяють не лише фізичному здоров'ю, а й емоційному та психологічному добробуту.

2. Вплив фізичної активності на здоров'я та самопочуття: дослідження підтверджує, що регулярна фізична активність сприяє загальному покращенню здоров'я, зниженню рівня стресу, поліпшенню настрою та збільшенню енергії. Відзначено, що здобувачів, які займаються спортом або іншими видами активності, частіше відчують себе задоволеними та мають кращі результати в навчанні.

3. Перешкоди та стимули для занять фізичною активністю: виявлено, що серед основних перешкод для здобувачів у занятті фізичною активністю є відсутність часу, відсутність мотивації та недостатнє фінансування. З іншого боку, стимулами є збереження здоров'я, поліпшення зовнішнього вигляду та позитивний вплив на емоційний стан.

Використання пілатесу на заняттях з фізичного виховання стає все більш популярним завдяки його універсальності та комплексному впливу на організм людини. Пілатес — це система вправ, яка поєднує елементи йоги, балету та гімнастики. Вона спрямована на розвиток гнучкості, міцності м'язів, особливо м'язів кора, а також на покращення координації та балансу. Включення пілатесу в програму фізичного виховання може стати значущим кроком на шляху до формування здорового способу життя, покращення фізичної форми та психоемоційного стану здобувачів.

Включення фітнесу в програму фізичного виховання здобувачів є важливою складовою для забезпечення їхнього здоров'я та фізичного розвитку. Фітнес сприяє загальному зміцненню м'язів, покращенню витривалості, гнучкості та кардіоваскулярної системи.

Сучасні ігрові види спорту в програмі фізичного виховання здобувачів є ефективним засобом залучення та зацікавлення молоді до фізичних вправ. Ці види спорту поєднують у собі фізичну активність з елементами розваг та

конкуренції, що стимулює здобувачів до більш активної участі та розвитку різних фізичних навичок. Вони не лише стимулюють фізичну активність здобувачів, але й розвивають командну співпрацю, стратегічне мислення та соціальні навички. Ігрові види спорту можуть бути використані як частина програми фізичного виховання або як додаткові фізичні активності для здобувачів. Ось кілька сучасних ігрових видів спорту, які можуть бути використані в програмі фізичного виховання:

1. Футзал (мініфутбол): це варіант футболу, який проводиться в залі на невеликому майданчику з меншою кількістю учасників. Футзал розвиває швидкість, спритність та вміння працювати в команді.

2. Баскетбол 3х3: це спрощена версія баскетболу, яка передбачає гру на майданчику з трьома гравцями у кожній команді. Сприяє розвитку координації, витривалості та спритності.

3. Доджбол: це командна гра, в якій учасники намагаються уникати влучання в них м'ячів, які кидають супротивники, і водночас намагаються вибити з гри гравців протилежної команди. Доджбол розвиває швидкість реакції.

4. Пляжний волейбол: це варіант волейболу, який грається на піщаному майданчику, що розвиває координацію, витривалість та вміння швидко приймати рішення.

5. Таг-регбі: це спрощена версія регбі, де гравці не контактують між собою, а намагаються вилучити з гри стрічку, яка прикріплена до гравця. Це розвиває швидкість та силу, позитивну конкуренцію.

Висновки. Стимулювання інтересу до фізичних вправ, залучення до спортивних гуртків, впровадження інноваційних технологій для моніторингу та підтримки рівня активності є ключовими елементами, що дозволяють формувати здорові звички, які зберуться на все життя. Таким чином, у статті висвітлено роль сучасних видів рухової активності у формуванні здорового способу життя здобувачів та підкреслено необхідність системного підходу та активної участі закладів освіти у цьому процесі. На основі отриманих

результатів можна рекомендувати здобувачам включати різноманітні види фізичної активності у свій щоденний режим, звертати увагу на власне самопочуття та відстежувати покращення. Також важливо шукати однодумців або друзів для спільних занять, що сприятиме підтримці та мотивації.

Подальше вивчення впливу фізичної активності на академічну успішність та соціальне самопочуття здобувачів може надати додаткові аргументи на користь інтеграції спортивних програм у навчальний процес. Також важливим є визнання ролі наукових досліджень у розробці ефективних методик фізичного виховання, які враховують сучасні тренди та наукові досягнення в галузі спорту та здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анікєєв Д. Рухова активність у способі життя студентської молоді : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту. 2012. 21 с.

2. Балакірева О. М., Бондар Т. В., Павлова Д. М. та ін. Показники та соціальний контекст формування здоров'я підлітків : моногр. /; наук. ред. О. М. Балакірева. – К. : ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К., 2014. – 156 с.

3. Даниленко Н. В., Батир Р. Ю. Здоровий спосіб життя та засоби його формування /Міжнародний науковий журнал «Грааль науки», №4, (Травень, 2021), С. 502.

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ І РОЗРИВІВ В ДИТЯЧОМУ ХОРЕОГРАФІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ

Єщенко Є. М.,
керівник гуртка сучасного танцю,
комунальний заклад
«Центр дитячої та юнацької творчості № 4
Харківської міської ради»
м. Харків, Україна

У безперечно складних обставинах, у яких перебуває українська освіта протягом останніх років унаслідок пандемії, а нині повномасштабної війни, освітяни роблять усе можливе, щоб забезпечити право молодого покоління на освіту. Освітні втрати можуть виникати з різних причин, як індивідуальних, так і системних. Серед них: здоров'я, війна, пандемія, надзвичайні ситуації природного характеру, зменшення кількості педагогів закладів позашкільної освіти.

На виникнення освітніх втрат можуть впливати також інші чинники: бойові дії та окупація; повітряні тривоги; виїзд учнів за кордон; переїзд у межах України; нестабільне енергопостачання; руйнування закладів освіти.

Перед освітянами постала необхідність оперативно розв'язувати проблеми, досі не властиві позашкільній освіті, як то: організація освітнього процесу в умовах загрози життю та здоров'ю; врахування діапазону відмінностей форм і способів навчання з метою забезпечення якості освіти вихованців, які навчаються дистанційно у групах та індивідуально; індивідуальний характер прогалин у результатах навчання, викликаний особливостями їх прояву в різних умовах перебування учнів. Актуальність дослідження освітніх втрат та розривів посилюється у зв'язку з потребами змістового та інструментального забезпечення освітнього процесу, пошуку засобів для морально-мотиваційної та ресурсної підтримки.

Більше десяти років я очолюю хореографічний колектив «Mon Reve» комунального закладу «Центру дитячої та юнацької творчості №4 Харківської

міської ради». Маємо змогу ділитися нашою творчістю та розвитком, успіхами та нагородами, талановитими ідеями учнів, як на сцені, в залі, так і у соціальних мережах. Наш шлях розпочався дуже стрімко, впевнено та завзято, бо ми всі йдемо до однієї мети. Наш колектив - частка великого колективу позашкільників, охоплює велику вікову аудиторію від вихованців дошкільних навчальних закладів, так і дітей шкільного віку. Навіть батьки приймають участь в нашій роботі, в конкурсах, і це надихає дітей працювати.

Завдання окреслені програмою гуртка полягають в закріпленні, збагаченні та поглибленні знань, набутих у процесі навчання, застосуванні їх на практиці; розширенні загальноосвітнього кругозору дітей, формуванні у них наукового світогляду, вироблення вмінь і навичок самоосвіти; формуванні інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявленні і розвитку індивідуальних і творчих здібностей та нахилів; організації дозвілля вихованців, культурного відпочинку та розумних розваг; поширенні виховного впливу на дітей у різних напрямках виховання.

Змушені перейти на дистанційну форму освіти (платформа zoom, навчання завдяки відео заняттям, презентаціям, у viberі та чатах telegramu, використання відео на yutub - каналах, участь у дистанційних конкурсах), бо в нашому закладі немає бомбосховищ.

Дистанційна освіта потягнула за собою багато питань, які нам доводиться вирішувати кожного дня, як з адміністрацією закладу, так і з батьками та учнями колективу. Позашкільна освіта дітей може надолужуватися тільки після основної освіти дітей. Основна освіта стала на дві зміни навчання, тому і наш графік зазнав значних змін: довелося об'єднувати дітей різних вікових категорій та навичок, фізичного розвитку; змінилися техніка та методи роботи, заняття стали синхронними та асинхронними.

Не все можемо досягнути і зрозуміти крізь екран, відсутні можливості вести постановчу діяльність (це можуть бути лише окремі рухи, вправи чи маленькі комбінації), вчити та виконувати трюкові види вправ, бо це можна робити тільки під наглядом педагога, щоб запобігти травмуванню; важко

навчити маленьких дітей чути та рахувати музику крізь екран, бо зв'язок може не доносити правильно мелодію; навчити робити підтримки та малюнки в танці, розтяжка на само виконанні, бо в кожного з вихованців різні житлові умови для проведення занять.

Таким чином, заняття спрощуються, діти втрачають зацікавленість та навички. В цьому русі педагог повинен знаходити нові форми проведення занять: заміна складних комбінацій – розповідями-казками, віршами (якщо дитина плигає під час занять у сусідів виникають скарги). Тобто складні комбінації заміщуються простими і оволодіння програмою здійснюється в основному теоретично-творчо. При цьому діти створюють малюнки, розповіді про той чи інший фрагмент танцю, виконання вправ.

Діти, які могли вже по знанням піти далі, попали у групи з дітьми молодших вікових категорій, їх розвиток уповільнився, в них немає вільного часу для окремих дистанційних тренувань за своїм віком навчання. Асинхронними тренуваннями не всі мають час займатися, це теж втрати знань у навчанні. Тому, ми стали шукати різні шляхи подолання навчальних втрат. Це дуже нелегко, але тільки за згодою батьків та громадянських організацій, як наприклад, ЮНІСЕФ, ми знайшли залу, в якій проводимо додаткові групові та індивідуальні заняття, чотири рази на місяць, щоб хоч якось наздогнати програму, подолати прогалини в тих темах, які ми можемо тільки вивчити очно. Також маємо змогу підготуватися та прийняти участь в очних конкурсах, теж зі згоди батьків.

Адже завдання керівників гуртків полягає не тільки давати можливість розвиватися естетично, психоемоційно та фізично, але і не нашкодити здоров'ю дитини. Тому я скоригувала навчальні програми, відібрала матеріал з попередніх років навчання, де з'явилися прогалини, які ми змогли би закріпити в домашніх умовах; навчаємося під час канікул; проводимо додаткові та індивідуальні заняття.

Першим моїм завданням було виявити освітні втрати. Для цього я провела невелике теоретичне та практичне заняття, де виявила що частина

дітей добре володіє практикою, частина дітей – володіє теорією, а частина дітей пам'ятає і практику, і теорію, і виконує завдання без моєї допомоги. Завдяки цьому, я змогла створити групи та визначила, кому потрібні додаткові заняття; а кому вистачить теоретичної та практичної інформації в асинхронних заняттях. Ми стали малювати додаткові для себе підказки, щоб краще вивчити та закріпити будь-яку інформацію.

Якщо я не можу зайти на заняття, чи в дітей не вийшло зайти, то я можу прислати картинки, які нагадають теоретичний матеріал, або зняти себе на відео з будь-якою комбінацією, або прислати своє фото, щоб вони повторили рух з фото. Тоді діти у відповідь висилають мені відео чи фото, щоб я переконалася, що вони зрозуміли матеріал. Ось такий в нас зворотній зв'язок.

Крім того, це час надолуження теми «Акторська майстерність», де в асинхронному режимі є можливість переглянути твір мистецтва та скласти уявлення про образ, відтворити його для себе, всією родиною.

Під час подолання освітніх втрат за темами «Вивчення елементів різних танців: класичного, народного, сучасного», «Ритмічні вправи», «Партерна гімнастика» я використовую наочні картки (флеш-картки), запис виконання руху педагогом тощо.

Улюбленою вправою є – вправа «Лови помилку». Ми вивчаємо комбінацію, як вона повинна бути, а потім я виконую її, підставляючи будь-який інший рух. Діти відправляють фото з обведеною помилкою або відправляють відповідь усно, та роблять на відео все без помилок. Тоді з'являється зацікавленість виконання та вивчення комбінації.

Ми з дітьми разом прийшли до таких прийомів на занятті:

«Щедра оцінка», «Дитяче журі», «Приваблива мета», «Навчи іншого» «Хто краще», «Лови помилку» та інші.

Для емоційного розвантаження дітей і навіть батьків, ми стали виховувати в собі і інші здібності. Діти із задоволенням приймають участь у челенджах віршів, добрих справ, малюванні, конкурсах пісень та гри на музичних інструментах, ліплення та майструванню різноманітних виробів.

Головна мета роботи гуртка – результативність навчання, як і в будь-якій сфері освіти. Навчальні втрати можуть у підсумку перевищити всі модельовані показники. Це лякає, але водночас слугує тригером для перезапуску всієї освіти, її відбудови й щонайшвидшої розбудови як більш якісної, справедливої й стійкої до викликів системи.

Надолуження прогалин у роботі гуртка має бути тривалим і варіативним процесом. Застосування у роботі доступності викладання матеріалу, систематичності, оптимальності, ефективності, науковості, можливості відтворення, що і представлено в даному досвіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вахрушева Т. Ю. Інтерактивні технології навчання як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності / Т. Ю. Вахрушева // Нові технології навчання. – К., 2007. – Вип. 47. – С. 64-69.

2. Голубцова І. А. Впровадження інтерактивних технологій / І.А. Голубцова // Організація навчально-виховного процесу. – 2007. – № 9. – С. 159-174.

3. Осадча О. М. «Комплексне використання досвіду міжнародних і вітчизняних фахівців та власний пошук – ефективні інструменти подолання освітніх втрат та розривів». 01.04.2024. Джерело доступу: <https://naurok.com.ua/kompleksne-vikoristannya-dosvidu-mizhnarodnih-i-vitchiznyanih-fahivciv-ta-vlasniy-poshuk-efektivni-instrumenti-podolannya-osvitnih-vtrat-ta-rozriviv-na-urokah-angliysko-movi-408942.html> 1

4. Портал «Нова освіта» «20 інтерактивних методів навчання» (Публікація від 27. 01.2020). Джерело доступу: <https://osvitanova.com.ua/posts/3286-20-interaktyvnykh-metodiv-vykladannia>

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА СВІТОВОЇ МОДЕЛЕЙ ІНКЛЮЗИВНОЇ ТА ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМ ОСВІТИ

Звєкова Вікторія Корнійвна,

кандидат пед. н., доцент

Чебанова Катерина Олегівна,

здобувачка ОС «Магістр»

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмаїл, Україна

Вступ. У вивченні теоретико-методологічних основ соціально-педагогічної роботи з молоддю, що має особливі потреби в умовах інклюзивної освіти, намір розглядати прийняті міжнародною спільнотою концепції інтеграції та інклюзії, які визнаються важливими сучасними соціальними та освітніми явищами. Ці концепції спрямовані на забезпечення доступної освіти для всіх, що є ключовою складовою прав людини, і підтримують самореалізацію особистості в суспільстві, незалежно від їхнього фізичного або психічного здоров'я. У минулому поняття "інтеграція" набуло популярності в Європі з 60-х років ХХ століття як показник процесу включення осіб з особливими потребами в соціальне середовище після досягнення певного рівня розвитку. Ключове значення у розвитку інтеграційних процесів у сфері освіти мала концепція "нормалізації", запропонована скандинавськими країнами, спрямована на створення умов соціального життя для осіб з інвалідністю відповідно до міжнародних правових норм. Проте пізніше термін "інтеграція" був доповнений поняттям "інклюзія", особливо в англійськомовних країнах, які, на відміну від інтеграції, більш відкрито враховували різноманітність культурних та ідентичних різноманітностей. Термін "інклюзія" відображав сучасний підхід до освіти та ролі людини в суспільстві, передбачаючи збереження автономії груп та відкритість для плюралізму уявлень та поглядів [1, с. 164].

Мета роботи. Метою даної статті є викласти результати аналізу вітчизняної та світової моделей інклюзивної та інтегрованої систем освіти з подальшим виокремленням позитивних та негативних аспектів, на яких можна

будуватися у подальшому розвитку українського освітнього середовища.

Матеріали та методи. У ході виконання роботи, під час роботи з науковими джерелами та при огляді інклюзивної та інтегрованої систем освіти, був використаний метод компаративного аналізу. Розвиток наукової думки здійснюється на науковому доробку фахівців, що робить результати аналізу академічно валідними.

Результати та обговорення. Сучасна термінологічна база для вивчення інтеграційних та інклюзивних процесів у соціальному та освітньому контексті відображає різноманітні підходи вчених до цих концепцій, особливо в контексті "інтеграції" та "інклюзії" у сфері освіти молоді з особливими потребами. Ці підходи виокремлюють основоположні аспекти, такі як соціальна адаптація та реабілітація, визначають роль особи в суспільстві та її взаємодію з навколишнім середовищем. Соціальна інтеграція, відмінно від освітньої, у цьому контексті орієнтується на включення особи в загальну соціальну структуру, зокрема в освітнє середовище. Це процес взаємодії з соціальними групами та активна участь у спільних діях, які сприяють взаєморозумінню та адаптації. Наукові дослідження в цьому напрямку, зокрема ті, що представлені працями Науменка та Єлькіної, розглядають інтеграцію як чинник формування активної особистості та соціальної реабілітації. Вони звертають увагу на зближення спеціальних та загальних освітніх закладів та підкреслюють значення соціальної взаємодії та спільних заходів для позитивного впливу на всіх учасників [3, с. 22].

Зазвичай вважається, що освітня та соціальна інтеграція осіб з інвалідністю є взаємопов'язаними процесами. Проте, при аналізі соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами, важливо розглядати соціально-освітню інтеграцію цієї групи осіб як включення їх до життя суспільства та створення умов для отримання освіти. В розвинених країнах світу ця думка вже отримала теоретичне підтвердження та практичне втілення. У США поняття "освітня інтеграція" має подвійне значення: в окремих програмах наголошується на академічній освіті осіб із інвалідністю, у інших-на

їхній соціальній адаптації. Більшість дослідників погоджуються з тим, що інтеграція може здійснюватися у різних формах, включаючи навчання в звичайному класі з отриманням додаткової спеціалізованої допомоги. Важливим аспектом роботи в умовах інтегрованого навчання є формування взаємодії між фахівцями для надання необхідної спеціалізованої педагогічної підтримки.

Важливим завданням для вчителя є не лише уважно ставитися до відхилень у розвитку, але й активно виявляти здібності дітей та сприяти їхньому розвитку. Під час процесу інтеграції створюються партнерські відносини між вчителями та батьками, що сприяє успішному навчанню та кращій соціалізації дітей з особливими потребами, порівняно з ізольованим навчанням. В США інтегрована освіта визначила основні напрямки досліджень та умови успішної інтеграції: врахування характеру відхилень, надання необхідної підтримки, створення адаптивного середовища та співпраця між школою, сім'єю та педагогами учнів з різними потребами.

Поняття "інтеграція" тісно переплітається з "інклюзією", що ставить під сумнів однозначність їхніх визначень. О. Е. Хальзова відзначає, що інклюзія акцентує увагу на внутрішньому процесі, який відбувається з індивідом, тоді як інтеграція більше зорієнтована на зовнішній процес, що відбувається в суспільстві. Інтеграція, отже, може розглядатися як результат інклюзії, а не навпаки. За поглядом О. А. Холіної, розуміння інклюзивного підходу до освіти молоді з інвалідністю полягає в сприйнятті освітньої інтеграції та інклюзії як двох послідовних етапів. Спочатку акцент робиться на забезпеченні присутності в незмінному середовищі, а потім - на досягненні повного включення людини в середовище, що адаптується до її потреб. Інтеграція та інклюзія в контексті освіти нерозривно пов'язані з концепціями "доступу" та "участі", оскільки обидва підходи вимагають гнучкості системи для врахування різноманітних потреб людей, включаючи осіб з інвалідністю. Важливо відзначити, що за кордоном термін "інтеграція в освіті" часто асоціюється з вибіркоvim включенням учня з особливостями розвитку у загальноосвітню

школу, що може впливати на процес адаптації, оскільки вимагає від людини пристосуватися до норм, характерних для домінуючої культури.

Проте, за Т. П. Аванесовою, інклюзія передбачає глибоку перебудову освітньої системи та суспільства в цілому, оскільки "інклюзія - це не просто одна зміна у системі освіти; це ґрунтується на новій моделі та філософії соціальної справедливості, яка стверджує, що кожна людина, включаючи людей з інвалідністю, має право на повноцінну участь у всіх аспектах життя суспільства". З цього погляду, якщо розглядати інклюзію як процес трансформації, необхідно радикально переглянути наше сприйняття різноманітності людей у системі освіти. Замість традиційного уявлення про норму як щось однорідне й стале, ми маємо розглядати норму як різноманіття [2, с. 22].

Подальше зазначення автора стосується того, що існування різних категорій осіб зі своїми унікальними освітніми потребами є фундаментальним фактом, на якому ґрунтується вся педагогіка. Щодо молоді з особливими потребами, вона є особливо складною групою, оскільки вимагає створення спеціалізованих умов у навчальних закладах та підготовки кваліфікованих фахівців. Ефективність такого підходу залежить від розуміння індивідуальних потреб, теплоти та гуманності, підтримки з боку здорових колег та педагогічного колективу, а також надання якісної допомоги.

Варто відзначити, що інтеграція та інклюзія розглядаються як поступові, взаємопереходженні та складні процеси, що включають вирішення різноманітних завдань. У Німеччині, наприклад, залучення осіб із особливими потребами до інтегрованого та інклюзивного навчання передбачає шість рівнів, з яких три забезпечують адаптацію до зовнішніх умов, а три - внутрішніх. Також, важливо відзначити, що у деяких країнах, таких як Австрія, Бельгія, Нідерланди, Італія, Німеччина, Франція та інші, більш популярною є інтегрована освіта, яка поєднує збереження спеціальних навчальних закладів з розширенням мережі доступних особам із інвалідністю навчальних установок. У США, Канаді, Австралії, Великій Британії та інших країнах, що приймають

ліберальну модель соціальної політики, переважає інклюзивний підхід до освіти осіб із інвалідністю, де спеціальна освіта розглядається як сегрегаційна й неприйнятна, а діти і молодь із інвалідністю максимально включаються до загальної шкільної середи.

У країнах Європи з традиційно консервативною моделлю соціальної політики, таких як Австрія, Франція, Німеччина, Нідерланди, Бельгія та Італія, прогрес у сфері фінансування навчання та розвитку молоді з особливими потребами є недостатнім. Велика увага спрямовується на надання матеріальної підтримки для освітніх та професійних ініціатив для інвалідів з боку потенційних роботодавців. Інклюзивна освіта в цих країнах часто розглядається як можливість надати освітні можливості конкретним особам, замість широкого застосування інтеграції для всіх людей з особливими потребами в розвитку. Навіть у країнах, де інтегрована освіта преобладає, варто відзначити певний рівень реалізації інклюзивного підходу. Наприклад, в Бельгії передбачено законодавче зняття бар'єрів між загальною та спеціальною освітою, а також інтеграція інклюзивних методів у практику освіти. У Нідерландах програма "Крок за кроком" сприяє співпраці між різними типами шкіл для дітей з різними освітніми потребами. У цих країнах навчання організовано з урахуванням індивідуальних потреб і підтримки, надаючи учням індивідуальні підходи та підтримку.

Італія визнала інклюзивну освіту як норму для дітей із спеціальними потребами, і понад 90% таких дітей навчаються разом з іншими у загальних школах поблизу свого місця проживання. Система освіти Італії пристосовується до індивідуальних потреб учнів і сприяє їхньому повному включенню в навчальне середовище. Унікальним аспектом цього підходу є тісне співробітництво шкіл з медичними фахівцями, що забезпечують діагностику та терапію. Учні з особливими потребами отримують кваліфіковану підтримку від вчителів та спеціалістів різних профілів, які працюють з ними за узгодженими програмами. У міських навчальних закладах діють асистенти вчителів, які допомагають учням з обмеженими можливостями здоров'я та спільно з

вчителями забезпечують їхню успішність у навчанні. Також вони спільно складають індивідуальні навчальні плани для кожного учня з особливостями розвитку. У важливому контексті, при наявності учнів із порушеннями зору або слуху, всі учні навчаються азбуці Брайля або мові жестів. У провінційних освітніх департаментах діють консультаційні служби з різними професіями, що організовують інклюзивне навчання та надають підтримку вчителям і адміністрації шкіл.

У країнах Скандинавії, що охоплюють Швецію, Норвегію, Данію та Фінляндію, відзначається розгалужена система соціально-демократичної моделі соціальної політики, яка включає в себе провідний принцип інклюзивної освіти в загальноосвітніх закладах. Основною метою цього підходу є гарантування доступу до освіти для всіх категорій дітей та молоді, незалежно від їхньої соціальної, етнічної чи фізичної приналежності, чим виявляється справедливість та рівність перед можливостями отримання освіти. У реалізації інклюзивної освіти в нордичних країнах велике значення приділяється формуванню сприятливого навчального середовища, що сприяє взаєморозумінню та дружбі між учнями різних категорій. У цьому контексті, педагогічні колективи шкіл активно працюють над створенням атмосфери взаємопідтримки та співпраці, що сприяє позитивному розвитку кожної особистості. Значна увага приділяється адаптації навчального процесу до індивідуальних потреб кожного учня, особливо тих, хто має особливості розвитку. У такому контексті, нордичні школи пропонують різні форми підтримки, зокрема, консультації зі спеціалістами зі спеціальної освіти, які надають необхідну допомогу вчителям у реалізації інклюзивного підходу. Одним із ключових принципів інклюзивної освіти в Скандинавії є підтримка фізичного оточення, що відповідає потребам учнів з відхиленнями в розвитку. Це включає в себе не лише забезпечення зручного доступу до навчальних закладів, але й створення сприятливих умов для навчання та взаємодії. В цілому, інклюзивна освіта в країнах Скандинавії визначається як система, що ретельно враховує потреби різних категорій учнів та активно працює над

забезпеченням їхнього повного включення у навчальний процес та соціокультурне життя. [4, с. 34].

Висновки. Отже, інклюзивна освіта виявляється дієвим методом забезпечення освітніх та соціальних потреб дітей із особливими потребами. Різні країни використовують різні моделі, проте всі вони спрямовані на те, щоб кожна дитина мала можливість отримати якісну освіту, враховуючи її потреби та можливості. Важливими аспектами інклюзивної освіти є взаємодія школи з іншими установами, забезпечення різноманітної підтримки, а також адаптація навчального середовища до потреб учнів. З цього можна зробити висновок, що інклюзивна освіта є важливою складовою сучасної освітньої системи, яка сприяє соціальній інтеграції та розвитку кожної дитини, незалежно від її індивідуальних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борохвіна Т. Інклюзивна освіта: генезис і основні принципи. Тернопіль: Наукові записки. Серія: педагогіка. 2018. №2. С. 164-169.
2. Заєркова Н. В. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків. Київ: Науково-методичний центр інклюзивної освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка. 2016. 68 с.
3. Засенко В., Софій Н. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: Науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту «Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами» за підтримки програми IBPP. TACIS Європейської Комісії, 2007.
4. Засенко В. В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами. Кроки до демократичної освіти. 2002. №1. С. 34.

МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Конопля Анастасія Сергіївна

Магістрантка

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

Анотація. Акцентовано увагу на необхідності реалізації культурної складової математичної освіти як частини загальнолюдської культури. Описано можливості застосування і наведено приклади математичних задач, що виконують загальнокультурну функцію.

Ключові слова: Математика, культура, компетентність, старша школа.

Актуальність дослідження. Концепція впровадження загальнодержавної політики у питанні трансформації загальної середньої освіти Нова Українська Школа передбачає реформування змісту освіти на засадах компетентнісного підходу. Закон України «Про освіту» проголошує, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, умовою її успішної соціалізації, запорукою розвитку суспільства» та визначає математичну, історичну та культурну складові освіти базовими компетентностями, що необхідні кожній людині упродовж життя [1].

Формування у школярів математичної компетентності як важливої незмінної складової людської культури, передбачає знання математики як універсальної мови техніки, науки, мистецтва й загального аналізу навколишніх процесів людської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Засади розвитку культурної складової у процесі викладання математики в старших школах були представлені в роботах таких авторів як: Н. Баландіна, І. Білан, Д. Васильєва, Г. Гур, Г. Зінченко, Н. Євтушенко, Н. Листопад, Н. Лосєва, Е. Муртазієв, О. Онопрієнко, О. Чугай.

Мета роботи. Акцентувати увагу на культурній складовій математичної освіти як важливої частини загальної культури людини та показати можливості застосування задач з математики у реалізації культурної складової предмету для учнів старших класів.

Виклад основного матеріалу. Учені зазначають, що термін «культура» має багатогранний характер і проявляється у поведінкових моделях, продуктах та засобах діяльності людини, її ідеалах та цінностях. Математика є невід'ємною і дуже важливою складовою культури конкретної особистості та суспільства загалом, однією з найдавніших наук і ефективним засобом сприйняття та опису світу. Математика відображає дійсність через призму понять, символів, знакових систем і слугує універсальною мовою науки.

Сучасні українські вчені звертають увагу на процес гуманізації та гумітаризації освіти. Роль духовного чинника у розвитку особистості зростає і культурно-естетичне виховання посідає важливі позиції у сучасній освіті. Тому педагоги, які викладають математичні дисципліни, зазначають, що «розвиток естетичних компетентностей людини надає нових можливостей сприймати реальний світ, краще орієнтуватися в ньому та дозволяє формувати здатності до його творчого перетворення» [2, с. 250].

Математична культура, за трактуваннями учених, «це сформований рівень математичного міркування, навички грамотного викладення й трактування реалізованих дій, присутність уявлення про терміни й операції, що мають специфічний характер для математичної науки, наявні можливості для науки та практики на сучасному рівні, а також осмислення внутрішніх взаємозв'язків між різними математичними розділами» [3, с. 138]. Про математичну культуру й досі дискутують учені та вчителі, але ще багато з них не бачать культурної складової математики і впевнені, що математика не має естетичного навантаження. Проте це не так, її потенціал у контексті формування в учнів естетичної компетентності достатньо вагомий. Багато відомих математиків наголошували, що почуття прекрасного у точних науках не лише впливає на освіченість людини, а й визначає її естетико-ціннісну

орієнтацію. Про вплив точних наук на внутрішній світ людини, на її здатність відчувати гармонію та прагнення досконалості вказують відомі люди. Так, К. Вейєрштрас писав, що не можна бути справжнім математиком, не будучитрохи поетом. Учені виокремлюють зовнішній естетиці математичних наук естетику геометричних форм (симетрія, красагеометричних форм, пропорція), а у внутрішню естетику математики пов'язують з інтелектуальною красою наукових знань: упорядкованість, можливість встановлення взаємозв'язків, лаконічність записів, краса доведення, інсайт тощо.

Учені-практики пропонують застосовувати на уроках математики кожен можливість естетичного виховання школярів. Так, у старших класах, при вивченні теми «Диференціальні рівняння», корисним буде розглянути систему «хижак – жертва». Вона є складною екосистемою, в якій реалізовані довгострокові відносини між різними видами тварин як типовий приклад еволюції світу. «Відносини між хижаками та їхніми жертвами розвиваються циклічно, будучи ілюстрацією стійкої нейтральної рівноваги та гарантією естетичної картини світу. Математики розглядають систему диференціальних рівнянь із запізнюючим аргументом, що описує взаємодію популяцій хижаків і жертв» [4]. Учені Білан І. та Лосєва Н. вважають, що розв'язування задач екологічного змісту впливає на якість математичних знань учнів, сприяє розвитку їх загальної культури та сприяє розвитку дослідницьких навичок.

Сучасні інформаційні технології під час вивчення математики також покликані «розвивати естетичне сприйняття навчального матеріалу; виховувати естетичний смак і розвивати творчі здібності» [5, с. 50]. М. Жалдак зазначає, що під час використання комп'ютера в процесі вивчення математичних дисциплін особливого значення набуває розвиток творчого мислення, оскільки замість збільшення обсягу матеріалу, який необхідно засвоїти, увага приділяється формуванню вмінь використовувати цей матеріал [6]. Тому у процесі професійного становлення майбутнього вчителя необхідно акцентувати увагу на новаціях, на естетичній складовій викладання математики у цифровому столітті. Наприклад, існує така інтерактивна технологія як «незакінчене

речення», що передбачає обговорення з майбутніми вчителям питань на кшталт: 1. Математична культура – це...; 2. Культурний компонент математики–це... тощо. Зауважимо, що таке обговорення може мати естетично оформлену комп'ютерну підтримку і тоді застосування інформаційних технологій стає не лише тенденцією розвитку освітнього процесу, а й слугує важливим засобом естетичного розвитку [7; 8].

Формування загальнокультурної компетентності людини єпоетапним процесом, що відбувається під впливом різних соціальних інститутів і на різних рівнях системи освіти. Уроки з математики, спрямовані на розвиток культурної компетентності учнів старшої школи, доцільно проводити не просто як заняття з предмету математика, а як комплексні заняття, орієнтовані на загальний розвиток людини. Наприклад, проведення бінарних уроків вчителями хімії та математики дає можливість презентувати досконалі форми геометричних фігур, що є одночасно хімічними елементами. На нашу думку, завдяки такому підходу вдосконалюється вміння учнів бачити та відчувати красу математики, її важливість у навколишньому світі та мистецтві.

Висновки і перспективи. Математична освіта є вельми важливою складовою загальної культури кожної особистості, проте її вплив ще не реалізований повною мірою. Сучасні проблеми освіти констатують необхідність знаходити нові методи реалізації впливу культурної складової предмету математика на загальнокультурну компетентність учнів. При підготовці майбутніх педагогів також слід приділяти значно більше уваги можливостям математичних дисциплін впливати на розвиток загальної культури учнів. Саме тому, подальші наші розвідки будуть стосуватися розробці конкретних проектів занять для учнів старшої школи з метою реалізації культурної складової математичної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». Електронний ресурс. https://urst.com.ua/act/pro_osvitu (дата звернення: 04 квітня 2024 року)

2. Bilan I., Nikolaieva O., Losyeva N. Rozwój kompetencji estetycznych uczniów. Paideia Παιδεία. Warszawa: Collegium Verum (Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin), 2021. №3. P.247-265.
3. Матяш О. І., Терепя А. В. Математика у творчості. Творчість у математиці: монографія. Вінниця: Освіта, 2018. 283 с.
4. Білан І. В, Лосєва Н. М. Естетичний контекст екологічних задач у математиці / П'ята міжнародна конференція молодих учених: Харківський природничий форум. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків 2022. С. 202-204.
5. Лосєва Н. М., Білан І. В. Інформаційні технології як засіб естетичного розвитку особистості під час вивчення математики. *Інформаційні технології – 2021*: зб. тез VIII Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців, 20 трав. 2021 р., м. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. С. 50-53.
6. Жалдак М. І. Комп'ютер на уроках математики. Київ: Техніка. 2007. 304 с.
7. Лосєва Н. М. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні дисципліни «Аналітична геометрія» / Н.М.Лосєва // Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки – Черкаси, 2011. – №201 – С. 46-52.
8. Пузирьов В. Є. Новації у викладанні вищої математики: застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» К.: Гнозис, 2015. Том 4. С. 414-421.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАЛЬНОГО ФІЗИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кушнірук Людмила Сергіївна,
магістрантка

Галатюк Юрій Михайлович,
канд. пед. наук, професор
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

Вступ. Концепція нової української школи (НУШ) ґрунтується на компетентнісному підході до визначення результатів освітнього процесу. Серед ключових компетентностей – основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя [6].

У цьому контексті актуальним є ознайомлення учнів з методологією наукового пізнання, а саме – з експериментальним методом, який відображений у навчальному фізичному експерименті. Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості для реалізації навчального фізичного експерименту як у контексті навчального дослідження, так і візуалізації властивостей фізичних явищ, способів їх моделювання, а також організації програмного інтерфейсу, що підтримує самостійну роботу учнів.

Ціль роботи – аналіз можливостей застосування сучасних інформаційних технологій для удосконалення системи навчального фізичного експерименту, зокрема, в умовах дистанційного навчання та формування ключових компетентностей у контексті реалізації концепції нової української школи.

Матеріали та методи. Методи дослідження включають аналіз науково-методичних праць та практичного досвіду застосування інформаційних технологій в освітньому процесі. Різні аспекти створення комп'ютерно орієнтованого середовища, зокрема організації навчальної діяльності, формування предметних компетентностей, удосконалення навчального

фізичного експерименту, досліджуються в працях М. В. Головка, В. Ф. Заболотного, О. І. Іваницького, С. П. Величка, Н. Л. Сосницької, А. М. Куха та ін.

Сучасні комп'ютерні технології дають можливість якісно змінити можливості реалізації основних дидактичних принципів навчання: наочності, доступності, практичності [4]; оптимізувати застосування активних методів навчання: евристичного, дослідницького, методу проєктів в умовах класно-урочної форми навчання. Аналіз результатів наукових досліджень щодо дидактичних можливостей новітніх інформаційних технологій вказують на ефективність їхнього застосування в реалізації діяльнісного і компетентнісного підходів у навчанні [1; 2; 3; 5].

Результати та обговорення. Результати аналізу можливостей застосування сучасних інформаційних технологій стосовно удосконалення навчального фізичного експерименту вказують на актуальність застосування віртуальних дослідів. Це важливо, насамперед тоді, коли проведення реального експерименту ускладнене або є недоцільним.

Віртуальний експеримент дає можливість забезпечити візуальну інтерпретацію модельного експерименту, вивчати фізичне явище в динаміці, змінюючи параметри і умови експерименту; здійснювати маніпуляції, які практично неможливі у реальному експерименті тощо.

Важливу роль у постановці фізичного віртуального експерименту відіграють програмні комплекси, які покликані створити віртуальне експериментальне середовище, що забезпечує динамічність і керованість зображення досліджуваної реальності [5].

Такими комплексами є віртуальні фізичні лабораторії: *віртуальна лабораторія* (<https://sites.google.com/site/fizikys19/listuvann>) за матеріалами педагогічного програмного засобу «Квазармікро» – «Віртуальна фізична лабораторія 7-9 клас», «Віртуальна фізична лабораторія – 10-11 клас»; *Myphysicslab* (<https://www.mypysicslab.com>) – інтерактивні симуляції, фізичні моделі, анімовані в режимі реального часу; GOLAB (<https://www.golabz.eu/>) –

найбільша безкоштовна колекція онлайн-лабораторій з фізики, хімії, математики, біології, географії та інших дисциплін.; VirtualLab – проєкт з розробки віртуальних лабораторних робіт для учнів з фізики. Віртуальні лабораторні роботи реалізовані на технології Flash (сайт проєкта VirtuLab: <http://www.virtulab.net/>).

Варто також відмітити Steam-лабораторію МАНЛаб (<https://stemua.sciens>). Ця лабораторія містить набір реальних і віртуальних навчальних досліджень у галузі природничих дисциплін.

За допомогою цих технологій учні можуть експериментувати та спостерігати фізичні явища в динамічному середовищі, що допомагає їм краще зрозуміти матеріал та зацікавлюватися вивченням.

Окремо слід відмітити можливості *комп'ютерного моделювання фізичних процесів*, що ґрунтується на чисельному моделюванні фізичних явищ. Чисельний експеримент має переваги над імітаційним моделюванням. Він дає можливість більш глибоко зрозуміти суть перебігу фізичних процесів завдяки отриманим числовим результатам та їх графічній інтерпретації. Для чисельного моделювання, проведення відповідних розрахунків, побудови графіків та діаграм, зазвичай, використовуються спеціальні пакети програм MatLab, MathCad, Mathematica та ін.

В умовах дистанційного навчання неабияку актуальність мають *відео-лабораторії*, які є альтернативою виконанню традиційних лабораторних робіт. Також сюди варто віднести відеодосліди, відзняті у звичних лабораторних умовах (https://www.youtube.com/playlist?list=PLhcE1PsskbNjsWyErb8miSi7TZ_v0i1_3). У цьому контексті, для забезпечення інтерактивності у процесі організації навчального дослідження, розв'язування експериментальних задач в умовах дистанційного навчання доцільно використовувати спеціальні віртуальні дошки: Google Jamboard, Inboard, Whiteboard та ін.

Вагоме значення в реалізації навчального фізичного експерименту в умовах дистанційного навчання мають віртуальні симулятори типу

TINKERCAD CIRCUIT чи AC/DC CIRCUIT для складання електричних кіл, вимірювання за допомогою електроприладів. За допомогою цих програм учні можуть експериментувати з різними фізичними явищами без необхідності матеріальних ресурсів. Вони можуть спостерігати, як змінюються параметри системи у різних умовах, та робити висновки про результати експерименту.

Окремо треба зупинитися на цифрових фізичних лабораторіях. Цифрові лабораторії (цифрові вимірювальні комп'ютерні комплекси) – це комплекти обладнання та програмного забезпечення для збору та аналізу результатів фізичних експериментів. Комплект навчального обладнання включає вимірювальний блок, інтерфейс якого дає можливість забезпечувати зв'язок з комп'ютером і датчики, які реєструють значення вимірюваних фізичних величин. Наприклад, LabQuest 2 (<https://dixi.education/laboratory-complexes/>) – цифровий вимірювальний комп'ютерний комплекс, який містить набір для вчителя (демонстраційні засоби та датчики з АЦП) та набір для учня (комплект датчиків для лабораторних робіт на 2-4 учні).

Головною особливістю застосування таких вимірювальних комплексів є фіксування й зберігання ходу експериментів у цифровому форматі, що дає можливість відображати й обробляти результати дослідів на будь-якому доступному гаджеті.

Аналізуючи можливості застосування новітніх інформаційних технологій у навчанні фізики, не варто забувати про застосування пакету програм Microsoft Office. Одним із таких засобів є табличний процесор Microsoft Office Excel. Методологічний аспект застосування табличного процесора полягає у розширенні можливостей ознайомлення учнів з прийомами наукового пізнання, одним з яких є моделювання. У цьому контексті програма Excel є засобом розвитку методологічної культури і елементом її змісту. Вона дає можливість створювати графічні інтерпретації результатів навчальних експериментів, здійснювати необхідні обчислення тощо. Важливою обставиною, яка спонукає застосовувати саме Excel, є та, що ця програма вивчається в шкільному курсі інформатики. А отже, є можливість для реалізації міжпредметних зв'язків

фізики з інформатикою [2].

Висновки. Результати проведеного аналізу засвідчують існування великих можливостей для удосконалення навчального фізичного експерименту засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. Особливо це актуально в умовах необхідності реалізації дистанційного навчання. Використання сучасних інформаційних технологій у навчанні фізики в НУШ здатне значно покращити якість освіти.

Майбутнє освіти тісно пов'язане з інформаційними технологіями. Удосконалення методики вивчення фізики за допомогою сучасних інформаційних технологій – це не тільки можливість, але і необхідність. Однак, якими б технологічно досконалими не були можливості віртуального фізичного експерименту, він не може повноцінно замінити реальні фізичні досліди і спостереження учнів у вивченні природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галатюк Т. Ю., Галатюк Ю. М. Застосування комп'ютера в організації творчої навчальної діяльності з фізики. *Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції. Черкаси, 2022. С. 150-152.

2. Галатюк Т. Ю. Інформаційні технології як засіб розвитку експериментальної культури у навчанні фізики. *Інформаційні технології в професійній діяльності: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Рівне: РВВ РДГУ. 2012. С.8 –10.

3. Заболотний В. Ф., Лаврова А. В. Шкільний фізичний експеримент з використанням комп'ютерно орієнтованих засобів навчання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія: Педагогічна*. 2014. Випуск 20. С. 136–139.

4. Комп'ютерні технології в освіті: навч. посібник / Жарких Ю. С., Лисоченко С. В., Сусь Б. Б., Третяк О. В. Київ : Видавничо-поліграфічний центр

"Київський університет", 2012. 239 с.

5. Кух А. М., Кух О. М. Віртуальні цифрові середовища у постановці дистанційного навчального експерименту з фізики. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна*, 2022. Випуск 28. С. 114–118.

6. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.03.2024).

УДК 37.017.92

СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГА

Мамедова И. М.

Доцент кафедры Педагогика начального образования
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета
г. Баку

Аннотация: Созданные условия формирования информационной компетентности могут способствовать развитию психических и личностных качеств преподавателей, необходимых для успешного формирования информационной компетентности в системе высшего образования и совершенствования.

Ключевые слова: Образование, экономика, политика, наука, современное общество.

Развитие общества на современном этапе характеризуется стремительно возрастающей ролью информационных и телекоммуникационных технологий, значение которых трудно переоценить. Фактически сейчас мы переживаем глобальную информационную революцию, которая вносит огромные изменения во все сферы жизнедеятельности социума - образование, экономику, политику и многие другие. Одно из самых значимых достижений в этой области - всемирная компьютерная сеть Интернет - предоставляет своим пользователям такие возможности, которые еще несколько десятилетий назад невозможно было представить. Например, реальностью становится массовое применение дистанционного обучения при помощи средств электронных коммуникаций, то есть обучения, не ограниченного ни возрастными рамками, ни расстоянием между преподавателем и обучаемым. При этом Интернет обеспечивает пользователям доступ к огромному количеству источников

информации, существенно расширяя кругозор обучающихся и их контакты с учетом индивидуальных особенностей и потребностей, создает возможности усвоения ими самых современных знаний и умений.

Уже сегодня можно утверждать, что Интернет дал человечеству информационное единство мира, объединяя в виртуальном информационном пространстве людей всех стран и тем самым стирая временные и пространственные границы, существующие в реальном мире. И в этом смысле Интернет является инструментом глобализации современного сообщества. Поэтому современные реалии диктуют необходимость внедрения ИКТ в учебно-воспитательный процесс, что влечет за собой необходимость формирования ИКТ-компетентности педагога, являющейся его профессиональной характеристикой.

С внедрением новых информационно-коммуникационных технологий, современный педагог получает мощный стимул для собственного профессионального, творческого развития и повышения качества образования. Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) обладают сегодня колоссальными возможностями по использованию их в образовательном процессе. В настоящее время, активно развивающиеся цифровые технологии предложили новый способ доступа и получения информации, новые виды коммуникации – электронную почту, чаты, конференции.

ИКТ-компетентность педагога на современном этапе, понимается, как его готовность и способность самостоятельно использовать современные информационно-коммуникационные технологии в педагогической деятельности для решения широкого круга образовательных задач и проектировать пути повышения квалификации в этой сфере.

Обладая ИКТ-компетентностью, педагог не только стремится к использованию ИКТ в своей работе, но и моделирует и конструирует свою информационно-образовательную деятельность.

На сегодняшний день у любого педагога имеется в распоряжении целая гамма возможностей для применения в процессе обучения разнообразных

средств ИКТ. Это банки данных, информация из Интернета, многочисленные электронные учебные пособия, словари и справочники, презентации, программы, автоматизирующие контроль знаний (тесты, зачеты, опросники и др.), форумы для общения и многое другое. При этом педагог не только образовывает, воспитывает и развивает студента, но с внедрением новых ИКТ, он получает мощный стимул для самообразования, профессионального роста и творческого развития.

Задача ориентирования современных достижений науки и техники на служение людям требуют усиления роли и значения гуманитарных знаний, подготовки в первую очередь педагогов с высокой информационной культурой, компетентных в области новых информационных технологий, которые прививали бы соответствующие качества подрастающему поколению. Достижение каждым членом современного общества высокого уровня информационной компетентности не только обеспечит необходимую адаптацию человека к современной информационно-культурной среде, но и создаст базу для осуществления рационального и эффективного поведения во всех сферах деятельности.

Но на сегодняшний день есть несколько проблем, связанных с внедрением ИКТ в вузах и школах. Одной из них является тот факт, что большинство педагогов наших школ сами имеют достаточно низкий уровень информационной компетентности. Особенно эта проблема актуальна для сельских школ и тех мест, где внедрение современных телекоммуникационных и информационных технологий только началось. Нередки ситуации, когда в школе уже появилась современная вычислительная техника, но используются она только в качестве печатной машинки с расширенными возможностями, так как учителя не обладают достаточными навыками и умениями для того, чтобы использовать эту технику в образовательном процессе. Очевидно, что люди, сами плохо владеющие информационными технологиями, не могут обеспечить качественного развития информационной культуры молодежи в том объеме, который востребован сегодня в современном обществе. Таким образом, налицо

противоречие между необходимостью повышения информационной образованности всех членов общества с одной стороны, и невозможностью обеспечить выполнение этого требования в полном объеме в современных школах - с другой.

Следует также отметить и тот факт, что нередко опыт использования вычислительной техники школьниками намного превышает опыт обучающихся преподавателей. Во-первых, это создает моральный дискомфорт для самого педагога (трудно учить человека, который разбирается в данной области лучше, чем ты), а во-вторых, ученики, несмотря на желание получить новые знания и навыки, не могут реализовать эту потребность из-за недостаточной компетентности учителя.

Таким образом, проблема формирования и развития информационной компетентности современного педагога, обучение его навыкам работы с вычислительной техникой, современными коммуникационными и информационными технологиями становится весьма актуальной на сегодняшний день. Для эффективного использования возможностей информационной образовательной среды педагог должен соответствовать следующим требованиям:

- владеть основами работы на компьютере, в том числе уметь использовать информационно-образовательную среду;
- владеть мультимедийными информационными ресурсами, их программным обеспечением;
- владеть основами работы в Интернет.

Нынешнее развитие информационных технологий позволяет использовать в процессе обучения не только печатные издания – книги, журналы, но и – мультимедиа ресурсы: аудио и видеокассеты, электронные учебники и энциклопедии, записанные на CD-дисках или хранящиеся на образовательных серверах в Интернете. Применяя ИКТ на занятиях, педагог повышает у студентов мотивацию обучения. Информационные компьютерные технологии позволяют развить интеллектуальные, творческие способности

учащихся, умение самостоятельно приобретать знания, работать с различными источниками информации. При использовании новых информационных технологий улучшается качество знаний, повышается интерес к дисциплине. Студенты становятся активными участниками образовательного процесса. При использовании мультимедиа технологий структура занятия не меняется. В нём сохраняются все основные этапы, но увеличивается мотивация и познавательная активность. Например, при объяснении нового материала, для осуществления контроля знаний, при закреплении материала используются различные структурно-логические схемы, рисунки, таблицы, фрагменты видеофильмов, видеоролики, презентации, тесты и многое другое.

Применение компьютера позволяет организовать активную работу студентов, так как занятия становятся более наглядными и интересными. При использовании компьютера в учебном процессе накапливается разнообразный дидактический материал: варианты контрольных, экзаменационных, самостоятельных работ; подборка задач, упражнений и тестов. Использование оргтехники облегчает подбор индивидуальных заданий для студентов, снимает дефицит в обеспечении студентов учебными пособиями. Занятия с ИКТ делают общения педагог-студент более продуктивными, содержательными, индивидуальными.

Сегодня каждый из нас знает, что мультимедийная презентация является эффективной формой представления материала. Каждый слайд соответствует различным этапам урока. При этом предоставляется возможность проявить индивидуальность, творчество. Презентации используются для представления студенческих проектов, исследовательских работ, выступлениях на конференциях, применяются для оформления дневников-отчетов производственной практики.

В современном мире, где количество информации стремительно увеличивается, необходимо быстро находить нужную информацию. И неоценимую помощь в этом оказывает Интернет. В последнее время наблюдается массовое внедрение Интернет в образование, увеличивается число

информационных ресурсов. Велико значение интернета для самообразования преподавателя и использования богатейших ресурсов сети для подготовки к занятиям. Для студентов интернет позволяет систематизировать информацию, выделять главное, предоставляет возможность дистанционного обучения, принять участие в дистанционных олимпиадах, конкурсных мероприятиях, углубить знания по предмету (найти и подготовить материал для рефератов, докладов, исследовательских и дипломных работ). У студентов активизируется познавательная деятельность, развивается активность, творческое мышление.

Программные системы контроля знаний – тесты – быстрая, удобная, беспристрастная и автоматизированная обработка полученных результатов. Компьютерное тестирование, разноуровневые контрольные работы дают возможность за короткий срок анализировать результат работы. ИКТ предоставляет возможность проведения лабораторных и практических работ при отсутствии оборудования. Для этого успешно применяются фрагменты видеоуроков.

Открываются большие возможности использования цифровых и компьютерных технологий при проведении исследовательских и дипломных работ. Качественные цифровые фотографии, иллюстрирующие результаты исследований, сводные таблицы, возможность постоянного пополнения материала делает работу увлекательней и интересней.

Использование ИКТ в педагогической деятельности помогает сделать учебно-воспитательный процесс соответствующим передовым требованиям педагогической науки и объединить все лучшее классической педагогики с инновациями, отчего, в конечном счете, только выиграет студент, а в конечном счете и наше образование в целом.

Актуальность проблемы. Развитие общества на современном этапе характеризуется стремительно возрастающей ролью информационных и телекоммуникационных технологий, значение которых трудно переоценить. Реальностью становится массовое применение ИКТ в подготовке и обучении, не ограниченном ни возрастными рамками, ни расстоянием между

преподавателем и обучаемым. Со всеми своими ресурсами ИКТ являются одним из существенных средств реализации целей и задач процесса обучения, создает возможности усвоения самых современных знаний и умений. Владая ИКТ, внедряя их в учебный процесс, педагог повышает качество образования, умножая при этом и свое профессиональное мастерство.

Теоретическая значимость статьи состоит в том, что она вносит существенные дополнения в понимание информационной компетентности педагога; В статье представлены факторы и педагогические условия формирования информационной компетентности педагога.

Практическая значимость статьи заключается в том, что выявленные условия формирования информационной компетентности могут способствовать развитию у педагогов качеств психики и личности, необходимых для успешного формирования информационной компетентности в системе высшего образования и повышения квалификации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Авдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации. М.: ВЛАДОС, 1994.-336 с.
2. Аверкин В. Н., Федорова Е. А. Учебно-консультационный центр дистанционного образования как организационная форма повышения квалификации педагогических работников. <http://ito.edu.ni/2003/X/X-0-1970.html>.
3. Адольф В. А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя: Автореф. дис.д-ра пед. наук. -М., 1997. -49 с.
4. Актуальные проблемы педагогики в подготовке преподавателя и повышении его квалификации / Под ред. Г. А. Засобиной, Н. В. Савина, Т.А Вороновой. Иваново, 1998.- 112 с.
5. Акуленко В. Л., Босова Л. Л. К вопросу об уточнении понятий «ИКТ-компетенция» и «ИКТ-компетентность» // Ученые записки. Вып. 17. - М.: ИИО РАО, 2005.-С. 3-8.

АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ ЯК ФОРМА ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Мацюк Галина Ростиславівна

канд. наук соц. ком., доцент

Мацюк Софія Олександрівна

студентка

Тернопільський національний технічний

університет імені Івана Пулюя

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Важливим чинником ефективної роботи освітніх інституцій виступає забезпечення та дотримання академічної доброчесності, що закріплена як у етичних, так і в правових нормах. Тому це питання потребує перш за все теоретичного осмислення.

Ціль роботи. Мета роботи полягає в дослідженні особливостей понять «академічний плагіат», «самоплагіат» у нормативно-правових документах України.

Матеріали та методи. Поняття «академічної доброчесності» є предметом обговорення в ряді наукових досліджень. У монографії [1] знаходимо пояснення академічної доброчесності як складника академічної культури у впливі на якість вищої школи. Суліма Є., Деніжна С. [2] розглядають проблеми етичного та нормативно-правового регулювання процесу формування академічної доброчесності в закладах вищої освіти. Проблемою дослідження показників та критеріїв оцінювання академічної доброчесності займалися Козубцов І., Сілко О. та інші [3].

Для вирішення поставлених завдань використовувалася сукупність методів теоретичного дослідження: аналізу та узагальнення наукової літератури та законодавчих документів щодо проблеми дослідження; синтезу при уточненні об'єкта дослідження; метод аналітично-порівняльного аналізу при аналітично-порівняльному оцінюванні змісту досліджуваних понять; узагальнення для формулювання висновків.

Результати та обговорення. Проблема академічної доброчесності набирає стрімких обертів у наукових спільнотах. Відповідно до чинного Закону України «Про освіту» академічна доброчесність – це «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [4]. Відповідно до цього закону дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає оформлення посилань на першоджерела в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей, узятих з них. Один із видів порушення академічної доброчесності Закон визначає академічний плагіат. Розглянемо представлення цього поняття у законодавчих документах.

Відповідно до ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» плагіатом є «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору» [5]. Аналогічне визначення даного поняття подано в ч. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту» та ч. 6 ст. 69 чинного Закону України «Про вищу освіту». У цих законодавчих документах академічний плагіат трактується як «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства» [6, 7]. Проте важливо звернути увагу на той факт, що у ч. 3 ст. 433 Цивільного кодексу України «авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі» [8], тобто, відсутність покликань на чужі ідеї, процеси, методи діяльності та математичні концепції не є академічним плагіатом.

Надзвичайно цікавим є зауваження, яке подає Міністерство освіти і науки України в Листі «До питання уникнення проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності» № 1/9-263 від 20 травня 2020 року [9]

помилкою є наявність академічного плагіату за результатами комп'ютерної перевірки тексту без подальшого аналізу виявлення збігів експертів предметної галузі. Як далі зазначається, слід враховувати такі факти: комп'ютерні програми не виявляють некоректне запозичення з неоцифрованих джерел; виявлення збігів залежить і від наповнення бази, що використовується комп'ютером, налаштувань програмного забезпечення тощо; потрібно брати до уваги окремі види текстів, наприклад, відомі формулювання математичних теорем та їх доведення, опис стандартних методик, фрагменти літературних творів, документи законодавства тощо. Таким чином, висновок щодо наявності академічного плагіату мають робити кваліфіковані експерти.

Ще одне питання, на яке ми уже звертали увагу у нашому попередньому дослідженні [10] – це поняття «самоплагіату», яке часто спостерігається і викликає чималі дискусії у колі науковців. Звичайно, що під час оформлення та апробації наукової роботи автори використовують свої попередні публікації у новій науковій роботі. Таким чином постає питання, чи буде це вважатися плагіатом, а саме, самоплагіатом, тобто некоректним використанням вже опублікованих результатів досліджень з погляду академічної етики? Виходячи із визначення поняття «самоплагіату» у Законі України «Про освіту» як «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів» [6], можемо стверджувати, що оформлення в роботі автором посилання на свої попередні публікації не є порушенням академічної доброчесності. Тут можна говорити про таке поняття як «самоцититування», що не є порушенням наукової етики. У Листі Міністерства освіти і науки України № 1/9-263 від 20 травня 2020 року пояснюється, що самоплагіатом вважається, коли автор публікує свою роботу (її частину), подаючи її як нове дослідження; використовує результати досліджень у новій роботі без посилань; одночасно публікує статтю чи її переклад у кількох виданнях; подає одні й ті самі результати в звітах різних проєктів [9]. Але варто зауважити, як зазначається у Листі, що не всі текстові збіги є самоплагіатом і не потрібно оформляти посилання чи як цитату. Такими

є текстові збіги, у яких не подано наукових результатів автора. Вони можуть стосуватися опису предметної галузі, уже відомих результати досліджень інших авторів, представлення відомих методики досліджень та ін.

Проте не забуваємо про те, що надмірні посилання на власні опубліковані роботи провідними науковими виданнями розглядаються все ж таки як порушення академічної доброчесності з ціллю штучного підвищення показників автора у наукометричних базах.

Висновки. Таким чином, ми сміливо можемо сказати, що під час написання наукового тексту не можливо уникнути текстових збігів. Тому постає питання уникнення помилок, які трапляються у наукових роботах, а саме уміння правильно оформити текст наукової роботи, дотримуючись академічної етики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики» / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.

2. Суліма Є., Деніжна С. Академічна доброчесність: етичне та нормативно-правове регулювання в університетському співтоваристві *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2020. № 2 (10). С.120-141.

3. Показники та критерії оцінювання рівня академічної доброчесності здобувачів вищої освіти. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. Випуск № 49. 2022. С. 38-47.

4. Про освіту : Закон України. URL: <http://surl.li/ixnq> (дата звернення: 19.04.2024).

5. Про авторське право і суміжні права : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення: 19.04.2024).

6. Про освіту : Закон України. URL: <http://surl.li/ixnq> (дата звернення: 21.04.2024).

7. Про вищу освіту : Закон України. URL: <http://surl.li/jhtp> (дата звернення: 21.04.2024).

8. Цивільний кодекс України. URL: <http://surl.li/kixz> (дата звернення: 21.04.2024).

9. До питання уникнення проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності : Лист Міністерства і освіти України № 1/9-263 від 20 травня 2020 року. URL: <http://surl.li/dewfy> (дата звернення: 20.04.2024).

10. Мацюк Г. Академічний плагіат, самоплагіат як форми порушення наукової етики // Академічна доброчесність: виклики сучасності : збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян. Варшава, Республіка Польща, 2022. С. 114-118.

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Розлуцька Галина Миколаївна,

д.пед.н., професор

Клопотар Катерина Олександрівна,

Боженко Анастасія Володимирівна,

студенти

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Вступ. / Introductions. Актуальність проблеми використання освітніх технологій у початковій пояснюється процесами модернізації в національній освіті, що здійснюються здійснюється на основі використання інноваційних систем. Разом з тим, суспільно-політичні, соціальні чинники сьогодення вимагають від вчителя початкових класів майстерного володіння сучасними технологіями. Проте, вчителі часто відчують труднощі в їхній реалізації, що зумовлено, в основному, суперечливим трактуванням суті поняття «освітня технологія» та суперечливою оцінкою ефективності інноваційних освітніх технологій, які пов'язані із дистанційною освітою тощо.

Мета роботи. / Aim. Метою публікації є виявити особливості використання технологій в освітньому процесі початкової школи.

Матеріали та методи./Materials and methods. В ході дослідження були використані теоретичні методи: аналіз наукових джерел, власного досвіду та педагогічної практики (порівняльний, ретроспективний), узагальнення, систематизація результатів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Державний стандарт початкової освіти, концепція «Нова українська школа», нормативно-методичне забезпечення початкової освіти спрямовує педагогів на технологізацію освітнього процесу використанням освітніх технологій, зокрема особистісно зорієнтованих, інтерактивних, ігрових, медіаосвітніх, формування критичного мислення, організації успішної діяльності тощо. Використання технологічного підходу дає змогу забезпечити радість пізнання через дослідницьке та проєктне

навчання; відстежувати зв'язок навчального матеріалу з життям; формувати креативне й критичне мислення молодших школярів; розвивати мотивацію учнів до навчання, їхню здатність розв'язувати проблеми; ефективно спілкуватися, організовувати свою діяльність, здійснювати рефлексію, що в сукупності забезпечує сформованість уміння вчитися як ключової компетентності.

Аналіз джерельної бази дозволив О. Янкович з-поміж більше 300 визначень поняття «освітні (педагогічні) технології» виокремити основні. До прикладу: 1) освітня технологія як новітній технічний *засіб*; 2) освітня технологія як відкрита *система*, що складається із взаємопов'язаних елементів: цілей, змісту, форм, методів, засобів взаємодії вчителя й учнів та результату; 3) освітня технологія як *сукупність дій чи діяльність*, спрямована на досягнення результату, що відповідає визначеній меті; 4) освітня технологія як проєкт (*модель*) освітнього процесу, у якому чітко сформульовані цілі та відбувається орієнтація на результат; 5) освітня технологія як *галузь науки* або педагогічного знання чи наука (Янкович О. І., 2008)

Значна кількість визначень свідчать про дискусійний характер змісту поняття «освітня технологія» та різні підходи науковців до процесу технологізації освіти. Зрозуміло, що це свідчить про велику кількість класифікацій освітніх технологій, їх стільки ж, скільки і визначень самого поняття. Так, І. Підласий наводить існування трьох технологій: продуктивної, поблажливої та партнерської (Підласий І. П., 2004).

Нам імponує класифікація М. Чепіль і Н. Дудник, представлена загальнопедагогічними (загальна організація освітніх процесів), предметними або галузевими (за галузями знань), локальними або модульними (відображають педагогічних явищ) технології. Науковиці визнають існування ще й вузькодидактичних (специфічні методики, способи організації педагогічної взаємодії між учителями та учнями для досягнення конкретного результату) (Чепіль М. М., 2012).

Науковицями О. Янкович, І. Кузьма представлено класифікацію

технологій, спрямованих на формування ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів молодшого шкільного віку, в якій виокремлено дві групи: елементарні (які ще називають методами, методиками або навчальними технологіями) та комплексні. Елементарні (загальнометодичні) технології зазвичай є компонентами складніших за ієрархією (мета- й макро-) комплексних технологій. Терміном «загальнометодичні технології» окреслено їхню відмінність від тих технологій-методик, які реалізуються під час вивчення предметів мовнолітературної, математичної, природничої, фізкультурної та інших освітніх галузей. Окреслено види найбільш поширених елементарних, або загальнометодичні технології такі як: ігрові, проєктні, технології кейсів (case-study), проблемного навчання, портфоліо тощо; представлено технології, спрямовані на формування ключових компетентностей та наскрізних умінь у початковій школі: критичного мислення, творчості, вміння вчитися, інформаційно-комунікаційної компетентності, соціальної та громадянської компетентності, інноваційності й підприємливості (Янкович О., Кузьма І., 2020).

Науковиці Т. Фефілова, Ю. Саєнко наголошують на постійному виникненні розриву між потенційним рівнем засвоєння навчального матеріалу учнями і тими технологіями, які використовуються у початковій школі (Фефілова Т., Саєнко Ю., 2015). Це твердження підтверджується нашим педагогічним досвідом. Практика свідчить, що поява технологій випереджає потреби початкової освіти, незважаючи на те, що від обраної освітньої технології, ступеня її адекватності ситуації та контингенту учнів багато в чому залежить якість навчання.

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на поширенні у педагогічній практиці початкової освіти інноваційних технологій, зокрема тих, виникнення яких обумовлене розвитком цифрових технологій під час дистанційного навчання. О. Рибак зазначає, що цифровою можна вважати будб-яку освітню технологію, що реалізується на комп'ютерних пристроях (Рибак О. П., 2023)

У наших попередніх публікаціях представлено дослідження щодо

використання цифрових технологій та їх інструментальних можливостей в новій українській школі. Так, у співавторстві з О. Невмержицькою, В. Назаровим, Є. Гайович, В. Куруц розкрито потенціал сервісів Google з розмаїттям контенту (електронні курси, тренажери, засоби взаємодії вчителя та учня, системи дистанційного навчання та ін.) для забезпечення технологічного інструментарію початкової освіти (Розлуцька Г., Гайович Є., Куруц В., 2023), (Розлуцька Г., Невмержицька О., Назаров В., 2022)

Науковиця О. Комар в арсеналі технологій виділяють як інноваційну-інтерактивну. Погоджуємось з наведеною думкою, оскільки інтерактивна технологія відповідає концептуальним напрямам нової української школи. На переконання науковиці інтерактивна технологія ефективна для взаємодій між учасниками процесу навчання. Інтерактивне навчання через діалог зберігає кінцеву мету і основний зміст освітнього процесу, уможливорює взаєморозуміння та співпрацю як учителя з учнями, так і учнів між собою. Тому, окрім навчальних цілей, у процесі таких взаємодій, учнями усвідомлюється цінність інших людей, їхніх думок та інтересів, формується потреба в спілкуванні з ними, у їх підтримці, що характерно для найкращих моделей суб'єкт – суб'єктного і особистісно орієнтованого навчання (Комар О. А, 2011).

Розглядаючи освітню технологію, як спосіб спільної діяльності вчителя та учнів О. Янкович, І. Кузьма наголошують, що основне — використання технології для досягнення мети цілей освітнього процесу. У початковій школі воно має специфіку: домінує цілеутворення вчителя, який поступово залучає до цієї діяльності учнів. (Янкович О., Кузьма І., 2020). Інтерактивні технології через діалог зберігають кінцеву мету і основний зміст освітнього процесу, уможливають взаєморозуміння та співпрацю як учителя з учнями, так і учнів між собою. Тому, окрім навчальних цілей, у процесі таких взаємодій, учнями усвідомлюється цінність інших людей, їхніх думок та інтересів, формується потреба в спілкуванні з ними, у їх підтримці, що характерно для найкращих моделей суб'єкт – суб'єктного і особистісно орієнтованого навчання.

Для визначення ефективності освітніх технологій науковці розробляють критерії технологічного процесу. Так, О. Янкович, І. Кузьма вважають основними такі: системність, ефективність, оптимальність, алгоритмічність, діагностичність, відтворюваність, прогнозованість, ієрархічність тощо. Критерії ще трактують як вимоги. Головними вимогами до освітніх технологій, окрім перерахованих, вважаються: концептуальність і науковість, структурованість, керованість, запланована ефективність, оптимальність витрат, можливість тиражування та перенесення в нові умови (Янкович О., Кузьма І., 2020).

Висновки. Вищенаведене свідчить про необхідність технологізації освітнього процесу в національній початковій школі, відповідно до сучасного нормативно-методичного поля. Аналіз джерельної бази, педагогічна практика вказують, що освітні технології початкової освіти застосовують лише окремі учителі, хоча у наукових дослідженнях представлено чимало видів освітніх технологій, їх класифікацій розроблено критерії діагностики ефективності. Проблему становить дискусійний характер змісту поняття «освітня технологія» та різні підходи науковців до суті процесу технологізації освіти.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Савченко Вікторія Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри виховання та культури здоров'я

Лаврова Лариса Василівна,

кандидат філософських наук, доцент,
завідуюча кафедрою виховання та культури здоров'я

Побоча Тетяна Дмитрівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри виховання та культури здоров'я

Сілошенко Ірина Анатоліївна,

старший викладач кафедри
виховання та культури здоров'я
Дніпровська академія неперервної освіти
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Розбудова незалежної України, відродження української нації спонукають до нового бачення підготовки вихователя закладу дошкільної освіти до застосування інноваційних технологій, спрямування їх на потреби людини й держави. Глибокі соціально-економічні трансформації суспільства, розвиток економіки на ринкових засадах, поява ринку праці і зростання сектора освітніх послуг вимагає якісних змін у концептуальних засадах професійної підготовки вихователя закладу дошкільної освіти до застосування інноваційних технологій.

Зміна змісту та характеру праці сучасних кваліфікованих робітників, перехід на міжнародні стандарти роблять ще більш важливим для компаній забезпечення належної підготовки працівників для того, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці. Змінюються і вимоги суспільства до сучасних вихователів закладу дошкільної освіти, готових до інновацій. Тому важлива роль системи неперервної освіти полягає у підготовці педагогічних кадрів з інноваційним мисленням та здатністю до моделювання інноваційних педагогічних процесів.

Сьогодні заклади освіти повинні розуміти важливість підготовки вихователя нової формації.

Ціль роботи./Aim. Розуміння важливості професійної підготовки вихователя закладу дошкільної освіти до застосування інноваційних технологій навчання та створення умов для ефективності впровадження інноваційних технологій в навчальний процес.

Матеріали і методи./Materials and methods. Здатність до запровадження інноваційних технологій у педагогічної діяльності є закономірним наслідком спеціальної освіти, самовизначення, самоосвіти і виховання. Це психічний, активний і дієвий стан особистості, складна якість, інтегрована система якостей педагога. Вона регулює інноваційні педагогічні дії та забезпечує їх ефективність.

Педагогічні інновації, як і всі інновації, створюють проблеми, пов'язані з необхідністю інтеграції інноваційних програм у національні навчальні плани та співіснуванням різних педагогічних концепцій. Ці інновації вимагають принципово нових методичних розробок і нових якостей педагогічної творчості.

Не менш важливою є проблема адаптації інновацій у професійній практиці вихователя закладу дошкільної освіти. Часто це є наслідком спроб адаптувати педагогічні прийоми, елементи та зміст освіти, які довели свою ефективність в інших сферах, до конкретних ситуацій. Таке механічне перенесення призводить до втрати суті та глибини інновації, часто спричиняє дискредитацію, розчарування серед багатьох і появу нової хвилі консерватизму [1, с. 4].

Для того, щоб інновації були успішними, вихователі закладу дошкільної освіти повинні усвідомлювати практичну значущість різних видів інновацій в освітньому процесі не тільки професійно, але й особистісно. Однак залучення вихователів закладу дошкільної освіти до інноваційних процесів часто відбувається спонтанно, без урахування їхньої професійної та особистісної спроможності до інновацій.

Професійна підготовка до запровадження інноваційних технологій у педагогічної діяльності - це специфічний особистісний стан, який передбачає наявність мотивації та ціннісного ставлення до професійної діяльності, ефективних способів і засобів досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії.

Професійна підготовка є основою для активної соціальної, професійної та педагогічної ролі в професії, що спонукає до інновацій та підвищує продуктивність праці. Багато проблем, з якими стикаються вихователі, що працюють інноваційно, також пов'язані з низькою інноваційною компетентністю.

Інноваційна компетентність вихователя закладу дошкільної освіти - це система мотивів, знань, умінь, навичок, здібностей та особистісних характеристик, які забезпечують ефективне використання інноваційних педагогічних технологій у роботі з вихованцями.

Складовими інноваційної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти є поінформованість про інноваційні педагогічні технології, відповідні знання їх змісту та методики, висока культура використання інновацій у навчально-виховному процесі, особиста переконаність у необхідності використання інноваційних педагогічних технологій [2, с. 72].

Здатність до запровадження інноваційних технологій - це внутрішня сила, яка формує інноваційну установку педагога. За структурою це складне інтегративне утворення, що охоплює різні риси, характеристики, знання та вміння. Як ключовий компонент професійної компетентності, вона є необхідною умовою для повної реалізації здібностей та розкриття творчого потенціалу ефективного педагога.

Джерелами формування інноваційної компетентності є питання, пов'язані з особистісним розвитком вихователя, його професійною орієнтацією, професійною підготовкою, навчанням і самоосвітою, професійним самовизначенням.

Кожний сучасний вихователь закладу дошкільної освіти на сьогоднішній

день повинен оволодіти нетрадиційними і складними технологіями в освіті. Головною вимогою є вдосконалення навчального процесу через посилення його привабливості та результативності, вводити нові форми і технології навчання, зокрема інноваційні технології.

Розглянемо сутність поняття «інноваційні технології».

Сутність поняття «інноваційні технології» полягає в тому, що останні представляють собою сукупність методів, прийомів і засобів, які дозволяють підвищити ефективність і результативність діяльності у певній сфері.

Інноваційні технології можуть бути використані в різних сферах, зокрема в освіті, науці, виробництві, бізнесі та менеджменті.

Основні риси інноваційних технологій:

– *Новизна*: Інноваційні технології відрізняються від традиційних підходів, будучи новими або вдосконаленими способами реалізації завдань.

– *Ефективність*: Головна мета інноваційних технологій - досягнення кращих результатів порівняно з традиційними методами. Вони покликані забезпечити більш швидку, якісну або ефективну реалізацію завдань.

– *Креативність*: Інноваційні технології часто передбачають творчий підхід до вирішення проблеми або створення нового продукту. Вони сприяють залученню нових ідей та концепцій.

– *Ризик та невизначеність*: Впровадження нових технологій часто пов'язане з певним ризиком, оскільки їхні результати можуть бути непередбачуваними. Проте, цей ризик може призвести до інноваційних революцій у відповідних галузях.

– *Зміна парадигми*: Інноваційні технології можуть призвести до зміни парадигми у діяльності, перетворюючи традиційні підходи та стандарти.

– *Адаптованість*: Інноваційні технології можуть бути адаптовані до конкретних потреб, галузей або ситуацій.

– *Інтердисциплінарність*: Інноваційні технології часто поєднують знання і підходи з різних галузей для досягнення більш ефективних результатів.

Так, інноваційні технології є ключовим елементом сучасного розвитку,

який дозволяє вирішувати складні завдання, покращувати якість життя, ефективність діяльності та сприяє створенню нових можливостей для розвитку

У сфері освіти інноваційні технології спрямовані на створення умов для всебічного розвитку особистості вихованця, формування його творчих здібностей і навичок, а також на підвищення якості освітнього процесу.

Професійна підготовка вихователя закладу дошкільної освіти до застосування інноваційних технологій - це сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного використання інноваційних технологій у дошкільній освіті.

Якщо розглянути структуру професійної підготовки вихователя закладу дошкільної освіти до застосування інноваційних технологій то вона буде включати такі компоненти:

1. Теоретичні знання про інноваційні технології в дошкільній освіті:
  - сутність інноваційних технологій в дошкільній освіті;
  - класифікація інноваційних технологій в дошкільній освіті;
  - переваги використання інноваційних технологій в дошкільній освіті;
  - методика використання інноваційних технологій в дошкільній освіті.
2. Уміння використовувати інноваційні технології в дошкільній освіті:
  - створення інноваційних освітніх середовищ;
  - розробка інноваційних освітніх програм;
  - використання інноваційних методів і прийомів навчання;
  - організація інноваційних освітніх заходів.
3. Навички використання інноваційних технологій в дошкільній освіті:
  - навички роботи з комп'ютером;
  - навички роботи з інтерактивними дошками;
  - навички роботи з мультимедійними матеріалами;
  - Навички роботи з електронними освітніми ресурсами.

Отже, професійна підготовка вихователя закладу дошкільної освіти до застосування інноваційних технологій є важливою умовою для якісної дошкільної освіти.

Інноваційні технології дозволяють зробити навчання більш цікавим, захоплюючим і ефективним. Вони допомагають вихователям реалізувати індивідуальний підхід до кожного дитини, розвивати її творчі здібності та особистісні якості.

Результати и обговорення./Results and discussion.

Наша мета – довести, що професійна підготовка вихователя закладу дошкільної освіти має пріоритет при застосуванні інтерактивні технології навчання в закладі освіти, але це не означає, що потрібно використовувати тільки інтерактивні технології.

Для навчання важливі всі види методів і всі рівні пізнання. Для того щоб не відставати від вимог часу, відбувається інтенсифікація освітнього процесу на основі впровадження в нього інтерактивних технологій навчання, створення психологічно комфортного середовища, що забезпечує свободу вихователів у виборі освітніх форм і методів.

Великий потік інформації в даний час вимагає впровадження таких технологій і методів навчання, які дозволяють за досить короткий термін передавати досить великий обсяг знань, забезпечити високий рівень оволодіння учнями досліджуваного матеріалу і закріплення його на практиці.

Висновки./Conclusions.

Таким чином, можна зробити висновок, що підготовка вихователів закладу дошкільної освіти до застосування інноваційних технологій навчання суттєво підвищує ефективність викладання, наочно демонструє переваги особистісно-орієнтованого навчання, дозволяє викладачу переставити акценти в методиці викладання предмета, підвищити інтерес вихованців до занять, дозволяє залучити до активної форми роботи на занятті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири: монографія. За ред. І. А. Зязюна. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ: Віпол, 2000. С. 134–157.
2. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: монографія. Київ: Наук. світ, 2008. 318 с.

ДІАЛОГОВИЙ ПІДХІД НА НЕСТАНДАРТНИХ УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Сервачук Ксенія Костянтинівна

Студентка

Донецький національний технічний університет

м. Луцьк, Україна

Вступ. У сучасному світі знання англійської мови є невід'ємною частиною успішної людини. Вміння спілкуватися англійською мовою є необхідною умовою для отримання якісної освіти, кар'єрного зростання та особистого розвитку.

Формування комунікативних компетентностей учнів є одним з головних завдань навчання англійської мови у школі. Однак традиційні уроки англійської мови часто не дозволяють учням повною мірою використовувати свої мовні навички для спілкування. Діалоговий підхід на нестандартних уроках англійської мови є одним із способів вирішення цієї проблеми. Він дозволяє учням активно використовувати мову для спілкування у різних ситуаціях, що сприяє їхньому всебічному розвитку.

Поняття нестандартного уроку досліджували С. Антипова, В. Паламарчук, Д. Рум'янцева, а особливості нестандартного уроку визначали Е. Печерська, О. Митник, В. Шпак, класифікації нестандартних уроків подавали І. Малафіїк, М. Вашуленко.

Українські науковці О. Антипова, В. Паламарчук та Д. Рум'янцева стверджують, що нестандартний урок – це урок, який структурований таким чином, щоб викликати інтерес учнів і сприяти їхньому розвитку та вихованню. Нестандартні уроки – це своєрідне педагогічне явище, яке бурхливо розвивається та постійно набуває нових форм.

Мета. У рамках дослідження вивчаються аспекти використання діалогових технік на нестандартних уроках англійської мови у профільній

школі. Зокрема, такі питання:

- які діалогові техніки можна використовувати на нестандартних уроках англійської мови?
- які переваги використання діалогових технік на нестандартних уроках англійської мови?
- який вплив діалогових технік на нестандартних уроках англійської мови на розвиток комунікативних компетенцій учнів?

Об'єктом дослідження у роботі є комунікативна компетентність з англійської мови учнів профільної школи.

Предметом дослідження виступає діалоговий підхід на нестандартних уроках англійської мови у профільній школі.

Матеріали та методи. У даній роботі для дослідження використовуються такі матеріали як наукові статті. Основним емпіричним методом дослідження виступає аналіз наукових робіт, а теоретичним методом є вивчення поданої інформації та надання власних досліджень.

Результати та обговорення. Розглянемо детальніше визначення, які наведено у цій статті.

Нестандартний урок – це урок, який не відповідає традиційній схемі проведення уроку. Він може відрізнятися за формою, методами навчання, змістом або цілями. Нестандартні уроки часто використовують для того, щоб зробити навчання більш цікавим і захоплюючим для учнів. Вони можуть також використовуватися для того, щоб зацікавити учнів у вивченні певної теми або для того, щоб допомогти їм краще засвоїти матеріал. Отже такі уроки мають позитивний вплив на навчання.

Щодо компетентності, то це сукупність знань, навичок, вмінь, досвіду і характеристик, необхідних для успішного виконання певної ролі, завдання або професійної діяльності. Визначення компетентності може варіюватись залежно від контексту і дисципліни, однак загальною ознакою є здатність ефективно застосовувати знання і вміння в реальних ситуаціях. Наприклад, в освітньому контексті компетентність може означати здатність студента до розв'язання

завдань із заданої дисципліни, а також критичного мислення, комунікації та співпраці.

У професійному контексті компетентність визначається як сукупність знань, навичок і вмінь, необхідних для виконання конкретної професії або посади. Науковці також розглядають компетентність як динамічне поняття, яке може розвиватись і змінюватись з часом. Вона може набуватись через навчання, практику, самостійну роботу і взаємодію з оточуючим середовищем.

Комунікативна компетентність – це здатність ефективно спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях. Вона включає в себе не лише мовні навички, але й розуміння соціокультурних норм, невербальних сигналів і вміння адаптуватися до комунікативних потреб співрозмовника.

Комунікативна компетентність передбачає:

- мовні навички – вміння використовувати мову правильно, багатоаспектно і адекватно відносно контексту. Це включає граматику, лексику, фонетику і розуміння мовних структур;
- соціокультурне розуміння – знання про соціальні і культурні нюанси мовлення, мовні норми, етикет, норми поведінки і спілкування в різних ситуаціях і середовищах;
- невербальна комунікація – здатність розуміти та використовувати невербальні сигнали, такі як жести, міміка, тон голосу, контакт очима і тілесна позиція, для передачі повідомлень і виявлення емоцій.
- стратегії комунікації – володіння навичками активного слухання, вміння ставити запитання, виявляти емпатію, вирішувати конфлікти, дотримуватись взаєморозуміння і встановлювати ефективний контакт зі співрозмовником.

Одним із важливих підходів навчання - є діалоговий підхід, який є методологічним та акцентує увагу на взаємодії між вчителем і учнями, а також між самими учнями під час навчального процесу. Цей підхід сприяє активному залученню учнів до вивчення матеріалу, розвитку їхніх критичного мислення, комунікативних навичок та здатності до спільної творчої діяльності.

Розглянемо відмінності стандартних уроків та нестандартних.

На стандартному уроці англійської мови діалогічний підхід часто використовується у вигляді фронтальних бесід, індивідуальних відповідей учнів на запитання вчителя. У таких випадках учитель є основним джерелом інформації, а учні виконують роль пасивних слухачів або виконавців.

На нестандартному уроці англійської мови діалогічний підхід може набувати різних форм. Наприклад, учитель може використовувати методи в яких учні беруть на себе різні ролі і ведуть діалоги між собою. Також можна використовувати метод поєднання учнів у групи для роботи над спільним завданням, яке передбачає активне спілкування між ними.

Основні відмінності між діалогічним підходом на стандартному уроці англійської мови та на нестандартному уроці англійської мови можна представити так:

Таблиця 1

Порівняння стандартного і нестандартного уроку.

Характеристика	Стандартний урок	Нестандартний урок
Роль учителя	Основне джерело інформації	Модератор, помічник, співучасник
Роль учнів	Пасивні слухачі або виконавці	Активні учасники навчального процесу
Форма діалогу	Фронтальні бесіди, індивідуальні відповіді	Рольові ігри, проекти, дискусії
Напрямок діалогу	Від учителя до учнів	Від учнів до учнів, від учителя до учнів
Мета діалогу	Передача інформації, перевірка знань	Розвиток комунікативних навичок, творчого мислення, критичного мислення

На нестандартних уроках англійської мови можна використовувати широкий спектр діалогових технік:

- рольові ігри – це один із найпопулярніших способів використовувати діалог на уроках англійської мови. Учні можуть грати ролі людей з різних ситуацій, що дозволяє їм практикувати різні види спілкування. Наприклад, учні можуть грати ролі туристів, які подорожують до іншої країни,

або працівників різних професій;

- дискусії – це ще один ефективний спосіб використання діалогу на уроках англійської мови. Учні можуть обговорювати різні теми, що дозволяє їм розвивати навички аргументації та критичного мислення. Наприклад, учні можуть обговорювати поточні події, соціальні проблеми або літературні твори;

- проектна робота – це спосіб використання діалогу для вирішення практичних завдань. Учні можуть працювати в групах, щоб розробити план або презентацію, що вимагає від них спілкування та співпраці. Наприклад, учні можуть провести дослідження про певну тему;

- інтерв'ю – як спосіб використання діалогу для отримання інформації від інших людей. Учні можуть інтерв'ювати своїх однокласників та вчителів;

- пісні та вірші – використовуються для творчого самовираження. Учні можуть співати пісні або розповідати вірші, що вимагає від них використання різних мовних активностей.

Діалог дозволяє учням практикувати використання мови в цікавих та захоплюючих ситуаціях. Коли учні відчують, що вони беруть участь у чомусь цікавому та значущому, вони більш мотивовані до навчання. Також цей метод дозволяє учням працювати разом для досягнення спільної мети. Це допомагає їм розвивати навички співпраці та взаємодії, які є важливими для успішної роботи та навчання.

Діалоговий підхід має позитивний вплив на розвиток комунікативних компетенцій учнів та сприяє:

- розвитку умінь говоріння, розуміння на слух, читання, письма;
- розвитку критичного мислення, творчості, комунікативних навичок;
- підвищенню мотивації до навчання.

Висновки. Отже, результати дослідження свідчать про те, що використання діалогових технік на нестандартних уроках є ефективним способом формування комунікативних компетенцій учнів.

У підсумку слід зазначити, що:

- вчителю варто використовувати сучасні методи та способи навчання;
- важливо спонукати дітей брати активну участь у дискусіях за допомогою різних форм викладення навчального матеріалу.

Використання діалогового підходу на нестандартних уроках англійської мови у профільній школі сприяє підвищенню мотивації учнів до навчання, розвитку мовлення та отриманню якісних знань з англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наукова стаття: «Нестандартний урок у початковій школі як педагогічна інновація». С. Ю. Голинська, Т. О. Прибора. URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/3/Golincka.pdf>
2. Наукова стаття: «Визначення поняття «компетентність»: теоретичний аспект». В. В. Мачуський. URL: <https://core.ac.uk/reader/32305020>
3. Наукова стаття: «Концептуальні положення професійної педагогічної освіти в аспекті полікультурності». Н. В. Якса. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12083418.pdf>
4. Наукова стаття: «Комунікативна компетентність як педагогічна категорія». К. В. Крилова. URL: <file:///C:/Users/LENOVO/Downloads/alex,+%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D0%9A.%D0%92..pdf>
5. Наукова стаття: «Застосування інтерактивних технологій у викладанні англійської мови». Тетяна Цепко. URL: [ZASTOSUVANNA_INTERAKTIVNIH_TEHNOLOGIJ_U_VIKLADANNI.pdf](#)
6. Наукова стаття: «Інтерактивне навчання англійської мови: комунікативні ігри, таблиці та схеми». В. Г. Чорнобай. URL: [Interaktivne_navcanna_anglijskoi_movi_komunikativn.pdf](#)

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВЧИТЕЛЯ

Скоромна Маріанна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогічних технологій початкової освіти.

Негодяєва Анна,

Студент 4 курсу

початкового навчання

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions.

Організація освітнього середовища є однією з ключових складових успішного розвитку освітньої системи. У контексті Нової української школи, яка орієнтується на впровадження інноваційних методів навчання та сприяння особистісному зростанню кожного учня, організація освітнього середовища набуває особливого значення. Це означає надання вчителю можливості самостійно обирати методи, підходи та засоби навчання, спираючись на свої професійні знання та досвід. Формування організації освітнього середовища учителя є важливим аспектом для розвитку освіти та забезпечення високого якості навчання та виховання. Організація освітнього середовища означає його право на самостійний вибір методів викладання, навчальних матеріалів та оцінювання, а також вільну виразність своєї думки та дослідницької роботи. [1]

Мета роботи. / Aim.

Головна мета цього дослідження полягає в аналізі та вивченні сучасних підходів до формування освітнього середовища вчителя. Конкретні завдання включають:

1. Визначення основних компонентів, які впливають на створення ефективного освітнього середовища.
2. Аналіз та оцінка існуючих методів та підходів до організації навчального процесу в сучасному освітньому середовищі.

3. Вивчення впливу сучасних технологій, інтерактивних методів та індивідуалізованого підходу на якість навчання та розвиток учнів.

4. Аналіз взаємозв'язку між професійним розвитком вчителів та формуванням якісного освітнього середовища. [2]

5. Розробка рекомендацій для вчителів та освітніх закладів з метою оптимізації освітнього середовища та підвищення якості навчання.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для дослідження були використані наукові статті, публікації та інтерв'ю з педагогами. Методи дослідження включали аналіз, порівняння та синтез інформації. Проведення систематичного аналізу наукових статей, монографій, нормативно-правових документів, звітів та публікацій з метою вивчення теоретичних основ та історичного контексту розвитку організації освітнього середовища вчителя. Розроблення анкет для вчителів, спрямованих на вивчення їхнього розуміння та досвіду використання організації освітнього середовища, визначення викликів та перешкод у реалізації цього принципу, а також оцінку впливу організації освітнього середовища на якість навчання та взаємодію з учнями. Проведення спостережень за роботою вчителів у класному середовищі, вивчення методичних матеріалів, навчальних планів та програм з метою оцінки здійснення організації освітнього середовища та ідентифікації кращих практик. Залучення експертів у галузі освіти для отримання їхньої експертної думки щодо розвитку організації освітнього середовища вчителя, перевірки гіпотез та обговорення можливих шляхів її удосконалення. Проведення фокус-груп та індивідуальних інтерв'ю з вчителями для глибшого розуміння їхнього ставлення до організації освітнього середовища, виявлення переваг та обмежень її впровадження. Аналіз конкретних випадків успішної реалізації організації освітнього середовища вчителя у різних школах та розроблення рекомендацій на основі цих досвідів.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Відкритість до інновацій сприяє постійному розвитку та вдосконаленню навчального процесу. Вчителі мають можливість впроваджувати нові методи

викладання, технології та педагогічні підходи, що дозволяє їм адаптувати навчання до змінних потреб та очікувань учнів.

Адміністрація та керівництво навчальних закладів можуть підтримувати цю відкритість, забезпечуючи доступ до ресурсів, які сприяють впровадженню інновацій. Вчителі можуть брати участь у професійних розвиткових програмах, спільних проектах та обміні досвідом для вдосконалення своєї роботи.

Ця характеристика сприяє створенню навчального середовища, де вчителі є активними учасниками педагогічних інновацій і мають можливість вносити покращення у навчальний процес. В результаті цього учні отримують більш цікавий та актуальний досвід навчання, а освіта стає більш адаптивною та ефективною.

Спілкування з колегами та обмін досвідом є важливою складовою організації освітнього середовища вчителя та формування активного інтелектуального середовища в навчальних закладах.

Спілкування з колегами і обмін досвідом допомагають вчителям вдосконалювати свої навички та знання. Вони можуть вчитися від інших вчителів, які мають більший досвід або застосовують нові методи викладання. Це сприяє постійному професійному росту. [3]

Спілкування з колегами підтримує вчителів у відкритості до нових методів викладання та педагогічних інновацій. Вони можуть бачити, як інші вчителі використовують нові технології та підходи та навіть спробувати їх у своїй роботі.

Спілкування з колегами допомагає вчителям розширити свій кругозір. Вони можуть дізнатися про нові наукові дослідження, педагогічні тенденції та світовий досвід у галузі освіти. Вчителі можуть спільно обговорювати проблеми та пошукати нові підходи до навчання. Це стимулює творчий обмін ідей та сприяє вдосконаленню педагогічної практики.

Адміністрація навчальних закладів має створити умови для сприяння спілкуванню та обміну досвідом серед вчителів. Це може включати в себе організацію професійних спільнот, семінарів, та інших заходів, що сприяють

обміну знань та інновацій. Спілкування з колегами створює сприятливу атмосферу для розвитку організації освітнього середовища вчителя та покращення навчального процесу.

Отримані результати показали, що ефективна організація освітнього середовища залежить від інтеграції сучасних технологій, інтерактивних методів навчання та підтримки індивідуальних потреб учнів. Обговорення підкреслило важливість постійного професійного розвитку вчителів та адаптації до змін у навчальному середовищі.

Висновки./Conclusions.

Перш за все, вчителі повинні створювати атмосферу взаєморозуміння та поваги в класній кімнаті. У такому середовищі учні відчувають себе вільними виражати свої думки, навіть якщо вони відрізняються від загальноприйнятих. Це розвиває навички вільного обміну ідеями та стимулює педагогічний діалог. Крім того, вчителі повинні заохочувати учнів до розвитку критичного мислення. Вони мають створювати завдання та ситуації, які стимулюють учнів аналізувати інформацію, ставити запитання та аргументувати свої думки. Це розвиває навички критичного мислення, які є важливими в сучасному світі. [4]

Спільно з цим, вчителі повинні підтримувати різноманітність поглядів серед учнів. Вони повинні заохочувати учнів висловлювати різні думки та погляди на питання. Це розвиває толерантність до різноманітних поглядів і вчить учнів бачити різні сторони питань.

Тому, формування організації освітнього середовища вчителя є довгостроковим процесом, але воно є ключовим для створення сталого та інноваційного освітнього середовища. Організація освітнього середовища сприяє його професійному зростанню та підвищенню якості навчання, що безпосередньо впливає на розвиток освіти в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочубей, Н. П. Нова українська школа: вміння молодших школярів в англійському діалогічному мовленні / Н. П. Кочубей // Вісн. Київ. нац. лінгвіст. ун-ту. Серія : Педагогіка та психологія. – 2018. – Вип. 29. – С. 170–177.

2. Куц, О. В. Нова українська школа: педагогічна свобода вчителя, безпечний шкільний простір / О. В. Куц // Пед. майстерня. – 2018. – № 4. – С. 12–15 ; Мистецтво в шк.: Музика. Образотвор. мистецтво. Худож. культура. – 2018. – № 5. – С. 4–6.

3. Лавренчук, В. Реалізація ціннісних концептів мовно-літературної освіти в аспекті нової української школи / В. Лавренчук // Нова пед. думка. – 2018. – № 1. – С. 100–105.

4. Логачевська С. Особливості уроку математики Нової української школи / С. Логачевська // Початк. шк. – 2018. – № 4. – С. 8–11.

ІСТОРИКО–КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ «BELCANTO» В УКРАЇНІ

Соболева Олена Дмитрівна

доцент

Харківський держаний університет мистецтв
ім. І. П. Котляревського
м. Харків .Україна

Вступ. В наш час стиль «Belcanto» є однією з важливих технік професійного виконавства, яка надає можливість співакові продемонструвати свої найкращі природні якості та виконавську майстерність. У дослідженні ми звертаємося до історії зародження та особливостей розвитку стилю «Belcanto», в історико-культурному контексті, а також формуванні цього стилю з точки зору естетичного сприйняття, розвитку його художніх тенденцій, творчого потенціалу та потреб аудиторії.

Белькάνто (італ. *bel canto*, де *bello* – гарний, *cantare* – співати) – техніка віртуозного співу, яка характеризується плавним переходом від одного звуку до іншого, природнім звукодобуванням, насиченим та рівномірним звуком у всіх регістрах».

Стиль «Belcanto» виник в Італії на початку XVII ст. і був пов'язаний із формуванням жанру опери, в якому перед співаком ставала проблема слова, фразування, передача тонких нюансів поетичного тексту, краса вокалізації, гнучкість, легкість та рівність звучання, віртуозне володіння голосом. Арія як основна вокальна форма в опері дала можливість співакові продемонструвати свої найкращі природні якості та виконавську майстерність.

Про ранні особливості розвитку «Belcanto» у Музичній енциклопедії зазначається так: «Belcanto заснований на виразній кантилені, піднесеному поетичному тексті, невеликих колоратурних прикрасах, які вводяться для посилення драматичних ефектів; саме вокальне виконання відрізняється чутливістю та патетичністю». Вагоме значення в становленні оперного жанру та стильових основ «Bel canto» мала поява перших зразків *dramma per musica*

(“Дафна” (1598), “Еврідика” (1660), здійснених “Флорентійською камератою” з участю композитора і виконавця Я. Перрі, поета О. Рінуччіні, співака Дж. Каччіні. Характерними рисами стилю «Belcanto» рівність голосу протягом всього діапазону, абсолютний контроль за диханням (*filare il suono*), володіння технікою *legato*, вмінням імпровізувати. Арії майстрів «Bel canto» і сьогодні являються важливими в вокальній освіті будь-якого співака.

Мета дослідження : Визначити історико – культурні засади формування стилю «Belcanto» в Україні.

Матеріали та методи. Період 1920-30 рр. був одним з найбільш інтенсивних періодів розвитку української музики, яка змагала до високого професіоналізму і проявила себе у різних жанрах. В парі з цим, у тих роках розвивається музично-театральне і концертне життя, розвивається музична освіта.

В 1893 році неперевершена і неповторна українська співачка С. Крушельницька вирушила навчатися до Італії. Великий талант 22-літньої українки розгледіла заможна та високоосвічена англійка Александер, меценатка, яка запропонувала взяти на себе всі матеріальні витрати, пов’язані з навчанням оперної співачки в Мілані. Щодня тривали уроки вокалу під наставництвом сеньйори Креспи, по шість годин на день опановувалися музичні твори, студіювалася новітня європейська опера, література, естетика, манери, мови. Самобутнім голосом, граничним працелюбством та природженим артистизмом С. Крушельницька причарувала педагогів та здобула титул “найбільш талановитої, а при цьому й вихованої” з-поміж усіх учениць міланської школи новітнього «Belcanto». Буквально за рік вокальних студій у професорки Фаусти Краспи голос С. Крушельницької з меццо-сопрано перетворився на лірико-драматичне сопрано. В серпні 1939 році С. Крушельницька вирушала на рідну Україну, де давала приватні уроки музики. Вона передавала техніку «Belcanto» із покоління в покоління і була прикладом для наслідування.

Серед найвідоміших педагогів – професіоналів світу золотими літерами сяє ім’я О. Мишуги. З 1880 року чудовий голос і артистична обдарованість

О. Мишуги привернули увагу прогресивної громадськості Львова, яка допомагає йому виїхати для поглиблення своєї вокальної і сценічної майстерності до Італії, де він також опановував техніку «Belcanto». Уже в свою чергу, педагогічна школа О. Мишуги є першою дійсно науковою школою, бо «...значення О. Мишуги як професора співу в тому й полягає, що він зумів поставити викладання вокалу на строго наукову основу... Він ненавидів ремісників від мистецтва, які, демонструючи силу й міць свого голосу, забували про високі завдання мистецтва».

У 1905 році О. Мишуга приїхав до Києва для роботи у музично-драматичній школі на посаді професора сольного співу. Там він пропрацював до 1911 р. Професор О. Мишуга викладав винятково українською мовою. Велику увагу він приділяв роботі над звуком із метою досягнення його свободи, гнучкості, витривалості, сили та краси. О. Мишуга вчив, як треба відчувати і навіть бачити звук, щоб він повністю слухався співака. Його основним методичним принципом було: спів – це правильно продовжена мова. Для того, щоб добре співати, треба навчитися правильно і виразно говорити та володіти голосом. Протягом педагогічної діяльності він використовував вокальні традиції української вокальної школи та італійського стилю «Belcanto».

Найяскравішою представницею української вокальної школи, яка опановувала секрети стилю «Belcanto» була О. Петрусенко. Співачка віртуозно володіла вокальним стилем «Belcanto»: могутнє форте, прозоре піанісімо, тонке філірування звуку, яскравий акторський талант – усе це завжди було підпорядковано створенню незабутніх вокально-сценічних образів, (досліджували вокальні педагоги Н. Ф. Кагарлицький, Н. Корж, З. Зарубин, В. Чаговець).

Її манера виконання та вміння взаємодіяти з глядачем так, щоб не залишилося жодної байдужої людини в залі викликають подив та захоплення. Тому вважається доцільним та актуальним вивчення особливостей виконавської манери О. Петрусенко.

Результати обговорення. Музичне життя України проявилось у розвитку оперних театрів : Харкові, Одеса, Вінниця, Катеринославі. Репертуарний список оперних театрів того часу вражає різноманітністю: ставляться та з великим успіхом йдуть вистави Г. Доніцетті, В. Беліні, Дж. Верді, П. Чайковський, Дж. Пучіні, Дж. Росіні, М. Лисенко, С. Гулак- Артемовський та інші. Театр імені І. Франка, керованим Г. Юрою (засновано у Вінниці 1920року). У 20-30 роках акторське ядро театру складала А. Бучма, Н. Ужвій, Г. Борисоглібська. Серед постановок були шедеври світової класики: «Весілля Фігаро» П. Бомарше, «Суєта» І. Карпенка – Карого, «Дон Карлос» Ф .Шіллера.

Чільне місце у музичному житті Закарпаття мали аматорські театральні трупи серед яких найбільш плідними етапами діяльності театру стали сезони під керуванням корифея української театральної справи М. Садовського (1921-1923 рр.) та режисера і актора, вихованця МХАТУ О. Загорова (1923-1925 рр.). Просвіта – продовжує театральна традиція, заснована у 1920р. докладно вивчає різноманітні форми музичної діяльності колективу: постановки опер, оперет, музично-драматичних вистав, тематичні концерти та ін. Простежуються матеріальні умови існування трупи, рівень рівень театрального оркестру.

Академізм, європеїзм і професіоналізм перепліталися у Вищому Музичному Інституті ім. М. Лисенка. Вищий музичний інститут переймався українознавчими цінностями. Цьому слугували такі видатні особистості, як: Г. Левицька,

М. Колесса, Р. Криштальський, Н. Нижанківський, П. Пшеничка, Р. Савицький. Зокрема М. Колесса, здобувши блискучу освіту у Вищому Музичному Інституті імені М. В. Лисенка, мистецькій школі у Відні, Карловому університеті, Празькій консерваторії.

Сплав освіченості, громадянської діяльнісної позиції, патріотизму наставників Вищого Музичного Інституту, забезпечував високий професійний і культурний рівень цього закладу і сприяв гуртуванню навколо нього розгалуженої мережі музичних навчальних закладів. У 30-ті рр. у них навчалось

близько 600 учнів, викладали понад 60 професійних музикантів-педагогів. Якість, професіоналізм і демократичність – характерні ознаки діяльності Інституту часів керування ним С. Людкевичем і В. Барвінським.

До таких освітніх закладів, які були важливими складниками у розвитку музичної культури, слід віднести кафедру або інститут музикології Львівського університету, який функціонував з 1912 по 1941 рік. Це була високого рівня музикологічна школа, яку очолював відомий музичний етнограф, музикант і педагог А. Хибінський.

У цей період підготовкою вокальних кадрів для України займались консерваторії: Київська (М. Донець-Тессейр), Харківська (П. Голубєв), Одеська (Ю. Рейдер, О. Асланова, Ф. Дубінінко).

Український театр посідає чільне місце у вітчизняній культурі. Він є непересічним явищем у світовому мистецтві та відіграє першорядну роль у становленні національної самосвідомості українців. У ХХ ст. значного розвитку досяг національний театр.

У 1922 році режисер Лесь Курбас створив мистецьке об'єднання «Березіль».

20-ті роки ХХ століття історики називають періодом «українського відродження». Відродженням освіти, мови, культури, музичного мистецтва, але ніде так не виявилися свіжі настрої, як у літературі.

Висновки. Із відкриттям Львівської консерваторії італійське бельканто почало проникати в Україну, з одного боку – через Росію, з іншого – через Польщу. Провідних майстрів вокальної школи Львівської консерваторії завжди відрізняло володіння широкою педагогічною ерудицією. Вони не були догматиками та прихильниками якого-небудь одного, вузького способу розвитку голосу учня і його музично-артистичних здібностей, а певною мірою використали у своїй методиці і пояснення, і показ голосом, і вказували потрібні м'язові прийоми, і широко користувалися фонетичним методом, і найважливішим із способів розвитку вокально-технічних і художніх можливостей учня – впливом за допомогою вибору необхідного музичного

матеріалу. Це було дієвим тому, що найвизначніші представники львівської педагогічної школи – всебічно освічені музиканти, що мали ґрунтовні знання й досвід у галузі виконавської майстерності, теорії та методики вокального мистецтва, чудові знавці художнього й дидактичного матеріалу та його ролі у вихованні співака-музиканта.

До кінця ХІХ століття складається поняття про оперну майстерність, що органічно поєднує вокальні та акторські навички. Вимоги до виконавців-оркестру, хору, солістів – впливають з уявлень про оперний театр як театр музично-драматичний. Вердівська драма, що досягла вершин вокальнодраматичної виразності, вимагала від співаків більшої напруги голосового апарату, більшої насиченості, міцності, барвистості звуку, особливо в верхньому регістрі, на який лягло основне навантаження в кульмінаційних моментах не лише в арії, але й у речитативі (що викликало особливе невдоволення у любителів плавної, текучої мелодії), вимагала енергії, виразної декламації, поривчастості, темпераменту. Отже, започаткуванню стилю «Belcanto» в Україні сприяло відродження музичного мистецтва та музичної освіти, зокрема створення музично – драматичної школи в Києві.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Собчук Анна Адамівна

доктор філософії, доцент

Димид Марія Володимирівна

студентка

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Сьогодні інтерактивні методи навчання є актуальним способом роботи вчителя будь-якого навчального закладу. Інтерактивні методи навчання, на відміну від традиційних, базуються на активній взаємодії учасників навчального процесу, при цьому основна увага надається взаємодії учнів між собою. Такий підхід дозволяє активізувати навчальний процес, зробити його цікавішим і менш стомлюючим для учасників.

Використання інтерактивних методів навчання в початковій школі є важливою темою у зв'язку із постійними змінами в освітній системі та потребами сучасних учнів. Суттєві перетворення, що відбуваються в системі освіти України, призводять до вдосконалення навчання школярів. Ці зміни неможливі без використання на уроках інтерактивних технологій, які базуються на діалозі, моделюванні ситуацій, вільному обміні думками, сприянні успіху, що активізує пізнавальну діяльність учнів.

У Концепції Нової української школи є визначено, які методи важливо використовувати під час навчання: «У процесі навчання будуть використовуватися методи, які вчать робити самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня» [2]. Інтерактивні методи дозволяють залучати дітей до активного навчання, сприяють розвитку їх творчості та критичного мислення, а також більш якісному засвоєнню матеріалу.

Ціль роботи: розкрити суть використання інтерактивних методів навчання в освітньому процесі початкової школи та дослідити їх вплив на

успішність учнів, їхню мотивацію та залученість до навчання.

Матеріали та методи. В основі дослідження використання інтерактивних методів навчання в початковій школі лежать Закон «Про освіту», Нова українська школа як ключова реформа Міністерства освіти і науки, Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б., Концепція розвитку педагогічної освіти. Під час дослідження використовували системний аналіз для порівняння історичних чинників у висвітленні становлення інтерактивних методів навчання; застосовували емпіричні засоби: аналіз документів; логічні та спеціальні методи: метод узагальнення, аналіз і синтез, індукція та дедукція.

Результати та обговорення. Слово “Інтерактивний” прийшло до нас з англійської і походить від слова “інтерактив”. “Inter” – це “взаємний”, “act”-діяти. “Інтерактивний” – означає сприяти, взаємодіяти чи знаходитися в режимі бесіди. Діалогу з будь-чим (комп’ютером), чи з будь-ким (людиною). Значить інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія викладача і слухача [3].

Інтерактивні методи навчання є цікавими та продуктивними для дітей, вони розвивають у школярів їх творчі здібності і пізнавальні інтереси. На уроках із використанням інтерактивних методів навчання появляється можливість позбавити учнів від їх закомплексованості від невисокого рівня навчальних досягнень. Адже на таких уроках бере участь весь клас і таким чином кожен може себе проявити з різних сторін та краще опрацювати матеріал.

Згідно з НУШ організація навчального процесу з використанням інтерактивних методів навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, застосування рольових ігор, спільне розв’язання проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації та інше. Інтерактивні методи навчання поділяють на дві групи: групові та фронтальні. Ці методи використовують на різних уроках, а також на різних етапах того чи іншого заняття.

До групових методів належать: «Робота в парах», «Робота в трійках»,

«Змінні трійки», «Карусель», «Робота в малих групах», «Акваріум».

Групові методи навчання в початковій школі можуть відрізнятися залежно від конкретних потреб учнів і предмета, що викладається. Деякі широко використовувані групові методи навчання в початковій школі включають:

1. Спільне навчання: учні працюють разом у малих групах, щоб розв'язувати проблеми, виконувати завдання або створювати проекти. Цей метод сприяє командній роботі, комунікативним навичкам і критичному мисленню.

2. Взаємонавчання: учні беруть на себе роль і вчителя, і учня, а більш просунуті учні допомагають своїм одноліткам із складними концепціями. Цей метод заохочує співпрацю та взаємну підтримку серед учнів.

3. Кооперативне навчання: у кооперативному навчанні учні працюють разом у малих групах для досягнення спільної мети. Кожен учень виконує певну роль у групі, що сприяє підзвітності та командній роботі.

4. Метод Jigsaw: у методі Jigsaw кожен учень стає «експертом» у певній темі чи частині інформації, а потім ділиться своїми знаннями з членами своєї групи. Цей метод заохочує учнів брати на себе відповідальність за своє навчання та співпрацювати з однолітками.

Фронтальні методи інтерактивного навчання в початковій школі можуть включати різні прийоми, такі як групові дискусії, рольові ігри, розповіді, мультимедійні презентації та практичні заняття. Ці методи активно залучають студентів до процесу навчання та сприяють співпраці та навичкам критичного мислення. Деякі приклади включають використання інтерактивних дошок, навчальних ігор та залучення учнів до сценаріїв вирішення реальних проблем. Використовуючи ці методи, вчителі можуть створити динамічне та привабливе навчальне середовище, яке задовольняє різноманітні потреби учнів початкової школи.

Одними з найвідоміших фронтальних методів навчання є такі методи: «Велике коло», «Мікрофон», «Нескінченні речення», «Мозковий штурм»,

«Мозаїка».

Висновки. Особлива цінність інтерактивних методів навчання полягає в тому, що учні навчаються ефективній командній роботі, оптимізації навчального процесу. З іншого боку, інтерактивні методи навчання є частиною особистісно-орієнтованого навчання, оскільки сприяють соціалізації особистості, усвідомленню себе як частини колективу, своєї ролі та потенціалу. У процесі інтерактивного навчання вчитель виступає лише інструктором і оцінювачем результатів учнів. Основну діяльність учні виконують самостійно, спираючись на власний досвід взаємодії в групах, а також на вміння висловлювати власну думку та аналізувати думки однокласників.

Крім того, використання інтерактивних методів—дає змогу досягти такої атмосфери на уроці, яка найкращим чином сприяє співпраці, взаєморозумінню та доброзичливості, а також реалізувати особистісно-орієнтоване навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. С. 37 – URL: <https://cutt.ly/stF5qpI>

2. Концепція Нової Української школи // Міністерство освіти та науки - 2016 – URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

3. Демчук А. М. Використання інтерактивних форм та методів навчання у початковій школі. Методична розробка, м. Київ, 2020. С. 51. URL: https://sch58.ucoz.net/vikoristannja_interaktivnikh_form_i_metodiv_navcha.pdf

ФАСИЛІТУЮЧИЙ ПІДХІД У РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ.

Фісун Ольга Вікторівна

к.п.н

Харківський фаховий коледж технологій та дизайну

м. Харків, Україна

Вступ. У сучасній освіті все більше у пріоритеті виступає особистісно-орієнтоване навчання, педагогіка співробітництва. Про це говорять основні документи про освіту. Відомі педагоги різних часів (К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та інші) наголошували на тому, що у навчальний закладі в центрі всього повинна бути дитина з її проблемами, поглядами, інтересами. Вся діяльність педагога повинна бути спрямована на того, хто здобуває освіту. Я часто запитую колег, знайомих, чи із задоволенням вони ходили до школи? Практично всі давали негативну відповідь, або говорили, що подобається спілкуватися з друзями, і ніхто не сказав про те, що йому подобалось вчитись, отримувати знання.

Мета роботи. Розглянути поняття фасилітації, ознаки фасилітації в педагогіці і формування рис викладача-фасилітатора у роботі із студентами. Також розкрити шляхи до змін у викладанні, новий підхід до того, щоб у молоді було бажання здобувати освіту, зацікавити студентів на заняттях, а головне підвищити рівень якості знань у здобувачів освіти.

Матеріали та методи. Фасилітуюча позиція на першому місці ставить не того, хто дає знання, а створити таку атмосферу, що людина сама відчувала задоволення, радість, натхнення від отримання знань.

Фасилітуючий підхід полягає в тому, щоб на основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити нові продуктивні форми і засоби організації науково-дослідницької роботи студентів як шлях підвищення їх професійної спрямованості.

Термін «фасилітація» походить від англійського дієслова «facilitate» – «полегшувати, сприяти, допомагати, просувати». У психолого-педагогічну

теорію і практику термін «фасилітація» ввів американський психотерапевт і педагог К. Роджерс, раніше розвинувши його в недирективній, клієнто- або людиноцентрованій (person-centered) психотерапії.

Під фасилітацією навчання К. Роджерс розуміє тип навчання, при якому педагог-фасилітатор, займаючи партнерську позицію, сприяє розвитку учня і може сам навчитися жити. З одного боку особистість формується завдяки впливу освіти, а з іншого, особистість, яка розвивається, впливає на освітні структури і сприяє їх вдосконаленню та гнучкості.

Результати та обговорення. **Особистісно-орієнтована** педагогіка дає широкий простір для реалізації позиції того, хто навчається, у процесі навчання й виховання. У контексті гуманістичної освітньої парадигми принципово іншою бачиться і позиція педагога, якому належить бути не засобом, а визначальним чинником навчального процесу, соратником і супутником здобувача освіти на шляхах пізнання. Викладач, вихователь є провідною фігурою успішної педагогічної взаємодії з вихованцями, від нього залежить оперативність враховування їх особистісних якостей, які постійно змінюються під впливом зовнішніх обставин та індивідуального зростання. Як відзначає О. М. Шиянов, гуманізація є ключовим елементом нового педагогічного мислення, в якому і педагоги, і вихованці виступають як суб'єкти розвитку творчої індивідуальності.

Гуманізація виховання і освіти передбачає своєрідне «олюдження» знань, тобто таку організацію навчально-виховного процесу, при якій знання мають особистісний зміст.

У процесі розвитку в рамках гуманістичної педагогіки був розроблений ряд положень, які є її помітними ознаками і повинні обов'язково враховуватись при реалізації в процесі навчання і виховання. Відзначимо наступні ознаки гуманістичної педагогіки:

- ⑩ у процесі навчання й виховання повинно створюватися емоційно стимулююче шкільне середовище;
- ⑩ обов'язкове заохочення ініціативи студентів у навчально-виховному процесі;

⑩ необхідним є встановлення конструктивних міжособистісних відносин у групі;

⑩ для повноцінної реалізації навчально-виховного процесу є необхідною розробка таких освітніх програм, які будуть максимально розбудовувати потенціал і творчі здібності молоді;

⑩ у процесі співпраці необхідним є спільне обговорення викладачем і студентами проблем пізнавального процесу й способів його оцінки;

⑩ одним з необхідних, хоча найчастіше й важко досяжних умов, є відмова від використання оцінки як форми тиску на студентів .

Із заглибленням у фасилітацію як інструмент створення середовища співпраці і сотворчості, мотивації і самоорганізації прийшло розуміння, що у сучасному світі давно закінчився час героїв-одинаків. Лише ефективна команда може стати успішною. Саме тому, важливо опанувати фасилітацію як стиль керування і взаємодії. Ідеальним варіантом є навчання команд з однієї групи, з одного навчального закладу, одного населеного пункту,

І ще роздуми над тим, чому людям погано було у школі, і згадують роки навчання зі знаком мінус. Нас змушували вчитися, подобалось нам це чи ні. І ніхто не думав про те, що як давти ці знання, як вчити так, щоб було цікаво.

Знайомство з методами ненасильницького спілкування змусило по-іншому подивитись на себе та людей, що оточують мене. Виявилось, що дякувати правильно – це мистецтво, а розуміння своїх і чужих емоцій та потреб – життєдаєне джерело розвитку.

В той же час можна все почати по-іншому. І не продовжувати утрамбовувати в студентів знання, яких в інформаційному просторі стає все більше, все ширше, все цікавіше, а потім весь цей потік намагатись передати на заняттях. Суть-то не змінна, - ми продовжуємо вкладати в наші світи щось, приглушуючи і придавлюючи наш внутрішній світ і власне Я. Тому в освіті більше і більше віддають перевагу особистісно-орієнтованому навчанню.

На думку дослідниці Т. М. Сорочан, «педагогічна фасилітація» може розглядатись як «тип педагогічної взаємодії», пов'язаної зі створенням

сприятливих умов для саморозвитку та самореалізації іншого суб'єкта. Спираючись на гуманістичні погляди Карла Роджерса, зауважимо, що педагогічна фасилітація спрямована на саморозвиток і самореалізацією усіх учасників взаємодії. Відповідно, особистість студента приймає особистість педагога і, навпаки, для збагачення власного внутрішнього світу і, завдяки цьому, розвивається потенціал особистості. «Педагогічна фасилітація» тлумачиться науковцями як процес, спрямований на створення атмосфери доброзичливості, довіри, відкритості і умов для саморозвитку, самовдосконалення кожної особистості.

Яким же повинен бути викладач-фасилітатор. Яка роль педагога-фасилітатора у навчальному процесі. Карл Роджерс розглядав роль викладача не як носія знань, а як людину, яка вибудовує особистісні стосунки зі студентами і допомагає їм навчатися за допомогою визнання, емпатії і довіри. Роджерс зосередився на створенні в аудиторії такої атмосфери, яка б допомагала присутнім вільно і активно брати участь у процесі обговорення — без критики, тиску, традиційних владних стосунків.

Фасилітатор не передає знання а дає групі можливість самостійно, активно працювати групі, надаючи матеріали. Це означає, що людина, що задає питання, повинна перебувати в позиції «незнання», необхідного для того, щоб бути відкритою. Частина підготовки фасилітатора — розвинути в собі щирий інтерес до того, що може знати група і до яких висновків вона прийде.

Фасилітатор бесіди довіряє мудрості групи. Коли почуті всі думки, виходить більш цілісна картина, подібно каменю з безліччю граней. Мета бесіди — отримати «багатогранну мудрість». Якщо фасилітатор не вірить в успіх групи, вона це обов'язково помітить. Фасилітатор буде попередньо приймати будь-які відповіді і не буде намагатися роз'яснити абстрактні репліки, оскільки вони, на його погляд, все одно нічого не змінюють. Або ж він буде поспішати, намагаючись покінчити з обговоренням якомога швидше. Це порушує сам процес фасилітації.

Фасилітатор відповідальний за перебіг обговорення. Він повинен зробити

більше, ніж просто скласти план і слідувати йому неухитно. Ключ до ефективного діалогу — це активний взаємний обмін репліками між питаннями і відповідями. Посеред бесіди ви можете виявити, що питання, які ви підготували заздалегідь, не зовсім підходять або ж їх недостатньо. Потрібно докласти чималих зусиль для того, щоб придумувати нові питання на ходу, продовжуючи спрямовувати групу і діяти інколи експромтом.

Висновки. Для ефективної роботи і отримання результату потрібно початково обговорити мету та домовитися перед безпосереднім процесом прийняття рішення про наступні принципи:

1. порушення на першому місці: якщо є розмови по групах/суперечки, ми їх не замовчуємо і не робимо вигляд, що їх немає, а звертаємо на них увагу;
2. кожен говорить за себе: "я", а не "ми", "усі";
3. задаючи питання, поясни, чому важлива відповідь;
4. будь чесним та свідомим у тому, що говориш;
5. висловлюй свої думки, а не інтерпретуй інших;
6. одночасно говорить тільки одна людина.

ОЗДОРОВЧА РУХОВА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТІ ТРЕТЬОГО ВІКУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

**Черкашина Лариса Миколаївна,
Баранчук Надія Дмитрівна,
Барнич Галина Миколаївна,
Варуша Валентина Іванівна,
Винаградова Валентина Олександрівна,
Індіна Ганна Овсіївна,
Кононученко Катерина Олександрівна,
Король Тетяна Степанівна,
Кравець Олена Іванівна,
Поволоцка Валентина Іванівна,
Прокопенко Валентина Олексіївна,
Терещенко Тетяна Миколаївна,
Титаренко Ольга Василівна,
Ткаченко Тетяна Анатолівна,
Чернова Галіябану Абдулхатівна,
Студенти**

**Броварська міська громадська організація ветеранів
«Університет третього віку», м. Бровари, Україна**

Вступ. Збереження життя і здоров'я людей другого зрілого віку має величезне значення, так як саме ця категорія населення володіє найбільшим життєвим досвідом. Малорухливий спосіб життя пов'язаний з сидінням на роботі, неправильне харчування – це негативно впливає на наше самопочуття та здоров'я. Часто для оздоровлення потрібно більше рухатись. А найкращий та найефективніший спосіб це ходити з палицями – Скандинавська ходьба [2, с. 5].

Новою формою фітнесу вважають скандинавську ходьбу, вона доступна як оздоровча рухова активність. Скандинавська ходьба – від фізичної рухової активності, у якій використовується методика занять і техніка ходьби за допомогою спеціальних палиць. Опора на палиці зменшує навантаження на колінні суглоби, спину, збільшує навантаження на м'язи тіла і серце. Це силове тренування, яке розвиває витривалість і координацію рухів. Сприятливий емоційний фон дозволяє істотно підвищити мотивацію до занять [4].

Мета роботи. Визначення аналізу занять оздоровчою руховою активністю студентів в університеті третього віку в умовах сьогодення.

Матеріали та методи. Аналіз наукової спортивної літератури зі скандинавською ходьби, аналіз протоколів змагань, опитування студентів.

Результати та обговорення. Заняття оздоровчим фітнесом з використанням скандинавської ходьби для людей зрілого віку, спрямовані на поліпшення рухової активності, сьогодні актуальні.

Скандинавська ходьба – чудове заняття на свіжому повітрі, яка підходить для людей другого зрілого віку, яка дозволяє не порушувати біомеханічну структуру рухів. Студенти Броварської міської громадської організації ветеранів «Університет третього віку» м. Бровари, 16 жовтня 2023 року відзначили п'яти річчя створення своєї спортивної групи [1]. Шостий рік студенти університету третього віку (вік студентів становить від 50 до 85 років) займаються оздоровчою руховою активністю – скандинавською ходьбою. В умовах повномасштабної воєнної кампанії в лютому 2022 року, заняття скандинавською ходьбою зупинили. Де які місяці всі студенти були в онлайн заняття вдома та спілкування між собою. Зараз заняття продовжуються в умовах сьогодення, в парку місця. Практичні заняття проходять три рази на тиждень – понеділок, середу та п'ятницю, на відкритому повітрі. Перед виходом з дому кожен учасник самостійно вимірює артеріальний тиск.

На початок заняття проводиться розминка, виконуються різноманітні вправи до 10-15 хвилин з палацами та і без них, темп ходьби у кожного учасника різний, залежить від фізичної підготовленості та самопочуття, завжди контролюється пульс. При правильній техніці цього виду ходьби знижується навантаження на суглоби, поліпшується кровообіг і постава, стабілізується тиск. В заключній частині виконуються вправи в ходьбі: почергова зміна ходьби в швидкому і повільному темпі, широкий крок, одночасний рух правої руки і правої ноги (лівої руки і лівої ноги), останній кілометр проходити швидше, застосовуються різні засоби силової спрямованості (вправи з власною вагою), дихальні вправи для відновлення організму, загально-розвиваючі

вправи з палицями (повороти, нахили, скручування). Також в кінці заняття бажано виконувати комплекси вправ на гнучкість, прес, спину і ноги, як з палицями, так і без них. Іноді на заняттях скандинавською ходьбою був використаний об'єктивний метод – крокометрія, підраховували локомоції як за одне заняття, як і за місяць. Наприклад: рівень рухової активності у березні місяці на одне заняття показало від 7307-12232 шагів, від 4-8-10 км, довжина шага при ходьбі від 52-83, 65-73, 56-85, 70-76 см.

Студенти постійно беруть участь в різноманітних змаганнях в умовах сьогодення. Київської обласної федерації спортивного туризму (КОФСТ) разом відділом фізичної культури та спорту Броварської міської ради броварського району Київської області в травні 2023 року, в умовах воєнного стану провів змагання – відкритий чемпіонат м. Бровари зі скандинавської ходьби «Крокуємо до Перемоги». Взяли участь жінки університету третього віку. Студенти зайняли призові місця і на підставі виконання норм та вимог «Єдиної спортивної класифікації України» виконали III спортивні розряди зі скандинавської ходьби: Прокопенко Валентина показала результат 41:13 та зайняла друге місце, Варуша Валентина – 44:56, Поволоцка Валентина – 45:27. А наступні учасниці прийняли участь в змаганнях і показали наступний час: Олена Кравець 32:42 (2 коло), Барнич Галина 33:41 (2 коло), Кононученко Катерина 32:49 (2 коло), Баранчук Надія 16:26 (1 коло), Лариса Черкашина 16:49 (1 коло), Ткаченко Тетяна 19:31 (1 коло), Чернова Галія 20:01 (1 коло), Федорова Любов 19:58 (1 коло), Терещенко Тетяна 20:06 (1 коло) (Наказ №78 від 19 червня 2023 року, м. Бровари) [3].

На проспекті «Незалежності» міста постійно проходять змагання «Бровари разом до Перемоги», захід благодійний.

Мета й завдання змагань – пропаганда здорового способу життя з метою популяризації й розвитку скандинавської ходьби, залучення широких верст населення до активного заняття фізкультурою та спортом. Студенти традиційно беруть участь і проходять спортивну дистанцію від 2 до 5 км. Учасники зайняли призові місця та стали переможцями змагань.

В групі студентів університету третього віку які займаються оздоровчою руховою активністю, було проведено опитування: як впливає заняття скандинавська ходьба на стан здоров'я? Студенти котрі займаються ходьбою на свіжому повітрі виділяють найбільш оздоровчий вплив скандинавської ходьби на здоров'я та фізичний розвиток, покращує функціональний стан, зменшує артеріальний тиск та вагу.

Висновки. Рухова активність в літньому віці – продовжує життя і зміцнює здоров'я. Скандинавська ходьба це відмінний оздоровчий фітнес на свіжому повітрі, що не вимагає спеціальної фізичної підготовленості, задіє майже всі групи м'язів, зменшує навантаження на суглоби і хребет. Отже, заняття оздоровчою руховою активністю – скандинавською ходьбою в університеті третього віку продовжуються в умовах сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Університет третього віку. URL:<https://brovary.net.ua/novyny/dlya-tyh-komu-za-60-universytet-tretogo-viku-nabyraye-sluhachiv/>.
2. Єфименко І. Ходьба. Палиці. Здоров'я. – К: Майстер Книг, 2024. – 132 с. URL:<https://nwalk.ua/uk/kniga-pro-skandinavsku-xodbu-xodba.-paliki.-zdorovya.-drukovana-vers%D1%96ya.html>.
3. Броварська міська рада Київської області. Відділ фізичної культури та спорту, Про присвоєння розрядів, на підстави виконання норм та вимог «Єдиної спортивної класифікації України», III спортивні розряди зі скандинавської ходьби. Наказ №78 від 19 червня 2023 року, м. Бровари.
4. Українська федерація Скандинавської ходьби. URL: <https://nwalk.ua/uk/>.

РЕАЛІЗАЦІЯ НАСТУПНОСТІ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ МІЖ ПОЧАТКОВОЮ ТА БАЗОВОЮ СЕРЕДНЬОЮ ЛАНКАМИ ОСВІТИ

Яценко Валентина Борисівна,
студент 1 курсу другого (магістерського)
рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних,
медико-біологічних наук та інформаційних технологій
СОМз-1 (СО. Математика)
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Вступ / Introductions Реформування системи освіти України вимагає розв'язання комплексних соціально-педагогічних завдань, одним з яких є забезпечення наступності між суміжними ланками освіти. Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» саме наступність є однією з обов'язкових умов здійснення неперервності здобуття освіти, яка певною мірою має забезпечити єдність, взаємозв'язок та узгодженість мети, змісту, методів, форм навчання й виховання з урахуванням вікових особливостей дітей на суміжних щаблях освіти.

Новою українською школою висувуються нові освітні завдання, в основу яких покладено компетентнісний і діяльнісний підходи. Навчання математики в початковій школі створює міцне підґрунтя для продовження математичної освіти в основній школі. Зрозуміло, що ефективність формування в учнів математичної компетентності залежить від неперервності, цілісності, системності та наступності під час навчання математики. Це, у свою чергу, спонукає фахівців шукати шляхи забезпечення наступності в навчанні математики через зв'язок та узгодженість мети, змісту в початковій та основній школі; відповідність методів і прийомів навчання в початковій школі віковим особливостям підлітків; узгодженість критеріїв оцінювання на різних етапах освіти.

Ціль роботи / Aim Розкриття напрямів реалізації наступності у навчанні математики між початковою й основною ланками освіти. Ця проблема в теорії та практиці навчання залишається актуальною та потребує подальшого

дослідження та вирішення. Особливо нині, коли в Україні продовжується процес реформування шкільної освіти. Виявлено, що для більшості випускників початкової школи при переході у 5 клас основної школи характерні зниження успішності, порушення поведінки, емоційна нестабільність, підвищена втомлюваність. З'ясовані причини цих труднощів, а саме: значна відмінність у методах навчання; збільшення кількості навчальних предметів; збільшення тижневого навантаження й обсягу домашніх завдань; посилення вимог значно більшої кількості вчителів-предметників, котрі не завжди враховують вікові особливості учнів.

Проблема наступності у навчанні через низку чинників є досить складною як для вивчення, так і для розробки загальної концепції. Її складність полягає у відсутності єдиних підходів. Водночас питання забезпечення наступності між початковою і базовою середньою школами у психолого-педагогічній науці досліджено недостатньо.

Матеріали та методи / Materials and methods

Теоретичний огляд наукової літератури з проблеми наступності у навчанні дає підставу стверджувати, що більшість науковців розглядають наступність як загальнодидактичний принцип. Вважаю найбільш влучним визначення наступності у навчанні О. Савченко, котра стверджує, що наступність є одним із принципів освіти, який передбачає зв'язок та узгодженість мети, змісту, організаційно-методичного забезпечення етапів освіти, що межують один з одним (дошкілля – початкова – основна школа) (Савченко, 1999: 48). Наступність забезпечує органічне, природне продовження розвитку, виховання та навчання, започаткованих у дошкільному віці, створює умови для успішного переходу молодшого школяра в основну школу. Наявність внутрішнього зв'язку у змісті навчально-виховної роботи, методах педагогічного керівництва, формах організації діяльності в дитячому садку, у молодших і середніх класах школи забезпечує цілісність процесу розвитку, навчання й виховання дитини. Під наступністю у навчанні математики між початковою та базовою середньою школами будемо розуміти зв'язок,

узгодженість і перспективність усіх компонентів системи (цілей, методів, засобів, форм організації навчання) на кожному ступені освіти.

Перехід учнів із початкової школи в базову середню школу – одна з найбільш складних педагогічних проблем. Часто наслідки бувають негативними: для більшості випускників початкової школи в цей час характерні зниження успішності, порушення поведінки, емоційна нестабільність, підвищена втомлюваність. Моніторингові дослідження навчальних досягнень учнів 4 і 5 класів із математики у сучасних школах України за останні роки показали, що лише третина п'ятикласників зберігають таку саму високу успішність навчання, яку вони мали після закінчення початкової школи. Помітним стає зменшення кількості учнів середньої ланки, котрі мали достатній рівень знань, учнів із високим рівнем іноді немає взагалі, натомість зростає кількість дітей із початковим (низьким) рівнем знань. Зрозуміло, що це зумовлено широким колом чинників, зокрема: зміною соціальної обстановки; зміною ролі учня; збільшенням навчального навантаження; зміною режиму дня; різницею систем і форм навчання; нестиковкою програм початкової й основної школи; відмінністю вимог із боку вчителів-предметників; зміною стилю спілкування вчителів із дітьми. Спостереження за учнями, спілкування з ними в цей період свідчить про те, що вони дуже розгублені, не можуть зрозуміти, як будувати взаємини з учителями-предметниками, які вимоги обов'язкові для виконання – до школяра вперше висувається багато вимог із боку багатьох людей. На п'ятикласника обрушується потік інформації з незрозумілими для нього словами, термінами тощо. Тому однією з передумов успішної адаптації до подальшого навчання дитини у базовій середній школі є забезпечення наступності у навчанні між початковою й основною ланками шкільної освіти. Як зазначає В. Давидов, це має бути зв'язок якісно різних стадій навчання, різних як за змістом, так і за способами його подання дітям. Інакше кажучи, із приходом до основної школи дитина має виразно відчувати новизну та своєрідність тих понять, які вона тепер опановує, їхню відмінність від досвіду початкової школи (Ризванюк, 2014: 288). Аналіз наукових публікацій і власний

багаторічний досвід дозволяють виділити три групи недоліків реалізації наступності у навчанні математики між початковою й основною школами, а саме: організаційно-психологічні, загальнодидактичні та спеціально-математичні.

Перша група пов'язана з відмінністю в організації навчання в початковій та основній школі: збільшенням навчального навантаження, прискоренням інтенсивності, внутрішнього темпу уроку в основній школі, невмінням учителя математики враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей; недостатньою наповненістю уроку навчальним матеріалом і невиправдано повільним темпом уроку в початковій школі, перенесенням основної складності засвоєння матеріалу на домашню роботу, нестійкістю уваги, слабо розвиненою оперативною пам'яттю у багатьох дітей, звичкою учнів початкової школи отримувати оцінки за будь-яку незначну відповідь.

Загальнодидактичні проблеми в реалізації наступності між початковою й основною школами пов'язані з висуненням нових вимог до учня, іншим рівнем викладання матеріалу, стрибкоподібним переходом до нових порівняно з початковою школою методів навчання; розширенням обсягу навчальної інформації в основній школі; одноманітністю методів і форм навчання, збідненою математичною мовою вчителя початкової школи, уникненням ним наукових термінів і понять; недостатньою швидкістю письма молодших школярів, значними проблемами в розумінні учнями тексту, відсутністю в учнів уміння працювати з додатковою літературою.

Спеціально-математичні проблеми реалізації наступності між початковою й основною школами полягають у недостатньо сформованих уміннях випускників початкової школи виконувати усні та письмові обчислення, розв'язувати сюжетні задачі, недостатньо засвоєних знаннях правил порядку виконання арифметичних дій; нерозвинутому математичному мовленні та недостатньому володінні математичною термінологією. Тому залишається низка проблем:

- помилки в письмовому множенні та діленні багатоцифрових чисел;

- незнання правил порядку виконання дій у виразах із дужками;
- невміння розв'язувати рівняння на кілька дій.
- недостатня сформованість уміння розв'язувати текстові задачі.

Результати та обговорення / Results and discussion

Мною виділено **два основні напрями** забезпечення наступності у навчанні математики в роботі початкової й основної школи, а саме: навчально-змістовий та організаційно-методичний напрями.

Розглянемо це докладніше. Так, **перший напрям** потребує узгодження змісту та вимог навчальних програм із математики початкової й основної школи. Це передбачає:

- забезпечення взаємозв'язку у змісті навчальних програм;
- дотримання послідовності, системності та доступності викладу навчального матеріалу, поступового зростання його складності;
- встановлення зв'язків між новими та раніше набутими знаннями як елементами цілісної системи, забезпечення їх подальшого розвитку й осмислення на новому, вищому рівні;
- узгодженість обсягу навчального матеріалу та домашніх завдань у початковій і основній школі;
- погодження вимог до математичної підготовки учнів, сформульованих у програмах початкової та основної школи (Волчаста, 2003: 9).

Другий напрям полягає у забезпеченні взаємодії професійної діяльності вчителя початкової школи та вчителя математики. Це, у свою чергу, вимагає:

- узгодити використання методів і форм організації навчання, що відповідають віковим особливостям учнів на певному етапі навчання;
- виробити спільні підходи до тлумачення математичного понятійного апарату;
- визначити єдині вимоги до рівня математичної підготовки випускника початкової школи.

Отже, для забезпечення наступності у навчанні математики вчителю математики 5 класів і вчителям 4 класів необхідно налагодити узгодженість у

роботі. Так, для вчителів 4 класів важливо: знизити надмірну опіку над дітьми; поступово урізноманітнювати й ускладнювати форми, методи та прийоми роботи з учнями, збільшувати обсяг різнорівневої самостійної роботи з математики; обмежити надмірне використання яскравих наочних посібників; викладати матеріал на випередження, проводити більше тренувальних вправ з аналізом; вчити учнів логічно міркувати, доводити власну думку, робити висновки й узагальнення; організовувати пошукову діяльність учнів; об'єктивно оцінювати відповіді учнів; виявляти прогалини у знаннях, встановлювати причини, планувати індивідуальну роботу, здійснювати диференційний підхід. Учитель математики 5 класів: має бути обізнаним у методиці навчання математики у 4 класі; відвідувати уроки математики у 4 класах упродовж II семестру, особливо уроки повторення й узагальнення програмного матеріалу; познайомитися зі змістом самостійних і контрольних робіт і їхніми результатами; взяти на облік дітей зі зниженою здатністю до навчання, поцікавитися їхнім станом здоров'я та фізичним розвитком.

З огляду на вищезазначене, учителі початкових класів повинні враховувати перспективи навчання своїх учнів у 5–6 класах, вони мають знати не лише основні напрями розгортання матеріалу, а й урахувати межі його розвитку, тобто завершеність певної ідеї й очікувані результати. У свою чергу, вчителю математики 5 класу потрібно ознайомитися з навчальними програмами та підручниками з математики для початкової школи, методикою роботи з дітьми конкретного вчителя початкових класів, від якого клас переходить в основну школу. Корисними у цьому аспекті будуть взаємовідвідування уроків математики між вчителями початкової та середньої ланки світи. Така злагоджена взаємодія вчителів початкової школи та вчителя математики 5 класів сприятиме забезпеченню наступності у навчанні математики.

Така злагоджена взаємодія вчителів початкової школи та вчителя математики 5 класів сприятиме забезпеченню наступності у навчанні математики та, як наслідок, більш швидкому і легкому перебігу адаптації учнів до навчання в основній школі.

Висновки / Conclusions. Теоретичне і практичне розв'язання поставленої проблеми вимагає узгодженості змістового і процесуально-операційного аспектів навчання математики між початковою та базовою середньою ланками. Наступність передбачає: поступове ускладнення програмних вимог до підготовки учнів; концентричний розвиток навчального матеріалу за спільними змістово-методичними лініями; узгодженість у трактуванні понятійного апарату; врахування особливостей розумової діяльності учнів; доступність навчального матеріалу, поступове його узагальнення і систематизацію; взаємодію нових знань з раніше засвоєними; індивідуалізацію і рівневу диференціацію навчання.

Встановлено, що для успішної реалізації наступності у навчанні математики між початковою й основною ланками освіти важливо здійснювати роботу за двома важливими напрямками: навчально-змістовим та організаційно-методичним. **Навчально-методичний напрям** реалізації наступності забезпечує узгодженість у змісті та вимогах навчальних програм із математики початкової й основної школи. **Організаційно-методичний** напрям реалізації наступності спрямовує взаємодію професійної діяльності вчителів початкової школи та вчителя математики. Отже, вчителі початкових класів повинні враховувати перспективи навчання своїх учнів у 5–6 класах, вони мають знати не лише основні напрями розгортання матеріалу, а й урахувати межі його розвитку, тобто завершеність певної ідеї й очікувані результати. В свою чергу, вчителю математики 5 класу потрібно ознайомитися з навчальними програмами та підручниками з математики для початкової школи, методикою роботи з дітьми конкретного вчителя початкових класів, від якого клас переходить в основну школу. Корисними у цьому аспекті будуть взаємовідвідування уроків математики між вчителями початкової та середньої ланки світи. Така злагоджена взаємодія вчителів початкової школи та вчителя математики 5 класів сприятиме забезпеченню наступності у навчанні математики.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

УДК 159.96

АРТ-ТЕРАПІЯ ПРОЕКТИВНОЮ МЕТОДИКОЮ «НЕІСНУЮЧА ТВАРИНА», ЯК ЕЛЕМЕНТ ДІАГНОСТИКИ СТІЙКОСТІ БІЙЦІВ СПЕЦПРИЗНАЧЕННЯ

Белоусов Володимир Леонідович

Полковник

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського

м. Київ, Україна

Анотація: Застосування методу оцінки стану військовослужбовця для психологічної діагностики людини, ефективність арт-терапії в роботі.

Ключові слова: Арт-терапія, проективна методика, Національна гвардія України.

На відміну від більшості малюнкових тестів, методика експрес-діагностики “неіснуюча тварина” є однією з найбільш інформативних і може широко застосовуватися для психологічного обстеження.

Висновки показують, що арт-терапія допомогла військовослужбовцям, які виконували службово-бойові завдання, а також ті, хто має психосоціальні проблеми, такі горе та втрата, перепади настрою. Метод оцінки стану військовослужбовця “неіснуюча тварина” є комбінованим варіантом як психологічної діагностики стану людини, так і формою арт-терапії. Візуально виражати та вербалізувати аспекти своїх симптомів, які вони реалізували у вигляді малюнка.

«Це дозволило мені перенести мої спогади, кошмари та страхи в реальний світ і мати контроль над ними» - саме такий відгук часто розповсюджений після

застосування експрес-діагностики та арт-терапії.

Для виконання тесту знадобиться попросити військовослужбовця намалювати тварину, якої ніколи не було в природі.

В дослідженні ми будемо звертати увагу і інтерпритувати результати експрес-діагностики на базі показників військовослужбовця:

- тип тварини (реально існуюча, неіснуюча, людиноподібна);

- положення малюнка (у нормі малюнок має бути розташований по середній лінії вертикально поставленого аркуша. Розташування малюнка ближче до верхнього краю аркуша (чим ближче, тим більш виражено) трактується як завищена самооцінка, як невдоволення своїм становищем в соціумі, почуття недостатності визнання з боку оточуючих, тенденція до самоствердження);

- центр фігури (зазвичай голова);

- різноманітність кінцівок (прояв творчої активності, їх химерне поєднання – оригінальність мислення, вільнодумство);

- контур тварини (гострі кути, штрихування – агресивний захист, досить великий страх і тривога);

Енергія досліджуваного залежить від кількості зображених деталей, якщо тільки необхідні деталі – економія витрат енергії, схильність до астенії, хронічні захворювання. Якщо промальовано багато різних деталей (крила, пір'я, бантики, ще одні ноги або лапи, кучері, квіти і різні інші прикрашаючі деталі) це говорить про впевненість в собі, про високий рівень енергії, яку людина вміє розподіляти в різні сфери діяльності.

Натиск на олівець теж важливий, якщо людина сильно продавлює папір – велика тривожність. Якщо тільки один елемент малюнка різко продавлений – це скаже, на що саме більше всього спрямована тривога, негативні емоції.

Провівши аналіз проективної методики «Неіснуюча тварина» в порівнянні з підрозділом Національної гвардії України, спецпризначенці в більшій мірі використовують гострі форми, що свідчить про захисні властивості організму та готовність до відбиття агресії. Більшість відображених

фігур промальовані сильним натиском на папір, що пов'язано з фрустраційними моментами під час бойових дій. Переважна кількість малюнків знаходиться по центру аркушу, вказує на зосередженості на тут і зараз, а не погляд в майбутнє. Військовослужбовці підрозділів спецпризначення використовують різні кольори для відображення малюнку, що вказує на більш забарвлені моменти із життя, які сильно викарбувані у довгостроковій пам'яті.

Цінність життя у спецпризначенців нівелюються у співвідношені з патрульним батальйоном, оскільки переосмислення кінця життя проходило на полі бою майже у кожного бійця, який приймав участь у бойових діях.

Можна дати однозначну відповідь що війна ставить своє кліше на кожному з воїнів, які своєю кров'ю та потом виборюють свободу для нормального життя інших. Мотиви кожного з бійців різні однак всі вони мають спільну ціль. Кожен з бійців як маленька деталь великого механізму в якої є свої потреби для нормальної роботи.

В умовах, постійного зростання числа учасників бойових дій, проведення комплексу заходів з психологічної діагностики, лікування і подальшої соціальної інтеграції ветеранів бойових дій в суспільство є одним із пріоритетних напрямків соціальної політики держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Психологічна енциклопедія. Автор-упорядник О. М. Степанов. К: "Академвидав". 2019. - 424 с.;

2. Кузьменко М. Д. Психологічна діагностика фрустраційної толерантності офіцерів на етапі підготовки до виконання бойових завдань в антитерористичній операції. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 121 с.;

3. Чижиченко Н. М. Фрустраційна толерантність особистості як афективний компонент оптимізму.// Психологія і особистість.2006 № 2 (10) Ч. 2. с.146–155.;

4. Предко В. В., Сомова О. О. Вплив війни на зміну рівня стресу та

стратегій збереження життєстійкості українців. // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2022. Т. 33(72). №4. С. 89-98. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.4/16>;

5. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В. Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками АТО на етапі відновлення: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. – 282 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Бензарь Анатолій Сергійович

доцент кафедри

Іванова Світлана Євгеніївна

Студентка

Західнодонбаського інституту

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

м. Павлоград, Україна

Вступ. Сучасні кризові виклики, які виникають на глобальному та особистісному рівнях, підкреслюють важливість самоусвідомлення та самореалізації. Особливо це стосується фахівців, які працюють у сферах підтримки та супроводження людей у складних життєвих ситуаціях. Вимоги до таких фахівців щодо їх особистості та професійної компетентності є дуже високими. Тому важливо створювати умови для розвитку професійної ідентичності, яка є ключовим фактором професійної ефективності.

Метою дослідження є обґрунтування динаміки розвитку професійної ідентичності студентів-психологів у вищому навчальному закладі.

Методи. Використовувались методики ідентичності особистості (М. Куна, Т. Макпартленда), методика самоактуалізації (Е. Шострома), методика визначення самооцінки особистості (С. Будассі), методика вивчення мотивації професійної діяльності (К. Замфіри). В емпіричному дослідженні взяло участь 125 студентів (м. Запоріжжя, Запорізький класичний приватний університет) та 15 - працюючих практичних психологів. Загальний обсяг вибірки склав 140 осіб.

Результати та обговорення. Апробація методів вивчення професійної ідентичності проводилась в групах студентів 1-4 курсів віком від 19 до 22 років, які навчаються за спеціальністю «Психологія» Запорізького класичного приватного університету та серед працюючих практичних психологів віком від 25 до 40 років. Відповідно до поставлених завдань дослідження проводилося у

три етапи (підготовчий, констатувальний, формуючий) упродовж (жовтня 2023-квітень 2024 рр).

Під час підготовчого етапу (жовтень-листопад 2023 р.) вивчався стан розробки проблеми як у теоретичному, так і в прикладному аспектах. На другому етапі (грудень 2023 р. – лютий 2024 р.) був проведений констатувальний експеримент, під час якого вивчалися психологічні особливості розвитку професійної ідентичності студентів-психологів і практичних психологів. На завершальному етапі (березень-квітень 2024 р.) був реалізований формувальний експеримент, в рамках якого розроблялася програма інтегративного психологічного тренінгу для розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів.

У даному дослідженні було визначено критерії та показники рівнів сформованості професійної Я-ідентичності в контексті власного суб'єктивного досвіду [2-4].

У проведеному соціологічному анкетуванні використовувалася анкета, яка була розроблена для попереднього вивчення професійного самовизначення студентів-психологів. Також проводився порівняльний аналіз з ідентичними факторами у групі експертів, до якої входили практикуючі психологи та викладачі практиків. Анкета «Вивчення професійної ідентичності майбутніх психологів» складалася з 10 питань і дозволяла виявити такі тимчасову перспективу процесу професійного самовизначення, первинний інтерес до професії, значущі сфери, в рамках яких студенти намагаються реалізуватись.

Для вивчення особистості було використано різноманітні психодіагностичні методики, такі як тест-самоопис, тест-опитувальник само відношення, тест самоактуалізації, методику визначення самооцінки особистості, дослідження особистісного егоцентризму, професійної ідентичності, мотивації професійної діяльності та ставлення до професії [1; 5].

Використання психодіагностичних методик дозволяє досліджувати структуру ідентичності та вимірювати параметри змін особистісної та професійної ідентичності майбутніх психологів під час навчання у вищих

навчальних закладах різних рівнів.

Для аналізу загальних тенденцій розвитку та варіативності «Я-образу» у майбутніх психологів було використано тест-самоопису «Хто я?» (М. Кун, Т. Макпартленд).

Тест, заснований на Я-концепції Манфреда Куна, дозволяє людині самовизначити своє місце не лише в соціальному світі, а й у світі взагалі. Аналізуючи відповіді учасників за допомогою різних категорій, таких як групи належності, тип спорідненості, основні заняття, риси характеру тощо, можна дослідити зміст ідентифікаційних характеристик особистості та виявити значущість різних рівнів узагальнення у процесі формування професійної ідентичності.

Шкала аналізу ідентифікаційних характеристик складається з 24 показників, які об'єднуються для формування семи узагальнених показників-компонентів ідентичності. Ці компоненти включають «Соціальне Я», «Комунікативне Я», «Матеріальне Я», «Фізичне Я», «Діяльне Я», «Перспективне Я» і «Рефлексивне Я».

Дослідження динаміки розвитку ідентичності майбутніх психологів за допомогою тесту самоактуалізації (SAT) Е. Шострома показало, що цей інструмент є значущим для вивчення процесів самовдосконалення.

Вимірювання в основному проводилось за шкалами «компетентність у часі» та «підтримка». Ці ваги не пов'язані між собою і не мають спільних елементів. «Шкала компетентності в часі» вказує на правильну орієнтацію людини, яка передбачає її здатність жити теперішнім моментом і повністю переживати поточний момент, а не розглядати його лише як базу на минулому досвіді чи підготовці до майбутніх починань.

Методика визначення самооцінки особистості за С. Будассі дозволяє проводити кількісне дослідження самооцінки особистості. Самооцінка людини визначається співвідношенням між тим, як особистість бачить себе ідеальною і яка вона є насправді. Зазвичай, люди вважають свої уявлення про себе переконливими, незалежно від того, на чому вони базуються. Однак, іноді люди

можуть надмірно переоцінювати свої якості. Процес самооцінювання може відбуватися шляхом порівняння своїх досягнень з об'єктивними результатами або з іншими людьми.

У формуванні ідентичності майбутнього психолога важну роль відіграють порівняння образів реального «Я» і ідеального «Я» студентів. Якщо студент досягає в реальності характеристик, які відповідають його ідеалу, то він має високу самооцінку, що є дуже важливим для професіонала в психологічній сфері. Однак, якщо студент помічає значний розрив між очікуваними результатами і реальністю своїх досягнень, його самооцінка, ймовірно, буде низькою, що негативно впливатиме на процес професійного та особистісного розвитку студентів у вищих навчальних закладах.

У розвитку студента вищого навчального закладу важливо розуміти значення самооцінки та ставлення до себе. Ці аспекти пов'язані з рівнем домагань, мотивацією та емоційними особливостями студента. Протягом процесу становлення особистості студента відбувається постійна інтерпретація набутого досвіду, зміна очікувань щодо себе та інших людей, переоцінка власних здібностей та навичок.

У дослідженні динаміки формування професійної ідентичності майбутніх психологів використовувалася методика дослідження професійної ідентичності (МВПІ) Л. Шнейдер. Цей метод базується на принципах прямого та ланцюгового асоціативного тесту, дозволяє визначити, який тип ідентичності переважає у досліджуваного. Учаснику надається набір пов'язаних термінів, які описують його сферу знань, що допомагає йому ідентифікувати свою особу. Після цього обчислюється кількість збігів за ключем із самоописом у професійних категоріях, а також кількість збігів із непрофесійною категорією [6].

Методика вивчення мотивації професійної діяльності, розроблена К. Замфіром і модифікована А. Реаном є універсальною і може бути застосована для діагностики мотивації у різних сферах професійної, педагогічної або психологічної діяльності.

Методика розрізняє різні мотивації. Внутрішня мотивація полягає в самовираженні цінностей особистості, інтересі до діяльності та творчій насназі. Зовнішня мотивація, у свою чергу, ґрунтується на прагненні задоволення зовнішніх потреб, не пов'язаних з самим процесом діяльності. Зовнішні мотиви можуть бути позитивними або негативними, причому позитивні мотиви вважаються більш ефективними та бажаними.

Після рівня «середовища» другим рівнем є той, який представляє узагальнений суб'єктивний досвід психології, який відомий як поведінка/стан. Протягом професійного життя психолога цей рівень грає істотну роль у розумінні того, як індивід використовує свої дії, щоб зробити об'єкти навколишнього середовища доступними для свого суб'єктивного досвіду.

Рівень «здібності/навички» визначається суб'єктивним досвідом особистості, а не об'єктивним рівнем розвитку здібностей. Людина оцінює свої здібності на основі того, як її бачать і як оцінюють оточуючі. Важливо, щоб ці уявлення відповідали реальним якостям та здібностям особистості.

Отже, на даному рівні індивід вже має усвідомлення своїх навичок і вмій, що дозволяє йому систематично використовувати їх як стратегію [2]. Узагальнення окремих дій і елементів поведінки призводить до формування стійкого поведінкового комплексу, який є не випадковим, а частиною усталеного циклу.

Рівень «здібності/навички» можна проаналізувати, враховуючи унікальні якості, властивості, здібності та навички самих респондентів, а також їх сприйняття того, що інші оцінюють і оцінюють їхні можливості. Також важливо вивчати конкретні навички, які досліджувані володіють у певній галузі.

Рівень «цінностей/переконань» визначається через зв'язок профідентичності. Цінності є основою для формування і вираження переконань, оскільки вони завжди будуються навколо важливих для особистості цінностей. Зв'язок з попереднім рівнем «здібностей/навичок» виявляється у тому, що здібності розглядаються як інструменти і засоби вияву

важливого і значущого. Прояви особистих цінностей і переконань очевидні в суб'єктивному характері роботи людини, її зобов'язанні перед іншими за неї, будь-яких негативних асоціаціях із професійною самоефективністю, у тому, як вони сприймають ціннісні орієнтації та поведінку, а також у критичній рефлексії щодо себе.

Рівень «ідентичність» відноситься до структури суб'єктивного досвіду і є результатом професійного самовизначення. На цьому рівні особистість усвідомлює себе як цілісність і може визначити себе в певній професії або професійній спільноті. На цьому рівні узагальнення людина може чітко сказати собі «ким вона є».

Необхідно зазначити, що питання «Хто я?» зазвичай має багато відповідей, але кожна з них має свій власний образ. Кожен образ може бути розкритий на більш деталізованому рівні, наприклад, через цінності та переконання, пов'язані зі статусом чоловіка або професіонала. Таким чином, формування переконань є основою для формування ідентичності [2].

Тому, вивчення рівня «ідентичність» можливо шляхом усвідомлення себе як представника певної професії та професійної спільноти, ступеня ідентифікації з «справою» та «іншими», а також розуміння власних мотивів поведінки, включаючи професійні.

Рівень «місія» відображає те, як особистість відповідає на складні екзистенційні питання, формулює сенс життя і оцінює себе і своє місце в житті. Цей рівень також включає ціннісні орієнтації, мотиви поведінки, професійні ідеали, уявлення про професійні перспективи, цілі особистості і критичний аналіз своєї поведінки. Таким чином, профідентичність тісно пов'язана з моральними професійними орієнтирами та має великий потенціал для розвитку ідентичності людини.

Висновки. У проведеному дослідженні було вивчено, як змінюється професійна ідентичність майбутніх психологів протягом їх навчання у вузі. Результати були порівняні з дослідженнями психологів, які вже працюють у практиці. Виявлено, що показники складових професійної ідентичності

студентів змінюються протягом 2-4 курсів. Деякі показники збільшуються, тоді як інші зменшуються. На основі проведеного кореляційного аналізу було встановлено, що існують зв'язки між різними компонентами професійної ідентичності у студентів різних курсів. Виявлено, що більшість структурних компонентів суб'єктивного досвіду у випускників розвинуті на низькому рівні, що свідчить про недостатній розвиток професійної ідентичності в контексті структур суб'єктивного досвіду в різних групах респондентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кун М. Емпіричне дослідження установок особистості на себе. К.,: Наука, 1984. С. 180 – 188.
2. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування: навч. посіб. для ВНЗ /2-ге вид., випр. та доп. К.: Професіонал, 2007. 464 с.
3. Чепелева Н. В. Самоконструювання особистості в дискурсивному просторі. Збірник статей / НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. К.: Міленіум, 2012. Вип. 31 (34). С. 11–18.
4. Шнейдер Л. Б. Експериментальне вивчення професійної ідентичності. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309682.pdf> (дата звернення 30.09.2023).
5. Щербан Т. Д. Відповідальність особистості як чинник готовності до професійної діяльності. Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. Т.2, Вип. 10 (91). С.335–341.
6. Юнг К. Г. Значення аналітичної психології для виховання. URL: <http://psiland.narod.ua/psiche/vospit.htm> (дата звернення 18.02.2024).

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, СПРИЯННЯ СТВОРЕННЮ БЕЗБАР'ЄРНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Біліченко Валерій Віталійович,

старший викладач

Воляннюк Денис Віталійович,

курсант

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

У наш час, у демократичному суспільстві, активно обговорюються питання гендерної рівності, і ця тема займає вагомую позицію у всіх сферах життєдіяльності. Жінки вже протягом тривалого часу борються за рівні адміністративно-правові можливості порівняно з чоловіками. Історичний контекст показує, що жінки довгий час були обмежені у своїх правах і свободах, відмінно від чоловіків, які користувалися привілеями в суспільстві.

Забезпечення гендерної рівності входить до загального правового статусу особи, є однією з основних умов сталого розвитку суспільства та вказівником розвинутої демократичних інститутів громадянського суспільства. Це відображається у відомих принципах політичних, громадянських, економічних, соціальних, культурних прав і свобод для жінок та чоловіків, рівності у вільностях, правах і обов'язках. Це також є важливою складовою концепції прав людини третього покоління. Права третього покоління визнаються як невід'ємні права людини, які мають відповідність з екологічними, соціальними та культурними вимогами, і вони орієнтовані на забезпечення справедливості та рівності для майбутніх поколінь. Ці права ставлять перед собою завдання збереження природного середовища, сприяють сталому розвитку і забезпечують кращі умови для життя нащадків [1].

Національні закони забезпечують захист інтересів жінок і чоловіків, маючи різний ступінь юридичної сили. Законодавство щодо гендерної рівності

створює правові основи для діяльності державних та громадських структур, визначає роль парламенту, уряду та громадських організацій. Воно також забезпечує правові можливості для самореалізації жінок і чоловіків як рівних у правах, обов'язках і відповідальності. Однак умови воєнного стану в Україні не мають належних процедур та механізмів для забезпечення гендерної рівності, що робить положення законів декларативними [2].

Воєнний стан в Україні призвів до часткової втрати або неможливості належного функціонування спеціалізованих служб підтримки осіб, що постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Тому перед проектною та законотворчою діяльністю виникають нові виклики, включаючи подолання гендерного розриву в оплаті праці та інші проблеми [3].

На жаль, сучасний стан справ в Україні показує, що гендерні розмежування можуть бути лише обставинними та умовними. Особливу увагу потребують такі аспекти як: внесення змін до Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 на період до 2025 року (Мінсоцполітики затвердило зміни, щодо переліку заходів надання ефективної своєчасної допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом); внесення змін до постанов, які регулюють діяльність спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб (в цих службах також надають послуги особам, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом); покращення роботи Урядового контактного центру для постраждалих від насильства для надання допомоги громадянам, які перебувають за межами України й потребують нагального інформування, консультування; ухвалення урядом Стратегії гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження плану заходів із її реалізації на 2022–2024 роки (інформаційно-комунікаційна діяльність щодо впровадження гендерної стратегії; організація та проведення професійного навчання через інтерактивну освіту; створення умов для обміну досвідом щодо впровадження гендерної рівності у сфері освіти та науки) [1].

Слід звернути увагу на гендерному аспекті проведення такого

превентивного поліцейського заходу як поверхнева перевірка. Вказаний превентивний захід полягає у візуальному огляді особи, дослідженні вбрання, речей та інших предметів. Дії поліцейських перед особами різної статі повинні виконувати законні вимоги і не повинні викликати обурення серед населення. Поліцейські виконують свої обов'язки згідно з законом, а не на підставі особистих переконань [4]. Важливо розуміти, що поверхнева перевірка не повинна викликати у громадян почуття, що до них хтось домагається, адже це лише частина службових обов'язків поліцейських. Скарги на домагання поліцейських під час поверхневої перевірки можуть виникати, коли правоохоронні органи перетинають межу законної поведінки, наприклад, шляхом неправомірного використання фізичної сили або тиску на осіб, які перевіряються. Також можуть бути скарги на зловживання поліції своїми повноваженнями або некоректне ставлення до громадян під час таких перевірок. Важливо, щоб незалежно від статі, поліцейські діяли для забезпечення безпеки громадянства [5].

Отже, основна проблема, пов'язана з гендерною рівністю при проведенні заходів забезпечення безпеки і порядку в умовах воєнного стану, полягає в тому, що суспільство не приймає зовнішній вираз проведення профілактичних заходів співробітниками правоохоронних органів однієї статі у відношенні до громадян іншої статі. Сучасне суспільство потребує налаштування на рівність прав жінок і чоловіків, що включає відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі, а також рівні можливості для жінок і чоловіків - створення рівних умов для використання їхніх прав.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Лук'янова Г. Ю. Гендерна проблематика в умовах дії в Україні правового режиму воєнного стану. Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС Вченою радою Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол від 14 червня 2023 р. № 11). С. 126. (дата звернення: 22.02.2024).

2. Дяченко В., Малігонова Ю. Ситуація щодо гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні. Наука про цивільний захист як шлях становлення молодих вчених. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18950/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%202012.05.2023.pdf#page=369> (дата звернення: 22.02.2024).

3. Тінін Д. Г. Гендерна рівність у воєнний час: як війна змінє роль жінок у суспільстві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Т. 2. №. 80. С. 432-437. (дата звернення: 22.02.2024).

4. Біліченко В. В., Партретний Д. Р. Особливості здійснення поверхневої перевірки поліцейськими під час виконання своїх повноважень. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/56689/1/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-IN-MODERN-SCIENCE-20-22.11.23.pdf#page=868> (дата звернення: 22.02.2024).

5. Гіденко Є., Усова Є. Проблематика гендерної рівності при проведенні поверхневої перевірки поліцейськими. The 12 th International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects”(August 21-23, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 308 p. (дата звернення: 22.02.2024).

ТРИВОЖНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Венгерська Вікторія Олександрівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності «Реабілітаційна психологія»

Федорчук Віктор Миколайович,
к. псих. наук, доцент
навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. / Introductions. Дослідження феномену тривожності в сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі є актуальним, оскільки вона провокує труднощі в учнів молодших класів при формуванні адекватного уявлення про себе та свої особистісні якості, ускладнює процеси спілкування з ровесниками та старшим поколінням, соціалізацію особистості.

Незаперечним є той факт, що молодший шкільний вік – важливий етап життя, на якому активно формується особистість. Проте страхи, хвилювання, тривожність стримують пізнавальні потреби молодших школярів, серйозно перешкоджають їхньому гармонійному розвитку, заважають повноцінній соціалізації та можуть бути причиною невротизації.

Тривожність молодших школярів тісно пов'язана зі страхами і невпевненістю в собі, що, у свою чергу, негативно впливає на їхню емоційну, соціальну і особистісну сфери. Проблеми проявляються по-різному: на пізнавальному рівні – пов'язані із засвоєнням навчального матеріалу (низький рівень уваги, запам'ятовування інформації, поверховість мислення тощо); на емоційному рівні дитина може відчувати підвищену тривожність, занепокоєння, страх, невпевненість, напругу, гнів чи агресію; на соціальному рівні – проблеми у міжособистісному спілкуванні з однолітками та педагогами в школі; на особистісному рівні можлива занижена самооцінка, відсутність бажання вступати в контакт з оточенням тощо;

Американський психолог А. Маслоу вважає, що психічно здорова

людина—це, насамперед, людина щаслива, яка живе у гармонії із собою та соціумом, не відчуває внутрішнього розладу.

Мета роботи. / Aim. Здійснити аналіз поняття «тривожність» та методів її подолання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Основними методами дослідження є пошуковий та аналітичний (аналіз науково-прикладної літератури).

Результати та обговорення./Results and discussion. Молодший шкільний вік вважається основним періодом розвитку особистості, її задатків, формування інтелектуальних та моральних якостей, рис характеру, набуття соціального досвіду.

Чинники виникнення особистісної тривожності досліджували вітчизняні психологи: Т. Гаврилова, А. Гринечко, Є. Калюжна, Л. Мутліна Я. Омельченко, С. Ставицька, В. Станцишин та інші.

У психологічній літературі можна зустріти різні визначення поняття «тривожність»:

- тривожність – це переживання емоційного дискомфорту, пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки, що загрожує. Розрізняють тривожність як емоційний стан і як стійку властивість, рису особистості або темпераменту.

- тривожність – постійна або ситуативна властивість людини приходити в стан підвищеного занепокоєння, відчувати страх і тривогу в специфічних соціальних ситуаціях.

- тривожність визначається як стійке негативне переживання занепокоєння й очікування неблагополуччя з боку оточення.

- тривожність – переживання емоційного неблагополуччя, пов'язане з передчуттям небезпеки або невдачі.

У такий спосіб поняттям «тривожність» психологи позначають стан людини, який характеризується підвищеною схильністю до переживань, побоюванням і занепокоєнням, що має негативне емоційне забарвлення [1].

Для роботи з дітьми, що переживають тривожність, існує досить велика кількість різних методів, які дають змогу зняти емоційне напруження. Родині, сімейному колу належить одна з головних функцій у цьому процесі, тому що підтримка, взаєморозуміння, взаємодопомога здатні надихати дитину на благополучне життя за будь-яких обставин. Крім цього, психологи дають певні рекомендації батькам щодо корекції тривожності дітей.

- Постійно підбадьорювати, заохочувати, демонструвати впевненість у їхньому успіху, в їхніх можливостях;

- Виховувати правильне ставлення до результатів своєї діяльності, вміння правильно оцінити їх, опосередковано ставитися до власних успіхів, невдач, не боятися помилок, використовувати їх для розвитку діяльності;

- Формувати правильне ставлення до результатів діяльності інших дітей;

- Розвивати орієнтацію на спосіб діяльності;

- Розширювати і збагачувати навички спілкування з дорослими й однолітками, розвивати адекватне ставлення до оцінок і думок інших людей;

- Щоб перебороти скутість, потрібно допомагати дитині розслаблятися, знімати напругу за допомогою рухливих ігор, музики, спортивних вправ; допоможе інсценізація етюдів на прояв сміливості, рішучості, що потребує від дитини психоемоційного отоотожнення себе з персонажем; ігри, що виражають тривожність, занепокоєння учасників, дають змогу емоційно відкинути пригніченість і страх, оцінити їх як характеристики ігрових персонажів, а не даної дитини, і на основі психологічного «розототожнення» з носієм гнітючих переживань позбутися власних страхів.

- Не сваріть дитину за те, що вона посміла гніватися на вас. Навпаки, поставтеся до неї, до її обурення з розумінням і повагою: допоможіть їй усвідомити і сформулювати свої претензії до вас.

- Тільки тоді, коли емоції згаснуть, розкажіть дитині про те, як ви переживали, коли вона виявляла свій гнів. Знайдіть разом із нею вдалу форму висловлювання претензій.

- Поспостерігайте за собою. Дуже часто ми самі приховуємо своє роздратування, терпимо його доти, доки воно не вибухне, як вулкан, яким уже не можна керувати. Набагато легше й корисніше вчасно помітити своє незадоволення і проявити його так, щоб не принизити дитину, не звинуватити, а просто виявити своє незадоволення [2].

У цьому контексті заслуговує уваги поради для батьків, які пропонують вчені психологи В. Зликов, С. Лукомська, Н. Євдокимова, С. Ліпінська, які вважають, що «ваші діти повинні мати можливість використовувати навички справлятися зі стресами самостійно, коли вас немає поруч. Але, оскільки вони лише вивчають ці навички, шукайте можливості поговорити про різні копінг стратегії. Кожного разу, коли ви допомагаєте їм, вкажіть на стратегії, які ви використовуєте, і поговоріть про те, як вони можуть не забути використовувати їх самостійно в майбутньому.

Підказуйте своїй дитині. Скажіть щось на кшталт: «Здається, ти розчарований. Що допомогло б тобі зараз заспокоїтися?» Мета полягає в тому, щоб ваші діти дізналися, що їм допомагає справитися з проблемами чи складними ситуаціями, щоб вони могли визначити, що їм потрібно робити.

Дозвольте своїй дитині почуватися погано. Вашій дитині не потрібно бути щасливою весь час. Почуття злості, смутку або страху можуть бути частиною процесу одужання. Однак важливо, щоб ваша дитина не залишалася в поганому настрої. Коли емоції заважають їй нормально працювати, заохочуйте дитину використовувати навички подолання.

Хваліть свою дитину. Коли ви помітили, що ваша дитина використовує навички подолання, похваліть.

Обговоріть стратегії. Допоможіть дитині навчитися визначати, які стратегії для неї найкраще працюють. Ставте запитання на кшталт: «Чи допомогло тобі розфарбування почуватися краще?» Мета полягає в тому, щоб заохотити вашу дитину, визначити, що працює, а що ні, коли вона відчуває стрес, розчарування чи перевантаження.

Слідкуйте за ескапізмом. Будь-яка навичка подолання може стати

нездоровою, якщо нею зловживати. Але не менш важливо знати, скільки часу ваша дитина витрачає на гаджети. Час за екраном може стати засобом втечі від реальності, який допомагає вашій дитині уникати проблем, а не справлятися з ними. Допоможіть своїй дитині відточити свої навички, щоб вона відчувала себе краще готовою справлятися з дискомфортом у майбутньому» [3, с. 101].

Висновки./Conclusions. Отож, варто акцентувати увагу на тому, що найближче оточення повинно забезпечити психологічне здоров'я дітей молодшого шкільного віку завдяки врівноваженому, доброзичливому, щирому, турботливому, гуманістичному ставленню до них. Кожний здобувач освіти молодшого шкільного віку є унікальним, і стосунки з оточенням – це базова платформа, на якій будується його гармонійне співробітництво та успіх у навчально-пізнавальній діяльності, задоволенні базових його потреб, до яких належать потреба в безпеці, в прийнятті та любові, у визнанні та повазі, у самовираженні, самоствердженні й саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корольчук М. С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я. Київ : Фірма "ІНКОС", 2002. 272 с.
2. Рекомендації батькам по корекції тривожності дітей. <https://yunist.org.ua/batkivska-rada/dovidnik-dlya-batkiv/poradi-psikhologa-batkam-shchodo-vikhovannya-ditey.php>
3. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ.-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2023. 221 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ

Власенко Марина Вячеславівна

Студентка

Міжрегіональна Академія управління персоналом

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Події військового часу є потужним травмівним фактором, який спричиняє в особистості розвиток повного спектру посттравматичних стресових розладів. Подолання наслідків травматичних подій виступає важким завданням та вимагає величезних сил, наполегливості та розуміння процесів, які відбуваються з психікою особистості, що пережила травматичний досвід. За даними сучасних досліджень, психологічна травма не обов'язково веде до пошкодження психіки, а навпаки може слугувати каталізатором позитивних зрушень, зміни життєвої позиції, виявлення сильних боків власної особистості, до так званого посттравматичного зростання (ПТЗ). Посттравматичне зростання можна визначити як прискорення позитивних особистісних змін, що виникає внаслідок переосмислення цінності життя в процесі переживання травми та конструктивної взаємодії з новою посттравматичною реальністю.

Ціль роботи./Aim. У зв'язку з актуальністю даної проблеми метою роботи було дослідження феномену посттравматичного зростання та визначення факторів, які сприяють відновленню після травми та забезпечують особистісне зростання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети в роботі були використані наступні методи дослідження:

1. Проведено теоретичний аналіз наукової літератури з метою визначення поняття психологічної травми.

2. Проведено дослідження механізмів розвитку психологічної травматизації особистості внаслідок пережитого травматичного досвіду.

3. Проведено дослідження з метою визначення особливостей емоційних станів у осіб з травматичним досвідом.

4. Проаналізовано різні підходи до визначення феномену посттравматичного зростання.

5. Проведено дослідження з метою визначення факторів, які сприяють відновленню після травми та забезпечують особистісне зростання.

Результати та обговорення./Results and discussion. У процесі аналізу наукової літератури досліджено феномен психологічної травми. Зроблено висновки, що психологічна травма виникає внаслідок переживання подій чи обставин такої інтенсивної руйнівної сили, що викликають прорив у захисному бар'єрі психіки та супроводжується надзвичайно сильним відчуттям пригніченості та безпорадності. Травму можна визначити як досвід, який є трансформаційним за своєю природою та який кидає виклик самопочуттю людини, створює сенс і формує її світогляд

В результаті дослідження механізмів розвитку психологічної травматизації особистості, встановлено, що поведінкові реакції людини в травматичних ситуаціях, їх тимчасові характеристики, взагалі психофізіологічні можливості людей – величини надзвичайно варіативні, залежні від особливостей нервової системи, життєвого досвіду, професійних знань, навичок, мотивації, минулого досвіду та його наслідків для особистості. Саме тому стадії та етапи переживання особистістю травматичного досвіду можуть існувати в специфічних поєднаннях і мають суто індивідуальний характер.

Теоретичний аналіз наукових досліджень різних вчених, які досліджували феномен посттравматичного зростання, свідчить про відсутність у психологічній науці єдиного підходу як до трактування даного поняття, так і до виділення та пояснення його структури, симптомів, причин та специфіки розвитку.

Термін «посттравматичне зростання» (PTG – posttraumatic growth) завдячує своїй появі роботі R. Tedeschi та L. Calhoun (1996), у якій вони спираються на розуміння цього явища давньогрецькими філософами,

мислителями раннього християнства, буддизму, іудаїзму, ісламу, а також на новітні роботи В. Франкла, Е. Фрома, І. Ялома та інших авторів, які пишуть про можливість позитивних змін, стимульованих життєвими випробуваннями. Автори визначають посттравматичне зростання як досвід позитивних змін, що виникає внаслідок боротьби з новою посттравматичною реальністю.

R. Tedeschi and Calhoun and S. Joseph and Linley в своїх дослідженнях наголошують, що для розгортання трансформаційних змін, притаманних процесу ПТЗ потрібен час. Складним є питання емпіричних досліджень зв'язку між часом та ПТЗ, оскільки бракує досліджень ПТЗ від моменту травматизації та після нього.

Посттравматичне зростання не має тісного однозначного зв'язку з такими характеристиками особистості як стать, вік, освіта чи статки. Не розкрито також зв'язків з наявністю у людини, яка переживає травму, депресії, тривожних розладів, навіть ПТСР. Водночас виявлено позитивні кореляційні зв'язки із здатністю людини оцінювати загрози, фокусуватися на проблемі, позитивно її інтерпретувати та переосмислювати травматичні спогади.

З'ясовано, що пережиті травми можуть виступати каталізаторами позитивних змін, а саме зростання особистісної зрілості, життєстійкості, посилення віри у власні сили, активізації життєвої позиції, підвищення самоконтролю, самодисципліни, зростання незалежності, розширення планів на майбутнє. Люди відчують упевненість, що вони дійсно здатні впоратися з найскладнішою екстремальною ситуацією, подолати будь-які негаразди.

Висновки./Conclusions.

Розуміння складної природи феномену посттравматичного зростання представляє ключову можливість для підтримки особистісного розвитку та підвищення добробуту людей, які стали свідками травматичних подій та мали власний травматичний досвід. Посттравматичне зростання в загальному розумінні можна розглядати як досвід позитивних змін, що відбуваються з людиною внаслідок боротьби з травмою після зіткнення з травмуючими ситуаціями та подіями. В процесі посттравматичного зростання відбуваються

якісні зміни і трансформація особистості.

Особливу увагу викликає дослідження чинників, що сприяють відновленню після травми та забезпечують особистісне зростання. Серед них: здатність до відновлення втраченої цілісності, вибудова нових життєвих перспектив; здатність до самореалізації, до підвищення самоефективності; здатність до зростання комунікативної компетентності, уміння встановлювати і підтримувати конструктивні стосунки, приймати і надавати допомогу.

Серед психологічних стратегій, які сприяють особистісному зростанню особистості, що отримала травматичний досвід внаслідок травматичних подій, виділено такі: підтримка здатності позитивно інтерпретувати травматизацію; підвищення емпатійності; стимулювання здатності до перегляду цінностей і сенсотворення; зміна ставлення травмованої людини до себе через мобілізацію ресурсів самовідновлення.

Зроблено висновок, що посттравматичне зростання є безумовною цінністю для особистості і її подальшої життєдіяльності після пережитого травматичного досвіду. Якщо людині вдається конструктивно переосмислити власні травматичні переживання, її життєстійкість суттєво підвищується.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці індивідуальних і групових технологій сприяння посттравматичному зростанню залежно від індивідуального досвіду людини та типу пережитої травми.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ВОЄННОГО ЧАСУ НА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ПІДЛІТКІВ

Власюк Анастасія

Студентка

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Під час війни в Україні проблема стресостійкості особистості все частіше стає предметом дослідження у науковому дискурсі. Перебування у складних обставинах сьогодення збільшує відчуття тривоги і за власне життя, і за життя своїх рідних й близьких. Кожна людина реагує на стрес по-своєму. Все це може мати значний вплив на психоемоційний стан людини та призвести до погіршення її ментального здоров'я. У той же час психоемоційний стан особистості значною мірою залежить від рівня розвитку стресостійкості. Незважаючи на те, що війна впливає на людей різного віку, підлітки є особливо вразливими, наслідки для психічного здоров'я, а також складність забезпечення культурно та контекстуально-релевантних втручань, що відповідають потребам підлітків.

Мета роботи: визначити особливості впливу воєнного часу на стресостійкість підлітків

Підлітковий вік є важливим періодом розвитку людини який характеризується нейробіологічними, гормональними, психологічними та соціальними змінами. Протягом цього періоду розвитку підлітки повинні справлятися з різними загальними стресами, включаючи фізичні та статеві зміни, пов'язані зі статевим дозріванням, відповідати вимогами шкільного життя, вирішувати проблеми із започаткуванням й підтримкою дружби та романтичних стосунків, вибором кар'єри та початком трудової діяльності, а також поступово набувати незалежність від сім'ї. Крім того, підліткам України доводиться справлятися з більш незвичними стресами, які можуть бути пов'язані із сім'єю (наприклад, психічна або фізична хвороба, смерть близької

людини), зловживанням наркотиками або алкоголем, розлученням батьків, соціальними проблемами, такими як насильство та неможливість задовольнити навіть базові потреби (наприклад, бідність, насильство). Тому, про підлітковий вік часто думають як про час бурі і стресу, період бунту, що характеризується конфліктами з батьками. Однак, всупереч традиційним міркуванням, результати останніх досліджень підтверджують думку про те, що стрес не є універсальним і виключно біологічно обумовленим явищем.

Сучасні уявлення свідчать про те, що підлітковий вік – це період, коли певні типи стресів мають більшу ймовірність ніж в інші періоди розвитку, і що ці зміни в розвитку також включають адаптацію до культурних очікувань, пов'язаних з дорослішанням. Кумулятивні та хронічні стресові фактори можуть призвести до посилення емоційного дистресу (депресії, тривоги), асоціальної поведінки (агресії, правопорушень), асоціальна або агресивна поведінка, що шкодить здоров'ю (наприклад, вживання психотропних речовин). Травматичні стресори воєнного часу, такі як фізична, сексуальна та родинна віктимізація, можуть призвести до симптомів посттравматичного стресу. Крім того, багато досліджень показали, що стресовий досвід має як короткостроковий, так і довгостроковий вплив на здоровий розвиток підлітків [3].

Згідно із даними ЮНІСЕФ, з 24 лютого 2022 року приблизно 7,5 мільйонів дітей та підлітків України наражаються на надзвичайний ризик для психічного та фізичного здоров'я, оскільки багато з їхніх базових потреб не можуть бути задоволені, включаючи гарантії фізичної безпеки, харчування, житла, освіти та соціальної підтримки. Окрім тих, хто безпосередньо постраждав від війни (в Україні та інших країнах світу), величезна кількість дітей, які не перебувають у центрі збройного конфлікту, також можуть зазнати опосередкованого глибокого впливу [6].

Дійсно, дві світові війни минулого століття та незліченна кількість інших воєн і конфліктів (таких як, наприклад, Друга війна у Конго (1998-2003), що призвела до загибелі понад 5,4 мільйони людей, або сучасний ізраїльсько-палестинський конфлікт середини 20-го століття, або період конфлікту і

політичного насильства у Північній Ірландії наприкінці 20-го століття) дали поштовх до появи все більшої кількості оптимістичних публікацій, які дають надію на пом'якшення деяких із цих негативних наслідків для психічного здоров'я, зосереджуючись на питаннях життєздатності, пристосуванні і відновленні [4].

Стресостійкість означає «здатність протистояти або швидко відновлюватися після складних умов» [2]. У сучасній науковій літературі частіше використовуються такі еквіваленти цього терміну, як «резил'єнтність» та «життєстійкість». У контексті останніх біологічних і психологічних досліджень життєстійкість набула більш конкретного значення. Уявлення про життєстійкість як стійкість до стресу виникло у 1970-х роках, коли дослідники почали вивчати дітей, здатних до нормального розвитку, незважаючи на складне виховання (Masten, 2001). На початку 1990-х років акцент досліджень життєстійкості змістився з виявлення захисних факторів, до яких належать позитивні емоції та здатність до саморегуляції, на вивчення того, як люди долають негаразди, та дослідження психосоціальних детермінант життєстійкості у дорослих, які зазнали травми. Зниження стресостійкості проявляються у вигляді розладів настрою, включаючи великий депресивний розлад (ВДР), страху, тривоги, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших пов'язаних зі стресом негативних емоцій. Проблема стійкості особистості до стресу вивчалася у контексті психології стресу (Р. Лазарус, Г. Сельє, С. Фолькман, Ю. Щербатих та ін.), емоційної стійкості, емоційної стабільності та стресостійкості (І. Аршава, Л. Котова, К. Пилипенко, В. Писаренко, О. Рева, О. Чебикін та ін.), психологічної стійкості.

Сутність, психологічні механізми, структурні елементи та соціально-психологічні чинники стресостійкості особистості була предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Сьогодні проблему стійкості особистості до стресу вивчають науковці, які працюють у галузі психології, медицини, біології, соціології, педагогіки, та інших наук про людину, тому стресостійкість все більше і більше набуває міждисциплінарного характеру.

Актуальним питанням є виховання стійкості до травматичних подій, поведінкової гнучкості, толерантності до невизначеності, гнучкості, екологічно-чутливого управління емоціями та роботи з почуттями агресії, ненависті, тривоги, горя, апатії, тощо, набуває першочергового значення для населення. Ці індивідуальні психологічні риси особливо важливі для професіоналів у сферах, що передбачають взаємодію «людина-людина», таких як охорона здоров'я, підтримка психічного здоров'я, психологічна допомога, освіта та соціальна робота [5].

Залежно від конкретного стресового процесу, стресостійкість можна розуміти як здатність:

- 1) підтримувати природні функції та уникати негараздів;
- 2) позитивно справлятися зі стресом і отримувати від нього певну користь.

Підлітки, які брали участь у групі СМ, значно знизили рівень стресу, який вони відчували по відношенню до свого соціального оточення. Це поняття нерозривно пов'язане з поняттям життестійкості. Самоефективність і підтримка з боку соціального оточення (а також здатність підлітка просити про цю підтримку, не соромлячись і не боячись) є важливими для підвищення життестійкості [7]. З іншого боку, академічний успіх також є дуже важливим фактором, який підвищує життестійкість підлітків, згідно з моделлю захисних факторів життестійкості [8]. Щоденні негаразди у підлітковому житті можуть бути компенсовані іншими буферами. Аналогічно, захисними або підсилюючими факторами для молоді можна вважати покращення когнітивних здібностей, таких як швидкість обробки інформації та пам'ять, а також покращення індивідуальних можливостей і ресурсів, стосунків з важливими дорослими та інші фактори навколишнього середовища, що сприяють формуванню почуття приналежності до спільноти. Крім того, особистий самоконтроль впливає на повсякденну буденність (в основному, на режим харчування та сну) і є дуже важливим для підвищення життестійкості. Зменшення стресу у багатьох аспектах повсякденного життя підлітка є дуже

важливим, що відображаються у багатьох соціально-психологічних програмах [1].

Висновок. Психологи зазначають, що вплив війни у дитячому та підлітковому віці може становити серйозні ризики для психічного здоров'я та негативно впливати на розвиток особистості. Однак, підлітки, за наявності підтримки дорослих та сензитивного соціального середовища мають достатні ресурси, що дозволять не тільки протистояти стресам а й відновлюватися після травм. Перспективи наукових розвідок вбачаємо у дослідженні підходів до психологічної та соціальної роботи з підлітками в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підлітки в Україні під час війни: про що мріють і як допомогти URL: <https://vikna.tv/istorii/pidlitky-v-ukrayini-pid-chas-vijny-pro-shho-mriyut-i-yak-dopomogty/> (дата звернення: 22.03.2024).
2. Fletcher, D., & Sarkar, M. (2013). Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, 18(1), p. 12–23. URL: <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000124> (date of application: 19.03.2024).
3. Shoshani A., Slone M. The resilience function of character strengths in the face of war and protracted conflict *Front. Psychol.*, 6 (2015), p. 2006.
4. Stress in Adolescence : Effects on Development Nada Krapic, Jasna Hudek-Knezevic, and Igor Kardum URL: https://www.researchgate.net/publication/304190804_Stress_in_Adolescence_Effects_on_Development (date of application: 20.03.2024).
5. The mental health consequences on children of the war in Ukraine : A commentary. URL: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.114798> (date of application: 21.03.2024).
6. United Nations Child Rights Committee. Report from March 4th, 2022. URL: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/03/ukraine-un-committee-urges-end-killings-children> (date of application: 19.03.2024).

7. Werner E. E, Smith R. S. *Vulnerable but invincible: A study of resilient children*. New York : McGraw-Hill. 1982.

8. Zolkoski S. M, Bullock L. M. Resilience in children and youth : A review. *Children and Youth Services Review*. P. 2295–2303. 2012.

АДАПТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІМ'Ї В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Горбун Валерія Едуардівна

Студентка Запорізького національного університету
Факультету Соціальна педагогіка та психологія

Вступ. Сучасні реалії в Україні, спричинені військовим станом, мають складні психологічні наслідки для всіх шарів суспільства країни. За останній час психологи все частіше отримують звернення від сімей або їх окремих представників, які зазнають сімейні конфлікти, непорозуміння та повний розрив з рідними через різноманітні погляди і політичні переконання. Процес адаптації особистості та спільноти до умов та наслідків війни відбувається у найближчому оточенні, через сімейні та родинні взаємодії, що відображають прямий або опосередкований вплив членів родини один на одного, де кожна дія зумовлена як попередньою, так і очікуваним результатом з боку іншого.

Ціль роботи – дослідити особливості адаптивного потенціалу сім'ї в кризових ситуаціях.

Результати та обговорення. У кризових ситуаціях сім'я відіграє важливу роль як основний підтримуючий стовп. Вона стає простором, де люди знаходять підтримку, розуміння та емоційну підтримку одне від одного. Спільні зусилля сім'ї допомагають зменшити стрес, зміцнюють взаємозв'язки та сприяють вирішенню проблем шляхом колективного розв'язання конфліктів та пошуку шляхів подолання кризи.

Для українців поняття "сім'я" та "родина" мають відмінне семантичне зміст. Якщо сім'я складається з 158 чоловіка, дружини та їхніх дітей, то родина-це соціальне утворення, спільнота рідних та споріднених осіб, яка має спільний економічний, побутовий та морально-психологічний устрій. Вона включає у себе всіх родичів, які підтримують активні комунікативні зв'язки та присутні у психологічному просторі сім'ї, незалежно від того, чи взаємодіють вони напряму чи опосередковано. Дисбаланс у родинній системі може виникати через емоційно насичені як позитивні, так і негативні події, або зміну

чисельності родинної спільноти. Усі етапи в житті особистості хоч якось пов'язані з батьківською родиною або її способом сприйняття сім'ї, родини чи навіть роду. Оскільки взаємодія між членами родини має свої особливості, виникає питання про здатність особи подолати психологічні травми та кризи [1].

Сімейно-родинна взаємодія - це процес прямого або опосередкованого впливу членів родини одне на одного, де кожна дія зумовлена як попередньою дією, так і очікуваним результатом з боку іншого. Цей процес передбачає принаймні двох акторів і вимагає взаєморозуміння між ними. Якщо учасники мають різні цілі та протилежні інтереси, результат взаємодії може бути негативним.

Так, можна виділити три основні форми взаємодії: кооперацію, конкуренцію і конфлікт:

1. Кооперація – це форма взаємодії, в якій учасники спільно працюють для досягнення спільної мети або результату, який вигідний для всіх. Кооперація передбачає співпрацю, взаємодопомогу та взаєморозуміння між учасниками. Прикладами кооперації можуть бути командна робота над проектом або спільна діяльність для вирішення складної проблеми.

2. Конкуренція – це форма взаємодії, в якій учасники змагаються один з одним за обмежені ресурси, визнання або перемогу. Конкуренція може бути конструктивною, спонукаючи учасників до підвищення своєї продуктивності та досягнення кращих результатів. Однак вона також може призвести до конфліктів і негативного ставлення між учасниками, особливо якщо не супроводжується правильними правилами та етикетом.

3. Конфлікт – це форма взаємодії, в якій учасники мають протилежні погляди, цілі або інтереси, що призводить до напруження та непорозумінь між ними. Конфлікт може виникати через різні переконання, цінності, стилі комунікації чи розуміння ситуації. Ефективне вирішення конфліктів передбачає вміння слухати, спілкуватися та шукати компроміси з метою знаходження взаємовигідного рішення [2].

Структура будь-якої взаємодії складається з трьох компонентів: когнітивного, поведінкового і афективного. Це означає, що взаємодія полягає в обміні ідеями, уявленнями, знаннями, переконаннями, думками, а також в діях і вольових зусиллях в узгодженні учасниками своїх дій, а також в їхніх почуттях та емоційному ставленні до різних фактів, людей чи подій.

Сім'я є джерелом невичерпних ресурсів, які можна та слід використовувати для подолання наслідків психотравматизації, невпевненості в майбутньому, у собі та власних силах. Саме в обіймах родини людина зазвичай відчуває більшу підтримку та спроможність зіткнутися зі страхом за власне життя і життя близьких. Це сприяє розвитку життєстійкості і опору стресам. Згідно з думкою Т. Титаренко, сім'я зазвичай надає особі важливі дози гумору, іронії та оптимізму для оновлення психологічного здоров'я. Тому надзвичайно важливо як фахівцям, так і самим особам, що потребують підтримки, переосмислити та активізувати реабілітаційний потенціал сімейного оточення [3].

Зусилля, спрямовані на адаптацію до умов і наслідків воєнного конфлікту, підтримуються активними стратегіями пошуку конструктивного розв'язання проблеми. Для активізації потенціалу постстресового зростання також залучається соціально-психологічна підтримка з боку членів сім'ї та родини.

У реалізації адаптаційних заходів до умов та наслідків воєнного конфлікту використовуються активні стратегії пошуку конструктивного вирішення проблем. Крім того, для максимізації потенціалу постстресового зростання також важлива соціально-психологічна підтримка з боку членів сім'ї та родини.

Важливу роль у реалізації соціально-психологічних стратегій адаптації відіграють психологічні характеристики соціального оточення, які є модераторами стресу. Ці характеристики залежать від рівня соціального пристосування, особливостей наявних соціально-психологічних ресурсів спільноти та можливостей соціальної інтеграції. Основними складниками цих

конструктивів є соціальні відносини, що визначають утворення соціальної мережі та надання соціальної підтримки. Конструкти соціальної інтеграції, соціальної мережі та різні компоненти соціальної підтримки тісно взаємопов'язані між собою.

Важливим аспектом з погляду адаптації є взаємодія людей та їх об'єднання в спільноти, а також їхня конструктивна активність як спільноти. Під спільнотою розуміється група людей, що мають спільну культуру, цінності та територію, але не пов'язані кровними зв'язками. Сім'я, з свого боку, виступає як мікросвіт, що демонструє основні характеристики спільноти, такі як географічна близькість та спільні цінності. Члени сім'ї можуть бути представниками однієї спільноти, але "сім'я" не тотожна "спільноті". Фактично, сім'ю та родину розглядають як транслятори та ресурси для копіювання для особи. Взаємодія між членами сім'ї та родини може сприяти або, навпаки, заважати успішній соціально-психологічній адаптації в умовах війни [1].

Підтримка здатності підтримувати конструктивні стосунки з членами родини, друзями та тими, хто може надати підтримку, є важливим завданням для особи, яка знаходиться в складних життєвих обставинах, і водночас вказівником її успішної адаптації. Однак поглиблення конфліктів з членами родини часто розглядається як прояв посттравматичної поведінкової реакції. Відокремлення від рідних, які приймають "іншу" позицію, може стати захисним механізмом ізоляції. Це може призвести до формування образів "ми" і "вони", де "ми" мають позитивну конотацію, а "вони" переважно сприймаються негативно або, у кращому випадку, нейтрально.

Висновки. Отже, адаптивний потенціал сім'ї в кризових ситуаціях - це її здатність до пристосування та виживання під час негативних подій або стресових обставин.

Вона може виявлятися у взаємопідтримці, спільній прийнятті рішень, розподілі обов'язків та здатності до вирішення проблем разом як родина. Адаптивний потенціал допомагає сім'ї зберегти її єдність та функціональність навіть у найскладніших обставинах.

ДЖЕРЕЛА

1. Губеладзе І. Г. Адаптивний потенціал сім'ї в кризових умовах. Інтегративна психологія: теорія і практика. матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. С. 6–10.
2. Коробка Л. М. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації: колективна монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 286 с.
3. Титаренко Т. М. Напрями психологічної реабілітації особистості, що переживає події війни. Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій. Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. К: Міленіум, 2015. 150 с. С. 3-13.

ВПЛИВ ДОСВІДУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ НА ПЕРЕЖИВАННЯ ТРАВМАТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ ВІЙНИ

Джевон Марина Сергіївна
ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук
м. Київ, Україна

У будь-яких бойових діях чи війнах залишає свій незабутній слід у душі кожної людини. На превеликий жаль, цей слід не несе за собою приємних моментів.

Людям, які перенесли трагедію, треба навчитися жити з цим, знову знайти сенс свого життя, визначити нові цілі, пріоритети, навчитися жити зі спогадами про трагедію. Психологічні та соціальні наслідки надзвичайних ситуацій можуть бути гострими протягом короткого періоду, але вони також можуть підривати психічне здоров'я та психосоціальне благополуччя постраждалого населення у тривалій перспективі. Такі наслідки можуть загрожувати миру, дотриманню прав людини та процесам розвитку.

Однак, одним із пріоритетів у разі виникнення надзвичайних ситуацій є захист і покращення психічного здоров'я та психосоціального благополуччя [1, с. 11-23].

Війни та збройні конфлікти (бойових діях) посідають особливе місце серед усіх видів надзвичайних ситуацій, оскільки завжди призводять до людських втрат, переміщень, стресів, економічних потрясінь у житті багатьох людей. Ситуації, події та обставини, які виникають в умовах збройних конфліктів і можуть негативно впливати на людей, пов'язані переважно з такими чинниками: перебування в зоні бойових дій (як військових, так і цивільних осіб), під обстрілами, в зоні масового ураження; перебування в полоні (зокрема викрадення, утримання в заручниках); наявність травм, поранень, що становлять загрозу для життя; раптова насильницька смерть

(наприклад, убивство, свідком якого була людина); вимушене переселення з місця постійного проживання; втрата контактів із близькими людьми і страх за свою безпеку та безпеку рідних і близьких; голод або загроза голоду; раптова втрата майна і турбота про те, як вижити. Впливає усе це на благополуччя людей.

На сьогоднішній день у світі дедалі більше визнають, що групи спеціалістів та волонтерів, які проводять заходи з реагування в військових ситуаціях, повинні зважати не тільки на фізичні та матеріальні, а й на психологічні та соціальні наслідки ситуацій (бойових дій), що впливають на життя груп, громад, окремих осіб, які потрапили під вплив військових подій. [2].

Психологічними наслідками надзвичайних ситуацій - їхній вплив на різні рівні психічного функціонування – це насамперед емоційний стан, поведінку, взаємовідносини. Вони можуть бути пов'язані з:

1) проблемами, що існували раніше (психічні розлади, зловживання алкоголем або іншими хімічними речовинами);

2) проблемами, які виникли внаслідок дії надзвичайної ситуації (непатологічний дистрес, психічні розлади: депресія, ПТСР, тривожні розлади, розлади адаптації);

3) проблемами, що виникли внаслідок надання гуманітарної допомоги (наведемо приклад, через нестачу інформації про можливість отримати ту чи іншу допомогу тощо). [3].

Незважаючи на те, що надзвичайні ситуації впливають на все населення, особливої підтримки потребують такі групи людей:

1) люди, які перебувають у зоні конфлікту;

2) внутрішньо переміщені особи, біженці, мігранти з неврегульованим статусом, місцеве населення;

3) сім'ї військовослужбовців, учасників збройного конфлікту;

4) військовослужбовці, учасники збройного конфлікту (з інвалідністю, ветерани).

Одні з них здатні справлятися з наслідками надзвичайних ситуацій відносно добре, а інші мають більший ризик зазнати негативних психологічних та соціальних впливів.

Надання психологічної допомоги військовим, що безпосередньо в осередку надзвичайної ситуації.

Розрив на соціальному рівні – це характеризується в неможливості усвідомити те, що сталося емоційно й фізично.

Інтенсивність емоційних реакцій на стрес-фактори бойових діях та поведінка військового у ній різні, але такі, як: втома, слабкість, відсутність апетиту, виникнення різних страхів, стан тривоги, сум, депресія, порушення уваги й концентрації тощо, притаманні переважній більшості чоловіків.

Як правило, змін зазнає й поведінка, зазвичай вона стає значно гіршою, ніж була до військових конфліктів.

Зазначимо, що за для кожного віку характерні свої особливості психології та сприйняття навколишнього світу (події, що відбуваються). Однак, при роботі з дорослими в умовах надзвичайної ситуації слід враховувати вікові особливості кожної конкретної дорослої людини. [4].

Психологічним супроводом у поствійськовий період у дорослих та військових повинні займатися інші військові-психологи (соціальні працівники, психологи, медичні-психологи, військові-психологи).

В умовах бойових діях фахівцям необхідно надати військовим. різних вікових груп можливість відреагувати на ситуацію, що склалася, висловити свої негативні емоції та почуття, виплеснути свій страх, тобто допомогти їм пережити дану травматичну ситуацію. [5].

Військові психологи, які працюють в умовах надзвичайної ситуації, часто не враховують ві-кові особливості дитини, особливості самої надзвичайної ситуації та діють, виходячи з свого особистого досвіду, а найчастіше взагалі перекладають цей обов'язок на батьків і близьких військових.

Сьогодні вимагають вдосконалення методи та методики щодо надання екстреної психологічної допомоги дорослим різних вікових груп, які опинилися

в осередку надзвичайної ситуації (бойових дій\військових конфлікта).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації : [пер. з англ.] / Міжвідомчий постійний комітет. - Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2017. -216 с.

2. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України від 31.03.2016 № 318) [Електронний ресурс] / Міністерство соціальної політики України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16>.

3. Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати (затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України від 03.09.2012 № 537) [Електронний ресурс] / Міністерство соціальної політики України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>.

4. Шклярська О. Психологічна пружність - запорука виживання під час війни [Електронний ресурс] / Оксана Шклярська. - Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=3373.

5. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги переміщеним особам / [заг. ред.: Іванова О. Л. ; упоряд.: Пінчук І. Я., Хаустова О. О., Степанова Н. М., Чайка А. В., Пінчук А. О.]. - Київ : [б. в.], 2014. - 44 с.

6. Посібник mhGAP з надання допомоги за гуманітарних надзвичайних станів [Електронний ресурс] / ВООЗ. - Женева : ВООЗ, 2016. -61с.- Режим доступу: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/250138/1/9789241548922-ukr.pdf>.

7. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посібник : у 2 ч. / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. ; за заг. ред.: Т. М. Журавель, З. П. Кияниці, Ж. В. Петрочко. - Київ : [б. в.], 2016. - 581 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ З ПОЛОНУ

Іваненко Євгеній Анатолійович

Студент

Міжрегіональна академія управління персоналом
Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Російське збройне вторгнення в Крим у лютому-березні 2014 року (з подальшим початком тимчасової окупації півострова росією 20 лютого 2014). Війна на сході України з квітня 2014 року, яка розпочалася зі створення під прикриттям «народних» виступів спецслужбами РФ терористичних так званих Донецької і Луганської «народних республік» та тривала до початку широкомасштабного вторгнення та широкомасштабне вторгнення росії в Україну з 24 лютого 2022 року, яке розпочалося після тривалого військового нарощування та визнання росією своїх маріонеткових утворень ДНР та ЛНР як незалежних держав. Пряме та завуальованим застосуванням збройної сили РФ призвела до того, що велика кількість цивільних осіб та військовослужбовців ЗСУ під час часткової окупації території України вважалися зниклими безвісти або потрапляли в полон.

Умови перебування в полоні з початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну з 24 лютого 2022 року суттєво погіршилися. У більшості військовополонених після повернення з полону було виявлено сліди тортур та недбалого ставлення до поранень, які були отримані до потрапляння в полон. Фізичне насилля та катування призводять до змін психоемоційного стану особистості і тому важливим питанням стає відновлення та повернення цих людей до звичайного життя. Полонені в ході російсько-української війни-особи, які були взяті в полон в ході російської збройної агресії проти суверенітету і територіальної цілісності України, починаючи з 2014 року.

В зв'язку з цим виникла необхідність проведення реабілітації військовополонених в умовах лікувальних закладів з наданням психологічної та

медичної допомоги. Тому ці заходи проводяться в лікувальних закладах з залученням військових аналітиків, дебриферів та психологів. Для отримання більш достовірної інформації від полонених та більш комфортного повернення їх до звичайного життя процес декомпресії проводять відразу після повернення з полону.

Ціль роботи./Aim. Проводячи тривалі заходи реінтеграції та пост-ізоляційного супроводу військовослужбовців звільнених з військового полону, визначають особливості реадаптації та протікання психічних станів військовослужбовців у перші чотири-п'ять тижнів після звільнення.

З'ясовано, що сам факт фізичного повернення військовослужбовця з військового полону в мирне середовище не є ознакою його повернення до звичного способу життя, притаманному до військового полону.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, а саме:

- **теоретичні:** аналіз, синтез та узагальнення представлених у науковій літературі матеріалів щодо змін в психологічному стані військовополонених;

- **емпіричні:** констатувальний експеримент, математична обробка статистичних даних.

Проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення психологічних труднощів повернутих з полону військовослужбовців; на основі теоретико-методологічного аналізу наукової літератури виокремлено психологічні труднощі повернутих з полону військовослужбовців; емпірично визначено психологічні труднощі повернутих з полону військовослужбовців; розроблено та запропоновано програму психологічної допомоги з подолання психологічних труднощів військовослужбовців після повернення з полону для військовослужбовців ЗСУ.

Матеріали та методи./Materials and methods. З метою вивчення особливостей психологічних труднощів, які відчувають військовослужбовці, які повертаються з полону, нами було проведено дослідження, в якому взяли

участь 30 військовополонених, які повернулися з полону, які проходили реабілітацію в Головному військовому клінічному госпіталі. Контрольну групу склали 30 бійців, які не перебували в полоні. Всього в дослідженні взяли участь 60 респондентів.

Дослідження об'єкта нашої роботи проходило в три етапи.

По-перше, проведено теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми вивчення психологічних труднощів воїнів, які повертаються з полону. На основі теоретико-методологічного аналізу наукової літератури висвітлено психологічні труднощі воїнів, які повертаються з полону.

Під час другого етапу було проведено емпіричне дослідження переживання психологічних труднощів бійців, які повертаються з полону. Таким чином були здійснені: вибір діагностичних методів для емпіричного дослідження; проведено перевірочний експеримент, під час якого виявлено психологічні особливості емоційного стану військовослужбовців, які повертаються з полону. На третьому етапі проведено формувальний експеримент, під час якого для військовослужбовців Збройних Сил розроблено та впроваджено психокорекційну програму психологічної допомоги з подолання психологічних труднощів військовослужбовців після повернення з полону; проведено повторне дослідження осіб контрольної та експериментальної груп з метою виявлення змін, що відбулися під впливом розробленої програми. Обґрунтування та зміст методів дослідження. Для експериментального дослідження обрано методика, спрямовану на вивчення психологічних особливостей емоційного стану військовослужбовців, які повертаються з полону.

Дослідження проводилось за такими методами:

- Шкала психологічного стресу PSM-25;
- Шкала реактивної та особистісної тривожності (Спілбергера-Ханіна);
- Методика «Експрес-діагностика рівня самооцінки»;
- Методика «Індикатор стратегій адаптації» (Д. Амірхан, адаптація Н. Сироти, В. Ялтонського);

- Метод диференціальної діагностики депресивних станів за Зунге (Адаптація Т. І. Балашової).

Результати та обговорення./Results and discussion. За результатами проведеної роботи можна відзначити найважливіші аспекти.

1. Рівень психологічного стресу у колишніх військовополонених вищий, ніж у інших респондентів: 75% колишніх військовополонених мають високий рівень стресу, 85% бійців, які не потрапляли до полону, не демонструють переживань, пов'язаних зі стресом.

2. Вираженість ситуативної тривожності у колишніх військовополонених є більшою за тих осіб, які не були у полоні, і складає 70% опитуваних. Натомість контрольна група респондентів показала, що 50% від усіх результатів знаходяться у межах «середнього рівня» ситуативної тривожності.

3. Група колишніх військовополонених в цілому більше схильна до депресивних реакцій, ніж контрольна група. 35% бійців, що не потрапляли до полону, мають легкий ступінь депресії і 30% мають субдепресивний стан. Контрольна група показала, що 95% осіб не мають депресії.

4. Колишні військовополонені мають як занижений рівень самооцінки, так і середній нормальний. Причому результати розділились порівну – по 50% кожен. Бійці із контрольної групи мають в переважній більшості нормальний рівень самооцінки – 85%.

5. Дослідження допінг-стратегій показало, що колишні військовополонені частіше намагаються уникнути проблем, а ніж їх вирішувати. Стратегії «соціальна підтримка» та «вирішення проблем» розвинуті недостатньо.

Таким чином, результати групи колишніх військовополонених демонструють важкість переживання ситуації полону. Одним із аспектів лікування і супроводу колишніх військовополонених є надання їм психологічної допомоги (психокорекції/ психотерапії/ психореабілітації). Така робота покликана для того, щоб емоційно підтримати колишніх військовополонених, надати їм віру в майбутнє, змінити ставлення до самого факту полону у конструктивному руслі, навчити основним методам

психофізіологічної регуляції тощо. Тому, на нашу думку, важливим є огляд основних моделей та принципів психологічної допомоги колишнім військовополоненим, а також розробка психокорекційної програми для колишніх військовополонених.

Висновки./Conclusions. Таким чином, результати групи колишніх військовополонених демонструють важкість переживання ситуації полону.

Одним із аспектів лікування і супроводу колишніх військовополонених є надання їм психологічної допомоги (психокорекції/ психотерапії/ психореабілітації). Така робота покликана для того, щоб емоційно підтримати колишніх військовополонених, надати їм віру в майбутнє, змінити ставлення до самого факту полону у конструктивному руслі, навчити основним методам психофізіологічної регуляції тощо. Тому, на нашу думку, важливим є огляд основних моделей та принципів психологічної допомоги колишнім військовополоненим, а також розробка психокорекційної програми для колишніх військовополонених.

Мета програми:

- подолання депресивних переживань,
- зниження рівня тривожності,
- формування позитивного ставлення до себе та розвиток адаптивних стратегій подолання стресових ситуацій.
- подолати замкнутість;
- розвиток позитивного самосприйняття, усвідомлення власної цінності;
- лікування засобами подолання депресивного настрою;
- розвиток мотивації до позитивного життя;
- оволодіти навичками ефективної самопомоги;
- навчати саморегуляції, релаксації, релаксації та рефлексії внутрішнього стану. Ця програма спрямована на подолання депресивних переживань, зменшення тривоги, прийняття позитивного ставлення до себе та розвиток адаптивних стратегій подолання стресових ситуацій.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІАГНОСТИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Кабашнюк Віталій Олександрович

к.м.н., доцент

Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. Поширеність післятравматичних стресових розладів серед бійців змушує шукати ефективні методи їхньої швидкої діагностики, в тому числі психофізіологічні та психодіагностичні.

Дослідження проводилося з ветеранами російсько-української війни на базі Психологічного центру Хмельницького національного університету (6 чоловік), а також в реабілітаційному центрі смт Ворохта Івано-Франківської області (32 учасника).

Мета роботи. / Aim. Відібрати діагностичний інструментарій для дослідження психологічного стану комбатантів і виявити відмінності в системі психологічної саморегуляції військовослужбовців після участі в бойових діях.

На основі аналізу сучасних наукових досліджень у галузі психодіагностики здійснювали підбір методів та методик для діагностики психологічного стану комбатантів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження емоційно-почуттєвої сфери та психофізіологічних реакцій комбатантів, пов'язаних з емоціями, нами були взяті такі методики:

1. Методика суб'єктивної оцінки ситуаційної та особистісної тривожності Ч. Д. Спілбергера та Ю. Л. Ханіна, яка визначає рівень тривожності виходячи із шкали самооцінки (висока, середня, низька тривожність). Тривожність ситуативна (СТ) виникає на стресори, частіше всього соціально-психологічного плану (очікування агресивної реакції, загроза самоповазі тощо). Особистісна тривожність (ОТ) дає уявлення про схильність особистості впливам тих чи інших стресорів з причини своїх індивідуальних особливостей.

2. PCL – шкала самооцінки наявності ПТСР

PCL – шкала самооцінки базується на критеріях DSM-IV та містить 17 пунктів – ознак ПТСР. PCL–M - це військова версія, в якій питання стосуються «травматичного (стресового) військового досвіду».

3. Клінічне інтерв'ю - метод отримання інформації про індивідуально-психологічні властивості особистості та психопатологічні симптоми, притаманні внутрішній картині хвороби пацієнта і структурі проблеми клієнта.

4. Методи дослідження вегетативної нервової системи. Комплекс досліджень вегетативної нервової системи включав дві групи методів: перший дозволяв оцінити стан надсегментарного відділу, другий – сегментарного. Дослідження надсегментарного відділу включало визначення вегетативного тону, реактивності та забезпечення діяльності.

Методи дослідження вегетативного тону базуються на спеціальних опитувальниках, таблицях і даних об'єктивного дослідження. В процесі цілеспрямованого розпитування клієнтів звертали увагу на схильність до остуди, алергічних реакцій, запаморочення, нудоти, серцебиття. Оцінювали тривалість і глибину нічного сну, емоційний фон, працездатність. При об'єктивному огляді реєстрували величину зіниць і очної щілини, колір і температуру шкіри, масу тіла, артеріальний тиск і частоту пульсу.

Дослідження проводили натщесерце або через дві години після прийому їжі в один і той же час не менше трьох разів. Клінічну характеристику функціонального стану вегетативної нервової системи проводили по відповідних таблицях.

Для визначення стану вегетативного тону використовували індекс Кердо.

5. Оцінка адаптаційного потенціалу. Згідно теорії адаптації Р. М. Баєвським (1979) запропонована класифікація функціональних станів організму: 1. Задовільна адаптація до умов навколишнього середовища. 2. Стан напруження адаптаційних механізмів. 3. Стан незадовільної адаптації. 4. Зрив механізмів адаптації. Визначали адаптаційний потенціал серцево-судинної

системи в балах, які розраховували за формулами.

6. Вивчення тілесної карти емоцій – це точний діагностичний інструмент у психотерапії. Методом пальпації визначали тонус поверхневих м'язів комбатантів у найбільш проблемних ділянках їхніх тіл.

Опрацювання отриманих даних піддавали кількісному аналізу з використанням методів математичної статистики.

Результати та обговорення./Results and discussion. При першій зустрічі з бійцями проводили визначення тривожності у комбатантів за методикою суб'активної оцінки ситуаційної та особистісної тривожності Ч. Д. Спілбергера та Ю. Л. Ханіна та психометричне дослідження за допомогою військової версії шкали PCL. Визначення тривожності за Спілбергером і Ханіним відповідало невисокому її рівню в той же час, як проведення дослідження за допомогою шкали PCL–M, вказувало на ознаки ПТСР. З 36 комбатантів у 32 (88,9%) PCL коливався у межах 50 – 58 балів (в середньому $55 \pm 1,8$), що свідчило про прояви ПТСР, у 4-х (1,1%) - відповідно 46 – 49 балів (в середньому $48 \pm 1,1$).

Не дивлячись на те, що самооціночні шкали не слід використовувати для постановки формального діагнозу, PCL виявився хорошим діагностичним інструментом, Weathers та інші (1993) рекомендують межу від 50 балів і вище-як оптимальний показник для того, щоб вказати на можливе встановлення діагнозу ПТСР пост-комбатанта (тобто якщо підрахунок балів дорівнює 50 і більше, то можна вже говорити про ПТСР, якщо менше – ні).

PCL продемонстрував вагомі психометричні якості. Оцінка внутрішньої послідовності (альфа Кронбаха) знаходилась між .94 (Blanchard та інші, 1996) та .97 Weathers та інші, 1993). Про надійність випробувального ретестування повідомили як .96 за 2-3 дня, і .88 за 1 тиждень (Blanchard та інші, 1996; Руджеро та інші., 2003).

PCL позитивно корелює з міссісіпською шкалою оцінки ПТСР з конвергентною валідністю між $r = .85$ та $r = .93$ (Weathers та інші, 1993). Про сильну кореляцію повідомили шкала Кейна у MMPI-2 (.77), IES (.77-.90) та CAPS .92 (Blanchard та інші, 1996).

Граничний бал 50 для діагностування ПТСР продемонстрував хорошу чутливість (.78 до .82) і специфічність (.83 до .86). Зменшення балів до 44 показало кращу чутливість (.94), специфічність (.86) і повну діагностичну ефективність (.90) з жертвами автомобільних аварій (Blanchard и. al., 1996).

Проведення клінічного інтерв'ю виявило у ветеранів стійкі порушення сну, немотивовані страхи, кошмарні сновидіння та нав'язливості. Ознаки астено-невротичних реакцій у сполученні з психосоматичними порушеннями діяльності шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної та ендокринної систем визначались у 17 ветеранів (47,2%). Одночасно зростала схильність до конфліктів. Проявами змін в психічній сфері були явища астенодепресивного стану - 16 (44,4%) і негативізм – 4 (1,1%). Така специфіка реакцій потерпілих відповідала 6-й стадії стадії віддалених реакцій за М. М. Решетніковим.

Метод клінічного інтерв'ю дав можливість створити необхідний психологічний контакт, сприяв дослідженню психічних функцій, встановленню важкості стану, визначенню процесів і станів: сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, інтелекту, емоційно-вольової сфери, темпераменту, характеру особистості, мотиваційних характеристик і потреб, самосвідомості та міжособистісних стосунків.

В роботі оцінено інформативне значення індексу Кердо у хворих з порушеннями вегетативної регуляції при осте-

Вегетативна нервова система функціонує у тісному контакті з ендокринною системою, з гуморальними факторами, нейротрансмітерами, електролітами і метаболітами, утворюючи з ними досить складний комплекс, який забезпечує цілісність організму, сталість його внутрішнього середовища (гомеостаз) Клод Бернар, Вальтер Кеннон.

Симпатична нервова система сприяє швидкій мобілізації енергії і адаптації організму до постійно мінливих умов зовнішнього середовища. Через адренергічні структури вона забезпечує соматовегетативну кореляцію в різних проявах діяльності організму. Зокрема в поведінкових актах, в процесах фізичної та розумової праці.

Парасимпатична нервова система, навпаки, сприяє забезпеченню сталості внутрішнього середовища, керує процесами відновлення понесених організмом втрат енергії і поживних речовин, підвищує активність асиміляційних процесів. Особливо важливу роль вона відіграє в регуляції травлення, деяких фаз сну. Це трофотропна система, пов'язана з анаболічними функціями.

Вегетативний тонус – це ступінь напруги (базальний рівень активності) функціонування того чи іншого органу (серце, легені тощо) або фізіологічної системи в стані відносного спокою.

Дослідження функціонального стану вегетативної нервової системи за клінічними проявами виявили: у 4-х комбатантів (1,1%) були виражені ознаки високого тону парасимпатичної нервової системи: схильність до повноти, підвищена сальність шкіри, посилене потовиділення, шкіра прохолодна, червоний дермографізм, схильність до гіпотензії (АТсист 105+2,8 мм рт. ст.), схильність до брадикардії (P-s 55-58 за 1 хв.), повільне, глибоке дихання, малорухомість, знижена працездатність, сонливість. Більшість обстежуваних (88,9%) виявилась симпатикотоніками: худі або нормальної статури, рухливі, зменшення потовиділення, зінниці розширені, очні щілини широкі, білий, рожевий дермографізм, нормотензія (АТсист 115, 7 +5,2 мм рт. ст.), схильність до тахікардії (P-s 65-72 за 1 хв.), дихання нормальне або дещо почашене, часто сухість в роті, сон поверхневий.

Не виявлена достатня інформативність індексу Кердо для визначення рівня та спрямованості порушень вегетативної регуляції у ветеранів війни з психосоматичними симптомами.

Визначення адаптаційних можливостей організму людини є однією з найважливіших особливостей живої системи. Здатність до врівноваження з середовищем або її адаптаційні резерви є головною умовою для підтримання сталого стану здоров'я.

Розрахунки адаптаційного показника за Р. М. Баєвським у балах складали від 2,0 до 3,2; у середньому 2,42+0,32.

Це свідчить про те, що у більшості ветеранів функціональні можливості

не знижені, але мало місце напруження регуляторних систем, що вказувало на дезадаптацію організму і донозологічний стан (між нормою і патологією).

Вивчення тілесної карти емоцій проводили методом пальпації поверхневих м'язів тіла в ділянках, в яких пацієнти суб'єктивно відчували болючість (частіше пекучого характеру). У всіх обстежуваних це були м'язи спини (m. Trapezius і m. Latissimus dorsi), які складають підгрупу відповідну структурі волі (П. Бернхардт, Д. Айзекс). Виявлена наявність тяжів, затвердіннь у м'язах, особливо у верхньогрудному відділі вздовж хребта та міжлопаточній ділянці. Отже, знайдені зміни свідчать про гіпертонус поверхневих м'язів спини. Згідно карти емоцій на тілі людини, складеної фінськими дослідниками з університету Аалто, ці ділянки пов'язані з емоціями гніву, тривоги та страху.

Висновки./Conclusions. 1. Розроблені основні критерії відбору методик для психодіагностичного дослідження ветеранів, а саме невелика кількість стимульного матеріалу та легкість його сприймання, невелике число запитань, використання лише прийнятних та зрозумілих слів та висловлювань.

2. Застосування методики суб'активної оцінки ситуаційної та особистісної тривожності Ч. Д. Спілбергера та Ю. Л. Ханіна свідчило, що тривожність у комбатантів знаходиться на низькому рівні, що ніяк не відповідало їхньому значному травматичному досвіду в недалекому минулому.

3. Заповнення військової версії шкали самооцінки PCL вказувало на стан, що відповідав ПТСР або був граничним з ним. Тому замість методики суб'активної оцінки СТ і ОТ Спілбергера та Ханіна ми рекомендуємо версію PCL–M. 4. Під час клінічного інтерв'ю у ветеранів виявлено порушення сну, страхи, кошмарні сновидіння та нав'язливості, астено-невротичні реакції з психосоматичними порушеннями з боку шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної та ендокринної систем.

5. У більшості ветеранів з соматичними скаргами переважала симпатикотонія. В той же час не виявлена достатня інформативність індексу Кердо для визначення рівня та спрямованості порушень вегетативної регуляції.

6. За методикою Р. М. Баєвського у комбатантів діагностовано

напруження адаптаційних механізмів.

7. Вивчення тілесної карти емоцій виявило гіпертонус поверхневих м'язів спини, які пов'язані з емоціями гніву, тривоги та страху.

8. Отже, відібрана низка психодіагностичних та психофізіологічних методик (психометричне дослідження за допомогою шкали PCL-M, клінічне інтерв'ю, визначення адаптаційного показника за Р. М. Баєвським, вивчення тілесної карти емоцій) може бути використана в роботі практикуючих психологів на фронті та в центрах реабілітації з метою визначення функціональних особливостей системи емоційної саморегуляції у військовослужбовців.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ

Клименко Іван Сергійович

к.п.н., доцент

Ушакова Любов Василівна

студентка

Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Анотація. У статті розглянуто соціально-психологічні чинники подолання важких життєвих ситуацій; проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми подолання важких життєвих ситуацій; емпірично визначено психологічні особливості подолання важких життєвих ситуацій дорослими; розроблено та запропоновано програму корекційно-розвивальну програму психологічного втручання з метою підвищення рівня чинників подолання важких життєвих ситуацій.

Ключові слова: подолання важких життєвих ситуацій, стрес, соціально-психологічні чинники, психологічний захист, копінг, копінг-стратегії.

Вступ. Війна в Україні стала несподіванкою та викликом для багатьох людей, призвела до порушення їхнього нормального життя, породила необхідність адаптації до нових обставин життя в ситуації невизначеності, постійної тривоги, напруги та стресу. Складні життєві ситуації за останні роки стали постійними супутниками сучасного українського суспільства. У світлі постійних змін і стресів розуміння та ефективне управління власним емоційним станом й адаптаційними можливостями набуває все більшої ваги. Важкі життєві ситуації є супутниками особистісного розвитку та трансформацій особистості, передбачають активацію долаючої поведінки, що передбачає можливості опанування стресом, розширення арсеналу стратегій поведінки і ефективного реагування на стресори, життєстійкість та резильєнтність, міра яких визначає подальше більш продуктивне повноцінне життя та благополуччя,

зобов'язують до високої витривалості та готовності до постійної мінливості життя в новій реальності, здатності приймати відповідальні рішення в обмежений час та за недостатньої чи надлишкової інформації. Або, навпаки, життєві труднощі призводять до дисбалансу особистості, гострих емоційних переживань, психічних розладів та інших деструктивних наслідків.

Серед авторів, які займалися вивченням важких життєвих ситуацій, можна назвати Б. С. Братусь, Л. Ф. Бурлачук, Ф. Є. Василюка, Є. Е. Данилову, Е. О. Грішина, А. А. Коваленкову, К. Р. Маннапову, М. І. Попіль, Т. В. Кириченко, О. А. Олійникову, Л. С. Процик, О. Л. Туриніну, Н. В. Оніщенко, І. А. Сагань тощо. Важливий внесок у вивчення психологічної стійкості в складних життєвих ситуаціях внесли зарубіжні вчені Р. Лазарус, С. Мадді, Дж. Девідсон, Н. Мак Вільямс, К. Коннор, С. Кобейса, Дж. Россоу, С. Хобфолл, М. Лаад, а також українські вчені Т. М. Титаренко, Л. М. Карамушка, З. О. Кіреєва, Т. О. Ларіна, К. П. Гавриловська, О. С. Односталко, І. В. Ващенко, О. С. Штепа, Б. Б. Іваненко, В. В. Предко та інші.

Основні завдання, які постають перед особистістю в умовах змін соціально-психологічної реальності, безпосередньо пов'язані з активним використанням психологічних або ж адаптаційних ресурсів. Ефективна копінг-поведінка, разом із життєстійкістю та оптимізмом, допомагає особистості успішно долати життєві труднощі та перешкоди, знаходити для цього найбільш адаптивні можливості та розширює резильєнтність. Неконструктивна копінг-поведінка дає змогу людині в кращому випадку лише призупинити на певний час вирішення проблеми, не усуваючи її причини. У гіршому – тягне за собою ситуативні невдачі, веде до дезорганізації діяльності, невротизації особистості, патологічних психічних станів.

Шляхом аналізу теоретичних підходів та емпіричних досліджень мета цієї роботи полягає у виявленні ключових аспектів, що сприяють розвитку ресурсів особистості для успішного подолання життєвих труднощів, що в свою чергу може мати практичне значення для розвитку програм психологічної підтримки

та інтервенційного втручання.

Мета роботи. Теоретико-практичне обґрунтування соціально-психологічних чинників подолання важких життєвих ситуацій та розробці корекційно-розвивальної програми подолання важких життєвих ситуацій через вплив на соціально-психологічні чинники, які цьому сприяють.

Матеріали та методи. Теоретичні: аналіз, синтез та узагальнення представлених у науковій літературі матеріалів щодо сучасного стану досліджуваної проблеми.

Емпіричні: анкетування, Шкала Коннора-Девідсона-10 (CD-RISC10) в адаптації З. Кіреєвої, О. Односталко, Б. Бірона (2020), опитувальник життєстійкості С. Мадді (коротка скринінгова версія Олефір В. О., М. А. Кузнецов, А. В. Павлова, 2013), опитувальник Brief-COPE С. Carver 1997 (адаптація Т. Яблонська, 2023), методика «Індекс життєвого стилю» за Р. Плутчиком, Х. Келлерманом (Life Style Index, LSI), тест BASIC Ph за М. Лаад, авторська анкета.

Методи математичної обробки даних здійснювались за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм Excel (коефіцієнт Стьюдента, кутове перетворення Фішера та метод кореляції Пірсона).

Для дослідження проведено онлайн-опитування 76 осіб віком 18-60 років стосовно переживань та важких життєвих ситуацій під час війни, а також ресурсів їх подолання. Вибірку склали 64 жінки та 12 чоловіків. На момент дослідження 55 осіб проживали в Україні та 21 особа перебувала за кордоном.

Результати та обговорення. Вважаємо, що важкі життєві обставини сприяють підвищенню резильєнтності: чим більше життєвого досвіду має людина, тим більша вірогідність того, що вона швидше адаптується в нових і складних ситуаціях. На успішність вирішення важких життєвих ситуацій впливає комплекс різноманітних чинників і ресурсів, які взаємопов'язані між собою і допомагають чи гальмують процес адаптації. Соціально-психологічні чинники подолання важких життєвих ситуацій визначаються різноманітними аспектами, які включають в себе взаємодію соціального та психологічного

впливу на особистість в умовах стресу чи подій. Основні елементи цих чинників: емоційний, культурний інтелект та когнітивний розвиток, копінг-стратегії, особистісні риси й характеристики, соціальна залученість та підтримка, тощо.

Психологічна адаптація та опанування важких життєвих ситуацій відбувається головним чином за допомогою копінг-стратегій та механізмів психологічного захисту. Важливим в дослідженні долаючої поведінки в важких життєвих ситуаціях є розмежування понять копінгу і захисту. Механізм психологічного захисту є оперативною реакцією, що дає тимчасове вирішення проблеми, а копінг передбачає більш комплексну реакцію, дії на опанування й перспективу вирішення ситуації в особистісному та соціальному аспектах. Ці поняття мають відмінність за ступенем усвідомленості – психологічний захист відносять до неусвідомлених реакцій (З. Фройд, А. Фройд, П. Крамер) а у разі їх закріплення стають дезадаптивними, тоді як копінг – це як свідомий і довільний феномен, так і несвідома автоматична реакція особистості.

Більшість респондентів, що взяли участь у емпіричному дослідженні, з моменту повномасштабного вторгнення в Україну зіштовхнулись з багатьма важкими життєвими ситуаціями – переїзд, травми свідка, втрата близьких, досвід окупації та ін. Половина з них звертались за допомогою до психолога та оцінюють свої життєві обставини на сьогодні задовільно, що свідчить про подолання труднощів та активні дії, проактивність. Більше 60% опитаних питаманні конструктивні стратегії додання важких життєвих обставин. Активно вирішують свої труднощі ті, хто працює повноцінно або частково, що свідчить про важливість зайнятості та соціальної активності для швидшого подолання важких життєвих ситуацій.

Найменш активну стратегію поведінки обирають переважно мешканці центральної України. 51 людина (67%) відчувають постійну втому та напруження, 47 осіб (62%) відчувають себе корисними, 52 людини (68,4%) слідкують за своїм здоров'ям та харчуваннями.

За результатами Шкали Коннора-Девідсона-10 (CD-RISC-10) вважаємо, що

респонденти в цілому демонструють високий рівень резильєнтності, що означає про високу здатність підтримувати психологічне здоров'я, психологічну готовність до дій, спрямованість на адаптацію до змін та свідчить про активне протистояння важким життєвим ситуаціям. (рис. 1)

Рисунок 1. Загальна шкала резильєнтності за Коннором-Девідсоном-10

Опитування за тестом життєстійкості С. Мадді показало, що кожен другий досліджуваний має середній рівень життєстійкості, що свідчить про те, що більшість людей активно впливає на життєві обставини, мають стійкі показники залученості, контролю та прийняття ризику, незважаючи на труднощі та невизначеність в зв'язку з військовим конфліктом. Статистично визначено, що рівень життєстійкості у чоловіків більш виражений, ніж у жінок. Результати кореляції за критерієм Пірсона між показниками життєстійкості та резильєнтністю свідчать про прямий значущий зв'язок резильєнтності з загальною життєстійкістю та її основними показниками (з життєстійкістю: $r=0,793$; $p<0,01$, з показником залученості: $r=0,687$; $p<0,01$, контролем: $r=0,742$; $p<0,01$, прийняттям ризику $r=0,720$; $p<0,01$). (табл.1)

Таблиця 1

**Взаємозв'язок основних показників життєстійкості
із резильєнтністю у дорослих**

	Життєстійкість	Залученість	Контроль	Прийняття ризику
Резильєнтність	,793*	,687*	,742*	,720*

У підсумку тесту «Самооцінка психічних станів» за Г. Айзенком показав, що важкі життєві ситуації в умовах військового стану впливають на респондентів, зокрема присутнє психічне напруження та підвищений рівень

тривожності. Проте, низький та середній рівень по показникам ригідність, агресивність та фрустрація характеризує емоційну стійкість та зрілість, гарно розвинену емоційно-вольову сферу, проактивність, гнучність, реалістичну налаштованість, працездатність, емпатійність та впевненість у собі, направленість на подолання труднощів. За результатами опитувальника Brief-COPE ми виявили, що 43,77% всіх опитаних використовують копінг-стратегії, сфокусовані на емоціях; 33,39%-характерний копінг, сфокусований на проблемі, а уникаючий копінг властивий 22,85% людей. У чоловіків більш виражені показники копінг-стратегій, сфокусованих на проблемі, а у жінок-сфокусований на емоціях. Це свідчить, що чоловіки більш орієнтовані на практичне вирішення проблеми, а жінки спрямовані спочатку на регуляцію емоційного стану та шукають підтримку.

Результати за Тестом BASIC Ph за М. Лаад показали: В – віра, переконання, цінності – притаманні 18,19% респондентів; А – емоції, почуття-притаманні 14,15% респондентів; S – соціальні зв'язки, соціальна підтримка – притаманні 15,12% респондентів; І – уява, мрії, спогади-притаманні 13,10% респондентів; С – когнітивні стратегії – притаманні 21,68% респондентів; Ph – тілесні ресурси, фізіологія, діяльність – притаманні 17,76% респондентів. З чого можна зробити висновок, що переважна більшість всіх опитуваних використовує когнітивні стратегії; віру і цінності; тілесні ресурси та діяльність для ефективного подолання важких життєвих ситуацій. Найменшим ресурсним каналом виявлено уяву, мрії та спогади.

Висновки. Таким чином, отримані в дослідженні результати розкривають особливості захисних механізмів та долаючої поведінки; особливості психологічних станів; зовнішні та внутрішні індивідуальні ресурси, що використовуються особистістю в надзвичайно важкий період, який переживають українці сьогодні. За результатами дослідження показники хронічної втоми, тривожності та внутрішньої напруги в опитаних мають негативну динаміку, є перепади настрою та прояви гніву – тож вбачаємо доцільність програми, направленої на підтримку, підвищення стійкості та

усвідомленості в цих показниках, а також розвитку внутрішніх ресурсів.

Для покращення цих показників було запропоновано «Корекційно-розвивальну програму підвищення соціально-психологічних чинників подолання важких життєвих ситуацій у дорослих». Програма дозволяє визначити свій рівень резильєнтності та ресурсів подолання, направлена на усвідомлення та покращення свого емоційного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросович К. А., Ільїна, Л. І., Ткаченко Г. В. Психологічні та соціальні чинники адаптації обдарованої особистості в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів загальної середньої освіти. К: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 138 с.

2. Гундертайло Ю. Д. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій; за наук. ред. Т. М. Титаренко; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2017. 80 с.

3. Зливков В., Ліпінська С., Лукомська С. Сучасні тренінгові технології: інтегративний підхід. Київ.-Ніжин:Видавець П. П Лисенко М. М., 2020. 210 с.

4. Карамушка Л. М., Снігур Ю. С. Психологія вибору копінг-стратегії керівниками освітніх організацій : монографія. К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 188 с.

5. Ларіна Т. О. Життєстійкість як передумова постановки життєвих завдань: колективна монографія / Т. О. Ларіна, Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.; за ред. Т. М. Титаренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 512 с.

6. Максименко С. Д. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика. Суми :Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РАННІМ ДИТЯЧИМ АУТИЗМОМ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Куряча Ірина Іванівна,

Студентка

Приватне Акціонерне Товариство «Вищий навчальний заклад»

Міжрегіональна Академія Управління Персоналом»

м. Київ, Україна

Вступ/Introductions. Актуальність теми полягає в тому, що дитячий аутизм, виділений в окрему нозологічну одиницю ще в 40-х роках ХХ століття, сьогодні видається спірним діагнозом, особливо з точки зору його етіології. За частотою дитячий аутизм посідає четверте місце серед різних видів хронічної нервово-психічної патології у дітей після розумової відсталості, епілепсії та ДЦП.

За даними Інституту корекційної педагогіки, при своєчасній і добре організованій корекційній роботі 60% дітей-аутистів мають можливість навчатися за програмою загальноосвітньої школи, 30% - за програмою спеціальної школи, а 10% адаптуються до сімейних умов. У тих випадках, коли корекція не проводиться, 75% не адаптуються соціально взагалі, 20-30% адаптуються частково - потребують постійного догляду і лише 2-3% мають рівень адаптації задовільний соціальний.

Протягом багатьох років аутисти були позбавлені форм медичної, психологічної та освітньої реабілітації, доступних іншим. Лише в 70-80-х роках, а в Україні наприкінці 90-х років ХХ століття були зроблені перші кроки в напрямку розробки адекватної моделі допомоги людям з аутизмом. Ця модель включає як медикаментозну терапію, так і психолого-педагогічну корекцію.

Психологічна корекція спрямована насамперед на подолання негативізму та встановлення контакту з дітьми-аутистами, подолання їх сенсорного та емоційного дискомфорту, тривоги, занепокоєння, страхів, а також негативної емоційної поведінки: порушених потягів, агресивності. Важливим завданням психокорекції є розвиток доступних для дитини засобів адаптації до

найближчого оточення, використовуючи комплексний підхід до організації її життєдіяльності та нормалізації її взаємодії, перш за все, з близькими.

Мета роботи/Aim. Визначити особливості розладів спектру аутизму у дітей.

Об'єктом дослідження є комунікативно-мовленнєва діяльність дітей з аутизмом.

Матеріали та методи/Materials and methods. Для реалізації поставлених завдань були використані такі методи: модифікований тест на аутизм (М-СНАТ), метод спостереження, оцінка початкових навичок, метод прикладного аналізу поведінки (АВА).

Модифікований тест на аутизм (М-СНАТ – Modified Checklist for Autism in Toddlers), створений в США і є розширеною версією скринінгового опитувальника СНАТ, створеного у Великобританії, містить 23 питання. Основною метою методу є виявлення ризику аутизму та розладів аутистичного спектру.

Метод спостереження – метод дослідження психічних особливостей індивідів на основі фіксації проявів їх поведінки. Спостереження є особливо важливим для діагностики дітей, тому що досліджувати експериментально їх дуже важко.

Метод прикладного аналізу поведінки (АВА- Applied Behavioral Analysis) - один із провідних методів для корекції дефіциту розвитку, пов'язаного з аутизмом. Така терапія здатна поліпшити якість життя дитини й допомогти їй розкрити свій потенціал. Методика фокусується на поведінці дитини: вона фіксує бажані поведінкові реакції, а небажані — мінімізує.

Результати та обговорення/Results and discussion. Надзвичайно важливим етапом первинної діагностики є метод спостереження, який дозволяє накопичувати емпіричну інформацію, формувати початкові уявлення про об'єкт, уточнювати результати. Діти виявилися недорозвиненими, які важко оволодівають новими навиками, особливо страждає спілкування, мають труднощі з наслідуванням, нездатність реагувати на емоційні переживання

інших людей, відсутність навичок самообслуговування. Кожна дитина розвивається індивідуально і потребує психологічної корекції. Необхідно виявити особливості її психічного розвитку, рівень сформованості тих чи інших психологічних новоутворень, відповідність рівня розвитку умінь, знань, навичок, особистісних і міжособистісних стосунків віковим періодам. Особливу увагу слід звернути на усунення проблемної поведінки та налагодження співпраці з дитиною.

В АВА-терапії для роботи вибирається поведінка (кричить, бігає, складає пазли, тисне руку і т.д.). Вплив факторів навколишнього середовища на поведінку аналізується, і цими факторами маніпулюють, щоб переконатися, що існує зв'язок між цими факторами і поведінкою. Основні переваги АВА-терапії в тому, що програма для дітей аутистичного спектру завжди будується в індивідуальному порядку. Вибір цілей навчання ґрунтується не тільки на оцінці навичок, якими має набути дана дитина, а й на рівні розвитку, якого має досягти дитина, а також на можливостях і потребах середовища, і насамперед, батьки. Програма АВА постійно розвивається, залежно від прогресу дитини. Здійснювати його можуть батьки дитини, терапевт, декілька терапевтів; вдома, в навчальному закладі тощо. Також заняття можуть бути: індивідуальні, в малих групах (2-3 особи), у великих групах (5-10 осіб). Завдяки своїй здатності ідентифікувати, аналізувати, застосовувати необхідні навчальні методи та вимірювати їх ефективність, АВА виділяється серед інших методів лікування дітей з аутизмом і визнана найефективнішим освітнім методом.

Основними недоліками АВА-терапії є те, що вона не формує у дитини варіативну самостійну поведінку, здатність до спонтанного вільного діалогу, використовує переважно (або тільки) підкріплення, вимагає великої кількості годин на тиждень, що в нашій країні дорого коштує.

Тому необхідно враховувати, що застосування програми є найбільш ефективним при виробленні керованих імітаційних дій на початковому рівні, але вона (програма) менш придатна для формування у дітей варіативної самостійної поведінки. Вважається, що ця програма також продуктивна для

тренування вміння точно копіювати мовленнєві зразки, необхідні в повсякденних ситуаціях, але не підходить для тренування здатності до вільного та спонтанного діалогу.

Сьогодні традиційні програми АВА, спрямовані на встановлення виконавчого контролю, наголошують на використанні підкріплень для цієї мети. Пропонується встановити з дитиною доброзичливі стосунки на тривалий час, заохочувати і закріплювати бажану поведінку, ігноруючи небажану, і таким чином поступово переходити до виховної діяльності. На жаль, практика доводить, що ця система надто довга і часто ненадійна, оскільки передає контроль над навчальною ситуацією дитині, яка легко погоджується приємно провести час з терапевтом чи педагогом, але категорично відмовляється від будь-якої співпраці і, в тому числі, від усіх підкріплень, як тільки це зроблено, торкаються навчального процесу і починають вимагати від нього найменших зусиль.

Висновки/Conclusions. Проблема аутизму ще недостатньо вивчена. На жаль, нині ці діти не піддаються повній реабілітації. Параметри індивідуального розвитку дітей з синдромом аутизму істотно відрізняються в кожному конкретному випадку. Незважаючи на те, що реакція кожної дитини на корекцію або лікування індивідуальна, можна досягти позитивних результатів при окремих проявах аутистичного спектру. Найбільший прогрес можна спостерігати в поведінкових проявах, наприклад: усунення спалахів гніву, порушення сну, самоушкодження. Корекція успішна в соціалізації, розвитку мовлення та вербальної комунікації. Це має велике значення для розвитку соціальних навичок і формування відносної самостійності пацієнтів. Спеціальне лікування та корекційна освіта безумовно можуть дати поштовх дитині з аутизмом. Система постійного спеціального догляду, яка охоплює всі етапи життя, гарантує найкращі результати. Актуальними є наукові дослідження, науково-методичне забезпечення та підготовка спеціалістів, а також індивідуальний підхід до проблеми інтеграції цих дітей у суспільство.

УДК 159.952.13-053.5:165

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА КОРЕКЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ЩО МАЮТЬ ПРОБЛЕМИ У НАВЧАННІ

Керівник:

Лисенкова Ірина Петрівна,

канд. психологічних наук, доцент

Автор:

Подима Вікторія Володимирівна

студентка

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

м. Миколаїв, Україна

Анотація:

На початку систематичного навчання дитини увагу цілком доцільно спрямовувати на розвиток пізнавальної сфери учнів. Адже в початкових класах перед дитиною відкривається новий світ знань. І саме від інтелектуальної рефлексії – основного новоутворення цього віку, від її сформованості та рівня розвитку обумовлюючих її когнітивних детермінант – залежатиме вся подальша розумова діяльність дитини.

Водночас, як зазначає фахівець з проблем молодшого шкільного віку Л. О. Кондратенко, початкова школа є «останньою межею», коли ще можна зупинити процес зниження розумових здібностей дитини. Потребує детального вивчення когнітивного аспекту структури навчальної діяльності молодших школярів, формування якої в цьому віці є основою їх подальшого психічного розвитку.

Це зумовлює актуальність теми «Особливості розвитку та корекція пізнавальної сфери молодших школярів, що мають проблеми у навчанні».

Мета та завдання дослідження:

Основною метою дослідження, являється теоретично обґрунтувати та емпірично розвиток та корекція пізнавальної сфери молодших школярів, що мають проблеми у навчанні.

Виходячи з поставленої мети, об'єкта та предмета були визначені такі завдання дослідження: Розглянути теоретичні засади дослідження розвитку пізнавальних процесів молодшого школяра; Провести експериментальне дослідження пізнавальної сфери молодших школярів, що мають проблеми у навчанні; Укласти вправи для розвитку пізнавальної активності молодших школярів, що мають проблеми у навчанні.

Виклад основного матеріалу:

Щоб змінити світ, людині необхідні знання не тільки про те, що відбувається в світі, а й про закони, за якими існує все в світі. Тоді можна уявити кінцевий результат, діяти для досягнення мети за правилами і методами, зумовленими відомою природою тих явищ, які використовуються для перетворення дійсності відповідно до потреб людського життя.

Тому на когнітивну сферу припадає фундаментальне навантаження у створенні моделі світу. Серед когнітивних процесів виділяють відчуття і сприйняття, що утворюють перцептивний рівень знання, а також мислення й уяву, що утворюють логічний рівень знання.

Пізнання керується унікальною властивістю пізнавальних процесів через увагу, а глибина знання про сутність життя і природи досягається за рахунок логічного рівня знання і стає можливою за рахунок пам'яті. Цей другий рівень пізнання властивий тільки людям, і провідну роль у ньому відіграє мислення, засноване на зберіганні інформації в пам'яті.

Тому мислення базується на чуттєвих знаннях і здійснюється у формі образів, що фіксуються в пам'яті. На цій основі виникають поняття у словесній формі, що виділяють істотні властивості, зв'язки між предметами та явищами.

Пам'ять - це складна сукупність психічних процесів, що відбуваються в центральній нервовій системі, що забезпечують накопичення, збереження та відновлення інформації.

З пам'яттю тісно пов'язаний процес мислення, суть якого полягає в усвідомленні закономірностей взаємозв'язків між предметами і явищами природи та вмінні використовувати їх у нових умовах. Без пам'яті і мислення

життя людини втрачає сенс, а її величезні здібності відкривають людині шлях до самовдосконалення і розкриття здібностей. Безпека людини визначається рівнем уваги - концентрації свідомості на окремих об'єктах.

Людська свідомість завжди включає в себе певні об'єкти, але важливо вольовим зусиллям вчасно зосередити його на конкретному, заданому об'єкті. Рівень уваги різних людей, її розподіл і швидкість переходу від одного об'єкта до іншого неоднакові і залежать від віку, психофізіологічного стану та багатьох інших причин.

Виключно велику роль у житті і діяльності людини відіграє її пізнавальна сфера, яка включає всі психічні процеси: увагу, відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, мислення, мова, уява. Ці процеси виступають специфічними когнітивними, як і інші види діяльності, засобами, обслуговуючи їх і забезпечуючи їх ефективність.

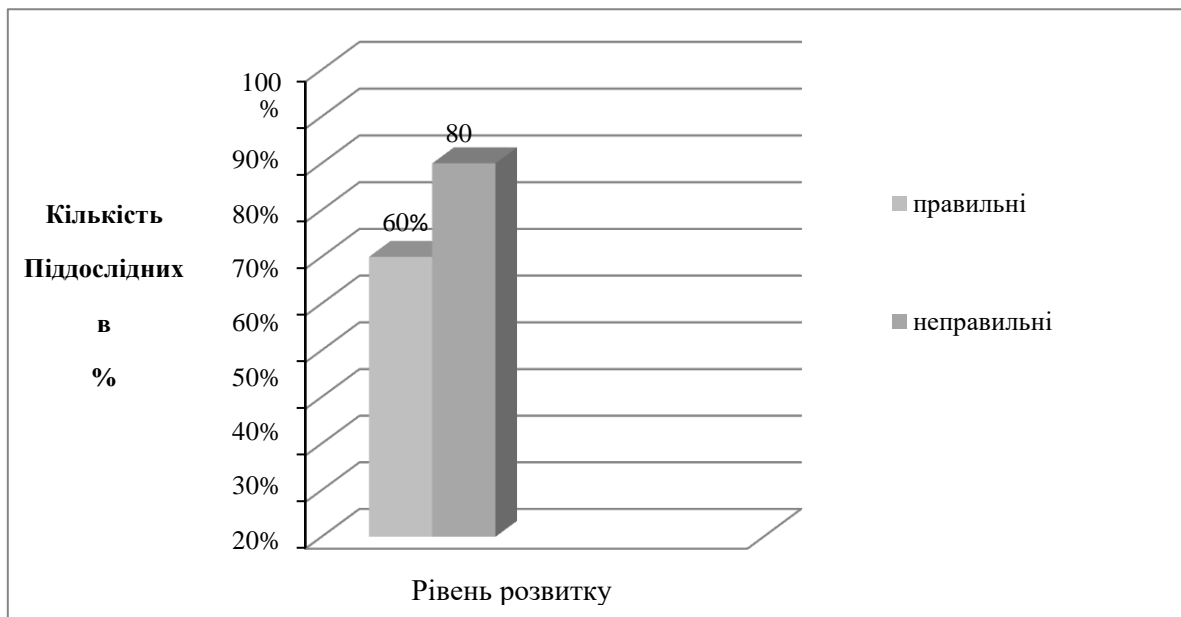
Основна функція цих процесів — пізнавальна та аналітична. Однак їх роль на різних когнітивних етапах неоднакова. Таким чином, просте відображення навколишньої дійсності відбувається переважно за допомогою відчуття і сприйняття, аналіз і розуміння об'єктивної дійсності - за допомогою уявлення, уяви, мислення, мови. І звичайно, на цих етапах пізнавальної діяльності увага і пам'ять функціонують для забезпечення якості пізнання.

Методика «Дізнайся фігури»

Мета цієї методики: вивчення такого виду пам'яті, як впізнавання. Даний вид пам'яті з'являється та розвивається у дітей в онтогенезі одним із перших. Від того, як цей вид розвинений, суттєво залежить становлення інших видів пам'яті, у тому числі запам'ятовування, відтворення та збереження на впізнавання. У методиці дітям пропонуються картинки у супроводі інструкції.

За допомогою методики «Дізнайся фігури», були отримані такі результати, що відображають обсяг пам'яті дитини.

Як з'ясувалося за результатами проведення даної методики, кількість правильних відповідей становила – 6, а неправильних – 7. Таким чином, було виявлено, що діти не уважно вирішують завдання.

Рис. 1. Розподіл виду пам'яті, як впізнавання молодших школярів за методикою «Дізнайся фігури»

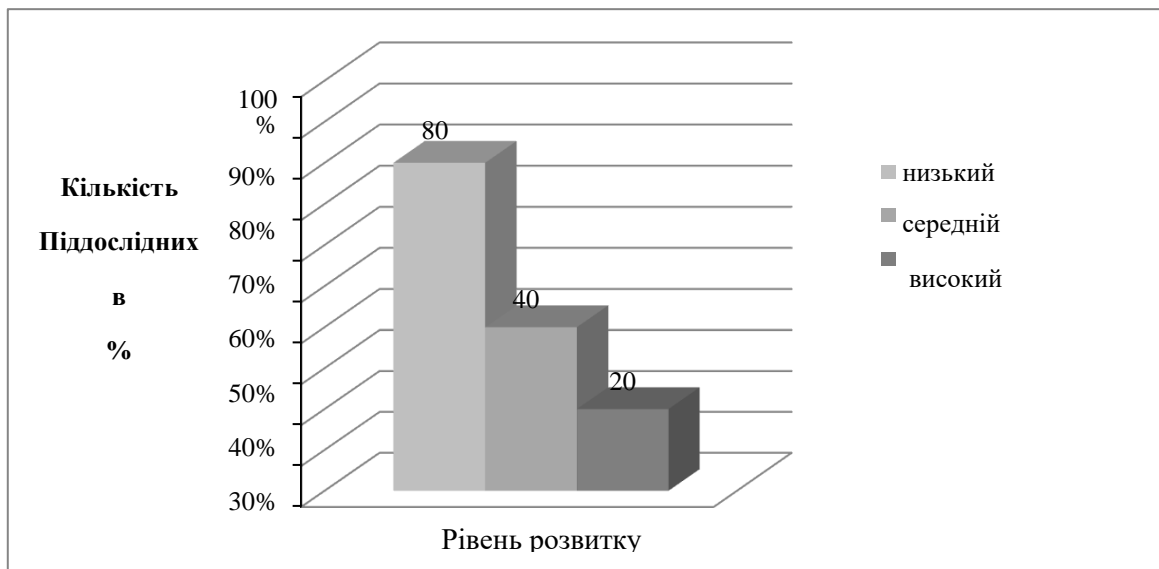
Методика «Зорові аналогії». Мета цієї методики: виділення характеру логічних зв'язків та відносин між предметами.

Провівши діагностику за методикою «Зорові аналогії», було отримано такі результати, які показують рівень пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку.

Високий рівень - 20% (2 чоловік), якщо впорався із завданням без додаткових питань, давши правильну чітку відповідь, експериментатор не ставив додаткових питань.

Середній рівень - 40% (4 осіб), якщо впорався із завданням, давши правильну, але недостатньо чітку повну відповідь, зробив поправки, впорався із завданням за допомогою навідних питань.

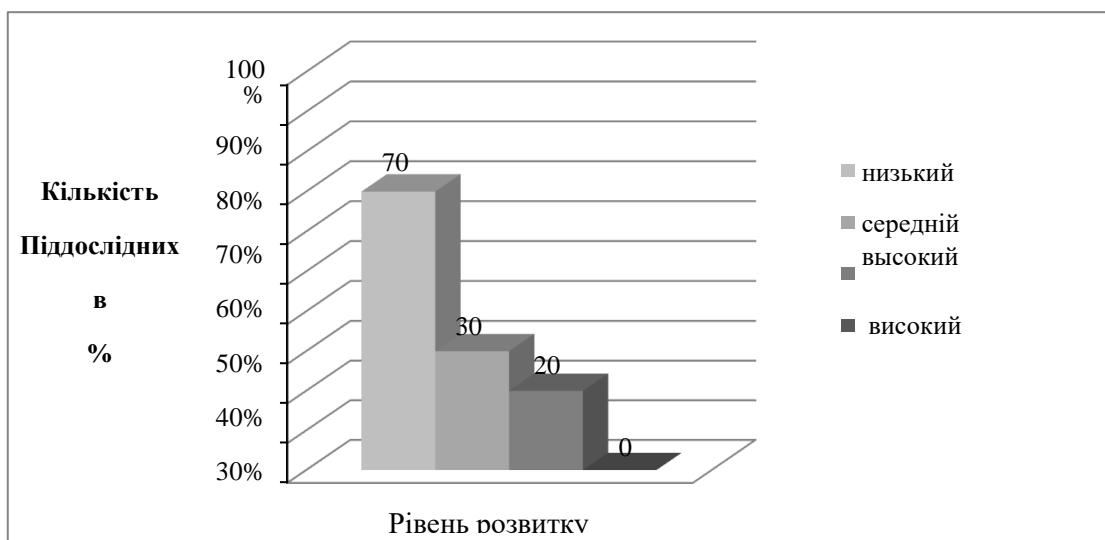
Низький рівень - 80% (8 людина), якщо впорався із завданням після навідних питань, на які давав плутані односкладові відповіді, зробив більше трьох помилок, не міг послідовно виділити суттєві ознаки, зробити узагальнюючі висновки.

**Рис. 2. Розподіл характеру логічних зв'язків та відносин між предметами у дітей молодшого шкільного віку за методикою «Зорові аналогії»
Методика "Четвертий зайвий"**

Мета цієї методики: дослідити процеси образно-логічного мислення, розумові операції аналізу та узагальнення у дитини.

Короткий опис методики: За допомогою цієї методики оцінюється здатність випробуваного до узагальнення та виділення суттєвих ознак. Методика складається з 11 карток, у кожній серії – по 4 слова.

**Рис. 3. Розподіл логічного мислення, розумові операції аналізу та узагальнення у дітей молодшого шкільного віку по методиці
«Четвертий зайвий»**

Таким чином, було виявлено:

Низький рівень сприйняття: 12 балів (7 осіб) Середній: 14 балів (3 особи)

Високий рівень: 16 балів (2 особи)

Дуже високий: 20 балів (2 особи).

Здійснення дослідницької діяльності дає дитині мимовільне пізнання світу, перетворення невідомого у відоме, забезпечує творче уявлення образів, формування сенсорних і перцептивних еталонів, які формують первинні знання дитини про світ. Через творчий розвиток дослідницько-пошукова діяльність дитини переходить у вищі форми і виражається в самостійній постановці запитань і проблем про нове і невідоме. З цього етапу основний компонент розвитку творчих навичок стає проблематичним. Це забезпечує постійну відкритість дитини до нового і виражається в пошуку невідповідностей і протиріч. Це дає можливість вийти на більш високий рівень у розвитку творчих здібностей дитини. Матеріали спрямовані на розвиток пам'яті, уваги, аналізу, синтезу, систематизації, логічного та образного мислення, просторового сприйняття та моторики рук.

Висновки

Психічні процеси утворюють структуру інтелекту людини, хоча поняття інтелектуальної сфери особистості значно ширше сфери когнітивної. Інтелект як розуміння, розуміння через розум — це система розумових операцій з образами, символами, знаками, об'єднаних певним когнітивним стилем і стратегією вирішення проблем, розумовими здібностями, навичками, талантом. Тому інтелектуальна діяльність пов'язана насамперед з рефлексивно-регулюючою діяльністю, яка полягає в умінні ефективно вирішувати проблеми, вчитися, використовувати досвід для розв'язання нових завдань і кращої адаптації до нової ситуації.

Ці здібності значною мірою визначаються функціями мислення, зокрема логічним мисленням, стійкою увагою, оперативною пам'яттю, а також сприйняттям, уявою, інтуїцією, пізнанням нового та усвідомленням його результатів.

Когнітивна сфера особистості включає:

1. Відчуття і сприйняття в системі психічних властивостей особистості
2. Нагадування
3. Увага
- 4 Мислення та інтелект
5. Уява і творчість

Хоча мислення не обмежується вирішенням проблем, коли учень стикається з проблемами і питаннями, які йому під силу, і формує їх, воно найкраще формується в ході вирішення проблем. Останнім часом на основі психологічних досліджень проблемних ситуацій і вирішення проблем розроблено методику проблемно-орієнтованого обстеження учнів. Ці методи навчання мають на меті поставити учня в позицію піонера, який досліджує деякі нагальні для нього проблеми.

Операційними компонентами мислення є система розумових операцій: аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікації, систематизації. Кожна з цих операцій виконує певну функцію у процесі пізнання і перебуває у складному взаємозв'язку коїться з іншими операціями. Загальні операції можуть бути об'єднані у більші єднання-прийоми розумової діяльності. Прийом – це система операцій аналізу, синтезу, абстракції, узагальнення, організована на вирішення завдань тієї чи іншої типу. Перед навчальною практикою ставиться завдання навчання самим прийомам розумової діяльності (чи розумовим діям). Опанування прийомами відбувається, по-перше, через ознайомлення учнів із нею, по-друге, через вправи – застосування відповідних прийомів розумової діяльності у різному матеріалі, по-третє, через перенесення – використання прийомів під час вирішення нових завдань.

Таким чином, шлях формування прийомів розумової діяльності приблизно такий: засвоєння змісту прийому, самостійне застосування, перенесення на нові ситуації.

На основі теоретичного аналізу літератури з досліджуваної проблеми

було організовано та проведено дослідження, мета якого – вивчення пізнавальної сфери дітей молодшого віку.

Етапи дослідження були такі:

1) Пошуково-підготовчий етап: теоретичне вивчення психолого-педагогічної літератури, підбір методик. На цьому етапі виконано вивчення психолого-педагогічної літератури щодо проблеми пізнавальної діяльності молодших школярів. Було підібрано методику з урахуванням вікових показників та теми дослідження.

2) Дослідно-експериментальний етап: тестування та обробка результатів. Було проведено психодіагностику піддослідних за методиками "дізнайся фігури", "четвертий зайвий", "зорові аналогії". Після отримання результатів, все узагальнюється в таблиці та графіки.

3) Контрольно-узагальнюючий етап: аналіз та узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків, перевірка гіпотези.

У ході проведення дослідження були застосовані такі методи, як: аналіз літератури – це метод наукового дослідження, що передбачає операцію уявного розчленування цілого на складові, що виконується у процесі пізнання чи предметно-практичної діяльності. Робота з літературою включає складання бібліографії переліку джерел, відібраних для роботи у зв'язку з досліджуваною проблемою; реферування стисле перекладення основного змісту однієї чи кількох робіт із загальної тематики; виділення основних ідей та положень роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексієнко С. Інноваційні технології навчання як засіб розвитку творчої активності учнів. Шкільний світ. 2010. № 10. 25 с.
2. Антонова І. П. Індивідуальні особливості в мислительних процесах. Почат. шк. 2005. № 3. С. 49–52.
3. Барташнікова І. А. Як визначити рівень розумового розвитку дитини? Діагностика готовності дітей до навчання в школі: тести для дітей 5–7

років. Тернопіль: Богдан, 1998. 84 с.

4. Брежнєва О. Формування пізнавальної активності у молодших школярів. Початкова школа. 1998. № 2. С. 12-15.

5. Великий термінологічний словник сучасної української мови. К.: ВТФ "Перун", 2003. С. 228.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ЕМОЦІЙНІ СТАНИ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Маслюк Андрій Миколайович,

д.п.н., доцент

Інститут психології імені Г. С. Костюка

НАПН України

Дробинська-Кочева Катерина Олегівна,

студент

Інститут післядипломної освіти

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі стали невід'ємною частиною комунікації, впливаючи на психологічний стан людей. Зокрема, в умовах війни в Україні, важливо розуміти, як саме соціальні мережі формують емоційний стан громадян. Дана тема практики насамперед обумовлена її актуальністю та науковою новизною. Також важливою є наукова проблема цієї роботи.

В умовах воєнної ситуації на території України, де військові дії тривають вже кілька років, соціальні мережі відіграють значущу роль як канал комунікації та інформаційного впливу. На тлі військових подій люди знаходяться в постійному напруженому стані, а поширення інформації через соціальні мережі може поглиблювати їхні емоційні реакції та впливати на психічне здоров'я населення. Таким чином, вивчення впливу соціальних мереж на емоційний стан українців є актуальною проблемою, яка потребує наукового дослідження.

Мета роботи. / Aim полягає у визначенні та аналізі впливу соціальних мереж на емоційний стан українців в умовах воєнного стану, у визначенні конкретного впливу соціальних мереж на емоційний стан українців у воєнний період, аналізі взаємозв'язку між активністю в соціальних мережах та емоційним станом, а також у визначенні можливих стратегій психологічної

підтримки на основі отриманих результатів дослідження.

Матеріали та методи./Materials and methods. При проведенні дослідження використовувались методи соціологічного опитування, контент-аналізу, математичні методи (кореляційний аналіз) та психологічні методики для визначення емоційного стану респондентів (шкала диференціальних емоцій К. Ізарда; методика самооцінки функціонального стану «САН»; опитувальник самооцінки емоційних станів А. Уессмана і Д. Рікса; методика М. П. Фестіскіна «Візуально-асоціативна самооцінка емоційних станів»; шкала «PANAS» [2].

Загалом у науковому дослідженні взяти участь 61 учасник віком від 18 до 65 років та які проживають в Україні та закордоном.

Результати та обговорення./Results and discussion. Проведене дослідження дало змогу нам визначити, що серед українців наразі переважає задовільний емоційний стан і лише 4% опитаних оцінили свій теперішній стан як хороший. Факторами, що впливають на емоційні стани українців, нами були визначені наступні: втома, геополітичні та побутові умови, безпека, віра, цінності, переконання, рівень саморегуляції емоційного стану та рівень медіаграмотності [3], а також серед респондентів найчастіше згадувалася війна в Україні (57%), інфляція валюти, фінансовий стан, тривожність, нестабільність, внутрішні особистісні фактори, стосунки з іншими людьми. Причому 66% опитаних вважає, що соціальні мережі впливають на їх емоційний стан, а 80% респондентів в соціальних мережах дивляться переважно лише новини, або ж новини є основним продуктом «споживання» користувачів (69% з цих респондентів відмічають погіршення емоційного стану після перегляду соцмереж та відповідно новин).

За проаналізованими даними, отриманими за 5 методиками оцінки емоційного стану, настрою респондентів, нами була виявлена незначна, однак обернена кореляція між тривалістю перебування респондентів у соціальних мережах та їх емоційним станом (чим більше людина перебувала у соцмережах, тим більше погіршувався її емоційний стан) (значення коливалися між

значеннями $-0,4$ та $-0,04$). З іншого ж боку в методиці «PANAS» по шкалі «негативний афект» спостерігається прямий зв'язок між часом, проведеним у соцмережах, та емоційним настроєм (чим більше часу – тим гірший стан).

Щодо контент-аналізу, то його результати свідчать про те, що основна тема обговорень у соціальних мережах українців – це війна та інші супутні обговорення (економіка, політика, поставки зброї, ракети, обстріли, мобілізація і т.д.). Ми визначили, що матеріали на інформаційних ресурсах мають переважно негативне, або ж нейтральне забарвлення (у той час як позитивний контент становить в середньому $17,25\%$ від усієї інформації).

Також було проаналізовано активність українських користувачів на різних інформаційних ресурсах/соцмережах, за результатами чого ми прийшли до висновку, що більшість (72%) із опитаних проводить більше 3 годин часу на день в «мережі», причому 66% респондентів вважає, що соціальні мережі впливають на їх емоційний стан, скоріше негативно. Причому найбільш відвідуваною соціальною мережею серед українців є Telegram (користувачі з України посідають 3 місце в її трафіку за період листопад 2023 по січень 2024 року).

Після обробки результатів наукового дослідження можемо зробити висновок про те, що збільшення часу, проведеного в соціальних мережах, призводить до погіршення емоційного стану (але незначним чином), також зміст обговорень та емоційне забарвлення текстів, заголовків впливає на стан українців, а саме негативно забарвлені тексти погіршують емоційний стан людей під час війни. З точки зору позитивного впливу соціальних мереж, проаналізувавши отримані дані, ми можемо дійти висновку, що існує незначна пряма кореляція між тим, що дивляться українці в соцмережах та їх самооцінкою емоційного стану - покращення стану спостерігається у тих, хто надає перевагу позитивно спрямованому контенту (жарти, переписка з друзями, хобі, тренування, рецепти, корисна інформація тощо) – кореляція $0,04$), погіршення ж навпаки – в українців, які дивляться негативно забарвлений контент. Таким чином гіпотеза про те, що позитивне спілкування та підтримку

в соціальних мережах може зменшити рівень психологічного дистресу серед українців під час війни теж частково підтвердилася.

З метою надання рекомендацій щодо позитивного впливу соціальних мереж на емоційний стан українців, нами було запропоновано методи інформаційної гігієни, вести «щоденник хороших новин», обговорювати переживання з близькими та/або психологом, а також додатково застосовувати інструменти для саморегуляції психічного стану (такі як фізична активність, м'язова релаксація, медитація, дихальні вправи) [1; 4].

Висновки./Conclusions. Взаємозв'язок між часом, проведеним у соціальних мережах та емоційним станом українців під час війни може бути досить складним і залежати від конкретних обставин та індивідуальних особливостей. З одного боку, соціальні мережі можуть стати платформою для обміну інформацією, підтримки та обговорення подій, що відбуваються, що може впливати на емоційний стан користувачів. З іншого боку, постійна експозиція до воєнних новин, зображень та обговорень у соціальних мережах може викликати стрес та погіршення емоційного стану. Негативна інформація, штучно розповсюджені чутки та дезінформація можуть сприяти почуттю страху, безпомічності та тривоги [3].

Важливо розуміти, що взаємодія з соціальними мережами під час війни може впливати на емоційний стан кожного індивіда по-різному. Деякі люди можуть знаходити підтримку та спільноту в онлайн-спільнотах, тоді як інші можуть відчувати психологічний тиск та втому від постійної інформаційної напруги. Тому необхідним є пошук балансу та використання соціальних мереж як інструменту підтримки, а не додаткового джерела стресу.

Дослідження теми впливу соціальних мереж на емоційний стан українців під час війни має перспективи для подальшого аналізу науково-практичної проблеми, оскільки ця тематика є важливою та актуальною, й існує багато можливостей для подальшого дослідження. У майбутніх дослідженнях доречно було б глибше зрозуміти механізми впливу соціальних мереж на емоційний стан українців (це може включати вивчення алгоритмів розповсюдження

інформації, взаємодії зі спільнотами тощо); вивчення того, як різні типи контенту (новини, відео, фотографії, тощо) впливають на емоційний стан користувачів або ж як вплив соцмереж може відрізнятися для різних груп населення (за віком, статтю, соціальним статусом тощо); дослідження ефективності різних методів саморегуляції та підтримки користувачів соціальних мереж, тестування комплексних програм підтримки ментального здоров'я, які враховують вплив соціальних мереж разом з іншими факторами (родинними, соціальними, економічними тощо); а також вивчення ролі онлайн-спільнот для підтримки українців під час війни. Ці напрямки досліджень можуть сприяти розвитку більш глибокого розуміння впливу соціальних мереж на емоційний стан українців під час війни та допомогти у створенні ефективних підходів до підтримки ментального здоров'я в умовах кризових ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Могильник А., Яцухненко М. Психолог на зв'язку. Порадник для людей, які обирають Життя у війну – Київ, Приватне підприємство «Рекламна агенція Да Вінчі». 2023. – 172 с.
2. Кокур О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Копаниця О. В., Малхазов О.Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.
3. Макаренко Н. Концептуальні підходи дослідження механізмів, чинників деструктивного впливу соціальних мереж на емоційну сферу особистості. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2023. № 13. С. 137–147. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/psychology/article/download/7672/7117>
4. Техніки арттерапії в роботі кризового психолога з цивільним населенням в умовах війни: навч.-метод. Посіб. / Г. Красіна, К. Гавриловська, Н. Гурець [та ін.]; за ред. Г. Красіної, К. Гавриловської – Харків, Видавець ФОП Захаренко В. В., 2023. – 106 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТОМИ ВІД СПІВЧУТТЯ У ПСИХОЛОГІВ ТА СТРАТЕГІЇ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Оверчук Вікторія Анатолівна

д.е.н, к.психол.н., професор, професор кафедри психології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Суханова Олена Олександрівна

Здобувачка 1 курсу СО Магістр спеціальності 053
Психологія ОП «Реабілітаційна психологія в надзвичайних ситуаціях»
Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

У контексті війни та конфлікту психологи часто стикаються з проблемою збалансування своїх професійних обов'язків із власними емоційними потребами та самообслуговуванням. Постійний вплив травматичних подій, історій втрати та людських страждань може мати кумулятивний вплив на їхню психологічну стійкість, збільшуючи ризик втоми від співчуття та вигорання [4, 6].

Втома від співчуття (ВВС) – це одна із форм стресу або напруги, яка виникає під час частих контактів з травмованими людьми, за якої ми стаємо надмірно стурбованими стражданнями чи болем інших. ВВС – серйозна проблема, яка не лише має негативний вплив на стосунки та здатність у подальшому турбуватися про інших, але і здатна підірвати як психічне, так і фізичне здоров'я людини, яка від неї страждає [1].

Одним з ключових аспектів втоми від співчуття у психологів в умовах війни є постійний стрес і відчуття безпорадності перед жорстокістю та насильством, з якими доводиться зіштовхуватися у місці конфлікту. Це може привести до емоційного вигорання, втрати емпатії та відчуття емоційного виснаження [3-5].

Причинами втоми від співчуття можуть бути занадто інтенсивна емпатія-поглиблене занурення в проблеми клієнтів, що може призвести до втоми та емоційного виснаження; недостатня саморегуляція – нездатність

регулювати власні емоції та відділяти їх від емоцій клієнта, що може призвести до перенесення його стресу на себе; професійне вигорання – послідовність інтенсивної роботи з клієнтами, особливо у складних кейсах, що може призвести до вигорання та втрати мотивації; недостатня супервізія та підтримка з боку колег; власний травматичний досвід психолога.

Основні симптоми втоми від співчуття, які проявляються у психологів в умовах війни, включають постійну втомлюваність, пригнічений настрій, втрату віри в ефективність своєї роботи та власних здібностей, відчуття відчуження від роботи та клієнтів, а також втому від роботи зі страждальцями. Важливо вчасно реагувати на ці ознаки, щоб уникнути серйозних наслідків для психічного здоров'я [4, 6].

Крім того, психологам також може бути важко встановити межі між роботою та особистим життям, що ще більше загострює почуття виснаження та переповненості.

Основні ознаки ВВС можуть бути схожими до ознак професійного вигорання і проявляються:

- Емоційним виснаженням, коли стає важко справлятися з емоціями та емоційними викликами своєї роботи, присутнє постійне відчуття емоційного перевантаження.
- Відчуттям фізичної втоми, втратою енергії та відчуттям знесилання, навіть після достатнього відпочинку (важко вставати вранці з ліжка, немає енергії та сил ані під час робочого дня, ані під час релаксу).
- Проблемами з концентрацією уваги, важко зосередитись або приймати рішення.
- Відчуженням та самоізоляцією. Люди можуть уникнути соціальних контактів та ізолювати себе від довкілля, відчуваючи, що більше не можуть співпереживати, може проявлятися цинізм та апатія, з'являється бажання відсторонитись від інших, важко сприймати колег по роботі та найближче оточення.

Також, при втомі від співчуття частина людей може впадати у негативні

засоби подолання стресу, такі як алкоголь, переїдання, невиправданий ризик. Це все засоби, які допомагають уникнути зустрічі із власними емоціями [2].

Втома від співчуття – серйозна проблема, але не нездоланна. За допомогою самодопомоги, підтримки колег та супервізора, а також застосування інноваційних методів, психологи можуть ефективно боротися з нею та підтримувати своє психічне здоров'я, психоемоційний стан на належному рівні. ВВС є невід'ємною частиною професійної діяльності психологів. Важливо виявляти симптоми цього явища та застосовувати стратегії подолання, щоб забезпечити ефективність та довгострокову стійкість у професійній практиці. Шляхом уважного відношення до власного психічного та емоційного стану психологи можуть продовжувати надавати якісну допомогу своїм клієнтам без ризику вигорання та втоми.

Крім того, важливо встановлювати межі у взаємодії з клієнтами. Це означає уміти відмовляти в наданні послуг або встановлювати чіткі обмеження щодо часу та емоційної витрати на певні ситуації. Здатність відокремлювати робочий час від особистого та забезпечувати собі час на відновлення є ключовим аспектом професійного саморегулювання.

Для психологів також корисним може бути участь у супервізії або групових сесіях, де вони можуть поділитися своїм досвідом та отримати підтримку та поради від колег. Взаємодія з іншими фахівцями може надати нові погляди на проблеми та сприяти виробленню ефективних стратегій подолання втоми від співчуття.

Нарешті, важливо пам'ятати, що звернення за професійною допомогою не є ознакою слабкості, а скоріше є проявом відповідальності перед власним здоров'ям та якістю надання послуг. Психологічна підтримка може виявитися вельми корисною для власного благополуччя та підтримки психічного здоров'я.

Отже, активне впровадження цих стратегій допоможе психологам ефективно подолати втому від співчуття та забезпечити тривалий та здоровий розвиток у професійній діяльності. Розуміння психологічних особливостей втоми від співчуття та використання копінг-стратегій може значно покращити

якість життя та професійну ефективність психологів. Важливо пам'ятати, що турбота про власний психічний та емоційний стан є важливою складовою успіху в галузі психології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Втома від співчуття. Медична та наукова платформа. Лекції, статті, зустрічі з успішними особистостями. | INgenius. URL: <https://ingeniusua.org/articles/vtoma-vid-spivchuttya>.
2. Сениця Н., Гарячко К. Лікарі та втома від співчуття. Опіка Ангела. URL: <https://angelscare.org.ua/blog/tpost/a8imx56n31-lkar-ta-vtoma-vd-spvchutty>
3. American Psychological Association. (n.d.). "Understanding compassion fatigue." URL: <https://www.apa.org/practice/programs/dmhi/research-information/compassion-fatigue>
4. Figley, C. R. (2013). Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized. Routledge.
5. Sabin-Farrell, R., & Turpin, G. (2003). Vicarious traumatization: Implications for the mental health of health workers? *Clinical Psychology Review*, 23(3), 449-480.
6. Stamm, B. H. (2010). The concise ProQOL manual: Professional quality of life scale: Compassion satisfaction, burnout & compassion fatigue/secondary trauma scales.

ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД І ЕМОЦІЙНА ВРАЗЛИВІСТЬ: ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ КОРЕКЦІЇ

Остроухова Юлія Вадимівна

студентка другого курсу магістратури
за спеціальністю 053 Психологія
Навчально-науковий інститут психології
та соціальних наук МАУП

Вступ. Війна в Україні – це жахлива трагедія, яка торкнулася мільйонів людей. Вона спричинила не лише фізичні руйнування, але й глибокі психологічні травми. Багато людей, які пережили війну, страждають від посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривоги, депресії та інших психологічних проблем.

Травматичний досвід війни може мати значний вплив на емоційну вразливість людей. Люди, які пережили травму, часто стають більш чутливими до стресу, тривоги та інших негативних емоцій. Їм може бути важко справлятися з повсякденними труднощами, і вони можуть бути більш схильними до ризикованої поведінки [2, с. 14].

Ціль роботи. Робота має на меті дослідити вплив травматичного досвіду війни на емоційну вразливість людей. Автор роботи прагне: 1) визначити основні фактори, які роблять людей більш вразливими до травматичного досвіду війни; 2) дослідити різні типи емоційних проблем, які можуть виникати у людей, які пережили війну; 3) оцінити ефективність різних стратегій корекції емоційних проблем, пов'язаних з травматичним досвідом війни.

Матеріали та методи. Для досягнення поставлених цілей в роботі буде проведений ретельний аналіз наукової літератури з теми травматичного досвіду та емоційної вразливості. Цей аналіз охопить не лише актуальні наукові публікації, але й класичні теорії з психології стресу, травматичного досвіду та методів корекції. Особлива увага буде зосереджена на дослідженнях, що стосуються впливу військових конфліктів на психічне здоров'я та стратегій реабілітації постраждалих.

Результати та обговорення. Травматичний досвід - це ситуація або подія, яка викликає сильний емоційний стрес і може мати великий вплив на психічне здоров'я людини. Цей досвід може бути різний за своєю природою. Одним із типів є гострий травматичний досвід, який характеризується раптовою подією, такою як бойові дії, обстріли або стихійні лиха. Ці події можуть викликати сильний емоційний шок і залишити глибокий слід у психічному стані людини.

Іншим типом є хронічний травматичний досвід, який полягає у тривалому впливі негативних факторів на особу. Це може бути жорстоке поводження, знущання, злидні або емоційне нехтування. Такий тривалий стрес може також призвести до серйозних психологічних проблем [1].

Особливості травматичного досвіду полягають у тому, що він може мати довготривалий вплив на психічне здоров'я людини. Переживання травми може спровокувати розвиток різних емоційних проблем, таких як тривога, депресія або посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). До того ж, такий досвід може негативно вплинути не лише на психічне, а й на фізичне здоров'я, соціальні відносини та загальну якість життя людини.

Емоційна вразливість - це складна ситуація, коли людина виявляє підвищену схильність до сильних емоційних реакцій на зовнішні та внутрішні стимули. Вона може бути спричинена різними факторами ризику, серед яких пережитий травматичний досвід, генетична схильність, особливості особистості, несприятливі умови життя та психосоціальні фактори.

Зв'язок між емоційною вразливістю та пережитим травматичним досвідом є дуже сильним. Ті, хто пережив травматичні події, частіше мають підвищену емоційну вразливість. Це означає, що вони можуть реагувати з більшою інтенсивністю на будь-які подразники або стресові ситуації. Це може виявитися у формі збільшеної тривоги, депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших емоційних проблем.

Для багатьох людей, які пережили травматичний досвід, реагувати на стрес стає набагато важче. Вони можуть стати більш чутливими до будь-яких негативних життєвих подій або емоційних потрясінь. Це може вплинути на їх

здатність адаптуватися до нових ситуацій, керувати власними емоціями та взаємодіяти з іншими людьми.

У цій ситуації важливо розуміти, що емоційна вразливість - це не недолік, а просто характеристика психологічного стану. Багато людей з цією особливістю можуть успішно працювати над управлінням своїми емоціями через психологічну підтримку, самопомогу та інші стратегії.

Ефективні стратегії корекції емоційних проблем передбачають використання різних психотерапевтичних методів, які спрямовані на покращення емоційного стану і допомогу людям, які пережили травму.

Однією з таких стратегій є когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), яка спрямована на зміну негативних думок та поведінкових патернів. Це дозволяє людям переглянути свій світогляд і реакції на події, що сталося, та змінити їх на більш конструктивні, що в свою чергу допомагає поліпшити їхній емоційний стан.

Ще одним методом є EMDR-терапія, яка спрямована на обробку травматичних спогадів та зменшення їхнього впливу на емоційний стан людини. Цей підхід дозволяє переробляти інформацію про травму в мозку, що допомагає зменшити інтенсивність емоційного дискомфорту.

До інших ефективних стратегій входить арт-терапія, яка дає можливість людям висловити свої емоції та почуття через творчість, таку як малювання, скульптура чи музика. Цей метод дозволяє виразити те, що важко висловлюється словами, і допомагає виробити нові способи вираження емоцій.

Групова терапія також є ефективним підходом до корекції емоційних проблем, особливо для тих, хто пережив травматичні події. Вона дозволяє отримати підтримку та спілкування з іншими людьми, які мають подібний досвід, що може допомогти відчувати, що ви не самотні в своїх почуттях та емоціях і знайти підтримку у спільності з іншими.

Медикаментозне лікування включає в себе використання різних типів препаратів для покращення психічного здоров'я та побудови емоційного комфорту. Серед них можуть бути використані антидепресанти, які

застосовуються для лікування депресії, тривоги та інших емоційних проблем. Ці засоби допомагають зменшити симптоми депресії, такі як погане настрій, втрата інтересу до життя та втома.

Крім того, антидепресанти можуть бути корисні при лікуванні тривоги, особливо у випадках, коли вона супроводжується великим страхом, нервовою напруженістю та панічними атаками. Ці препарати допомагають покращити настрій, знизити рівень тривожності та полегшити процес адаптації до стресових ситуацій [4].

Окрім антидепресантів, до складу медикаментозного лікування можуть входити анксиолітики. Ці препарати призначаються для лікування тривоги та інших емоційних проблем. Вони допомагають знизити рівень тривожності, сприяють заспокоєнню та розслабленню, що робить їх ефективними у зменшенні симптомів тривожних розладів.

Соціальна підтримка включає в себе різноманітні джерела підтримки, які грають важливу роль у збереженні емоційного благополуччя та психічного здоров'я [3, с. 10].

Сім'я та друзі є одним з найближчих і найважливіших джерел соціальної підтримки. Вони можуть надати емоційну підтримку у важкі часи, допомогти у вирішенні практичних питань і проблем, а також забезпечити відчуття розуміння та прийняття. Розмови з близькими людьми можуть допомогти відверто висловити свої почуття та думки, знайти внутрішню опору і впевненість.

Крім того, волонтерські організації також є важливим джерелом соціальної підтримки. Вони можуть надати емоційну підтримку через розмови з добровольцями, які мають досвід у роботі з людьми у складних життєвих ситуаціях. Крім того, волонтери можуть допомогти з практичними аспектами, наприклад, з пошуком інформації про доступні ресурси, консультаціями щодо психологічної допомоги чи підказати, як знайти спеціалізовану підтримку.

Висновки. Травматичний досвід війни може мати значний вплив на емоційну вразливість людей.

Переживання травми може призвести до розвитку емоційних проблем, таких як тривога, депресія, ПТСР та інші.

Існують різні ефективні стратегії корекції емоційних проблем, які включають психотерапевтичні методи, медикаментозне лікування, соціальну підтримку та самодопомогу.

Важливо зазначити, що вибір методу корекції емоційних проблем залежить від багатьох факторів, таких як тип травматичного досвіду, вираженість емоційних проблем, індивідуальні особливості людини та доступність ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Посттравматичний стресовий розлад під час війни: можливості розширення терапевтичного діапазону. *Здоров'я України | Інформація для спеціалістів охорони здоров'я*. URL: <https://health-ua.com/article/74442-posttravmatichnij-stresovij-rozlad-pd-chas-vjni-mozhlivost-rozshirennya-ter>

2. Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 324 с.

3. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім П 61 батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л. А. та ін. ; за ред. Волинець Л. С. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. – 72 с.

4. Стресові стани населення України у контексті війни (опитування жовтень 2023) - Тернопільський прес-клуб. *Тернопільський прес-клуб - Тернопільський прес-клуб*. URL: <https://pressclub.te.ua/novyny/stresovi-stany-naselennya-ukrayiny-u-konteksti-vijny-opytuvannya-zhovten-2023/>

5. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.-метод. посіб. / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018.-206 с.

САМООЦІНКА ЯК ЧИННИК АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Питлюк-Смеречинська Олександра,
Науковий керівник
доцент, кандидат психологічних наук,
ст. викладач кафедри психології
Ілик Іванна Петрівна,
Студентка
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions.

У сучасному суспільстві, де вимірювачем успіху та щастя стають соціальні стандарти, питання самооцінки та її впливу на поведінку особистості стає надзвичайно актуальним. Людина, оцінюючи саму себе, не тільки визначає своє місце в соціальному просторі, але і формує своє ставлення до себе та інших.

Проблема взаємозв'язку самооцінки та агресивної поведінки стає предметом розгляду в наукових дослідженнях та практичних заходах, оскільки вона відображає складність психічного феномену та його вплив на соціальне функціонування.

Агресивна поведінка стала однією з найактуальніших проблем в сучасному світі. Зростання випадків конфліктів та насильства вимагає глибокого розуміння їхніх коренів.

Актуальність проблеми самооцінки та агресивної поведінки в сучасному суспільстві обумовлена рядом факторів, які впливають на психічне здоров'я та поведінку людини.

Отже, вивчення взаємозв'язку самооцінки та агресивної поведінки в сучасному суспільстві має важливе значення для розуміння психічних механізмів та розробки стратегій для покращення психічного здоров'я та соціальної взаємодії.

Розуміння взаємозв'язку між самооцінкою та агресивністю може допомогти особистості краще справлятися із соціальними тисками, уникати конфліктів та будувати позитивні взаємини.

Мета роботи. / Aim.

Метою даного дослідження є ретельний аналіз та визначення взаємозв'язку між самооцінкою та агресивною поведінкою особистості з метою виявлення ключових факторів та механізмів цього взаємозв'язку.

Матеріали та методи. / Materials and methods.

Анкетування та опитування, психометричні тести, експерименти та сценарії, кореляційний та регресійний аналіз.

Результати та обговорення. / Results and discussion.

Дослідження показують, що особи із низькою самооцінкою можуть бути більш схильними до агресивної поведінки. Негативна самооцінка може призводити до невпевненості, фрустрації та потреби виправдовувати себе перед іншими.

Особа з низькою самооцінкою може використовувати агресію як спосіб відновлення втраченої впевненості. Позитивний відгук чи підтримка після агресивної поведінки може стимулювати цикл агресії та підвищення самооцінки.

Здатність ефективно регулювати власну самооцінку може впливати на рівень агресивності. Особи з високою саморегуляцією можуть краще впоратися з негативними емоціями та уникати агресивної реакції.

В процесі різноманітних інтерв'ю та анкетування учасники можуть розповісти більше про свої переконання, переживання та особистісні властивості, що може бути важливим для глибшого розуміння зв'язку між самооцінкою та агресією.

Використання різноманітних методик дозволяє отримати більш повне та об'єктивне уявлення про взаємозв'язок між самооцінкою та агресивною поведінкою особистості, сприяючи більш глибокому вивченню проблеми; допомагає розробити цілеспрямовані програми для підтримки осіб з низькою

самооцінкою та зменшення ризику проявів агресії.

Висновки. / Conclusions.

Після проведеного аналізу наукових робіт, що висвітлюють дану проблему, було встановлено, що на даний момент проводилося небагато досліджень для виявлення впливу самооцінки на таке явище, як агресія. Найчастіше досліджувалася підліткова та дитяча агресивність.

В ході дослідження виявлено значний взаємозв'язок між рівнем самооцінки та проявами агресивної поведінки у різних контекстах. Особи з низькою самооцінкою частіше виявляли агресивну реакцію на зовнішні подразники або конфліктні ситуації.

З'ясовано, що агресія - це поведінкова реакція чи дія, спрямована на завдання шкоди чи тиску на іншу особу чи об'єкт.

Самооцінка є важливим елементом психічного здоров'я та впливає на поведінку, відносини та взаємодію з іншими людьми. Цей процес постійно змінюється та розвивається протягом життя особистості під впливом нових досвідів та життєвих ситуацій. Використовуючи методики визначення взаємозв'язку між самооцінкою та агресивною поведінкою людини можна більш точно виявити причини низької самооцінки та агресивної поведінки і знайти оптимальні шляхи вирішення виниклих проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александров Ю. В. Психологія розвитку : навч. посібник / Ю. В. Александров. – 2015. – 236 с.
2. Ворона С. В. Феномен агресивної поведінки в підлітковому віці. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу МВС України. Харків, 2019, С. 294-296.
3. Зошій І. В. Дослідження агресивності особистості: психолого-педагогічний аналіз. Теорія і практика управління в умовах суспільних викликів і трансформацій: мат. доп. Всеукр. наук. – практ. конф, (06 червня 2019 року). Львів: Львівський інститут ПАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. С. 18-21.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ В СУЧАСНОСТІ

Поліщук Лілія Костянтинівна,

Здобувачка 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
група С-8-22-М1ПС(2.03) спеціальності 053 «Психологія»

Міжрегіональна академія управління персоналом;

Науковий керівник:

Павлюк Марія Михайлівна,

доктор психологічних наук, професор
Міжрегіональна академія управління персоналом

Вступ

Актуальність дослідження. Проблема депресивних станів в осіб дорослого віку є важкою та значною проблемою для суспільства і самої людини. Депресивні стани можуть суттєво впливати на якість життя, здатність до працездатності та взаємодії з оточуючими. Однією з проблем депресивності у дорослих є її високий рівень поширеності. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, близько 300 мільйонів людей у світі страждають від депресивних станів. Депресивні стани пов'язані зі збільшеним ризиком розвитку серцево-судинних захворювань, діабету, ожиріння та інших хронічних захворювань. Подолання проблем депресивності вимагає комплексного підходу. Профілактика та лікування може включати психотерапію, фармакотерапію або їх комбінацію. Депресивні стани досліджувалися і вивчаються науковцями. Незважаючи на актуальність досліджуваного питання, слід зазначити, що дане питання вивчене не достатньо, що й стало причиною вибору теми дослідження. Нині єдиного визначення поняття «депресії» фахівцями не сформовано. Щоб зрозуміти клінічні прояви депресії, необхідно звернутися до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10). Відповідно до МКХ-10 основними симптомами депресії є знижений настрій; втрата інтересів та можливості отримувати задоволення; зниження активності, підвищена стомлюваність. Додатковими симптомами є: знижена здатність до зосередження та уваги; знижені самооцінка та почуття впевненості в собі; ідеї

винності та пониження (навіть за легкого типу епізоду); похмурі та песимістичні бачення майбутнього; порушений сон; знижений апетит. Знижений настрій, втрата інтересів та здатності отримувати задоволення, а також зниження активності є ключовими симптомами, тому наявність хоча б 2-х проявів з яких протягом одного й того ж двотижневого періоду потребує встановлення діагнозу.

Об'єктом дослідження є депресивні стани у осіб дорослого віку.

Предметом дослідження є вплив психологічних чинників на осіб дорослого віку, схильних до депресивних станів.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз особливостей депресивних станів у осіб дорослого віку та подолання у них депресивних станів. На жаль, люди не відрізняють депресію від звичайного поганого настрою, відбувається це з однієї простої причини – депресія не визнана серед старшого покоління як хвороба. Щоб розуміти всю проблематику і гідно оцінити масштаб цього питання, варто звернутися до статистики. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), депресія – одна з провідних причин захворюваності та інвалідності у всьому світі, при цьому близько 10-20% стикаються з порушеннями психічного здоров'я, але не проходять діагностику та лікування. Провівши аналіз вищенаведених даних, можна визначити, що депресія, як і депресивні епізоди – це одна з провідних проблем у сучасному світі, але якій не надається розголосу. Аналізуючи ці відсотки, впливає ще одна важлива проблема – доросле покоління не вміє та не знає основних симптомів, специфіки поведінки при депресії.

Депресія – поширене у всьому світі захворювання, від якого, за оцінками вчених, страждає 3,8% населення, у т. ч. 5% дорослих та 5,7% осіб віком від 60 років. У всьому світі від депресії страждає близько 280 мільйонів людей.

У депресії та тривожності є низка загальних симптомів, включаючи швидкі та/або несподівані зміни настрою. На жаль, депресію дуже важко виявити на ранніх стадіях. Через занедбаність захворювання вихід з депресивного епізоду стає набагато складнішим і на повне відновлення

витрачається в кілька разів більше часу, ніж могло бути, якби таке захворювання могли діагностувати на ранніх стадіях.

Сучасні дослідження пов'язують депресію зі змінами у функціях мозку, які у свою чергу можуть бути причиною її початку. Дослідження можуть допомогти визначити біомаркери та інші індикатори, які можуть поліпшити лікування чи профілактику захворювання. Також така технологія, як візуалізація може допомогти дослідникам визначити та вказати на конкретні області мозку, які залучені до патологічного процесу депресії та, власне, покращити лікування та його процес .

Основна проблема депресії, крім невеликої кількості інформації про перебіг хвороби та небажання дорослого покоління сприймати її всерйоз – це число самогубств, які випливають із неї.

Численні дослідження показують, що особи, які мають високий рівень депресивності, але не відповідають діагностичним критеріям депресії, зазвичай так само страждають від високого рівня соціальної дезадаптації, як і особи з клінічно діагностованою депресією. Доклінічні прояви депресії можуть супроводжувати людину місяцями, інколи ж навіть роками, надаючи руйнівний вплив на психіку і всі життєві сфери. У зв'язку з цим, високі показники депресивності на до клінічному рівні заслуговують на серйозну увагу.

Результати та обговорення. Зазвичай депресію класифікують з урахуванням різних чинників. Одна з основних класифікацій зачіпає такі фактори, як: тривалість захворювання (як довго особа перебуває в депресії) та повнота захворювання, отже, виділяють:

- депресивну реакцію;
- депресивний розлад;
- депресивний синдром.

На рівні медичних досліджень виділяють такі типи депресивних розладів:

1. Деструктивний розлад дисрегуляції настрою. Даний ступінь депресії супроводжується частими, а також неконтрольованими спалахами агресії (також може бути спрямована по відношенню до людей), підвищеною

дратівливістю, гнівним станом (який проявляється незалежно від будь-яких факторів).

2. Великий депресивний розлад. Супроводжується (з основних факторів) відчуттям смутку та пригніченості, що повторюються думками про смерть (бажання закінчити своє життя швидше, уникнення проблем, у яких людина не може розібратися), а також суїцидальними планами (спроби накласти на себе руки); втратою енергії, сонливістю; почуттям нікчемності (трактується як почуття, що особа відчувається відкинутою сім'єю, друзями, думає і відчуває, що її не люблять); зниженням ваги чи втратою апетиту.

3. Хронічний депресивний розлад (дистимія). Дистимія є постійним депресивним або дратівливим настроєм, який триває протягом більшої частини дня. При цьому типі депресії можуть спостерігатися зміни у харчовій поведінці, наприклад: апетит може знижуватися чи навпаки підвищуватися, у тому чи іншому випадку – це не є звичайним. Дистимія характерна проявом почуття безнадійності; низькою самооцінкою; слабкістю, а також швидкою стомлюваністю; зниженням концентрації уваги; порушенням чи навіть повною відсутністю сну.

Важливо знати і вміти відрізнити симптоми, які спостерігаються у осіб, які страждають на депресію. Якщо у людини починається депресія або вона вже перебуває в її глибокій стадії, виявлятимуться наступні симптоми: безвідповідальна поведінка – навмисні запізнення чи прогули на роботу, невиконання і повне небажання дотримання своїх обов'язків; безсоння під час ночі та підвищена сонливість протягом дня; збільшення або зменшення апетиту; засмучення; ізолювання від суспільства та бажання повного припинення контакту з усіма; зниження зосередженості, і навіть концентрації уваги; погіршення пам'яті; одержимість думками про смерть та нав'язливі думки про заподіяння собі шкоди; постійні болі, наприклад, головні або шлункові, болі в спині або почуття втоми, яке людина не відчувала раніше систематично; вживання алкоголю, наркотиків, куріння.

У психоаналітичній концепції вчені виділяють основні фактори, що

впливають на виникнення депресії, зокрема особистісні та міжособистісні. До особистісних факторів відноситься пригнічена агресія, конфлікт між любов'ю та ненавистю (амбівалентність у відносинах зі значущими іншими), залежне становище від іншої людини, низька самооцінка, недолік автономності, нереалістичні чи нездійсненні бажання. Як міжособистісні фактори виступають травматичний досвід дитинства, пережите почуття чи реальний досвід безпорадності, дитяча травма тощо.

Крім того, характерною особливістю виникнення депресії у дорослому віці слугує криза. Криза (від грецького *kreses* – рішення, поворотний пункт, результат) у психології визначається як важкий стан, викликаний будь-якою причиною або як різка зміна статусів персонального життя. Кризовою називають ситуацію, коли людина стикається із перешкодами у реалізації важливих життєвих цілей і не може впоратися з цією ситуацією за допомогою звичних засобів. Виділяють два типи кризових ситуацій: обумовлені змінами в природному життєвому циклі або травмуючими подіями життя. Слід підкреслити, що в процесі життя будь-яка людина стикається з переживанням кризи. Мінімум це вікові кризи, кризи міжособистісних відносин або сімейні драми. Серед подій, які можуть зумовити кризи, дослідники виділяють такі, як смерть близької людини, тяжке захворювання, відділення від батьків, родини, друзів, зміна зовнішності, зміна соціальної обстановки, створення сім'ї, різкі зміни соціального статусу тощо. Отже, криза – це своєрідна реакція особистості на ситуації, що вимагають від неї зміни способу буття – життєвого стилю, способу мислення, ставлення до себе, навколишнього світу і основних екзистенціальних проблем. Важливо розуміти і пам'ятати, що лікуванням депресії займаються виключно психологи, психотерапевти та психіатри. Вони спостерігають за перебігом хвороби, загальним самопочуттям пацієнта, а також психіатри можуть призначити медикаментозну терапію для лікування недуги, варто своєчасно звертатися за допомогою до цих спеціалістів, і тоді, можливо, загальна картина проблеми депресії, як важливої проблеми матиме позитивний прогрес. Депресивні стани можуть виникати у дорослих з різних причин,

включаючи стрес, негативні життєві події, генетичну хворобу або фізичні проблеми. Хоча вони можуть бути серйозними, добре засвоєні психологічні стратегії можуть допомогти у запобіганні депресивні стани та покращенні загального психологічного благополуччя.

Серед головних рекомендацій, які можуть допомогти у профілактиці депресивних станів можна назвати:

1. Ведення здорового способу життя: регулярна фізична активність, збалансоване харчування і достатній сон. Це важливі фактори для загального самопочуття. Вони сприяють виробленню ендорфінів та інших хімічних речовин, які покращують настрій і зменшують ризики депресивних станів.

2. Розвивати соціальні зв'язки: підтримка близьких відносин з друзями і родиною є важливою для психологічного благополуччя. Варто періодично проводити час зі важливими у житті людьми, зайнятися спільними захопленнями.

3. Відпочинок і релаксація, враховуючи супутні методики, зокрема, глибоке дихання, медитація, йога або прогулянки на природі. Ці техніки можуть допомогти знизити рівень стресу і підтримати почуття благополуччя.

4. Підтримка та збереження позитивної ментальної атмосфери: практика оптимізму; визнання своїх досягнень, навіть якщо вони незначні.

5. Ведення щоденника подяки.

6. Поставка справжніх цілей для себе, не намагайтеся досягти ідеальності у всьому. Перфекціонізм може створити гарячий стрес і викликати відчуття незадоволення, що сприяє розвитку депресивні стани.

7. Варто навчитися приймати себе з усіма своїми недоліками і помилками.

8. Встановити межі і переваги: навчитися говорити "ні" до непотрібних зобов'язань і навантаження. Встановити межі і зосередитися на тих справах, які дійсно мають значення. Це допоможе запобігти перенавантаженню і виснаженню, які можуть призвести до депресивного стану.

9. Користуватися допомогою фахівців: якщо постійні або серйозні

симптоми депресивного стану, важливо звернутися до кваліфікованого психолога.

Використовуючи вищезазначені рекомендації можна, залежно від конкретної ситуації. Кожна людина унікальна, тому важливо враховувати власні потреби та консультиватися з професіоналом, якщо ви відчуваєте потребу в допомозі.

Отримані нами результати дослідження, а також результати впровадження корекційної програми, надають змогу також розробити практичні рекомендації щодо профілактики виникнення депресивних станів у осіб дорослого віку, які вони можуть застосовувати самостійно, але бажано в комплексі з індивідуальною чи груповою роботою із психологом.

Висновки

Депресивні стани особи дорослого віку можуть стати серйозними передумовами, які суттєво впливають на якість життя та загрожують загальному благополуччю людини. Основні ознаки депресивних станів включають постійне погіршення настрою, інтересу до раніше приємних справ, втому та енергетичний занепад, знижений або підвищений апетит, порушення сну, знижену самооцінку, проблеми з концентрацією та прийняттям рішень, а також думки про смерть або самогубство. Депресивні стани, що виникають при неврозах, повинні бути першим, чітким сигналом до якнайшвидшого звернення до спеціаліста. Основна і водночас найгірша помилка оточення людини, яка бореться з депресією - недооцінювати проблему і говорити страждаючому, що він вигадує проблеми і все залежить від його ставлення. Це тільки посилює відчуття нерозуміння, безнадії та ізоляції. Безумовною основою контакту з людиною, яка бореться з депресивними розладами, є підтримка. Втіха типу: «все буде добре», «все вийде», «ти такий сильний!» - це найгірший метод. Людина з депресією знає, що краще не буде, і лише зміцнює переконання, що її неправильно розуміють. Найкраще, що можна зробити, це виявляти підтримку та розуміння, не нав'язуючи свою допомогу та ідеї, а просто бути поряд. Надання пацієнту відчуття розуміння, стабільності та безпеки є основою для

встановлення діалогу та розмови про його проблеми. У процесі теоретичного та практичного дослідження з'ясовано, що депресивні стани можуть мати різні причини: генетична хворобливість, хронічні хвороби, втрата близької людини, травми тощо. Часто депресивні порушення супроводжується іншими психічними та фізичними проблемами, такими як тривожність, хронічний біль, сексуальні розлади та проблеми зі сном.

Для діагностики депресивного стану необхідно звернутися до кваліфікованого фахівця - психолога, який проводить оцінку симптомів, враховуючи тривалість, інтенсивність та вплив симптомів на функціонування особи. Лікування депресивних станів може включати психокорекцію за допомогою спеціальних програм та методів, або із використанням різних способів, залежно від важкості стану та індивідуальних потреб особи дорослого віку. Важливо отримати допомогу від близьких людей та звернутися до професіоналів для отримання допомоги. У депресивних станах особи дорослого віку також можуть виникати додаткові проблеми, такі як соціальна ізоляція, зниження продуктивності на роботі або нездатність до виконання повних обов'язків. Однак, з підтримкою та належним лікуванням, багато людей з депресією знаходять шлях до одужання. Психотерапія, така як когнітивно-поведінкова терапія, може допомогти людям з депресивними станами зрозуміти та змінити негативне мислення та поведінку, а також розвинути стратегії для ефективного управління емоціями. Додатково до професійної допомоги, особистій депресивні стани може бути корисна підтримка від родини та друзів, участь у підтримуючих групах, здоровий спосіб життя, такий як регулярна фізична активність та збалансоване харчування, а також відпочинок та забезпечення належного харчування.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ФЕНОМЕНУ МАСОВИХ ПСИХІЧНИХ ВІДХИЛЕНЬ

Скворцов Сергій Юрійович

Старший викладач кафедри
загальної та соціальної психології
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Традиційно вважається, що масові епідемії стосуються тільки соматичних захворювань, які передаються вірусами та мікробами. Людина при цьому стає тільки носієм захворювання, не впливаючи свідомо на його протікання. Психічні захворювання завжди вважалися чимось суто особистісним, тобто тим що відбувається внаслідок генетичних відхилень, або життєвих обставин, і стосується тільки окремої особи. Питання про те, що можуть бути масові психічні захворювання або психічні відхилення в науці ніколи не піднімалося. Причин для того було багато: відсутність наукової сміливості вчених, страх бути звинуваченим в нетолерантності, ксенофобії тощо.

Тим не менш, у психології відомі так звані масові психічні явища, наприклад паніка і зараження. Однак, такі явища розглядаються короткочасними, виникаючими під впливом екстремальних умов. Всі інші особливості великих груп людей вважаються тими, що мають культурний або субкультурний характер. Але в умовах сучасності, коли кордони між культурами та народами зникають завдяки спільному інформаційному простору, виглядає дивним те, що деякі великі групи людей на рівні народів мають настільки спотворені уявлення про світ та інших людей, та такі ірраціональні форми поведінки, що їхнє існування може вважатися аномальним. У даній публікації буде показано, що феномен масових психічних відхилень має право на набуття статусу наукового феномену. Слід зазначити, що масові психічні явища і масові психічні відхилення мають різну природу,

принаймні перші – короткочасні, другі – довготривалі.

Мета роботи. Постановка наукової проблеми щодо існування феномену психічних відхилень на рівні великих соціальних груп: націй та народів.

Матеріалі та методи. Матеріалом для теоретичного аналізу є сучасний стан політичної та суспільної думки країн з тоталітарними режимами.

Результати та обговорення. Оскільки в сучасній науці розроблені детальні класифікації психічних захворювань та психічних відхилень, то розгляд типів масових психічних відхилень можна здійснити на основі Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10) [1].

Шизотиповий розлад – F21. Він характеризується порушенням мислення, параноїчною ідейністю, дереалізацією і незвичайними переконаннями. При шизофренії зустрічається багато симптомів, але деякі симптоми можна зустріти на рівні певних культур, націй та народів.

В першу чергу це конфлікт соціальних упереджень. Він виникає внаслідок того, що будь-яка людина, що знаходиться в конфліктній ситуації, живе в «бойовому» режимі і підозріло ставиться до всього навколишнього. Це відбувається незважаючи на очевидний нераціональний характер такого ставлення. Взагалі таке явище дуже часто зустрічається серед замкнутих груп, тоталітарних сект, ізольованих племен віддалених куточків світу. Спроби налагодити контакт натикаються на ще більший спротив.

Інший симптом - постійна безперервна рефлексія. Бажання розібратися з чимось, докопатися до «істини» та ін. Причому на відміну від рефлексії при здоровому продуктивному мисленні, рефлексія при шизофренії ніколи не приводить до якогось кінцевого результату. Вона уявляє собою «процес заради процесу». Цікаво те, що подібне явище можна спостерігати не серед якихось психічно хворих людей, а серед російської наукової та культурної еліти. Навіть через десятиліття і століття точаться дискусії про те, наскільки був правий цар Петро Перший, обравши європейській шлях розвитку, чи існує у Росії «особий путь», чи міг би не розвалитися СРСР, якщо б його очолив не Горбачов, а хтось інший та т.п. Таке явище призводить до того, що не одна людина, а навіть цілий

народ втрачає почуття історичної реальності (дереалізація) та живе і оцінює сучасність за критеріями минулого.

Хворі на шизофренію можуть удатися до містицизму та надмірної релігійності. Іноді може спостерігатися так зване «релігійне божевілья», для якого характерна крайня релігійна строгість. Такий релігійний «ренесанс» можна спостерігати в деяких ісламських країнах, наприклад в Ірані. Країна, яка раніше була однією з найбільш розвинених цивілізованих країн Азії, після так званої «ісламської революції» перетворилася на замкнуту на саму себе автаркію, що живе за традиціями Середньовіччя.

До негативних симптомів шизофренії належать дефіцит нормальних емоційних реакцій або інших розумових процесів. До них належать сплюсненість та бідність емоцій. Цей феномен на рівні своєї нації усвідомлюють навіть і самі російські психологи. Так, один з відомих російських психологів Олексій Рошин, аналізуючи масову байдужість своїх співгромадян до людських втрат на російсько-українській війні назвав свою країну «країна втраченої емпатії» [2].

Параноя – F20.0. Інша назва цього захворювання «манія переслідування». Це хронічний психічний розлад, або синдром, який характеризується виникненням логічно збудованої системи поведінки, заснованої на стійких ідеях переслідування, що опановують свідомість зі збереженням в іншому логічності мислення. Під час параної вміст патологічних ситуацій часто ґрунтується або включає багато елементів реальності, формально правдоподібно пов'язаних із хворобливими уявленнями.

Слід зазначити, що симптоми параної найчастіше серед інших відхилень зустрічаються в історії людства на рівні великих груп людей. Найбільш відомі випадки – це «полювання на відьом», які призвели до страт великої кількості жінок в Середньовіччя. Але приклади масової параної можна було спостерігати і протягом 19-20 століть і в наші часи.

Саме масова параноя, яка була розв'язана німецькою пропагандою в частині Другої світової війни призвела до Голокосту. Нічим не від цього не

відрізнялася і політика радянської влади, що ґрунтувалася на пошуку «іноземних шпигунів».

Відомо, що за часи Сталіна до органів НКВС було надіслано 4 млн. доносів, що виводить параною на рівень епідемії. Так звана «культурна революція» в Китаї є ще одним підтвердженням того, що випадки масової параної можуть виникнути у будь-якому суспільстві. Вслід за масовою параноєю завжди йдуть масові репресії та геноцид цілих народів, або певних верств населення за якоюсь вигаданою ознакою.

Залежний розлад особистості – F60.7. Наведені вище приклади є найбільш очевидними проявами масових психічних відхилень, деякі з котрих набувають характеру масового захворювання. Але, коло таких відхилень не обмежується шизофренією та параноєю.

Менш помітним, але не менш поширеним є залежний розлад особистості. При такому розладі виникає надмірна потреба бути під опікою і, як наслідок, покірنا поведінка. Особи з цим розладом уникають прийняття важливих рішень, що стосуються їхнього життя, намагаючись перекласти відповідальність за них на когось іншого. При цьому присутній постійний страх вчинити помилку і пов'язана з ним пасивність.

Незважаючи на те, що залежний розлад вважається таким, що не містить психотичних симптомів, поведінка цілих націй та народів, або великих громад іноді набуває такий характер, що його важко пояснити з точки зору здорової зрілої особистості. Відомо дуже багато відео-спостережень незрозумілої масової поведінки громадян Північної Кореї, які починали голосно ридати почув про смерть чергового «вождя», або надмірно радіти появі свого нового «вождя» на публіці.

При тому можна спостерігати, що громадянам Південної Кореї взагалі не притаманна така поведінка. Порівняння двох корейських суспільств, які раніше були одним народом, і які розмовляють на одній мові, показує, що масові психічні відхилення не є ознакою певного народу або певної культури, вони можуть виникнути тільки під впливом історичних і політичних обставин.

Висновки. На прикладі трьох психічних розладів з МКХ-10 було показано, що психічні відхилення можуть набувати масового характеру на рівні цілих націй та народів. Звісно це не означає, що вони мають тотального характеру, якій охоплює всіх представників певного народу, як не всі люди піддаються епідеміям завдяки своєму імунітету. Але можна помітити, що найбільш вразливими в таких випадках є ті нації та народи, які живуть під гнітом тоталітарної влади, яка контролює всі рівні суспільного життя. Саме хвора, неадекватна ані з політичної, ані з психологічної точки зору влада виступає тригером масових психічних відхилень населення. На жаль, така проблема стосується не тільки окремого народу. В сучасному світі від «хворих» націй також залежить і доля їх сусідів. І тому описаний феномен набуває дуже великої значущості та має отримати статус наукової проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [https://uk.wikipedia.org/wiki/ Міжнародна класифікація хвороб](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_класифікація_хвороб)
2. Рощин А. Страна утраченной эмпатии. Как советское прошлое влияет на российское настоящее. – Litres, 2022.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ–ЗАЛЕЖНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Суйчмез Олександра

студентка 6 курсу факультету управління,
адміністрування та інформаційної діяльності
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Болград, Україна
Науковий керівник – доц.
Васильєва О. А.

Вступ. / Introductions. Актуальність цієї теми полягає у тому, що під впливом Інтернету змінюється стиль життя сучасної молоді – змінюються структура дозвілля, звичні канали здобуття інформації, характер міжособистісних взаємодій. Використання мережі інтернет зараз вважається необхідною й обов'язковою частиною буденного життя. Поширення широкопasmового інтернету та зниження ціни його застосування привело до того, що велика чисельність людей у всьому світі користується інтернетом кожен день в працюючих, освітніх або ж рекреаційних цілях. Втім деякі люди показують хвору пристрасть до застосування інтернету та приладів, приєднаних до нього, що класифікується з лікарської точки зору як залежність від мережі (інтернет-залежність) - недотримання діапазону психологічних і поведінкових розладів. Особи віком від 16 до 21 років представляють собою групу ризику для розвитку такого виду аддиктивної поведінки як інтернет-залежність. Цьому сприяє ряд факторів - широке розповсюдження домашніх комп'ютерів, легкість підключення до інтернет-мережі, комп'ютеризація шкільних та університетських програм навчання, велика кількість комп'ютерних клубів та інтернет-салонів, особливо у великих містах. Зазвичай юнаки знайомляться з комп'ютером у школі, університеті або комп'ютерному клубі. Практично всі вони проходять стадію природної захопленості та зацікавленості і певна частина переходить у категорію інтернет-залежних.

Задача вивчення проблеми полягає в необхідності подолання

фрагментарного розкладу до аналізу моментів формування інтернет-залежності шляхом комплексного дослідження детермінантів інтернет-залежності психофізичного, індивідуально-психологічного значень і значення громадських установок. Отримані дані будуть основою для розробки обґрунтованих методичних призначень для профілактики і коригування інтернет-залежності.

Гіпотеза дослідження: в умовах соціально - економічного розвитку України, через воєнний стан інтернет набуває якісно нового значення як важливий чинник процесу соціалізації та освіти сучасної молоді.

Мета роботи. / Aim. – теоретико-емпіричне обґрунтування психологічних особливостей інтернет – залежності сучасної молоді; методів та прийомів профілактики та корекції інтернет – залежності серед молоді.

Інтернет-залежність визнана одним з популярних різновидів адиктивних порушень нехімічної природи та містить важливі негативні результати для самої людини [8], його сім'ї і соціуму в цілому: громадські, медичні та фінансові. Відзначається важливе зміщення в гіршу сторону суспільного функціонування, психологічного та соматичного самопочуття людини, нерідко наявна потреба у кваліфікованій лікарській підтримці з граничним рівнем персоналізації. Вивчення інтернет - залежності вважаються актуальними з урахуванням двох вагомих проблем:

1. інтернет - залежність виявляється здебільшого між молоді частини популяції - у старших молодих людей і молоденьких зрілих.
2. на відміну від хімічної залежності (залежність від спиртного або ж наркотиків), немає ймовірностей законодавчого регулювання та обмеження доступу до інтернету для юного контингенту.

Інтернет-залежність - це вид адиктивної поведінки, пов'язаного з неконтрольованим використанням інтернету і настирливим бажанням повернутися в віртуальне місце, і що виявляється у вигляді порушень на психофізичному, індивідуально-психологічному рівнях і рівні громадських установок. На відміну від алкогольної та наркотичної залежності, інтернет-залежність абсолютно знаходиться в психологічній сфері

(фізіологічної залежності не формується).

Є всілякі авторські визначення поняття «Інтернет-залежність», але в цілому вона включає:

- 1) залежність від комп'ютера;
- 2) залежність від інтернету;
- 3) залежність від віртуального спілкування.

Науковці орієнтуються Інтернет-залежність як форму деструктивної поведінки, що виражається потягом звільнитися від дійсності та штучно змінити особистий психічний стан методом фіксації інтересу на Інтернет-ресурсах. Часом використовується поняття «віртуальна адикція» як загальне поняття для позначення залежності від Масової мережі Онлайн та комп'ютерних ігор [3].

Першим термін «Інтернет-залежність» (internet addiction) запропонував американський доктор - психіатр Айвен Голдберг для опису нездоланної тяги до застосування інтернету: це настирливе бажання увійти в інтернет, перебуваючи офлайн, і нездатність закінчитися, перебуваючи онлайн. На його думку, в основі Інтернет-залежності лежить поведінка зі зниженим рівнем самоконтролю, загрожує видавити дійсне життя людини й поміняти її віртуальним. У містичний всесвіт мрій та уяв з особливою легкістю поринають ті люди, у котрих є психологічні проблеми. Бо відшукати приятелів або ж замерзнути супергероем значно легше в інтернет світі, ніж в реальному [5].

Усім відомий лікар Кемберлі Янг, аналізуючи велику кількість проблем у поведінці та контролі над потягами, зазначила, що Інтернет-залежність - це хворобливе бажання особистості щодня перебувати у віртуальному середовищі, потяг володіти доступом до мережі та відчуття психоемоційного дискомфорту в умовах його недоступності. Кемберлі виділила провідних п'ять типів інтернет-залежності:

1. Потяг до віртуального спілкування і віртуальних знайомств - зайва чисельність знайомих і приятелів в мережі, величезний розмір листування, участь в Інтернет-форумах, чатах і т.п.

2. Нав'язлива «фінансова» потреба в мережі - дешиця в онлайнних іграх (як азартних, наприклад і рольових), незмінні придбання (відвідування Інтернет-магазинів) або ж участь у Інтернет-аукціонах.

3. Інформаційне перевантаження (нав'язливий web-серфінг) - довгі подорожі в мережі, розвідка інформації по базах даних і на пошукових сайтах.

4. Ігрова залежність – нав'язлива гра в комп'ютерні ігри або ж програмування і інші види комп'ютерної Роботи в мережі.

5. Кіберсексуальна залежність - непереборне бажання до відвідування порносайтів, Розгляд сексуальної теми в чатах або ж особливих телеконференції «для дорослих» [23, с. 37].

Інтернет-залежність виявляють для себе в місці спілкування. Якраз несвобода в спілкуванні вважається головною проблемою для даної форми залежності. Недоступність комунікативної компетентності надихає молоденьких людей замість безпосереднього спілкування давати перевагу прогресивним технічним способи, які нівелюють чуттєвий БІК комунікації, віддаляють суб'єктів спілкування один від одного, проробляють їх анонімними, позбавляють спілкування інтимні.

Причини при яких сімейство робиться сприятливим середовищем для формування інтернет-залежності, вважаються:

- недоступність контролю і належного управління і допомоги з боку опікунів, вчителів, зрілих взагалі;
- недоступність хобі і захоплень;
- недоступність чуттєвого контакту з оточуючими, перш за все найближчих людей;
- байдужість інших до неї, її інтересів і проблем;
- зухвалість і ворожість батьків;
- приниження гідності дітей;
- недоступність духовної близькості, взаєморозуміння, психічної допомоги і т.д.

Відзначимо, власне що шанси на формування інтернет-залежності зменшуються, в разі якщо:

- ✓ в сім'ї молодої людини наявна атмосфера дружності, спокою, комфорту і довіри;
- ✓ у молодої людини є інтереси і захоплення;
- ✓ молода людина вміє направляти позитивні відносини з оточуючими;
- ✓ молода людина вміє призначати перед собою хоча б найменші цілі [4].

Побічні ефекти від надмірного застосування цифрових приладів робляться проблемою соціальної охорони здоров'я. Останні 20 років непохитно збільшується кількість користувачів як між зрілого населення, так і сучасної молоді. Як демонструють наукові вчення ступінь претензій на фізичне здоров'я прямо пропорційне кількості часу, проведеного за комп'ютером щодня. Найбільш поширені ці претензії, як сухість в очах, погіршується зір, біль в шиї, попереку і зап'ястя [20]. Надмірне використання інтернету має можливість приводити до порушень сну і, як наслідок, до млявості та збільшеної стомлюваності. Систематичне недосипання призводить до розладів інтересу та недоліків пам'яті, моторним порушенням, посиленню негативних тенденцій вольової регуляції [12]. У тривалій перспективі інтернет-залежність має можливість привести до неабияких проблем зі здоров'ям: посилення порушень постави і болів в спині. Малорухливий тип життя має можливість збільшити ризик тромбозу глибоких вен - хвороби, при якій у венах утворюються тромби; після чого тромби відриваються і їдуть по кровоносній системі, поки не потраплять в судини легенів, у зв'язку з чим розвивається емболія легеневої артерії, тромбоемболія. Суспільство, що страждає інтернет-залежністю, частіше інших скаржаться на дефект фізіологічної енергії, фізичну дисфункцію й ослаблену несприйнятливості [18].

Проаналізувавши широке коло досліджень, присвячених впливу інтернет-залежності на становлення особистості, можливо зробити висновок, власне що вивчення такого сімейства дають можливість прийти до

усвідомлення можливих ризиків, які несе в собі надана адикція:

- Інтернет-залежність негативно впливає на фізіологічному самопочуття особистості, підвищуючи ризик серцево-судинних хвороб і патології опорно-рухового апарату; призводить до порушення зору, порушення режиму сну і розваг, змін в структурі мозку і в його функціонуванні.
- Зловживання інтернетом призводить до величезної кількості громадських проблем, таких як зниження мотивації до конкретного спілкування, ослаблення соціально-значущих зв'язків, втрачання громадських здібностей, ізоляції та ін.
- Під дією інтернету складаються психологічні проблеми: в когнітивній сфері - недотримання інтересу, зміщення в гіршу сторону пам'яті, зниження когнітивного контролю; в психологічній сфері - пригнічені стану, чуттєва неврівноваженість, ворожість; у вольовій сфері – зниження контролю над діями і часом; у ціннісній сфері - заміна справжніх цінностей віртуальними; у мотиваційній сфері - зниження мотивації до досягнень, суперечливість мотивів.

Сьогоднішнє сучасне суспільство спантеличене у вирішенні проблем соціалізації неповнолітніх, пошуком шляхів запобігання девіантної поведінки підлітків – а саме інтернет-залежності. Для нашої країни ці проблеми є найсерйознішими, адже після того як оголосили військовий стан, оскільки війні в Україні вже більше року, Міністерством освіти було запроваджено дистанційне навчання. Дистанційне навчання викликає проблеми із соціальною адаптацією сучасної молоді. На період війни у сучасної молоді з'явилося більше вільного часу, оскільки вони на дистанційному навчанні вдома без контролю батьків, тому значний час проводять в інтернеті, що призводить до інтернет – залежності. Інтернет-залежність у дітей набуває різних форм. Деякі діти втрачають інтерес до інших занять і стають замкнутими та агресивними, якщо їм не дозволяють користуватися Інтернетом. Інші починають проводити все більше часу в Інтернеті, втрачаючи контроль над своїми діями. Можливі причини інтернет-залежності в дітей віком можуть бути різними. Через війну

рутинне життя руйнується, що викликає сильний стрес і тривогу у підлітків, тому однією з головних причин інтернет – залежності є бажання уникнути реального життя та його проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барке, А. Німецька версія тесту на залежність від Інтернету: дослідження валідації / А. Барке, Н. Н'єнхуйс, Б. Кренер-Гервіг // Кіберпсихологія, поведінка та соціальна мережа. - 2012. - Вип. 15, N 10. - С. 534–542.
2. Бірд, К. В. Модифікація запропонованих діагностичних критеріїв для інтернет – залежності / К. В. Бірд, Е. М. Вольф // Кіберпсихологія і поведінка. - 2001. - Т. 4, - № 3. - С. 377-383.
3. Вакуліч Т. М. Психологічні чинники запобігання Інтернет-залежності підлітків : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Т.М. Вакуліч / Центр. інст. після дип. педаг. освіти АПН України. – К., 2006. – 21 с.
4. Вінтюк Ю. В. Психологічні закономірності виникнення узалежнень у шкільному віці та способи протидії їм / Ю. В. Вінтюк // Здоровий спосіб життя. – 2008. – № 34. – С. 13–20.
5. Вісник психології та педагогіки. Український психолого-педагогічний ресурс (електронний збірник наукових праць) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.psyh.kiev.ua>
6. Гольдберг, І. Розлад наркоманії в Інтернеті [Електронний ресурс] / І. Гольдберг // Psychom.net. - 1996. - URL: <http://www.psycom.net>
7. Даулінг, С. Психологія та лікування залежної поведінки / під ред. С. Даулінга; пер. с англ. Р. Р. Муртазіна. – М.: Клас, 2000. – 240 с.
8. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. - 2-е изд., испр. - М.: Издательский центр «Академия», 2004. 288 с
9. Інтернет-залежність та її вплив на виховання підлітків та юнацтва. – Режим доступу: < <http://ua-referat.com> > – Загол. з екрану. – Мова укр.
10. Келлі К. Дж., Грубер Е. М. Проблемне використання Інтернету та

фізичне здоров'я // Дж. Бехав. Наркоман. - 2013. - Вип. 2. - N2. - 108–112с.

11. Кулаков С. А. Диагностика и психотерапия аддиктивного поведения у подростков. М.: Фолиум, 1996. 70 с.

12. Левітов, Н. Д. Про психічні стани людини / Н. Д. Левітов. - М.: Просвітництво, 1964 - 343 с.

13. Лоскутова В. А. Интернет-зависимость - патология XXI века?// Вопр. ментальной медицины и экологии. - 2000. — Т. VI, №1.С. 11-13.

14. Максимова Н. Ю., О склонности подростков к аддиктивному поведению // Психол. журнал. 1996. Том 17. N3. С.149-152.

15. Малыгина Ю. А. Причины компьютерной зависимости (интернет - зависимости, игровой зависимости) // М.:Авант, 2006, 70 с

16. Малигін, В. Л. Интернет-залежна поведінка: критерії та методи діагностики / В. Л. Малигін [й ін.]. - М.: МДМСУ, 2011 року.

17. Толковый словарь [Текст] / под ред.Л.И. Скворцова. - М., Оникс, 2010. - 736 с.

18. Хілі, Г. Н. [та ін.] Перерви в сидячий час: корисні асоціації з метаболічний ризик / Г. Н. Хілі [та ін.] // Догляд за діабетом. - 2008. - Вип. 31, N 4. - С. 661– 666.

19. Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності / А.Церковний // Соціальна психологія. – 2004. – № 5(7). – С.149-154

20. Чжен, Ю. [та ін.] Використання Інтернету та його вплив на індивідуальне фізичне здоров'я / Ю. Чжен [та ін.] // Доступ до ІЕЕЕ. - 2016. - Вип. 4. - С. 5135–5142.

21. Чудова И. В. Особенности образа "Я" "Жителя Интернета" // Психологический журнал, 2002 г. С.113

22. Юр'єва, Л. Н. Комп'ютерна залежність: формування, діагностика, корекція і профілактика / Л. Н. Юр'єва, Т. Ю. Больбот. -Дніпропетровськ: Пороги, 2006.

23. Янг К. С. Діагноз – Інтернет-залежність / К. С. Янг // Світ Інтернету.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ КРЕАТИВНІСТЮ ТА АДАПТАЦІЄЮ ПІДЛІТКІВ

Харцій Олена Миколаївна

к.псих. н., доцент

Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

Вступ. Проблема творчої особистості в суспільстві існує з моменту виникнення цивілізації, проте саме в сучасну епоху інновацій це питання набуває особливої значущості. Тому що саме в умовах прогресивного розвитку сучасного суспільства значно актуалізувалася роль «людського фактора». При чому концентрованим виразом цього є творчі здібності людини.

Об'єкт дослідження: особливості підліткового віку
Предмет дослідження: взаємозв'язок між креативністю та складовими адаптації підлітків.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, визначити та проаналізувати психологічні особливості між креативністю та адаптацією підлітків.

У цьому дослідженні ми ставимо такі *завдання*:

1. Визначити та проаналізувати особливості поняття «креативність підлітків» та «психологічна адаптація підлітків».
2. Провести дослідження рівня психологічної адаптованості підлітків та задатків до креативності як шляху до адаптації
3. Виявити взаємозв'язок між креативністю та психологічною адаптацією особистості підліткового віку.

Матеріали та методи. Психологічні проблеми творчості розробляли багато психологів (А. Адлер, Б. Г. Ананьєв, П. К. Анохін, В. М. Бехтерєв, М. Вертгеймер, Л. С. Виготський, Ч. М. Гаджієв, Л. А. І. Полтавцева, Дж. Гілфорд, С. Гроф, В. В. Давидов, А. А. Деркач, В. Л. Дранков, В. Н. Дружинін. Мета дослідження: аналіз характеру взаємозв'язку між особливостями творчої особистості (креативністю) та показниками

адаптованості: прийняттям себе та інших, емоційним комфортом, інтернальністю, домінуванням, уникненням проблем, тривожністю.

Завдання дослідження:

1. Виявити креативність підлітків (хлопчиків та дівчаток). Тест творчого мислення П. Торренса та методика діагностики особистісної креативності (Е. Е. Тунік);

2. Виміряти рівень соціально-психологічної адаптації (методика СПА);

3. Вивчити характер взаємозв'язку між показниками креативності та адаптованістю, прийняттям себе та інших, емоційним комфортом, видами контролю (внутрішнього чи зовнішнього), домінуванням, уникненням проблем, тривожністю.

У дослідженні брали участь учні дев'ятих класів Харківської приватної спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів «Харківський колегіум», у кількості 55 осіб (загалом у класах 73 особи), тобто. 75% учнів віком 13-15 років. З них – 25 дівчаток та 30 – хлопчиків.

Нами було обрано такі методики:

1. Тест творчого мислення П. Торренса;

2. Методика діагностики особистісної креативності (Е.Е. Тунік)

3. Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда (SPA)

Результати та обговорення: За методикою "Шкала оцінки рівня ситуативної та особистісної тривожності" (Спілбергер Ч. Д., Ханін Ю. Л.) переважає середній рівень тривожності - 59%; найвищий рівень становить 31%, а низький рівень 10%. За методикою соціально - психологічної адаптації переважає показник прийняття інших та показник емоційного комфорту.

Середні значення параметрів: адаптованість, прийняття себе та інших, емоційний комфорт, інтернальність, домінування, ухиляння від проблем, тривожність перебувають у межах норми. Мінімальне значення за показником адаптації – 43 знаходиться нижче за межі норми, максимальне значення за показником адаптації – 94 у двох осіб виходить за межі норми, що означає те,

що у цій вибірці є як низько адаптовані, так і високо адаптовані підлітки. За показником – ескапізм (уникнення проблем) мінімальне значення у вибірці – 6, а мінімальна межа середніх показників – 10.

При проведенні кореляційного аналізу встановлено прямий взаємозв'язок між таким проявом креативності як уяву та такою характеристикою адаптивної людини, як домінування. Домінування на протилежність відомості – незалежність, бажання бути серед кращих, мислити та діяти самостійно. Отже, можна говорити про те, що підліток, який має розвинену уяву незалежний, прагне бути серед кращих, мислити і діяти самостійно.

Дівчатка підліткового віку достовірно значно відрізняються від хлопчиків за такими показниками: вони адаптивніші, більше приймають себе та інших, частіше відчувають тривожність. Проте за показниками: домінування, оригінальність рішень, допитливість, уява, здатність йти на ризик, інтерес до складних речей та ідей хлопчики перевершують дівчаток.

Висновки. Таким чином, у підлітковому віці розвиток креативності є важливим для подальшого розвитку особистості, а її прояви багато в чому забезпечує найбільш прийнятну адаптацію в соціумі. Було виявлено такі взаємозв'язки між видами креативності та соціально – психологічну адаптивність. Підлітки, що мають високу оригінальність рішень погано ладнають з оточуючими, нетерпимі до них, не мають почуття контролю над власним життям, здатністю приймати рішення і наполегливо досягати цілей. Підлітки, які мають розвиненою уявою схильні до домінування, тобто, незалежні, прагнуть бути серед найкращих, мислити та діяти самостійно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2016. – 320 с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. Посібник. Київ : МАУП, 2000. - 256 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ХАРАКТЕРУ ОСОБИСТОСТІ

Цільмак О. М.,

Завідувач кафедри психології, доктор юридичних наук,

Професор.

Утюшева В. Е.,

Студентка

Національний університет “Одеська юридична академія”

м. Одеса, Україна

Вступ. Сім'я, відіграючи першочергову роль у житті людини, формує її особистість, цінності, світогляд та характер. Її вплив на психологічний розвиток індивіда складно переоцінити, адже саме в ній закладаються основи майбутнього життя.

Хоча фундамент особистості закладається в дитинстві, вплив сімейного виховання на людину не обмежується цим періодом. Сімейні установки, цінності та моделі поведінки, засвоєні в ранньому віці, продовжують впливати на людину протягом всього життя.

Дослідження цієї теми актуальне з кількох причин: вплив сімейного виховання на формування характеру особистості; недостатня вивченість впливу сімейного виховання на дорослих людей.

Мета роботи. Дослідити та розкрити психологічні особливості впливу сімейного виховання на формування характеру особистості.

Матеріали та методи. 1. Теоретичні методи: для глибокого розуміння психологічних особливостей впливу сімейного виховання на формування характеру особистості, було проведено всебічний аналіз наукових досліджень, теоретичних праць та публікацій з цієї теми. Це дало можливість ознайомитися з наявними даними, зробити узагальнення та систематизувати знання в цій галузі.

2. Емпіричне дослідження: для дослідження психологічних чинників впливу сімейного виховання на формування характеру особистості,

використовувались такі емпіричні методи, як анкетування. Анкетування дозволило отримати кількісні дані про особливості сімейного виховання та його вплив на розвиток особистості учасників дослідження.

Для цього використовувалися такі методики, як Методика діагностики акцентуацій характеру Г. Шмішека (на основі класифікації К. Леонгарда) та Тест на негативні моделі виховання для дослідження молоді.

Для дослідження батьків, використовувалась методика "Стратегії сімейного виховання" за С. С. Степанова в модифікації І. І. Махоніної.

3. Порівняльний аналіз: на основі проведеного порівняльного аналізу результатів досліджень, були виявлені спільні закономірності та особливості психологічних чинників, що впливають на формування характеру особистості під впливом сімейного виховання.

Результати та обговорення. В проведенні емпіричного дослідження було задіяно 20 осіб, з них 12 жінок та 8 чоловіків, вікова категорія від 20 до 27 років.

1. Методика діагностики акцентуацій характеру за Г. Шмішеком

У результаті дослідження виявлено різноманітність акцентуацій характеру серед учасників. Найпоширенішими типами акцентуацій виявилися гіпертимний, ригідний та емотивний типи, що складають відповідно 15%, 17.5% та 15% від загальної кількості учасників. Педантичний та демонстративний типи також спостерігалися у великій кількості учасників, складаючи 16% та 13% відповідно. Тривожно-боязливий та афективно-лабільний типи виявилися менш поширеними, складаючи 10% та 11% відповідно. Вразливий, дистимний та афективно-екзальтований типи спостерігалися у меншій кількості учасників, складаючи 9%, 9.5% та 4.5% відповідно.

2. Тест на негативні моделі виховання

У результаті аналізу негативних моделей поведінки серед учасників дослідження було виявлено, що найбільш поширеною негативною моделлю є гіперопіка, яка спостерігається у 40% випадків. Це може вказувати на

тенденцію до надмірної турботи та захопленості батьків у вихованні своїх дітей. Депривація та надвибагливість також виявлені серед учасників дослідження і складають відповідно 15% та 30%. Ці результати свідчать про те, що деякі батьки можуть знаходитися у складних сімейних або виховних ситуаціях, що може впливати на їхній стиль виховання. Покарання виявлене у 15% випадків, що може вказувати на те, що використання строгих методів дисципліни може бути менш поширеним серед учасників дослідження.

При проведенні емпіричного дослідження взяло участь 20 осіб, з них 14 жінок та 6 чоловіків, вікова категорія від 39 до 66 років.

3. Методика "Стратегії сімейного виховання" за С. С. Степанова в модифікації І. І. Махоніної

У результаті дослідження було виявлено, що сімейне виховання в основному базується на демократичній стратегії, яка представлена в 70% випадків серед учасників дослідження. Це свідчить про те, що більшість родин використовують принципи взаємоповаги, відкритості та демократії у вихованні своїх дітей. Ліберальний підхід до сімейного виховання спостерігався в 20% випадків. Це може вказувати на те, що деякі батьки дозволяють своїм дітям вирішувати більшість питань самостійно, не нав'язуючи занадто ж суворі правила. Авторитетний підхід був застосований лише у 10% випадків. Це свідчить про те, що деякі родини віддають перевагу встановленню жорстких правил та ієрархії в сімейному вихованні.

Вплив стилів виховання на формування акцентуацій характеру є складним і багатофакторним.

Згідно з теорією К. Леонгарда:

- Авторитарний стиль може призвести до формування демонстративного, педантичного та застрягаючого типів акцентуації.
- Поблажливий стиль може призвести до формування екзальтованого, гіпертимного та афективного типів акцентуації.
- Демократичний стиль сприяє формуванню гармонійного типу акцентуації.

Тобто, у першому дослідженні, де проводилась методика діагностики акцентуацій характеру, було з'ясовано, які саме типи акцентуацій характеру є найпоширенішими серед учасників. Це може вказувати на те, як саме особистісні особливості формуються під впливом сімейного виховання. Наприклад, високий рівень гіпертимії або ригідності може свідчити про вплив надмірної турботи батьків чи строгості виховання.

У другому дослідженні, де досліджувалися негативні моделі виховання, було виявлено, які саме аспекти виховання є найбільш поширеними та як вони впливають на поведінку учасників. Тут було виявлено, що негативні моделі, такі як гіперопіка чи депривація, можуть сприяти формуванню певних акцентуацій характеру, наприклад, гіпертимії чи тривожності.

Отже, порівняльний аналіз показує, що сімейне виховання впливає на формування характеру через різні механізми. Перше дослідження досліджувало самі типи акцентуацій характеру, в той час як друге - фокусувалося на виявленні конкретних негативних моделей виховання. Обидва аспекти є важливими для розуміння, як саме сімейне середовище впливає на формування особистості та які можуть бути наслідки цього впливу у подальшому житті.

Висновки. Вплив сімейного виховання на формування характеру особистості є складним та багатограним процесом, який залежить від різноманітних психологічних особливостей. Результати дослідження показали, що сімейне виховання має значний вплив на формування характеру особистості молоді.

Згідно з отриманими даними, різні стратегії сімейного виховання, такі як демократичний, ліберальний та авторитетний підходи, впливають на формування різних аспектів характеру. Наприклад, демократичний підхід зазвичай сприяє розвитку впевненості у собі, соціальної компетентності та емоційної стабільності у молоді. З іншого боку, авторитарний підхід може призвести до формування більш пасивного або агресивного стилю поведінки, а ліберальний підхід може сприяти розвитку самостійності та креативності, але також може викликати недостатню самодисципліну.

Отже, враховуючи всі ці аспекти, можна зробити висновок, що сімейне виховання впливає на формування характеру особистості через різні стратегії та моделі виховання, що використовуються батьками. Розуміння цього впливу дозволить розробляти ефективні психологічні програми та інтервенції для підтримки здорового розвитку та самореалізації у молоді.

JOURNALISM

ТЕЛЕФІЛЬМ – ЗВ'ЯЗОК МІЖ ДВОМА ВИДАМИ МИСТЕЦТВА

Порожна Світлана Геннадіївна

Аспірантка спеціальності 061 Журналістика
на здобуття ступеня PhD доктор філософії,
Викладач кафедри кіно-, телемистецтва КНУ
імені Тараса Шевченка

Вступ. / Introductions. У тезах конференції йдеться про телефільм як метод взаємозв'язку між телебаченням та кіно. В українському телевізійному кіно повинні знаходити своє відображення процеси становлення і виховання нації. Надзвичайне місце у вихованні української нації займає телебачення і за силою свого впливу на аудиторію немає собі рівних. Зі зростанням естетичної ролі телебачення в житті нашого суспільства постають нові завдання для кінознавців. Дослідники кіно та телебачення звертають увагу на те що потрібно послідовно вивчати різнобічні процеси художньої творчості, глибоко аналізувати тенденції, явища, закономірності сучасного художнього процесу.

Мета роботи. / Aim. Передбачає виконання таких завдань: вивчити спільні і відмінні риси кіно та телебачення, деякі типи екранного продукту телебачення, а саме телефільм. Визначити роль творчого працівника (журналіста, режисера) у створенні різних типів екранного продукту мистецького телебачення.

Матеріали та методи./Materials and methods. Використовуються такі методи, як аналіз (для дослідження змісту екранного продукту різних типів телебачення), синтез (для встановлення зв'язку між отриманими фактами), порівняльний метод (для порівняння специфіки створення різних типів екранних творів телебачення), спостереження (для оцінки реальних подій у сфері телебачення).

Результати та обговорення./Results and discussion. Кіно і зокрема телебачення є чи не найвпливовішими засобами масової комунікації. І як і інші медіа вони використовують певні технології щоб впливати на мільйони глядачів. Проблематика кіно і телебачення в Україні частково висвітлена в працях українських дослідників-мистецтвознавців, журналістикознавців, культурологів. Втім, бракує послідовного, комплексного дослідження телебачення і кіно.

Український телефільм від перших спроб зйомок телекартин у кінці п'ятдесятих років і до сучасних багатосерійних стрічок пройшов великий і прискорений шлях розвитку. Перед дослідниками зараз стоїть чимало важких і не вирішених завдань, тому що надзвичайно багато полемічного, дискусійного, заплутаного.

Телебачення і телефільм одразу ж звернули увагу на себе кінознавців, з'явилася чи мала кількість написаних рецензій, статей, монографій які приурочені фільмам де автори торкаються найрізноманітніших тем естетики природи і самотності телебачення.

Загальні риси телебачення і його специфічні властивості складають основу телебачення – це природа контакту людини з екрану та людини що знаходиться біля екрану, специфіка телебачення це його достовірність яка розкриває усі можливості спостерігати за рухом життя в момент буття. Це йменується зараз «ефектом присутності» – найсильнішим способом емоційного впливу, необхідним елементом телемистецтва. Особливості телебачення в абсолютизації та присутності тут і зараз телевізійного видовища що змушує глядача відчувати достовірність.

Деякі прихильники ефірів наживо бачать в телебаченні ідеальну реалізацію теорії «життя захваченого зненацька». Вважається, що предметом телебачення сьогодні стає не подія як така, а явище яке має у собі величезний естетичний та ідеологічний потенціал. І коли момент події не є визначальним, телебачення уже не може не абстрагувати хід часу в одиницю екранного часу, він намагається вкласти якомога більше естетичної і

семантичної інформації. І тому, це все змушує телебачення звернутися до основного, ключового засобу мистецтва образної публіцистики – засобу відбору і узагальнення фактів, до телефільмів. Звісно, телефільм є найвищою сходинкою засвоєння життєвого матеріалу у порівнянні з ефірною телепередачею і дає широкі можливості його творцям. Однак слід пам'ятати, що «найвигідніший» шлях створення телефільму – слідування формам «живої» телепередачі.

Досліджуючи естетичну природу телефільму, С. Безклубенко зазначив що, специфіку потрібно знаходити в сприйнятті телевізійних творів безпосередньо, перш за все в умовах і характері їхнього виробництва і те що телефільм представляє складне явище взаємозв'язку кіно і телебачення, історично виходячи з ролі яку кіно має на телебаченні, його особливості які значною мірою визначаються умовами його виробництва і сприйняття загалом.

Отже, на п'єдестал першого місця виходять спецефічні умови створення телефільму і на друге – умови сприйняття які впливають один на одного. Дослідники і досі задаються питаннями становлення жанрів загально-політичного телевізійного мовлення – сюжету, лекції, бесіди, інтерв'ю, репортажу, очерку, взаємозв'язку зображення і слова. Варто зазначити про відмінність кіно і телерепортажу, знятого на плівку, в якому активною особистістю є тележурналіст.

Особливе місце на телебаченні займає теленарис серед інших жанрів «образної публіцистики».

Розглядаючи своєрідність документального нарису на телебаченні, аналізуючи цей жанр як органічну частину телепубліцистики, можна сказати що нарис завершує одну групу жанрів телебачення в той же час ропочинає іншу, він ніби знаходиться на межі документального і художньо-ігрового сприйняття дійсності.

Теленарис в порівнянні з інтерв'ю и репортажем дає його творцям ширші можливості в розумінні життєвого матеріалу, але не може займати виняткового положення в гілці з іншими публіцистичними жанрами.

Висновки./Conclusions. Отже, варто зазначити, що телебачення в прямому етері, навіть якщо воно стаціонарне залучає глядачів до можливості безпосередньо спостерігати картини життя в реальній безумовній формі та часі. Ступінь співучасті глядача в подіях що відбуваються на екрані відкриває перед нами абсолютно нові можливості впливу на нього словами, зображенням, конкретною особою або ж групою осіб. Яскраве і безпосереднє розгортання подій, які відбуваються на очах у глядача, створює своєрідну атмосферу співучасті в подіях. Психологічно та ж система, що характеризує насамперед документальне телебачення включає в себе і форми художнього вимислу. Це відбувається на основі притаманній телебаченню програмній структурі та принципу циклічності, багатосерійності телепередач і фільмів, що дозволяє глядачам умовно переживати емоційні стани в атмосфері нібито реального часу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безклубенко С. Д. Нариси загальної теорії мистецтва. Культура і мистецтво у сучасному світі. – Київ. : КНУКіМ, 2002. – Вип. 3. С. 164–168.
2. Десятник Г. О. Основи мистецьких телевізійних програм: тексти лекцій. Київ: нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, ННІЖ, Каф. кіно- і телемистецтва. 2017. С. 45

ART

РЕТРОСПЕКТИВА У ФОРМОУТВОРЕННІ ГОДИННИКІВ

Зінченко Андрій Георгійович

асистент кафедри дизайну та інтер'єру,

Морозюк Юрій Володимирович

старший викладач кафедри дизайну та інтер'єру,

Кухар Михайло Андрійович

здобувач освіти 2 курсу кафедри Дизайну та 3D моделювання,

Харківський національний університет міського господарства

ім. О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ: З плином часу тенденції у зовнішньому вигляді багатьох речей навколо нас змінюються, часто певна мода на форми, чи геометрію у дизайні повторюється, або повертається у видозміненому вигляді. При розгляді змін у годинниках за проміжок часу їх існування, стають помітними зміни у їх дизайні в залежності від часу, коли вони були спроектовані, прослідковується зміна, або розширення їх функцій.

Ціль роботи. Розглянути зміни у дизайні годинників впродовж часу: знайти зв'язки між дизайном годинників та періодом, у який їх створили.

Матеріали та методи. Було проаналізовано літературні джерела, зображення годинників різних часів і стилів та опрацьовано інформацію щодо історичних періодів, під час яких було спроектовано годинники.

Результати та обговорення. Ретроспектива – це погляд у минуле. У рамках теми буде розглянуто розвиток формоутворення у дизайні годинників, проаналізовано зв'язок подій з тогочасними тенденціями у дизайні.

Історія годинників

У світі багато речей підпорядковані ритму: рік завжди йде 365, або 366 днів, добу складають 24 години, час за який земля робить оберт навколо своєї

осі. Люди, як і більшість тварин, також підпорядковані ритмам. То ж створення пристроїв для виміру часу було необхідним.

Першими з'явилися сонячні та водяні годинники у Єгипті, ще у 1200 р до нашої ери.

У шостому столітті у Китаї використовували годинники, механізм яких засновувався на згоранні пахощів. Такі годинники зазвичай мали невеличкий розмір, проте працювали цікавим чином. Пахощі закладали у певні впадини, що утворювали різні лабіринти. Проходження такого лабіринту вогнем означало проходження певного часу.

У чотирнадцятому столітті у країнах Ісламу використовували складні за своїм механізмом водяні годинники. Проте водяний годинник не був чимось новим. Ще у 12 столітті, “Годинник слон”, був створений ісламським інженером Аль-Джазарі. Сам інженер описував дизайн свого годиннику так: “Слон символізує індійську та африканську культури, два дракона символізують китайську культуру, фенікс символізує перську культуру, водяний годинник символізує грецьку культуру, а тюрбан (чоловічий, інколи жіночий головний убір) символізує ісламську культуру (Рис. 1)

Точна дата винайдення пісочного годинника невідома, перші задокументовані згадки датуються 14 століттям. Пісочні годинники були популярними серед мореплавців, як найбільш надійні засоби виміру часу у морі.

Перші механічні годинники з'явилися у 13 столітті, у районі півночі Італії–півдня Німеччини. Такі годинники встановлювалися на вежі, для того, щоби бити у дзвін.

Перший електронний годинник з'явився у 1840 році, його розробив Олександр Бейн – шотландський винахідник та інженер.

Вплив епохи на формоутворення годиннику

Поширеність готичного стилю була характерна у Середньовіччі. Для готичного стилю характерні гострі елементи, велика кількість деталей, наприклад велика кількість різьблення, чи скульптурних елементів. Годинники,

зроблені у готичному стилі часто повторюють форми характерні для готичної архітектури, на них часто зустрічаються шпилі, велика кількість деталей (Рис. 1).

Слідом за епохою Середньовіччя слідує Відродження. Годинники цієї епохи часто мали форму вежі, мали позолочені елементи. Прагнення створити більш зручні і компактні годинники призводить до винаходу пружинних годинників, які вже можна робити меншими за розміром (Рис. 1).

Бароко стало епохою помпезності і химерності. Кількість деталей у дизайні всього, а отже і годинників, тільки зростає.

У добу Класицизму люди відходять від помпезності часів Бароко і Рококо. Для Класицизму характерна стриманість, рівність ліній, прямі кути.

У Романтичний період з'являється культ людини, неприйняття буденності. Дизайн у стилі романтизму прагне відображати певні почуття. Годинники доби Романтизму більш стримані, ніж годинники доби Бароко, проте все одно мають велику кількість деталей. Часто зустрічаються скульптури людей (Рис. 1).

Рис. 1. Репродукція годиннику «Слон», готичний годинник, годинник доби Ренесансу, годинник доби Романтизму

Стили і напрямки 20 та 21 століття у дизайні годинників

На початку двадцятого століття популярними залишаються тенденції у дизайні, що були характерними ще для 1800-х років, такі як стиль руху мистецтв і ремесл і модерн (ар-нуво).

Рух мистецтв і ремесл зародився у 1880-х роках у Англії, його поява стала реакцією на Промислову революцію. Для виробів, що зроблені під впливом

цього стилю характерна функціональність, простота, проте в той же час натхнення природою. Прихильники цього напрямку були проти великого автоматизованого виробництва. Годинники виконані згідно цінностям цього руху мали стриманий дизайн, проте могли поєднувати різні матеріали, такі як камінь, дерево і мідь (Рис. 2).

Модерн зародився у 1880 році, для нього характерні органічні форми, плавні лінії, скульптура, орнаменти, рослинні мотиви. Отже годинники зроблені у стилі модернізму наслідують його особливості (Рис. 2).

У 1909 році зароджується стиль футуризму у Італії, і тримає популярність до 1930 року. Він, на відміну від руху мистецтв і ремесел, прославляє індустріалізацію. Для годинників виконаних у стилі футуризму характерні чіткі форми, часто зустрічаються прямі кути, паралельні лінії.

Частково натхнений стилем футуризму, стиль арт деко з'являється у 1920 році. Для нього характерні геометричність, досить прості форми, симетрія, яскраві кольори. У годинниках часів арт деко чітко прослідковуються вище перелічені характеристики: часто зустрічається осьова та центральна симетрії. Для корпусів найчастіше обирається деревина та метали (Рис. 2).

Стиль конструктивізму, заснований у 1915 році, як і стиль футуризму прославляє індустріалізацію. Для нього характерна чіткість форм, проста композиція і контрастні кольори, особливо важливою є практичність і функціональність. Годинники, зроблені у стилі конструктивізму часто мають круглу форму і невелику кількість декоративних елементів (Рис. 2).

Рис. 2. Годинник у стилі Руху мистецтв і ремесел, годинник у стилі модерн, годинник у стилі Арт Деко, годинник у стилі конструктивізму

Обов'язково слід згадати рух Баухаус, заснований архітектором Вальтером Гропіусом, що бере початок у 1919 році у Німеччині. Основні цінності стилю Баухаус це простота і функціональність, у дизайні характерні прості форми. Серед матеріалів перевага надавалася сталі, склу та бетону. Відомим годинником у стилі Баухаус є годинник створений Маріанною Брандт. Годинник має просту форму, а у дизайні використано два кольори (Рис. 3).

У 1980 році у вітальні архітектора Еttore Сотцасса у процесі дискусії між 22 італійськими дизайнерами і архітекторами щодо майбутнього дизайну зароджується стиль Мемфіс. Для цього стилю стають характерними яскраві насичені кольори, різноманітні геометричні форми і абстракція. Зазвичай для об'єктів у стилі Мемфіс використовують кераміку, метал та пластик. Годинники у цьому стилі нагадують вироби у стилі постмодерну, проте їх вирізняють характерні для Мемфіс яскраві геометричні патерни (Рис. 3).

У 21 столітті різноманіття підходів до дизайну речей лише збільшується. Внаслідок розвитку технологій з'являються смарт-годинники, що виконують не лише пряму функцію – показ часу, а й здатні до, наприклад, програвання музики, слідкування за певними показниками організму. Смарт-годинники найчастіше виробляють із таких матеріалів, як нержавіюча сталь, пластик, скло, резина та силікон, їх дизайн має мінімум деталей, завдяки чому вони мають більшу ударостійкість (Рис. 3).

Рис. 3. Годинник у стилі Баухаус, годинник у стилі мемфіс, смарт-годинники Apple Watch

Висновок: В останній час люди все менше користуються годинниками, щоби дізнатися інформацію про час. Зараз час можна легко дізнатися подивившись на екран смартфона, комп'ютеру, або навіть смарт-духовки чи холодильнику. Отже, роль годинника стає більш декоративною, а отже навіть наявність циферблату зовсім не обов'язкова. У дизайні частіше відходять від традиційних рішень, експериментують із формоутворенням та матеріалами.

ДЖЕРЕЛА

1. Art Deco | Definition, Characteristics, History, Artists, Architecture, & Facts | Britannica: <https://www.britannica.com/art/Art-Deco>
2. "Arts and Crafts movement | British and international movement". Encyclopedia Britannica. 4 August 2023.
3. Bouillon, Jean-Paul, Journal de l'Art Nouveau (1985)
4. First mechanical clock: <https://museum.seiko.co.jp/en/knowledge/MechanicalTimepieces01/#:~:text=The%20first%20mechanical%20clock,the%20time%20by%20striking%20bells.>
5. Keeping Time with Incense Clocks – JSTOR Daily: <https://daily.jstor.org/keeping-time-with-incense-clocks/>
6. Vasileva E. (2016) Ideal and utilitarian in the international style system: subject and object in the design concept of the 20th century
7. What Is Memphis Design Style and Why It Is Back: <https://hommes.studio/journal/what-is-memphis-design-style/>

ДУХОВНІСТЬ ТА ФОРМАЛІЗМ У ТВОРЧОСТІ МАЛЕВИЧА І КАНДИНСЬКОГО: РОЗКРИТТЯ ВЕКТОРІВ АБСТРАКЦІОНІЗМУ

Коваленко Сергій Григорович,
аспірант
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, м. Київ, Україна

Вступ. Абстрактне мистецтво, один з найбільш впливових напрямків у візуальній культурі ХХ століття, підкреслює відходження від зображення реального світу. Одними з ключових фігур цієї течії є Василь Кандинський та Казимир Малевич, чії творчі підходи визначили курс модерністського мистецтва.

Вони розробили унікальні теоретичні концепції та визначили вектори розвитку візуальних мов, які виражали внутрішній світ через абстрактні форми, звертаючись до глибинних емоційних та духовних станів.

Ця стаття має на меті розглянути фундаментальні відмінності в підходах Малевича та Кандинського до абстракції, визначити як їхні ідеї впливали на формування концепцій модернізму та як ці ідеї відображаються в їх творах. Малевич, зосередившись на супрематизмі, просував ідею чистоти форми, в той час як Кандинський, розвиваючи своє розуміння абстрактного експресіонізму, наголошував на емоційній насиченості кольору та форми.

Обговорення їхнього впливу на мистецтво не лише розкриває індивідуальні художні методики, але й підкреслює ширший контекст культурних перетворень, що відбувалися в період їхньої діяльності.

Ціль роботи полягає у проведенні детального дослідження та порівняльного аналізу підходів Василя Кандинського та Казимира Малевича до абстрактного мистецтва, вивченні теоретичних основ і художніх практик, а також у розкритті філософських і естетичних відмінностей між цими митцями. Додатково, робота має на меті оцінити вплив їхніх ідей на розвиток модерністського мистецтва.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на аналізі наукових робіт, монографій, архівних матеріалів та арт-критичних статей, що стосуються робіт та теорій Василя Кандинського та Казимира Малевича. Важливе місце в дослідженні займають каталоги мистецьких виставок та колекцій, в яких представлені їхні твори. Основу методології складає порівняльний аналіз творчості митців, що дозволяє виявити спільні та відмінні риси в їх підходах до абстракціонізму. Використання герменевтичного методу аналізу сприяє глибшому розумінню філософських і естетичних концепцій, закладених у творах обох художників. Для детального аналізу використовуються техніки візуального аналізу образів, що включають вивчення композиції, кольору, форми та інших елементів, які формують унікальний стиль кожного митця. Також застосовуються методи критичного дискурс-аналізу для інтерпретації текстів та публічних виступів, пов'язаних з тематикою абстракціонізму.

Результати та обговорення. Розвиваючи теорію про взаємодію кольору та форми, Кандинський зробив акцент на абстрактних композиціях та яскравому кольоровому рішенні своїх робіт, прагнучи створити мистецтво, яке слугувало б засобом емоційного та духовного спілкування між автором та глядачем. Відсутність доказів про інтенційне використання Василем Кандинським ранніх дат на своїх роботах підкреслює його підхід до абстрактного мистецтва як засобу вираження емоційних станів та духовних ідей, незалежних від фізичного зв'язку з об'єктивним світом. Розбіжність між Казимиром Малевичем та Василем Кандинським у їхніх поглядах на мистецтво відображали фундаментальні відмінності в їхніх художніх концепціях та стали предметом інтелектуальної конкуренції в контексті розвитку абстракціонізму на початку 20-го століття. Малевич зосередився на супрематизмі, де домінували геометричні форми та абстрактні композиції як засоби вираження чистої естетики, позбавленої матеріальних обмежень. Він вважав, що мистецтво повинно перевищувати ідеї та представляти загальнолюдські цінності [1]. Його праця «Чорний квадрат» стала емблемою супрематизму та предметом широких дискусій у мистецтвознавчому середовищі. З іншого боку, Кандинський,

розвиваючи ідею «абстрактного експресіонізму», намагався передати емоційні та духовні враження через використання абстрактних форм і кольорів, підкреслюючи комунікативну функцію мистецтва. Різниця у підходах викликала між ними суперечки, де Малевич звинувачував Кандинського у надмірному «романтизмі» та відсутності універсалізму, в той час як Кандинський критикував Малевича за догматизм і обмеженість у розумінні мистецтва. Розвиваючи ідею абстракції в мистецтві, обидва художники — Казимир Малевич і Василь Кандинський — застосовують ірраціональну логіку, що поєднує два антагоністичних світи: матеріальний та духовний. Для Кандинського, абстракція не обмежується відсутністю конкретного об'єкта у зображенні, але переходить у сферу, що межує з релігійним переживанням, ініціюючи стан «надчуттєвої вібрації» [2], який перевищує звичайні душевні переживання, викликані, наприклад, звуком дзвону або струни.

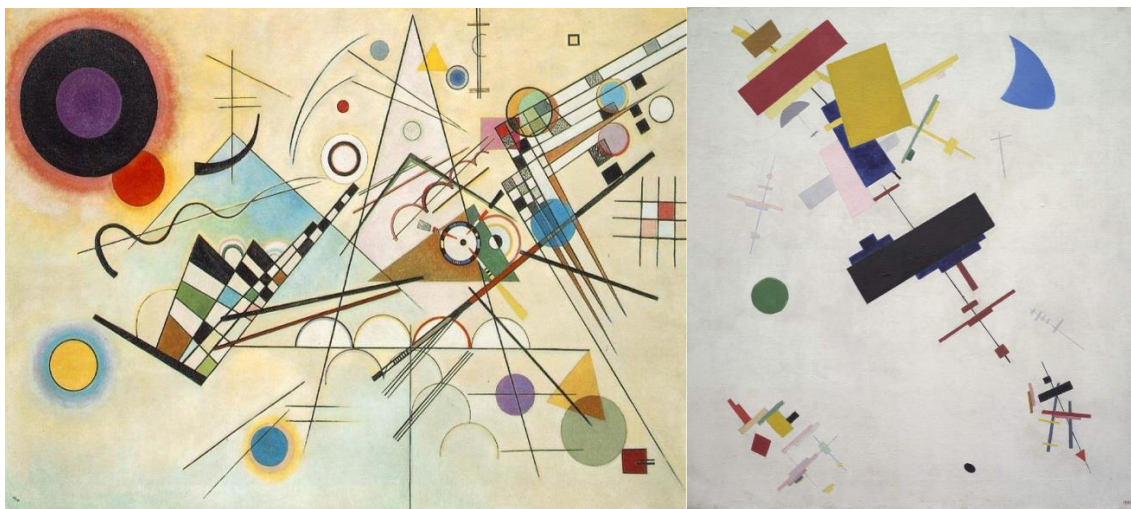
Малевич, зі свого боку, вбачає відмову від предметності як необхідність, що походить від вищої космічної імпульсації, прагнучи через інтуїцію досягти творчого начала. Він стверджує, що лише через повне анулювання предметності можна стати на шлях створення нових форм, уникаючи будь-якого повторення в мистецтві. «Інтуїція штовхає волю до творчого начала. А щоб вийти до нього, необхідно позбутися предметного. Досягнувши повного анулювання предметності в мистецтві, станемо на творчу дорогу створення новоутворень, уникнемо будь-якого жонглиювання на дроті мистецтва різними предметами» [3].

Підхід обох художників до абстракції розкриває їхнє прагнення до втілення «внутрішньої необхідності» у створенні безмежного світу абстрактного мистецтва. Кандинський концентрується на ідеї, що Матісс символізує колір, а Пікассо — форму, вважаючи їх вказівниками до великої мети абстракції.

Значення інновацій Малевича та Кандинського у мистецтві настільки велике, що їх імена часто згадуються разом у критичній літературі, особливо після виставки 1915 року, де Малевич вперше представив «Чорний квадрат».

Дискусії зосереджувалися на пошуках зв'язку між їхніми підходами до абстракції та переосмисленні мистецтва, яке рухалося від імпресіонізму до надання пріоритету внутрішній експресії [4].

Незважаючи на існуючі суперечності, обидва художники поділяли спільне прагнення до інновацій та звільнення мистецтва від традиційних обмежень, їхній діалог та взаємна конкуренція слугували драйвером для подальших художніх експериментів, сприяючи розширенню меж мистецтва та його розуміння.

Кандинський. Супрематизм No 56 (1916) Малевич. Супрематизм No 56 (1916)

Висновки. За результатами здійсненого порівняльного аналізу підходів Казимира Малевича та Василя Кандинського до абстракціонізму, можна констатувати, що обидва митці мали значний вплив на розвиток модерністського мистецтва. Малевич у своїх роботах зосереджується на супрематизмі, використовуючи геометричні форми для вираження фундаментальних абстрактних принципів, в той час як Кандинський акцентує на емоційному та духовному вимірах мистецтва, розвиваючи своє розуміння абстрактного експресіонізму через взаємодію кольору та форми. Це дослідження підкреслює важливість їхнього діалогу та взаємної конкуренції, які сприяли подальшим інноваціям у мистецтві, виходячи за рамки традиційних підходів і формулювань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Малевич К. Від кубізму та футуризму до супрематизму. Новий мальовничий реалізм, Казимир Малевич / Казимир Малевич // Нова генерація. 1929- № 8. –С. 68 -72.
2. Абрамов В. В. Кандинський серед інших майстрів «втраченого авангарду»/http://odessitclub.org/publications/almanac/alm_33/alm_33_194-202.pdf, 2008
3. Kandinsky. Catalogue Raisonne of the oil — Paintings Hans K. Roethel and Jean K. Benjamin. Sotheby Publication V. II. 1987, p. 619.
4. Malévitch Kasimir, in Écrits, présentés par Andreï Nakov, éd. Gérard Lébovici, Alexandre Rodtchenko. Paris 1986, Esprit № 255, pp. 135-144.

КОНСТРУКТИВІЗМ У ФОРМОУТВОРЕННІ ГОДИННИКІВ

Морозюк Юрій Володимирович

старший викладач кафедри дизайну та інтер'єру,

Зінченко Андрій Георгійович

асистент кафедри дизайну та інтер'єру,

Коровко Олександра Ігорівна

здобувачка освіти 2 курсу

Харківський національний університет міського

господарства ім. О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ. Конструктивізм був однією з найвпливовіших течій у дизайні 20-го століття, і його принципи залишаються актуальними й досі. Тому вивчення цього впливу є важливим для розуміння сучасного дизайну.

Мінімалізм, функціональність і використання новітніх технологій – ключові тенденції в дизайні годинників останніх років. Вивчення витоків конструктивізму допомагає краще зрозуміти ці тенденції.

Ціль роботи. Дослідити основні принципи конструктивізму, його вплив на дизайн годинників, використання кольору і матеріалів, а також роль сучасних технологій у створенні елегантних і функціональних годинникових механізмів.

Матеріали та методи. Було використано різні методи дослідження для аналізу літературних джерел, зображень годинників з метою порівняльного аналізу різних типів годинників та їх складових елементів. Досліджуючи сучасні моделі з різноманітними стилями відображення часу, було проведено аналіз як аналогових, так і цифрових годинників. Результати дослідження розкрили різноманітність технологій та дизайну, що використовуються у виготовленні годинників, а також їх еволюцію протягом часу.

Результати та обговорення. Конструктивізм започаткував тенденцію до мінімалізму та максимального спрощення форм, що виражається і у дизайні годинників. Були створені моделі з елегантними геометричними корпусами, серед яких квадрати, кола, овали та трикутники (рис. 1). Жодних декоративних

елементів чи орнаментів [1]. Навіть циферблати були позбавлені зайвих деталей, залишивши лише основні елементи, такі як цифри, стрілки та іноді стилізовані індекси.

Рис. 1

Ще одною характерною особливістю конструктивістських годинників можна вважати графічний візерунок циферблату, заснований на різних геометричних фігурах. Ці фігури можуть перетинатися під різними кутами і утворювати цікаві композиції. Тло циферблату також може містити графічні елементи. Це створює ефект динаміки та руху. Гра геометрії на циферблатах годинників - важливий аспект дизайну, що відображає основні принципи конструктивізму.

Стильне розташування цифр, знаків і стрілок може створювати цікаві візуальні ефекти та викликати асоціації з геометричними абстракціями [1]. Це не лише робить годинник унікальним, але й додає йому естетичного виміру (рис.2).

Рис 2.

Як вже зазначалося раніше, у конструктивізмі функціональність завжди перебуває на передньому плані.. У дизайні годинників це відображається в адаптації механізму до основних принципів стилю. Кожен елемент механізму, від рухомих стрілок до регулюючих кнопок, інтегрований у мінімалістичний та ергономічний підхід [1]. Це не лише надає годиннику надійності та точності, але й робить його вишуканим об'єктом сучасного дизайну.

Кольорове рішення. У кольоровому рішенні годинників в стилі конструктивізму часто застосовуються три основні кольори у своїй кольоровій гамі: червоний, синій і жовтий, а також базові чорний та білий. Це можуть бути чисті насичені тони або приглушені відтінки [2]. Взаємодія та поєднання цих кольорів створює яскраві графічні акценти (рис. 3).

Для підкреслення та виділення певних елементів годинника часто використовується колірний контраст. Наприклад, яскраво-червоний циферблат з чорними стрілками та безелем. Або навпаки, нейтральний циферблат з яскравими кольорами.

Поєднання кольорів з геометричними формами може створити унікальний дизайн годинника. Наприклад, використання акцентних кольорів на важливих геометричних деталях може додати глибини та динамізму [3]. Поєднання кольору і форми робить годинник не лише інструментом для визначення часу, але й об'єктом мистецтва (рис. 4).

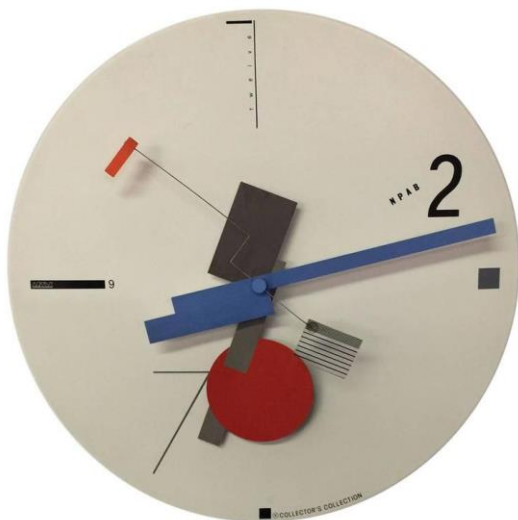

Рис. 3

Рис. 4

Практична функціональність. Продовжуючи конструктивістський контекст, годинник створений не лише для того, щоб чітко показувати час, але й бути простим та функціональним. Мінімалістичний циферблат чудово поєднується з чіткими маркерами та цифрами, створюючи естетично збалансований та впізнаваний образ. Такий підхід є не лише естетично привабливим, але й практичним з точки зору хронометражу, дозволяючи користувачеві миттєво орієнтуватися в часі.

Варто також зазначити, що додаткові функції, такі як індикація дати та часового поясу, вплетені в дизайн годинника, не перевантажуючи його зайвими елементами. Це підкреслює збалансований підхід до додаткових функцій, інтегрованих з оригінальним дизайном (рис. 5). Такий дизайн гарантує зручність використання та підкреслює практичну функціональність годинника, що є характерною рисою конструктивізму [4].

Рис. 5

На додачу до цих міркувань, зручність використання має важливе значення для довговічності годинника. Корпуси годинників розробляються з урахуванням ергономіки для забезпечення оптимального комфорту при носінні. Корпус може мати плавні лінії, що відповідають формі зап'ястя, або ж бути легким і тонким для максимального комфорту.

Кнопки та інші елементи керування стратегічно розміщені таким чином,

щоб користувачі могли легко налаштовувати параметри та використовувати додаткові функції. Це не тільки покращує загальну естетику годинника, але й забезпечує інтуїтивне використання, що є важливим аспектом зручності.

Крім того, сучасні матеріали, використані для виготовлення корпусу та ремінця, покликані не лише створити стильний зовнішній вигляд, але й забезпечити максимальний комфорт при носінні. Вони м'які, гнучкі, гіпоалергенні та приємні до шкіри.

Такий підхід до носіння годинника відображає конструктивістський принцип поєднання функціональності та комфорту в одному дизайні, створюючи зручний і функціональний аксесуар, а також пристрій для вимірювання часу.

Важливо також зосередитися на активній інтеграції з передовими технологіями. Використання сенсорних екранів у дизайні годинників створює можливості для інтерактивної взаємодії з пристроєм. Це дозволяє користувачам легко керувати різними функціями за допомогою простих жестів і дотиків, гарантуючи високий рівень зручності та швидкості використання.

Здатність взаємодіяти з розумними пристроями робить годинник частиною розумної екосистеми. Це включає синхронізацію з мобільними додатками для запису тренувань, отримання сповіщень або навіть керування медіа-плеєрами. Такі функції не лише підвищують зручність годинника, але й збільшують його значення у повсякденному житті.

Високоточні механізми забезпечують не лише точне відображення часу, але й додаткові функції, такі як вимірювання пульсу, артеріального тиску та інших біометричних показників. Це робить годинник не лише стильним аксесуаром, але й інструментом для контролю за власним здоров'ям та фізичною формою.

Таким чином, конструктивізм у дизайні годинників допомагає годиннику стати не просто механічним пристроєм для вимірювання часу, а інтегрованим електронним пристроєм, який взаємодіє зі смарт-технологіями, використовуючи передові функції, що підвищують його функціональність і

зручність використання в сучасному суспільстві [5].

Висновок. Таким чином, конструктивізм у годинниковому дизайні відображається через низку ключових аспектів, які надають годинникам виразної естетики та функціональності. Мінімалістичні циферблати, чіткі форми та ергономічний дизайн підкреслюють принципи простоти та зручності використання.

Інтеграція передових технологій, таких як сенсорні екрани та підключення до смарт-пристроїв, розширює можливості дизайну годинників відповідно до вимог сучасного споживача. Це робить годинник не просто хронометристом, а інтелектуальним аксесуаром, який фіксує активність, керує сповіщеннями та взаємодіє з іншими технологічними пристроями.

Ергономічний дизайн корпусу та використання сучасних матеріалів підкреслюють простоту використання та комфорт. Інновації в енергозберігаючих технологіях та розумна адаптація до користувача роблять годинник не лише стильним аксесуаром, а й невід'ємною частиною сучасного способу життя.

Таким чином, дизайн годинників, натхненний конструктивізмом, розсуває межі між традиційним годинниковим мистецтвом та інноваційними технологіями, створюючи унікальні, функціональні продукти, що відображають сучасну динаміку.

ДЖЕРЕЛА:

1. СЬОМКА, Сергій Володимирович; АНТОНОВИЧ, Євген Антонович. Дизайн інтер'єру, меблів та обладнання. 2018.
2. Прокопчук, Інна, Юрій Кантаровський, та Віктор Прокопенко. "Роль конструктивізму у процесі становлення практики дизайну в Україні." *Актуальні проблеми сучасного дизайну*. Київський національний університет технологій та дизайну, 2022.
3. Прокопчук І. Ю. ВПЛИВ ІДЕЙ КОНСТРУКТИВІЗМУ НА СТАНОВЛЕННЯ ДИЗАЙНУ В УКРАЇНІ / І. Ю. Прокопчук, І. Р. Пахолок. // Вісник КНУКіМ. – 2020.

4. КАРДАШ, Олег Васильович; БРУЄВА, Анастасія Ігорівна; МАМАЙСУР, Анастасія Романівна. Хронос–дизайн: форма, функція, естетика. 2017.

5. ЯРОВА, В. С.; ЗВЕНІГОРОДСЬКИЙ, Л. А. Міжнародна дизайн-акція «Вхутемас. Василь Єрмилов. 3D»: теоретичні засади та практичне значення у навчальному процесі.

HISTORICAL SCIENCES

АРХЕОЛОГІЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОХОДУ КНЯГИНИ ОЛЬГИ НА ДРЕВЛЯН

Ванзуряк Сергій Юрійович

студент

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Правління княгині Ольги відбулося в період історичних змін у Східній Європі, коли виникли могутні міста-держави і закріпилася політична влада. Як регентка та пізніше самостійна правителька, вона майстерно управляла союзами й суперництвом, що визначали геополітику регіону. Похід проти древлян виявився ключовим моментом, де вона продемонструвала свою рішучість та стратегічний розум.

Мета роботи. / Aim. Археологічні дослідження, поєднані з історичними хроніками, розкривають складний соціально-політичний ландшафт того часу, включаючи матеріальні аспекти війни й культурні взаємодії. Тут досліджується археологічне відображення походу княгині Ольги проти древлян, розкриваючи складність влади, помсти та релігійних змін в ранньосередньовічній Русі.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Археологічні пам'ятки: у цьому дослідженні використовуються дані археологічних розкопок, проведених на місцях, пов'язаних із подорожжю княгині Ольги на древлянську землю. Ці об'єкти включають поселення, укріплення, могильники та релігійні комплекси в межах географічного регіону, пов'язаного з експедицією Ольги. Досліджені матеріали охоплюють широкий спектр артефактів, таких як кераміка, вироби з металу, зброя, фрагменти архітектури, особисті речі та ритуальні предмети, датовані періодом, що

відповідає періоду життя Ольги (IX-X ст. н. е.).

Порівняльні дослідження: Порівняльні дослідження проводяться з метою контекстуалізації археологічних знахідок у ширших рамках ранньосередньовічної археології та історії Східної Європи. Це передбачає порівняльний аналіз матеріальної культури, моделей розселення та соціально-економічних структур у різних регіонах та хронологічних періодах, а також порівняння з текстовими джерелами та іконографічними зображеннями.

Міждисциплінарна співпраця: співпраця з фахівцями з різних галузей, включаючи археологію, історію, антропологію, географію та природознавство, сприяє цілісному підходу до вивчення подорожі княгині Ольги. Міждисциплінарна співпраця забезпечує комплексний аналіз та інтерпретацію археологічних даних у межах їх історичного та культурного контекстів.

Застосовуючи ці методи та підходи, це дослідження має на меті отримати детальне уявлення про археологічну репрезентацію подорожі княгині Ольги на древлянську територію, сприяючи нашому розумінню ранньоруського суспільства, міжплемінних відносин і спадщини цієї історичної особи.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Хронологічні межі дослідження визначені в основному у проміжку від IX до середини X століття. Нижню межу обрано не випадково: саме в IX столітті в східнослов'янському світі відбулися значні зміни в соціально-економічній сфері, що підготували ґрунт для остаточного встановлення феодальних відносин. У цей період на території древлянського племінного союзу з'явилося чимало укріплених поселень, які свідчать про складний процес стратифікації суспільства та формування державних інститутів. Верхня межа хронології співпадає зі згадками Повісті временних літ про походи київської княгині Ольги, а також археологічними даними саме в цю пору зазнають краху та зникають майже всі городища що були засновані в попередні століття. Джерельною базою роботи є археологічні матеріали, які були зібрані протягом століть вивчення древлянських городищ.

Середина 10-го століття стала свідком інтенсивної конкуренції між

ворогуючими князівськими фракціями, які боролися за панування в королівстві. Убивство древлянами князя Ігоря підкреслило вразливість правлячої еліти та труднощі збереження контролю над величезними та різноманітними територіями, що входили до складу Руської держави. Крім того, політичний ландшафт Східної Європи був сформований взаємодією з сусідніми державами, включаючи Візантійську імперію на півдні та різні тюркські та скандинавські держави на сході та півночі. Ця геополітична динаміка вплинула на дипломатичні альянси, торговельні відносини та військову стратегію під час правління княгині Ольги.

Перші згадки про древлян містяться у недатованій частині Несторової «Повісті минулих літ». Вони стосуються процесу широкого розселення слов'янських племінних союзів на території Східної Європи у другій половині I тис. н.е.: «Тако же и ти слов не пришедше и с доша по Дніпру и нарекошеса поляне, а друзии древляне, зане с доша в л_с_х...» Як видно, у списку Нестора древляни називаються другими, слідом за полянами. Це може свідчити про їхнє розташування у лісистих районах, у відміну від південніших сусідів, які заселили відкриті простори лісостепової частини Подніпров'я.

Згідно з цими літописами, спонуканням до походу княгині Ольги стало вбивство її чоловіка, князя Ігоря, древлянами, які прагнули кинути виклик владі Києва та відстояти свою незалежність. У відповідь на цю образу Ольга сформулювала свої війська й розпочала карний похід проти древлян, продемонструвавши як військову доблесть, так і політичну хитрість у своїх зусиллях приборкати непокірне плем'я. Історичні розповіді описують, як Ольга використовувала поєднання військової сили та дипломатичних хитрощів для досягнення своїх цілей. Її зображують як спритного лідера, який використовував союзи з сусідніми князями та використовував розбіжності всередині древлянського керівництва, щоб послабити їхній опір і забезпечити перемогу.

Крім багатих текстових розповідей про похід княгині Ольги проти древлян, археологічні розкопки в регіоні сучасної України знайшли безліч

матеріальних свідчень, які проливають світло на історичний контекст і розгалуження цієї ключової події. В межах Древлянської землі більшість поселень з періоду VIII-X століть виявлено під час археологічних досліджень, проте лише деякі з них частково розкопані. Основним матеріалом для визначення часу їх існування є кераміка. ми головним чином зосередились на поселеннях та курганних групах на її окраїнах. Провідним типом городищ у Древлянській землі є мисові городища. Природний захист був забезпечений з усіх боків: річка, глибокі яри. Досить було лише ескарпувати в деяких місцях схили і поставити з напівлунок одного боку найпримітивніші фортифікаційні споруди, щоб городище перетворилося у досить серйозну перешкоду на шляху супротивника.

Розкопки поселень древлян виявили аспекти їх соціально-економічної організації, розселення та культурних звичаїв. План древлянських поселень, який характеризується скупченнями дерев'яних будинків, оточених оборонними часточками, відображає їхню залежність від землеробства та потребу захисту від зовнішніх загроз. Крім того, наявність ремісничих майстерень і складських приміщень свідчить про певний ступінь спеціалізації та економічного розвитку. диверсифікація древлянського суспільства.

Місця поховань дають додаткові підказки про древлянську культуру та релігійні вірування. Знайдені в древлянських похованнях могильні речі включають глиняний посуд, ювелірні вироби та особисті прикраси, які дають змогу зрозуміти їхню матеріальну культуру та соціальну ієрархію. Крім того, відмінності в поховальних практиках, такі як відмінності в орієнтації могил і поховальних обрядах, можуть вказувати на регіональні або родинні відмінності древлянського суспільства. Вивчення матеріальної культури древлян також дає змогу поглянути на їхню взаємодію з сусідніми державами, зокрема з Руською державою. Наявність імпортованих предметів розкоші, таких як візантійська кераміка та скандинавські вироби з металу, свідчить про існування торговельних мереж і культурного обміну між древлянами та їхніми сусідами. Крім того, прийняття певних військових технологій і оборонних стратегій може

відображати вплив зовнішніх влади на древлянське суспільство.

Важливе розуміння хронології як Малинського городища, так і ранніх укріплень Древлянської землі, надали результати дослідження поселення, знахідного в 300 м на захід від городища. Тут було відкрито кілька об'єктів, які, ймовірно, колись утворювали один житлово-господарський комплекс. Цей комплекс включав напівземлянку з погано збереженою піччю-кам'янкою, відкрите вогнище та три господарські ями. Об'єкти існували недовгий період часу, чого свідчить відсутність якихось перепланувань і досить скромний культурний шар. Знахідки обмежуються виключно керамічними фрагментами, більшість з яких зафіксовано у заповненні котловану житла і відкритого вогнища. Вся кераміка виготовлена за гончарною технікою, проте має дуже архаїчний вигляд.

Враховуючи чотири городища, що були визначені нами як ранні за побічними ознаками, і шістнадцять городищ, де наявність культурних відкладень IX-X століть не ставиться під сумнів, можна зробити висновок, що наприкінці I тисячоліття до н.е. древляни контролювали не менше як два десятки укріплених пунктів. Тут не враховуються чотири городища літописного Іскоростеня та два городища в Новоград-Волинському. Їхнє сконцентроване розташування свідчить про те, що в минулому вони склали єдиний комплекс. Датування пізніших городищ також ґрунтується на аналізі керамічних аналогій. Перші укріплення древлян, відомі як "гради", з'явилися у VIII столітті (наприклад, Малин). У IX-X століттях з'явилося й функціонувало близько двадцяти подібних укріплень, включаючи два, що згадуються в літописах - Іскоростень (Коростень) та Вручий (Овруч). У XI столітті більшість "градів" племінного періоду припинили своє існування, залишивши лише п'ять-вісім городищ.

Висновки./Conclusions. Тобто похід княгині Ольги проти древлян залишив глибоку спадщину, яка відбилася на всьому політичному, культурному та релігійному ландшафті ранньосередньовічної Східної Європи. Підкорення древлян не тільки зміцнило контроль Києва над регіоном, але й створило

передумови для розширення Руської держави та її остаточного становлення як панівної сили в регіоні. Крім того, прийняття княгинею Ольгою християнства після походу мало далекосяжні наслідки для релігійного та культурного розвитку Руської держави. Приймавши християнство та сприяючи його поширенню у своєму царстві, Ольга відіграла ключову роль у християнізації Східної Європи та інтеграції Руської держави в широкий християнський світ

Отже, похід княгині Ольги проти древлян не лише сформував політичний ландшафт ранньосередньовічної Східної Європи, але й мав далекосяжні культурні та релігійні наслідки. Археологічні дані підтверджують і збагачують наративи, знайдені в історичних хроніках, забезпечуючи багатовимірне розуміння цієї визначної події в історії Русі.

**УКРАЇНСЬКИЙ ЕТНОГРАФ СТЕПАН НІС ТА ЙОГО ОТОЧЕННЯ: ДО
195 РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОГРАФА**

Данилевич Аліса Петрівна

к.і.н., асистент кафедри етнології та краєзнавства
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ

Український етнограф, фольклорист, письменник, народний лікар, громадський діяч Степан Данилович Ніс (1829-1901) відомий широкому загалу українців, через значну зацікавленість дослідників – етнографів, фольклористів, істориків, літературознавців до його спадщини, змістового насичення, проблематики, аналізу його творчого, наукового та життєвого шляху. Важливу роль у становленні Степана Носа як фольклориста, етнографа, народознавця, лікаря та письменника відіграло наукове оточення, спілкування з українською письменницькою елітою, громадськими діячами, щирими патріотами-українцями, серед яких було чимало однодумців, порадників і друзів.

Відомо, що з студентських років С.Ніс збирав усну народну творчість, був залюблений в українську пісню і проніс це крізь усе життя. На ґрунті захоплення українською старовиною він у різні роки підтримував тісні зв'язки з А. Метлинським, П. Кулішем, О. Лазаревським, Л. Глібовим, О. Марковичем, О. Коваленком, П. Чубинським, О. Кониським, М. Коваленком та багатьма іншими науковцями, етнографами, фольклористами, громадськими діячами, редакторами періодичних видань. Їхні стосунки справляли потужний взаємовплив на розвиток інтелектуального рівня всіх учасників, становлення наукових та світоглядних орієнтирів, обрання життєвих позицій тощо.

Довголітня дружба поєднувала С. Носа з П. Кулішем. Вони познайомилися у червні 1860 р., коли П. Куліш був у Чернігові, зустрівся з С. Д. Носом і був захоплений цією людиною: «Дуже приємна людина – Ніс... Це ім'я буде в нас безсмертне. Це така людина, якої й історик, і поет найбільше

потребують. Між народом він свій, без найменшої натягненості. Супроти його я вже джентельмен, тобто відрізнений від народу недостатністю народного виховання. Він учиться в народу, і чудесно вчиться. Вищого за нього немає етнографа» [11, с. 22-23; 8, с. 97-98] – це була найвища похвала. Залишилося багаторічне листування П. Куліша з С. Носом, що підтверджує, що вони завжди зберігали дружні стосунки. Відомо, що у листі від 2 жовтня 1890 р. П. Куліш звернувся до С. Носа як професійного лікаря з проханням надіслати йому народний рецепт «запорозької припарки» від сухого кашлю [10, с. 21-22], оскільки вірив у цілющі властивості народних ліків. У підбірці листів є 19 кореспонденцій, серед яких 3 телеграми П. Куліша до С. Носа. Їхній текст свідчить про тепле ставлення П. Куліша до етнографа. Він звертається до нього «Коханий приятелю», «Пане отамане курінний», «Високоповажний земляче», «Жива душе», «Любий земляченьку Носе-Доброносе», «Дорогий мій басолюбнику й танцюристу», «Коханий чумаче», «Голубе мій буркотливий», «Любий Буй-Туре неВсеволоде» та багато ін., причому у зверненнях не повторюється [10, с. 17].

Щира дружба поєднувала С. Д. Носа із громадським діячем, педагогом, письменником, публіцистом, ученим – шевченкознавцем Олександром Яковичем Кониським (1836-1900). Залишилися листи С. Носа до О. Кониського, підготовлені до друку М. Возняком, що яскраво демонструють їхні стосунки і спільні інтереси [1, арк. 72-76].

Коли 13 лютого 1873 р. у місті Києві в приміщенні Державного банку відбулося офіційне відкриття Південно-західного відділу Російського Географічного товариства, до його складу від Чернігівської губернії увійшов і С. Д. Ніс [7, с. 411]. Це дало йому змогу близько познайомитися із В. В. Тарновським, Л. О. Милорадовичем, О. І. Ханенком, О. М. Лазаревським та ін. діячами та науковцями. За роки своєї діяльності Відділ перетворився на потужний науково-дослідний центр, у якому вивчалися етнографічні, фольклорні, культурні особливості життя українського народу. Так, етнографічним та фольклорним напрямом займалися І. Новицький,

М. Левченко, М. Вербицький і М. Юзефович, з якими С.Ніс мав досить дружні відносини. Степан Данилович гостював у Юзефовича, де познайомився із І. С. Аксаковим, який вивчав у той час українські ярмарки. Про цю зустріч С. Д. Ніс написав у своїх спогадах; він згадав про те, як у М. В. Юзефовича в присутності І. С. Аксакова він виконував «різні малоросійські пісні, щоб ознайомити іменитого гостя з їхніми наспівами. Це настільки вразило присутніх, серед яких був і відомий багатий місцевий землевласник М. А. Рігельман, що А. Метлинський разом із останнім висунули бажання видати з нотами українські пісні, задля чого запросили чеха Голі для покладення їх на ноти, які і були передані їм, всього здається 200» [9, с. 512].

З Олександром Кониським С. Носа також єднали наукові інтереси та дружні стосунки, про що яскраво свідчить їхнє листування. У ж. «Україна» за 1927 р. було опубліковано 6 листів С. Носа до О. Кониського за період від 28 листопада 1861 р. (перший лист) до 14 квітня 1863 р. (шостий лист) [2]. В них йдеться про відкриття недільної школи, на яку слід зібрати гроші; про підготовку О. Марковичем до друку приказок і прислів'їв; про пожертвування на купівлю українськомовних книжок; про «Чернігівський листок», який видавав Л. Глібов; про плани заснувати Чернігівське історичне товариство [2, с. 120-121].

Щирі симпатії єднали С. Носа з Марком Вовчком, вони обидва вивчали і записували український фольклор, усну народну творчість, народну мову та звичаї. З С. Д. Носом Марко Вовчок познайомилася у 1851 р., коли вперше відвідала Київ. В одному з листів до свого чоловіка - Опанаса Марковича, який на початку 1860-х років жив у Чернігові, Марко Вовчок писала: «Що робить Ніс?... Поклонись від мене цьому славному чоловіку Носу. Чи не варить він меду, як колись у Києві?». Постійно передавав вітання письменниці через О. Марковича та І. Дорошенка і С. Д. Ніс [3, с. 13]. Марко Вовчок була захоплена співом Степана Носа, знання ним незліченої кількості українських народних пісень, прислів'їв, говірок, казок, легенд, народних прикмет тощо.

Однодумцями С. Носа у справі збирання фольклору були М. Білозерський

(1833-1896), О. Маркович (1822-1867), М. Номис (1823-1901) та ін. етнографи. На 1890-ті рр. припадає листування Степана Носа з багатьма громадськими діячами, фольклористами, письменницькою елітою та науковцями. Серед респондентів Олександр Васильович Шишацький – поет та етнограф, земляк Степана Носа. Збереглося три листи С. Д. Носа до О. В. Шишацького за 1857-1858 рр. [4]. Найвний один лист С. Д. Носа до П. І. Житецького [5, арк. 1], в якому йдеться про «старовинний циганський документ...», з якого треба зняти копію. Зберігся і лист до О. С. Лашкевича, в якому етнограф повідомляє про те, що він надіслав в журнал «Киевская старина» для друку свою розвідку про Прилуцького полкового суддю [6].

Отже, дослідження життєвого шляху етнографа та визначення чинників, що вплинули на його світогляд дають підстави дійти наступних висновків: на всіх етапах життєдіяльності вчений збирав український народний фольклор, вивчав традиції та звичаї українського народу, опікувався збереженням пам'яток української культури. Творча співпраця та дружні стосунки поєднували Степана Носа з багатьма істориками, етнографами, громадськими діячами, про що свідчить його листування з П. Кулішем, О. Кониським, П. Житецьким, М. Вовчком, М. Костомаровим та ін. відомими вченими-істориками, етнографами та фольклористами, яких об'єднала любов до української національної культури, бажання зберегти народні традиції для нащадків. Спілкування з ними, вирішення спільних питань, обговорення власних інтересів та творчих проєктів, безперечно, відіграло вирішальну роль у житті Степана Носа і впливало на становлення його світоглядних позицій, творчих планів, оціночних критеріїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 77. оп.І. Спр. 125. арк. 72-76.
2. Возняк М. З життя чернігівської громади в 1861-1863 рр. (Листи Леоніда Глібова й Степана Носа до Ол. Кониського). *Україна*. 1927. Кн. 6.

С. 114-124.

3. Дудко І. Збирач скарбів народних Степан Ніс. *Городня*. 2014. 36 с.

4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Ф. 63. Спр. 96. 2 арк.; Спр. 97. 1 арк.; Спр.98. 1 арк.

5. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Ф. І. Спр. 48644. 1 арк.

6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Ф. ІІІ. Спр. 9559. 2 арк.

7. Мохір Л. В. Історико-краєзнавчі дослідження Південно-Західного відділу в Чернігівській губернії. *Сіверщина в історії України*. 2013. Вип. 6. С. 411-416.

8. Петров В. Романи Куліша. *Вітчизна*. 1991. № 6. С.97-98.

9. Страничка из моих воспоминаний (документы, известия и заметки). *Киевская старина*. 1893. Т. 41- №6 (июнь). Отд. II. С. 509-513.

10. Чалий М. Из писем П. А. Кулиша к С. Д. Носу (1860-1892). *Киевская старина*. 1899. Кн.4. С. 8-31.

11. Янковська Ж. Пантелеймон Куліш у спілкуванні з українськими фольклористами першої половини – середини ХІХ століття. *Вісник Львівського університету*. Серія філології. 2007. Вип. 41. С. 16-26.

ІДЕОЛОГІЯ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА, ЙОГО ПРОГРАМНІ ДОКУМЕНТИ

Кінд-Войтюк Наталія Василівна

к.і.н., доцент

Любитовець Ірина Сергіївна

Зінчук Анастасія Романівна

Студентки 2 курсу

Факультет історії, політології та національної безпеки
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. / Introductions. Ідеологія Кирило-Мефодіївського товариства акцентує на важливості збереження та просування української мови, культури та ідентичності. Його програмні документи віддзеркалюють стремління до розвитку освіти, наукових досліджень та культурного обміну. Сьогодні ця тема важлива, оскільки потрібно підтримувати національну самосвідомість в умовах світової спільноти та різноманіття культур.

Мета роботи. / Aim. визначити ідеологію та охарактеризувати програмні документи Кирило – Мефодіївського товариства.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Методологічні засади тез ґрунтуються на принципах історизму, наукового об'єктивного підходу до висвітлення теми, системності, діалектичного розуміння історичного процесу.

Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності, системного підходу як одні з головних умов науковості будь-якого дослідження.

Методами дослідження виступають: метод порівняння, історико-хронологічний метод, метод узагальнення фактичного матеріалу, структурно-логічний метод, біографічний метод, який використовується при створенні синтетичних досліджень. Також використано джерелознавчі методи: класифікація джерел, формування їх комплексів, внутрішня і зовнішня критика, порівняльний аналіз.

Результати та обговорення./Results and discussion. Вивченням даного питання займалися такі дослідники, як Д. Дорошенко, Г. Сергієнко, М. Возняк, О. Ситник та А. Рябінська, А. Даценко А., Н. Мозгова Н., І. Студніцький І. та інші [1-5].

У грудні 1845 року в Києві виникає таємна політична організація-Кирило-Мефодіївське товариство. Названа вона була іменами двох слов'янських просвітителів Кирила та Мефодія. Засновниками товариства вважають Василя Білозерського, Миколу Костомарова, Миколу Гулака, Опанаса Маркевича та Миколу Куліша. На осінь 1846 року кількість членів братства становила 12. Дана організація проіснувала не більше п'ятнадцяти місяців, тому що в результаті доносу О. Петрова у 1847 році члени братства були викриті та заарештовані. Не зважаючи на те, що товариство проіснувало недовго, воно встигло створити свої програмні документи, які визначали напрями діяльності братчиків.

Програмні положення братства були викладені у «Книзі буття українського народу» і «Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія», основним автором яких був Микола Костомаров, та у «Записці», написаній Василем Білозерським [5, с. 412]. Дані документи взяли за основу ідеї відновлення українського національного відродження.

Отож «Книга буття українського народу» автором якої є М. Костомаров, була написана наприкінці 1845 року на початку 1846 та складалася із 106 параграфів. Цей документ написаний у наближеній до релігійних трактатів формі з метою, як пояснював пізніше сам М. Костомаров, зробити його більш зрозумілим для простого народу [1, с. 54]. Тому іноді в літературі ми можемо зустріти ще назву «Закон Божий». Книга буття українського народу містить в собі ряд революційних положень, щодо ліквідації кріпосництва та дворянських привілеїв, ідеї об'єднання слов'янських народів в одну федеративну республіку, центром якої мала стати Україна, маючи свою славетну історію. Висловлені ідеї, дечим подібні до думок А. Міцкевича, котрі викладені в «Книгах народу польського і палігримства польського», хоча дослідники зауважують, що

подібні лише ідеї щодо відкинення самодержавства та кріпацького права, політичного, громадянського рабства [3, с. 110].

Д. Дорошенко, говорячи про ідейні джерела «Книги буття...» зауважив: «Безперечно, цей твір був складений під впливом відомих правових ідей Адама Міцкевича. Але він відзначається далеко більшим радикалізмом; він написаний у чисто республіканському дусі й перейнятий тим самим, як у Міцкевича, месіянізмом, з тою різницею, що в Костомарова месіяністична доля послужити визволенню всіх слов'янських народів замість Польщі відведена Україні» [1, с. 54].

Другим важливим програмним документом є «Статут Слов'янського братства св. Кирила та Мефодія». Знову ж автором є М. Костомаров, а співавторами – М. Гулак та В. Білозерський. Складається статут із двох частин, які містять певні положення та способи їхнього виконання.

Перша частина – «Головні ідеї» – містить у концентрованому вигляді вихідні положення правових ідей, правової ідеології та основні цілі правової діяльності, а друга – «Головні правила товариства» – присвячена визначенню способів та засобів реалізації програмних засад товариства. Першим пунктом «Головних ідей» зазначалося: «Приймаємо, що духовне і політичне поєднання слов'ян є їх призначенням до якого вони повинні прагнути» [1, с. 53-54]. Цей пункт потрібно вважати першим і в ідеологічному значенні, адже на ньому базувалися всі інші програмні розробки братства. Варто зауважити, що статут зобов'язував членів товариства усувати релігійну ворожнечу між слов'янами католиками і православними та боротися за відміну кріпацтва та приниження бідних класів суспільства, та що важливо сприяти поширенню грамотності.

Ще одним не менш важливим документом є «Записки» автором, яких є Василь Білозерський. Даний документ слугував поясненням до «Статуту св. Кирила та Мефодія». Білозерський вважав, що через пропаганду ідей християнства та освіти можна інтегрувати слов'янські народи у федеративну державу, яка буде заснована на рівності. На його думку найкращою формою державного устрою для такої держави буде – федерація у поєднанні з

республіканською формою правління.

З аналізу програмних документів випливає ідеологія Кирило-Мефодіївського товариства. А саме братчики ставили за мету побудову майбутнього суспільства на засадах християнської моралі шляхом здійснення ряду реформ, які були спрямовані на просвітницьку діяльність, боротьбу проти кріпацтва, утисків бідних, єднанні слов'янських народів в одній державі.

Загалом програмні документи були написані в дусі революції. З цього приводу український науковець Г. Сергієнко зробив такі висновки: «Політична програма Кирило – Мефодіївського товариства, висловлена в ряді документів і творів, була прогресивною і в основному революційною. Найголовніші вимоги її зводилися до ліквідації кріпосництва і самодержавства, визволення і об'єднання слов'янських народів у республіканську демократію, запровадження загальної народної освіти. Однак здійснення програми ліберальна більшість кирило-мефодіївців намічала мирним шляхом. Лише найрадикальніша частина членів товариства (Шевченко, Гулак та ін.) дотримувалась революційних методів боротьби» [2, с. 129].

Висновки./Conclusions. Отже, Кирило-Мефодіївське братство мало велике значення для початку нового етапу національного розвитку української держави. Адже вперше українська інтелігенція вдалася до політичної боротьби і поклала шлях до пробудження національної самосвідомості.

ДЖЕРЕЛА

1. Возняк М. С. Кирило-Методіївське Братство. Накладом фонду "Учітєся, брати мої" : ч. 3. 1921. 238 с. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0008957>
2. Даценко А. Ю. Програмні засади Кирило-Мефодіївського товариства: Суть на значення. *Соціологічні науки*. 2015. 128 с. https://www.researchgate.net/profile/Liliia-Tsyganenko/publication/338633793_THE_ROLE_OF_THE_NOBILITY_IN_THE_DEVELOPMENT_OF_FEMALE_EDUCATION_IN_BESSARABIA_SECOND_HALF_OF_THE_19TH_-_EARLY_20TH_CENTURY_ROLE_DVORANSTVA_V_ROZVITKU_ZINOCOI_OSVITI_V_BESSARABII_DRUGA_POLOVINA_HIH_-

_PO/links/6320935c0a70852150ef 6623/THE-ROLE-OF-THE-NOBILITY-IN-THE-DEVELOPMENT-OF-FEMALE-EDUCATION-IN-BESSARABIA-SECOND-HALF-OF-THE-19TH-EARLY-20TH-CENTURY-ROL-DVORANSTVA-V-ROZVITKU-ZINOCOI-OSVITI-V-BESSARABII-DRUGA-POLOVINA-HIH.pdf#page=128

3. Мозгова Н. Г. Світоглядні засади Кирило-Мефодіївського братства. 2019. С. 87- 88. https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33660/Mozgova_tezy.pdf?sequence=3

4. Ситник О., Рябінська А. Ідеолологічні засади Кирило-Мефодіївського товариства. *Humanitarian paradigm*. 2018. С. 52-60. <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/hpar/article/view/2599>

5. Студніцький І, Громадсько-політична діяльність Кирило-Мефодієвського братства. *Матеріали Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»*.2010. С. 412-415. [c.https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/11596/2/Conf_2010v1_Studnitskyi_I-Hromadsko_politychna_diialnist_412.pdf](https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/11596/2/Conf_2010v1_Studnitskyi_I-Hromadsko_politychna_diialnist_412.pdf)

ІСТОРІОГРАФІЯ КНЯЖИХ ЗНАКІВ КИЄВО-РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У РОБОТАХ ДІАСПОРНИХ НАУКОВЦІВ

Котелевський Михайло Михайлович,
Здобувач другого (магістерського) освітнього рівня
спеціальності 032 Історія та археологія
Бердянський державний педагогічний університет
Тимчасово переміщений до м. Запоріжжя, Україна

Вступ. / Introductions. Українська історіографія здолала досить важкий шлях щодо опрацювання джерельної бази та з'ясування ключових проблем історії Києво-Руської держави.

Радянська окупація та встановлення на теренах України тоталітарного комуністичного режиму, змусили значну частину талановитих українських істориків-науковців мігрувати за кордон. Разом з тим, такий перебіг подій створив умовно сприятливі умови для українських істориків в еміграції та мотивував їх щодо нових науково-історичних досліджень на чужині, базуючи зміст своїх наукових робіт на результатах археологічних розвідок та наукових досліджень під час перебування в царській Росії, радянській Україні в межах території сучасної української держави.

Мета роботи. / Aim.

Дослідити історіографію тематики княжих знаків у наукових роботах українських діаспорних істориків.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Наукові роботи українських діаспорних істориків, методи аналізу та синтезу, історико-порівняльний метод.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Діяльність українських істориків міжвоєнних років в еміграції, їх внесок у розвиток державницького напрямку української історіографії або замовчувалися, або спотворено висвітлювалися в радянській історіографії. Натомість, у працях істориків діаспори Дмитра Івановича Дорошенка, Миколи Дмитровича Чубатого, Наталі Дмитрівни Полонської-Василенко, Ярослава

Івановича Пастернака, Володимира Юхимовича Січинського, Михайла Олександровича Міллера та багатьох інших, знайшли відображення основні надбання української історіографії про Руську середньовічну державу та її знакову систему.

Український вчений, історик М. Д. Чубатий, учень М. С. Грушевського, намагався довести, що на просторах Русі-України ще до вторгнення татар-назва Русь – виступала відповідником території та народу сьогодишньої України, а північні землі – окремими колоніями Києво-Руської держави. Спираючись на згадане, дослідник підкреслював, що Київська Русь була переважаючим елементом і творцем сильного, самостійного та незалежного територіального утворення. Від середини XI ст. юридичне поняття «Руська Земля» поволі поширилося на всю територію держави, а поняття «земля» в часи «Руської Правди» було рівноцінне терміну «держави». Таким чином, історик обґрунтовував, що в ту добу «Русь була етнічним еквівалентом нинішньої України, а Руська Земля – поняттям політичним, держави, створеної Руссю, значить Київської імперії» [1, с. 16]. Історик також наголошував, що Русь-Україна в другій половині IX ст. вже була сталим державним утворенням, що обіймала землі на схід і захід від середнього Дніпра. Неабиякий вплив на процес державотворення мали географічні умови, а саме природні зони та водно-комунікаційні артерії. Лісостеп, що простягався від річки Дінець (Сіверський Донець) до Карпат та Полісся, впродовж сотень років складав основу етноп простору українського народу. Саме в цьому регіоні власне – придніпрових землях, у середині IX ст. вже була сформована Київська Русь [2, с. 26].

На думку Н. Д. Полонської-Василенко, наслідком розвитку потужного державного об'єднання, від середини IX ст., були енергійна зовнішня політика Києво-Руської держави, численні договори й угоди, прийняття християнства та ін. [3, с. 93–94].

Д. І. Дорошенко відкидав сумніви в тому, що початки української державності пов'язані, в першу чергу, з Київською державою [4, с. 16, 32].

У своїй монументальній праці «Археологія України», Я. І. Пастернак згадує, що перші київські князі мали необмежену владу, розпоряджалися усіма засобами держави. Джерелом їх могутності були єдиновладдя та військова сила – князь ні з ким не ділився у провіді держави. Із часів Володимира Великого київські князі били власну монету з їхнім родовим знаком - тризубом. Він став згодом державним гербом України. Також Я. І. Пастернак у своїй праці схематично наводив генеалогічну схему тризуба від Володимира Святославича (Великого) до Всеволода Ольговича [5, с. 548]. Професор М. О. Міллер цілком справедливо вважав, що «вихід в світ монументальної праці проф. д-ра Яр. Пастернака, мабуть, найвидатніше явище за останні десятиріччя в розвитку української науки, зокрема історії...» [5, с. 7].

Раніше, у 30-х роках ХХ ст., М. О. Міллер опублікував нові знахідки тризуба у Причорномор'ї і Придніпров'ї та поважні студії над питанням геральдичних та інших знаків, подібних до «тризуба» і «двозуба».

У своїй розвідці «Тризуб і Прапор України» історик В. Січинський, спираючись на археологічні та історичні знахідки, виклав опис історії та еволюції українських державних символів, які витворювалися протягом віків і увійшли у свідомість українського народу як певна традиція та які були найбільше поширені у старокняжу добу нашої історії –Х-ХІІІ ст. [6, с. 5].

Вже на початку Х ст. на землях Києво-Руської держави формувалася система знаків князівської влади, виокремлювалися певні предмети, використання яких було прерогативою верховної влади. Поява зображень, так званих «знаків Рюриковичів», зокрема на металевих трапецієвидних підвісках, які слугували своєрідними вірчими знаками київського правлячого дому, простежуються за археологічними матеріалами з часів правління Ігоря та Святослава, а зазвичай їх використання, вочевидь, своїм корінням сягає скандинавського середовища.

З часу утворення Київської Русі як єдиної держави й до монгольської навали та подальшого занепаду Русі в середині ХІV ст., Рюриковичі були єдиною правлячою династією, представники якої займали князівські престоли.

Вже у пізньому середньовіччі до них почали долучатися Гедиміновичі та інші литовські династії, трохи пізніше з'явилися князі ординського походження. Князі з династії Рюриковичів правили в усіх землях Київської Русі та більшості князівств, які існували на її колишній території протягом XIII–XVI ст. Обидві династії, Рюриковичів та Гедиміновичів, були пов'язані з багатьма правлячими родами Європи. Від обох династій походять десятки князівських родин, які залишили помітний слід в історії Східної Європи. Досить назвати Острозьких, Вишневецьких, Збаразьких, Трубецьких чи Чорторійських.

В основі знакової системи Києво-Руської держави було зображення княжих знаків на монетах, перстнях та вислих свинцевих печатках. Найдавніші знаки мали форму двозуба. Оскільки форма цього знаку з часу його виникнення й до 980-х рр. залишалася незмінною, цілком можливе припущення, що на цьому етапі «двозуб» не представляв собою особисто-родового знаку, а скоріш за все був символом правителя Русі, голови роду Рюриковичів [7, с. 180-181].

Вже за часів правління Святослава Ігоровича, внаслідок принципової зміни в характері та структурі князівської влади, з'являються різного роду індивідуальні варіації знаків наступних поколінь князів-володарів Києво-Руської держави.

Князівські знамена, як родові знаки, ставилися на архітектурних спорудах і межах, зброї та предметах, на пряжках дружинників, та відомі з X ст. Ті ж знаки зображувалися на монетах і печатках. З них розвинулися князівські герби, які вже фіксуються з початку XIV ст.

Висновки./Conclusions. Українські історики, опинившись в еміграції, після поразки української революції, гідно розвинули та збагатили історичні знання про велику Київську державу. Їх творчий доробок, всупереч фальсифікаціям і спотворенням, підступно здійснюваними радянською історіографією, відіграв велику роль у створенні наукової історії України, а саме:

- узагальнював багатовіковий досвід українського державницького руху;

- доводив історичне право українців на власну державу;
- знайомив європейську і світову громадськість із самобутньою історією та культурою українського народу, готуючи підґрунтя для моральної підтримки і майбутнього визнання державності України.

Нарешті, очевидним буде порівняння основ української державності з державотворчим напрямком Києво-Руської держави, яка за своєю національною природою залишилася українською державою зі своїми унікальними знаками та символами влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чубатий М. Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй / Микола Чубатий // Записки НТШ. – Т. 178. – Нью-Йорк; Париж: Організація оборони 4-х свобод України, 1964. – 159 с.
2. Чубатий М. Українська історична наука (її розвиток та досягнення) / Микола Чубатий. – Філадельфія, Па: В-во “Америка”, 1971. – 52 с.
3. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т. 1. До середини XVII століття. – 3-тє вид. / Наталія Полонська-Василенко. – К.: Либідь, 1995.-672 с.
4. Дорошенко Д. Нарис історії України / Дмитро Дорошенко. – Варшава, 1932. – Т. 1. – 232 с.
5. Пастернак Я. Археологія України – Торонто 1961. – 738 с.
6. Січинський В. Тризуб і Прапор України – Львів, в-во «Місіонер», 1995.– 61 с.
7. Мельникова Е. «Знаки Рюриковичей» на восточных монетах //Історія Русі-України (історико-археологічний збірник). – Київ, 1998. – 336 с.

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В ПЕРІОД ДИРЕКТОРІЇ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921 РР.)

Кузьмінець Наталія Петрівна,
к.і.н., доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Вступ./Introduction. Сучасна Україна у вкрай непростий період продовжує реформувати і удосконалювати судову систему. Органи державної і судової влади спираються на принцип верховенства права, враховують світовий і європейський досвід, намагаються розвивати українське судочинство відповідно до міжнародних стандартів і принципів. В умовах російської агресії вивчення досвіду Директорії УНР, яка теж функціонувала в умовах боротьби за утвердження державності, є актуальним і допомагає в розбудові сучасної судової системи. Враховуючи історичний аналіз подій, українське суспільство продовжує утверджувати свою незалежність і право на самовизначення.

Питання функціонування судової системи в різні історичні періоди викликає постійний інтерес істориків, юристів, правознавців. В даному контексті варто згадати наукові доробки Рум'янцева В. О., Лісогорова К. М., Сіваш О. М., Гоцуляк С. Л. (колективна стаття) [1], Яременка О. І. [2], Грибенка О. [3], Колоса М. І. [4].

Ціль роботи./Aim. Метою даної статті є характеристика заходів в сфері судоустрою і державного будівництва, аналіз важливих нормативно-правових документів уряду Директорії УНР, особливості формування судової системи в означений період.

Матеріали та методи./Materials and methods. Прихід Директорії до влади у листопаді 1918 р. символізував третій етап Української національної революції (1917-1921 рр.). Представники даного уряду намагалися займатися активною державотворчою діяльністю. Не завжди вистачало часу на ухвалення

нових нормативно-правових документів, тому використовували частину законодавчих актів часів Центральної Ради. Все відбувалося у непростих умовах численних селянських виступів та протистояння з більшовиками, білогвардійцями. Багато суперечок виникало через обрання шляхів розвитку: радянський вектор чи парламентська демократія. Керівництво Директорії через власні суперечки не завжди швидко реагувало на потреби внесення змін у перебудову державного управління і судоустрою. Їхні дії часто були деструктивними і *не завжди ефективними*.

Одним з важливих напрямків діяльності Директорії стала розбудова судової гілки влади. Першочерговими кроками стала відмова від Державного Сенату доби П. Скоропадського і відновлення Найвищого суду УНР (2 січня 1919 р.) та апеляційних судів (24 січня 1919 р.). Найвищий суд розглядав цивільні, адміністративні, кримінальні справи. В умовах постійної боротьби Директорії з ворогами Найвищий суд практично не виконував свої функції важливого судового органа. Директорія намагалася позбутися усього з попереднього періоду. Проте, лишили суди першої інстанції, оскільки в період Гетьманату П. Скоропадський їх не реформував. Також продовжували функціонувати інститут присяжних та окружні суди [5, с. 14]. Спостерігалися проблеми під час сесій окружних судів, оскільки списки присяжних засідателів часто не затверджувалися. З метою покращити ситуацію у січні 1919 р. прийнято Закон «Про тимчасові правила обрання присяжних засідателів». За цими правилами використовували списки, складені ще у 1917 р. У жовтні 1920 р. з'явилися нові правила обрання мирових суддів. Вводилися певні обмеження для тих, хто збирався потрапити до реєстру присяжних засідателів та мирових суддів. Вони стосувалися відрахованих зі служби за рішенням суду, спекулянтів та тих, хто був засуджений за образу честі та гідності. Складали списки загальні і чергові. Загальний список формували органи місцевого самоуправління і затверджували окружним судом. До чергових списків потрапляли шляхом жеребкування [6, с. 83].

У лютому 1919 р. Директорія оприлюднила закон «Про вибори та

призначення мирових суддів». Планувалося зберегти місцеві суди і швидко обрати мирових суддів [7]. У даному випадку скористалися досвідом Гетьманату П. Скоропадського. Міністр юстиції тимчасово призначав мирових суддів. Поступово почали практикувати розгляд незначних справ мировими судами. А з жовтня 1920 р. цивільні та кримінальні справи увійшли до компетенції мирових суддів [8, с. 335].

На формування судової системи вплинула складна воєнно-політична ситуація. Тому в умовах надзвичайного часу у листопаді 1918 р. було створено в усіх військових частинах військово-польові суди за наказом С. Петлюри та І. Осецького. Вони були підпорядковані військовій місцевій адміністрації, до складу входили прокурор, суддя і кілька старшин. Їхні повноваження поширювалися на цивільних громадян і військових осіб. Карали за вбивства, збройні напади, порушення комендантської години, участь у мітингах, демонстраціях тощо [9, с. 89]. У військових частинах на розгляді перебувало багато справ, які не завжди встигали розглянути. В результаті кількість військово-польових судів зростає, зокрема, в Києві нараховувалося 2 суди. Не вистачало працівників. Надзвичайні повноваження отримали Є. Коновалець та А. Мельник, які тоді були призначені командиром та начальником штабу Осадного корпусу. Вони мали право розстрілювати на місці, відправляти на каторгу. За їхньої ініціативи надзвичайні заходи застосовували навіть за спекуляцію. Судоустрій військового часу характеризувався суворістю і дотриманням порядку. У випадку перебування військової частини на фронті смертні вирoki подекуди виносили командири частин.

У грудні 1918 р. розпочав діяльність позасудовий орган (т.зв. «дев'ятка»), представники якого вишукували і в подальшому заарештовували усіх противників нової влади. До цієї комісії увійшли представники міністерства юстиції, військових частин та Головного юридичного управління. Наприклад, 28 грудня 1918 р. було розстріляно агітаторів проти Директорії та її політики. Проти таких жорстоких розправ виступило суспільство і засудило антидемократичне судочинство. Результатом стало скасування військово-

польових судів і втрату чинності їхніх законів та інструкцій.

Натомість у січні 1919 р. розроблено закон «Про надзвичайні воєнні суди», які діяли лише на територіях з оголошеним воєнним станом. Поступово воєнний стан поширено по всій Україні і тому закони мирного часу вже не діяли [10, с. 108]. Право запроваджувати військові суди отримали командири частин та місцеві коменданти. Участь у судовому процесі брали прокурор, адвокат та секретар. Ці особи розглядали справи за спрощеною процедурою без можливості оскарження. Єдиний виняток був для підсудних, засуджених до смертної кари. Вони мали можливість звернутися про помилування до керівників Директорії [11, с. 105].

Не завжди судові справи розглядалися ефективно через брак кваліфікованих кадрів. У липні 1919 р. усі справи розглядав штаб діючої армії. Така ситуація проіснувала до кінця 1919 р. У серпні 1920 р. голова Директорії С. Петлюра підписав Закон Про поступування в штабових судах. Цей документ засвідчив зосередження судових повноважень в органах надзвичайної юстиції [11, с. 87].

Результати та обговорення./Results and discussion. Директорії доводилося у складній політичній і військовій ситуації створювати судові органи. Демократичне і неупереджене правосуддя так і не вдалося створити. Судова система не завжди спряла зміцненню законності і правопорядку. В умовах воєнного часу часто судові вироки виносили отамани, що поглибило анархію в Україні.

Висновки./Conclusions. У період Директорії в Україні судова система пройшла значні зміни. Основними органами юстиції були суди різного рівня: місцеві, окружні та апеляційні.

Ці суди функціонували відповідно до законодавства, яке було прийняте на той час. Важливо відзначити, що в досліджуваний період судова система змінювалася в залежності від політичних та соціальних умов. Визначальним було й те, що у воєнний час дедалі частіше різні справи розглядали військові суди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рум'янцев В. О., Лісогорова К. М., Сіваш О. М., Гоцуляк С. Л. Судова система в Україні за часів Директорії та ЗУНР. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С.46-49.
2. Яременко О. І. Організаційно-правовий статус органів державної влади доби Директорії УНР. Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". 2023. №7. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-7-9119>
3. Грибенко О. Історичний аспект державотворчих процесів у законодавчих актах доби Директорії УНР. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Том 1 (№2). 2018. С. 43-50.
4. Колос М. І. Особливості формування українського кримінального права в період правління Гетьманату й Директорії (1918–1921 рр.). *Jurnalul juridic national : teorie si practica*. S.R.L. 2016. № 2 (18). С. 128–131.
5. Вовк Ю. Судові органи Української Народної Республіки та Української Держави (1917–1920 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права». Львів : [б. в.], 2000. 19 с.
6. Подковенко, Т. Законодавча діяльність Директорії. Підприємництво, господарство і право. 2003. № 11. С.80-85.
7. Вісник державних законів для всіх земель УНР. 1919. Вип. 5.
8. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / Авт. кол.: В. С. Бігун, І. Й. Бойко, Т. І. Бондарук, К. А. Віслобоков, О. А. Гавриленко, Л. О. Зайцев, А. Ю. Іванова, О. О. Малишев, І. В. Музика, В. Т. Окіпнюк, Є. В. Ромінський, О. О. Самойленко, М. І. Сірий, І. Б. Усенко (кер. кол.), М. Д. Ходаківський, Л. В. Худояр, О. Н. Ярмиш. НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Міжнародна асоціація істориків права. К.: "Видавництво "Наукова думка" НАН України", 2014. 503 с.
9. Рум'янцев В. Судова система в Україні за часів Директорії. Вісник Академії правових наук України. 2001. № 4 (27). С. 84–94.

10. Землянська В. Діяльність надзвичайних військових судів у добу
Директорії. Право України. 2000. № 10. С. 107–109

11. Історія держави і права України : академічний курс : у 2 т. / за ред.
В. Тація, А. Рогожина. Київ : Ін Юре, 2000. Т. 2. 580 с.

ПРОТЕСТАНТИЗМ В ІСТОРІЇ СВІТУ ТА УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ

Соколова Наталія Дмитрівна
к.і.н, доцент,
Савікова Іванна Олександрівна
Студентка
Національний університет
фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна

Вступ. Серед усіх сфер суспільного життя важливу роль відіграє релігія. В історії України релігія стала важливим чинником націєтворчих процесів. Українське православ'я стало прапором боротьби проти політики ополячення та символом боротьби за національну незалежність в період української революції під проводом Б. Хмельницького. Завдяки діяльності Української Греко-Католицької церкви українці консолідувались та збереглись як нація між православним Московським царством та греко-католицькою Річчю Посполитою. Протестантизм ніс із собою реформаційні та гуманістичні ідеї Західної Європи.

Дана робота має на меті сприяти розумінню історичного та культурного значення протестантизму як ключового елементу світової та української ідентичності. Вона спрямована на виявлення впливу цієї релігійної течії на суспільство, політику та культуру.

Результати обговорення. Від самого початку протестантизм, як у лютеранській, так і в реформатській традиції, почав поширюватися в Північній Європі через учнів і послідовників Мартіна Лютера і Жана Кальвіна. У Східній Європі громади послідовників Яна Гуса виникли переважно в Чехії, Польщі та країнах Балтії. Пізніше, з розвитком колоній, різні групи християн мігрували до Нового Світу та інших країн.

Сьогодні християнство та його один з напрямів - протестантизм широко поширене у скандинавських країнах, Німеччині, Великобританії, Нідерландах,

Швейцарії, США, Канаді та острівних державах Океанії. Сполучені Штати Америки є світовим центром протестантизму, де знаходяться штаб-квартири більшості протестантських деномінацій. Протестантизм динамічно поширюється по всьому світу, значною мірою це пов'язано з його ідеологічною специфікою.

Одною з вагомих причин появи протестантизму стала боротьба за дешеву національну церкву. Протестантизм є однією з найактивніших світоглядних систем, що відстоює загальнолюдські цінності у сфері моралі, права, науки, культури та мистецтва. Через різні форми місіонерства протестантська концепція віри закріпилась в багатьох частинах світу, де вона була адаптована до нових етнокультурних умов, збагачуючи місцеві культури і стимулюючи їх подальший розвиток. Це сформувало протестантську культуру, а її досягнення стали визнаними в усьому світі.

Серед видатних діячів, які сповідують протестантизм, є богослови, філософи, вчені, політики, монархи, президенти, астронавти, культурні діячі, художники та багато інших котрі займали активну позицію і прагнули впливати на суспільство, відстоюючи гуманістичні цінності. Плоди їхньої діяльності значно збагатили світову цивілізацію.

Наприклад, Ч. Фіні - американський проповідник, який виступав за соціальні реформи та категорично проти рабства. Вчені Р. Бойль, Р. Гук, І. Ньютон, Й. Кеплер, М. Фарадей, Г. Лейбніц, Г. Р. Герц, В. Даль; музиканти: Г. Шютц, І. Пахельбель, Д. Букстехуде, Й. С. Бах, Ф. Мендельсон, Й. Брамс, М. Рeger, А. Берг залишилися в світовій історії як яскраві представники різних культурних напрямів. Німецькі богослови Г. Тілліке, Г. Олен та Д. Бонхеффер виступали проти нацизму під час Другої світової війни. Д. Бонхеффер був страчений гестапо за участь у змові проти А. Гітлера. Г. Р. Нібур, брат Р. Нібура, став відомим як автор книги «Христос і культура» (1951).

Серед протестантів також є лауреати Нобелівської премії: Мартін Лютер Кінг «за діяльність на користь рівноправності чорношкірих» (1964), а також президент США Т. Рузвельт «за роль у підписанні Портсмутського договору»

(1906), В. Вільсон «за діяльність по впровадженню основних законів людяності в сучасну міжнародну політику...». Кожна з цих особистостей вплинула на світову історію і залишила свій особистий і глобальний слід у розвитку протестантизму.

Розповсюдження протестантських ідей на українських землях відбувалося паралельно з поширенням протестантизму в Європі. Культурно-просвітницька місія протестантизму в Україні найповніше реалізувалася не лише в літературі та науці, а й у шкільництві, видавничій справі, перекладацькій діяльності. Важливою особливістю протестантських шкіл XVI ст. було те, що, на відміну від багатьох релігійних навчальних закладів, вони відзначалися загальнодоступністю та особливим приділенням уваги до тілесного виховання. Школи нових віруючих не створювалися як богословські заклади у вузькому розумінні цього слова, а мали на меті насамперед виховання широко освічених та ерудованих особистостей, здатних брати участь у політичному та культурному житті.

На думку багатьох дослідників, переклади Святого Письма на «просту мову» проникли із Західної Європи до Литви та Польщі (до складу яких на той час входили також українські та білоруські землі) через Церкву. В Україні та Білорусі вони з'явилися в середині 16 століття під впливом ідей Реформації. Однак, як зазначає П. Плющ, відомо, що такі переклади робилися в Україні ще в 15 столітті (Четьмінея 1489 року, «Ізмарагд» 15 століття). Ці спроби чітко відображають тенденцію до створення самостійної писемної української мови у зв'язку з пробудженням національної свідомості серед деяких представників тогочасного українського духовенства, які були ближче до народу [2]. Наступне XVI століття закріпило цю тенденцію в нових історичних умовах.

Цей суспільно-політичний і релігійний рух призвів до селянських воєн у Німеччині, національно-визвольних рухів у Нідерландах, Чехії та Угорщині, значних політичних змін у Франції, Швейцарії та Швеції, а також революцій в Англії та Нідерландах.

Перші політичні події, що визначили національні та правові тенденції

нового суспільства, відбулися в Нідерландах у другій половині XVI століття, коли система управління, запроваджена іспанською короною, та її політика вступили в конфлікт із соціальними та політичними прагненнями голландців. Місцева еліта, незадоволена зовнішньою і податковою політикою іспанського правителя, за підтримки кальвіністських реформаторів, змогла організувати протести міського та сільського населення країни. В результаті національно-визвольного руху утворилась незалежна Голландська республіка.

В Англії роль ідейного натхненника революції належить пуританам (англійським кальвіністам). Пуританізм як релігійний рух, спрямований проти Англіканської церкви, існував задовго до революції. Однак, у 20-30-х роках 17 століття він набув політичного характеру і став ідеологією широкого руху проти абсолютизму. Найважливішим наслідком цього руху стало поширення в суспільній свідомості нагальної потреби змін як у церкві, так і в державі.

У другій половині 16 століття, а особливо наприкінці цього століття, Реформація поширилася на Україну. Братства переслідували цілі, багато в чому схожі з цілями реформаційного руху. Водночас, протестантський оплот знайшов прихильників і на українському ґрунті, в тому числі і серед представників еліти. Головною причиною цього була більш рання активність раціоналістичної єресі та подальший вплив нових центрів віри, які вже в середині XVI ст. активно діяли на прикордонних територіях Польщі, Білорусі, Литви та Угорщини.

Хоча більшість українських земель, що входили до складу Великого князівства Литовського до середини 16 століття, все ще зберігали свою автономію, можливість втрати цієї автономії виникла після включення територій до складу Речі Посполитої. Антиукраїнська політика уряду врешті-решт призвела до Визвольної війни 1648 р. У загальноєвропейському контексті вона продовжила тенденцію національного самоствердження та політичної незалежності, започатковану гуситським рухом та Селянською війною в Німеччині. При цьому Україна, попри всі особливості власної політичної ситуації, є майже типовою моделлю.

Також протестантизм вплинув на поширення капіталістичної системи в світі. У своїй книзі «Протестантизм і Капіталізм» німецький філософ, соціолог, історик та економіст М. Вебер доводить, що певні принципи протестантської віри відіграли важливу роль у визріванні західного капіталістичного духу. Основою для його роботи в цьому напрямку стали статистичні дані, які свідчили, що за обсягом капіталу в Німецькій імперії представники протестантської церкви, які досягли критичної маси, переважали католицьку церкву, і що німецькі землі, правителі яких перейшли в протестантизм під час Реформації, переважали [1].

Висновок. Отже, протестантизм відіграв важливу роль у світовій історії. Зародившись на європейському континенті, новий напрям християнства сприяв формуванню національної свідомості, мови, нової освітньої системи як Європи, так і інших материків. Поширення реформаційних ідей в Україні призвело до появи перших перекладів Святого Письма на давньоукраїнську мову.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Калюга І. Макс Вебер: внесок протестантського віровчення у формування засад капіталізму [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://plomin.club/max-weber-the-contribution-of-protestant-doctrine-to-the-formation-of-the-foundations-of-capitalism/>
2. «Пересопницьке євангеліє» як пам'ятка української книжної і народної мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10362/#google_vignette

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Таран Максим Вікторович

аспірант

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID:009-0008-5002-6192

Вступ. Революційні події кінця 2013 – початку 2014 рр., активними учасниками яких були волонтери, відкрили нову сторінку в розвитку волонтерського руху в Україні, появи численних громадських та волонтерських організацій, які відіграли ключову роль в підтримці учасників АТО на початковому етапі бойових дій на Сході України, забезпечуючи військовослужбовців усім необхідним: сучасним військовим обладнанням, тепловізорами, бронезилетами, транспортом, їжею, одягом, засобами гігієни. З іншого боку, активна фаза бойових дій в 2014-2015 рр. призвела до появи численної категорії внутрішньо переміщених осіб, чисельність яких станом на 2021 р. досягла 1,5 млн. чол. [11], а волонтерські організації активно долучилися до підтримки переселенців (допомога у пошуках житла, надання матеріальної підтримки тощо). Роль волонтерських організацій ще більше зросла з початком повномасштабного російського вторгнення на територію України в лютому 2022 р., а розв’язання соціальних та гуманітарних проблем мільйонів внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та всіляка підтримка військовослужбовців у зоні бойових дій і в тилу залишилися пріоритетними напрямками волонтерів. Усе це потребувало значних матеріальних та фінансових ресурсів, а волонтерська праця в багатьох випадках є неоплачуваною.

Актуальність обраної теми зумовлена також тим, що незважаючи на висвітлення окремих аспектів фінансування волонтерського руху в Україні в численних публікаціях, питання комплексного вивчення фінансового забезпечення діяльності волонтерських організацій не було предметом

окремого дослідження. Тому **метою** даної публікації є розкриття основних джерел фінансування волонтерських організацій в Україні в післяреволюційний період.

Матеріали та методи. У даній роботі використовувалися як загальні праці, присвячені фінансуванню волонтерської діяльності в Україні, починаючи з 2014 р., так і офіційні сайти провідних волонтерських організацій, а також нормативно-правова база розвитку волонтерства. При підготовці публікації були використані історичний метод, теоретичний аналіз, синтез, аналіз наукових статей тощо.

Результати та обговорення. Як відомо, волонтерство передбачає добровільну, безкорисливу громадську діяльність, спрямовану на задоволення потреб суспільства. Водночас, існування численних волонтерських і благодійних організацій в Україні, які представлені практично в усіх сферах життєдіяльності суспільства і надають всебічну соціальну та гуманітарну допомогу населенню, потребує залучення значних фінансових ресурсів.

Так, стаття 5 Закону України “Про волонтерську діяльність” (2011) передбачає отримання коштів та іншого майна волонтерськими організаціями для здійснення відповідної діяльності, а стаття 12 зазначеного закону надає право цим установам самостійно витратити кошти та інше майно, отримане від фізичних і юридичних осіб, в тому числі на здійснення цільової волонтерської допомоги [6]. Також стаття 23 Закону України “Про громадські об’єднання” (2012) надає право таким об’єднанням (до яких можна віднести й волонтерські організації) одержувати фінансування своїх програм з державного та місцевих бюджетів [7]. Крім цього, волонтерські організації активно співпрацюють з органами державної влади та місцевого самоврядування (ОМС) щодо компенсації коштів з відповідних бюджетів волонтерам на відрядження, переїзд та інші витрати, пов’язані з волонтерською роботою, якщо вона здійснюється в інтересах державних органів, а особливо територіальних громад [2].

Зі свого боку, враховуючи важливу роль волонтерського руху в матеріальному та соціальному забезпеченні ВПО та їхньої інтеграції до нових

територіальних громад, органи місцевого самоврядування намагаються всіляко підтримати волонтерські ініціативи. Приміром, “Програма сприяння розвитку волонтерства на території Хмельницької міської територіальної громади на 2023-2027 роки”, затверджена Хмельницькою міською радою 2 червня 2023 р. передбачає загальні видатки на підтримку волонтерського руху в місті 8,12 млн. грн. (7, 47 млн. грн. з міського бюджету), в тому числі в 2023 р. - відповідно 1,33 (1,2 млн. грн.), а в 2024 р. заплановано витратити 3,54 млн. грн., з них з міського бюджету – 3,41 млн. грн. [9].

Разом з тим, не дивлячись на зусилля органів державної влади і місцевого самоврядування, спрямовані на матеріальну підтримку волонтерського руху, головними джерелами фінансування діяльності волонтерських організацій в Україні є кошти фізичних та юридичних осіб (пожертви підприємців, кошти благодійних та громадських організацій). При цьому, на підтримку діяльності міжнародних волонтерських організацій, які функціонують на території України, крім фінансових внесків українських громадян, значна частина коштів надходить за кордону (в тому числі від представників української діаспори), а програми “Корпусу миру США”, “Волонтерів ООН”, молодіжних організацій (YMCA України, AIESEC в Україні, TEENERGIZER, BEST) тощо, які реалізуються в Україні, мають переважно іноземне фінансування [12, р. 782, 784-785].

Починаючи з подій Євромайдану та Революції гідності волонтерський рух, до складу якого увійшли широкі верстви громадян, в реалізації своїх програм спирався на їхню фінансову підтримку. Подібну допомогу надавали також патріотично налаштовані підприємці. Особливо така допомога населення проявилася під час активної фази бойових дій на Сході України в 2014-2015 рр., коли українське військо потребувало найнеобхіднішого і мільйони наших співвітчизників робили фінансові внески на підтримку волонтерських ініціатив з допомоги військовим та цивільного населення, зокрема ВПО. Новим етапом піднесення волонтерського руху стало повномасштабне вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 р., при цьому до волонтерської діяльності

долучилося більшість населення країни. Так, за даними Фонду Ілька Кучеріва “Демократичні ініціативи” до волонтерської допомоги військовим та цивільному населенню долучилося до 61% наших громадян, з них 31% надавали фінансову допомогу, ще 20% здійснювали допомогу фінансово та роботою [3].

Якщо говорити про розміри пожертв населення на підтримку волонтерських організацій, то залежно від майнового стану вони можуть коливатися від декількох грн. до досить значної суми. Приміром, за свідченням голови волонтерської організації “Рій” Діани Ільницької розмір пожертв структурі з боку фізичних та юридичних осіб може коливатися від 5-10 грн. до 0,5 млн. грн. [10]. Середня пожертва фонду БФ “Повернись живим” від громадян України у поточному році складає 3343 грн., а загалом з 1 січня до 9 квітня 2024 р. на рахунок фонду надійшло близько 864,8 млн. грн. [8].

Серед фінансових проблем волонтерських організацій, які існують на сьогоднішній день, можна виділити, перш за все, “зменшення фінансування як з боку населення, так і благодійних організацій та представників української діаспори; діяльність псевдоволонтерів та випадки зловживань з боку волонтерів, а також відсутність ефективного контролю над майном, яке передали волонтери” [5, с. 44]. Зниження рівня фінансової підтримки волонтерських організацій з боку населення можна пояснити зменшенням доходів громадян, зростанням рівня безробіття в результаті війни, руйнуванням промислових та інфраструктурних об’єктів, масовим переміщенням осіб усередині країни, які самі потребують допомоги з боку органів влади та волонтерів тощо.

Враховуючи певні негативні тенденції в матеріальній підтримці волонтерських організацій дієвим механізмом покращення їхнього фінансового становища може стати волонтерський фандрейзинг, тобто пошук шляхів залучення коштів волонтерськими та благодійними установами, в тому числі й через їхніх прихильників, шляхом організації рекламних кампаній, благодійних концертів, тренінгів, семінарів, програм, збору коштів в громадських місцях

тощо. Останній спосіб залучення коштів волонтерами широко практикувався починаючи з 2014 р. (зокрема, збір коштів на підтримку добровольчих батальйонів чи окремих підрозділів ЗСУ).

Серед сучасних програм розвитку волонтерського фандрейзингу можна виділити “Акселератор з фандрейзингу для волонтерських ініціатив від Офісу Дій”, яка тривала з 20 квітня по 15 червня 2023 р. та включала онлайн та офлайн заходи, зустрічі з представниками благодійних фондів, підприємницькими колами і меценатами, презентацію фандрейзингових кампаній, а найкращі учасники програми серед волонтерських організацій отримували фінансову підтримку з боку спонсорів проекту [1].

Нарешті, на реалізацію волонтерських програм відома міжнародна організація “Карітас”, яка має розгалужену мережу представництв в усіх регіонах України, пропонує наступні джерела залучення коштів на роботу з волонтерами та реалізацію волонтерських програм:

- “бюджети програм та проєктів;
- благодійні внески від фізичних осіб;
- благодійні внески від юридичних осіб;
- організаційні внески на заходах;
- кошти, зібрані під час фандрейзингових заходів” [4, с. 40].

Висновки. Отже, головними джерелами фінансування більшості волонтерських організацій, які здійснюють свою діяльність на території України, є кошти фізичних та юридичних осіб. Події Євромайдану та революції гідності, а також початок бойових дій на Сході України, призвели до того, що волонтерський рух в нашій державі набув масового характеру, мільйони наших співвітчизників долучилися до фінансової підтримки військових та ВПО через волонтерські організації, роблячи пожертви не лише грошми, але й продуктами харчування та цінними речами. Також до фінансової підтримки волонтерських організацій долучилися й патріотично налаштовані підприємці. Ця тенденція спостерігалася і в наступні роки, а повномасштабне вторгнення РФ на територію України призвело до того, що до волонтерських ініціатив

долучилися більшість наших співвітчизників, надаючи всіляку фінансову та іншу матеріальну підтримку. Водночас, руйнування підприємств та об'єктів критичної інфраструктури на значній території нашої держави, а також зростання рівня безробіття, негативно позначилися на фінансуванні волонтерських організацій з боку населення. Разом з тим, варто констатувати, що враховуючи активну участь волонтерів у підтримці ВПО, їхній інтеграції до нових територіальних громад, в останні роки зросла фінансова підтримка волонтерських організацій з боку місцевих органів державної влади та ОМС.

Міжнародні волонтерські організації, які розгорнули свою діяльність на території України, мають фінансове забезпечення як з боку фізичних та юридичних осіб, так і з закордону (наприклад, “Товариство Червоного Хреста України”). Водночас, переважно зарубіжне фінансування має “Корпус миру США” та більшість міжнародних молодіжних волонтерських організацій. Нарешті, саме міжнародні волонтерські організації, які проявляють активність на території нашої держави, активно розвивають волонтерський фандрейзинг (“Карітас України”).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акселератор з фандрейзингу для волонтерських ініціатив: як ефективно залучати ресурси під час війни. URL: <https://www.prostir.ua/?grants=intensyv-z-fandrejzynhu-dlya-volonterskyh-initsiatyv-yak-efektyvno-zaluchaty-resursy-pid-chas-vijny> (дата звернення: 23.03.2024).

2. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh> (дата звернення: 22.03.2024).

3. Більшість українців волонтерять під час війни, 18% – не планують. Опитування. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/24/253036/> (дата звернення: 27.03.2023).

4. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. К., 2021. 164 с.

5. Вашкович В. В. Посібник волонтера / В. В. Вашкович, О. Ю. Василенко, Т. О. Карабін, Я. В. Лазур, В. В. Манзюк, В. М. Рошканюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 88 с.
6. Закон України “Про волонтерську діяльність” від 19.04.2011 р. №3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 06.04.2024).
7. Закон України «Про громадські об’єднання» від 22.03.2012 р. №4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 06.04.2024).
8. Повернись живим. Офіційний сайт фонду. URL: <https://savelife.in.ua/reporting/?reportingType=%22income%22> (дата звернення: 28.03.2024).
9. Програма сприяння розвитку волонтерства на території Хмельницької міської територіальної громади на 2023-2027 роки. URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-programy-spruyannya-rozvytku-volonterstva-na-terytoriyi-hmelnyckoyi-0> (дата звернення: 07.04.2024).
10. Самохвалова Л. Діана Ільницька, очільниця волонтерської організації “Рій”. Українське волонтерство видихається? Навпаки. Воно сильнішає! URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3773408-diana-ilnicka-volonter-ocilnica-volonterskoj-organizacii-rij.html> (дата звернення: 23.03.2024).
11. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.07. 2023).
12. Таран М. В. Основні напрямки діяльності міжнародних волонтерських організацій в Україні. *The 8th International scientific and practical conference “Modern problems of science, education and society” (October 9-11, 2023) SPC “Sciconf.com.ua”*, Kyiv, Ukraine. 2023. p.781-787.

РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Утвенко Володимир Валерійович

к.і.н., доцент,

Міжрегіональна Академія управління персоналом

Вступ. Російська збройна агресія проти суверенної Української держави спричинила окупацію значної частини її території, руйнування великої частки житлового фонду, виробничої та соціальної інфраструктури. Як наслідок, мільйони наших співвітчизників були змушені покинути власні домівки та мігрувати в більш безпечні регіони нашої держави, а також за кордон. При цьому потік та характер внутрішньої міграції постійно змінювався, особливо упродовж повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Якщо у перші місяці війни серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) значну частину становили жителі охоплених війною Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської областей та м. Києва, недалеко від якого точилися запеклі бої, то зі звільненням ряду районів північно-східної України частина переселенців повернулася додому. Водночас, громади зазначених регіонів долучилися до прийняття ВПО з тих територій, які продовжували перебувати під окупацією.

Проблема ВПО в Україні існує ще з 2014 р., коли в результаті окупації РФ Криму і частини Донецької та Луганської областей значна частина мешканців цих територій покинула власні домівки та переселилася як в підконтрольні українській владі райони зазначених областей, так і в інші регіони України. Так, в Єдиній інформаційній базі даних про ВПО до 24 лютого 2022 р. було зареєстровано 1 470 072 переселенців [11]. Внаслідок російської збройної агресії загальна чисельність внутрішніх переселенців зросла в декілька разів. На початку 2023 року в Україні було офіційно зареєстровано 4 867 106 ВПО, тоді як реальна кількість внутрішніх переселенців за оцінками міжнародних організацій перевищувала 7 млн. осіб [6; 12]. При цьому значна частина

переселенців планує залишитися на тимчасове або постійне проживання в нових територіальних громадах. Водночас, інтеграції ВПО до приймаючих територіальних громад перешкоджають низка факторів соціально-економічного характеру. Існує також проблема працевлаштування ВПО в нових територіальних громадах. У цьому контексті важливою є роль центральних та місцевих органів виконавчої влади, які у взаємодії з органами місцевого самоврядування (ОМС) та громадськими організаціями роблять усе необхідне задля інтеграції ВПО до нових територіальних громад.

Метою даної публікації є висвітлення основних заходів органів державної влади, спрямованих на інтеграцію внутрішньо переміщених осіб до підконтрольних Україні територіальних громад.

Матеріали та методи. У даній роботі використовувалися праці, присвячені процесу інтеграції та працевлаштування ВПО до приймаючих територіальних громад, в тому числі офіційна інформація органів публічної влади. При підготовці публікації були використані аналітичний, емпіричний, статистичний та теоретичний методи, а також аналіз наукових статей.

Результати та обговорення. З перших днів повномасштабного російського вторгнення органи державної влади спільно з ОМС, громадськими об'єднаннями, волонтерськими та міжнародними благодійними організаціями відіграють значну роль у розв'язанні найактуальніших потреб переселенців, забезпечують надання необхідної допомоги (соціальні виплати, забезпечення тимчасовим житлом, гуманітарною допомогою, засобами гігієни, задоволення культурних потреб тощо). Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 р., ухвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України 7 квітня 2023 р., передбачає з боку держави “сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб шляхом створення умов для розвитку потенціалу, посилення спроможності приймаючих територіальних громад”. Серед основних завдань стратегії можна виділити соціальну інтеграцію ВПО до нових територіальних громад, забезпечення доступним житлом, “здійснення заходів щодо професійного навчання/перенавчання, підтримки зайнятості і

самозайнятості внутрішньо переміщених осіб, у тому числі шляхом реалізації відповідних позадержавних проектів та програм підтримки”, а також безпечне повернення ВПО на попереднє місце проживання [11].

Крім цього, держава гарантує переселенцям щомісячну грошову допомогу, яка в середньому становить 2 тис. грн. на дорослу людину і 3 тис. грн. на дитину та особу з інвалідністю [2, с. 336]. Загалом упродовж 2022 р. ВПО отримали від держави соціальних виплат на суму 57 млрд. грн. У 2023 р. ця сума зросла до 72 млрд. грн. [1].

У рамках проведення державної соціальної політики органи влади активно залучаються до працевлаштування ВПО через центри зайнятості, при цьому проблема пошуку роботи для переселенців була актуальною і до повномасштабного російського вторгнення. Після 24 лютого 2022 р. ситуація з працевлаштуванням ВПО ще більше ускладнилася, оскільки різко зросла чисельність переселенців у приймаючих громадах, при цьому кількість робочих місць та вакансій під час війни значно скоротилася. Разом з тим, Державна служба зайнятості спільно із регіональними підрозділами роблять усе необхідне для працевлаштування переселенців. Була створена єдина база вакансій, де розміщується інформація про роботу як від Державної служби зайнятості, так і безпосередньо від роботодавців [8].

На рівень працевлаштування ВПО впливає той факт, що лише незначна частина переселенців звертається до центрів зайнятості в пошуках роботи, про що свідчить довідка ГО “Українська Гельсінська Спілка з прав людини”, яка надає юридичну допомогу постраждалим внаслідок російської агресії громадянам України. У довідці подані відомості по Сумській, Чернігівській, Черкаській, Кіровоградській та Харківській областях. Так, станом на 1 березня 2023 р. до базових центрів зайнятості та філій Сумського обласного центру зайнятості звернулося 745 ВПО, з яких було працевлаштовано 102 особи, при цьому в області нараховувалося 80543 переселенці. До Чернігівської обласної служби зайнятості звернулося 317 ВПО, з яких було працевлаштовано 104 чол. У Харківській області, де, не зважаючи на постійні обстріли та близькість

фронту, було зареєстровано понад 363 тис. ВПО, на 2291 звернення знайшлося 426 вакансій (в тому числі самостійно). У Черкаській області (нараховувалося 103 тис. переселенців) цей показник становив 3191 та 688 осіб, а в Кіровоградській області – відповідно 1464 та 379 чол. (загальна кількість переселенців на Кіровоградщині становила на той момент 93553 чол.) [8]. У Вінницькій області з понад 4 тис. громадян, які звернулися за допомогою в пошуках роботи, станом на травень 2023 р. було працевлаштовано 1090 чол. [9].

Дещо іншою є ситуація в Запорізькій області, більша частина території якої була окупована на початку війни, а чисельність ВПО у вересні 2022 р. перевищила 185 тис. чол., основна частина з яких поселилася в обласному центрі. З майже 35 тис. чол., які звернулися до центрів зайнятості, упродовж зазначеного періоду отримали роботу 6,3 тис. осіб, при цьому в працевлаштуванні ВПО, а особливо в наданні допомоги переселенцям, органам влади допомагали благодійні та громадські організації [5].

Переважає більшість ВПО влаштовується працювати в галузі невиробничої сфери, зокрема торгівлі, громадського харчування (лише мережа супермаркетів Varus (ТОВ “Омега”) станом на 26 травня 2023 р. працевлаштувала майже 500 ВПО в Дніпрі, а на Львівщині одна з всеукраїнських фармакологічних мереж взяла на роботу близько 200 переселенців) [7]. На Хмельниччині більшість з 517 працевлаштованих ВПО знайшли роботу на підприємствах переробної промисловості, в сільському господарстві, оптовій та роздрібній торгівлі [4].

Щодо рівня оплати праці переселенців, то вона відрізняється в залежності від регіону, галузі господарства чи кваліфікації працівника. На “Єдиному порталі вакансій”, створеному навесні 2022 р., розміщено близько 185 тис. пропозицій з працевлаштування, а середній рівень зарплати становить 11 тис. грн. на місяць. Водночас, варто констатувати, що переважна більшість ВПО не звертаються за допомогою до центрів зайнятості. Тому з 2,1 млн. працездатних переселенців до центрів зайнятості звернулося лише 7% осіб, а отримали роботу близько

20 тис. чол., що становить менше 1% від чисельності працездатних ВПО. Однією з причин низької реєстрації ВПО в соціальних службах є те, що більшість переселенців розглядають своє перебування в нових територіальних громадах як тимчасове явище, а в нові територіальні громади планують інтегруватися менше 600 тис. [7; 1].

Паралельно з активізацією роботи центрів зайнятості з працевлаштування ВПО ще в квітні 2022 р. за ініціативою уряду було запроваджено програму стимулювання підприємців за фінансову винагороду брати на роботу переселенців, причому розмір щомісячної компенсації підприємцям за кожного працевлаштованого, яка виплачувалася упродовж трьох місяців, на сьогоднішній день становить 8000 грн. У 2023 р. цією програмою скористалися 10 тис. підприємців, які взяли на роботу майже 14 тис. ВПО та отримали від держави компенсації на суму 181 млн. грн. У 2024 р. на реалізацію зазначеної програми буде виділено 350 млн. грн. [3].

У свою чергу, для більш ефективного вирішення соціальних і побутових питань ВПО, їхньої взаємодії з владними структурами, посилення процесу інтеграції переселенців до нових територіальних громад створюються Ради ВПО, до складу яких входять представники ВПО, громадських організацій, органів державної влади чи/та місцевого самоврядування. Загалом на кінець 2023 р. в Україні було створено понад 750 рад ВПО [10]

Водночас, існує ряд невирішених проблем, які перешкоджають інтеграції ВПО до нових територіальних громад. Серед них: недосконалість вітчизняної нормативно-правової бази, особливо правових актів місцевого значення, які значною мірою обмежують права ВПО в приймаючих територіальних громадах. Недостатньою є співпраця органів державної влади, в тому числі центрів зайнятості, з ОМС, громадськими, благодійними організаціями та бізнесом з працевлаштування переселенців.

Висновки. Для вирішення проблеми інтеграції ВПО до нових територіальних громад необхідно, перш за все, внести зміни до вітчизняного законодавства, які б забезпечили повною мірою права переселенців, їхній

соціальний захист, залучення ВПО до життя територіальних громад. Також необхідно закріпити спеціальними нормативно-правовими актами статус Рад ВПО, а органи влади на обласному рівні та ОМС повинні заохочувати діяльність таких Рад, спрямовану на інтеграцію ВПО до приймаючих територіальних громад.

З метою більш ефективного розв'язання соціальних і побутових питань та працевлаштування ВПО, особливо тієї категорії переселенців, хто налаштований залишитися на тривалий час або на постійне проживання в нових територіальних громадах, необхідно налагодити тісну взаємодію на всіх рівнях органів державної влади з ОМС, громадськими об'єднаннями, Радами ВПО, бізнесом та міжнародними благодійними організаціями, спрямовану, перш за все, на пошук постійного житла та роботи для переселенців, а також організації спеціальних навчальних курсів, тренінгів, семінарів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації ВПО, при цьому навчальний процес має охопити якомога більше територіальних громад.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Верещук розповіла, скільки грошей потрібно на виплати переселенцям цього року. URL: [https://www.slovoidilo.ua/2023/08/01/novyna/suspilstvo/vereshhuk-rozpovila-skilky-hroshej-potribno-vyplaty-pereselencyam-czoho-roku#:~:text=\(дата звернення: 29.12.2023\)](https://www.slovoidilo.ua/2023/08/01/novyna/suspilstvo/vereshhuk-rozpovila-skilky-hroshej-potribno-vyplaty-pereselencyam-czoho-roku#:~:text=(дата звернення: 29.12.2023)).
2. Відбудова України: принципи та політика / за ред. Юрія Городніченка, Ілони Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. CERP Press, 2022. 507 с.
3. За працевлаштування ВПО держава компенсувала підприємцям 181 млн грн. URL: <https://delo.ua/economy/za-pracevlastuvannya-vpo-derzava-kompensovala-pidprijemcyam-181-mln-grn-427954/> (дата звернення: 09.01.2024).
4. Зайнятість переселенців на Хмельниччині. URL: <https://khm.dcz.gov.ua/novyna/zaunyatist-pereselenciv-na-hmelnychchyni> (дата звернення: 10.09.2023).
5. Запорізька область – 200 днів війни. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/62724/zaporizka-oblast---200-dniv-viyni.html> (дата звернення: 11.08.2023).

6. Кількість переселенців в Україні з 24 лютого сягнула майже 5 млн. осіб. URL: <https://v-variant.com.ua/kilkist-pereselentsiv-v-ukraini-siahnula-mayzhe-5-mln-osib/> (дата звернення: 11.10. 2023).
7. Олійник В. Як держава допомагає переселенцям із працевлаштуванням? Дослідження. URL: <https://www.chesno.org/post/5624/> (дата звернення: 29.05.2023).
8. Працевлаштування переселенців через центри зайнятості: з якими проблемами стикаються ВПО? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pratsevlashtuvannia-pereselentsiv-cherez-tsentry-zauniatosti-z-iakymy-problemamy-stykaiutsia-vpo/> (дата звернення: 11.05.2023).
9. Працевлаштування, професійне навчання та підтримка ВПО-пріоритетні напрямки роботи влади та профільних служб на місцях. URL: <https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/55050-pratsevlashtuvannia-profesiine-navchannia-ta-pidtrymka-vpo-priorytetni-napriamky-roboty-vlady-ta-profilnykh-sluzhb-na-mistsiakh> (дата звернення: 22.05.2023).
10. Рада з питань внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://sss-ua.org/projects/rada-z-pytan-vnutrishno-peremishchenykh-osib/> (дата звернення: 08.04.2024).
11. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.10. 2023).
12. Україна пододала кризовий поріг за кількістю ВПО, – Верещук. URL: <https://v-variant.com.ua/ukraina-podolala-kryzovyy-porih-za-kilkistiu-vpo-vereshchuk/> (дата звернення: 05.09.2023).

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДОКУМЕНТУ ТА ЙОГО ЕВОЛЮЦІЯ В СУЧАСНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ

Науковий керівник:

Фівкін Петро Миколайович

полковник, начальник кафедри права
Національної безпеки та правової роботи
Військово-юридичного інституту

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна, місто Харків

Сокрюкін Микола Андрійович

лейтенант, слухач Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна, місто Харків

Історія становлення документу та його еволюція в електронний документ є історично важливою складовою розвитку нашої писемності та має розуміння сучасного стану організації діловодства в Україні, його традиційних форм та можливостей впровадження у ньому інновацій, які мають спиратися на науковий аналіз розвитку цієї складової у попередній історичний період.

Незважаючи на наявність значного масиву вітчизняних публікацій з історії діловодства, узагальнююче дослідження цих питань та розвиток нових його форм, зокрема, електронного документообігу, на сьогодні в Україні починає розвиватись з допомогою міжнародних партнерів, які передають нашій державі свій досвід в галузі сучасного електронного документообігу [1, с. 43].

Формування розвитку науки про документ відбувалося досить тривалий час. Спочатку єдиної думки про сутність, основні віхи розвитку даної науки, яка б вивчала детальний аналіз поняття документу не існувало [2, с. 136].

Історія становлення розвитку документу бери свій початок ще до нашої ери, зокрема, на думку багатьох вчених в археологічній діяльності, найпершим документом, який був знайдений на центральній площі Херсонеса, біля Володимирського собору, верхня і нижня частини — у 1890 році та в 1891 році, а невеликий фрагмент — у 1899 році, є присяга громадян Херсонесу, яка

викарбувана на плиті з білого мармуру, що оздоблена вгорі карнизом та фронтоном, на якій зберігся майже повністю (бракує лише частини прикінцевої фрази) текст самої присяги. Виготовлення даного документу датується початком III століття до н. е..

Вважається, що найпоширенішим матеріалом для виготовлення документу в давнину була глина. На сьогоднішній день до нас дійшли сотні тисяч клинописних текстів, які повідомляють науковцям про побут, природу, історію, науку та культуру стародавніх народів. Так, прикладом може слугувати те, що серед руїн палацу царя Атурбаніпала в Ніневії археологи відкрили декілька кімнат, в яких, здавалося, хтось звалив тисячі клинописних табличок. Після підрахунку їх виявилось близько 30 тисяч. Ця бібліотека зберегла всю історію культури та соціальних стосунків населення Шумеру та Вавилону. Вавилонцям належить і слава першодруків. Один документ розмножувався в певній кількості і розсилався за призначенням [3, с. 200].

Як відомо, у Стародавньому Єгипті інформацію записували та зберігали на папірусі. Найбільший відсоток інформації становили державне листування, облікові та статистичні дані величезного бюрократичного управлінського апарату – фараонів усіх династій. З часом великої популярності і поширення набув і такий матеріал для виготовлення документів і призначений для письма, як пергамент (оброблена шкіра телят чи свиней). Пергаментні листи для запису інформації вперше стали використовувати у II столітті до нашої ери. На початку нашої ери в Китаї був винайдений папір. Архівні служби Китаю та його уряд дуже довго тримали технологію виготовлення цього матеріалу в суворій таємниці. Головним матеріалом для виготовлення документів на Сході були тканини, зокрема шовк. По шовку писали чорною або червоною тушшю пензликами різної величини. Але зі збільшенням виробництва папір витіснив шовк, як основу для виготовлення документів. В подальшому і Європа поступово перейшла на папір, як основний матеріал для виготовлення документів [4, с. 80].

Щодо історії розвитку документу в нашій державі, то варто зазначити такі

цікаві факти, а саме: важливі документи давньоруські князі зберігали пильніше, ніж коштовності. Відомо, що за часів свого князювання Ігор Рюрикович, який є фактичним засновником руської княжої династії Рюриковичів, здійснив два походи на Константинополь (941 рік і 944 рік), які закінчилися укладанням русько-візантійського договору, який був підписаний у 944 році за наслідками невдалих походів військ князя Ігоря на Візантію в 941 та 944 роках. Підтверджуючи в зміненому вигляді положення угоди 941 року, угода 944 року зобов'язувала руських послів та купців задля користування певними пільгами мати княжі грамоти, вводила ряд обмежень для руських купців. Русь зобов'язувалася не претендувати на кримські володіння Візантії, не залишати застави у протоці Дніпра, допомагати один одному військовими силами. Договір підтверджував всі раніше досягнуті положення та визначав багатосторонні зв'язки між двома країнами. Зокрема, вводилась система надання торговцям і офіційним представникам Києва свого роду «посвідчення особи» з приїздом до Візантії. В іншому випадку, владі імперії надавалося право арешту прибулих осіб, про що необхідно було сповіщати київського князя. Щоправда, і цей договір, на відміну від попередніх, не затверджував право русинів на безмитну торгівлю у Візантії. Посилені були воєнні статті договору. Замість права русинів служити при дворі й у війську імператора віднині мова йшла про стратегічну військову співпрацю. Це положення є фактом укладення між двома державами союзницьких стосунків [5, с. 358].

За часів правління Ярослава Мудрого зібрання найдавніших грамот і договорів Русі з іншими країнами розміщувалися у Михайлівському приділі Софіївського собору. Існує припущення, що саме тут були сховані і документи доволодимирівського часу. Одним з найбільш відомих сховищ ділових паперів був також Києво-Печерський монастир [6, с. 13].

Дослідження діловодства, як об'єкта нормативного та науково-методичного забезпечення в сучасному та історичному аспектах, має здійснюватися на основі аналізу теоретичних засад реалізації його технологічних процесів. Складовою таких засад є сукупність дефініцій сфери

діловодства. Еволюція переходу документу на стадію сучасного стану понятійного апарату діловодства показує, що кількість та семантика змісту його лексичних одиниць змінювалися залежно від розвитку теорії та практики діловодства [3, с. 10].

В сучасних умовах розвитку суспільства ефективне запровадження технологій електронного урядування неможливе без розгортання систем електронного документообігу із застосуванням технологій електронного цифрового підпису. Електронний документообіг є одним із найголовніших технічних елементів системи електронного урядування, адже саме він забезпечує циркуляцію електронних документів, які є основою нової форми взаємодії держави та суспільства. На сучасному етапі розвитку документу виникає поняття електронного документа, а сам термін «електронний документ» з'явився приблизно на початку 1990-х років у США.

Зазначений термін у вітчизняному документознавстві і діловодстві почав активно використовуватися, починаючи з 2003 року, коли був прийнятий Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV "Про електронні документи та електронний документообіг" (далі – Закон № 851-IV, зі змінами), у частині першій статті 5 і у статті 9 якого визначено, що електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа, а електронний документообіг (обіг електронних документів) – сукупність процесів створення, опрацювання, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності і в разі необхідності – з підтвердженням факту одержання таких документів [7].

Відповідно до цього закону наказом Міністерства юстиції України від 11 листопада 2014 року № 1886/5, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2014 р. за № 1421/26198, було затверджено Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання (зі змінами), який встановлює загальні вимоги щодо впровадження електронного документообігу із застосуванням кваліфікованого

електронного підпису чи печатки, організації роботи з електронними документами у діловодстві в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності (далі - установа) та щодо їх підготовки до передавання на архівне зберігання [8].

Також будь-який документ повинен бути ідентифікований певною юридичною або фізичною особою, що його створила. В паперових документах використовують підпис і печатку, а для електронних документів запроваджено електронний підпис.

Як Закон № 851-IV [7], так і Закон України від 05 жовтня 2017 року №2155-VIII «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» (зі змінами) [9] на законодавчому рівні врегулювали можливість використання електронного документа з його обов'язковим реквізитом – електронним цифровим підписом, як офіційного документа, що дало початок становленню офіційного електронного діловодства на підприємствах, установах та організаціях України.

Частиною першою статті 7 Закону № 851-IV [7] визначено, що оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги" [9].

Крім того, згідно частин п'ятої, шостої статті 7 Закону № 851-IV електронна копія електронного документа засвідчується у порядку, встановленому законом, а копією документа на папері для електронного документа є візуальне подання електронного документа на папері, яке засвідчене в порядку, встановленому законодавством [7].

Для електронного документообігу властиві такі переваги: оперативний доступ до документів, швидкість у виправленні паперів, ефективне управління рухом документів. Це значно полегшує роботу підприємств, установ та

організацій, які мають свої філії чи представництва у інших містах, чи навіть країнах, оскільки всі структури компанії можуть працювати в єдиному інформаційному просторі і це дозволяє прискорити узгодження документів і прийняття рішень.

Саме тому в останнє десятиліття відбувається активна розробка і удосконалення вже існуючого програмного забезпечення, яке призначене для обробки документів.

Зазначене сприяє підвищенню виконавської дисципліни (так як електронний документообіг дозволяє визначати відповідального за виконання документа в будь-який момент часу), продуктивності праці співробітників, безпеці і збереженню документів, оскільки шифрування даних дозволяє запобігти спробам незаконного використання інформації, уникнути дубляжу документації, зниженню фінансових витрат на документообіг і діловодство, удосконаленню процедури підготовки, подачі або доставки, обліку та зберігання документів, їх аутентифікації, цілісності, конфіденційності і неспростовності, швидкому і надійному обміну електронними документами з партнерами, контрагентами незалежно від віддаленості адресата. Такі переваги ще раз підтверджують те, що електронний документообіг — це те, що значно покращить діяльність підприємства і, як наслідок, підвищить його конкурентоспроможність [10, с. 112].

Разом з тим, на даний час розвиток електронних систем документообігу стримується не стільки технічними можливостями сучасних засобів автоматизованої обробки інформації, скільки відсутністю відповідних нормативно-правових актів, що забезпечують захист авторських прав у сфері інформаційних технологій та унормовують правовий статус електронних документів.

Слід зазначити, що основними тенденціями розвитку систем електронного документообігу на українському ринку, на нашу думку, є вихід на вітчизняний ринок системи електронного документообігу багатoproфільних ІТ-компаній; спільні роботи зі стандартизації системи електронного

документообігу; зростання інтересу до українського ринку світових розробників і постачальників системи електронного документообігу; розроблення та подальше впровадження інтегрованих рішень; співробітництво та спільне просування інтегрованих рішень.

Висновок: отже, історія становлення документу та його еволюція в електронний документ є поетапним формуванням нашої історії, яке щороку, з поглибленням структуризації соціуму і диференціації суспільних процесів збільшує кількісні показники масиву документів, в якому змінюються його формальні і видові особливості та типи матеріальних носіїв тощо. Питання організації зберігання і впорядкування наявних документальних масивів, зумовило й необхідність вироблення ефективних механізмів опрацювання і використання документів. Всі ці чинники спричинили наукову рефлексію і зумовили появу новітніх напрямів в науці документознавства і історичного документознавства [11, с. 123].

Поняття «документ» є центральним та фундаментальним у понятійній системі документознавства. Воно відображає ознаки реально існуючих предметів, слугуючи об'єктом практичної діяльності створення, збору, аналітико-синтетичної обробки, збереження, пошуку, поширення та використання документованої інформації в суспільстві. У межах загального документознавства актуальними є характеристики не тільки всіх видів документів і систем документування, але й будь-яких систем документації й комплексів документів, характеристик систем документальних комунікацій технологій, сукупності розгляду всіх документознавчих проблем від початку реформування документа та його переходу до сучасного напрямку. Особливо визначення поняття «електронний документ» не можливе без усвідомлення історичних чинників формування документообігу в цілому.

Перехід до нових форм організації документів на підприємстві залежить від історичних змін та передумов, що сталися в суспільстві, інтенсифікація якого зумовила появу електронного документу як однієї із найзручніших та найефективніших форм зберігання та обробки інформації.

Також хотілось би зазначити, що Україна потребує розвитку електронного документообігу в цілому тому що поки не буде створено централізованого сховища оригіналів електронних документів, зокрема в електронній формі, адже без цього не може бути створено оригінал свідоцтва про право на спадщину; інший документ, який, згідно із законодавством, може бути створений лише в одному примірнику [12]

Таким чином, через деякий час Україна, за умови системної правової та практичної розбудови системи електронного документування, також буде характеризуватися неабиякими здобутками у сфері сучасного електронного документознавства [13].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кулешов С., Загорецька О. З історії документознавства в Україні // Студії з архівної справи та документознавства. Збірник наукових праць. – 2008. №16. – с. 57-62
2. Калужинська Ю. В., Троценко Р. В. Історія становлення документу та його еволюція в електронний документ. Юний вчений. 2015. № 11 (26). Частина 1. 71–74 с.
3. Палеха Ю. Історія діловодства (документознавчий аспект): [навч. посібник] / Ю. Палеха, Н. Леміш. – К.: Вид-во Ліра, 2011. – 328 с.
4. Кулешов С. Д. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С. Кулешов. – К.: ДАКККіМ, 2005. – 163 с.
5. Котляр М.Ф. Договори Київської Русі з Візантією // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2004. — Т. 2 : Г — Д. — С. 434. — 518 с. : іл. — ISBN 966-00-0405-2.
6. Лаба О. В. Основні етапи розвитку електронного діловодства / О. В. Лаба // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2011. – № 3. – С. 16-19.
7. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон

України від 22.05.2003 р. № 851-IV (із змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

8. Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання: затв. Наказом М-ва юстиції України від 11.11.2014 р. № 1886/5 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14#Text>.

9. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.

10. Документація в інформаційному суспільстві: електронне діловодство та електронний архів : Допв. і повідомлення шостий міжнародний. наук.-практ. конф., 24–25 листопада 1999 р. / М.В. Ларін. – М., 2000. – 238 с.

11. Блощинська В. А. Сучасне діловодство: Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 320 с

12. Швецова-Горілка, Г. Н., 2008. Визначення об'єкта і предмета документознавства, Науково-технічна бібліотека, No 4, стор.30–44

13. Міністерство юстиції України офіційний веб.сайт [Електронний ресурс] // «Держінформ'юст». – 2002. – Режим доступу до ресурсу URL: <http://old.minjust.gov.ua/7546>.

ВОРОНИЙ ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ – ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ

Чернуха Олександр Васильович,

доцент, к.і.н,

Бойко Софія Володимирівна,

студентка,

Харківський національний медичний університет

Вступ. Минув 91 рік відтоді, як Юрій Вороний зробив першу у світі пересадку трупної нирки від людини людині. Важливість успіхів трансплантології не може бути переоцінена, оскільки ця галузь медицини врятувала тисячі життів і покращила якість життя безлічі людей. Кожен успішно проведений трансплантат відкриває нові можливості для хворих, дозволяючи їм повернутися до нормального життя після довгих років хвороби.

Мета роботи. Дослідити дані літератури та досягнути ключові моменти в житті та роботі Ю. Ю. Вороного.

Матеріали та методи. Для досягнення результату під час написання наукової роботи був використаний теоретичний метод, тобто аналіз наукової літератури.

Результати та обговорення. Юрій Юрійович Вороний народився 9 серпня 1895 року у селі Журавки, Полтавської губернії. Він народився в родині інтелігентних дворян, його батько, Георгій Вороний, був професором математики у Варшавському університеті [1].

Юрій Вороний виріс у Варшаві, де він почав своє навчання в одній з місцевих гімназій. Проте через смерть батька, від ниркової хвороби у віці 40 років, йому довелося продовжити своє навчання в Україні [2].

У 1913 році після закінчення Прилуцької гімназії, Юрій Вороний вступив на медичний факультет Київського університету, де розпочав свій шлях становлення як лікаря. Та початок Першої світової війни вніс свої корективи. Замість навчання студентам було запропоновано набути цінний досвід у медичній справі на передовій. Юрій Вороний був відправлений у перев'язувальний відділ Південно-Західного обласного земського комітету

допомоги хворим і пораненим [2].

Під час революційних подій Юрій Вороний зустрівся з Вірою Нечаївською, яка на той час була членом Української центральної ради. Ця зустріч в майбутньому привела до їхнього одруження [3].

У 1921 році Юрій Вороний завершив навчання в Київському медичному інституті та розпочав аспірантуру на кафедрі хірургії, а його керівником став професор Євген Черняхівський. Під його керівництвом продовжуються дослідження та вивчення теоретичних аспектів із пересадки нирки. Після успішного завершення аспірантури, Юрія Вороного призначили асистентом у Харківському медичному інституті [1, 3].

Наприкінці 1920-х - початку 1930-х рр. у місті Харків, під керівництвом професора Володимира Миколайовича Шамова, чоловік проводив наукові дослідження у галузі трансплантології. Найбільшу увагу Юрій Юрійович приділив проблемі переливання крові від трупів [1].

Починаючи з 1927 року, Юрій Вороний зосередився на питаннях трансплантації яєчок та нирок. У віці 31 року, як досвідчений хірург, він вивчив техніку судинного шва і провів низку експериментальних операцій з вільного пересаджування яєчок, нирок та навіть цілої відрізаної ноги собаки. Незабаром після цього, як асистент кафедри хірургії Харківського медичного інституту, Юрій Вороний здійснив свою першу успішну операцію в якості трансплантолога, пересадивши нирку тварини [4].

У період з 1931 по 1934 роки Юрій Вороний працював головним лікарем лікарні у хірургічного відділення у Херсонській міській лікарні, займав посаду директора у Херсонському вечірньому виробничому медичному інституті [1].

Пізніше Юрій Вороний розробив метод пересадки нирки у випадках патологічних станів організму, що виникали після важкого отруєння. У своїх дослідженнях він використовував нирки з трупів як трансплантати, оскільки спостерігав, що вони протягом певного часу зберігають життєві функції та залишаються стерильними після смерті [2].

У лікарню 31 березня 1933 року потрапила молода дівчина, яка випила

розчин ртуті через негарзди із чоловіком. Незважаючи на допомогу лікарів, ниркова недостатність прогресувала, тож Юрієм Вороним було вирішено провести трансплантацію нирки. В якості донора використали нирку від трупа 60-річного чоловіка, який помер від травми черепа. Під місцевою анестезією на правому стегні хворої було створено ложе для донорської нирки [5].

Операція відбулася 3 квітня 1933 року. Пересаджена нирка успішно включилася у кровообіг і почала виділяти сечу. Хоча хвора померла через 48 годин, ця операція стала важливим відкриттям у медицині [2, 4].

У наступні роки після війни Юрій Вороний провів ще чотири схожі операції. Це стало поштовхом для подальшого розвитку трансплантології в усьому світі. Лікарі в Європі почали пересаджувати нирки хворим з нирковою недостатністю від їх родичів, а пізніше був розроблений апарат "штучна нирка» [6].

У грудні 1935 року Юрій Вороний отримав вчену ступінь кандидата медичних наук без захисту дисертації за постановою Київського медичного інституту.

У 1952 році Юрій Юрійович захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора медичних наук, присвячену питанням патогенезу та терапії травматичного шоку. Останні роки свого життя він керував відділом експериментальної хірургії Інституту експериментальної біології й патології ім. О. О. Богомольця та Київського інституту гематології та переливання крові [5].

Юрій Юрійович Вороний помер 13 травня 1961 року від серцевого нападу і був похований на Байковому кладовищі м. Києва [3, 7].

Висновок. Юрій Вороний - митець хірургії, що відкрив нові горизонти в медицині. Його операція з пересадки нирки стала досягненням, яке відкрило нові можливості для трансплантації. Він, немов віртуоз, ввів свою майстерність в грандіозну симфонію життя, де кожен акт був кроком до великого відкриття. Ця трансплантація стала початком нової ери, коли медицина перетворилася на справжнє мистецтво, здатне дарувати життя здавалося б невиліковним хворобам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://library.gov.ua/pioner-vitchyznyanoyi-transplantologiyi-yurij-voronyj/>
2. <http://www.mif-ua.com/archive/article/41025>
3. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18149/1/13.pdf>
4. http://mevorydoskikharkov.blogspot.com/2015/08/blog-post_95.html
5. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. — НАН України, К., 1998. – С. 206—209.
6. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
7. <https://uoz.cn.ua/pub1709152.html>

ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ДАНИЛА ОВСІЙОВИЧА АЛЬПЕРНА

Чернуха Олександр Васильович,

доцент, к.і.н,

Харківський національний медичний університет,

Коваль Вікторія Юріївна,

студентка,

Харківський національний медичний університет

Вступ. Минуло 130 років з того часу, як народився видатний вчений Данило Овсійович Альперн, ім'я якого є символом значного внеску в розвиток науки. Його дослідження та відкриття відображаються в різних галузях знань і залишаються предметом обговорення і зацікавлення для спеціалістів по всьому світу. З точки зору сучасного наукового прогресу та викликів, які ставляться перед суспільством, вивчення спадщини Альперна має важливе значення, оскільки його дослідження та ідеї стимулюють нас до нових досліджень та пошуку відповідей на актуальні питання. Його життєвий шлях та наукова спадщина залишили невід'ємний слід в історії науки, і його принципи та відкриття залишаються актуальними і в даний час.

Мета роботи. Описати життєвий та науковий шлях видатного вченого Данила Овсійовича Альперна, його особисті якості та основні досягнення у науковій сфері.

Матеріали та методи. У процесі написання наукової роботи основний метод, який був використаний – теритичний (аналіз наукової та методичної літератури).

Результати та обговорення. Данило Овсійович Альперн, відомий учений і заслужений діяч науки, народився 15 грудня 1884 року у Харкові. Він відзначався як старанний і здібний учень ще з самого дитинства. Після закінчення гімназії із золотою медаллю вступив до медичного факультету Харківського інституту, де активно вів діяльність у студентському науковому гуртку на кафедрі загальної патології [1, с. 9].

Однією з його перших наукових праць була стаття про «Зміни морфологічного складу крові при гіперфункції мозкового придатку» (1921), за яку йому було присуджено винагороду Радою університету. Пізніше він захистив докторську дисертацію на тему "Матеріали до фізіології і патології мозкового придатку" [1, с. 9].

Після успішного захисту докторської дисертації, Данило Овсійович продовжив активно займатися науковою діяльністю і вчителювати в Харківському медичному інституті. Він публікував значну кількість наукових праць і статей, серед яких : «Учение о лихорадке» (1926), « Ревматизм в свете эксперимента» (1934), «Вегетативная нервная система и тканевой обмен» (1935), «Проблемы аллергической реактивности» (1936), « Химические факторы нервного возбуждения в организме человека» (1944), «Холинергические процессов патологии» (1963), «Гуморальная ауторегуляция в деятельности вегетативной нервной системы» (1935), «Аллергия и дестабилизация» (1940), «Гуморальные факторы реактивности нервной системы» (1949). Його роботи відзначалися глибоким науковим змістом і високим рівнем досліджень [1, с. 18].

Розширити свої можливості допомогли наукові дослідження під час закордонних стажувань в лабораторіях (Берлін, Відень), де вивчав експериментальну ендокринологію, патології обміну речовин та інші галузі [1, с. 17].

Особливу увагу він приділяв вивченню алергії, досліджуючи механізми регуляції алергічних реакцій та їх зв'язок з патологічною хімією у вогнищах запалення. Він також розширив уявлення про фізико-хімічну сутність запалення та його зв'язок з трофічною функцією нервової системи. Важливий внесок зробив у вивчення ревматизму і був обраний почесним членом Антиревматичного ліги Аргентини [2, с. 10].

Продовжуючи свої дослідження, Данило Овсійович Альперн звернув увагу на роль гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової системи у патогенезі алергії, що відкрило нові горизонти в розумінні цього явища. Його наукова школа

також зосередила увагу на вивченні ролі електролітних зсувів у порушеннях функції симпатичної нервової системи, а також на впливі ацетилхоліну, аденінових нуклеотидів і нуклеозидів на мікроциркуляцію та імунні реакції організму, а також показана дія препарату на основі цих компонентів при туберкульозному запаленні і деяких інших запальних захворюваннях очей (дослідження було виконано разом із співробітниками Офтальмологічного інституту імені Гіршмана). Його відкриття в області фізіології і патології нервової системи стали важливим кроком у розвитку медичної науки. Данило Овсійович Альперн залишив значний науковий спадок, відомий своїми вагомими внесками у вивченні алергії, запалення та інших патологічних процесів. Його ім'я стало символом високої дослідницької та наукової активності у світовій науці [3, с. 408-409].

Вирішувати проблеми ранового процесу, шоку і трофічних виразок вченому довелося не тільки теоретично, але і практично у хірургії і терапії воєнного часу, бо у роки Великої Вітчизняної війни він перебував в евакуації у складі інституту у Чкалові [1, с. 11].

Данило Овсійович також активно співпрацював з іншими науковцями та лікарями, обмінюючись досвідом і знаннями. Він був визнаний як авторитет у своїй галузі і часто запрошувався на міжнародні конференції та симпозиуми для виступів із доповідями. Під його керівництвом виконано 12 докторських і 40 кандидатських дисертацій. Велика кількість його учнів, серед яких Л. М. Туткевич, М. М. Транквілататі, Е. Н. Бергер, П. Т. Білосоров) отримали високі досягнення у науковій сфері [1, с. 13].

Надруковано більше 20 статей, які стосуються вегетативної нервової системи, дієнцефало-гіпофізарної системи, трофічної функції нервової системи, запалення [1, с. 11-12].

Науковець показав значення хронічної сенсibiliзації організму в розладах кровообігу зокрема патогенезі деяких форм гіпертензії. Давав належно визначення порушень обміну речовин, зокрема вуглеводного. У 1923р. було встановлено, що екстракти аденігіпофіза викликають еозинопенію.

Успішно використовують в клініці препарати гіпофіза при бронхіальній астмі, сінній гарячці, фліктенульозному захворювання очей та ревматизмі [1, с. 12].

На XV Міжнародному конгресі фізіологів були представлені нові клінічні та експериментальні дані щодо вегетативних асиметрій, що виникають внаслідок діяльності вегетативної нервової системи, на основі довготривалих досліджень з регулювання обміну речовин. Наукова та педагогічна діяльність Д. О. Альперна була поєднана з великою суспільною працею. Данило Овсійович був членом Вченої Ради Міністерства охорони здоров'я СРСР, а також займав посаду у правлінні Всесоюзного та очолював Харківське відділення Наукового товариства патофізіологів [4, с. 5].

Про талант Альперна говорить і його педагогічний підходи адже він був блискучим лектором. Зробив великий внесок у становлення патофізіології у медичних інститутах. З 1938р. видає новий підручник з патофізіології, у якому йде поділ на загальну та спеціальну частини. У подальшому його роботу перекладено і визнано в багатьох країнах (Східна Європа Латинська Америка, Китай та інші) [4, с. 5].

Висновок: Данило Овсійович Альперн є видатним ученим, який зробив вагомий внесок у розвиток медичної науки, зокрема у галузі патологічної фізіології. Його дослідження відкрили нові горизонти і зробили суттєвий вклад у розуміння патологічних процесів організму людини. Його наукова активність, плідна робота та великий інтелект дозволили стати визнаним авторитетом у медичній спільноті та залишити помітний слід у світовій науці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ніколаєва, О. В. Пам'яті Данила Овсійовича Альперна. Перші читання, присвячені Д. О. Альперну: «Актуальні питання патологічної фізіології»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (до 150-річчя кафедри загальної та клінічної патофізіології імені Д. О. Альперна) (Харків, 26 березня 2021 р.) / ред. кол. : О. В. Ніколаєва, І. Ю. Кузьміна, О. О. Шутова, О. М. Шевченко. – Харків : ХНМУ, 2021. – с. 9-15.

2. Скарбниця харківської медицини. Постаті : біогр. довід. / За заг. ред. В. М. Лісового. Харків: ХНМУ., 2015. 128с.

3. Ещенко, В. Е. Д. Е. Альперн — выдающийся патофизиолог и педагог. Вірні клятві Гіппократа: розповіді про тих, хто є взірцем для прийдешніх поколінь лікарів / за ред. В. М. Лісового, В. А. Капустника, Ж. М. Перцевої ; Харківський національний медичний університет. – Харків : ХНМУ, 2020. – 623 с.

4. Перцева, Ж. М. Відданість медицині, науці і улюбленій справі [до ювілею Д. О. Альперна]. Медичний університет: [Електронна газета колективу Харківського національного медичного університету]. – 2021. – № 17-18. – С. 5.

ОСВІТНЯ РЕФОРМА МУСТАФИ КЕМАЛЯ АТАТЮРКА 1924 РОКУ: ІСТОРІЯ ТА ВПЛИВ НА СУЧАСНІСТЬ

Яковець Ольга Євгеніївна,
Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу
Антощак Марина Миколаївна,
к.і.н., доцент
Бердянський державний педагогічний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. 29 жовтня 1923 року було проголошено Турецьку республіку. Засновником та першим президентом щойно створеної тоді країни став Мустафа Кемаль. За свою активну державотворчу діяльність він отримав прізвисько Ататюрк (батько турків). Після Першої світової війни, і без того слабка Османська імперія, опинилася на межі загибелі й була окупована військами країн членів Антанти. Незадоволений таким критичним станом речей, Ататюрк, разом зі своїми соратниками, 19 травні 1919 розпочав війну з окупаційними військами. Ця подія ввійшла в історію під двома назвами: «İstiklâl Harbi» (Війна за незалежність) та «Kurtuluş Savaşı» (Визвольна війна). Гаслом турецької боротьби за незалежність стала фраза «Ya İstiklal Ya Ölüm» (Незалежність або смерть). Боротьба тривала аж до 24 липня 1923 року та закінчилася підписанням Лозаннського мирного договору й деокупацією турецької території. Після створення нової держави кемалісти взялися за всебічні кардинальні перетворення, однією з яких стала реформа освіти. Цей комплекс змін та нововведень визначив шлях Туреччини на століття вперед. Закладені тоді принципи державної політики й сьогодні не втратили своєї актуальності.

Мета роботи. На основі аналізу доступної літератури визначити зміни, що відбулися в турецькій освіті 20-х-30-х років ХХ століття, спричинені освітньою реформою Мустафи Кемалю Ататюрка та прослідкувати їх вплив на сучасну освітню систему Туреччини.

Матеріали та методи. Дана тема не є популярною серед українських

науковців в галузі історії та педагогіки. Проте протягом багатьох років результати дослідження реформ Мустафи Кемалю Ататюрка висвітлюються в працях провідних зарубіжних (передусім, турецьких та казахстанських) й вітчизняних вчених: Ю. Секунова, Д. Єфанова, І. Черніков, З. Сулейманова, Дж. Рустам кизи Кючюк, Т. Хаджер, Д. Мухаббет та ін. Найбільше нашу увагу привернула стаття Зехри Сулейманової «Реформи Мустафи Кемалю».

Основними методами даного дослідження стали: аналіз, синтез, дедукція, індукція, порівняння, аналогія, узагальнення.

Результати та обговорення. В інтерв'ю французькому журналісту Морісу Перно 29 жовтня 1923 року Ататюрк сказав: «Наша політика, наші традиції, наші устремління будуть спрямовані на те, щоб Туреччина стала європейською країною, або точніше, країною, що орієнтується на Захід» [6, с. 5]. Лідер країни проголосив курс на європеїзацію своєї держави. Для здійснення обраного курсу потрібні кардинальні зміни у всіх сферах життя суспільства. Тому було вироблено та впроваджено низку реформ.

Вчені виділяють п'ять основних напрямів реформ Мустафи Кемалю: політичні перетворення, реформи суспільного життя, правові реформи, економічні реформи та реформи освіти [7, с. 132].

Модернізація системи освіти була ледь не першочерговою задачею, тому її реформування почалося вже в 1924 році.

Серед причин освітньої реформи Ататюрка головною була відсутність єдиної світської системи освіти. До початку цієї реформи в Туреччині існувало три типи шкіл:

- медресе (релігійні школи, в яких переважно вивчали Коран та вчили запам'ятовувати тексти);
- ідаді та султані (створені ще за часів Танзимату);
- коледжі та інші школи, які проводили навчання іноземними мовами і використовували сучасні на той час моделі навчання європейського зразка (переважно були іноземними й доступними лише людям з високим рівнем достатку) [6, с. 5].

Спричинив впровадження реформи й низький рівень освіченості більшості населення, а особливо жінок, через їхнє низьке становище в мусульманському патріархальному турецькому суспільстві; важка й застаріла османська мова, а також відсутність уніфікованого турецького алфавіту.

3 березня 1924 року був прийнятий закон № 430 «Про єдину освіту» [6, с. 5] – «Tevhidî Tedrisat Kanunu» [1, с. 234], який ініціював сам Ататюрк [2, с. 168]. 87-а стаття першої республіканської конституції, прийнятої 1924 року, зобов'язувала всіх турків опановувати початкову освіту в державних школах, незалежно від статі [6, с. 5]. Пізніше це право було закріплене в Цивільному кодексі «Türk Medenî Kanunu» 17 лютого 1926 року [7, с. 133].

Анастасія Сорокіна у статті «Реформи Мустафи Кемалю Ататюрка щодо прав та становища жінок» посилаючись на статтю А. Р. Ердема «Atatürk'ün kadına ve kadın eğitime verdiği önem» (Ататюрк надавав великого значення жінкам і жіночій освіті), коментуючи мету спільного навчання, написала так: «Змішане навчання мало на меті подолати сексистські установки відносно жінок, які існували у тогочасному суспільстві, а також реалізувати рівність статей, сформувати збалансовані особистості, підвищити соціальну згуртованість» [7, с. 133].

М. Ататюрк вважав, що модернізація та повноцінний розвиток Туреччини неможливі без правового зрівняння жінок й чоловіків. Це підтверджують його слова: «Суспільне життя, народ складаються із двох статей: чоловічої та жіночої. Чи можливо просувати лише одну із них? Чи можливо ігнорувати іншу стать та при цьому покращувати становище народу? Чи можливо, що, поки одна половина суспільства залишається прикутою до землі, інша може підніматися до небес? Немає сумніву, що кроки прогресу повинні здійснюватися обома статями разом, у дружній манері, щоб досягнути прогресу та оновлення. Якщо це станеться, то революція буде успішною» [4, с. 11], тому протягом 1926-1934 років турецькі жінки поступово здобули рівні з чоловіками права, зокрема, право отримувати освіту, у тому числі й вищу. Вже у 1927 році в Туреччині з'явилася перша юристка, а в 1930-му – перша жінка-суддя. Перша

членкиня муніципальної ради, перша лікарка і стоматологиня – 1926 року; пілотка й дипломатка – 1932 року; депутатка парламенту – 1935 року. [7, с. 132].

Про особливу повагу першого турецького президента до жінок свідчать ці дві його цитати: «Все, що ми бачимо на землі, – робота жінок» [3, с. 1268], «О героїчна турецька жінко! Ти заслуговуєш не на те, щоб повзати по землі, а щоб піднятися на своїх плечах до неба» [3, с. 1268].

Важливим кроком на шляху до модернізації Туреччини в цілому й турецької освіти зокрема Ататюрк вважав секуляризацію. Ще в березні 1923 року (до заснування Турецької Республіки) він виступив з промовою про негативний вплив релігійного (ісламського) мислення на суспільство та державу: «Ми повинні визнати, що в усьому суспільстві ісламського світу завжди панували неправильні погляди, і тому ісламські країни від Сходу до Заходу були попрані ворогами і потрапили у ланцюги ворожого рабства» [7, с. 132]. У 1927 році секуляризаторський курс став офіційним і з часом був сприйнятий та навіть отримав підтримку в турецькому суспільстві [7, с. 132].

Турецька освіта стала світською, секуляризованою. Більше того, всі медресе були взяті під контроль Міністерством освіти. У 1933 році було відкрито Стамбульський університет та Інститут вищого землеробства. Вся освіта від початкової до вищої стала загальною. Навчальний рік у Туреччині тепер починався у другій половині вересня і тривав до середини червня, в залежності від того, де знаходиться школа: в селі чи в місті. Обов'язкова шкільна освіта тривала 5 років, з 1997 року – 8, а з 2012 року – 12 (з 6 до 18 років) [8, с. 41]. В рамках реформування турецької мови в 1928 році на основі латинського було створено сучасний турецький алфавіт. Це полегшило освітній процес і зробило освіту ще більш доступною .

Висновки. У ході дослідження ми дійшли висновків, що зміни в освіті зокрема, й весь комплекс реформ проведених Ататюрком у період з 1923 до 1939 року загалом, створили нову Туреччину: демократичну світську республіку. Надання прав жінкам, зокрема на освіту – небачений до того крок

для більшості, якщо не всіх мусульманських країн. Без перебільшення – це революційний прорив, що став можливим у тому числі й завдяки секуляризації. Ця реформація й досі є основою державної політики Турецької республіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ayçan Ş., Ayçan N. Türkiye'de Kadın Eğitime Bir Bakış. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi – Özel Sayı*. 2018. No. 1. S. 233–241.
2. Beyoğlu S. *Tedrisat Kanunu ve Kadın. Bir insan-I Selim: kitap / prof. dr. Azmi Özcan'a Armağan*, 2016. S. 165–176.
3. Erdem A. R. Atatürk'ün kadına ve kadın eğitimine verdiği önem. *Belgi*. 2015. I. № 9. s. 1266–1277.
4. Ergun A., Ayata A. Atatürk ve Türk Kadını. *Erdem*. 1998. Cilt № 11. Sayı № 31. S. 11–12.
5. Бісенбаєв А. Ататюрк. [<http://sesna.hypermart.net>. (дата звернення 14.04.2024)].
6. Пандазі А. Розвиток освіти та науки в Туреччині (у другій половині XIX – першій третині XX ст.). [<https://naurok.com.ua/lekciya-rozvitok-osviti-ta-nauki-v-turechchini-u-drugiy-polovini-hih-pershiy-tretini-hh-st-145256.html>. (дата звернення 13.04.2024)].
7. Сорокіна А. А. Реформи Мустафи Кемаля Ататюрка щодо прав та становища жінок. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. Одеса: Молодий вчений, 2023, № 12, С. 131-137.
8. Сулейманова З. Реформи Мустафи Кемаля. [<https://cyberleninka.ru/article/n/reformy-mustafy-kemalya/viewer>. (дата звернення 11.04.2024)].

CULTUROLOGY

МИКОЛА ЛИСЕНКО У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX - ПОЧАТКУ XX СТ.

Кінд-Войтюк Наталія Василівна

к.і.н., доцент

Зінчук Анастасія Романівна

Любитовець Ірина Сергіївна

Студентки 2 курсу

Факультет історії, політології та національної безпеки

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ./Introduction. Українська музика другої половини XIX - початку XX століття стала невід'ємною складовою побутово-реалістичного театру, доповнювала його психологічну дію, чіткіше окреслювала людські характери, надавала усьому творові національного колориту. Етнографічний аспект на сцені залишався довше, не лише через обмеження. Тут велику роль відіграла української народна творчість.

Мета роботи. / Aim. Розкрити внесок Миколи Лисенка у розвиток української культури.

Матеріали та методи. /Materials and methods.Методологічні засади тез ґрунтуються на принципах історизму, наукового об'єктивного підходу до висвітлення теми, системності, діалектичного розуміння історичного процесу.

Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності, системного підходу як одні з головних умов науковості будь-якого дослідження. Методами дослідження виступають: метод порівняння, історико-хронологічний метод, метод узагальнення фактичного матеріалу, структурно-логічний метод, біографічний метод, який використовується при створенні синтетичних досліджень. Також використано

джерелознавчі методи: класифікація джерел, формування їх комплексів, внутрішня і зовнішня критика, порівняльний аналіз.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Українська музика пронизує всі музичні твори, будучи основою не лише для оперних композицій, таких як «Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського, «Катерина» Аркаса, «Підгоряни» Вербицького та інших, але й для фортепіанних композицій та камерних вокальних творів, таких як сонати, елегії, ноктюрни, вальси, польки, романси Сокальського, Воробкевича та звичайно Лисенка [1, 360].

Складаючи музику для хорового виконання, композитори використовували народні обрядові мелодії, такі як щедрівки, купальські та весільні пісні. Це сприяло піднесенню української пісні на рівень високої професійної майстерності, про що свідчать такі твори, як «Ой закувала та сива зозуля» Ніщинського та «Туман хвилями лягає». Творчість Тараса Шевченка також була великим натхненням для композиторів, їхня музика звучала у його опер, кантат, солоспівах, хорах, романсах.

Народна музика повільно входила у сферу професійного мистецтва. Першими композиторами з цього регіону були переважно люди з духовного середовища, які отримували музичну освіту у духовних школах. Їхня підготовка обмежувалася знаннями канонічних творів для церковного співу, тому використання народної пісні у їх творчості протягом довгого часу мало лише випадковий характер.

У другій половині XIX століття розвиток професійної музики як на східних, так і західних українських землях відбувався в двох напрямках. З одного боку, цей процес включав вдосконалення музичної техніки та адаптацію світових досягнень у музичній культурі. З іншого боку, відбувалося збирання, вивчення та творче використання багатой спадщини національної народної музики. На цьому шляху творці української професійної музики досягли вагомих успіхів, але для того, щоб вона зайняла своє місце потрібна була людина, здатна віднести національну музику до вершин мистецтва. Таку роль в Україні відіграв Микола Лисенко — великий композитор і основоположник

української класичної музики [3].

Микола Лисенко народився 10 березня 1842 року в селі Гриньки на Полтавщині у родині поміщика Віталія Романовича Лисенка. Після отримання домашньої освіти переїхав до Києва, де спочатку навчався в пансіоні Вейля, а потім – у пансіоні Гедуена, де дітей готували до вступу в гімназію.

У 1855 році Микола вступив до 2-ї Харківської гімназії. Поступово він набув популярності як піаніст, його запрошували на вечори та бали, де він виконував твори Моцарта, Бетховена, Шопена. У весні 1859 року Микола Віталійович успішно закінчив гімназію, отримавши срібну медаль. Того ж року разом із своїм двоюрідним братом вступив на природничий факультет Харківського університету. Проте через рік їхні батьки переїхали до Києва, і брати перевелися в Київський університет [10].

Уже на студентських роках Микола Лисенко зібрав навколо себе шанувальників музики і створив студентський хор, який виконував переважно українські народні пісні, записані та опрацьовані ним самим [4]. Після завершення навчання на природничому факультеті та захисту магістерської дисертації, Лисенко вирішив присвятити себе музичному мистецтву.

Протягом 1867—1869 років Микола Віталійович навчався у Лейпцігській консерваторії. Він створив значну кількість творів: дві збірки народних пісень для голосу з фортепіанним супроводом, ряд романсів на вірші Т. Шевченка, струнний квартет, тріо для двох скрипок і альту, увертюру на тему народної пісні «Ой запив козак, запив», а також «Юнацьку симфонію» та «Українську сюїту у формі старовинних танців на основі народних мелодій» [11].

Після завершення навчання у консерваторії М. Лисенко повертається до Києва, де швидко здобуває визнання як віртуозний піаніст і видатний педагог. Він організовує хор зі шанувальників музики та влаштовує концерти, на яких виконує слов'янські народні мелодії. Займається записом народних пісень, зокрема від співачки Меланії Загорської, та знайомиться з відомим кобзарем Остапом Вересаєм [8]. У 1872 році він представляє свій перший завершений музично-сценічний твір - «Чорноморці». Через деякий час створює оперу на

основі повісті Миколи Гоголя "Різдвяна ніч".

У 1874 році Лисенко вирушає до Петербурга для навчання у професора Петербурзької консерваторії. Після повернення до Києва у 1876 році розпочинається найбільш продуктивний період його творчості, під час якого він працює над наступними творами з циклу «Музика до «Кобзаря»». У 1880-ті роки Лисенко займається оперним жанром. Він створює оперу "Наталка Полтавка" і героїко-історичну народну музичну драму "Тарас Бульба". Остання стає високим досягненням української оперної музики до Великої Жовтневої соціалістичної революції [6]. Крім того, Лисенко звертається до вокальної музики, створюючи романси на вірші відомих поетів, такі як Гейне, Франко, Чайка, та інші.

Висновки./Conclusions. Новим етапом у творчості Миколи Лисенка стала кантата «На вічну пам'ять Котляревському», опери «Пан Коцький», «Зима й Весна», «Сапфо», а також ряд мініатюр для фортепіано. Протягом усієї композиторської діяльності Лисенко раз у раз звертався до творчості Шевченка. Він написав музику більше як до 80 його поетичних творів. Видатну роль Микола зіграв як диригент, педагог, організатор хорових та інструментальних колективів і як засновник музично-драматичної школи в Києві.

Кращим показником цінностей є те, що Лисенка любило українське суспільство і визнавало його творчість великим внеском до капіталу національного життя. Це вища нагорода, може заслужити творець мелодій, створювач музичних образів [11].

ДЖЕРЕЛА

1. Архімович Л., Гордійчук М. М. В. Лисенко. Життя і творчість. К., 1952, 1963, 1992.
2. Державний музично-драматичний інститут ім. Лисенка, 1903-1918—1928.
3. Збірник Музею діячів науки та мистецтва України. Т. 1. Київ: б. в., 1930.

4. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. – 1941 р.): матеріали до біобібліографічного словника / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; ред. кол.: Г. В. Боряк, Л. А. Дубровіна (голова), В.І. Попик та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2017. С. 287.
5. Колесса Ф. Спогади про Миколу Лисенка. Львів: Вільна Україна, 1947. 64 с.
6. Кривусів-Борецький В. Батько української музики — Микола Лисенко.[Київ]: Вид. т-во «Дзвін», 1920.
7. Кривусів-Борецький В. Батько української музики — Микола Лисенко. Київ: Вид. т-во «Дзвін», 1920.
8. Микола Лисенко: бібліографія: наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури і туризму України, Нац. парлам. б-ка України, Мемор. музей М. В. Лисенка (МВДУК) ; упоряд.: І. О. Негрейчук та ін. Харків: Фоліо, 2009. 221 с.
9. Музичне краєзнавство Полтавщини : від витоків до сьогодення / Укл: Лобач О. О., Халецька Л. Л. Полтава: Полт. обл. ін-т післядипл.педагогіч. освіти, 2009. 360 с. С., 2009. 360 с.
10. Незабутні постаті / [Авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк ; Ред. кол.: В.В. Скопенко. Київ: Світ успіху, 2005. С. 33-34.
11. Петлюра, Симон. Пам'яті М. Лисенка. Музика, 1992.
12. Чаговець В. М. В. Лисенко. Київ: Мистецтво, 1949. 27 с.

LITERATURE

ЧИТАБЕЛЬНІСТЬ ТЕКСТУ НЕПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ТА ЇЇ ПРОБЛЕМАТИКА

Якубова Мар'яна Олександрівна

Студент

Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація Мета статті розглянути актуальну читабельність неперіодичних видань та засоби досягнення в сьогоденні читачем необхідного максимального комфортного отримання інформації в друкованому вигляді видань та електронного. Читання неперіодичних видань таких як книг має бути легким, швидким і зручним для сприйняття. Ці ж правила використовуються і для періодичних видань, до того ж пошук потрібної інформації, формування кола читачів в кожному випадку має бути раціональним і зручним. Метою даного дослідження можна позначити аналіз основних форм неперіодичного видання та визначення головних якостей, аналіз та осмислення суми книги, виокремлення алгоритму сприйняття книги, вивчення основної характеристики текстового поля, що впливає на зручність його сприйняття для читача.

Ключові слова: Дизайн неперіодичних видань, композиційно-графічна модель, верстка книги, візуальне сприйняття.

Попередні дослідження по читабельності тексту неперіодичних видань та її проблематиці стосувались проблеми пов'язаної зі зручністю візуального сприйняття типографського набору та читання шрифтів. Однак чітких досліджень стосовно візуального сприйняття неперіодичного видання в цілому не було проведено. Істотними особливостями підходу до проблеми візуального сприйняття полягла в тому, що до традиційного поняття «розбірливість

шрифту» і «легкість читання тексту» додалось поняття «зручність читання неперіодичного видання». Саме поняття в цілому визначає в цілому зручність читача в користуванні книгою, брошурою чи листівкою, тобто виокремлювати, привертати увагу до необхідної головної інформації.

В даній статті головне питання поставлене так: «Чи має сенс займатися подальшим вивченням форм книг та брошур?». В будь-якому випадку Інтернет видання складають одну з основних частин сьогодення, оскільки електронні видання взяли свій початок саме із звичайної книги. На думку сучасних знавців історії друковані неперіодичні видання занадто рано списувати з рахунків. «Друковані засоби масової інформації увійшли в своє п'яте століття існування і продовжують своє існування в еру технологій». Пророцтва про кінець неперіодики висловлених багаторазово на протязі останнього десятиліття виявились завідома неспроможними. Гадаю, паперові видання – будуть завжди. Основною перевагою все ж є практичні зручності в побуті: легкість у фізичному плані, просте та незалежне зберігання, можливість читати в різних умовах, повна незалежність від електроенергії – зробили їх незамінними. Також варто брати до уваги і простий інтерес до великої кількості людей до паперових форм видання.

На даний момент друковані неперіодичні видання змушені функціонувати в жорстких конкурентних умовах. Друковані та електронні ЗМІ перебувають в постійній боротьбі за схильність читача. Заради збереження наявної читацької аудиторії та залучення нових читачів, друкованим виданням необхідно якомога найбільш ефективно використовувати свої переваги та ресурси. Тому, одним із таких ресурсів є зручність візуального сприйняття видання, характеристик та ергономіки.

Основною цілю цього дослідження можна позначити аналіз основних форм неперіодичного видання та визначення головних якостей, аналіз та осмислення суми книги та брошури, виокремлення алгоритму сприйняття книги та брошури, вивчення основної характеристики текстового поля, що впливає на зручність його сприйняття для читача.

Зазвичай при верстці неперіодичного видання постає питання про оформлення тексту для максимальної зручності його прочитання (читабельності). Багато відомих видавництв мають власні веб-ресурси, де також постає задача читабельності і деякі правила зі створення її потрібно враховувати також.

Для вебресурсу використовуються зазвичай шрифти без зарубок (ще їх називають Sans Serif або рубані). Класичними прикладами є Arial, Verdana,Tahoma і інші. На екранах моніторів, що мають набагато меншу діагональ, ніж друковані матеріали, зарубки на краях букв заважають читанню. Класичний шрифт із зарубками, який погіршує читабельність - Times New Roman, але він добре підходить для друку паперового видання.

У переважній більшості випадків зручніше за все читаються кеглі 10-12. Шрифти більшого або більш дрібного розміру уповільнюють читання і тому підвищують стомлюваність читачів. Виняток можуть становити сайти для літніх людей. Вони володіють слабким зором, тому для ресурсів з подібною аудиторією варто збільшити розмір до шрифту до 12-14, а також переконатися, що рядки розділяє достатній інтервал.

Не рекомендується використовувати велику різноманітність накреслень, кольорів і розмірів шрифтів. Це дратує читачів сайтів та книг. Якщо потрібно виділити якісь фрази, тези або абзаци в тексті, то можна використовувати жирний шрифт, курсив або будь-який інший єдиний стиль для виділення.

Рекомендується вирівнювати тексти для сайтів тільки по лівому краю. Дослідження показують, що нерівні праві краї колонок тексту допомагають людям фіксувати погляд, збільшують швидкість читання і покращують сприйняття тексту. Тому не варто вирівнювати абзаци по обох краях, роблячи всі рядки однакової довжини. Ще гірший варіант - вирівнювання тексту по центру. Особливо, це стосується рядків різної довжини.

Важливо уникати абзаців тексту великими літерами. Дослідження показують, що читати його важче. Та й виглядає це так, як ніби ви кричите в очі своїм користувачам. Це правило діє для обох випадків видань.

Колонки тексту, що мають ширину більш 50-70 символів читати важко. Не дарма брошури видання не роблять рядки довгими і друкують тексти в кілька колонок. Також варто передбачити можливість верстки, що перешкоджає довільному подовженню рядків тексту на широких моніторах.

Висока контрастність тексту і фону збільшує читабельність. Для відбиваючих світло поверхонь, такі як папір, найкращим є поєднання чорного тексту і білого тла. Для випромінюючих світло поверхонь, якими є екрани комп'ютерних моніторів, навпаки, кращий варіант - світлий текст і темний фон. У зворотному випадку світло, що випромінюється світлим фоном, заважає оку фіксувати погляд на темних ділянках тексту.

Однак, світ друку створив таку інерцію, що темний текст на світлому тлі став фактично стандартом і для комп'ютерного світу, так що практично завжди доводиться йти за цією традицією.

Крім того, існує думка, що темні сайти, незважаючи на більш контрастний текст, мають меншу конверсію, оскільки похмурі тони відштовхують користувачів. Це ще один додатковий голос за темний текст і світлий фон.

Висновки

Отже, на мою думку вплив читабельності тексту неперіодичних видань надто важливий для сприйняття читачем тексту, що не доцільно ігнорувати її засоби для досягнення цілей. Неперіодичні видання в сучасному світі використовуються у всіх верствах населення і користуються попитом будь то Інтернет видання чи книга.

Вибір електронного формату чи паперового залежить від вподобань конкретної особи і від грамотного композиційного рішення, яке здатне до заохочення зміни вибору формату.

Таким чином протистояння форматів видань стає дедалі гострішим і тісно пов'язане з розвитком комп'ютерного забезпечення, уважністю видавництва та їх бажанням заволодіти більшою кількістю постійних читачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Преса та її попередники. К., 1969
2. Креслення, рисунок, композиція : навч. посіб. / Т. М. Клименюк ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т "Львів. політехніка". – Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. – 344 с. : іл. – Бібліогр.: с. 336 (11 назв). – ISBN 978-617-607-339-0
3. Основи об'ємно-просторової композиції : навч. посіб. / Ю. В. Ідак, Т. М. Клименюк, О. Й. Лясковський ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Львів. політехніка". – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2014. – 212 с. : іл. – Бібліогр.: с. 207-209 (55 назв). – ISBN 978-617-607-649-0

POLITICAL SCIENCES

ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кордонова Дар'я Андріївна

Студентка

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова

Вступ./Introduction. В сучасному світі цифрові технології відіграють ключову роль у всіх сферах життя, включаючи політику та міжнародні відносини. Зростання інтернет-підключених пристроїв, швидкість інформаційного обміну та доступ до соціальних мереж змінили спосіб, якими держави спілкуються та ведуть свою зовнішню політику. Ця нова парадигма, відома як цифрова дипломатія, відкриває широкі можливості, але також створює нові виклики для міжнародних відносин.

Цифрова дипломатія визначається як застосування цифрових технологій у зовнішній політиці та дипломатії з метою досягнення політичних цілей. Вона охоплює широкий спектр інструментів, від використання соціальних мереж для спілкування з громадськістю до застосування кібероперацій у вирішенні міжнародних конфліктів.

Ціль роботи./Aim. Ціль даної роботи полягає у вивченні та аналізі сучасного стану цифрової дипломатії в контексті міжнародних відносин з метою розкриття її еволюції, викликів та перспектив розвитку. Головною метою є сприяння глибшому розумінню важливості цифрової дипломатії в сучасному світі та її впливу на формування міжнародного порядку.

Матеріали та методи./Materials and methods. Цифрова дипломатія стала одним із найбільших трендів сучасної міжнародної політики. Вона означає використання соціальних мереж офіційними органами держави задля

досягнення зовнішньополітичних цілей, покращення іміджу та підтримки репутації на міжнародній арені. Цифрова дипломатія є одним з підвидів публічної дипломатії – зусиль країни з м'якого впливу на світову спільноту через комплекс культурних, спортивних і наукових заходів. До неї також застосовуються такі синонімічні назви, як е-дипломатія, кібердипломатія, мережева дипломатія, нова публічна дипломатія та дипломатія 2.0.

Історія цього явища сягає корінням 1984 року, коли вчений Аллен Хансен оприлюднив дослідження діяльності Інформаційного агентства США та відкрив науковий дискурс про публічну дипломатію в комп'ютеризованому світі. У 1994 році відбувся перший офіційний обмін електронними листами між головами держав: ними стали президент США Білл Клінтон і прем'єр-міністр Швеції Карл Більдт. У сучасному світі, де технології швидко розвиваються і інформація легко доступна, дипломатія також перетворюється на цифрову. Цифрова дипломатія відкриває нові можливості для спілкування, співпраці та вирішення міжнародних конфліктів.

Спільні веб-сайти, соціальні мережі та інші онлайн-інструменти дозволяють державам ефективно спілкуватися зі своїми громадянами та партнерами за кордоном. Однак разом з новими можливостями приходять і нові виклики, такі як кібератаки та дезінформація. Незважаючи на це, цифрова дипломатія відкриває безліч можливостей для міжнародних відносин. Вона дозволяє залучати громадян до дискусій з питань зовнішньої політики, сприяти культурній дипломатії та розвивати міжнародні відносини через співпрацю у віртуальному просторі.

Розвиток цифрової дипломатії - це не просто новий інструмент у сфері міжнародних відносин, але і нова реальність, з якою держави та міжнародні організації повинні вміло маневрувати. Вона відкриває безліч можливостей для співпраці та спілкування, але вимагає також великої уваги до забезпечення безпеки та конфіденційності даних. Тому розвиток цифрової дипломатії варто сприймати як виклик та можливість для подальшого розвитку міжнародних відносин у цифрову епоху.

Розвиток веб-сайтів міністерствами іноземних справ, посольствами та делегаціями міжнародних організацій на даний час є стандартною практикою. Соціальні мережі стали ще важливішим інструментом дипломатії. Таке всесвітнє поширення онлайн-каналів принесло з собою хвилю відкритості та прозорості, якої ніколи не було раніше. Основні відмінності від класичної публічної дипломатії полягають у ширшому доступі до інформації, більшій взаємодії між окремими особами та організаціями та більшою прозорістю.

Основною метою застосування цифрової дипломатії, як важливого інструменту м'якої сили будь-якої держави є, насамперед, забезпечення внутрішньої стабільності та безпеки, а також просування власного зовнішньополітичного курсу. Крім того, з'явилися нові виклики для цифрової дипломатії на тлі останніх суспільнополітичних та суспільно-економічних подій (зустрічається також термін «віртуальна дипломатія»):

- інтерпретація та розуміння справжніх намірів та установок інших сторін у форматі обговорення на відеоконференціях (ще більш серйозним стає це питання, коли обговорюється тема врегулювання конфліктних ситуацій та визначення характеру відповідальності за той чи інший крок);
- персоналізація спілкування (обмеження викликані, зокрема, неможливістю проведення неформальних бесід у рамках традиційних дипломатичних майданчиків та звуженням простору для здійснення дипломатичних маневрів);
- робота з базами даних та інформацією (розширення можливостей отримання несанкціонованого доступу до конфіденційної документації та зламування системних сховищ);
- формулювання зовнішньополітичних пріоритетів (фокусування на обліку національних цілей та завдань на рівні місцевих спільнот);
- значення та роль державного регулювання (посилення залучення державних інститутів у ключові процеси суспільного життя);
- забезпечення стійкості та солідарності (необхідність переформулювання механізмів та способів продукування суспільної довіри та

життєздатності цінностей).

Як базові умови становлення цифрової дипломатії на сучасному етапі можна відзначити такі:

- підтримання привабливості політичного образу держави (а також перших осіб та впливових політичних лідерів) всередині країни та за кордоном;
- конструювання успішного політичного позиціонування осіб, які ухвалюють важливі політичні рішення;
- забезпечення авторитетності власних зовнішньополітичних проєктів;
- оперування перевіреними даними та правдивою інформацією, що демонструє готовність вибудовувати відкриті стосунки, засновані на довірі.

Однак сьогодні як ніколи високо оцінюється здатність держав слідувати задекларованим принципам та демонструвати відповідальність за дії, що вживаються. У контексті проблем та питань цифрової дипломатії це створює додаткові складнощі на тлі диверсифікації інструментарію отримання несанкціонованого доступу до особистої інформації, збільшення кількості вчинених у кіберпросторі злочинів, розуміння існуючих у законодавстві (міжнародному та національному) прогалів, розповсюдження потенційно конфліктних та неправдивих відомостей. Тобто, цифрова дипломатія в широкому розумінні-це використання можливостей мережі Інтернет і інформаційно-комунікаційних технологій для вирішення дипломатичних завдань.

Проаналізувавши сутність цифрової дипломатії, можна виділити напрями, де вона може стати ефективним ресурсом: по-перше, в галузі управління інформацією, по-друге, така дипломатія дозволяє здійснювати аналіз колосального обсягу інформації для використання у політичних прогнозах і стратегічному плануванні.

Основним інструментом здійснення цифрової дипломатії є соціальні мережі. Їх потенціалом є те, що власники акаунтів одночасно стають постачальниками, споживачами та розповсюджувачами інформації. Facebook-дипломатія та Twitter-дипломатія створюють сприятливе політичне середовище

для просування національних інтересів, дослідження громадської думки та вирішення суспільних проблем шляхом роботи з цільовими групами.

Серед соціальних мереж Twitter або X є важливим каналом політичної комунікації. Так, журналістка Єва Гардер вважає, що серед всіх соціальних мереж в світі саме Twitter (X) є найбільш розповсюдженим в країнах Європи і США. Вона стверджує, що ця соціальна мережа розробляє новий метод управління зовнішньополітичними відносинами між країнами. Маттіас Люфкенс, вивчаючи дипломатію в соціальних мережах, запропонував ввести термін «твіттер-дипломатія» для характеристики її використання главами держав, керівниками міжнародних урядових організацій та дипломатами для зближення позицій з міжнародних питань.

Дослідження BCW (Burson Cohn & Wolfe) 2018 р. визначило 951 акаунтів в Twitter, з яких 372 особистих і 579 інституційних акаунти - голів держав і урядів, а також міністрів закордонних справ 187 країн. Імплементуючи власну політику в інтернет-середовище, міністерства закордонних справ, консульства, дипломатичні представництва, міністри закордонних справ, а особливо голови держав мають змогу розширити межі свого спілкування і дізнатись більше про думку та настрої громадянського суспільства. Таким чином, фактично стираються кордони в спілкуванні з громадськістю, як власної країни, так і за кордоном.

Результати та обговорення./Results and discussion. Оцінюючи розвиток цифрової дипломатії в контексті міжнародних відносин, було доведено значущість не лише нових технологічних рішень, але й врахування етичних та правових аспектів її застосування, а отже глобальність та актуальність цієї теми на сучасному етапі.

Висновки./Conclusions. Цифрова дипломатія стала невід'ємною частиною сучасних дипломатичних відносин. Основи дипломатії залишаються незмінними, хоча на сьогодні багато що виражається через цифрові канали.

Цифровізація в цій сфері прискорюватиметься, водночас сфера цифрової дипломатії потребує упорядкованості в міжнародному праві, також існує багато

ризиків, один з яких-витік закритої дипломатичної інформації. Подібні недоліки потребують ретельного опрацювання механізму здійснення подібного роду зовнішньополітичних відносин. Важливо також враховувати етичні та правові аспекти застосування цифрової дипломатії, щоб запобігти можливим ризикам та забезпечити її ефективність у сучасному світі.

У цілому, розвиток цифрової дипломатії варто сприймати як виклик та можливість для подальшого розвитку міжнародних відносин у цифрову епоху. Лише за умови врахування всіх аспектів та прийняття відповідних стратегічних рішень, цифрова дипломатія може стати ключовим інструментом для сприяння мирному та стабільному розвитку світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Особливості залучення соціальних мереж. 2021. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2020/may/21648/doroshkopy713_0.pdf.
2. Роль цифрової дипломатії в сучасній зовнішній політиці держави. 2020. URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Okladna_Stetsenko15.pdf
3. Українська цифрова дипломатія: інформаційний фронт держави в соціальних мережах. 2022. URL: <https://adastra.org.ua/blog/ukrayinska-cifrova-diplomatiya-informacijnij-front-derzhavi-v-socialnih-merezhah>
4. Шевель І. П. Дипломатія під час пандемії COVID-19: її роль та наслідки у сфері дипломатії та міжнародних відносин. 2021. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/218775/218426>.
5. The Digitalization of Diplomacy: Toward Clarification of a Fractured Terminology. 2018. URL: <https://www.qeh.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-08/DigDiploROxWP2.pdf>

ІНСТРУМЕНТИ OSINT В СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Корнєєв Костянтин Андрійович

Студент 2го курсу магістратури

Приватне акціонерне товариство

Вищий навчальний заклад

Міжрегіональна Академія управління персоналом

Вступ. / Introductions. «Хто володіє інформацією, той володіє світом». Ця фраза не втрачає актуальності з XIX сторіччя, а зі стрімким розвитком цифровізації та інформаційних технологій у XXI сторіччі сутність цієї фрази набуває фактичних обсягів.

У сучасному світі інформаційні технології відіграють ключову роль у формуванні та реалізації всіх сфер державної політики, зокрема й інформаційної, а також геополітичних питань. Один із важливих інструментів, який дозволяє забезпечити доступ до різноманітної інформації для аналізу та прийняття рішень, - це інструменти здобуття інформації з відкритих джерел (OSINT). Особливо актуальною стає їхня роль у сфері державної інформаційної політики та інформаційної безпеки. У даній роботі досліджується використання інструментів OSINT в Україні з метою розкриття їхнього потенціалу, викликів та перспектив.

Ціль роботи. / Aim. Метою даної роботи є аналіз використання інструментів OSINT у сфері державної інформаційної політики в Україні. Дослідження спрямоване на визначення можливостей, викликів та перспектив використання цих інструментів для ефективного управління інформаційними процесами на рівні держави.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У даній роботі будуть використані дані, отримані з відкритих джерел, такі як наукові статті, законодавчі акти, звіти та інші документи, що стосуються державної інформаційної політики в Україні та OSINT. Для аналізу використовуватимуться методи документального аналізу та порівняльного

аналізу.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Використання відкритих даних та інструментів Open Source Intelligence (OSINT) стає все більш важливим компонентом державної інформаційної політики України, особливо в контексті забезпечення національної інформаційної безпеки та боротьби з дезінформацією. Основні засади використання інструментів OSINT у державній інформаційній політиці України ґрунтуються на наступному:

1. Доступність, відкритість: Урядові та спеціальні служби України можуть здійснювати систематичний збір відкритої інформації з різних джерел, таких як соціальні медіа, відкриті джерела новин, веб-сайти, блоги, форуми тощо.

2. Аналіз: Важливо відфільтрувати та проаналізувати зібрану інформацію для виявлення ключових тем, трендів, потенційно небезпечних ситуацій або загроз.

3. Достовірність: Перш ніж використовувати інформацію з відкритих джерел, важливо перевірити її достовірність та автентичність. Це може включати перевірку джерела, перевірку контексту та використання додаткових засобів перевірки фактів.

4. Моніторинг: Використання інструментів OSINT дозволяє відстежувати суспільні настрої та інформаційну обстановку як в Україні, так і в світі. Це допомагає уряду приймати обґрунтовані рішення щодо певних подій або ситуацій.

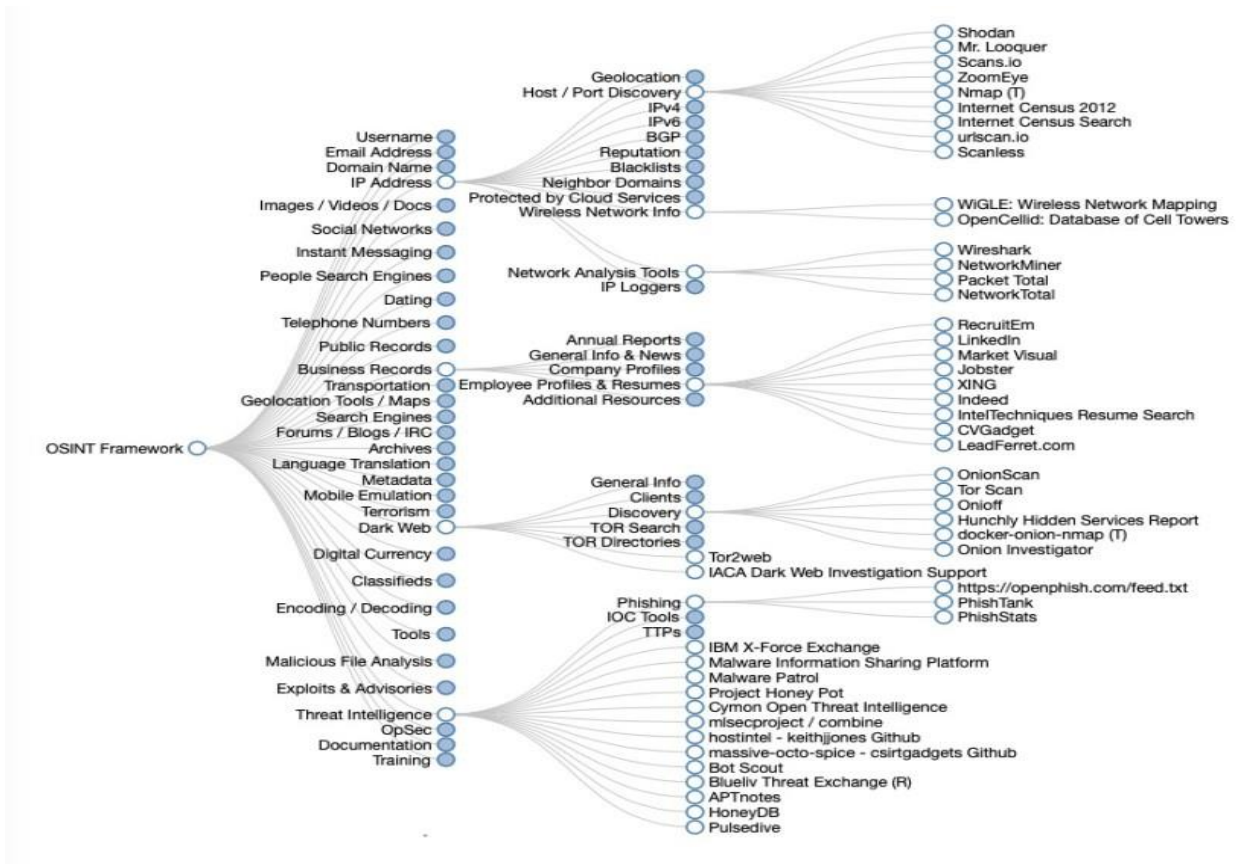
5. Безпековість: Оскільки дезінформація та фейкові новини стають серйозною загрозою, уряд може використовувати інструменти OSINT для виявлення, відстеження та реагування на дезінформаційні кампанії.

6. Співпраця з громадськістю та міжнародними партнерами: Уряд може активно співпрацювати з громадськістю та міжнародними партнерами у сфері використання інструментів OSINT.

7. Захист особистих даних та приватності: Під час збору та використання відкритої інформації важливо дотримуватися принципів захисту особистих даних та приватності громадян, які закріплені в національному та

міжнародному законодавстві.

Наразі існує так званий «OSINT Framework», який визначає основні джерела збору та аналізу даних.

Мал. 1. Рамкова схема інструментів OSINT

Збір інформації з відкритих джерел перетинається з багатьма інформаційними дисциплінами. Геопросторова розвідка (GEOINT) тепер може бути класифікована як OSINT завдяки комерційним супутникам, які тепер здатні надавати повітряні знімки на рівні з можливостями, які раніше надавалися лише засекреченими платформами збору даних. OSINT також можна віднести до розвідки людським ресурсом (HUMINT). OSINT також можна класифікувати як розвідку сигналів (SIGINT). Збір даних у соціальних мережах (SOCMINT) дає змогу отримати уявлення про погляди та перспективи людини. Збір даних у соціальних мережах може передбачати електронний збір багатьох записів, які просіюються за допомогою технічних засобів для виявлення взаємодій або повідомлень, що становлять критичний інтерес.

Міністерство культури та інформаційної політики України (далі за текстом - МКІП), в минулому Міністерство інформаційної політики (далі за текстом - МІП), забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері, зокрема забезпечує інформаційний супровід проєктів та програм для громадськості, ЗМІ. МКІП залучає кошти неурядових організацій на реалізацію цих проєктів, в яких навчають використанню та активно використовують інструменти OSINT. Перелік проєктів представлений в табл. 1.

Таблиця 1

Проєкти за підтримки МІП/МКІП України

Назва проєкту	Опис
Посібник з Верифікації «Verification book»	Містить покрокові інструкції щодо того, як під час надзвичайних ситуацій працювати з контентом, отриманим від читачів.
Проєкт «Україна. Гідність. Свобода. Креативність»	Мета – у короткій, цікавій та доступній формі інформувати світ про нашу державу та її досягнення. Створення буклету є результатом взаємодії Міністерства закордонних справ, МІП та Production Hub StratComUA.
Випуск аналітично-правового дайджесту «Крим без правил: переміщення цивільного населення Російської Федерації на окуповану територію України»	Дайджест підготовлено Регіональним центром прав людини, Українською Гельсинською спілкою з прав людини та експертно-аналітичною групою «CHROT».
Проєкт навчання технікам та методикам Open Source Intelligence (OSINT)	За підтримки Міністерства інформаційної політики України та фонду European Endowment for Democracy реалізовується проєкт навчання технікам та методикам (OSINT), які нині використовуються найбільш популярними і професійними командами журналістів та волонтерів в сфері інформаційного протистояння, такими як Bellingcat та InformNapalm.
Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр» на період до 2025 року	Проєкт був заснований у 2021 році, щоб об'єднати зусилля держави, громадського сектору, міжнародних організацій та медіаспільноти задля покращення рівня медіаграмотності українців.
Міжнародний український телеканал FREEДОМ — для тих, хто розмовляє російською мовою та шукає правду про те, що відбувається в Україні, Східній Європі, Росії та світі.	Створення унікального та якісного контенту, який протидіє фейкам та дезінформації, розрахований на російськомовну аудиторію по всьому світу з метою поширення об'єктивної зваженої інформації щодо ситуації як в Україні, так і в країнах поширення російської мови.

МКІП разом з іншими міністерствами та профільними українськими OSINT-спільнотами (Molfar, Kiborg тощо) активно використовує можливості засобів OSINT під час моніторингу інформації у вітчизняних та іноземних засобах масової інформації, та організації та проведенню інформаційних, комунікаційних кампаній, публічних заходів з метою інформування населення щодо формування інформаційно-цифрової компетентності, зокрема безпечної поведінки в онлайн-просторі.

У зв'язку з активним використанням інструментів OSINT всіх суб'єктів інформаційної політики, постає питання законодавчого врегулювання цього питання як на національному рівні так й на міжнародному, оскільки визначення персональних даних становлять є частиною OSINT розслідувань.

Відповідно до ч. 1, 2 статті 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Водночас статтею 64 Конституції України передбачено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 (далі – Указ) в Україні введено воєнний стан. Згідно з пунктом 3 Указу у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені, зокрема, статтею 32 Конституції України. Це узгоджується із положеннями статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, згідно з якою органи державної влади не можуть втручатись у здійснення права на повагу до приватного і сімейного життя, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання

заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Висновки. / Conclusions. Використання інструментів OSINT вже є невід'ємною складовою реалізації державної інформації політики центральними та місцевими органами виконавчої влади та ЗМІ. Це є важлива складова забезпечення національної свідомості в інформаційному просторі, формуванні позитивного іміджу України на міжнародній арені.

Існує потреба у законодавчому визначенні та врегулюванні питань використання інструментів OSINT для реалізації державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері для підвищення рівня правової культури населення, зміцнення національної єдності, консолідації українського суспільства та взаємодії з громадськістю.

Наразі, залишається невизначеним питання розмежування заходів із використанням інструментів OSINT від протиправних дій збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації та персональних даних про особу.

ДОГОВІР ПРО ЛІКВІДАЦІЮ РСМД: ТРИДЦЯТЬ РОКІВ У «БОЙОВОМУ ЧЕРГУВАННІ»

Пефтиц Віра Миколаївна,
студентка бакалаврата,
Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна
Майдан Свободи, 4, Харків, 61022,
<https://orcid.org/0009-0001-6091-0917>

Вступ. 8 грудня 1987 року президент США Р. Рейган та Генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов урочисто поставили свої підписи під угодо, покликаною, без перебільшення, перегорнути безпрецедентно складну й сповнену протиріч сторінку історії, писану «під знаменем» біполярного протистояння. Шлях до відповідної офіційної процедури, що не зайняла багато часу, був довгим і тернистим, ніби віддзеркалення дивовижних геополітичних хитросплетінь, яким жив світ, перебуваючи на зламі епох, вартих найретельнішого історико-політичного аналізу.

Мета роботи – Не вдаючись до усіх деталей міжнародного калейдоскопу, сформованого у другій половині минулого сторіччя, які передували безпосередньо укладанню Договору про РСМД, навести декілька ключових епізодів тих часів, задати загальний фон, на тлі якого й розгорталася розробка різноманітних проектів фундаментальної засади глобальної безпекової архітектури.

Матеріали та методи: Теоретико-пізнавальний, історико-аналітичний.

Виклад основного матеріалу. Середина 1970-х рр ознаменувалася створенням у двох наддержавках (спочатку в Сполучених Штатах, потім – і в Радянському Союзі) системи лазерного, інфрачервоного та телевізійного наведення ракет на цілі, що дозволило суттєво підвищити точність влучання (приблизно до 30 метрів – вельми непоганий показник у контексті відповідної зброї та його техніко-тактичних характеристик, зокрема загального радіусу ураження). В експертних колах почала активно форсуватися думка про

ймовірність завдання нового типу ядерного удару- «знекровлюючого» й засліплюючого, який дозволив би буквально знищити керівництво протилежної сторони ще до прийняття рішення про введення до дії механізму відповідно – зустрічного удару. Подібні міркування відродили уявлення про можливість перемоги в «обмеженій ядерній війні» шляхом досягнення відчутної переваги у підльотному часі. 17 серпня 1973 року міністр оборони США Джеймс Шлезінгер оприлюднив концепцію «удару обезголовлення» як нову основу ядерної політики країни; для втілення її у життя акцент якраз таки робився на «удосконаленні» підльотного часу. Пріоритет у розвитку засобів ядерного стримування очікувано зміщувався зі стратегічної тріади на засоби середньої та малої дальності. Через рік даний підхід офіційно було закріплено в низці основоположних документів, присвячених американській ядерній стратегії.

З метою реалізації доктрини США приступили до модифікації розміщеної на західноєвропейських теренах системи передового базування (Forward Based System). У рамках цього проекту підвищилася й зміцнилася американо-британська взаємодія у царині модифікації балістичних ракет на підводних човнах та ракет середньої дальності. У 1974 році Великобританія та Франція підписали Оттавську декларацію, згідно з якою зобов'язалися розвивати спільну систему оборони, включаючи ядерну сферу. Подібні події очікувано викликали неабиякі побоювання в СРСР.

За основу модифікованої ядерної стратегії Радянського Союзу було взято нарощування парку важких міжконтинентальних балістичних ракет (МБР) і, одночасно, прикриття європейського стратегічного напрямку; так, у 1977 році СРСР приступив до розгортання на західних кордонах ракет середньої дальності «Піонер». Усього було розгорнуто 300 ракет подібного класу, оснащених трьома військовими блоками індивідуального наведення на ціль, що дозволило б Радянському Союзу в лічені хвилини знищити військову інфраструктуру НАТО в Західній Європі – центри управління, командні пункти й (особливо важливо) порти (останнє у випадку повномасштабної війни унеможливило б висадку американських військ у відповідному регіоні). На

фоні тотальної переваги СРСР у звичайних озброєннях це схилила чашу терезів на бік Організації Варшавського договору в рамках гіпотетичного Європейського ТВД (театру військових дій).

12 грудня 1979 року Рада Північноатлантичного альянсу прийняла «подвійне рішення», що передбачало розміщення терміном до 1983 року в Європі 572 ракет «Першинг-2» (Pershing-2). Їхній невеликий підльотний час (усього-на-всього 6-8 хвилин), у свою чергу, поставив під серйозну загрозу вже радянські стратегічні керівні пункти та пускові установки МБР (при цьому варто зазначити, що розміщені ядерні ракети ніяк не враховувалися в системі існуючих на той момент американо-радянських договорів про обмеження стратегічних озброєнь). Одночасно країни НАТО досягли домовленості стосовно початку перемовин із СРСР аби до згаданого вже 1983 року вирішити проблему навколо «євроракет».

Адміністрація Джиммі Картера вагалася, чи потрібно розміщувати в Європі «євроракти». У жовтні 1980 року розпочалися переговори щодо обмеження ядерних озброєнь у Європі. Однак у листопаді того ж року на президентських виборах у США переміг республіканець Рональд Рейган-переконаний прихильник набагато більш жорсткого підходу. У 1981 році його адміністрація запропонувала «нульовий варіант» — США не розміщують у Європі ракети середньої і меншої дальності та крилаті ракети в обмін на ліквідацію опонентом РСД-10 «Піонер». Однак радянська сторона рішуче відкидала подібні пропозиції, виходячи із таких міркувань: по-перше, американських ракет у Європі не було, і радянське керівництво розглядало ліквідацію «Піонерів» в обмін на «порожнечу» як нерівноцінний; по-друге, американський підхід не враховував РСМД Великобританії та Франції, які теж становили загрозу СРСР. На противагу пропозиціям Рейгана, Леонід Брежнев у тому ж самому році висунув програму «абсолютного нуля», яка полягала не лише у відмові Сполучених Штатів Америки (в якості «дзеркальної відповіді на виведення РСД-10) від розміщення власних ракет аналогічного класу «Першинг-2», але й у виведенні з Європи тактичної ядерної зброї, ліквідації

системи передового базування, на додаток із ліквідацією британських та французьких РСД. США не прийняли пропозицію, посилаючись на перевагу СРСР та Варшавського договору у звичайних збройних силах.

У наступному, 1982 році, радянська сторона виступила з новими пропозиціями, оголосивши тимчасовий мораторій на розгортання РСД-10 «Піонер» до підписання всеосяжної угоди, прив'язуючи скорочення їхньої кількості до аналогічного числа французьких та британських ракет середньої та меншої дальності. Але подібні вимоги не викликали розуміння у країн НАТО: Франція та Великобританія оголосили свої ядерні арсенали «незалежними» та заявили про своє сприйняття проблеми розміщення американських РСМД у Західній Європі як питання суто із площини радяно-американських протиріч.

Як видно, практичні перемовини з приводу ракет середньої і малої дальності, по суті, з самого початку були приречені на надзвичайну складність, суперечливість і непослідовність. Потребувалося декілька років, перш ніж очільникам дипломатії обох країн все ж таки вдалося досягти стійкого компромісу на перемовинах у Вашингтоні у вересні 1987 року. І вже 8 грудня 1987 під час американсько-радянської зустрічі на найвищому рівні у столиці Сполучених Штатів Америки президент Рональд Рейган та Генеральний секретар ЦК КПРС Михайло Горбачов офіційно скріпили підписами Договір про ліквідацію ракет середньої та меншої дальності; безпрецедентна за своєю суттю угода, якій вдалося фактично ліквідувати повноцінний клас озброєння, набула чинності 1 червня 1988 року. Сторони зобов'язалися знищити всі комплекси балістичних і крилатих ракет наземного базування середньої (1000—5500 км) і меншої (від 500 до 1000 км) дальності, і навіть виробляти, випробовувати і розгортати подібні озброєння у майбутньому (при цьому варто зазначити, що для даної угоди характерна максимальна чіткість та структуризація «понятійного апарату», покликана уникнути двоїстого тлумачення та «виривання з контексту» окремих формулювань). Договір передбачав процедури перевірки інспекторами, на яких було покладено обов'язок спостереження за знищенням ракет протилежної сторони. До червня

1991 року усі декларовані заходи виконано: СРСР знищив 1846 ракетних комплексів (з них близько половини - вироблені ракети, які не перебували на бойовому чергуванні); США - 846 комплексів.

Договір про ліквідацію ракет середньої та малої дальності проіснував фактично до лютого 2019 року, коли, після низки взаємних звинувачень у маніпуляціях «буквою угоди», сторони (тобто Сполучені Штати Америки і Російська Федерація) оголосили про призупинення дотримання власних зобов'язань. 2 серпня Договір вже офіційно припинив своє існування. Незважаючи на такий короткий «життєвий цикл», дана угода, без перебільшення, виступала в якості наріжного каменю глобальної системи безпеки у багатьох її вимірах, а її денонсація ще раз наочно продемонструвала світові небезпеку порушення і без того вельми крихкого балансу «сил і стримувань».

Висновок. Феномен архітектури міжнародної безпеки – сама по собі доволі крихка конструкція, схильна до деформацій – протягом усієї історії виступала в якості невід'ємної ланки міжнародних відносин у найбільш багатовимірному розумінні даного явища. Фактичний демонтаж одного з наріжних каменів цілої нормативно-правової бази, яка тривалий час здійснювала регулятивні функції у сфері загального військово-політичного стримування та «зміцнення рамок» динамічного розвитку гонки озброєнь, не могло не призвести до дисбалансу міжнародної системи, який тільки на перший погляд може здаватися дещо «локальним», тобто обмеженим вузькогалузевим спрямуванням. Отже, абсолютно вмотивованою та справедливою є думка про те, що «відлуння» ліквідації Договору про обмеження ракет середньої та малої дальності ми якоюсь мірою можемо відчувати у одразу у декількох регіонально-географічних та практико-політичних вимірах.

PHILOLOGICAL SCIENCES

COLLOCATIONS AND COLLIGATIONS IN THE SYSTEM OF ENGLISH

Chemerynska Iryna Yaroslavivna

assistant of the department of English philology

Kostiv Yaryna Igorivna

Student

Ivan Franko National University of Lviv

Lviv, Ukraine

Introductions. Our work is devoted to the problem of collocations and colligations in the system of English. Understanding the significance of these linguistic phenomena is paramount as they intricately shape the dynamics of word interactions within texts and spoken discourse. Collocations, characterized by stable connections between words, not only enhance the naturalness and expressiveness of language but also contribute to the richness of vocabulary. Colligation is the relationship of grammatical categories in a syntactic construction. The relevance of this study is the need to give a holistic interpretation of the concepts of collocations and colligations, to identify their main types and consider the specifics of their functioning in the English language.

Aim. Our goal is to substantiate the main features of collocations and colligations and to find out the peculiarities of collocations and colligations in the modern English language on the material of the periodical “The New York Times”. Also, we intend to discover the importance of collocations and colligations for the English language;

Materials and methods. Since collocations and colligations have an important place in the English language, they have repeatedly become the subject of scientific investigations. Theoretical principles of collocations and colligations were studied in the works of T. Bobkova, V. Hladka, I. Kamynin, M. Benson, C. Bolly, I. Bosque,

M. Hoey, B. Kenneth, T. Lehecka, Ch. Manning, D. Mayaffre, I. McGee, B. Morton, S. Nuccorini, J. Sinclair, W. Teubert, E. Tognini-Bonelli, A. Tutin and many others.

The aforementioned studies help us to analyze the features of collocations and colligations in the system of English on the material of the periodical “The New York Times”. To achieve the goal and set the main scientific objectives, we use the following research methods: descriptive method (the classification of structural and functional properties of collocations and colligations); deductive-inductive method (analysis of scientific theories and concepts); the method of continuous sampling;

Results and discussion. Collocation is a modern term, which some linguists identify with the concept of “phraseological phrases”, however, according to most scientists, they cannot be considered identical, despite some common features. Collocations occupy an intermediate place between free phrases and idioms [2, p. 32]. Traditionally, collocations are understood as “a non-random combination of two or more lexical units, characteristic of the language in general (texts of any type), as well as a certain type of texts (or even a selection of texts)” [1, p. 52].

Collocations fall into two major groups: grammatical collocations and lexical collocations [5, p. 19].

A grammatical collocation is a phrase consisting of a dominant word (noun, adjective, verb) and a preposition or grammatical structure such as an infinitive or clause. For example, N. Chomsky in his “Aspects of the Theory of Syntax” points out that *decide on a boat*, meaning ‘choose (to buy) a boat’ contains the collocation *decide on* (in his terminology: close construction), whereas *decide on a boat*, meaning ‘make a decision while on a boat’ is a free combination (in his terminology: loose association) [5, p. 19].

Lexical collocations do not contain prepositions, infinitives, or clauses. Typical lexical collocations consist of nouns, adjectives, verbs, and adverbs [5, p. 31].

Colligation is the relationship of grammatical categories in a syntactic construction [6, p. 209]. This concept is defined as “the grammatical combination that a word follows and the position that this word prefers” [4, p. 234].

As the linguist U. Romer noted, “what is defined as a collocation at the lexical

level of analysis is called colligation at the syntactic level. The term does not indicate the repeated combination of specific word forms, but the way in which classes of words are correlated or constantly used together in spoken expression” [3].

Colligation refers to the relationship between grammatical categories in a syntactic structure, particularly focusing on the morpho-syntactic conditions of conjunction use. This concept is studied within syntax, especially concerning syntactic changes, grammaticalization, and text organization.

Analysis of theoretical materials allows us to consider the peculiarities of the functioning of collocations and colligations on the material of the English-language periodical “The New York Times”. Below are the following examples [7]:

I. Grammatical collocations:

- noun + preposition:

- *‘An Act of War’: Inside America’s Silicon **Blockade Against** China*

- preposition + noun:

- *A son is left **in agony** while his mother remains missing.*
- *As Revelers Gather for the New Year’s Eve Ball Drop, N.Y.C. Officials*

*Are **on Alert***

- adjective + preposition:

- *Gunman in 2017 Las Vegas Shooting Was **Angry at** Casinos, New F.B.I.*

Files Show

- *On Israel, Progressive Jews Feel **Abandoned by** Their Left-Wing Allies*

II. Lexical Collocations:

- a verb (usually transitive) and a noun/pronoun (or prepositional phrase):

- *What Recession? Economy’s Staying Power **Poses Big Questions** for the*

Fed.

- an adjective and a noun:

- *Can New Orleans Celebrate Mardi Gras Without **Reckless Abandon**?*
- *Investigating war crimes in Ukraine, as the war rages on, poses*

formidable challenges.

- a noun and verb:

- *Bees Buzz for Their Supper*
- an adverb and an adjective:
- *English Soccer Is **Hopelessly Addicted** to José Mourinho*
- *The Humor of Garry Shandling: **Keenly Aware**, With Hair Jokes*

During the analyzing the materials from the periodical “The New York Times” such colligations were found:

1) *fled to* and *founder of*:

*It is the home of the 74-year-old artist, photographer and activist Barbara Weinberg Barefield, a **founding member of the left-wing Jewish Voice for Peace Action-Michigan**, who told me that she is the descendant of Holocaust survivors and her grandparents fled to America to escape the pogroms.*

The colligation *A founding member of the left-wing Jewish Voice for Peace Action-Michigan* highlights Barbara Weinberg Burfield's role as a founder (founding member) of the organization. The element *founder of* indicates the origin or establishment of the organization.

The colligation *Her grandparents fled to America* expresses the idea, that the grandparents fled to America seeking refuge. The component *fled to* is a stable expression, where the lexical unit *fled* indicates a quick departure or running away.

2) *interest rates have climbed*:

*But a new working paper from four economists (one of them Larry Summers, a voluble critic of the Biden administration’s initial spending program) argues that a focus on the cost of goods and services understates the importance of the cost of borrowing money, which has also risen dramatically **as interest rates have climbed**.*

In this sentence the colligation *as interest rates have climbed* expresses an increase in the level of interest rates. This colligation is a fixed expression, where the lexical unit *climbed* indicates an increase.

As we can see, the analyzed media texts most often include collocations, less often – colligations.

Conclusions. Collocations are characterized by limited compositionality, and they are divided into grammatical and lexical collocations, which determines their structural nature and role in linguistic expression. The term “colligation” defines the relationship of grammatical categories in a syntactic structure, covering the morpho-syntactic conditions of the use of conjunctions and is one of the types of stable valence structures. The importance of collocations and collocations to the English language is that they determine the way words interact in text or speech. Collocations create stable linguistic connections between words, adding naturalness and expressiveness to the expression. Colligations indicate the grammatical constructions and structures used with a particular word.

Analyzing materials from the periodical publication “The New York Times”, collocations are oriented to the semantic relations of words, while colligations indicate the grammatical relations between them in specific constructions of sentences. Both concepts are important for understanding the naturalness and correct use of language.

REFERENCES.

1. Вайноренє І. Колокації з казуальною домінантою «ефект в англійській та українській мовах. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. Вип. 16. С. 52-61. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/109-Article%20Text-181-1-10-20180515.pdf> (дата звернення: 20.02.2024).
2. Каминін І. Колокації з компонентом іншомовного походження в сучасній українській мові (на матеріалі франкомовних запозичень у сфері моди). 2021. С. 32-44. URL : file:///C:/Users/Admin/Downloads/KOLOKACII_Z_KOMPONENTOM_INSOMOVNOGO_POHODZENNA_V_S.pdf (дата звернення: 20.02.2024).
3. Colligation. Glossary of Grammatical and Rhetorical Terms. URL : <https://www.thoughtco.com/what-is-colligation-1689763> (Last accessed: 20.02.2024).
4. Hoey M. A world beyond collocation: new perspectives on vocabulary teaching. Hove : Language Teaching Publications, 2000. P. 224–243.

5. Morton B. The BBI dictionary of English word combinations. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. 567 p.
6. Teubert W. Linguistique de Corpus: une Alternative. 2009. T. 27. P. 185–211. URL : <https://DOI.org/10.4000/semen.8914> (Last accessed: 20.02.2024).
7. The New York Times. URL : <https://www.nytimes.com/international/> (Last accessed: 20.02.2024).

**THE IMPORTANCE OF MUTUAL RESPECT AND ESTEEM
IN EDUCATION**

Makhmudova Shalala Amirxan gizi

Azerbaijan State Pedagogical University

Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor

Summary: The article discusses the main skills and qualities that a teacher should embody. It emphasizes that along with teaching students knowledge, skills, and expertise, a teacher should also instill in them self-love and respect. The article concludes that when a teacher nurtures love and respect in students, they will develop an affection for the subject being taught, their interest in the class will increase, and they will develop a passion for learning.

Keywords: Teacher, values, qualities, education, subject, affection.

The literary scholar Firudin Bey Kocherli, who regards the teacher as the beacon of the nation, the life-giving sun, and the guiding light of our lives, emphasized: “In addition to intelligence, knowledge, and diligence, a teacher must also possess a heart filled with love and care for children” [3, p. 12]. Indeed, the love, care, tenderness, and attention that a teacher shows to students without discrimination empower them, motivate greater effort, earn the teacher's trust, and inspire them. Mutual respect and love in education are crucial indicators that enhance educational quality and are vital for fostering strong teacher-student relationships.

Just as every child reflects the environment of their family, a student mirrors the teacher who instructs them. Therefore, if there is a student in a class who struggles with their studies, lacks interest in learning, or falls behind, the root cause can often be attributed to the teacher. Years of experience and observation suggest that there are no inherently “bad” students, only teachers who may lack professionalism. However, it would be unfair to generalize this to all teachers. Among those we encounter, there are educators who passionately love their

profession, go beyond mere knowledge dissemination, build friendships with students, and inspire enthusiasm for their subject. Surveys conducted throughout our teaching career indicate that students' academic success is closely tied to their fondness for their teacher. If a teacher fails to earn their students' admiration, they may approach the subject with apathy and lack interest in learning.

It is no coincidence that the masters of the word have always held the name of teachers in high esteem, remembered them fondly in their poems, and highly appreciated the work of people in this profession. Among the outstanding representatives of Azerbaijani poetry is S.A. Shirvani's "Sermon on Respect for Scientists", S. Vurgun's "Teaching", B. Vahabzade's "Teacher", M. Dilbazi's "My Teacher", N. Kasamanli's "Teacher", M. Yagub's "Teacher's Life", Ibrahim Yusifoglu's "Teacher's Life" and others paid tribute to the work of those who teach science and education in their poems and urged their readers to respect and honor the bearers of this honorable name and not to lose their work. As the head of our country-the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev - noted: "All the achievements of Azerbaijan are based on the hard work and daily activity of teachers [1]".

Seyyed Azim Shirvani, in his poem "Sermon on Respect for Scholars" written in the 19th century, urged everyone not to overlook the hard work of a teacher and to honor their name, saying:

"Whoever imparts knowledge to you,
It's important to show reverence to them.
Greet them wherever you see them,
Bow down and show them respect [4, p. 34]."

In his poem "The Teacher's Life", M. Yagub expressed his objection to inappropriate actions and insults directed at professionals in this field as follows:

A person is found and worn out,
Their hard work goes unseen to the narrow-minded.
On the lips of ignorant people,
The word of the teacher becomes so cheapened,

That it spills onto the streets.

In the ingratitude of one student,
The teacher's life sometimes stumbles, fades.
In the glory, the greatness of another,
It soars, takes flight, the teacher's life.
It is intertwined with humanity,
It doesn't die, it doesn't tire,
The teacher's life walks the path with us.
Giving a little to everyone from their life,
It belongs to me,
It belongs to you,
The teacher's life.

Indeed, as the poet said, some such narrow-minded people judge teachers' words very cheaply, look down on their work, and do not give them the value they deserve. The word "teacher" has become a common form of address for the majority, and everyone who passes by is addressed as "teacher". This is unfair and disrespectful to teachers. This problem worries the author and hurts his sensitive poet's heart. However, as the poet mentions, the success of people who reach a certain level is due to the teacher's hard work, suffering, and effort. The poet rightly emphasizes that the teacher gives each of us a share in his life. Therefore, this name should not be normalized and teachers should not be neglected.

N. Kasamanli rightly says that the teacher title is an honorable, high peak. He compares the word "teacher" to the sun that burns in the heart, to an endless ocean of dreams and desires, and states that a teacher "guides people to the right path" and "gives the light of his eyes to the eyes". If people have no teacher, they will be blind, unable to understand the world and life, and unable to distinguish right from wrong. The uneducated and illiterate people are constantly crushed, humiliated, and oppressed under the claws of the state. Therefore, the poet considers the profession of a teacher, who teaches people science and imparts knowledge to them, as the eye of

all professions:

In the innocent hearts, the sun burns alone,
Standing proudly in difficult trials,
A sea overflowing with desires and aspirations,
The highest word in life is Teacher!!!

They guide people on the right path,
Sharing the light of their eyes with others,
Seeing the difference, the truth in life,
The magnificent essence of the world is Teacher!!!

Without enlightenment, a nation becomes blind,
Crushed under the burden of ignorance.
All arts are beautiful, of course,
The eye of all professions is Teacher!!!

For our part, let's say "Stop!" to those who try to tarnish the teacher's name. Let us say it and protect this honorable name from unjustified attacks. As our great leader, Heydar Aliyev said: “Each of us, regardless of his academic degree, his knowledge, his level of education, owes all his achievements to the school and the teacher [2]”.

REFERENCES

1. İlham Əliyev. Azərbaycan müəllimlərinin XIV qurultayına. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. Bakı şəhəri, 13 dekabr 2013-cü il.
2. Azərbaycan müəllimi. 2010.10 dekabr, P.4.
3. S.Vurğun adına Mərkəzi Kitabxana. Qüdrətli ədəbiyyatşünas. Metodik vəsait. Sumqayıt – 2013, 20 pages.
4. Şirvani Seyid Əzim. Seçilmiş əsərləri. Üç cildə. III cild. Bakı, “AVRASİYA PRESS”, 2005, 288 pages.
5. <https://tehsil.com.az/mu%9%99llim%9%99-aid-seir/>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ДІЄСЛІВ РУХУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДОННИ ТАРТ «ЩИГОЛЬ»

Аліханіді Васіліка Яннісівна

Студентка

Науковий керівник:

Яровенко Людмила Степанівна

к.ф.н., доцент

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Поняття руху в мові відіграє ключову роль у сприйнятті та описі світу. Дієслова, що виражають рух, становлять важливу лексичну групу, яка використовується для передачі дій та переміщень об'єктів. Однак, переклад таких дієслів з однієї мови на іншу викликає низку складнощів, оскільки вони часто мають відтінки значень та використовуються в різних контекстах.

Дослідження перекладу дієслів руху має важливе теоретичне та практичне значення. З одного боку, це допомагає розкрити особливості сприйняття та вираження руху в різних культурних та лінгвістичних середовищах. З іншого боку, вивчення цієї проблеми сприяє розвитку методів та стратегій перекладу, спрямованих на забезпечення максимальної точності та еквівалентності між вихідним та цільовим текстами. Дослідженням цієї проблеми займаються багато вітчизняних науковців: І. О. Біленко, І. А. Дейнеко, О. В. Малиновська, М. М. Полужин, О. І. Чередниченко [1; 2; 3; 4; 5].

Мета роботи. / Aim. Мета нашої роботи полягає у вивченні та аналізі способів передачі дієслів руху в українському перекладі художнього твору, звертаючи увагу на відтінки значень, семантичні відмінності цих дієслів у двох мовах та стратегії вибору перекладних еквівалентів. Це дозволяє краще зрозуміти природу рухової лексики у вихідній мові й мові перекладу та

здійснити крок у напрямку вдосконалення процесу перекладання в цій сфері.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Матеріалом дослідження слугував текст художнього твору «Щиголь» Донни Тарт, а також його переклад українською мовою, зроблений В. Шовкуном та виданий Книжковим Клубом «Клуб Сімейного Дозвілля» у 2016 році.

Фактичним матеріалом дослідження стали 55 дієслів руху та 120 їхніх слововживань, обраних з тексту роману методом випадкової вибірки, які було проаналізовано на парадигматичному та синтагматичному рівнях.

Під час роботи були використані описовий, кількісний, зіставний методи, а також метод компонентного аналізу.

Результати та обговорення. / Results and discussion. У процесі аналізу способів відтворення обраних дієслів було зафіксовано наступні способи їх перекладу:

- 1) На рівні словникових відповідників (варіантних);
- 2) На рівні перекладацьких трансформацій (контекстуальних замін);
- 3) На рівні нульового перекладу.

Було виявлено, що найбільша кількість вживань прийшлася на переклад на рівні словникових відповідників — 73 випадки, рівень контекстуальних замін — 43, та найменшу частотність мав нульовий переклад — 4 вживання.

Найчастіше використовувалися дієслова загального значення з архісемою руху «*to go*», «*to come*», а також «*to walk*», які зустрічалися у тексті сумарно 41 раз. Решта дієслів мали різні рівні частотності вживання.

При перекладі на рівні словникових відповідностей в деяких випадках актуалізувалася архісема руху, а в інших — ця сема нівелювалася, а на перший план виходила факультативна сема. В контекстуальних замінах сема руху зазвичай трансформувалася залежно від конкретного оточення дієслова. Експліцитна сема руху у вихідній мові іноді ставала імпліцитною у перекладі, і навпаки. Крім того, перекладач використовував не лише лексичні заміни, а й граматичні, щоб передати сутність руху, що свідчить про важливість взаємозв'язку лексичного та граматичного аспектів у перекладі.

Розглянемо випадок перекладу дієслова руху на рівні словникових відповідників:

Goldie sprang back to the curb and shut the taxi door after her (6, 17).

Швейцар стрибнув назад на бордюр і зачинив за нею дверцята таксі (7, 7).

Цей зразок є яскравим прикладом того, як на переклад впливає адвербіальний компонент. Дієслово *to spring* має словникові відповідники «стрибати, підскакувати». Але вплив на переклад має ще й адвербіальний компонент *back to*, що вказує на напрямок руху — рух назад.

Ще одним цікавим прикладом перекладу дієслів руху шляхом вживання словникових відповідників є наступний:

*Down a dark stairwell I ran, twelve steps, a turn at the landing, then twelve steps to the bottom, my fingertips **skimming** on the metal rail, shoes clattering and echoing so crazily that it sounded like half a dozen people **were running** with me (6, 53).*

Я побіг сходами вниз, подолавши дванадцять приступок, повернув на сходовому майданчику, спустився ще на дванадцять приступок, мої пальці ковзали по металевому поруччі, а черевики цокотіли так гучно, що, здавалося, з десяток людей біжать разом зі мною (7, 39).

У цьому реченні є кілька дієслів руху, та всі вони перекладені на українську мову на рівні словникових відповідників. Першим з них є дієслово *to run* з постпозитивом *down*, що вказує на напрямок руху — рух вниз. Проте автор також використав інверсію, розмістивши обставину місця перед дієсловом руху. При аналізі оригіналу та перекладу двох наступних дієслів можна зробити висновок, що обидва були перекладені зі збереженням узуальної форми руху, проте при перекладі була змінена їхня словоформа. У вихідній мові вжито неособову форму дієслова *to skim* — *skimming*, в той час, як у перекладі вжито дієслово «ковзати» у минулому часі. Також, у мові оригіналу дієслово *to run* вживано у минулому тривалому часі множини, в той час, як у перекладі використано дієслово «бігти» у теперішньому часі

множини.

Переклад на рівні контекстуальних замін продемонстрований у цьому випадку:

*I inclined my head in my mother's direction, in an attitude of attentive listening, while my eyes **wandered back to the girl.** (6, 31).*

*Я нахилив голову до неї, удаючи, ніби уважно слухаю, а сам **не міг відірвати** очей від дівчинки (7, 19).*

Тут можна простежити, що узуальну сему «блукати» в дієслові «to wander» трансформовано в okazіональну. Експліцитна сема руху «блукати» набуває статусу імпліцитної семи й перекладається «не міг відірвати» з використанням прийому антонімічного перекладу — стверджувальна форма у вихідній мові перетворена на заперечну у мові перекладу.

Розглянемо ще один випадок перекладу дієслів руху з використанням контекстуальної заміни.

*And **off** she **hurried**, before I had a chance to say a word (6, 35).*

*І вона **побігла геть**, перш ніж я встиг сказати слово (7, 23).*

У цьому реченні адвербіальний компонент *off* при дієслові *to hurry*, який вказує на напрямок руху, винесено перед підметом завдяки використанню інверсії, хоча в українському перекладі вживано прямий порядок слів. Окрім того, узуальна імпліцитна сема руху «*поспішати*» трансформована в okazіональну експліцитну сему руху «*бігти*», виходячи з контекстуального оточення речення.

Найменш частотним був нульовий переклад, що свідчить про професійність перекладача при відтворенні лексичної складової тексту:

*Across the street, artists **ran to cover** their paintings with plastic (6, 21).*

*По той бік вулиці художники **стрімко накривали** свої полотна плівкою (7, 13).*

У цьому реченні при перекладі вилучено дієслово руху *to run*, проте перекладач у деякому ступені передає швидкість дії за допомогою прислівника «*стрімко*».

«Get back from the building!» he screamed at her, throwing her arm off and then, at me — «Go!» (6, 55).

«Відійди від будівлі!» — зримнув він на неї, відкинувши її руку, а потім обернувся до мене: — «Геть звідси, геть» (7, 40).

Український переклад передає емоційну силу, що хотів передати автор роману, проте, у перекладі відсутнє дієслово руху, на відміну від тексту оригіналу. Сенс переданий за допомогою вживання прийменників «геть» та «звідси». Слово «геть» в українському перекладі підкреслює рішучість та суворість команди, вираженої в оригінальному тексті фразою «Go!».

Висновки. / Conclusions. Наше дослідження виявило, що на процес перекладу найбільший вплив має саме контекст речення та оточення досліджуваних дієслів. Також встановлено, що важливу роль у перекладі відіграє особистість перекладача та його сприйняття предметної ситуації. Процес перекладу, який має комплексний характер, передбачає врахування всіх можливих чинників, які впливають на остаточний результат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Біленко І. О. Сучасна теорія перекладу: методологічні підходи. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2015. Вип. 36. С. 9-15.
2. Дейнеко І. А. До проблеми відтворення образно-стилістичної системи автора в перекладі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка 70, 2013. С. 239-242.
3. Малиновська О. В. Семантико-семіотична модель перекладу. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука", 9, 2016. С. 13-15.
4. Полужин М. М. Поняття, концепт та його структура. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні Науки». 2015. С.212-222.
5. Чередниченко О. І. Функції перекладу в сучасному світі. Про мову і переклад. Київ. Либідь, 2007. С. 161-170.

Досліджувана література:

6. Donna Tartt. The Goldfinch. Little, Brown and Company. 2013. 771 p.

7. Донна Тартт. Щиголь: роман/переклад з англ. В. Шовкуна. Харків: Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2016. 816 с.

Довідкова література:

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додатками і доповненнями) / укладач і головний редактор В. Т. Бусел., 5. Київ, Ірпінь, 2005.

ЗАСОБИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У РОМАНІ ДОННИ ТАРТТ «ТАЄМНА ІСТОРІЯ»

Голуб Юлія Іванівна

к. ф. н., доцент, доцент кафедри
англійської філології та лінгводидактики

Гарт Марія Сергіївна

студентка

Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Традиційна літературознавча концепція витісняється новими методами аналізу текстів, зокрема їхнім розглядом в контексті інтертекстуальності. Згідно з цією теорією тексти переплітаються між собою, а кожен елемент береться із загального інформаційного поля, що включає в себе раніше відомі тексти міфів, історії, філософії та культури [1, с. 6].

Дослідженням категорії інтертекстуальності займалися такі вчені, як Ю. Кристева, М. Бахтін, Ж. Женнет, Р. Барт. Складність у вивченні цієї категорії полягає у різних підходах вчених до встановлення її меж та визначення інтертексту. Наприклад, Ю. Кристева вважає, що інтертекст виникає у процесі сходження дискурсивних площин, а не лише точкових цитат [цит. за: 1, с. 22]. Такий підхід зіштовхується з проблемою інтертекстуальності без меж, оскільки інтертекст розчиняється у нескінченності текстового простору. У той же час сучасна українська дослідниця М. Шаповал акцентує увагу на внутрішньо-текстових зв'язках та використанні цитат, алюзій та інших літературних прийомів. Вона розглядає інтертекстуальність як інструмент побудови тексту, який використовується автором для вираження своїх ідей та намірів.

М. Шаповал у межах вузької моделі інтертекстуальності, пропонує таксономію інтертекстуальних елементів, в основу якої кладе розмежування однотекстової (відношення співприсутності) та системно-текстової (відношення деривації) референції. У межах однотекстової референції вона

розрізняє семантичні і стилістичні форми, з-поміж семантичних, у свою чергу, такі, як інтертекстуальні мотиви, традиційні сюжети, традиційні образи, референція і колаж [1, с. 64-66].

Ціль роботи. Мета роботи полягає у літературознавчому осмисленні постмодерністської літератури, якій притаманні нагромадження явних і прихованих цитат, ремінісценцій, інтертекстуальна гра та асоціативність художнього мислення.

Відповідно до мети були поставлені наступні завдання:

- представити загальну характеристику інтертекстуальних елементів;
- систематизувати види інтертекстуальних відносин і визначити їх

роль у романі Донни Тартт «Таємна історія».

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є роман Донни Тартт «Таємна історія» (The Secret History), вперше опублікований у США (1992) та в Україні (2017). Незважаючи на свій комерційний успіх за кордоном, в Україні «Таємна історія» була об'єктом дуже малої кількості досліджень за рахунок того, що роман був виданий нещодавно.

Дослідження здійснювалось на основі використання таких методів, як описово-аналітичний, контекстуально-інтерпретаційний, метод лінгвостилістичного та інтертекстуального аналізу. При інтерпретації художнього тексту було використано вузьку модель інтертекстуальності.

Результати та обговорення. Психологічна драма Донни Тартт тісно пов'язана з античним світоглядом, який студенти коледжу намагаються втілити у життя. Серед семантичних форм виділяємо традиційні античні образи богів (Діоніс, Діана, Плутон, Персефона) та мотиви долі, передбачення. Річард Пейпен називає це *'fatal flaw'* – смертельним недоліком, фатальною вадою, трагічною помилкою. Проте термін, до якого він апелює, називається *hamartia*. Він походить від грецького дієслова *hamartanein*, що означає «промахнутися» або «помилитися». Аристотель використав цей термін у «Поетиці», щоб описати каталізатор, який врешті-решт призводить до зміни долі центрального героя. Це цілком відповідає сюжетам багатьох класичних трагедій (наприклад,

«Цар Едіп» Софокла, «Геракл» та «Орест» Евріпіда), де непорозуміння призводить до смертей і великих страждань.

Серед стилістичних форм ключову роль у «Таємній історії» відіграють цитати, інколи наведені цілими частинами, такі як промова Клементини з п'єси Есхіла «Агамемнон» [2, с. 40] чи вірші Томаса Стернса Еліота «Спустошена земля» (The Waste-Land) [2, с. 89], Альфреда Едварда Хаусмана (With Rue My Heart is Laden) [2, с. 466], Шарля Бодлера (Le Léthé) [2, с. 221].

У романі Донни Тартт наявне багате поетичне обрамлення завдяки використанню відомих рядків поетів-модерністів у якості цитат, що вводяться без лапок і вказівки автора. Наприклад, Річард цитує Артюра Рембо у перших рядках роману, не перекладаючи цитату: «*A moi. L'histoire d'une de mes folies*» [2, с. 5]. У розв'язці твору Франсіс цитує рядки з вірша Рембо «П'яний корабель» (1871) у своїй передсмертній записці: «*Mais, vrai, j'ai trop pleure! Les aubes sont navrantes*» [2, с. 616].

Паратекстуальні цитати представлені у романі епіграфами до кожної з двох книг. Один з них відсилає до праці Ф. Ніцше «Невчасні міркування»: *A young man cannot possibly know what Greeks and Romans are. He does not know whether he is suited for finding out about them*» [2, с. 1]. Таким чином, Донна Тартт спрямовує читача у напрям роздумів про молодість героїв, що не здатні зрозуміти спадок античної літератури, яку вони вивчають, а тим паче визначити етапи власної долі. Окрім того праця «Народження трагедії» Ф. Ніцше є провідною у дискурсі протистояння діонісійського та аполонівського начал, оскільки у головних героях борються стихійне, неконтрольоване разом з гармонійним і рефлексивним.

У романі знайдено також міжтекстову референцію у вигляді наслідування трагедії Евріпіда «Вакханки». В античному творі бог Діоніс втілює божевілля, ілюзії, звірство та хаос. У «Таємній історії» головні герої проходять той самий шлях: від ілюзій (віри в постулат Джуліана про жахливу красу) до божевілля (імітування вакханалії та вбивство фермера), від звірства (сплановане вбивство Банні) до хаосу, який охоплює їхнє життя у спробі приховати свою причетність

до злочину і докори сумління.

Висновки. Роман «Таємна історія» включає в себе велику кількість інтертекстуальних елементів на різних рівнях референції. За семантичним критерієм серед інтертекстуальних елементів у творі Донни Тартт виділяємо традиційні образи та інтертекстуальні мотиви. Відповідно до стилістичного критерію було виявлені цитати з атрибуцією і з прихованою атрибуцією, паратекстуальні цитати та центон. За системно-текстовим критерієм визначаємо наслідування і парафраз. Можливим напрямком подальшого дослідження може бути аналіз способів перекладу інтертекстуальних включень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шаповал М. О. Інтертекстуальність : історія, теорія, поетика. Навчальний посібник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. 167 с.
2. Tartt D. The Secret History. Penguin Books, 2022. 629 p.

СПЕЦИФІКА ТА ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Калько Ріта Миколаївна

професор кафедри українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
канд. педагогічних наук

Максименко Ольга Володимирівна

доцент, завідувачка кафедри українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
канд. філологічних наук

Булавка Сергій Олександрович

слухач магістратури I курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
лейтенант поліції

Вступ. / Introductions. У сучасному світі, де глобалізація та міжнародна співпраця набувають все більшого значення, знання іноземних мов стає важливою навичкою як у повсякденному житті, так і у професійній діяльності. Для вирішення завдань оптимізації та інтенсифікації навчання іноземних мов і підвищення мовного рівня можна розглянути декілька конструктивних ідей.

Використання технологій: впровадження сучасних технологій у процес навчання, таких як мобільні додатки, онлайн-платформи, віртуальні класи, допомагає зробити навчання більш доступним, захоплюючим та ефективним.

Адаптивні методи навчання: застосування адаптивних методів навчання, які враховують індивідуальні потреби та особливості кожного студента, допомагає забезпечити ефективніше засвоєння матеріалу.

Інтеграція з іншими предметами: посилення інтеграції навчання іноземних мов з іншими предметами або сферами професійної діяльності сприяє більш глибокому розумінню мови та покращенню її використання в практичних ситуаціях.

Практичне застосування: стимулювання практичного застосування мовних навичок у реальних ситуаціях, таких як спілкування з носіями мови, участь у

міжнародних проектах або відвідування країн, де використовується ця мова, допомагає підвищити мотивацію та покращити рівень володіння мовою. *Розвиток мовних навичок в контексті культури та комунікації*: зосередження на розвитку мовних навичок в контексті культурних особливостей та нюансів комунікації допомагає студентам краще розуміти інші культури та ефективно взаємодіяти з представниками різних країн. *Співпраця з міжнародними партнерами*: розвиток співпраці з міжнародними університетами, компаніями та організаціями дозволяє студентам отримувати додаткові можливості для навчання та практики мови. Ці ідеї можуть допомогти оптимізувати та інтенсифікувати навчання іноземних мов, щоб студенти могли краще володіти мовою як у повсякденному житті, так і у своїй професійній діяльності.

Мета роботи. / Aim. Практично дослідити специфіку та переваги дистанційного навчання іноземних мов у сучасних реаліях.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Дистанційне навчання-одна з нових реалій сучасної освіти та один із шляхів вирішення багатьох проблем. У нових умовах дистанційна освіта дає можливість студентам стати всебічно освіченими особистостями, здатними гнучко перебудовувати зміст своєї діяльності в залежності від мінливих вимог поточного ринку незалежно від місця перебування. Дистанційне вивчення іноземних мов має численні переваги, особливо в сучасному цифровому світі. Ось деякі з них. *Гнучкість і зручність*: студенти можуть вчитися зручно для себе, без необхідності дорогих подорожей або відвідування аудиторій. Вони можуть вивчати мову в будь-який зручний час та місці, що робить навчання більш гнучким. *Доступ до ресурсів*: дистанційне навчання дозволяє студентам мати доступ до різноманітних онлайн-ресурсів, включаючи відеоуроки, аудіо-матеріали, інтерактивні вправи та онлайн-підручники. *Індивідуалізація*: у дистанційному навчанні можна зберігати індивідуальні темпи навчання. Кожен студент може вивчати матеріал у своєму власному темпі, зосереджуючись на своїх слабких і сильних сторонах. *Широкий доступ до викладачів і експертів*: у дистанційному навчанні студенти можуть спілкуватися з викладачами та

експертами з усього світу, що дозволяє отримати різноманітні погляди та досвід. *Міжнародний контекст:* дистанційне навчання може включати студентів з усього світу, що створює міжнародний контекст для навчання і сприяє розвитку міжкультурної комунікації. *Ефективне використання технологій:* використання сучасних технологій, таких як відео конференції, вебінари, онлайн-платформи та програми для віртуального спілкування, дозволяє зробити процес навчання цікавим та ефективним. Ці переваги роблять дистанційне вивчення іноземних мов дуже привабливим для багатьох студентів і дозволяють їм досягти високого рівня знань та навичок, не покидаючи дому чи робочого місця.

Серед переваг дистанційного навчання також часто можна побачити: значимість індивідуального темпу роботи, пов'язана з гнучкістю навчального процесу; підвищення мотивації за рахунок навчання у комфортній обстановці та можливості поєднувати навчання з іншими видами діяльності; можливість багаторазового повторення матеріалу, що викликає труднощі; цікава форма подачі матеріалу за рахунок використання інформаційних технологій та різних джерел автентичної інформації. Сучасні студенти потребують особливого підходу та висококваліфікованих фахівців у сфері сучасної освіти, які б заохотили сучасне молоде покоління до вивчення іноземних мов та любові до навчання. Використання цифрових ресурсів допомагає студентам навчатися в університетах, стимулює їхнє мислення, надає нові можливості та дозволяє їм навчатися та відкривати нові свої таланти. Викладачі іноземної мови, які працюють з сучасними студентами, усвідомлюють, що такі студенти думають та поведуть себе по-іншому, ніж попередні покоління [4, с. 326].

Результати та обговорення. / Results and discussion. Законодавство України підтримує стрімкий розвиток дистанційної освіти. Про це свідчать положення та нормативні документи законодавства України. Існує безліч підходів та тлумачень терміну «дистанційне навчання». Наприклад, за «Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні» від 20.12.2000, «дистанційне навчання – сукупність технологій, які доставляють студентам або

будь-яким особам, які навчаються, основний обсяг матеріалу та забезпечують інтерактивну взаємодію студентів і викладачів під час навчального процесу методом надання студентам працювати самостійно» [3].

Дистанційна освіта в Україні підтримується рядом законодавчих актів та нормативних документів, які регулюють цю сферу. Ось деякі з них:

1) Закон України «Про освіту»: Цей закон визначає загальні принципи та основні положення системи освіти в Україні, включаючи дистанційну освіту. Він надає правову базу для розвитку та регулювання дистанційного навчання у країні.

2) Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання»: Цей нормативний акт встановлює загальні вимоги та процедури здійснення дистанційного навчання в українських навчальних закладах.

3) Стратегія розвитку освіти в Україні до 2030 року: Цей документ визначає основні цілі та пріоритети розвитку системи освіти в Україні на наступні десять років, включаючи розвиток дистанційної освіти як одного з пріоритетних напрямків.

4) Нормативно-правові акти вищих навчальних закладів: Багато вищих навчальних закладів України власними рішеннями та політиками регулюють дистанційну освіту на своєму рівні. Це можуть бути положення, правила або інші документи, які встановлюють правила та процедури проведення дистанційних курсів чи програм.

5) Програми підтримки: Уряд та міністерства також можуть запроваджувати програми підтримки дистанційної освіти, які надають фінансову підтримку, навчальні ресурси або технічну підтримку для розвитку дистанційного навчання в країні.

Ці законодавчі акти та нормативні документи створюють правову базу для розвитку та регулювання дистанційної освіти в Україні, забезпечуючи якість та доступність навчання для всіх категорій населення.

На сьогоднішній день в Україні досвід використання дистанційного

навчання зростає, що є наслідком останніх подій в країні та світі. Дистанційна освіта сьогодні використовується практично у всіх освітніх організаціях. З'явилося багато прихильників та противників дистанційного навчання. Суперечки з цього питання не припиняються, з усією очевидністю підтверджуючи особливу актуальність обраної теми у сучасних умовах.

За результатами опитування, проведеного В. Г. Редьком та Т. К. Полонською [1], щодо готовності вивчення іноземних мов у закладах загальної середньої освіти за умов, які диктує пандемія, тобто у формі дистанційного навчання, з'ясовано, що найбільш популярною у використанні онлайн-платформою для вивчення іноземної мови є платформа Google Classroom, а найчастіше онлайн-уроки та індивідуальні консультації вчителями проводяться з використанням платформи ZOOM. Також для вивчення англійської мови можуть бути використані такі онлайн-платформи [2]: 1) The Remote Teaching Tips; 2) Keeping your learners safe online; 3) Teaching different age groups; 4) Online training page; 5) Teacher blogs for the period April – June 2020; 6) Publication Innovations in Education: Remote Teaching; 7) Word on the street; 8) Britain is great; 9) Big City Small World; 10) Shake- speare videos; 11) Developing skills: listening, reading, writing, speaking; 12) Practicing grammar; 13) Practicing vocabulary; 14) Video zone; 15) Audio zone; 16) Magazine articles; 17) Entertaining short stories; 18) Vocabulary, spelling and grammar games; 19) How to ... section; 20) Podcasts.

Дистанційне навчання це не лише перевага для людей, які з певних особистих мотивів вирішили навчатися, це значна перевага для різноманітних фірм, організацій та закладів, де працюють люди. Переваги дистанційного навчання значно перевищують кількість недоліків: великий вибір різноманітних форм та способів навчання, вільний вибір місця навчання, свобода у виборі часу, що дозволяє підлаштовувати навчання до власних потреб тощо.

Висновки. / Conclusions. Отже, дистанційний тип навчання при вивченні іноземної мови є актуальним на даний час, адже має ряд переваг перед

навчанням в аудиторіях. Завдяки інтернету та новим технологіям з'явилася можливість здобути якісну освіту у будь-який час та в будь-якому місці. Інтернет стирає кордон між поняттями «далеко» та «близько», дистанційне навчання починає руйнувати існуючу парадигму освіти. Специфіка дистанційного навчання, що базується на використанні телекомунікаційних технологій, Інтернет-ресурсів і послуг, впливає на способи відбору і структуризації змісту, способи реалізації тих чи інших методів і організаційних форм навчання, що суттєво впливає на функціонування всієї системи. Студент відбирає й опрацьовує інформацію, висуває гіпотези, приймає рішення, спираючись на власні роздуми, власне бачення проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Редько В. Г., Полонська Т. К. Особливості дистанційного навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину. Педагогічна газета України. 2020. № 6. С. 7.
2. Онлайн-ресурси для вчителів іноземних мов / Міністерство освіти і науки України, 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/na-sajti-mon-rozmisheno-perelik-onlajn-resursiv-dlya-vчителiv-inozemnih-mov>.
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні року : Постанова від 20 грудня 2000 року. Міністерство освіти і науки України. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
4. Кашуба О. М., Кравчук Т. О., Навольська Г. І. Фахові компетентності педагогів у контексті модернізації змісту освіти. The 7th International scientific and practical conference «Actual trends of modern scientific research» (February 14-16, 2021) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2021. 676 p.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДІАЛЕКТАХ АНГЛІЇ

Коваленко Марія Олексіївна,

Студентка 4 курсу

Запорізького національного університету

м. Запоріжжя, Україна

Вступ./Introductions. Вивчення історії розвитку діалектів є надзвичайно цінним джерелом для глибшого зрозуміння витоків та історії розвитку різних мов, для оцінки генезису літературних стандартів, регіональних, соціальних та професійних варіантів мови. Багато вчених, таких як П. Ю. Гриценко, Л. Т. Масенко, М. П. Колісник, Ю. І. Голуб, О. І. Лужаниця, О. В. Гирин, А. Х'юз, П. Традгіл, Д. Британія, Н. Купленд приділяли увагу дослідженню англійських діалектів у різні періоди розвитку діалектології та соціолінгвістики. В англійському мовознавці слід зазначити праці наступних лінгвістів Г. Л. Брук, Д. Крістал, Дж. Чемберс, В. Лабов, Дж. Флетчер, Г. Сесіл, М. А. К Холлідей, Дж. К. Уеллс.

Діалекти відіграють важливу роль у формуванні та вираженні ідентичності діалектоносіїв оскільки регіональні варіанти мов є ключовим елементом, що фіксує культурну спадщину та національну самосвідомість у мові. Вимова, лексика, граматики та інші лінгвістичні ознаки діалектів часто стають маркерами належності їх носіїв до певного регіону або соціокультурної групи, тому, використання регіонально-маркованих елементів виконує функцію ідентифікації діалектоносіїв як частини певного етнічного, регіонального, соціального, навіть професійного кола.

Глобалізація сучасного суспільства, в якому комунікація стає все більше міжнародною, стирає культурне розмаїття світу. Таким чином, вивчення регіональних діалектів є актуальним. Вербалізація у мові певних концептів та реалій повсякденного життя малих регіональних співтовариств всередині держав сприяють збереженню їх культурного «коду» та є спадщиною не лише

окремих регіонів, а й всієї країни загалом. Ідентичність, виражена у діалектах, допомагає зрозуміти соціальні та економічні аспекти розвитку регіонів, аспекти матеріальної та духовної культури її мешканців, своєрідність їх ментальності та картину світу.

Ціль роботи./Aim. Ціль роботи полягає у визначенні елементів культурної ідентичності діалектоносіїв Англії XIX сторіччя, яка вербалізована діалектними одиницями.

Матеріали та методи./Materials and methods. Задля інвентаризації лексичних одиниць у дослідженні використано метод суцільної вибірки з словника Дж. Райта у 6 томах, а також описовий, структурно семантичний метод, метод аналізу словникових дефініцій та зіставний метод.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ідентичність – це комплексний концепт, який визначається як уявлення про себе, свою приналежність до певної соціокультурної групи. Це особистісна, соціальна і культурна конструкція, яка формується під впливом різних чинників, таких як культурні традиції, мова, належність до етносу, релігія, соціальний статус.

У лінгвістиці ідентичність може бути виражена через вербальні засоби, такі як лексика, граматики, фонетика та інші мовні ознаки. Тем не менш, найширше культурний код передається через лексику та фразеологію.

В нашому дослідженні регіональна своєрідність вербалізована наступними базовими категоріями: природа та геокліматичні умови проживання діалектоносіїв, спосіб життя мешканців, особливості їх типу господарювання, праця, регіональні традиції, звичаї, вірування, психологія діалектоносіїв, їх менталітет.

За результатом аналізу, група *праця* представлена термінами ремісництва, яку за семантичною ознакою та типом робочої діяльності можна поділити на декілька груп. Перша з них – промислова, наприклад: *beam-mate* / *elbow-mate* (термін, використовуваний ткачем для людини, що працює на іншій стороні ткацького верстата), *fettler* (очишувач ткацьких верстатів і кардочесальних машин), *alum* (добича алюмінієвих руд), *lace-making* (виготовлення мережива).

Друга пов'язана з землеробством: *arrish* (поле стерні), *bauks* (сіновал), *billet* (сапка), *bogie* (кошик для сіна), *buck* (сапка), *fog* (друга трава після косіння). Також є групи повезені з рибалкою – *cad* (людина, яка бере рибу з човнів, задля продажу), *gog* (маленький кусок дерева, що використовується для ловлі риби); юрисдикцією: *bun-bailie* (судовий пристав, який розшукує боржників). До загальних назв належать: *bull week* (остання неділя праці перед святами).

Група *спосіб життя мешканців, особливості їх типу господарювання* включають: (1) назви предметів побутового вжитку, наприклад: *bass* (кошик), *bessom* (віник), *brandrith / brandree* (рухомий залізний каркас, щоб тримає каструлі над вогнем), *buffit* (маленький низький стілець), *case-clock* (годинник бабусі або дідуся), *chapil 'at-pegs* (прищіпки для одягу), *chover* (маленький залізний кошик з трьома ніжками, який використовується для нагрівання дров для каміну), *keeam* або *kaim* – гребінець (comb), дитячі іграшки – *batrn-lairkings*, велика сумка або мішок – *wallet* (не гаманець як у літературній мові), антикваріат – *ancientry*, вугілля – *ass*, шафа для посуду – *aumry*, коврик для ніг-*bear*, дерев'яний молоток – *beetle*, полиця – *brade*; (2) назви житлових і господарських приміщень та їх частин. Як свідчить аналіз, для будівництва використовувалася спеціальна деревина, що мала назву *bauk*. Звичайний будинок має назву не *house*, а *clocks*, або *biggin* (будівля). У приміщенні особливості регіональної своєрідності вербалізуються у наступних лексемах: простір нижче решітки – *assenook / assnook*, карнизи будинків – *easins*, підлоги, внутрішній кімнати – *fleet*, двірний отвір – *dooar 'oile*, димохід – *chimbley*, кухонна шафа, комора – *aumery*, відпочивальня (*chamber*), дерев'яний стілець біля каміну – *cowpie / cratch*.

Регіональні традиції, звичаї, вірування поділяються на релігійні та світські. Їх багато, наведемо декілька прикладів: шлюбні традиції: *axins (banns of marriage* – оприлюднення в церкві імен молодят), *back-word* (скасування заручення); поховальні традиції: *bell ringing* (смерть) *bidding* (запрошення на похорон); Різдвяні традиції: *Yule Candles* (величезні Різдвяні свічки), *Yule Clog* (дерев'яна дощечку, що спалювалася напередодні Різдва і Нового Року),

Yule-cake (традиційний сливовий пиріг, яким пригощали гостей у період з Різдва до Нового Року, його ні в якому разі не можна було різати до Різдва); *Candlemas* (Стрітєння – свято представлення Ісуса і свято очищення Пресвятої Діви Марії); *Kern* (свято на честь закінчення збору врожаю), звідси *kern-doll*, *mell-doll*, *kern sup'er*.

Психологія діалектоносіїв, їх менталітет. Семантичний аналіз лексем дають чітку характеристику діалектоносіїв як з позитивної точки зору (трударі), так і негативної (як людей не достатньо освічених та розумово розвинених, дурнів). Наприклад, *awf* (ідіот), *barn* (дитина), *bleffin-yed* (дурень), *blether-yed* (говорун), *bletwaddled* (збентежений, бо п'яний), *blinkert* (сліпий на одне око), *callet* (неохайна жінка), *chatter-basket* (надокучливий говорун), *chewter-yed* (дурень), *clot-yed* (дурник), *crambazzled* (передчасно постарілий через пияцтво), *gammerstone* (аморальна дівчина, *gaumless* (дурний), *gauve* – *Andrew* (простак), *gawp-'eea'd* (тупий, дурний). Більшою мірою діалектні слова позначають специфічну поведінку людини.

Висновки./Conclusions. У результаті дослідження було виявлено, що діалекти англійської мови відіграють ключову роль у формуванні та вираженні ідентичності діалектоносіїв. Діалекти відображають унікальні культурні, історичні та соціальні характеристики різних регіонів Англії, що допомагає мовцям виражати свою ідентичність та приналежність до конкретної групи.

Здійснений аналіз переконливо доводить, що лексичні слова, які вербалізують ідентичність діалектоносіїв Англії охоплюють усі сторони життя та відображають її специфіку, а саме: професійну зайнятість, буденне життя та історичні реалії. Діалектоносії дотримуються релігійних обрядів (християнських), але й шанують язичні ритуали та традиції, популярним також є світські події – ярмарки та свята. Побутова лексика повністю відображає стан та особливості життя мешканців сіл та малих міст аналізованої епохи. За соціальною ознакою діалектоносії це представники нижчого прошарку суспільства, за ремісництвом – фермери, робочі, рибалки, шахтарі. Рослинний та тваринний світ, їжа та напої повністю відповідають природно-кліматичним

умовам Великобританії.

Діалекти є віддзеркаленням регіональної ідентичності мовців та грають ключову роль у формуванні та підтриманні культурної спадщини регіонів. Глобалізація, міграційні процеси впливають на еволюцію та вживання регіональних діалектів, тем не менш вони залишаються активною формою комунікації саме тому, що виступають маркерами регіональної та соціальної ідентичності носіїв та є важливим елементом культурного коду. Отже, дослідження регіональних діалектів є вагомими як для розуміння лінгвокультурної інформації у міжкультурній комунікації, так і для підтримки мовної диверсифікації у межах глобальних мовних спільнот.

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ПІСЕНЬ

Пакула Юлія Романівна

Студентка

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Вступ. Сучасна англomовна музика є не тільки важливим аспектом культури, а й цінним джерелом для дослідження мовних тенденцій. Граматична структура англійських пісень демонструє унікальну творчість, особистий стиль музикантів та відображає різноманіття мовних форм та виразних засобів. Розуміння граматичних особливостей сучасних пісень допомагає краще сприймати інтерпретацію текстів та вдосконалити рівень мовної компетентності. Тема дослідження є *актуальною* у зв'язку з масовим використанням англійської мови в музичних творах та впливом музики на культурний контекст. Граматична система англійської мови включає різні аспекти, одним з яких є *час*. Він вказує на те, коли дія відбувається – у минулому, теперішньому чи майбутньому або ж наголошує на тривалості чи регулярності дії. Розглядаючи це явище у піснях, ми спостерігаємо як автори використовують категорію часу з метою передання різних відчуттів, настрою та інформації про події, про які йдеться у пісні. У дослідженні застосовано компаративний метод, а саме: зіставлення сталих граматичних правил із часами, що вживаються у піснях англomовних авторів.

Наприклад, за установленими правилами граматики *теперішній простий час (Present Simple)* використовується для дій, які відбуваються в теперішньому часі та регулярно, окрім цього він виражає загальні або абсолютні твердження, не пов'язані з конкретним часовим проміжком [3]. У піснях вживання *простого теперішнього часу* створює враження актуальності та неперервності або ж автор хоче наголосити на поточному стані чи дії. До того ж, він надає пісні стійкості та ритму, як у цих рядках: «*Whatever it takes, 'cause I love the adrenaline in my veins*» by Imagine Dragons «*Whatever it takes*». [4]

Вагомим граматичним аспектом, який не можна залишити поза увагою, є **синтаксис** як складна галузь мовознавства, що досліджує структури та порядок слів у реченнях. У англійських піснях спостерігаються різноманітні типи синтаксичних структур, а саме: *прості, складні та складнопідрядні речення, пасивні та питальні конструкції, відносні та умовні речення*. Їх використання допомагає краще донести повідомлення до слухача, передаючи почуття, настрої, образи та досягти вражаючих ефектів і таким чином збагатити мову тексту. Використання **частин мови** для виклику емоцій у слухачів, вираження асоціацій, ідей та образів є часто уживаним стилістичним прийомом. Застосування іменників, займенників, прикметників, дієслів, вигуків додає текстам пісень музичності, ритмічності та виразності. Кожна з частин мови має певну граматичну та стилістичну функції. Візьмемо до уваги *прикметник*. У пісенному дискурсі він є одним із провідних засобів створення образів, надаючи їм унікальних рис та певного настрою чи атмосфери в пісні, визначаючи її емоційний колорит [1]. Його стилістична функція полягає у формуванні епітетів, що підсилюють значення, це спостерігаємо у рядках пісні «Teenage Dream» by Katy Perry: «*You make me feel like I'm living a teenage dream*» [4], де епітет «*teenage*» використовується для підсилення іменника «*dream*», виражаючи неповторність та викликаючи асоціації з незабутніми моментами.

За останні роки в англійській мові відбулися значні зміни, які торкнулися не лише лексичного складу мови, а й деяких граматичних конструкцій, тому досить поширеним явищем у дослідженні англійських пісень є **недотримання мовної норми**. У сучасному пісенному дискурсі можна спостерігати такі порушення:

- скороченні слів або фраз;
- пропуски у словах;
- пропуск (частини) присудка;
- неправильне утворення або узгодження часових форм;
- неправильне узгодження підмета та присудка;
- уживання вигаданого слова;

- повторення особового займенника;
- подвійне заперечення;
- неправильне вживання або утворення найвищого ступеня порівняння прикметника;
- пропуск сполучника [2].

Широкий ряд відхилень від граматичних норм наближає мову пісень до живого мовлення, що робить музичні твори зрозумілими широкому колу слухачів.

Висновки. Дослідження граматичних конструкцій, які вживаються у текстах пісень, розкриває широку гаму мовних прийомів. Часові форми, частини мови, синтаксис – усі ці елементи застосовуються з метою створення особливого мовного стилю та виразності. Вони дозволяють краще розуміти мовні засоби, які використовуються у сучасній англomовній музиці та їхній вплив на сприйняття та інтерпретацію текстів. Розуміння мовних прийомів у контексті популярної музики може стати корисним інструментом як для викладачів, які використовують музику у навчанні, так і для студентів, які бажають покращити свої мовні навички через активну роботу з музичним матеріалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мага А. В. «Функціональна семантика прикметників в тексті англomовного політичного коментаря: аспекти перекладу» : master's thesis. 2020. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81114>
2. Роменська Н. В. «Особливості відхилення від граматичних норм у англomовному музичному дискурсі» International Humanitarian University Herald. Philology. 2023. Т. 3, № 62. С. 37–40. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.62.3.10>
3. English Verb Tenses The Ultimate Guide. URL: <https://englishlive.ef.com/en/blog/language-lab/english-verb-tenses-guide>
4. SongLyrics – AZLyrics. URL: <https://www.azlyrics.com/>

ТОПОНІМІЧНІ НАЗВИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Петров Олексій Анатолійович,

Старший викладач

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

м. Київ, Україна

Вступ. Географічні назви певної території мають неабияке смислове значення. Саме через місцеві назви прослідковується історія певної території-історія мов, якими на ній розмовляли, народів та етносів, що на ній проживали, культур, які на ній існували. Саме лінгвістичний аспект топоніміки і становить для нас основний інтерес. Топоніміка - одна з тих наукових галузей, де безпосередньо перетинаються мовознавство, історична наука, культурологія, етнографія і географія. Вивчаючи склад географічних назв, ми відкриваємо не тільки старі та прадавні назви, але й спостерігаємо історію тієї чи іншої місцевості, території, країни у комплексі загалом.

В процесі вивчення англійської мови основний інтерес для нас становить, насамперед, англійська топоніміка. Дослідження топоніміки Британії і, зокрема, Англії дає уявлення про багату історію народів та культур, що існували на території сучасної Великобританії, і нерозривно пов'язане із дослідженням історії англійської мови взагалі.

Мета роботи. Вивчення топоніміки англійської (на прикладі топонімії Англії) мови, структури топоніміки англійської мови, її етимології.

Матеріали та методи. За структурою англійські місцеві назви поділяються на два типи: прості та складені. Прості складаються із одного елемента; складені - із двох або трьох.

За семантикою можна зазначити три типи англійських місцевих назв. Перший тип - це народні назви, утворені за самоназвою народу або етносу, що стала назвою їх поселення. Так, наприклад, Ессекс (Essex) означає "(територія) східних саксів (East Saxons)". Ці назви, зазвичай, достатньо старі. Другий тип-це хабітативна назва, що може бути як простою, так і складеною. Уік

(Wick, Ейвон) - це приклад простої хабітативної назви, що означає "житло, спеціалізована ферма або торгове поселення". Складена хабітативна назва-Кросбі (Crosby, Камбрія): "селище, в якому є хрести". Хабітативні назви мають якийсь елемент, що позначає місце проживання людей. Третій тип - це топографічні назви, що також можуть бути простими, наприклад, Уаун (Wayne, Хамберсайд), "тряске болото або трясовина", або складеними, наприклад, Оттершоу (Ottershow, Суррей), що означає "маленький ліс, часто відвідуваний іншими".

Перші місцеві назви в Англії - це досить невелика кількість назв, що можуть бути навіть докельтського походження, включаючи назви річок Кольн (Colne), Хамбер (Humber), Ітчен (Itchen), Оус (Ouse) та Вей (Wey).

Наступними по давності йдуть британські назви, що використовувалися британцями. Вони нерівномірно розподілені по Англії, будучи достатньо рідкими на сході і більш поширеними на заході. Значний вплив на британські місцеві назви становила латинська мова. Особливий інтерес викликає клас британських імен, що походить від запозичених із латинських слів. Перше місце серед них займають "egles" від латинського "ecclesia" (церква), "wic" від "vicus" (село) і "camp" від "campus" (табір).

Переважає більшість англійських місцевих назв походить із давньоанглійської мови. Одним з значних чинників впливу на англійські місцеві назви було норманське завоювання 1066 року. Багато нових французьких назв були складеними назвами за схемою, що демонструє, наприклад, Бюмон (Beaumont) - "чарівний пагорб" та Бюшеф (Beauchief) – "чарівний мис".

Результати та обговорення. Встановлено, що за структурою топоніми Англії можна поділити на прості та складені, а за семантикою - на народні, хабітативні та топографічні. За етимологією топоніми Англії мають різне історичне походження; на території Англії зустрічаються топоніми, що походять від мови стародавніх бриттів, латинські назви, давньоанглійські, давньоскандинавські та французькі назви, що вплинули на формування

топонімії регіону.

Висновки. Топоніміка англійської мови становить неабиякий інтерес при вивченні англійської мови. Це обумовлено тим, що топоніми становлять собою значну частину лексичного фонду будь-якої мови. Топоніми Англії можна умовно поділити за структурою, етимологією та семантикою. За структурою топоніми Англії поділяються на прості та складені, а за семантикою - на народні, хабітативні та топографічні. Ми розглянули схеми формування таких топонімів із окремих елементів. Переважну більшість топонімів Англії становлять складені назви. За етимологією топоніми Англії мають різне історичне походження. На території Англії існують назви, що використовувалися ще стародавніми бриттами, латинські назви, утворені після завоювання Англії римлянами, староанглійські назви, що виникли після появи англо-саксів, назви скандинавського походження, поширені після приходу норвежців та данів до Англії, та французькі назви, що набули поширення після норманського завоювання Англії. Ми також дізнались, що деякі вже існуючі назви набули значних змін, у першу чергу - фонетичних, із появою в Англії нових мов та їх носіїв (наприклад, давньоскандинавської та французької).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жучкевич В. А. Общая топонимика / В. А. Жучкевич. - Минск: Высшая школа, 1980 - 288 с.
2. Методы топонимических исследований: сборник научных трудов (под ред. А. К. Матвеева). - Свердловск: УрГУ, 1983 - 136 с.
3. Мурзаев Э. М. Очерки топонимики. - М., 1974 - 384 с.
4. Подольская Н. В. О развитии отечественной топонимической терминологии - М., 1970 - 278 с.
5. Суперанская А. В. Имя через века и страны / А. В. Суперанская. - М.: Наука, 1967 - 192 с.
6. Суперанская А. В. Что такое топонимика / А. В. Суперанская. - М.: Наука, 1985 - 182 с.

7. Стецюк Валентин. 2000. Дослідження передісторичних етногенетичних процесів у Східній Європі. Друга книга. Львів-Київ - 100 с.

8. Янко М. Т. Топонімічний словник України: Словник-довідник. - К.: "Знання", 1998 - 432 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ НА МАТЕРІАЛІ КІНОТЕКСТУ (СЕРІАЛ “FOREVER”)

Семигінівська Тетяна Григорівна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської
філології і перекладу

Петрова Варвара Анатоліївна

студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Під час перекладу професійної лексики важливо враховувати контекст та особливості жанру чи матеріалу, з яким працює перекладач. Один із цікавих джерел для аналізу та вивчення засобів перекладу професійної лексики – це телесеріал “Forever”. Цей серіал має унікальну комбінацію кримінальної та медичної тематики, що створює специфічний лексичний контекст.

Ціль роботи. Розглянути способи передачі медичної та детективної професійної лексики в українських перекладах.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є серіал “Forever”, де кримінальні розслідування та медична експертиза стають центральними елементами сюжету. Аналізуючи використання термінів та їх переклад у цьому контексті, ми зможемо виявити особливості та ефективні підходи до перекладу професійної лексики з англійської на українську мову. Для досягнення мети використано сукупність методів дослідження, зокрема: метод порівняльного аналізу, кількісний метод, метод суцільної вибірки (добір прикладів), метод перекладацького аналізу.

Результати та обговорення. Медична термінологія – це система спеціальних термінів, виразів, які використовуються у медичній науці та практиці для опису та позначення конкретних медичних: понять, процесів, захворювань, органів, лікарських засобів та інших аспектів медичної сфери [1].

Медична термінологія дозволяє однозначно та стандартизовано комунікувати у медичному середовищі, забезпечуючи точність та зрозумілість в обміні інформацією між медичними фахівцями та іншими учасниками системи охорони здоров'я. Вона складається з фахових термінів, які відображають наукові та клінічні аспекти медицини, і відіграє важливу роль у забезпеченні точності, уніфікації та чіткості у медичному мовленні.

Медична термінологія – це специфічний вид лексики, що відрізняється від загальноживаних слів за структурно-семантичним, словотвірним та стилістичними характеристиками. Таким чином, вона посідає особливе місце в лексичній системі мови. Одним з можливих тлумачень медичного терміну є його розгляд як складника спеціального фахового знання, яке формує національну мовну картину світу і віддзеркалює специфіку наукового мислення та принципи фахового текстотворення [2].

Детективна термінологія відноситься до термінів та понять, що використовуються в жанрі детективу, який включає в себе романи, фільми, телесеріали та інші види творів, фокусуючись на вирішенні кримінальних справ та розкритті таємниць.

Центральним елементом детективного сюжету є злочин, який може бути вбивством, крадіжкою, шахрайством тощо. Злочинець – це особа, яка вчинила злочин, або головний підозрюваний. Слідство – це процес збирання доказів та вивчення фактів для встановлення обставин скоєння злочину та ідентифікації злочинця. Детектив – це головний персонаж, який зазвичай відповідає за розслідування злочинів. Детектив може бути професійним правоохоронцем, приватним детективом або навіть звичайним громадянином, що вирішує розкрити злочин.

Розглянемо перекладацькі трансформації, які використовували при перекладі медичних та детективних термінів:

Транскодування. Транскодування представляє собою метод перекладу, при якому аудіо- або графічна форма слова в початковій мові передається за допомогою абетки мови, до якої відбувається переклад. Наприклад:

- *Ouroboros* [4] – *ороборос* [3]

Калькування:

- *Well, doc* [4] – *Отже, доку* [3]
- *Manner of death... accidental* [4] – *Причина смерті – нещасний випадок* [3]

Еквівалентний переклад:

Еквівалентний переклад:

- *Witnesses* [4] – *свідки вбивства* [3]

Вилучення:

- *Official manner of death* [4] – *офіційний висновок* [3]

В цьому прикладі вилучено слово *death*.

Конкретизація:

- *I think it may have to do with the method of death...visceral damage versus nerve damage* [4] – *Думаю це пов'язано з причиною смерті, залежить чи пошкоджено внутрішні органи або нервова система* [3]

Оригінальний текст згадує можливу причину смерті та робить розділення між внутрішнім травмуванням і пошкодженням нервової системи. У перекладі ця інформація конкретизується, розширюючи ідею про зв'язок між методом смерті та конкретними видами травм.

Генералізація:

- *I found this concoction in his stomach* [4] – *У шлунку я знайшов ось це* [3]

Висновки. У результаті аналізу перекладу медичних та детективних термінів у серіалі “Forever” було виявлено різноманітні лексичні способи для передачі специфіки та особливостей оригіналу. Зокрема, використовувалися методи транскодування, калькування, еквівалентного перекладу, опущення, генералізації та конкретизації. Калькування та транскодування становили значну частину перекладацьких трансформацій, використовуючи збереження форми або переклад за допомогою абетки мови призначення. Еквівалентний переклад також широко використовувався для передачі семантичного значення термінів. Вилучення, генералізація та конкретизація служили для

відокремлення найважливіших аспектів перекладу, спрощення та уточнення інформації. Результати дослідження вказують на широкий спектр лексичних засобів, що використовуються у перекладі, що дозволяє краще передати значення та контекст оригіналу для аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лобанова В. В. Деякі проблеми перекладу англійських медичних текстів українською мовою. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2019. № 39, том 2. С. 53-55.
2. Терлецька І. М., Кобильченко М. О., Шекера Н. С. Особливості сучасної медичної термінології. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2012. Вип. 10. С. 291-298.
3. Вічність. URL:<https://uaserials.pro/887-vichnist-sezon-1.html>
4. Forever. Script. URL: <https://subslikescript.com/series/Forever-3487382>

ЕКОНОМІКА МОВИ

Стойкова Галина Георгіївна,
к. філол. н, доцент
Державний архів Одеської області
Одеса, Україна

Вступ. Мова тісно пов'язана з багатьма науками, такими як соціологія, психологія, інформатика та ін. Соціолінгвістичні дослідження розвиваються в напрямках мовної політики, культурології, освітньому напрямку. Економічні питання лінгвістики, за винятком праць деяких зарубіжних фахівців, не стали предметом вивчення ні в Україні, ні в за рубежем.

Мета роботи. Головне з економічно релевантних питань роботи – чи є мова товаром. Тому подані міркування треба розглядати лише як пробний підступ.

Матеріали та методи. Робота виконана з використанням методів спостереження та аналізу. Істотною перешкодою надання відповіді на питання є відсутність надійно вибудованої методології економічного аналізу неекономічних феноменів. До економіки мови можна віднести праці: Вайянкура Ф., Гріна Ф. [3], Маршака Д. В Україні дану наукову проблему вивчав професор Бондар О. [1].

Результати та обговорення. На противагу матеріальному капіталу досить давно науковці висувають поняття гуманітарного капіталу, що становить сукупність людських вмінь, навичок, знань та ін. До складників гуманітарного капіталу можна зарахувати й мову. Саме гуманітарний капітал є джерелом породження матеріального капіталу. Матеріально-речовий предмет праці притаманний фізичній праці, тоді як створення мови треба віднести до розумової праці. Предмет розумової праці нематеріальний, але як інформаційний феномен він є ознакою самої людини як цілком матеріального феномену, а також відбиває об'єктивну реальність. Тому можна стверджувати, що предметом праці в даному випадку є інформаційні структури людини

взагалі, її свідомість, мислення, духовний потенціал і т. ін. З нематеріальності предмета праці, яким є мова, впливає також і своєрідність засобів праці. У будь-якому разі вирішальну роль у процесі праці відіграє людина, і високорозвинений людський мозок виступає як основний, а в даному випадку єдиний засіб праці.

Вважаючи мову продуктом суспільної праці, необхідно відзначити важливі особливості такого продукту, а саме: будучи продуктом суспільної праці мова виступає водночас і як елемент продуктивних сил через те, що забезпечує спілкування людей у процесі виробничих відносин; як продукт суспільної праці мова не має статусу юридичної власності, крім об'єктів інтелектуальної власності, що становлять дискурсні реалізації мови, але не саму мову. Мові як колективному суспільному продуктові притаманні елементи власності, що особливо яскраво виявляються в економічних відношеннях між людьми за умов білінгвізму чи мультилінгвізму з домінуванням однієї мови.

Висновки. Таким чином, мова – товар особливого кшталту, який можна окреслити терміном «громадський гуманітарний товар» [1]. Таке розуміння мови дозволяє розглядати мову у зв'язку з категоріями економіки і стверджувати, що мова має економічну вартість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар О. І. Мова: структура, суспільство, культура : Збірник наукових статей [До 60-річчя з дня народження професора Бондаря Олександра Івановича] / О. І. Бондар. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2012. 230 с.
2. Мацюк Г. Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання / Г. Мацюк // Мова і суспільств Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2010. Вип. 1. С. 5-20.
3. Grin F. The economics of language: Survey, assessment and prospects / F. Grin // International Journal of the Sociology of Language / 1996. № 121. P. 17-44.

СЕМАНТИКО-СИМВОЛІЧНІ КОНОТАЦІЇ ОБРАЗУ ВОДИ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Ткаченко Людмила Валеріївна,
викладач, спеціаліст вищої категорії
Ткаченко Дмитро Романович,
студент
ВСП «Фаховий коледж інженерії,
управління та землевпорядкування
Національного авіаційного університету»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Давно спостережено, що кожен видатний митець усе творче життя пише одну й ту ж книгу, картину, фільмує різні версії тієї-таки кінострічки. Єдність забезпечується наскрізними образами, деталями, мотивами, симпатіями, однорідністю авторського стилю. Одним із таких наскрізних образів у Довженка є образ води. На нього натрапляємо в «Зачарованій Десні», «Поемі про море», у фільмі «Іван», у нереалізованому документальному серіалі про річки України.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Отже, об'єктом дослідження є творчість О. Довженка в цілому, а предметом – його авторські значення образу води, що незліченну кількість разів використовувався у світовому мистецтві й вивчався літературознавцями та фольклористами. Цей образ у кіноповісті «Зачарована Десна» досліджувала Тетяна Цепкало (2012), проте її висновки ґрунтуються на вивченні українського фольклору і світової міфопоетики, недостатньо враховують авторські інтенції митця. Обсяг цієї розвідки не дозволяє вичитати усі згадки про воду в літературних текстах класика, розглянути повний візуальний ряд, що презентує воду в його фільмах і картинах. Обмежимося кількома знаковими творами і концептуальними сенсами. У дослідженні послуговуватимемося герменевтичним методом.

Мета роботи. / Aim. Отож, з'ясуємо символічну семантику образу води у прозі та фільмах О. Довженка.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Вода – одне з прадавніх, базових явищ людського буття, архетип, міфологема з амбівалентним, майже безмежним переліком сенсів. Вода – джерело життя і провісник лиха, символ очищення, святості й зради, жіночого начала, плинності часу, чистоти, істини тощо. У Довженка акцентовано такі властивості води, як дзеркальна поверхня, чистота, плинність, дівчина. Усі вони, з нашого погляду, центруються довкола двох концептів, мистецтва і душі.

Найперше проаналізуємо образ води у тестаментарній «Зачарованій Десні». Відштовхуючись від пасивного дієприкметника «зачарований», припускаємо, що під зачарованістю автор мав на увазі все те, що відбивається у воді, фактично увесь світ. А отже, можна сказати, що персоніфікована Десна зачарована життям, адже життя прекрасне, попри страждання. Поверхня води нагадує дзеркало або кінооб'єктив, звідси думка про місію мистецтва зачаровуватися і зачаровувати життям. У мистецтва і людської душі (пам'яті) є спільна властивість відображати світ, консервувати час. Більше того, мистецтво і душа взаємно необхідні одне одному, бо душа породжує мистецтво, яке щодо неї є чимось на зразок вусиків винограду і наділяє душу мовою.

Мистецтво – найдосконаліший інструмент глибинного осягнення таємниць життя.

«Поема про море» і фільм «Іван», між якими період у двадцять років, якнайкраще надаються для з'ясування еволюції образу води у Довженковій творчості. Обидва шедеври поєднані темою будівництва гідротехнічних споруд, в обох творах Дніпро унаочнює душу українського народу, певну колективну сутність, стихію, котру індустріальний час намагається убгати в ідеологічні рамки. Тільки у кінострічці «Іван» місія митця настільки злютована із вказівками партії та уряду, що майже не відчувається як автономна. (Пізніше незадовільний стан душі народу так само за допомогою зримого образу як складника пейзажу, на цей раз собору в риштуванні, представить Олесь Гончар.) Головний інтерес тієї кінокартини у відстеженні трансформацій, що зазнає споконвічний триб народного буття, скерований відтепер на будівництво

соціалізму, що його молодий Довженко як митець розумів у сенсі преображення життя. Натомість у «Поемі про море» людина мистецтва як персонаж діє цілком самостійно. Його тепер більше цікавить не процес трансформацій, а мета, питання «навіщо?», проблема особистої відповідальності художника. І сам рух до мети стає наразі особистою справою кожного, в якій митцю відводиться роль хіба що посередника.

Висновки. / Conclusions. Уся творчість великого Довженка, попри її вимушену пропагандистську злободенність, – це занурення у прапервні буття, художнє дослідження чотирьох прастихій: землі («Земля», «Звенигора»), води («Зачарована Десна», «Поема про море», «Іван»), повітря («Аероград»), вогню («Україна в огні», «Повість полум'яних літ», «Арсенал»). Ці першоеlementи у метафоричних і неметафоричних варіаціях виявляються підпорядкованими проблемі творення і пересотворення життя, а також у зв'язку з цим проблемі осягнення фундаментальних засад людської екзистенції, без яких її світ розсипається, а людина втрачає власну подобу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цепкало Т. О. Архетипний образ води у поезії Б.-І. Антонича та кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» // Матеріали 8-ої міжнародної науково-практичної конференції «Становление современной науки – 2012». – Прага: Publishing House «Education and Science», 2012. – Т.12. Філологічні науки. – С. 10–15.

ПРЕФІКСАЦІЯ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНІЙ СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ

Шовкович Олеся Миронівна

викладач

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. У даній роботі особливу увагу зосереджено на особливостях дієслівної префіксації в сучасній словацькій мові, які включають в себе використання різних префіксів для вираження різноманітних відтінків значень дієслова. Тема дієслівної префіксації в слов'янських мовах дуже актуальна, тому що префіксація залишається одним із продуктивних способів творення дієслова від дієслівних основ у слов'янських мовах.

Мета роботи - проаналізувати префіксацію дієслів у сучасній словацькій мові з метою виявлення їх особливостей.

Результати та обговорення. Префіксація дієслів – це процес додавання префікса до основного дієслова для створення нового слова з іншим значенням або граматичною формою. У словацькій мові це досить поширене явище, яке дозволяє розширювати словниковий запас та точніше виражати різноманітні відтінки значень. Префікси розглядаються перш за все як морфологічні одиниці мови через їхню функцію у мові. Морфологічний аналіз дозволяє вивчити, як префікси впливають на структуру слова та його значення, а також допомагає вивчити їхній внесок у структуру слова.

Дієслівні префікси мають значний вплив на семантичну структуру дієслова. Ю. Фурдік виділив чотири групи дієслів за семантикою: локалізованість, час, модальність, вид. З цих груп остання група для нас неактуальна, оскільки не утворюється за допомогою префіксації. На основі детальнішого розгляду префіксального утворення дієслів можна виділити наступні словотвірні категорії:

1. локалізованість дії – *odcestovať, odbočiť, priletieť, vyletieť, zaletieť, zoskočiť, preskočiť*;

2. час дії – *dohovoriť, odležať, odblokovat', vymotať*;
3. кінець дії – *vychladnúť, prevariť, vyjest', zostarnúť, vyliat', zabiť, zozelenieť*;
4. міра реалізації дії – *nabehať, načesať, obmeniť, popestovať, poprechádzať sa*;
5. модифікація якості та кількості дії – *dodať, odjest', odfarbiť, primaľovať*;
6. результат дії – *nabiť, nacvičiť, očistiť, urobiť, ucítiť, poskladať, vyhotovitiť, vumyslietiť, zmeniť, zhrabať*.

Крім того, префіксація нерозривно пов'язана з граматичними категоріями і може змінювати граматичні характеристики дієслова, такі як:

1. Відмінювання: деякі префікси можуть впливати на спосіб відмінювання дієслова за особами, числами та іншими граматичними категоріями:

robím robíme

robiš robíte

robí robia

2. Аспект: префікси можуть змінювати аспект дії, вказуючи на те, чи дія відбувається одноразово, чи триває протягом певного часу. Наприклад, префікс «*vy-*» може вказувати на завершеність чи вищий ступінь, «*za-*» - на початок дії, а «*pre-*» на передчасність.

Префікс «vy-»:

Hodiť (кидати) – vyhoditiť (викинути)

Brať (брати) – vybratiť (вибрати)

Dať (дати) – vydatiť (видати)

Префікс «za-»:

Ísti (іти) – zásti (зайти)

Platiť (платити) – zaplatitiť (заплатити)

Volatiť (телефонувати) – zavolatiť (зателефонувати)

Префікс «pre-»:

Brat' – prebrat' (перебрати, взяти на себе)

Íst' – prejst' (непейти)

Dat' – predat' (продати)

3. Наказовий спосіб: деякі префікси можуть додавати дієсловам форму наказового способу, що вказує на вимогу чи прохання виконати дію:

Daj – podaj – rozďaj – preďaj – vyďaj – zaďaj

4. Модальність: префіксація також може впливати на модальність дієслів, виражаючи волю, можливість та інше:

Môst' – pomôst'

Chciet' – zachciet'

Висновки. Отже, як бачимо, префіксація дієслів у словацькій мові є важливим мовним засобом, який дозволяє виражати різноманітні відтінки значень, часові характеристики, дозволяє розширити лексичний запас, що збагачує мовлення та робить його більш експресивним, а це особливо важливо в сучасному світі, де технологічний прогрес швидко розвивається, і нові терміни та поняття потребують відповідного мовного вираження. Таким чином, префіксація дієслів сприяє активному розвитку мови та її адаптації до сучасних реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецький А. О. Про мову і мовознавство. М.: Прогрес, 1974. 200 с.
2. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1999. 207 с.
3. Dolník, J. Lexikológia. Univerzita Komenského, Bratislava, 2003. 236 s.
4. Furdík, J.: Slovenská slovtvorba (Teória, opis, cvičenia). Ed. M. Ološtiak. Prešov: Náuka 2004, 200 s.
5. Mistrík, J.: Moderná slovenčina. Bratislava, 1988. 158 s.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ФІЛОСОФІЯ СПІЛКУВАННЯ ЛІДЕРІВ ВІЙСЬКОВОГО КОЛЕКТИВУ

Гинда Оксана Миколаївна

Кандидат економічних наук, доцент
Національна Академія сухопутних військ
ім. гетьмана П. Сагайдачного,
доцент кафедри гуманітарних наук
Львів, Україна

Вишневська Стефанія Миколаївна

Кандидат економічних наук, доцент
Національна Академія сухопутних військ
ім. гетьмана П. Сагайдачного,
доцент кафедри гуманітарних наук
Львів, Україна

Голик Микола Михайлович

кандидат історичних наук, доцент, полковник запасу
Національна Академія сухопутних військ
ім. гетьмана П. Сагайдачного,
доцент кафедри гуманітарних наук
Львів, Україна

Вступ./Introduction. Філософія спілкування як вагомий чинник досягнення взаєморозуміння необхідна на всіх рівнях взаємовідносин. Взаєморозуміння дійсно повинно набувати глобального характеру у військовій сфері, а його філософія, яка реалізується через спілкування, має спрямовуватися на спільну діяльність для удосконалення професійних знань, навичків взаєморозуміння і плідної взаємодії з людьми. заради перемоги, у боротьбі з ворогом в умовах війни. Для цього знов-таки слід звернутися до цілей і завдань освіти, до цінностей, які вона має формувати і прищеплювати військовослужбовцям. Аристотель свого часу вказував на природну потребу вільної людини в освіті як утворенні тіла й душі, схильностей і розуму, яке

гідне її й саме по собі прекрасне, і в той же час не є значущим лише з точки зору суто утилітарної практичної користі.

Ціль роботи./Aim. Наявність у військовослужбовців своєї філософії міжособистісного спілкування і цілей цього спілкування як засобу досягнення взаєморозуміння, а отже й успішного здійснення спільної діяльності набуває особливої важливості у тому разі, коли офіцер виконує функції керівництва іншими військовослужбовцями. Тут авторитет військового лідера виявляється істотною мірою залежним від його уміння спілкуватися, від характеру спілкування та його культури. Кваліфікаційний рівень офіцерів помітно зростає і рівень їхньої самосвідомості, що вимагає бачити в кожному військовослужбовцю особистість. Будь-яке приниження людської гідності ускладнює досягнення взаєморозуміння. Тому прищеплення офіцерам, майбутнім керівникам, ідей і положень належної філософії спілкування постає важливим завданням освіти у військових навчальних закладах. Саме тому необхідно забезпечити системну цілісність навчально-виховного процесу з гармонійним поєднанням вивчення фахових дисциплін з дисциплінами соціально-гуманітарного циклу.

Військовий лідер (офіцер) повинен добре розуміти, що в його професійній діяльності досягнення взаєморозуміння і забезпечення взаємодії з людьми буде одним з найскладніших завдань, а вирішення цього завдання вимагатиме від нього глибоких людинознавчих знань, розвиненої інтуїції, уміння обирати лінію поведінки і характер спілкування з тим чи іншим військовослужбовцем. Для забезпечення його готовності до таких ситуацій, необхідно, використовувати в навчально-виховному процесі інноваційні педагогічні технології, інтерактивні методи навчання, рольові та ділові ігри, а також педагогічної майстерності і професійної компетентності викладача.

Розглянуті проблеми, зумовлені недостатнім рівнем взаєморозуміння між військовослужбовцями різних рівнів управління.

Матеріали та методи./Materials and methods. Поєднуючи в собі різні елементи свідомості і практичної діяльності, корпоративна культура

військовослужбовців містить у своїй основі світоглядну, професійну, психологічну (емоційну), естетичну і фізичну сторони. У ній відображаються відношення до службової діяльності, розуміння її суті, своєї ролі і місця, стиль повсякденної роботи, спілкування, поведінку, відношення до самовдосконалення тощо.

Розвиток форм і способів спілкування нерозривно пов'язаний з розвитком засобів діяльності, праці та свідомості. Проблема спілкування багатогранна. У процесі спілкування люди обмінюються результатами пізнання різних об'єктів, знаннями, досвідом, науковою, життєвою, навчальною інформацією. Під час спілкування передаються манери, звичаї, стиль поведінки, виявляються згуртованість і солідарність, що вирізняють групову і колективну діяльність. Нарешті, спілкування – це істотний чинник складного процесу розвитку особистості. Забезпечення воєнної безпеки держави, висока бойова готовність підрозділів, частин, кораблів вимагають офіцерського та сержантського складу гармонійного поєднання інтелектуально-професійних, морально-етичних і емоційно-вольових якостей. В сучасних воєнних умовах формування у майбутніх офіцерів (сержантів) культури спілкування є одним із основних складників в системі підготовки сучасного військового керівника-лідера. Без культури спілкування нині не може бути сформована особистість постійно спрямованого на перемогу у бою, активного, всебічно і гармонійно розвиненого офіцера та сержанта – військового лідера, який чесно виконує свій військовий обов'язок на шляху до перемоги. У Стратегії державної кадрової політики наголошується, що метою державної кадрової політики є забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами, необхідними для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави [1, 2]. Встановлено, що рівень культури спілкування командирів (начальників) будь-якої ланки військового управління є недостатнім, що негативно впливає на боєготовність ЗС України. У дослідженні розкрито теоретичні основи культури спілкування військового лідера з етичного аспекту. Поняття “культура” складне і багатогранне. Чимало

філософів та інших дослідників давніх і новітніх часів цікавились цим питанням.

У широкий науковий обіг увійшли такі різновиди поняття “культура”, як професійна культура – управлінська, педагогічна, акторська, виконавська, виховна (у значенні витонченості методики навчання, виховання, освіти), особистісна, світоглядна, правова, політична, екологічна, емоційна тощо. [3, 4].

Давньогрецький філософ Сократ першим висунув ідею про те, що лідерство – це доля тих, хто *знає*, що робити в даній ситуації. Відповідно, тому, хто керує іншими, необхідні ґрунтовна теоретична підготовка і досвід. Люди підкоряються тому, хто *знає*. Але знання – це ще не все, що потрібно справжньому лідеру. Як пише Ксенофонт, хороший лідер направляє, показує приклад, поділяє разом зі всіма труднощі і завойовує їхню підтримку. Лідер повинен вміти добиватися поваги, не прагнучи популярності [1, 2].

Існує різниця між управлінням – адмініструванням, плануванням, мотивацією, контролем і лідерством. Хороший лідер вміє робити ці справи і виходить за їх межі. Він *знає*, як завоювати підтримку інших людей для виконання поставленого завдання [1].

Лідер у буквальному сенсі – не завжди людина, що йде попереду. Від лідера чекають, що він укаже шлях, буде зберігати єдність команди (колективу) і турбуватися про кожного підлеглого під час виконання спільних завдань.

Військовий колектив (команду) можна порівняти з чітко відлагодженим механізмом, усі частини якого ідеально підігнані одна до одної. Так злагоджено діяла під керівництвом Олександра Великого грецька армія. Якими б тяжкими не були обставини, вона була спроможна наносити поразку більшим арміям. Ключем до успіху була єдність дій. Греки були індивідуалістами. Крім задоволення основних потреб своїх воїнів – їжа і вода, безпека, сім'я-Олександр міг також гарантувати, що кожному буде забезпечено особисте визнання його заслуг. Він пам'ятав імена хоробрих воїнів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Отже, можна зробити висновок, що основним засобом досягнення мети у військового лідера

є слово та організація вмілого спілкування, комунікації. У філософії, теорії управління, економіці, психологічній та педагогічній науці існує сотні концепцій лідерства. Поняття “лідерство” – це один з основних феноменів, що охоплює всі сфери діяльності людини, зокрема і військову. Є понад 300 тлумачень цього поняття [2].

Лідерство офіцера (сержанта) – це його здатність забезпечити в підрозділі три головні потреби особового складу, а саме:

- успішно виконувати загальне завдання;
- працювати злагоджено в згуртованому колективі (підрозділі);
- максимально задовольняти індивідуальні потреби кожного військовослужбовця підрозділу [1, 2].

У процесі розвитку ЗС України все більше зростає роль морально-етичних основ, зокрема й культури спілкування військовослужбовців. Вони поряд з матеріальними факторами були і залишаються творчим фактором у житті українського народу, воїнів армії і флоту.

Армія є школою мужності і героїзму сьогодні, в умовах війни, але вона може і завжди повинна бути школою високої культури [5, 6, 7, 8]. Військовий етикет сьогодні – це загальна потреба часу. Загалом спілкуванням – це складний багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, який породжується потребами у спільній діяльності й обміні інформацією, що включає в себе вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння людиною іншої людини.

Висновки./Conclusions. Отже, комунікація, спілкування, культура спілкування у лідерській поведінці офіцера, сержанта у військовому колективі відіграє сьогодні в умовах сучасної війни з російськими загарбниками значну морально-етичну роль.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко О. В. Теоретико-методичні проблеми формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів ЗСУ/ Бойко О. В.-Монографія, ІМА-прес.,

2014.-544с.

2. Бойко О. В. Лідерство сержанта та офіцера (психолого-педагогічний аспект): Навчально-методичний посібник / [Бойко О. В., Керницький О. М., Копаниця О. В. та ін.] ; за ред. П. П. Ткачука. – Львів : АСВ, 2010. – 190 с.

3. Станіславчук С. М. Культурно-просвітницька робота в ЗСУ (соціально-філософський аналіз): дис. канд. філос. наук :09.00.03. Львівський НУ ім. І. Франка. Львів, 2004. 19 с.

4. Слюсаренко А. В., Голик М. М., Гула Р. В., Глотов О. Л., Щурко О. М. / Слюсаренко А. В., Голик М. М., Гула Р. В., Глотов О. Л., Щурко О. М. Християнська мораль та військовий обов'язок. Львів. : АСВ, 2012. С. 6–112.

5. Ходань О. Л. Корпоративна культура офіцера. / Ходань О. Л. Харків : Національна академія Державної прикордонної служби України, 2009. 123 с.

6. Шевкун Г. М., Грицевич Т. Л., І. М. Гузенко Військовослужбовцю про культуру поведінки : навчальний посібник. / Г. М. Шевкун, Т. Л. Грицевич, І. М. Гузенко Львів : АСВ, 2014. 135с.

7. Шевкун Г. М., Голик М. М., Ткачук П. П. Основи військової етики та естетики: навчальний посібник. / Шевкун Г. М., Голик М. М., Ткачук П. П. .- Львів, НАСВ, 2018.-170с.

8. Ягупов В. В. Військова психологія / В. В. Ягупов. – К. : Тандем, 2004.-656с.

ШИРОКІСТЬ ЛІТЕРАТУРНОГО НАДБАННЯ ТА ПРАЦЬОВИТІСТЬ СВЯТИТЕЛЯ КИРИЛА, АРХІЄПІСКОПА ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОГО

Грех Володимир Іванович,
доктор богословських наук, доктор філософії з богослов'я,
кандидат географічних наук,
професор кафедри богослов'я та філософії,
Львівської православної богословської академії,
завідувач лабораторії змісту богословської та
філософської освіти Львівського інституту дидактики,
академік Міжнародної академії богословських наук
м. Львів, Україна

Вступ. В тестах висвітлюється багатогранний талант святителя Кирила, архієпископа Олександрійського, котрий він виявляв впродовж свого життя. Особлива вагомість проявилася в його таланті написання книг на різну тематику. Як працюючий архієпископ, він багато зробив добрих справ, і особливо в літературній діяльності, де в своїх посланнях викривав єретичні вчення. Вірно стояв на захисті Пресвятої Богородиці.

Ціль роботи. Показати літературне надбання святителя Кирила, його великий талант церковного письменника, і ту кількість написаних релігійних книг різної тематики: пояснювальні, апологетичні (на захист християнства), догматичні і повчальні, інші. Дати оцінку його послань як таких, що стояли на захисті правдивої християнської віри, і відстоюванні божества Господа нашого Ісуса Христа та Пречистої Божої Матері.

Матеріали та методи. У тезах використано книгу: Святий Димитрій Ростовський. Життя святих (вибрані), викладені за повчанням Четьїх–Міней. Том 3. Травень–червень / Димитрій Ростовський, святий // Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату. – Київ. – 2007. – 847 с. Використані також матеріали з особистих статей та електронні відомості, інші.

Для написання даних тез використано такі наукові методи: богословський, філософський, літературний, історичний, порівняльний, а також

обсерваційні: систематизація, узагальнення, самоаналіз та самооцінка.

Результати та обговорення. Святитель Кирило, архієпископ Олександрійський – церковний великий вчитель, був родом із Олександрії. Він походив зі знатної й благочестивої християнської сім'ї. Він прагнув отримати знання Священного Писання та істин християнської віри. В юних роках Кирило вступив до скиту святого Макарія в Нїтрійських горах, де подвизався шість років [7]

Після смерті патріарха Феофіла, дядька Кирила, його обрали на патріарший престол. Це був час великого переживання і боротьби з єретичними вченнями, котрі поширювалися у його час і його місцевості. Першим твором який написав святий Кирило було послання до Несторія, коли він дізнався про його єретичне вчення та про успіх його проповіді. Святий Кирило, патріарх Олександрійський дуже обурился духом і, як вірний раб та воїн хоробрий Господа нашого Ісуса Христа і Пречистої Божої Матері, виступив і озброївся проти ворога Христового і став твердо за честь Божу і Пресвятої Богородиці. “Він став істинним пастирем овець Христових, який гострозоро спостерігає за своїм стадом і бореться з вовком” [5, С. 497]. Святитель люб'язно і обережно писав до Несторія, просив щоб той відмовився від псевдовчення і сподівався правої віри припинити смуту, що він вчинив у Церкві Христовій. З таким умовлянням святитель Кирило звернувся до Несторія у своєму пасхальному посланні 430 року. Несторій на послання уваги не звернув, і тоді святий Кирило написав до нього суворе послання. Святитель Кирило писав до кліру церкви Константинопольської і до царського двору, де просив, щоб не спокушались вченням Несторія. Він також написав послання до папи стародавнього Риму Целестина I, що був єпископом у Римі від 422 до 432 рр., та до патріархів Антіохійського та Єрусалимського, ознайомлюючи їх з ересю Несторія і прохаючи вплинути їх на нього, щоб покався. “Крім того, він відправив листи до всіх властей і єпископів різних країн і міст; у цих посланнях він застерігав усіх від захоплення ересю Несторія. Оскільки ересь ця спокусила, між іншим, багато ченців, він писав і до них, пояснюючи душегубну шкоду ересі і

відхиляючи їх від зваблювання нею. Словом, святий Кирило не переставав взивати проти цього вовка до тих пір, поки зовсім не відігнав його від стада Христового” [5, с. 498].

Несторій на послання не звертав уваги, навіть не думав виправлятися, але з своїми прихильниками ще гірше почав діяти. Незабаром сам Несторій почав піддавати мукам духовенство і ченців Константинопольської церкви, що чинили супротив йому і не підтримували його ересі. “Разом із цим він з люттю виступав і проти святого Кирила, зухвало і гордо повстаючи проти нього і називаючи еретиком, тоді як він сам був таким” [3, 5, с. 498].

Для припинення смуту, імператор Феодосій Молодший, вирішує скликати в 431 році Вселенський собор, в малоазійському місті Ефес. На соборі встановили догмат віри, що Господь наш Ісус Христос, Який втілювався від Пречистої Діви Марії, є істинним Богом, а Пречиста Діва Марія – істинна Богородиця. Несторія засудили як еретика і богохульника і не тільки позбавили сану, а й відлучили від Церкви Христової. Імператор же заслав Несторія в Оасим, де він закінчив своє життя в тяжких муках: йому живому черв’яки роз’їли богохульний язик [5].

Святитель Димитрій Ростовський писав: “Не слід також замовчувати і те, що святитель Христів Кирил, цей великий угодник Божий, при такій великій своїй святості, мав, проте, щось негоже в собі і противне благочестю, – щоб бачити дивне його оправдання. Він без причини гнівався на Іоанна Золотоустого – святий на святого” [5, с. 502]. Святого Кирила переконував вписати ім’я святого Іоанна Золотоустого [2]. в церковні диптихи і Константинопольський патріарх Атик, і святий Ісидор Пелусіот. Святий Кирило володів згідливістю, і умів ставати завжди на шлях правди. Він перший запровадив культ Діви Марії, назвав її “Богородицею” (Феотокос) і відстояв цей титул.

Літературне надбання святителя Кирила надзвичайно обширне, так як був дуже працьовитим. Святий Кирило вважав, що тільки біблійні тексти та праці святих отців є шлях до істини. Біблія формувала атмосферу, в якій жив

Олександрійський владика [9]. Його твори за змістом поділяються на: пояснювальні, апологетичні, догматичні, екзегетичні, полемічні, повчальні, проповіді, послання. Папа Лев XIII у 1883 р. оголосив Кирила Олександрійського Доктором церкви й цим підніс його богословський авторитет до рівня святого Томи Аквінського [10].

Святий Кирило складав пасхалії. Він розписав дні святкування християнської Пасхи на 95 років, аж до 20-х років VI ст. Святитель Кирило Олександрійський – автор великої кількості праць, значний богослов, що оберігав традиції Олександрійської школи і написав: Беседа, сказана 25 грудня у великій Олександрійській церкві про Павла, що говорив насамперед, і про втілення Господа. Беседа при входженні у святу Чотиридесятницю. Беседа сказана в Ефесі в день святого апостола і євангеліста Іоана Богослова. Беседа проти Несторія сказана після того, як сім єпископів приєдналися до Святої Марії. Беседа, сказана в Ефесі. Беседа, сказана в Ефесі під час Священних зборів, по скиненню Несторія. Беседа, сказана в Ефесі, перед тим, як він взятий був комітом і ув'язнений під варту. Два послання до Суккенсу, єпископу Діокесарійському. Діалог про втілення Єдинородного. Захист “12 розділів” проти східних єпископів. Пояснення дванадцяти розділів. Книга скарбів про Святу і Єдиносущну Тройцю під назвою “Скарб”, написана проти Арія і Євномія. На Святий Символ. Два твори про Пресвяту Тройцю, про походження Святого Духа [6]. Про втілення Бога Слова. Частина I. Про втілення Бога Слова. Частина II. Про праву віру до цариць. Про праву віру царівнам. Частина I. Про праву віру царівнам. Частина II. Про праву віру царівнам. Частина III. Відповіді Тіверію диякону з братією. Послання до Несторія. Послання до Несторія про відлучення [“12 розділів”]. Послання до одного із ревних захисників Несторія. Правила свт. Кирила Олександрійського (†444). Розмова з Несторієм про те, що Св. Діва Богородиця, а не Христородиця. Пояснення догматів. Твір проти антропоморфітів. Слово про вихід душі і Страшний Суд [8]. Слово проти тих, котрі не хочуть сповідувати Святу Діву Богородицею. Про поклоніння і служіння в Дусі і істині. Захисне мовлення до імператора Феодосія. Канонічне

послання до Домна, патріарха Антіохійського. Настанова, дана святійшим єпископом Кирилом Посидонієм, якого він послав до Риму у справі про Несторія. Про цапа-відбувайла. Послання єпископу Акакію Скіфопольському. Лист Іоану, єпископу Антіохійському проти Феодорита. Послання 1-е, писане з Родосу, перед собором. Послання 2-е [писане з Ефесу, перед собором]. Послання до Акакія єпископа Веррійського про Несторія. Послання до єгипетських ченців. Послання до Івана Антіохійського. Послання до Івана, єпископа Антіохійського, і до Собору, що зібрався в Антіохії. Послання до Івана, єпископа Антіохійського, відправлене з Павлом, єпископом Емеським. Послання до Калосирія, єпископа Арсеноїтського. Послання до Келестина, єпископа Римського. Послання до кліру та народу константинопольського. Послання до константинопольського кліру, збентеженого роздумом у церкві. Послання до константинопольських ченців. Послання до звинувачуючих його у своїх листах за те, що він, дізнавшись про поширення нечестивого вчення Несторієвого, не промовчав про нього. Послання до Ювеналія, єпископа Єрусалимського. Послання, писане з Ефесу, до авв чернечих. Глафіри, або пояснення обраних місць з Книги Повторення Закону. Глафіри, або пояснення обраних місць із Книги Вихід. Глафіри або пояснення обраних місць з Книги Левит. Глафіри, або пояснення обраних місць із Книги Чисел. Глафіри, або пояснення обраних місць з П'ятикнижжя Мойсея. Уривки з тлумачень на пророків, Варуха, Єзекиїля та Даниїла. Тлумачення на книгу пророка Аввакума. Тлумачення на книгу пророка Авдія. Тлумачення на книгу пророка Аггея. Тлумачення на книгу пророка Амоса. Тлумачення на книгу пророка Захарії. Тлумачення на книгу пророка Іоїля. Тлумачення на книгу пророка Іони. Тлумачення на книгу пророка Малахії. Тлумачення на книгу пророка Міхея. Тлумачення на книгу пророка Наума. Тлумачення на книгу пророка Софонії. Тлумачення на книгу пророка Ісаї. Тлумачення на книгу пророка Осії. Бесіда на притчу про виноградник. Дві гомілії на Стрітення з “Тлумачення на Євангеліє від Луки”. Тлумачення на Євангеліє від Івана. Тлумачення на Євангеліє від Івана (новонайдені фрагменти). Тлумачення на Послання до Римлян (з катен).

Тлумачення на Послання апостола Павла до Коринф'ян. Тлумачення на Послання апостола Павла до Євреїв. Тлумачення на книгу Пісня Пісень. Апологія на захист християнства проти імператора Юліана Відступника (361-363 рр.). Багато догматичних творів святий Кирило написав у справі проти Несторія” [4].

“Він достойно причислений до святого Золотоустого, і разом із ним, полум'яніючи ніколи не згасаючою любов'ю, предстоїть як Христу Богу, так і Пречистій Богоматері, перебуваючи в славі Її, поблизу Її престолу, і прославляючи Преплагословенну Діву з народженням з нею істинним Богом навіки-віків. Амінь” [5, с. 507].

Після працювотого, переживального, стрімкого, плідного, талановитого, святого життя, святитель Кирило, великий борець за правдиву християнську віру, відійшов у вічність, 27 червня 448 року, залишивши велику кількість своїх творів, що відзначаються точністю пояснення.

Висновки

Тези висвітлюють широкість літературного надбання та працювотість святителя Кирила, архієпископа Олександрійського, і дано стислу характеристику його біографічних даних. Також перелічено назви ним написаних релігійних творів і відстоювання правди про Господа нашого Ісуса Христа і Пречисту Божу Матір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – Київ: Видавництво Київської Патріархії, 2004. – 1415 с.

2. Грех Володимир, митр. прот. Богословське вчення свт Іоана, архієпископа Константинопольського / митр. прот. Володимир Грех // Християнська сакральна традиція: Віра, духовність, мистецтво: збірник матеріалів VIII міжнародної конференції. – Львів: ЛПБА УПЦ КП, 2015.-С. 65-69.

3. Грех Володимир, митр. прот. Молитва святителя Димитрія, митрополита Ростовського, як засіб навчання і виховання віруючих / митр. прот. Володимир Грех // Богословсько-філософські пошуки людини в історичному, контексті: український вектор: збірник матеріалів II Християнських постових читань. – Львів: ЛПБА УПЦ КП, 2018. – С. 130 – 139.

4. Слобідський Серафим, протоієрей. Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи. Видання третє / протоієрей Серафим Слобідський // Видано з благословення Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета. Видавничий відділ УПЦ КП. – Київ, року Божого, 2003. – 655 с.

5. Святий Димитрій Ростовський. Життя святих (вибрані), викладені за повчанням Четьїх–Міней. Том 3. Травень–червень / Димитрій Ростовський, святий // Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату. – Київ. – 2007. – 847 с.

6. Вікіпедія <https://uk.wikipedia.org> > wiki Кирило_Александрійський (дата звертання 26 лютого).

7. Церква Апостола Любові <https://www.bogoslov.kharkov.ua> > ... (дата звертання 26 лютого).

8. <https://orthodox.vinnica.ua> >. Святитель Кирил, архієпископ Олександрійський (дата звертання 26 лютого).

9. Православная Жизнь <https://pravlife.org> > content (дата звертання 5 березня).

10. NiNa.Az <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az> > ... (дата звертання 5 березня).

ПРИНЦИП «ПІЗНАЙ СЕБЕ» У ПРАЦЯХ К. ЛОРЕНЦА І Д. КАНЕМАНА

**Ткаченко Роман Петрович,
Ганченко Алла Олександрівна,
Ткаченко Людмила Валеріївна,**
викладачі
ВСП «Фаховий коледж інженерії,
управління та землевпорядкування
Національного авіаційного університету»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Імператив «пізнай себе» належить до найдавніших і найвідоміших крилатих висловів у європейській культурі. Однак його зміст залишається багатозначним і загадковим. Цей вислів походить з архаїчного періоду античної культури (VIII – VI ст. до н.е.) і приписують його одному з семи мудреців, найчастіше Хілону. У ті давні часи настанову «пізнай себе» тлумачили швидше за все в сенсі «пізнай свої обмеження», не вважай себе вищим за Бога. Адже й напис цей був викарбуваний на вході до храму Аполлона в Дельфах.

Однак пізніше його сенс змінювався: пізнай свої можливості й велич, пізнай Бога в собі, власну гріховність, своє тіло, душу, макрокосм Всесвіту через мікрокосм его, розпізнай себе в інших, усвідом власну смертність, ілюзорність власного «я», звільнися від суєти і пристрастей, збагни власне серце, підсвідомість, соціальне становище, національну ідентичність, досягни самовладання тощо. З нашого погляду, найбільш актуальний для нинішньої епохи зміст вислову «пізнай себе» можна вичитати з праць Конрада Лоренца і Деніела Канемана.

Мета роботи. / Aim. Метою цієї праці є з'ясувати зміст гасла «пізнай себе» у вченнях Лоренца і Канемана, описати спільне й відмінне між ними. Наскільки нам відомо, запропонована тема є новою і раніше в історико-філософських студіях не порушувалась.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Об'єктом нашого

дослідження є книга К. Лоренца «Агресивність» і книги Д. Канемана «Мислення швидко і повільно», «Шум: хибність людських суджень». У цій розвідці використано головним чином порівняльний метод.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Обидва згадані науковці – нобелівські лауреати, Лоренц отримав Нобелівську премію з біології 1973 р., Канеман – з економіки 2002 р. Лоренца називають батьком етології (наука про поведінку тварин). Він був автором низки науково-популярних книжок, що вирізняються зокрема значною кількістю цитат з художньої літератури і широким поглядом на вузькогалузеві проблеми, засвідчуючи тим самим ґрунтовну гуманітарну освіту. Натомість Канеман, будучи психологом-когнітивістом, заснував новий напрям в економіці.

Спостерігаючи за тваринами, Лоренц виявив, що зв'язок між ними і людьми тісніший, ніж переважно думають. З представниками фауни нас поєднує чимало і позитивних, і негативних рис. Скажімо, «патріотичне» піднесення, безкорисливу турботу про малят, дружбу, позбавлену сексуальності «чисту любов» – тобто ознаки одухотвореності, що їх приписують винятково людині, можна побачити вже у тварин. З другого боку, людина буває не менш жорстокою, ніж тварини, а «партійна» гризня щурів за ступенем пристрасті не поступається міждержавним конфліктам.

Наприклад, і у людей, і у шимпанзе рідкісні навички або таланти заслуговують на увагу лише тоді, коли поєднуються з високим статусом їхнього власника у спільноті. У слабого за статусом шимпанзе, навченого діставати банани зі спеціальної годівнички, родичі просто відібрали його здобич, натомість до статусного самця з тими ж навичками почали приглядатись. Чи не щось подібне відбувається у світі з не менш багатою на таланти, ніж російська, українською літературою?

На думку Лоренца, двигуном еволюції й сутністю дарвінівської формули «боротьба за існування» є внутрішньовидова агресія. Саме внаслідок внутрішньовидової боротьби успадковуються надані мінливістю виграшні риси. Ця агресія мотивується розподілом території, відбором самців і захистом

нащадків. Однак як тільки зникає зовнішня небезпека, спонтанна агресія між своїми втрачає притомну мотивацію, посилюється і призводить до закріплення зайвих, навіть небезпечних для виду рис. Австрійський біолог вбачає ці риси зокрема у комерціалізації суспільства, посиленні конкуренції, невинуватій інтенсифікації праці, що все більше позбавляє людину культурного дозвілля.

Найцікавіше те, що агресія є ціннісно амбівалентною, без неї не було б дружби і любові. Навіть усмішка – це не що інше, як переспрямований і ритуалізований оскал. Парадоксальним чином теплі почуття найбільше проявляються у найбільш агресивних видів, у риб, щурів, гусей, вовків. З другого боку, цей факт закономірний у середовищах, де з'являються передумови для розкриття індивідуальності, відповідно загострюється внутрішньовидова боротьба, і з нею виникає задля перемоги потреба в союзниках.

Що більше люди одне одного знають і спілкуються, тим нижчий поріг агресії, тим більше будь-яка дрібничка може вивести з рівноваги. Однак цілком позбавлена агресії раціональна людина була б страшніша за тварину, тому що не знала б не тільки ненависті, а й милосердя. Це була б розумна машина. Агресія глибинна й незнищенна. Люди мусять усвідомити, що так зване зло сидить в кожній особі, як би вона себе не ідеалізувала. Людство порятують відповідальність, самоусвідомлення, сублімація агресії у спорті, науці, мистецтві, у всьому, що сприяє росту культури.

Пересічному читачеві науково-популярної літератури ім'я Канемана відоме завдяки його відкриттю когнітивних упереджень («Мислення швидке і повільне»), тобто стереотипів мислення, інтуїтивних рішень, які часто виявляються помилковими.

Це може бути підтверджувальне упередження, ефект якорування, надмірна узгодженість, упередження достовірності, ефект Даннінга – Крюгера, омана планування, фундаментальна помилка атрибуції, загалом десятки поширених помилкових уявлень. Люди схильні ігнорувати заперечні аргументи, піддаються омані першого враження, ладні, плануючи, занижувати

тривалість роботи, навішувати оціночні ярлики іншим особам з огляду на ситуативно вимушену поведінку тощо.

Менш відома його книга «Шум: хибність людських суджень», в якій мовиться про розбіжність оцінок внаслідок впливу суб'єктивних чинників. Так, лікарі більш уважні під час огляду пацієнтів зранку, а судді більш схильні до поблажливих вироків після ситного обіду або після виграшу улюбленої футбольної команди. Через те машини на основі розроблених алгоритмів, буває, краще справляються з винесенням оцінок, ніж люди.

Утім, їхні результати не набагато перевищують людські, адже існує явище об'єктивного незнання: неможливо все врахувати й передбачити. Канеман радить думати статистично, тобто відволіктись від уявлення про унікальність проблеми і розглядати її в ряду подібних, розбивати судження на кілька незалежних завдань, опиратися передчасним інтуїтивним уявленням, агрегувати судження незалежних експертів, надавати перевагу порівняльним судженням перед абсолютними.

Канеман вчить не довіряти собі. Канеманів образ мислячого індивіда розходиться з образом самовдоволеного пересічного обивателя, котрий раз і назавжди вирішив, в чому істина, де шукати щастя і хто винен у всіх його бідах. Вченого «вражає те, що люди, які формують судження, поводяться так, ніби істинне значення існує завжди, незалежно від реальної ситуації» [1, с. 311]. На противагу Лоренцу, Канеман не вдається до широких філософських узагальнень чи публіцистичних закликів.

Однак насправді його дослідження мають відношення чи не до всіх сфер життя. Обидва мислителі виходять за межі вузьконаукової проблематики. Як і Лоренц, Канеман, очевидно, пов'язує надію на поліпшення умов людського співіснування зі стародавньою настановою «пізнай себе». Лоренц вживає це гасло у згаданій вище книжці не раз. На сторінках робіт Канемана цей вислів нам не траплявся, але він, без сумніву, суголосний основним ідеям вченого.

Висновки. / Conclusions. З нашого погляду, заклик Лоренца і Канемана до мешканців планети Земля напрочуд близький до найдавнішого сенсу

вислову «пізнай себе», утім, модернізований відповідно до найновіших запитів, а саме: «пам'ятай про власні обмеження і вади, будь відповідальним за власні судження і вчинки, адже від цього залежить – не більше й не менше – життя на планеті». Усі війни завжди розпочинають самовпевнені люди, котрі ніколи не визнають власних помилок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Канеман Д., Сібоні О., Санстейн К. Шум: хибність людських суджень. Київ: Наш Формат, 2023. 360 с.

ECONOMIC SCIENCES

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА ДЛЯ ПОБУДОВИ БРЕНДУ ТА ВЗАЄМОДІЇ З АУДИТОРІЄЮ

Васильченко Кирило Геннадійович,

к.е.н., доцент кафедри маркетингу
та міжнародної логістики

Крюковська Софія Олексіївна,

Студентка

Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Соціальні мережі стали незамінним інструментом для взаємодії з аудиторією бренду. Хоча можливості різноманітні, бренди повинні мати чітке розуміння того, які інструменти соціальних медіа можуть бути більш ефективними для просування їхньої пропаганди та взаємодії із зацікавленими сторонами. Сьогодні просто мати обліковий запис у соціальній мережі недостатньо. Сторінки брендів/продуктів мають бути центром спілкування між клієнтами та партнерами компанії, підтримуваним і модерованим співробітниками.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження економічної сутності брендінгу, заходів для побудови бренду та взаємодії з аудиторією у сучасних соціальних медіа, а також виявлення проблем з якими може стикнутися компанія в Інтернет-просторі.

Матеріали і методи. Багато досліджень було присвячено питанню використання соціальних медіа для побудови брендів і взаємодії з аудиторією. Серед зарубіжних вчених можна виділити Cotriss D. [1], Edefejirhaye I V. [2], Schaefer M. [3] та Klein-Reesink N. [4]. «Соціальні медіа забезпечують націлювання, охоплення та масштабування за нижчою ціною, ніж майже будь-який інший маркетинговий канал», – сказав Абдул Мохаммед. Він також

вважає, що «люди знаходяться в соціальних мережах щодня. Бренди повинні бути там, де є люди» [1].

У своїй книзі Марк Шафер не тільки розповідає про те, як налагодити спілкування в соціальних мережах, але і про те, як оцінити ефективність цього спілкування. Він використовує Twitter як приклад того, як майже виключно використовувати соціальні мережі для розвитку свого бізнесу. Це пов'язано зовсім не з «сірими схемами» чи проплаченою рекламою, а з використанням простих і надійних стратегій, якими може скористатися кожен підприємець [3].

Результати і обговорення. Донедавна було модно створювати спільноти в соціальних мережах, таких як Facebook, LinkedIn, Instagram тощо, але сьогодні все частіше виникає необхідність будувати обслуговування клієнтів на платформі бренду соціальних медіа. Це яскравий прояв багатоканального підходу до взаємодії з цільовою аудиторією. Такий підхід дає чіткі результати в плані розвитку бренду в довгостроковій перспективі:

- знизити витрати на спілкування з клієнтами;
- оперативно виявляти незадоволених клієнтів;
- підвищувати ефективність традиційних методів спілкування;
- використовувати краудсорсинг для розробки інноваційних продуктів і пошуку нових ідей для продуктів і послуг [3].

Нарешті, систематична робота в соціальних мережах призводить до збільшення доходу. Наприклад, понад 2/3 (65%) спеціалістів з продажу, опитаних Ogilvy Interactive у всьому світі, сказали, що соціальні мережі є важливою частиною їхнього успіху сьогодні. Довгостроковий успіх бренду в соціальних мережах сприяє тому, що всі співробітники беруть активну участь у спілкуванні на платформах соціальних мереж бренду, коли це можливо.

Для успішної реалізації комунікаційної стратегії в соціальних мережах необхідно сформувати власну інфраструктуру в соціальних мережах і забезпечити співпрацю з аудиторією бренду (community management) шляхом створення контенту навколо елементів бренду та підтримки комунікації.

Як і будь-який корпоративний актив, соцмережі необхідно сформувати

мінімально ефективну інфраструктуру, яка в подальшому значно збільшить віддачу від усіх комунікацій бренду в цифровому просторі [5]. Інфраструктура соціальних медіа (інфраструктура соціального бренду) включає в себе наступні елементи: дизайн сторінок/акаунтів в соціальних мережах; формування мінімально ефективної аудиторії (учасників брендової спільноти); (офлайн) канали; розроблення стратегії управління контентом і спільнотою.

Підвищення впізнаваності бренду через соціальні мережі вимагає певних методів і стратегій. Неможливо відразу утримати і привернути увагу цільової аудиторії, для цього потрібні час і зусилля. Однак є способи підвищити впізнаваність бренду та залучити більше потенційних клієнтів.

Перш ніж почати розробляти стратегію підвищення впізнаваності бренду через соціальні мережі, необхідно визначити свою цільову аудиторію [6]. Хто ваші покупці чи клієнти? Які їхні інтереси, уподобання та потреби? Знання вашої цільової аудиторії допоможе вам створити контент, який приваблює їх.

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. З моменту своєї появи вони міцно зайняли свою нішу у світі комунікацій та онлайн-маркетингу. Використання соціальних мереж для просування вашого бренду може значно підвищити впізнаваність бренду та залучити нових клієнтів. Є багато способів допомогти вам підвищити впізнаваність вашого бренду за допомогою соціальних мереж.

1. Якісне створення контенту

Щоб бренд виділявся, потрібно створювати якісний і унікальний контент. Усі публікації в соціальних мережах мають бути цікавими та корисними для цільової аудиторії. Вони мають викликати емоції та залучати користувачів до розмови [5]. Високоякісний контент допоможе привернути увагу аудиторії та збільшити впізнаваність вашого бренду. Наприклад, Red Bull створює захоплюючий та розважальний контент, який відповідає інтересам їхньої цільової аудиторії. Це включає короткі відео, документальні фільми, подкасти та інші формати. Цей контент допомагає бренду налагодити зв'язок зі своєю аудиторією та зробити її частиною спільноти Red Bull.

2. Оптимізація профілю в соціальних мережах

Щоб бренд було легше впізнавати, потрібно оптимізувати свої профілі в соціальних мережах. Використання логотипу своєї компанії як аватар, заповнення інформації про свій бренд і додавання ключових слів до опису профілю можуть принести неабиякі результати. Це допоможе користувачам швидко зрозуміти бренд і його цінності.

3. Взаємодія з аудиторією

Взаємодія з аудиторією є одним із головних факторів, що впливають на впізнаваність бренду [1]. Варто відповідати на відгуки та коментарі, ставити запитання, проводити опитування та конкурси. Важливо залишатись активними в соціальних мережах, щоб аудиторія відчула зацікавленість і зацікавленість брендом. Для прикладу можна взяти компанію LEGO, яка має багато платформ для взаємодії з аудиторією, таких як платформа LEGO Ideas, яка дозволяє шанувальникам LEGO надсилати свої ідеї для нових наборів [7]. Найпопулярніші ідеї потім виготовляються та продаються LEGO.

4. Блог

Блоги є чудовим інструментом для підвищення впізнаваності бренду. Компанії створюють блог, де публікують корисну інформацію, новини, поради та історії про життя компанії. Блог допоможе отримати досвід у своїй галузі та залучити нових підписників у соціальних мережах.

5. Відеомаркетинг

Відео є одним із найпопулярніших форматів контенту в соціальних мережах. Треба створювати відео, які розповідають про бренд, продукт або послугу.

Відео дозволяє більше зацікавити аудиторію та запам'ятати свій бренд. Одним з найяскравіших прикладів успішних відеокампаній є кампанія Old Spice під назвою «The Man Your Man Could Smell Like» [8], яка у 2010 році стала вірусною та зробила Old Spice всесвітньо відомим брендом. У ній чоловік порівнює себе з більш цікавою та успішною версією себе, яка використовує Old Spice.

6. Рекламні кампанії в соціальних мережах

Рекламні кампанії в соціальних мережах – ефективний спосіб залучити нових клієнтів і підвищити впізнаваність бренду. Найефективнішою буде цільова реклама, яка буде показуватися лише певній цільовій аудиторії [4]. Таким чином, можна ефективно використовувати свій бюджет і отримувати максимум від реклами. Oreo – це чудовий приклад того, як бренд може успішно використовувати соціальні мережі для проведення рекламних кампаній. Наприклад, "Oreo Super Bowl Blackout" [9, 100]: у 2013 році під час Суперкубка відбулося відключення електроенергії. Oreo негайно відреагував, твітом "Ти не можеш бачити Oreo в темряві. Але ти можеш їх з'їсти". Цей твіт став вірусним і допоміг Oreo значно підвищити обізнаність про свій бренд.

7. Співпраця з блогерами та інфлюенсерами

Співпраця з популярними блогерами та інфлюенсерами допомагає розширити охоплення бренду та охопити нову аудиторію. Інфлюенсери можуть розповісти про бренд у своїх публікаціях, оглядати ваші продукти або просто згадувати бренд у своїх історіях. Це партнерство дозволить використовувати їхній авторитет і вплив для підвищення впізнаваності бренду.

8. Організація конкурсів та тоталізаторів

Проведення конкурсів і розіграшів у соціальних мережах може значно збільшити взаємодію з аудиторією та залучити нових передплатників. Важливо пропонувати цікаві призи та влаштовувати конкурси, щоб дозволити користувачам висловити свою творчість і взаємодію з брендом. Для прикладу підійде всесвітньовідома компанія Coca-Cola, яка завжди проводить розіграші, одним з яких була кампанія "Share a Coke" [2], яка заохочувала людей ділитися фотографіями своїх пляшок Coca-Cola з персоналізованими етикетками. Переможці отримували різні призи, включаючи подорожі та зустрічі з знаменитостями.

9. Відстеження відгуків про бренд

Моніторинг відгуків про бренд дозволить швидко реагувати на позитивні чи негативні відгуки [6]. Варто звертати увагу на коментарі та відповідати на

них. Позитивний відгук допоможе підвищити впізнаваність вашого бренду, а негативний дасть можливість виправити помилки чи недоліки та покращити свою роботу. Nike використовує відгуки про бренд, щоб покращити свої продукти, послуги та маркетингові кампанії. Це допомагає їм створювати більш якісний досвід для своїх клієнтів. Nike Voice of the Athlete – це програма, яка дозволяє спортсменам ділитися своїми відгуками про продукти Nike з дизайнерами та інженерами.

10. Аналіз і вимірювання результатів

І останнє, але не менш важливе: спосіб підвищити впізнаваність бренду через соціальні медіа полягає в аналізі та вимірюванні результатів дій. Важливо оцінювати ефективність публікацій, рекламних кампаній і залучення аудиторії. Тільки ретельний аналіз може допомогти визначити, що працює, а що ні в просуванні бренду, і зробити правильні висновки.

Висновки. Сьогодні соціальні мережі стали невід’ємною частиною життя більшості людей. Вони активно використовуються для особистого спілкування, а також для отримання інформації та пошуку товарів і послуг. Для багатьох компаній соціальні мережі стали потужним інструментом для просування та підвищення впізнаваності бренду. У соціальних мережах висока конкуренція, тому бренди повинні виділятися серед інших брендів і привертати увагу вашої аудиторії. Таким чином, використання соціальних мереж для підвищення впізнаваності бренду є важливою частиною сучасного інтернет-маркетингу. Бренди повинні використовувати різноманітні методи, щоб привернути увагу цільової аудиторії, підвищити впізнаваність бренду та досягти успіху в Інтернеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Cotriss D. Small Business Guide to Social Media. *Business News Daily*. 2023. URL: <https://goo.su/IVvbfP> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Edefejirhaye I V., Kolade A. Persuasive Communication: Semiotic Analysis of “Share-a-coke” Advertising Campaign. *World Journal of Innovative*

Research (WJIR). –2019. –Vol. 7. –No. 2.

3. Schaefer M. Belonging to the Brand: Why Community is the Last Great Marketing Strategy. Schaefer Marketing Solutions. –2022. –195 p.

4. Klein-Reesink N., Hudders L., De Marez L. Revisiting Co-Creation: Necessary Success Factors for Crowdsourcing Ideas in a Consumer Business Setting. *Journal of Marketing and communication*. –2020. –Vol. 3, No. 1. –P. 94–116.

5. Максимова Ю., Рудик О., Залецька І. Використання соціальних медіа для ефективної діяльності сучасних підприємств. *Економіка та суспільство*. –2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-75> (дата звернення: 16.04.2024).

6. Стратюк В. Р. Комунікаційний потенціал соціальних мереж в контексті побудови персонального бренду HR директора компанії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. –2022. –Т. 33 –№ 4.

7. LEGO IDEAS. *LEGO IDEAS - Home*. URL: <https://ideas.lego.com> (дата звернення: 16.04.2024).

8. Mupeti L. Unleashing the Power of Humor and Boldness: The Success Story of Old Spice's 'The Man You Could Smell Like' Campaign. *LinkedIn: Log In or Sign Up*. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/unleashing-power-humor-boldness-success-story-old-spices-mupeti> (дата звернення: 16.04.2024).

9. Klein-Reesink N., Hudders L., De Marez L. Revisiting Co-Creation: Necessary Success Factors for Crowdsourcing Ideas in a Consumer Business Setting. *Journal of Marketing and communication*. –2020. –Vol. 3. –No. 1. P. 94–116.

РОЛЬ БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ

Глухова Тетяна Володимирівна

Янковий Андрій Олексійович

Студенти

Вінницький торговельно – економічний інститут ДТЕУ

м. Вінниця, Україна

Вступ. Управління ризиками є важливим аспектом будь-якого бізнесу, особливо в секторі фінансових послуг. Цей факт передбачає виявлення потенційних ризиків, оцінку їхнього впливу та впровадження стратегій їх пом'якшення. Без належного управління, організації піддаються різноманітній невизначеності, яка може призвести до фінансових втрат або репутаційної шкоди.

Мета роботи. Розгляд важливості аналітики даних у контексті управління ризиками в секторі фінансових послуг.

Матеріали та методи. Кириша Олександр Володимирович. "Роль бізнес-аналітики у фінансовій діяльності підприємств." Економіка, фінанси і управління в ХХІ столітті: аналіз тенденцій та перспективи розвитку. Фінансова рада України, 2017. Голомб Вікторія, Євгеній Мержинський та Ольга Петухова. "Аналіз переваг та недоліків застосування ВІ-систем у підприємницькій діяльності." Економіка та суспільство 52 (2023).

Аналітика даних відіграє важливу роль в управлінні ризиками, надаючи інформацію про потенційні ризики та допомагаючи організаціям приймати обґрунтовані рішення. Аналізуючи великі обсяги даних, компанії можуть визначити закономірності, тенденції та аномалії, які можуть вказувати на потенційні ризики. Це дозволяє їм вживати профілактичних заходів для запобігання або пом'якшення впливу. Крім того, аналітика дозволяє організаціям оцінювати ефективність своїх стратегій управління ризиками. Аналізуючи історичні дані, компанії можуть оцінити результати попередніх ініціатив та визначити області для покращення. Це допомагає організаціям удосконалити процеси та підвищити загальні можливості зменшення ризиків.

Аналітика даних зазнала значної еволюції у сфері управління ризиками. У минулому управління ризиками покладалося на ручні процеси та суб'єктивні оцінки. Однак із появою передових методів і технологій аналітики організації тепер можуть використовувати потужність даних для прийняття більш точних і керованих даними рішень.

Спочатку управління було зосереджено на базовій аналітиці, такій як описова аналітика, яка забезпечувала ретроспективний погляд на минулі події. Однак із розвитком технологій організації почали використовувати прогнозу аналітику для прогнозування майбутніх ризиків і призначення превентивних заходів. Сьогодні управління ризиками розвинулося, щоб включити в себе аналітику, яка передбачає не тільки прогнозування, але й пропонує оптимальні стратегії зменшення ризиків.

Еволюція аналізу даних в управлінні ризиками також була зумовлена зростанням доступності даних. З поширенням цифрових технологій організації тепер мають доступ до величезних обсягів даних із різних джерел, таких як записи транзакцій, соціальні мережі та дані датчиків. Ці дані можна використати для глибшого розуміння ризиків і розробки більш ефективних стратегій. Аналітика даних пропонує кілька переваг у цій сфері. По-перше, це дозволяє організаціям точніше визначати й оцінювати ризики. Аналізуючи великі обсяги даних, організації можуть виявити приховані закономірності та кореляції, які можуть бути неочевидними за допомогою традиційних методів оцінки ризиків. Це дозволяє їм визначати нові ризики та своєчасно вживати заходів для їх пом'якшення.

По-друге, аналітика даних допомагає організаціям оптимізувати свої стратегії. Аналізуючи історичні дані, організації можуть визначити найефективніші методи зменшення ризиків і відповідно визначити пріоритетність ресурсів. Це гарантує, що ресурси розподіляються в сферах найвищого ризику, що призводить до більш ефективних процесів.

По-третє, аналітика даних підвищує швидкість і гнучкість управління ризиками. Автоматизуючи процеси збору даних, аналізу та звітності,

організації можуть швидко виявляти ризики та реагувати на них у реальному часі. Це дозволяє їм приймати швидші та більш обґрунтовані рішення, зменшуючи потенційний вплив ризиків на бізнес. Хоча аналітика даних пропонує численні переваги, вона також має свої проблеми та обмеження. По-перше, якість і надійність даних можуть бути серйозною проблемою. Організації повинні переконатися, що дані, які використовуються для аналізу ризиків, є точними, повними та актуальними. Для цього потрібні надійні структури управління даними та процеси управління якістю даних.

По-друге, питання конфіденційності та безпеки даних можуть перешкоджати ефективному використанню аналітики даних. Організації повинні дотримуватися суворих правил і захищати конфіденційну інформацію клієнтів. Іноді це може обмежити наявність і доступність даних для аналізу ризиків. Іншою проблемою є складність методів і технологій аналізу даних. Організаціям необхідно інвестувати в кваліфікованих аналітиків даних і розширені інструменти аналітики для ефективного аналізу та інтерпретації величезних обсягів доступних даних. Крім того, необхідні безперервне навчання та підвищення кваліфікації, щоб не відставати від галузі аналізу даних, що швидко розвивається.

Результати обговорення. Підтвердження важливості використання аналітики даних у управлінні ризиками в фінансових послугах. Зокрема, вони свідчать про те, що аналітика даних дозволяє точніше визначати та оцінювати ризики, оптимізувати стратегії управління ризиками та підвищувати ефективність прийняття рішень.

Висновки. Отже, аналітика даних не завжди може надати точні прогнози чи статистичні дані. З аналізом ризиків завжди пов'язаний певний ступінь невизначеності, а моделі аналізу даних не є надійними. Організації повинні визнати ці обмеження та використовувати аналітику даних як один із інструментів у своєму наборі інструментів управління ризиками, а не покладатися виключно на неї.

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Демчук Людмила Миколаївна
студентка 3 курсу економічного факультету
Львівського національного університету ім. І. Франка
м. Львів, Україна

Вступ: Впровадження ефективного мотиваційного механізму в організації є ключовим аспектом успішного управління персоналом у сучасному бізнес-середовищі. Забезпечення постійного стимулювання та підтримки працівників є важливим завданням для досягнення високої продуктивності, залученості та задоволеності на робочому місці. Формування ефективного мотиваційного механізму передбачає не лише розуміння потреб та мотиваційних факторів працівників, але й вміння адаптувати стратегії мотивації до специфіки організаційних цілей та контексту.

Мета роботи: дослідження та аналіз сучасних підходів до формування ефективного мотиваційного механізму в організаціях з метою виявлення основних методів, які сприяють підвищенню мотивації та задоволеності працівників, підвищенню їхньої продуктивності та відповідно досягненню стратегічних цілей організації.

Матеріали та методи. Основою аналізу стали наукові праці вітчизняних учених із зазначеної проблематики. Теоретико-методологічну основу роботи становить принцип теоретичної систематизації та узагальнення.

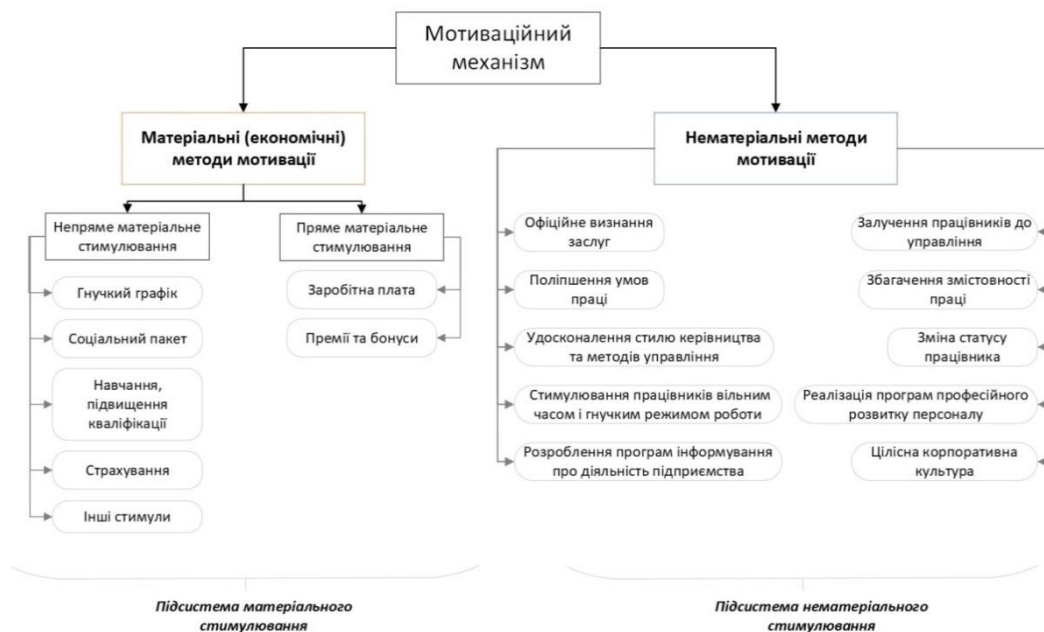
Результати та обговорення: У сучасному конкурентному бізнес-середовищі питання формування ефективного мотиваційного механізму в організації виявляється у необхідності залучення та утримання висококваліфікованих працівників, забезпеченні їхньої продуктивності та задоволеності, а також у покращенні якості обслуговування для забезпечення успішності бізнесу. Ефективний мотиваційний механізм стає стратегічно важливим інструментом для досягнення цих цілей у сучасних організаціях.

В широкому розумінні «мотивація» – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації, це сукупність усіх мотивів, які справляють вплив на поведінку людини [1].

Мотиваційний механізм формується через різноманітні засоби і способи мотивації працівників до досягнення поставлених цілей та виконання завдань.

Механізм мотивації персоналу (мотиваційний механізм) – це комплекс засобів соціально-економічного і морально-психологічного характеру, які є спонукальними мотивами до праці, гальмують або підсилюють їх [2].

Мотиваційний механізм умовно можна розділити на дві взаємодоповнюючі підсистеми: підсистему матеріального стимулювання, в основі якої лежать матеріальні методи мотивації і підсистему нематеріального стимулювання, основу якої складають нематеріальні методи мотивації. На основі цього було побудовано мотиваційний механізм персоналу організації, що схематично представлений на рис. 1.1.

Рис. 1.1 Формування мотиваційного механізму в організації

Матеріальне стимулювання полягає в наданні фінансових або матеріальних винагород працівникам в обмін на їхню працю або досягнення певних результатів. Сюди включається надання заробітної плати, бонусів,

премій, подарунків, соціальних пільг та інші матеріальних благ. Головною метою матеріального стимулювання є підвищення мотивації працівників, залучення їх до досягнення організаційних цілей, підвищення продуктивності та забезпечення їхньої задоволеності на робочому місці через мотивування матеріальними цінностями. Методи мотивації поділяються на прямі та непрямі в залежності від того, який вплив вони чинять на працівника: прямий чи непрямий (опосередкований). Прямі матеріальні методи включають у себе безпосередні фінансові винагороди, які отримує працівник за власну працю чи досягнення певних цілей. Сюди відносяться:

- Заробітна плата: Основна оплата праці, яка виплачується працівникам згідно з умовами їхніх контрактів або угод.
- Бонуси: Додаткові винагороди, які виплачуються працівникам за досягнення певних цілей або високу продуктивність.
- Премії: Спеціальні винагороди, які виплачуються за особливі досягнення, відмінність у виконанні обов'язків або за інші видатні здобутки на робочому місці.

Непряме матеріальне стимулювання орієнтоване на надання працівникам різноманітних користувальницьких переваг або пільг, які покращують їхнє життя або допомагають забезпечити більш комфортне робоче середовище або полегшують отримання прямих матеріальних методів мотивації. До форм непрямих матеріальних методів можна віднести:

- Гнучкий графік роботи: Можливість працювати за гнучким графіком, що дозволяє працівникам більш ефективно розпоряджатись своїм часом.
- Навчання, підвищення кваліфікації: Підтримка в навчанні, тренінгах, курсах підвищення кваліфікації та інших можливостях для професійного росту.
- Страхування та інші соціальні пільги: Покриття медичних витрат, страхування на випадок травм або хвороб, пенсійні програми та інші соціальні пільги.

- Інші стимули: подарунки до свят, абонементи в спортзал, путівки тощо.

Нематеріальні стимули можуть виступати в різній формі, їх різноманітність обмежується тільки можливостями організації і потребами працівників. Якщо конкретні стимули відповідають потребам тієї або іншої категорії працівників, то вони володіють великою мотиваційною дією. [3]

Колот А. М. та Цимбалюк С. О виділили 10 основних форм нематеріального стимулювання працівників [4]:

- Офіційне визнання заслуг;
- Зміна статусу працівника;
- Залучення працівників до управління;
- Збагачення змістовності праці та створення умов для творчості;
- Поліпшення умов праці;
- Реалізація програм професійного розвитку персоналу;
- Удосконалення стилю керівництва та методів управління;
- Упровадження цілісної системи корпоративної культури;
- Розроблення програм інформування про діяльність підприємства;
- Стимулювання працівників вільним часом і гнучким режимом роботи.

Поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів важливо з двох ключових причин. По-перше, люди різних характерів, цінностей і мотивацій можуть реагувати по-різному на різні види стимулів. Тому комбінування матеріальних і нематеріальних стимулів дозволяє організації враховувати різноманітні потреби та мотиваційні фактори свого персоналу. По-друге, такий підхід сприяє побудові більш різноманітного та стійкого мотиваційного середовища, що робить організацію привабливішою для різних категорій працівників та сприяє їх задоволенню від роботи. Такий баланс допомагає забезпечити комплексний підхід до мотивації персоналу та сприяє досягненню оптимальних результатів в діяльності організації.

Висновки: Мотиваційний механізм – це цілісна система, органічне

поєднання елементів та зв'язків якої забезпечує матеріальне і нематеріальне стимулювання людських ресурсів на підприємстві. Матеріальне та нематеріальне стимулювання персоналу є ключовими елементами системи мотивації підприємства, які взаємодоповнюють один одного і сприяють досягненню стратегічних цілей організації. Незважаючи на те, що матеріальні стимули, такі як фінансова винагорода, можуть бути ефективними в забезпеченні базових потреб працівників та стимулюванні їх досягнень, нематеріальні стимули, такі як визнання, можливості для розвитку та вдосконалення, грають важливу роль у забезпеченні внутрішньої мотивації та задоволеності від роботи. Використання інтегрованого підходу до стимулювання персоналу дозволяє підприємствам створювати мотиваційне середовище, що сприяє підвищенню продуктивності, залученості та задоволеності працівників, що в свою чергу сприяє загальному успіху організації. Таким чином, матеріальне та нематеріальне стимулювання мають бути інтегровані у систему управління персоналом як ключові елементи, що сприяють розвитку та успіху підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Менеджмент : Підручник / С. Ю. Бірюченко, К. О. Бужимська, І. В. Бурачек та ін.; під заг. ред. Т. П. Остапчук. – Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка». – Житомир: Вид-во «Рута», 2021.-856 с.
2. Гавриш О. А. Технології управління персоналом: монографія / О. А. Гавриш, Л. Є. Довгань, І. М. Крейдич,, Н. В. Семенченко. – Київ : НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», 2017. – 528 с.
3. Управління персоналом : підручник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, М. І. Дзямулич, О. В. Потьомкіна, О. В. Середа; за заг. ред. О. М. Шубалого. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. – 404 с.
4. Мотивація персоналу : підручник / А. М. Колот, С. О. Цимбалюк. К. : КНЕУ, 2011. — 397 с.

РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В ТУРИЗМІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Джура Максим Володимирович,
студент групи С-09-20-Б1М (4,0д),
кафедри організації туристичної діяльності
Навчально - наукового інституту управління
економіки та бізнесу Міжрегіональної
академії управління персоналом

В Україні гостро постає проблема структурної перебудови економіки і активізації перспективної форми господарювання - малого бізнесу, яка є однією з основних секторів економіки, що створює та підтримує конкурентоспроможність ринкового середовища держави.

Малий бізнес забезпечує соціально-економічний розвиток країни, а саме здійснює структурну перебудову економіки, створює нові робочі місця, забезпечує насичення ринку товарами та послугами повсякденного попиту та сприяє зниженню монополізму.

Особливо актуальною є проблема розвитку та становлення малого бізнесу в Україні, оскільки їх ефективна діяльність вважається однією з найважливіших умов розвитку української економіки.

Малий бізнес дає економіці гнучкість, мобілізує фінансові і виробничі ресурси населення, вирішує проблеми зайнятості економічно активного населення та інші соціальні проблеми ринкового господарства. У зв'язку з цим нам необхідно визначити проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в туризмі тому, що в нашій державі малий бізнес розглядається державними органами влади лише з позицій поповнення державного бюджету.

Зрозуміло, що тут мале підприємництво відіграє не таку суттєву роль. Проте його значення полягає зовсім в іншому [2]: вирішенні проблеми зайнятості населення, в тому числі за рахунок самозайнятості підприємців, створенні нових робочих місць.

В розвинених країнах на малий бізнес:

- припадає до 50% всіх зайнятих та до 70-80% нових робочих місць;
- наданні гнучкості економіці шляхом оперативного реагування на зміни кон'юнктури ринку;
- формуванні конкурентного середовища, в тому числі за рахунок обмеження можливостей та ліквідації монополій, стимулювання виробництва тих товарів та послуг, яких потребує споживач;
- визначенні темпів економічного зростання шляхом прискорення реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску наукоємної продукції;
- формуванні середнього класу суспільства, послабленні тенденцій до соціальної диференціації, пом'якшенні соціальної напруги і демократизації ринкових відносин.

Щодо основних причин зменшення кількості малих підприємств та фізичних осіб-підприємців призвело до:

- збільшення єдиного соціального внеску;
- введення податку на нульовий прибуток;
- прив'язаність товарів чи послуг до курсу долара в Україні.

Оскільки вартість більшості товарів чи послуг відштовхуються від долара:

- різкий стрибок якого змусив підвищити ціни;
- знизити купівельну спроможність населення, що призводить до зменшення прибутку;
- надмірне державне регулювання, що гальмує розвиток малого бізнесу;
- недоступність залучення фінансових коштів, зокрема банківських кредитів.

Ми погоджуємося з думкою українських науковців, якими визначено, що для покращення стану справ у малому бізнесі, а відповідно і в економіці України, потрібно здійснити наступні кроки:

1. Провести регулятивну реформу, яка дасть змогу створити якісно нову - ефективну, послідовну, прозору й зрозумілу систему державного регулювання, яка захищатиме інтереси і підприємців, і споживачів.

2. Необхідно зняти перепони на шляху розвитку підприємництва, значно скоротити витрати, пов'язані з функціонуванням в офіційному секторі економіки.

3. Дуже важливо також створити державну кредитно-гарантійну установу з метою стимулювання комерційних банків до кредитування малого бізнесу з мінімальним фінансовим ризиком.

4. Для формування привабливого інвестиційного клімату треба прискорити запровадження норм європейського страхового законодавства, створити механізм страхування інвестиційних ризиків, що дасть змогу збільшити кількісні і якісні показники діяльності страхового ринку України [3].

На нашу думку, також треба здійснити: реформи в податковій системі, зменшити єдиний соціальний внесок, прийняти заходи боротьби з тінізацією підприємницької діяльності в туризмі, ввести фінансову допомогу малим туристичним підприємствам, що розвиваються та стимулювати зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів малого бізнесу.

Можна зробити висновок, що малий бізнес в сучасній ринковій економіці України змушений долати ряд макроекономічних перешкод, головною причиною яких є нестабільна економічна ситуація країни із - за повномасштабного вторгнення росією на нашу територію та неефективна фінансова підтримка малих підприємств, надмірний податковий тиск та неефективна законодавча база України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2005. - 302 с.

2. Дрига С. Г. Підтримка малого підприємництва: економічна та соціальна доцільність / С. Г. Дрига // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2007. – № 4. – С. 5-12.

3. Каліна І. І., Кривоберець М. М., Левченко М. О., Менеджмент в туризмі: Курс лекцій для самостійного вивчення дисципліни – К.: МАУП.

2022.– 279 с.

4. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні: зб. наук. ст. / за ред. Я. А. Жаліла. - К.: Альтерпрес, 2002.-118 с.

5. Розвиток підприємництва в Україні/ Гайдуцький П. І., Лупенко Ю. О., Баліцька В. В та інші. - К.: Нора-друк, 2003. - 248 с.

УДК: 339.138:368

СТРАТЕГІЧНА ДІАГНОСТИКА МАРКЕТИНГУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Додурич С. М.

канд. пед. наук,
спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист

Ольшанська О. М.

викладач
економічних дисциплін,
спеціаліст вищої категорії,
старший викладач

Житомирський агротехнічний фаховий коледж

Вступ. Стратегічна діагностика являє собою інтегральну концепцію діагностики стратегічних позицій закладів вищої освіти, ефективності його стратегій та діагностику конкурентних переваг.

Ефективна маркетингова стратегія здатна забезпечити досягнення цілей діяльності закладів вищої освіти (ЗВО), вирішити його основні проблеми, зокрема щодо підвищення конкурентоздатності, задоволення соціально-економічних потреб цільової аудиторії та запитів споживачів у якісних освітніх послугах. Відповідно до особливостей та зміни умов функціонування ЗВО слід уточнити і теоретичну базу стратегічного маркетингу. Уточнення потребують і підходи до класифікації їх маркетингових стратегій, що сприятиме полегшенню вибору стратегії для закладів вищої освіти з врахуванням умов їх функціонування та спеціалізації, а також забезпечити скорочення витрат на планування, розробку та запровадження обраної стратегії.

Проблемою есенції та класифікації маркетингових стратегій закладів вищої освіти займалися такі науковці як Н. В. Карпенко, І. М. Баша, І. І. Благун, Л. І. Бурдонос, І. О. Бушман, О. С. Євсейцева, О. В. Замлинська, Н. В. Куденко, О. І. Лаберцева, О. С. Лукашук, Д. В. Новіков, М. А. Окландер, В. А. Петрук,

І. Р. Петрук, К. І. Редченко, М. І. Ус та інші.

Матеріали та методи. Розробка стратегії для закладів вищої освіти та впровадження стратегічного управління є унікальними, адже залежать від динаміки його розвитку, позиціонування закладу освіти на ринку освітніх послуг, потенціалу та багатьох інших чинників. Сучасні заклади вищої освіти являють собою складний ресурсний комплекс, що передбачає збереження традицій та введення інновацій у процес освітньої діяльності, вирішення проблем соціального забезпечення, наукових досліджень, поєднання навчальної та дослідної діяльності.

Система вищої освіти, будучи підсистемою суспільного відтворення, являє собою впорядковану сукупність економічних відносин у сфері виробництва, обміну та споживання освітніх послуг у ринкових умовах.

У процесі становлення ринку освітніх послуг актуальним є стратегічне управління освітньою діяльністю у ЗВО, що зумовлена низкою проблем, які виникають. Серед них можна відзначити: необхідність співвідношення цільових установок розвитку освіти і суспільства; посилення залежності темпів розвитку суспільства від рівня і масштабів розвитку вищої професійної освіти; зростання конкуренції між закладами вищої освіти на ринку освітніх послуг; необхідність введення перспективного управління освітньою діяльністю з урахуванням розвитку науково-технічного прогресу, ринкової економіки та інформаційного суспільства.

Для дослідження і аналізу конкретної ситуації на ринку освітніх послуг, розробки цілей, стратегій і планів маркетингу, які відповідають ресурсам і можливостям ЗВО, здійснюється маркетингове планування.

Маркетинговий план – це виклад маркетингової стратегії, що містить низку конкретних дій, які потрібно здійснити, орієнтуючись на очікувані результати. Маркетинговий план – це документ, який необхідний для розробки стратегії та досягнення і впорядкування маркетингових цілей ЗВО. Серед планів виділяють як короткострокові та довгострокові, так і детальні та більш прості. Всі вони базуються на таких основних складових: стратегії – як хоче

цього досягти ЗВО, цілі – чого прагне досягти, оцінці – визначення, чи досяг заклад вищої освіти того, чого прагнув [2].

Шляхом розробки маркетингової програми здійснюється реалізація маркетингової стратегії – це намічений для планомірного здійснення, об'єднаний єдиною метою та залежний від певних строків комплекс взаємопов'язаних завдань і адресних заходів економічного, соціального, науково-технічного, виробничого, організаційного характеру з визначенням ресурсів, що використовуються, а також джерел одержання цих ресурсів [2].

Маркетингова програма спрямована на вирішення окремих комплексних проблем та є логічним підсумком науково-практичного дослідження з таких основних напрямів:

- аналізу маркетингового середовища;
- вивчення показників кон'юнктури ринку;
- комплексного вивчення потреб і запитів споживачів, мотивів їхньої поведінки;
- вивчення конкурентів, контрагентів і нейтралів;
- вивчення системи ціноутворення, динаміки і структури цін;

Маркетингова програма складається з таких розділів:

- 1) преамбула – короткий опис маркетингової програми й основні висновки;
- 2) стратегія розвитку цільового ринку – огляд і прогноз ринку освітніх послуг;
- 3) сильні та слабкі сторони роботи ЗВО забезпечують виявлення наявних ускладнень і проблем;
- 4) маркетингова стратегія, в якій викладаються загальні маркетингові підходи до рішення поставлених завдань;
- 5) мета, яка формулюється на період дії програми, і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети;
- 6) бюджет реалізації маркетингової програми, оцінка її ефективності та контроль – обсяг і структура витрат на розроблення програми та виконання

поставлених завдань, попередня оцінка ефективності її реалізації, порядок і система організації контролю за процесом виконання маркетингової програми;

7) цінова стратегія – визначення рівня і системи динаміки цін за кожною модифікацією товару на цільовому ринку, в тому числі залежно від життєвого циклу товару.

Отже, основну увагу слід приділяти вибору, значенню та формі інструментів маркетингу та їх об'єднанню в найбільш оптимальний з погляду визначеної мети комплекс, розробляючи маркетингову програм.

Результати та обговорення. Розглянемо варіанти базових стратегій розвитку закладів вищої освіти, аналізуючи види маркетингових стратегій, що розробляються в сфері просування освітніх послуг,

1. Стратегія диференціації стосовно ЗВО може передбачати: диференціацію освітніх послуг щодо різних груп споживачів; диференціацію контингенту абітурієнтів.

2. Стратегія фокусування передбачає, що ЗВО вибирає один або кілька певних напрямків діяльності в якості основних – це найбільш успішні і перспективні напрямки функціонування і розвитку закладу освіти.

3. Стратегія диверсифікації є ефективною для ЗВО при розробці нових освітніх програм і формуванні цілісної системи різно-ступеневої освіти.

4. Стратегія зростання розробляється ЗВО з метою подальшого розвитку та прагнення зберегти ведучу позицію на ринку освітніх послуг.

5. Стратегія оборони може бути прийнята в якості орієнтира при плануванні маркетингової діяльності, коли ЗВО функціонує досить стійко, отримує необхідну кількість абітурієнтів, які відносяться здебільшого до споживачів бажаної для закладу освіти купівельної спроможності. Але дану стратегію на ринку освітніх послуг необхідно підтримувати маркетинговими методами – ситуаційно змінюючи поведінку закладу освіти на ринку освітніх послуг, коректуючи освітні програми.

6. ЗВО розробляє стратегію скорочення, яка зазнає кризи в розвитку. Недостатнє фінансування, плинність педагогічних кадрів, негативні результати

акредитації, мала наповнюваність абітурієнтами і інші чинники підштовхують заклад освіти до відмови від збиткових послуг та скорочення витрат на окремі напрямки діяльності,.

Ряд інноваційних маркетингових інструментів повинна обов'язково включати в себе розробку стратегії розвитку ЗВО, що здатна забезпечити у майбутньому стійку конкурентоспроможність, високу адаптивність до зовнішнього середовища, якість отриманих знань, вмінь, навичок та компетенцій, а також високу мобільність як надавачів, так і здобувачів освітніх послуг [1]. Говорячи про стратегію маркетингової діяльності ЗВО, можна відзначити, що вона включає сильні і слабкі сторони, аналіз можливостей і загроз ринку, конкурентів та на основі аналізу формулює власні конкурентні переваги. Стратегія маркетингу освітніх послуг повинна включати: опис споживачів і цільової аудиторії, конкретні цілі та завдання закладу вищої освіти, конкурентні переваги освітніх програм ЗВО, з якими він виходить на ринок освітніх послуг [3].

Ключовими цілями маркетингової стратегії ЗВО є:

- збільшення споживачів освітніх послуг;
- досягнення лідерства на ринку освітніх послуг;
- зростання прибутку;
- зростання ринкової частки.

Основне призначення стратегії маркетингу полягає в тому, щоб взаємоузгодити маркетингові цілі ЗВО з його можливостями, вимогами споживачів (абітурієнтів, здобувачів освіти, слухачів), використовувати слабкі позиції конкурентів та свої конкурентні переваги.

Рисунок 1.1 Ключові цілі маркетингової стратегії ЗВО

Висновки. Реалізація стратегічних завдань, за якими визначаються конкретні пріоритети, потребує поетапного виконання та визначення основних напрямів: вдосконалення навчально-методичної, наукової; дослідницької та інноваційної діяльності; освітня діяльність, навчально-виробнича практика з урахуванням ринку праці; гуманітарно-виховна робота; інформаційне забезпечення; розвиток матеріально-технічної бази; фінансове забезпечення; міжнародне співробітництво.

Заклади вищої освіти повинні постійно розвиватися і вдосконалювати свою діяльність; мати стійку позицію на ринку освітніх послуг; вигідно використовувати внутрішні ресурси розвитку, змінювати зовнішнє середовище, послідовно та зважено формувати власну маркетингову стратегію, закладену у розвиток ЗВО. Для успішного впровадження маркетингових інструментів та функціонування необхідно: власний сайт, соціальні мережі, інтернет-реклама, партнерський маркетинг, а освітня діяльність закладів вищої освіти повинна орієнтуватися на споживачів освітніх послуг та їх сприйняття цінності та якості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маркетингова діяльність підприємств: сучасний зміст [монографія] за заг. ред. д.е.н., проф. Н. В. Карпенко. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 185 с
2. Семенюк С. Маркетингове планування діяльності підприємств / С. Семенюк // Галицький економічний вісник. 2010. №1(26). 84 с.
3. Семенюк С. Необхідність розроблення маркетингової стратегії для підприємств / Світлана Богданівна Семенюк // Галицький економічний вісник, Тернопіль: ТНТУ, 2015. № 2. с. 204–212

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА БАНКУ: ОЦІНКА ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ікавчук Анастасія Володимирівна

Студентка

Львівський національний університет імені І. Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Зміни в економічному середовищі, законодавстві та технологіях постійно впливають на кредитні установи, що створює потребу в аналізі та оновленні кредитної політики. Конкуренція на ринку кредитування змушує банки активно розвивати свої кредитні програми та стратегії, враховуючи зміни у вимогах споживачів. Зміни в правовому середовищі можуть впливати на кредитну політику, наприклад, введення нових правил щодо стандартів кредитування або захисту споживачів. В умовах економічної нестабільності та глобальних загроз, таких як пандемія COVID-19, банки стикаються з новими ризиками та викликами, які потребують оновлення стратегій кредитування. Отже, дослідження аналітичної оцінки та правових аспектів кредитної політики банку залишається важливим для забезпечення стійкості та успішності банківського бізнесу.

Ціль роботи. Дослідження стану кредитної політики банку в Україні та визначення перспектив її розвитку.

Матеріали та методи. Аналітичний метод, який дозволив проаналізувати стан кредитної політики банку в Україні; статистичний метод, який дозволив обробити дані про обсяги кредитної політики банку; метод порівняння.

Результати та обговорення. Кредитна політика банку – це стратегічний документ, що визначає основні принципи та стратегії, якими керується банк у своїй кредитній діяльності. Основні принципи кредитної політики банку включають баланс між ризиком та доходом, забезпечення ліквідності та фінансової стабільності. Кредитна політика банку – це стратегічний та тактичний набір рішень, який визначає принципи, методи та процедури, за якими банк надає кредити своїм клієнтам [1]. Ця політика включає в себе

визначення цілей кредитування, критерії відбору клієнтів, умови надання кредитів, оцінку кредитоспроможності, розміри відсоткових ставок, забезпечення кредитів, а також механізми контролю та управління ризиками. Банк розробляє кредитну політику з урахуванням своїх стратегічних цілей, ринкових умов, регулятивного середовища та характеристик свого портфеля кредитів. Ефективне впровадження кредитної політики допомагає банку зберігати фінансову стійкість, забезпечує довіру клієнтів і інвесторів, а також сприяє його успішності на ринку.

Нормативно-правові акти, що регулюють кредитування, включають законодавство про банки та фінансові установи, такі як закони про банківську діяльність або фінансовий моніторинг. Національний банк часто виступає як головний регулятор у сфері кредитування, встановлюючи правила щодо капіталовкладень банків, лімітів кредитування та вимог до кредитних операцій.

Законодавство також включає правила щодо захисту споживачів кредитних послуг, які регулюють такі аспекти, як обов'язкова інформація про кредит, право на дострокове погашення кредиту та обмеження відсоткових ставок. Додаткові нормативні акти можуть включати міжнародні угоди та стандарти, які впливають на кредитування через глобалізацію фінансових ринків.

Одним із найбільш вагомих правових документів у сфері кредитної політики банку є Закон України «Про споживче кредитування» [2]. Він визначає загальні правові та організаційні засади споживчого кредитування в Україні відповідно до міжнародно-правових стандартів у цій сфері. Цей Закон регулює відносини між кредитодавцями, кредитними посередниками та споживачами під час надання послуг споживчого кредитування. Договір про надання кредиту належить до цивільних правочинів та є різновидом кредитного договору.

Тому до відносин, що виникають із такого договору, застосовуються (у частині, не врегульованій спеціальними законами) норми Цивільного кодексу України (ЦКУ) та інших цивільно-правових нормативних актів [3].

Перераховані нормативні правові акти не тільки закріплюють право підприємств на рівний доступ до максимально широкого асортименту фінансових послуг, доступних на території України, але і забезпечують свободу вибору, яка є фундаментальним правом підприємств на ринку фінансових послуг, а також високий рівень його правової захищеності.

Основні проблеми у сфері кредитної політики банку: проблема неплатоспроможності клієнтів може призвести до зростання кредитних втрат для банку. Для подолання цієї проблеми банк повинен здійснювати більш детальний аналіз кредитоспроможності клієнтів та вживати ефективні заходи з управління ризиками.

Можливі проблеми з недостатньою організацією та управлінням відділом кредитування, що може призвести до непрозорих процедур, затримок у вирішенні питань та зменшення якості обслуговування.

Шляхом подолання цієї проблеми є вдосконалення внутрішніх процесів, використання сучасних інформаційних технологій та навчання персоналу.

Якщо банк надто сильно зосереджений на кредитуванні певного сектору економіки, це може призвести до збільшення ризику в разі кризи в цьому секторі. Для подолання цієї проблеми банк повинен диверсифікувати свій кредитний портфель, збалансовуючи ризики між різними секторами та галузями економіки.

Якщо кредитна політика банку не відповідає реальним потребам ринку або недостатньо прозора, це може призвести до неправильних рішень та збитків для банку [4]. Для подолання цієї проблеми банк повинен регулярно переглядати та оновлювати свою кредитну політику, враховуючи зміни на ринку та внутрішні потреби.

Недооцінка або неправильне управління кредитними ризиками може призвести до зростання неплатоспроможності клієнтів та великих втрат для банку. Шляхом подолання цієї проблеми є вдосконалення методів аналізу та оцінки кредитоспроможності клієнтів, а також ефективне використання інструментів управління ризиками [5].

Висновки. Кредитна політика банку – це стратегічний та тактичний набір рішень, який визначає принципи, методи та процедури, за якими банк надає кредити своїм клієнтам. Досліджено, що Національний банк України відстоює позицію, згідно з якою цільове використання кредиту є одним із принципів кредитної політики банку і банк не лише наділений правом вимагати виконання позичальником відповідного цивільного обов’язку, але також у свою чергу має виконувати публічно-правові обов’язки щодо встановлення та забезпечення контролю за цільовим використанням кредиту. Проаналізовано основні проблеми у сфері кредитної політики банку та запропоновано шляхи їх подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Герасименко А. Розвиток класифікації різновидів банківського кредитування промислових підприємств. Економіка та суспільство. 2022. № 40. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1495/1441>

2. Про споживче кредитування: Закон України. Документ 1734-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 08.01.2021, підстава – 891-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 1, ст.2. URL-: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>

3. Про Національний банк України: Закон України (остання редакція: N 2922-III (2922-14) від 10.01.2003) (зі змінами та доповненнями). URL: www.rada.gov.ua

4. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем. Галицький економічний вісник. 2020. № 2 (27). С. 157.

5. Коваленко В., Радова Н. Банківський кредит у формуванні фінансово-інвестиційного механізму розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Економіка та суспільство. 2020. № 22. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/47/44>

КОНЦЕПЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО ЛІДЕРСТВА В МЕНЕДЖМЕНТІ

Кінас Ірина Олександрівна,

к.е.н., доцент

Кривобок Катерина Володимирівна,

к.е.н., доцент

Харківський національний економічний університет
ім. С. Кузнеця

Вступ. Розвиток емоційного лідерства серед менеджерів та підприємців сприяє їх готовності позитивно впливати на вирішення проблем у розвитку організацій. Цей розвиток може сприяти осмисленню та вирішенню стратегічних і тактичних завдань, покращенню умінь управління відносинами та підвищенню соціальної чутливості. Це означає визначення нових напрямків діяльності, встановлення змісту, форм та методів взаємодії з колективом та клієнтами, досягнення певних угод між партнерами і так далі.

Мета статті - здійснити теоретичний аналіз теорій емоційного лідерства і емоційного інтелекту та їх взаємозв'язку.

Матеріали та методи - дослідження особливостей становлення та переваги емоційного лідерства в порівнянні з іншими видами лідерства. Для досягнення цієї мети автор планує, по-перше, розглянути основні сучасні концепції лідерства, що дозволить сформулювати переваги саме емоційного лідерства. По-друге, буде вивчено зв'язок між лідерською позицією та рівнем EQ та креативністю.

Результати та обговорення. Останні роки призначають великий прогрес у дослідженні лідерства, здебільшого проведеного американськими науковцями. З'явлення численних нових концепцій лідерства виникає з необхідності вдосконалення управління організаціями в умовах постійних змін та кризових ситуацій. На нашу думку, сучасні підходи до лідерства в основному базуються на принципах емоційного керівництва.

Концепція емоційного лідерства ґрунтується на теорії емоційного інтелекту. Термін "емоційний інтелект" (EQ) з'явився у 90-х роках ХХ століття

завдяки американським психологам П. Саловею та Дж. Майеру [3]. В їх розумінні, "емоційний інтелект - це здатність свідомо сприймати, розуміти та контролювати емоції таким чином, щоб вони сприяли раціональному мисленню, розпізнавали значення емоцій та управляли ними для підтримки особистого емоційного та інтелектуального зросту".

Концепція емоційного лідерства, розроблена Даніелем Гоулманом, відображає ідею, що емоційна інтелігентність (EI) важлива для успішного керівництва [2]. Він вважає, що лідери, які володіють високим рівнем емоційного інтелекту, здатні краще розуміти свої власні емоції та емоції інших, керувати ними і використовувати їх для досягнення спільних цілей. Гоулман виокремлює п'ять ключових компонентів емоційного лідерства:

1. Самосвідомість: здатність розуміти свої емоції, мотиви та цінності.
2. Саморегулювання: здатність контролювати свої емоції та реакції на стрес.
3. Міжособистісні вміння: здатність спілкуватися, співпереживати та розуміти інших людей.
4. Емпатія: здатність відчувати емоції та реагувати на них у інших.
5. Соціальна компетентність: здатність впливати на інших та керувати взаємовідносинами.

Гоулман підкреслює, що успішні лідери володіють не лише технічними навичками, а й високим рівнем емоційного інтелекту, що допомагає їм ефективно взаємодіяти зі співробітниками, мотивувати їх та досягати спільних цілей.

Концепція емоційного інтелекту, вперше викладена Д. Гоулманом, заявляє, що у XXI столітті відбувається зсув у визначенні успіху, де почуття стають важливішими за інтелект. Якщо раніше успіх в професійній діяльності оцінювався за допомогою інтелектуального коефіцієнта (IQ), то зараз велике значення надається емоційному коефіцієнту (EQ) [1]. Емоційний інтелект, згідно з Гоулманом, включає такі аспекти як самосвідомість, самоконтроль, соціальна чутливість і керування відносинами. Одним із головних аспектів

теорії емоційного лідерства є уміння лідера керувати емоціями колективу, створювати сприятливу атмосферу та протидіяти негативним настроям. Ця концепція передбачає емоційну компетентність, здатність надавати емоційну підтримку та вміння ефективно керувати власними емоціями та взаєминами з іншими людьми.

Залишається невирішеним, які особистісні характеристики, крім тих, що визначені Гоулманом, можуть впливати на формування емоційних лідерів, наприклад, рівень IQ та креативність [4-6]. Крім того, для розуміння переваг емоційного лідерства порівняно з іншими сучасними концепціями лідерства потрібно провести порівняльний аналіз цих концепцій та вивчити місце й роль емоційної компоненти в них.

Емоційний інтелект є досить новою концепцією в психології, яка привернула увагу значної кількості дослідників. У їх роботах запропоновано різні методики дослідження, серед яких виділяються кілька основних моделей, таких як модель емоційного інтелекту Д. Майера і П. Саловея, модель емоційного інтелекту Д. Гоулмана та модель емоційного інтелекту Р. Бар-Она.

Найбільш відома модель емоційного інтелекту у науковій психології, розроблена П. Саловеєм і Д. Майєром, вони вперше ввели термін "емоційний інтелект". Вони визначили емоційний інтелект як здатність розпізнавати власні та чужі емоції, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для управління мисленням і діями. Емоційний інтелект вони розглядали як складний конструкт, що включає здібності трьох типів: ідентифікація і вираження емоцій, регуляція емоцій та використання емоційної інформації в мисленні і діяльності. Кожен з цих типів містить ряд компонентів, таких як здатність ідентифікувати та виражати емоції, регулювати власні та чужі емоції, і використовувати емоційну інформацію для мислення та діяльності.

Щодо структурних складових емоційного інтелекту, можна виділити три важливі аспекти цього поняття: здатність співпрацювати з власним внутрішнім емоційним станом і потребами; розуміння відносин між особистістю, що виражається у емоціях, та управління емоційною сферою на основі

інтелектуального аналізу і синтезу; і, нарешті, сукупність емоційних, особистісних і соціальних здібностей, які впливають на загальну здатність ефективно впоратися з вимогами та тиском навколишнього середовища.

Згідно з теорією Р. Бар-Она, емоційний інтелект є сукупністю різноманітних здібностей, які дозволяють ефективно діяти в будь-яких обставинах. Він виокремлює 5 підкомпонентів, що характеризують структуру емоційного інтелекту: самопізнання (усвідомлення власних емоцій, впевненість у собі, самоповага, самореалізація); комунікативний потенціал (емпатія, соціальна відповідальність); адаптаційні здібності (вирішення проблем, подолання труднощів, емоційна стабільність); антистресовий потенціал (стійкість до стресу, самоконтроль); загальний настрій (оптимізм).

Заради вимірювання емоційного інтелекту розроблено різноманітні методики та тести, серед яких варто відзначити MSCEIT (The Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Tests), що базується на теорії Пітера Саловея і Джона Майєра, «SEI (Six Seconds Emotional Intelligence Test) та OVC (Organizational Vital Signs), що розроблені групою «6 секунд», EQ-і Ревена Бар-Она, ECI (Emotional Competence Inventory) Хая МакБера, The Emotional Intelligence View 360 (EIV360) та інші.

Отже, можна визначити дві групи чинників, які впливають на розвиток емоційного інтелекту. Перша група — біологічні передумови, такі як рівень емоційного інтелекту батьків, правопівкульний тип мислення, спадкові фактори емоційної сприйнятливості, особливості темпераменту та обробки інформації. Друга група — соціальні фактори, які включають в себе вміння співпереживати іншим, рівень самосвідомості дитини, впевненість в емоційній компетентності, рівень освіти батьків і родинний дохід, якість взаємин між батьками, зовнішній локус контролю, релігійність. Таким чином, структура емоційного інтелекту включає здатність до свідомого контролю емоцій, їх розуміння, інтеграцію емоцій у мисленні, а також розрізнення та вираження емоцій.

Отже, з усього вищевикладеного можна зробити висновок, що емоційний інтелект представляє собою сукупність емоційних і соціальних здібностей,

таких як уміння розуміти власні емоції та емоції інших людей, керувати своєю емоційною сферою та мотивацією. Усі структурні компоненти емоційного інтелекту взаємопов'язані, що сприяє ефективній міжособистісній взаємодії. Ці складові є важливими для внутрішньої регуляції емоційних станів та успішного впливу на зовнішнє середовище. Розвиток цих аспектів сприяє особистісному та професійному зростанню особистості, що впливає на її успішність у житті.

В роботі простежено взаємозв'язки між лідерством та рівнем загального інтелекту (IQ), емоційного інтелекту (EQ) та креативності (креативності як оригінальності, що передбачає творчий підхід, можливість створення нового) [8].

Креативність (оригінальність) припускає здатність створювати незвичайні ідеї, відхилятися в мисленні від традиційних схем (нестандартні підходи, що відрізняються від загальноприйнятих), швидко вирішувати проблемні ситуації.

Емоційне лідерство полягає у здатності сформулювати колектив і керувати ним для досягнення поставлених цілей [7]. Це досягається, по-перше, завдяки індивідуальним якостям, таким як середній або вищий рівень інтелекту, високий рівень емоційного інтелекту та середній або вищий рівень креативності. По-друге, важливим є особливий емоційний профіль, який включає в себе здатність заручитися повагою, довірою та викликати певні емоції, такі як симпатія, дружба, інтерес та радість, не викликаючи при цьому почуття сорому, зніяковілості, суму або відрази.

Переваги емоційного лідерства порівняно з іншими типами включають наступне:

- Здатність аналізувати свої власні емоції та їх вплив на себе, інших та ситуацію в цілому.
- Використання інтуїції при прийнятті рішень.
- Реалістична самооцінка, що передбачає розуміння власних сильних сторін і обмежень.
- Здатність контролювати руйнівні емоції та імпульсивність.
- Базування лідерства на повазі та довірі, що робить його менш

конфліктним та суперечливим, але стабільним та надійним.

- Висока адаптивність у змінних та кризових умовах.
- Висока ефективність роботи групи під керівництвом емоційного лідера.
- Ініціативність та креативність у професійній діяльності, що сприяють розвитку групи або організації.
- Створення сприятливого емоційного клімату у колективі.
- Використання командної роботи та співробітництва.

Висновки. Отже, емоційний лідер здатний до ефективних рішень завдяки двом аспектам: перш за все, він уміє керувати своїми емоціями і свідомо вибирати свою поведінку залежно від ситуації. Вдруге, він може розпізнавати емоції інших, їхні потреби та використовувати ці знання для ефективної взаємодії через спілкування та спільну діяльність.

Подальше дослідження мотивації емоційних лідерів виявить, що спонукає індивідів до очолювання групи: цілеспрямоване індивідуальне бажання, прагнення управляти іншими чи внутрішній природний потяг. Зрозуміння того, що мотивує людей активізувати свої здібності та стати лідерами, може пролити світло на процес їхнього становлення в цій ролі, оскільки потенціал лідерства притаманний багатьом, але не всі стають справжніми лідерами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белікова Ю. В. Емоційний профіль лідера / Ю. В. Белікова // Соціальна психологія. – 2012. – № 2.
2. Лісовська Ліна. Емоційний інтелект: що це та як розвинути. Режим доступу: <https://advice.telegazeta.com.ua/emoczijnyj-intelekt-shho-cze-ta-yak-rozvynuty/>
3. Карузо Д. Емоційний інтелект керівника: як розвивати й використовувати чотири базові навички емоційного лідерства / Д. Карузо, П. Саловей. – К. : Самміт-Книга, 2016. – 296 с.
4. Козловська С. Г. Емоційна компетентність та лідерство / С. Г. Козловська, Г. І. Падурець, І. Б. Чудаєва // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2013. – Вип. 1 (14). – С. 130–140.

5. Крупський О. П. Взаємозв'язок між емоційною компетентністю та лідерством як складниками педагогічної діяльності / О. П. Крупський, К. С. Кіба // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2012. – Вип. 36. – С. 222-229.

6. Нестуля С. І. Емоційне лідерство в системі управління персоналом. / С. І. Нестуля // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010. – № 1 (40). – С. 77–83.

7. Рекун Г. П. Емоційне лідерство в системі управління персоналом / Г. П. Рекун, В. В. Меденець // Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. № 13. – С. 681–691.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ГАРАНТ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Коротченко Олександр Олександрович,
начальник управління,
Адміністрація Державної спеціальної служби транспорту
м. Київ, Україна

В умовах сучасного глобалізованого світу питання енергетичної безпеки набуває все більшого значення для кожної країни, включаючи Україну. Залежність від зовнішніх джерел енергії, складність геополітичної ситуації внаслідок збройної агресії РФ, а також висока технологічна вразливість енергетичних систем створюють серйозні виклики для забезпечення стійкості та безпеки енергетичного сектору. У цьому контексті міжнародне співробітництво стає ключовим фактором у зміцненні енергетичної безпеки країни.

Міжнародне співробітництво в галузі енергетики може стати гарантом підвищення стійкості енергетичної безпеки України через обмін досвідом, технологіями та ресурсами, а також через спільне вирішення проблем та викликів. Розбудова міжнародних взаємовідносин у сфері енергетики може сприяти розширенню альтернативних джерел постачання енергії, створенню спільних енергетичних проєктів та механізмів енергетичної безпеки, а також сприяти зниженню залежності від однієї чи кількох країн-експортерів.

У цьому контексті дослідження та аналіз міжнародного досвіду та практик у сфері енергетичної безпеки, а також активна участь в міжнародних енергетичних ініціативах можуть сприяти не лише підвищенню стійкості енергетичної системи України, але й зміцненню її позиції на міжнародній арені.

1. Європейське співробітництво.

Вступ України до Енергетичного Співтовариства (ЕС) 1 лютого 2011 року став значним кроком на шляху до зміцнення енергетичної стійкості країни.

Переваги членства в ЕС:

1. Гармонізація з законодавством ЄС. Україна зобов'язана впровадити та розширити свою нормативно-правову базу у сфері енергетики, навколишнього середовища, конкуренції та відновлюваних джерел енергії відповідно до стандартів ЄС. Це сприяє створенню прозорого та передбачуваного бізнес-середовища, що робить Україну більш привабливою для інвестицій в енергетичний сектор.

2. Створення єдиного регіонального ринку. ЄС прагне до створення єдиного ринку енергопродуктів та матеріалів, що стимулює торгівлю та конкуренцію в регіоні. Це призводить до зниження цін на енергоносії для споживачів та підприємств, а також збільшує енергобезпеку за рахунок диверсифікації джерел постачання.

3. ЄС надає Україні технічну допомогу та фінансування для модернізації енергетичного сектору, підвищення його ефективності та зменшення викидів.

4. Членство в ЄС дає Україні можливість співпрацювати з іншими країнами-членами з питань енергетики, обмінюватися досвідом та кращими практиками, а також спільними зусиллями вирішувати такі проблеми, як зміна клімату.

Вплив на енергетичну стійкість:

1. ЄС активно підтримує розвиток відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія. Це допоможе Україні зменшити свою залежність від викопного палива, що є ключовим фактором для зміцнення енергетичної безпеки та зменшення викидів парникових газів.

2. ЄС також сприяє впровадженню енергоефективних технологій в Україні. Це призведе до зниження споживання енергії, що зменшить залежність країни від імпорту енергоносіїв та оптимізує витрати.

3. ЄС підтримує модернізацію енергетичної інфраструктури України, що покращить її надійність та зменшить ризик збоїв у постачанні.

Загалом, членство в Енергетичному Співтоваристві відіграє важливу роль

у зміцненні енергетичної стійкості України. Це сприяє диверсифікації джерел енергії, підвищенню енергоефективності, модернізації інфраструктури та зменшенню викидів парникових газів.

Важливо зазначити, що для отримання максимальної користі від членства в ЄС Україні необхідно:

1. Вчасно та якісно імплементувати законодавство та стандарти ЄС.
2. Забезпечити прозорість та верховенство права в енергетичному секторі.
3. Створити сприятливий інвестиційний клімат для залучення іноземних інвестицій.
4. Активно співпрацювати з іншими країнами-членами ЄС.

При дотриманні цих умов Україна зможе значно зміцнити свою енергетичну стійкість, зменшити залежність від імпорту енергоносіїв та стати лідером у сфері чистої енергії.

Підписаний Меморандум про взаєморозуміння (Меморандум) між Україною та Європейським Союзом (ЄС) спільно з Європейським Співтовариством з атомної енергії (Євратом) становить важливий крок у розвитку співпраці між цими сторонами у сфері енергетики. Цей Меморандум має на меті визначення основ для глибокої співпраці, спрямованої на забезпечення енергетичної стійкості та безпеки, а також розвиток сталого та конкурентоспроможного енергетичного сектору України.

В основі Меморандуму лежить ряд ключових документів, серед яких варто відзначити Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Україною та ЄС від 2005 року, Угоду про Асоціацію між Україною та ЄС, а також Рамкову стратегію Європейської Комісії щодо Сталого Енергетичного Союзу. Ці документи визначають стратегічний напрямок співпраці в галузі енергетики та закріплюють принципи партнерства між Україною та ЄС.

Згідно з Меморандумом, сторони погодилися на співпрацю в таких сферах, як ядерна безпека, інтеграція ринків електроенергії та газу, підвищення

безпеки енергопостачання та транзиту вуглеводнів, розвиток вугільної галузі, енергоефективність та використання відновлювальних джерел енергії. Ці напрямки співпраці спрямовані на реалізацію стратегічних цілей забезпечення енергетичної стійкості, зменшення залежності від імпортованих джерел енергії та підвищення конкурентоспроможності енергетичного сектору.

Окрім того, Меморандум передбачає активну роботу залучення інвестицій та фінансування для розвитку енергетичного сектору України. Для цього передбачено спільну роботу над створенням сприятливого інвестиційного клімату, підтримку участі українських компаній у програмах фінансування ЄС та міжнародних фінансових організацій, а також розробку інноваційних фінансових механізмів.

У цілому, підписання Меморандуму свідчить про високий рівень зобов'язаності сторін щодо співпраці в сфері енергетики та надає підґрунтя для подальшого розвитку відносин між Україною та ЄС у цій стратегічно важливій галузі.

Співпраця з Європейським Союзом (ЄС) в енергетичній сфері має потенціал принести Україні значні переваги. По-перше, це сприятиме забезпеченню енергетичної безпеки країни. Зменшення залежності від російських енергоносіїв та диверсифікація джерел енергії роблять Україну менш вразливою до політичного тиску з боку Росії та більш стійкою до можливих збоїв у постачанні енергії.

Друга важлива перевага полягає в економічних можливостях, які випливають з такої співпраці. Інвестиції в енергетичний сектор сприятимуть розвитку та стимулюванню економіки, створенню нових робочих місць та зниженню цін на енергоносії для споживачів та підприємств.

По-третє, співпраця в енергетичній сфері є важливою частиною процесу інтеграції України з ЄС. Відповідність українського законодавства та стандартів енергетичного сектору стандартам ЄС полегшить торгівлю енергоносіями та допоможе Україні стати більш надійним партнером на міжнародній арені.

Крім того, співпраця з ЄС в енергетичній сфері може мати екологічні переваги, сприяючи впровадженню жорстких екологічних стандартів та розвитку відновлюваних джерел енергії, що сприятиме покращенню стану довкілля в Україні.

Нарешті, така співпраця сприятиме зміцненню солідарності та довіри між Україною та країнами ЄС, що може позитивно вплинути на політичні та економічні відносини між ними.

2. Регіональна асоціація органів регулювання енергетики (ERRA)

Регіональна асоціація органів регулювання енергетики (ERRA) відіграє важливу роль у підвищенні захисту і стійкості енергетичної сфери в Україні завдяки кільком ключовим факторам:

1. ERRA надає платформу для обміну досвідом та знаннями між органами регулювання енергетики з країн-членів. Це дозволяє Україні використовувати кращі практики регулювання енергетики, що сприяє покращенню ефективності та прозорості енергетичного ринку.

2. ERRA сприяє співпраці між органами регулювання енергетики з країн-членів, що дозволяє координувати заходи щодо енергетичних питань та спільно вирішувати проблеми, які впливають на весь регіон.

3. ERRA підтримує наукові дослідження та практичні знання в сфері регулювання енергетики, що дозволяє Україні бути в курсі останніх тенденцій та розробок в енергетичному секторі.

4. ERRA надає підтримку органам регулювання енергетики з країн-членів, що допомагає Україні зміцнити свою інституційну спроможність та забезпечити незалежність від політичного втручання.

5. ERRA надає Україні доступ до міжнародних стандартів та рекомендацій з питань регулювання енергетики, що дозволяє гарантувати відповідність її енергетичного сектора міжнародним стандартам та залучити іноземні інвестиції [29].

Загалом, членство України в ERRA сприяє покращенню регулювання енергетичного сектора, забезпечує підтримку у важливих аспектах енергетичної

безпеки та сприяє створенню стійкої та захищеної енергетичної системи.

3. Національна Асоціація членів комісій із регулювання комунальних підприємств США (NARUC)

Національна Асоціація членів комісій із регулювання комунальних підприємств США (NARUC) відіграє важливу роль у сприянні енергетичній стійкості України через Програму Партнерства в сфері регулювання енергетики. Ця програма, підтримувана Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), спрямована на поєднання зусиль українських та американських регуляторів енергетики для вдосконалення системи регулювання та сприяння сталому розвитку енергетичного сектору.

Вплив Програми Партнерства на енергетичну стійкість України проявляється наступним чином:

1. Програма дозволяє українським регуляторам використовувати передовий досвід США у сфері регулювання енергетики, включаючи методи тарифного регулювання, забезпечення якості послуг та інші аспекти. Це сприяє зростанню прозорості, ефективності та ринкової орієнтації української системи регулювання.

2. Програма допомагає Україні впроваджувати необхідні реформи, такі як реформування тарифної політики та створення конкурентних ринків енергоносіїв, що сприяє модернізації та диверсифікації енергетичної інфраструктури.

3. Програма надає можливості для підвищення кваліфікації українських регуляторів через навчання та обмін досвідом з колегами з США, що сприяє ефективному виконанню їхніх функцій.

4. Програма допомагає Україні розвивати співпрацю з міжнародними партнерами в сфері енергетики, що відкриває доступ до нових технологій та інвестицій, необхідних для модернізації енергетичного сектору[30].

У цілому, Програма Партнерства NARUC є важливим інструментом для підвищення енергетичної стійкості України, сприяючи обміну досвідом, підтримці реформ, зміцненню інституційної спроможності та розвитку

міжнародної співпраці в цій сфері.

Окрім цього, Україна є учасником багатьох міжнародних програм, серед яких Проект енергетичної безпеки (ESP), Twinning та TAIEХ. Пропоную перейти до детального розгляду цих проектів.

1. Проект енергетичної безпеки (ESP).

ESP відіграв ключову роль у розвитку ринку електроенергії та відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) в Україні. Було проведено ряд заходів, спрямованих на стимулювання розвитку ВДЕ, таких як аукціони з продажу "зелених" сертифікатів та впровадження "зеленого" тарифу. ESP також сприяв розвитку ринку природного газу в Україні.

1. Моніторинг ринків енергії:

- ESP забезпечив моніторинг ринків електроенергії та природного газу, що допомогло уряду України краще розуміти ситуацію на цих ринках та приймати обґрунтовані рішення.

2. Розвиток інституційного та людського потенціалу:

- ESP надав допомогу НКРЕКП та іншим українським регуляторним органам у розвитку їх інституційного та людського потенціалу.

- Було проведено ряд тренінгів та семінарів для українських спеціалістів у сфері енергетики.

3. Розробка стратегії Регулятора:

- ESP сприяв розробці стратегії Регулятора, яка визначила ключові напрямки розвитку регуляторної системи в Україні.

- Результати реалізації ESP суттєво покращили енергетичну стійкість України. Країна стала менш залежною від імпорту енергоносіїв, а її енергетична система стала більш диверсифікованою та стійкою до збоїв та перебоїв. ESP також сприяв розвитку конкурентних середовищ на ринку енергетичних товарів в Україні, що призвело до зниження цін на енергоносії для споживачів та підприємств.

Незважаючи на це, ESP був лише одним із факторів, які вплинули на енергетичну стійкість України. Інші фактори, такі як політична ситуація в

Україні та ціни на світовому ринку енергоносіїв, також вплинули на цю сферу. ESP безсумнівно відіграв важливу роль у зміцненні енергетичної безпеки України.

2. Twinning.

Проект Twinning може суттєво вплинути на енергетичну стійкість України, оскільки сприяє:

1. Впровадженню європейських норм та стандартів в енергетичному секторі, що допоможе Україні покращити енергоефективність, зменшити залежність від викопного палива та диверсифікувати джерела енергії. Також це сприятиме розвитку відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія.

2. Підвищенню кваліфікації та навичок українських державних службовців, бо експерти з країн ЄС діляться своїм досвідом та знаннями з українськими колегами, що допоможе їм покращити свою роботу та ефективніше впроваджувати нові політики. Це також сприятиме боротьбі з корупцією та неефективністю в енергетичному секторі.

3. Зміцненню інституціональної спроможності українських органів влади, оскільки проект Twinning допомагає Україні створити більш прозорі та підзвітні органи влади.

4. Залученню інвестицій в енергетичний сектор України, оскільки іноземні інвестори більш охоче інвестуватимуть в Україну, якщо будуть впроваджені європейські норми та стандарти.

5. Посиленню енергетичної безпеки України. Завдяки впровадженню європейських норм та стандартів, Україна стане менш залежною від зовнішніх джерел енергії, що підвищить її енергетичну безпеку.

Ось деякі приклади успішного впровадження проекту Twinning в Україні:

1. Проект "Підтримка імплементації Третього енергетичного пакету в Україні" допомагає Україні впроваджувати європейські правила конкуренції та захисту прав споживачів в енергетичному секторі.

2. Проект "Підтримка розвитку відновлюваних джерел енергії в

Україні" створює сприятливий інвестиційний клімат для розвитку ВДЕ.

3. Проект "Підвищення енергоефективності будівель в Україні" допомагає зменшити споживання енергії в будівлях[32].

Успіх проекту Twinning залежить від багатьох факторів, але якщо усі умови будуть виконані, він може стати потужним інструментом для трансформації енергетичного сектору України та зробити її більш стійкою до зовнішніх викликів.

ТАІЕХ.

Проект ТАІЕХ (Technical Assistance Information Exchange) відіграє важливу роль у підвищенні енергетичної стійкості України, сприяючи наступним аспектам:

1. ТАІЕХ надає експертну допомогу Україні у відповідності її національного законодавства до стандартів ЄС у сфері енергетики. Це сприяє створенню прозорого та передбачуваного регуляторного середовища, яке стимулює інвестиції в енергетичний сектор.

2. ТАІЕХ допомагає у навчанні державних службовців України в країнах-членах ЄС. Це допомагає українським чиновникам краще розуміти принципи та практики ЄС у сфері енергетики, розвивати необхідні навички та зміцнювати інституційну спроможність.

3. ТАІЕХ надає технічну допомогу в розвитку ВДЕ, включаючи консультації з політики та регулювання, сприяння залученню інвестицій та перенесення кращих практик з країн ЄС. Це сприяє зменшенню залежності від викопного палива та покращенню енергетичної безпеки.

4. ТАІЕХ надає технічну допомогу у підвищенні енергоефективності будівель, промисловості та транспорту. Це допомагає зменшити споживання енергії, витрати на енергоносії та покращити енергетичну безпеку.

5. ТАІЕХ надає технічну допомогу в підвищенні рівня ядерної безпеки на атомних електростанціях. Це сприяє захисту людей та навколишнього середовища від потенційних аварій.

Незважаючи на обмеження, які можуть включати короткострокову

технічну допомогу та залежність від ініціативи України, Проєкт TAIEХ є важливим інструментом для України у підвищенні енергетичної стійкості. Він сприяє гармонізації законодавства, підвищенню інституціональної спроможності, розвитку ВДЕ, підвищенню енергоефективності та забезпеченню ядерної безпеки, що сприяє зменшенню залежності від імпорту енергоносіїв та підвищенню конкурентоспроможності країни.

Міжнародне співробітництво виявляється ключовим фактором у підвищенні стійкості енергетичної безпеки України, особливо в контексті сектору оборони. Партнерство з іншими країнами та міжнародними організаціями дозволяє обмінюватися досвідом, технологіями та ресурсами для покращення енергетичної інфраструктури та забезпечення безпеки в цій сфері.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ПОДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ

**Меженна Наталія Миколаївна,
Сомова Єлизавета Віталіївна,**
студентки ФММ

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

У наші дні вже неможливо уявити світ без цифрових технологій. Вони на постійній основі задіяні в суспільстві та культурі, роблячи значний вплив на всі сфери життя. Від науки та мистецтва до особистої інформації та даних бізнесу та державного сектору – все більше нематеріальних продуктів нашої цивілізації переходять у цифровий формат.

Процес цифровізації не оминув і сферу бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Проаналізувавши світові тенденції в обраній сфері, варто зауважити, що все більше країн переходять на електронну форму подання фінансових документів, адже це має ряд суттєвих переваг як для платників податків, так і для держави.

Наша основна мета роботи полягає в тому, щоб дослідити актуальний стан диджиталізації подання фінансової звітності в Україні, навести практичні приклади, проаналізувати переваги цього процесу, а також окреслити перспективи його розвитку, адже в Україні диджиталізація процесів подання фінансової звітності також є одним із пріоритетних напрямків розвитку.

Звернемо увагу на те, що процес цифровізації подання фінансових звітностей має суттєве значення для розвитку економіки України та приносить ряд переваг як для держави, так і для підприємств. Диджиталізація подання фінансової звітності – це важливий крок у розвитку економіки України, який сприятиме збільшенню надходжень до бюджету, підвищенню прозорості та підзвітності, економії коштів, а також полегшенню ведення бізнесу.

Розглянемо більш детально найважливіші переваги для держави. Першою з них є збільшення надходжень до бюджету, оскільки програмне забезпечення може автоматично виявляти помилки звітностей та розбіжності, що дозволяє швидше та ефективніше стягувати податки, що призведе до зменшення кількості податкових ухилень та, як наслідок, до збільшення надходжень до бюджету. Також варто зазначити, що перехід на електронну звітність ускладнює фальсифікацію документів та подання неправдивої інформації, а це веде до зменшення кількох податкових злочинів.

Другою перевагою є підвищення прозорості та підзвітності, адже звітність стає більш доступною для громадськості — будь-яка людина може отримати доступ до фінансової звітності підприємств через Інтернет-джерела. Слід погодитись з думкою, що це сприяє кращому розумінню того, як витрачаються бюджетні кошти та підвищує рівень довіри до влади. Тим часом державні органи можуть легше контролювати діяльність підприємств та стягувати з них податки. Таким чином введення бізнесу стає більш відповідальним та покращується загальний економічний клімат. Варто також додати, що покращення прозорості діяльності компанії є однією із основних причин переходу на електронний документообіг. Це дає змогу привернути увагу та згодом і кошти потенційних інвесторів.

Ще однією перевагою є економія коштів, адже відбувається зменшення витрат на обробку паперової звітності. Зникає потреба друкувати, копіювати, зберігати та транспортувати паперові документи. Відбувається оптимізація роботи податкових органів, оскільки автоматизація процесів подання та обробки звітності звільняє час та ресурси податкових органів, що дозволяє їм зосередитися на більш важливих завданнях.

Говорячи про економію, то останньою, але не менш важливою перевагою є підвищення ефективності роботи, тому що звітність подається та обробляється значно швидше, що зменшує бюрократію та покращує загальний час, необхідний на документацію. Електронні звіти мають чітку структуру та формат, що робить їх більш зручними для обробки та аналізу, тому є

можливість кращого розуміння економічної ситуації та прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень.

Наразі варто розглянути переваги цифровізації процесу подання звітностей саме для підприємств. Як і для державних органів, так і для компаній важливим є зменшення витрат, оскільки відбувається економія на папері, друку та поштових відправленнях, адже подання відбувається електронно. Така економія матеріальних ресурсів є найбільш важливою перевагою для малих та середніх підприємств. Варто зауважити, що відбувається зменшення витрат на бухгалтерські послуги, оскільки програмне забезпечення для подання електронної звітності може допомогти бухгалтерам автоматизувати багато завдань, що веде до економії часу та коштів.

Також відбувається зниження ризику помилок, адже програмне забезпечення може автоматично виявляти помилки та розбіжності в звітності, а для підприємств це корисно, оскільки знижується ризик штрафів та санкцій з боку податкових органів.

Ще однією перевагою є підвищення рівня довіри. Як раніше зазначали, перехід на електронну звітність ускладнює фальсифікацію документів та подання неправдивої інформації. Саме тому це підвищує рівень довіри до підприємства з боку інвесторів, партнерів та клієнтів.

Останньою перевагою є полегшення ведення бізнесу через спрощення процесу подання звітності. Електронну звітність можна подати онлайн, не виходячи з офісу, зменшуючи бюрократію та спрощуючи ведення бізнесу.

Враховуючи останню перевагу, вибір програмного забезпечення є важливою частиною подання електронної фінансової звітності. Це значно пришвидшує та робить менш ресурсоемними процеси збору, обробки та аналізу фінансових даних. За допомогою ефективного програмного забезпечення можна автоматизувати багато щоденних операцій, включаючи аналіз фінансових показників, розрахунок податків та формування звітів.

На ринку продуктів існує кілька можливостей для українських підприємств. Можна виділити як і безкоштовні програми, так і платні.

Однією із безкоштовних платформ є “Електронний кабінет платника податків” у вигляді автоматизованого персонального робочого місця платника, працювати в якому можливо і без завантаження спеціального додатку. Важливим є той факт, що це безпечний, персоналізований та захищений електронний сервіс, який забезпечує безконтактну взаємодію між платниками податків та Державною податковою службою України.

Наступне державне програмне забезпечення, «Єдине вікно подання електронної звітності», використовується для формування звітності до Пенсійного фонду України, Державної служби статистики України, а також накладання електронного цифрового підпису та шифрування електронних документів.

Існують й комерційні програмні забезпечення, найбільш відомим з яких є “М.Е.Дос IS“. Це повноцінна система електронного документообігу, яка надає можливість працювати з різними видами звітності та іншими документами, та дозволяє реалізувати повноцінний сервіс електронного документообігу. Одними з переваг використання цієї програми є система підказок до кожної дії та, не менш важливо, зручний та легкий інтерфейс в користуванні.

“Соната” – це програма, яка дає можливість формувати звіти, податкові накладні, розрахунки коригування (у тому числі обмін з контрагентами), акцизні накладні. Вона надає можливість автоматичного розрахунку у бланках звітів, щоб спростити їх заповнення й уникнути помилок. Ще однією з переваг є можливість використання пробного безкоштовного періоду для розуміння чи підходить ця програма клієнту.

Наступною розглянемо систему веб-сервісів для ведення бізнесу “СОТА”, яка складається з 4 напрямків. За поєднання розширених можливостей ЕДО і спектр функцій, що допоможуть у електронному документообізі відповідає сервіс “СОТА Enterprise”. Зручністю цієї платформи є можливість обрати певний модуль, який включає в себе певний перелік документів, які потрібні компанії, залежно від діяльності.

Якщо проаналізувати вищезгадані програмні забезпечення, то можна

зазначити, що платні платформи є значно зручнішими та мають більший спектр можливостей. Однак як і комерційні, так і державні програми мають ряд власних переваг та недоліків.

Отже, враховуючи швидкий розвиток технологій сьогодні, а також зовнішні обставини, які спонукають компанії до пошуку нових можливостей, можна зазначити, що процес диджиталізації є невід’ємним у будь-якій сфері. Фінансова складова роботи підприємства не є винятком. Тому оцифрування фінансової звітності є важливими компонентами, що сприяють підвищенню ефективності, конкурентоспроможності та прозорості українського бізнесу. Значному покращенню цих процесів сприяє використання програмного забезпечення, яке спрямоване полегшити систему документообігу. При правильному застосуванні ці тактики можуть сприяти довгостроковому зростанню як окремих підприємств, так і української економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звітність і документообіг. Звітність і документообіг - СОТА. URL: <https://sota-buh.com.ua/> (дата звернення: 09.04.2024).
2. Приймання та обробка електронних документів ІТС «Єдине вікно подання електронної звітності». tax.gov.ua. URL: <https://tax.gov.ua/elektronna-zvitnist/priymannya-ta-obrobka-elektronnih-dokumentiv-its-edine-vikno> (дата звернення: 09.04.2024).
3. Соната - бухгалтерська програма для здачі звітів до податкової, соцстрах, статистику | Електронна звітність Sonata. Соната - бухгалтерська програма для здачі звітів до податкової, соцстрах, статистику | Електронна звітність Sonata. URL: <https://sonatazvit.com.ua/> (дата звернення: 09.04.2024).
4. Електронний кабінет. Державна податкова служба України URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/> (date of access: 09.04.2024).
5. М.Е.Дос – своєчасна звітність та простий обмін документами. М.Е.Дос – своєчасна звітність та простий обмін документами. URL: <https://medoc.ua/> (дата звернення: 09.04.2024).

**ПРИБУТОК, ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОФІНАНСУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ
МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ**

Несветова Світлана Владиславівна,
Викладач економічних дисциплін
Сорока Катерина Миколаївна,
Варюха Аліна Вячеславівна,
Студенти
ВСП Роменський фаховий коледж
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Ромни, Україна

Вступ. На сьогодні українська економіка стоїть перед важливим завданням створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу, особливо в умовах нестабільності на різних рівнях – як соціальної, економічної, так і політичній.

Один з ключових аспектів цього завдання – забезпечення необхідного фінансування для малих підприємств. У цьому контексті прибуток виступає не тільки як показник успішності, але і як ключовий засіб забезпечення самофінансування, що є основою сталого розвитку для таких підприємств.

Мета роботи. Стаття присвячена аналізу впливу прибутку на фінансову стійкість підприємств, їхню спроможність здійснювати внутрішні інвестиції для розвитку та розширення діяльності, а також на можливість автономного фінансування без залучення зовнішніх джерел капіталу. Додатково розглядаються альтернативні джерела залучення коштів для забезпечення стійкого фінансового розвитку малих та середніх підприємств.

Матеріали та методи. При написанні статті використані наступні матеріали:

– Результати власних досліджень (опитування, анкетування, інтерв'ю з власниками або керівниками малих та середніх підприємств).

- Статистичні дані державних органів статистики, галузевих асоціацій, дослідницьких інститутів.
- Фінансові звіти підприємств.
- Дані про динаміку цін, курсів валют, процентних ставок тощо.
- Наукові статті, книги, монографії з питань економіки малого і середнього бізнесу (МСБ), фінансів, управління підприємством.
- Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність МСБ.
- Аналітичні матеріали, звіти експертних організацій.

Були використані такі загальнонаукові методи: аналіз та синтез інформації; індукція та дедукція; системний підхід; моделювання. А також спеціальні методи: факторний аналіз; порівняльний аналіз. Економетричні методи: кейс-стаді (вивчення досвіду окремих підприємств МСБ).

Результати обговорення: Суб'єкти малого та середнього бізнесу (МСП) є важливою складовою економічної системи будь-якої країни. Ці суб'єкти господарювання виступають основним джерелом фінансової стабільності та розвитку країни. Так, МСП в США становлять понад 99% всіх фірм; вони сприяють 43,5% від загального ВВП США; оплачують 39,7% від загальної приватної заробітної плати [1]. МСП є ключовими гравцями і в польській економіці. Вони є основним джерелом зростання та інновацій, а також забезпечують значну частину зайнятості в країні. Зокрема, в Польщі налічується понад 2,5 мільйони підприємств, 99,8% з яких становлять МСП. Ці підприємства надають роботу більш ніж 7 мільйонам людей, що становить понад дві третини всіх робочих місць у країні [2]. Польща демонструє швидкі темпи економічного зростання, МСП відіграють важливу роль у цьому процесі. Вони сприяють реструктуризації наявних видів економічної діяльності та створенню нових, що підтримує динаміку та конкурентоспроможність польської економіки на міжнародному рівні.

Суб'єкти мікро-, малого та середнього підприємництва відіграють ключову роль у економіці України. Вони становлять 99,98% усіх суб'єктів господарювання та забезпечують 74% усіх робочих місць [3]. МСП сприяють

інноваціям, конкуренції, економічному зростанню та соціальній стабільності. Вони також важливі для розвитку регіональної економіки, створення нових робочих місць та залучення інвестицій. Ці підприємства також є основним джерелом інновацій та забезпечують стабільність економіки. Власний капітал є життєво важливим для суб'єктів МСП, а прибуток слугує ключовим джерелом його формування. Ефективне використання отриманого прибутку веде до зміцнення фінансової стійкості підприємств, що, в свою чергу, сприяє їхньому сталому розвитку та загальному економічному зростанню. Прибуток не лише стимулює інвестиції та впровадження нових технологій, але й сприяє розширенню виробництва та підвищенню конкурентоспроможності компаній.

На початку 2024 року бізнес-спільнота України зазнає випробувань, що впливають з несприятливої кон'юнктури. Незважаючи на певний ступінь оптимізму, підприємства виявляють обережність у своїх прогнозах, визначаючи непередбачувану ситуацію, обмежений попит і проблематичний дефіцит робочої сили як ключові виклики. Непередбачуваність внутрішнього ринку, а також загальна економічна нестабільність в Україні, визначаються як головні перешкоди, які ускладнюють стратегічне планування та розвиток бізнесу.

За даними Європейської бізнес-асоціації, станом на травень 2023 року лише 6% українських підприємців не зазнали втрат у зв'язку з повномасштабною війною. Це свідчить про значні виклики, з якими стикається бізнес-спільнота в умовах конфлікту. Проте, не дивлячись на це, українські компанії продовжують працювати і навіть розвиватися. Це відображає високий рівень стійкості підприємців. Багато з них навіть мають амбітні плани щодо розширення своєї діяльності, як у межах країни, так і за її межами. В таких умовах важливо підтримувати підприємницький дух та стимулювати розвиток бізнесу як важливий фактор економічного відновлення та стабільності [4].

За даними Мінекономіки України, станом на жовтень 2023 року український приватний сектор отримав значну підтримку від міжнародних організацій та донорів у розмірі понад 4 мільярдів євро. Ця фінансова підтримка, зокрема, включає 2,4 мільярда євро прямого фінансування. Важливо

відзначити, що проєкти на суму понад 2 мільярдів євро вже знаходяться у процесі реалізації. Це демонструє значний інтерес міжнародних партнерів до розвитку української економіки та їхню готовність сприяти її відновленню та стабілізації [5].

Уряд України підтримує бізнес-середовище шляхом виділення значних фінансових ресурсів. Програма кредитування за ставками 5-7-9% та надання мікрогрантів для розвитку малих підприємств свідчать про намір держави стимулювати підприємницьку активність та сприяти їхньому стабільному функціонуванню в умовах економічних турбулентностей [4].

Сьогодні ми спостерігаємо, що класичні форми фінансування часто є важкодоступними для малого та середнього бізнесу, на відміну від великих корпорацій. Недостатній обсяг фінансування ускладнює розвиток стабільної та конкурентоспроможної економіки країни. Тому виникає потреба в дослідженні альтернативних джерел залучення коштів та їхнього потенціалу для українських малих підприємств.

Розвиток малих і середніх підприємств в Україні залежить від доступу до фінансових ресурсів, які часто є обмеженими. Однак, розглянуті альтернативні джерела фінансування можуть відігравати важливу роль у забезпеченні прибутковості підприємств. Позики peer-to-peer (P2P) можуть забезпечити швидкий доступ до фінансування без значних бюрократичних перешкод, що сприяє розвитку нових та існуючих підприємств. Це може призвести до зростання прибутковості шляхом збільшення обсягів виробництва та розширення асортименту продукції. P2P-платформи забезпечують доступ до широкого ринку кредиторів, що може бути особливо корисним для підприємств у регіонах з обмеженим доступом до традиційних банківських послуг. Вони часто пропонують гнучкі умови погашення, що дозволяє підприємствам адаптувати платежі під свої потреби. Деякі P2P-платформи не стягують комісії за транзакції, що може зменшити загальні витрати на позику. Однак, існують і певні ризики, зокрема у порівнянні з централізованими біржами, P2P-торгівля може бути повільнішою, що може вплинути на швидкість отримання

фінансування. Хоча P2P-платформи намагаються знизити ризик шахрайства за допомогою систем відгуків та рейтингу, ризик все ще існує [6].

Венчурне фінансування - це інвестування високоризикових стартапів з великим потенціалом зростання. Основною метою є отримання високих прибутків через значне збільшення капіталізації компаній, які отримали інвестиції. Венчурні інвестори зазвичай надають капітал, досвід та ресурси для допомоги стартапам у їх розвитку. В Україні у 2023 році спостерігалися наступні особливості венчурного фінансування: зменшення обсягів фінансування порівняно з попередніми роками через глобальну рецесію та високі облікові ставки; вплив війни на інвестиційний клімат, що ускладнює залучення іноземних інвестицій [7]. Разом з тим держава здійснювала підтримку малих інноваційних підприємств, які можуть приносити великі прибутки в майбутньому. Державні програми підтримки, такі як програма SBIC у США, що може слугувати прикладом для України [8].

Незважаючи на складні умови, венчурне фінансування залишається ключовим елементом для розвитку інновацій та технологічного прогресу в Україні. За даними Crunchbase, у серпні 2023 року у світі венчурні фонди проінвестували на \$22 млрд, що на 19% більше за минулий місяць. Це свідчить про те, що навіть у складних умовах інвестори продовжують шукати перспективні проекти для вкладень. Українські стартапи, такі як Esper Bionics, які розробляють біонічні пристрої, продовжують привертати увагу інвесторів [7].

Краудфандинг є ще однією перспективною альтернативою, що дозволить збільшити прибуток шляхом швидкого запуску та виконання перших замовлень чи проектів. Його перевагою є можливість залучення ресурсів на початковому етапі розвитку бізнесу, а також відсутність вимог до заставного майна. Краудфандинг – це метод залучення фінансування для різноманітних проектів шляхом збору коштів від великої кількості людей, зазвичай через інтернет. Основна ідея полягає в тому, що багато індивідуальних внесків, навіть невеликих за розміром, можуть у сукупності стати значною сумою, яка

допоможе реалізувати проект [9].

В Україні відсутня спеціалізована законодавча база, яка б регулювала краудфандинг, тому платформи використовують загальні закони про інвестування. На відміну від міжнародного досвіду, де краудфандинг часто використовується для стартапів та бізнес-проектів, в Україні переважають соціальні та культурні проекти. Існують спеціалізовані краудфандингові платформи, такі як «Спільнокошт» та «RazomGo», які допомагають авторам проектів залучати кошти. Платформи працюють за принципами “все або нічого” та “гнучка система”, де кошти перераховуються, якщо зібрано певний відсоток від потрібної суми [10].

Ресурси міжнародних фондів можуть бути значним джерелом фінансування для малого підприємництва. Вони можуть забезпечити значні обсяги фінансових ресурсів та консультативну допомогу. Проте, їхні вимоги можуть бути високо формалізованими, а доступність обмеженою через пріоритетні сфери роботи для таких фондів.

Хоча кожен механізм має свої переваги та обмеження, їх комбінація може стимулювати прибутковість підприємств малого та середнього бізнесу в Україні, роблячи їх більш конкурентоспроможними та стійкими на ринку.

Висновки: Український сектор малого та середнього бізнесу, не зважаючи на випробування, що виникають в умовах несприятливої кон'юнктури та економічної нестабільності, продовжує виступати ключовим джерелом фінансової стабільності та розвитку країни. Навіть у світлі складнощів, бізнес-спільнота виявляє високий рівень стійкості та намагається розвиватися, що свідчить про її динамічний характер та прагнення до росту.

Державна підтримка, зокрема через програму кредитування та надання мікрогрантів, відображає намір уряду стимулювати підприємницьку активність та сприяти стабільному функціонуванню підприємств навіть у складних умовах. Наголошується на необхідності збереження та підтримки підприємницького духу як ключового фактору економічного відновлення та стабільності.

Аналіз альтернативних джерел фінансування, свідчить про потенціал цих механізмів для підвищення прибутковості підприємств малого та середнього бізнесу. Комбінація різних джерел фінансування може стимулювати розвиток цього сектору, забезпечуючи його більшою конкурентоспроможністю та стійкістю на ринку. Так, краудфандинг в Україні має потенціал для розвитку, надаючи можливість реалізації інноваційних ідей та підтримки важливих соціальних ініціатив. Водночас, він потребує більшої правової визначеності та довіри з боку спонсорів.

Розглянуті аспекти вказують на важливість підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу для економічного зростання та стабільності України. Реалізація ефективних стратегій фінансування та сприяння підприємницькому середовищу може сприяти подоланню викликів та досягненню стійкого розвитку економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Liberto D. Small and Midsize Enterprise (SME) Defined: Types Around the World. Investopedia. URL: <https://investopedia.com/terms/s/smallandmidsizeenterprises.asp>.
2. Міхель Р. В. Роль малого та середнього підприємництва в економіках Польщі та України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 22, ч. 2.- URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24367/1/Роль_малого_та_середнього_підприємництва.pdf
3. Представники малого та середнього бізнесу в Україні мають оптимістичні погляди щодо відновлення – нове дослідження UNDP. UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/predstavnyky-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-mayut-optymistychni-pohlyady-shchodo-vidnovlennya-nove-doslidzhennya-undp>.
4. Що чекає на малий та середній бізнес України у 2024 році – аналітика від KSE. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/press-release/shcho-chekaie-na-malyi-ta-serednii-biznes-ukrainy-u-2024-rotsi-analytyka-vid-kse>

5. Діюча міжнародна підтримка українського приватного сектору складає понад 4 млрд євро // Міністерство економіки України. - URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=0ebc19a1-133d-48f2-bcf8-1aec1eaa70b6&title=DiiuchaMizhnarodna>
6. Що таке P2P-торгівля та як люди її використовують? // Binance Academy. - URL: <https://academy.binance.com/uk/articles/what-is-peer-to-peer-trading-and-how-do-people-make-money-from-it>.
7. Тартачний О. Вкладають, але потроху: венчурні фонди про інвестиції у воєнний час // speka media. - URL: <https://speka.media/vencurni-fondi-pro-investiciyi-u-vojenii-cas-plqex9> (дата звернення: 24.04.2024).
8. Герасимова І. Венчурне фінансування інноваційного розвитку. // сторінка DSpace. - URL: https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/3081/Венчурне_фiансування.pdf (дата звернення: 24.04.2024).
9. Краудфандинг: що це таке та навіщо потрібен. // Zen.com. URL: <https://www.zen.com/uk/blog/business-uk/crowdfunding-definition-and-purpose/>.
10. Толуб Н. Краудфандинг в Україні: як він працює та чим корисний у бізнесі // The Page (pg). - URL: <https://thepage.ua/ua/business/kraudfanding-ukrayina-sho-ce-take-yaki-platформи-isnuyut-ta-yaki-perevagi>.

ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ СИСТЕМ КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ ТНК

Ніколаєв Дмитро Геннадійович
старший викладач кафедри міжнародного бізнесу
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна

Вступ. Для оцінки ефективності діяльності транснаціональні компанії використовують поєднання фінансових і нефінансових показників. Успіх системи оцінки ефективності визначається як її розробкою, так і впровадженням. Найважливішу роль у впровадженні системи контролю та оцінки ефективності відіграє бухгалтерський облік.

Ціль роботи. Ідентифікувати проблеми впровадження систем контролю суб'єктів міжнародного бізнесу з точки зору бухгалтерського обліку.

Матеріали та методи.

В роботі досліджуються облікові (бухгалтерські) аспекти функціонування систем управлінського контролю ТНК. Головні методи дослідження: наукової абстракції, аналізу і синтезу, індукції і дедукції.

Результати та обговорення.

Системи управлінського контролю (management control systems, MCS) використовують на багатонаціональних підприємствах (МНК і ТНК) для забезпечення відповідності діяльності зарубіжних дочірніх компаній корпоративним цілям, а також для координації та контролю їхніх операцій. На розроблення та використання MCS у МНК впливають різні чинники, включно з внутрішніми чинниками у штаб-квартирі та дочірній компанії, зовнішніми чинниками, а також відносинами між штаб-квартирою та дочірніми компаніями. MCS можуть бути як формальними, так і неформальними, і вони формуються під впливом інституційного середовища, в якому працює МНК. MCS допомагають долати труднощі інституціонального середовища і спрямовувати зусилля співробітників на досягнення поставлених цілей.

Найважливішу роль у впровадженні системи контролю та оцінки ефективності відіграє бухгалтерський облік [1, 2].

Бухгалтерський облік - це система, що призначена для вимірювання, агрегування та передачі фінансових даних для різних управлінських цілей. У більшості організацій система бухгалтерського обліку є невід'ємною частиною загальної основної системи контролю, оскільки вона має здатність до вимірювання, а також тому, що більшість цілей для підрозділів виражаються у фінансових показниках і втілюються в бюджетах підрозділів на наступний рік.

У більшості міжнародних компаній річний бюджет є основним інструментом, за допомогою якого штаб-квартира контролює іноземні дочірні компанії [3]. Протягом року штаб-квартира порівнює результати діяльності дочірньої компанії з фінансовими цілями, закладеними в бюджеті, і вибірково втручається в її діяльність, якщо виникає нестача (тобто коли фактичні показники не відповідають запланованим).

За даними одного з досліджень практики контролю на багатонаціональних підприємствах, найважливішими критеріями оцінки діяльності закордонної дочірньої компанії є наступні: фактичний прибуток дочірньої компанії порівняно із запланованим у бюджеті (див. Таблицю 1), за ним слідує фактичні продажі дочірньої компанії порівняно із запланованими, а також рентабельність інвестицій. Ці ж критерії використовуються для оцінки успішності роботи менеджерів дочірніх підприємств (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Важливість фінансових критеріїв для оцінки діяльності іноземних дочірніх компаній та їх керівників* [3]

Пункт	Дочірня компанія	Менеджер
Рентабельність інвестицій (ROI)	1,9	2,2
Рентабельність капіталу (ROE)	3,0	3,0
Рентабельність активів (ROA)	2,3	2,3
Рентабельність продажів (ROS)	2,1	2,1
Залишковий дохід (Residual income)	3,4	3,3
Бюджет у порівнянні з фактичними продажами	1,9	1,7

Бюджет у порівнянні з фактичним прибутком	1,5	1,3
Бюджет у порівнянні з фактичним ROI	2,3	2,4
Бюджет у порівнянні з фактичним ROA	2,7	2,5
Бюджет у порівнянні з фактичним ROE	3,1	3,0

*Важливість критеріїв оцінюється за шкалою від 1 = дуже важливо до 5=неважливо.

Бухгалтерський облік часто називають "мовою бізнесу". Ця мова знаходить своє вираження у звітах про прибутки і збитки, балансах, бюджетах, інвестиційному та податковому аналізі. Бухгалтерська інформація є засобом, за допомогою якого фірми повідомляють про свій фінансовий стан постачальникам капіталу, інвесторам, кредиторам та уряду, а також самі оцінюють результати своєї діяльності та діяльності своїх підрозділів. Таким чином, ефективний і якісний бухгалтерський облік має вирішальне значення для безперебійного функціонування фірми.

Водночас, слід зазначити, що системи управлінського контролю суб'єктів міжнародного бізнесу, зокрема ТНК, стикаються з низкою бухгалтерських проблем, з якими не стикається суто національний бізнес, і які позначаються на ефективності здійснюваної ними контрольної функції [1-2].

Перша проблема пов'язана з тим, що незважаючи на спроби гармонізувати стандарти ведення бухгалтерського обліку шляхом розробки міжнародно прийнятних бухгалтерських конвенцій, між національними системами бухгалтерського обліку все ще залишається безліч відмінностей. Ці відмінності дуже ускладнюють порівняння фінансових результатів діяльності компаній, що базуються в різних національних державах.

Друга велика проблема пов'язана з тим, що більшість міжнародних компаній вимагають, щоб усі бюджети та дані про результати діяльності в межах фірми були виражені в єдиній корпоративній (або функціональній) валюті. Це покращує порівнянність і полегшує роботу керівництву штаб-квартири, але спотворює процес контролю, якщо відповідні обмінні курси змінюються між моментом складання бюджету іноземної дочірньої компанії та моментом оцінки її діяльності.

Ще один обліковий аспект контролю пов'язаний з трансфертними цінами. Трансфертні ціни також можуть вносити значні викривлення в процес контролю на основі фінансових показників, тому їх необхідно враховувати при складанні бюджетів та оцінці результатів діяльності дочірньої компанії.

Крім того, іноземні дочірні компанії не працюють в однакових умовах, і деякі з них (умов) є набагато жорсткішими, ніж інші. Відповідно, більшість фахівців радять, щоб оцінка дочірньої компанії була відокремлена від оцінки керівника дочірньої компанії.

Ці облікові (бухгалтерські) аспекти функціонування систем контролю на багатонаціональних підприємствах мають враховуватися менеджерами ТНК при здійсненні контрольної функції.

Висновки.

Суб'єкти міжнародного бізнесу, зокрема ТНК, стикаються з низкою бухгалтерських проблем, які позначаються на роботі їхніх систем управлінського контролю. Успіх системи оцінки ефективності діяльності зарубіжних дочірніх компаній залежить від того як менеджмент ТНК вирішуватиме ці проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Inya E. Egbe. (2015): The Design and Use of Management Control Systems in a Multinational Enterprise. University of Birmingham, College of Social Sciences, 2015 – 316 p.

2. Eiteman, David K. (2021): Multinational business finance / David K. Eiteman, Arthur I. Stonehill, Michael H. Moffett.—15th ed., Pearson, 2021. <https://library.lol/main/6218E116D2C3C64D1C3F2BB1E52A429E>

3. Mashovic, Azemina (2018): Key financial and nonfinancial measures for performance evaluation of foreign subsidiaries, Journal of Contemporary Economic and Business Issues, ISSN 1857-9108, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Economics, Skopje, Vol. 5, Iss. 2, pp. 63-74.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Подорожна Карина Юріївна

Подорожний Олег Олегович

Студенти

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

і соціальних наук ПРАТ «ВНЗ» МАУП

м. Київ, Україна

Вступ. Соціальний захист є одним із найважливіших та пріоритетних напрямків політики держави. Рівень та стан державної політики в сфері соціального захисту населення є індикатором розвитку суспільства, ступеня визнання ним загальнолюдських цінностей та рівня добробуту всіх верств населення.

Мета роботи. Дослідження та аналіз системи державного управління соціальних захистом населення в Україні.

Матеріали та методи. У роботі були використані методи аналізу, синтезу та побудови відповідних висновків, метод аналогії, метод порівняльного аналізу.

Результати і обговорення.

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігаються трансформаційні процеси соціальної політики та адаптації її до нових соціально-економічних та демографічних умов, проте обов'язковою складовою соціальної політики будь-якої держави залишається соціальний захист населення як система принципів, методів, заходів, механізмів, соціальних гарантій, що створює для різних категорій громадян оптимальні умови життєдіяльності та задовольняє їх нагальні потреби. Державна соціальна політика є базисом для соціального захисту населення в країні. Тобто соціальний захист є цілеспрямованою діяльністю держави щодо реалізації пріоритетних завдань соціальної політики та соціальних, економічних і правових гарантій і забезпечення дотримання соціальних прав кожного

громадянина.

Всі групи та категорії громадян країни є об'єктом соціального захисту. Рівень соціально-економічного розвитку держави визначає кількість громадян, що потребують такої підтримки, до них, зокрема, можна віднести: пенсіонерів та саодиноких літніх людей, людей з інвалідністю, безробітних, чорнобильців, багатодітні родини, діти-сироти, малозабезпечені громадяни, матері та батьки саодинаки та інші [3].

Головним суб'єктом соціального захисту є держава (органи державного управління), а також роботодавці, профспілки та різноманітні громадські об'єднання [2].

Основними принципами, що розкривають зміст соціального захисту, є комплексність, адресність, гуманність, соціальна справедливість та рівність, підвищення рівня життя громадян, загальність соціальних гарантій та соціальних стандартів, забезпечення реалізації прав та свобод особистості.

Основними завданнями соціального захисту є:

- покращення здоров'я, способу та якості життя громадян держави,
- задоволення матеріальних, психологічних та духовних потреб людей,
- підвищення рівня матеріальної забезпеченості та рівня життя населення,
- вирівнювання соціальних контрастів між різними соціальними верствами.

До основних функцій, що виконує соціальний захист, можна віднести соціальну (захисна, компенсаційна та реабілітаційна підфункції), економічну, демографічну та політичну.

Соціальний захист може виражатися в грошовій (своєчасна виплата заробітної плати, трудові та соціальні пенсії, допомога роинам з дітьми або допомога з безробіття та інші) та негрошовій (безкоштовне харчування, санаторно-курортне забезпечення, інтернати, стаціонари, психологічна допомога тощо) допомозі [3].

Соціальний захист населення як об'єкт державного управління є

складною багатогалузевою системою економічних та організаційно-правових дій з боку держави щодо реалізації її соціальної політики із забезпечення належного рівня життя громадян та запобігання соціальним ризикам, зокрема й щодо вирішення таких питань як державне соціальне страхування та страхування від нещасних випадків на виробництві, пенсійне забезпечення, виплата всіх видів допомог згідно з чинним законодавством та інші, пов'язані із соціальним забезпеченням громадян [8].

Державне управління соціальним захистом здійснюється за трьома основними напрямками:

- створення належних умов для трудової та підприємницької реалізації потенціалу громадян;
- забезпечення соціальними гарантіями вразливі категорії населення (надання безробітним, малозабезпеченим, непрацездатним та іншим незахищеним категоріям різних видів матеріальної та нематеріальної допомоги та виплат),
- формування узгодженої та збалансованої системи розподілу економічних ресурсів.

Основним принципами системи державного управління соціальним захистом в Україні є:

- загальнодоступність та гарантованість соціальних норм та стандартів,
- забезпечення належного рівня життєдіяльності громадян,
- декларування соціальних гарантій на законодавчому рівні,
- пріоритетність соціального захисту на державному рівні.

Впродовж років незалежності в Україні було сформовано нормативно-правове підґрунтя, що забезпечує державне управління соціальним захистом та реалізацію визначених в Конституції основних соціальних прав громадян.

Діючий нормативно-правовий механізм державного управління соціального захисту населення можна поділити на три рівні:

- конституційний рівень (Конституція України),
- законодавчий рівень (кодекси та Закони України),
- підзаконний рівень (програми, стратегії тощо).

Низка міжнародно-правових актів та договорів, в яких відображені соціальні права громадян, є складовою діючого законодавства, а їх обов'язковість підтверджена Верховною Радою України [5].

Структура системи державного управління соціальним захистом в Україні складається із центральних та обласних органів законодавчої та виконавчої влади, що реалізуються поставлені завдання згідно власних повноважень та компетенцій:

- Міністерство соціальної політики України та його підрозділи,
- Пенсійний фонд та його територіальні органи,
- Національна соціальна сервісна служба та її територіальні структури,
- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді,
- служби у справах дітей,
- фонди загальнообов'язкового соціального страхування,
- органи місцевого самоврядування та виконавчої влади.

Міністерство соціальної політики є центральним органом виконавчої влади, що реалізує соціальну політику держави в сфері соціального захисту, зокрема й через власні регіональні підрозділи. Державне управління соціальним захистом в регіонах здійснюється через Управління та Департаменти соціального захисту населення, що перебувають у складі державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування [5].

Кабінет Міністрів України спрямовує та координує діяльність Національної соціальної сервісної служби як центрального виконавчого органу влади. Завданням цієї структури є реалізації державної політики в сфері соціального захисту, захисту прав дітей.

Система державного управління соціальним захистом в Україні на сьогоднішній день переживає складні часи. Накопичені раніше проблеми, нові, спричинені спочатку пандемією, а потім повномасштабною війною на території

країни, призвели до соціальної кризи. Військові дії стали справжнім викликом всій державній системі соціального захисту. Надзвичайно швидкими темпами зростає кількість людей, що потребує від держави соціального захисту, спостерігається брак фінансових ресурсів для реалізації всіх зобов'язань держави в сфері соціального захисту, нормативно-правове забезпечення та система державної соціальної допомоги також потребують вдосконалення. Актуальною залишається потреба в подальшому розвитку системи соціального страхування.

Незважаючи на надскладні умови функціонування все ж таки державне управління соціальним захистом потребує реформування та вдосконалення задля створення ефективної соціальної інфраструктури. Основними напрямками можуть бути:

- вдосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування системи державного управління соціальним захистом, у тому числі й з врахуванням міжнародного досвіду ефективного функціонування системи,
- створення та подальше впровадження дієвої та контрольованої системи державної соціальної допомоги,
- вдосконалення та розвиток системи соціального страхування, запровадження дієвих механізмів моніторингу та контролю,
- комплексна системна реформа сфери соціальних послуг: перегляд діючих послуг, контроль за якістю надання та ін.,
- реформування пенсійної сфери,
- цифровізація сфери соціального захисту, впровадження новітніх технологій та розробок з метою підвищення доступності та рівня якості надання соціальних послуг та ін.

Отже, не дивлячись на складність поточних умов діяльності, соціальний захист населення повинен залишатися пріоритетним напрямком державної політики, що реалізується через відповідні інституції з дотриманням норм діючого законодавства та соціальних стандартів. З метою забезпечення ефективного функціонування системи державного управління соціальним

захистом важливим є проведення соціально-економічних реформ у державі, розробка та впровадження нових результативних методів та механізмів.

Висновки. Стаття була присвячена аналізу системи державного управління соціальних захистом населення в Україні. Було визначено основні завдання та функції соціального захисту населення, проаналізовано систему органів державного управління соціальним захистом в Україні та виявлені актуальні проблеми української системи державного управління соціальним захистом

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. документ № 254к / 96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Василик О. Соціальний захист населення як важлива складова публічного адміністрування / Василик О. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інновації: аспекти управління, виробництва, сфери обслуговування», 28 березня 2019 року. – Т.: ПП Паляниця В. А., 2019.-С. 17–18.
3. Головатий М. Ф., Панасик М. Б., Соціальна політика і соціальна робота. Термінологічно-понятійний словник. – К.: МАУП. 2005, – С. 179
4. Демчак Р. Є. Вдосконалення соціального захисту населення як об'єкту державного управління в Україні: методологічні підходи / Р. Є. Демчак. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2012. – № 5.
5. Державна політика в соціогуманітарній сфері: підручник / [авт. кол.: В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.]; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К.: НАДУ, 2010. – 284 с.
6. Дробот Я. В. Проблеми та напрямки реформування пенсійної системи в Україні / Я. В. Дробот, Н. В. Резніченко // Фінансовий простір. – 2016. – № 1. – С. 64-66.
7. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» № 2017-III від 05.10.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

laws/show/2017-14#Text

8. Кравченко М. В. Система соціального захисту населення як об'єкт наукових досліджень / М. В. Кравченко // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 2. – С. 41-47.

9. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз // Економіка та держава: науково-практичний журнал / Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України; ТОВ «Ред. журн. «Економіка та держава»; редкол.: Федоренко В. Г., Кучеренко Г. Б., Амоша О. І. [та ін.]. – Київ, 2018. – № 4, квітень. – С. 131-136.

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Подорожна Карина Юрїївна

Подорожний Олег Олегович

Студенти

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

і соціальних наук ПРАТ «ВНЗ» МАУП

м. Київ, Україна

Вступ. Публічна служба в зарубіжних країнах пройшла тривалий історичних шлях еволюційного розвитку, й набутий досвід дозволяє проаналізувати та оцінити тенденції розвитку адміністративних правовідносин в цій сфері.

Мета роботи. Дослідження та аналіз інституту публічної служби, механізмів його організації та функціонування в зарубіжних країнах.

Матеріали та методи. У роботі були використані методи аналізу, синтезу та побудови відповідних висновків, метод аналогії, метод порівняльного аналізу.

Результати і обговорення.

Важливою складовою демократичної політичної системи є інститут публічної служби, існування якого неможливе без демократичного режиму правління. Дана інституція є важливим політичним інструментом реалізації державної влади та функціонування держави в цілому, на сьогоднішній день вона проходить складний період трансформації. У науковій зарубіжній та вітчизняній літературі терміни «публічна служба», «громадська служба», «державна служба», «цивільна служба» часто використовуються як слова-синоніми [2].

Важливим завданням в процесі дослідження публічної служби є визначення її завдань та цілей. У науковій літературі зустрічають різні типології, найбільш розповсюдженими є рівнева та галузева класифікації. Згідно з рівневою типологією цілі публічної служби поділяють на стратегічні, оперативні та поточні, а галузева класифікація передбачає їх поділ на

політико-адміністративні, соціальні, економічні, правові та організаційні. Проте головним завданням є результативне та ефективно забезпечення комплексної діяльності, спрямованої та розробку та реалізацію державної політики та рішень, здійснення регулятивних та обслуговуючих функцій в інтересах всього суспільства та його окремих сферах. Організація публічної служби спирається на наступні принципи: верховенство права, пріоритетність прав та свобод громадянина, законність, рівність доступу до публічної служби, недискримінаційний характер при вступі на посаду, публічність, професіоналізм та компетентність, політична нейтральність, добросовісність, прозорість та підзвітність, лояльність [3].

У науковому співтоваристві залишається дискусійним питання поділу публічної служби на види. Видається максимально повною наступна класифікація: політична державна служба, безпекова, правнича, муніципальна, патронатна. На сьогоднішній день в світі існує декілька класичних моделей публічної (державної) служби, найбільш розповсюдженими є романо-германська «кар'єрна» модель (континентальна, закрита), що функціонує у Франції, Німеччині, та англосаксонська (відкрита) модель, представлена публічною службою Великобританії, Канади, США. Традиції, менталітет, особливості історичного шляху розвитку, особливості діючої правової системи та специфіка державного устрою, суспільно-політичні та соціально-економічні характеристики, аспекти суспільного розвитку обумовлюються характер національної моделі публічної служби в країні. Кожна модель має свої особливості, переваги та недоліки, тому однозначно оцінити їх складно [2].

Публічні служби країн Європи (Німеччини, Франції, Великобританії, Польщі, Італії та ін.) пройшли непростий та довгий процес реформування та вдосконалення, вони всі мають свою індивідуальну структуру та специфіку, що обумовлені поставленими завданнями та історичними особливостями державного розвитку. Важливо відзначити, що ці країни мають достатньо розвинені та ефективно функціонуючі системи публічної служби, які здатні забезпечити реалізацію державних функцій на вищому рівні та врахувати

інтереси населення в максимально можливому обсязі.

Для публічної служби Німеччини характерною є чітка ієрархічна структурованість, що передбачає поділ компетенцій згідно з рівнем управління. Категорія публічних службовців в Німеччині досить велика за чисельністю з широким спектром повноважень. Поняття «публічна служба» охоплює з функціональної точки зору всі види діяльності, що передбачають реалізацію державних (публічних) завдань, а з точки зору роботи з персоналом всі види суспільних відносин в сфері публічної служби. В державних органах працюють не лише професійні державні службовці (чиновники), а й звичайні працівники, непрофесійні службовці, тобто поняття чиновник та службовець в Німеччині не тотожні.

Публічна служба у Франції характеризується високим рівнем розвитку та соціальним характером діяльності, тобто права та свободи громадянина є пріоритетними, а діяльність державного апарату спрямована на реалізацію та задоволення потреб громадян. Важливими особливостями французької публічної служби є відносна закритість, сильна позиція центральної влади, чітка регламентація діяльності, ієрархічність та високий професіоналізм. Реформи, що проводилися в країні в період з 2015 по 2017 р., мали на меті модернізувати публічну службу та покращити якість надання державних послуг, підвищити рівень прозорості діяльності державних органів та зменшити витрати на неї [6].

До сьогоднішнього дня в законодавстві Великобританії не існує єдиного закону, що визначив поняття «цивільна служба» (публічна). Нормативно-законодавча база країни, що регулює діяльність в цій сфері публічного життя, несистематизована та досить своєрідна. В державі сформувалась унікальна та високоефективна система цивільної служби, що поєднала в собі адміністративні та ринкові елементи. Її визначальними рисами є ефективна система контролю за діяльністю чиновників на всіх рівнях, прагнення до постійного удосконалення та модернізації всіх структур системи та орієнтованість на менеджеральну модель організації цивільної служби [7].

Польща на сьогоднішній день потужно та динамічно розвивається, це, звичайно, стосується і системи публічної служби. В країні була проведена адміністративна реформа на принципах відкритості, прозорості та підзвітності.

Італійська система публічної служби характеризується наявністю ефективного та відрегульованого державного й адміністративного апарату, з чіткою ієрархічною структурою, що майже не залежить від зміни влади в країні.

Публічна служба в США має низку власних особливостей, що формують специфічну систему публічної служби, яка має свої переваги та недоліки, зумовлені історичними традиціями. В американській науковій літературі рівнозначно функціонують терміни «цивільна служба» (civil service), «публічна служба» (public service), «урядова служба» (government service).

Федеративна форма державного устрою США визначила поділ функцій центрального виконавчого апарату та органів управління штатів, графств та муніципалітетів. У Конституції не визначене питання про формування державної служби на місцях. Тому організація діяльності чиновників в управлінському апараті штатів та місцевих органів стала прерогативою влади штатів та місцевого самоврядування. Службова діяльність особового складу виконавчих органів штатів не підлягає регулюванню федеральним законодавством, окрім деяких видів, що фінансуються із федерального бюджету.

Структура та діяльність публічної служби пов'язані з основним принципом державного устрою країни – верховенством американської Конституції, та сформовані за принципом федералізму та децентралізації. З юридичної точки зору в США не існує єдиної державної служби. Вона начебто поділена за адміністративно-територіальним принципом на певну кількість автономних систем. Враховуючи той факт, що в США є 185 тисяч адміністративно-територіальних одиниць, можна зрозуміти складність такої структури.

Структура публічної служби Канади зумовлена її федеративним устроєм та впливом правових традицій Великобританії. Вона є важливою національною

інституцією та складовою канадської парламентської демократії. Інститут канадської публічної служби регулюється нормами трудового права, а не адміністративного, як в більшості країн. Системи державної служби суб'єктів федерації та центру автономні.

Японія є централізованою унітарною державою, а система її публічної служби не є монолітною. Історичні традиції, особливі правові, фінансово-економічні та соціально-політичні аспекти формування, функціонування та розвитку державного апарату зумовлюють наявність службової ієрархії та системність.

На сьогоднішній день в країні сформована високопрофесійна та невідкупна державна служба, що відіграє важливу роль в розвитку країни. Вона має свої особливості, зокрема систему «довічного найму», що передбачає тривалу діяльність в одній організації протягом життя.

Сучасна китайська модель публічної служби принципово відрізняється від інших, й склалася лише після завершення «культурної революції». Завданням керівництва Китаю є створення раціональної бюрократії на основі конфуціанської традиції та концепції «китайської мрії», що повністю відповідає культурно-політичним традиціям країни.

Особливістю державної служби в Китаї є те, що всі перетворення відбуваються під керівництвом Комуністичної партії Китаю. Основними напрямками реформування державної служби в країні є запровадження ефективних інформаційних технологій та сучасних методів кадрової роботи, правових та організаційних механізмів взаємозв'язку видів державної служби, розробка норм професійної та службової етики, реалізація антикорупційних програм в системі державної служби, розробка механізмів стимулювання державних службовців та інше [8].

Публічна служба Сінгапура є однією із найефективніших в країнах Азії. Вона нейтральна та зовсім не залучена в політичний процес, така традиція нейтральності була успадкована від британців. Основним завданнями сінгапурської публічної служби є справедливість, неупередженість та

прагнення до реалізації завдань, що постають перед державою, дотримання національних інтересів країни, постійний процес самовдосконалення [8]. Тобто, висока ефективність та дієвість публічної служби в Сінгапурі забезпечується суворою дисципліною, працелюбністю та наполегливістю чиновників, високим рівнем професіоналізму та відмінною підготовкою.

Висновки. Стаття була присвячена аналізу інституту публічної служби, механізмів його організації та функціонування в зарубіжних країнах, охарактеризовано європейський досвід організації та функціонування інституту публічної служби, розкритий зміст та основні принципи організації та діяльності системи публічної служби в країнах Америки та Азії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. документ № 254к / 96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Державна служба: підручник: у 2 т. / редкол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) та ін. – К.; Одеса: НАДУ, 2012. – Т.1. – 372 с.
3. Державне управління: основи теорії, історія і практика: навч. посіб. / [В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній, М. М. Іжа, Г. І. Арабаджи]. – О.: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2009. – 393 с.
4. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / [Авер'янов В. Б., Дерещ В. А., Ославський М. І. та ін.]; заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Юстиніан, 2007. – 288 с.
5. Кізілов Ю. Ю. Зарубіжний досвід проходження державної служби та можливості його використання в Україні в умовах адміністративної реформи/ Ю. Ю. Кізілов// Аспекти публічного управління. – 2016. – №6-7. – С.57-65.
6. Кірмач А. В. Проходження державної служби: європейський досвід правового регулювання: [монографія] / А. В. Кірмач; відп. ред. В. Б. Авер'янов. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – 192 с.

7. Проскуракова К. С. Європейські стандарти державної служби: досвід Польської республіки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Державне управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 69–72.

8. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / [за заг. ред. В. П. Тимощука, А. М. Школика]. – К.: Конус-Ю, 2007. – 735 с.

АНАЛІЗ ЯКІСНИХ МЕТОДІВ ОБҐРУНТУВАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ РІШЕНЬ

Познякова Анастасія Сергіївна,
Студентка

Тарасова Кристина Ігорівна,

к.е.н., доцент

Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Для прийняття ефективних маркетингових рішень важливим є комплексний аналіз факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, оцінка ризиків та якісний прогноз можливих наслідків. Для вирішення питань різної складності та вибору подальшої стратегії в межах маркетингової діяльності використовують різні методи, однак не всі з них є універсальними при обґрунтуванні рішень.

Вибір методології залежить від характеру проблеми, доступних термінів та ресурсів для дослідження, а також від кількості та якості доступної інформації.

Саме тому важливим є вивчення особливостей існуючої методів та вимог до їх застосування, особливо якісних методів, які часто використовуються в умовах недостатчі інформації.

Ціль роботи./Aim. Узагальнення відомостей про особливості якісних методів обґрунтування маркетингових рішень, визначення їх переваг, аналіз найбільш розповсюджених з них.

Матеріали та методи./Materials and methods. При написанні роботи були використанні наукові статті вітчизняних вчених, а також застосовувалися такі теоретичні методи дослідження як аналіз та систематизація розглянутої інформації.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ефективність маркетингових рішень вимагає обґрунтування на базі використання різноманітних методів, серед яких, у першу чергу, виділяють кількісні та якісні.

Найчастіше для оцінки маркетингових та управлінських рішень обираються саме кількісні методи аналізу, оскільки вони відрізняються високою точністю; однак нелінійність маркетингових процесів, можлива нестача числових даних та вплив різних факторів, особливо психологічних, робить використання кількісних методів недостатнім або неможливим для обґрунтування певних рішень. Тому, щоб врахувати вплив глибинних факторів та подивитися на проблему під різними кутами, використовуються саме якісні методи [1, с. 34].

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до розгляду методів обґрунтування маркетингових рішень, оскільки їх оцінка часто перетинається з оцінкою маркетингової діяльності, тому можна виділити два наступні підходи:

1. Маркетинговий підхід, який передбачає обґрунтування та прийняття рішень на основі результатів якісних досліджень. Основними методами даного підходу прийнято вважати спостереження, фокус-групи, глибинне інтерв'ю, панельний метод, опитування експертів, маркетинговий аудит тощо. Мається на увазі, що рішення приймаються на основі зібраної якісної інформації, яка відповідає маркетинговим цілям та потребам керівництва окремого діючого суб'єкта.

2. Управлінський підхід, який класифікує методи в залежності від наявності або відсутності необхідної інформації для прийняття рішень. Як правило, якісні методи використовуються в умовах недостатньої інформації. Також, згідно з цим підходом, науковці можуть поділяти якісні методи прийняття рішень на евристичні (неформальні) та експертні (формальні) [2].

Неформальні методи ґрунтуються на аналітичних здібностях людини, яка приймає рішення, її досвіді, інтуїції, а формальні – на логічних судженнях та доказах при виборі кращого рішення. В свою чергу методи також поділяються на методи індивідуальної та групової роботи [3, с. 152].

У табл. 1 представлена характеристика основних якісних методів, згідно з другим підходом.

Якісні методи обґрунтування маркетингових рішень

Метод	Характеристика
Написання «сценарію»	Являє собою набір прогнозів та способів реалізації за кожним можливим варіантом рішення проблеми, а також набір можливих наслідків цих рішень, як позитивних, так і негативних.
Метод аналогії	Передбачає побудову асоціативних зв'язків між словами, думками, почуттями, враженнями. Застосовується, коли необхідні креативні та нестандартні рішення.
Метод інверсії	Передбачає прийняття рішень на основі оберненого дослідження, такого, що суперечить загально сформованим поглядам, їх логіці та традиційним судженням. Дозволяє оцінити складні питання.
Системний аналіз	Проводиться перевірка усіх елементів системи маркетингу для виявлення проблем, відбувається певною мірою аудит. Варто відмітити, що цей метод також може відноситися і до кількісних, оскільки можуть розглядатися як логічні зв'язки, так і економічні показники.
«Мозковий штурм» («мозкова атака»)	Продуктивний метод генерування творчих ідей, при якому група людей з різним досвідом та знаннями аналізує загальну проблему та вигадує шляхи її рішення.
Обернена «мозкова атака»	В основі методу лежить критика вже існуючих ідей, що в свою чергу призводить до появи контрідей. Часто застосовується як підкріплення «мозкової атаки».
Метод Дельфі	Багатотурова процедура анкетування експертів, які дають відповіді окремо один від одного. Керівник експертизи обробляє результати, визначає спільне і відмінне між відповідями, на основі чого визначаються середні групові показники туру. Відповіді, які відрізняються від інших потребують аргументації або зміни оцінки. Таким чином в декілька етапів оцінки стабілізуються і приймається скориговане рішення.
Кільцева система прийняття рішень	Стосується переважно рішень щодо певних нововведень. Складається список осіб, яким по черзі надається можливість розглянути певне запропоноване рішення та написати зауваження до нього. Після цього проводиться нарада, на якій розглядаються результати письмового розбору та приймається остаточне рішення.
Метод номінальної групи	Метод при якому група осіб письмово викладає свій варіант вирішення певної проблеми, потім кожен учасник доповідає суть свого варіанту, а інші письмово і анонімно оцінюють його за допомогою методу ранжирування. Ідея, яка буде найбільше оцінена стає основною при вирішенні питання.

Джерело: згруповано на основі даних [2, 4, 5]

З таблиці можна побачити, що до якісних методів переважно відносять експертні, оскільки вони допомагають глибоко оцінити проблему. Також вважається, що при прийнятті важливих рішень колективний розгляд питань дозволяє краще мінімізувати ризики, ніж у випадку індивідуальної роботи.

Висновки./Conclusions. Таким чином, якісні методи обґрунтування маркетингових рішень дозволяють виявити складні аспекти проблеми, які важко виміряти чи аналізувати за допомогою кількісних методів, також вони ефективні у використанні за відсутності необхідної числової інформації. Однак це не означає, що варто обирати лише якісні чи кількісні методи. У випадку, коли їх поєднання можливе, варто застосовувати комплексний підхід, оскільки він підвищує ймовірність прийняття правильного управлінського чи маркетингового рішення, а також сприяє формуванню оптимальної стратегії діяльності суб'єкта господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рибачук Н. В., Журко Т. О., Сіденко Ю. В. Аналіз кількісних та якісних методів оцінки ефективності маркетингової діяльності. *Агросвіт*. 2016. № 6. С. 32-37
2. Костенко О. М. Обґрунтування управлінських рішень з врахування якості інформаційно-аналітичної системи менеджменту. *Облік та фінанси АПК*. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/ob-runtuvannya-upravlinskih-rishen-z-vrahuvannya-yakosti-informaciyno-analitichnoi-sistemi-menedzhmentu.html> (дата звернення: 20.04.2024)
3. Шурпенкова Р. К., Демко І. І. Евристичні методи генерування, оцінки і вибору альтернатив. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 2. С. 151-154.
4. Левіна-Костюк М. О., Мельничук О. І., Телічко Н. О. Методи прийняття управлінських рішень в умовах недостатньої інформації. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1726/1663> (дата звернення: 20.04.2024)
5. Парій Л. В., Кубрак А. О. Прийняття управлінських рішень на підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 47. С. 75-79.

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Пугач Валерія

3 курс, факультет фінансів та обліку,
Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник, доцент кафедри світової економіки
Лежетько В. Г.

Модернізація національної економіки – це процес політичних рішень, направлених на формування та реалізацію проектів, комплексних змін в усіх складових економіки держави.

Україна зазнала величезних втрат через військове вторгнення РФ, що і вплинуло на загальний стан економіки держави. Для відбудови та розвитку нашої країни модернізація економіки – необхідна, тому розглянемо основні виклики, та шляхи їх подолання в цій роботі.

Першою причиною негативних наслідків від військових дій є **безробіття населення**. За аналітичними даними на березень 2024 року цей показник складає 13,7%. У свою чергу, індекс безробіття знижується порівнянні з 2022 роком, коли він складав 21,1%, що створює позитивні умови для життєвого добробуту населення, але все ж таки залишається значною проблемою, бо за статистичними даними: близько 20% населення вимушені економити на товарах повсякденного попиту, що аналогічно до показника 2022 року. [1]

Інфляція та зростання цін стають наступною проблемою. Загальний рівень цін стрімко зростає впродовж декількох років, хоч темпи інфляції і мають тенденцію до зниження за аналітичними даними 2024 року. Наразі темп інфляції складає близько 1%, а в 2022 році максимальний показник сягав 26,6% [2], все ж таки собівартість виробництва зростає. Це пов'язано з відновленням роботи компаній, які понесли великі втрати через війну, налагодження логістичних шляхів, підвищення цін на транспортні перевезення та проблеми з деякими експортно-імпортними операціями.

Це лише частина загально-відомих фактів, які характерно впливають на населення, у вигляді зниження купівельної спроможності держави. Наразі для

українського бізнесу також присутні ризики та загрози, які заважають розвиватися та вибудовувати стабільну економічну ситуацію. У першу чергу, для збільшення ВВП та надходжень в бюджет держави податків, які дозволять модернізувати економіку: необхідно покращити бізнес-клімат та залучити інвестиції. [3]

Пошук джерел фінансування постає першочерговим питанням у плані модернізації економіки. Наразі відомо про три основні джерела, на які розраховує уряд для відбудови економіки країни: міжнародні фінансові організації (МФО), приватні фонди, заморожені активи рф. Міжнародні фінансові організації наразі єдиний найбільш діючий суб'єкт фінансування бюджету, який дозволяє забезпечити першочергові потреби, такі як: відновлення критично важливої інфраструктури. Але надалі, планується фінансування держави для введення змін у економіці. Доступ до заморожених активів рф значно покращив би фінансову ситуацію в державі, але наразі немає чіткого механізму його отримання, а свою в свою чергу, приватні фонди можуть стати потужним джерелом фінансування при покращенні безпекової ситуації, коли суб'єкти ринку матимуть змогу застрахувати себе від військових ризиків. [4]

Наразі пріоритетними для держави є великі компанії, проблемами яких зазвичай занепокоєний уряд. Вони отримують належну підтримку від держави, щоб «триматися на плаву», у той же час як малий та середній бізнес зазнав значніших втрат через зниження попиту, та недостачі ресурсів у своїй діяльності. Тож, необхідно **покращити підтримку малого та середнього бізнесу**, наприклад, уряду варто розширити програму «Доступні кредити 5-7-9%». [5]

Галузь страхування в Україні надзвичайно слабо розвинена. І перешкодою для бізнесу є неможливість застрахувати себе від військових ризиків. Наразі не існує полісів на повне покриття даних страхових випадків, але необхідно стимулювати їх створення, та переймати досвід зарубіжних країн. Консорціумний донорський фонд під контролем Кабінету Міністрів

України та під наглядом Національного банку України (НБУ) як головного регулятора страхового ринку може фінансувати фінансувати ці дії.

Податкова реформа необхідна в Україні. Більше 40% за офіційними даними складає тіньова економіка, в її умовах підприємства «виживають» в тяжкі періоди, уникаючи податків. Без належних рішень ця ситуація не буде покращувати економічну ситуацію, адже податкові надходження необхідні державі. Пропозицією економістів є зменшення адміністративного податкового навантаження (наприклад, спростивши адміністрування податків).

Стимулювання експорту вкрай важливе для зростання ВВП України. Зокрема, цього можна досягти шляхом збільшення числа товарів із високою доданою вартістю, адже наразі наша держава переважно експортує сировину та напівфабрикати. Важливо розглянути також перспективи розвитку окремих сфер економіки. У першу чергу, за пріоритетністю на сьогодні необхідно зазначити про **розвиток ВПК**, оскільки це несе надзвичайну цінність для модернізації. Збільшення оборонного сектору та побудова нових виробничих комплексів є ключовими завданнями, сприяючи зацікавленості міжнародних інвесторів. Напрями розвитку включають системи протиповітряної оборони, артилерію, дрони та бронетехніку. Світові компанії, такі як Baurer Makina, Rheinmetall та BAE Systems, демонструють готовність до співпраці та виробництва в Україні. [6]

Потужний сектор в економіці України – **аграрно-промисловий комплекс**. Перспективи розвитку АПК в Україні наступних 10 років обумовлені стратегією, яка передбачає масштабне збільшення виробництва зернових та олійних культур до 150 млн тонн, вертикальну інтеграцію та нарощування внутрішньої переробки. Згідно прогнозів, це сприятиме економічному зростанню та зниженню залежності від імпорту, привертаючи інвесторів та забезпечуючи стійкий розвиток аграрного сектору в Україні. [7]

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ:

1. Трекер економіки України під час війни - ЦЕС. Центр економічної стратегії - Неурядовий дослідницький центр з питань економічної політики. URL:

<https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 16.04.2024).

2. Економічна правда. Держстат оцінив рівень інфляції за 2023 рік: зростання цін сповільнилось. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/01/10/708607/> (дата звернення: 16.04.2024).

3. ProUA. Що чекає український бізнес? 4 роки ЄС фінансуватиме економіку України | Андрій Длігач та Соболев, 2024. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mvPpE1tICV8> (дата звернення: 16.04.2024).

4. Економічна правда. Як не повторити помилок минулого і збудувати технологічну, конкурентоздатну економіку. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/17/687120/> (дата звернення: 16.04.2024).

5. Григоренко Є., Шніцер М. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. Велике дослідження – Forbes.ua. Forbes.ua | Бізнес, мільяртери, новини, фінанси, інвестиції, компанії. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501> (дата звернення: 16.04.2024).

6. Market K. Y. Аналіз ніші ВПК в Україні, на теперішній час і його перспективи | Блог YC.Market. Блог YC.Market | Дослідження ринку та конкурентий аналіз. URL: <https://blog.youcontrol.market/analiz-nishi-vpk-v-ukrayini-na-tieperishnii-chas-i-iogho-pierspipektivi/> (дата звернення: 16.04.2024).

7. Interfax-Ukraine. Стратегія розвитку АПК України на 10 років спрямована на зростання врожаю до 150 млн тонн і вертикальну інтеграцію. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/918388.html> (дата звернення: 16.04.2024).

**НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ЗА
МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ІНШОЇ
ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Сук П. Л.,

д.е.н., професор, професор кафедри
обліку і оподаткування,

Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
“Ніжинський агротехнічний інститут”,
м. Ніжин, Україна

Вступ. Щоб виготовляти продукцію (товари, роботи, послуги) підприємство повинне використовувати активи. Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому [1; 2].

Одним із видів активів є необоротні активи. Вони здатні приносити підприємству економічні вигоди у майбутньому, можуть використовуватись більш як один раз у господарській діяльності, і мають очікуваний строк корисного використання (експлуатації) більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). Вартість необоротних активів поступово втрачається внаслідок фізичного і морального зносу, а тому за допомогою амортизації вона систематично розподіляється протягом періодів корисного використання (експлуатації) необоротних активів. Для розрахунку амортизації використовують різні методи. Наприклад, можна застосовувати метод амортизації необоротних активів на основі прибутку від іншої операційної діяльності.

Цей метод є одним із видів методу або окремим методом амортизації необоротних активів на основі доходу (revenue-based amortisation method), що існує у міжнародній практиці [3].

Інша операційна діяльність – операційна діяльність підприємства, яка не є

основною діяльністю і безпосередньо не пов'язана з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) [2; 4].

В результаті здійснення іншої операційної діяльності підприємства можна обчислити прибуток (збиток) від іншої операційної діяльності.

Прибуток (збиток) від іншої операційної діяльності визначається як різниця між іншим операційним доходом, адміністративними витратами, витратами на збут та іншими операційними витрати.

Прибуток (збиток) від іншої операційної діяльності в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності окремо не вираховується. Проте, він є частиною прибутку (збитку) від операційної діяльності і відображається у його складі.

У формі № 2 Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) в статті “Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток)”, код рядка 2190 відображається прибуток від операційної діяльності, а в статті “Фінансовий результат від операційної діяльності (збиток)”, код рядка 2195 знаходиться збиток від операційної діяльності [2; 4].

До інших операційних доходів включаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зокрема: дохід від операційної оренди активів; дохід від операційних курсових різниць; відшкодування раніше списаних активів; дохід від роялті, відсотків, отриманих на залишки коштів на поточних рахунках в банках, дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій), необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття тощо [4].

Підприємства обліковують інші доходи від операційної діяльності, крім доходу від основної діяльності, на рахунку 71 “Інший операційний дохід”, який має такі субрахунки:

710 “Дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю”;

711 “Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти”;

712 “Дохід від реалізації інших оборотних активів”;

- 713 “Дохід від операційної оренди активів”;
- 714 “Дохід від операційної курсової різниці”;
- 715 “Штрафи, пені, неустойки”;
- 716 “Відшкодування раніше списаних активів”;
- 717 “Дохід від списання кредиторської заборгованості”;
- 718 “Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів”;
- 719 “Інші доходи від операційної діяльності” [5; 6].

Відповідно може бути стільки ж видів прибутку від іншої операційної діяльності. Можна формувати різні методи амортизації необоротних активів на основі видів прибутку від іншої операційної діяльності.

Мета – визначити доцільність застосування методу амортизації необоротних активів на основі прибутку від іншої операційної діяльності.

Матеріали та методи. Річна сума амортизації за методом на основі прибутку від іншої операційної діяльності визначається множенням вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю) на коефіцієнт амортизації, який обраховується діленням фактичного або планового обсягу прибутку від іншої операційної діяльності за окремі періоди на плановий обсяг прибутку від іншої операційної діяльності за увесь період.

Прибуток від іншої операційної діяльності визначається за формулою:

$$\text{ППОД} = \text{ІОД} - \text{АВ} - \text{ВЗ} - \text{ІОВ},$$

де: ППОД – прибуток від іншої операційної діяльності; ІОД – інший операційний дохід; АВ – адміністративні витрати; ВЗ – витрати на збут; ІОВ-інші операційні витрати.

Обчислення методу амортизації на основі прибутку від іншої операційної діяльності здійснюють за формулами:

$$\text{СА} = (\text{ПВ} - \text{ЛВ}) \times \text{КА},$$

де: СА – сума амортизації; ПВ – первісна вартість об’єкта; ЛВ-ліквідаційна вартість об’єкта; КА – коефіцієнт амортизації.

$$\text{КА} = \text{ОППОД} : \text{ПОППОД},$$

де: ОППОД – плановий або фактичний обсяг прибутку від іншої

операційної діяльності за окремі періоди; ПОПОД – плановий обсяг прибутку від іншої операційної діяльності за увесь період.

Прорахунок методу амортизації на основі прибутку від іншої операційної діяльності можна робити за іншим варіантом:

$$CA = \text{ОПОД} \times \text{КА};$$

$$\text{КА} = (\text{ПВ} - \text{ЛВ}) : \text{ПОПОД}.$$

Амортизацію необоротних активів за методом на основі прибутку від іншої операційної діяльності можна розраховувати за двома способами: 1) із первісної (початкової) вартості необоротних активів; 2) із залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів.

Скористаємось прикладом щоб розрахувати амортизацію необоротних активів за методом на основі прибутку від іншої операційної діяльності.

Приклад. Первісна (початкова) вартість необоротних активів – 99000 грн, строк їх корисного використання (експлуатації) – 10 років, ліквідаційна вартість – 1000 грн. Отже, вартість, яка підлягає амортизації, дорівнює 98000 грн ($99000 - 1000 = 98000$).

За період обрахунку амортизації необоротних активів передбачається отримати 434000 грн прибутку від іншої операційної діяльності, у т.ч.: в 1-му році – 70000 грн, в 2-му році – 64000 грн, в 3-му році – 57000 грн, в 4-му році - 53000 грн, в 5-му році – 44000 грн, в 6-му році – 40000 грн, в 7-му році - 36000 грн, в 8-му році – 30000 грн, в 9-му році – 23000 грн, в 10-му році - 17000 грн.

Значення коефіцієнтів амортизації становлять: за 1-й рік – 0,1613 ($70000 : 434000 = 0,1613$), за 2-й рік – 0,1475 ($64000 : 434000 = 0,1475$), за 3-й рік - 0,1313 ($57000 : 434000 = 0,1313$), за 4-й рік – 0,1221 ($53000 : 434000 = 0,1221$), за 5-й рік – 0,1014 ($44000 : 434000 = 0,1014$), за 6-й рік - 0,0922 ($40000 : 434000 = 0,0922$), за 7-й рік – 0,0829 ($36000 : 434000 = 0,0829$), за 8-й рік – 0,0691 ($30000 : 434000 = 0,0691$), за 9-й рік - 0,0530 ($23000 : 434000 = 0,0530$), за 10-й рік – 0,0392 ($17000 : 434000 = 0,0392$).

В таблицях 1 і 2 відображено розподіл вартості необоротних активів за 1-м способом (від первісної (початкової) вартості необоротних активів) методу амортизації на основі прибутку від іншої операційної діяльності.

Таблиця 1

Списання вартості необоротних активів за методом амортизації необоротних активів на основі прибутку від іншої операційної діяльності (1-й спосіб – від первісної (початкової) вартості необоротних активів)

	Вартість, що амортизується, грн	Прибуток від іншої операційної діяльності, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	98000	70000	0,1613	15807
2	98000	64000	0,1475	14455
3	98000	57000	0,1313	12867
4	98000	53000	0,1221	11966
5	98000	44000	0,1014	9937
6	98000	40000	0,0922	9036
7	98000	36000	0,0829	8124
8	98000	30000	0,0691	6772
9	98000	23000	0,0530	5194
10	98000	17000	0,0392	3842
x	Разом	434000	1	98000

[авторська розробка]

На основі даних таблиці 1 можна зробити висновок, що використання 1-го способу (від первісної (початкової) вартості необоротних активів) методу амортизації на основі прибутку від іншої операційної діяльності дає змогу повністю розподілити вартість необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

Визначення методу амортизації необоротних активів на основі прибутку від іншої операційної діяльності за 2-м способом (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів) наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Списання вартості необоротних активів за методом амортизації
необоротних активів на основі прибутку від іншої операційної діяльності
(2-й спосіб – від залишкової
(балансової, поточної) вартості необоротних активів)**

	Вартість, що амортизується, грн	Прибуток від іншої операційної діяльності, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	98000	70000	0,1613	15807
2	82193	64000	0,1475	12123
3	70070	57000	0,1313	9200
4	60870	53000	0,1221	7432
5	53438	44000	0,1014	5418
6	48020	40000	0,0922	4427
7	43593	36000	0,0829	3614
8	39979	30000	0,0691	2763
9	37216	23000	0,0530	1972
10	35244	17000	0,0392	35244
x	Разом	434000	1	98000

[авторська розробка]

З таблиці 2 можна побачити, що при використанні 2-го способу (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів методу амортизації на основі прибутку від іншої операційної діяльності, включення у витрати здійснюється із залишкової вартості необоротних активів, а тому в останньому році їх сума не розподіляється, а відноситься у витрати періоду.

Результати і обговорення. Щоб визначити прибуток (збиток) від іншої операційної діяльності, потрібно від іншого операційного доходу відняти адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати.

Прибуток (збиток) від іншої операційної діяльності розраховується внаслідок ведення іншої операційної діяльності.

Операційна діяльність може бути основною і іншою.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення

підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Інша операційна діяльність – операційна діяльність підприємства, яка не пов'язана з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) [2; 4].

Окремо в бухгалтерському обліку і звітності прибуток (збиток) від іншої операційної діяльності не відображається. Його підприємство може обраховувати на свій розсуд для контролю за здійсненням господарської діяльності або на потребу користувачів бухгалтерської інформації.

Висновки. Розрахунок амортизації необоротних активів можна здійснювати за методом на основі прибутку від іншої операційної діяльності.

За видами прибутку від іншої операційної діяльності, а також за субрахунками до рахунку 71 можна використовувати різні методи амортизації необоротних активів.

Прибуток від іншої операційної діяльності може бути критерієм для застосування відповідного методу амортизації необоротних активів.

Прорахунок методу амортизації необоротних активів на основі прибутку від іншої операційної діяльності можна здійснювати за двома способами: 1) від первісної (початкової) вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової, залишкової) вартості необоротних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні (Закон України). № 996-XIV. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 7 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

3. Clarification of Acceptable Methods of Depreciation and Amortization

(Amendments to IAS 16 and IAS 38) (May 2014). – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://library.croneri.co.uk/cch_uk/iast/ias16-amending-201405.

4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України 28 березня 2013 р. № 433. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 29 листопада 1999 р. № 290, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 грудня 1999 р. за № 860/4153. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

6. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09 грудня 2011 р. № 1591), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2011 р. за № 1557/20295. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА НЕЇ

Тешева Лариса Василівна,
д.е.н., професор
Фоменко Олександр Вадимович,
студент
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. / Introduction. Конкурентоспроможність підприємства включає різні сторони підприємницької діяльності і є основним показником успішності виробництва товарів, надання послуг або виконання робіт. Це важливий показник ефективності управління суб'єктом господарювання, регульований як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Тому конкурентоспроможність є важливим критерієм ефективності ринкової економіки та забезпечує довговічність та виживання компанії.

Мета роботи. / Aim. У сучасній сфері конкуренції перемагає той, хто здатний аналізувати та відстоювати свої конкурентні позиції з огляду на їх динаміку та значущість. На ринку є лише прибуткові компанії, здатні гнучко реагувати та впроваджувати інновації. Організація управлінської та планової діяльності на основі аналізу конкурентоспроможності дозволяє підвищити її гнучкість, конкурентні переваги та ефективність.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Аналізуючи дослідження в галузі корпоративної конкурентоспроможності, стає очевидним, що кожен дослідник представляє власну концепцію корпоративної конкурентоспроможності відповідно до своїх цілей та предметів дослідження. Це може включати уточнення існуючих визначень чи створення нових.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Проаналізувавши різні дослідження у цій галузі, можна назвати різні методи визначення конкурентоспроможності компаній, деякі з яких представлені у таблиці 1.

Визначення сутності поняття «конкурентоспроможність підприємства»

Автор	Сутність поняття	Ключові слова
1	2	3
Бечко П.К., Голобородько Я.О.	можливість отримання переваги над іншими учасниками ринку, яка допомагає досягти поставлених цілей	здатність створювати перевагу над конкурентами
Беленький П.	особливість предмета, яка визначається рівнем задоволення конкретної потреби в порівнянні з подібними предметами, що присутні на ринку	здатність витримувати конкуренцію з аналогічними об'єктами на цьому ринку
Гуцуляк. В.Р.	економічний процес взаємодії, взаємовпливу та конкуренції між підприємствами, які діють на ринку	процес боротьби з діючими на ринку підприємствами
Захаров А.Н	характеристики, які дають переваги учаснику економічної конкуренції	властивості, що створюють переваги
Кривенко Л.В.	економічне поняття, що відображає взаємини між виробниками товарів під час обміну результатами своєї праці	виробничі відносини між товаровиробниками
Книш М. І.	рівень привабливості цього товару для покупця, який фактично здійснює покупку	ступінь привабливості продукту
Котлер Ф.	конкуренція між суб'єктами господарювання, підприємцями, коли їхні дії обмежують можливості впливу кожного з них на загальні умови товарообігу на цьому ринку	змагальність суб'єктів господарювання
Кредісов А. І.	особливість товару, яка показує його відмінність від подібного конкурентного товару як за здатністю задовольнити конкретну потребу, так і за витратами, необхідними для цього	характеристика товару, що відображає його відмінність
Кураков Л. П.	ступінь переваг або відставання підприємства, фірми чи організації порівняно з іншими учасниками на ринку, який визначається параметрами, такими як технологічність, кваліфікація персоналу, якість продукції, маркетингова стратегія і т. д.	рівень переваги або відставання підприємства
Ламбен Ж. Ж	конкурентна боротьба між учасниками ринкової економіки за оптимальні умови виробництва та продажу товарів	суперництво серед учасників ринкового господарства
Піддубний І. О., Піддубна А. І.	можливість економічного суб'єкта функціонувати успішно у відповідному зовнішньому середовищі, яка базується на його конкурентних перевагах і відображає його позицію порівняно з конкурентами	потенціальна або реалізована здатність до функціонування
Портер М.	здатність товару, послуги або суб'єкта ринкових відносин конкурувати на ринку з аналогічними товарами, послугами або конкурентами, які присутні на цьому ринку	властивість суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку на рівні з конкурентами

Продовження табл. 1

1	2	3
Рудницька М. О.	нероздільна ознака ринку та одна з ключових особливостей зростаючої міжнародної спрямованості економічних операцій	характеристика зростаючої інтернаціоналізації господарської діяльності
Стівенсон В.	рівень задоволення потреб клієнта компанією у порівнянні з іншими постачальниками аналогічного товару чи послуги	ефективність задоволення потреб клієнта
Фатхутдинов Р. А.	особливість об'єкта, що визначається рівнем задоволення ним конкретної потреби, як у фактичному, так і у потенційному розумінні, порівняно з іншими об'єктами, що пропонуються на ринку	здатність витримувати конкуренцію у порівнянні з аналогічними об'єктами
Хруцький В. Є., Корнеєва І. В.	надійна здатність задовольняти специфічні потреби клієнтів на більш високому рівні, ніж у конкурентів, що дозволяє успішно реалізовувати продукцію зі збалансованими фінансовими показниками для виробника	можливість задовольняти певні потреби покупців краще, ніж конкуренти

На основі цих визначень можна зробити такі висновки:

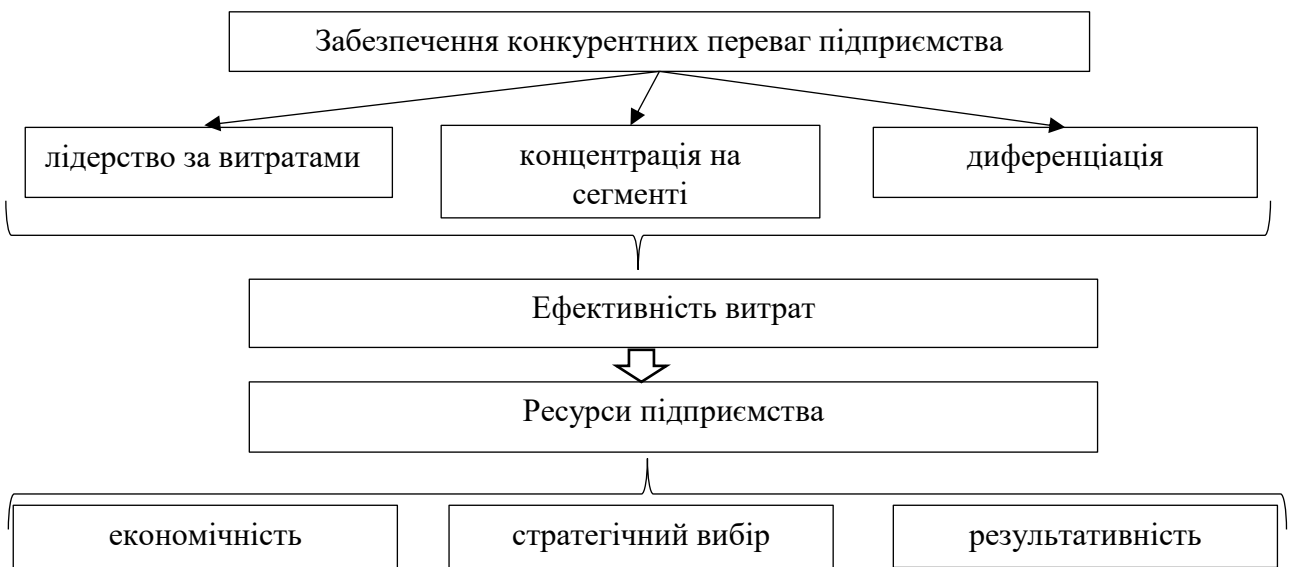
1) конкурентоспроможність підприємства слід відрізнити від конкурентоспроможності продукції, яку воно виробляє, навіть якщо ці поняття певною мірою взаємопов'язані;

2) термін «конкурентоспроможність підприємства» має порівняльний характер і пов'язаний з його здатністю конкурувати на ринку з іншими учасниками економічної діяльності;

3) конкурентоспроможність підприємства визначається ефективністю його діяльності та наявністю конкурентних переваг.

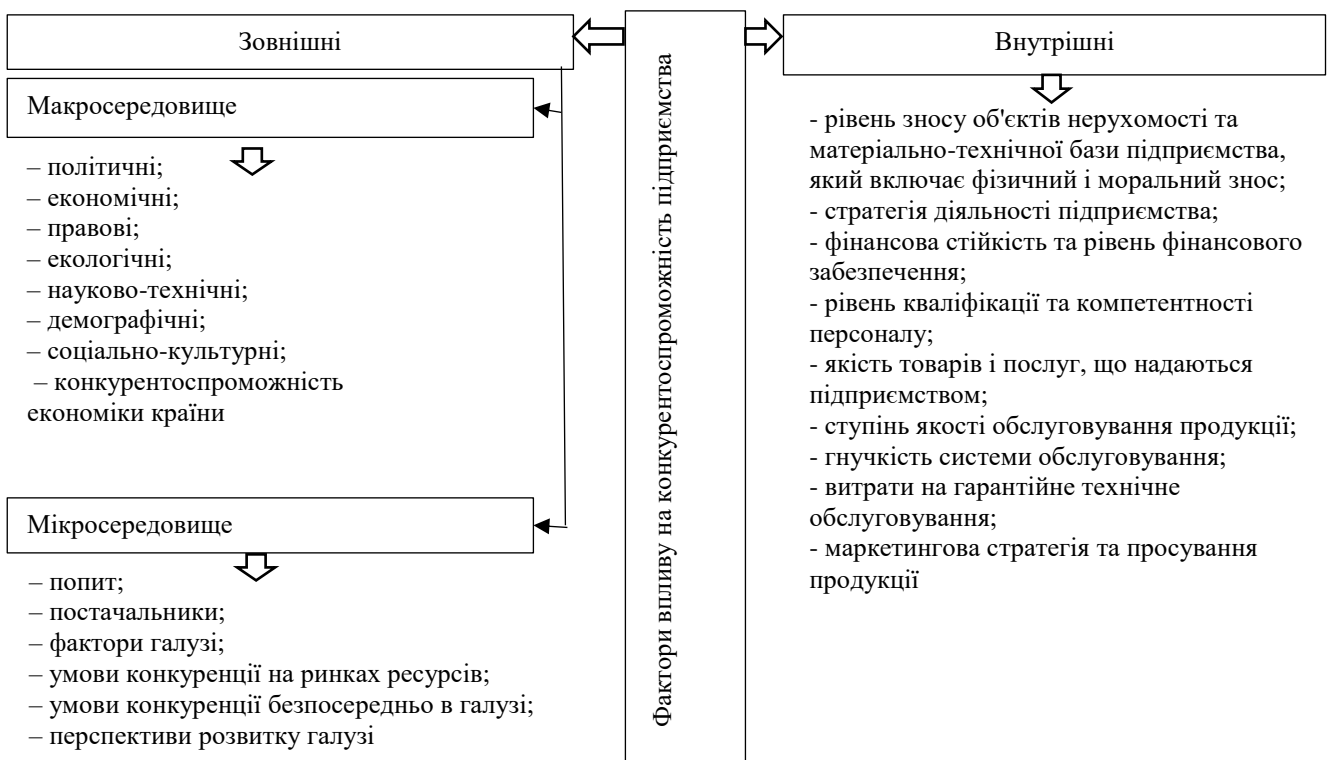
Отже, конкурентоспроможність підприємства можна охарактеризувати як його здатність виробляти і продавати конкурентоспроможну продукцію, що перевищує аналогічну продукцію конкурентів за споживчими характеристиками та ціновими характеристиками та приносить прибуток виробнику. Основна мета компанії – перевершити конкурентів за якістю своєї продукції чи послуг. Тому всі показники слід оцінювати порівняно з результатами конкурентів.

Забезпечення конкурентної переваги компанії показано рисунку 1.

Рис. 1. Забезпечення конкурентних переваг підприємства

Складність формування потенціалу компанії включає необхідність створення потенційної системи управління, що адаптується, гнучкою та стійкою до змін зовнішнього середовища. Тому важливо виявити фактори, що впливають на формування та розвиток потенційних компонентів, а також ті, які надають на ці компоненти значний вплив. На рис. 2 представлено класифікацію факторів, що впливають на процес формування конкурентного потенціалу компанії.

Рис. 2. Фактори впливу на конкурентоспроможність підприємства

Отже, існує значна кількість чинників, які впливають на формування конкурентного потенціалу підприємства. Внаслідок цього впливу відбуваються постійні зміни у структурі конкурентного потенціалу, а також в якісних і кількісних показниках техніко-економічної діяльності, які його характеризують.

Фактори можуть сприяти як підвищенню, так і зниженню конкурентоспроможності підприємства. Вони визначають можливості та методи використання резервів конкурентоспроможності. Важливо зауважити, що просте наявність цих факторів недостатня для забезпечення конкурентоспроможності. Отримати конкурентну перевагу на основі цих факторів можливо лише шляхом їх ефективного використання та адаптації до конкретних умов.

Висновки./Conclusions. Конкурентоспроможність підприємства визначається його здатністю максимально використовувати внутрішні ресурси та можливості, формуючи та розвиваючи переваги відповідно до умов зовнішнього та внутрішнього середовища. Ця конкурентоспроможність проявляється через наявність конкурентних переваг, що формуються та утримуються на кожному етапі життєвого циклу підприємства, починаючи від стратегічного планування й закінчуючи реалізацією управлінських рішень.

Отже, оцінка конкурентоспроможності підприємства не може бути обмежена одним лише показником, тому що вона вимагає системного підходу до формування економічних метрик. Конкурентоспроможність визначається здатністю економічного суб'єкта успішно функціонувати в конкурентному середовищі, виконуючи свої завдання з відповідною якістю та ефективністю, і виявляється через його взаємодію з ринковим середовищем. З одного боку, конкурентоспроможність стимулює ринкову активність, а з іншого – вона визначає динаміку адаптації до умов та вимог ринку.

СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Тешева Лариса Василівна,

д.е.н., професор

Рослякова Владислава Русланівна,

студентка

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

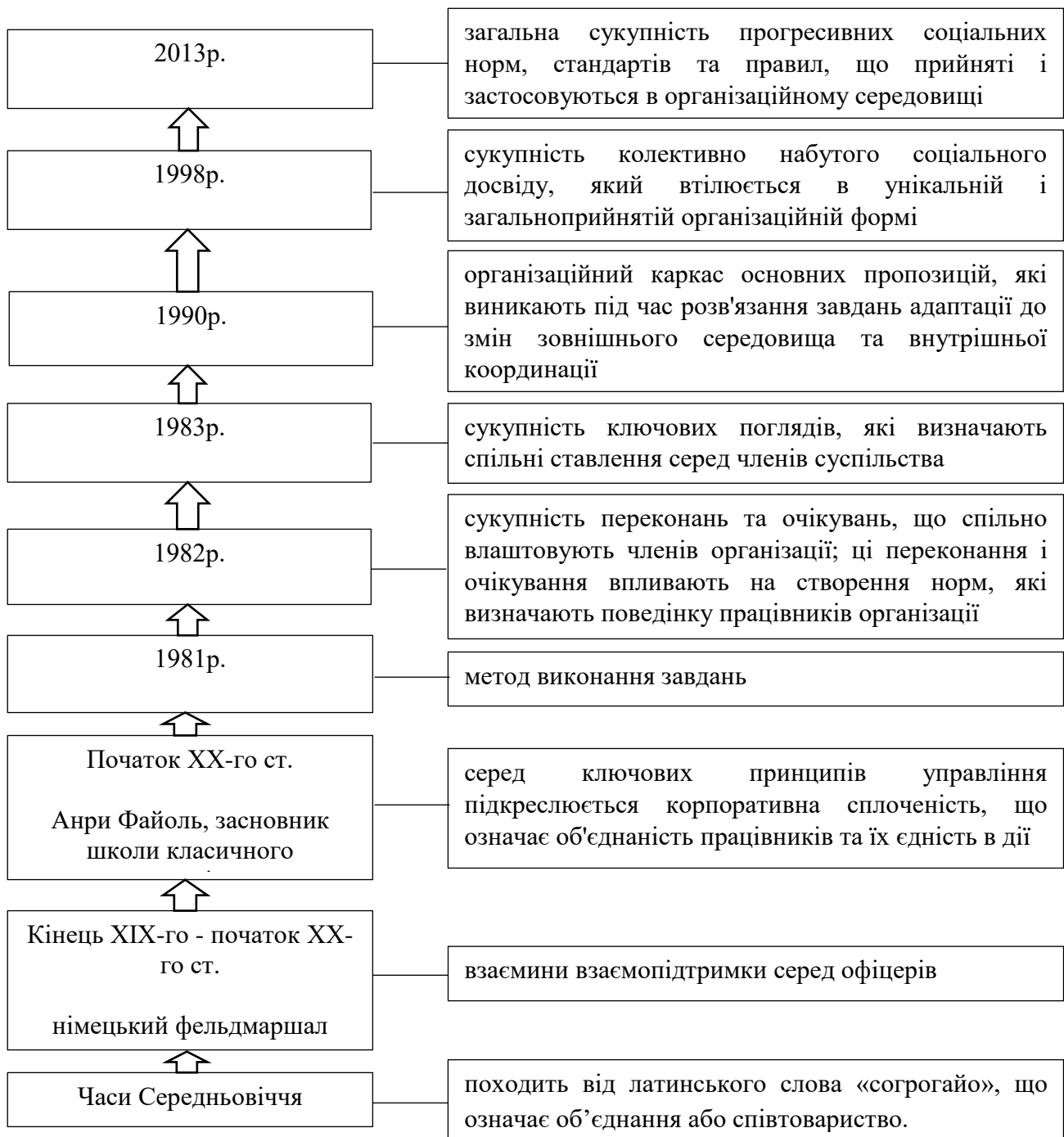
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Одним з ключових факторів, що впливають на функціонування організації або підприємства, є їх корпоративна атмосфера. Іншими словами, успішність та репутація компанії залежать від того, наскільки ефективно працює система взаємодії між співробітниками всередині організації та з її зовнішнім оточенням.

Мета роботи. / Aim. Розробка та впровадження ефективної корпоративної культури – це складний процес, і не існує однієї універсальної стратегії успіху. Один із ключових аспектів корпоративної культури – це стимулювання працівників до змін. Бізнес-середовище постійно еволюціонує, і відповідальність керівництва полягає в забезпеченні адаптації та розвитку організації, готовності до виконання необхідних змін.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Побудова міцної корпоративної культури є складним завданням з багатьох точок зору, і немає одного універсального методу для досягнення успіху. Умови бізнесу постійно змінюються, і головна відповідальність керівництва полягає в тому, щоб організація була готовою адаптуватися до змін та розвиватися. Тому важливим завданням як з теоретичної, так і з практичної точок зору є розширення розуміння корпоративної культури та її впливу на розвиток соціальних та трудових відносин.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Перш ніж розглядати значення та закономірності корпоративної культури, важливо зосередитися на її формуванні (рис 1.).

Рис. 1. Формування корпоративної культури

Проте в даний час існує велика кількість монографій, присвячених корпоративній культурі, і існують різні напрямки досліджень на цю тему. Аналіз наукових підходів до розуміння корпоративної культури показує, більшість сучасних учених розглядають корпоративну культуру як сукупність матеріальних і нематеріальних аспектів діяльності організації. В основі цих аспектів лежить система цінностей, норм, принципів та правил поведінки, які приймаються та підтримуються більшістю співробітників.

Різні дослідники звертали увагу на основні аспекти терміну «корпоративна культура», що представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Основні аспекти терміну «корпоративна культура»
за різними дослідниками**

Автор	Основні аспекти терміну «корпоративна культура»
1	2
Армстронг М.	сукупність внутрішніх переконань, міжособистісних відносин, норм поведінки й цінностей, які є спільними всім учасників організації і який завжди може бути чітко виражені, але визначають, як поведуться і спілкуються друг з одним за відсутності прямої інструкції, які впливають перебіг подій
Артеменко М.Г.	прояв творчої активності організації: як у минулому, відображеному у цінностях, традиціях та нормах; так і у сучасному, що ґрунтується на втіленні цінностей, норм і традицій
Бала О. І.	набір основних переконань, які формуються самостійно або розвиваються відповідною групою у процесі розв'язання проблем адаптації до зовнішнього середовища та внутрішньої інтеграції; переконання виявилися досить ефективними, щоб вони були вважані цінними і передавалися новим членам як правильний спосіб сприйняття, мислення та ставлення до конкретних проблем
Балика О.Г.	ресурс, що складається з концептуально сформованих ідей, цінностей, взаємин, очікувань, способу мислення, норм поведінки, традицій і корпоративної символіки, які формуються в процесі діяльності з метою досягнення цілей організації
Браун Е.	сукупність переконань, цінностей і вироблених методів розв'язання реальних проблем, що склалися протягом життєдіяльності організації і які виявляються у різних матеріальних формах і у поведінці її членів
Вейлл П.	комплекс взаємозв'язків, активностей та об'єктів, який відповідає випробуванням часу та створює виразну загальну психологію
Виханський О., Наумов А.	перечень ключових припущень, які відображаються у цінностях, оголошених організацією і визначають орієнтацію людей у їхніх діях та поведінці
Голд К.	особливі риси сприйняття особливостей організації, які відрізняють її від інших галузей
Голубенко К.О.	комплекс переконань, норм поведінки, установок і цінностей, які є своєрідними невивисаними правилами, що визначають, як слід працювати і поводитися учасникам організації. Ці переконання і цінності в основному спільні для більшості членів організації.
Дреннан Д	все те, що є характерним для даної організації: її особливі риси, основні взаємини і прийняті стандарти поведінки, які вона розвинула
Дилом Т., Кеннеди А.	особлива колекція стандартів, цінностей, переконань, моделей поведінки і інших аспектів, які впливають на те, як групи та окремі особи об'єднуються в організації для досягнення її мети
Задихайло Д.	набір стандартів, традицій і типових методів управління в корпоративній сфері, який не врегульований законодавством і базується на загальних культурних нормах суспільства

Продовження табл. 1

1	2
Заньковський А.	відзначена спадковістю система, що передається шляхом природної мови та інших символічних засобів, які несуть представницьку та директивну функції і спроможні створювати культурну атмосферу та відчуття унікальної реальності
Капітонов Е.	комплекс матеріальних і духовних цінностей, який взаємодіє між собою і характеризується компанією, відображаючи її унікальність та сприйняття себе й інших у соціальному та матеріальному середовищі, що виявляється у поведінці, взаємодії та сприйнятті себе та оточення
Колот А, Грішнова О., Кицак Т.	виокремлена, стабільна структура цінностей та норм, основних уявлень, принципів і методів співпраці
Красовський Ю.	групові цінності, які є спільними для працівників різних відділів, що впливають на їхню роботу в напрямку досягнення визначених цілей
Мескон М.	атмосфера, яка панує в організації і відображає загальні звичаї, що притаманні їй
Морган Г.	один із методів проведення організаційних заходів, використовуючи мову, фольклор, традиції та інші засоби для передачі основних цінностей, переконань і ідеології, які спрямовують діяльність підприємства в потрібному напрямку
Петрова І.	складна система взаємопов'язаних матеріальних і духовних цінностей, переконань, очікувань, норм і правил, традицій, способу мислення та корпоративної символіки, що є характерними для конкретної організації і відображають її унікальність і виражену ідентичність
Сесикіна М.	агрегат специфічних цінностей, стандартів і шаблонів поведінки, які керівництво та персонал визнають, приймають і втілюють у своїй діяльності
Шварц С., Девіс С.	набір переконань і сподівань, які спільно приймаються членами організації; переконання та сподівання створюють норми, які в значній мірі визначають спосіб поведінки окремих осіб і груп у організації
Шейн Е.	в основному система основних концепцій, тобто ідей, які не лише описані і закріплені у документах і дотримуються групою, але й існують у свідомості людей і визначають їхню діяльність у цій організації
Хаєт Г.	набір цінностей, переконань, уявлень, очікувань, символів та ділових принципів, що сформувалися

За визначеннями, наведеними у таблиці 1, відображено, що різні автори мають різні уявлення про поняття «корпоративна культура». Це призводить до розмитості і неоднозначної картини, що ускладнює чітке розуміння цієї концепції.

Таким чином, корпоративна культура є системою спільних цінностей, переконань, норм і практик, що сприяють співпраці та взаємодії між працівниками всередині підприємства. Кожна корпоративна культура має свої

унікальні елементи, які взаємодіють між собою, формуючи конкретний характер культури. Цей характер визначає, як саме функціонує та організована взаємодія її учасників. Головна мета корпоративної культури полягає у забезпеченні організації високої прибутковості, шляхом поліпшення управління персоналом та створення сприятливого середовища, що сприяє лояльності працівників до керівництва, а також формуванні у них почуття приналежності та відданості підприємству.

Основні аспекти вивчення корпоративної культури можна узагальнити у чотири ключові об'єкти:

- перш за все, це співробітники організації, які мають свої уявлення про її розвиток, своє місце у ній та цілі, які слід досягти;
- також це інші зацікавлені сторони, починаючи від кінцевих споживачів і закінчуючи постачальниками ресурсів;
- важливим об'єктом є суспільство в цілому, оскільки його соціально-економічні особливості сильно впливають на функціонування організації;
- та навколишнє середовище та його вплив на діяльність організації.

Підсумовуючи наукові погляди, виділимо основні принципи корпоративної культури у формі діаграми (рис. 2.).

Рис. 2. Базові принципи корпоративної культури

Висновки./Conclusions. Дослідження еволюції корпоративної культури є тривалим процесом, який залишається актуальним і сьогодні. Це явище проявляється як єдина корпоративна культура, здатна поєднувати різних людей, таких як акціонери, менеджери, виробники, топ-менеджмент і т. д. Її також можна вважати окремою субкультурою всередині національної культури, оскільки вона має власну систему моральних цінностей, виробничих та культурну, прийняту та підтримувану носіями національної культури, тому на неї поширюються права, властиві культурі взагалі.

Корпоративна культура – це нормативна модель чи ідеал поведінки працівників на роботі, заснований на основних принципах та цінностях, якими керується вся організація, від рядових працівників до вищого керівництва.

Культура як дозволяє регулювати дії персоналу, а також сприяє швидкій адаптації нових співробітників у колективі. Крім того, послідовна та збалансована організаційна культура створює позитивне сприйняття зовнішніх зацікавлених сторін. Однією з головних ролей культури є її мотиваційний ефект–цінності, норми та принципи, що просуваються культурою компанії, спонукають співробітників до активної роботи. Тому культуру слід розглядати як основу до створення системи мотивації у компанії.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЄКТАМИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Халацька Ілона Ігорівна,

асистент

Коваль Євгеній Андрійович,

студент

Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Логістика, як ключовий елемент ефективного управління ланцюгом постачання, стає все більш важливою у сучасному світі, де глобалізація і швидкі зміни вимагають інноваційних підходів для забезпечення сталого розвитку.

За останні десятиліття значення сталого розвитку в області логістики виросло значно. Забезпечення економічної ефективності, збереження ресурсів та зменшення викидів вуглецю стали основними завданнями, перед якими стоять логістичні компанії. Відповідно, розвиток і впровадження інноваційних стратегій управління логістичними проєктами стають надзвичайно актуальними.

Мета роботи. Проаналізувати інноваційні стратегії управління логістичними проєктами та їх роль у досягненні цілей сталого розвитку. Розглянемо сучасні тенденції, виклики та перешкоди, що виникають у цьому процесі, а також приклади успішного впровадження таких стратегій у практиці.

Матеріали та методи. Аналіз сучасних тенденцій у логістиці показує, що використання інноваційних стратегій може призвести до значних переваг для підприємства. Дослідження вказують на необхідність постійного оновлення та вдосконалення логістичних процесів з метою забезпечення конкурентоспроможності. Серед ключових науковців, що досліджують цю тему, можна відзначити професора Майкла Крістофера та доктора Емілі Сміт. Їхні дослідження стосуються різних аспектів інноваційного управління

логістичними проєктами, включаючи вплив цифрових технологій та зелених практик на логістичні процеси. Національні дослідження також грають важливу роль у розвитку логістики. Українські науковці, такі як Тетяна Колодізева та Ганна Руденко, активно досліджують інноваційні підходи до управління логістичними проєктами та їх вплив на стале розвиток підприємств. Впровадження інноваційних стратегій управління логістичними проєктами вимагає систематичного та цілеспрямованого підходу. Правильна стратегія та підтримка персоналу можуть призвести до значних покращень у логістичній діяльності та досягнення позитивних результатів для підприємства.

Результати та обговорення. Впровадження цифрових технологій, таких як Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), блокчейн та аналітика даних, змінює ландшафт логістики. Вони допомагають у відстеженні вантажів, оптимізації маршрутів, прогнозуванні попиту та управлінні запасами.

Зростання уваги до питань сталого розвитку призвело до розвитку екологічної логістики. Підприємства активно впроваджують зелені практики, такі як використання альтернативних джерел енергії, використання біорозкладних матеріалів у упаковці та зменшення викидів вуглецю.

Зростання міжнародної торгівлі призводить до складніших логістичних викликів, таких як управління міжнародними поставками, митні процедури та ризики ланцюга постачання. Це вимагає вдосконалення логістичних стратегій та процесів.

У зв'язку зі зростанням складності та змінами у попиті, підприємства стають більш гнучкими у своїх логістичних мережах. Це включає в себе розробку гібридних моделей логістики, адаптивні системи управління запасами та більш ефективне використання ресурсів.

Зростання електронної торгівлі призводить до збільшення потреби у доставці на останні кілометри. Логістичні підприємства шукають ефективні способи організації доставки, включаючи використання розумних технологій та спільних доставок.

Використання Інтернету речей (IoT), штучного інтелекту (AI) та

аналітики даних для моніторингу та оптимізації логістичних процесів. Впровадження систем автоматизації та роботизації в складі та транспорті для підвищення ефективності та точності виконання завдань.

Використання альтернативних видів енергії та зелених технологій для зменшення викидів та впливу на навколишнє середовище. Впровадження зелених упаковочних матеріалів та стратегій управління відходами для зменшення екологічного відбитку.

Розробка гібридних моделей логістики, які поєднують у собі традиційні та онлайн підходи для забезпечення гнучкості та реагування на зміни в попиті. Використання динамічних стратегій управління запасами та постачанням для швидкого реагування на зміни в умовах ринку.

Розвиток нових технологій доставки, таких як дрони та автономні транспортні засоби, для забезпечення швидкого та ефективного останнього кілометра доставки. Використання розумних технологій для оптимізації маршрутів та управління транспортним рухом у міських середовищах.

Розвиток партнерських відносин та співпраці в ланцюгу постачання для спільного розроблення та впровадження інноваційних рішень. Використання платформ для обміну даними та координації дій між різними учасниками ланцюга постачання.

Використання аналітики даних та прогностичних моделей для прогнозування попиту, оптимізації запасів та планування виробництва. Це дозволяє підприємствам точніше адаптуватися до змін в ринкових умовах та зменшує втрати через перевищення або недолік товарів на складі.

Використання роботів та автоматизованих систем для виконання рутинних операцій у логістиці, таких як сортування товарів на складі або пакування замовлень. Це дозволяє зменшити людську помилку та збільшити продуктивність.

Використання комбінованих транспортних рішень, які включають в себе різні види транспорту (наприклад, морський, повітряний, залізничний, автомобільний), щоб забезпечити оптимальний баланс між вартістю та

швидкістю доставки.

Використання цифрових платформ та інтернет-послуг для спрощення обміну інформацією та координації дій між усіма учасниками логістичного ланцюга. Це дозволяє покращити комунікацію та зменшити час, потрібний для виконання операцій.

Використання технологій для оптимізації маршрутів доставки з метою зменшення витрат пального та викидів CO₂. Це сприяє зниженню вартості та негативного впливу на навколишнє середовище.

Ці інноваційні підходи допомагають підприємствам підвищувати ефективність, зменшувати витрати та ризики, а також стимулюють стале розвиток у логістиці та управлінні ланцюгом постачання.

Інновації у логістиці грають ключову роль у досягненні цілей сталого розвитку, оскільки вони спрямовані на оптимізацію використання ресурсів, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та забезпечення економічної та соціальної стійкості. Інновації не лише покращують ефективність логістичних процесів, а й створюють нові можливості для сталого розвитку суспільства в цілому.

Виклики та перешкоди у впровадженні інноваційних стратегій управління логістичними проєктами:

Фінансові обмеження: впровадження інновацій часто потребує значних інвестицій. Для багатьох підприємств це може бути фінансово важким, особливо у контексті непередбачуваності економічних умов.

Технологічні виклики: деякі інноваційні стратегії можуть вимагати впровадження складних технологій або програмного забезпечення, що може бути важким для підприємств з недостатнім технічним досвідом.

Відмова від звичних практик: впровадження інновацій може вимагати змін у звичних процесах та підходах до управління, що може бути складним для прийняття для деяких працівників та керівництва.

Культурні перешкоди: впровадження інновацій може стикатися з опором з боку персоналу або керівництва, особливо у випадку, коли нові ідеї

суперечать звичайній практиці або корпоративній культурі.

Потреба у навчанні та розвитку кадрів: впровадження нових технологій та практик може вимагати переосвіти або навчання персоналу, щоб вони могли ефективно працювати з новими інструментами та процесами.

Підвищення ризиків: впровадження інновацій може призвести до збільшення ризиків, особливо на початкових етапах впровадження. Це може бути пов'язано з технічними проблемами, відмовою обладнання або змінами у внутрішньому середовищі підприємства.

Незважаючи на ці виклики, успішне впровадження інноваційних стратегій управління логістичними проектами може принести значні переваги у вигляді покращення ефективності, зниження витрат та стимулювання розвитку підприємства. Для цього важливо мати чіткий план дій, підтримку від керівництва та гнучкість у вирішенні виникаючих проблем.

Шляхи подолання викликів та перешкод:

Фінансова стратегія: розробка фінансових планів, які враховують витрати на інновації та потенційні користі від їх впровадження. Можливі варіанти фінансування включають внутрішні ресурси підприємства, залучення зовнішніх інвесторів або урядову підтримку для інноваційних проєктів.

Технологічний розвиток: залучення спеціалістів з технологій та консультантів для оцінки, вибору та впровадження відповідних технологій. Також важливо забезпечити навчання та підтримку персоналу з метою успішного впровадження нових інструментів та процесів.

Комунікація та залучення персоналу: важливо забезпечити чітку комунікацію щодо переваг та цілей інноваційного проєкту. Залучення персоналу в процес прийняття рішень та надання можливості висловити свої ідеї може сприяти подоланню опору та підвищити рівень прийняття нововведень.

Створення структурованих програм інновацій: розробка програм інновацій, які стимулюють розробку та впровадження нових ідей. Це може включати конкурси інновацій, програми навчання та підтримку для внутрішніх

і зовнішніх інноваторів.

Партнерство та співпраця: розгляд можливостей для партнерства з іншими компаніями, університетами або дослідницькими організаціями для спільного розроблення та впровадження інноваційних стратегій. Спільна робота може сприяти обміну знаннями та ресурсами, а також зменшити ризики та витрати на інноваційні проекти.

Подолання цих викликів та перешкод вимагає систематичного підходу та активного управління. Розуміння унікальних потреб та обмежень вашої компанії допоможе розробити стратегію, яка найкращим чином підходить для впровадження інновацій у вашій логістичній діяльності.

Після розгляду можливих переваг і викликів інноваційних стратегій управління логістичними проектами, важливо також розглянути практичні кроки для успішного впровадження цих стратегій.

Першим кроком у впровадженні інноваційних стратегій може бути проведення аналізу існуючих логістичних процесів та ідентифікація областей для покращення. Це може включати оцінку ефективності поточних систем та виявлення можливостей для оптимізації та впровадження нових технологій.

Далі важливо розробити детальний план дій для впровадження інновацій. Це може включати визначення конкретних цілей та завдань, призначення відповідальних осіб, розробку графіка впровадження та оцінку потенційних ризиків та викликів.

Під час впровадження інновацій важливо забезпечити ефективний моніторинг та оцінку результатів. Це дозволить вчасно виявляти проблеми та коригувати стратегію впровадження з метою досягнення бажаних результатів.

Залучення персоналу та створення сприятливого робочого середовища для інновацій є також ключовими аспектами успішного впровадження інноваційних стратегій управління логістичними проектами. Працівники повинні бути мотивованими та готовими до прийняття нових технологій та процесів.

Нарешті, важливо пам'ятати про необхідність постійного вдосконалення

та розвитку. Логістичні процеси постійно змінюються, і підприємства повинні бути готові адаптуватися до цих змін та шукати нові можливості для покращення ефективності та конкурентоспроможності.

Отже, впровадження інноваційних стратегій управління логістичними проектами є складним процесом, але при правильному плануванні та ефективному виконанні може призвести до значних переваг для підприємства.

Інноваційні стратегії управління логістичними проектами є ключовими для досягнення успіху в сучасному бізнес-середовищі. Шляхом використання новітніх технологій, зелених практик та гнучких стратегій управління, підприємства можуть оптимізувати свої логістичні процеси, підвищити ефективність та забезпечити конкурентоспроможність на ринку.

Висновки. Аналіз сучасних тенденцій у логістиці свідчить про те, що використання інноваційних підходів може принести значні переваги, зокрема, підвищення ефективності, зниження витрат та покращення якості обслуговування. Дослідження вказують на важливість постійного оновлення та вдосконалення логістичних процесів для забезпечення конкурентоспроможності. Робота провідних науковців у цій галузі, які вивчають вплив інноваційних стратегій на логістичні проекти, підтверджує значимість цієї теми для наукового та практичного співтовариства. Зусилля українських науковців також варто відзначити, оскільки вони сприяють розвитку логістики в контексті сталого розвитку національних підприємств. Успішне впровадження інноваційних стратегій управління логістичними проектами вимагає систематичного підходу, активної підтримки персоналу та постійного вдосконалення. Однак, результати цього процесу можуть бути визначними для успіху підприємства, його конкурентоспроможності та сталого розвитку.

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Шашина Марина Володимирівна

д.е.н., професор

Кочерга Ольга Олександрівна

здобувач вищої освіти

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Останні роки для світової економіки та особливо економіки України стали значним випробуванням. Спочатку пандемія коронавірусу, яка призвела до того, що країни мали закрити кордони та обірвати зв'язки між собою, а згодом війна, під час якої було окуповано значну територію країни, значне руйнування критичної інфраструктури, міграція населення, зупинення логістики призвели до підвищення глобальної економічної кризи, скорочення обсягів виробництва та реалізації продукції, зменшення доходів та ділової активності підприємств. На сьогодні одним з особливо важливих завдань в управлінні підприємством виділяють формування та використання ресурсного потенціалу. Завдання управління ресурсами на сьогоднішній день стає все складнішим і вимагає нових підходів. З одного боку, підприємства мають доступ до великих обсягів даних, що дає їм можливість проводити більш детальний аналіз та приймати обґрунтовані рішення. З іншого боку, швидкість змін у сучасному світі вимагає від підприємств швидкої реакції та гнучкості у використанні ресурсів. Тому дана тема є дуже актуальною в контексті сучасного бізнесу, оскільки цифрові технології стають все більш важливими для ефективного управління ресурсами та забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Ціль роботи. Метою даної роботи є вивчення та аналіз впливу цифрової трансформації на управління ресурсами підприємства.

Матеріали та методи. Для написання даної роботи було досліджено

актуальні наукові статті, публікації та інтернет-ресурси в галузі цифрової трансформації та управління ресурсами підприємства.

Результати та обговорення. В сучасних умовах ефективне управління ресурсами підприємства значно впливає на ефективність його діяльності.

Загалом поняття «ресурс» (від французького *resource* – засіб, запас, джерело доходу) визначають як запас чого-небудь, яким можливо скористатись в разі необхідності [1].

Ресурсний потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, які має підприємство та здатність працівників використовувати ці ресурси для виробництва кінцевого продукту, а саме товарів чи послуг для отримання максимального прибутку [2].

Ефективність управління ресурсним потенціалом підприємства зумовлена завдяки раціональним його використанням, який призведе до отримання кінцевого результату у вигляді високоякісної виробленої продукції [3].

В умовах стрімкого розвитку технологій цифрової трансформації підприємства одним із ключових її аспектів є управління ресурсним потенціалом. Ресурси, котрі раніше сприймалися як обмежена кількість матеріальних та людських засобів, тепер можуть бути ефективно мобілізовані та оптимізовані завдяки використанню цифрових інструментів та аналітики даних.

Цифровізація відкриває перед нами безліч можливостей для оптимізації та підвищення ефективності управління ресурсами. Одним із ключових аспектів є збір, аналіз та використання даних. За допомогою цифрових інструментів можна отримати реальний час інформації про використання ресурсів, прогнозувати потреби в них і вчасно реагувати на зміни у попиті або умовах ринку.

Наступним аспектом цифрової трансформації в управлінні ресурсним потенціалом підприємства є автоматизація бізнес-процесів. Тобто багато рутинних операцій можуть бути здійснені автоматично за допомогою різних програмних рішень та інтелектуальних систем. Це дозволяє звільнити людські

ресурси для більш складних та стратегічних завдань. Наприклад, за допомогою "інтернету речей" (IoT) можливо відстежувати ефективність обладнання і вчасно виявляти проблеми, що в свою чергу дозволяє проводити профілактичний ремонт та уникнути непередбачених зупинок у виробництві.

Цифровізація також має вплив на управління людськими ресурсами. Сучасні технології сприяють створенню гнучких робочих умов, розвитку системи дистанційної роботи та навіть впровадженню штучного інтелекту для аналізу робочої продуктивності та підтримки у процесі прийняття управлінських рішень.

Крім того, цифрові технології дають можливість покращити комунікацію та співпрацю в межах підприємства та зовнішньо з клієнтами та партнерами. Вони дозволяють створювати віртуальні команди, працювати над проектами у реальному часі та ефективно вирішувати проблеми.

Варто пам'ятати, що цифрова трансформація потребує значних інвестицій як у технології, так і у навчання персоналу. Крім того, існує ризик залежності від технологій, який може призвести до великих втрат, якщо системи виявляться недостатньо стійкими або недостатньо захищеними від кібератак.

Висновки.

Таким чином, вивчення впливу цифрової трансформації на управління ресурсами підприємства стає ключовим завданням, щоб ефективно використовувати наявні ресурси та забезпечити конкурентоспроможність на ринку. Цифрові технології відкривають нові можливості для ефективного використання ресурсів та досягнення стратегічних цілей підприємства, проте їх впровадження вимагає обачливого планування, гнучкості та навичок управління змінами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Електронний ресурс. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ресурс> (дата звернення 25.04.2024)
2. Богацька Н., Хачатрян В. Сучасний підхід до оцінки сутності

ресурсного потенціалу підприємства. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/24.pdf (дата звернення 25.04.2024).

3. Шаманська О. І. Система ефективного управління ресурсним потенціалом підприємства. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2303> (дата звернення 25.04.2024).

4. Цифрова трансформація: переваги та основні напрямки. URL: <https://www.xerox.com/uk-ua/services/insights/shcho-take-tsifrov-zats-ya-nav-shcho-vona-potr-bna> (дата звернення 25.04.2024)

5. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство, регіон, народне господарство / Л. Г. Мельник, О. І. Карінцева, О. В. Кубатко, І. М. Сотник, Ю. М. Завдов'єва. URL: <https://www.xerox.com/uk-ua/services/insights/shcho-take-tsifrov-zats-ya-nav-shcho-vona-potr-bna> (дата звернення 25.04.2024)

ЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Шевців Любов Юліанівна,

к.е.н, доцент,

доцент кафедри обліку, аналізу і контролю

Львівський національний університет імені Івана Франка

Хмизовець Василина Володимирівна,

Магістр 1 курсу кафедри обліку, аналізу і контролю

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. В умовах військової агресії російської федерації проти України важливим є впровадження різноманітних антикорупційних заходів. Зокрема, для міжнародних партнерів ключовим залишається дослідження успішності реалізації заходів із запобігання і протидії корупції, від вирішення яких залежить вступ України до ЄС, НАТО та ОЕСР, довіра міжнародних партнерів.

Водночас, недостатня ефективність антикорупційних заходів проявляється в різних сферах життя суспільства, включаючи політичну, економічну, та соціальну. Низький рівень покарання для корупціонерів, відсутність ефективного механізму контролю та нагляду за владою, а також недостатнє впровадження антикорупційного законодавства в реальному житті – усе це перешкоджає повноцінній протидії корупції. Проте, систематичне дослідження факторів, які впливають на реалізацію антикорупційних заходів, дозволить реалізувати їх, подолати ризики і перешкоди, застосувавши вітчизняні методи боротьби з корупцією та імплементувати зарубіжний досвід.

Мета роботи. Метою даної роботи є аналіз ефективності антикорупційних заходів в Україні для виявлення проблемних аспектів та потенційних перспектив.

Матеріали та методи. Для проведення аналізу ефективності антикорупційних заходів в Україні використовувалися різноманітні методи та джерела інформації. Основними з них є статистичний аналіз, економічне

моделювання, порівняльний метод та системний підхід. Матеріали взяті із публічних звітів і досліджень, законодавчої бази і економічних даних.

Результати та обговорення. Конструктивні дії в сфері антикорупційних заходів нині становлять один із найбільш актуальних та складних викликів для України. Після Майдану 2014 року країна взяла на себе зобов'язання реформувати свої інституції та перемогти корупцію, що довгий час вважалася системною проблемою. Однак, попри значні зусилля та прийняті законодавчі акти, ефективність антикорупційних заходів в Україні залишається об'єктом суперечок, дискусій та обговорень. Високий рівень корупції залишається серйозною перешкодою на шляху сталого розвитку країни та зменшує довіру громадян до влади. Необхідність ефективних антикорупційних заходів стає невідкладним завданням не лише для зміцнення демократії та правової держави, але й для привернення інвестицій та забезпечення стабільного економічного зростання [1]. В Україні антикорупційні заходи регулюються різноманітними законодавчими актами та нормативно-правовими документами, а саме: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції» (Визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень) [2]; Закон України від 20.06.2022 року 2322-XI «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2021-2025 роки» (Спрямований на зміцнення боротьби з корупцією в Україні протягом п'ятирічного періоду. Основною метою цього закону є створення ефективної системи антикорупційних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення корупційних правопорушень у всіх сферах суспільного життя) [3]; Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки» (Визначає стратегічний план дій у сфері боротьби з корупцією на наступні три роки. Суть цієї постанови полягає в затвердженні конкретних процесів, які спрямовані на виявлення та припинення корупційних явищ у державі) [4].

Для розуміння ефективності антикорупційних заходів в Україні необхідно аналізувати не лише прийняті закони та створені інституції, але й їхню реалізацію на практиці, рівень залучення громадськості та міжнародної співпраці, а також відкритість та прозорість у владних структурах. Тільки через комплексний підхід та взаємодію всіх зацікавлених сторін можна досягти значних успіхів у боротьбі з корупцією та забезпечити стабільний шлях до майбутнього, в якому права та інтереси кожного громадянина будуть захищені.

Боротьба з корупцією є одним із ключових пріоритетів на шляху України до членства в Європейському Союзі. ЄС чітко визначив, що відсутність корупції є однією з фундаментальних цінностей, на яких ґрунтується його існування. У зв'язку з євроінтеграцією України, удосконалення ефективності антикорупційних заходів стає надзвичайно важливим завданням. Це вимагає комплексного підходу та активної співпраці між владними і громадськими структурами, а також впровадження передових міжнародних стандартів та практик у боротьбі з корупцією.

На сьогоднішній день Україна реалізувала відмінні результати, адже вона отримала 36 зі 100 балів в Індексі сприйняття корупції (опубліковані Transparency International Ukraine) за 2023 рік, додавши 3 бали, що дозволило зайняти 104 позицію поміж 180 країн. Зростання на 3 бали — один із найкращих результатів за минулий рік у світі.

З часів Революції Гідності і початком великого реформування за 10 років Україна додала загалом 11 балів – це найбільший приріст серед країн, які зараз мають статус кандидаток до ЄС. Зростання навіть під час повномасштабної війни в Індексі сприйняття корупції стало можливе завдяки активній роботі антикорупційних та інших державних органів.

Хоча існує й багато проблем у сфері ефективності антикорупційних заходів в Україні, які відображають складний характер боротьби з цим негативним явищем в суспільстві. Недостатня реалізація законодавства є серйозною проблемою, незважаючи на прийняття значної кількості законів та регулятивних актів. Їх ефективне впровадження залишається проблемою через

відсутність відповідних механізмів контролю та виконання, а також неефективної координації між різними органами влади. Недостатня незалежність та ефективність судів у вирішенні корупційних справ також становить серйозну перешкоду. Процеси судового розгляду можуть бути затягнуті або на них можуть впливати політичні чинники, що в результаті підриває довіру суспільства до судової системи [5].

Культурна проблема полягає в тому, що корупція в Україні є вже давно загальнопоширеною практикою, яка сформувала певну толерантність до корупційних дій. Зміна цієї культури вимагає часу та системної роботи з метою підвищення свідомості громадян та формування нових цінностей.

Співпраця з міжнародними організаціями та партнерами також має велике значення для успішної боротьби з корупцією, але в той же час може бути обмеженою внаслідок внутрішньополітичних чинників або недостатньої відкритості з боку українських владних структур.

У воєнний час особливо актуальною стає потреба в оперативності та прозорості у виконанні антикорупційних заходів. Це означає, що державні органи повинні діяти швидко та ефективно для запобігання можливих корупційних діянь. Однією з основних особливостей є збільшений ризик корупції через великі обсяги військових закупівель, концентрацію владних повноважень та загальне погіршення умов життя населення. Тому важливо вжити невідкладних заходів для запобігання корупції та забезпечення прозорості та відкритості у використанні державних ресурсів [6].

Розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу, що включає у себе реформу судової системи, посилення контролю за дотриманням законодавства, активну роль громадськості та підтримку з боку міжнародних партнерів. Тільки через спільні зусилля можна досягти значного прогресу в боротьбі з корупцією та забезпечити сталий економічний розвиток у суспільстві.

Перспективність антикорупційних заходів в Україні визначається їхньою здатністю впливати на систему та культуру влади, що відображається у

зниженні рівня корупції, підвищенні прозорості та довіри до владних структур. Неприятливі умови, такі як історична складність, системні проблеми та зовнішні виклики, ускладнюють завдання, проте є дієві напрямки вдосконалення ефективності антикорупційних заходів в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Напрямки вдосконалення ефективності антикорупційних заходів в Україні [7].

Напрямок	Зміст
Підвищення свідомості громадськості	Залучення громадян до процесу боротьби з корупцією через освіту, інформаційні кампанії та активну участь у громадських обговореннях
Міжнародне співробітництво	Співпраця з міжнародними організаціями та партнерами для обміну досвідом та ресурсами в галузі антикорупційної діяльності
Зміцнення правоохоронних органів	Посилення кадрового потенціалу, матеріально-технічного забезпечення та незалежності правоохоронних органів для ефективного розслідування корупційних правопорушень
Створення ефективних антикорупційних інституцій	Забезпечення роботи незалежних та ефективних органів, таких як Національне антикорупційне бюро, з метою запобігання, виявлення та покарання корупції на всіх рівнях влади
Посилення антикорупційного законодавства	Перегляд та удосконалення законодавства з метою забезпечення більшої ефективності в боротьбі з корупцією та покращення захисту прав громадян
Залучення бізнесу та цивільного суспільства	Створення умов для активної участі бізнесу та громадських організацій для контролю за діяльністю владних структур та їх вплив на формування антикорупційної політики

Здійснення антикорупційних заходів в Україні має свої перспективи в майбутньому за умови системної та послідовної реалізації [7].

Висновки. Отже, важливою передумовою успішної боротьби з корупцією є наявність політичної волі та готовності до системних змін у всіх сферах державного управління. Ефективна боротьба з корупцією потребує координації зусиль антикорупційних органів щодо прозорості та відкритості процесів, залучення ресурсів, ефективного механізму моніторингу та оцінки результатів.

Підвищення ефективності антикорупційних заходів в Україні під час діє

воєнного стану є важливим кроком у напрямку забезпечення правової держави, стабільності та процвітання, чесності у діяльності державних інституцій для успішної євроінтеграції України і закріплення довіри міжнародних партнерів.

Здійснення ефективних антикорупційних заходів потребує зміцнення відповідних інституцій, правоохоронної, судової системи, інших антикорупційних суб'єктів. Активна участь громадянського суспільства у контролі за владою та моніторингу антикорупційних заходів є важливим фактором у підвищенні їх ефективності, потребує системних та комплексних зусиль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новак А. Національна антикорупційна політика: теоретико-методологічні засади формування та реалізації: монографія. Дніпро. Моноліт. 2018. 360 с.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> .
3. Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> .
4. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> .
5. Обідник Б. М. Сучасні проблеми участі суспільства у заходах щодо запобігання корупції. Наукові записки. Серія: Право Випуск 5. 2018. С. 119-122.
6. Шило С. М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. Випуск 74: частина 2. 2022. С. 86-93.
7. А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров та ін. Запобігання та протидія корупції. Навч. посіб. за ред. А. М. Михненка. 4-те вид., переробл. й доповн. Київ. ДННУ. «Акад. фін. управ ління». 2013. 666 с.

ПРИНЦИПИ ТА СКЛАДОВІ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

Шевченко Олександра Тарасівна,

Студентка 3-го курсу
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
науковий керівник

Варламова Ірина Сергіївна,

д. е. н., доцент та професор кафедри
обліку та оподаткування

Анотація. В даній роботі досліджені основи формування облікової процедури за банківськими операціями та розглянуті основні принципи й складові бухгалтерського обліку в банках. Розгорнуте поняття системи бухгалтерського обліку в банках, представлена її характеристика, наведені відповідні висновки.

Ключові слова: банківська система, банк, бухгалтерський облік в банках, фінансовий облік, принципи бухгалтерського обліку, складові бухгалтерського обліку.

Процес переходу України до якісно нової форми економічних відносин, що ґрунтуються на ринкових принципах ведення господарства, зумовив необхідність внесення кардинальних змін до фінансово-кредитної сфери економіки. Основною ланкою цієї сфери є система бухгалтерського обліку в банках. [1, с. 5]

Під системою бухгалтерського обліку в банках розуміють множину структурних елементів, які виконують різні функції, однак взаємопов'язані єдиним інформаційним полем банку. Функціонування системи завершується корисним результатом – звітністю, отже, взаємодія компонентів системи завжди здійснюється за типом взаємодії, спрямованої на одержання цього результату.

Система бухгалтерського обліку в банку має конкретне призначення – відображає кругообіг ресурсів у процесі його діяльності. [2]

Банківська система має дворівневу структуру, що відповідає моделі кредитної системи розвинутих країн: на першому рівні – Національний банк України, на другому – банки, які ведуть комерційну діяльність.

Бухгалтерський облік у банках – це сукупність правил, методів та процедур для отримання, накопичення, підготовки та тлумачення інформації про операції банків з метою її розгляду і прийняття оптимальних рішень зацікавленими особами. [3, с. 6]

Система бухгалтерського обліку в банках базується на загальноприйнятих у міжнародній практиці принципах бухгалтерського обліку (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи системи бухгалтерського обліку в банках

повнота бухгалтерського обліку	всі операції бухгалтерського обліку в бюджетних установах підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків
дата операції	доходи та витрати відображаються в день їх здійснення, незалежно від того, коли фактично було отримано чи сплачено гроші
превалювання сутності над формою	операції відображаються відповідно до їхньої економічної суті, а не юридичної форми
автономність	кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників
окреме відображення активів та пасивів	статті активів та пасивів оцінюються окремо та відображаються в розгорнутому вигляді, вони не повинні сальдуватися в балансі
оцінка	відображає соціально-економічні фактори та закономірності формування вартості майна
обачливість	передбачає, що активи й пасиви мають бути оцінені та відображені в обліку розумно, з достатньою мірою обережності
безперервність	означає, що банківська установа постійно функціонує і продовжуватиме свою діяльність у майбутньому
нарахування	доходи й витрати відображаються в обліку в тому обліковому періоді, в якому вони нараховані або зроблені
прийнятність	залишки за рахунками на початок звітного періоду мають

вхідного балансу	відповідати залишкам на кінець попереднього звітного періоду
суттєвість	в обліку мають бути відображені всі суттєві події або господарські операції
відкритість	фінансові звіти мають достовірно відображати фінансовий стан установи та результати її діяльності за звітний період
консолідація	якщо установа має філіали, дочірні та спільні підприємства, вона повинна складати зведену фінансову звітність у цілому по банку
сталість	вимагає від банків протягом тривалого часу керуватися одними й тими самими правилами та методами бухгалтерського обліку

Систему обліку становить фінансовий, управлінський та податковий облік, засновані на єдиній інформаційній базі, але різняться між собою формою та періодичністю розрахунку даних. Кожен вид обліку має власну мету, призначення, коло користувачів облікової інформації та відіграє свою роль в управлінні банком.

Фінансовий облік є обов'язковим видом обліку, він повинен забезпечувати своєчасне надання правдивої порівняльної інформації про активи, зобов'язання, фінансовий стан та результати діяльності банку.

Управлінський облік ведеться банком для забезпечення внутрішніх потреб в інформації, виходячи зі специфіки та особливостей діяльності і структури управління.

Податковий облік ведеться з метою накопичення даних про доходи та витрати та використовують для складання податкової звітності, форми, правила, порядок та строк подання якої визначає Державна податкова адміністрація. Зміни в податковому обліку не впливають на фінансовий облік.

[4]

Регулювання бухгалтерського обліку та звітності в банках здійснює Національний банк, який з урахуванням загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку розробляє та затверджує План рахунків бухгалтерського обліку Національного банку України, План рахунків

бухгалтерського обліку банків України та інші нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, що є обов'язковими для виконання банками України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волкова І. А., Калініна О. Ю. Бухгалтерський облік в банках. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Volkova_Iryna/Bukhhalterskyi_oblik_u_bankakh.pdf?PHPSESSID=ppud1ll0ggbaqpo8mqindr8h07
2. Система бухгалтерського обліку в банках та її складові: підсистема фінансового обліку; підсистема управлінського обліку; підсистема податкового розрахунків. URL: <https://studfile.net/preview/9212640/>
3. Романів Є. М. Конспект лекцій навчальної дисципліни облік в банках. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiXhMif-NuBAxV1zwIHHfazCXkQFnoECAgQAQ&url=https%3A%2F%2Ffinancial.lnu.edu.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F02%2FOblik-v-bankakh-KL-20-21.docx&usg=AOvVaw2z8jozQ_XeNx6KQdG2fwGm&opi=89978449
4. Кравченко Віталій. Бухгалтерський облік у банку. URL: <https://livingfo.com/bukhhalterskyj-oblik-u-banku/>

ЧИ МОЖЕ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗАМІНИТИ БАНКІРА?

Шкуренко Світлана Валеріївна

Студентка

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Технологічний прогрес продовжує вдосконалюватися в різних галузях. Комп'ютери досягли високого рівня розвитку, що наразі мають змогу перевершувати реальних людей при виконанні деяких завдань, і цей факт також не залишився непоміченим у банківській спільноті. Роль штучного інтелекту у фінансах, зокрема в банківській сфері, стала темою інтересу та розмов. Поява технологій штучного інтелекту підняла питання про майбутнє традиційного банкінгу та про те, чи зможуть його замінити системи, керовані штучним інтелектом.

Мета роботи. Дослідити перетин банківської справи та штучного інтелекту, проаналізувавши поточну ситуацію, майбутні наслідки, виклики та потенціал на майбутнє.

Матеріали та методи. Дослідження даної роботи засноване працях: Андрія Кметюка, Джейна Купера, Сварнава Дутта, Кеті Адамс, що досліджували роль штучного інтелекту в банківській сфері. В даній роботі використовувалися методи дослідження, а саме порівняння, аналіз, спостереження, пояснення.

Результати та обговорення. Банкінг відіграє суттєву роль в світовій фінансовій системі. Він включає різні види діяльності, включаючи залучення капіталу, фінансові послуги, послуги з консультації, торгівлю тощо. Банкіри полегшують транзакції між компаніями, урядами та інституційними інвесторами, надаючи цінну інформацію та досвід, які допомагають клієнтам досягти своїх фінансових цілей.

В останні роки фінансова індустрія впровадила технології штучного інтелекту через їхній потенціал для підвищення ефективності, точності та

процесів прийняття рішень. Штучний інтелект включає ряд технологій, включаючи машинне навчання, обробку природної мови та аналіз даних, які дозволяють комп'ютерам виконувати завдання, які традиційно вимагали людського інтелекту. Системи на базі штучного інтелекту можуть аналізувати величезні обсяги даних, виявляти закономірності та робити прогнози, дозволяючи фінансовим установам оптимізувати операції, знижувати ризики тощо. Наразі багато банків користуються інструментами штучного інтелекту, але ключовим питанням є поліпшення відносин із клієнтами.

Відповідно, все більше і більше банків встановлюють на своїх веб-сайтах платформи, які використовують штучний інтелект та нейролінгвістичне програмування, щоб допомогти користувачам легше та швидше знаходити інформацію в Інтернеті 24 на 7. Користувачі веб-сайту можуть ставити свої запитання і отримувати «розумну» відповідь на своє запитання, оскільки програмне забезпечення використовує попередній досвід користувача для постійного вдосконалення. Задоволеність клієнтів зростає, банк стає більш чуйним, оскільки він може відстежувати в режимі реального часу, що шукають клієнти і чи існують відповіді на їхні запитання, а продуктивність їхніх колл-центрів покращується, оскільки вони приймають менше дзвінків від клієнтів, які не знайшли відповіді на свої запитання на сайті.

Інші йдуть далі, використовуючи штучний інтелект для заміни співробітників служби підтримки клієнтів, які виконують основні запити. Справжні віртуальні помічники, програма сортує, аналізує, відповідає на електронні листи та інформує клієнтів про пропозиції банку. Завдяки можливості автоматичного навчання технології штучного інтелекту в майбутньому досягнуто рівня зрілості, який дозволить їм надавати клієнтам більш персоналізований, корисний та повний банківський досвід не лише у письмовій формі, а й у вигляді розпізнавання мови.

Штучний інтелект дає банкам можливість скласти повну картину своїх клієнтів. Банки можуть відстежувати Інтернет та соціальні мережі, щоб оцінити свою онлайн-репутацію, а також аналізувати електронні листи, надіслані

філіями, для вимірювання відносин із клієнтами та рівня їхньої задоволеності. В даний час все більше банків впроваджують програмне забезпечення, що дозволяє збирати та обробляти онлайн-форми зворотного зв'язку користувачів. Штучний інтелект також може надати цінну допомогу в економічній розвідці та маркетингу. Вивчаючи продукти та послуги, типи комунікацій та методи CRM, які використовуються банками-конкурентами, банк може відповідним чином адаптувати свою стратегію.

Штучний інтелект також є основним інструментом для скорочення часу обробки відкриття рахунку, прискорення процесу аналізу ризиків (за кілька хвилин замість кількох тижнів) та зниження ймовірності відмивання грошей через інвестиції чи кредити. Аналізуючи угоди, підписані відповідно до певних правил, та дані з різних приватних та загальнодоступних джерел, штучний інтелект здатен дати практично миттєву відповідь.

Але незважаючи на всі переваги використання штучного інтелекту, виникає питання, чи впровадження цієї технології зможе знизити потребу в реальних людях? Ідея тут проста: якщо банк може автоматизувати процес, то йому, напевно, не потрібна для цього людина. Відповідь не така проста, хоча такого роду твердження не є повністю необґрунтованими. За останнє десятиліття цифровізація обслуговування клієнтів призвела до зниження потреби в особистому персоналі в банках та подальшому закриття багатьох відділів. Наприклад український Monobank працює взагалі без відділень, але клієнти можуть отримати карту, а у мобільному застосунку банку є великий спектр банківських послуг: безкоштовні грошові перекази, зручна оплата комунальних та інших платежів, можливість взяти участь в акційних пропозиціях від банку та можливість контролювати свої фінансові операції. Але все одно є технічна підтримка, де працюють реальні люди, що можуть вирішити проблеми клієнтів.

Хоча питання використання штучного інтелекту у банківській сфері було зосереджено на тому, чи зможе він повністю замінити працівників, ще одним пріоритетним напрямком діяльності цих установ є використання цієї технології

для підвищення схильності до ризику. Ризик займає центральне місце у банківській галузі, тому багато хто з їхніх співробітників зосереджений на його вимірі щодо своїх клієнтів. Сучасні технології не можуть приймати рішення так само, як люди, але застосування штучного інтелекту може спростити цей процес. Аналіз та подання даних за допомогою штучного інтелекту можуть зменшити людську упередженість у процесі прийняття рішень та покращити результати як для установ, так і для клієнтів, не відволікаючи працівників від процесу.

Висновки. Штучний інтелект дійсно зможе зменшити кількість людського втручання у робочі процеси, тому що візьме на себе рутинні та повторювальні задачі. Проте повністю замінити працівника банку він не зможе. Фахівці й надалі будуть вирішувати складні задачі, що потребують мислення, креативності, специфічних знань. Наприклад, прийняття стратегічних рішень щодо розробки нових послуг, розгляд претензій тощо. Своєю чергою штучний інтелект покращить якість обслуговування клієнтів та наприклад ефективно припинятиме підозрілі транзакції.

LEGAL SCIENCES

THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES

Dovgikh Viktoria,

Higher Education Applicant, 2st year cadet,
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
Scientific adviser

Pakulova T. V.

docent of the department
of Ukrainian studies and foreign languages,
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

The English language plays a very important role in the law enforcement activity of Ukraine, as it is one of the most widely spoken languages in the world and the language of international communication.

First of all, English is the language of international communication, so it is used to communicate with foreign colleagues, partners and when dealing with representatives involved in international crimes. This is especially important for international cooperation when fighting against crime, exchange of information and experience.

The second important role of the English language in Ukraine's law enforcement activity is the training and development of personnel. English is one of the key languages that must be mastered for professional growth in the field of law enforcement. It can be applied both to correspondence and communication with foreign colleagues.

The third role of the English language is related to circulation of official documents. It is an integral part of international cooperation and exchange of information. English is used for the preparation and translation of various documents, including legislative acts, applications, reports and other documents.

In addition, the English language is necessary for participation in international programs and projects aimed at strengthening the law enforcement system and ensuring security, therefore, law enforcement officers must constantly improve the level of language knowledge among law enforcement officers, provide professional training in practicing the language in the international cooperation.

Despite the importance of the English language in law enforcement activity in Ukraine, there are several problems related to its use. Some of them include:

1. Low level of language knowledge among law enforcement officers. This can lead to inaccuracies and errors in the translation of documents or misinterpretation of the requirements of foreign colleagues.

2. Different legal systems. Often, the legislation of countries can differ, which can lead to misunderstandings and miscommunication between law enforcement officers of different countries. Also, there are differences in terminology that can lead to inaccuracies in the translation or interpretation of documents.

3. Cultural differences. Different countries may have different approaches to legal practice, which can lead to misunderstandings and miscommunication between law enforcement officers. For example, the concept of «right to bear arms» may have different interpretations in different countries.

4. Financial costs. The use of the English language in law enforcement activity may require additional financial costs for translators, interpreters and other services.

Considering the above-mentioned, we can conclude: English is the language of international communication, so it is used to ensure international cooperation and interaction with other countries, which is important when fighting against international crime and terrorism. However, there are some challenges associated with the use of English in law enforcement, such as low language proficiency among law enforcement officers, different legal systems, cultural differences, and financial costs.

Therefore, it is important to ensure an increase in the level of knowledge of the English language among law enforcement officers, to develop special programs and tools to facilitate communication within the framework of international cooperation,

and to take into account legal and cultural differences in communication with foreign colleagues. Such measures will help to ensure more effective and successful law enforcement activity of Ukraine.

REFERENCES

1. The electronic source, available at: www.integrites.com/ru/publication/681.
2. The electronic source, available at: <https://bdaily.co.uk/articles/2012/10/04/the-importance-of-learning-legal-english-for-lawyers>.
3. Лебедева М. О. Особливості викладання англійської мови професійного спрямування студентам юридичного факультету / М. О. Лебедева // Матеріали конференції «Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі».- К.:НТУУ «КПІ», 2013.-С. 204-213

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ МЕДИЧНИХ ОГЛЯДІВ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Артеменко Володимир Васильович
аспірант кафедри менеджменту та адміністрування
Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

Вступ Вимога щодо проведення медичних оглядів працівників встановлена ст. 17 Закону України «Про охорону праці». Проведення медичних оглядів регламентується Порядком проведення медичних оглядів працівників певних категорій, затвердженим наказом МОЗ № 246 від 21.05.2007. Однак на практиці виникають проблеми, котрі ускладнюють проведення медичних оглядів і, як правило вони виникають через недосконалість та певну не продуманість Порядку проведення медичних оглядів.

Ціль роботи Надання пропозиції щодо внесення змін до Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій, з метою усунення проблем котрі ускладнюють проведення медичних оглядів.

Матеріали та методи Автор тез використовував у своєму дослідженні законодавство України у сфері проведення медичних оглядів працівників та дані з відкритих джерел, для проведення ефективного та якісного аналізу проблем, котрі виникають в ході проведення медичних оглядів.

Результати та обговорення В ст.17 Закону України «Про охорону праці» зазначено, що роботодавець зобов'язаний за свої кошти забезпечити фінансування та організувати проведення попереднього (під час прийняття на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року.

Проблемне питання виникає з узгодженням списків працівників котрі

підлягають проходженню медичних оглядів.

Згідно п.2.2. Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій, заклади державної санітарно-епідеміологічної служби (так, як державна санітарно-епідеміологічна служба в Україні ліквідована ці функції виконує Держпраці) щорічно за заявкою роботодавця (його представника), за участю представника первинної профспілкової організації або уповноваженої працівниками особи визначають категорії працівників, які підлягають попередньому (періодичним) медичному огляду та до 1 грудня складають Акт визначення категорій працівників, які підлягають попередньому (періодичним) медичному огляду.

На підставі цього Акта роботодавець складає протягом місяця у чотирьох примірниках поіменні списки працівників, які підлягають періодичним медичним оглядам на паперовому та електронному носіях та узгоджує їх у Держпраці.

Тут проблема в тому, що складання списків, а також їх погодження займає певний час, на практиці роботодавець складає список працівників котрі підлягають проходженню медичного огляду та надсилає їх Держпраці на погодження, а це займає до місяця часу.

А за цей місяць списки досить часто втрачають свою актуальність, одні люди звільняються з роботи, а інші приймаються на роботу, і виходить так, що списки потрібно переробляти та погоджувати по новому. Список погоджений Держпраці є обов'язковим для проходження медичного огляду (лікарні без списку медогляд проводити відмовляються).

З метою усунення даної проблеми необхідно внести зміни до Порядку проведення медичних оглядів, а саме виключити вимогу погоджувати списки працівників котрі підлягають проходженню медичних оглядів із Держпраці. Цілком достатньо того, що разом із Держпраці роботодавець визначає категорії працівників котрі підлягають проходженню медичних оглядів, завдяки цьому роботодавець розуміє працівникам яких професій необхідно провести медичний огляд.

Висновок метою спрощення порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій внести до Порядку відповідні зміни, а саме виключити вимогу погодження списків працівників котрі підлягають проходженню медичного огляду з Держпраці, що в свою чергу значною мірою спростить процедуру проведення медичних оглядів та зробить її більш оперативнішою.

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ У ВРЕГУЛЮВАННІ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

Бабак Катерина Іванівна
здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
капітан поліції
м. Дніпро, Україна

Вступ. У сучасній Україні кожного року виникає значна кількість судових суперечок у різних галузях права. Цей процес часто супроводжується труднощами, які включають тривалість розгляду, значні матеріальні витрати, а також недосягнення бажаного результату. У той же час, Україна намагається наблизитися до стандартів Європейського союзу, що потребує гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами. Це викликає рост застосування альтернативних методів вирішення конфліктів, таких як медіація.

Мета роботи. Медіація є однією з таких форм вирішення суперечок, яка відрізняється конфіденційністю та участю третьої нейтральної сторони-медіатора. Цей метод, за словами дослідників, існував ще задовго до встановлення судочинства та використовувався тисячі років тому. Зростання кількості суперечок у суспільстві спонукає до думки, що медіація може бути ефективним інструментом для вирішення конфліктів у різних сферах, таких як сімейні, трудові, кримінальні, цивільні та інші, і в той же час допомогти зменшити навантаження на суди [1].

У цивільних справах медіація спрямована на налагодження діалогу між

сторонами та досягнення мирного вирішення суперечки. Центральною фігурою в медіаційному процесі є професійний медіатор, чия мета полягає в допомозі сторонам у врегулюванні конфлікту. У міжнародній практиці виділяються дві основні моделі медіації: присудова та досудова. Присудова медіація відбувається після звернення до суду, тоді як досудова медіація проводиться без залучення суду [3, с. 16]. Процес медіації складається з кількох етапів. Починаючи з підготовчого етапу, де медіатор створює сприятливу атмосферу для діалогу, і закінчуючи укладанням угоди між сторонами. Кожен етап спрямований на зближення позицій сторін та пошук взаємовигідного рішення. Значна перевага медіації полягає у тому, що вона може прискорити процес вирішення конфлікту, дозволяючи сторонам самостійно знайти оптимальний шлях вирішення проблеми [2, с. 33]. Хоча медіація зазвичай не пов'язана з судовим вирішенням спору, у деяких випадках суд може ініціювати або навіть проводити медіаційні процедури. Це відкриває широкі можливості для розвитку таких форм альтернативного вирішення спорів як медіація в сучасному правовому просторі України.

Українське законодавство, зокрема стаття 111 Сімейного кодексу України, нарікає на суд сприяти примиренню подружжя шляхом будь-яких методів, що не суперечать моралі суспільства [4]. Один із таких методів, який може бути рекомендований для використання, - медіація. Сучасна практика свідчить про те, що традиційний шлях, де подружжю надається півроку на роздуми, втратив свою ефективність. На даний момент судді не мають повноважень інформувати подружжя про можливість медіації, тому у 2021 році пропонувалося внести зміни до Цивільного процесуального кодексу України, які б акцентували на подібному способі вирішення сімейних спорів [2, с. 65].

Матеріали та методи. Основним міжнародним документом, який регулює медіацію, є Директива №2008/52/ЄС Європейського парламенту «Про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах» [1]. Аналізуючи цей документ, слід відзначити деякі пункти, які чітко визначають ставлення міжнародної спільноти до медіації. Зокрема, пункт 6

визнає медіацію ефективним і економічно вигідним методом вирішення спорів, що сприяє побудові дружніх та тривалих відносин між сторонами.

Результати та обговорення. Пункт 19 Директиви закріплює, що медіація не повинна розглядатися як альтернатива судовим розглядам, і сторони мають гарантію, що їхні умови будуть виконані. Навіть якщо цей документ головним чином застосовується щодо транскордонних спорів держав-членів Європейського Союзу, він також застосовується за аналогією між іншими суб'єктами процесу. Сполучені Штати Америки служать прикладом країни, де медіація стала невід'ємною частиною процесу вирішення спорів. Майже 95% спорів вирішуються без судової допомоги, а медіація вже більше 30 років є найбільш затребуваною професією в американському суспільстві. Німеччина також успішно використовує медіацію, особливо після прийняття спеціалізованого закону про медіацію у 2012 році. Ще до цього часу медіація існувала як практика в сімейному та цивільно-процесуальному законодавстві. У Великобританії, хоч і відсутнє юридичне визначення медіації, існує поняття альтернативного врегулювання спорів (ADR), яке широко використовується в судовій практиці. Медіація в цій країні застосовується для вирішення більшості комерційних спорів [4, с. 15].

Таким чином, медіація визнається ефективним і важливим механізмом вирішення спорів як в Україні, так і на міжнародному рівні.

Висновки. У сучасному світі існує чимало альтернативних методів вирішення цивільно-правових питань, серед яких медіація займає почесне місце. У нашій дослідницькій роботі ми виявили, що ще з ХХ століття між цивілізованими країнами багато спорів та конфліктів вирішуються виключно шляхом договірності, що відображає принцип вирішення спорів мирним шляхом, що є однією з основних засад міжнародного публічного права. Медіація - один із альтернативних методів вирішення справ, який може бути застосований не лише в цивільному та сімейному праві, але й в адміністративному, кримінальному та трудовому праві. Хоча медіація як явище ще не досліджена повністю в наших умовах, вона має великий потенціал для

впровадження в українське судочинство. Це значний крок вперед, і хоча законодавець діє з певним запізненням порівняно з іншими європейськими країнами, він намагається впровадити законодавче регулювання цього явища. Багато цивільних справ часто затягуються і вирішуються надто довго, що має негативний вплив не лише на матеріальне становище обох сторін, але й на їхні психологічні стани. Для успішної реалізації медіації необхідне передусім її законодавче закріплення і наукове обґрунтування позитивних та негативних наслідків, а також можливих ризиків. Тому важливим і корисним є використання міжнародного досвіду та досвіду іноземних партнерів у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про медіацію : проект Закону України № 3504 від 19 травня 2020 р. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Косяченко К. Е., Мухай А. А. Медіація як альтернативний спосіб вирішення справ у цивільному процесі. Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи : збірник тез Міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. з нагоди відзначення Дня науки – 2021 в Україні. Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С. 397–399. URL: https://web.mvs.gov.ua/files/pdf/Zbirnyk_theses_2021_05_20.pdf#page=397

3. Мамницький В. Ю., Белей О. В., Дулепа В. П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 59–63.

4. Махова Л. О., Виприцький А. О. Історія міжнародного розвитку та сучасний стан інституту медіації в Україні. Право і суспільство. 2018. № 5. С. 241–247.

5. Островська Л. А. Теоретичні та практичні аспекти оформлення домовленостей за результатами медіації. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів : матеріали круглого столу / за ред. Н. Ю. Голубевої; Одеса : Фенікс, 2021. С. 41–46. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14491>

ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Барган Сергій Сергійович

Викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізький навчально-науковий інститут

м. Кривий Ріг, Україна

Гапоненко Валерія Костянтинівна

здобувачка вищої освіти 3-го курсу

Криворізький навчально-науковий інститут

м. Кривий Ріг, Україна

Визначення принципів діяльності поліції, в сучасних умовах має істотне значення. Нині діяльність поліції в Україні характеризується неефективністю, і це особливо видно на прикладі Патрульної поліції України. Така неефективність стає головною тенденцією. На разі існує ряд чинниками що впливають на, а саме: корупція, наявність якої серед правоохоронців, включаючи патрульну поліцію, знижує довіру громадян та підвищує ефективність поліцейських органів; недостатня підготовка, адже не всі поліцейські мають достатню підготовку та необхідні навички; недостатні ресурси, так як поліція може стикатися з обмеженими фінансовими, технічними та людськими ресурсами, що обмежують їхню можливість ефективно реагувати на злочини; відсутність довіри громадськості; порушення прав людини, зокрема випадки, пов'язані з порушеннями прав людини поліцейськими, можуть призвести до негативного сприйняття ролі та значення поліції в державі. Усі ці фактори призводять до загальної неефективності поліції та створюють труднощі у забезпеченні громадської безпеки.

Виходячи з цих міркувань, особливої актуальності набуває покращення стану діяльності правоохоронної структури. У зв'язку з євроінтеграційними процесами, Україна активно впроваджує європейські принципи де все більше увага приділяється покращенню діяльності Національної поліції України. Можна зазначити, що однією з головних тенденцій розвитку європейських принципів права є виокремлення поліцейського права та, як відповідний

наслідок, європейських принципів поліцейської діяльності.

Розглянемо суть самої дефініції. Взагалі під поняттям «принцип» розуміють особливість, покладену в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось [1]. В новому тлумачному словнику з української мови зазначено, що «принцип» – це переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці, канон [2].

Як зазначалося вище, у зв'язку з процесами євроінтеграції, актуальним стає питання визначення європейських принципів діяльності поліції. У цьому контексті вчені підкреслюють необхідність розрізнення загальних принципів права та принципів міжнародного права, на основі чого вони формулюють загальні правові принципи і основи, хоча їх природа та зміст різняться. Принципи міжнародного права починаються на основі чинних міжнародних звичаїв та договорів, тоді як загальні принципи національного права формуються на основі функціонування правових систем та їх закономірностей [3].

Феномен поліцейського права об'єктивно вимагає вивчення правового статусу поліції, яка у демократичній державі повинна діяти відповідно до чітко визначених законодавчих принципів. Сучасна практика у визначенні цих принципів у країнах-членах Європейського Союзу виникає у закріпленні нормативно-правового забезпечення діяльності поліції. Основні законодавчі акти, що регулюють роботу поліції, відповідають визначенню принципів цієї діяльності.

Так у Грузії, Латвії та Литві – це Закон «Про поліцію». Варто вказати, що законодавче закріплення основних принципів діяльності поліції витікає із принципів, закріплених у Конституціях вказаних держав. Закон Грузії «Про поліцію» визначає такі принципи діяльності поліції як: принципи захисту та поваги основних прав і свобод людини, законності, недопущення дискримінації, співрозмірності, здійснення дискреційних повноважень, політичної нейтральності та прозорості діяльності поліції [4].

Литовські законодавці у Законі Литовської Республіки «Про поліцію»

визначає такі принципи діяльності литовської поліції, як: верховенство закону, гуманізму, прав людини, соціальної справедливості, відкритості, єдиноначальності [5] принцип демократизму, гуманізму, законності, соціальної справедливості, гласності та професійної таємниці, колегіальності [6].

У Великобританії, з метою формування єдиного простору реалізації європейських принципів поліцейської діяльності, принципи визначені у підзаконних актах. Так у Статуті лондонської муніципальної поліції Скотланд-Ярду означено шість основоположних принципів діяльності з обслуговування населення, а саме: визначення рівня стандартів обслуговування та їх публікація; інформація та гласність; вибір і консультація; допомога та ввічливість; виправлення помилок; оптимальне обслуговування у межах витрачених коштів [7].

Що ж стосується нашої держави, то головні принципи поліцейської діяльності закріплені у розділі II Закону України «Про Національну поліцію». Правоохоронні органи України у своїй діяльності керуються сімома законодавчо закріпленими принципами: верховенство права, дотримання прав та свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність.

Аналізуючи принципи вищезазначених країн та України вбачається як тотожність, так і розбіжність у поглядах з приводу правил поведінки поліцейських органів, звичайно це є нормальним явищем, адже кожна країна має свої політичні погляди, законодавчі акти, морально-етичні канони та різне віросповідання.

Дослідивши витоки принципів, на яких будується робота правоохоронних органів європейських держав видається очевидним, що країни – члени Європейського Союзу дещо по-різному визначають принципи діяльності поліції. На нашу думку, систему європейських принципів діяльності поліції необхідно поділити класифікувати на: загальноправові принципи (законність, верховенство права, дотримання прав і свобод громадян, гуманізм, тощо) та спеціальні європейські принципи (політична нейтральність; підзвітність;

взаємодія з інститутами громадянського суспільства; визначення рівня стандартів обслуговування; вибір і консультація; допомога та ввічливість; виправлення помилок, тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пустовіт Л. О., Скоп'єнко О. І., Сюта Г. М. та ін. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень. Київ: Довіра. УНВЦ «Рідна мова», 2000. С. 418.

2. Яременко О., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 2. Київ: Аконіт, 2003. С. 899.

3. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник. Київ: Либідь, 2002. С. 126.

4. Закон Грузії «О поліції» від 04.10.2013 № 1444-Ів. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/2047533/1/ru/pdf> (дата звернення: 26.04.2024).

5. «Par policiju» Latvijas Republikas likums Izdevējs : Augstākā Padome Veids: likums Pieņemts (закон Латвійської Республіки «Про поліцію» від 04.06.1991). URL: <http://likumi.lv/doc.php?id=67957> (дата звернення: 26.04.2024).

6. Закон Литовської Республіки «О поліції» від 11.12.1990 № 1851. Teisės akto tekstas. URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.281866?jfwid=q86m1vvqk> (дата звернення: 26.04.2024).

7. Наша праця. Статут Столичної поліції у Лондоні. Лондон: Управління по справам громадскості та внутрішнього зв'язку НьюСкотленд-Ярду, 1997. 8 с.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІОНІЗМ

Бодра Аліна Олександрівна
здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національний університет
біоресурсів і природокористування України

Вступ. Події 2014 року, пов'язані з незаконною анексією Росією Криму та розгортанням збройної агресії на сході України, знову актуалізували питання колабораціонізму. В умовах війни та окупації частини української території важливо чітко визначити злочинність подібних дій та встановити справедливу відповідальність за них.

Ціль роботи. Ця робота має на меті дослідити питання кримінальної відповідальності за колабораціонізм в Україні.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс методів дослідження, зокрема, аналіз нормативно-правових актів, наукових статей та робіт на дану тематику.

Результати та обговорення. Колабораціонізм - це акт співпраці населення або громадян держави з ворогом за інтересами останнього-загарбника, що призводить до шкоди самій державі, її союзникам, та участі у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант [5, с. 381].

Аналіз наукової літератури показує, що колабораційна діяльність в Україні вивчається досить детально в історичному та юридичному контекстах. Зокрема, вчені такі як М. Акімов, О. Головкін, О. Ілларіонов, В. Кубальський, А. Політова, Є. Письменський, М. Рубащенко та І. Сказко присвятили увагу питанням кримінально-правової протидії колабораціонізму. Особливо цікава праця Є. Письменського "Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти)" (2020), в якій досліджуються сучасні законопроекти щодо криміналізації колабораційної діяльності. Однак варто зауважити, що деякі аспекти цього питання, зокрема останні зміни до

Кримінального кодексу України, потребують подальшого самостійного дослідження [5, с. 381].

Факт, що в Україні було прийнято законодавче вирішення проблеми кримінально-правової протидії колабораціонізму, можна визнати важливим. Верховна Рада України неодноразово намагалася вирішити цю проблему через відповідні законопроекти, такі як "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки" (законопроект No 7186 від 21.03.2022) та "Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)" (законопроект No 5144 від 24.02.2021) [1; 3].

Початок відкритої широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України вплинув на рішення Верховної Ради України щодо криміналізації колабораційної діяльності. Зокрема, був прийнятий Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)" No 2108-IX, який був розглянутий та затверджений 3 березня 2022 року [3].

Однак, слід зазначити, що його впровадження стало об'єктом дискусій та критики з боку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України. Зазначено, що кримінальна відповідальність за пособництво державі-агресору може призвести до надмірної криміналізації, порушуючи принцип економії кримінально-правової репресії та створюючи конфлікт у кримінально-правовому полі.

Основна мета нормативного акту No 7186 полягає в установленні кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, а супутні цілі включають обмеження доступу до посад, пов'язаних з виконанням державних або місцевих функцій, на 15 років, накладення інших відповідних покарань на осіб, що співпрацювали з державою-агресором, а також можливість ліквідації

юридичних осіб, чиї уповноважені особи виконували таку співпрацю [4].

Ці законодавчі зміни внесли зміни до КК України, зокрема з'явилась стаття 111-1 "Колабораційна діяльність", де визначені різні форми такої незаконної діяльності. Ця стаття складається з 8 частин та містить 4 пункти у примітці, кожна з яких розглядає окремі аспекти колабораційної діяльності [2].

Перша частина включає два визначених формальних склади кримінальних правопорушень, за які передбачена відповідальність у виді позбавлення права займати певні посади або виконувати певну діяльність на строк від 10 до 15 років (кримінальний проступок).

Друга частина містить один визначений формальний склад кримінального правопорушення, за який передбачена відповідальність у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років з можливою конфіскацією майна або без неї (кримінальний проступок).

Третя частина містить два конкретно визначених формальних склади кримінальних правопорушень, за які може бути накладена відповідальність у вигляді виправних робіт на строк до двох років або арешту на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до трьох років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років (нетяжкий злочин).

Четверта частина має два визначених формальних склади кримінальних правопорушень, за які передбачена відповідальність у вигляді штрафу до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від 3 до 5 років, з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років, а також з конфіскацією майна (нетяжкий злочин).

П'ята частина визначає чотири різновиди кримінальних правопорушень, за які передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права займати певні посади або виконувати певну діяльність на строк від 10 до 15 років, а також можливою конфіскацією майна

або без такої (тяжкий злочин).

Шоста частина включає два різновиди кримінальних правопорушень, за які може бути накладена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років, а також можливою конфіскацією майна або без такої (особливо тяжкий злочин).

Частина сьома визначає три різновиди кримінальних правопорушень, за які може бути накладена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 12 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років, а також можливою конфіскацією майна або без такої (випадок особливо тяжкого злочину).

Частина восьма встановлює вищий рівень складу кримінального правопорушення: вчинення особами, які згадуються у попередніх частинах від п'ятої до сьомої статті 111-1 Кримінального кодексу України, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших серйозних наслідків. За такі дії передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 15 років або довічного позбавлення волі, з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років, а також можливу конфіскацію майна або без такої (кваліфікований варіант особливо тяжкого злочину) [2].

Висновки. Колабораціонізм в Україні визначений як співпраця з державою-агресором, що шкодить інтересам України. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)" № 2108-IX від 03.03.2022 року введено кримінальну відповідальність за різні форми цієї діяльності, залежно від тяжкості злочину.

Покарання за колабораціонізм включають позбавлення права обіймати певні посади, штрафи, позбавлення волі. Важливо зазначити, що криміналізація колабораціонізму є важливим кроком у захисті національних інтересів України та покаранні тих, хто співпрацює з ворогом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки (№ 7186 від 21.03.2022) / Проєкт вноситься народними депутатами України Іонушас. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247684>.

2. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.04.2024).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) : проєкт Закону України № 5144 від 24.02.2021 / Проєкт вноситься народними депутатами України Чернєвим Є. В., Кравчук Є. М., Потураєвим М. Р. та. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71206.

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : проєкт Закону України № 7186 від 21.03.2022 / Проєкт вноситься народними депутатами України Іонушасом С. К., Медянико. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247316> (дата звернення: 22.04.2024).

5. Кузнецов В., Сийплові М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм як новий виклик сьогодення. Вісник УжНУ. Серія: Право. 2022. № 70. С. 381–388. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.61> (дата звернення: 22.04.2024).

СПЕЦІАЛЬНІ АКТИ В СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Буров Денис Олександрович

Курсант 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Некlesa Олександр Вікторович

Викладач кафедри

Кримінального процесу та стратегічних розслідувань, старший лейтенант поліції

Спеціальні акти в сфері правоохоронної діяльності - це нормативно-правові акти, які регулюють діяльність органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів. Їх приймають уповноважені державні органи з метою встановлення норм і правил, що забезпечують виконання правоохоронними органами своїх повноважень.

Спеціальні акти в сфері правоохоронної діяльності поділяються на дві основні групи: нормативно-правові акти загальної дії та нормативно-правові акти індивідуальної дії.

Так, до нормативно-правових актів загальної дії слід віднести:

1. Закони України - найвищий вид спеціальних актів, що приймаються Верховною Радою України.
2. Постанови Кабінету Міністрів України, які приймаються Кабінетом Міністрів України на виконання законів України та містять детальні правила та норми, що регулюють діяльність правоохоронних органів.
3. Накази Міністерства внутрішніх справ України, що приймаються безпосередньо Міністерством внутрішніх справ України та містять інструкції, правила, положення тощо, що регулюють діяльність органів внутрішніх справ.
4. Накази інших центральних органів виконавчої влади, що реалізують політику у сфері правоохоронної діяльності та приймаються центральними

органами виконавчої влади, на які покладено завдання з реалізації політики у сфері правоохоронної діяльності.

До нормативно-правових актів індивідуальної дії слід віднести накази начальників органів внутрішніх справ та інструкції.

Слід додати, що спеціальні акти забезпечують законність та правопорядок, ефективне виконання службових обов'язків та повноважень, захист конституційних прав та свобод громадян, в цьому полягає важливість спеціальних актів.

Так, до основних спеціальних актів, що регулюють сферу правоохоронної діяльності, можемо віднести:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 736 від 19 жовтня 2016 року «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію». Цей нормативний акт визначає єдині вимоги по документообігу матеріальних носіїв інформації, зібраної під час впровадження оперативно-розшукової контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони держави та іншої службової інформації [1].

2. Наказ МВС України від 23.08.2012 №747, «Про затвердження Інструкції з діловодства в системі Міністерства внутрішніх справ України», який регламентує порядок впровадження системи електронного документообігу у відповідних правоохоронних структурах [2].

3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 95 від 07 лютого 2017 року «Про організацію роботи із запитами на публічну інформацію в Національній поліції України». Цей наказ встановлює порядок складання та подання запитів на отримання публічної інформації, розпорядником якої є Національна поліція України [3].

4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1235 від 23 листопада 2016 року «Про затвердження Порядку підготовки та видання наказів щодо проходження служби в поліції». Цей Порядок розроблено відповідно до статті 59 Закону України «про Національну поліцію» з метою забезпечення

належної підготовки та видання наказів з питань проходження служби поліцейськими. Рішення з питань проходження служби в поліції оформлюється письмовими наказами по особовому складу [4].

5. Наказ Міністерства внутрішніх справ України №930 від 15 листопада 2017 року «Про затвердження порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділів Національної поліції України». Цей нормативний акт установлює єдиний для апарату центрального органу управління поліції, міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України, територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях, місті Києві, їх територіальних підрозділів, а також підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Національної поліції України, порядок приймання, реєстрації, розгляду звернень громадян, контролю за виконанням доручень за результатами розгляду, основні вимоги до організації проведення особистого прийому громадян і ведення діловодства за зверненням громадян [5].

Аналізуючи вищевказані нормативно – правові акти, можемо дійти висновку, що саме спеціальні акти відіграють **важливу роль** у функціонуванні правоохоронної системи України. Вони ґрунтуються на Конституції та законах України, визначаючи чіткі правила та норми, що регулюють діяльність органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 736 від 19 жовтня 2016 року «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.04.2024)

2. Наказ МВС України від 23.08.2012 №747, «Про затвердження Інструкції з діловодства в системі Міністерства внутрішніх справ України».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0747320-12#Text> (дата звернення: 19.04.2024)

3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 95 від 07 лютого 2017 року «Про організацію роботи із запитами на публічну інформацію в Національній поліції України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-17#Text> (дата звернення: 19.04.2024)

4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1235 від 23 листопада 2016 року «Про затвердження Порядку підготовки та видання наказів щодо проходження служби в поліції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-16#Text> (дата звернення: 19.04.2024)

5. Наказ Міністерства внутрішніх справ України №930 від 15 листопада 2017 року «Про затвердження порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділів Національної поліції України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1493-17#Text> (дата звернення: 19.04.2024)

ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Волік Вячеслав Вікторович,
д.ю.н., професор, професор кафедри права
Маріупольського державного університету
Каратуманова Анастасія Андріївна,
Студентка
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна

Вступ. / Introduction. Адміністративне право є однією з найважливіших галузей права в будь-якій сучасній державі. Воно регулює діяльність органів виконавчої влади та їх взаємовідносини з фізичними та юридичними особами. Вивчення джерел адміністративного права зарубіжних країн має важливе значення для розуміння розвитку цієї галузі права в Україні, а також для порівняльного аналізу правових систем різних країн.

Вивчення джерел адміністративного права зарубіжних країн дозволяє дослідити різні підходи до регулювання адміністративно-правових відносин в різних країнах світу, виявити спільні риси та особливості, запозичити кращий досвід для вдосконалення національного законодавства

Мета роботи. / Aim. Мета полягає у розумінні та аналізі того, які основні джерела формують адміністративне право в різних країнах світу. Це включає законодавство, практику судів, нормативні акти владних органів, міжнародні договори та інші документи, що регулюють взаємодію між державними органами та громадянами. Розгляд цих джерел дозволяє порівняти системи адміністративного права різних країн, визначити спільні та відмінні риси, а також зрозуміти принципи та процеси, що лежать в основі функціонування адміністративних систем у світі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методи включають в себе дослідження текстів законодавчих актів, рішень судів, нормативних актів владних органів та міжнародних договорів; порівняння систем адміністративного права різних країн для виявлення спільних та відмінних

особливостей; аналіз статистичних даних щодо застосування адміністративного законодавства та судової практики у зарубіжних країнах.

Результати та обговорення./Results and discussion. Джерела адміністративного права – це юридичні акти, в яких містяться норми, що регулюють діяльність органів виконавчої влади та інших суб'єктів адміністративного права.

Основні джерела адміністративного права в зарубіжних країнах можна умовно поділити на кілька категорій. Першою категорією є законодавство. Воно включає в себе закони, кодекси, постанови та інші нормативно-правові акти, видані законодавчими органами країни, є одним із основних джерел адміністративного права. Ці акти встановлюють права та обов'язки громадян, а також повноваження та процедури діяльності адміністративних органів.

Наступним можна виділити судову практику, а саме рішення судів у справах, пов'язаних з адміністративними спорами, також мають значний вплив на формування адміністративного права. Судова практика дозволяє тлумачити законодавство та встановлювати прецеденти, які стають важливими джерелами права.

Також нормативні акти владних органів та міжнародні договори. Постанови, розпорядження, інструкції та інші акти, видані владними органами на основі законодавства, регулюють конкретні питання діяльності державних установ та органів. Деякі аспекти адміністративного права можуть бути регульовані міжнародними договорами, які країна укладає з іншими державами або міжнародними організаціями. Ці договори можуть визначати права та обов'язки державних органів у здійсненні адміністративних функцій.

Адміністративне право тісно пов'язане з іншими галузями права, такими як конституційне право, цивільне право, кримінальне право, процесуальне право. Норми адміністративного права не повинні суперечити нормам інших галузей права. У разі виникнення суперечностей між нормами адміністративного права та нормами інших галузей права пріоритет мають норми права з більшою юридичною силою [3].

Джерела адміністративного права зарубіжних країн можна класифікувати за різними підставами. За юридичною силою:

- Нормативно-правові акти: Це акти, які містять загальні норми адміністративного права. До них належать конституції, закони, підзаконні акти.
- Індивідуальні адміністративні акти: Це акти, які застосовуються до конкретних осіб або груп осіб. До них належать накази, розпорядження, інструкції тощо.
- Договори: Це угоди, які укладаються між органами державної влади, а також між органами державної влади та фізичними або юридичними особами.
- Нормативно-правові акти міжнародних організацій: Це акти, які приймаються міжнародними організаціями та мають юридичну силу для держав-членів.

За формою:

- Письмові джерела: Це джерела, які викладені у письмовій формі. До них належать всі нормативно-правові акти, а також деякі індивідуальні адміністративні акти.
- Усні джерела: Це джерела, які викладені в усній формі. До них належать деякі індивідуальні адміністративні акти, а також звичаєве право.

За способом вираження:

- Прямі джерела: Це джерела, які містять норми адміністративного права в явно вираженій формі.
- Непрямі джерела: Це джерела, які містять норми адміністративного права в непрямо вираженій формі. До них належать принципи права, загальноновизнані правові звичаї тощо [2].

Система джерел адміністративного права в зарубіжних країнах відрізняється залежно від правової сім'ї, до якої належить країна.

1. Романо-германська правова сім'я: основним джерелом адміністративного права є законодавство, яке приймається парламентом або урядом. Важливу роль відіграють також нормативно-правові акти, що

приймаються органами виконавчої влади. Судова практика також є джерелом адміністративного права, але її роль менш значна, ніж у країнах англо-американської правової сім'ї. Загальні принципи права також відіграють певну роль у адміністративному праві.

2. Англо-американська правова сім'я: основним джерелом адміністративного права є судове право, яке створюється суддями у процесі вирішення конкретних справ. Законодавство також відіграє важливу роль, але воно має меншу вагу, ніж судове право. Нормативно-правові акти, що приймаються органами виконавчої влади, мають меншу вагу, ніж у країнах романо-германської правової сім'ї. Загальні принципи права також відіграють певну роль у адміністративному праві.

3. Мусульманська правова сім'я: основним джерелом адміністративного права є шариат, тобто релігійне право ісламу. Законодавство також відіграє важливу роль, але воно має ґрунтуватися на принципах шариату. Звичаєве право також може бути джерелом адміністративного права, але воно не повинно суперечити принципам шариату [1].

Висновки./Conclusions. Джерела адміністративного права відіграють важливу роль у регулюванні діяльності органів виконавчої влади та інших суб'єктів адміністративного права. Вони забезпечують законність та правомірність діяльності органів виконавчої влади, захищають права та свободи громадян.

Джерела адміністративного права також мають важливе значення для розвитку адміністративного права як галузі права. Вони слугують основою для прийняття нових норм адміністративного права та вдосконалення існуючого законодавства.

Джерела адміністративного права – це юридичні акти, в яких містяться норми, що регулюють діяльність органів виконавчої влади та інших суб'єктів адміністративного права. Джерела можна класифікувати за різними підставами: за юридичною силою, за формою, за характером дії та за часом дії.

Було також досліджено співвідношення джерел адміністративного права з

іншими галузями права. Встановлено, що адміністративне право тісно пов'язане з іншими галузями права, такими як конституційне право, цивільне право, кримінальне право, процесуальне право.

Норми адміністративного права не повинні суперечити нормам інших галузей права. У разі виникнення суперечностей між нормами адміністративного права та нормами інших галузей права пріоритет мають норми права з більшою юридичною силою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адміністративне право зарубіжних країн: курс. лекцій / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. Є. Користін та ін., за ред. О. В. Кузьменко. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 528 с.
2. Ковальчук О. В. Джерела адміністративного права : thesis. 2019. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/20064> (дата звернення: 26.04.2024).
3. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право: навч. посіб. для юрид. ф-тів та ф-тів міжнарод. відносин / А. М. Школик. – Л.: ЗУКЦ, 2007.-226 с.

ОСОБЛИВОСТІ УНІФІКАЦІЇ МОРСЬКОГО ПРАВА

Волік Вячеслав Вікторович,
д.ю.н., професор кафедри права
Маріупольського державного університету
Каратуманова Анастасія Андріївна,
Студентка
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Морське право визначається не лише нормативно-правовими актами, але й історичними, економічними та геополітичними факторами. З виникненням перших морських торгових маршрутів виникла потреба в уніфікації норм права, що регулюють морські відносини. Однак, різноманітність суверенних держав, кожна з яких має свої інтереси та підходи до регулювання морського простору, ускладнює цей процес. У даному рефераті буде проаналізовано особливості уніфікації морського права, враховуючи історичний контекст, сучасні тенденції та виклики, з якими стикається міжнародне співтовариство у цій сфері.

Зростання світової торгівлі призводить до збільшення обсягів вантажів, що перевозяться морем, що, в свою чергу, робить питання безпеки судноплавства та захисту навколишнього середовища ще більш актуальними. З появою нових технологій та видів діяльності на морі виникають нові виклики, які потребують правового регулювання. Наприклад, діяльність на шельфі, піратство, забруднення морського середовища тощо.

Мета роботи. / Aim. Мета роботи полягає в дослідженні основних аспектів уніфікації морського права з метою розкриття їх значення та впливу на міжнародні морські відносини. Конкретні цілі дослідження включають аналіз історичного контексту формування морського права та розвитку уніфікаційних зусиль та вивчення основних міжнародних договорів та конвенцій, спрямованих на уніфікацію морського права. Також оцінка сучасних тенденцій уніфікації морського права та їх вплив на розвиток міжнародних морських

відносин та виявлення викликів та проблем, що виникають у процесі уніфікації морського права та шляхів їх подолання.

Загальна мета полягає у встановленні ключових аспектів уніфікації морського права з метою розуміння їх важливості для забезпечення стабільності та розвитку міжнародних морських відносин.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методи включають в себе систематичний аналіз наукової літератури, монографій, наукових статей, міжнародних договорів та конвенцій, пов'язаних з морським правом; а також системний та порівняльний аналіз. Для оцінки тенденцій уніфікації морського права використовуються дані статистичних звітів міжнародних організацій, таких як Міжнародна морська організація (ММО), Міжнародна організація праці (МОП) тощо.

Результати та обговорення./Results and discussion. Уніфікація морського права – це процес створення та узгодження загальних правових норм і стандартів, які регулюють міжнародні морські відносини. Цей процес спрямований на забезпечення єдності та стабільності у правовому регулюванні морських справ, що включає такі аспекти, як безпека судноплавства, захист морського середовища, морська торгівля та комерційні операції.

Уніфікація морського права має на меті зниження правової несприятливості та невизначеності, яка може виникати внаслідок різниці в національному законодавстві різних країн. Цей процес сприяє створенню спільних правових стандартів, які полегшують міжнародні перевезення, торгівлю та інші види морської діяльності [2].

Уніфікація морського права здійснюється через укладення міжнародних договорів, конвенцій, розробку міжнародних стандартів та рекомендацій від спеціалізованих міжнародних організацій, таких як Міжнародна морська організація (ММО), Міжнародна організація праці (МОП), Міжнародний адвокатський конгрес (МАК) та інші.

Принципи уніфікації морського права є важливими встановленими принципами, які керують процесом створення загальних норм та стандартів для

регулювання міжнародних морських відносин.

Принцип справедливості і рівності. Уніфікація морського права має забезпечувати рівні умови для всіх учасників морських відносин і забезпечувати справедливість у вирішенні конфліктів та суперечок.

Принцип міжнародного співробітництва. Уніфікація морського права базується на принципах взаємного співробітництва та взаємного відкриття між державами з метою досягнення спільних цілей у забезпеченні безпеки, охорони морського середовища та сприяння морській торгівлі.

Принцип автономії. Уніфікація морського права має забезпечувати автономію судноплавців та інших учасників морських відносин у прийнятті рішень та дотриманні міжнародних норм та стандартів.

Принцип врахування інтересів. Уніфікація морського права повинна враховувати різні інтереси та потреби держав, судновласників, моряків та інших учасників морських відносин.

Принцип гнучкості та адаптабельності. Уніфікація морського права повинна бути гнучкою та адаптабельною до змін у міжнародному середовищі та технологічного прогресу [3].

Ці принципи сприяють створенню системи морського права, яка б максимально враховувала інтереси всіх зацікавлених сторін та сприяла стабільності та розвитку міжнародних морських відносин.

Уніфікація морського права відноситься до процесу створення міжнародних нормативних актів, які регулюють різні аспекти морського життя та діяльності. Цей процес має на меті забезпечення єдності правового регулювання у сфері морських відносин між різними країнами.

Значення уніфікації морського права полягає в створенні універсальних правил та стандартів, що сприяють забезпеченню безпеки на морі, захисту морського середовища, регулюванню торгівлі та інших морських відносин. Це також допомагає уникнути конфліктів між різними національними законодавствами, сприяючи спільному розумінню та взаємодії між державами у сфері морського права.

Основні напрямки уніфікації морського права включають такі аспекти, як міжнародне морське право, правила безпеки судноплавства, правила міжнародної торгівлі, регулювання портової діяльності та захист морського середовища.

Існує декілька основних методів уніфікації морського права, які використовуються для зближення та узгодження національних законодавств та міжнародних норм, що регулюють відносини, пов'язані з діяльністю на морі.

Кодифікація – цей метод передбачає прийняття міжнародних кодексів морського права, які містять уніфіковані норми з різних питань, таких як безпека мореплавства, захист морського середовища, відповідальність за шкоду, заподіяну внаслідок аварій, тощо [1].

Договірне правотворчість – цей метод передбачає укладення міжнародних договорів з питань морського права. Міжнародні договори можуть бути універсальними, тобто мати силу для всіх держав світу, або регіональними, тобто мати силу для держав певного регіону. Прикладом міжнародних договорів з питань морського права є Конвенція ООН з морського права 1982 року

Звичаєве правотворчість – цей метод передбачає формування норм морського права на основі звичаїв, які складаються протягом тривалого часу та визнаються більшістю держав. Звичаєві норми морського права мають меншу юридичну силу, ніж міжнародні кодекси та договори, але вони все ж таки відіграють важливу роль у регулюванні відносин у сфері морського права.

Застосування загальних принципів права – цей метод передбачає використання загальних принципів права, таких як принципи справедливості та рівності, для вирішення спорів у сфері морського права. Загальні принципи права застосовуються, якщо немає уніфікованої норми, яка регулює спірне питання.

Висновки./Conclusions. У процесі уніфікації морського права важливу роль відіграють міжнародні конвенції, кодекси, засідання та практика міжнародних судів. Цей процес спрямований на створення загальноприйнятих

норм та стандартів, що регулюють морські відносини.

Основні методи уніфікації морського права дозволяють досягти єдності в правовому регулюванні на міжнародному рівні, забезпечуючи безпеку на морі, захист морського середовища та забезпечуючи права та обов'язки учасників морських відносин. Зусилля міжнародних організацій, таких як Міжнародна морська організація, в сфері уніфікації морського права допомагають створити систему правил, яка враховує інтереси різних країн та сприяє спільному розвитку морського простору. Уніфікація морського права має велике значення для забезпечення стабільності та розвитку міжнародних морських відносин у сучасному світі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко Я. Актуальні проблеми морського права. Юридична газета. 2017. 21 лют. С. 16–17.
2. Уніфікація норм морського права: чи можливий єдиний правовий режим світового судноплавства? URL: https://interlegal.com.ua/ru/publikacii/un%D1%96f%D1%96kas%D1%96ya_norm_morskogo_prava_chi_mojlivij_%D1%94dini_j_pravovij_rejim_sv%D1%96tovogo_sudnoplavstva/ (дата звернення: 25.04.2024)
3. Kuzmenko O. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОРСЬКОГО ПРАВА. CURRENT ISSUES OF THE MODERN DEVELOPMENT OF LEGAL AND PHILOSOPHICAL SCIENCES. 2024. P. 45–66. URL: <https://doi.org/10.46299/isg.2024.mono.legal.1.4.1> (date of access: 26.04.2024).

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ МОРСЬКОГО ПРАВА У РІЗНИХ ЮРИСДИКЦІЯХ

Волік Вячеслав Вікторович,
д.ю.н., професор кафедри права,
Каплієнко Марія Віталіївна,
Студентка
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Порівняльний аналіз основних принципів морського права у різних юрисдикціях відіграє важливу роль у розумінні різноманітності та спільних рис законодавства, що регулює морську діяльність. Різноманітність політичних, економічних та культурних контекстів країн спричиняє формування різних підходів до регулювання морських відносин. Такий аналіз є важливим для забезпечення належного розвитку міжнародного морського права та забезпечення безпеки та стабільності в морській сфері.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є проведення комплексного порівняльного аналізу основних принципів морського права у різних юрисдикціях з метою визначення спільних тенденцій та відмінностей у їх реалізації. Основною метою є виявлення впливу цих принципів на регулювання морської діяльності та вироблення пропозицій щодо подальшого розвитку міжнародного морського права.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети використовувалися методи компаративного аналізу, документального аналізу та синтезу наукової літератури. Основними джерелами інформації були законодавчі акти, міжнародні конвенції, наукова література та судова практика з різних країн, які регулюють морську діяльність.

Результати та обговорення./Results and discussion. Отримані результати показують, що хоча основні принципи морського права є загальними для багатьох юрисдикцій, існують значні різниці в їх реалізації та інтерпретації. Наприклад, конкретні вимоги щодо свободи судноплавства можуть

відрізнитися в залежності від політичних, економічних та безпекових обставин кожної країни. Крім того, важливою частиною аналізу було виявлення спільних тенденцій у розвитку міжнародного морського права та спроба зробити прогнози щодо подальшого розвитку.

Висновки./Conclusions. Порівняльний аналіз основних принципів морського права у різних юрисдикціях відкриває перед нами багату картину взаємодії між національними та міжнародними стандартами, що регулюють морську діяльність. Цей аналіз показує, що морське право є складною сумішшю взаємопов'язаних принципів, які відображають як загальноприйняті міжнародні стандарти, так і особливості національного законодавства.

Одним з головних висновків є те, що незважаючи на наявність загальних принципів, кожна країна має свої особливості в регулюванні морської діяльності. Це може бути пов'язано з географічним положенням, економічними інтересами, екологічними умовами чи політичними обставинами. Такі відмінності створюють виклики для співробітництва та вимагають узгодження інтересів міжнародного співтовариства.

Також важливою висновком є те, що морське право постійно еволюціонує та адаптується до нових викликів. Розвиток технологій, зміни в глобальній економіці та вплив зміни клімату — усе це ставить перед міжнародним співтовариством нові завдання у сфері морського права. Тому важливо продовжувати проводити порівняльні аналізи та активно співпрацювати для розробки та вдосконалення міжнародних норм та стандартів. Крім того, робота показала, що міжнародне співробітництво у галузі морського права має велике значення для забезпечення стабільності та безпеки на морі. Спільне регулювання морських відносин дозволяє країнам ефективно вирішувати спільні проблеми, такі як забруднення морського середовища, боротьба з морською злочинністю та забезпечення свободи морів.

Таким чином, порівняльний аналіз основних принципів морського права у різних юрисдикціях є важливим етапом у формуванні спільного розуміння принципів міжнародного морського права та сприяє подальшому розвитку

міжнародної співпраці для забезпечення стабільності та сталого розвитку на морі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародне та національне морське право України і країн ЄС: навч. посіб. авт.- уклад. О. О. Балобанов, В. О. Допілка. — Херсон: Вид. Грінь Д. С., 2017. — 214 с. — ISBN 966-930-220-5.

2. І. Забара. Юрисдикція держави над морськими суднами Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. — Т. 2 : М — Я. — 812

3. В. С. Ржевська. Міжнародне морське право Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К.:Знання України, 2004 — Т.2 — 812с.

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ НОРМ І УГОД НА АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО РІЗНИХ КРАЇН

Волік Вячеслав Вікторович,
д.ю.н., професор кафедри права,
Каплієнко Марія Віталіївна,
Студентка
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна

Вступ. / Introduction. Звідомлення про вплив міжнародних норм та угод на адміністративне законодавство різних країн відображає актуальність вивчення взаємозв'язку між внутрішнім законодавством та міжнародним правом у контексті адміністративної сфери.

Зросло загальнопланетарне об'єднання, зростання міжнародної торгівлі, економічного співробітництва та міграції громадян спричиняє потребу в адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів та вимог. Відтак, дослідження впливу міжнародних норм та угод на адміністративне законодавство має значний теоретичний та практичний інтерес.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є аналіз впливу міжнародних норм та угод на створення та реалізацію адміністративного законодавства в різних країнах. Для досягнення цієї мети будуть використані методи документального аналізу, компаративного аналізу та синтезу наукової літератури. Основними джерелами інформації будуть міжнародні угоди, конвенції, договори, а також адміністративні правові акти різних країн.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз наукової літератури, монографій, статей, дисертацій та інших джерел з метою збільшення розуміння історії, розвитку та сучасного стану адміністративної юстиції різних країн. У рамках дослідження буде проаналізовано вплив міжнародних норм та угод на формування законодавства щодо адміністративних процедур, взаємодії з громадянами та бізнесом, а також на забезпечення прав людини та захисту середовища. Зокрема, будуть розглянуті

конкретні приклади впливу міжнародного права на адміністративне законодавство різних країн, таких як Україна, США, Німеччина, Франція тощо.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати дослідження вказують на те, що міжнародні норми та угоди мають значний вплив на формування адміністративного законодавства в різних країнах. Цей вплив може проявлятися як у прийнятті нових законів та нормативно-правових актів, так і у модифікації існуючих нормативів. Так, наприклад, ратифікація міжнародних конвенцій з прав людини вимагає змін у національному законодавстві з метою гарантування прав та свобод громадян.

Обговорення отриманих результатів свідчить про необхідність уваги до міжнародного права в контексті адміністративного законодавства, а також про важливість виконання міжнародних зобов'язань для розвитку адміністративної системи країни. Крім того, виявлені схожості та відмінності в реалізації міжнародних норм у різних країнах підкреслюють необхідність узгодження адміністративного законодавства на міжнародному рівні.

Висновки./Conclusions. На основі проведеного дослідження слід зазначити, що вплив міжнародних норм та угод на адміністративне законодавство різних країн виявляється через різноманітні механізми та процеси. Перш за все, міжнародні норми можуть бути втілені в національне законодавство шляхом ратифікації міжнародних конвенцій або укладення двосторонніх або багатосторонніх угод. Це створює основу для внесення змін у внутрішнє адміністративне законодавство з метою відповідності міжнародним стандартам та зобов'язанням. Далі, важливим моментом є вплив міжнародних судових органів та інструментів, таких як Європейський суд з прав людини або Міжнародний суд ООН, які вирішують справи з порушень адміністративних прав та свобод громадян. Рішення цих органів можуть мати прямий вплив на законодавство країн-учасниць та змушувати їх внести зміни в адміністративні процедури та практику. Крім того, міжнародні норми відіграють ключову роль у визначенні стандартів та принципів, які повинні бути враховані у національному законодавстві. Наприклад, вони можуть включати в себе

принципи прозорості, відкритості та публічності у діяльності адміністративних органів, а також право на ефективні правові засоби захисту прав громадян перед державними органами.

Такий вплив міжнародних норм та угод підкреслює важливість системного підходу до взаємодії між внутрішнім та міжнародним правом з метою забезпечення захисту прав та інтересів громадян. Це вимагає постійного вдосконалення адміністративного законодавства відповідно до міжнародних стандартів та зобов'язань, що сприяє розвитку правової стабільності та підвищенню довіри до адміністративних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кормич Б. А. Глобалізація адміністративного права та митне законодавство LePortus. 2017. № 5. С. 17-29.
2. Пухтецька А. А. Формування глобального адміністративного права Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2013. Т. 144-145. С. 117-119
3. Schill S. W. Towards a Multipolar Administrative Law: A Theoretical Perspective. Transnational Legal Approaches to Administrative Law: Conceptualizing Public Contracts in Globalization // Jean Monnet Working Paper 05/13. – New York. New York University School of Law. 2013. 42 p

ОХОРОНА ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ НА МОРІ

Волік Вячеслав Вікторович,

Посада

Монастирський Володимир Вадимович,

Студент

Маріупольського державного університету

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Охорона людського життя на морі включає систему норм і стандартів, які спрямовані на захист людських життів, збереження майна, підтримання безпеки та охорону морського середовища. Міжнародне співробітництво в цій галузі спрямоване на створення технічних стандартів, правил плавання на рівні країни та міжнародному рівні, а також норм юридичного та технічно-організаційного характеру для ефективної організації пошуку та порятунку людей у морі. Основні види морських рятувальних операцій включають рятування суден, що потрапили на мілину, вилучення затонулих суден та їх вантажів, а також буксирування суден під час лиха.

Людське життя на морі є однією з найцінніших цінностей, яку необхідно захищати. Морська сфера відома своєю складністю, ризиками та викликами, якими стикаються моряки та морські працівники під час виконання своїх обов'язків. Охорона життя на морі стає ключовим аспектом, що вимагає постійного удосконалення стандартів, професійних знань та технологічних рішень

Мета роботи. / Aim. Мета цієї роботи полягає аналізі правої природи охорони людського життя на морі, визначити види морських рятувальних робіт. проаналізувати найсучасніші підходи до охорони життя на морі, висвітлити важливі аспекти профілактики та захисту моряків, а також розглянути ключові переваги найсучасніших підходів до охорони життя на морі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проведено детальний аналіз міжнародних конвенцій таких як: Міжнародна конвенція з охорони

людського життя на морі (СОЛАС) 1974 року з протоколом 1978 року, Міжнародна конвенція про вантажну марку 1966 року, Міжнародна конвенція про стандарти підготовки і дипломування моряків і несення вахти (ПДНВ) 1978 року, Міжнародна конвенція про пошук і порятунок на морі (САП) 1979 року. Ряд положень, що стосуються захисту людського життя на морі, міститься в Конвенції ООН з морського права 1982 року.

Результати та обговорення./Results and discussion. Охорона людського життя на морі - це система стандартів та правил, які відповідають вимогам щодо охорони людського життя і збереження майна на морі, гарантування безпеки на морі, а також захисту морського середовища.

Співробітництво держав у цій сфері орієнтоване на створення технічних стандартів, місцевих і міжнародних правил плавання, юридичних і технічно-організаційних норм, які мають забезпечити ефективний пошук та порятунок людей, що зазнали лиха на морі.

Існували три основні види морських рятувальних робіт: рятування суден, що сіли на мілину; підйом затонулих суден і вантажів; буксирування суден, що терплять лихо [1]

Охорона життя на морі (ОЛМ) - це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпеки людей, які працюють або подорожують морем. Ці заходи постійно розвиваються, щоб відповідати новим викликам та потребам [2].

Найсучасніші підходи до ОЛМ включають в себе:

- **Використання нових технологій:**

- Автономні судна: Автономні судна - це судна, які можуть пересуватися без втручання людини. Їх використання може значно знизити ризик людської помилки, яка є однією з головних причин аварій на морі.

- Інформаційні технології: Інформаційні технології використовуються для покращення зв'язку та обміну інформацією між суднами, а також для моніторингу погодних умов та інших ризиків.

- Системи штучного інтелекту: Системи штучного інтелекту можуть використовуватися для аналізу даних та виявлення потенційних небезпек.

- **Підвищення кваліфікації моряків:**

- Навчальні програми для моряків постійно оновлюються, щоб відповідати новим викликам та потребам.

- Моряки повинні бути навчені використовувати нові технології, а також повинні мати чітке розуміння принципів ОЛМ.

- **Зміцнення міжнародного співробітництва:**

- Міжнародні організації, такі як Міжнародна морська організація (ІМО), відіграють важливу роль у координації зусиль з ОЛМ.

- Країни повинні співпрацювати, щоб розробити та впровадити нові правила та норми, а також для обміну інформацією та досвідом.

- **Проведення досліджень:**

- Постійно проводяться дослідження для покращення нашого розуміння ризиків, пов'язаних з мореплаванням.

- Ці дослідження використовуються для розробки нових методів та технологій для покращення ОЛМ.

Ось деякі з ключових переваг найсучасніших підходів до ОЛМ:

- **Зниження ризику аварій:** Нові технології та методи можуть допомогти знизити ризик людської помилки, а також інших ризиків, пов'язаних з мореплаванням.

- **Покращення рятувальних операцій:** Нові технології можуть допомогти рятувальникам швидше та ефективніше знаходити та рятувати людей, які потрапили в аварію.

- **Захист морського середовища:** Аварії на морі можуть завдати значної шкоди морському середовищу. ОЛМ допомагає запобігти таким аваріям, тим самим захищаючи морське середовище.

- **Сприяння світовій торгівлі:** Безпечне мореплавання має вирішальне значення для світової торгівлі. ОЛМ допомагає гарантувати, що товари можуть перевозитися морем безпечно та ефективно [3].

Висновки./Conclusions. Охорона людського життя на морі є важливою галуззю, яка визначає стандарти та правила для забезпечення безпеки

мореплавців та інших осіб, які перебувають у морському середовищі. Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі (СОЛАС) створює уніфіковані стандарти та механізми для забезпечення безпеки у морському транспорті. Це включає обов'язкове виконання вимог щодо екіпірування суден, проведення регулярних навчань та тренувань екіпажів, а також прийняття та виконання міжнародних стандартів безпеки.

Запровадження новітніх технологій, співпраця між державами, обмін досвідом та найкращими практиками, а також використання сучасних засобів комунікації та моніторингу становлять важливі аспекти у сучасних підходах до охорони життя на морі. Важливо підтримувати співпрацю між державами та міжнародними організаціями для постійного підвищення рівня безпеки на морі та запобігання надзвичайним ситуаціям.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі - Конвенція СОЛАС. *Stud.* URL: https://stud.com.ua/75914/pravo/mizhнародna_konventsija_ohoroni_lyudskogo_zhittya_mori_konventsija_solas?ysclid=lvh6d10779675700072 (дата звернення: 26.04.2024).

2. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Митного кодексу України щодо підтримки діяльності з охорони людського життя на морі відповідно до міжнародних договорів України : Постанова Верхов. Ради України від 30.06.2023 р. № 3216-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3216-20#Text> (дата звернення: 26.04.2024).

3. Статус Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі 1974 р. (СОЛАС/SOLAS) : Статус Міжнар. мор. орг. від 30.06.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_040#Text (дата звернення: 26.04.2024).

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК НАУКИ «АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО» У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Волік Вячеслав Вікторович,
Посада
Монастирський Володимир Вадимович,
Студент
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Історичний розвиток науки «Адміністративне право» у зарубіжних країнах є невід'ємною частиною розвитку суспільства та правової системи. Зародження цієї галузі права пов'язане з актуальністю регулювання взаємин між громадянами та державними органами, а також постійними змінами в суспільних відносинах.

Становлення адміністративного права у країнах Європи та по всьому світу було пов'язане з розвитком державності, конституційних принципів, а також з розширенням функцій та компетенцій державних органів. Процес виникнення та розвитку адміністративного права супроводжувався створенням спеціалізованої судової системи, удосконаленням процедур адміністративних процесів та встановленням принципів юридичної відповідальності владних структур.

Цей еволюційний шлях відзначається визначеними етапами розвитку, які відображають зміни у підходах до регулювання адміністративних процедур, захисту прав громадян у спірних ситуаціях та підтримання балансу між владною владою та індивідуальними правами. Отже, вивчення історичних коренів розвитку адміністративного права у зарубіжних країнах дозволяє краще зрозуміти сучасний стан цієї галузі права і визначити напрями подальшого розвитку.

Мета роботи. / Aim. Розкриття етапів становлення адміністративного права у зарубіжних країнах, вивчення особливостей розвитку адміністративного права, а також аналіз реформ та сучасних викликів, що

постають перед адміністративним правом в сучасному світі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Використання офіційних правових документів, Аналіз наукової літератури, монографій, статей, дисертацій та інших джерел з метою збільшення розуміння історії, розвитку та сучасного стану адміністративної юстиції у зарубіжних країнах.

Результати та обговорення./Results and discussion. Адміністративне право – це галузь права, яка регулює відносини між органами виконавчої влади та фізичними та юридичними особами. Виникнення та розвиток адміністративного права тісно пов'язані з розвитком держави та зростанням адміністративної діяльності [1].

Перші зачатки адміністративного права можна знайти в давньосхідних державах, таких як Месопотамія, Єгипет, Китай. У цих державах існували жорсткі правила та норми, які регулювали діяльність державних органів.

В Європі адміністративне право почало розвиватися в Середньовіччя, коли з'явилися централізовані держави. У цей період формуються перші адміністративні органи, які здійснюють управління на підставі законів та інших нормативно-правових актів [2].

Важливим етапом у розвитку адміністративного права стало XVI-XVII століття, коли воно почало формуватися як самостійна галузь права. Цьому сприяли такі фактори:

- Зростання ролі держави в житті суспільства.
- Ускладнення адміністративної діяльності.
- Поява нових форм державного управління.

У XIX столітті адміністративне право стало систематизованим і кодифікованим. У багатьох країнах були прийняті адміністративні кодекси, які закріпили основні принципи та норми адміністративного права.

XX-XXI століття характеризуються змінами в адміністративному праві, пов'язаними з:

- Розвитком адміністративного судочинства.
- Зростанням ролі адміністративного права в житті суспільства.

- Впливом глобалізації та інтеграції.

Особливості розвитку адміністративного права в різних країнах:

- Франція: Франція є однією з перших країн, де адміністративне право стало самостійною галуззю права. Важливу роль у розвитку французького адміністративного права відіграла доктрина поділу влади.

- Англія: В Англії адміністративне право розвивалося на основі судового прецедентного права. Важливу роль у розвитку англійського адміністративного права відіграли принципи справедливості.

- Німеччина: У Німеччині адміністративне право розвивалося під впливом ідей державного права. Важливу роль у розвитку німецького адміністративного права відіграли адміністративні суди.

- США: В США адміністративне право розвивалося під впливом англійського та німецького адміністративного права. Важливу роль у розвитку американського адміністративного права відіграли суди

Сучасний стан науки «Адміністративне право»:

- Адміністративне право є динамічно розвиваючоюся галуззю права.
- Адміністративне право відіграє важливу роль у житті суспільства.
- Адміністративне право забезпечує захист прав та свобод громадян, законність діяльності адміністративних органів, ефективність державного управління [3].

Висновки./Conclusions. Адміністративне право є особливою галуззю права, яка використовується державою для контролю однорідних суспільних відносин у сфері державного управління з метою розвитку та укріплення демократичних основ. Важливою функцією адміністративного права є його роль як ключового інструменту для управління соціальними процесами у суспільстві. Іншими словами, адміністративне право визначається як галузь права, яка відрізняється від інших галузей.

Предмет адміністративного права охоплює широкий спектр суспільних відносин, що виникають у процесі виконання функцій державного управління та здійснення різних форм виконавчої та розпорядчої діяльності.

Адміністративне право, зберігаючи свою унікальність у предметі та методах, тісно взаємодіє з іншими галузями права. Ця взаємодія охоплює різні сфери державного і суспільного життя, де адміністративне право впливає на регулювання різноманітних аспектів.

Адміністративне право з урахуванням специфічних особливостей державно-управлінської діяльності як правової форми реалізації виконавчої влади, охоплює своїм регулятивним впливом надзвичайно широке коло суспільних відносин управлінського типу. Таким чином, чітко проявляється багатоманітність адміністративно-правового регулювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адміністративне право зарубіжних держав. *Stud.* URL: https://stud.com.ua/8202/pravo/administrativne_pravo_zarubizhnih_derzhav?ysclid=lvh6o414pt246422374 (дата звернення: 26.04.2024).
2. Адміністративне право зарубіжних країн: підручник / за ред. А. Н. Козиріна, М. А. Штатіной. М. : Спарк, 2003. С. 218- 288.
3. Свеклова-Богданова Е. Адміністративне право зарубіжних країн на прикладі Франції. *Zaochnik.* URL: <https://zaochnik.com/spravochnik/pravo/administrativnoe-pravo/administrativnoe-pravo-zarubezhnyh-stran/?ysclid=lvh75sq9s3698554361> (дата звернення: 26.04.2024).

СМЕРТНА КАРА ЯК ВИД ПОКАРАННЯ В «САЛІЧНІЙ ПРАВДІ»

Гейда Олександра

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, студент 1 курсу ОС «Бакалавр»

У сучасному контексті належне розуміння сутності та функцій смертної кари в правовій системі, яка існувала в давньогерманському суспільстві, є надзвичайно актуальним завданням. Оскільки правова сфера завжди тісно переплетена з соціокультурним середовищем та цінностями суспільства, аналіз відомих підходів до карного правосуддя в історичному плані може надати цінний контекст для сучасних досліджень про роль покарання та його відповідність сучасним правовим стандартам і правам людини.

"Салічна Правда" є однією з ранніх давньогерманських варварських правд, що представляє собою пам'ятку права салічних франків і функціонувала на значній території франкської держави [1, с. 57]. Зазвичай походження "Салічної Правди" пов'язують з останніми роками правління франкського короля Хлодвіга (507 – 511 рр.). Проте існують різноманітні точки зору, згідно з якими авторство "Салічної Правди" приписується різним правителям франків-від Хлодіона (? - 447 або 448 рр.) до Карла Великого (768 – 814 рр.).

Розглядаючи практику покарань у давньогерманському суспільстві, слід звернути увагу на основні форми кар за злочини: компенсація (композиція) та вергельд (штраф). Ці методи не лише відшкодовували збиток потерпілим та їхнім родинам, але й відігравали важливу роль у збереженні порядку в суспільстві.

Зокрема, штрафи використовувалися як засіб за порушення королівського миру, що сприяло уникненню конфліктів та кровопролиття. Така практика також дозволяла державі контролювати покарання, забезпечуючи соціальну стабільність та зменшуючи ризик насильства у суспільстві.

У контексті "Салічної Правди" важливо розуміти, що заміна кровної помсти грошовими стягненнями мала значний вплив на суспільство, сприяючи

зменшенню насильства та забезпечуючи більшу справедливість. Важливим її аспектом є те, що раби, які не мали власного майна, не підлягали штрафуванню за вчинені злочини. Замість цього, для них застосовувалися тілесні покарання або смертна кара. Це свідчить про усвідомлення законодавцем того, що неможливо було накладати штраф на раба, який не мав власного майна та перебував у власності свого пана.

У Салічній правді, одній з ранніх юридичних пам'яток, смертна кара визначалася як вид покарання за вчинення злочину різних видів [2, с. 422]. Однак ця процедура вимагала довготривалого судового процесу, можливості оскарження рішення, виконавців покарання та чіткої дати страти. Протягом очікування на смертну кару засуджені перебували у "камері смертників" [5, с. 162].

Згідно з Салічним законом, якщо хтось спалив чужий дім і потерпілий не мав місця, куди помістити врятовані від вогню речі, і якщо винуватця було викликано на суд, і не з'явився, він може знайти виправдання лише в тому випадку, якщо його утримала чи хвороба, чи королівська служба, чи смерть когось із його близьких; в іншому випадку він підлягає смертній карі, або засуджується до сплати 200 солідів.

Також якщо раб виявиться винний у більш тяжкому злочині, саме такому, за який вільна людина може бути засуджена до сплати 45 сол., і якщо раб сам під тортурами зізнається, він засуджується до смертної карі.

Окрім цих випадків, смертна кара не була поширеним видом покарання в "Салічній Правді", і застосовувалась обмеженому числі випадків. Крім того, в "Салічній Правді" штрафи та компенсації (композиції) відігравали важливу роль у регулюванні конфліктів та відшкодуванні збитків, а також сприяли збереженню соціальної стабільності [6, с. 48]. Заміна смертної карі грошовими стягненнями також дозволяла збирати фінансові ресурси для державного бюджету.

Укладення "Салічної правди" також свідчило про існування у франків певних аспектів кровної помсти [5]. Наприклад, якщо злочинець не міг

відшкодувати викуп за вчинене вбивство, він мав сплатити ціною свого життя. Проте кривава помста була заборонена у випадках ненавмисного вбивства.

Отже, підсумовуючи попередню інформацію можна стверджувати, що «Салічна правда» була дуже важливим джерелом тогочасного права. Щодо смертної кари варто зазначити, що вона виступала крайнім заходом покарання. Обмежена поширеність в порівнянні із штрафами та компенсаціями смертної кари, як покарання, свідчить про тенденцію до відмови від кровної помсти та насильства, спрямовану на підтримку більш гуманних та соціально-справедливих форм розв'язання конфліктів у суспільстві, що також допомагало покращувати фінансовий стан постраждалих та верхівки суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цимбалюк О. М. «Салічна правда» як важливе історико-правове джерело епохи Середньовіччя. *Слов'янський вісник*. 2013. С. 57-62.
2. Лапченко А. І. Середньовічна держава країн Європи в ранньофеодальний період. *Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. 2021. 581 с.
3. Липитчук О. В. Історико-правовий огляд джерел права середньовічних франків. *Grail of Science*, (35). 2024. С. 87-94.
4. Макаруч В. С. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. К.: Атіка. 2004. 616 с.
5. Порівняльний аналіз відповідальності за вбивство, травми та погрози у Руській та Салічній правдах. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/471> (дата звернення: 08.04.24).
6. Страхов М. М. Основні закономірності становлення буржуазної держави і права у провідних країнах Європи і в Північній Америці. Навчальний посібник. Київ: НМК ВО. 1991. 90 с.

ВПЛИВ РОЗВИТКУ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ НА ОСВОЄННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ

Григорчук Тетяна Віталіївна

здобувач вищої освіти 3 курсу

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тимофєєв Володимир

старший викладач кафедри ТСП

факультету підготовки фахівців

для підрозділу превентивної діяльності

Вогнева підготовка - це найнеобхідніший елемент у формуванні професійних працівників поліції. Вона передбачає підготовку курсантів до всіх можливих конфліктів та небезпек, які можуть виникнути під час воєнного стану. Одним з головних факторів успішної вогневої підготовки є наявність якісної техніки та озброєння.

В Інструкції Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України від 26 січня 2016 року вказано, що вогнева підготовка є видом службової підготовки поліцейських. Вогнева підготовка - це комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірного її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, з різних положень, в обмежений час, в русі тощо [1].

Озброєння та техніка мають велике значення в роботі Національної поліції. Недоліки вогневої підготовки, через несправність озброєння можуть призвести до тяжких наслідків. Для уникнення цього потрібні постійні розробки та вдосконалення озброєння, а також технічне обслуговування. Заміна

застарілого обладнання на нові зразки може значно поліпшити якість підготовки та роботу поліції.

Загальна структура базової вогневої підготовки включає в себе:

- навчання із засвоєння заходів безпеки під час поводження зі зброєю;
- відпрацювання свідомої безпечної експлуатації особистої зброї;
- отримання навичок обслуговування особистої зброї;
- виконання практичних вправ стрільб.

Така структура логічно обумовлена підходом “від простішого до складного”, дає змогу поступово навчити стрільця стрільбі зі стрілецької зброї та є загальнодоступною. Однак виходячи з досвіду проведення занять слід зазначити, що вона не враховує індивідуальних особливостей кожного, хто навчається, не дозволяє виявити помилки і причини їх виникнення на ранньому етапі та скоригувати програму навчання [2, с. 19].

Військова техніка завжди відігравали важливу роль у військових конфліктах, визначаючи успіх чи поразку в боях. Розвиток озброєння та військової техніки безперечно впливає на освоєння вогневої підготовки, так як від цього залежить якість та ефективність бойових дій.

По-перше, розвиток техніки дозволяє збільшувати потужність та точність вогню. Новітні зразки стрілецької зброї оснащені системами автоматичного прицілювання та відстеження цілей, що значно полегшує процес стрільби та робить його більш точним. Крім того, на сьогоднішній день розвинені системи дистанційного управління для авіації та бойових машин, що дозволяє вести вогонь з великої відстані та забезпечує точність стрільби.

По-друге, новітні розробки в галузі озброєння та військової техніки дозволяють збільшувати ефективність бойових дій. Наприклад, на сьогоднішній день вже є розробки в галузі безпілотних авіаційних засобів та роботів-бойових машин, які можуть вести вогонь з місць, недоступних людям. Також роботи-машини дозволяють виконувати завдання у бойових умовах, що забезпечує не тільки безпеку військовослужбовців, але й підвищує

ефективність бойових дій.

Оперативно-тактичні безпілотні розвідувальні авіації(БпЛА) довели, що у складних умовах сучасних військових конфліктів, вони є більш результативними, ніж пілотовані літаки. Такі переваги БпЛА, як низька вартість, відсутність небезпеки для льотчика, відносна невибагливість до умов експлуатації, є підставою частішого їх використання під час виконання розвідувальних завдань. На основі зібраних характеристик, таких як злітна вага, тривалість польоту, максимальна висота та радіус встановили, що необхідним є БпЛА оперативно-тактичного рівня зі злітною вагою близько 200 кг., тривалістю польоту до 5 годин, можливістю ведення розвідки з малих і середніх висот (100 – 500 метрів) на глибину до 300 км [3, с. 6].

По-третє, розвиток озброєння та військової техніки дозволяє вивчати та аналізувати техніку противника та знаходити способи протидії йому. Наприклад, для боротьби з безпілотними авіаційними засобами розробляються спеціальні системи радіоелектронної боротьби, які забезпечують знищення дронів противника. Також розвиток техніки дозволяє проводити більш досконале розвідування ворожих позицій та рухів.

Метою вогневої підготовки є опанування співробітниками правоохоронних органів застосування табельної зброї та максимального використання її бойових можливостей для ураження противника з найменшими витратами часу і боєприпасів при виконанні оперативно-службових завдань.

Реалізація завдань вогневої підготовки особового складу забезпечується:

- своєчасним та правильним плануванням;
- високою професійною і методичною підготовкою військовослужбовців, а також ефективним використанням навчально-тренувальних засобів;
- досконалим знанням особами, що навчаються, основ і правил стрільби, матеріальної частини зброї (озброєння), боєприпасів, приладів стрільби (спостереження), умінням швидко виявляти та уражати цілі в будь-яких умовах, високою злагодженістю дій особового складу підрозділів

при вирішенні вогневих завдань [4].

Звісно, розвиток озброєння та техніки має і свої негативні наслідки. Зокрема, на нього витрачається значна частина загального бюджету, що може негативно впливати на інші сфери життєдіяльності країни. Також підвищення рівня вогневої підготовки забирає багато часу та зусиль у працівників поліції.

Крім того, хід війни або акти агресії ваших противників можна інформаційно контролювати як за допомогою засобів вогневої підготовки, так і за допомогою засобів радіоелектронної забезпеченості, які забезпечують військову безпеку. Хоча вогнева підготовка обов'язкова для будь-якої силової операції, вона постійно оновлюється, за технічними вимогами та досягненнями науки й технологій вони покращуються і стають більш сучасними.

Розвиток озброєння та військової техніки значно сприяє покращенню ефективності вогневої підготовки. Розвиток нових технологій та удосконалення засобів техніки дозволяють зменшити взаємодію людини з технікою і знизити військові витрати під час проведення бойової діяльності. Тому, постійне удосконалення озброєння та техніки є надзвичайно важливим фактором в процесі розвитку і підготовки до всіх видів військових дій, а вогнева підготовка є однією з ключових складових процесу військових дій. Однак необхідно пам'ятати, що розвиток техніки не може замінити вогневу підготовку та глибоке знання методів ведення бойових дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України №5- від 26 січня 2016 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text> (Дата звернення - 03.05.2023)
2. В. О. Явтушенко, Д. М. Козлов, Г. А. Зливка “Методика підвищення ефективності проведення занять з вогневої підготовки та навчання влучній стрільби з урахуванням досвіду іноземних армій”: стаття. Честь і закон № 2 (73). 2020. 26 с.

3. “Перспективи розвитку озброєння та військової техніки сухопутних військ”: збірник тез доповідей Міжнародної науково-технічної конференції м.Львів, 2018. 389 с.

4. Закон України “Про затвердження Інструкції з організації фізичної та вогневої підготовки в Службі безпеки України” від 6 липня 2010 року №369 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE18087?an=703> (Дата звернення 28.04.2023)

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Гритенко Оксана Анатоліївна,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Стоєва Тетяна Іванівна,
студентка 3 курсу
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. України як демократичної, цивілізованої держави є тенденція захисту тваринного світу від насильства та навмисного знищення. Загалом, відбувається популяризація гуманного ставлення до тварин та, незважаючи на це, залишаються ситуації знущань та жорстокого поводження з тваринами. Гарантією забезпечення належного поводження з тваринами є дієве законодавство у даній сфері. Тож з метою реального захисту прав тварин від жорстокого поводження, в Україні передбачено кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами.

Ціль роботи. У кримінально-правовій науці важливе значення має правильне теоретичне та практичне розуміння елементів складу кримінального правопорушення. Метою статті є дослідження кримінально-правових аспектів правопорушення за жорстоке поводження з тваринами, визначення основних об'єктивних та суб'єктивних ознак.

Результати та обговорення. Кримінальна відповідальність за низку діянь, наслідком учинення яких є заподіяння або загроза заподіяння істотної шкоди суспільній моральності, встановлюється у розділі XII Особливої частини Кримінального кодексу України. У межах цього розділу КК України

законодавець визначив кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами – стаття 299 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1]. Жорстоке поводження з тваринами є не просто протиправним діянням проти тваринного світу, а відповідно до чинного КК України дане діяння віднесено до кримінального правопорушення проти громадського порядку та моральності.

Однією із необхідних умов характеристики в кримінальному праві є кримінально-правова характеристика даного суспільно небезпечного діяння. Під складом правопорушення слід трактувати сукупність передбачених законодавством об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують певне діяння як суспільно-небезпечне та перетворюють його у кримінальне правопорушення.

Одне із таких питань полягає у визначенні та правильному розумінні основного безпосереднього об'єкта досліджуваного складу кримінального правопорушення. Основний безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення складають суспільні відносини у сфері моральності саме у ставленні до тваринного світу. Паралельно визначено додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт злочину, який складають суспільні відносини у галузі охорони, відтворення і використання тваринного світу [2, с. 7]. У наведеному визначенні акцент робиться на тому, що основним об'єктом протиправного діяння жорстокого поводження з тваринами є моральність, в якій виступають ті суспільні відносини, що забезпечують дотримання системи етичних норм і правил поведінки.

Якщо взяти до уваги інші наукові положення, то Колодін Д. О. та Колодіна А. С. визначають, що основним безпосереднім об'єктом жорстокого поводження з тваринами є внутрішні установки людини в частині її гуманного ставлення до тварин як складової частини моральності – родового (видового) об'єкту кримінально-правової охорони, що належить до сфери належного [3 С. 78].

Взявши до уваги наукові тлумачення, бачимо, що у загальному розумінні об'єкт досліджуваного діяння виступає моральні засади суспільства в частині

ставлення до тваринного світу. Це є загальноприйняті принципи моральності у сфері поводження з тваринами. Щодо додаткового об'єкту встановлено, що це охорона тваринного світу. Якщо взяти до уваги ч. 2 статті 299 КК України, можна визначити, що додатковим об'єктом є психічне здоров'я та розвиток малолітніх та неповнолітніх осіб. Однак законодавцем не як не визначається, що, наприклад, додатковим об'єктом цього кримінального правопорушення може виступати життя та здоров'я тварини.

Предметом кримінального правопорушення є тварини, що належать до будь-яких хребетних, а також матеріали із закликами до жорстокого поводження із тваринами або їх нацьковування одна на одну чи на інших тварин [4]. Отже, аналізуючи диспозицію статті 299 КК України слід зазначити, що предметом кримінального правопорушення виступають лише хребетні тварини. Тобто чинний КК України не визначає кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з безхребетними тваринами.

За цих умов привертає увагу опис об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення передбаченого статтею 299 КК України. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується суспільно небезпечним діянням, що альтернативно може виражатись в одній з таких форм: жорстоке поводження з тваринами; порушення правил транспортування тварин; нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин; пропаганда, вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами; публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами; поширення матеріалів із закликами до жорстокого поводження із тваринами або їх нацьковування одна на одну чи на інших тварин [5, с. 55]. Таким чином, об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 299 КК України, полягає у вчиненні одного з таких діянь, що передбачені диспозицією цієї норми.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, який полягає у вчиненні перших з двох вказаних діянь (жорстоке поводження з тваринами та порушення правил транспортування тварин), є наслідки – тілесні ушкодження,

каліцтво чи загибель тварини [6, с. 10].

Склад кримінального правопорушення у цих зазначених формах є матеріальним. Він визнається закінченим з моменту настання будь-якого із зазначених наслідків. В інших визначених законом формах (нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин; пропаганда або публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами; поширення матеріалів із закликами до жорстокого поводження із тваринами або їх нацьковування одна на одну чи на інших тварин) склад є формальним. Він визнається закінченим з моменту вчинення будь-якого із зазначених діянь [7, с. 52]. Тож, склад кримінального правопорушення залежить від форми вчинення протиправного діяння.

Розкриваючи питання кримінально-правової характеристики за статтею 299 КК України, потрібно розглянути суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення. До суб'єктивних ознак будь-якого кримінального правопорушення, включаючи жорстоке поводження з тваринами, відносять його суб'єкт та суб'єктивну сторону.

Ще недавно, суб'єкт кримінального правопорушення був загальний, тобто особа, яка досягла 16-ти річного віку. Та у зв'язку зі змінами, які набрали чинності від 08.11.2021 року вік кримінальної відповідальності був знижений, тобто станом на сьогодні до відповідальності за статтею 299 КК України може бути притягнена особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 14-ти років [8, с. 49]. Так, ч. 2 статті 22 КК України визначає, що суб'єктом діяння за жорстоке поводження з тваринами є фізична, осудна особа, яка на момент вчинення кримінального діяння досягла 14-річного віку.

Надзвичайно важливе теоретичне й практичне значення щодо суб'єктивних ознак кримінального правопорушення є питання, що стосується суб'єктивної сторони. Питання про визначення форми вини у статті 299 КК України, характеризується прямим або непрямым умислом.

Наступним елементом суб'єктивної сторони складу діяння є мотив.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину у формі нацьковуванні тварин одна на одну чи на інших тварин є хуліганський або корисливий мотив (він визначений альтернативно). В інших формах злочину хуліганський або корисливий мотив є факультативною ознакою суб'єктивної сторони злочину [9, с. 52].

Аналізуючи питання мотиву, варто акцентувати увагу на меті вчинення жорстокого поводження з тваринами. Адже мета повністю залежить від мотиву вчинення даного діяння. Так, при хуліганських спонуканнях переслідується мета у вигляді прояву антигуманної та антиморальної поведінки особи до тварин, ігноруючи встановлені норми моралі в суспільстві; при корисливих спонуканнях – отримання матеріальної вигоди.

Окрім того спираючись на диспозицію статті, можна виділити кваліфікуючі ознаки жорстокого поводження з тваринами. Отже, ч. 2 статті 299 – вчинення кримінального правопорушення у присутності малолітнього або неповнолітнього, тобто особа, яка не досягла 14- або 18-річного віку.

І особливо кваліфікуючі ознаки: ч. 3 статті 299 – вчинення діяння з особливою жорстокістю або щодо двох і більше тварин, або повторно, або групою осіб, або вчинені активним способом, або насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті. Однак ця ознака має місце у випадку вчинення дій, передбачених частинами першою або другою цієї статті. Проявом жорстокого поводження з тваринами вчиненим з особливою жорстокістю судова практика визнає, наприклад, наступне протиправне діяння. З метою реалізації свого злочинного умислу, ОСОБА_3, взявши з собою будівельний молоток, направився до домоволодіння ОСОБА_7, що за адресою: АДРЕСА_2, де і перебувала собака породи Дратхаар, сірого кольору по кличці Берта, утримуючи в руці будівельний молоток, який попередньо взяв із собою, наніс ним ряд ударів по голові вищевказаної собаки, чим спричинив останній тілесні ушкодження, від яких остання загинула [10].

Останньою кваліфікуючою ознакою за ч. 4 статті 299 – вчинення діяння з метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, або збут чи

поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами. Однак також, ця кваліфікуюча ознака має місце у випадку вчинення дій, передбачених частинами першою або другою цієї статті.

Висновки. Аналізуючи вище сказане, можна зробити висновок про те, що для притягнення особи до кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами має бути наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 299 КК України. Критерієм оцінки складу кримінального правопорушення виступають об'єктивні та суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення. Слід акцентувати увагу, що одне з дискусійних питань є об'єкт кримінального правопорушення, склад якого передбачений в диспозиції статті 299 КК України є моральні засади суспільства в частині ставлення до тварин, галузь охорони чи психічне здоров'я та розвиток малолітніх та неповнолітніх осіб, а не захист життя та здоров'я тварини. Більше того, вважаємо за необхідне розрізняти жорстоке поводження з тваринами чи особливе жорстоке поводження з тваринами, адже виокремлення різновидів жорстокого поводження з тваринами сприяє правильному застосуванню статті 299 КК України на практиці та, відповідно, притягнення до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 1 січ. 2024 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.03.2024)
2. Головка І. А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 08. Київ, 2010. 21 с.
3. Колодін Д. О., Колодіна А. С. Жорстоке поводження з тваринами: кримінально-правовий аналіз. Право і суспільство. №4. 2023. С.76-82. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/4_2023/12.pdf (дата звернення: 15.03.2024)
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за

ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. і допов. К.: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

5. Як захистити тварин від жорстокого поводження: організаційні, кримінальні, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти (витяги). Автор. кол.: Цуцкірідзе М. С., Орлов Ю. В., Ященко А. М., Гайду С. В., Черевко К. О., Орлова Т. А., Строк І. А., Бурлака В. В., Абламська В. В., Романов М. Ю. С. 53-69. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4c4466dd-7bf4-4755-a67d-ccb193e2b1d2/content> (дата звернення: 15.03.2024)

6. Як захистити тварин від жорстокого поводження: організаційні, кримінальні, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: науково-методичні рекомендації для підрозділів Національної поліції України / Цуцкірідзе М. С., Орлов Ю. В., Орлова Т. А., Строк І. А. та ін. Х.: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2022. 72 с.

8. Ющик О. І. Жорстоке поводження з тваринами: кримінально-правовий аспект. *Приватне та публічне право*. №2. 2022. С.46-51

9. Ященко А. М. Жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України): склад злочину та заходи кримінально-правового регулювання. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2022. №2(27). С. 48-59. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/66776242-fcfa-4497-bdc1-cbd0ee120887/content> (дата звернення: 15.03.2024)

10. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 20 квітня 2023 року по справі № 161/2706/23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110364864> (дата звернення: 15.03.2024)

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Гуцул Максим Миколайович

Здобувач вищої освіти другого курсу

Факультет підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Кисельов Андрій Олександрович

Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

факультету підготовки фахівців для підрозділів

кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ кандидат юридичних наук,

доцент, майор поліції

Україна сьогодні стикається зі складною проблемою криміналізації різних аспектів соціально-економічних відносин. Нові форми злочинності, такі як екстремізм, тероризм і організована злочинність, ширяться і стають все більш загрозливими для суспільства. У цьому контексті діяльність кримінальної поліції потребує не лише адаптації, але й революційних змін.

Проблема неефективного використання ресурсів оперативно-розшукової діяльності набуває критичного значення через недосконалість підготовки окремих працівників та рутинність їх завдань. Це може призвести до втрати ініціативи, байдужості та бездіяльності серед особового складу [2].

Розв'язання цієї проблеми вимагає застосування новітніх підходів у протидії злочинності та розвитку нових навичок для більш ефективної роботи оперативників з отриманою інформацією. Це передбачає системний аналіз різноманітних даних, що стосуються оперативно-розшукової діяльності.

Ключову роль у цьому процесі відіграє кримінальний аналіз інформації, зібраної працівниками кримінальної поліції. Цей аналіз спрямований на виявлення та аналіз тенденцій злочинності, встановлення зв'язків між кримінальними правопорушеннями та правопорушниками, а також розробку

стратегій розслідування [6].

Департамент кримінального аналізу, створений у складі Національної поліції України, спрямовує зусилля на якісний та комплексний аналіз оперативної інформації. Він відповідає за попереднє вивчення цієї інформації, її обробку та передачу до відповідних структур для подальшого використання. Крім того, департамент займається розробкою стратегій та тактики боротьби зі злочинністю на основі аналізу тенденцій та прогнозування можливих ризиків [3].

Кримінальний аналіз є важливою складовою діяльності правоохоронних органів, спрямованою на систематичне вивчення та аналіз інформації про кримінальні правопорушення, їх зв'язки та осіб, що з ними пов'язані. Ця діяльність має на меті надати оперативним підрозділам кримінальної поліції необхідні дані для ефективного розслідування та притягнення правопорушників до відповідальності [1].

Утім, на сучасному етапі багатьом правоохоронним органам важко сформуванати ефективну систему аналітичних підрозділів, що базується на зборі та обробці інформації в єдиному інформаційному просторі. Це ускладнює співпрацю та обмін даними між різними підрозділами поліції, що перешкоджає повному використанню інформаційного потенціалу.

Важливо відзначити, що аналітична робота в кримінальній поліції є ключовим елементом для ефективного розкриття кримінальних правопорушень та запобігання правопорушенням. Аналіз інформації, що надходить до правоохоронних органів, дозволяє виявляти тенденції злочинності та передбачати можливі ризики [6].

Застосування кримінального аналізу сприяє оптимізації роботи оперативних та слідчих підрозділів, зменшує витрати часу на розслідування справ та підвищує ефективність їх діяльності. Це важливий крок у забезпеченні безпеки та правопорядку в суспільстві.

Особливості здійснення кримінального аналізу в діяльності підрозділів кримінальної поліції враховують комплексний підхід до вивчення та аналізу

інформації про кримінальні правопорушення та правопорушників [4].

Кисельова А. О. акцентує увагу на особливостях здійснення кримінального аналізу, зокрема тактичних, які мають бути враховані поліцейськими під час оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням [7-10].

Підрозділи кримінальної поліції здійснюють аналіз інформації з різних джерел та джерел, що базується на системному підході. Вони вивчають не лише окремі факти кримінальних правопорушень, але й їх зв'язки, тенденції та можливі наслідки.

Підрозділи кримінальної поліції співпрацюють із зовнішніми та внутрішніми органами для обміну інформацією. Це дозволяє отримувати більш повну картину злочинності та ефективніше реагувати на неї [3].

Підрозділи використовують сучасні аналітичні та інформаційні технології для обробки та аналізу великої кількості даних. Це допомагає виявляти приховані зв'язки та патерни в злочинності.

Працівники підрозділів кримінальної поліції проходять спеціальну підготовку з аналізу інформації та роботи з аналітичними інструментами. Це дозволяє їм ефективно використовувати отримані дані для запобігання злочинності та розкриття кримінальних правопорушень.

Підрозділи кримінальної поліції постійно вдосконалюють свої методи та підходи до аналізу інформації, враховуючи нові тенденції в злочинності та інновації в галузі правоохоронної діяльності [5].

Здійснення кримінального аналізу в діяльності підрозділів кримінальної поліції є складним та важливим процесом. Особливості цього аналізу включають системність та комплексність підходу, інтеграцію та обмін інформацією, використання сучасних технологій, професійну підготовку персоналу та постійне вдосконалення методів та підходів.

Важливо враховувати, що кримінальний аналіз відіграє ключову роль у запобіганні злочинності, розкритті кримінального правопорушення та забезпеченні правопорядку в суспільстві. Ефективність цього процесу залежить

від співпраці між різними підрозділами поліції, високого рівня професійної підготовки працівників та використання передових аналітичних інструментів.

Отже, розвиток і вдосконалення методів кримінального аналізу є важливим завданням для підрозділів кримінальної поліції, спрямованим на забезпечення безпеки та правопорядку в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 11 серп. 2022 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Д. І. Овсянюк, В. В. Корольчук]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022р. 333 с.
2. Дубченко В. В., А. О. Кисельов. Особливості запровадження кримінального аналізу в Україні. Сучасні аспекти економіки, обліку, фінансів і права 2021р. 103с.
3. Івженко К., А. Кисельов. Кримінальний аналіз у діяльності Національної поліції. Актуальні питання досудового розслідування: збірник матеріалів: 2021р. 82с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика : навчальний посібник. О. Є. Користін, Н. П. Свиридюк, О. М. Цільмак та ін.; МВС України; ДНДІ; ОДУВС. Одеса : РВВ ОДУВС, 2019р. 216 с.
6. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021р. 288 с.
7. Кисельов А. О. Особливості документування підрозділами кримінальної поліції злочинних дій, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортним засобом. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали. Всеукраїнської наук.-практ. конф. 19 жовт. 2018 р. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018.
8. Кисельов А. О. Тактика спілкування поліцейського з особами. The

Top Actual Researches in Modern Science : Proceedings of the IInd International Scientific and Practical Conference (Ajman, July 28-29, 2016, UAE). International Scientific and Practical Conference «World Science». № 8 (12). July 2016. P. 25-28.

9. Горелік Д. С., Кисельов А. О. Міжнародне співробітництво Національної поліції у сфері оперативно розшукової діяльності. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 19 жовтня 2018 р.): У 2-х ч. - Ч. 1. Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 139-141.

10. Kyselov A., Kovalevska O. An investigation of effective police communication. law enforcement roles requiring language skills. Methodological bases of studying the processes of general mental laws in human interaction with the environment. International Science Group. – Boston : Primedia eLounch, 2022. 194 p. Available at : DOI - 10.46299/ISG.2022.MONO.PSYCHOL.1/ Pp. 39-47.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДОКТРИНИ «ПІДНЯТОЇ КОРПОРАТИВНОЇ ЗАВІСИ» В УКРАЇНІ

Джуринський Віталій Олегович,
Магістрант
Навчально-науковий інститут права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

«Підняття корпоративної завіси» як доктрина походить від країн англо-саксонської правової системи та передбачає можливість зрівняння правосуб'єктності юридичної особи з правосуб'єктністю її учасників.

У законодавстві країн континентального права, до яких відносимо і Україну, усталеним є принцип самостійності юридичної особи, розуміння якої ґрунтується на теорії фікції за якою її майно і зобов'язання повністю є автономними від засновників. З огляду на це, серед вітчизняних науковців склалося неоднозначне ставлення до використання аналізованої доктрини українськими судами, адже з умови її широкого використання існує небезпека для основоположної конструкції юридичної особи. Разом з тим, вона виступає одним із способів захисту кредиторів від зловживань.

Так, статтю 96 Цивільного Кодексу України передбачено, що юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями; учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом [1].

Ряд українських вчених, серед яких І. В. Спасибо-Фатєєва [2], Р. А. Майданик [3], Ю. М. Жорнокуй [4], відстоюють застосування доктрини «зняття корпоративної вуалі» як таку, що може мати корегуючий ефект, що надасть можливість кредитору притягнути фактичного «власника» компанії до відповідальності.

Хоч термін «підняття корпоративної завіси» прямо не закріплений у нашому законодавстві, у практиці судів наявні випадки застосування доктрини,

яке відбувається зазвичай з посиланням на ряд визначних справ ЄСПЛ, проте це застосування є досить розрізненим. Розвиток цього інституту відбувається правовим позиціям Верховного Суду, які фактично близькі до створення нової норми.

Знаковою в цьому контексті можна зазначити постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22 квітня 2021 року [5]. У цій постанові Суд визначив, що метою інституту субсидіарної відповідальності осіб винних у доведенні до банкрутства боржника є створення для кредиторів в межах справи про банкрутство додаткових гарантій захисту їх прав та законних інтересів та недопущення використання юридичної особи як інструменту безпідставного збагачення за чужий рахунок, відтак забезпечення стабільності функціонування ринку та фінансової дисципліни.

Юридичним механізмом досягнення наведеної мети є притягнення винних осіб у доведенні боржника до банкрутства, які використовували таку особу як прикриття («вуаль») для досягнення своїх цілей (отримання доходів, матеріальної вигоди, зокрема через зловживання правом тощо), до додаткової (субсидіарної) відповідальності і стягнення на користь кредиторів непогашених у ліквідаційній процедурі кредиторських вимог.

В окремій думці суддів Великої Палати Верховного Суду Воробйової І. А. та Ступак О. В. щодо ухвали Великої Палати Верховного Суду у справі за позовом про застосування наслідків недійсності договору, визнання відсутніми прав та обов'язків за договором зазначено, що захист прав та законних інтересів юридичних осіб її засновниками (учасниками) все ж можливий завдяки доктрині «зняття корпоративної вуалі», за допомогою пред'явлення похідного (непрямого) позову особою (учасником юридичної особи), яка не є безпосереднім учасником спірних цивільних правовідносин [6].

Європейський Суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) зазначає, що в окремих випадках засновник юридичної особи може звертатися до суду з позовами про захист прав та інтересів заснованої ним юридичної особи, що є підтвердженням застосування щодо юридичних осіб теорії «проникнення під корпоративну

вуаль» (рішення ЄСПЛ від 24 жовтня 1995 року в справі «Agrotexim and Others v. Greece» (заяви № 14807/89).

Подібний доктринальний підхід про можливість зняття корпоративної вуалі застосований Верховним Судом, зокрема, у постанові колегії суддів Касаційного господарського суду від 01 липня 2020 року у справі №910/15925/18.

Існування у судовій практиці Верховного Суду різних форм участі в процесі засновників (учасників) юридичної особи не сприяє правовій визначеності і передбачуваності в застосуванні судами єдиних підстав і форм захисту засновником (учасником) прав і інтересів юридичної особи, а відтак ускладнює повноцінну реалізацію в Україні доктрини «зняття корпоративної вуалі».

Для ефективного використання зазначеної доктрини її потрібно закріпити на законодавчому рівні, що дозволить уніфікувати судову практику та підтримувати належний рівень правової визначеності. У різних країнах існують свої власні механізми. За словами В. М. Махінчука, «загальним для більшості країн є твердження про те, що якщо особи, які мають можливість контролювати, визначати дії юридичної особи, недобросовісно та нерозумно діють в інтересах такої юридичної особи, то вони мають відповідати за збитки, нанесені юридичній особі своїми незаконними діями або бездіяльністю» [7].

У будь-якому разі можна виділити основні критерії можливості підняття корпоративної завіси. До них можна віднести виключність та судовий порядок використання цього механізму, обов'язок позивача довести необхідність її підняття. Крім того, дуже необхідним аспектом є надання суду ефективних способів перевірки близькості юридичних осіб, а також встановлення вини та причиново-наслідкового зв'язку у випадку доведення юридичної особи до неплатоспроможності.

Також важливо мати на увазі, що субсидіарна відповідальність є самостійним видом цивільно-правової відповідальності, який покладається на засновників, учасників, акціонерів, та за своєю природою є відповідальністю за

зловживання суб'єктивними цивільними правами, які завдали шкоди кредиторам, і для її застосування необхідно встановлення усіх елементів складу господарського правопорушення.

Отже, доктрина «піднятої корпоративної завіси» - це позитивний інструмент збалансування принципу «відокремленості юридичної особи», що дозволяє уникнути зловживань і таким чином зберігати нормальний стан правовідносин. Впровадження його в законодавство вимагає системного підходу, який би врахував інтереси юридичних осіб та кредиторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. І. В. Спасибо-Фатєєва. Доктринальне тлумачення. Вісник Академії правових наук України. 2005. № 1 (40). С. 14-25.
3. Р. А. Розвиток приватного права України: монографія. 2016. 226 с.
4. Ю. М. Жорнокуй. Доктрина «Проникнення за корпоративну вуаль»: світовий досвід та сучасні реалії українського правозастосування. Форум Права. 2016. № 4. С. 127-132.
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22.04.2021 № 97451198. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97451198>.
6. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду Воробйової І. А. та Ступак О. В. щодо ухвали Великої Палати Верховного Суду від 29 лютого 2024 року № 118036831. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118036831>.
7. В. М. Махінчук. Зарубіжний досвід застосування доктрини «зняття корпоративної вуалі» (piercing the corporate veil). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1151. Серія «Право». 2015. № 19. С. 89-93.

ПРОФІЛЮВАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ МЕТОД ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ ПРАВОПОРУШНИКА

Зубкевич Марта Сергіївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю (081) Право,
Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Вступ. Останні кілька десятиліть триває безперервний процес розробки такого інструменту розслідування як кримінальне профілювання. Данна концепція аналізу поведінкових особливостей активно використовується правоохоронними органами і стала об'єктом багатьох наукових досліджень. Проте, окрім своєї початкової концепції як методики, яка спрямована на ідентифікацію правопорушника за певними характеристиками, кримінальне профілювання охоплює інші аналітичні заходи – мотиваційні фактори, географічна закономірність, повторюваність кримінальних правопорушень і цей список постійно поповнюється.

Ціль роботи. Профілювання правопорушника включає у себе аналіз різних аспектів – особистість, психологічні риси, соціальний статус, особливо ознаки вчинення правопорушення, типові знаряддя та різні специфічні деталі.

Матеріали та методи. Існують різні методики профілювання, включаючи:

- географічне профілювання; (метод аналізу, обґрунтований на географічних даних та закономірностях, які були наявні у розташуванні кримінально-протиправних подій. Дієвість географічного профілювання ґрунтується на тому, що для реалізації протиправного задуму у вигляді чергового скоєння правопорушення особа вирушає до місця кримінального

правопорушення зі своєї привичної точки дислокації у пошуку підходящої жертви, та вчиняє кримінальне правопорушення там, де її знаходить. Завдяки цьому вдається зробити прогнозування майбутніх правопорушень на основі географічних закономірностей) [1].

- поведінковий аналіз; (вивчення поведінки на основі дій, образу життя, вчинків, реакцій. Це дає зрозуміти певну мотивацію та психологічні риси на основі поведінки)

- психологічне профілювання. (процес, метою якого є визначення особливостей конкретної особистості шляхом спостережень за нею або за рахунок досліджень звітів про її дії) [2].

Кожен з цих підходів має свої особливості та обмеження, але разом вони створюють комплексний підхід до аналізу кримінальної протиправності. Сам метод профілювання використовується у різних сферах кримінального розслідування – серійні злочини, нерозкриті та складні кримінальні справи. Може служити додатковим інструментом для правоохоронних органів у пошуку та ідентифікації правопорушників чи передбаченні дій і формуванні стратегій. Найвідомішим американським кримінальним профайлером вважається Джон Дуглас – працівник ФБР, котрий значно вплинув на розвиток методів профілювання. Він один із перших використовував психологічний профілінг для аналізу та ідентифікації серійних вбивць та інших злочинців на основі їхньої діяльності. Завдяки своїм методам успішно визначав типологію особистості злочинця, їх мотиви, слабкі місця, демографічні особливості. Розслідування злочинів Теда Банді (один із найвідоміших серійних вбивць в історії криміналістики) відіграло велику роль у розвитку методів кримінального профілювання. Дж. Дуглас застосував досвід і знання із попередніх досліджень для аналізу поведінки, мотивів та методів дій Теда Банді. Розробив докладний психологічний портрет, враховуючи особистісні риси, способи вчинення вбивств та мотивації даного вбивці. Це неабияк допомогло правоохоронним органам зрозуміти мислення і логіку прогнозування наступних дій Теда Банді, Джеффри Даумера, Джона Вейна Гейсі, О. Дж. Сімпсона, Тімота Маквея. У всіх

цих справах профайлери відіграли ключову роль у розслідуванні та судовому процесі за допомогою консультацій і рекомендацій щодо психологічного портрета вбивць та досягненню справедливого вироку [3].

Результати та обговорення. Можна виділити декілька ключових аспектів профілювання особи-правопорушника, а саме: *психологічні характеристики* (емоційний стан, особливість характеру), *Modus Operandi* (стиль і метод вчинення правопорушення особою), мотиви (чому і що спонукало), *географічна закономірність* (місцезнаходження і пересування, маршрут), *характеристика жертв* (спільні риси, соціальна група) та *професійні навички* (використання певних професійних знань, аби звузити коло пошуку особи чи її приналежність до певної професії).

Висновок. Не зважаючи на усе, профайлінг може бути корисним інструментом для розслідування та розгляду кримінальних справ, проте його використання потребує обґрунтованості, достовірності та врахування вимог правової системи. Профайлінг повинен будуватись на об'єктивних даних та методах, що мають наукове підґрунтя. Точність і достовірність мають бути достатніми, аби вважатись доказами у суді і лиш за умови, що це не суперечить закону та правилам пропуску доказів, а значимість дорівнює вимогам справедливості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Rossmo D. K., Velarde L. Geographic profiling analysis: Principles, methods, and applications. S. Chainey & S. Tompson (Eds.). Crime mapping case studies: Practice and research, 2008.
2. R. Lambiotte and M. Kosinski, 'Tracking the Digital Footprints of Personality', Proceedings of the IEEE 102, no. 12 (December 2014): 1934–39, <https://doi.org/10.1109/JPROC.2014.2359054> (Дата звернення: 21.03.2024)
3. Джон Дуглас, Марк Олшейкер. Вбивця сидить навпроти: як у ФБР викривають серійних вбивць та маніяків: Видавництво Кнугу klubas, Клаунас, Литва – 232 с, 2016 р.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Карпець Тетяна Іванівна

здобувачка вищої освіти

курсантка 3-го курсу

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Вступ. Згідно главі 11 розділу 3 Цивільно процесуального кодексу (далі-ЦПК) містить в собі роз'яснення одного із інститутів цивільного судочинства під назвою інститут заочного розгляду справи. Заочний розгляд справи – це особливий порядок розгляду та вирішення цивільної справи за відсутності відповідача, який був належним чином повідомлений про час та місце судового засідання.

Результати та обговорення. Інститут заочного рішення спрямований, як на розширення диспозитивних засад в цивільному процесі, так і на запобігання можливостей зловживання процесуальними правами й установлення відповідальності за дані зловживання. Тому запровадження заочного провадження в ЦПК України має в собі певні недоліки, які й можуть порушувати законні права та інтереси однієї або обох сторін [1].

Потрібно зазначити, що в результаті заочного розгляду справи буде винесення заочного судового рішення. Особливістю даного рішення є його специфічний (спрощений) порядок, який характеризується тим, що може здійснюватися за відсутності на судовому розгляді сторін та певних учасників, тому, суб'єктом виступатиме суд, який розгляде справу по суді та ухвалить заочне рішення [2].

Досліджуючи данний напрям дослідження, ми можемо виокремити

наступні проблемі аспекти застосування заочного розгляду справи у цивільному судочинстві, наприклад:

1. Порушення принципу змагальності сторін. Даний аспект впливає с того, що відповідачу не має можливості особисто брати участь у судовому процесі, надавати свої пояснення та докази. В результаті чого, це може призвести до ухвалення неправосудного рішення.

2. Ризик недобросовісного використання заочного провадження. Позивач може зловживати своїми правами, подаючи необґрунтовані позовні вимоги, знаючи, що відповідач не з'явиться в суд. Це може призвести до несправедливого позбавлення відповідача його прав.

3. Недоліки у повідомленні відповідача. Не завжди вдається належним чином повідомити відповідача про дату, час і місце судового засідання, що призведе до скасування заочного рішення та затягування судового процесу.

4. Складність у збиранні та дослідженні доказів. Суд досліджує докази без участі відповідача, призводить до неповного та неточного встановлення обставин справи. В свою чергу ускладнює перегляд заочного рішення.

5. Недосконалість законодавства. Деякі положення ЦПК України, що регулюють заочний розгляд справ, потребують доопрацювання. Це створює прогалини в правовому регулюванні та може призвести до суперечливої практики судів.

6. Психологічний аспект. Відповідач, який не брав участі у судовому процесі, може відчувати себе несправедливо позбавленим права на захист, та підштовхне до формування негативного ставлення до суду, судової системи, втрачення довіри до суду.

Висновок. Враховуючи вище зазначине, можемо дійти висновку, що заочне провадження є особливим порядком розгляду та вирішення цивільної справи за відсутності відповідача, належним чином повідомленого про час та місце судового розгляду і від якого не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності або якщо повідомлені ним причини неявки визнані неповажними, позивач не заперечує проти такого вирішення справи та суд

може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів [3].

Заочний розгляд справ може бути ефективним інструментом для швидкого та справедливого вирішення цивільних спорів. Проте важливо усунути проблемні аспекти цього процесу, щоб гарантувати захист прав та законних інтересів усіх учасників судового процесу.

Також можемо запропонувати деякі заходи, щодо вирішення проблемних аспектів, таких як, наприклад: чітке визначення умов та порядок заочного розгляду справ та встановлення додаткових гарантій для захисту прав відповідача; забезпечити правильне застосування норм ЦПК України, що регулюють заочний розгляд справ, та мінімізує ризик ухвалення неправосудних рішень; розширити інформаційну кампанію, що в свою чергу роз'яснюватиме учасникам судового процесу суть та особливості заочного розгляду справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрієвська Л. О., Крупіцька А. В., Скляр Д. О. Заочний розгляд справи, його значення та місце в цивільному процесі. Правова позиція. 2019. № 4(25). С. 211–217

2. Солончук І. В., Полякова І. В., Інститут заочного судового розгляду цивільної справи: значення та недоліки. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2021 - 2021 - С. 56-59

3. Електроний ресурс - Судова влада України URL: <https://nz.cn.court.gov.ua/sud2515/gromadyanam/infokorisne/1007101/> (Дата звернення: 25.03.2024)

ДЕРЖАВНА ЗРАДА У ВОЄННИЙ СТАН

Ковальова Світлана Сергіївна

к.ю.н., доцент

Ковальок Анастасія Олександрівна

Студентка

Національного університету

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Питання державної зради в умовах воєнного стану є дуже складним і важливим, оскільки стосується національної безпеки та суверенітету. Воно безпосередньо пов'язане з нормативно-правовою базою, зокрема законами, що регулюють порядок введення воєнного стану та відповідальність за дії, які вважаються державною зрадою. Що стосується воєнного стану, то відповідні поняття насамперед належать до понятійного апарату Конституції та теорії держави і права а також можуть бути віднесені до понятійного апарату права. Наприклад, щодо умов воєнного стану Конституція України Закон України від 2 травня 2014 року, зі змінами та доповненнями, "Про правовий режим воєнного стану"(статті 64, 83, 85 та ін.). Закон України від 2 травня 2014 року, зі змінами (статті 1, 5); Закон України від 17 травня 2014 року, зі змінами (Про правовий режим воєнного стану (зі змінами від 17 травня 2014 року) (статті 1 і 17). Воєнний стан - це режим, який оголошується, коли безпека держави перебуває під загрозою або існує загроза зовнішньої агресії. У більшості країн законодавство чітко визначає права та обов'язки громадян під час воєнного стану. Такі правила зазвичай включають обмеження особистих свобод, контроль над ЗМІ, можливу цензуру та інші заходи, спрямовані на забезпечення національної безпеки. Це визначення міститься в статті 1 Закону "Про правовий режим воєнного стану". [1] Згідно з статтею 111 Кримінального кодексу України державна зрада- умисне діяння громадянина України, спрямоване на завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи

інформаційній безпеці України. Допомога іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам, які перейшли на бік ворожої держави під час збройного конфлікту, шпигунська або підривна діяльність проти України. [2]

Мета роботи. / Aim. Цілі дослідження залежать від контексту та обсягу дослідження. Однак, основні завдання полягають у наступному. Аналіз законодавства: вивчення нормативно-правової бази, що регулює запровадження воєнного стану та визначає відповідальність за державну зраду в цьому контексті. Мета- визначити, які конкретні дії є державною зрадою, які санкції передбачені законодавством і як вони застосовуються. Практичний аналіз: розгляд випадків державної зради в умовах воєнного стану, її наслідки та впливу на національну безпеку. Вивчення механізмів запобігання: Аналіз заходів, які можна вжити для запобігання державній зраді в умовах воєнного стану. Це включає вдосконалення правової системи, посилення нагляду та підзвітності, а також підвищення рівня обізнаності населення. Сприяння формуванню поінформованого громадянина: Поширення інформації про поняття та наслідки державної зради в умовах воєнного стану. Тому завданням роботи над цією темою є розкриття поняття державної зради в умовах воєнного стану, її правового статусу, наслідків та методів запобігання, а також стимулювання формування свідомого ставлення громадян до цього явища.

Матеріали та методи./Materials and methods. У багатьох країнах за державну зраду у воєнний стан передбачені суворі покарання, включаючи позбавлення волі або навіть смертну кару. Законодавство чітко визначає критерії та процедури встановлення винності у таких справах, а також права обвинуваченого на справедливий судовий процес. Згідно чинного законодавства, а саме Кримінального кодексу Державна зрада передбачає позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Як видно з положень частини 1 статті 111 Основного Закону України, об'єктивні ознаки державної зради можуть проявлятися у таких формах 1) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; 2) шпигунство;

3) Надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України
Надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Із суб'єктивної сторони державна зрада характеризується прямим умислом. Обов'язковою ознакою державної зради є мета - заподіяння шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. За статтю "державна зрада" злочини, вчинені в умовах воєнного стану, караються позбавленням волі на строк до 15 років або довічним ув'язненням. Загалом, 15 років і довічне ув'язнення- це дуже великі терміни, які можуть змінити людину. Довічне ув'язнення є максимальним покаранням для осіб, обвинувачених в особливо тяжких злочинах: За перші шість років застосування статті 111 Кримінального кодексу з 2014 року кількість справ за цією статтю сягнула 450, третина з яких була передана до суду. Фігуранти цих справ перебувають у розшуку. Іноді цю статтю застосовують неправильно, наприклад, у випадках, коли полонених українських військовослужбовців звинувачують у державній зраді. Це свідчить про те, що слідчим і прокурорам дуже складно встановити всі факти в сукупності і довести факт вчинення злочину. [3]

Результати та обговорення./Results and discussion. У частині 1 статті 111 Кримінального кодексу України перераховані різні способи вчинення злочинів. Існує декілька способів вчинення злочинних дій, кожен з яких є самостійним актом умислу. Зокрема, законодавець визначає три самостійні способи. Пособництво ворогу в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. Надання допомоги ворогу в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство на користь іноземної держави. Надання інформації іноземним організаціям або їхнім представникам, які проводять підривну діяльність проти України. Ворог- це військовий супротивник. Ворог може бути зовнішнім (іноземні держави, організації державні угруповання) та внутрішній (незаконні військові організації, сепаратистські сили тощо). При цьому кожне поняття "ворог" розглядається окремо. Ворогом може бути

держава, політичний супротивник, фізична особа або окрема особа. Однак, як видається, зрада стосується як зовнішніх, так і внутрішніх ворогів. Така позиція очевидна з аналізу чинного законодавства. Законодавчі зміни: 15 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 7116, який посилює відповідальність за злочини державної зради та диверсії в умовах воєнного стану. Максимальне покарання за ці злочини - довічне позбавлення волі з конфіскацією майна. До Кримінального кодексу України додано в частину 1 статті 111, яка передбачає покарання за надання допомоги іноземній державі, міжнародній організації або їхнім представникам, які здійснюють збройну агресію проти України. Наслідком цих змін стало збільшення кількості справ про державну зраду. Посилення покарання для засуджених за ці злочини. Створення прецеденту для майбутніх справ. Важливо підкреслити визначення державної зради залишається складним питанням і потребує ретельного розгляду в кожному конкретному випадку. Існує ризик, що новий закон буде застосовуватися несправедливо і призведе до порушень прав людини. При розслідуванні та судовому переслідуванні справ про державну зраду необхідно дотримуватися принципу верховенства права та презумпції невинуватості. Питання державної зради під час воєнного стану є суперечливим. З одного боку, важливо, щоб ті, хто завдає шкоди державі у воєнний час, були суворо покарані. З іншого боку, є ризик, що ті, хто не є зрадниками, можуть бути несправедливо притягнуті до відповідальності. Важливо провести збалансовану і справедливую дискусію з цього питання, щоб досягти балансу між забезпеченням національної безпеки і поваги до прав людини. [4]

Висновки./Conclusions. Завдяки вищезгаданому можна зробити висновки, що в умовах воєнного стану державна зрада становить серйозну загрозу національній безпеці і може призвести до людських жертв та значних втрат військових і економічних ресурсів. Чітке визначення державної зради в законодавстві та ефективні судові процедури для переслідування і покарання винних мають важливе значення для підтримання національної стабільності та інтеграції. Потреба у підзвітності та покаранні. Особи, які вчиняють державну

зраду в умовах воєнного стану, повинні бути притягнуті до відповідальності і належним чином покарані, щоб запобігти подібним діям у майбутньому і утримати інших від вчинення подібних злочинів. Необхідність системи контролю та нагляду: важливо мати ефективні механізми контролю та нагляду за діяльністю державних установ, військових і громадян в умовах воєнного стану та запобігання можливій державній зраді. Співпраця та підтримка національної спільноти: для забезпечення миру та безпеки для всіх громадян важливо, щоб усі верстви суспільства співпрацювали з урядом та підтримували його зусилля у виявленні та боротьбі з державною зрадою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.04.2024).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.04.2024).
3. Довічне за держзраду та воєнні злочини: чи можливе пом'якшення вироку? – Українська Гельсінська спілка з прав людини. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/dovichne-za-derzhzradu-ta-voienni-zlochyny-chy-mozhlyve-pom-iakshennia-vyroku/> (дата звернення: 24.04.2024).
4. Кончук Н. Кримінальна відповідальність за державну зраду. Львів, 2019. 218 с.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

Ковач Ігор Миколайович

Аспірант кафедри права та загально правових дисциплін,
Інститут права та суспільних відносин,
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини
«Україна», м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6436-6704>

Вступ. В епоху цифрових технологій і швидкого розвитку інформаційного простору, забезпечення громадян доступом до інформації і забезпечення безпеки держави стає надзвичайно важливим завданням. Проте, у воєнний період ці завдання набувають нових рівнів складності через ризики та загрози, що виникають у зв'язку з воєнним станом. Правове регулювання доступу до інформаційних сервісів у воєнний час являється актуальною проблемою, оскільки це стосується прав громадян на інформацію, а також національної безпеки. Даний аспект стає передумовою для забезпечення рівноваги між інтересами суспільства та потребами держави у воєнний період. Однак саме тут постає питання: як забезпечити безпеку інформаційного простору в умовах воєнного стану, не обмежуючи при цьому фундаментальні права та свободи громадян. Військовий конфлікт, будь-якої форми чи масштабу, створює надзвичайно складну обстановку, де необхідно забезпечити безпеку держави та її громадян, зберігаючи при цьому демократичні цінності та права людини. У цьому контексті регулювання доступу до інформаційних сервісів стає важливою складовою стратегії забезпечення національної безпеки. Проте, також виникає ряд складних питань, пов'язаних з гарантуванням свободи слова, приватності та права на інформацію.

Мета роботи. Мета роботи полягає у висвітленні правових аспектів регулювання доступу до інформаційних сервісів під час воєнного стану з акцентом на аналіз проблем та викликів, які виникають у цьому контексті.

Розгляд значення забезпечення національної безпеки та захисту прав і свобод громадян у цей період, а також аналіз можливих шляхів збалансування цих інтересів для забезпечення стабільності та демократичних цінностей у воєнний час.

Матеріали та методи. Однією з ключових проблем у регулюванні доступу до інформаційних сервісів у воєнний період є збалансування між потребами національної безпеки та захистом прав та свобод громадян. Національна безпека часто вимагає обмежень доступу до певних видів інформації з метою запобігання розголошенню державних та військових таємниць, а також забезпечення ефективної воєнної діяльності. Однак, при цьому необхідно враховувати, що надмірні обмеження доступу можуть призвести до порушення основних прав та свобод громадян, таких як право на інформацію та свободу слова.

Також актуальною проблемою є питання ефективності та прозорості механізмів регулювання доступу до інформації у воєнний період. У разі введення обмежень, важливо, щоб процес прийняття таких рішень був чітким та прозорим, аби уникнути можливості зловживання або прояву дискримінації. Також, необхідно враховувати, що деякі обмеження можуть мати негативний вплив на роботу ЗМІ та журналістів, які грають важливу роль у забезпеченні громадського контролю та інформаційної прозорості.

Крім того, важливою проблемою є забезпечення доступу до необхідної інформації для громадськості та громадських організацій, які можуть виконувати важливу роль у моніторингу дій влади та захисті прав громадян у воєнний період. Обмеження доступу до інформації може ускладнити їхню діяльність та призвести до зменшення громадського контролю та прозорості.

Таким чином, проблеми регулювання доступу до інформаційних сервісів у воєнний час включають в себе збалансування між потребами національної безпеки та захистом прав та свобод громадян, питання ефективності та прозорості механізмів регулювання, а також забезпечення доступу до інформації для громадськості та громадських організацій.

Обмеження доступу до інформації може порушувати права громадян на свободу слова, доступ до інформації та приватність. Зокрема, це може включати цензуру, перешкоди у роботі незалежних ЗМІ та обмеження доступу до інтернет-ресурсів.

Додатковою проблемою є виникнення потенційних викликів у зв'язку з технологічним розвитком та поширенням інформаційних технологій. У воєнний період зростає ймовірність кібер-атак, дезінформації та інформаційного втручання з боку несанкціонованих суб'єктів. Це створює складні завдання для забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформаційних систем.

Додатково, важливо враховувати глобальний характер інформаційних сервісів у воєнний час. Інтернет і соціальні мережі стають основними джерелами інформації для громадян у період кризи. Тому обмеження доступу до цих сервісів може викликати не лише реакцію на внутрішньому рівні, але і міжнародне обурення, що може погіршити політичну та дипломатичну ситуацію

Також слід зазначити, що важливим аспектом є збір та обробка персональних даних у воєнний час. У контексті зростаючих загроз кібер-безпеці, необхідно забезпечити захист особистої інформації громадян від можливих порушень та зловживань з боку владних та невлadних суб'єктів.

У воєнний час захист персональних даних стає особливо актуальним і важливим завданням через збільшену загрозу кібератак та інших форм кібер-агресії. Збройні конфлікти можуть стати катастрофічними для приватності громадян, оскільки вони створюють сприятливі умови для порушення та зловживання персональною інформацією.

Під час воєнного стану, влада часто має тенденцію розширювати свої повноваження щодо збору та обробки персональних даних громадян з метою забезпечення національної безпеки. Однак, це може призвести до виникнення серйозних порушень приватності, а також може бути використане для політичної репресії та дискримінації.

З метою захисту персональних даних у воєнний час, необхідно впроваджувати та дотримуватися високих стандартів кібер-безпеки. Це включає в себе широке використання шифрування даних, захист мережевої інфраструктури від кібератак, а також ретельний контроль за доступом до конфіденційної інформації. Додатково, важливою є роль міжнародного співробітництва у сфері захисту персональних даних у воєнний період. Розвинуті країни можуть надавати підтримку та допомогу країнам, що перебувають у конфлікті, у питаннях кібер-безпеки та захисту даних. Також, важливо розробляти та впроваджувати міжнародні нормативні акти, які б забезпечували захист персональних даних у воєнний час та регулювали поведінку держав у цьому контексті.

Узагальнюючи, безпека персональних даних у воєнний час вимагає комплексного підходу та співпраці міжнародної спільноти. Забезпечення конфіденційності та цілісності особистої інформації є ключовим аспектом забезпечення прав та свобод громадян у воєнний період.

Слід також зазначити виклики які виникають при регулювання доступу до інформаційних сервісів у воєнний час. Один із найбільших викликів у регулюванні доступу до інформаційних сервісів у воєнний час полягає в забезпеченні ефективності заходів безпеки без порушення основних прав і свобод громадян. Для досягнення цієї мети необхідно розробляти та впроваджувати високотехнологічні системи моніторингу та захисту, які б забезпечували максимальний рівень безпеки при мінімальному втручанні у приватне життя громадян. Ще одним актуальним викликом є необхідність розвитку міжнародного співробітництва у сфері регулювання доступу до інформаційних сервісів у воєнний час. Оскільки більшість інформаційних сервісів має міжнародний характер, важливо розробляти спільні стандарти та механізми співпраці для забезпечення інформаційної безпеки та захисту прав громадян на міжнародному рівні. Також важливим викликом у регулюванні доступу до інформаційних сервісів у воєнний час є необхідність боротьби з дезінформацією та інформаційними втручаннями. Воєнний конфлікт створює

сприятливі умови для поширення фейків, маніпуляцій і зловживань інформацією, які можуть впливати на суспільну думку, дестабілізувати ситуацію в країні та підірвати довіру до влади. Ефективна боротьба з цими загрозами вимагає розвитку механізмів перевірки достовірності інформації, підвищення медіа грамотності серед населення та ефективного співробітництва між урядовими та незалежними медіаорганізаціями. Також, необхідно розробляти та впроваджувати стратегії протидії кіберпропаганді та зміцнювати міжнародне співробітництво для забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного конфлікту.

Результати та обговорення. Враховуючи всі вищезазначені аспекти, важливо розробляти та впроваджувати комплексні стратегії регулювання доступу до інформаційних сервісів у воєнний час, які б забезпечували належний рівень захисту національної безпеки, захист прав громадян та збереження принципів демократії та прозорості.

Висновки. Регулювання доступу до інформаційних сервісів у воєнний час є складною та надзвичайно важливою задачею, яка потребує уважного уваги з боку законодавців, правозахисних організацій та міжнародних спільнот. На фоні зростаючих загроз кібер-безпеці, дезінформації та кібератак, забезпечення безпеки інформаційних систем та захисту персональних даних стає ключовим завданням у воєнний період. Проте, необхідно пам'ятати про важливість збалансованого підходу, який би враховував не лише потреби національної безпеки, а й захист прав та свобод громадян. Забезпечення доступу до інформації та збереження принципів прозорості і демократії є важливими складовими стабільного суспільства, навіть у складних умовах воєнного конфлікту. Крім того, міжнародне співробітництво у сфері кібер-безпеки та захисту персональних даних набуває особливого значення. Лише через спільні зусилля держав та міжнародних організацій можна забезпечити ефективний захист інформаційних ресурсів та приватності громадян у воєнний період.

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЗАСАДАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНЬ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ (ОСББ)

Колпаков Андрій Валерійович,
аспірант; Науково-дослідний інститут
публічного права; м. Київ, Україна

Вступ. Представлене дослідження є іманентною частиною дискурсу щодо ролі принципу верховенства права в засадах функціонування структур самоорганізації населення за місцем проживання. З огляду на зазначене, здійснено аналіз особливостей правового регулювання організації та діяльності об'єднань співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ). В результаті доведено, що функціонування зазначених об'єднань базується на системі принципів, серед яких домінуючу роль відіграє принцип верховенства права.

Мета роботи. Метою дослідження є отримання нових знань щодо змісту і ролі принципу верховенства права щодо регулюванні правовідносин на просторі функціонування об'єднань власників жилих та нежилих приміщень багатоквартирного будинку.

Матеріали та методи. Методологія дослідження базується на інтерпретації теоретичних здобутків в сфері основоположних засад регулювання суспільних відносин, зокрема на порівняльній характеристиці концептів "суб'єктивне право" і "законні інтереси" та їх кореляцій з принципом верховенства права.

Результати та обговорення. Питання про верховенство права у площині функціонування ОСББ актуалізовано відсутністю у профільному законі [1] нормативного закріплення принципів організації чи діяльності цих об'єднань. Відповідно і термін "верховенство права" (у будь якому вимірі) у його тексті не зустрічається.

Заради коректності нашого дослідження зазначимо, що преамбула закону анонсує нормативне регулювання правових та організаційних **засад** створення,

функціонування, реорганізації та ліквідації об'єднань власників жилих та нежилих приміщень багатоквартирного будинку, захисту їхніх прав та виконання обов'язків щодо спільного утримання багатоквартирного будинку. Синонімом слова "засада" український словник синонімів (<https://synonimy.info>) називає "принцип".

З цього випливає можливість припустити, що законодавець орієнтувався на можливість при необхідності інтерпретувати засади як принципи. Однак, нагадаємо що у інших випадках обидва поняття застосовуються конкретно і безапеляційно. Наприклад, Закон України "Про місцеві державні адміністрації" (Відомості Верховної Ради України, 1999, № 20-21, ст.190) використовує терміни "принцип" і "засади" у одній нормативній конструкції (Стаття 3. Принципи діяльності місцевих державних адміністрацій. Місцеві державні адміністрації діють на засадах ... верховенства права, законності ...)

З огляду на те, що принципи відносяться до категорій які "цементують" правові інституції шляхом забезпечення однакового розуміння: а) відповідних теоретичних положень і б) практики застосування нормативних приписів, вважаємо за необхідне здійснити їх детермінацію на просторі ОСББ, починаючи з верховенства права.

Передуючи безпосередній аналіз законодавства, зазначимо що верховенство права органічно пов'язане з принципами правової визначеності і законності. Фактично вони формують триєдине ядро основоположних засад юридичних смислів. У правозастосуванні верховенство права, правова визначеність і законність присутні системною єдністю. Їх виокремлення із системи відбувається у площині наукових досліджень з метою оновлення знань про відповідні юридичні феномени, категорії, концепти та поняття.

Також вважаємо за доречне зупинитися на розумінні феномену принцип, якого ми дотримуємось у цій роботі. В одному з останніх підручників з адміністративного права [2, с. 120] зазначено, що поняття "принцип" знаходиться у прямій кореляції з поняттям **пізнані закономірності** буття відповідних юридичних концептів, що відповідають потребам людини і

суспільства, або **позитивні закономірності**. Такі закономірності (позитивні) закріплюються у правовій реальності різними юридичними засобами, зокрема нормами позитивного права. Звідси випливає, що *принципи права це пізнані наукою і практикою та охарактеризовані (зафіксовані, закріплені) у відповідних поняттях і нормах, або узагальненнях чинних у державі юридичних правил, позитивні закономірності*. Таке розуміння принципів є актуальним для сфери функціонування ОСББ.

Аналіз норм Закону України "Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку" ad hoc до положень, які підпадають під ознаки принципів, зокрема принципу верховенства права, показує наступне.

Закріплення у законі вимог "не допускати порушення **законних прав та інтересів** інших співвласників" (ст. 15), "робити співвласникам попередження про порушення ними статутних або інших **законних вимог** і вимагати їх дотримання", "представляти **інтереси** співвласників" (ст. ст. 1, 16, 23, 27), "забезпечувати дотримання **інтересів** усіх співвласників при встановленні умов і порядку володіння, користування і розпорядження спільною власністю, розподілі між співвласниками витрат на експлуатацію та ремонт спільного майна" (ст. 18) та інших, є опосередкованим посиленням на необхідність слідування принципу **верховенства права** [3, с. 75].

Для розуміння кореляції інтересів (законних інтересів) і верховенства права доречно звернутися до частини 6 статті 7 Кодексу адміністративного судочинства України [4, с. 29]. Вона встановлює, що у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (**аналогія закону**), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (**аналогія права**). Вважаємо, що ця нормативна конструкція (застосування аналогії права) найбільш виразливо окреслює сутність практичного додержання принципу верховенства права.

Стосовно поняття "законний інтерес" на сайті Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/p0046697-10#Text>) містяться такі роз'яснення.

По-перше, Конституція України вказаний термін не застосовує. В статтях Основного Закону інтереси громадян конкретизовані за змістом і сутністю. Так, частина 1 статті 36 зазначає, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення та захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів; частина 3 статті 36 вказує, що громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів тощо.

По-друге, привертається увага до того, що зміст терміну "законний інтерес" по-різному визначається вченими-правознавцями, а узгодженість їх позицій проявляється у двох клаузулах: 1) суб'єктивне право та законний інтерес різні правові категорії, 2) законний інтерес – це простий юридичний дозвіл.

По-третє, відмінність суб'єктивного права і законного інтересу полягає у різній ступені гарантованості їх забезпечення. Так, **суб'єктивні права** забезпечуються двома взаємопов'язаними видами гарантій. З одного боку – це гарантуванні суб'єкту, що реалізує свої права, можливості робити визначені дії. З другого – це гарантуванні цьому ж суб'єкту, що в процесі реалізації ним суб'єктивних прав, всі інші учасники правовідносин будуть виконувати свої обов'язки, які у таких відносинах виникають.

Натомість, реалізація **законного інтересу** аналогічним гарантіями не забезпечується, адже він є простим юридичним дозволом. Це дозвіл, який має характер правового прагнення, а можливість його задоволення обмежена об'єктивними умовами.

Так, користування якимось благом на підставі суб'єктивного права комплексно забезпечується відповідними нормами, які (крім усього іншого) визначають обов'язками учасників відповідних правовідносин. Користування якимось благом на підставі законного інтересу не вимагає певних дій від інших осіб.

Таким чином, суб'єктивне право і пов'язаний з ним інтерес є дозволами.

Але перше (право) – є **особливим** дозволом, тобто дозволом, що відображається у відомій формулі: "Дозволено все, що передбачено у законі". Така конструкція (передбачено у законі) свідчить що будь які дії щодо реалізації суб'єктивного права регулюються нормами законодавства.

Друге (інтерес) – є **простим** дозволом, тобто дозволом, до якого можна застосовувати не менш відоме правило: "Дозволено все, що не забороняється законом". Навіть перебуваючи під юридичною охороною інтерес не забезпечується обов'язками інших сторін (на відміну від суб'єктивного права). Він відбиває лише легітимне прагнення свого носія до того, що не заборонено законом. Тобто його бажання, як фактичну (соціальну) можливість. Такі прагнення (бажання) знаходяться у контурі правового регулювання, але не корелюється з суб'єктивним правом і відповідним юридичним забезпеченням. Тому реалізація інтересу відповідною мірою спирається на конституційні принципи і загальні засади права. З цього випливає, що відповідні положення законодавства про ОСББ мають реалізовуватись по **аналогії** із захистом інтересів окреслених у ст. 36 Конституції України. Застосування правових аналогій, як ми зазначали вище, є іманентною особливістю додержання принципу верховенства права.

Таким чином, є підстави визнати, що у сфері функціонування ОСББ діє принцип верховенства права.

Органічною складовою верховенства права визнається принцип **"правової визначеності"**. Сутність правової визначеності полягає у вимогах до юридичних норм бути зрозумілими суб'єктами, до яких вони зверненні, і трактуватися однозначно щодо конкретних випадків. Правова визначеність узагальнює такі концепти, як "непорушність прав", "якість та точність закону", "стабільність та остаточність судових рішень", "законні очікування", на які має спиратися правозастосовна практика [5, с. 118].

Чіткі положення щодо ролі правової визначеності в суспільному житті містить абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України "Про міліцію" від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, у якому зазначається, що одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями.

Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

Таким чином, принцип правової визначеності означає, що застосування юридичних норм допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності їх наслідків, тобто змоги їх адресатами відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, а також передбачати юридичну кваліфікацію своєї поведінки.

Наступний принцип, який явно відслідковується у Законі України "Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку", це **принцип законності**.

У загально прийнятому розумінні, законність це правовий режим, за допомогою якого у суспільстві забезпечується виконання нормативних установлень.

У цьому зв'язку Закон України "Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку" акцентує увагу на тому, що створення, функціонування, реорганізація та ліквідація ОСББ допускається лише на правових (законних) підставах. Стаття 15 закону застерігає співвласників від порушення прав членів ОСББ, а також зобов'язує усіх суб'єктів правовідносин діяти в межах законодавства, дотримуватися вимог правил утримання житлового будинку і прибудинкової території, правил пожежної безпеки, санітарних норм тощо.

Забезпечення законності у сфері функціонування ОСББ забезпечується заходами відповідальності, яка регламентована статтею 29 "Відповідальність за

порушення законодавства про об'єднання", яка корелюється зі статтею 17 "Права об'єднання щодо забезпечення виконання власниками приміщень своїх обов'язків".

Висновок. Таким чином, дослідження особливостей правового регулювання засад функціонування об'єднань співвласників багатоквартирного будинку свідчить, що воно базується на системі принципів, серед яких домінуючу роль відіграє принцип верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 № 2866-III. Відомості Верховної Ради України. 2002, № 10, ст.78.
2. Адміністративне право України: підручник / за ред. П. Діхтієвського. Київ: Людмила, 2023, 772 с.
3. Гаудер П. Верховенство права в реальному світі / ред. Д. Лученко. Харків: Право, 2018. 392с.
4. Кодекс адміністративного судочинства: науково-практичний коментар / за ред. М. Ясинюка. К.: Алерта, 2024, 780 с.
5. Смокович М. І. Принцип правової визначеності в адміністративному судочинстві: Актуальні проблеми держави і права: зб. праць № 88. Одеса: Гельветика, 2020 С. 116-127. DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i88.3067>

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Крисько Вікторія Андріївна
здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Кіяниця Володимир Миколайович
старший викладач кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

В сучасному правовому просторі слідчо-розшукові дії відіграють важливу роль в розкритті кримінальних правопорушень та встановленні осіб, що їх вчинили. Для дотримання засад кримінального провадження, підстави та процесуальний порядок пред'явлення для впізнання відіграють важливу роль у забезпеченні законності та вивченні фактичних обставин у справах. Підстави для проведення ідентифікації особи, а також процедури впізнання мають бути належно регламентовані у процесі розгляду кримінальних справ.

Пред'явлення для впізнання - це слідча (розшукова) дія, порядок проведення якої регламентований кримінальним процесуальним законом, яка полягає у впізнанні (чи ототожненні) визначеними суб'єктами кримінального процесу раніше сприйнятого об'єкта за збереженими ознаками в пам'яті [1, с. 437].

Пред'явлення для впізнання є важливим етапом у розслідуванні злочинів. Воно дозволяє свідкам, потерпілим та підозрюваним взаємодіяти із слідчими (дізнавачами) та правоохоронцями в цілому, надавати необхідні відомості та докази, що допомагають у розкритті злочинів. Особа, якій пред'являється для впізнання інша особа, може бути поміщена серед інших людей або пред'явлена

їй окремо. Їй надається можливість уважно розглянути особу, яка пред'являється, поставити їй запитання, а також повідомити про те, чи може вона її впізнати.

Зазначимо, що підставою для рішення слідчого про пред'явлення впізнання є інформація, яку він отримує від конкретних осіб під час допиту. Ця інформація дозволяє досліднику вважати, що мета ідентифікації може бути досягнута під час пред'явлення процесу ідентифікації. Отже, інформація, отримана від особи під час допиту, може бути двох видів, а саме: 1) Під час допиту особа стверджує, що вона добре запам'ятала ознаки (прикмети) особи (предмета) і змогла його впізнати та описала. знаки в деталях. 2) Допитуваний під час допиту виклав лише загальні характеристики особи (об'єкта) і не зміг точно описати її ознаки (ознаки), але висловив упевненість, що зможе передати сукупність ознак, коли побачить ознаки.

Відповідно до статті 228 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол [2].

Речі, які пред'являються для впізнання, можуть бути пред'явлені свідку, потерпілому, підозрюваному або обвинуваченому окремо або разом з іншими подібними речами. Їм надається можливість уважно розглянути речі, які пред'являються, порівняти їх з іншими речами, а також повідомити про те, чи можуть вони їх впізнати. Труп, який пред'являється для впізнання, може бути пред'явлений свідку, потерпілому, підозрюваному або обвинуваченому в спеціально обладнаному приміщенні моргу. Їм надається можливість уважно оглянути труп, порівняти його з прижиттєвими фотографіями загиблої особи, а також повідомити про те, чи можуть вони його впізнати.

Юридична література, певним чином виділяє відповідну класифікацію видів пред'явлення для впізнання, за безпосередніми критеріями, а саме: 1) За об'єктами, що пред'являються для впізнання: живі особи, трупи, предмети,

знаряддя вчинення кримінального правопорушення, ділянки місцевості та документи; 2) Безпосередньо від суб'єкта впізнання: свідок, підозрюваний, обвинувачений, потерпілим, підсудним; 3) За формою проведення впізнання: відповідне пред'явлення об'єкта в натурі (безпосереднє впізнання); у певному режимі відеоконференції, при законній умові дистанційного досудового розслідування (стаття 232 КПК України); пред'явлення об'єкта, зображеного чи будь-яким іншим чином (способом) зафіксованого на фотографії, відео, аудіо запису; 4) Відповідно до рецепторів органів чуття, яким безпосереднім чином здійснюється впізнання: на слух (тобто впізнання проводиться за голосом); з відповідним використанням інших органів чуття (на дотик чи на нюх).

Під час проведення ідентифікації потерпілих і свідків, їм доводиться робити судження про те, наскільки схожі або відмінні вони є від людини або речі, яку вони бачили раніше. Ці спогади можуть бути досить травматичними і спричиняти негативні емоції. Кримінальний процесуальний кодекс передбачає проведення слідчих дій, які допомагають зібрати та перевірити докази у кримінальному провадженні, зокрема ідентифікацію для визначення осіб [3, с. 82].

Результати пред'явлення для впізнання фіксуються в протоколі, який складається слідчим або прокурором. У протоколі зазначаються дані про особу, якій пред'являвся для впізнання особа, річ чи труп, умови пред'явлення, результати пред'явлення, а також зауваження та пояснення особи, якій пред'являвся для впізнання особа, річ чи труп.

Для ідентифікації особи залучається не менше трьох статистів, які схожі за віком, зовнішністю та одягом. Особа, яку треба ідентифікувати, стає серед статистів, не розкриваючи свою ідентичність. Ідентифікатору пропонується без допомоги показати особу, яку він впізнав, і пояснити, за якою ознакою чи їх поєднанням він впізнав особу чи предмет [4, с. 187].

Отже, **пред'явлення для впізнання** - це слідча дія, що проводиться з метою встановлення тотожності або відмінності особи, речей чи трупа, які раніше сприймалися свідком, потерпілим, підозрюваним або обвинуваченим. Її

проведення ґрунтується на чітко визначених підставах і регламентується статтями 228-232 КПК України. Підстави та процесуальний порядок пред'явлення для впізнання є важливим інструментом у роботі правоохоронних органів та допомагає у виявленні та припиненні кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 774 с.
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.04.2024)
3. Гарасимів, Олена, and Олена Ряшко. "Пред'явлення для впізнання як слідча (розшукова) дія у кримінальному провадженні." *Jurnalul juridic national: teorie și practică* 46.1 (2021): 81-87.
4. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях : навч. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. – Харків : ХНУВС, 2021. – 300 с.

ВПЛИВ ПСИХОФІЗИЧНОГО СТАНУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кузьмін Ярослав Артемович
здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Тимофєєв Володимир Павлович
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Вплив психофізичного стану на ефективність вогневої підготовки курсантів в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану є серйозною та важливою проблемою, яка потребує наукового дослідження та подальшого вивчення. Вогнева підготовка є необхідною складовою процесу професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти з урахуванням їхньої специфіки навчання в умовах воєнного стану. Однак, ефективність цього процесу залежить не тільки від технічних та тактичних навичок, але й від психофізичного стану курсантів.

Через агресію російської федерації та масштабне вторгнення в життя українців, виникли значні зміни, що також суттєво вплинули на підготовку військових, поліцейських і курсантів у правоохоронній системі. Введення військового стану на території України призвело до зміни деяких завдань та умов роботи в правоохоронних структурах [1, с. 123].

Відповідно до статті 72 Закону України “Про Національну поліцію”, професійне навчання поліцейських складається з: первинної професійної підготовки, підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, післядипломної освіти [2].

Психофізичний стан курсантів включає їхній фізичний та психологічний стан, які тісно пов'язані зі здоров'ям та емоційним станом особистості. Фізичний стан визначається їхнім фізичним розвитком, витривалістю та спритністю, які є необхідними для виконання професійних завдань. Психологічний стан залежить від рівня стресостійкості, концентрації уваги, психічної стійкості та інших показників. Умови навчання в умовах воєнного стану можуть суттєво вплинути на психофізичний стан курсантів. Стресові ситуації, повітряні тривоги, непередбачуваність подій, незручні умови проживання та харчування - все це може викликати негативний вплив на фізичне та психологічне здоров'я майбутніх правоохоронців. Такі умови навчання можуть призвести до зниження ефективності засвоєння вогневої підготовки та загрози для здоров'я курсантів.

Морально-психологічна підготовка є суттєвим компонентом навчання, оскільки курсанти зможуть набути стійкості до негативних зовнішніх факторів та зберегти працездатність навіть у складних умовах. Психологічна підготовка вихованців навчальних закладів МВС та ЗСУ реалізується як на окремих заняттях - тактична, спеціальна, вогнева, фізична та стройова підготовка, так і у їх повсякденному житті, яке характеризується суворою дисципліною та відповідальністю перед колективом [3, с. 357].

Психофізичний стан курсантів являє собою сукупність психічних і фізичних характеристик, які визначають їхню готовність до виконання вогневих завдань в умовах воєнного стану. Цей стан залежить від багатьох факторів, таких як мотивація, емоційна стабільність, самоконтроль, увага, реакція, витривалість, сила, швидкість тощо. Для підвищення ефективності вогневої підготовки курсантів необхідно розвивати їхній психофізичний стан за допомогою різноманітних методів і засобів, таких як:

1. теоретичне навчання з використанням сучасних навчальних матеріалів, мультимедійних засобів, інтерактивних форм і методів, які сприяють формуванню професійних знань, умінь і навичок з вогневої підготовки;
2. практичне навчання з використанням різних видів зброї, бойової

техніки, стрільбищ, мішеней, ситуативних завдань, які відтворюють реальні умови воєнного стану і вимагають від курсантів швидкого прийняття рішень, адаптації до змінюваної обстановки, виконання вогневих дій з різних позицій, взаємодії з партнерами тощо;

3. психологічна підготовка, яка передбачає застосування психологічних тестів, діагностик, тренінгів, семінарів, консультацій, які допомагають виявити і коригувати психологічні проблеми, пов'язані з вогневою підготовкою, підвищити мотивацію та емоційну стабільність;

4. фізична підготовка, яка включає в себе виконання фізичних вправ, спортивних ігор, елементів рукопашного бою, які спрямовані на розвиток фізичних якостей, необхідних для вогневої підготовки, таких як витривалість, сила, швидкість, гнучкість, рівновага тощо.

В умовах воєнного стану, коли вимоги до особового складу значно підвищуються, важливо враховувати позитивний вплив психофізичного стану на результати вогневої підготовки. Психофізичний стан є комплексним показником, що відображає загальну фізичну підготовку, витривалість, швидкість реакції, концентрацію уваги, стійкість до стресу та емоційну стійкість курсантів.

В процесі професійної психологічної підготовки поліцейських необхідно забезпечити функціонування психотренінгових комплексів. На тренінгах будуть формуватися необхідні професійні, поведінкові та комунікативні навички, а також готовність до дій у різних службових ситуаціях. Крім того, важливим елементом такої роботи є вивчення передового міжнародного досвіду щодо ефективних форм та методів професійної психологічної підготовки. Досвід з інших країн дозволить впровадити сучасні і новітні психологічні методи навчання у практичну діяльність системи психологічного забезпечення Національної поліції [4, с. 15].

Через специфічні умови навчання в закладах вищої освіти, які зумовлені воєнним станом, психофізичний стан курсантів може погіршуватися. Сильний стрес та психологічні перевантаження можуть викликати втому, роздратування

та негативно позначитися на результативності у вогневій підготовці. Отже, розуміння впливу психофізичного стану на ефективність вогневої підготовки курсантів стає важливим для розробки ефективних стратегій та методів навчання.

Враховуючи важливість психофізичного стану для ефективності вогневої підготовки курсантів в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану, необхідно проводити подальше наукове дослідження та розробку нових підходів для забезпечення оптимального психофізичного стану курсантів. Це допоможе покращити результати вогневої підготовки та забезпечити якісну професійну підготовку майбутніх офіцерів умовах воєнного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Тимофєєв, В., & Тінін, Д. Г. (2023). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА РЕАЛІЇ. Матеріали конференцій МЦНД, (23.06.2023; Полтава, Україна), 123–125.

2. Закон України “Про Національну поліцію” від 2 липня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (Дата звернення 21.01.2024).

3. Байрак К. С., Тимофєєв В. П. (2022, September). Підвищення рівня психологічної стійкості курсантів навчальних закладів із специфічними умовами навчання (під час занять з вогневої та тактико-спеціальної підготовки). In The 15 th International scientific and practical conference “Science, innovations and education: problems and prospects”(September 21-23, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. 397 p. (p. 355).

4. Barko, V. I., Ostarovich, V. P., & Barko, V. V. (2018). Напрями вдосконалення професійної психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України. *Psychological journal*, 4(4), 9-18.

НЕТИПОВІ ФОРМИ ПРАЦІ: УКРАЇНСЬКІ ПРАВОВІ РЕАЛІЇ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ

Виконали:

Кулик Катерина Ярославівна
здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Логінова Марина Вікторівна
Викладач кафедри цивільного
права та процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Розвиток та ускладнення соціально-економічних відносин, орієнтація на ринкову економіку, інноваційні виробничі процеси та глобалізація безпосередньо вплинули на трансформацію ринку праці. Цей вплив призвів до появи нових, нетипових форм трудових відносин.

Як зазначають М. В. Лушнікова та А. М. Лушніков, традиційна (типова) модель зайнятості, яка передбачала укладення постійного трудового договору на повний робочий день з фіксованою заробітною платою, більш-менш проіснувала до 1970-х років, але за деякими винятками почали набувати популярності нестандартні форми зайнятості, в яких були відсутні або змінені класичні ознаки традиційних трудових відносин. На тлі економічної глобалізації, міжнародної конкуренції та міжнародного поділу праці традиційні моделі зайнятості вже не відповідають сучасним вимогам [1].

Стаття 43 Конституції України гарантує кожному право на працю. Це право включає можливість заробляти собі на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю і гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності. Кодекс законів про працю України розвиває положення Конституції і регулює трудові відносини між працівниками та роботодавцями.

В Україні до нестандартної зайнятості відносять такі форми зайнятості: зайнятість на умовах гнучкого режиму робочого часу, неповна зайнятість, тобто форми зайнятості, неповний робочий час, тимчасова зайнятість, вторинна зайнятість, зайнятість за цивільно-правовим договором, робота вдома, робота за викликом, надомна робота, дистанційна робота, робота на умовах позикового часу (лізинг персоналу, відрядження персоналу, субпідряд персоналу), неформальна зайнятість, незареєстрована зайнятість у неформальному секторі [2].

Дослідники не мають єдиного підходу до нетипових форм зайнятості. В одній з програмних резолюцій Шостого з'їзду Конфедерації профспілок України, що відбувся 24 березня 2011 року, "Гідна праця - основа соціального добробуту та економічного прогресу", зазначено, що боротьба з нетиповими формами зайнятості є одним з таких основних завдань: [3]

Також стверджується, що проблема безробіття та економічного добробуту населення може бути вирішена лише за рахунок нових, нетипових форм зайнятості. Незважаючи на таку позицію науковців та законодавців, нетипові форми зайнятості стають все більш поширеними на українському ринку праці.

Розглядаючи питання правового регулювання нестандартних форм зайнятості, слід звернути увагу на існуючі міжнародні стандарти. Зокрема, Конвенція Міжнародної організації праці (далі - МОП) № 177 та Рекомендація № 184 1996 року про надомну працю встановлює стандарти МОП щодо надомної праці, яка, відповідно до статті 1 Конвенції, означає роботу, виконувану особою, яка вважає себе надомником, (1) у місці її проживання або в будь-якому іншому місці за її вибором, крім приміщення роботодавця; (2) з метою (3) виконується за дорученням роботодавця з метою виробництва продукції або надання послуг, незалежно від того, хто надає обладнання, матеріали або інші ресурси, що використовуються, і в обсязі, необхідному для того, щоб особа вважалася незалежним працівником згідно із законодавством держави або рішенням суду. (ii) особа має необхідний ступінь автономії та

економічної незалежності, за винятком випадків, коли вона має необхідний ступінь автономії та економічної незалежності.

Конвенція МОП № 189 (2001) про гідну працю в домашньому господарстві зазначає, що домашня праця залишається недооціненою та невидимою, переважно виконується жінками та дівчатами, багато з яких є мігрантами або членами бідних громад, і є об'єктом дискримінації у зв'язку з роботою та умовами зайнятості, а також іншими правами людини. Беручи до уваги той факт, що домашні працівники є особливо вразливими до дискримінації та інших порушень прав людини у зв'язку з їхньою роботою та умовами зайнятості, Конвенція передбачає створення незалежної національної комісії з прав людини. Крім того, Конвенція передбачає гарантії захисту домашніх працівників від дискримінації та інших порушень прав людини. Вона також враховує той факт, що в країнах, що розвиваються, де можливості працевлаштування у формальному секторі традиційно обмежені, домашні працівники становлять значну частину національної робочої сили і, як і в минулому, є однією з найбільш маргіналізованих груп населення.

Використання тимчасової праці визначається як укладення строкового трудового договору між працівником і приватним агентством зайнятості, яке виконує функції найму, звільнення, виплати заробітної плати, нарахування та сплати податків, ведення кадрового діловодства, а потім отримує винагороду від іншого підприємства за "використання" праці тимчасового працівника. Рекомендація 188 регулює їхню діяльність.

Регулювання діяльності агентств тимчасового працевлаштування також відображено в директивах ЄС: у листопаді 2008 року ЄС прийняв Директиву 2008/104/ЄС1 про роботу агентств тимчасового працевлаштування.

З метою захисту прав та інтересів працівників, зайнятих неповний робочий час, Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) № 175 від 1994 року про роботу на умовах неповного робочого часу зобов'язує держави-члени вживати заходів для забезпечення того, щоб працівники, зайняті неповний робочий час, користувалися таким же захистом, як і працівники, зайняті повний

робочий час.

Таким чином, враховуючи міжнародний досвід, інкорпорація в трудове законодавство основних засобів регулювання нестандартних форм зайнятості сприятиме подоланню труднощів, що виникають при реалізації прав працівників, фактів виключення з систем соціального забезпечення та інших порушень, що проявляються у вигляді низької заробітної плати, поганих умов праці та відмови у праві на об'єднання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лушникова М. В., Лушников А. М. Очерки теории трудового права. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2016. – С. 204.
2. Л. В. Іванова, В. Г. Никифорова. Застосування нестандартних форм зайнятості на сучасному ринку праці // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2018 р. – Вип. 2 (49). Ч. 1. – С. 109.
3. Про Програмні резолюції VI З'їзду Федерації професійних спілок України від 24.03.2018 // Профспілкові вісті. – 2018 р. – № 13 (579). – С. 7.
4. Лагутіна І. В. Нестандартні форми зайнятості та особисті немайнові трудові права працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2875>

ПОНЯТТЯ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН: ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА ЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАД

Виконали:

Кулик Катерина Ярославівна

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Логінова Марина Вікторівна

Викладач кафедри цивільного
права та процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Спадкові правовідносини є цивільними правовідносинами, а тому їм притаманні всі ознаки цивільних правовідносин. Однак, якщо розглядати спадкові правовідносини як окрему категорію правовідносин, то слід зазначити, що спадкові правовідносини мають ознаки, засоби та елементи, які є специфічними саме для спадкових правовідносин.

Спадкове правовідношення - це волевове правовідношення, засноване на вільному волевиявленні суб'єкта. Воно може бути встановлене, змінене або припинене лише за взаємною згодою.

Спадкодавець може встановити правовідносини для конкретної особи і позбавити спадщини потенційного спадкоємця, тобто неможливо встановити такі правовідносини, якщо спадкодавець включив до заповіту розпорядження щодо свого майна.

Спадкові правовідносини, як і цивільні правовідносини, характеризуються волевиявленням сторін та наявністю особистого елемента, але, на відміну від цивільних правовідносин, особистий елемент у спадкових правовідносинах дещо відрізняється від змісту цивільних правовідносин і повинен розглядатися як унікальна особливість спадкового права [1].

Спадкоємець набуває право на спадкування суб'єктивно, незалежно від

його волі. Реалізація цього потенційного права залежить від спадкоємця та його волі. Прийняття спадщини є вольовим актом, оскільки повністю залежить від волі спадкоємця. Оскільки правовідносини спадкування виникають лише зі смертю спадкодавця, то наступні стадії розвитку - зміна та припинення – залежать вже не безпосередньо від спадкодавця, а від спадкоємця.

Характерною особливістю спадкових правовідносин є те, що в їх основі завжди лежить не один юридичний факт, а їх сукупність, тобто юридичний склад. Так, для того, щоб спадкоємець юридично був спадкоємцем, крім факту смерті спадкодавця і відсутності заповіту, необхідний факт родинних відносин зі спадкодавцем, що є підставою для законного включення в сім'ю даного спадкоємця (статті 1261-1265 Цивільного кодексу України). 1265(2) Цивільного кодексу України), або що потенційний спадкоємець є особою, яка має право на обов'язкову частку у праві спільної сумісної власності (стаття 1241 Цивільного кодексу України). Як правило, спадкоємцем також стає один із родичів, крім випадків смерті спадкодавця, відсутності спадкоємця першої черги, неприйняття ним спадщини або усунення його від права на спадкування (крім випадків, передбачених статтею 1259 Цивільного кодексу України), а також спадкоємець за правом представлення (стаття 1266 Цивільного кодексу України). Претензія на спадкові права всіх категорій спадкоємців за законом можлива лише за умови одночасного настання таких подій: [2].

Спадкові правовідносини - це цивільні правовідносини, які за нормами підгалузі "Спадкове право" виникають у зв'язку зі смертю фізичної особи (спадкодавця) та, в принципі, шляхом волевиявлення його учасника і встановлюють перехід між останніми комплексу прав та обов'язків, який не припиняється зі смертю спадкодавця.

Зміст спадкових правовідносин можна розглядати як сукупність прав та обов'язків сторін. Здійснення спадкового права по суті є реалізацією конституційного права фізичної особи володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, її результатами, а також результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [3].

Розглянемо об'єкт правовідносин та його суб'єктний склад. Суб'єктами спадкових правовідносин є спадкодавець (спадкодавець) та спадкоємці.

Після смерті спадкодавця він має право розпорядитися своєю спадщиною шляхом складання заповіту, до якого включаються всі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини, і які не припиняються зі смертю спадкодавця. Відповідно до Цивільного кодексу України, заповіт може бути складений фізичною особою, яка на момент складання заповіту мала повну цивільну дієздатність, як до, так і після складання заповіту. Відповідно до частини 1 статті 34 Цивільного кодексу України повну цивільну дієздатність набуває фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття). Заповідач має право призначити спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від їхніх сімейних чи родинних відносин з цими особами або з іншими учасниками цивільних відносин, має право визначити обсяг майна, що успадковується за заповітом, право відмовитися від заповіту, а також право покласти на спадкоємців інші обов'язки. Право покласти на спадкоємця інші обов'язки, право скасувати заповіт тощо.

Однак предмет спадкового права був би неповним без згадки про спадкоємця. Відповідно до статті 122 Цивільного кодексу України, спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені ним живими після відкриття спадщини. Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин. Згідно зі статтею 2 Цивільного кодексу України, до таких учасників належать також держава та територіальні громади. Приймаючи спадщину, важливо пам'ятати, що спадкоємець повинен прийняти всю спадщину, якщо спадкодавець не встановив у заповіті інше. Іншими словами, неможливо прийняти права спадкодавця без прийняття його обов'язків. Те саме стосується і майнових прав. Наприклад, неможливо прийняти квартиру без прийняття іншого майна. Спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину [2].

До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припиняються зі смертю спадкодавця (стаття 1218 Цивільного кодексу України). Однак правовідносини спадкування припиняються у разі відмови спадкоємця від права на спадкування. Це пов'язано з тим, що правовідносини спадкування встановлюються, по-перше, за вільним волевиявленням суб'єкта, а по-друге, за взаємною згодою суб'єктів на встановлення, зміну та припинення правовідносин спадкування. Поки спадкоємець не висловив згоду на прийняття спадщини, спадкові правовідносини не виникли. Однак спадкові правовідносини мають право на існування. Це пов'язано з тим, що в такому випадку все майно спадкодавця в силу закону переходить до держави, яка є необхідним спадкоємцем. І поки існують спадкові правовідносини, зберігається елементний склад правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) : у 6 т. Т. 3: Юридична особа / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Страйд, 2019. 736 с.
2. Цивільне право України / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 933 с.
3. Цивільний процес України: академічний курс : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] ; [за ред. С. Я. Фурси]. Київ : Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2019. С. 541.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

ЗАСТОСУВАННЯ ІРИТАНТІВ: ПРАВО НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ ЧИ ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ?

Мельник Тетяна Миколаївна

старший викладач, викладач юридичних дисциплін
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола, Україна

Гойда Мар'яна Петрівна

здобувач вищої освіти II курсу спеціальності «Право»
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола, Україна

Вступ. На сьогоднішній день, коли вже третій рік поспіль українське суспільство живе в умовах правового режиму воєнного стану, питання законності використання засобів самозахисту/необхідної оборони стає особливо актуальним, безпосередньо торкаючись безпеки кожного громадянина України. Зазначимо, що одним із найважливіших юридичних інститутів виступає саме право особи на необхідну оборону, яке дозволяє захистити себе, свою оселю/майно. У випадках, коли в людей не має спокою, упевненості в безпеці щодо власного життя/здоров'я, недоторканності свого житла, законодавець дає право використовувати засоби необхідної оборони, серед яких основне місце посідають іританти.

Через відсутність відповідних правових знань на практиці серед населення досить часто виникають випадки неправомірного застосування засобів необхідної оборони, у тому числі із використанням дратівливих речовин/іритантів, що може призвести до перевищення меж необхідної оборони.

Мета роботи. Метою роботи виступає дослідження застосування іритантів як засобів самозахисту/необхідної оборони громадянами України із метою забезпечення їх безпеки використання.

Результати та обговорення. Відповідно до ст. 19 Цивільного кодексу України «самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства» [1].

У цей же час, важливо враховувати ч. 1 ст. 36 Кримінального Кодексу

України, яка визначає що, «необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони» [2].

Визначення необхідної оборони також зазначає законодавець у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 19 Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП) необхідною обороною визнається «дія, яка хоч і передбачена цим Кодексом або іншими законами, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, але вчинена в стані необхідної оборони, тобто при захисті державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установленого порядку управління від протиправного посягання шляхом заподіяння посягаючому шкоди, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони» [3].

Мабуть кожен із нас в житті рано чи пізно зіштовхується із ситуацією, яка змушує нас захищати себе/когось іншого від фізичного насильства, іншими словами «самозахищатися». Важко уявити засіб самозахисту більш простий, безпечний і доступний для будь-якого охочого, ніж газовий балончик.

Варто зазначити, що під час застосування засобів активної оборони на основі аерозольних балончиків/генераторів передбачається їх вплив на порушників через дихальні органи та органи зору з подальшим припиненням ними активних дій.

«Іританти (лат. *irritans*; род.п. *irritantis* «дратівливий») – група речовин, що викликають при попаданні сильне місцеве подразнення слизових оболонок, шкірних покривів і розташованих у них нервових рецепторів із формуванням відповідної рефлекторної захисної реакції організму, спрямованої на усунення дії дратівної речовини (свербіж, печіння, біль, першіння, сльозотеча, ринорея,

чханья, кашель) » [4, с. 61].

Нині іританти використовуються в аерозольних генераторах/балончиках. Грусевич В. О. та Коваль В. М. зазначають, що «Газовий балончик – цивільна газова зброя самооборони, споряджений сльозоточивими або дратівливими речовинами (іритантами), призначений для необхідної оборони від людей і для захисту від агресивних тварин (собак, вовків, також спеціальні балончики від ведмедів, збільшеного об'єму і дальності дії)» [4, с. 61].

Газові балончики є спеціальними засобами самозахисту, оскільки містять речовини зі сльозоточивою та дратівною дією. Для придбання та використання їх не потрібен дозвіл, проте законодавство передбачає, що їх можуть купувати лише особи, що досягли 18 років, за умов наявності висновку/довідки медичного закладу (лікувально-кваліфікаційної комісії) встановленої форми про те, що за станом здоров'я вони можуть володіти/користуватися спеціальними засобами самооборони та ознайомлені з порядком їх зберігання/носіння і застосування [5].

При виборі газового балончика (надалі – ГБ), необхідно звертати увагу на наступні параметри:

- яка діюча речовина/іритант входить до складу балончика;
- термін придатності;
- якість виготовлення;
- об'єм.

Також варто брати до уваги час розпилення, габарити балончика і концентрацію іританта.

Важливим критерієм при виборі є об'єм ГБ, оскільки від нього безпосередньо залежить час повного розпилення речовини. Допустимий вміст іританта визначається для ГБ у цілому, і, відповідно, чим менший балончик, тим більша у ньому концентрація. Іноді для балончиків з однаковим об'ємом характерний різний час розпилення, це впливає на швидкість розпилення, дальність дії та кількість іританта, яку отримає нападник за один і той самий час. Типи газових балончиків неведено у табл. 1.

Таблиця 1.

Типи газових балончиків (на основі [6])

Основні типи газових балончиків	Переваги	Недоліки
<i>Аерозольні</i> (Кобра-1Н, Кобра-1, Терен-1, Терен-4)	Не вимагають великої точності, ефективні за умови якісного виконання	Небезпечно застосовувати у замкнутому просторі, при зустрічному/бічному вітрі/дощі, невелика ефективна дистанція, чутливі до низьких температур
<i>Струменеві</i> (Шанс-1, Шип-1)	Велика дистанція ураження (до 3 м), велика ефективність за умови якісного виконання, великий вміст діючої речовини, стійкі до низьких температур	Підвищенна вимогливість до точності влучання
<i>Аерозольно-струменеві</i> (Терен-1Б)	«Подвійний» ефект, завдяки комбінованому принципу розпилення, — уражує слизові та впливає на дихальні шляхи	Невелика ефективна дистанція, небезпечно застосувати в замкнутому просторі, при зустрічному/бічному вітрі/дощі, чутливі до низьких температур
<i>Пінні або гелеві</i> (практично відсутні на вітчизняному ринку)	Збільшена дистанція ураження (близько 3 м), більша ефективність при якісному виконанні, більший вміст іританта, стійкі до низьких температур. Не тільки вражають органи чуття, але при точному влучанні ще й заліплюють обличчя нападника, перекриваючи йому огляд	Вимагають максимальної точності влучання при застосуванні

Під час вибору газового балончика потрібно орієнтуватися на максимально широкий спектр місць його можливого застосування. Якщо ви вибираєте балончик для авто, тоді варто подумати про аерозольний, головне не розпилювати його всередині автомобіля. Якщо ж вашим пріоритетом є захист на вулиці або у приміщенні, тоді краще вибрати струменевий, пінний або гелевий.

Відповідно до Порядку продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами слезоточивої та дратівної дії «Спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами слезоточивої та дратівної дії, застосовуються громадянами:

- для захисту від злочинних посягань на своє життя і здоров'я, житло та майно чи життя і здоров'я, житло та майно інших громадян;
- для захисту від нападу на приміщення організації, установи та суб'єкта підприємницької діяльності, де вони працюють:
- для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення і намагається втекти або вчинити опір, з наступною передачею її працівникам органів внутрішніх справ» [5].

Відповідно до ч. 2 ст. 19 КУпАП «Перевищенням меж необхідної оборони визнається явна невідповідність захисту характерові і суспільній шкідливості посягання» [3]. Тому, важливо відмітити, що неправомірне використання газового/перцевого балончика буде кваліфікуватися як «дрібне хуліганство», відповідальність за яке передбачена ст. 173 КУпАП.

Для прикладу, в одній з львівських шкіл учень розпилював балончик, імовірно, з перцевим газом, десятеро школярів доставили до лікарні [7]. Аналогічний інцидент трапився і в одній зі шкіл міста Тернополя. Учень приніс до школи газовий балончик і розпилював газ, через що довелося викликати швидку та поліцію й надавати допомогу учениці 8-го класу [8]. Тому, слід пам'ятати, що не ні в якому разі не можна використовувати газовий балончик без потреба, а тим паче допускати перевищення меж необхідної оборони. Навіть, якщо застосування спеціальних засобів самооборони спричинило

нападникові тілесні ушкодження або ж він помер, «громадянин, що застосував такі засоби, зобов'язаний негайно викликати карету швидкої медичної допомоги, вжити заходів до забезпечення охорони місця події та сповістити про це прокурора або орган досудового розслідування» [5].

Висновки. Таким чином, ми дійшли висновку, що використання іритантів у ситуаціях самозахисту/необхідної оборони має бути обґрунтованим та ефективним у забезпеченні особистої безпеки без необхідності використання фізичної сили. Це право визнається законодавством багатьох країн як один із способів захисту особистих прав/недоторканості. Однак, використання іритантів повинно здійснюватися відповідно до закону та етичних норм, з урахуванням можливих ризиків для всіх сторін конфлікту.

Переконані, що у складних умовах, у яких перебуває українське суспільство через російське вторгнення, застосування/використання іритантів в ситуаціях оборони вимагає подальшого глибокого наукового дослідження та розгляду у рамках правових та етичних дискусій. Переконані, це сприятиме розробці кращих практик їхнього використання, установленню відповідних правових норм та забезпеченню безпеки громадян у ситуаціях конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40–44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.04.2024).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*, 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
4. Грусевич В. О., Коваль В. М. Право на необхідну оборону:

застосування засобів самозахисту сльозоточивої та дратівливої дії та їх види. *Збірник тез круглого столу, присвяченого 72-й річниці прийняття загальної декларації прав людини*, м. Київ. 2021. С. 61. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/kr-stil_theses_2020_12_10.pdf#page=61 (дата звернення: 18.04.2024).

5. Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 р. № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-93-п#Text> (дата звернення: 18.04.2024).

6. Газовий балончик як засіб самооборони. *Wayback Machine*. URL: https://web.archive.org/web/20181206001732/http://tactica.kiev.ua/index.php?route=product/oct_blog/info&blog_id=21 (дата звернення: 18.04.2024).

7. Троє із 10 дітей ще залишаються у лікарні: у школі учень розпилив балончик. *Місто ВОЛИНЬ*. 27 квітня 2024. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/266320-troie-iz-10-ditei-shche-zalyshaiutsia-u-likarni-u-shkoli-uchen-rozpylyv-balonchuk> (дата звернення: 18.04.2024).

8. В 11 школу викликали швидку: «20 хвилин» дізналися подробиці. *20 хвилин*. 11 квітня 2024 р. URL: <https://te.20minut.ua/Podii/u-shkoli-11-uchen-prinis-gazoviy-balonchik-u-ryukzaku-scho-stalos-11922961.html> (дата звернення: 18.04.2024).

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Микитюк Яна Юріївна

Студентка

Науковий керівник:

Кадикало Оксана Ігорівна

к.ю.н., доцент

Львівський національний університет ім. Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. Медичне страхування є однією з найважливіших складових ефективного функціонування економіки країни і гарантом здорової нації в майбутньому. На сьогодні в Україні діє система добровільного медичного страхування, що виступає хорошою мотивацією для працівників, однак не здатна покрити збитки всіх категорій населення, які мають у цьому потребу. Іншими словами, ця система не забезпечує повною мірою право громадян на медичну допомогу на рівні, передбаченому міжнародними стандартами та українським законодавством. Тому перспективним напрямком розвитку сфери медичного страхування може виступити перехід до принципів фінансування вартості конкретної медичної послуги конкретному громадянину [1].

Мета роботи. Дослідження проблем та перспектив запровадження медичного страхування в Україні.

Матеріали та методи. У роботі використовуються такі методи дослідження: статистичний та порівняльний аналіз, дослідження літературних джерел, нормативно-правової бази.

Результати та обговорення. На сьогодні перед Україною, як і перед більшістю країн світу, стоїть важливий виклик у сфері охорони здоров'я-впровадження системи обов'язкового медичного страхування, як гаранту захисту інтересів громадян на випадок погіршення або втрати здоров'я. За прогнозами ця ініціатива обіцяє стати своєрідним каталізатором змін у системі управління та надання медичних послуг, сприяючи підвищенню

ефективності системи в цілому. На шляху здійснення структурних трансформацій в цій галузі, Україна прагне сформувати змішану бюджетно-страхову систему фінансування охорони здоров'я, орієнтуючись на досвід зарубіжних країн. Однак з бюджету на охорону здоров'я виділяється щороку лише до 3,5-4,5% ВВП. Підсумовуючи до них гроші від населення, яке воно дає лікарям – загальна сума за рік становить 7,5% ВВП, що дорівнює витратам провідних країн світу [3]. Але такі суми, на жаль, не ефективно використовуються в країні, що в у результаті негативно впливає на громадян.

Щодо обов'язковості негайного пришвидшення заходів впровадження системи обов'язкового медичного страхування свідчить негативна статистика. Згідно опитувань, 90% населення України не має медичного страхування, адже основна медична допомога в Україні досі безкоштовна [3]. Маючи декларацію з сімейним лікарем, пацієнт може розраховувати на певний перелік безкоштовних медичних послуг. Але у випадку з медичною страховкою ви можете розраховувати на відшкодування витрат на лікування та ліки, тож убезпечите себе від несподіваних витрат. До того ж, страхові компанії співпрацюють з різними клініками: як приватними, так і державними. Отже, пацієнт матиме вибір, де проходити лікування та забезпечувати собі більш комфортні умови. В свою чергу заходи щодо впровадження змін у сфері медичного страхування матимуть на меті покращити доступність та якість медичних послуг, але водночас породжуватимуть численні проблеми.

Викликами на шляху запровадження можуть стати:

1. незадоволення населення додатковим фінансовим тягарем у вигляді обов'язкових внесків, зростання соціальної напруги;
2. невідповідність наявних потреб обсягу коштів, що виділяються на фінансування цієї галузі з офіційних джерел;
3. часткова дискримінація окремих груп населення, зокрема тих, хто має хронічні захворювання або низький соціальний статус;
4. обов'язковість додаткового впровадження системи контролю та регулювання в сфері обов'язкового медичного страхування для попередження

зловживання та корупції;

5. встановлення діалогу між приватними медичними установами та страховими компаніями;

6. необхідність введення системних змін у структурі та організації системи охорони здоров'я [2].

Окремим пунктом слід виділити те, що для ефективного функціонування медичного страхування як економічної категорії необхідно забезпечувати соціальний діалог між його суб'єктами. Це включатиме також відхід від залишкового принципу фінансування охорони здоров'я, посилення конкуренції на ринку, підвищення якості медичних послуг.

Висновки. Отже, незважаючи на складну економічну та геополітичну ситуацію, на сьогодні наша держава має розроблену законодавчу базу, що гарантуватиме своїм громадянам право на обов'язкове медичне страхування, а також декілька законопроектів про обов'язкове медичне страхування. Загальною її метою є забезпечення справедливого, доступного та високоякісного медичного обслуговування для всього населення, а впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні може стати важливим кроком у цьому напрямку, але необхідно дбати про баланс між економічними можливостями суспільства та соціальною справедливістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування»: від 1999 року № 46-47 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>

2. Костенко Т. А., Стоколюк В. В., Заволока Л. О. Стан та перспективи розвитку медичного страхування в Україні з урахуванням іноземного досвіду. Молодий вчений. 2018. № 5(57). С. 721–725.

3. Пономарьова О. Б. Проблеми та перспективи розвитку медичного страхування в Україні. Молодий вчений. 2016. № 5. С. 141-145.

4. Forinsurer - insurance in Ukraine [Online], URL: <https://forinsurer.com/>

ПРАВА ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Нікитенко Дар'я Василівна,

студентка

Сушицька Наталія Валеріївна,

к.ю.н., доцент,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Вступ. Умови збройного конфлікту не лише ставлять під загрозу основні права та свободи дорослих, але й мають серйозний вплив на життя та долю дітей. Завданням держав й міжнародної спільноти є забезпечення захисту та збереження прав дитини в умовах військових дій. Права дитини в цих умовах відіграють особливо важливу роль, оскільки діти, як найбільш вразлива група населення, потребують особливого захисту та уваги. У цьому контексті важливо дослідити й обговорити як міжнародний, так і національний законодавчий підхід до захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту, а також шляхи покращення цього захисту для забезпечення безпеки, розвитку та благополуччя кожної дитини, незалежно від її місця проживання.

Ціль роботи. Дослідження та аналіз впливу збройних конфліктів на права дітей, виявлення проблем та визначення шляхів захисту та покращення ситуації дітей, які опинилися в умовах воєнного конфлікту.

Матеріали та методи. Теоретичним підґрунтям дослідження слугували нормативно-правові акти міжнародного та національного законодавства, зокрема, Конвенція ООН про права дитини та Факультативний протокол до Конвенції, матеріали Женевської конвенції, Закон України «Про охорону дитинства», наукові розвідки вчених з питань дотримання прав дитини в умовах збройних (воєнних) конфліктах, а саме, І. Васильківської, О. Задніпровської, Г. Мазур, В. Мицика, І. Ничитайло, Н. Опольської, А. Полторак, В. Репецького, М. Стафанчука, Б. Цімерманн, М. Чеховської. Для вирішення поставлених завдань застосовано загальнонаукові та спеціально-

юридичні методи пізнання соціальних явищ.

Діалектичний метод – для розуміння проблеми дослідження, її структурування та покрокового пізнання; формально – юридичний, що використовувався для дослідження нормативних джерел.

Результати та обговорення. Діти належать до найбільш вразливих груп населення і зазнають найвищого ризику опинитися у бідності та соціальній ізоляції. Вони є основними суб'єктами та об'єктами системної дискримінації, особливо ця проблема загострюється в умовах збройних конфліктів. Вони зазнають фізичних та психологічних травм, втрачають домівки, родини, можливості отримати освіту та належну медичну допомогу. Системна дискримінація та недостатність захисту прав дитини у збройних конфліктах поглиблюють їхнє страждання.

Міжнародно-правові акти, які визначають основні принципи захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту, грають важливу роль у цьому процесі.

Основні міжнародно-правові акти, що є основою для захисту дітей в умовах збройного конфлікту:

- Конвенція ООН про права дитини (1989);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році);
- Женевські конвенції про захист жертв війни (1949);
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977);
- Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999);
- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками [2].

Україна також має своє національне законодавство, яке регулює ситуацію з дітьми в умовах збройного конфлікту – Закон України «Про охорону дитинства». Відповідно до статті 1 «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, - дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного,

сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні» [3].

В умовах збройного конфлікту діти страждають абсолютно непропорційно, їхні страждання різноманітні. Як наголошується в Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263 від 25.05.2000 року), враховуючи пагубний і широкомасштабний вплив збройних конфліктів на дітей, їхні довгострокові наслідки, права дітей потребують особливого захисту, держави повинні намагатися забезпечувати постійне покращення становища дітей без жодного розрізнення, їхній розвиток та освіту в умовах миру та безпеки [1].

Збройні конфлікти мають негативний вплив на функціонування сімей взагалі, а також особливо погіршують можливість задоволення основних потреб дітей, їхній розвиток та психологічний стан. За даними Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) за останні десять років, в період збройних конфліктів, загинуло 2 мільйони дітей, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи залишились інвалідами, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдат беруть участь у понад 30-ти конфліктах [1].

Шляхи покращення захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту:

- Важливо забезпечити, щоб усі діти мали доступ до освіти, навіть у зонах конфлікту. Таким чином, діти можуть розвиватися і мати надію на майбутнє.
- Досить важливо надавати психологічну підтримку. Діти, які зазнали травми внаслідок збройного конфлікту, потребують психологічної підтримки та допомоги у подоланні травми.
- Повинні бути створені механізми для захисту дітей від усіх форм насильства, включаючи фізичне, психологічне та сексуальне насильство.
- Важливо забезпечити, щоб усі діти, які постраждали від конфлікту, мали доступ до медичної допомоги.

- Нормами національного права необхідно закріпити правовий статус такої категорії, як діти-жертви збройних конфліктів, діти, які проживають на території збройних конфліктів, чітко визначити відповідальність держави по відношенню до цих дітей і систему офіційного забезпечення.

Не повинно залишитись поза уваги держав правовий захист і забезпечення дітей – переселенців, дітей – біженців, дітей – сиріт, позбавлених батьківського піклування внаслідок збройного конфлікту.

Ці шляхи можуть покращити захист прав дітей в умовах збройного конфлікту та забезпечити безпечне і гідне майбутнє для дітей.

Висновки. В умовах воєнних дій в Україні питання захисту і збереження генофонду країни, зокрема, майбутнього нашої держави, є конче важливим, спонукає не тільки дотримуватись норм міжнародного і національного законодавства, а й пошуку шляхів вирішення проблем забезпечення прав дітей. Тим більш, це є запорукою та важливою передумовою вступу України до європейської спільноти та дотримання загальнолюдських цінностей.

Діти є найбільш вразливою групою населення, особливо в умовах збройних конфліктів, де вони стикаються з фізичними та психологічними травмами, втратою домівок, родин та можливостей отримати освіту та медичну допомогу. Системна дискримінація та недостатність захисту прав дитини у таких умовах поглиблюють їхнє страждання. Міжнародно-правові акти, такі як Конвенція ООН про права дитини та інші, грають важливу роль у захисті прав дітей в умовах збройних конфліктів.

Національне законодавство, також визначає правовий статус дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій. Важливо забезпечити безпеку, медичну допомогу, освіту та психологічну підтримку для дітей в умовах конфлікту шляхом спільних зусиль всіх зацікавлених сторін.

Збройні конфлікти мають серйозний негативний вплив на життя дітей та їхню добробут, тому необхідно приділяти особливу увагу захисту прав дитини в умовах конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітично-порівняльне правознавство. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/07/13.pdf> (дата звернення: 22.04.2024).
2. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. *War Childhood Museum Ukraine*. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/> (дата звернення: 22.04.2024).
3. Про охорону дитинства. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 22.04.2024).

ДІЯ ПРАВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРШЕННЯ

Олійник Олег Вікторович

Студент

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Указом №64/2022 від 24.02.2022 року Президент України ввів дію воєнного стану на всю територію України та визначив сукупність необхідних заходів, що мають бути здійснені під час цього особливого періоду. Слід зазначити, що після його затвердження Верховною Радою України, Президент кожні 90 днів продовжує дію воєнного стану черговим указом, оскільки Україна продовжує боротьбу за свою незалежність та право бути суверенною і незалежною державою. Цей особливий період має видимий вплив на усі сфери суспільного життя, регулювання яких здійснюється системою національного законодавства з урахуванням норм міжнародного права. Держава під час дії воєнного стану намагається забезпечити спрямованість своєї діяльності на захист прав і свобод людини, що визначають зміст такої діяльності, тому важливим моментом є прослідкувати загальні тенденції та способи реалізації такої діяльності, до яких тяжіє держава, особливо під час дії такого стану.

Ціль роботи./Aim. Метою роботи є необхідність критичного аналізу вжитих заходів щодо забезпечення належного функціонування права в умовах воєнного стану, пошук нового інструментарію задля досягнення належної дії права та висунення пропозицій щодо покращення якості попередньо застосованих засобів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для написання роботи було проаналізовано праці вчених на дотичні теми, а саме праці Славко А. С., Фігель Ю. О., Катеринчук І. П., Габлей Н. Г. тощо. Основними методами слугували порівняльно-правовий метод як загально-науковий метод та

системний, структурно-функціональний та формально-догматичний методи як спеціально-наукові методи.

Результати та обговорення./Results and discussion. Правовою основою регламентації суспільних відносин в умовах воєнного стану виступає Закон України «Про правовий режим воєного стану» (далі – Закон), відповідно до ч.1 ст.1 якого воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Тобто, найважливішими сферами, як регламентує цей акт є: особливості врегулювання правового статусу органів усіх гілок державної влади, військове командування як новий суб'єкт адміністрування, відповідальність за порушення заходів правового режиму воєнного стану, гарантії законності, правовий статус та обмеження прав і свобод громадян.

Очевидним є факт, що одного законодавчого акту цілком не достатньо для врегулювання усіх нюансів, які виникають у правовій дійсності у зв'язку з таким екстраординарним правовим режимом. Основним шляхом щодо посилення дії права у такому випадку є законодавча діяльність, аспектами якої є: удосконалення наявних положень Закону і узгодження положень інших актів із приписами Закону, прийняття спеціальних законів, предметом регулювання яких будуть окремі сфери життєдіяльності суспільства із врахуванням необхідних особливостей, здійснення міжнародного співробітництва та аналіз міжнародної правової практики. Проаналізуємо кожен із цих аспектів

детальніше.

Щодо вдосконалення положень стрижневого акту та його узгодженості з іншими актами, необхідно зазначити, що найбільш гострою проблемою у суспільстві є відсутність чітко визначеної відповідальності за порушення заходів правового режиму воєнного стану. Наприклад, згідно з ч.1 ст.25 Закону, особи, винні у порушенні вимог або невиконанні заходів правового режиму воєнного стану, притягаються до відповідальності згідно із законом. Згідно з п.5 ч.1 ст.8 Закону, одним із заходів правового режиму воєнного стану є запровадження у визначеному урядом порядку комендантської години (заборони перебувати у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень). При цьому судова практика у спорах щодо перебування особи у громадських місцях під час комендантської години формується навколо ст.185 КУпАП, яка має назву «злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського...», оскільки чинне законодавство хоча і передбачає можливість притягнення осіб за порушення заходів правового режиму воєнного стану, однак стаття, яка чітко б визначала юридичний склад такого правопорушення, відсутня. З огляду на це, судові рішення у своїй переважній більшості ухвалюються не на користь держави. Не менш гостро у суспільстві йде дискусія щодо питання легітимності органів державної влади, строк повноважень яких припиняється в умовах воєнного стану, однак ця проблематика не буде предметом цієї роботи з огляду на її політичний контекст. Важливим моментом, який потребує уваги, виступає необхідність утвердження і забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану у контексті ст.64 Основного Закону. Частина 2 цієї статті вказує на вичерпний перелік прав людини, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану, що вказує на відповідність такого підходу нормам міжнародного права. При цьому складно не погодитись із думкою Фігеля Ю. О., що введення правового режиму воєнного стану не означає одночасне обмеження усіх прав, що відсутні у ч.2 ст.64 Конституції України, а вказує лише на можливість їх обмеження у разі гострої необхідності під час дії

воєнного стану [1, с. 229]. Останнім моментом, на якому необхідно наголосити, є здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. Право особи на доступ до суду не може обмежуватись під час дії воєнного стану, що підтверджується змістом ст.26 Закону. Однак у контексті ч.3 цієї статті, а саме можливості зміни територіальної юрисдикції судів у разі необхідності, звертаємо увагу на можливість пошуку шляхів щодо заохочення суспільства врегульовувати конфлікти у позасудовому порядку, що значно розвантажило б систему судоустрою України. Численна кількість спорів, яка виникла на окупованих територіях, нині розглядається іншими судами, які до такої зміни підсудності вже мали неабияке навантаження. Із урахуванням її універсального та гнучкого характеру процедура медіації як різновид альтернативного вирішення спору могла б бути виходом із ситуації суцільного перенавантаження судової системи у сучасних українських реаліях.

Щодо ухвалення спеціальних законів, то варто відзначити, що чимало таких актів було прийнято, які вже регулюють чіткі сфери суспільних відносин. Так Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» встановлює особливості щодо укладення трудового договору в умовах воєнного стану, його розірвання із ініціативи роботодавця/працівника, особливості щодо відпусток, оплати праці, діяльності профспілок тощо. Зазначений акт також вказує на положення чинного законодавства, які не застосовуються в умовах воєнного стану, зокрема положення ст.73 КЗпП України. У кримінально-правовій сфері Верховна Рада України прийняла 2 важливі закони, які внесли значимі зміни до Кримінального кодексу України: це ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» № 2117-ІХ від 03.03.2022 року та ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» № 2108-ІХ. Останнім КК України був доповнений новими складами злочину, закріпленими у статтях 111-1, 111-2 та 114-2, тоді як іншим ЗУ Верховна Рада додала кваліфікуючу ознаку «...вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану»

до кримінальних правопорушень проти власності, передбачених ст.185, ст.186, ст.187, ст.189, ст.191 КК України. Це мало певний вплив на інтенсивність скоєння кримінальних правопорушень на початку повномасштабного вторгнення, оскільки це впливає на їх кваліфікацію та посилює позитивну відповідальність, яка у свою чергу запобігає їх вчиненню. Не варто забувати про існування такої обставини, яка обтяжує покарання, що передбачена п.11 ч.1 ст.67 КК України: «...з використанням умов воєнного або надзвичайного стану». Однак проаналізувавши достатню кількість судових рішень, варто підкреслити, що одноставного підходу щодо співвідношення вказаного пункту та кваліфікованої ознаки відсутні. Одна справа, коли це є кваліфікуючою ознакою привілейованого складу злочину та має іншу словесну конструкцію, тоді як «...з використанням умов воєнного стану» має інший характер. З наявних правозастосовчих орієнтирів для судів нижчих інстанцій є ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17.01.2023 №404/3367/22 та ухвала ККС ВС в ухвалі від 28 березня 2023 року по справі №722/594/22. У першій ухвалі заперечується підхід про те, що, якщо ЮСКП не передбачає кваліфікуючу ознаку «...в умовах воєнного стану», то сам факт наявності воєнного стану впливає на призначення покарання і має бути врахований як обставина, що його обтяжує («...з використанням умов воєнного часу»). В ній відтворюється підхід, що «використання умов воєнного стану» є не лише усвідомлення його тривання в конкретний момент часу, а й використання його можливостей задля створення умов, які зроблять вчинення кримінального правопорушення легшим. Друга ж ухвала передбачає, що тлумачення ознаки «в умовах воєнного або надзвичайного стану» як такої, що означає «в період дії режиму воєнного або надзвичайного стану», суперечить точному змісту закону і меті, яку ставив законодавець, запроваджуючи такі зміни до КК України. Окрім правової позиції ККС ВС стосовно того, що ці поняття не є тотожними, відсутні будь-які інші орієнтири. Не варто вважати, що в тому, як тлумачити ці категорії, винна система судоустрою, оскільки рівень індивідуального регулювання завжди повинен мати чіткі вказівники

щодо адаптації та конкретизації нормативних правил до конкретної ситуації від того, хто їх створює. Тому це лише зайвий раз вказує хибний підхід у нормотворчості, який полягає у наданні переваги швидкості над якістю.

Щодо міжнародного співробітництва варто зазначити, що важливим тут є не лише урахування практики Європейського суду з прав людини (далі-ЄСПЛ), а і підходів зарубіжних країн-партнерів щодо законодавчого врегулювання порядку уведення воєнного стану. В Україні такий порядок визначений ст.5 Закону. Згідно з ним воєнний стан вводиться Президентом України своїм указом з власної ініціативи або за пропозицією РНБО, який має бути негайно затверджений у вигляді відповідного закону парламентом, що відтворює зміст такого указу. При цьому українське законодавство не містить ні чітких підстав прийняття такого рішення, ні визначення/тлумачення деяких понять, які складають зміст поняття «воєнного стану», наприклад «загроза нападу». Для демонстрації контрасту, можна звернутись до досвіду Німеччини, серед підстав запровадження режиму воєнного стану в Основному законі якої вказано агресію (напад) на Німеччину або безпосередню і неминучу загрозу такого нападу. Більше того, як гарантію дотримання прав і свобод людини в умовах воєнного стану Конституція ФРН містить ст.93, яка надає особам можливість звернення до Федерального конституційного суду Німеччини із конституційною скаргою у разі, якщо вони вважають свої права порушеними чи обмеженими державою без належної на те підстави [2, с. 76]. Також прикладом може слугувати Закон Республіки Білорусь «Про воєнний стан», який вказує, що підставою для введення останнього може бути воєнна загроза або напад на державу. Цікавим є той факт, що обидві з цих підстав змістовно розкриваються в межах цього закону із вказівкою на переліки дій, які становлять ту чи іншу підставу [2, с. 76]. Щодо практики ЄСПЛ, то при тлумаченні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод з цього приводу Страсбурзький суд послуговується термінами «війна або інша суспільна небезпека, яка загрожує життю нації». Його практика не містить визначення терміну «війна» однак, вбачається, що будь-який випадок

серйозного чи тривалого насильства, масових заворушень чи короткотривалих збройних сутичок може підпадати під поняття «суспільна небезпека, яка загрожує життю нації» [2, с. 77].

Висновки./Conclusions. Для забезпечення функціонування права у державі та дотримання принципу верховенства права державі необхідно звернути увагу на якість як спеціальних законодавчих актів, так і актів, які забезпечують реалізацію положень Закону, враховуючи міжнародно-правовий досвід та адаптуючи такий досвід до українських реалій. Важливо досягти такого стану речей, щоб будь-які заходи, які застосовувались під час воєнного стану, були законними, збалансованими, демократичними та спрямованими на захист прав і свобод людини.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Фігель Ю. О. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015. Вип. 2. С. 222–230. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau_2015_2_24.
2. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. Славко А. С. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2016. Вип. 41(2). С. 74-78. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41%282%29__19.

ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ ДІЛОВОДСТВА ТА АРХІВНОГО ЗБЕРІГАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Павленко Микита Андрійович

Курсант 1-го курсу Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Некlesa Олександр Вікторович

Викладач кафедри
Кримінального процесу та стратегічних розслідувань,
старший лейтенант поліції

Правила діловодства та архівного зберігання юридичних документів – це система норм, що регламентують створення, оформлення, реєстрацію, облік, зберігання юридичних документів, передача їх до архіву з метою забезпечення єдиного порядку роботи з юридичними документами, гарантування збереження та доступності юридичних документів та захисту прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб. Правила діловодства та архівного зберігання юридичних документів зарегламентовані в українських нормативно – правових актів та постійно зазнають змін, тому тема щодо правил діловодства та архівного зберігання юридичних документів, є актуальною та потребує розгляду.

До основних законодавчих актів, що регламентують вищевказані правила, ми можемо віднести: Закон України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" від 24.12.1993 р. [1], "Про доступ до публічної інформації" від 13.01.2011 р. [2], "Про електронні документи та електронний документообіг" від 22.05.2003 р [3]. та наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 №1000/5 «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях» [4].

Так, відповідно до Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" від 24.12.1993 р. діловодство - сукупність процесів, що забезпечують документування управлінської інформації і організацію роботи із службовими документами; архівний документ - документ незалежно від його виду, виду матеріального носія інформації, місця, часу створення і місця зберігання та форми власності на нього, що припинив виконувати функції, для яких був створений, але зберігається або підлягає зберіганню з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника також як об'єкт рухомого майна [1].

Аналізуючи вищезазначені нормативно – правові акти, можемо виокремити низку правил, на яких повинно ґрунтуватися діловодство та архівне зберігання юридичних документів. Так, до основних правил діловодства слід віднести:

1. Юридичні документи повинні створюватися та оформлюватися відповідно до встановлених вимог щодо мови, стилю, структури, реквізитів тощо, які зарегламентовані в чинному українському законодавстві.

2. Всі юридичні документи, що надходять до установи, або створюються в ній, підлягають реєстрації.

3. Юридичні документи повинні зберігатися протягом встановлених термінів у справах, які формуються відповідно до номенклатури справ.

4. Здійснюється контроль за виконанням резолюцій та доручень.

До правил архівного зберігання документів відносять:

1. Правила архівного зберігання документів мають відповідати єдиним вимогам, що встановлюються для всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності.

2. Керівники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій несуть відповідальність за організацію архівного зберігання документів.

3. Перед прийняттям до архіву документи проходять експертизу

цінності, в ході якої визначається їх історична, наукова, культурна та соціальна цінність.

4. Документи постійного та тимчасового (довгострокового) зберігання формуються в справі за номенклатурою справ.

5. Документи повинні зберігатися в спеціальних приміщеннях, що відповідають вимогам щодо температури, вологості, освітлення.

6. Для забезпечення збереження документів проводяться роботи з їх реставрації, консервації та мікрофільмування.

Слід зазначити, що правильно оформлені документи мають юридичну силу та можуть бути використані як докази у суді або інших інстанціях. Недотримання правил діловодства може призвести до втрати юридичної сили документів, що може мати негативні наслідки для організації та її працівників.

Як висновок, ми можемо зауважити, що дотримання правил діловодства та архівного зберігання документів є необхідною умовою для ефективної роботи будь-якої організації. Це забезпечує юридичну чинність документів, збереження історичної інформації, захист персональних даних та дотримання нормативних вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" № 3814 – XII від 24.12.1993 р. (поточна редакція від: 02.07.2023)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 26.03.2024)

2. Закон України "Про доступ до публічної інформації" № 2939-VI від 13.01.2011 р. (поточна редакція від: 08.010.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 26.03.2024)

3. Закон України "Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22.05.2003 р. (поточна редакція від: 31.12.2023)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 26.03.2024)

4. Наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5 «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (дата звернення: 26.03.2024)

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ: ПОНЯТТЯ, СТАНОВЛЕННЯ ТА СУТНІСТЬ

Петрищев Роман Романович
курсант 2-го курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Кисельов Андрій Олександрович
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
майор поліції

Кримінальний аналіз представляє собою особливу форму інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та детальному визначенні внутрішніх зв'язків між різними видами інформації, що стосуються злочину, та будь-якими іншими даними, що надходять з різних джерел, з метою їх використання в оперативно-розшуковій та слідчій діяльності, а також аналітичній підтримці. Кримінальний аналіз не повторює методи роботи оперативників чи слідчих; його алгоритми сприяють успішному аналізу великих обсягів даних з метою виділення з них суттєвих відомостей.

Кримінальний аналіз виступає як додатковий інструмент у руках працівників правоохоронних органів та їх підрозділів.

Історично концепція кримінального аналізу передбачала порівняння вчиненого злочину з іншими подібними випадками на основі особистого досвіду патрульних поліцейських, детективів та адміністраторів поліції тощо. Європейські та американські вчені вважають, що кримінальний аналіз з'явився у Великобританії. На їхню думку, ще у 1846 році детективами лондонської поліції здійснювався такий аналіз, що полягав у класифікації злочинців та злочинів, а також у розробці концепції методики роботи аналітиків щодо

розслідування злочинів, пов'язаних із вбивствами. Необхідність такого аналізу зумовлювалася зростанням злочинності та потребою адекватних заходів протидії. Цей період можна назвати "острівним" [1, с. 33].

У 1887 році досвід англійських поліцейських почали запроваджувати на американському континенті. Батьком сучасної системи організації діяльності поліції та використання кримінального аналізу вважається А. Фольмер, начальник поліції м. Берклі (США), який ще у 1906 році запровадив картографічний метод для визначення місць концентрації злочинних угруповань. Підґрунтям цього стало вивчення результатів діяльності поліції за попередній рік. Кажучи сучасною мовою науки та практики протидії злочинності – це був аналіз оперативної обстановки. Наслідком стало запровадження систем нейтралізації злочинності в її осередках завдяки оптимізації використання сил поліції.

Важливим етапом розвитку кримінального аналізу як напряму діяльності поліції є період 60–70-х років ХХ століття. У цей час до складу поліцейських підрозділів на рівні великих відділів поліції США увійшли розвідувальні підрозділи, до яких долучилися аналітичні групи. Це стало наслідком піку злочинності та прийняття закону про боротьбу зі злочинністю. Також у цей період створено Агентство фінансової допомоги правоохоронним органам США для боротьби з організованою злочинністю. Це послужило приводом для видання підручників і довідників для кримінальних аналітиків та методів використання кримінального аналізу.

Наслідком цього стало формування наприкінці 1970-х років Комплексної програми кримінального попередження ІСАР, що стало підґрунтям переходу на вищий рівень кримінального аналізу та його професіоналізації. У середині 1990-х років були введені перші картографічні методи відображення злочину, що дозволило аналітикам отримувати тривимірне зображення події [2, с. 22].

Період 90-х років ХХ століття був революційним, оскільки зародилося інформаційне суспільство, а також змінилися підходи до діяльності поліції в напрямку створення системи протидії всім видам злочинності. Це призвело до

з'яви Міжнародної асоціації кримінальних аналітиків (ІАСА), яка визначає стратегію та напрями діяльності кримінальних аналітиків у всьому світі. Це також призвело до того, що кримінальний аналіз став окремим напрямом професійної діяльності, характерним для поліції більшості розвинених держав світу. Як результат, до структури Генерального секретаріату Інтерполу включено підрозділ кримінального аналізу, а Європол будує свою діяльність на основі технологій та результатів кримінального аналізу.

Відтак, можна виділити основні риси та компоненти кримінального аналізу:

- Це сукупність систематичних аналітичних процесів.
- Включає вивчення конкретних характеристик і тенденцій.
- Передбачає визначення та осмислення зв'язків між кримінальною інформацією (інформацією про злочин) та іншою.
- Охоплює систематичну специфічну інформаційно-аналітичну діяльність.
- Включає опрацювання інформації, яка має важливе значення для управління або прийняття рішень.
- Здійснюється з метою запобігання, припинення, викриття та розслідування злочинів або для управлінських рішень [3, с. 234].

В результаті деякі дослідники виділяють два види кримінального аналізу: аналітичний пошук та аналітичне дослідження.

Під час здійснення аналітичного пошуку варто дотримуватися правил, на яких зауважує Кисельов А. О. [4-7].

Отже, основною метою кримінального аналізу є поліпшення механізмів запобігання, виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень.

Також важливим є налагодження систем моніторингу криміногенної ситуації та обміну інформацією на державному, регіональному та міжнародному рівнях щодо тенденцій та ризиків у цій сфері.

Подальший розвиток кримінального аналізу та його адаптація до

особливостей національного законодавства і системи боротьби зі злочинністю сприятиме раціональному розподілу правоохоронних ресурсів і суттєво позитивно вплине на зниження рівня злочинності в Україні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Бараненко Р. В. Застосування сучасних аналітичних методів для оптимізації оперативно-розшукової діяльності підрозділів Національної поліції. Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід : матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (м. Одеса, 29 квітня 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 33–34.

2. Основи кримінального аналізу : посібник з елементами тренінгу / О. Є. Користін, С. В. Албул, А. В. Холостенко та ін. Одеса : ОДУВС, 2016. 112 с.

3. Шинкаренко І. Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретикоісторичне підґрунтя. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 233–242.

4. Кисельов А. О. Особливості документування підрозділами кримінальної поліції злочинних дій, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортним засобом. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали. Всеукраїнської наук.-практ. конф. 19 жовт. 2018 р. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018.

5. Кисельов А. О. Тактика спілкування поліцейського з особами. The Top Actual Researches in Modern Science : Proceedings of the IInd International Scientific and Practical Conference (Ajman, July 28-29, 2016, UAE). International Scientific and Practical Conference «World Science». № 8 (12). July 2016. P. 25-28.

6. Горелік Д. С., Кисельов А. О. Міжнародне співробітництво Національної поліції у сфері оперативно розшукової діяльності. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 19 жовтня 2018 р.): У 2-х ч. -

Ч. 1. Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 139-141.

7. Kyselov A., Kovalevska O. An investigation of effective police communication. law enforcement roles requiring language skills. Methodological bases of studying the processes of general mental laws in human interaction with the environment. International Science Group. – Boston : Primedia eLounch, 2022. 194 p. Available at : DOI - 10.46299/ISG.2022.MONO.PSYCHOL.1/ Pp. 39-47.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ ЧАРТЕРНИХ АВІАРЕЙСІВ

Поліщук Інна Володимирівна,
старший викладач
Карасьова Людмила Миколаївна,
Студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Авіаційні перевезення є важливою складовою сучасної транспортної системи та мають значну роль у забезпеченні мобільності населення та економічного розвитку. Водночас, крім регулярних комерційних рейсів, в авіаційній галузі існує такий специфічний вид діяльності, як виконання чартерних рейсів. Виникнення чартерних рейсів безпосередньо пов'язують з розвитком туристичної галузі. Після того як у 1956 році було укладено Угоду про комерційні права на здійснення нерегулярних авіаперевезень в Європі, «туристичні компанії почали активно практикувати чартер літаків для виїзду за кордон» [1, с. 27]. І на сьогодні актуальність чартерних авіарейсів у всьому світі постійно збільшується, що зумовлює потребу деталізації їх дослідження та подальшого удосконалення організаційно-правового забезпечення.

Мета роботи. Метою даної роботи є обґрунтоване вивчення та аналіз організаційно-правових засад виконання чартерних рейсів у сфері авіаційних перевезень. Дослідження передбачає розкриття сутності поняття "чартерний рейс", визначення їх переваг та недоліків. На основі проведеного аналізу планується шляхи вдосконалення організаційно-правового забезпечення чартерних рейсів в Україні з метою підвищення ефективності та безпеки їх виконання.

Матеріали та методи. Для досягнення визначеної мети дослідження застосовано сукупність методів і принципів наукового пізнання, заснованих на поєднанні системного, структурно-функціонального і міждисциплінарного

підходів, а саме: аналізу, синтезу, порівняння, формальної логіки та узагальнення.

Результати та обговорення. В загальному повітряний чартер визначають як окремий вид пасажирських нерегулярних авіап перевезень в будь-яку точку світу. Виконується будь-якими авіакомпаніями за маршрутами, які не виконують рейсові літаки. В п.104 ст.1 Повітряного кодексу України визначено, що чартерне повітряне перевезення - нерегулярне повітряне перевезення, що здійснюється на підставі договору чартеру (фрахтування), за яким авіап перевізник надає фрахтівнику або фрахтівникам за плату визначену кількість місць або всю місткість повітряного судна на один або декілька рейсів для перевезення пасажирів, багажу, вантажу або пошти, що зазначені фрахтівником» [2]. Відповідно до Наказу міністерства транспорту України «Про затвердження Правил виконання чартерних рейсів» «чартерний рейс – це рейс, який виконується на зафрахтованому повітряному судні на підставі договору чартеру» [3]. Тобто, «чартерні рейси - це рейси, які виконуються поза розкладом на умовах чартерного договору між замовником (туроператором) і авіап перевізником» [4].

Слід зазначити, що існує два різновиди рейсів цивільної авіації: чартерні і регулярні. Вони різні за способом організації і періодичністю вильотів. Зазначимо, що чартерний рейс має ряд відмінностей від регулярного: його немає в розкладі регулярних польотів; маршрут його нерідко визначає не авіакомпанія (яка розробляє маршрути регулярних ліній), а замовник, який збирається заплатити за цей рейс; він дешевший в порівнянні з регулярним; чартерний рейс виконується на основі дозвільного статусу (у відмінності від регулярного рейсу, який виконується на основі заборонного статусу). Також, важливим моментом, є те, що для його організації потрібен повний комплект документів.

Визначаючи плюси та мінуси чартерних авіарейсів, виокремлюють такі їх недоліки:

- недорогі квитки на рейси можна знайти тільки за кілька днів до

вильоту, туроператори не продають місця на чартери заздалегідь.

- часто такі рейси затримують або переносять на інші дні, так як вони не є для аеропортів пріоритетними.

- такі рейси літають по певних датах. Купуючи квитки в дві сторони, це можна зробити тільки на конкретний термін перебування.

Серед плюсів чартерних рейсів називають:

- доступні ціни, особливо коли виліт через два-три дні. Найчастіше чим ближче дата вильоту, тим дешевше ціна на квиток.

- ці рейси зазвичай прямі, що важливо для проживаючих у віддалених від столиці містах.

- їх можна знайти по рідкісним напрямкам [5], які не забезпечуються регулярними маршрутами.

Для отримання права на виконання чартерних рейсів авіаперевізник подає заяву в LCA (уповноважений орган країни щодо організації повітряних перевезень) своєї країни для розгляду і ухвалення рішення з метою надання права на виконання цього рейсу, або ж відмову виконувати певний чартерний рейс. LCA своєї країни подає заявку в країну прямування, а також в низку країн, які проходять по маршруту прямування для дозволу виконання цього рейсу. Також часто при виконанні чартерного рейсу потрібно узгодження по комерційним правам (коли сама мета польоту переслідує комерційну мету). Залежно від статусу рейсу авіакомпанія може отримати, або ж не отримати дозвіл. Якщо ж увесь пакет дозволів не буде отриманий, то виконувати чартерний рейс не дозволяється. Також треба враховувати те, що отриманий дозвіл має часові рамки.

Також, зазначимо, що реалізація чартерної програми розпочинається з укладення договору між фрахтувальником повітряного судна і перевізником. Контракт-договір чартеру є основним правовим документом, що регулює цей вид перевезення. Відповідно до ст. 3 Повітряного кодексу України за договором чартеру (фрахтування) авіаперевізник надає фрахтівнику або фрахтівникам за плату визначену кількість місць або всю місткість повітряного

судна на один або декілька рейсів для перевезення пасажирів, багажу, вантажу або пошти, що зазначені фрахтівником [5]. Замовником (або консолідатором) чартеру може бути як фізична особа, туристична компанія, комерційне підприємство, громадська чи політична організація, навчальний заклад та інші.

Виконання чартерних програм залежить часто від одного фактора – потреби в них туристичних компаній, яка в свою чергу залежить від сезонних потреб пасажирів і попиту, внаслідок чого формується періодичність і напрямок чартерного рейсу. Частота виконання таких рейсів по одному конкретному напрямку може здійснюватися як один раз на два тижні, так і кілька разів на тиждень, за умови наявності достатньої кількості бажаючих. Зазвичай чартерні програми виконуються за схемою «ланцюжок», коли літак за один рейс привозить одних туристів на курорт і забирає інших назад [6].

Також, важливим є момент, що пасажир, який купує квиток на чартерний рейс, повинен розуміти, що стикається з особливим видом перевезень, який відрізняється від регулярних рейсів. Головною особливістю виконання чартерних рейсів є нестабільний розклад. Зазвичай виліт чартеру «вбудовується» в розклад регулярних рейсів, в результаті чого можливі зміни польотних програм чартерів і затримки в день вильоту. Наприклад в разі затримок рейсів і накладок в аеропорту, обслуговування чартерів відбувається в останню чергу, після регулярних рейсів. Також, потрібно знати, що, якщо в разі затримки рейсу пасажир чартерного рейсу знаходиться в менш вигідних умовах, ніж його «побратим» з регулярного маршруту, то в усьому іншому їх права рівні. Коли термін очікування вильоту перевищує 8 годин, авіакомпанія, що виконує чартерний рейс, так само зобов'язана надати своїм пасажирам готель на період очікування і харчування (детальні умови необхідно уточнювати безпосередньо у авіакомпанії, що виконує рейс) [7].

Висновки. Отже, підсумовуючи, пропонуємо виділити певні шляхи вдосконалення організаційно-правового забезпечення чартерних рейсів в Україні. Перше на що потрібно звернути увагу – це гармонізація національного законодавства з нормами міжнародного повітряного права та практиками

провідних авіаційних держав у сфері чартерних перевезень. Також важливу роль відіграє вдосконалення механізмів державного контролю за дотриманням вимог безпеки польотів під час чартерних перевезень. Важливою складовою, також, є покращення рівня підготовки авіаційних фахівців у сфері організації чартерних рейсів шляхом вдосконалення навчальних програм. Адже чартерні авіаперевезення є важливою складовою сучасної авіаційної галузі. Вони надають гнучкості та додаткові можливості як для авіакомпаній, так і для пасажирів. Організаційно-правові аспекти виконання чартерних рейсів мають велике значення для забезпечення безпеки та ефективності цих перевезень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шабельник А. О. Географічні особливості авіаційних перевезень в туризмі. К.: НАУ, 2021. 86 с.
2. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення 21.04.2024)
3. Про затвердження Правил виконання чартерних рейсів: Наказ міністерства транспорту України від 18.05.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0461-01> (дата звернення 20.04.2024)
4. Чартерний рейс. URL: https://www.fly.kiev.ua/charter_calendar/1417-scho-take-charterniy-reys.html (дата звернення 17.04.2024)
5. Чартерний рейс. Блог. URL: <https://edemtour.com.ua/blog/charternij-rejs-shho-cze-i-chim-vin-vidriznya%D1%94tsya-vid-regulyarnogo/> (дата звернення 20.04.2024)
6. Чартерні рейси URL: <https://styleavia.com.ua/uk/charterni-reysi.html> (дата звернення 20.04.2024)
7. Особливості чартерного рейсу. URL: <https://chartershop.com.ua/uk/charterni-aviakvytku.html> (дата звернення 22.04.2024)

ДОГОВІР МОРСЬКОГО КРУЇЗУ: КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ

Поліщук Інна Володимирівна,
старший викладач кафедри господарського,
повітряного та космічного права
Левченко Анжеліка Сергіївна,
студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Морські перевезення сьогодні поступаються у частоті використання залізничним, повітряним і автомобільним видам транспорту, адже останні мають більш розвинену інфраструктуру та здатні повністю задовольнити потребу пасажирів у перевезенні. Тому морський транспорт частіше виконує туристичну функцію і використовується для розваг. Питання оформлення договору морського круїзу до сих пір активно досліджується науковцями-правниками.

Ціль роботи./Aim. Ставиться за мету дослідження природи договору морського перевезення, виділення його характерних ознак для порівняння з іншими договорами.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час дослідження найбільш ефективним став порівняльно-правовий метод. Також було використано діалектичний метод та метод системного аналізу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Виникають проблеми розмежування договору морського круїзу як договору морського перевезення і як договору про надання туристичних послуг, так як даний договір має комплексний характер. Договір морського круїзу включає в себе послуги морського транспортування, та в той же час – цивільно-правові відносини щодо надання певних послуг.

Договір морського круїзу та договір морського перевезення мають спільні риси: вони є оплатними, двосторонніми, консенсуальними, в предмет договору входять дії по переміщенню пасажирів та/або багажу. Основною відмінністю

договору морського круїзу від звичайного договору перевезення є мета подорожі – не досягнення пункту призначення, а відпочинок.

Правова регламентація договору морського круїзу закріплена у Главі 4 Кодексу торговельного мореплавства України. Відповідно до статті 195 даного кодексу за договором морського круїзу одна сторона - організатор круїзу зобов'язується здійснити колективну морську подорож (круїз) за певною програмою і надати учасникові круїзу всі пов'язані з цим послуги (морське перевезення, харчування, побутове та екскурсійне обслуговування тощо), а інша сторона - учасник круїзу зобов'язується сплатити за це встановлену плату. Можна сказати, що договір морського круїзу є різновидом договору про морське перевезення пасажирів, в якому обов'язок організатора надати послуги перевезення доповнюється іншими видами послуг [1].

Для встановлення кола таких послуг слід звернутись до статті 1 Закону України «Про туризм», в якій надано визначення поняття «туристичний продукт» - це попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо) [2].

Набір послуг прямо залежить від виду круїзу. Зазвичай морська подорож передбачає захід у різні порти з екскурсійною програмою. Також існують круїзи з відпочинком пасажирів на пляжах у пунктах заходу за маршрутом. Прогулянкові рейси займаються перевезенням груп туристів з ознайомленням з історичними пам'ятками, іншими визначними місцями. Така властивість морського круїзу, як організація колективної морської подорожі та заздалегідь встановлений комплекс послуг для учасників морського круїзу, дають можливість відмежувати договір морського круїзу не лише від перевезення морем індивідуальних пасажирів, але й від організованих груп пасажирів. Варто зазначити, що організацією культурно-розважальної програми для

пасажирів займається туристична компанія, яка орендує судно, представником якої на борті судна є керівник круїзу [3]. Організатор круїзу несе відповідальність за отримання пасажиром всіх, вказаних в умовах договору, послуг.

Не зважаючи на двосторонній характер договору, який укладається між організатором круїзу і пасажиром, між організатором та перевізником виникають також певні відносини, які на практиці оформлюються договором тайм-чартеру, тобто фрахтування (надання) судна для перевезення пасажирів, вантажів та для інших цілей торговельного мореплавства на певний час [1].

Міжнародна конвенція щодо контракту на подорожування відносить договір морського круїзу до одного із видів туристських договорів [4]. За договором морського круїзу пасажир крім послуг перевезення надається спектр послуг, що підпадають під дефініцію туристичної послуги. Проте, не слід в той же час ототожнювати договір круїзу з договором про надання туристичних послуг. Відмінністю є значення перевезення для учасника круїзу та туриста. Перевезення є істотною умовою договору морського круїзу та вибір маршруту такого круїзу є визначальним для учасника. Крім того, учасник постійно знаходиться на борту морського транспорту, тому він не потребує готельних послуг, що входять у вартість, встановлену туристичним договором. Тип каюти круїзного судна та інші особливості розміщення зазвичай заздалегідь встановлені договором морського круїзу і порушення таких умов буде вважатись неналежним виконанням умов договору, адже під час круїзної подорожі основне місце перебування пасажирів знаходиться на самому транспорті, на відміну від договору туристичних послуг, де транспортування клієнта – просто переміщення в процесі споживання інших послуг розважального характеру.

Висновки./Conclusions. Природа договору морського круїзу є унікальною та має комплексний характер. Раніше його розглядали як вид договору морського перевезення або договору про надання послуг. Проте, специфіка предмета договору, що поєднує в собі і послуги з транспортування

пасажира, і розважальну програму на борту судна, призвели до виділення окремої Глави Кодексу торговельного мореплавства України, присвяченої договору морського круїзу, вперше за всю історію української доктрини транспортного права. Відмінністю договору морського круїзу від звичайного договору перевезення є ціль переміщення - відпочинок. Від договору надання туристичної послуги досліджуваний договір відрізняється істотною умовою-маршрутом круїзу, та відсутністю готельних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
2. Про Туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2024).
3. Пальченко Алла Анатоліївна. Аналіз, сутність та правова характеристика договору морського круїзу. Шістдесяті економіко-правові дискусії: матеріали міжнародної науково, 2021, 60.
4. Балобанов Олександр; Гонсеровська Тетяна. Договір круїзу як договір туристичних послуг у порівнянні із договором морського перевезення пасажирів. Молодий вчений, 2020, 11 (87): 23-28.

СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ПОКАРАНЬ В АСПЕКТІ ПРИНЦИПУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПОКАРАННЯ

Порхун Анастасія Іванівна

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Вступ. Тема спеціальних видів покарань є однією з найактуальніших у сучасному кримінальному праві. З одного боку, вона викликає багато дискусій щодо їх необхідності, ефективності та гуманності. З іншого боку, спеціальні види покарань є важливим інструментом кримінально-правового впливу, який використовується для досягнення цілей покарання.

Ціль роботи. Провести комплексне дослідження теоретичних та правових проблем індивідуалізації покарання стосовно спеціальних видів покарань.

Матеріали та методи. Для досягнення цілі планується застосувати різноманітні методи дослідження, включаючи аналіз законодавчих актів, наукових публікацій та інших робіт з цієї області.

Результати та обговорення. Статистика вказує на проблеми та складнощі, пов'язані з індивідуалізацією призначення покарань, особливо щодо вибору типу, терміну та обсягу покарання, а також визначення реального або умовного застосування покарання. Кризові явища в системі кримінального правосуддя значною мірою зумовлені нестійким та інколи суперечливим підходом судів до індивідуалізації призначення покарань та інших правових заходів у кримінальних справах.

Аналіз судової практики виявляє, що помилки у рішеннях судів про накладення покарань переважно не зумовлені об'єктивними факторами, пов'язаними з несуттєвими або нечіткими нормами законодавства, а скоріше недостатньо ретельним і нестійким підходом до індивідуалізації покарань. Цей підхід розглядає покарання як адекватну реакцію держави на кримінальні дії, враховуючи не лише їхню природу, але й ступінь загрози для суспільства та

соціальну характеристику особи, яка вчинила злочин [3, с. 227].

Дослідження проблематики видається доречним і вчасним, оскільки існує гостра ситуація, в якій залишається багато невирішених аспектів, пов'язаних з індивідуалізацією покарань при їх накладенні.

В Україні досі не проводились комплексні наукові дослідження з питань індивідуалізації покарання. Багато робіт, присвячених соціальній сутності та правовій природі цього процесу, а також його впливу на кримінальну політику держави, зазвичай мають характер аналізу конкретних критеріїв індивідуалізації покарання. Ці дослідження часто є складовою частиною підготовки кандидатських та докторських дисертацій, або ж окремих розділів у них, деякі з яких потім публікуються у вигляді монографій.

До цих доробків варто звернути увагу на роботи М. Д. Дякура, Н. В. Маслак, А. В. Шевчука (присвячені індивідуалізації покарання за незакінчений злочин), Г. П. Жаровської, Д. П. Альошина (про індивідуалізацію покарання за злочин, вчинений у співучасті), Т. О. Гончар, Т. І. Дмитришиної (досліджують індивідуалізацію покарання за злочини, вчинені неповнолітніми), М. О. Карпенка, А. А. Стрижевської (вивчають індивідуалізацію покарання за сукупність злочинів) та інших авторів, які внесли вагомий внесок у цю тему [3, с. 228].

Один із найбільш ефективних способів боротьби зі злочинністю вважається притягнення осіб, які винні у скоєнні протиправних дій, до кримінальної відповідальності та накладення на них покарання. Незважаючи на широкий арсенал інструментів кримінально-правового впливу в сучасній демократичній державі, покарання залишається найбільш типовим і природним способом реагування суспільства на злочинність.

Проте завданням судових органів є не лише карати злочинців, але й забезпечити їх повернення до законної поведінки та інтеграцію в суспільство як повноцінних громадян. Тому важливо докладно з'ясувати всі обставини кримінальної справи та особливості злочинця, щоб призначити йому належне, справедливе, гуманне та індивідуалізоване покарання. Таке покарання повинно

сприяти його виправленню, перевихованню та допомогти у попередженні вчиненню майбутніх злочинів, як самим засудженим, так і іншими особами.

Ці принципи відображені у пункті 3 частини 2 статті 65 Кримінального кодексу України, який стверджує, що суд при призначенні покарання повинен враховувати не лише тяжкість злочину та обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання, але й особу винного, оскільки покарання застосовується конкретно до нього [4].

Ідея індивідуалізації призначення покарання судом включає в себе врахування різних аспектів, таких як тип (або типи) покарання, його тривалість або розмір, з урахуванням індивідуальної міри суспільної небезпеки злочину, особистих характеристик винуватця та інших факторів, що можуть не стосуватись самого злочину та особистості винуватця. Б. С. Волков розглядав індивідуалізацію покарання як ключову умову для досягнення максимальної ефективності при мінімальному застосуванні кримінально-правових засобів.

Важливим є не лише результат покарання, а й метод, яким цей результат було досягнуто. Отже, вибір покарання повинен бути не лише обґрунтованим та ефективним, але й економічним. Багато в чому це залежить від індивідуальних обставин, що характеризують особу винуватця. Суд повинен обирати такий вид кримінального впливу, який буде відповідати поставленим цілям та завданням, визначеним у кримінальному законі, згідно зі статтею 65 Кримінального кодексу України [4].

Одне з основних понять, що входить у концепцію "індивідуалізації" покарання, - це поняття "гуманізму". Це термін передбачає визнання у кожній людині її особистості, повагу до її честі та гідності. Гуманізація не означає, що необхідно відмовлятися від суворих заходів кримінального покарання для осіб, які скоїли серйозні злочини. Скоріше, це означає збалансований підхід, де карається злочин, але при цьому враховуються індивідуальні особливості винуватця, його контекст та можливості його виправлення.

Гуманізм у контексті кримінального правосуддя позначається на увазі до прав людини і дотриманні їх навіть у процесі покарання. Це означає, що навіть

у випадках тяжких злочинів, коли кримінальні санкції є необхідними, важливо зберігати людську гідність та враховувати можливості реабілітації та ресоціалізації засуджених. Гуманізм в кримінальному правосудді підкреслює важливість поєднання правосудної реакції з урахуванням гуманних принципів та потреб особистості, що допомагає забезпечити справедливість та ефективність кримінальної системи [1, с. 389].

Диференціація покарань визначає принципи справедливості та рівності перед законом для всіх громадян, одночасно служить передумовою для індивідуалізації покарань. Виділення "спеціальних видів покарань" серед усіх інших варіантів дозволяє стверджувати, що вони є найбільш ефективними, коли застосовуються до конкретних осіб. Однак це відкриває широкий спектр питань, таких як цілі спеціальних покарань, їхні підстави, порядок та індивідуалізація в конкретних ситуаціях [2, с. 39].

При розгляді теоретичних аспектів боротьби зі злочинністю необхідно звернути увагу на ретельне вивчення проблеми покарання як важливого засобу запобігання злочинності. Це передбачає глибокий аналіз всіх аспектів, пов'язаних з різними видами покарань та їхньою ефективністю у конкретних ситуаціях.

Можна зазначити, що це питання вимагає негайного вирішення та подальшого вдосконалення як на рівні законодавства, так і в практичному застосуванні норм. До цього моменту в кримінально-правовій науці ще не вдалося знайти однозначну інтерпретацію поняття "особа винного", не було достатньо проаналізовано процес обліку основних факторів, які впливають на вибір покарання з точки зору принципів кримінального права, не визначено адекватний рівень впливу злочинного діяння на особу винного та на вибір санкції, і не розроблені конкретні стратегії вибору характеру та заходів впливу, засновані на інформації про особу винного.

Висновки. Індивідуалізація покарання є одним з ключових принципів кримінального права. Це означає, що суд при призначенні покарання повинен враховувати не лише тяжкість злочину, але й особистість винуватця, його

характеристики та обставини справи. Спеціальні види покарань є важливим інструментом кримінально-правового впливу. Їх застосування повинно бути обґрунтованим та відповідати принципам індивідуалізації. В Україні існує ряд проблем, пов'язаних з індивідуалізацією покарання. До них належать: недостатня наукова розробка цієї проблеми, необхідність удосконалення законодавства, відсутність єдиної інтерпретації поняття "особа винного". Для вирішення цих проблем необхідні подальші дослідження та вдосконалення кримінального законодавства. Завдяки вдосконаленню системи індивідуалізації покарання можна підвищити його ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережнюк В. М. Деякі аспекти характеристики обставин, що пом'якшують покарання при його індивідуалізації. Університетські записки. 2019. № 5. С. 387–394.

2. Бережнюк В. М. Кримінально-правова характеристика особи винного в контексті індивідуалізації покарання. Науковий вісник Херсонського державного університету : збірник наукових праць. Серія Юридичні науки. 2017. Вип. 4. Т. 2. С. 38–41.

3. В'юник М. В. Спеціальні види покарань в аспекті принципу індивідуалізації покарання / М. В. В'юник // Другі харківські студентські кримінально-правові читання : тези доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. студент. наук. конф. (м. Харків, 15–16 квіт. 2011 р.). – Харків, 2011.-С. 226-229.

4. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.04.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТАКТИЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Сафонов Дмитро Сергійович

Здобувач вищої освіти другого курсу
Спеціальність 262 Правоохорон діяльність”
Факультет підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університет
внутрішніх справ

Кисельов Андрій Олександрович

доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Факультет підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університет
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції

У вивченні тактичних прийомів, зокрема при огляді місця події, нерідко виникає складність через неоднозначність самого поняття «тактичний прийом.

Тактичний аналіз відображає когнітивний та технічний процес, спрямований на оцінку характеру правопорушень, виявлення ризиків, тенденцій та моделей злочинності. Його головна мета полягає у встановленні зв'язків між різними фактами, інцидентами та місцями можливих правопорушень. Цей вид аналізу орієнтований на короткострокові та середньострокові перспективи та безпосередньо використовується для ефективного вирішення конкретних завдань [5].

Національна поліція України є ключовим елементом системи забезпечення громадського порядку та протидії злочинності. Одним із основних пріоритетів її діяльності є захист інтересів громадян, їхніх прав та свобод. Це відображається в зміні підходів до організації правоохоронної роботи з орієнтацією на захист особистості та майна кожного громадянина.

Однак законодавець не завжди конкретизує поняття «суспільний порядок» та «громадська безпека», що створює певні труднощі в їх розумінні та застосуванні на практиці. Широта цих понять ускладнює формулювання загальних принципів та стратегій поліцейської роботи.

Для складання тактичного аналізу використовуються конкретні категорії даних, які зазвичай походять з поліцейських баз даних. Ці дані містять інформацію про інциденти та правопорушення, включаючи геопросторові атрибути та частоту їх виникнення на певній території. Вони є важливим джерелом інформації для розробки тактичних стратегій та розміщення ресурсів поліції відповідно до поточних потреб [2].

Результати роботи кримінального аналітика є важливим інструментом для ефективної діяльності правоохоронних органів. Вони дозволяють використовувати широкий спектр інформації, що наявна в правоохоронних органах та у кримінальній статистиці. Використання цієї інформації максимізує ресурси правоохоронних органів та спрямовує їх на вирішення різноманітних кримінальних проблем на різних рівнях: від місцевого до глобального [1].

Основними видами кримінального аналізу є тактичний, стратегічний та аналіз дії (оперативний). Процес кримінального аналізу можна умовно поділити на кілька етапів: збір та управління даними, запит та перегляд інформації, аналіз даних, розповсюдження висновків, реагування на отримані дані та їх оцінка.

Головна мета цього процесу полягає в виявленні та попередженні злочинності, задоволенні потреб правоохоронних органів у суспільстві, що постійно змінюється, та забезпеченні громадського порядку та безпеки. Кримінальний аналіз дозволяє правоохоронним органам ефективно втручатися в кримінальну ситуацію та приймати обґрунтовані рішення на основі об'єктивної інформації [2].

Особливості здійснення тактичного кримінального аналізу підрозділами кримінальної поліції визначаються їхніми функціями, завданнями та специфікою роботи.

Різні підрозділи кримінальної поліції можуть мати власні спеціалізовані групи для проведення тактичного аналізу в певних областях, таких як наркотики, кримінальні правопорушення проти особи, економічна злочинність тощо.

Підрозділи кримінальної поліції мають доступ до різноманітної інформації та ресурсів, які можуть бути використані для аналізу, таких як бази даних, спеціалізовані інструменти аналізу тощо [4].

Часто підрозділи кримінальної поліції взаємодіють з іншими правоохоронними організаціями та агентствами безпеки для обміну інформацією та координації спільних дій [3].

Підрозділи кримінальної поліції вивчають тенденції злочинності та визначають ризики для розробки стратегій та тактик ведення боротьби з злочинністю [5].

Вони використовують спеціалізовані аналітичні інструменти та програмне забезпечення для обробки та аналізу великих обсягів даних, щоб виявити закономірності та виробити стратегії протидії злочинності.

Тактичний кримінальний аналіз дозволяє підрозділам кримінальної поліції швидко адаптуватися до змін у злочинній ситуації та реагувати на них відповідно до потреб та вимог [2].

На думку Кисельова А. О., під час оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням, поліцейські мають враховувати тактичні та інші особливості [6-9], в тому числі й особливості здійснення тактичного аналізу.

Отже, з усього вище сказаного, особливості здійснення тактичного кримінального аналізу підрозділами кримінальної поліції є критичними для ефективної боротьби з злочинністю. Підрозділи кримінальної поліції мають спеціалізовані ресурси, доступ до інформації та аналітичні інструменти, що дозволяють їм виявляти та аналізувати злочинність на різних рівнях.

Їхня здатність координувати дії з іншими правоохоронними органами та швидко реагувати на зміни у кримінальній ситуації робить їх ключовими

гравцями у забезпеченні громадського порядку та безпеки. Такий аналіз допомагає максимізувати використання обмежених ресурсів та спрямовувати їх на найбільш критичні напрямки боротьби зі злочинністю. Таким чином, підрозділи кримінальної поліції відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки суспільства через проведення тактичного кримінального аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булавко І. Д. Сучасний тактичний кримінальний аналіз. Редакційна колегія. 2022р. 209с.
2. Користін О. Є., А. С. Тімошин. Інформаційні технології в кримінальному аналізі (практична частина). 2023р. 73-77с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Попова Т., Д. Батура, А. Кисельов. Тактичний кримінальний аналіз у протидії наркозлочинності. *Universum* №4 2024р. 59-64с.
5. Цільмак О. М. Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика. 2020р. 34-37с.
6. Кисельов А. О. Особливості документування підрозділами кримінальної поліції злочинних дій, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортним засобом. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали. Всеукраїнської наук.-практ. конф. 19 жовт. 2018 р. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018.
7. Кисельов А. О. Тактика спілкування поліцейського з особами. *The Top Actual Researches in Modern Science : Proceedings of the IInd International Scientific and Practical Conference (Ajman, July 28-29, 2016, UAE). International Scientific and Practical Conference «World Science». № 8 (12). July 2016. P. 25-28.*
8. Горелік Д. С., Кисельов А. О. Міжнародне співробітництво Національної поліції у сфері оперативно розшукової діяльності. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 19 жовтня 2018 р.): У 2-х ч. - Ч. 1.

Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 139-141.

9. Kyselov A., Kovalevska O. An investigation of effective police communication. law enforcement roles requiring language skills. Methodological bases of studying the processes of general mental laws in human interaction with the environment. International Science Group. – Boston : Primedia eLounch, 2022. 194 p. Available at : DOI - 10.46299/ISG.2022.MONO.PSYCHOL.1/ Pp. 39-47.

ІНСТИТУТ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Свистун Владислав Владиславович,
курсант II курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорна Аліна Геннадіївна,
капітан поліції,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ. Під звільненням від кримінальної відповідальності розуміють реалізацію державою в особі суду повноваження, згідно якого вона відмовляється за наявності підстав, передбачених Кримінальним Кодексом України (далі – КК України), від державного осуду особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також від покладання на неї обмежень особистого, майнового чи іншого характеру, передбачених законом за вчинення цього кримінально-протиправного діяння.

Вважаю за потрібне відзначити, що звільнення від кримінальної відповідальності в жодному разі не засвідчує факту виправдання особи чи визнання її невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення. В цьому випадку КК України керується встановленням факту вчинення особою кримінально-протиправного діяння, а тому визначені кримінальним законом підстави звільнення від кримінальної відповідальності визнаються nereабілітуючими. Важливо, що вирішенню питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності повинне передувати повне, всебічне й точне встановлення фактичних обставин справи та правильна юридична кваліфікація вчиненого кримінального правопорушення [2].

Слід зацентувати увагу й на завданнях звільнення від кримінальної відповідальності, адже будь-який правовий інститут має певну їх специфіку. Ото ж, на звільнення від кримінальної відповідальності покладаються наступні завдання:

- 1) забезпечити невідворотність кримінально-правового реагування держави на поведінку особи, яка скоїла кримінальне правопорушення;
- 2) оперативно здійснювати заходи щодо відновлення порушеного права й відшкодування шкоди, спричиненої кримінальним правопорушенням;
- 3) значно зменшити обсяг кримінальної репресії стосовно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (передусім нетяжких);
- 4) зменшити обсяг державних витрат на здійснення кримінального правосуддя [3].

Структурним елементом мети правової категорії звільнення від кримінальної відповідальності є оптимізація правозастосовного процесу притягнення особи до кримінальної відповідальності та практичної її реалізації. Наразі в умовах суттєвого підвищення темпів злочинності система кримінальної юстиції зазнає явного перевантаження. Виходячи з цього, звільнення від кримінальної відповідальності осіб, що вчинили кримінальні правопорушення й не становлять підвищеної суспільної небезпеки, коли їх причетність до них є очевидною й не заперечується ними, дозволяє частково розвантажити підрозділи досудового розслідування, що, в свою чергу, сприяє концентруванню сил правоохоронців на більш заплутаних та складних у розслідуванні діях.

Кримінально-правова доктрина містить різноманітні думки щодо поняття та сутності звільнення від кримінальної відповідальності. З точки зору Ю. В. Бауліна, інститут звільнення від кримінальної відповідальності є передбаченою законом відмовою держави від застосування щодо особи, яка скоїла кримінальне правопорушення, обмежень її певних прав та свобод, передбачених КК України. Водночас, П. Л. Фріс зазначає, що звільнення від кримінальної відповідальності є виявом гуманності правосуддя, який

ґрунтується на відмові від кримінального переслідування особи, яка вчинила кримінально каране діяння, притягнення її до кримінальної відповідальності, а також від накладення на неї обов'язку нести відповідальність за свою поведінку і вжити примусові заходи (покарання), відповідні ступеню суспільної небезпечності вчиненого порушення [1].

Має право на існування й точка зору авторів, які схиляються до думки, що при звільненні особи від кримінальної відповідальності вона звільняється від виконання обвинувального вироку, що вони й визначили у самому тлумаченні досліджуваного поняття. Зокрема, П. С. Матишевський запевняє, що звільнення від кримінальної відповідальності – це існування передбачених законом підстав та умов, які зумовлюють звільнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, від її обов'язку піддатися судовому осуду і понести покарання [4]. На думку С. С. Яценка, звільнення від кримінальної відповідальності – це здійснювана відповідно до кримінального та кримінально-процесуального законів відмова держави в особі відповідного суду від застосування заходів кримінального-правового характеру до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення [4].

Проаналізувавши плюралізм підходів до визначення поняття звільнення від кримінальної відповідальності, хочу також звернути увагу на деякі проблемні аспекти інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності. Вони включають:

1) ризик повторного вчинення кримінальних правопорушень: незважаючи на певні обмеження та умови, звільнення від кримінальної відповідальності може призвести до ризику повторного вчинення правопорушення з боку особи, яка отримала таке звільнення;

2) недосконалість механізму соціальної реабілітації: у деяких випадках, інститут звільнення від кримінальної відповідальності може не сприяти реабілітації особи, яка вчинила кримінально-протиправне діяння, та її інтеграції в суспільство;

3) відсутність справедливості для потерпілих від кримінальних

правопорушень: звільнення від кримінальної відповідальності може порушувати фактор справедливого вирішення справи для жертв, які можуть не отримати належного відшкодування;

4) системна недосконалість: деякі проблеми можуть впливати з недосконалістю самої системи кримінального правосуддя, такі як недоліки у законодавстві, неефективність судових процесів та недостатня підтримка для реабілітації засуджених.

Загальна мета розв'язання цих проблем полягає у забезпеченні справедливого, ефективного та вмотивованого застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності, яке враховує інтереси всіх сторін, включаючи засуджених, потерпілих від кримінальних правопорушень та суспільство в цілому. Вказані проблемні питання вимагають комплексного підходу та уваги з боку законодавців, правоохоронних органів, академічної спільноти та громадськості для забезпечення справедливості, ефективності та дотримання прав людини у сфері кримінальної юстиції.

Доцільність існування інституту звільнення від кримінальної відповідальності можна обґрунтувати тим, що зменшення кількості осіб, які перебувають у в'язницях або піддані іншим формам кримінального переслідування, може зменшити фінансове навантаження на судову систему. Це може вивільнити ресурси для інших секторів, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальна підтримка. Також існування аналізованого інституту, на мій погляд, дозволяє зберегти людський потенціал, дозволяючи засудженим використовувати свої навички для користі суспільства, замість того, аби перебувати в умовах ізоляції.

Висновки. Підбиваючи підсумки, вважаю за потрібне сказати, що звільнення від кримінальної відповідальності є особливою формою закінчення охоронних кримінально-правових відносин, що ґрунтується на відмові суду від державного осуду особи, котра вчинила суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки певного складу кримінального правопорушення і, як результат, від застосування до неї інших заходів кримінально-правового примусу, яким

властивий каральний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с. 4. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальн. посібник / П.Л. Фріс. – К. : Центр навчальної літератури, 2004.– 488 с.
2. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://all-books.biz/pravo-ugolovnoe/naukovo-praktichniy-komentar-kriminalnogo.html>.
3. Меркулова В. О. Тенденційні реформування інституту звільнення від кримінальної відповідальності: кримінально-правові та кримінально-процесуальні аспекти / В. О. Меркулова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – №1. – С. 146-152.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (Нормативні документи та коментарі). – 2ге вид., переробл. та доповн./ Відп. ред. С.С.Яценко. – К.: А.С.К., 2003. – С.88
5. Хряпінський П. В. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності за діючим законодавством / П. В. Хряпінський // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. – 2014. – Вип.1 (1). – С. 76-83.

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

Світайло Діана Станіславівна,
Курсант н.г. ДР-141,
III курсу ННППФПНП,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Логінова Марина Вікторівна,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Судовий розгляд як інститут Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) є важливою складовою системи правового регулювання, спрямованою на вирішення цивільно-правових спорів та справ наказного та окремого провадження. Він включає в себе норми, що регулюють відносини між судом, особами, які беруть участь у справі, та іншими учасниками процесу. Судовий розгляд визначається як обов'язкова стадія цивільного процесу, метою якої є розгляд і вирішення суті спору.

Матеріали та методи. Цивільне судочинство, як ключова галузь правової системи, протягом довгого часу визначалося як складний комплекс процедур та процесуальних механізмів, спрямованих на розгляд і вирішення цивільних справ. Згідно з Цивільним процесуальним кодексом (ЦПК), основною метою цивільного судочинства є забезпечення справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, а також інтересів держави. Це завдання, визначене законом, має переважати над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі [1].

Стадія судового розгляду включає ряд процесуальних дій, що забезпечують належний хід судового процесу та забезпечують права учасників.

Основними частинами судового засідання є підготовча частина, розгляд справи по суті, судові дебати та постановлення рішення.

Підготовча частина судового засідання має важливе значення, оскільки визначає наявність необхідних умов для розгляду справи по суті. Зміст підготовчої частини полягає у вирішенні ряду ключових питань. По-перше, головуючий суддя відкриває засідання та оголошує предмет розгляду справи, а також пропонує учасникам зайняти місця. По-друге, встановлюється можливість участі в справі осіб, які беруть участь, і розгляду даної справи в даному складі суду. По-третє, вирішуються питання щодо доказів та їх припустимості. По-четверте, надаються роз'яснення учасникам про їхні права та обов'язки [2, с. 5].

Підготовча частина судового засідання є важливою передумовою для належного розгляду справи по суті. Вона забезпечує необхідні умови для проведення справедливого та об'єктивного процесу, де права усіх учасників забезпечуються належним чином [2, с. 6].

Цивільне судочинство включає провадження в суді першої інстанції, яке розподіляється на декілька категорій:

Наказне провадження – це провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, коли відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо. Згідно з ЦПК, конкретні категорії справ можуть розглядатися в наказному провадженні або в спрощеному позовному провадженні.

Позовне провадження – це провадження характеризується наявністю спору між сторонами з протилежними інтересами і поділяється на дві категорії:

Спрощене позовне провадження – призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, а також справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Загальне позовне провадження – призначене для розгляду справ, які через свою складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні.

Окреме провадження – спрямоване на встановлення певних обставин або юридичного статусу громадян, які є необхідними для реалізації їхніх суб'єктивних прав [4, с. 6].

Цивільне судочинство відбувається стадійно, кожна стадія визначається характером провадження. Наприклад, стадії загального позовного провадження цивільного процесу включають відкриття провадження, підготовче провадження, можливу стадію врегулювання спору за участі судді, розгляд справи по суті та прийняття рішення по суті спору [3, с. 8]. Перегляд судових рішень відбувається в інстанційному порядку через апеляційне та касаційне провадження. Також передбачено перегляд цивільних справ за нововиявленими або виключними обставинами. Заключною стадією є виконання судового рішення.

Висновки. Отже, цивільне судочинство, як система проваджень та процесуальних дій, забезпечує належний розгляд і вирішення цивільних справ, гарантуючи відповідність принципам справедливості та ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Гнатів, Оксана. Практика фактичного відшкодування витрат на правничу допомогу з реальними у цивільному процесі. Актуальні проблеми правознавства 2020. С. 164-166.
3. Дяченко, С. В., В. Р. Шевчук. Електронні засоби доказування в цивільному процесі. Правова держава 2021. С. 145-153.
4. Дяченко, Сергій Вікторович, Юрій Юрійович Рябченко, Людмила Олексіївна Самілик. Цивільний процес України. 2020.

СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ДОКУМЕНТАЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНЕ (ГАЛУЗЕВЕ) ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

Сімора Дмитро Сергійович

Курсант 1-го курсу Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Некlesa Олександр Вікторович

Викладач кафедри

Кримінального процесу та стратегічних розслідувань,
старший лейтенант поліції

Актуальність теми полягає в тому, що в сучасних системах документообігу документи відіграють ключову роль. Їхня форма, вид, зміст та наповнення мають вирішальне значення для ефективного функціонування цих систем. У нашому повсякденному житті найчастіше ми стикаємося з управлінською документацією, яка супроводжує всі сфери життєдіяльності суспільства. Окрім цього, в інформаційному середовищі існують спеціальні (галузеві) документи, які відображають особливості певної сфери чи галузі роботи з інформацією. Ці документи мають свою специфіку, змістове наповнення та особливості реалізації, що обумовлюється діяльністю певних структур (фінансових, стратегічних, науково-технічних тощо). Для роботи з такими документами необхідні спеціальні знання.

Документознавство – це наука, яка вивчає документи як систему, досліджуючи їх властивості, функції, структуру, класифікацію, методи та способи документування. Об'єктом вивчення документознавства є всі види, жанри та форми документів, а також системи і підсистеми, створені спеціально для поширення та зберігання інформації. Предметом вивчення документознавства є визначення видів, структури і властивостей документів, дослідження закономірностей їх створення та функціонування в суспільстві.

Тобто, діловодство – це практична діяльність, пов'язана з роботою документів, яка поділяється на два основних види: адміністративне діловодство та спеціальне діловодство. Тому, слід розглянути окремо спеціальне діловодство. Так, до спеціального діловодства належать документи, які мають специфіку, обумовлену певною сферою управління. Наприклад: транспорт, зв'язок, статистика, юриспруденція. Слід додати, що спеціальне діловодство відрізняється від адміністративного діловодства специфікою виготовлення, структурою та оформленням.

Аналізуючи роботи С. Г. Кулешова, можемо додати, що автор поділяє документознавство на загальне і спеціальне. До проблематики загального документознавства вчений зараховує дослідження загальнотеоретичних питань, що стосуються понятійних, структурних, функціональних, класифікаційних та інших ознак документа і його властивостей, та історії розвитку документів і документознавства. Загальне документознавство він визначає як «метанаукову надбудову для всіх наук документально-комунікаційного циклу». Основним напрямом спеціального документознавства дослідник вважає управлінське документознавство, що досліджує широке коло проблем управління документацією у вузькому «архівно-діловодському» значенні цього поняття. Цей напрям фактично ототожнюється з діловодством, що з одного боку, не дає змоги належним способом зосередитися на безпосередньо управлінських аспектах документознавства. Серед інших видів спеціального документознавства він пропонує виділити науково-технічне, картографічне, аудіовізуальне, які і становлять групу спеціальних видів документації [1, с. 43].

Крім того, можна процитувати документознавчиню Н. М. Кушнарєнко, яка виокремлює дві підсистеми документознавства – загальне й особливе. В особливому документознавстві Н. М. Кушнарєнко вважає за доцільне розпізнавати спеціальне (вивчає особливості документів, які є об'єктами бібліотечної, архівної, музейної справи, тобто специфіку документів, що функціонують в інформаційних центрах, бібліотеках, архівах, музеях та інших документно-комунікаційних структурах; предметом може бути вивчення

специфіки різних процесів документно-комунікаційної діяльності (документування, справочинство, фондознавство тощо) і часткове (предметом є окремі види і різновиди документа) документознавство [2, с. 93].

Натомість, К. Ю. Редька вважає, що спеціальне (галузеве) документознавство стосується окремих спеціальних видів або типів документів, зміст яких обумовлений певними функціями й ознаками. На думку К. Ю. Редьки, до об'єкта вивчення галузевого документознавства зараховують питання ведення систем документації, що створюється у відповідних сферах господарства країни за напрямами трудової діяльності, функціональним заняттям працівників, фахом [3, с. 110]. Отже, можемо дійти висновку, що спеціальні види документації, хоча й є частиною загального документознавства, мають ряд особливостей, що відрізняють їх від інших документів. Наприклад: спеціальні документи містять специфічну інформацію, властиву лише певній галузі чи сфері діяльності, тобто ці документи використовуються для виконання специфічних функцій в рамках певної галузі, спеціальні документи можуть мати особливі правила та форми оформлення, обумовлені специфікою їх змісту. Тому, враховуючи ці особливості, спеціальні види документації обґрунтовано виділяють в окрему категорію – спеціальне (галузеве) документознавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулешов С. Г. Загальне документознавство. Київ: Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2012. 122 с.
2. Анісімова О. М. і Ковальська Л. А. 2021. Спеціальні види документації та спеціальне (галузеве) документознавство. *Інформація та соціум*. (Груд 2021), 91-93.
3. Редька К. Ю. Соціальні комунікації. Документна комунікація в системі інформаційного управління. Молодий вчений. № 4(44). Квітень, 2017 р. С. 108–113.

ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІДЕЙ У РІЗНИХ ЕПОХАХ

Стратінський Данило Іванович,

к.е.н., доцент

Котенко Тетяна Вікторівна,

Студент

Київський національний університет

ім. Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Філософія і політика завжди були тісно пов'язаними сферами людського досвіду. Вплив філософських концепцій на формування політичних ідей у різні історичні епохи був величезним і вирішальним. Від найдавніших часів до сьогодні філософія надавала ідеї, концепції та цінності, які лягли в основу політичних систем та ідеологій.

У сучасному світі, де політичні процеси постійно змінюються та адаптуються до нових викликів і потреб суспільства, розуміння впливу філософії на політичні ідеї залишається надзвичайно важливим. Розуміння того, які філософські погляди формують політичні партії, рухи та системи, дозволяє краще зрозуміти сучасні політичні конфлікти, тенденції та події. Поглиблене вивчення взаємозв'язку між філософією та політикою допомагає виявити джерела ідей та цінностей, які лежать в основі сучасних політичних систем і визначають їхній майбутній напрямок. Таким чином, дослідження впливу філософії на формування політичних ідей є ключовим для розуміння сучасної політичної реальності та формування перспектив на майбутнє.

Мета роботи. / Aim. – проаналізувати вплив філософії на формування політичних ідей у різних епохах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження впливу філософії на формування політичних ідей у різні епохи базується на аналізі історичних джерел, філософських текстів, політичних трактатів та ідеологічних праць, які становлять основу політичної думки в різні історичні періоди.

Об'єктом дослідження стали праці таких вчених, як: В. С. Бігун, І. П. Бідзюра, С. К. Бостан, М. Г. Братасюк, В. М. Вовк, Т. П. Глушко, С. Д. Гусарєв, Г. Зіммель, В. М. Кампо, В. С. Канцір, М. І. Козюбра, С. О. Кравченко, С. І. Максимов, О. О. Мережко.

Методологія включає історичний, порівняльний аналіз, а також синтез та узагальнення. Використовуючи ці методи, ми можемо отримати глибоке розуміння та аналіз взаємозв'язку між філософією та формуванням політичних ідей у різні історичні епохи.

Результати та обговорення./Results and discussion. У період античності філософія Стародавньої Греції та Риму мала значний вплив на політичні ідеї, формуючи основу політичного мислення того часу. Такі філософи, як Платон і Аристотель, зробили величезний внесок у розвиток політичної теорії і практики свого часу.

Ідеї Платона, викладені в його праці «Республіка», дійсно відіграли значну роль у формуванні розвитку демократії в Афінах. Згідно з його концепцією, ідеальним суспільством повинні були керувати мудреці-філософи з глибокими знаннями про добро і справедливість. Ці високі ідеали вплинули на афінську систему правління, в якій громадяни брали участь у прийнятті рішень шляхом голосування. Платон вважав, що тільки через мудрість і знання можна досягти справжньої справедливості, а тому влада повинна належати тим, хто володіє цими якостями, а не передаватися за соціальним статусом чи багатством.

У той час римське право, яке своїм корінням сягало стоїцизму, також глибоко підкреслювало важливість права, справедливості та рівності перед законом. Протягом століть римське право слугувало основою для розвитку багатьох сучасних правових систем. Стоїцизм, який став важливою філософською школою в Римській імперії, підкреслював важливість моральних принципів і відданості справедливості. Ці ідеї увійшли в римський правовий порядок, де закон вважався універсальним мірилом справедливості, і всі громадяни були рівні перед ним.

Платон у своїх працях, таких як "Політика" та "Республіка", розробив концепцію ідеальної держави, заснованої на праведності та ефективному управлінні. Він вважав, що найкращими лідерами мають бути філософи, які знаються на справедливості та добрі. Його ідеї про державу, де кожен має своє місце і виконує свою роль, знайшли відгомін у подальшій політичній думці [1, с. 21].

Аристотель у своїх трактатах "Політика" та "Нікомахія" розглядав природу політики та держави. Він визнавав, що люди є природними політичними істотами, а держава є найвищою формою спільноти, яка повинна дбати про спільне благо своїх громадян. Аристотель розглядав різні форми правління, зокрема демократію, аристократію та монархію, і визначав їхні переваги та недоліки.

У Стародавній Греції філософія була тісно переплетена з політичними процесами, особливо в період афінської демократії. Такі філософи, як Сократ, Платон та Аристотель, навчали своїх учнів, у тому числі майбутніх політичних лідерів, розуміти моральні цінності та принципи справедливості, що сприяло формуванню ідеалів громадянської відповідальності та демократії.

Філософія античності відіграла ключову роль у формуванні політичних ідей, вирішенні питань про природу держави, справедливості та блага, а також заклала підвалини для розвитку політичної думки та політичних систем у наступні історичні епохи.

Середньовіччя в Європі було періодом, коли християнські принципи милосердя, рівності та братерства мали великий вплив на політичні ідеї та структури. Ці ідеали призвели до формування феодальної системи, де правителі вважалися відповідальними перед Богом за добробут своїх підданих. Феодальна система базувалася на ідеї взаємної залежності та лояльності між сеньйорами і васалами, де васали обіцяли вірність і послух своїм сеньйорам в обмін на захист і допомогу.

Ідеї святого Августина Аврелія, викладені в його праці «Град Божий», започаткували концепцію теократії, де світська влада має бути підпорядкована

релігійній. Ці ідеї були застосовані в управлінні Папою Римським і Католицькою Церквою, яка набула значного впливу і авторитету в Середньовіччі. Папа виступав як верховний духовний і світський лідер, який мав абсолютну моральну і політичну владу над християнським світом. Така концепція теократії дозволяла церкві виправдовувати свою владу і втручання у світські справи моральною необхідністю і волею Божою.

Період Відродження, який охоплює приблизно п'ятнадцяте і шістнадцяте століття, ознаменувався значними змінами у філософії та політичній думці під впливом нових ідей і перетворень. Однією з ключових характеристик цього періоду було відродження філософських ідей античності, зокрема платонізму та аристотелізму. Відродження цих ідей сприяло відкриттю нових аспектів політичної думки та відновленню інтересу до політичної філософії [2, с. 33].

Значний вплив на політичну думку і практику мав гуманізм, який був однією з найвизначніших течій епохи Відродження. Цей рух підкреслював важливість індивідуальних прав і свобод, а також розвиток людського потенціалу. Гуманісти відновлювали і перекладали античні тексти та впроваджували нові ідеї про роль справедливості, демократії та державного управління.

Однією з найважливіших постатей епохи Відродження був італійський політичний філософ Нікколо Макіавеллі, вплив якого на політичну науку і практику був надзвичайно значним. У своїй праці "Государ" Макіавеллі висловив новаторські ідеї про владу та політичне лідерство. Він наголошував на необхідності реалізму і прагматизму в політиці, а також підкреслював необхідність збереження влади і державного суверенітету. Його теорії характеризувалися відмовою від ідеалізму та інтересом до фактичних реалій політичного життя [3, с. 42].

Загалом, епоха Відродження стала часом нових ідей і трансформацій у політичній думці. Відродження античних філософських ідей, вплив гуманізму, новаторські політичні теорії, зокрема Нікколо Макіавеллі, сприяли формуванню нових підходів до розуміння і реалізації політичних концепцій, які

мали великий вплив на розвиток політичної науки і практики в наступні століття.

У Новий час, особливо в 17-18 століттях, філософія Просвітництва відіграла вирішальну роль у формуванні сучасних політичних ідей та визначенні політичного ландшафту. Філософи цього періоду відстоювали принципи розуму, свободи та рівності, і ці ідеї вплинули на розвиток демократії та прав людини.

Роль філософії Просвітництва полягала у просвіті суспільства, розширенні його розуміння та обізнаності. Такі філософи, як Вольтер, Жан-Жак Руссо, Дені Дідро та Іммануїл Кант, пропагували ідеї Просвітництва, включаючи загальну освіту, науковий метод, релігійну толерантність та свободу слова. Ці ідеї сприяли формуванню сучасних політичних концепцій і стали фундаментом для подальшого розвитку суспільства.

Філософські принципи Просвітництва вплинули на розвиток демократії та прав людини, ставши основою для формування принципів правової держави. Ідеї рівності перед законом, гарантування особистої свободи та права на життя, свободи слова та совісті - все це стало важливими елементами політичного ландшафту, які мали своє коріння у філософських дискусіях епохи Просвітництва [4, с. 57].

Філософські засади політичних революцій, зокрема Французької та Американської, також були нерозривно пов'язані з ідеями Просвітництва. Французька революція з її гаслами "Свобода, рівність, братерство" відображала прагнення народу до звільнення від монархічного та феодального тиску, а Американська революція - боротьбу за політичні та економічні права, неприйняття колоніального панування та прагнення до самоврядування.

Ідеї Просвітництва, які сповідували такі філософи, як Вольтер, Руссо та засновники цього руху, як Дені Дідро та Іммануїл Кант, дійсно відіграли ключову роль у формуванні демократичних та республіканських ідеалів у сучасну епоху. Ці ідеї, що прославляли свободу особистості, розуму та індивідуальних прав, стали основою для американської та французької

революцій, які мали на меті повалення монархічних режимів та встановлення конституційних демократій.

Символами цього періоду стали Декларація незалежності США та французька Декларація прав людини і громадянина, які проголосили невід'ємність прав кожної людини, її право на свободу та рівність перед законом. У цих документах знайшли відображення ідеї Просвітництва про важливість захисту прав і свобод кожної людини, незалежно від її соціального статусу чи походження.

Теорія суспільного договору Томаса Гоббса, викладена в його праці «Левіафан», запропонувала модель держави, в якій люди передають частину своїх свобод і прав державі в обмін на захист від зовнішніх і внутрішніх загроз. Ці ідеї вплинули на розвиток теорії державного суверенітету, яка стверджує, що держава має абсолютну владу в межах своїх кордонів і несе відповідальність перед своїми громадянами за їхній добробут і захист.

У сучасну епоху ідеї соціалізму та комунізму, які були розроблені в теоріях Карла Маркса та Фрідріха Енгельса, справді вплинули на політичну думку та процеси у 20-му столітті. Ці ідеї визначили створення соціалістичних держав, таких як Радянський Союз та інші країни соціалістичної орієнтації. Основними концепціями соціалізму були відмова від приватної власності та державне регулювання економіки, спрямоване на забезпечення рівних можливостей і соціальної справедливості для всіх громадян.

Водночас ідеї лібералізму, що виникли як реакція на соціалізм і комунізм, стали важливим чинником розвитку демократії та капіталізму в 20 столітті. Лібералізм підкреслював важливість індивідуальної свободи, приватної власності та ринкової економіки як ключових складових успішного суспільства. Ці ідеї стали основою для формування політичних систем, які сприяли розвитку демократії та капіталістичної економіки в багатьох країнах світу.

Таким чином, ідеї соціалізму і комунізму, а також ідеї лібералізму мали значний вплив на політичні та економічні процеси в 20 столітті, сприяючи формуванню різних типів суспільств і систем управління. Вони відображали

різні підходи до суспільного устрою та ролі держави в регулюванні економічних і соціальних відносин.

Філософія в епоху глобалізації стикається з низкою складних викликів і, водночас, відкриває широкі можливості для розуміння і вирішення проблем сучасності. Глобалізація, як процес інтеграції економіки, культури і політики на світовому рівні, ставить перед філософією нові виклики і, завдяки своїй універсальності, відкриває шляхи для вивчення і осмислення глобальних проблем [5, с. 92].

Одним із важливих викликів, що стоять перед філософією в умовах глобалізації, є розуміння природи та наслідків цього процесу. Філософи досліджують вплив глобалізації на суспільство, культуру та індивідуальний досвід, розглядають її етичні та політичні наслідки. Вони аналізують такі явища, як глобальна нерівність, культурна гомогенізація та втрата ідентичності в контексті глобалізації, щоб зрозуміти, як ці процеси впливають на сучасне суспільство.

З іншого боку, глобалізація відкриває нові можливості для філософських досліджень і знань. Вона забезпечує доступ до різноманітних культурних та інтелектуальних ресурсів, сприяючи обміну ідеями та знаннями між різними частинами світу. Філософи вивчають глобальні проблеми, такі як зміна клімату, міграція та економічна нестабільність, і намагаються розробити ефективні стратегії реагування на ці виклики на міжнародному рівні.

Майбутнє взаємодії філософії та політики в сучасному світі визначатиметься низкою ключових факторів, серед яких технологічний прогрес, глобалізація, розвиток міжнародних відносин та зміна суспільних цінностей.

По-перше, технологічний прогрес, особливо у сфері інформаційних технологій, дозволяє швидше та ефективніше обмінюватися ідеями між філософами та політиками, сприяючи діалогу та співпраці між ними. Це може призвести до прийняття більш науково обґрунтованих політичних рішень і глибшого розуміння філософських підвалин політичних практик.

По-друге, глобалізація дозволяє філософам і політикам спиратися на ширший спектр ідей і досвіду з усього світу, що може сприяти виробленню більш універсальних і глобальних підходів до вирішення сучасних проблем.

По-третє, зміни в суспільних цінностях відображаються у зростаючих вимогах до етики та справедливості в політиці. Філософія може стати інструментом для визначення цих цінностей та вироблення принципів, якими мають керуватися політичні лідери.

Висновки./Conclusions. У дослідженні зроблено висновок, що взаємозв'язок між філософією та політикою є ключовим фактором для розуміння історії та сьогодення. Вивчення різних епох показує, що філософські ідеї та концепції мають значний вплив на політичні системи та розвиток суспільства. У кожен історичну епоху філософія слугувала основою для формулювання політичних ідеалів та концепцій. Від античності до сучасності філософські течії впливали на політичну думку, визначаючи цінності, цілі та принципи управління суспільством. Таким чином, взаємодія філософії та політики є не лише важливою для розуміння історичного процесу, але й необхідною для побудови майбутнього суспільства, заснованого на принципах свободи, справедливості та гуманізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософія політики: підручник / авт.-упоряд.: В.П. Андрущенко (кер.) та ін. Київ, Знання України. 2003. 400 с.
2. Ярош Б. О., Ярош О. Б. Загальна теорія політики: навч. пос. Луцьк:РВВ «Вежа», 2005. 156 с.
3. Сакун А. В. Філософія, політологія, соціологія. Практикум для самостійної роботи студентів: навчальний посібник. К.: КНУТД, 2017. 260 с.
4. Александрова О. С., Горбань О. В., Лавриненко Г. А. Філософія політики: Навчальний посібник. Київ, 2021. 156 с.
5. Грищук О. В. Філософія конституційних цінностей : монографія. Київ : «Компанія ВАІТЕ». 2019. 416 с.

ПОНЯТТЯ ДОКУМЕНТА У ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ: ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Тарасенко Дмитро Миколайович

Курсант 1-го курсу Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Некlesa Олександр Вікторович

Викладач кафедри
Кримінального процесу та стратегічних розслідувань,
старший лейтенант поліції

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття відбувається активна дискусія щодо формування загальної науки про документ та її назви. Ця дискусія характеризується радикальними змінами підходів до основ цієї науки. Традиційно об'єктом наукового осмислення були управлінські документи. На основі їх аналізу склалася певна наукова картина. Однак нові дослідження розширили уявлення про документ та поставили ряд нових дослідницьких завдань, спрямованих на його різноаспектний опис. Поряд із дисциплінарними дослідженнями все більш провідними стають міждисциплінарні та проблемно-орієнтовані форми дослідницької діяльності. В цій ситуації багатоаспектність та складність поняття документа зумовлюють поліпарадигмальний характер документознавчих досліджень.

У дослідження історії виникнення та еволюції тлумачення терміна «документ» значний внесок зробили Х. Аритц, В. Банасюкевич, В. Бездрабко, Г. Воробйов, А. Єлпатьєвський, Н. Кушнарєнко, К. Мітєєв, Г. Швецова-Водка та ін. На термінологічних аспектах електронного документообігу зосереджував увагу М. Цивін. Життєвий цикл документа простежив С. Плотніков

Розвиток комплексу наук про документ, за твердженням авторитетних фахівців цієї сфери, відбувався двома основними напрямками:

1. Як спеціальна галузь історичної науки. Поряд з історичним джерелознавством, архівознавством, археографією, історичною картографією та іншими дисциплінами, традиційне документознавство досліджує документи з точки зору їхнього значення для вивчення історії.

2. Як наука інформаційного циклу. Проходячи еволюцію від документації та документалістики до сучасних дисциплін про інформацію та документацію, цей напрямок зосереджується на інформаційній функції документів та їхній ролі в інформаційних процесах суспільства.

Важливо підкреслити, що ці два шляхи не є взаємовиключними, а навпаки, доповнюють один одного. Традиційне документознавство дає історичне підґрунтя для розуміння документів, а наука про інформацію та документацію досліджує їхні сучасні функції та значення.

Поняття «документ» сьогодні використовується у багатьох галузях знання і пов'язане з предметом їх досліджень. Зокрема, в архівній справі документ визначається як об'єкт: а) зберігання у відповідних установах; б) видання поліграфічними підприємствами чи засобами масової інформації.

До перших спроб визначення документа відносять дослідження відомого радянського документознавця К. Г. Мітяєва, який в одній із перших своїх робіт ототожнює поняття «документ» з архівознавським терміном «документальні матеріали», називаючи документами «акти державної влади, офіційне та приватне листування, плани, графіки, малюнки, рукописи наукових і художніх творів, мемуарів і щоденників, плакати, відозви, негативи та позитиви фотознімків і кінофільмів, матеріали звукозапису тощо» [1, с. 25].

В інформатиці поняття "документ" трактується ширше, ніж у загальноприйнятому розумінні. До нього відносять не лише рукописні, друковані тексти й написи, але й інші матеріальні об'єкти, що несуть інформацію. Засновники інформатики обґрунтовують таке розширене трактування, стверджуючи, що будь-який матеріальний об'єкт може вважатися документом, якщо він: Фіксує або підтверджує певні значення. Може бути включений до певного зібрання. Таку позицію підтримує Г. Г. Воробйов,

підкреслюючи, що «для науковця документом є всі публікації, рукописи тощо, а для мистецтвознавця – всі твори живопису, прикладного мистецтва [2]. А. В. Соколов у загальній типології називає і документи трьох вимірів, тобто речові об'єкти, що виконують функції знаків [2].

В криміналістиці документи мають особливе значення, відмінне від загальноприйнятого. Їх розглядають не лише як джерела інформації, але й як об'єкти дослідження, що допомагають у розслідуванні злочинів. Криміналістичне дослідження документів спрямоване на: Встановлення способу та часу виготовлення документа: Виявлення змін, внесених до документа: Відновлення первинного змісту документа: Встановлення інших обставин, пов'язаних з документом. Зокрема, А. Коп'єва до документів відносить схеми, креслення, малюнки, карти, фотознімки, фонограми, виконані механічним способом зліпки, відбитки, моделі [3, с. 15].

Професор С. Х. Литвин до складових галузевого документознавства відносить управлінське та юридичне документознавство. Важливою особливістю галузевого документознавства є аналіз особливостей змісту конкретної групи документів, що визначає їхню структуру і функції та особливості їхнього використання в системі професійних комунікацій [2].

Зростання ролі ділового спілкування та нових суспільних відносин стимулювало наукове вивчення нових типів документів. З'явилися дослідження, присвячені спеціальним документам, що використовуються в різних сферах: науці, освіті, праві, медицині, релігії тощо. Це призвело до виникнення нових галузей документознавства, таких як юридичне, економічне, медичне документознавство. В рамках документознавства виокремлюються більш вузькі дисципліни. Наприклад, до економічного документознавства належить торговельне документознавство. Важливо зазначити, що поняття "документ" має широке трактування. Документом вважається будь-який носій текстової або графічної інформації, незалежно від способу її фіксації, систематизації, аналізу, передачі або зберігання. До уваги також береться методика, знання, предмети, часовий проміжок і матеріал, що використовувалися для створення конкретного

документа.

Наразі не існує єдиного, загальноприйнятого визначення поняття "документ" в документознавстві. Цей феномен зумовлений багатоаспектністю та складністю документа як об'єкта наукового дослідження. Багатогранність документа веде до поліпарадигмального характеру його дослідження. Це означає, що існує декілька парадигм, або наукових підходів, до розуміння документа. Кожна з цих парадигм має свої особливості та акцентує увагу на певних аспектах документа. Одночасне існування кількох парадигм не свідчить про хаос або плутанину в документознавстві. Навпаки, це свідчить про багатство та динамічність цієї наукової галузі.

Поліпарадигмальність та інтегративність характеризується розвитком суміжних наукових напрямів, які, об'єднуючи різні підходи до об'єкта і методи його дослідження, дають змогу формувати нове, більш глибоке і повне знання про його властивості. Водночас розвиток наукових дисциплін, предметом дослідження яких є документ, призводить до формування потреби у тлумаченні цього терміна. Причому є необхідність, з одного боку, визначати цю категорію у більш широкому смислі, а з іншого – у вузькому, характерному для конкретної дисципліни та виду діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулешов С. Г. Новий погляд на структуру документознавства. Вісн. Кн. палати. 2003. № 10. С. 24–27.
2. Піддубна Л. П. Документ та його основні характеристики: сутність поняття, властивості, атрибути. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nvamu_uprav1_2012_1_24.pdf (дата звернення: 11.04.2024)
3. Царьова І. В. Юридичне документознавство: навчальний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 172 с.

КОЛАБОРАЦІЯ З ВОРОГОМ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ І ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Тарасенко Владислав Юрійович

Здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України

Вступ. Війна в Україні, розпочата Росією 24 лютого 2022 року, мала руйнівний вплив на всі сфери життя, включаючи освіту. З одного боку, українська система освіти зазнала значних руйнувань: школи та університети були пошкоджені або зруйновані, мільйони дітей та студентів змушені були покинути свої домівки та перервати навчання. З іншого боку, війна також призвела до нових викликів та можливостей для української освіти, зокрема до питання про співпрацю з закордонними партнерами, включаючи країни, які мають тісні зв'язки з Росією.

Ціль роботи. Проведення комплексного аналізу положень законодавства, що регулює та кваліфікує колабораційну діяльність у сфері освіти.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої цілі передбачається використання різноманітних методів дослідження, включаючи глибокий аналіз законодавчих актів, критичний огляд наукових публікацій та інших наукових робіт, що стосуються даної області.

Результати та обговорення. Частина 3, статті 111-1 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність громадян за ряд дій, спрямованих на сприяння агресивних акцій держави-загарбника в сфері освіти. Ці дії включають в себе впровадження навчальних стандартів держави-агресора в освітніх установах та поширення пропаганди, спрямованої на підтримку збройної агресії проти України та окупації її території. Проте, правильне тлумачення ознак цього злочину стало предметом дискусій у науковому середовищі. Деякі дослідники висловлюють суттєві зауваження стосовно дій, спрямованих на впровадження навчальних стандартів держави-агресора,

підкреслюючи різні точки зору щодо їхнього криміналізування.

Згідно з початковими реакціями на статтю 111-1 КК, вчені, зокрема В. В. Кузнецов та М. В. Сийплові, висловили недовіру до криміналізації дій громадян, що стимулюють впровадження освітніх стандартів держави-агресора. Вони вказували на можливе неправильне розуміння таких дій у судовій практиці, що може призвести до нерозуміння громадянами, що опинилися на окупованих територіях, та до несприйняття їх умов, у яких вони знаходяться. Це може викликати або вибіркоче застосування закону, або його ігнорування взагалі. У своїх аргументаціях вчені висловили ідею виключення цієї категорії злочину зі складу частини 3 статті 111-1 Кримінального кодексу України [4].

Інші дослідники у своїх висновках не були настільки однозначними. Наприклад, М. І. Хавронюк висловив пропозицію вважати діями, спрямованими на впровадження освітніх стандартів держави-агресора в закладах освіти, такі дії, як підготовка хоча б одного проекту такого стандарту освіти, його затвердження або початок проведення занять за цим стандартом. Н. Симоненко пов'язує завершення цього кримінального правопорушення з моментом, коли особа "розпочала дії, спрямовані на зміну стандартів освіти в закладах освіти" [7].

Отже, можна зробити висновок, що дослідники пов'язують завершення злочину з фазою готування або замаху, вважаючи у цьому випадку застосування усіченого складу злочину. Порівняно з цим, ч. 3 ст. 111-1 КК України, яка стверджує "дії...спрямовані на... впровадження стандартів освіти...", вказує на об'єктивно-суб'єктивну характеристику складу кримінального правопорушення. Таке формулювання свідчить про свідоме діяння, коли особа розуміє соціально небезпечний характер своїх дій, але не охоплює дії, що створюють умови для майбутнього вчинення злочину. У зазначених статтях КК України, таких як ст. 109, ч. 6 ст. 111-1, ч. 1 ст. 111-2, ч. 1 ст. 113, ч. 1 ст. 127, ч. 1 ст. 161 і інші, використано вираз "спрямовані(ий) на", що вказує на об'єктивно-суб'єктивну характеристику злочину [4].

Подальше, що є варте уваги, - це розкриття сутності терміну

"впровадження стандартів освіти". Після аналізу нормативних актів Міністерства освіти і науки України, А. В. Лапкін та Д. П. Євтеєва зробили висновок, що міністерство пов'язує "впровадження стандартів освіти" з діями організаційного характеру, такими як розробка та затвердження освітніх програм та навчальних планів закладів освіти. Н. В. Тетеса в обґрунтуванні пропонує розуміти під терміном "впровадження" не всі етапи переходу на стандарти освіти країни-агресора (від планування до реалізації та складання освітніх програм), а організаційне рішення відповідної службової особи про перехід на них [6, с. 79].

Проблеми в застосуванні та різні судові практики при одних і тих самих обставинах були вказані М. Бондаренком та О. Кравчуком. Судді вважають, що для кваліфікації вчинених дій важливо, щоб впровадження стандартів здійснювалося замість державних освітніх стандартів України, а не разом з ними, що може свідчити про формальний склад цього правопорушення [3, с. 91].

Дослідники погоджуються з тим, що тільки особа, яка має організаційно-розпорядчі повноваження (обов'язки), здатна виконати дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти. Це, перш за все, стосується працівників незаконних освітніх органів влади та службових осіб закладів освіти, які забезпечують організаційний хід навчального процесу згідно із стандартами освіти країни-окупанта. Отже, зауважується, що немає підстав для притягнення "рядових" педагогічних працівників за цей вид колаборації, оскільки Міністерство освіти і науки України не пов'язує процес впровадження стандартів освіти з проведенням навчальних занять [5, с. 126].

Слід звернути увагу, що вищезазначені наукові позиції не враховували судову практику. Наприкінці січня 2023 року жодного обвинувального вироку не було, і дослідники зазначали, що залишається чимало питань щодо кваліфікації цього виду колабораційної діяльності, які потрібно вирішити через судову практику.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень станом на 01

лютого 2024 року, за порушення, передбачене ч. 3 ст. 111-1 КК України, було винесено 31 обвинувальний вирок судами першої інстанції. Ця ситуація викликає особливий інтерес у зв'язку з аналізом судової практики. За результатами досліджень, усі особи були засуджені за вчинення дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти.

Серед суб'єктів цього злочину виявилися 24 директори або їх заступники шкіл, ліцеїв, гімназій у різних областях, один директор дошкільного навчального закладу, чотири представники керівництва закладів вищої освіти, а також два керівники окупаційної адміністрації. У зв'язку з різноманітністю дій, за якими були засуджені, описи цих дій у судових вироках значно відрізняються. Таке різноманіття можна пояснити різними обставинами справи та характером самого злочину [3, с. 92].

Перший аспект пов'язаний з функціональними обов'язками, які впливають із посади, яку особа займала – це може бути працівник незаконних органів влади у сфері освіти або керівник освітнього закладу. Широкий спектр дій та відповідальності у перших є більшим, ніж у керівника освітнього закладу. Наприклад, начальник відділу освіти тимчасової цивільної адміністрації міста Балаклія Харківської області організувала направлення вчителів до Російської Федерації для перепідготовки за новими стандартами та програмами. Вона також давала вказівки директорам щодо набору педагогічного персоналу та підготовки приміщень школи відповідно до стандартів освіти держави-агресора, вилучення українських підручників з бібліотек закладів, відновлення оцінок учнів та видання свідоцтв російською мовою, а також набір учнів до шкіл на наступний навчальний рік 2022-2023 та інші аспекти [2].

Зазвичай, керівники освітніх закладів виконують вказівки посадових осіб окупаційної влади. Після назначення на посаду вони здійснюють процедуру реєстрації закладу відповідно до законів держави-окупанта, виключають дотримання українських стандартів та програм з освітнього процесу, і організують навчання відповідно до вимог законодавства країни-агресора. Ці

дії супроводжуються переобладнанням аудиторій, вилученням українських підручників, впровадженням російської мови навчання, отриманням матеріалів за стандартами Росії для проведення освітньої діяльності, перепідготовкою викладачів за російськими стандартами, а також виплатою заробітної плати в російських рублях.

Треба звернути увагу на другий аспект, який полягає у термінах виконання описаних службових обов'язків, що залежать від періоду окупації чи деокупації. Наприклад, після квітня 2014 року окремі освітні заклади на підконтрольних терористичним організаціям "ДНР" та "ЛНР" територіях використовували їхні стандарти. Така ситуація не дозволяє чітко визначити заходи, спрямовані на впровадження стандартів держави-агресора. Але подальша діяльність цих закладів, коли вони вже пристосовувалися до стандартів Росії, варто розглянути окремо. Крім того, це стосується освітніх закладів, що перебували на окупованих російськими військами територіях з лютого 2022 року і досі. Також слід зазначити про школи на окупованих територіях Харківської і Херсонської областей, які були деокуповані восени 2022 року [1].

У розглянутих варіантах можливі сценарії, коли, наприклад, директора школи призначають представники окупаційної влади у сфері освіти, проте через подальшу деокупацію навчальний процес так і не стартує. Наприклад, в.о. директора середньої школи с. Гетьманівка Куп'янського району Харківської області, назначена окупантами, вчинила кілька дій: 1) дала вказівку бібліотекарці на замовлення російських навчальних підручників, відповідних стандартам освіти держави-агресора, для використання їх у навчальному процесі; 2) підготувала статутні документи школи для впровадження освітніх стандартів Російської Федерації на виконання окупаційної адміністрації; 3) отримала від представника окупаційної влади носій із електронними документами та копіями документів із навчальними програмами Росії, які використовувалися для впровадження освітніх стандартів держави-агресора на окупованих територіях України. Проте село було звільнено Збройними Силами

України 8 вересня 2022 року.

Ще одним способом співпраці в галузі освіти є проведення пропаганди в навчальних закладах незалежно від їх власності та форми, з метою сприяння збройній агресії проти України, установленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за збройну агресію державою-агресором проти України.

За здійснення такої пропаганди в навчальних закладах несуть відповідальність всі громадяни України, а не лише учасники освітнього процесу. Важливо зауважити, що наразі не було випадків притягнення до кримінальної відповідальності згідно зі статтею 111-1 Кримінального кодексу педагогічних працівників, які не є службовими особами, і здійснюють освітню діяльність на тимчасово окупованій території за стандартами держави-агресора. Проте вже були випадки, які потребують уваги та кримінально-правової оцінки [3, с. 94].

Висновки. Аналіз матеріалу підтверджує, що колабораційна діяльність на окупованих територіях виявляється у широкому спектрі форм і проявів. Цей висновок заснований на уважному аналізі вже існуючої правозастосовчої практики, що дозволяє виявити ключові аспекти цієї проблеми та визначити потреби у вдосконаленні законодавства. Окрім цього, результати дослідження можуть стати основою для розробки конкретних пропозицій щодо поліпшення законодавчої бази, зокрема, у сфері кримінальної відповідальності. Такий підхід дозволяє не лише аналізувати ситуацію, але й активно сприяти формуванню конструктивних рішень для подальшого вдосконалення правових механізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 21.08.2023 р. у справі № 461/6562/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112976100>.

2. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28 лютого 2023 р. у справі № 183/27/23. Єдиний державний реєстр

судових рішень. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/109291970>.

3. Зайцев О. В. Особливості кримінально-правової кваліфікації колабораційної діяльності в освітній сфері / О. В. Зайцев // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. - 2024. - Вип. 1 (105). - С. 88-101.

4. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Лапкін А. В., Євтеєва Д. П. Кримінально-правова оцінка дій вчителів (викладачів) за викладання на окупованих територіях. Право та державне управління. 2022. № 4. С. 122-129. DOI : <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.17>.

6. Нетеса Н. В. Впровадження стандартів освіти країни-агресора як форма кримінально протиправного освітянського колабораціонізму: проблемні аспекти тлумачення та правозастосування. Питання боротьби зі злочинністю. 2022. № 44. С. 76-81. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2022-44-76>.

7. Хавронюк М. Колаборанти з точки зору Кримінального кодексу. Ракурс. 20 квітня 2022р. URL : <https://racurs.ua/ua/b222-kolaboranti-z-tochki-zoru-kriminalnogokodeksu.html>

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ

Тарасенко Христина Юріївна,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Кмець Анастасія Романівна,
Студент
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

*Хіба не дарувальник повинен дякувати тому, хто взяв?
Хіба дарування не потреба?
Хіба брати не милосердя?
Фрідріх Ніцше*

Вступ. У зв'язку із впровадженням ринкової економіки, змінами соціального та економічного характеру зростає потреба у переосмисленні сутності цивільно-правових договорів, зокрема договору дарування. Сфера застосування цього договору досить широка: його укладають як щодо незначних за вартістю предметів, так і щодо земельних ділянок, нерухомого майна. Обізнаність із особливостями договору дарування є важливою для кожного, хто планує подарувати певну річ (майно), а також для того, хто погоджується прийняти цю річ (майно) у якості дарунка. Цим і зумовлюється актуальність даної роботи.

Ціль роботи. Мета роботи полягає у дослідженні сутності договору дарування з точки зору цивільного права, визначенні його місця в системі цивільно-правових договорів.

Матеріали та методи. Оскільки договору дарування присвячена глава 55 Цивільного кодексу України, то саме вона послугувала базою для написання даної роботи. Окремі аспекти договору дарування були предметом дослідження багатьох науковців, зокрема: З. В. Ромовської, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Г. Б. Яновицької, М. І. Брагінського, В. В. Новікової, М. В. Домашенка. Методи, які було використано в процесі дослідження: історичний, аналізу та

синтезу, порівняльний.

Результати та обговорення. В системі цивільно-правових договорів договір дарування займає значуще місце серед договорів, спрямованих на передачу майна у власність.

Водночас цей договір є одним з найбільш давніх, оскільки був відомий ще з часів Стародавнього Риму. У римському приватному праві він сформувався як неформальна угода (*actum donationis*), за якою «одна сторона, дарувальник, надає іншій стороні, обдаровуваному, які-небудь цінності за рахунок свого майна, з метою виявлення щедрості стосовно обдаровуваної особи (*animus donandi*)».

Прийняття Цивільного кодексу України значно оновило правове регулювання договору дарування. Глава 55 Цивільного кодексу є основним джерелом регламентації відносин з приводу дарування.

Варто зазначити, що цікавою є історія написання глави «Дарування» до проекту Цивільного кодексу України (далі – ЦК). Неоціненний внесок у написання цієї глави зробила провідний український науковець, доктор юридичних наук, заслужений юрист України, професор кафедри цивільного права і процесу Львівського національного університету ім. І. Франка Зорислава Ромовська. Маючи багато цікавої і важливої інформації, Зорислава Василівна підготувала обширну за обсягом главу, яка складалася з дванадцяти статей і давала розгорнуте розуміння того, що собою представляє договір дарування.

Відповідно до статті 717 ЦК за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

Як і будь-який інший договір, договір дарування має певні, притаманні йому особливості.

Головною ознакою договору дарування і такою, що головним чином зумовила його назву, є його безоплатність. Це означає, що обдарований не повинен вчиняти на користь дарувальника жодної юридично значимої дії:

виконувати роботу, надавати послугу чи передавати певне майно взамін. Ознака безоплатності сформульована в частині 2 статті 717 ЦК: договір, що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування.

Аналіз судової практики дає можливість стверджувати наступне: відсутність у особи під час укладення договору дарування волевиявлення на безоплатну передачу майна у власність обдаровуваного й передача його за умови вчинення на користь дарувальника будь-якої дії майнового або немайнового характеру, усупереч вимогам статті 717 ЦК України, є підставою для визнання договору дарування недійсним (Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 369/11060/16-ц від 20.09.2018).

Закріплене на законодавчому рівні визначення договору дарування вказує на те, що за моментом укладення він може бути як реальний, так і консенсуальний. Слід нагадати, що консенсуальний договір є укладеним з моменту досягнення сторонами згоди щодо усіх істотних умов, тоді як для укладення реального договору потрібно вчинити певну дію або ж передати майно. Важливо зазначити, що за Цивільним кодексом УРСР 1963 року договір дарування визначали як реальний договір. Проте в чинному кодексі інша модель регулювання цього питання. За загальним правилом договір дарування є реальним, але за певних умов, а саме якщо він укладений в письмовій формі і передбачає обов'язок дарувальника передати дарунок в майбутньому обдарованому, тоді він є консенсуальним. Так, відповідно до частини 1 статті 723 ЦК договором дарування може бути встановлений обов'язок дарувальника передати дарунок обдаровуваному в майбутньому через певний строк (у певний термін) або у разі настання відкладальної обставини.

Дещо дискусійним залишається питання про те, яким є договір дарування за критерієм розподілу обов'язків між сторонами: одностороннім чи двостороннім. За загальним правилом, договір дарування є одностороннім, тобто одна сторона має лише суб'єктивні права, а інша - лише суб'єктивні

обов'язки. Обдарований стає власником речі, тобто не приймає на себе ніяких обов'язків, а дарувальник передає або зобов'язується передати майно, не отримуючи при цьому ніяких прав вимоги щодо обдаровуваного.

Проте, з урахуванням численних новел сучасної моделі договору дарування можна стверджувати про наявність в обох сторін окремих прав та обов'язків. Зокрема, частиною 1 статті 725 ЦК встановлений обов'язок обдаровуваного вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо). У такому випадку договір дарування буде двостороннім.

Цікавою і актуальною є думка З.В. Ромовської, яка не відносить договір дарування ні до одностороннього, ні двостороннього зобов'язуючого, а вважає договір дарування особливим, тому що він «стоїть осторонь ознаки відплатності як засадничої ознаки цивільних договорів, котра зумовлює їхню двосторонню зобов'язуючу сутність».

Ще однією особливістю договору дарування є особистий характер зобов'язання, яке він породжує. Положенням частини 3 статті 723 ЦК встановлено: якщо до настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановленої договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому, дарувальник або обдарований помре, договір дарування припиняється.

Науковці, зокрема М. І. Брагінський, В. В. Новікова, вказують також на такі ознаки договору дарування, як наявність волі дарувальника передати майно конкретній особі (обдаровуваному) та згода останньої прийняти дарунок. Важливо те, що намір дарувальника повинен бути реальним. Дарувальник має мати у своїй власності майно, яке він визначає за своєю волею як предмет дарування. Не може власник розпоряджатися тими благами, яких він ще сам не має.

Щодо згоди обдаровуваного на прийняття дарунка важливо пам'ятати

одне: прийняття дарунка – це право, а не обов'язок обдаровуваного. Тобто, він може заявити про відмову від прийняття, і така відмова повинна мати місце лише в момент передачі речі.

Залежно від послідовності досягнення цілей, які ставлять перед собою сторони, вступаючи у договірні відносини, виділяють договори основні та попередні. Попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому на умовах, встановлених попереднім договором. На думку доцента кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидата юридичних наук Домашенка М. В. дарувальник та потенційно конкретна обдаровувана особа можуть укласти відповідно до ст. 635 ЦК попередній договір дарування, згідно з яким сторони будуть зобов'язані (в даному випадку дарувальник) протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором. Проте і в цій ситуації обдаровувана особа не позбавляється права відмовитися від дарунка в строки (терміни) укладення основного договору дарування.

Висновки. Аналіз особливостей договору дарування дає можливість сформулювати такі висновки:

- За наявністю зустрічного відшкодування договір дарування є безоплатним, тобто таким, у якому дарувальник не має права вимагати від обдаровуваного майнового або немайнового зустрічного задоволення свого інтересу.

- Якщо говорити про такий критерій як момент укладення договору, то за загальним правилом договір дарування – реальний. Проте у певних випадках, а саме якщо є встановлений у договорі обов'язок дарувальника передати дарунок в майбутньому обдаровуваному, договір дарування є консенсуальним.

- Існують деякі розбіжності у науковому середовищі щодо того, яким є договір дарування за критерієм розподілу обов'язків між сторонами:

одностороннім чи двостороннім. Більшість науковців все ж таки схиляються до думки, що договір дарування – односторонній, тобто одній стороні належать права, а іншій – обов'язки.

- Проаналізувавши наукову літературу, можу виділити також такі ознаки договору дарування як особистий характер, волевиявлення дарувальника передати майно у дарунок конкретній особі та згода останньої на його прийняття.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Науковий керівник:
Телійчук Віталій Григорович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидад юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
Солдатенко Аліна Валеріївна,
Сейтумеров Ервін Бєлялович,
здобувачі вищої освіти III курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів. Національної поліції,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Оперативно-розшукова діяльність є ключовим елементом правоохоронної системи України, яка вимагає не лише професіоналізму та високого рівня підготовки від співробітників поліції, але й суворого дотримання законодавчих норм. Важливість цього аспекту посилюється з огляду на необхідність забезпечення прав і свобод громадян, а також принципів демократії та правової держави. У контексті сучасних викликів, таких як зростання транснаціональної злочинності, тероризму та корупції, питання законності в оперативно-розшуковій діяльності набуває особливої актуальності.

Мета роботи. Ця робота має на меті дослідити основні аспекти законності, яких мають дотримуватися підрозділи Національної поліції України при проведенні оперативно-розшукових заходів. Аналізуючи чинне законодавство, практику його застосування та міжнародний досвід, будуть визначені ключові проблеми та шляхи їх вирішення з метою оптимізації процесів та підвищення ефективності оперативно-розшукової роботи, з одночасним забезпеченням правових гарантій для осіб, що стають об'єктами таких заходів.

Матеріали та методи. Матеріали, використані у цьому дослідженні, базуються на аналізі законодавства, нормативно-правових актів та інших документів, що регулюють оперативно-розшукову діяльність Національної поліції України. Також було використано статистичні дані та звіти, пов'язані із здійсненням оперативно-розшукових заходів.

Для збору інформації та аналізу використовували наступні методи:

1. Документальний аналіз: огляд та аналіз законодавства, положень Національної поліції України, інструкцій та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність поліції у сфері оперативно-розшукової діяльності.

2. Аналіз статистичних даних: вивчення статистичної інформації щодо результативності та ефективності оперативно-розшукових заходів, а також їхнього впливу на права та свободи громадян.

3. Кейс-стаді: аналіз конкретних випадків з порушенням або дотриманням законності в рамках оперативно-розшукової діяльності з метою виявлення проблемних питань та вивчення найкращих практик.

Ці методи дозволяють отримати об'єктивну інформацію про стан дотримання законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України та виявити можливі шляхи для його поліпшення.

Результати та обговорення. Відповідно до ст. 7 Закону Країни «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснювати профілактику правопорушень [1].

Один з ключових аспектів забезпечення законності у сфері оперативно-розшукової діяльності полягає у формулюванні загальних критеріїв для оцінки порушень принципу законності. У рамках цієї проблематики

важливо розробляти положення, які стосуються визначення стану законності в оперативно-розшуковій діяльності, з особливим акцентом на встановленні критеріїв правомірності дій оперативних підрозділів та дослідженні сутності порушень законності у сфері оперативно-розшукової діяльності. Зміст цієї методологічної передумови включає в себе вимогу до розробки загальних підходів до оцінювання порушень законності в оперативно-розшуковій діяльності з подальшим уточненням на конкретних сферах роботи. З огляду на те, що основу принципу законності в оперативно-розшуковій діяльності становить чітке та неухильне дотримання і виконання законів, можна сказати, що до порушення законності в оперативно-розшуковій діяльності належить порушення норм чинного законодавства співробітниками оперативних підрозділів під час виконання своїх службових обов'язків (виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, реалізації прав й обов'язків) [2, с. 17].

Один із факторів, що непосредньо впливає на дотримання принципу законності, - це стан службової дисципліни, який виявляється у виконанні підзаконних нормативних актів та внутрішніх правил служби. Суттєвим чинником, що впливає на якість дотримання законності та службової дисципліни і є їхньою основою, є морально-етичні принципи, які впливають на ставлення до закону та якість виконання норм права. Оскільки закони та підзаконні нормативні акти є нерозривно пов'язаними у регулюванні суспільних відносин, зокрема в сфері оперативно-розшукової діяльності, порушення службової дисципліни і моральних норм виявляється як суттєвий аспект порушення принципу законності.

Порушення законності у сфері оперативно-розшукової діяльності проявляється в скоєнні злочинів або дисциплінарних порушень співробітниками, які мають певні повноваження, у тому, що вони вчиняють протиправні дії, не відповідно до своїх службових обов'язків, завдаючи шкоди правам та інтересам громадян, що охороняються законом, особливо, коли ці дії дискредитують суб'єкт оперативно-розшукової діяльності.

Порушення законності у підрозділах можуть мати різноманітні причини.

Під час розробки заходів щодо підвищення рівня законності і дисципліни, доцільно враховувати комплекс важливих аспектів:

- Організація системи управління (структура підрозділів, розподіл обов'язків між підрозділами, розподіл функцій серед працівників).
- Функціонування системи управління (збір, зберігання, обробка та використання інформації, канали отримання інформації, їхній рівень надійності, контроль за достовірністю та повнотою інформації, статистична звітність, процеси ухвалення рішень, організація контролю та оцінка результатів).
- Заходи щодо управління персоналом (профорієнтація, підбір, підготовка, розвиток, атестація, кар'єрний розвиток, стимулювання).
- Використання зовнішніх чинників (співпраця з науковими установами, культурними та громадськими організаціями) [2, с. 18].

Висновки. У ході дослідження було встановлено, що дотримання законності у сфері оперативно-розшукової діяльності є фундаментальним принципом, який забезпечує баланс між ефективністю правоохоронних органів та захистом прав і свобод громадян. Незважаючи на наявність чіткого законодавчого регулювання, практика застосування оперативно-розшукових заходів іноді виявляє випадки порушення законних прав осіб. Такі порушення можуть мати негативні наслідки для довіри громадян до правоохоронних органів та для загального стану правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
2. Баб'як А. В. Дотримання законності оперативними підрозділами НП України в оперативно-розшуковій діяльності. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: Матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Дніпро, 20 жовт. 2021 р. Дніпро, 2021. С. 16–19.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДИТЯЧОЇ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ

Ткач Юлія Олегівна

ад'юнкт кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
майор поліції

Науковий керівник:

Гаркуша Аліна Григорівна,
доцент кафедри кримінального процесу та
стратегічних розслідувань ДДУВС,
к.ю.н., доцент

Конституція України в ст. 49 проголосила, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1] це право є одним з конституційних прав людини. Кожна людина, включаючи дітей, має право на трансплантацію анатомічних матеріалів людини – це також важливе право, адже іноді медикаментозного лікування або хірургічних операцій буває недостатньо, і трансплантація анатомічного матеріалу людини необхідна для порятунку життя або підтримання здоров'я.

За статистикою Українського центру трансплант-координації станом на початок травня 2023 року у національному листі очікування Єдиної державної інформаційної системи трансплантації перебуває 2 161 пацієнт: 1409 – очікують на пересадку нирок, 348 пацієнтів чекають на донорське серце, 326 – на пересадку печінки, 33 – потрібна трансплантація легень, 24 – підшлункової залози, 18 – комплексу «серце-легені» [2]

Крім того, національне законодавство України передбачає основними нормативно-правовими актами, що регулюють права дитини є: Конституція України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства» та Цивільний кодекс України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [3].

Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17.05.2018 № 2427-VIII» регулює умови та порядок застосування трансплантації анатомічних матеріалів як дорослим, так і дітям [4].

Варто зазначити, що в дитячій трансплантології існують правові проблеми, а саме: 1) труднощі у підборі донорів; 2) проблеми в отриманні згоди батьків або інших законних представників дитини на вилучення анатомічного матеріалу з тіла їхньої дитини у випадку смерті; 3) відсутність на законодавчому рівні презумпції згоди не тільки батьків або інших законних представників дитини на вилучення анатомічних матеріалів у померлих дітей, а й для повнолітніх громадян України, які досі не з'ясовані.

Діти найчастіше потребують пересадки печінки, серця, нирок, а також кісткового мозку при лікуванні онкологічних захворювань. Складність дитячої трансплантології полягає в тому, що дорослі органи, які є більш доступними для трансплантації, не підходять для дітей через особливості функцій їхнього організму та розміри. Тому дітям, зокрема малюкам потрібні для пересадки органи саме дитячі, і очікування може бути дуже довгим. Завдяки зусиллям лікарів, лікуванню та профілактиці смертність дітей і підлітків у нашій країні низька, але не всі батьки померлих дітей готові надати анатомічний матеріал на благо інших. Варто зазначити, що в багатьох випадках операції з трансплантації не гарантують повного одужання дітей, часто вони залишаються людиною з інвалідністю, але їхнє життя продовжується на деякий час. Хтось живе з пересадженим органом рік, хтось три роки, а хтось до 10-15 років. У міру того, як організм дітей росте, в майбутньому їм може знадобитися повторна трансплантація або складне і дороге лікування. З цієї причини більшість дітей, які потребують пересадки печінки, нирки, кісткового мозку, проходять родинну трансплантацію. Результати є найбільш позитивними і часто дозволяють дітям вести повноцінне життя в майбутньому [5].

Законодавчо закріплено, що вилучення анатомічного матеріалу у дитини можливе лише після її смерті. У разі смерті особи віком до 18 років, згоду на вилучення анатомічних матеріалів з тіла цієї особи з метою трансплантації

та/або виготовлення біоімплантатів може бути надана батьками або іншими законними представниками цієї особи. За винятком випадків, коли донором гемопоетичних стовбурових клітин є особа віком від 14 до 18 років, згода на вилучення у неї гемопоетичних стовбурових клітин надається нею, а також її батьками або іншими законними представниками цієї особи у письмовому вигляді [4].

Так, Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» не містить визначення терміну «донор-дитина». На нашу думку донор-дитина особа віком до 18 років у якої вилучаються анатомічні матеріали для подальшої трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів. Вважаємо за необхідне розмежувати загальне визначення «донора анатомічних матеріалів людини» та «дитини-донора» і включити це визначення до вищезазначеного закону, оскільки людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [4; 1], а держава зобов'язана забезпечувати здоров'я кожного громадянина, включаючи дітей та надавати їм необхідну медичну допомогу.

Однією з найгостріших проблем є питання отримання згоди батьків на вилучення анатомічного матеріалу з тіла їхньої дитини у випадку смерті. Батьки або інші законні представники такої дитини перебувають у шоковому стані, горюють і можуть не до кінця розуміти, що відбувається. У такому стані вони можуть не до кінця усвідомлювати, що анатомічний матеріал їхньої дитини може врятувати життя кількох дітей. Вони також можуть бути недостатньо поінформовані про посмертне донорство або мати релігійні переконання, які не дозволяють вилучати анатомічний матеріал з тіла своєї померлої дитини. Тому існує потреба у проведенні просвітницьких заходів у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини в закладах освіти, університетах, медичних установах, підприємствах, організаціях тощо, а також соціальна реклама, спрямована на популяризацію трансплантації анатомічних матеріалів людини у всіх сферах ЗМІ та в медіа, що сприятиме подальшому збільшенню кількості донорів.

Також важливо підкреслити, що при отриманні згоди батьків або інших законних представників померлої дитини на вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів з тіла такої після визначення її стану як незворотна смерть важливу роль відіграє трансплант-координатор. Який завдяки своїм професійним якостям та відповідно до зазначених завдань, має володіти навичками щодо організаційного та критичного мислення, використання методів, заснованих на доказовій практиці та останніх дослідженнях, а також навичками міжособистісного спілкування з пацієнтами, сім'ями, соціальними працівниками, членами команди з трансплантації та лікарями, що працюють з донорами. За функціональними обов'язками, трансплант-координатора можна називати «адвокатом пацієнтів», адже саме цей фахівець забезпечує достойну якість життя, належну медичну допомогу, дотримання етики і для людини, яка згодом стане донором, і для людини, яка страждає на термінальну стадію захворювання і потребує якомога швидшої допомоги. Трансплант-координатором має бути високопрофесійний фахівець, адже він відіграє провідну роль у безперервному забезпеченні ключових етапів процесу трансплантації: керування списком очікування, перед трансплантаційною оцінкою, допуском донора, послідовністю виконання забору органів та їх трансплантації, довготривалим супроводом пацієнта після трансплантації [4; 6, с. 5, 6].

Отже з метою збільшення кількості донорів та уникнення дефіциту анатомічних матеріалів людини, вважаємо за необхідне запровадити в Україні на законодавчому рівні презумпцію згоди не тільки для батьків або інших законних представників дитини на вилучення анатомічних матеріалів у померлих дітей, а й для повнолітніх громадян України. Презумпція згоди допоможе уникнути дефіциту анатомічного матеріалу людини та забезпечить можливість багатьом людям, які тривалий час чекають на трансплантацію жити повноцінним життям і продовжити своє життя. Стосовно дітей ми вважаємо, що презумпція згоди спростить процедуру, оскільки презумпція незгоди вимагає звернення до батьків або інших законних представників померлої

дитини або дитини, щодо якої було скоєно вбивство, а запитувати у них на цьому етапі дозволу на вилучення анатомічного матеріалу з тіла їхньої померлої дитини в шоківому стані на цьому етапі неетично і в такому стані їм важко прийняти рішення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.01.2024).
2. Як формується лист очікування на трансплантацію. Український центр трансплант-координації. URL: <https://utcc.gov.ua/yak-formuyetsya-lyst-ochikuvannya-na-transplantatsiyu/> (дата звернення: 07.01.2024).
3. Про охорону дитинства; Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 17.03.2024).
4. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII: станом на 07 січн. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text> (дата звернення: 07.01.2024).
5. Дитяча трансплантація: питання, проблеми, закони. Publish Ukraine 2018 – 2023. URL: https://publish.com.ua/ditlakhy-i-dity/dityacha-transplantatsiya-pitannya-problemi-zakoni.html#google_vignette (дата звернення: 07.01.2024).
6. Дмитро Коваль, Костянтин Руденко. Аналітична записка трансплантація органів = порятунок людських життів: роль трансплант-координатора. 2019, ГО «Український центр європейської політики». С. 11. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/Transplantation_UCEP_FINAL.pdf?fbclid=IwAR3jOCLtpBJV-7mWEJkplov0-51WMu0DFI6P5Pi3D2oIrTeT5rYai7NdtPY (дата звернення: 01.04.2024).

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

Ткачук Віолетта Віталіївна

студент

Державний податковий університет

м. Ірпінь, Україна

Вступ. / Introductions. Кіберзлочинність стає все більш поширеною проблемою в сучасному світі. З розвитком технологій злочинці знаходять нові та інноваційні способи скоювати злочини в Інтернеті. Це створює значні проблеми для правоохоронних органів, які намагаються розслідувати та переслідувати ці злочини.

Мета роботи. / Aim. Дослідження проблем кримінального провадження щодо злочинів, пов'язаних з кіберзлочинністю, має на меті проаналізувати існуючі проблеми, з якими стикаються правоохоронні органи при розслідуванні кіберзлочинів та протидії їм; вивчити вплив цих проблем на ефективність кримінального провадження; оцінити дієвість чинного законодавства у сфері протидії кіберзлочинності та розробити рекомендації щодо вдосконалення кримінального провадження у справах про кіберзлочини, включаючи вдосконалення законодавства, підвищення обізнаності, збільшення ресурсів, покращення міжнародної співпраці.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріали дослідження включають у себе законодавство: Кримінальний кодекс України, Закон України "Про боротьбу з кіберзлочинністю", Міжнародні конвенції та договори у сфері протидії кіберзлочинності; наукову літературу: статті в наукових журналах з питань кіберзлочинності, кримінального провадження, комп'ютерних наук, монографії із зазначеної тематики тощо; статистичні дані, а саме: дані офіційної статистики правоохоронних органів щодо кіберзлочинів, дані незалежних дослідницьких центрів та організацій; інші джерела, такі як звіти міжнародних організацій (Інтерпол та УНДП), матеріали судових справ про кіберзлочини,

новини та публікації у ЗМІ про кіберзлочинність.

Наше дослідження включає в себе широкий спектр методів, як загальнонаукових, так і спеціальних, що дозволяє отримати цілісну картину ситуації та сформулювати конкретні висновки.

Загальнонаукові методи, такі як аналіз та синтез інформації, порівняння та систематизація, дозволять охопити різні аспекти проблеми, зібрати та узагальнити відомості з наукової літератури, законодавства та статистичних даних. Порівняння досвіду різних країн буде особливо корисним для зрозуміння ефективних стратегій боротьби з кіберзлочинністю та вдосконалення кримінального провадження.

Спеціальні методи, такі як формально-юридичний та статистичний, допоможуть глибше проаналізувати чинне законодавство, наукові доктрини та статистичні дані про злочинність у сфері кіберзлочинності. Ці методи дозволять зробити обґрунтовані висновки та рекомендації щодо подальших заходів щодо боротьби з цією проблемою.

Використання комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дозволить здійснити всебічне дослідження кіберзлочинності та сформулювати практичні рекомендації для подальших дій щодо її подолання.

Результати та обговорення./Results and discussion. Дані, які надає Департамент кіберполіції Нацполіції України, свідчать про значний обсяг роботи у сфері боротьби з кіберзлочинністю та високий рівень ефективності заходів, проведених у 2023 році.

Зокрема, виявлено понад 3600 кіберзлочинів, що свідчить про активність з боротьби з цим видом злочинності. Підозру в організації злочинних груп і вчинені кримінальних правопорушень було оголошено понад 1700 особам, що є значним показником порівняно з 2022 роком. Також надіслано до суду матеріали щодо 42 організованих злочинних груп, що свідчить про систематичність та координованість дій правоохоронців у цій сфері.

Проведено 18 міжнародних спецоперацій спільно з правоохоронцями з різних країн, що свідчить про важливість міжнародного співробітництва у

боротьбі з кіберзлочинністю.

Узагальнюючи, слід відмітити, що результати роботи кіберполіції свідчать про серйозний підхід до проблеми кіберзлочинності та високий рівень впроваджених заходів.

Існує ряд проблем, з якими стикаються правоохоронні органи при розслідуванні кіберзлочинів. По-перше, кіберзлочини можуть бути скоєні з будь-якої точки світу, що ускладнює визначення юрисдикції та екстрадицію злочинців. По-друге, кіберзлочини часто залишають мало фізичних доказів, що ускладнює збір доказів і доведення вини злочинців. По-третє, кіберзлочинці часто використовують складні технології для приховування своєї діяльності, що ускладнює їх відстеження та переслідування.

Багато країн мають закони, спрямованні на боротьбу з кіберзлочинністю, але, які не встигають за швидким розвитком технологій. Це може ускладнити притягнення злочинців до відповідальності за нові типи кіберзлочинів. Крім того, багато людей не знають про існування нормативно-правових актів щодо кіберзлочинності, що може ускладнити їм повідомлення про кіберзлочини та отримання допомоги від правоохоронних органів.

Проблеми кримінального провадження щодо злочинів, пов'язаних з кіберзлочинністю, є складними та багатограними. Для вирішення цих проблем потрібен комплексний підхід, який включає в себе співпрацю правоохоронних органів, урядів, приватного сектору та громадськості.

Основні проблеми кримінального провадження у справах про кіберзлочини:

1. Юрисдикція та екстрадиція:

– кіберзлочини можуть бути скоєні з будь-якої точки світу, що ускладнює визначення юрисдикції та екстрадицію злочинців;

– злочинці можуть перебувати в країнах з більш м'яким законодавством щодо кіберзлочинів, що робить їх переслідування складним або неможливим.

2. Збір доказів:

- кіберзлочини часто залишають мало фізичних доказів, що ускладнює збирання та аналіз цих доказів;

- злочинці можуть використовувати складні методи приховування своєї діяльності, наприклад, шифрування даних або видалення слідів у Інтернеті.

3. Використання нових технологій:

- злочинці постійно вдосконалюють свої методи, використовуючи нові та складні технології, що змушує правоохоронні органи постійно оновлювати свої знання та навички;

- може виникати ситуація, коли законодавство не встигає за розвитком нових технологій, що ускладнює кримінальне переслідування злочинців.

4. Необізнаність:

- багато людей не знають про закони, що стосуються кіберзлочинів, що може ускладнювати їм повідомлення про такі злочини та отримання допомоги від правоохоронних органів.

Наслідками проблем кримінального провадження є безкарність злочинців, що може призвести до зростання кількості кіберзлочинів. Втрата довіри до правоохоронних органів з боку суспільства. Збитки для економіки та окремих осіб внаслідок кіберзлочинів.

Розглянемо шляхи вирішення проблем. Вдосконалення законодавства є одним із найважливіших шляхів. Закони про кіберзлочинність повинні бути оновлені, щоб охоплювати нові типи злочинів та відповідати сучасним технологіям. Підвищення обізнаності: необхідно проводити кампанії з інформування населення про кіберзлочини, способи захисту від них та порядок повідомлення про такі злочини. Збільшення ресурсів: правоохоронним органам потрібні додаткові ресурси, включаючи фінансування, кваліфікованих кадрів та сучасні технології, для ефективного розслідування та переслідування кіберзлочинів. Міжнародна співпраця: країнам необхідно співпрацювати для обміну інформацією, досвідом та ресурсами в боротьбі з кіберзлочинністю.

Вирішення цих проблем потребує комплексних та скоординованих зусиль з боку урядів, правоохоронних органів, приватного сектору та громадськості. Тільки спільними зусиллями можна створити безпечний кіберпростір для всіх.

Порівняємо досвід різних країн у боротьбі з кіберзлочинністю та вдосконаленні кримінального провадження у цій сфері.

1. Країни Європейського Союзу: Застосування Єдиної директиви про боротьбу з кіберзлочинністю, яка гармонізує кримінальне законодавство країн-членів ЄС у цій сфері. Створення Європейського агентства з питань кібербезпеки, яке надає підтримку країнам-членам ЄС у боротьбі з кіберзлочинністю. Використання спільних платформ для обміну інформацією про кіберзлочини, таких як Європейська платформа обміну інформацією про кіберзлочини (EU Cybercrime Platform). Застосування передових методів розслідування та переслідування кіберзлочинів, таких як використання цифрових доказів та співпраця з приватним сектором.

2. Сполучені Штати Америки: Застосування Комп'ютерного закону про шахрайство та зловживання, який криміналізує широкий спектр кіберзлочинів. Створення Кіберкомандування США, яке відповідає за захист кіберпростору США та ведення кібервійни. Використання потужних правоохоронних органів, таких як ФБР, для розслідування та переслідування кіберзлочинів. Залучення приватного сектору до боротьби з кіберзлочинністю через публічно-приватне партнерство.

3. Сінгапур: Застосування суворого законодавства про кіберзлочинність, яке передбачає жорсткі покарання за кіберзлочини. Створення потужного кібербезпекового агентства, яке відповідає за захист кіберпростору Сінгапуру. Використання інноваційних технологій для боротьби з кіберзлочинністю, таких як штучний інтелект та машинне навчання. Підвищення рівня кіберграмотності населення за допомогою освітніх програм.

4. Ізраїль: Застосування передових методів розслідування та переслідування кіберзлочинів, розроблених в рамках військово-розвідувальної діяльності. Створення потужного кібербезпекового агентства, яке відповідає за

захист кіберпростору Ізраїлю. Співпраця з країнами-партнерами у боротьбі з кіберзлочинністю. Використання кіберзброї для захисту національних інтересів.

5. Україна: Застосування Закону України "Про боротьбу з кіберзлочинністю", який криміналізує широкий спектр кіберзлочинів. Створення Кіберполіції України, яка відповідає за розслідування та переслідування кіберзлочинів. Співпраця з міжнародними організаціями у боротьбі з кіберзлочинністю, такими як Інтерпол та Європол. Вдосконалення законодавства та практики кримінального провадження у справах про кіберзлочини.

Важливо зазначити, що досвід різних країн у боротьбі з кіберзлочинністю та вдосконаленні кримінального провадження у цій сфері має свої особливості, які обумовлені політичними, економічними, соціальними та іншими факторами.

Висновки./Conclusions. Кіберзлочинність становить серйозну загрозу для суспільства та економіки, характеризується динамічним розвитком та транснаціональним характером. Кримінальне провадження у цій сфері стикається з низкою проблем, таких як недосконалість законодавства, недостатнє технічне оснащення, відсутність кваліфікованих кадрів, міжнародний характер кіберзлочинності та захист прав жертв. Для їх вирішення необхідно вдосконалити законодавство, забезпечити технічне оснащення та підготувати кваліфіковані кадри, зміцнити міжнародну співпрацю та захистити права жертв. Це дозволить ефективно боротися з кіберзлочинністю та забезпечити справедливе покарання винних.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРАЦІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Цапович Валерія Андріївна
курсант Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільного
права та процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, капітан поліції

В умовах воєнного стану питання безпеки праці стає ще більш гострим, адже ризики для життя та здоров'я працівників значно зростають. Роботодавці та працівники повинні вживати всіх необхідних заходів для мінімізації цих ризиків.

Під час воєнного стану роботодавці зобов'язані вживати заходів для забезпечення безпеки та охорони здоров'я своїх працівників. Одним з таких заходів є проведення позапланового інструктажу з питань охорони праці з усіма працівниками. Це дозволяє підготувати персонал до можливих надзвичайних ситуацій, які можуть виникнути в результаті воєнних дій.

Важливо, щоб інструктаж був не лише формальним заходом, але й мав практичне значення для працівників. Роботодавець повинен роз'яснити працівникам алгоритми дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з воєнними діями, таких як евакуація з приміщень, дії під час обстрілу або повені.

Такий інструктаж є необхідним для забезпечення безпеки та збереження життя працівників під час воєнного стану. Роботодавець повинен також надати працівникам необхідні інструкції та засоби для виконання заходів безпеки, а також забезпечити можливість швидкої реакції на надзвичайні ситуації [1].

Під час воєнного стану роботодавець має забезпечити працівників засобами індивідуального захисту, що відповідають характеру їхньої роботи та ризикам, пов'язаним з воєнними діями. Це може включати захисні каски, бронежилети, захисні маски, окуляри та інші засоби, які допомагають уникнути або зменшити травматичні наслідки в разі обстрілу або інших небезпечних ситуацій.

Важливо, щоб засоби індивідуального захисту були належним чином обрані та підібрані для конкретного виду роботи та потенційних ризиків. Роботодавець повинен забезпечити, щоб працівники були навчені правильно використовувати ці засоби та дотримуватися вимог щодо їхня застосування [1].

Забезпечення працівників засобами індивідуального захисту є важливим елементом забезпечення їхньої безпеки та здоров'я під час воєнного стану. Це дозволяє працювати в умовах високого ризику з меншими шансами на травми та інші негативні наслідки.

Також під час воєнного стану роботодавець повинен забезпечити безпечні умови праці для своїх працівників, включаючи обладнання укриттів. Це означає, що він повинен забезпечити наявність укриття або інших безпечних місць, де працівники можуть сховатися під час повітряної тривоги або інших надзвичайних ситуацій. Це допомагає захистити їх від потенційно небезпечних впливів військових дій.

Крім того, роботодавець повинен розробити план евакуації працівників з приміщення в разі виникнення небезпеки. Це включає в себе розробку алгоритмів дій та визначення безпечних маршрутів евакуації. Роботодавець також повинен забезпечити, щоб працівники були навчені цим планом та знали, як діяти у випадку евакуації [2, с. 19].

Загальна мета цих заходів - забезпечити безпеку та захист здоров'я працівників під час воєнного стану. Вони допомагають зменшити ризики травматизму та інших негативних наслідків, пов'язаних з можливими воєнними діями.

В свою чергу, працівники повинні дотримуватися інструкцій з охорони

праці, які надає роботодавець.

Це включає в себе чітке виконання правил поведінки на робочому місці та алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, що допомагає забезпечити безпеку та запобігти можливим травмам або іншим негативним наслідкам.

Працівники також повинні правильно використовувати засоби індивідуального захисту, які надає роботодавець.

Це може включати в себе захисні каски, бронежилети, маски та інші засоби, які допомагають уникнути або зменшити травматичні наслідки в разі надзвичайних ситуацій.

Працівники також повинні бути уважними до небезпек на робочому місці та негайно повідомляти роботодавця про будь-які виявлені небезпеки. Це дозволяє роботодавцю приймати необхідні заходи для запобігання можливим аваріям та інцидентам, що можуть поставити під загрозу безпеку працівників [3, с. 237].

Державна служба України з питань праці має важливу роль у забезпеченні безпеки та охорони здоров'я працівників під час воєнного стану. Вона здійснює нагляд за додержанням законодавства про охорону праці, включаючи вимоги щодо забезпечення безпечних умов праці в умовах воєнного конфлікту. Це означає, що роботодавці повинні вживати всіх необхідних заходів для запобігання можливим травмам та іншим негативним наслідкам для здоров'я своїх працівників.

У разі порушення роботодавцями законодавства про охорону праці, Державна служба може притягнути їх до відповідальності. Це може включати штрафи або інші адміністративні санкції.

Такі заходи призначені для забезпечення того, щоб роботодавці виконували свої обов'язки з охорони праці та забезпечували безпеку працівників навіть у складних умовах воєнного стану.

Отже, важливо пам'ятати, що безпека праці під час воєнного стану – це спільна відповідальність роботодавця і працівника. Тільки спільними зусиллями можна мінімізувати ризики для життя та здоров'я людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковальчук В. Трудові відносини під час війни: аналіз норм надзвичайного трудового законодавства України. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/Trudovi_vidnosini_2022.pdf. (дата звернення: 24.02.2024).
2. Головач Н. В., Лапицька Н. І. Охорона праці медичних працівників України в період військового стану : проблеми безпеки праці та умов праці. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. *Економічні науки*. 2022. No 4 (67). С. 16–21.
3. Гуменюк Л. Й., Федчук О. В. Дослідження посттравматичного стресового розладу і напрямків психореабілітації постраждалих від воєнних психотравм. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. No 1. 2016. С. 228–239.

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ

Цапович Валерія Андріївна

курсант Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, капітан поліції

Війна в Україні кардинально змінила життя мільйонів людей, істотно вплинувши на всі сфери, зокрема трудові відносини. З 24 лютого 2022 року, коли в країні було введено воєнний стан, трудове законодавство зазнало значних змін, спрямованих на адаптацію до нових реалій.

Закон №2136 «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» встановив зміни у робочому графіку, зокрема, збільшено максимальну тривалість робочого тижня до 60 годин. Це рішення було прийняте в зв'язку з особливими умовами, які виникають у часи воєнного стану, коли може бути потреба в посиленому залученні працівників до виконання важливих завдань та функцій, що забезпечують безпеку та функціонування суспільства.

Таке збільшення тривалості робочого тижня може бути обумовлене потребою в посиленій охороні громадського порядку, реагуванні на воєнні загрози та діяльності в умовах загострення конфлікту. Водночас, важливо враховувати, що такі заходи мають бути обґрунтованими та не порушувати права та інтереси працівників [1, с. 175].

При цьому необхідно враховувати інтереси працівників та забезпечити їм відповідні умови праці та відпочинку, а також зберігати баланс між необхідністю забезпечення безпеки та здоров'я працівників та вимогами

функціонування суспільства в умовах воєнного стану.

Згідно з вказаним законом, роботодавець отримав право відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток, за винятком відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, а також відпустки для догляду за дитиною до трьох років. Ця норма може бути пов'язана з необхідністю забезпечення стабільності та безпеки функціонування підприємства або організації в умовах воєнного стану, коли може бути важливою постійна готовність працівників до виконання своїх обов'язків.

Важливо враховувати, що надання відпусток є важливим елементом забезпечення прав працівників та збереження їхнього фізичного та психологічного здоров'я. Тому необхідно забезпечити баланс між необхідністю забезпечення безпеки та функціонування підприємства та захистом прав працівників на відпустки, які є важливим елементом соціального захисту та підтримки працівників у складних умовах [2, с. 98].

Однак, важливо враховувати, що будь-яке обмеження прав працівників на відпустки повинно бути обґрунтованим, пропорційним та необхідним у конкретних обставинах. Також необхідно забезпечити можливість користування відпустками працівникам, які цього потребують з огляду на їхні особисті обставини та потреби.

Звільнення працівників під час воєнного стану може мати місце на загальних підставах, визначених Кодексом законів про працю України. Це означає, що роботодавець може припинити трудовий договір з працівником за умови дотримання встановлених законом процедур та виплат. Проте, відповідно до законодавства, роботодавець також має право ініціювати звільнення працівника з виплатою вихідної довідки у розмірі не менше однієї місячної заробітної плати.

Умови воєнного стану можуть суттєво впливати на умови праці та зайнятість працівників, тому звільнення під час цього періоду вимагає особливої уваги до дотримання принципів справедливості та соціальної відповідальності. Роботодавець повинен дотримуватися встановлених процедур

звільнення та забезпечити права працівників на відпустки та вихідні довідки [3, с. 119].

Звільнення під час воєнного стану може бути обумовлене не лише економічними чи організаційними причинами, але і потребою забезпечення безпеки та стабільності підприємства в умовах воєнного конфлікту. Тому важливо, щоб такі рішення були обґрунтованими та відповідали вимогам законодавства, а також забезпечували захист прав та інтересів працівників у цих умовах.

Умови воєнного стану включають спеціальні заходи щодо збереження соціальних гарантій для працівників. Зокрема, за працівниками, які не можуть виконувати свою роботу через воєнні дії, зберігається заробітна плата на рівні не нижче двох третин тарифної ставки (окладу). Це сприяє забезпеченню працівників стабільним фінансовим станом у складних умовах.

Для осіб, які тимчасово втратили працездатність через воєнні дії, передбачено підвищення виплат лікарняних до 100% середньої заробітної плати. Це сприяє забезпеченню їхнього соціального захисту та допомагає відновитися після травм та втрати працездатності.

Держава також надає широкий спектр соціальних виплат та допомоги для підтримки тих, хто постраждав внаслідок війни. Це може включати допомогу постраждалим у відновленні житла, отриманні медичної допомоги та реабілітації, а також компенсації за збитки та втрати.

У цілому, соціальний захист під час воєнного стану важливий для забезпечення гідного життя та підтримки тих, хто потрапив у складні життєві обставини через воєнний конфлікт [3, с. 174].

Під час війни працівники часто стикаються з проблемами, пов'язаними з невивплатою заробітної плати. Це може бути викликано фінансовими проблемами підприємств або недостатністю коштів у зв'язку з військовими витратами. Невиплата заробітної плати погіршує фінансове становище працівників і ускладнює їхню соціальну ситуацію.

Зростання рівня безробіття є ще однією проблемою, яка стає актуальною

під час воєнного стану. Втрата роботи може стати наслідком зниження виробництва, закриття підприємств або перебоїв у постачанні сировини. Це ставить перед суспільством завдання створення нових робочих місць та підтримки безробітних працівників.

Отже, вплив воєнного стану на трудові відносини в Україні є значним і багатогранним. З одного боку, війна призвела до погіршення умов праці та зростання безробіття. З іншого боку, держава вживає заходів для захисту прав працівників та стимулювання економіки. Після закінчення війни Україні буде потрібна значна допомога для відновлення трудових відносин і створення нових робочих місць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трудове право України: навчально-методичний посібник. І. М. Дмитрук. Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика». 2017. 145 с.
2. Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. 376 с.
3. Трудове право України: підручник. За загальною редакцією М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 472 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Чалик Вадим Романович,
Викладач кафедри
Семененко Микита Сергійович,
Студент
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Збройна агресія Російської Федерації проти України стала безпрецедентним викликом для української держави та суспільства. В умовах воєнного стану питання забезпечення верховенства права набуває особливої актуальності. З одного боку, держава має вживати заходів для забезпечення безпеки та оборони країни, з іншого – важливо зберегти демократичні інституції та поважати права людини.

Мета роботи. Дослідити теоретичні та практичні аспекти забезпечення верховенства права в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, визначити пріоритетні напрямки та шляхи його реалізації в контексті поточних викликів та перспектив розвитку української державності.

Матеріали та методи. Під час написання наукової роботи, використовувались нормативно-правові акти, у вигляді Конституції України, законів України, та міжнародних договорів, до яких приєдналася Україна. Серед наукової літератури використовувались наукові вісники, статті, та нормативно правова база відповідних до теми законів України. Серед методів дослідження використовувався систематичний аналіз наукової літератури та нормативно – правових актів.

Результати та обговорення. Для забезпечення верховенства права під час збройної агресії, необхідно впроваджувати комплекс стратегій, спрямованих на зміцнення верховенства права. По-перше, важливо забезпечити ефективну роботу правоохоронних органів та судової системи в умовах конфлікту шляхом підвищення їхньої професійності та забезпечення

необхідних ресурсів. Крім того, необхідно активізувати міжнародну співпрацю у сфері правозахисту, зокрема шляхом залучення до участі міжнародних організацій та механізмів правозахисту.

Згідно з Законом України "Про правовий режим воєнного стану", в умовах воєнного стану, відповідно до статті 6, вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень встановлюється указом президента України [3].

Відповідно до статті 8 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» Військові можуть встановлювати обмеження на свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів. Це може включати в себе встановлення комендантської години, заборону на виїзд з населених пунктів, обмеження на пересування по певних територіях [3].

Стосовно свободи слова, то може бути обмежений доступ до інформації, заборонено поширення дезінформації та пропаганди [1]. У той час коли масові заходи, мітинги та демонстрації, також можуть бути заборонені.

Право на приватне життя також може бути обмежено у сенсі посилення заходів контролю за діяльністю громадян, зокрема, проведення обшуків, перевірки документів, прослуховування телефонних розмов тощо [2].

Важливо зазначити, що обмеження прав і свобод повинні бути чітко визначені, пропорційними загрозам та відповідати міжнародним стандартам. Наприклад, обмеження свободи пересування не повинні бути такими, щоб унеможливити людям евакуацію з небезпечних зон, так само і обмеження свободи слова не повинні призводити до цензури та утисків свободи слова, право на мирні зібрання може бути обмежено лише в тому випадку, якщо існує реальна загроза для публічної безпеки.

Обмеження права на приватне життя повинні бути чітко обґрунтовані та здійснюватися лише з санкції суду, а обмеження права на справедливий суд не

повинні призводити до порушення права на справедливий судовий розгляд [1]. Громадяни України мають право звертатися до цих органів з приводу порушення їхніх прав і свобод, крім того, в Україні діють ряд громадських організацій, які надають правову допомогу та захищають права людини. Важливо пам'ятати, що навіть в умовах воєнного стану держава зобов'язана поважати права та свободи своїх громадян. Обмеження прав і свобод повинні бути винятковими та здійснюватися лише з метою забезпечення безпеки та оборони країни [3].

Війна в Україні призвела до зростання ролі силових структур, таких як Збройні Сили України, Національна гвардія України, Служба безпеки України та інші.

В умовах збройної агресії, силові структури відіграють ключову роль у захисті суверенітету та територіальної цілісності України. Війна може призвести до зростання рівня злочинності, тому силові структури мають вживати заходів для підтримки громадського порядку та забезпечення безпеки громадян.

В умовах воєнного стану зростає ризик диверсій та терористичних актів, тому силові структури мають вживати заходів для запобігання таким діям [2]. Так само як і важливо забезпечити контроль за прикордонними територіями, щоб запобігти проникненню на територію України диверсантів, зброї та інших небезпечних предметів.

Висновки. Для забезпечення прозорості та відкритості в умовах конфлікту важливо також розвивати механізми моніторингу та звітності за порушення прав людини, залучаючи до цього громадські та міжнародні організації. Крім того, необхідно активізувати діяльність у сфері правової освіти та інформаційної підтримки, щоб забезпечити належне розуміння громадянами їхніх прав та обов'язків. Забезпечення верховенства права в умовах збройної агресії є складним завданням, але його виконання є критично важливим для збереження демократичних цінностей та стабільності суспільства. Подолання викликів у цій сфері вимагає комплексного підходу та

активної співпраці всіх зацікавлених сторін, включаючи державні органи, громадські організації та міжнародні партнери. Тільки шляхом спільних зусиль можна забезпечити захист прав та свобод громадян та зміцнити правову державу в умовах збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Смотрич Д., Браїлко Л. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. «Право». Випуск 77. Частина 2. С. 121–127.
2. Кучер В. О. Права людини та інформаційна безпека в умовах військової агресії. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. «Право». Випуск 81. Частина 1. С. 125 – 129.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА

Чорнобук Ольга Вікторівна,
студентка
Запорізький національний університет
Алімов Кирило Олександрович,
к.ю.н., доцент
м. Запоріжжя, Україна

Вступ./Introduction. Ще з початку 2020 року, коли світ охопила епідемія коронавірусної інфекції, в Україні постало питання реформування та модернізації судової системи з метою захисту та забезпечення закріплених Конституцією України прав як фізичних, так і юридичних осіб.

Після початку широкомасштабного вторгнення Російської Федерації та значної окупації територій України на судову систему чекали нові випробування, оскільки суди та учасники справ опинилися в надскладних життєвих обставинах. Окупація, постійні обстріли, відключення електроенергії, проблеми з поштовим зв'язком, еміграція – всі ці фактори слугували важливими рушіями для діджиталізації судочинства в Україні.

Насамперед, порятунком стало використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом реєстрації електронних кабінетів та можливість участі у судових засіданнях в режимі відеоконференції.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є аналіз, виявлення недоліків та перспектив подальшого розвитку модернізації судочинства в Україні, а також запровадження системи електронного суду. Крім того, ця стаття направлена на спонукання до обговорення проблематики механізму реалізації переведення судочинства в електронну площину, розробки і запровадження заходів для вдосконалення судової системи України та врахування позитивного досвіду провідних країн світу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час написання роботи було використано методи системно-структурного аналізу, синтезу, а також

порівняльно-правовий, формально-логічний, статистичний методи. Було проаналізовано чинне процесуальне законодавство України, наукові роботи та статті Д. Маслова, Р. Маселко, Р. Карпюєва, Д. Моїсеєнко та інших.

Результати обговорення./Results and discussion. Ще у 2018 році Глобальним інститутом McKinsey у своїх дослідженнях було сформульовано висновок, що діджиталізація стає одним із ключових факторів зростання Центральної та Східної Європи.

На сьогоднішній день усі процесуальні кодекси містять положення, які регулюють використання ЄСІТС, зокрема ст. 14 ЦПК України, ст. 6 ГПК України та ст. 18 КАС України. Вказаний інструмент було створено з метою переведення паперового судочинства в електронну площину, що дасть змогу більш ефективно здійснювати розгляд справ, допоможе уникнути різного роду зловживань учасниками справи та реформувати судову систему України в цілому.

Створення електронного суду в Україні було започатковано ще у 2010 році рішенням Ради суддів України №30 від 26 листопада 2010 року, однак, фактична реалізація такої реформи розпочалася лише через вісім років із обрання судів, які тестували роботу електронного суду та використовували його на постійній основі.

Вважаю за необхідне зазначити, що структура ЄСІТС України поєднує в собі велику кількість різних сервісів, які спрощують судочинство. Серед таких вважаю за необхідне виділити офіційний веб-портал «Судова влада України», який дає змогу отримати доступ учасникам справи до стану розгляду справ, перейти до Єдиного державного реєстру судових рішень та переглянути усі загальні документи (ухвали, рішення, постанови) справи.

Ще одним важливим сервісом цієї системи є Електронний кабінет, оскільки саме там сторони мають змогу обмінюватися документами з іншими учасниками справи та судом, брати участь у судових засіданнях в режимі відеоконференції та фіксувати судовий процес.

Слід звернути увагу, що наявність чи відсутність електронного кабінету в

учасника справи має певні наслідки щодо порядку надсилання та отримання документів, відкриття провадження у справі чи залишення заяв без руху, а також відлік процесуальних строків.

Перш за все, у позовній заяві, апеляційній чи касаційній скарзі заявник має зазначати відомості про наявність чи відсутність електронного кабінету не лише стосовно себе, а й стосовно усіх учасників справи. Така норма, на мою думку, є не досконалою та потребує змін з огляду на наступне.

Припустимо, фізична особа не має електронного кабінету та, як наслідок, не має можливості перевірити за РНОКПП чи ЄДРПОУ наявність чи відсутність такого кабінету в інших осіб. Відсутність даних про електронні кабінети є підставою для залишення заяв без руху.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» від 29 червня 2023 року №3200-IX було запроваджено обов'язкову наявність електронного кабінету для адвокатів, нотаріусів, органів місцевого самоврядування та державної влади, а також юридичних осіб державної форми власності.

Також, з 21 лютого 2024 року наявність електронного кабінету є обов'язковою для усіх юридичних осіб приватних форм власності – учасників цивільного та адміністративного судочинства.

Слід зазначити, що такий перехід в електронну площину є надзвичайно корисним, оскільки судові рішення, повістки, документи від сторін надходять в цій системі, що економить час на пересилання документів, державні кошти, що особливо важливо в сучасних реаліях.

До прикладу, судовий розгляд справ у Гонконзі здійснюється виключно в електронному вигляді. Особливим також є те, що оригінал наказів про примусове виконання чи стягнення надсилаються судом в електронному вигляді одразу до виконавчої служба, а копії цих наказів – стягувану та боржнику.

Однак, слід звернути увагу, що після реєстрації особою електронного кабінету та приєднання її до справи, суд буде надсилати документи виключно в електронному вигляді. Право на отримання паперових документів з особами, звісно, залишається, однак реалізується за через подання відповідних заяв.

Однак, реалізація права на отримання письмового документу за наявності електронного кабінету не впливає на перебіг строків позовної давності, оскільки вони обраховуються саме з дати отримання судового рішення саме через електронний сервіс.

Наприклад, Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду у постанові від 05.09.2023 року у справі №906/1093/22 зазначив, що : «саме лише письмове прохання учасника справи, який має зареєстрований електронний кабінет, про направлення йому документів у паперовій формі без зазначення і доведення неможливості отримання судової кореспонденції в електронній формі за допомогою підсистем ЄСІТС, не вказує на допущення апеляційним судом порушення норм процесуального права і не є підставою для скасування ухвали про повернення апеляційної скарги».

Що ж стосується дистанційної участі у судовому процесі, можна зазначити, що за часів ковідних обмежень було досконало відпрацьовано механізм участі осіб у судових засіданнях в режимі відеоконференції.

Раніше такий відео-зв'язок реалізовувався через системи зв'язку «EasyCon» або приміщення будь-якого найближчого суду, який мав змогу забезпечити проведення такого сеансу зв'язку.

Наразі реалізація права на участь у процесі дистанційно здійснюється через електронний суд, що дало змогу згрупувати та об'єднати усі електронні сервіси в одному для більш зручного використання та спрощення комунікації.

Подібні системи функціонують по всьому світу, наприклад, у Великобританії участь у судових засіданнях в режимі відеоконференції здійснюється через «Swif tand Sure Justice», а рішення може бути проголошене через FaceTime чи Skype.

А в Китаї вже майже десять років функціонує месенджер We Chat, за

допомогою якого судді та адвокати можуть брати дистанційну участь у справі, спілкуватися голосовими повідомленнями, які будуть доєднані до матеріалів справи та можуть супроводжувати їх.

Відтак, у світі безліч яскравих прикладів, які можуть бути взяті до уваги задля більш ефективного реформування судової системи України, запровадження електронного судочинства та удосконалення законодавства в цілому.

Висновки./Conclusions. Діджиталізація є невід’ємною частиною модернізації української судової системи на шляху до розвитку та вступу в Європейський Союз. Запровадження інституту електронного судочинства має позитивні наслідки, які можна зауважити вже сьогодні: підвищення довіри до судової системи, полегшення доступу до правосуддя, пришвидшення розгляду справ та економія державних коштів.

Незважаючи на значні успіхи України щодо запровадження електронного судочинства, виникають певні виклики щодо гарантування доступності осіб до електронного правосуддя, захисту та збереження величезних обсягів інформації та особистих даних.

Так само, доречним та корисним буде використання досвіду країн Європи та світу, аналіз переваг та недоліків запровадження в їх законодавстві електронних систем судочинства, оскільки це допоможе уникнути труднощів та пришвидшить осучаснення судових процесів України.

Отже, діджиталізація судового процесу, запровадження електронного судочинства формують перспективний та прогресивний шлях, за допомогою якого правосуддя стає більш доступним, відкритим та мобільним, але запровадження таких технологій вимагає від законодавця, працівників суду та громадян бути більш відповідальними та організованими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу

адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закон України від 15 січня 2020 р. // ВВР України – 2020. – №29, ст. 194.

2. Верховний Суд. Постанова від 05.09.2023 року у справі №906/1093/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113233464>

3. НААУ. Діджиталізація судової системи України та робота адвоката у реаліях електронного судочинства. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/didzitalizaciia-sudovoyi-sistemi-ukrayini-ta-robotadvokata-u-realiiah-elektronnogo-sudocinstva>

4. Карпосєв Р. В., Моїсеєнков Д. М. Діджиталізація цивільного судочинства в Україні. «COLLOQUIUM-JOURNAL». №30 (189). 2023. С. 71-75.